F.P.

DISSERTATIONES

PHILOLOGICAE HALENSES.

VOL. X.

HALIS SAXONUM.

MAX NIEMEYER.

MDCCCLXXXIX.

INDEX DISSERTATIONUM.

EDUARDO · HILLERO

STUDIORUM · SUORUM · FAUTORI · ET · MODERATORI

D · D . D.

PIETATIS · GRATIA

AUCTOR.

Praemonenda.

> „Mihi quidem res epigraphicae gratae semper iucundaeque fuerunt, quod nescio quo pacto propinquiores mihi veteres Graeci videbantur, quotiescumque ad marmora eorum accesseram."
>
> I. Franz,
> Elementa epigraphices Graecae, 1840, p. 2

Ex magno inscriptionum Graecarum numero eas conquirere institui, quae alicuius momenti sunt ad cognoscenda instituta gymnica et agonistica, collectas e ratione et locorum et temporum digerere, dispositas explanare. Et nunc quidem ex ingenti materia epigraphica, quae in adversariis meis suppeditat, titulos Aphrodisienses selegi. Spero autem me postea, quod praeterea in promptu habeo, cum aliis huius disciplinae studiosis communicare quodque incohavi ad finem perducere posse.

Scribebam Halis Saxonum,
exeunte mense Maio a. MDCCCLXXXIX.

Otto Liermann.

Quaecunque in his schedis congesta sunt, aestimanda sunt omnia ea norma atque regula, quam Theodorus Mommsenus, signifer studiorum antiquitatis, adhibendam esse censuit: „Die städtische Münzprägung und die Inschriftsetzung stehen unter so vielfachen Bedingungen, dass das Fehlen oder auch die Fülle der einen wie der andern nicht ohne weiteres zu Rückschlüssen auf die Abwesenheit oder die Intensität einer bestimmten Civilisationsphase berechtigen. Für Kleinasien insbesondere ist zu beachten, dass es das gelobte Land der municipalen Eitelkeit ist, und unsere Denkmäler, auch die Münzen, zum weitaus grössten Teil dadurch hervorgerufen sind, dass die Regierung der römischen Kaiser dieser freien Lauf liess." [1])

Nusquam conata studiaque virorum doctissimorum, qui agrum Caricum scrutati sunt monumenta epigraphica investigaturi, uberiores extulerunt fruges, quam in ea regione, ubi sita olim fuit *Ἀφροδισιάς*, nunc Ghera vel Geyra [2]), nisi ii, qui nuper ruinas Stratonicenses et Laginenses exploraverunt, largiorem materiam foras dabunt.

Urbs igitur Veneris ut omnino ferax fuit lapidum inscriptorum, satis magnum eorum quoque numerum titulorum reliquit, qui ad cognoscendas institutiones gymnicas et agonisticas apud nationes Graecas usitatas nonnulla conferunt. At haec testimonia quadraginta, quae e copia ceterorum documentorum lapidariorum deligenda mihi erant, neutiquam titulos continent, quorum argumentum gymnici et agonistici generis sinceri est, immo vero maior eorum pars ad classem laudatoriorum pertinet, quos qui cognitos habet, non ignorat, quanto opere res praeponderentur verbis. Quae cum ita sint, nisi contentus volebam esse nuda enumeratione — quae in Indicibus a me confectis commode praesto est —, sed, quantum in me meaque

materia erat, vividam imaginem describere malebam, consentaneum est mihi posteaquam ante omnia recensui quae ad gymnasia et agones spectant, immorandum fuisse in reliquis quoque verbis lapidis; quo pacto indicatur etiam, quem locum res gymnicae et agonisticae obtinuerint in rebus publicis. Ex eis autem monumentis Aphrodisiensibus, quae non sunt 'τειμητικά' et 'ἀνταποδοτικά', fons cognitionis manat largior.

In diversa temporis spatia reliquiae illae ita distribuuntur, ut exceptis perpaucis ad tempestatem post pugnam Actiacam referendae sint et descendant ad saeculum tertium, quo nomine marmora huius urbis valde discernuntur a titulis aliorum Cariae oppidorum, de quibus postea disserere me posse spero, veluti maior pars tabularum Halicarnassensium ad consilium propositum collectarum annis ante aeram Caesarum attribuenda est.

Vix opus mihi erit exponere, quo iure omiserim in exemplis ad instituta Aphrodisiensium magis illustranda adhibitis ordinem temporum subtiliter conservare, quippe cum periti probe sciant per tempora imperatorum primi et alterius saeculi magnam regnavisse constantiam morum.

Sed iam praefari desinam, addere tantummodo volo, quod Texier in libro, quem in adnot. 2 commemoravi, monuit, p. 643: „Le nom seul de Vénus, de laquelle la maison de César avait la prétention de descendre, valut à la ville d'Aphrodisias la protection et l'amicitié des empereurs, aussi dans une série de plusieurs siècles, nous ne connaissons pas de ville en Asie qui ait joui d'un destin plus prospère. Il n'en est point non plus dans lesquelles les monuments d'épigraphie se soient conservés jusqu' à nos jours aussi nombreux et aussi intacts de sorte que l'on pourrait écrire l'histoire administrative d'Aphrodisias et celle de ses principaux citoyens."

Adnot. 1) Th. Mommsen, Röm. Gesch. V (1885), p. 302 adn. 1.

2) Fellows, An account of discoveries in Lycia, London 1840, p. 32. — Texier, Asie mineure, description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la chersonnèse d'Asie, Paris 1862, p. 642. — W. Smith, Dictionary of Greek and Roman geography, 1873, s. v. A.

Testimonia de statu, quo civitas usa est per aetatem imperatorum et paulo ante.

Plinius, nat. hist. l. V, 29 (109): Aphrodisienses liberi.

Autonomiam urbis confirmant tituli: C. I. Gr. II nr. 2737[1]) et 2845.[2])

Tacitus, ab exc. d. A. l. III, 60: Tiberius .... imaginem antiquitatis senatui praebebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. Crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque inpunitas asyla statuendi .... Igitur placitum ut mitterent civitates iura atque legatos .... 62: Aphrodisienses posthac et Stratonicenses dictatoris Caesaris ob vetusta in partis merita et recens divi Augusti decretum adtulere, laudati quod Parthorum inruptionem nihil mutata in populum Romanum constantia pertulissent. Sed Aphrodisiensium civitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae religionem tuebantur. — Conservata est auctoritas 'ἐπίκριμα', Antonii triumviri, C. I. Gr. II nr. 2737.[1])

Veneri Aphrodisiensi eadem iura ac Dianae Ephesiae concessa esse docet titulus C. I. Gr. II nr. 2737[1]); cf. B. Barth, de Graecorum asylis, dissert. Argentorat. 1888, p. 15—19.

Adnot. 1) Titulum post Boeckhium ediderunt Mommsenus in Brunsii font. iuris ant. Rom.[5] (1887), p. 167 sq., et Viereck, Sermo graecus, quo senatus populusque Romanus magistratusque populi Romani usque ad Tiberii Caesaris aetatem in scriptis publicis usi sunt, examinatur. Gottingae 1888, p. 5—7.

2) vs. 5: Κλαύδιος Αὐρήλιος Ζῆλος .... τῶν συναιτίων τῇ πόλει τῆς αὐτονομίας ἀπόγονος.

A. Ante principatum Augusti.

Nr. I.

Bulletin de correspondance hellénique IX (1885), p. 75 nr. 5 (P. Paris et M. Holleaux):

τοῖς .... ἐν τοῖς]
ἀναγκαιοτάτοις καιροῖς διατηρήσαντα [τὰ] κοινὰ καὶ .....
καὶ στεφανηφορήσαντα καὶ γυμνασιαρχή[σαντα .... καὶ

ἀγορανομήσαντα ἐν τῇ χαλεπωτάτῃ σε[ιτοδείᾳ . . . . καὶ
ἐν τοῖς πολέμοις ἀρχὰς ἀνυπευθύνους τε[λέσαντα . . . .
καὶ πρεσ-
βεύσαντα πρὸς τοὺς ἡγουμένους εἰς Ῥώμ[ην . . . .
λοις καὶ ἐν παντοδαποῖς κινδύνοις καὶ πρά[γμασι? . . .
καὶ καταγω-
νισάμενον τοὺς ἐναντίους καὶ ε . . . .
καὶ πλείστας ἐγγύας ὑπὲρ πολλῶν ἐκτεί[σαντα . . . . . καὶ
ἱερατεύσαντα? . . . . εὐσε-]
βῶς. συνκεχωρῆσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἐνταφ[ῆναι ἐν τῷ γυμνα-
σίῳ, καὶ δίδοσθαι αὐτῷ ἀπὸ τῶν]
δημοσίᾳ θυομένων γέρα. ἐ[ξεῖναι δὲ κ. τ. λ.

Titulus valde mutilus repertus est prope a stadio; commentati sunt de aedificio hoc optime conservato: Fellows, discoveries in Lycia, 1840, p. 33; Texier, Asie mineure, 1862, p. 647; Guhl et Koner, das Leben der Griechen und Römer, 1882[5], p. 154.

Litterae lapidi inconstanter incisae sunt; in littera *A* linea transversa non adunca est; iota mutum adscriptum non est.[1])

Versus inde a tertio longiores fiunt. Ex versu 5 editores viderunt titulum aetate Caesarum vetustiorem esse, quia bella dominantibus imperatoribus in Asia non iam gerebantur. Alter terminus pendet ex recta interpretatione elocutionis *τοὺς ἡγουμένους*, vs. 6. Haec appellatio summae auctoritatis Romanae quamvis ambigua lectoribus nunc videatur, tamen egregie quadrat in tempus, quo Caesar, Antonius, Lepidus triumviri rei publicae constituendae clavum imperii tenebant. Qui si in litteris ab Antonio ad Aphrodisienses et Plarasenses datis nominati sunt *τρεῖς ἄνδρες τῆς τῶν δημοσίων πραγμάτων διατάξεως*, C. I. Gr. II nr. 2737, cavendum est, ne hunc morem dicendi Aphrodisiensibus vindicemus; sic transtulit scriba Romanus, homo Aphrodisiensis consuevit dominos suos breviter compellare *τοὺς ἡγουμένους*. Quapropter astipulor editoribus, qui de aetate trium virorum cogitarunt. Ergo titulus post annum 43 a. Chr. n. exaratus est, honores vero aliquot annis ante suscepti sunt.

Adnot. 1) De hac re cf. S. Reinach, Traité d'épigraphie grecque, 1885, p. 270—271.

§ 1 (nr. I).

Extremum tempus liberae rei publicae Romanae.

a. De gymnasiarchia.

Aristoteles in Politicis eas civitates, quarum proprium fuit gymnasiis et agonibus prospicere, notavit, cum diceret ζ 8, p. 1322/23: *ἰδίᾳ δὲ ταῖς σχολαστικωτέραις καὶ μᾶλλον εὐημερούσαις πόλεσιν, ἔτι δὲ φροντιζούσαις εὐκοσμίας, γυναικονομία νομοφυλακία παιδονομία γυμνασιαρχία, πρὸς δὲ τούτοις περὶ ἀγῶνας ἐπιμέλεια γυμνικοὺς καὶ Διονυσιακούς, κἂν εἴ τινες ἑτέρας συμβαίνει τοιαύτας γίνεσθαι θεωρίας.*

Inter res publicas ita moratas Aphrodisias quoque fuit, urbs Cariae, cuius monumenta epigraphica nunc incipiam percensere intuens instituta gymnica et agonistica, quorum mentio titulis iniecta reperitur. Ac primum quod tractaturus sum documentum exhibetur prima inscriptionum quas singulis enarrationis capitibus praemitto, in qua obiter nuncupatur gymnasiarchia.[1])

Neque ita multum, quod quidem ad consilium propositum valeat, in exiguitate testimonii enucleari potest.

Medio fere primo ante aeram Christianam saeculo Aphrodisiade gymnasiarchia penes eos fuit, qui ex ordine civium nobiliorum et locupletiorum erant; qua de causa cura illius instituti, quod florere civium vehementissime intererat, ad viros tales delata sit, cum per se ipsum intellegitur, tum titulis a me collatis, quibus natura officiorum a gymnasiarchis praestandorum cognoscitur, magis fit perspicuum. Porro si quid ex ea quae in lapide cernitur enumeratione honorum licet concludi, tunc praefectura gymnasii in gradu honorum alterum obtinuit locum; etenim anonymus ille, cui optime merito de patria temporibus difficillimis gratia agitur, hoc munus iniit, posteaquam stephanephorus[2]), antequam agoranomus fuit. Sed nolo reticere, me certam regulam, cui successiones magistratuum munerumve subiectae fuerint apud Aphrodisienses, in monumentis urbis lapideis invenire non potuisse. Immo vero indicia istius generis fluctuant valde. Nec minus ambiguum restat, quo pacto magistratus, munera, sacerdotia cumulata et iterata sint. Neque, ut etiam hoc praemittam, discrimen inter magistratus et liturgias ea quam desideramus evidentia eminet.

De agoranomia infra mihi dicendum erit; nunc videamus, quas ad dignitates ignotus[3]) ille paullatim ascenderit. Ad quem, cum exspectationes optime explevisset, temporibus bellorum ac perturbationum magistratus delati sunt, quorum rationem reddere ei opus non erat; legatus[3]) denique Romam missus est. Atque divitiis suis libenter iis subvenit, qui rerum angustiis afflicti erant; pignora enim pro multis civium suorum persolvit.[4]) Sed utut ceteroquin vir ille magnae auctoritatis rei publicae Aphrodisiensium profuit, nostra refert statuere, quicunque tum gratiosi esse et crescere studuerint in civitate, eos ab administratione gymnasiarchiae nunquam sese subtraxisse.

Nec veri dissimile est viros spectatos, qui gymnasio egregie praefuerant, sepulcrum intra spatium gymnasii adeptos esse, quo honore cives non omnes affecerunt, quibuscunque curam illam iniunxerant (vs. 10).[5])

b. Agoranomus non curator ludorum.

Supra de agoranomo mentio facta est; sciscitetur forsitan quispiam, utrum opinio eorum, qui rationes aliquas agoranomorum cum rebus gymnicis et agonisticis esse sumunt, ad morem usumque Aphrodisiensium quadret an iudicandum sit provinciam eorum iis quae nomine distincte apparent officiis cohibitam fuisse. Periti enim recordabuntur agoranomos inferioris aetatis cum aedilibus Romanorum comparatos esse, non iniuria quod quidem ad certas civitates attinet.[6]) Agoranomi igitur aeque atque aediles praeter alia munera curam ludorum dicuntur gessisse.[7]) Num apud Aphrodisienses etiam adornatio certaminum in manibus agoranomorum posita fuerit? annuit Haederli[8]), abnuendum esse equidem arbitror. Etenim ille coniecturam suam ex nudis epithetis petiit, veluti: *ἐν αἷς ἐτέλεσεν ..... ἀγορανομίαις πολυτελέσιν*[9]), quae non minus apte ad meras largitiones frumentarias referri posse nemo non fatebitur. Ab alio argumento profectus non est nec proficisci potuit; neque enim ulla anquirenti mihi occurrebant testimonia, quibus cogimur agoranomis Aphrodisiensibus maiorem attribuere potestatem, quam eam quae cum rebus forensibus per se coniuncta est. Namque in lapide, ex quo digressi sumus, expresse indicatur, agoranomum rei frumentariae providisse[10]), aliae inscriptiones simplicem praebent

mentionem[11]), in iis denique titulis, quibus regimen et administrationem ludorum comperta habemus, opera agoranomorum omnino non attingitur. Quae cum ita sint, putare nequeo agoranomis huius urbis[12]) alias res curae fuisse quam annonam et res venales similesque.

Adnot. 1) Grasberger, Erziehung und Unterricht im klassischen Altertum III (1881), p. 463 sq. Compares vero adnotationem Bluemneri, Privataltertümer IV (1882), p. 338, 3: „Uebrigens scheint die ganze Frage auch nach Grasberger noch einer erneuten Behandlung zu bedürfen, da nicht bloss nach den Zeiten, sondern auch nach den Orten Verschiedenheiten obwalten.“ Quam partem equidem suscepi ita, ut, quid e titulis de ea re lucremur, in medium proferam. Krause, Gymnastik und Agonistik II (1841), p. 794/795 pauca, quae huc pertinent, tetigit.

2) *στεφανηφορήσαντα* vs. 2. De *στεφανηφόροις* egit van Dale, dissert. V, Amstelodami 1702, p. 360 sq. Apud Aphrodisienses et viri et mulieres stephanephoriam gesserunt, cf. Le Bas-Waddington, inscr. d'Asie mineure, nr. 1612 (= Annal. Inst. arch. 1847 p. 111, Transactions of the Royal Society of Literature 1843, p. 241/299), nr. 1630 (= C. I. Gr. nr. 2829), nr. 1634 (= C. I. Gr. nr. 2837 b, Add. p. 1117), nr. 1637 (= C. I. Gr. nr. 2840), nec raro identidem hanc dignitatem habuerunt, cf. nr. 1630: *ἐπὶ στεφανηφόρου τὸ τρισκαιδέκατον Ἀτταλίδος κ. τ. λ.*, nr. 1639 (= Annal. 1847 p. 114, Transactions 1843 p. 240), nr. 1641ª (= Transactions 1843 p. 241/300). *ὁ στεφανηφόρος* apud Aphrodisienses anno nomen videtur dedisse, cf. C. I. Gr. nr. 2826, 2827, 2829, 2834, 2835 cet. — Idem de stephanephoris Smyrnaeis tradidit Philostratus, Vit. Sophist. 2, 26, 2 *ἡ στεφανηφόρος ἀρχή . . . ἀφ' ὧν τοῖς ἐνιαυτοῖς τίθενται Σμυρναῖοι τὰ ὀνόματα.* Cf. etiam Lane, Smyrnaeorum res gestae et antiquitates, dissert. Gotting. 1851, p. 55; *Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη* II 2/3, p. 37. Praeterea cf. Indices. — E titulis proxime repertis unum affero, qui, quamquam ad res alius oppidi spectat, tamen idoneus mihi videtur esse ad rem ipsam illustrandam. Inscriptio est Nysaea (Bulletin de correspondance héllénique IX [1885], p. 127 — B — ed. Clerc) vs. 44—52: *Τίτος Αἴλιος Ἀλκιβιάδης . . . . καὶ τῇ πόλει | τὴν στεφανηφορίαν ἀθάνατον πα|ρασχὼν ὅταν μηδεὶς τῶν πολειτῶν | τῶν ὀφειλόντων τὴν ἀρχὴν ταύτην | ἀναδέχεσθαι δυνατὸς εὑρεθῇ, | ὁμοῦ μὲν ἄπαυστον ἔχωμεν τὴν | λειτουργίαν ἐκ τῶν παρὰ τούτου | [κ]αθιερωμένων εἰς αὐτὴν χρη[μά|των], ὁμοῦ δὲ καὶ τοῖς πολείτ[αις . . . .*

3) Non omitto monere nomen fortasse conservatum esse, cum, si non demonstrari, cogitari saltem possit, legatum ad triumviros missum, qui in litteris Antonii (C. I. Gr. nr. 2737, cf. p. 7 huius libelli adnot. 1) vocatur *Σόλων Δημητρίου*, eundem fuisse. Quae coniectura habitu inscriptionis, potissimum quod attinet ad eximia praemia (vs. 10 et 11), aliqua ex parte commendatur.

4) *ἐγγύη* (vs. 9), cf. Dittenbergeri S. I. Gr. nr. 344 p. 448 sq.

5) Atque haec quidem docet inscriptio; quamvis multae quaestiones de gymnasiarchia, qualis fuerit illa aetate apud Aphrodisienses, poni possint, quominus ad eas respondeamus, paucitas verborum insculptorum impedit.

6) Haederli: Astynomen und Agoranomen, Annal. Fleckeiseni, Suppl. XV (1887). — Gilbert: Handbuch der griechischen Staatsaltertümer II (1885), Indices s. v. — G. Hirschfeld: Zeitschrift f. oesterr. Gymn. 1882, p. 502; idem in: Sitzungsber. d. pr. Akademie d. Wissenschaften 1888, XXXV, p. 871.

7) Haederli p. 67. — Madvig: Die Verfassung und Verwaltung des römischen Staates I (1881), p. 421—438.

8) Haederli p. 67. — p. 51—58: Nachweis der Agoranomen in den Inschriften; p. 55: Karien.

9) Le Bas-Waddington nr. 1604 (Annal. inst. arch. 1852, p. 118; C. I. Gr. nr. 2767).

10) vs. 4. 11) Le Bas-Waddington nr. 1596 bis: *πολλάκις ἀγορανόμον*; cf. Indices mei opusculi.

12) Ex exemplis alius generis unum laudo potissimum memorabile, quod nuper demum in lucem emissum est. Unde facile animis fingere possumus, quo modo celebritates, quas nos vocamus „Messen“, tunc temporis actae sint. Titulus ad Apameam, urbem Asianam, pertinet. Revue archéologique XII (1888), chronique d'Orient, ed. S. Reinach, titulum descripsit Ramsay, p. 221 nr. 7; in dextra parte lapidis: [*ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος καὶ οἱ*] | [*κατοικοῦντες Ῥωμαῖοι ἐτείμησαν*] | *Τι. Κλαύδιον Κυρείνᾳ Πείσωνα* | *Μιθριδατιανὸν ἱερέα διὰ βίου* | *Διὸς Κελαινέως, ἐφηβαρχήσαντα* | *καὶ γυμνασιαρχήσαντα καὶ ἀγορα|νομήσαντα διὰ ἀγοραίας καὶ ὑπεσ|χημένον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Κλαυδίου* | *Γρανιανοῦ γυμνασιαρχίαν δι' ἀγο|ραίας ἐκ τῶν ἰδίων δίχα πόρου τοῦ* | *διδομένου ἐκ τοῦ δημοσίου δηνα|ρίων μυρίων πενταχ. χειλίων* | *τὴν ἀνάστασιν ποιησαμένων* | *ἐκ τῶν ἰδίων τῶν ἐν τῇ Σκυτικῇ* | *Πλατείᾳ τεχνειτῶν.* — In altera parte monumenti: *ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος καὶ* | *οἱ*] *κατοικοῦ*[*ντες Ῥωμαῖ*]|*οι ἐτείμησα*[*ν Τ*]*ιβέριον* | *Κλαύδιον Τιβερίου Κλαυ|δίου Πείσωνος Μιθρα|δατιανοῦ υἱὸν Κυρείνᾳ* | *Γρανιανὸν γυμνασιαρ|χοῦντα δι' ἀγοραίας ἐκ* | *τῶν ἰδίων τῇ γλυκυτά|τῃ πατρίδι δίχα τοῦ πό|ρου τοῦ ἐκ τοῦ δημοσίου* | *διδομένου, τὴν ἀνάσ|τασιν ποιησαμένων* | *ἐκ τῶν ἰδίων τῶν ἐν τῇ* | *Σκυτικῇ Πλατείᾳ τεχνει|τῶν.*

Nr. II.

I. Franzius dedit apographum Loewianum, Annali dell'Instituto archeologico 1847, p. 111. — Le Bas et Waddington: inscriptions d'Asie mineure 1870 p. 391 nr. 1595 et in commentario p. 372 ad nr. 1595.

Ο δῆμος ἐτείμησεν] Μενεκρά-
την . . . . Δι]ονυσίου Μιν-
ωήτην? χ]ρυσῷ στεφάνῳ,
εἰκόνι] γραπτῇ, προεδ[ρί-
α ἐν τοῖς] ἀγῶσιν, σιτή-
σει δημοσίᾳ, ἀρε]τῆς ἕνεκεν
καὶ εὐνοίας τῆς εἰς ἑ]αυτόν.

Lapis sinistra praecipue parte fractus est. Litteraturam cognoscas ex *ΑΜΝΠΣ*. Quaestio chronologica enodari nequit; suspicor id decretum in exitum alterius aut in primum ante novam aeram saeculum ponendum esse. In versibus 2/3 lectio *Μιν[ωήτην]* incertissima est; ea significaret civem urbis Minoae in Amorgo insula sitae; Waddingtonius dixit: „il y avait peut-être sur la pierre *Μύνδιον*". Sed cum tria elementa *ΜΙΝ* constent (Annal. p. 111), malo ex his reliquiis formari nomen proavi Menecratis, nolo suppleri ethnicum. Scriptura *Μιν[ωήτην]* refutatur usu sermonis, qui scribae Aphrodisiensi neutiquam latere potuit. Etenim consuetudo ac mos erat apud Minoetas et incolas aliorum oppidorum insulae ethnico civitatis praemittere ethnicum insulae, velut *Ἀμόργιον Μεινοητήν* vel *τῆς Ἀμοργίων Μεινοητῶν πόλεως*.[1]) Propono igitur scripturam *Μιν[νίωνος]*.[2]) Neque id obloquitur, quod articulus deest, cum saepissime in titulis Aphrodisiensibus in enumeratione stirpis avus aut proavus cet. sine articulo addatur.

Adnot. 1) Bulletin de corr. hellén. VIII (1884), p. 442 nr. 5 ed. Reinach, vs. 1/2 et 5/6. — C. I. Gr. nr. 2264 et adnot.

2) Idem nomen habemus in marmore Iassio, C. I. Gr. nr. 2672 vs. 1: *Μιννίων Θεοδότ[ου]*: eundem casum in lapide Coo: *Ἀγαθοστράτων Μιννίωνος Τραλλιανός*, cf. Foucart, des associations religieuses chez les Grecs, 1873, p. 232 nr. 54; Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France, 1875, p. 322 nr. 12.

§ 2 (nr. II).

Tempus incertum, prius vero aetate imperatorum.

De proedria in agonibus.

E psephismate, quo Menecrates quidam propter virtutem benevolentiamque erga cives suos[1]) honoribus ac praemiis ornatur summis, corona aurea, imagine picta[2]), praesidio in cer-

taminibus, victu quotidiano publico, duae res secundum consilium ac rationem huius commentationis eminent. Et primum quidem tum, cum lapis exaratus est, complures certationes quotannis diverso tempore actae sunt; dein aliquid differt inter sedilia spectatorum; etenim sunt, qui privilegio *προεδρίας* populi iussu praediti sedem honorariam acceperunt et separatim e loco honorifico spectaverunt.[3])

Adnot. 1) Menecratem Aphrodisiensem habendum esse ostendi adnotatione ad tit. nr. II.

2) *εἰκόνι*] *γραπτῇ* vs. 4, cf. Boeckhium ad C. I. Gr. nr. 3068; hoc ornamentum persaepe in titulis Asianis nominatur. Cf. C. I. Gr. nr. 2775 Add. c et d. — Bull. de corr. héll. XI (1887), p. 116 nr. 9 vs. 13 ed. Contoleon; XI p. 219 nr. 13 vs. 22; X (1886) p. 225 nr. 7 vs. 4 ed. Holleaux et Paris. — Mitteil. des Instit. Athen. IX (1884), p. 31 vs. 16 ed. Lolling. — The Journal of Hellenic Studies IX (1888) p. 248 nr. 94 vs. 4: *εἰκόνα γραπτὴν ὁλοσώματον* (in titulo reperto in templo Veneris Paphiae); cf. etiam Petersen und Luschan, Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratis, 1889, p. 240: Indices s. v. *εἰκών* et s. v. *τιμῷ*.

3) De iure praesidendi viris bene meritis concesso cf. Indices ad C. I. Gr. s. v. *προεδρία*. — Reinach, Traité d'épigraphie grecque, 1885, p. 368 (Bulletin de corr. héll. IX [1886] p. 327). — A. Mueller, Lehrbuch der griechischen Bühnenaltertümer, 1886, p. 293 sq., p. 64. — Praeterea: Papers of the American School of Classical Studies at Athens, vol. III (1884—85): the Wolfe Expedition to Asia Minor by S. Sterrett, 1888, p. 408 nr. 600: tit. repertus est loco „Killidj". *ἀγωνο*|[*θε*]*τοῦντος* | [*κα*]*ὶ προκαθε*[*ζ*]*ομένου* | [*δι*]*ὰ βίου καὶ γέ*|*νους* . . . . — Bulletin de corr. hell. V (1881) p. 326 ed. Fontrier: *Ἔτος κα'.* | *Οἱ ἐν Ταμάσει κάτοικοι* | *Μητρόβιον Μηνοφάνου* | *φιλαγαθήσαντα στήλῃι καὶ* | *στεφάνωι ἀνθίνωι καὶ προε*|*δρίαι διὰ γένους*. Cf. etiam titulum Trallianum, Bulletin de corr. hell. III (1879) p. 466 vs. 6 ed. J. Martha: *κα*]*θέζεσθαι δὲ αὐτὸν καὶ εἰς προεδρίαν ἐν τοῖς ἀγῶσι πᾶσιν.* — In inscriptione Lycia, quae Trysae inventa est, legimus (Petersen et Luschan, Reisen 1889, p. 12 nr. 19 vs. 7 sq.): *τύχῃ ἀγαθῇ δεδό*[*χθαι τῷ δήμῳ ἐπηνῆσθαί*] | *τε αὐτὸν ἐπὶ* [*πᾶ*]*σι τοῖς προγεγραμμένο*[*ις κ*]*α*[*ὶ τε*]*τειμῆσθ*[*αι ταῖς δευτέραις τειμαῖς*] | *χρυσῷ στε*[*φάνῳ καὶ πρ*]*οεδρίᾳ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἕδρα.* Commune Lyciae honoravit Opramoan virum quendam patriae amantissimum *προεδρίᾳ διηνεκεῖ*, cf. l. c. p. 108 IX B vs. 4 sq. Antiquissimis iam temporibus Byzantii iis, qui laude bellica seu gloria in ludis gymnicis parta civibus suis praestiterant, sedes in stadio loco honoratissimo reservabant, quod demonstrant verba inscriptionis antiquissimae, quam ediderunt Curtis et Aristarchis *ΚΕΦΣ* XVI (1885) p. 3 nr. 1: *Ἀπομά*[*χων*] | *αἰχματ*[*ᾶν*] | *σταδιοδ*[*ρόμων*] | *ὁ τόπος ἄ*[*ρχεται*]; cf. ad hunc lapidem Larfeld in: Bursian-Müller, Jahresbericht XV p. 544.

Nr. III.

Ex exemplis Sherardianis ed. A. Boeckhius: C. I. Gr. nr. 2796, vol. II p. 523; versus 15—17 debemus apographo Waddingtonii, apud: Le Bas-Waddington, inscr. d'Asie min., 1870, p. 393 nr. 1601 B et in commentario p. 373.

Initium deest. *καὶ κοι-]*
νῶς πρὸς πάντας καὶ ἰδίᾳ πρὸς
ἕκαστον φιλανθρώπως, καὶ πλείσ-
τας ἐγγύας ὑπὲρ πολλῶν ἐκτ[εί-
σαντα, καὶ ἱερατεύσαντα πρὸ πό-
λεως τῆς Ἑκάτης ὁσίως καὶ
εὐσεβῶς· συνεχωρήθη αὐτῷ
ἐνταφῆναι ἐν τῷ γυμνασίῳ
δίδοσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἀπὸ
τῶν δημοσίᾳ θυομένων γέρα
ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ καὶ τοὺς στε-
φάνους φορεῖν οἷς ἐστεφάνω-
ται, ὅταν βούληται.
Καλλικράτης Μολοσσοῦ ἱερεὺς
Μηνὸς Ἀσκαινοῦ καὶ Ἑρμοῦ Ἀγοραίου
τὰς τῶν προπατόρων τιμὰς
ἐπισκευάσας ἀποκαθέστηκεν.

Titulus inventus est ad murum australem. Waddingtonius observavit litteras magnas, sed male insculptas esse exceptis quattuor versibus postremis.

Variae lectiones: vs. 2 Boeckhius: „*κοι]ν[ῶ]ς*, malim *κοιν[ῇ]*." W. descripsit *κοι]νῶς* et rectius intellexit quam B. Namque adverbium significat 'communiter erga omnes' et de eo, qui ornatus est comitate et facilitate, dicitur. vs. 3 B. *φιλάνθρωπ[ο]ν*, W. melius *φιλανθρώπως*, ibid. [σ] — σ. vs. 4 *ἐκτ[ι]* — *ἐκτ[ει]*. vs. 7/8 B. [*κ*]*αὶ ἐνταφῆν*[*αι*], W. *ἐνταφῆναι*. vs. 11 *ἐξε*[*ῖ*]*ναι* — *ἐξεῖναι*.

Inscriptio e duabus partibus composita est, diversis temporibus ortis. Si Callicrates (vss. 14—17) honores proavorum redintegrat, certe prima pars tituli regreditur minimum in ultimum aut alterum ante Christum saeculum, etiamsi ille — id quod vix credi potest — principio demum aetatis Caesareae

titulum renovandum curasset. Sed utcunque se habebat, definitionem annorum in dubio relinqui oportet — vss. 9. 10, cf. nr. I vss. 10 et 11 — vs. 14 in Waddingtonii publicatione lapsus typothetae remotus non est, pro *Μολόσσου* scribendum *Μολοσσοῦ*. — vs. 17 perf. transit.; cf. Polyb. 21, 9 et titulum Cnidium (Newton, Halicarnassus Cnidus and Branchidae II [1863] p. 766 nr. 52 vs. 11): *ἐστάκει δὲ* | *[αὐ]τοῦ καὶ εἰκόνα χρυσέαν κ. τ. λ.*

§ 3 (nr. III).

De gymnasio.

Aetate imperium Caesarum antecedente — accuratius tempus definiri non iam potest — Aphrodisiade unum fuit gymnasium, (vs. 8) exornatum monumentis civium clarorum, quorum merita cum hoc loco cohaerebant aliquatenus.

In gymnasio sepeliri maximus semper honor iudicatus est, qui nonnullis etiamtum vivis promissus est. Et exquisitum illud privilegium tunc anonymus quidam accepit, qui amplissimis beneficiis cives sibi obligaverat. Quamquam, quia pars lapidis manca est, pleraque eius merita cognitioni detrahuntur, tamen ex natura loci, ubi ossa eius in sepulcro condita sunt, concludendum est eum iis quoque rebus utilem se praestitisse, quae ad gymnasium spectant; qua autem alia ratione saluti publicae inserviverit, compertum habemus. Etenim pro multis debitoribus fideiusserat atque pecunias, mutuas pignore datas, persolverat, sacris Hecates deae, quae ante urbem delubrum habebat[1]), sancte et pie praefuerat, vir denique fuerat communis humanusque erga cunctos et unumquemque.

Meritis respondebant praemia; namque honorarium ei destinatum erat, dum vixit, solvendum e reditibus sacrificiorum publicorum, atque coronas decretas gestare ei licitum erat quotienscumque volebat. Mortuum autem gymnasium recepit.[2]) Nec sine magno momento hic mos poterat esse ad educationem subolis. Nam posteri, quia nemo non a pueris in gymnasio versabatur atque monumenta maioribus erecta semper conspicabatur, existimatione gloriaque priorum optime excitati sunt, ut similibus honoribus dignos sese praestarent.

Adnot. 1) vs. 5/6 *πρὸ πόλεως τῆς Ἑκάτης*. Boeckhius ab explicatione sua priore „urbis tutor“ ipse recessit. — Similia sunt:

Ephesi, C. I. Gr. nr. 2963 c vs. 10; Smyrnae, C. I. Gr. nr. 3194; Therae, C. I. Gr. nr. 2462, C. I. Gr. nr. 3211 et 3493; Thyatiris Lydiae, Bull. de corr. hell. XI (1887) p. 464 nr. 29 ed. Radet, vs. 5: *ἀγωνοθετ[ή]σαντα τοῦ πρὸ πόλεως Ἀπόλλωνος Τυρίμνου κ. τ. λ.*; X (1886) p. 234 nr. 14 vs. 1 ed. Holleaux et Paris: Oenoandis: *ἱερεὺς πρὸ πόλεως Λητοῦς*; cet.

2) Nonnullis annis post necessarium factum est, ut statua viri restitueretur, id quod progenies eius suscepit, Callicrates filius Molossi, sacerdos Luni Ascaeni et Mercurii Forensis. — De Luno cf. Waddington, Revue numismatique 1853 p. 34 sq., p. 45 sq.; Waddingt. ad Le Bas nr. 668 p. 215. — Loca omnia, ubi testantibus lapidibus seu nummis Lunus cultus est, diligentissime composuit Drexler, Wochenschrift für klassische Philologie 1889 p. 172—173.

Nr. IV.

Ex schedis Sherardianis et ex Spanhemianis ed. A. Boeckhius: C. I. Gr. II p. 511 nr. 2766.

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος [ἐ-]
τείμησαν ταῖς καλλίσταις
καὶ μεγίσταις τειμαῖς
Τε[ι]μοκλέα Ἀπολλωνίου
τοῦ Ὑψικλέους, ἄνδρα σοφόν,
καλὸν καὶ ἀγαθόν, γένους
πρώτου καὶ ἐνδοξοτάτου,
γυμνασιαρχ[ή]σαντα καὶ
στεφανηφορήσαντα με-
γαλο[ψύ]χως καὶ φιλοδόξω[ς],
καὶ ἀρχιερατεύσαντα τοῦ
Αὐτοκράτορος, καὶ ἀγωνο-
θετήσαντα καὶ δὶς ἑστιάσ-
αντα τὸν δῆμον, καὶ πάν-
τα ποιήσαντα μεγαλομε-
ρῶς, λαμπρότατα καὶ πολυ-
τελέστατα ἐκ τῶν ἰδίων ἀξίως
καὶ ἀναλογοῦ[ν]τως τῆι πατρί-
δι καὶ τῶι γένει.

Repertus est titulus in australi moenium parte. Litteratura: *ΑΜΠΣ*, iota mutum adscriptum est. Ansa temporis adumbrandi praebetur vs. 12, voce *Αὐτοκράτορος*. Quam appella-

tionem refero ad Octavianum et arbitror, cum cognomen Augusti desit, adsit praenomen imperatoris tantummodo, inscriptionem circumcludi annis a. Chr. n. 40 usque ad 27. Licet fortasse cogitare de biennio 29—27. Namque constat[1]) Octavianum anno a. Chr. n. 29 permisisse, ut Graeci Asiani templum sibi Pergami exstruerent. Pleraeque autem civitates Asiae, ut erant devotissimae, properabant obsequium et observantiam erga imperatorem testificari idem facientes. Mylaseni quidem vivo etiamtum imperatore templum aedificaverunt, cf. C. I. Gr. nr. 2696. Nonne Aphrodisienses exemplo Pergameno incitatos statim sacerdotium imperatoris instituisse iure ac merito licet conicere?

Adnot. 1) Mommsen: Res gestae divi Augusti p. X. — Tacit. ab exc. d. A. IV, 37. — Dio Cass. 51, 20, 7.

§ 4 (nr. IV).

Octaviani imperatoris aetate, inter annos 40—27 a. Chr. n.

De gymnasiarchia et agonothesia.

Quod supra vidimus, id rursus comprobatur; gymnasii enim cura cadente libera re publica penes familias primas[1]) et clarissimas fuit. Timocles quoque, filius Apollonii, nepos Hypsiclis, quia exemplaribus maiorum incitatus studuit virtute et magnanimitate genere dignus fieri, rem publicam ingressus est, cum munus gymnasiarchi administraret. Doctus[2]) autem fuit praeter ceteros (vs. 5), quocirca licet opinari disciplinam atque institutionem musicam sub patrocinio eruditissimi huius viri optime tractatam esse. Semel introducto in cursum honorum alii mandati sunt. Stephanephorus enim factus est, sacerdos summus imperatoris, agonotheta. Et agonothesiam quidem coniunctam fuisse cum dignitate antistitis imperatoris[3]) veri simillimum est; nec parva officia ex hoc duplici munere enascebantur; nam suis impensis quaecunque ad dies festos celebrandos et certamina adornanda pertinebant, curare debebat omnia atque insuper epulum populo bis dederat.[4])

Splendidissime vero ea omnia adparanda ei fuisse, ex ultimis inscriptionis verbis manifestum est: *ἀξίως καὶ ἀναλογούντως τῆι πατρίδι καὶ τῶι γένει.* Tantae operae praemium decretum senatus ac populi fuit, quo honores „pulcherrimi et

maximi"[5]) Timocli tribuuntur. Ad summam igitur, ut ita dicam, classem honorum pervenit. Constat autem in nonnullis civitatibus Asianis diversos gradus honorum distinctos esse[6]), nec non tituli exstant, in quibus honores numeris ordinatos esse videmus. Quamquam inscriptiones Aphrodisienses „primos" tantummodo „honores" offerunt, tamen crediderim apud Aphrodisienses quoque ornamenta praemiaque generatim disposita fuisse et civibus bene meritis honores secundos, tertios, maiores tributos esse.

Ac primos quidem honores habemus in titulo Balburensi (Pisidiae), Le Bas-Waddington nr. 1221: *Λυκίων [τ]ὸ κοι[νὸν ἐτεί-μη]σεν [τ]αῖς πρώταις τιμαῖς, ε[ἰκόνι] ἐπιχρύσῳ καὶ ἀνδριάν-[τ]ο[ς] ἀναστάσει.* Alio tempore Lyciorum commune *'ἐτεί|μη-σεν [ταῖς πρώταις τε]ιμαῖς, εἰκόνι χαλκῇ καὶ | εἰκόν[ι γρα-πτῇ ἐπιχρύ]σῳ,* Petersen et Luschan, Reisen (1889) p. 103 II F, vs. 9 sq., necnon cf. p. 104 III G, vs. 3 sq.: *ὡς] δ[ι]ὰ ταῦτα τε|-τειμ[ῆ]σθαι μὲν αὐτὸν καὶ [ταῖς πρώ]τ[α]ις ὑπὸ τοῦ | ἔθνους τειμαῖς.* Cf. etiam Benndorf et Niemann, Reisen (1884) nr. 54 et C. I. Gr. nr. 4266 (titulus Sidymis Lyciae repertus est). — Secundi honores occurrunt in titulo Balburensi, Le Bas-Waddington nr. 1222 = Petersen et Luschan, Reisen (1889) p. 184 nr. 237 vs. 2 sq.: *ταῖς δευ[τ]έ[ραις] τειμαῖς ταῖς ἀνα[γεγρα]μ-[μ]έναις γυμνα[σιαρχή]σαντα μεγαλο[πρεπῶς κ. τ. λ.* In lapide Trysae Lyciae reperto legimus: *τε]τειμῆσθ[αι] ταῖς δευτέραις τειμαῖς | χρυσῷ στε[φάνῳ καὶ προ]εδρίᾳ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἕδρα,* Petersen et Luschan (1889) p. 12 nr. 19 vs. 9. Cf. etiam Benndorf et Niemann, Reisen (1884) nr. 54. — Tertios honores inveni in lapide Coo: Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France (1875), p. 324 nr. 13: *ὁ δᾶμος . . . . ἐτίμασεν τιμαῖς τρίταις . . . . ἰατρόν, στεφάνῳ χρυσέῳ ἀπὸ χρυσῶν ν' καὶ εἰκόνι χαλκῇ, ἀρετᾶς [ἕ]νεκεν τᾶς κατὰ τὰν τ[έ]χναν καὶ εὐνοίας τᾶς ἐς αὐτόν.* Ad Cadyandam pertinet titulus, quem ediderunt Cousin et Diehl, Bull. de corr. hell. X (1886) p. 54 nr. 10: *Καδυανδέων ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησεν κατ' εὐεργεσίαν καὶ ταῖς τρίταις τει-μαῖς.* Commune Lyciorum iussit virum liberalissimum *π[άλιν τει]-μηθῆναι . . . . καὶ ἐν τῷ ἐν[ε]στῶτι ἔ[τει ταῖς] | τρίταις τειμαῖς,* Petersen et Luschan (1889) p. 104 IV F, vs. 3 sq. — Quarti honores ab eodem communi Lyciae tribuuntur, l. c. p. 105 V C,

vs. 7 sq.: τὸ δὲ ἔθνος ἐπιβε|βόηται πάλιν τειμηθῆναι αὐτὸν καὶ ἐν | τῷ ἐνεστῶτι ἔτει ταῖς τετάρταις τειμαῖς; cf. etiam p. 106 VI B, vs. 14 sq.: τετειμημένον δὲ καὶ πρότερον ὑπὸ [τοῦ] | κοινοῦ καὶ ταῖς τετάρταις τειμαῖς. — Et quinti atque sexti etiam honores in his inscriptionibus Lyciis commemorantur, Petersen et Luschan (1889) p. 105 V B, vs. 2 sq.: τετ[ει]|μημένου καὶ ταῖς πέμπται[ς] τειμαῖς κ[αὶ] προεδρίᾳ et p. 134 nr. 164 vs. 9 sq.: τετειμημένον . . . . . ὑπὸ δὲ τοῦ Λυκί[ων κοινοῦ | καὶ] ταῖς ἕκταις τειμαῖς καὶ προεδρία διη[νεκεῖ κ. τ. λ. — Primi simulque secundi honores exhibentur in lapide insequenti, Petersen et Luschan (1889) p. 104 IV E, vs. 13 sq.: ὡς ἐπὶ πᾶσι τούτοις | καὶ κ[αθ' ἑκ]άστην πό[λ]ιν τετειμῆσθαι καὶ ὑπ[ὸ] | τοῦ [ἔθνου]ς (Lyciorum) καὶ [πρότ]ερ[ον ταῖς πρώτ]α[ις καὶ δευ]|τέραις τειμαῖς κ. τ. λ. Ibidem p. 107 VIII E, vs. 7 sq.: τει[μηθεὶ]ς τ[αῖ]ς α' κα[ὶ] | [β'] τειμαῖς ὑπὸ τοῦ ἔθνους. — Omnes tres gradus honorum coniunctos videmus Sidymae Lyciae: Benndorf et Niemann, Reisen (1884) p. 66 nr. 39, vs. 4/5: Σ[ι]δυ[μ]έων ο δῆμος ἐτείμησεν ταῖς πρώταις καὶ [δευ]τέ[ρ]αις καὶ τρίταις τειμαῖς. In lapide Xanthi reperto legimus: l. c. p. 122 nr. 93, vs. 13—15: τετειμ[η]ένον καὶ ὑπὸ [Λυκίων τ]οῦ κοινοῦ ταῖς πρώταις [καὶ δ]ευτέραις καὶ τρίταις τειμαῖς. Necnon cf. Petersen et Luschan (1889) p. 104 III F, vs. 4 sq.: τετειμῆσθαι δὲ | ταῖς πρώταις καὶ δευτέραις καὶ τρίταις τειμαῖς; ibid. IV F, vs. 10 sq.: Λυκίων τὸ κοινὸν [ἐ]τε[ίμησεν] | ταῖς α' καὶ β' καὶ γ' τε[ι]μα[ῖς, χρυ]σῷ στεφάνῳ καὶ εἰκόνι χαλκῇ καὶ εἰκ[όνι] γραπτῇ ἐπιχρύσῳ κ. τ. λ. Cf. etiam p. 105 V C, vs. 4 sq. — Honores a primis usque ad quartos enumerantur in titulo Lycio, l. c. p. 106 VI F, vs. 6 sq.: τετειμημένον δὲ καὶ προτε|ρον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ταῖς α' καὶ β' καὶ γ' | καὶ δ' τειμαῖς, necnon p. 107 VIII E, vs. 7 sq.: τει[μηθεὶ]ς [ταῖ]ς α' κ[αὶ] | [β'] τειμαῖς ὑπὸ τοῦ ἔ[θν]ους καὶ πάλιν [ταῖς] | [γ'] καὶ δ'; denique p. 108 IX B, vs. 4 sq.: τειμηθέντα . . . . ταῖς | [α'] καὶ β' καὶ γ' καὶ δ' [τειμ[αῖς καὶ πά|[λ]ιν προεδρίᾳ διηνεκεῖ κα[ὶ πο]ρφύρᾳ διὰ [βί]ου καὶ ταῖς κατ' ἔτος τειμ[αῖς] κ. τ. λ.

Aliis temporibus, aliis locis, aliis occasionibus certe alii honores inter primum, alii inter secundum, alii inter tertium genus, alii inter alia genera numerati sunt; consuetudo non ubique eadem videtur fuisse.

Adnot. 1) vs. 7 γένους πρώτου καὶ ἐνδοξοτάτου. Nobilitas generis in titulis urbis saepenumero praedicatur; exemplis, quae mea sylloge continentur, adiungo: Le Bas-Waddington nr. 1599 (Annal. Inst. archeol. 1852 p. 126), nr. 1604 (Annal. 1852 p. 118; C. I. Gr. nr. 2767): [ἄν]ὴρ τῆς πρώτης τάξεως καὶ γένους πολλὰ καὶ μεγάλα ἐν πᾶσι παρεσχημένου τῇ πατ[ρ]ίδι κ. τ. λ.; nr. 1609ª (Transactions of the Royal Society (1843) p. 235/291). — Aliis quoque in municipiis Asianis ii, qui virtutibus meritisque inter cives suos praelucebant, appellatione primorum civitatis honorabantur. Nequaquam πρῶτον εἶναι, πρωτεύειν per se significat 'primum magistratum gerere'; cf. Benndorf et Niemann, Reisen in Lycien und Carien (1884) p. 68 nr. 43, vs. 1: τὸν ἀξιολογώτατον καὶ πρῶτον τῆς πόλεως γεγονότα, cf. p. 69 nr. 45 vs. 18; Le Bas-Waddington nr. 1219 (C. I. Gr. Add. p. 4380 κ⁴): γυναῖκα εὐγενίδα τάξεως τῶ[ν] πρωτευό[ν]των τῆς πόλε[ως] κ. τ. λ.

2) De doctis Aphrodisiensibus cf. adnotationem Boeckhii ad titulos Aphrodisienses C. I. Gr. nr. 2846 et 2851.

3) De cultu Caesarum cf.: Preller, Römische Mythologie II³ (Jordan), 1883, p. 425—453. — Marquardt, Römische Staatsverwaltung I² p. 504, III p. 444 sq. — Boissier, la religione Romaine I p. 117—208. — O. Hirschfeld, Zur Geschichte des römischen Kaisercultus, Sitzungsberichte d. k. pr. Acad. d. Wissensch. XXXV (1888) p. 833—862.

4) Similia saepius etiam invenimus in titulis insequentibus. Aetate potissimum Caesarum talis liturgia divitiorum civium frequentior et usitata paene fit. — Cf. C. I. Gr. nr. 1625 vs. 40 sq. (titulus Acraephiae Boeotiae repertus est). Lapidem Coum exscribam: Bulletin de corr. hell. VII (1883) p. 480 nr. 3, ed. M. Dubois: Αὖλον Σήιον Αὔλου υἱὸν Οὐᾶρον | οἱ θρεπτοὶ καὶ αἱ θρεπταὶ καὶ | οἱ λοιποὶ οἱ πάντες ἀγωνο|θετήσαντα ἐπιφανέστατα Ī | δειπνίσαντα τὴν πόλιν τὸν ἑαυ|τῶν κοινὸν πάντων ἡμῶν θρέψαντα | εὐχαριστίας ἕνεκεν. E vico Pamphyliae, Πούγλα, provenit titulus, quem edidit Ramsay: Mitt. Inst. Ath. X (1885) p. 336: δειπνήσαντα τούς τε πολείτας πάντας καὶ τοὺς ἐπιδημήσα[ν]τας ξένους κ. τ. λ. — Cf. etiam Friedlaender, Sittengesch. II⁵ (1881) p. 276.

5) Delego ad Indices, ubi s. v. τιμή exempla contuli; praeterea analoga exhibentur: Le Bas-Waddington nr. 1599 (Annal. Inst. arch. 1852 p. 126), nr. 1608 (C. I. Gr. nr. 2769), nr. 1605 a (C. I. Gr. nr. 2816), nr. 1604 (Annal. 1852 p. 118, C. I. Gr. nr. 2767), cet.

6) G. Hirschfeldt, Zeitschrift für österreich. Gymnasien XXXIII (1882) p. 164 adnot. 3.

B. Saeculum primum aetatis Caesarum.

Nr. V.

Fellows, An account of discoveries in Lycia, 1840, Appendix, p. 305 nr. 20 (adnotationes adiecit H. Wiener); dehinc Boeckhius titulum ed.: C. I. Gr. nr. 2759 b, Addenda et Corrigenda p. 1109.

Φαμιλία Ζήνων[ος]
τοῦ Ὑψικλέους
τοῦ Ὑψικλέους
τοῦ φύσει Ζήνω-
νος Ὑψικλέους
ἀρχιερέως, μονο-
μάχων καὶ κατα-
δίκων καὶ ταυροκα[θαπτῶν.

Monumentum iacebat ad septentrionalem partem urbis; litterae vulgares.

Ad definiendum tempus alia inscriptio opitulatur, in qua idem Zenon Aphrodisiensis magistratus eponymus comparet. Le Bas-Waddington, inscr. d'Asie mineure, comment. nr. 1611 p. 376[1]): *Ἐπὶ Ζήνωνος τοῦ Ὑψικλέους, εἰσηγησαμένου Ἑρμᾶ τοῦ Ἀριστοκλέους τοῦ Ἀρτεμιδώρου Μολοσσοῦ [φ]ιλοκαίσαρος, ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. γνώμη στρατηγῶν καὶ Ἀρτεμιδώρου τοῦ Μύωνος Παπίωνος, ἱερέως [θ]εᾶς Σεβαστῆς Ἰουλίας*[2]), *γραμματέως δήμου, καὶ Περίτου τοῦ Διονυσίου, φύσει δὲ Ἀδράστου τοῦ Ἀπολλωνίου, καὶ Ζήνωνος τοῦ Ἄνδρωνος, φύσει δὲ Ἀττάλου Καλλίππου, τῶν ἐπὶ τῆς χώρας στρατηγῶν κ. τ. λ.* Iam Waddingtonius, cum docuisset Augustam, cuius sacerdos Artemidorus scriba publicus fuit, intellegendam esse Iuliam vel Liviam, Augusti coniugem, aetatem Zenonis recte circumscripserat, quapropter Henzeni opinio, qui lapidem posteriorem Nerva esse duxerat, caduca est. Equidem arbitror, me ampliorem definitionem Waddingtonii, qui existimat principatu Tiberii Claudii Neronis titulum determinari, aliqua ex parte coartasse. Cf. Tacit. ab exc. I, 8: „nihil primo senatus die agi passus est, nisi de supremis Augusti; cuius testamentum, inlatum per virgines Vestae, Tiberium et Liviam heredes habuit; Livia in familiam Iuliam nomenque Augustum adsumebatur."

Ergo mulier adpellari poterat Iulia Augusta ex anno p. Chr. n. quarto decimo. Praeterea cf. Tacit. l. c. V, 1: „Rubellio et Fufio consulibus, quorum utrique Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, aetate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam et adoptione Liviorum Iuliorumque clarissimae", id quod ad annum p. Chr. n. undetricesimum referendum est. Porro constat Liviam saepius Augustum in orientis terras comitatam fuisse (Tacit. III, 34) et urbes Asiae anno p. Chr. n. vicesimo tertio templum Tiberio matrique eius ac senatui decrevisse. Quae cum anno supra dicto mortua esset, Tiberius filius vetuit eam consecrari; cf. Tacit. V, 2: „addito ne caelestis religio decerneretur" et Dio. C. LVIII, 2: *„ἀθανατισθῆναι δὲ αὐτὴν ἄντικρυς ἀπηγόρευσεν."* Multo demum post imperatore Claudio nepote adepta est hunc honorem, cf. Sueton. Claud. 11: „Aviae Liviae divinos honores et Circensi pompa currum elephantorum, Augustino similem, decernenda curavit." Nec non comparandus est locus Cassii Dionis, l. LX, 5: *„τήν τε τήθην τὴν Λιουίαν οὐ μόνον ἵππων ἀγῶσιν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηθανάτισεν ἄγαλμά τέ τι αὐτῆς ἐν τῷ Αὐγουστείῳ ἱδρύσας καὶ τὰς θυσίας ταῖς ἀεὶ παρθένοις ἱεροποιεῖν προστάξας ταῖς τε γυναιξὶν ὅρκον τὸ ὄνομα αὐτῆς ποιεῖσθαι κελεύσας"*, quae consecratio statim in primordiis dominationis eius, anno p. Chr. n. quadragesimo primo, facta est. Ex his autem omnibus evidenter elucet inscriptionem apud Le Basium-Waddingtonium exaratam esse post annum 41; paulo vero post Iuliam consecratam lapidem positum esse vel inde colligimus, quod compluribus causis[3]) prohibemur, ne altius in saeculum primum adscendamus. Velut nomina Romana plane deficiunt; compendium scripturae, *δη* pro *δηνάρια,* loco signi * explicatur eo, quod hoc sigillum brevissimum tunc demum latius pervulgatum est, cum provinciales magis assuevissent, denariis Romanis calculari. At opponat quispiam *θεάν* vocem, quam equidem in tempus postquam Iulia consecrationem acceperat refero, additam esse adulandi causa eamque iam vivam ab Aphrodisiensibus divam appellatam esse. Quod si recte excogitatum esset, monumentum circumscriberetur annis inde ab 23 usque ad 29 p. Chr. n., uti supra indicavi Sed hoc veri dissimile est, cum et praenomen „Divae" intellectum de viva Augusta abhorreat ab usu sermonis in titulis Graecis

plerumque adhibito et vix possit credi Tiberio regnante, a quavis adulatione alienissimo, adulationem erga matrem eius, quacum ille discordia dissidebat, toleratam esse.

Quae cum ita sint, quia Zenon filius Hypsiclis eponymus magistratus praepositus est decreto, insculpto non ante, certe paulo tantum post annum 41 p. Chr. n., et idem Zenon, qui rursus nobis occurrit, summus sacerdos Veneris vocatur in titulo, ex quo egressi sumus, licet iure ac merito conicere has duas inscriptiones haud ita longe tempore distare. Qua ductus ratione titulum pono circa annum p. Chr. n. 41.

Adnot. 1) = Leake, Transact. Royal Soc. 1843 p. 239 et 297; Franz, Annal. Inst. archeol. 1847 p. 111; Henzen, ibidem 1852 p. 120.

2) C. I. A. III, 461.

3) vide Waddingtonii adnotationem.

§ 5 (nr. V).

Circiter annum p. Chr. n. 41.

Gladiatores similisque conditionis homines in communi sepulcreto conditi.

Lapides inscripti, qui ad commune sepulcretum gladiatorum, venatorum, hominum propinquae professionis pertinent, non semel inventi sunt. Seriem exemplorum incipio a titulo Tralliano, Le Bas-Waddington nr. 615: *μονομάχαι Ποπλίου Λουκιλίου Πεισωνίνου*; in oppido Co repertus est titulus C. I. Gr. nr. 2511: *φαμιλία μονομάχων καὶ ὑπόμνημα κυνηγεσίων Νεμερίου Καστρικίου Λευκίου Πακωνιανοῦ Ἀσιάρχου καὶ Αὐρηλίας Σαπφοῦς Πλάτωνος Λικιννιανῆς, ἀρχιερείας, γυναικὸς αὐτοῦ.* Iuxta hunc optime ponimus titulum Cyzicenum, C. I. Gr. nr. 3677: *ἀγαθῇ τύχῃ, φαμιλία μονομάχων φιλοτειμίας Πλω(τίου) Αὐρ(ηλίου) Γράτου, Ἀσιάρχου, καὶ Ἰουλίας Αὐρ(ηλίας) Ἀσκληπιαδώρας, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀρχιερείας.* Prope a Smyrna repertus est lapis C. I. Gr. nr. 3213: *[φ]αμιλία [μονο]μάχων Λ. Τίμωνος, Ἀσιάρχου, νεωτέρου*; prope a thermis Mytilenaeis C. I. Gr. nr. 2194 b, Add. p. 1028: *φαμιλία μονομάχων πατρ. Κλαυ(δίου) Τρυφωνιανοῦ νέου καὶ ἀρχιερείας Ὀρφίας Λαιλίας [Σ]ωτίου, γυναικὸς αὐτοῦ.*

Aliquamdiu sane viri docti de natura horum titulorum ambigebant, etiamtum posteaquam Biagius (Mon. Gr. p. 261) rem

acu tetigerat, qui inscriptiones huiusce generis ad sepulcra polysoma referendas esse demonstrarat volueratque ad subiectum *φαμιλία* cogitatione addi *κεῖται* vel simile quiddam, ita ut sen sus esset: „hic sita est familia gladiatorum“.[1]) At Boeckhius parum contentus sententia Biagii quamquam ei oblocutus non est, tamen adnotandum esse duxit: „Nec novi melius, nisi forte inscriptio domus sit, ubi gladiatores habitarint.“ Friedlaenderus[2]) vero quo loco uberius de re gladiatoria commentatus est, merito ad Biagium recessit, cuius explicatio lapidibus usque adhuc notis nondum infirmata est.[3])

Iam igitur liquet, qua ratione monumentum, de quo agimus, comprehendendum sit. Videamus nunc, quantum inde cognosci liceat. Ac primum discimus in hoc sepulcretum corpora non *μονομάχων* et *καταδίκων* solum, sed *ταυροκαθαπτῶν* etiam congregata fuisse. De gladiatoribus et condemnatis evolvatur Friedlaenderi historia morum (p. II), de eo genere hominum, quod tertio loco nuncupatur, deque eis ludis, in quibus prodibant, pluribus disputaturus sum.

Adnot. 1) Cf. Inscr. Regni Neapolitani lat. nr. 736, titulum Venusinum — apud Orellium nr. 2569.

2) Sittengeschichte II[5] (1881) p. 557.

3) Titulis honorariis, non sepulcralibus, assignandus est, C. I. Gr. nr. 3942, lapis Laodiceae ad Lycum inventus: *μνῆμα μονομαχίων* (sic in Add. et Corr. restitutum est pro lectione *μονομάχων*) *δοθέντων ὑπὸ ἀρχιερέως καὶ στεφανηφόρου Διοκλέους τοῦ Μητροφίλου.* — Quod in Addendis ad hanc inscriptionem de natura ceterorum titulorum gladiatoriorum dictum est, falsum est.

§ 6 (nr. V).

Excursus de taurocathapsiis et taurocathaptis.[1])

Varia exstant testimonia de quaestione proposita et ab auctoribus antiquis et marmoribus et nummis ad memoriam nostram propagata.

Et *ταυροκαθάπται* quidem cuius generis homines fuerint, perspicuum erit, si naturam ludorum, in quibus produci solebant, paulo diligentius consideraverimus. Proficiscar a marmore Smyrnaeo[2]), reperto saeculo XVII, in quo anaglyphum conservatum est. Comparent igitur equites quinque, incitato cursu tauros

persequentes; primum et tertium venatorum videmus sine tauris, quippe quos fugientes ii qui instabant consecuti non iam sunt, secundus et ultimus eorum retinent cornibus tauros cursu lassatos et anhelantes, quartus incumbit tauro, intorta cervice humi prostrato, equus iuxta adstat (cf. Marm. Oxon. II, 266, CXXX; Thes. Ant. Graec. VII, 869; Boettiger III tab. I, 2—6). Ac simulacro huic caelato addita sunt verba sic insculpta: *Ταυροκαθαψίων ἡμέρᾳ β'* (C. I. Gr. nr. 3212).

Permulti etiam nummorum Thessalicorum typi exstant, in quibus ratio certaminis cernitur. Introspiciendus est catalogus nummorum Graecorum Musei Britannici, cuius paulo infra mentionem feci. Ferunt quoque in gemma[3]) simile exemplum impressum inveniri. Multo vero clarius naturam atque indolem illius agonis perspiciemus, si Heliodorum Emesanum in manus sumpserimus.[4]) Namque sophista ille, Aureliani Caesaris ferme aequalis, in libro decimo Aethiopicorum oblata occasione, qua inducere voluit personam fabulae primariam specimen mirae audaciae et singularis temeritatis edentem, optime id fore iudicavit, si Theagenem in artibus difficillimis agonis taurocathapsiorum versatum esse ostendisset. Itaque sive rem e variis quibus usus est in compositione fontibus antiquariis sive ex intuitu morum suae aetatis noverat, imaginem tam vividam expressamque depinxit, ut natura taurocathapsiorum obscuritate involuta esse iam nequeat. Fidem autem narrationi Heliodori eo minus denegare possumus, quod verba eius, si conferuntur cum reliquiis Smyrnaeis, comprobantur.

Theagenes igitur — is, qui in fabula primas egit — cum iam in eo erat ut in aris Solis et Lunae sacrificaretur, tunc ipsum miro fortunae casu salutem sibi paravit. Equi enim et tauri, item destinati secespitae victimarii, repente adspectu inadsueto camelopardalis tantopere consternati sunt, ut funibus vinculisque abreptis in praecipitem fugam se conferrent.[5]) Iam Theagenes insiluit in proximum quemque equum, inhaesit tergo tauri circumfurentis, tenens iubam equinam velut habenam manu sinistra, dextra lignum vibrans velut stimulum, prae se agebat bestiam, cuius flexus et versationes sollerter evitabat. Dein, equo iuxta quadrupedante, taurus et equus usque eo appropinquant, ut quasi unum caput, unum iugum formari videatur. Tunc vero momento temporis iuvenis cornua captat, de equo,

cui frenos remittit, desultat, coniectat sese in collum tauri; inter media cornua os ponit, ne dilanietur, manus nectit plectitque in fronte beluae, instar serti, membra reliqua ab humero bovis dependent, quo pondere cervices eius defatigari tandem necessum est. Quousque bestia circumvehetur? ecce vires magis magisque deficiunt. Eo vehementius autem imbecillitas augetur, quo tenacius homo ille audacissimus pedibus suis crura bestiae irretit, cum repente taurus supplantatus genu submitti coepit atque extemplo etiam in caput decidit. Cornubus pronis, in terram infossis, iacet bestia supina, palpitans et pedes agitans in aere, victor autem alia manu firmiter nititur, aliam triumphans tollit ad caelum.

Hoc fuit spectaculum certaminis taurocathapsiorum, cuius scenae, ut ita dicam, singulae, nunc oculis distincte obversantur.

Dixi de natura ludorum; nunc exponam, quibus locis agones huius generis exhibiti sint.

Vetustioribus iam temporibus apud Thessalos, equites illos *κατ' ἐξοχήν*, ludi hi notabiles floruerunt, certe cultui ac religioni Neptuni dedicati. Plinius quidem, nat. hist. VIII, 45, tradidit: „Thessalorum gentis inventum est, equo iuxta quadrupedante, cornu intorta cervice tauros necare.“ Adde testimonium, quod simul certandi rationem illustrat, epigramma Philippi, Antholog. Palat. IX, 543:

Θεσσαλίης εὔιππος ὁ ταυρελάτης χορὸς ἀνδρῶν,
χερσὶν ἀτευχήτοις θηρσὶν ὁπλιζόμενος,
κεντροτυπεῖς πώλους ζεῦξε σκιρτήματι ταύρων,
ἀμφιβαλεῖν σπεύδων πλέγμα μετωπίδιον.
ἀκρότατον δ' ἐς γῆν κλίνας ἅμα κεῦροπον ἅμμα,
θηρὸς τὴν τόσσην ἐξεκύλισε βίην.

Nec minus typis nummorum e multis locis Thessaliae collectorum confirmatur incolas illarum regionum habiles exercuisse artem eam periculi plenam. Et is, qui creberrime redit, typus is est[6]): vir nudus pendente retrorsum pileo taurum ferocem cornibus retinet. Equus liber currit. Huc pertinent nummi reperti: Larissae[7]), Pelinnae[8]), Perrhaebiae[9]), Pharcadone[10]), Pheris[11]), Triccae[12]), Crannone[13]), Scotussae[14]).

Hic mos, ortus apud Thessalos, aliquamdiu huic nationi soli proprius peculiarisque videtur fuisse. Tum demum, cum

civitates maris interni in dicione Romanorum erant, institutum Graecum a Graecis recipiebatur. Quod evenit, postquam certamen favore Iulii Caesaris Romanis innotuit. Plinius nat. hist. VIII, 45 haec narrat: „primus id spectaculum dedit Romae Caesar dictator."[15]) Exemplum semel editum posthac Caesares imitabantur, veluti Claudius exhibuit „Thessalos equites, qui feros tauros per spatia Circi agunt insiliuntque defessos ad terram cornibus detrahunt" (Sueton. Claud. c. 21). Neronis quoque principatu ludi eiusdem generis acti sunt, quorum mentionem debemus Cassio Dioni, l. LXI c. 9: *ἐν δέ τινι θέᾳ ἄνδρες ταύρους ἀπὸ ἵππων συμπαραθέοντές σφισι κατέστρεφον.* Itaque cum taurocathapsia in gratiam imperatorum et favorem urbis urbium venissent, inde etiam per provincias, in civitates Graeciae et Asiae necnon Hispaniae celeriter propagata sunt.

Athenis quidem a rege Rhoemetalce, qui, ut Guilelmus Dittenberger rectissime exposuit, anno p. Chr. n. 37/38 archon fuit, talem agonem instauratum cognovimus e C. I. Att. III, p. I, p. 54 nr. 114 (= Pittakis Eph. 3884): *βασιλεῖ Ῥοιματάλκᾳ ἀγωνιζόμενος Σεραπίων ταυροκαθάπτης.* Eleusine contra neque isti ludi neque omnino dimicationes hominum adversus tauros — id quod e loco Artemidori paulo post afferendo concludi possit — agebantur.[16])

Ex Asia exempla exstant complura. In titulo Ancyrano, C. I. Gr. 4039, ludi quinquennales Augusto instituti recensentur et inter eos invenies vs. 46 sq.: *ὁμοίως δὲ ταυρομαχίαν*[17]) *καὶ [ταυρο]καθά[πτ]ας καὶ μονομάχω[ν] ζεύ[γη ἔδωκε]ν.* E ruinis amphitheatri Sinopensis erutus est titulus C. I. Gr. nr. 4157: . . . . . *Πο]ντάρχη[ν ἐπιτε]λέσαντα ταυροκα[θάψια] καὶ κυνηγέσιον.* Apud Smyrnaeos autem pluribus diebus, per biduum, aut diutius fortasse, ab equitibus cum tauris certatum esse supra iam commemoravimus, C. I. Gr. nr. 3212: *ταυροκαθαψίων ἡμέρᾳ β'.*[18]) — Ad *ταυροκαθάψια* fortasse referendum est etiam, quod Aristides, sacr. orat. XXVI, 324, de ludo Pergami acto memoriae prodidit: *θεωρία τις ἦν ἐν τῇ πόλει πάνυ λαμπρά, ἢ ταύρων θήρα μοι δοκεῖν, ἤ τι τοιοῦτον.*

Hic locus est, ut errori Boeckhii veram Waddingtonii sententiam opponamus. Etenim Boeckhius in adnotatione ad Pindari schol. Pyth. 2, 78 (Pindari opera II p. 319) protulerat, e

Thessalis totum hunc morem devenisse ad Smyrnaeos, „Aeolum Thessalis profectorum colonos". At non heroicis fere temporibus, non ob gentis affinitatem hic usus in Asiam translatus est, sed ea via propagabatur, quam supra iam demonstravi.

Romanis et Caesaribus taurocathapsia admodum placebant; qui fieri poterat, quin provinciales auctoritatem atque exemplum confestim sequerentur? Ubi natura regionum eiusmodi erat, ut tauri [19]) facile suppeditarent qui in arena certarent, nihil obstabat instituendis his ludis ex exemplo Romae prodito. Praefracte igitur cum Waddingtonio negandum est hos agones Smyrnaeos restitutos esse memoria temporis antiquissimi redintegrata.

Restat ut enumerationi urbium, quae certamen istud [20]) habuerunt, adiciam Aphrodisiadem Cariae.

Cognovimus rationem ludorum et loca, in quibus occurrunt. Priusquam autem ad res Aphrodisienses ipsas redire mihi licet, paucis disserere oportet

de taurocathaptis.

Iam e quaestione usque adhuc perducta patet, qua ex professione homines nomen suum adepti sint [21]): „qui tauros .... ad terram cornibus detrahunt", hi sunt *ταυροκαθάπται*. Num duo alia nomina, quae glossa Hesychii ad nos venerunt, ad idem genus agonisticum pertineant? s. v. *Κερατεσσεῖς· οἱ τοὺς ταύρους ἕλκοντες ἀπὸ τῶν κεράτων· καλοῦνται δὲ καὶ κεραελκεῖς*. Ambigo de synonymia, quia in explicatione glossarii non satis subtiliter notio trahendi distinguitur; in incerto igitur restat, utrum „de"trahendi vis an „ad"trahendi animo commentatoris glossematis obversata sit. Verbum enim *ἕλκειν* optime adhibetur, si tauri ad aram deorum adducuntur aut vi ac dolo attrahuntur. [22]) Ergo non minus apte voces dictae esse possunt de ministris sacrorum, quam de agonistis. [23])

Deinceps quaeritur, cuius ordinis fere ii fuerint, qui isto pacto cum tauris luctabantur. Hic stupeat quispiam paulisper, legens narrationem Artemidori in Onirocriticis 1, 8 p. 15 *ταύροις δ' ἔτι κατὰ προαίρεσιν ἐν Ἰωνίᾳ παῖδες Ἐφεσίων ἀγωνίζονται καὶ ἐν Ἀττικῇ παρὰ ταῖς θεαῖς ἐν Ἐλευσῖνι κοῦροι Ἀθηναῖοι περιτελλομένων ἐνιαυτῶν καὶ ἐν Λαρίσσῃ πόλει τῆς Θετταλίας οἱ τῶν κατοικούντων εὐγενέστατοι, ἐν δὲ τῇ ἄλλῃ οἰκουμένῃ τὰ αὐτὰ τοῖς ἐπὶ θανάτῳ κατακριθεῖσι*

σνμβαίνει. Duas igitur classes secernit: minorem eorum, qui voluntarii ac sua sponte cum tauris certant — mos insolitus tribus exemplis illustratur — maiorem eorum, qui poenae causa id facere coguntur. Hic usus erat apud Ephesios, populares Artemidori, Athenienses, Larissaeos, ille in ceteris civitatibus.

Nec, quod ad Larissaeos quidem attinet, alienum videtur ab cultu antiquissimo Neptuni[24]) ibi vigente rudioribusque gentis animis, incolas nobilissimos aetate Artemidori periculum ac discrimen taurocathapsiorum subiisse. Eundem vero certandi modum ephebis Atticis aut pueris Ephesiis concedere nequeo. Nec via deest, qua difficultatem de medio tollamus. Statuendum enim est, hoc loco verbis ταύροις ἀγωνίζονται rem agonisticam universam qualemcumque rationem habet cum tauris, in qua aliquo pacto tauri adhibentur, significari. Et cum ἀγωνίζεσθαι non tam sit dimicare, quam certare, simul, quia certatio diverse cogitari potest, alia interpretatio admitti potest. Nempe hic quoque fuit agon, si ephebi Attici[25]) in festis Cereris Eleusiniis boves seu tauros, certe nonnumquam furibundos, feliciter ad sacrificium produxerunt, nec minus arbitror, etiam mentionem de pueris Ephesiorum factam spectare solam et unam ad certationem et aemulationem in religionibus caerimoniisque[26]) ostensam, minime pertinere ad ludos e genere taurocathapsiorum Thessalicorum aut circenses. Ad taurocathapsia homines perditi, capitis condemnati aut fortasse mercede conducti, sumebantur; in titulis taurocathaptae iuxta gladiatores et damnatos vocantur; erant igitur homines infimae ac servilis conditionis.

Tandem hinc ad viam derelictam revertimur, postquam cognovimus iam Graecis et Romanis Hispanisque veteribus simile spectaculum voluptati fuisse, cui hodie Hispani et Lusitani se dare solent, dico Corrida vel fiestas de toros.[27])

Adnot. 1) In censum veniunt: Prideaux, Marmora Oxoniensia, 1676, pars II p. 266—270. — |Boettiger, Kleine Schriften archaeologischen und antiquarischen Inhalts, ges. und hrg. von Sillig, III (1838) p. 325—334: Stierkämpfe. Ein Sieg des Altertums über die Modernen. (prius iam in: Gothaischer Hofkalender 1804 p. 40—54). — Waddington ad Le Bas nr. 499 p. 137. — Dilthey, Schleifung der Dirke, in: Archäologische Zeitung XXXVI (1878) p. 43—54, tab. 7. 8. 9; vide imprimis p. 45—46. — Baunack, Ueber das lakonische Wort κασσηρατόριν und die θηρομαχία bei den Griechen, in: Rhein. Mus. XXXVIII (1883) p.

293—300; Gronovius ad Meursii Graeciam feriatam, Thes. Antiquit. Graec. VII (1699) p. 854, 869 (ubi tabula adiecta est), 870. — Koraïs in commentario ad Heliodori Aethiopica II (1804) p. 357—59. — Boeckhius, Pindari opera II (1819) p. 310, et postea in C. I. Gr. III. — Dübner, Epigrammatum Anthologia Palatina II (1872) p. 226. — Friedlaender, Sittengeschichte II[5] (1881) p. 363.

2) Monumentum illud Oxonium asportatum est.

3) Müller: Handbuch der Archaeologie der Kunst, p. 745. — Bulletino dell'instituto di corrispondenza archeologica 1831 p. 112 nr. 76, impronte gemmarie, centuria seconda.

4) E. Rohde, Der griechische Roman und seine Vorläufer, 1876, p. 424 sq. 431. 457. 466.

5) Heliodori Aethiopicorum lib. X c. 28—30 (ed. Coraïs, Paris 1804, p. 428—432): *κη΄. . . . . . . ἐνταῦθα ὁ Θεαγένης . . . . ὠρθώθη τε ἀθρόον (εἰς γόνυ πρὸς τοῖς βωμοῖς πρότερον ὀκλάζων, καὶ τὴν ὅσον οὐδέπω σφαγὴν ἀναμένων), καὶ σχίζαν τῶν ἐπικειμένων τοῖς βωμοῖς ἀναρπάζει. καὶ τῶν οὐ διαδράντων ἵππων ἑνὸς λαβόμενος, τοῖς τε νώτοις ἐφίπταται, καὶ τῶν αὐχενίων τριχῶν ἐπιδραξάμενος, καὶ ὡς χαλινῷ τῇ χαίτῃ χρώμενος, μυωπίζει τε τῇ πτέρνῃ τὸν ἵππον, καὶ ἀντὶ μάστιγος τῇ σχίζῃ συνεχῶς ἐπισπέρχων, ἐπὶ τὸν διαδράντα ταῦρον ἤλαυνε . . . . καταλαβὼν γὰρ ὡς ὅτι τάχιστα τὸν ταῦρον, ἐπ' ὀλίγον μὲν κατ' οὐρὰν ἤλαυνεν, ὑπονύττων τε ἅμα καὶ εἰς ὀξύτερον δρόμον τὸν βοῦν ἐρεθίζων, καί, ὅποι δὴ καὶ ὁρμήσειε, τρεπομένῳ συνεφείπετο, τὰς ἐπιστοφάς τε καὶ ἐμβολὰς πεπυλαγμένως ἐκκλίνων. — (κθ΄.) ὡς δὲ εἰς συνήθειαν τῆς τε ὄψεως τῆς ἑαυτοῦ καὶ πράξεως ἐνεβίβασεν, ἀντίπλευρος ἤδη παρίππευε, χρωτί τε χρωτὸς ἐπιψαύων, καὶ ἱππείῳ ταύρειον ἆσθμα καὶ ἱδρῶτα κεραννύων, καὶ τὸν δρόμον οὕτως ὁμόταχον ῥυθμίζων, ὡς καὶ συμφυεῖς εἶναι τὰς κορυφὰς τῶν ζώων τοὺς ποῤῥωτέρω φαντάζεσθαι, καὶ τὸν Θεαγένην λαμπρῶς ἐκθειάζειν, ξένην τινὰ ταύτην ἱπποταύρου ξυνωρίδα ζευξάμενον . . . . (λ΄.) . . . . . ὁ γὰρ δὴ Θεαγένης, εἰς ὅσον εἶχε τάχους ἐφεὶς τῷ ἵππῳ χρήσασθαι, καὶ προφθάσαντα μικροῦ τὰ στέρνα τῇ κεφαλῇ τοῦ ταύρου παρισῶσαι, τὸν μέν, ἄνετον φέρεσθαι μεθίησι μεθαλάμενος, ἐπιῤῥίπτει δὲ ἑαυτὸν τῷ αὐχένι τοῦ ταύρου. καὶ τοῖς κέρασι τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον κατὰ τὸ μεταίχμιον ἐνιδρύσας, τοὺς πήχεις δὲ οἱονεὶ στεφάνην περιθεὶς καὶ εἰς ἅμμα κατὰ τοῦ ταυρείου μετώπου τοὺς δακτύλους ἐπιπλέξας, τότε ὑπόλοιπον ἑαυτοῦ σῶμα παρ' ὦμον τοῦ βοὸς τὸν δεξιὸν μετέωρον καθείς, ἐκκρεμὴς ἐφέρετο, πρὸς βραχὺ μόνον τοῖς ταυρείοις ἅλμασιν ἀναπαλλόμενος. ὡς δὲ ἀγχόμενον ἤδη πρὸς τοῦ ὄγκου, καὶ χαλῶντας τοῦ ἄγαν τόνου τοὺς τένοντας ᾔσθετο, ... προβάλλει τῶν ἐκείνου σκελῶν τοὺς ἑαυτοῦ πόδας, ταῖς χηλαῖς δὲ συνεχῶς ἐναῤῥάττων, τὴν βάσιν ἐνήδρευεν. ὁ δὲ τὴν ῥύμην τοῦ δρόμου παραποδιζόμενος, καὶ τῷ σθένει τοῦ νεανίου βριθόμενος, τά τε γόνατα ὑποσκελίζεται, καὶ ἄθροον ἐπὶ κεφαλὴν σφενδονηθείς, κύμβαχός τε ἐπ' ὤμους καὶ νῶτα ῥιπισθείς, ἥπλωτο ὕπτιος ἐπὶ πλεῖστον, τῶν μὲν κεράτων*

τῇ γῇ προσπεπηγότων, καὶ εἰς το ἀκίνητον τῆς κεφαλῆς ῥιζωθέντων, τῶν σκελῶν δὲ ἄπρακτα σκαιρόντων καὶ εἰς κενὸν ἀεροναμούντων, καὶ τὴν ἧτταν ἀλυόντων. ἐπέκειτο δὲ ὁ Θεαγένης, ταῖν χεροῖν τὴν λαιὰν μόνην εἰς τὸ ἐπερείδειν ἀπασχολῶν, τὴν δεξιὰν δὲ εἰς οὐρανὸν ἀνέχων καὶ συνεχὲς ἐπισείων. εἴς τε τὸν Ὑδάσπην καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος ἱλαρὸν ἀπέβλεπε, τῷ μειδιάματι πρὸς τὸ συνήδεσθαι δεξιούμενος, καὶ τῷ μυκηθμῷ τοῦ ταύρου, καθάπερ σάλπιγγι, τὸ ἐπινίκιον ἀνακηρυττόμενος.

6) Eckhel, Doctrina nummor. vet. II (1794) p. 133.

7) ibid. p. 140. — A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia, 1883, p. 24 et 25 sq. nr. 6, 7, 8, 16 sq. tab. IV nr. 8, 9, 12—14; tab. V nr. 1—4, 13. — Imhoof-Blumer et Keller, Tier- und Pflanzenbilder auf Münzen und Gemmen des klass. Altert. (1889) p. 21 tab. III nr. 36.

8) D. N. V. II, 146. — Bulletin de c. h. V (1881) p. 295 ed. Muret.

9) D. N. V. II, 146. — Catalogue cet. p. 39 nr. 1 tab. VIII, 7.

10) D. N. V. II, 147. — Catal. p. 42 nr. 1 tab. IX, 1. — Bulletin de corr. hell. V p. 296.

11) D. N. V. II, 147. — Catal. p. 46 nr. 1—3, tab. X, 1—3. — Bull. V p. 297.

12) D. N. V. II, 150. — Catal. p. 51 et 52 nr. 1 sq., tab. XI, 5—7, 12. — Head, historia nummorum, a manual of greek numismatics, 1887, p. 246, 254, 258—60, 263. — Bulletin V p. 299.

13) Catalogue p. 16 nr. 1—2, tab. II nr. 11—12. — Imhoof-Blumer, Beiträge zur Münzkunde und Geographie von Altgriechenland und Kleinasien, in: Zeitschrift für Numismatik (Sallet) I (1874) p. 97 et tab. III. — Mionnet I, 507, 511, 513, 520.

14) Bulletin de corr. hell. V (1881) p. 298 ed. Muret.

15) Cf. etiam Vell. l. II, 56; Appian. bell. civ. II, 102.

16) Perverse: Lobeck, Aglaoph. I (1829) p. 206 adn. c, et E. Curtius in: Göttinger gel. Anz. 1860 p. 336. — Rectum vidit L. Grasberger in: Verhandlungen der Philologischen Gesellschaft in Würzburg ed. L. Urlichs, 1862, p. 16 et 17 (cf. Erziehung u. Unterricht III p. 103—105).

17) Cave credas idem esse!

18) Cf. etiam K. B. Stark, Nach dem griechischen Orient, Reisestudien, 1874, p. 198, Smyrna: „Erwähnen wollen wir unter den Reliefs . . . . den ausschreitenden behelmten Gladiator mit dem Namen Istros, dann als Friesstücke jene Tierkämpfe und Jagden, wobei die in Smyrna einheimischen Buckelochsen geritten und gebändigt werden, sichtlich in Bezug auf das dort bezeugte Festspiel der Taurokathapsien.“ Cf. p. 383.

19) Keller, Tiere des klass. Altertums in kulturgeschichtlicher Beziehung, 1887, p. 68.

20) Alios ludos propinqui sane generis, velut ταυρομαχίας, ταυροθηρίας, cet., ne confusio oriatur, hoc loco de industria omitto. Postea si de ludis tauriis in aliis Cariae oppidis actis disputabo, velut de

festis Caryandae* et Mylasis** editis (* Fröhner, les inscriptions grecques du Louvre, 1865, p. 77 sq. nr. 45; * Le Bas et Waddington, inscriptions d'Asie mineure, 1870, p. 158 nr. 499 et in comment. p. 137 nr. 499; ** Le Bas et Waddington, 1870, p. 131 nr. 404 et in comment. p. 119 nr. 404), ad quaestionem revertar nec non rationem habebo titulorum, quos publicarunt: Miller, Mémoire sur une inscription agonistique de Larisse, in: Mémoire de l'institut national de France, Académie des inscriptions et belles-lettres, vol. XXVII (1873) part. II p. 43—65. — F. Durrbach in: Bull. de corr. hell. IX (1886) p. 437 sq. — Baunack, Mus. Rhen. XXXVIII (1883) p. 293 sq. (Bulletino dell' instit. 1873 p. 168, ed. G. Hirschfeld). — Gomperz, Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich-Ungarn VIII (1884) p. 9 nr. 23 (cf. Keller, Tiere des klass. Altertums, 1887, p. 54 et 343 adn. 14). — A. Conze, Reise auf der Insel Lesbos, 1865. p. 16.

21) Praeter Suetonii locum (Claud. c. 21) cf. Cassii Dionis verba, quae supra laudavimus. Praeterea cf. Thes. l. Gr. s. v., ubi significatio propinqua affertur.

22) Homer. Il. Y, 403—405.

23) Vix opus est admonere adnotationem ad C. I. Gr. nr. 3212: nomen *ταυροκαθάπται* in solis glossis reperiri, nunc irritam factam esse inscriptionibus: C. I. G. nr. 4039, C. I. A. III[1] nr. 114, collectionis meae nr. III.

24) Hesych. s. v. *Ταυρία· ἑορτή τις ἀγομένη Ποσειδῶνος.*

25) Vide Grasberger, Verhandlungen p. 17.

26) Athenaeus X, 25 p. 425 c: *παρὰ δὲ Ἐφεσίοις οἱ οἰνοχοοῦντες ἤϊθεοι τῇ τοῦ Ποσειδῶνος ἑορτῇ ταῦροι ἐκαλοῦντο, ὡς Ἀμερίας φησί.* Hesychius s. v. *ταῦροι· οἱ παρὰ Ἐφεσίοις οἰνοχόοι.* Unde nomen tauri? Manavitne inde, quod iis, qui in adportandis victimis excellentes fuerant, praemii gratia concedebatur, ut in rebus divinis Neptuno faciundis vinum in pateram infunderent? Utique translatio mira videtur.

27) H. Baumgarten, Geschichte Spaniens vom Ausbruch der französischen Revolution bis auf unsere Tage, III (1871) p. 233, etiam p. 207 adnot. — W. Joest, Spanische Stiergefechte. Eine kulturgeschichtliche Skizze, 1888: „Im Jahre 1830 wird die Universität Sevilla aufgelöst und in demselben Jahre in derselben Stadt eine 'Hochschule der Tauromachie' gegründet, die zwei Lehrstühle besass, und über deren Eingangsthor die denkwürdige, noch jetzt erhaltene Inschrift angebracht wurde: 'Ferdinand VII, der Fromme, der glückliche Wiederhersteller der Monarchie. Für den conservativen Unterricht in der Stierwissenschaft.'"

§ 7 (nr. V).

Ludi amphitheatrales apud Aphrodisienses.

Quodsi testimonium humationis gladiatorum, condemnatorum, taurocathaptarum inter ruinas urbis repertum est, iam statim ab

initio suspicamur etiam ludos in amphitheatro datos esse. Quamquam me non fugit Friedlaenderi sententia (Sittengesch. II[5] p. 557): „Die Gladiatorenschulen werden sich hauptsächlich in den Städten befunden haben, in denen die Provinzialfeste gefeiert wurden. . . . . . Aber zum Priester wählbar waren auch Bürger der übrigen zu der Festgenossenschaft gehörigen Städte, die ihre Gladiatoren teils an ihren Wohnorten, teils an andern zweckmässig erscheinenden Orten unterhalten und einüben lassen konnten. Wenn daher an einem Orte Monumente gefunden worden sind, die sich auf Gladiatoren beziehen, so folgt daraus höchstens, dass dort eine Schule war, aber nicht, dass Fechterspiele gegeben worden sind."

Sed demonstrabo hoc in res Aphrodisiensium non quadrare. Etiamsi in hanc civitatem, quantum scimus, commune Asiae nunquam convenit[1]), tamen incolis munera gladiatoria data sunt. Namque si Zenon, quem constat familiam illam possedisse, summus sacerdos communis Asiae fuisset atque homines illos Aphrodisiade exercendos tantummodo et sepeliendos curasset, utique in lapide ad *ἀρχιερέως* vs. 6 appositum videremus *τῆς Ἀσίας*. Nuda vero appellatione *ἀρχιερέως* perspicuum est Zenonem dignitatem urbanam sacerdotis maximi obtinuisse; seu cultui imperatorum seu religioni Veneris sive venerationi aliorum numinum praefuit, gratum et sumptuosum illud spectaculum civibus edidit.

Quae opinio firmatur eo, quod Texier vestigia amphiteatri ibi conspicatus est.[2]) Ceterum ne Friedlaenderus quidem dubitat, quin ludi gladiatorii praeter festos a communi provinciae diversis in urbibus concelebratos etiam aliis locis exhibiti sint.[3])

Adnot. 1) Provincia Asia in urbibus Cariae nullum habuit templum, excepta fortasse civitate Nysaea (Mionnet III p. 366 nr. 371; cf. scrupulum Buechneri, de neocoria, Gissae 1888, p. 46). Communes ludi Asiae nunquam in civitatibus Cariae acti sunt; *κοινὸν* vel *κοινὰ τῆς Ἀσίας* exhibent et lapides et nummi in hisce urbibus: Pergami, Smyrnae, Ephesi, Sardibus, Cyzici, Laodiceae, Philadelphiae, Trallibus (Revue archéologique XII [1888] p. 224 nr. 12), Hierapoli? Synnadae? Cf. Monceaux, de communi Asiae provinciae, 1886. Guiraud, les assemblées provinciales dans l'empire Romain, 1887. Buechner, l. c. p. 64. Mommsen, Röm. Gesch. V (1885) p. 317: Landtage und Landesfeste.

2) Texier, Asie mineure, description géographique, historique

et archéologique des provinces et des villes de la chersonnese d'Asie, 1862, p. 647 cap. XIV: „les édifices publics“.

3) Cf. Friedländer l. c. II[5] (1881) p. 556 sq.: Verzeichnis der in Asia u. den übrigen kleinasiatischen Provinzen nachweisbaren Amphitheater. Nonnullos titulos addam, in quibus res gladiatoriae commemorantur:

Lydia. Smyrnae, Mitt. Inst. Athen. VI (1881), ed. Papadopoulos Kerameus, p. 366 nr. 1: *Μελιτινὴ τέκνῳ ἰδίῳ | Μάρκῳ* sequitur anaglyphum, puer sinistram tenens in pectore, dextram in capite canis sedentis: *καὶ Ἡρακλᾶς ὁ πατὴρ | κατεσκεύασαν συ|νκατενενκάσης | φαμιλίας Ἀπελλικό|ντος μονομάχων κ(αὶ) | λουδαρίων τιμῆς ἕνεκ(ε)ν.* — Cyzici: Mitt. Inst. Athen VI (1881), ed. J. H. Mordtmann, p. 124 nr. 7: *Εὐπρεπῆς προ[β]οκάτωρ.*

Phrygia. Laodiceae ad Lycum: C. I. Gr. nr. 3942; cf. Add. et Corr.: legendum est *μονομαχίων.*

Lycia. Telmessi: Benndorf et Niemann, Reisen in Lycien und Carien, 1884, p. 41 et p. 157 „Nachträge“, fig. 30, anaglyphum sepulcrale retiarii: *Ἑρμεῖ Παιτραείτης μετὰ τῶν συνκελλαρίων μνήμης χάριν.* „Es stellt den Verstorbenen als Retiarius mit Dolch und Dreizack dar. Um die Hüften trägt er ein subligaculum mit balteus, die Füsse scheinen beide über die Knöchel herauf umschnürt; wie gewöhnlich ist der Kopf ohne Helm und der linke Arm durch Schiene und galerus geschützt, das überhaupt selten dargestellte Netz fehlt auch hier, am Boden liegt eine Palme. Der Name und die Bezeichnung der Collegen als concellarii scheint neu und das Relief das erste Zeugnis für eine Gladiatorenschule in diesen Gegenden zu sein, denn die Angabe über ein Amphitheater in Xanthus beruht auf einem Irrtum.“ — Oenoandis: Petersen et Luschan, Reisen p. 113, XVII A vs. 11 sqq.:

λυκιαρχήσαντι φιλ[οτεί]μως, δ[ό]ν-
τι κυνηγ[ίας κα]ὶ μονομ[αχ]ίας καὶ
θεωρί[ας, ἀγω]νοθετή[σαν]τι ὑφ' ἕ-
[να καιρὸν τα]ῖς ἐπισ[ήμοις τοῦ ἔθνους(?)]
B. *πόλεσιν, τῇ Μ[υ]ρέων [καὶ τῇ Παταρέων]*
ἐν αἷς ἄγουσιν παν[ηγύρεσιν ἐπισή-]
μοις θεῶν καὶ τοῦ κυ[ρίου αὐτοκράτο]-
ρος, καὶ δόντι πάλ[ι]ν [κυνηγίας καὶ μο]-
νομαχίας καὶ θεωρί[ας ἐν . . . .]
ἡμέραις, ἐφ' οἷς αἱ πόλ[εις ἐμαρτύρη]-
σαν αὐτῷ ἐπὶ θεοῦ Ἀδρια[νοῦ, κ. τ. λ.

Pamphylia. Attaliae: Bull. de c. h. VII (1883), p. 263 nr. 5 ed. Ramsay: *ἀρχι[ε]|ρασάμενον τετραετίαν καὶ | ἐπιτελέσαντα κυνηγεσία[ς] | καὶ μονομαχίας μεγαλοπρ[ε]|πῶς κ. τ. λ.*

(Ad Friedlaenderi historiam morum II[5] [1881] p. 554 adiciendum est: Mitt. Inst. Athen X [1885] p. 15 nr. 1; ad p. 555: Mitt. Inst. Athen IX [1884] p. 214 nr. 1; ad p. 559 [Mysia] adde: Ilium, Le Bas-Waddington nr. 1743 *i*.)

§ 8 (nr. V).

De editore horum ludorum.

Zenon[1]) ut memoriam sacerdotii sui agonibus popularibus gratam efficeret, gregem gladiatorum, damnatorum, taurocathaptarum coegerat, quos suis impensis alendos, exercendos, in arenam producendos curaverat. Interfecti communiter sepeliebantur. Exemplum simile de Thaso insula traditum est, ubi Hecataea, dives femina, propria pecunia servos essedarios et mirmillones habuit, C. I. Gr. nr. 2164. Sed haec singularia sane sunt; libenter Friedlaendero concedo catervas gladiatorias saepissime in possessione eorum inveniri, qui, velut Asiarchae, ludicra totius provinciae adornare debebant.

Adnot. 1) Hypsicles — Zenon (Hypsicles) — Hypsicles — Zenon (magistratus eponymus, cf. Le Bas-Waddington nr. 1611). Nomen Zenonis apud Aphrodisienses tritissimum est. Notus est Zenon sculptor, cf. C. I. Gr. nr. 6233, 6151, 5374; Brunn, Künstlergeschichte I, 574. De Zenonibus cf. etiam Loewy, Inschriften griech. Bildhauer (1885) p. 258 nr. 364 et 365, p. 259 nr. 366. Bull. de corr. hell. IX (1885) p. 21 nr. 16, ed. Haussoullier. — Praeterea Indices.

Nr. VI.

Henzenus: Annal. Instit. archeol. (1852) p. 135; Le Bas et Waddington: inscript. d'Asie min. (1870) p. 391 nr. 1592 et in comment. p. 371 ad nr. 1592.

Ἱεροκλῆς Ἑρμοφάντου ἀρχιερεὺς καὶ στεφανηφόρος καὶ τρὶς
γυμνασίαρχος, υἱὸς πόλεως, καὶ ἡ
γυνὴ αὐτοῦ Ἀριστονείκη Ἀριστοκράτους ἡ ἀρχιέρεια καὶ στε-
φανηφόρος, ἀρχιερατεύοντες καὶ τὸ
βαλανεῖον ἐκ θεμελίων καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἔργα πάντα σὺν
παντὶ τῷ κόσμῳ ἐκ τῶν
ἰδίων κατασκευάσαντες ἀνέ[θη]καν.

Exemplum sumpsit Falcenerus loco prope ab urbe sito, qui vocatur Garrimay. Litterae nihil inusitati praebent; iota mutum incisum non est. Initium aetatis imperatorum coniectura tantum assequor.

§ 9 (nr. VI).

Tempus ignotum; exordio, opinor, aetatis Caesareae.

a) Gymnasii praefectura.

Quantopere ambitio et aviditas aurae popularis nonnunquam increverit, ostendit exemplum Hieroclis cuiusdam, filii Hermophanti. Is non recusavit, quominus munus gymnasiarchi ter susciperet, quamquam officiis negotiisque sacerdotis summi et stephanephori satis iam distentus fuerat. Num inter singulas gymnasiarchias spatium maius minusve fuerit, non liquet. Saepius in usu venisse apud Aphrodisienses aliquem appetentem gloriae compluries gymnasio praefuisse, ex Indice facile cognosci potest. Aliis locis similia inveniuntur; in titulo Coo scriptum videmus: *γυμνασιαρχήσαντος αὐτοῦ ἑξάκις ἐκ τῶν ἰδίων μετὰ καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ* (Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France, 1875, p. 286 nr. 8, ed. Rayet). Ad civitatem Lyciam Corydallensium spectant verba quae sequuntur: *οὐ[κ ἐπε]λ[άθετο?] | δὲ τῆς πρὸς μητ[ρὸς] | πόλεως τῆς Κο[ρυ]|δαλλέων, ἀλ[λὰ] | καὶ ἐν ἐκείνῃ ἐν? ἐ[νὶ ἐ]νιαυτῷ τριῶν γυ[μνα]|σιαρχῶν ἀρχὰς [ἀπε]|δέξατο, τὰ μὲν ἐ[κ τῶν] | δημοσίων πόρ[ων προ]|κείμενα χαρ[ιζόμε]|νος, ἐγ δὲ τῶ[ν ἰδίων] | πάντα τὰ [ἀναλώμα]|τα ποι[ούμενος]* (Petersen et Luschan, Reisen [1889] p. 112 XIV G, vs. 2 sq.). Cf. etiam l. c. p. 114 XIX A, vs. 5 sq.

Nec profecto officia, quae uti *υἱὸς πόλεως* (vs. 1) observare debebat, praestare melius poterat, quam ita ut videbimus sub b).

Sed antea opus erit interpretari, quid sibi velit elocutio illa „*υἱὸς πόλεως*". Nam haec non verba sunt, immo vero certa vis definitaque significatio subest.

Excursus de filiis civitatis quos vocant.

Urbs, populus, tribus, senatus, gerusia, iuvenes (*νέοι*) habebant suos filios, filias, patres, matres, fortasse etiam proavos; necnon aliquis uno et eodem tempore triplex filius esse poterat, et senatus et populi et gerusiae, aut duplex, urbis simulque gerusiae, aut unus idemque — id quod valde memorabile est — pater fuit ac proavus tribus.[1]) Unde hae appellationes?

Waddington quidem opinatus est municipia seu collegia adoptavisse a patre iusto liberos egentes, eo consilio, ut educationi eorum suis impensis prospicerent; nonnumquam his publicis filiis filiabusque contigisse, ut multum in re publica valerent.[2]) At haec sententia defendi iam nequit, postquam titulis luculenter apparuit — Perrot primus id monuit[3]) — filios filiasque urbis haud ita raro divites et illustres parentes habuisse, veluti filia urbis Aphrodisiadis naturalis filia procuratoris cuiusdam Augusti fuit (cf. tit. meae sylloges nr. XIV vs. 7).

Accuratius feliciusque quaestioni operam dedit Gustavus Hirschfeld[4]), qui — in hoc tantum consentiens cum Waddingtonio — statuit re vera adoptionem factam esse et hanc publicam adoptionem de iure pari momento fuisse atque privatam; iuxta enim civitatem aut collegium, quibus adoptio fit, comparent in titulis tam pater naturalis, quam mater naturalis coniunctus insuper cum patre adoptivo, ita ut aliquis praeter patrem naturalem duos adoptatores habeat, quorum alius homo privatus, alia civitas aut aliquod collegium est.[5]) Constat igitur adoptatio; longe autem alio spectat atque Waddingtonius voluit. Hirschfeld l. c. existimat: „im Privatleben findet Adoption statt, damit der Adoptirte seinerzeit in die Rechte des Vaters eintrete; Städte und Genossenschaften adoptiren, weil der Betreffende schon gleichsam Sohnespflichten gegen sie erfüllt hat"; adoptatio igitur civibus praemium dubium meritorum, non adiumentum in paupertate est, neque egenis commodo, sed locupletibus incommodo est, quippe qui, semel publice adoptati, existimationis causa coacti sint, nova semper onera suscipere pro bona valetudine proletariorum. In primis e titulis Stratonicensibus elucet largitionibus immodicis optime viam ad hanc dignitatem munitam esse. Si quis a senatu aut a gerusiastis aut a iuvenibus adoptatur, cumulavit plerumque praecipua in haec collegia merita. Ergo honoris gratia adoptatio fiebat; sub qua formula, nondum liquet; simplicissimum est, de mero decreto cogitare, quod honorantes cum honorando communicabant. Sicut peregrinis in similibus meritis civitas donabatur aut senatus patebat, ita civibus indigenis excogitabantur vincula, quibus astringerentur ad augendam fortunam patriae. In collatione temporis nostri Gustavus Hirschfeld dixit rem eandem rursus inveniri in iis, quos vocamus

vernacula lingua „Ehrenbürger, Ehrenmitglied". Recte haec, quia apud nos civis civitatem patriae urbis denuo honoris causa accipere potest, apud homines illius temporis non item.

Adnot. 1) Tituli Aphrodisienses huc pertinentes sunt: nr. VI, 1, XIV, 7, XVII, 5, XIX, 2 meae sylloges. — Aezanis Phrygiae inventus est titulus Le Bas-Waddington, inscr. d'Asie min. p. 243 nr. 881: *υἱὸν τῆς πόλεως*. In lapide Panamaris Cariae reperto legimus: *υἱὸς πόλεως* — *θυγάτηρ πόλεως*, Bull. de c. h. XII (1888) p. 255 ed. Deschamps et Cousin. In loco qui nominatur Karabaulo *υἱὸς πόλεως* occurrit in compluribus titulis, cf. Sterett, the Wolfe Expedition to Asia Minor, in Papers of the American school III (1884—85), 1888, nr. 405, 409, 417, 420 sq. *θυγάτηρ πόλεως* commemoratur in titulo nr. 612. Item aliquot tituli urbis Caricae Laginae praebent appellationem *υἱὸς πόλεως*, cf. Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 27 nr. 39 b, p. 153 nr. 57 vs. 3, p. 155 nr. 61 vs. 1/2. — p. 146 nr. 47 vs. 5 mentio fit *θυγατρὸς πόλεως*. (Hos titulos ediderunt Diehl et Cousin.) Filius populi in titulo Sardiano comparet, quem promulgavit Reinach, Revue archéologique 1885 p. 105 vs. 10: *γνώμῃ Γαίο[υ Ἰ]ουλίου Παρδαλᾶ καὶ τοῦ δήμου τοῦ Σαρδι[αν]ῶν υἱοῦ*. Pater simulque proavus tribus Ancyranae occurrit in inscriptione Ancyrana: *φ[υλὴ] πρώτη Μ[αρουρ]αγήνη τὸν ἑαυτῆς πατέρα καὶ πρό[γονο]ν* (Mordtmann, Marmora Ancyrana p. 9, Bulletin de corr. hell. VII [1883] p. 19 nr. 6 ed. Ramsay). Filium senatus habemus in titulis Trallianis, cf. Le Bas-Waddington III p. 391 nr. 1652 c vs. 11: *υἱοῦ βο[υ]λῆς*; Papers of the American school I (1882—83), 1885, p. 100 nr. VI vs. 12: *υ[ἱοῦ] βουλῆς*; Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 298 nr. 7 vs. 14: *υἱοῦ βουλῆς*, tit. edidit Kontoleon. Filium gerusiae nominat inscriptio Erythraea, cf. Le Bas-Waddington III p. 26 nr. 53: *υἱὸν τῆς γερουσίας*. Filius et senatus et populi et gerusiae aliquis appellatur in titulo Attaliae reperto, cf. Bulletin de corr. hell. VII (1883) p. 263 nr. 5 ed. Ramsay: *υἱὸν βουλῆ[ς], δήμου, γερουσίας*. — In titulo Coo legimus: *υἱοῦ πόλεως καὶ γερουσιας*, cf. Journal of hellenic studies VI (1885) p. 254 nr. 6.

2) Cf. Waddingtonii adnotationem ad Le Bas-Waddington III p. 26 nr. 53.

3) Mémoires d'archéologie p. 175; Revue archéologique XXVIII (1874) p. 13/14; Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques, 1875, p. 272 sq.

4) Zeitschrift für österreichische Gymnasien XXXIII (1882) p. 161—165, ubi sedecim exempla allata sunt.

5) Conferendi sunt tituli, qui inventi sunt: Tei, C. I. Gr. nr. 3083 = Le Bas-Waddington III p. 53 nr. 108: *[Τιβέ]ριον Κλαύδιον Μ[ενε]μάχου καὶ τοῦ δήμου [υἱὸ]ν φύσει δὲ Ἑρμοθέστου, Κυρείνᾳ, Φιλιστέα*. — Stratoniceae Cariae, Le Bas-Waddington p. 144 nr. 525: *Τ]ιβερίου Κλαυδίου, Λέοντος υἱοῦ, Κυρ[εί]νᾳ, Θεοφάνους, καθ' υἱοθεσίαν δὲ Πυ-*

θέον Σκόρπωνος, φιλοκαίσαρος καὶ φιλοπάτριδος, υἱοῦ τῆς πόλεω[ς] κ. τ. λ. — Assi, Papers of the American school I (1882—83), 1885, p. 47 nr. XXII (= Le Bas-Waddington nr. 1033[a]): *Κλεόστρατος, υἱὸς [π]όλεως, φύσ[ει] δὲ [Ἀπε]λλικῶ[ν]τος.* — Thyatiris, Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 101 nr. 24 vs. 15/16, ed. Foucart: *θυγατρὸς τῆς πόλεως, φύσει δὲ Μηνογένους.*

b) De balneo.

Filius ille urbis non adquiescens in iis, quibus antea civibus utilissimum sese praebuerat, ingentius sui monumentum relinquere voluit. Adhibito enim subsidio coniugis, quae ipsa quoque in pontificatu maximo et stephanephoria erat, balneum publicum a fundamentis exstruxerat necnon quaecunque in interioribus spatiis usui et commoditati, ornamento et luxuriae esse poterant, omnia largitus erat. Quaestio, utrum balneum ab opulento illo fautore civium donatum partem gymnasii formaverit an separatim alio loco urbis aedificatum sit, solvi nequit. Probabilius sane mihi videtur esse, ratione habita morum labentium illius temporis et institutorum Romanorum, quos constat thermis magnificentissimis vehementer delectatos esse, Aphrodisiade illis iam temporibus balneum ortum esse ad exemplum Romanum constructum.[1])

In titulo Aphrodisiensi C. I. Gr. nr. 2804, qui inferioribus temporibus exaratus videtur esse, mentio fit frigidae lavationis aestivae, cui superbum nomen erat '*θερινὸν Ὀλύμπιον λουτρόν*'; legimus enim in lapide: *ἀγαθῇ τύχῃ, τὸν μεγαλοπρεπέστατον Ῥοδοπαῖον τὸν φιλόπατριν καὶ ἄσ[τ]ον το[ῦ] δήμου τὸν ἀρχηγὸν τῆς φιλοτιμίας τοῦ θερινοῦ Ὀλυμπίου λουτροῦ κ. τ. λ.*

Hoc loco nonnullas inscriptiones aliorum oppidorum adicio, in quibus de re balnearia agitur:

Caria. Stratoniceae, Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 383 nr. 3, ed. Deschamps et Cousin, vs. 17 sq.: *ταῖς γυναιξὶ δὲ πάσαις ἔδοσαν ἔλαιον ἐν τοῖς γυναικείοις βαλανείοις.* — Provenit e ruinis oppidi Carici, cui nomen erat *Κῦς* sive etiam *Κύον*[2]), titulus Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 306 nr. 1, ed. Cousin et Deschamps, vs. 7 sq.: *ἐὰν δὲ καὶ γυμνασίαρχος καὶ ἐλαιοθετήσας, λούσας δὲ καὶ τὸ βαλανεῖον.* — Trallibus:

Papers of the american school, vol. I (1882—83), 1885, p. 114 nr. XV, ed. Sterrett [cf. Ὅμηρος (1873) p. 537; Th. Mommsen in: Ephem. epigraphica V (1884) p. 61 nr. 162; Bursian, Jahresbericht 1888: Haug, Römische Epigraphik p. 78]:

[Imp(eratori)] Nerva[e Caes(ari)]
[Aug(usto)] P(atri) P(atriae)
[On]esimus, [Aug(usti) libertus proc(urator)]
[lapicaedin]arum, ce[llam]
[cali]dariam g[ymnasii in]
[usum Tra]llianor[um]
[ex]ornatam ad[iectis tem-
plis d]uobus [dedicavit]
[*Αὐτο*]*κράτορι Νέ*[*ρουα Καίσαρι*]
[*Σεβαστῷ π*]*ατρὶ πατρί*[*δος*]
[*Ὀνήσ*]*ιμος ἀπε*[*λεύθερος Σεβαστοῦ,*]
[*ἐπίτροπ*]*ος λατομε*[*ίων,*]
[*τὸ θερμὸν τοῦ γ*]*υμνα*[*σίου*]
[*παρὰ Τραλ*]*λιανοῖς τῇ πο*[*ικ-
ιλίᾳ*] *λίθων κοσμήσ*[*ας*
. . *να*]*οὺς? ἐν αὐτῷ* . . .
. . . *καθιέρωσ*[*εν*]

Ad res balnearias Milesiorum pertinet titulus editus in: Mitt. d. d. arch. Instit. V (1880) p. 336 nr. 5.

Lycia. Sidymae, Benndorf et Niemann, Reisen (1884) p. 64 nr. 33: *Σιδυμέων*] *ὁ δῆμος* . . . . *Μαρίαν Ῥουφεῖναν Λούκιον Μάριον Σ*[*ώ*]*νεικον* [*κατασκευάσαντ*]*ας τὸ βαλανεῖον*. Cf. p. 68 nr. 43. — Cadyandae, l. c. p. 143 nr. 122 (= Bull. de corr. hell. X [1886] p. 46, ed. Cousin et Diehl): *Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φλάουϊος Οὐασπασιανὸς Σεβαστὸς κατεσκεύασεν τὸ βαλανεῖον ἐκ τῶν ἀνασ*[*ω*]*θέντων χρημάτων ὑπ' αὐτοῦ τῇ πόλει*. — Patarae: Le Bas-Waddington, inscr. d'Asie mineure nr. 1265 (= Annal. Inst. archeol. [1852] p. 157, Henzen): idem Caesar Vespasianus *τὸ βαλανεῖον κατεσκεύασεν* [*ἐκ*] *θεμελ*[*ί*]*ων σὺν τοῖς ἐν αὐτῷ προσκοσμήμασιν καὶ ταῖς* [. . . . . . *αι*]*ς* [*δ*]*ιὰ* [*Σέ*]*ξ*[*τ*]*ου Μαρκίου Πρείσκου πρεσβευτοῦ* [*αὐτ*]*οῦ ἀν*[*τ*]*ισ*[*τρ*]*α*[*τήγ*]*ου* [*ἐκ τ*]*ῶν συν*]*ενεχ*]*θέντων χρημάτων* [*ἐ*]*κ* [*κοιν*]*οῦ ἔθνους* [*Λυκίων κ*]*αὶ τῶν ἀπὸ τῆς Παταρέων πόλε*[*ω*]*ς συντελειώσα*[*ν*]*τος καὶ ἀφιερώσαντ*[*ο*]*ς*

τὰ ἔρ[γ]α. — Aperlae, Le Bas-Waddington nr. 1292 (C. I. Gr. nr. 4300ʳ, Add. p. 1134): Tito et Vespasiano *Ἀπερλειτῶν καὶ τῶν συνπολειτευομένων ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τὸ βαλανεῖον καὶ τὸ πρόστοον κατεσκεύασεν ἐκ θεμελίων.* — Cyaneae: C. I. Gr. Add. 4303 h', 6. — Telmessi: Petersen et Luschan, Reisen (1889) p. 114 nr. XIX B, vs. 7 sq.: *τῇ δὲ Τελμησ|σέων πόλει εἰς κατασκευὴν βαλανείου καὶ ἐ|ξέδρας * τρὶς μύρια καὶ δηνάρια πεντάκις | χείλια.* (Cf. etiam titulos, qui pertinent ad *Γαγατῶν* civitatem: l. c. p. 110 XII F, vs. 7 sq., et p. 114 XIX D, vs. 2 sq.)

Phrygia. Nacoleae: C. I. Gr. Add. 3847 b, vs. 4 sq. — Lacinae: C. I. Gr. 3956 b, vs. 13, Add. p. 1106 = Le Bas-Waddington nr. 1700.

Cilicia. Iotapae: C. I. Gr. 4411 a, vs. 14/15: *ἐ[πι]δοὺς καὶ εἰς [τὸ κοι]νὸν βαλανεῖον | κατασκευα[ζ]όμενο[ν οἴκ]οθεν * ͞α,͞κ͞ε.*

Syria. Zoravae (Adrae): C. I. Gr. 4562 vs. 3.

Rhodus. Lindi: Bull. de corr. hell. IX (1885) p. 108 nr. 11, ed. Holleaux et Diehl, vs. 4—8: *παρασχόντα . . . . καὶ τὰν τῶν λουτρῶν | [ἐπ]αινουμέναν χρῆσιν τοὺς τὰς ἱερωσύνας αὐτοῦ μῆνας δεκατρεῖς.*

Ionia. Balneum prope a Smyrna situm nominabatur „balneum Apollinis et Serapidis“, Le Bas-Waddington nr. 33: *Ἀπόλλων[ος] καὶ Σε[ράπιδος] Σεβαστῶν εἰ[ργ]ά[σατο] τὸ [βα]λανεῖον [σὺν] παντὶ [τῷ κ]όσμ[ῳ κ. τ. λ.* — Tei: C. I. Gr. nr. 3080 vs. 4 sq.: *κατασκευάσαντα δὲ ἐκ τόκων [τήν τ]ε στοὰν τῆς γερουσίας καὶ τὰ προβαλ[αν]εῖα σὺν τῷ λουτρῶνι καὶ τοῖς λο[ι]ποῖς προσκοσμήμασι πᾶσιν ἐκ τῶν ὑπὸ [τ]οῦ πατρὸς [κ]αταλειφθέντων τῇ πόλει χρημάτων.*

Lydia. In urbe, quae vocatur *Δαρειοκωμητῶν κατοικία*, hodie Dérékeui, sita in dextra ripa Hermi fluminis, Bull. de corr. hell. XI (1887) p. 91 nr. 10 vs. 6 sq., ed. Foucart: *το[ν] ἐν δεξιοῖς τοῦ ναο[ῦ] λουτῆρα.*

Mysia. Cymes: C. I. Gr. 3524 vs. 40. — Alexandriae Troados: Mitt. Inst. Athen. IX (1884) p. 36—48, R. Koldevey, acced. tabulae II et III. — Assi: Papers of the american school vol. I (1882—1883), 1885, ed. Sterrett, p. 40 nr. XVI vs. 3 sq.: *βασιλεύσα[σα] κατὰ τὰ πάτρια, πρώτ[η] γυναικῶν, τὸ βαλα-*

νῆον καὶ τὰ ἐπόμενα τῷ βαλανήῳ ἀνέθηκεν Ἀφροδείτῃ Ἰουλίᾳ καὶ τῷ δήμῳ. Cf. etiam p. 41 nr. XVII.

Lesbos. In titulo Mytilenaeo, C. I. Gr. nr. 2184, exstat: *Ἀ βόλλα καὶ ὁ δᾶμος . . . . . . τὸν εἰρέα καὶ ἀρχειρέα καὶ ἀγωνοθέταν καὶ πανηγυριάρχαν τᾶς Θερμιακᾶς πανηγύριος* (cf. Conze, Reise auf der Insel Lesbos [1865] p. 16 sq.). Cf. etiam Sammlung der griech. Dialektinschriften I (1884) p. 95 nr. 241, 242, 243; p. 96 nr. 245, 246, 247, ed. Bechtel.

Bithynia. Prusiade ad Hypium: Sitzungsber. d. k. pr. Akad. XXXV (1888) p. 867, ed. G. Hirschfeld, vs. 9 sq.: *[δό]ντα καὶ ὑπὲρ ἰδίας | ἀγορανομίας ἀργύριον εἰς ἀνά|ληψιν τοῦ Δομιτείου βαλανείου κ. τ. λ.*

Galatia. Ancyrae: C. I. Gr. nr. 4025.

Cyclades. Teni: C. I. Gr. nr. 2336 vs. 4 sq.: *ἀναθέντα τῇ πό[λ]ει βαλαν[ε]ῖον καὶ δηνάρια [π]εντακισχείλι[α, ἵ]να ἐ[κ] τοῦ τόκου αὐτῶν θερμαίνηται τὸ βαλανεῖον*. Cf. etiam C. I. Gr. nr. 2338. — Peparethi: Bull. de corr. hell. III (1879) p. 181, ed. Girard: *γυμνασιαρχήσας ἀνέθηκεν τὸν λουτρῶνα*.

Varias species rei balneariae, qualis inveniatur in lapidibus, nunc cognovistis.

Adnot. 1) Cf. Guhl et Koner, Das Leben der Griechen und Römer 1882[5] p. 510 sq., p. 673 sq.

2) ethnicum *Κυείτης, Κυΐτης*. Cf. de hac urbe: Memoiren der kaiserl. russ. Archäol. Gesellschaft, N. S. vol. III (1888) p. 459—461, S. Sfeliwanow disputavit lingua Russica de oppidis Cariae. — Bull. de corr. hell. IX (1885) p. 444—450, fragm. 12 col. I vs. 11, ed. Cousin et Deschamps. — Mitt. Inst. Athen. II (1877) p. 224 sq., ed. Röhl. — Eckhel, D. N V. II p. 582. — Steph. Byz. (Lips. 1825) vol. I p. 216. — G. Hirschfeld, Geographisches Jahrbuch XII (1888) p. 297. — Wochenschrift für klass. Philologie (1887) p. 1238.

Nr. VII.

Ex apographis Sherardianis et Spanhemianis (vss. 1—18) ed. A. Boeckhius: C. I. Gr. II p. 521 nr. 2789.

. . . .
. . . . *ἱερατε[ύσαντα δ-]*
ιὰ βίου, γυμνασ[ι-]
αρχήσαντα δίς,

στεφανηφορήσαν-
τα δίς, ἀγωνοθετή-
σαντα τρίς, ἑστιά-
σαντα τὸν δῆμον
τετράκις, πρεσβεύ-
σαντα πολλάκις,
ἄρξαντα τὰς ἐν
τῇ πόλει ἀρχὰς
πάσας διὰ παν-
τός, λέγοντα καὶ
πράσσοντα καὶ ψη-
φιζόμενον ἀεὶ τὰ
συνφέροντα τῷ δή-
μῳ, ἀγαθὸν καὶ εὔ-
νουν τῇ πατρίδι.
τῆς δὲ κατασκευ-
ῆς τοῦ τε ἀνδρι-
άντος καὶ τῆς ἀ-
ναστάσεως αὐ-
[το]ῦ ἐπεμελήθη
[Τι]βέριος Κλαύδιος
Μαρίωνος υἱὸς Κυ-
ρίνᾳ Μένανδρος,
ὁ ἔγγονος αὐτοῦ.

Marmor ad australem partem urbis repertum est. Litterae *ΑΖΘΞΩ*; iota mutum insculptum non est; e vss. 24—27 patet titulum circa medium aut versus extremum saeculum primum p. Chr. n. positum esse; nepos avo statuam erexerat. Cum vero ea potissimum verba elogii, quae ad avi merita spectant, e consilio huius commentationis respicienda sint, malui inscriptioni eundem locum assignare atque monumentis principio aetatis imperatorum ortis.

§ 10 (nr. VII).

Exordium aetatis Caesarianae.

Curator gymnasii. Administrator agonum.

Continuationem magistratuum munerumque ne apud Aphrodisienses quidem raram fuisse, denuo titulus nobis ostendit, de

quo nunc commentabimur. Primo enim aspectu in enumeratione meritorum elocutiones iterationis *διὰ βίου, δίς, τρίς, τετράκις, πολλάκις* (cf. etiam vss. 11/12 *πάσας διὰ παντός*) sub oculos cadunt. Anonymus, qui ratione ceteris tam exoptata ambitionem explere studuit — ut de aliis meritis interim sileam —, gymnasio bis praefuit, ter regimen certaminum obtinuit. Ne hic quidem plus videre possumus de provincia gymnasiarchi; hoc tantum discimus ex exemplo huius viri liberalitate excellentis, aliquem uno et eodem tempore et sacerdotem perpetuum et praefectum gymnasii ad tempus esse potuisse. Aeque res se habebat in agonothesia et stephanephoria, quam ille bis gessit. Nec non cenae, quas populo quater dedit, coniunctae videntur fuisse cum cura ludorum praesidioque in diversis urbis certaminibus.

Certum denique ordinem, secundum quem in singulis deinceps magistratibus fuerit, cognoscere nolet quisquam, quia in compositione elogii palam ratio huius rei habita non est. Utique magistratibus municipalibus functus est ad unum omnibus nec solum domi, sed apud externas etiam civitates, ad quas legatus saepe missus est, prudentiam et amorem patriae opere et consilio praebuisse dicitur. Post obitum autem eius nepos Tiberius Claudius Menander, filius Marionis, de tribu Quirina[1]), auctor fuit, ut avo statua poneretur.

Adnot. 1) Kubitschek: De Romanorum tribuum origine ac propagatione (Abhandlungen d. archaeolog.-epigraph. Seminars zu Wien III [1882]), p. 30, 46, 120. — Imperium Romanum tributim descriptum (1889) p. 247.

Nr. VIII.

Ex schedis Sherardianis edidit A. Boeckhius: C. I. Gr. II p. 513 nr. 2771.

a.

Col. I.

Μύωνα Περίτου τοῦ Ἀδράστου τοῦ Διονυσ[ίου] τοῦ Περίτου τοῦ φύσει Ἀδράστου Μόλωνος Μύων[ος Ἀδ]ράστου, ἄνδρα [ἀπὸ] πατρὸς καὶ προγόνων ἐνδόξων, γένους πρώτου καὶ πολλὰς γυμνασιαρχίας καὶ στεφανηφορίας πεποιηκότος καὶ ἐν πρεσβείαις καὶ ἀρχαῖς καὶ λιτουργίαις πάσαις γεγονό[το]ς, ἀνδρὸς ἀπόγονο[ν] τῶν συνεκτ[ι]κότων τὴν πατρίδα, καὶ αὐτὸν ἀπὸ

παιδὸς ἡλικίας ζήσαντα καλῶς καὶ ἐναρέτως καὶ ἀναλο-
γούντως τῇ τοῦ γένο[υ]ς ἀξίᾳ, ἀσκήσαντα παιδ[είαν?] καὶ ἐ-
ν αἷς ἐφιλοτιμήσατο πρώταις πρεσβείαις τε καὶ ἱερατείᾳ θεοῦ
Νέρβα παρασ[χ]όντα χρήσιμον ἑαυτὸν τῇ πατρίδι, εἰκ[ό]νων
τε ἐνόπλοις ἐπιχρύσοις ἀναθέσεσιν καὶ ἀγαλμάτων
καὶ ἀνδριάντων ἐν ἱεροῖς καὶ δημοσίοις τόπ[ο]ις, ἐχόντων
ἐπιγραφὰς τὰς ἀναλογούσας τῇ τοῦ γένους αὐτοῦ ἀξίᾳ
[τειμηθέντα?]
Εἰς τὴν ἐπικειμένην σορὸν τούτῳ [τῷ] μνημείῳ μηδενὶ
ἄλλ[ῳ] ἐξεῖναι
τεθῆναι ἢ μόνῳ Περίτᾳ τῷ κα[τ]εσκευακότ[ι] τὸ μνημεῖον.
ἐπεὶ ὁ θεὶς
[ἕ]τερόν τινα ἀποτίσ[ε]ι τῷ [ταμείῳ] τὰ δηλούμενα πρόστειμα
ἐν τῇ διαθήκῃ τῇ Περίτου. ζῇ.

b.

Col. II.

Περείτα[ν] Ἀδράστου τοῦ Διονυσ[ίο]υ τοῦ
Περίτου τοῦ φύσει Ἀδράστου τοῦ Μόλω-
νος Μύων[ος], ἄνδρα γένους λαμπροῦ καὶ ἐν-
δόξου καὶ γεγ[ο]νότος ἔν τ[ε] γυμνασιαρχίαις,
στεφανηφορίαις καὶ πρεσβείαις καὶ κατασκευ-
αῖς ἔργων καὶ ἀρχαῖς καὶ λιτουργίαις πάσαις, καὶ
αὐτ[ὸ]ν ἀπὸ πρ[ώ]της ἡλικίας κα[τ]ακολουθο[ῦ]ντα
τῷ τοῦ γένους ἀξιώματι, [ζ]ῶντα φιλοτείμως
πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ τὰς ἐνχειρ[ι]σθείσας αὐτῷ
ἀρχὰς καὶ πρεσβείας καὶ ἐγδικίας τετελ[ε]κότα ἴ-
σως καὶ δικαίως καὶ ἀξίως τῶν προγόνων, τελο[υ]μ[έ]-
νης? τε γυμνασιαρχίας καὶ στεφανηφορίας ἐν-
δεκάτης, καὶ αὐτῆς κα[θά]πε[ρ] Μύων ὁ πρόπαπ-
πος αὐτοῦ λαμπρῶς καὶ ἐκτενῶς καὶ ἀξίως τῶν
προγόνων [τ]ὰ καθήκοντα αὐτῷ τῆς γυμνασιαρχίας
καὶ στεφανηφορίας ἐκ τῶν ἰδίων τετελεκότα, ἱερ[α]-
τεύσαντα δὲ καὶ θεοῦ Τίτου.

Litterae volgares; habemus hic epitaphium unius stirpis; in columna priore (vs. 16: *ζῇ*) pater superstes laudes filii morte abrepti canit; columna altera, inscripta post mortem patris, continet filii honores.

Tempus indicatum videmus col. I vs. 9/10 et 16: filius, Myon nomine, sacerdos fuerat Divi Nervae, ergo post annum p. Chr. n. 98, quo Marcus Cocceius Nerva defunctus est, aliquamdiu etiam vixit, pater autem Peritas nescio quot annis — credo non ita multis — diutius superfuit. Quam ob rem licet conicere primis annis saeculi huius aerae alterius monumento post filii mortem exstructo columnam alteram etiam adpositam esse. Unde rursus efficitur, ut magistratus et munera, quibus haec familia memoriam nominis sui amplificarat, maxima ex parte priori tempori, fortasse annis inter 50 usque ad 100 p. Chr. n. tribuenda sint, quod quidem scire nostra potissimum interest.

Col. I vs. 5/6: *ἀνδρὸς ἀπόγονο[ν] κ. τ. λ.* construo: Myonem, oriundum a viro (patre Perita) qui numerabatur inter conditores urbis (*τῶν συνεκτ[ι]κότων τὴν πατρίδα*). — Supplementa vs. 8 et 13 dubia sunt; item in col. II vs. 11/12; ibidem vs. 13/14 *πρόπαππος* ampliore sensu proavi sumendus est.

§ 11 (nr. VIII a et b).

A medio usque ad exitum saeculi p. Chr. n. primi.

Familia gymnasiarchorum.

Inter gentes nobiliores, quae saeculo p. Chr. n. primo Aphrodisiade floruerunt, excellit auctoritate et opibus stirps Peritae cuiusdam; duabus reliquiis, titulis sepulcralibus[1]) in honorem Peritae filiique eius, Myonis, multis verbis perscriptis, usque ad hunc diem notitia illorum principum municipalium pervenit. Hac igitur in domo, in qua usu receptum erat cives beneficiis devincere, moris etiam erat, ut gymnasiarchia susciperetur.[2]) Nec mirum; namque omnino si quis tum splendorem et claritatem generis praedicare volebat, opus ei erat, talem gloriam eo quoque niti, quod sese appellare potuit filium *γένους . . . . γεγονότος ἐν γυμνασιαρχίαις* (VIII b, vs. 4) seu *γένους . . . . πολλὰς γυμνασιαρχίας πεποιηκότος* (VIII a, vs. 4). Administratio gymnasii aeque atque aliorum munerum et magistratuum una de multis conditionibus erat, quibus tunc temporis laudes honoresque venditati atque empti sunt. Istis postulationibus saeculi Peritas optime satisfecit; undecies curam gymnasii enixe atque splendide gessit (VIII b, vs. 12); at hoc non singulare fuit

in familia eius; quinque enim aetatibus ante proavus, nomine Myon, eandem munificentiam ostentarat (VIII b, vs. 14). Quid igitur magis humanum erat quam studium Peritae superandi exempli quod proavus ediderat? Itaque gymnasiarchia undecima peracta continuabat munus, et quamquam tunc sumptibus effusis, quos adhuc minime reformidaverat, modum statuendum putavit, tamen perrexit impensas ad gymnasium sustentandum necessarias suppeditare, et etiamsi plus facere non iam potuit, gymnasiarchi tamen officia explevit (VIII b, vs. 15/16). Cur in gymnasiarchia duodecima et insequentibus coeperit pecuniae temperare et tantum de suo porrigere, quantum exigi quodam modo poterat, facile intellegimus intuentes seriem ceterorum meritorum longissimam; etenim stephanephoriam quoque undecies obtinuit atque postea continuavit plane eadem ratione, quam modo commemoravimus[3]); accedit quod is nunc sacerdos Divi Titi[4]), nunc legatus saepe missus invenitur, modo ecdicus[5]) commoda urbis patriae conciliare cum postulatis procuratoris provinciae studet, modo alia mandata, quae ei deferuntur, subit.

Nec divitias huius familiae facile exhauriri potuisse puto; comperimus enim eam nunquam defuisse, si pecunia ad aedificia publica sive exstruenda sive restituenda opus erat (VIII b, vs. 5/6: *γένους . . . . γεγονότος ἐν . . . . κατασκευαῖς ἔργων*); qui autem tali merito gloriari poterant, iis sublimis appellatio honoris *τῶν συνεκτικότων*[6]) *τὴν πατρίδα* adiudicata est (VIII a, vs. 6).

Etiam Peritae filius, Myon, operam navasse dicitur, ut gloria abavorum integra atque auctior ad posteritatem propagaretur. Is praeter cetera ob optimam cuius particeps fuit educationem laudatur (VIII a, vs. 8), dein legationes commemorantur et sacerdotium Divi Nervae; pluribus rei publicae prodesse morte praematura prohibitus est. Nec tamen maximi honores ei denegati sunt; etenim imagines in scutis inauratis pictae[7]), simulacra, statuae locis sacris profanisve positae et subscriptae elogiis virtutes eius exaggerantibus testificabantur, qua esca divites captari consuevissent.

Restat ut de toto habitu monumenti paucis loquar.

Merita, quae reapse exstare nemo infitiabitur, inani pompa verborum, tolerabili dumtaxat e conlatione aliorum titulorum loquaciorum etiam[8]), iactantur; duas potissimum res cernere

licet. Primum quidem nobilitas generis eiusque laudes ex praeterito tempore in memoriam reducuntur; in lapide illo proavi reviviscunt usque ad membrum familiae septimum. En stemma: Adrastus — Myon — Molon — Adrastus (adoptator Peritas) — Dionysius — Adrastus — Peritas — Myon (VIII a et b). Iam novimus satis superque virtutes horum procerum. Deinde cantilena ad epigonos transire solet; vidimus Peritam *ἀπὸ πρώτης ἡλικίας κατακολουθοῦντα τῷ τοῦ γένους ἀξιώματι, ζῶντα φιλοτείμως πρὸς τὴν πατρίδα* (VIII b, vs. 7—9) et Myonem filium *ἀπὸ παιδὸς ἡλικίας ζήσαντα καλῶς καὶ ἐναρέτως καὶ ἀναλογούντως τῇ τοῦ γένους ἀξίᾳ* (VIII a, vs. 6—8).[9])

Adnot. 1) Vide VIII a, vs. 13—15. Tituli sepulcrales Aphrodisienses sunt: C. I. Gr. nr. 2824 sq. et Addenda; apud Le Bas-Waddington nr. 1630—32, 1634—44. Cf. etiam Bulletin de corr. hell. II (1878) p. 600 nr. 8, ed. Collignon. — Mitt. Inst. Athen. VI (1881) p. 259. — Texier (1862) p. 647 et tab. 30.

2) Sex gymnasiarchi eiusdem familiae comparent in lapide Termessi Pisidiae invento, C. I. Gr. nr. 4363.

3) Num in tit. VIII a et b gymnasiarchia et stephanephoria coniunctae in manibus unius eiusdemque fuerunt? Paene mihi videtur.

4) Post annum 81 p. Chr. n.! Cf. G. Dittenbergeri observationes in: Herm. VII (1873), „Kaiser Hadrians erste Anwesenheit in Rom“, p. 213 sq.

5) *ἐγδικίας*. Quaestio, utrum superioribus saeculis aevi Caesariani ecdici a syndicis, *προήγοροι* a *συνηγόροις* distinguendi sint, an hi omnes legati fuerint extraordinaria auctoritate instructi et electi ad certam causam agendam vel defendendam, intricata est; Marquardtius, Röm. Staatsverwaltung I (1881) p. 214, assensus est Waddingtonio (ad Le Bas-Waddington nr. 628 p. 208 et nr. 1175 p. 286), qui putat ecdicos vice rectoris provinciae in singulis oppidis functos esse, syndicos legatos extraoadinarios electos esse. In eandem partem discesserunt Radet et Paris in: Bulletin de corr. hell. X (1886) p. 153, qui eandem differentiam ad *προηγόρους* et *συνηγόρους* transferunt. Contra I. Menadier, Qua condicione Ephesii usi sint inde ab Asia in formam provinciae redacta, dissert. Berolin. (1880) p. 97 et 98, argumenta protulit, quae — quatenus ad res Aphrodisienses spectant — meo de hac re iudicio arrident. Is exempla quoque, quae ad civitates Cariae pertinent, l. c. contulit. Adde tit. Aphrodis. C. I. Gr. nr. 2795; Le Bas-Waddington nr. 1598 bis. — Tota controversia poscit novam disquisitionem adhibitis testimoniis epigraphicis locorum et temporum omnium.

6) Cf. in titulis Aphrodisiensibus, Le Bas-Waddington nr. 1598 bis, *κτίστην*; in eodem titulo: *τοῦ πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἔργοις ἐκ τῶν ἰδίων κοσμήσαντος τὴν πόλιν*; nr. 1604 (Annal. inst. arch. [1852] p. 118, C. I. Gr. nr. 2767): *καθ' ἑαυτὸ[ν] κατὰ ἔ[ρ]γα κοσμήσας τὴν τοῦ γένους [δόξαν]*, similia. Cf. etiam Petersen et Luschan, Reisen (1889), Indices s. v. *κτίστης* p. 240.

7) *ἔνοπλοι ἐπίχρυσοι ἀναθέσεις* aut *ἀναθέσεις εἰκόνων ἐν ὅπλοις ἐπιχρύσοις*, inter has duas structuras optio est, cum in marmore exstet: *εἰκ[ό]νων τε ΕΝΟΠΛΟΙΣ ἐπιχρύσοις ἀναθέσεσιν*. Cf. tit. Aphrod. Le Bas-Waddington nr. 1594: *ἀνατεθῆναί τε αὐτοῦ καὶ εἰκόνας ἐνόπλους ἐπι[χρύσου]ς καὶ ἀγάλματα καὶ ἀνδριάντας ἐν ἱεροῖς ἢ δημοσί[οις τό]ποις, ὡς ἂν αὐτὸς προαιρῆται, ἐφ' ὧν καὶ τὰς ἀναλ[όγους] αὐτ[οῦ] τε εὐγενείᾳ καὶ τῇ περὶ τὸν βίον [κοσμ]ιότητι καὶ σωφροσύνῃ ἐπιγραφὰς γενέσθαι.* — C. I. Gr. Add. nr. 2775 c et d in tit. Aphrod.: *εἰκὼν γραπτὴ ἐν ὅπλοις ἐπιχρύσοις.* — Mitt. Inst. Athen. IX (1884) p. 31 vs. 16, ed. Lolling, titulus insculptus in loco *Ποιμαμηνόν* (fortasse Esky-Manzas), effossus prope a Cyzico: *εἰκ[όνα τελείαν] γραπτὴν ἐν ὅπλῳ ἐπιχρύσῳ.* — Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 116 nr. 9, ed. Kontoleon, Passalis? Cariae, vs. 13: *εἰκόνα γραπτὴν ἐν ἀσπίδι ἐπιχρύσῳ.* — Cf. etiam Bulletin de corr. hell. IX (1886) p. 53, ed. Cousin et Diehl. Praeterea cf. Baumeister, Denkmäler des klassischen Altertums I (1885) p. 715: Bildnisse auf Schilden, imagines clipeatae.

8) Vide adnotationem insequentem.

9) Miramur sane sollertiam Asianorum, qua locutiones semper varias excogitant. Duo exempla istarum laudationum dabo pro multis. Le Bas-Waddington nr. 1604 (= C. I. Gr. nr. 2767, Annal. Inst. arch. 1852 p. 2767) in tit. Aphrod.: *καὶ αὐτὸς ἀπὸ πρώτης [ἡλ]ικίας νεικήσας πάντας ἠθῶν τε σ[ε]μνότητι καὶ ἐναρέτου [βί]ον ἀγω[γ]ῇ κ. τ. λ.* — Alterum specimen egregium suppeditat Nysa Cariae: Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 127, ed. Clerc, vs. 4 sq.: *ἔδοξε Νυσαέων τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμωι . . . . . ἐπεὶ Τίτος Αἴλιος Ἀλκιβιάδη[ς] | φιλοστοργότατος πόλει | [εἴ]ς τῶν ἐκ παλαιοτάτου γε[γε|νη]μένων ἀνθρώπων πάντα [δια|μέ]νων ἄριστος ἀεί τι τῇ π[ε|ρὶ τ]ὴν πατρίδα σπουδῇ καὶ [φι|λο]τειμίᾳ προστίθησι καὶ κ[αί|π]ερ αὐτὸς πρὸς [ἑ]αυτὸν ἀ[γω-νι]|ζόμενος τοῖς δευτέροις ὑπε[ρ]|βάλλει τὰ [πρό]τερα καὶ τὴν τοῦ [δ]ήμου προθυμίαν εἰς αὐτὸν [ἀ]|νανταγώνιστον οὖσαν ἐλά[σσω] | τῆς αὐτοῦ μεγαλοψυχίας ἀ[πο]|δείκνυσιν ἄλλας ἐπ' ἄλλαις [χά|ρ]ιτας καὶ δωρεὰς ἰδίᾳ τε ἑκάστο[ις | κ]αὶ δημοσίᾳ κατὰ φυλὰς καὶ συ[ν]|έδρια καὶ συμμορίας διανέμων | [ὡ]ς πᾶσαν μὲν ἐκκλησίαν, πᾶ|[σ]αν δὲ βουλὴν πάντα δὲ συναθ[ροισ|μὸ]ν ἔχειν τι φιλοτείμημα μέγα | καὶ δῶρον Ἀλκιβιάδου· πρὸς δὲ | τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὧν εἰ καθ' ἕ[ν] | ἕκαστον ἐπιχειροίη τις διεξε[λ]|θεῖν, οὐκ ἂν ὁ σύμπας αὐτῷ βίος | ἀρκέσειεν κ. τ. λ.*

Nr. XI.

Ex exemplis Sherardianis et (vs. 1—6) ex Spanhemianis ed. A. Boeckhius: C. I. Gr. II p. 514 nr. 2741.

τὸν δεῖνα]
πεντάκι τοῦ Ἀρτεμι-
δώρου Μενίππου, ἄν-
δρα τῶν ἐν τέλει, πα-
τρὸς καὶ προγόνων
ἀρχικῶν καὶ λιτουργῶν,
ἔκγονον Ἀρίστωνος
τρὶς τοῦ Ἀρτεμιδώρου
Μενίπ[π]ου, γυμνασιάρ-
χου, ζήσαντα κοσμί-
ως καὶ αἰδημόνως
πρὸς ὑπόδειγμα
ἀρετῆς ἐπαινεθέν-
τα δὲ καὶ ἐπὶ αἷς ἐ-
ποιήσατο ἀρχαῖς
τε καὶ λε[ι]του[ρ]γίαις,
Αὐρηλία Ἀμμία Ζή-
νωνος [δ] τοῦ Χρυσίπ-
που τὸν ἑαυτῆς υἱ-
όν· ἥτις καὶ ἀνέθη-
κεν τῇ ἱερ[ω]τάτῃ
βουλῇ εἰς αἰωνίους
κλήρους ἀργυρίου
* βτο, καθὼς διὰ τῆς
γενομένης ὑπὸ
αὐτῆς ἀναθέσε-
ως δηλοῦται.

Iota mutum deest.

Vs. 17. In lapide insculptum erat: *ΝΩΝΟΣΑ ΤΟΥ*. Hunc errorem quadratarii (*Α* pro *Δ*) Boeckhius correxit, *Ζήνωνος δ' τοῦ κ. τ. λ.* (quattuor maiores idem habent nomen, cf. Reinach, Traité d'épigraphie grecque p. 508 et 509).

Iam e praenomine in versu decimo sexto suspiceris lapidem Marco Aurelio Antonino vetustiorem certe esse non posse. Quod

confirmatur alio titulo, in quo homines iidem inveniuntur: Le Bas-Waddington nr. 1609[a] (= Transactions of the Royal Society of Literature [1843] p. 235 et 291): *κατὰ] τὰ ἐ[ψηφισμ]ένα ὑπὸ τ[ῆς β]ουλῆς καὶ τοῦ δήμου Μάρ[κον] Αὐρ. Ἄτταλον Ἀρτεμιδώρου πεντά[κις] τοῦ Μενίππου Ἀττάλου, ἄνδρα τῶν ε[ὖ] γεγονότων, ἀπὸ προγόνων ἀρχικῶν καὶ λειτουργῶν, τελευτήσαντα νέον τὴν ἡλικίαν. τὴν δὲ ἀνάστασιν τοῦ ἀνδριάντος ἐποιήσατο Αὐρ. Ἀμμία ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἀναθεῖσα τῇ κρατίστ[ῃ] βουλῇ εἰς αἰωνίους διανομὰς ἀργύριον, καθὼς διὰ τῆς ἀναθέσεως δηλοῦται.* — Praenominibus Marci Aurelii aetas Antoninorum constat. In priore titulo nomen eius, cui lapis positus est, evanuit, in secundo monumento exstat: Marcus Aurelius Attalus. Lacuna igitur, nisi plus litteris sedecim desideratur, optime expletur sic: *Μάρκον Αὐρ. Ἄτταλον.* Sin autem maius frustum lapidis destructum est, propono plane idem initium, quod in titulo altero est, sic ad quattuor versus distributum, ut duo versus sedecim litteras contineant, duo decem et septem. Id accommodatum sit longitudini versuum in titulo Thesauri; num in publicatione Brittanica aliter distinctum sit, nescio, cum Acta societatis mihi non suppeditarint.

Stemmata quidem inscriptionum inter se discrepare videntur; sed res sic expediri potest: e titulo Corporis Boeckhiani hoc efficitur (adhibito nimirum supplemento proposito):

```
Artemidorus Menippus                         Chrysippus
     |                                            |
Artemidorus Menippus                         Chrysippus
     |                                            |
Artemidorus Menippus                         Chrysippus
     |                                            |
Artemidorus Menippus  uxor  ×                Chrysippus
                        |                         |
     ------------------------------------         |
     |                               |            |
Artemidorus Menippus              Ariston       Zenon
     |                                            |
(Artemidorus Menippus) ______ uxor ______ Aurelia Ammia
                                |
              x = Marcus Aurelius Attalus.
```

Ex alio titulo colligimus:

Menippus Attalus
|
Menippus Attalus
|
Menippus Attalus
|
Menippus Attalus
|
Menippus Attalus
|
Artemidorus ⏟ uxor Aurelia Ammia
|
Marcus Aurelius Attalus.

Primo igitur adspectu maiores Marci Aurelii Attali, diverse designati, videntur non iidem esse: nunc Artemidori Menippi, nunc Menippi Attali nuncupantur. At sciendum est nonnumquam plura nomina simul gesta esse, qui usus etiam ab hac gente receptus est. Maiores igitur denominari poterant aut Artemidori Menippi Attali aut Artemidori Menippi (omisso nomine Attali, quem conditorem familiae licet existimare) aut Menippi Attali (sine nomine Artemidori).[1]) Accedunt nimirum praenomina.

Nec dubium est, quin uterque lapis ad Marcum Aurelium Attalum referendus sit; ortus igitur esse videtur temporibus Antoninorum. Nihilo sequius consilium huius commentationis primarium requirit, ut monumentum iis adiungamus, quae ad finem saeculi primi aerae nostrae pertinent. Etenim gymnasiarchus Ariston, de quo in versibus 6—9 dicitur, quippe qui patruus magnus M. Aurelii Attali sit, hoc munus non ita multo post exitum saeculi primi videtur praestitisse.

Adnot. 1) Aphrodisienses, quibus plura nomina sunt, invenies: Le Bas-Waddington nr. 590 (= C. I. Gr. 2758): *Εὔμαχος Ἀθηναγόρου τοῦ Ἀθηναγόρου τοῦ Εὐμάχου Διογένη*[ς], respice collocationem nominum; ibid. *Ἀμ(μ)ιὰς Διονυσίου φύ(σει) δὲ Ἀδράστου τοῦ Μόλωνος Ὀλυμπιάς*. — nr. 1585 (= C. I. Gr. 2747, Annal. Inst. archeol. 1847 p. 110): *Ἀριστοκλ*[*ῆ*]*ς Ἀρτεμιδώρου Μολοσσός*. — nr. 1587 idem atque nr. 590. — nr. 1596 (= C. I. Gr. 2781 b, Add. p. 1111, Transact. Royal Soc. of Lit. [1843] p. 236): *Λούκιον Κλαύδιον Λ*[*ο*]*υκίου Ἀντωνίου Κλαυδίου Δομετε*[*ί*]*νου Διογένους .... υἱὸν Ἄτταλον*. — nr. 1598 (= C. I. Gr. 2797): *Τιβέριον* [*Κλ.*] *Αὐρήλιον, Τιβερίου Κλαυδίου Καπιτωλείνου ὑὸν Κτησίαν*. — nr. 1604 (= Annal. Inst. archeol. [1852] p. 118; C. I. Gr. nr. 2767): *Τίτος Ἀντώνιος Ἀδράστου υἱὸς Κυρεινᾳ Λυσίμαχος Γρύπος*. — nr. 1605[a] (= C. I. Gr. nr. 2816): *Νέαιραν Μενεκλέους Ἀμ-*

μίαν, ibid. *Μητροδώρου τοῦ Μητροδώρου Δημητρίου*; idem nr. 1605 b (= C. I. Gr. nr. 2779). — nr. 1607 (= C. I. Gr. nr. 2779): *Κλαυδίαν Κλαυδίου Ἀπολλωνίου . . . . θυγατέρα, Τρυφῶσαν Παυλεῖναν*. — nr. 1613 (= C. I. Gr. nr. 2772): *Μύωνα Ἀγελάου φύσει δὲ Εὐσέβους, Μενάνδρου*. — nr. 1614: *Μηνογένην Μηνογένους Γλύκωνα Ἀσκ[ληπιάδην]*. — nr. 1630 (= C. I. Gr. nr. 2829): *Τ[ειμο]βίου Γλύκωνος*. — nr. 1630 (= Texier, description III, 145, Annal. inst. archeol. [1847] p. 114): *Αἰλία Ἀντωνία Νεῖκη ἡ καὶ Τατία*. — nr. 1633 (= C. I. Gr. nr. 2836): *Ζήνων ὁ καὶ Ἀριστοκλῆς*. — nr. 1635 (= Annal. inst. archeol. [1847] p. 113): *Ἄρωγος Ἀρ[ώ]γου τοῦ Διογένους τοῦ Μαργάρου Φιλήμων*. — nr. 1637 (= C. I. Gr. nr. 2840): *Ποπλίας Αἰ[λ]ίας Ἀτταλίδος Σαβείνης*. — Praeterea conferendi sunt Indices libelli mei, s. v. „nomina virorum et mulierum".

§ 12 (nr. IX).

Circa exitum primi saeculi p. Chr. n.

De gymnasiarcho.

Ariston quidam, cuius stemma gentile in adnotatione ad titulum nonum adumbravimus, gymnasiarchus fuerat (vs. 6—10); haec nuda rei mentio est. His verbis perquam exilibus ratione tantummodo, qua gymnasiarchia ab illo gesta commemoratur, aliquid — paululum sane — additur. Unus enim de cognatis eius, nepos fratris, nomine M. Aurelius Attalus, qui — nescio quot annis post — iuvenis[1]) mortuus erat, a senatu populoque statuam acceperat, quam mater defuncti, Aurelia Ammia, de sua pecunia posuerat; in elogiis[2]) omnia, quaecunque commendationi et gloriae esse possunt, ex more trito decantantur: cura minutissima atavorum dulce decus praedicatur, omnes afferuntur illi *εὖ γεγονότες, ἀρχικοί, ἐν τέλει ὄντες, λιτουργοί*. Inter magistratus autem et munera, a maioribus suscepta, unum est quod distinctius indicatur: gymnasiarchiam dico, qua Ariston patruus magnus[3]) gloriam generis auxerat. Denuo igitur intellegimus, quanti administratio gymnasii aestimata sit.

Absolvamus nunc reliquam partem documenti epigraphici. Atque M. Aurelius Attalus quidem laudatur propter vitam decore et verecunde actam, quin etiam exemplar virtutis proponitur[4]), magistratus eius muneraque extolluntur. Ammia autem largitione immortalitatem sibi peperit, cum senatui sanctissimo egregioque denarios 2370 dedicasset.[5])

Adnot. 1) „*νέον τὴν ἡλικίαν*", sed „*ἄνδρα τῶν ἐν τέλει*", cf. etiam vs. 13—15.

2) Argumentum duarum inscriptionum coniungo.

3) Longinqua etiam cognatio cum viris bene meritis tum commendatrix est.

4) Cf. titulos Aphrodisienses insequentes: Le Bas-Waddington nr. 1608 (= C. i. Gr. nr. 2769): *ζήσαντα κοσμίως καὶ πρὸς ὑπόδειγμα ἀρετῆς*. — nr. 1610. — Bull. de c. hell. IX (1885) p. 77 nr. 7, ed. Paris et Holleaux. — nr. 1599: *ζήσαντα βίον ἀρετῇ καὶ καλοκαγαθίᾳ διαφέροντα καὶ πάσας παρασχόμενον τῇ πατρίδι φιλοδόξους καὶ λαμπροτάτας λιτουργίας καὶ τὴν ἰδίαν πρὸς αὐτὴν εὐνουστάτην διάθεσιν, ἀθανάτοις ἑαυτὸν προεντυπωσάμενο[ν] τοῦ βίου ὑπομνήσεσιν, δι' ὧν πλουσίως καὶ φιλοτείμως παρέσχετο τῇ πόλει κ. τ. λ.*

5) Pecunia donata destinata erat: *εἰς αἰωνίους κλήρους* sive *εἰς αἰωνίους διανομάς*. Res aptissime explicatur inscriptione non ita pridem Aphrodisiade effossa, Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 76 nr. 6 (Paris et Holleaux), vs. 14—29: *ἀνα|θέντα δὲ καὶ τῇ | κρατίστῃ βουλῇ | εἰς αἰωνίους κλή|ρους * αχο, γει|νομένου τοῦ | κλήρου πρὸς τῷ ἀνδριάντι αὐ|τοῦ, ἑκάστου ἔ|τους μηνὶ ι', ὀνο|μάτων σ', λαμβά|νοντος ἑκάσ[του] | τῶν λαχόν[των *] | κατθὰ κα[ὶ διὰ] | τῆς ἀνα[θέσε]ως δηλ[οῦται* . . . . . . lapis mutilus est. Denarii igitur 1670 singulis annis certa die inter ducentos cives sorte electos distribuebantur atque id quidem ante statuam largitoris; unicuique sex denarii obveniebant, unde denarii 1200 efficiuntur. Restant denarii 470, qui quemadmodum consumpti sint, ignoramus, cum finis inscriptionis desit. Similes divisiones habemus in titulis Aphrodisiensibus: C. I. Gr. nr. 2775; C. I. Gr. nr. 2817. — Le Bas-Waddington nr. 1603 (= Annal. inst. arch. [1852] p. 132, Henzen): *ἀναθέντας εἰς δια[δόσεις καὶ σ]τεφανώσεις τῇ τε βουλῇ [καὶ ταῖ]ς φυλαῖς καὶ προκλήροις [πολίταις ἀ]πὸ * μυρίων χειλίων*. — nr. 1611. — Necnon analoga ostendunt tituli Tralliani: Papers of the American school I (1882—83), 1885, ed. Sterrett, p. 98 nr. V: *ἀναθέντα τῇ κρατί(στῃ) Κλ(αυδίᾳ) βουλῇ εἰς νομὴν ἐπὶ τῇ γενεθλίῳ ἡμέρᾳ, ἥτις ἐστὶν μη(νὸς) Περειτίου ἐνάτη, δηνάρια γτλ[γ']*. ibid. p. 108 nr. 10: *ἀναθέντα καὶ τῇ Κλαυδίᾳ βουλῇ (ἀ)ρ[γυ]ρ[ί]ον ὥστε λαμβάνειν καθ' ἕκ[αστ]ον [ἔ]τος ἐνθάδε* (scilicet ante statuam) *ἕκαστον βου[λ]ευ[τὴ]ν [πρώτῃ ἐνιαυ]τοῦ ἡμέρᾳ δηνάρια διακόσια πεντήκοντα*. — Denique laudo inscriptionem, repertam in oppido „Meder", prope a Thyatiris: Bull. de corr. hell. X (1886) p. 420 nr. 29, ed. Clerc, vs. 7: *καταλείψαντα τ[ῇ] ἱερ[ω]τά[τῃ βουλῇ . . .] πρὸς τὸ δίδοσθαι ἀπ[ὸ τού]των ἑκάστῳ βουλευτῇ παραγενομένῳ ἐν τῇ γενεθλίῳ τ . . . . . Αἰλιανοῦ καθ' ἔτος*.

Nr. X.

Ex exemplis Sherardianis et Spanhemianis optimas scripturas delegit A. Boeckhius, C. I. Gr. II p. 515 nr. 2777.

Α . . . .
. . τεῖνον Διογέ-
νην, Ἀσίας ἀρχ-
ιερῆ, νομοθέ-
την γυμνασί-
αρχον δι' αἰῶνος,
τὸν εὐεργέτην
ἡ πατρίς.
ἐπιμεληθέν-
τος τῆς ἀναστά-
σεως τοῦ ἀνδρι-
άντος Ἡφαιστί-
ωνος $\overline{β}$ τοῦ Δη-
μητρίου, τοῦ
πρωτολόγου ἄρ-
χοντος.

In formis litterarum nihil memorabile. In versibus 1 et 2 nomina interciderunt; suppleo lacunam in editione Boeckhii titulo subsequenti: Le Bas-Waddington nr. 1596: *Λούκιον Κλαύδιον, Λ[ο]υκίου Ἀντωνίου Κλαυδίου Δομετε[ί]νου Διογένους, Ἀσί-[α]ς ἀρχιερέως καὶ νομοθέτου υἱόν, Ἄτταλον, συνκλητικόν, τὸν εὐεργέτην τῆς πατρίδος.* Ergo in initio lapidis restituendum est: *Λούκιον Ἀντώνιον Κλαύδιον Δομε]τεῖνον κ. τ. λ.*

Titulum priorem aetati Domitiani imperatoris tribuo seu annis proximis.

§ 13 (nr. X).

Sub finem saeculi p. Chr. n. primi.

Gymnasiarchia aeterna.

In inscriptionibus, de quibus postremo diximus, necessarium fuit laudationibus otiosis ac paene ridiculis aures adhibere; titulus propositus excellit absentia ambagum omnium. — Diogenes igitur, qui pleno nomine appellatus est Lucius Antonius Claudius Domitianus Diogenes, fuit gymnasiarchus *δι' αἰῶνος* (vs. 5/6). Hoc

est unum eiusmodi exemplum, quod adhuc Aphrodisiade inventum est. Praeterea in lapide XX b (huius collectionis) scriptum videmus: *ἀγωνοθέτην δι' „αἰῶνος"*, in marmore nr. XXIX: *ἀγωνοθέτην διὰ „βίου"*. — Hic percontetur quispiam iure ac merito, ecquid intersit inter duas has elocutiones. Mihi quidem vix dubium est, quin discrimen magnum sit. Etenim in titulo nr. XX b is qui agonotheta vocatur *δι' αἰῶνος*, regimen istorum tenet certaminum, quae donatione testamentaria in aeternum condita erant; adde exempla illa momenti gravissimi, in quibus *αἰώνιος γυμνασιαρχία* nuncupatur[1]), accipe denique aetate Antoninorum gymnasium Aphrodisiade florens in titulo nr. XIV, vs. 24, cognominari Diogenianum. Quae argumenta nonne animum inclinant, ut censeas inter munus per vitae tempus (*διὰ βίου*) ab aliquo propriis sumptibus gestum et tale distinguendum esse, in quo, cum munus capite ab aliquo civi munificentissimo donato ad perpetuitatem (*δι' αἰῶνος*) fundatum sit, administratori annuo nihil opus est de sua re familiari praestare? *Γυμνασίαρχος* vero *δι' αἰῶνος* et is appellari potest, qui ipse largitionem fecit, veluti hoc loco Diogenes Aphrodisiensis, et is, qui curator tantummodo est eius muneris, cuius impensae ex facultatibus liberalitate tributis persolvuntur. Institutum autem ab Diogene dono datum in honorem largitoris gymnasium Diogenianum nominatum est, sicut Cibyratae habebant *κτήσεις γυμνασιαρχικὰς Φιλαγριανάς*.

Nimirum nihil obstabat, si quis postea, quamquam pecunia legata praesto erat, propriis sumptibus gymnasiarchiam suscipere volebat, qua de re in lege Philagri (B, vs. 4 sq.) aliquid cautum videmus esse. Accuratiora de hoc beneficio Diogenis nescimus. Qua usus sit auctoritate et opulentia, docent eminentes honores, quibus functus est; namque pontifex Asiae summus et lator legum fuit. Cives patriae urbis, remunerantes Diogenem *„τὸν εὐεργέτην"* (vs. 7), statuam decreverunt, quam Hephaestion, cuius pater et avus nomen Demetrii habebant, cum archon primus[2]) fuit, erigendam curavit.

Supra summum sacerdotium Asiae commemoratum est. Ratione finium quos dissertationi meae posui adhibita satis habeo hoc loco viros doctissimos laudasse, qui de sacerdotibus Asiae provinciae et de Asiarcha disputaverunt:

Marquardt, Ephemeris epigraphica I p. 208 sq.: „de provinciarum Romanarum conciliis et sacerdotibus"; Röm. Staatsverwaltung I[2] p. 512 sq. — Waddington ad Le Bas, inscriptions d'Asie mineure, comment. p. 244—246 ad nr. 885. — Perrot, de Galatia p. 150 sq. — Mommseni animadversiones in Addendis ad: Benndorf et Niemann, Reisen in Lycien und Carien (1884) p. 157. — Mommen, hist. Rom. V (1885) p. 318—320. — Pallu de Lessert, l'Afrique Romaine (1884) p. 20 sq. — Ramsay in: Papers of the American school I (1882—83), 1885, p. 103 sq.; p. 110 nr. XI. — Lightfoot, Ignatius and Polycarp, Lond. 1885. — Monceaux, de communi Asiae provinciae (1885) p. 42 sq. — Guiraud, les assemblées provinciales dans l'empire Romain (1887) p. 82 sq. — Bulletin de corr. hell. X (1886) p. 151, p. 404 nr. 8, p. 412 nr. 16; XI (1887) p. 101 nr. 24, p. 216 nr. 8, p. 299 nr. 7; XII (1888) p. 11 nr. 2.

Nuperrime: Buechner, de neocoria, Gissae 1888, p. 116—132. — O. Hirschfeld in: Sitzungsber. d. pr. Akad. d. Wissensch. (1888) p. 852: „Zur Geschichte des römischen Kaiserkultus". — G. Hirschfeld, ibid. p. 889.

Adnot. 1) Ante omnia dignum est quod legatur magnum documentum Cibyraticum, quod legem Philagri cuiusdam de gymnasiarchia aeterna constituenda continet. Addidi id ad hunc locum:

A.: Sprattius et Forbesius, Itin. Lyc. II p. 286 sq.; C. I. Gr. nr. 4380 a in Addendis p. 1167. — B. et C.: ex schedis Falceneri edidit Henzen: Annal. inst. arch. (1852) p. 174/75; Le Bas et Waddington, inscriptions d'Asie mineure (1870) p. 309/10 nr. 1213, et in comment. p. 299/300 ad nr. 1213. — Optimum exemplum inscriptionis A. debemus Luschan, cuius apographum promulgatum est in: Petersen et Luschan, Reisen in Lykien, Milyas und Kibyratis (1889) p. 186 nr. 242 a, nr. 242:

A.

Κιβυ]ρατῶν δῆμος, ἡ Σ[ίμου?] Πανκράτου φυλὴ ἐτείμησεν
Κόϊντον Οὐηρ[άνιον Τρωίλ]ον υἱὸν Κλουστουμείνα
Φίλαγρον [ἱερέα Ἀρ]ετῆς γυμνασίαρχον ἐπὶ ἔτη
δεκαδύο ἃ [ἐγυμνασ]ιάρχησεν αὐτὸς ζῶν,
ἐχαρίσατο δὲ τῇ πόλει καὶ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα γυμνασι-
αρχίαν τὴν αἰώνιον μυριάδας δραχμῶν Ῥοδίων τεσ-
σαράκοντα, ὡς γυμνασιαρχεῖσθαι ἐκ τῶν τόκων
τὰς δὲ τεσσαράκοντα μυριάδας [μ]ένειν δανειζομέ-
νας τὸν πάντα χρόνον ἡ δὲ αἰώνιος γυμνασιαρ-
χία ἤρξατο ἔτους ἐνάτου τεσσαρακοστοῦ τῆς
κτίσεως ζῶντος τοῦ Φιλάγρου

τοῦ Ῥωμαϊκοῦ [δ]ηναρίου ἰσχύοντος ἀσσάρια δεκαέξ ἡ Ῥοδία δραχμὴ τούτου τοῦ δηναρίου ἰσχύει ἐν Κιβύρα ἀσσάρια δέκα, ἐν ᾗ δραχμῇ Ῥοδίᾳ δέδοται ἡ δωρεά.

B.

. . . .

ταῖς [τ]ειμαῖ[ς τῶ]ν Σε[β]αστῶν καὶ τ[ῆ]ς συνκ[λήτου, ὥστε μένει[ν] τὴν γυμνασιαρχίαν ἐ[ν τῇ πό[λ]ει [δ]ι' αἰῶ[νο]ς, καθὼς ἔτα[ξ]εν Κόϊντ[ος Οὐηρά[ν]ιος [Φ]ίλαγρος. ἐὰν δέ τινες γυμνασιαρχῆσα[ι θ]ελήσωσιν ἐκ τῶ[ν] ἰδίων ἀναλ[ωμάτων, τὴν πρόσοδον τῶν τεσσαράκοντα μυ[ρ]ιάδων πρασσέτω [ὁ] δῆμος μετὰ τῶν γυμνασιάρχ[ω]ν, καὶ ἐ[ξ] αὐτῆς ἀ[γ]οραζέτω κτήσεις σειτο[φ]όρους, εἰς ἄλλο δὲ μ[ηδὲν [ἐ]ξ[έστ]ω καταχρῆσθαι τῇ προσόδ[ῳ [τα]ύτ[ῃ] ὡς [πε]ρὶ τούτου τῷ αὐτοκράτ[ορι καὶ τῇ συνκλήτῳ [λ]ό[γ]ου ἀπο[δ]οθ[η]σομέ[νου [τὰς δ]ὲ [κτή]σεις κ[α]λεῖσ[θ]αι ταύτας γυμνασ[ιαρ]χικὰς Φι[λαγ]ρ[ι]ανάς.

. . . .

C.

Ἐά[ν] τινες τ[ὴν] αἰώνιον [γ]υμν[ασ]ια[ρχίαν θε]λ[ή]σωσιν [κα]τ[α]λ[ύει[ν] καὶ [τ]ὰ χρήμα[τ]α αὐτῆς ἀλ[λοτρι]οῦν ἐ[ναγ]εῖς ἔσ[τωσα]ν καὶ ἀ[λιτή]ριοι τῶν τε Σεβαστῶν καὶ [τῆς] συνκλήτου καὶ τῆς πα[τρ]ίδος καὶ τῶν ἐν ταύτῃ ἱερῶν καὶ θεῶν καὶ [αὐ]το[ὶ] καὶ γενεαὶ [α]ὐτῶ[ν]. ὀμνύτωσαν δὲ καθ' ἕκαστον ἐ[ν]ια[υ]τὸ[ν] οἱ ἔ[φ]η[β]οι ἐν τῷ γυμνασίῳ τὸν πάτριον ὅρ[κ]ον συνφυλά[ξ]ειν τὴν [γ]υμνασιαρχίαν καὶ πάντας τοὺς [π]όρους αὐτῆς. ὀμνύτω δὲ καὶ ὁ δῆμος ἐν τῇ τῶν κατευχῶν ἡμέρᾳ διὰ τῶν ἀ[ρ]χόντων καὶ τοῦ γραμματέ[ω]ς τοῦ δήμου [ὡ]ς ὑπὲρ σ[ωτηριωδεστάτου πρά[γ]ματος τηρήσειν τὴν γυμνασιαρχίαν ταύτην καὶ τὰ χρήματα αὐτῆς. ἐὰν δέ ποτε καθ' ὁνδηποτεοῦν τ[ρό]πον καταλυθῇ ἡ γυμνασιαρχία, ὑπεύ[θ]υνος ἔστω ὁ δῆμος τῷ αὐτοκράτορι καὶ τῇ συνκλήτῳ εἰς τὸ ἀ[π]οκαταστῆσαι τὴν γυμνασιαρχίαν παρ' ἑ[α]υ[τ]οῦ καὶ τοὺς πόρους αὐτῆς.

Praeterea gymnasiarchia aeterna inprimis commemoratur in titulis Spartanis, quorum ex numero affero:

C. I. Gr. nr. 1365: *ἡ πόλις Σέκ.* (Sextum) *Πομ(πήϊον) Σπάταλον Ἀγαθοκλέους φιλοκαίσαρα καὶ φιλόπατριν τὸν δὶς γυμνασίαρχον καὶ πατρονόμον καὶ αἰώνιον γυμνασίαρχον τῆς τε ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν αὐτοῦ πολειτεύμασιν μεγαλοπρεπείας καὶ τῆς ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ γυμνασιαρχίᾳ ἣν αὐτόθεν ὑπέστη, ἀσυνκρίτου καὶ ἀνυπερβλήτου προνοίας τε καὶ φιλοτειμίας, προσδεξαμένης τὸ ἀνάλωμα τῆς σεμνοτάτης καὶ πάντα πρώτης γυναικὸς αὐτοῦ Αὐρηλίας Ξενῶς τῆς Εὐτύχου.* Duplex

igitur gymnasiarchia diserte distincta est in hoc lapide: Spatalus enim dicitur *δὶς γυμνασίαρχος* et deinde *αἰώνιος γυμνασίαρχος*. — C. I. Gr. nr. 1353: *ἡ πόλις Μ. Αὐρήλιον Ἀριστοκράτη Δαμαινέτου, ἱερέα κατὰ γένος ἀπὸ Ἡρακλέος μη', ἀπὸ Διοσκούρων μδ', αἰώνιον γυμνασίαρχον μετὰ Διονυσίου καὶ Ἀριστοτέλους, καὶ πολίτην καὶ γυμνασίαρχον ἀσύνκριτον, προσδεξαμένων τὸ ἀνάλωμα τῶν προστάντων ἐν τῷ γυμνασίῳ φίλων Μεμμίου Εὐτύχου τοῦ Εὐτύχου, Μ. Αὐρηλίου Ἀρέτωνος τοῦ Ἀρέτωνος, Ἀβιδίου ... τοῦ Εὐτυχᾶ.* — C. I. Gr. nr. 1349: *ἡ πόλις Τιβ. Κλα(ύδιον) Ἀριστοτέλ[η] φιλοκαίσαρα καὶ φιλόπατριν, αἰώνιον ἀριστοπολειτευτ[ὴν καὶ αἰ]ώνιον γυμνασί[αρχ]ον μετὰ Διονυσίου κ. τ. λ.* Idem igitur Aristoteles in aeterna gymnasiarchia est, qui in lapide superiore coniunctus cum Dionysio et Aristocrate gymnasiarchus aeternus fuerat. — C. I. Gr. nr. 1326: *ἡ πόλις ἡ Λακεδ[αι]μονίων Κλαύδιο[ν] Κασσιανὸν τὸν κράτιστον ὑπατικ[ὸν] εὐνοίας χάριν, [προσ]δεξαμένου [τ]ὸ [ἀν]άλ[ω]μα Μ. Α[ἰλ]ίου Λ[ε]ον[τᾶ] φιλοκαίσαρος καὶ φ[ι]λοπάτριδος, α[ἰ]ωνίο[υ] γυμνασιάρχου, [τ]οῦ πρέσβεως τῶν ἐφόρων.* — C. I. Gr. nr. 1379: *ἡ πόλις Μάρ. Αὐρ. Νικ[ή]φορον Φιλωνίδα, φιλ[ο]καίσαρα καὶ φιλ[ό]πατριν, αἰώνιον ἀγορανόμον, αἰώνιον γυμνασίαρχον, τῆς ἐν τοῖς πολιτεύμασ[ι]ν φιλ[ο]τειμίας ἕνεκα, προσδεξαμένης τὸ ἀνάλωμα τῆς ἀξιολογ[ω]τάτης γυναικὸς αὐτοῦ Αὐρ. [Ἀ]φροδεισί[α]ς τῆς Νοήμονος.* — In titulis Spartanis inveniuntur etiam: *αἰώνιος ἀγορανόμος*, C. I. Gr. nr. 1363, 1364, 1375; *αἰώνιος ἱππάρχας*, C. I. Gr. nr. 1341; *αἰώνιος ἀριστο πολειτευτής*, C. I. Gr. nr. 1349, 1349, 1375. In lapide Gythii reperto commemoratur *αἰώνιος ἀγωνοθέτης*, C. I. Gr. nr. 1392. — In inscriptione Cyrenaica vidimus feminam in aeterna gymnasiarchia fuisse, C. I. Gr. nr. 5132: *Κλα[υ]δίαν Ἀράταν ... ματέρα Κλ(αυδίας) Ὀλυμπιάδος, αἰωνίω γυμνασιαρχίδος.* — In titulis duobus Mytilenaeis, qui referendi sunt ad Agrippinam Augustam, legimus: *Τὰν γύναικα τῶ Σεβάστω, νέ|αν θέαν, (ἀ) βόλλα καὶ ὁ δᾶμος | Σεβάσταν γυμνασίαρχον | δι' αἴωνος Ἰουλίαν Ἀγριππίναν* (Sammlung der griechischen Dialektinschriften I [1884] p. 91 nr. 228, ed. Bechtel), ibidem p. 91 nr. 229: *ὁ δᾶμος θέαν* ....|.... *Αἴολιν καρπόφορον Ἀγριπ πείναν, τὰν γυμνασίαρχον ἐς | αἴωνα.* Praeterea cf. alium titulum Mytilenaeum, l. c. p. 97 nr. 253 = C. I. Gr. nr. 2192: *Ὁ δᾶμος | Ἀρχέπολιν Καρπό|φορον Φιλιππίναν, | τὰν γυμνασίαρχον ἐς τὸν αἴωνα.* — In titulo, qui ad Heracleam Caricam pertinet, legitur: *Ἀ]πολλώ[ν]ιον Τυ[δ]έως, γ[υμ]νασί[αρ]χον κ[αὶ π]ρύτανιν, | [κ]αὶ στε[φα]νηφόρον | [κ]αὶ ἀγω[νο]θέτην | δι' αἰῶν[ος] κ. τ. λ.* (Bulletin de corr. hell. IX [1885] p. 339 nr. 22, ed. Paris et Holleaux). — Necnon omitto hoc loco titulum Nysaeum in memoriam reducere, in quo quis praebet *τῇ πόλει τὴν στεφανηφορίαν „ἀθάνατον"* et *„ἄπαυστον"*, cf. supra p. 11 adn. 2.

2) vs. 15: *πρωτολόγου ἄρχοντος*, vide Indices. — Praeterea: Le Bas-Waddington nr. 1596 bis: *τὸν ἀξιολογώτατον πρῶτον ἄρχοντα*; nr. 1604 (Annal. inst. archeol. [1852] p. 118, C. I. Gr. nr. 2767): *γνώμη ἀρχόντων*; nr. 1623 (Transact. R. S. L. [1843] p. 289): quinque archontes

principatu Septimii Severi statuam Caracallae ponendam curant; nr. 1642. — Iam in epistola Antonii triumviri, quae referenda est ad annos u. c. 715/19, invenis: *Πλαρασέων καὶ Ἀφροδεισιέων ἄρχουσιν, βουλῇ, δήμῳ χαίρειν*, C. I. Gr. nr. 2737ᵃ. — Similia praebent tituli inventi: Nysae, Bulletin de corr. hell. VII (1883) p. 372 nr. 15, ed. Ramsay, vs. 20: *πρῶτον ἄρχοντα*. — Apolloniae (Cariae), Bull. de c. h. IX (1885) p. 344 nr. 26, ed. Paris et Holleaux: *πρώτῳ ἄρχο[ντι τὸ] β'*: ibidem p. 345 nr. 28, vs. 8 sq.: *ὁ πρῶτος ἄρχων τὸ β' καὶ* (sequuntur quattuor nomina) *οἱ συνάρχοντες αὐτοῦ*. — Sardibus: Mitteil. Instit. Athen. VI (1881) p. 386 nr. 9, ed. Papadopoulos Kerameus. — Thyatirae: Bull. de c. h. X (1886) p. 409 nr. 13 vs. 9, ed. Clerc. — Larissae (Thessaliae): Bulletin de corr. hell. X (1886) p. 437 nr. 3, ed. Durrbach: *τοῦ ταγεύοντος [την πρώ[την χώραν*. In oppidis Thessaliae quinque *ταγοί* rebus publicis administrandis praefuerunt, qui ita ut Aphrodisiade recreari poterant. — Cf. denique Indices ad C. I. Gr. s. v. *πρῶτος ἄρχων*, p. 39.

Nr. XI.

C. I. Gr. II p. 515 nr. 2778, ed. A. Boeckhius.

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐτείμ[η]σαν καὶ
μετ[η]λλαχότα ταῖς μεγίστα[ις] καὶ
καλλίσταις τειμαῖς Διογένην Μενά-
νδρου τοῦ Διογένου[ς], ἱερέα [γε]νόμενον θε-
ᾶς Ἀφροδείτης καὶ θεῶν Σεβαστῶν ἀμε-
ριμνίας, γυμνασιαρχήσαντα καὶ στεφα-
νηφορήσαντα κα[ὶ ἱ]ερ[ατ]εύσαντα τῶν Σεβασ-
τῶν ὑπερβαλλούσαις φιλοδοξίαις καὶ
πανδήμοις ἑστιάσ[ε]σιν, καὶ τὰς ἀρχὰς τε-
λέσαντα φιλ[ο]δόξ[ω]ς καὶ τὰ λοιπὰ ε[ὐ]σε-
β[ῶ]ς.

Litterae vulgares, praeter *φ ρ χ* quae apicibus ornatae sunt. — Tempus sic determino: Pater huius Diogenis (vs. 3) sacerdos maximus Tiberii Claudii Germanici fuerat: Le Bas-Waddington nr. 1621 (C. I. Gr. nr. 2739): *Τιβέριον Κλαύδιον Καίσαρα [Σεβ]αστὸν Γερμανικὸν Αὐτοκράτορα [ὁ] δῆμος καὶ Μένανδρος Διογένους [τ]οῦ Ζήνωνος ἀρχιερεὺς αὐτοῦ καὶ Διονύσου.* Cum honores, qui filio eius, Menandri, tribuuntur, postumi sint, titulum incisum esse duco primis annis incipientis saeculi secundi; munera autem sustinuit annis antecedentibus.

vs. 8 Boeckhius mavult *φιλοδοσίαις* scribere; at scripturam traditam *φιλοδοξίαις* mutare, supervacaneum est, cum haud raro haec elocutio in titulis redeat[1]); *φιλοδοξία* ampliorem notionem habet, quam *φιλοδοσία* „dandi propensitas“. — vs. 6 Boeckhius scripsit *ἀμεριμνίας*, quod verbum quid sibi velit, parum intellego. Nonne *ἀμεριμνῶς* in lapide insculptum fuit? id quod, aeque ut *ἀπαρατηρήτως* de effusa liberalitate apte dici potest.

Num quid in fine lapidis desit, indicatum non est.

Adnot. 1) Le Bas-Waddington, tit. Aphrodis. nr. 1611: *ἐπεὶ ὁ δεῖνα ἐκτενεστάτας μὲν καὶ λαμπροτάτας φιλοδοξίας κα[ὶ διαδόσεις] καὶ λειτουργίας ἐποιήσατο εἰς τὴν πόλιν ἡμῶν κ. τ. λ.*

§ 14 (nr. XI).

Saeculo primo exeunte.

Gymnasiarchia. Convivia populi.

Etiam atque etiam exemplis confirmatum videmus, civitatem curam gymnasii viris generis nobilitate florentibus commisisse. Diogenes igitur, filius Menandri, nepos Diogenis, pronepos Zenonis, qui cuncti in rebus municipalibus gerendis nomen sibi pepererant, cursum honorum a functione gymnasiarchiae incohavit, perrexit cum stephanephorus factus et flamen Veneris[1]) ac Divorum Augustorum[2]) inauguratus est. Inprimis tum, cum in sacerdotio imperatorum fuit, apparatus magnificos ostendisse traditur; populum enim universum ad epulas semel iterumque invitavit, quas haud scio an festis diebus certaminum ad cultum Augustorum sine dubio pertinentium praebuerit.

Subita vero morte exstinctus est, quam ob rem senatus populusque festinant „honoribus maximis pulcherrimisque“, quibus vivum ornare non iam potuerant, mortuum prosequi.[3])

Adnot. 1) In litteris, quas Decius imperator eiusque filius Herennius Etruscus anno p. Chr. n. 251 dederunt, Venerem appellatam invenimus: *τὴν ἐπώνυμον τῆς πόλεως θεόν*, C. I. Gr. nr. 2743 (= Le Bas-Waddington nr. 1624). — De templo Veneris cf. Texier, Asie mineure (1862) p. 644 cap. XIII et tab. XIX. — Sacerdotes Veneris fuerunt complures, quorum princeps fuit sacerdos maximus, Le Bas-Waddington nr. 1598 bis: *ἀρχιερέως καὶ ἱερέως τῆς Ἀφροδίτης*; item dea complures neopoeos habuit: Le Bas-Waddington nr. 1596 bis, nr. 589, 590, 591 (C. I. Gr. nr. 2748), nr. 1585 (C. I. Gr. nr. 2747, Annal. inst. arch. [1847]

p. 110), nr. 1587, nr. 1611; Mitteil. Inst. Athen. V (1880) p. 341 vs. 12, ed. Kerameus.

2) Divi Augusti iuxta Venerem nominantur, Le Bas-Waddington nr. 1585: Ἀφροδείτῃ, θεοῖς Σεβαστοῖς κ. τ. λ.

3) Similia in Indicibus exhibentur; adde: Le Bas-Waddington nr. 1599 (Annal. inst. arch. [1832] p. 126). — nr. 1605 a (C. I. Gr. nr. 2816): [ἡ β. καὶ ὁ δ. ἐτείμησεν κ]αὶ μετηλ[λ]α[κχνῖαν] ταῖς ἀξίαις καὶ πρεπούσαις τειμαῖς. — nr. 1607 (C. I. Gr. nr. 2819). — nr. 1605 b (C. I. Gr. nr. 2779). — nr. 1604 (Annal. 1852 p. 118, C. I. Gr. nr. 2767): τετειμῆσθαι καὶ μετηλλαχχότα . . . . ἄνδρα πάσης ἄξιον τειμῆς, τα[ῖ]ς καλλίσταις τειμαῖς, ἐστεφανῶσθαι δὲ αὐτὸν κατὰ ἀξίαν τῷ τῆς ἀρετῆς στεφάνῳ.

Nr. XII.

Le Bas et Waddington, inscriptions d'Asie mineure (1870) p. 393 nr. 1601 A, et in comment. p. 373 ad nr. 1601 A.

ἡ βουλ]ὴ καὶ ὁ δ[ῆμος καὶ ἡ γε]-
ρουσία καὶ οἱ νέοι ἐτεί[μησαν
μετηλλαχχότα τ[αῖς καλ]-
λίσταις καὶ πρεπούσαι[ς τει]-
μαῖς Τίτον Φλαύϊον Τίτου Φλ[αυ-
ΐου Μενίππου υἱόν, Κυρείνᾳ,
Ἀπολλινάριον, ἄνδρα γένους
πρώτου, πατρὸς καὶ προγόνων
γυμνασιάρχων καὶ στεφανηφό-
ρων γεγονότων, ἔν τε ἀρχαῖς
καὶ λειτουργίαις καὶ ἀγωνοθε-
σίαις καὶ ἐπιδόσεσι πάσαις
εὐεργετηκότων, καὶ συνεκτ[ι-
κότων τὴν πατρίδα, καὶ αὐ-
τὸν ἀπὸ πρώτης ἡλικίας γυ-
μνασιαρχήσαντα πολυτελῶ[ς
καὶ πάντα ποιήσαντα κα[λῶς.

Litterae vulgares; Lebasius, ad quem Waddingtonius apographum a se confectum miserat, titulum errore cum C. I. Gr. nr. 2796 confuderat. Praenomina patris filiique aetatem lapidis ostendunt; munera filii puto ad primos saeculi secundi annos referenda esse.

§ 15 (nr. [illegible]).

Extremo saeculo primo, ineunte secundo p. Chr. n.

a) Hereditaria gymnasiarchia.
b) Puer curator gymnasii.

Ex hoc capite discemus prosapiam totam in gymnasiarchia fuisse: abavos, patrem, filium, nepotem. Namque munus illud, sicut a maioribus ad Titum Flavium Menippum propagatum erat, ita ab hoc Titus Flavius Apollinarius hereditate acceperat prima pueritia, atque is etiam inde a puero usque ad immaturum vitae finem obtinuerat. Hoc fuerat *γένος* vere *γυμνασιαρχικόν*, uti si non Aphrodisiade, at certe aliis locis breviter et astricte dici solebat. In titulis Aphrodisiensibus legimus: *πατρὸς καὶ προγόνων γυμνασιάρχων γεγονότων* vel *γένους γεγονότος ἐν γυμνασιαρχίαις* aut *πολλὰς γυμνασιαρχίας πεποιηκότος*; apud Coos[1]) sermonis usus erat, verbi causa: *Αὐρήλιον Πόπλιον, γυμνασιαρχικοῦ* [per analogiam: (*πατρὸς*) *ὑπατικοῦ, συγκλητικοῦ*]; apud Attalenses Pamphyliae[2]) mentio fit, vs. 3 sq.: *γένους ἱερα-[τικ]οῦ γυμνασιαρχικοῦ ἀρχι[ερατι]κοῦ*. In titulo Termessi Pisidiae invento exstat: *γένους ὄντα ἀρχιερατικοῦ καὶ γυμνασιαρχικοῦ κ. τ. λ.*, C. I. Gr. nr. 4363 vs. 11 sq.

Quod si in locum patris filius adulescentulus successit, id mirandum videtur esse tantummodo in comparatione eorum gymnasiarchorum, quos adhuc cognitos habemus. Etenim hi cives natu semper maiores fuerant, pueri hac dignitate praediti nondum commemorati sunt. Atqui insolita res facile intellegitur, si reputamus, omnium primam conditionem, qua quis rector gymnasii factus sit, in divitiis candidati sitam fuisse; quo quis promptior erat impensas ad alendam et exornandam rem necessarias tolerare, eo magis acceptus fuit sive maior sive minor erat aetate[3]); ut breviter dicam: plurima offerenti munus addicitur. Talem autem naturam gymnasiarchiae propriam fuisse luculentissime apparet vocula *πολυτελῶς* in vs. 16 ad *γυμνασιαρχήσαντα* adposita. Cernimus igitur gymnasiarchiam unum inter exoptatissima tam quam sumptuosissima munera fuisse, non ad magistratus[4]) proprie dictos pertinuisse. Atque haec quidem habeo, quod de ea quidem re ex argumento tituli propositi petam. Alia restant.

c) Agonothesia.

Beneficia, quae familia supra commemorata in rem publicam contulit, nondum omnia enumeravi. Paucis, quia plus memoriae proditum non est, dicendum est de agonothesia identidem ab his hominibus facta. Quam non minus liturgiam habendam esse, e collocatione verborum vs. 10 sq. colligo. Cuius in honorem certamina ea acta sint, utrum agonothetae sumptus omnes an partem eorum toleraverint, num largitores etiam arbitri fuerint, de his quaestionibus inscriptio nihil tradit.

Quodsi postremo addo ambitiosos illos homines Aphrodisienses stephanephoriam gessisse, urbi aedificiis ornandae consuluisse, nullo denique nomine non liberales fuisse, quivis perspiciet, cur senatus populusque, gerusia et iuvenes filium Menippi demortuum remunerati sint. Namque in beneficentia tam late patente opinor utrumque collegium et gerusiastarum et iuvenum illi vel parentibus eius aliquid acceptum retulisse. Praecipue fortasse in gymnasiarchia iuvenes benignum, ne dicam prodigum, eorum animum experti sunt. *Γερουσία* et *νέοι*, in titulis laudatoriis haud raro coniunctim nominati, quo modo interpretandi sint, huius loci est exponere aut potius viros doctissimos appellare, qui me hac cura interpretis liberant.

Adnot. 1) Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques IX (1875) p. 280 nr. 6, ed. O. Rayet.

2) Bulletin de correspondance hellénique X (1886) p. 156 nr. 3, ed. Radet et Paris.

3) Inscriptio Spartana praebet: *ἁ πόλις Τιβ. Κλαύδιον Ἁρμόνικον, εὐσεβῆ καὶ φιλόπατριν, γυμνασίαρχον ἀπὸ τᾶς πρώτας ἁλικίας κ. τ. λ.* — In lapide Erythraeo legimus: *τὸν ἐκ προγόνων καὶ ἀπὸ παιδὸς ἡλικίας λιτουργόν*, Le Bas-Waddington nr. 57. — In titulo Le Bas-Waddington nr. 643, Philadelphiae Lydiae invento: ..... *ἐφήβαρχον ἐν παιδὶ γενόμενον κ. τ. λ.* nr. 650 (= C. I. Gr. nr. 3418): *τοῖς ἔτι πρώτοις ἡλικίας χρόνοις τελείαν φιλοδοξίας ἐπαν[γ]ειλάμενο[ν] λειτουργίαν κ. τ. λ.* — In titulis Aphrodisiensibus ipsis habemus, C. I. Gr. nr. 2770: *γενόμενον ἱερέα Ἑρμο[ῦ] ἀγοραίου παῖδα τὴν ἡλικίαν.* C. I. Gr. nr. 2788: *ἐκτελέσαντα τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ λιτουργίας πρὸ ἡλικία[ς].* cf. ibid. nr. 2787. — Heraclea Pontica praebet: *ἐν τῶ[ι] τᾶς ἁλικίας χ[ρόνωι] | δ(ό)ντα τᾶι πόλει * μύρι[α] | τέσσαρα κ. τ. λ.*, ed. G. Hirschfeld, Sitzber. pr. Akad. XXXV (1888) p. 884 nr. 50.

4) Compositio nominis *γυμνασι—αρχία* non obstat. *Ἀρχήν* sane administravit, quatenus omnibus, quicunque gymnasium frequentabant, praepositus certe fuit.

§ 16 (nr. XII).

Gerusia et iuvenes (*νέοι*).

Ceterum ne terminos huic libello positos excedam, mihi ipse cogor interdicere ne quaestionem de integro, testimoniis epigraphicis novis adhibitis, retractem. Ad rem in universum intellegendam satis sit laudasse Theodorum Mommsenum, qui rei in volumine quinto historiae Romanae (1885) dimidiam fere partem paginae 326 concessit et controversam ad id tempus quaestionem de natura duorum horum collegiorum et seniorum et iuvenum, si quid video, disceptavit. De singulis rebus meruerunt, alter de gerusia potissimum cognoscenda, alter de collegio iuvenum explicando, Menadier[1]) et Collignon[2]), qui copiam titulorum tunc notorum et composuerunt et excusserunt. — Apud Menadierum inde a p. 59 in adnot. 200 catalogum eorum oppidorum confectum vides, in quibus testantibus titulis gerusia fuerat.

Nonnulla additurus sum praeter epimetra, quae Indices mei suppeditant. Ad institutum gerusiae spectant inscriptiones repertae:

In insula Samo, Bulletin de corr. hell. II (1878) p. 180; V (1881) p. 480 nr. 3.

Trallibus: Papers of the American school I (1882—83), 1885, p. 98 nr. V; p. 108 nr. X (= *Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη* 1875, p. 126); p. 96 nr. II; vol. II (1883—1884), 1888, p. 329 nr. 383. Bulletin de corr. hell. X (1886) p. 516 nr. 5; p. 517 nr. 7 et 8; XI (1887) p. 218 nr. 12.

Nysae: Bulletin VII (1883) p. 272 nr. 15; X (1886) p. 520 nr. 17; XI (1887) p. 347 nr. 2.

In insula Co: Bull. de corr. hell. V (1881) p. 229 nr. 17, 18.

Sebastes (Phrygiae): Bulletin VII (1883) p. 452 II.

Termessi (Lyciae): Bulletin X (1886) p. 219 nr. 3; p. 222 nr. 4 et 5; p. 224 nr. 6; p. 227 nr. 8.

Myrae (Lyciae): Benndorf, Reisen (1884) p. 30.

Sidymae (Lyciae): ibid. p. 70 sq. nr. 49 sq.

Cadyandae (Lyciae): Bulletin X (1886) p. 54 nr. 10.

Attaliae (Pamphyliae): Bulletin VII (1883) p. 265 nr. 6.

Sardibus: Mitt. Inst. Athen. VI (1881) p. 269 nr. 11.

Atque enumerationi νέων etiam, quam praebent Collignon p. 136—138 et Menadier p. 19/20, nonnulla hoc loco adiungo. Accedunt tituli in Indicibus meis allati. Inscriptiones huc pertinentes inventae sunt:

Trallibus: Bulletin de corr. hell. V (1881) p. 343 nr. 4 — p. 347 nr. 10; XI (1887) p. 218 nr. 12. — Papers of the american school I (1882—83), 1885, p. 108 nr. X (= *Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη*, 1875, p. 126).

Nysae: Bull. de c. h. VII (1883) p. 272 nr. 15; X (1886) p. 520 nr. 17 et 19; XI (1887) p. 347 nr. 2.

In insula Co: ibid. V (1881) p. 236 nr. 21; XI (1887) p. 73 et 74, nr. 3 et 4 et 5.

Attaliae: ibid. VII (1883) p. 263 nr. 5.

Synnadae: ibid. VII (1883) p. 299 nr. 23; V (1881) p. 389; IV (1880) p. 240.

Nacoleae: Journal of Hellenic studies III (1882) p. 125.

Sidymae: Benndorf, Reisen (1884) p. 68 nr. 43.

Xanthi: ibid. p. 123 nr. 96.

Odessi: Mitt. Inst. Athen. IX (1884) p. 228 nr. 13.

Sami: Bull. de corr. hell. V (1881) p. 481 nr. 4.

In oppido, cui nomen est *Ποιμανηνόν* (Eski-Manyas? prope Panormum Cyzicenum): Mitt. Inst. Athen. IX (1884) p. 32. Cf. etiam Mitt. Inst. Athen. VI (1881) p. 122; Archaeol.-epigr. Mitteil. aus Oesterreich VI p. 52; Reinach, Traité d'épigraphie grecque 1885 p. 408.

Quia commentatio Collignonis, quae in annalibus Burdigalensibus prodiit, minus commode introspici potest, quod sentit de natura collegii *τῶν νέων*, id ipsius verbis summatim declarare non omitto: „collèges de jeunes gens (*νέοι*) qui paraissent être la suite naturelle de l'éphébie" et „c'est la jeunesse de la cité organisée en corps, sous le patronage de l'état moins pour exercer une action politique que pour se livrer en commun aux exercises chers à tous les Grecs et pour développer l'éducation dont l'éphébie leur a donné les princips".

Atque haec quidem habeo, quae generaliter de collegio seniorum et iuvenum eiusque propagatione praemittam; singulas peculiaresque res attendendi in processu disputationis nonnumquam ansa dabitur; vide § 20.

Adnot. 1) Qua condicione Ephesii usi sint cet. Diss. Berol. 1880 p. 48—63. De iuvenibus p. 19/20.

2) „Les collèges de 'Neoi' dans les cités grecques“ in: Annales de la faculté des lettres de Bordeaux II (1880) p. 135—151. — Apud utrumque repperis etiam quae homines docti antea de hac re promulgaverant.

C. Saeculum p. Chr. n. secundum.

Nr. XIII.

Apographum Loewianum praebet J. Franzius, Annali dell' Instituto archeologico (1847) p. 112 nr. 4 (pleraque Franzius restituit). — Le Bas et Waddington: inscr. d'Asie mineure p. 400 nr. 1620. et in comment. p. 379 ad nr. 1620.

Ἔδοξεν τῇ ἱερᾷ [περιπολιστικῇ, εὐσεβεῖ, σεβαστῇ [συνόδῳ καὶ τῷ σύνπαντι ξυστῷ τῶν περὶ Τ[ραϊανὸν Ἀδριανὸν Σεβαστὸν διαπέμψασθαι [τόδε τὸ ψήφισμα τῇ ἱερ[ω]τάτῃ Ἀφροδεισιέων β[ουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. Ἐπεὶ Καλλικράτης Διογέ[νους Ἀφροδ]εισιεύς, πανκρατιαστὴς ἱερονείκ[ης περιοδ]ονείκης, ἀπὸ πρ[ώ]της ἡλικίας εἰ[ς τὰς ὁδοὺς τῆς ἀρετῆς τραπεὶς ἱδρῶσι [καὶ πόνοις ἐκτήσατο τὴν εὐκλεῆ δόξαν, [δεινότητός τε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώπ[ο]ις καθο[μιλ]ουμένης γε[ί]νεται, διά [τ]ε τὴν ὁλόκλ[ηρον αὐτῷ πεφιλοπονημ[έ]νην σοφίαν. σώματι γὰρ ὑ[π]ερβάλλων ἅπαντας ἀρχαίους ἐθαυμάσθη [τὴν φύ]σιν, ψυχῆς τε ἐπιμελούμενος ἐμακαρ[ίζ]ετο τὸν τρόπον. ὧν ἕ[ν]εκ[α] πάντων πρὸς τὸ ὑπερβάλλον τῆς δό[ξ]ης ἑ[ρ]πύσας ὁ [β]άσκανος φθόνος τὸ κοινὸν ἡμῶν ἀγαθὸν νεμε[σήσας ἀπήνενκεν, ἐνερείσας εἰς μέρη τοῦ σώματος τὰ εὐχρηστότατα πανκρατιασταῖς, τοὺς ὤμους. διὸ [ἔ]δο[ξ]εν, τύχῃ τῇ ἀγαθῇ, αἰτήσασ[θ]αι τὴν Ἀφροδεισιέων πόλιν τόπους ἐπιτη-

δείους, ὅπως ποιησώμεθα τοῦ μεγάλου ἱερονείκου εἰκόν[ων] ἀναθέσεις καὶ ἀνδρειά[ντος ἀνάστασιν, καθὰ καὶ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Ἀσίας Ἐφέσῳ, ἐχουσῶν τῶν τειμῶν ἐπιγραφὰς τὰς προσηκούσας τῷ Καλλικράτ[ει, ἵνα διὰ τούτου τοῦ ψηφίσματος τὸν ἄρυθμον πρ]ὸς εἱμαρμένην ἀπαραίτητον αἱ τῶν τειμῶν χάριτες εὐπαρηγόρητον ἡμεῖν τὸν συ[ναθλητὴν καταστήσωσιν.

Litterae vulgares. Aetas affatim indicatur vs. 3/4. Decretum igitur ortum est sub imperio Hadriani Caesaris (117—138).

§ 17 (nr. XIII).

Aetate Hadriani.

De Callicrate pancratiasta.

Aphrodisienses non solum domi, sed apud exteras etiam civitates splendida artis gymnicae specimina ediderunt. Primum eius generis exemplum reperimus Callicratem, filium Diogenis. Is igitur ad artem pancratiastarum incubuerat et brevi tempore industria sollertiaque admirationes ac plausus multorum excitaverat — sive ut colorem dictionis, quo collegae eius postea usi sunt, aliqua ex parte reddam: Callicrates a puero vias in gressus virtutis, sudoribus laboribusque gloriosam famam acquisiverat. — Olympia, Isthmia, Pythia, Nemea coronatus necnon in aliis sacris certaminibus victoriam nanctus erat, ita ut eximio honoris vocabulo hieronicae [1]) et victoris periodici [2]) salutari posset.

Ac si inflatam orationem laudatorum eius ad iustum modum redigimus, pancratiasta ille tunc aetatis toto imperio ob victorias suas adeo nobilitatus erat, ut in ore atque sermone aequalium esset id, quod in decreto honorario his fere verbis ridiculis expressum est: sollertia eius nec minus sapientia [3]), quam enixe consectabatur, in proverbium venit apud homines omnes, corpore excellens ante cunctos antiquos in admiratione erat apud recentiores propter naturam, animo denique excolendo deditus praedicabatur fortunatus ob mores. Floridum hercle genus di-

cendi, quod in titulis athleticis non semel recurrit. At tum ipsum, cum ad apicem quasi gloriae pervenit, ex humeris laborare coepit atque ingravescente vi morbi ab arte desciscere coactus est. Quam belle rursus athletae id pronuntiare sciunt! (vs. 16 sq.).

E consuetudine sese olim ad collegium applicaverat, qualia illis temporibus ab artificibus tam gymnicis quam musicis scenicisque constitui solebant. Hae societates, quae haud ita raro favorem et benevolentiam imperatorum expertae sunt crebroque nomen Caesaris sibi indiderunt, aut certo et stato loco versabantur aut alias alio tempore regiones concelebrabant.

Callicrates igitur in sodalicium athletarum huc illuc migrantium[4]) receptus erat. Cum autem artem exercere postea morbo repentino prohiberetur, et conventus et omnis xystus[5]), qui Romae domicilium habebat et Hadrianum tutorem ac patronum reverebatur, censuerunt recordationem collegae, qui famam sodalitatis longe lateque pervulgarat, conservandam esse. Quocirca decretum id spectans et cum Ephesiis communicaverunt, quorum civitatem constat metropolim[6]) Asiae fuisse, et ad senatum populumque Aphrodisiensium miserunt, qui Callicratem inter cives suos poterant numerare. In his litteris sanctus, pius, augustus conventus Aphrodisienses orabat, ut loca idonea sibi concederent, ubi elogiis insculptis imagines hieronicae ponerentur et statuae erigerentur; ab Ephesiis id impetraverant. Quam petitionem quem ad modum commendare studuerint, non neglegendum est monere. Etenim conqueruntur ac deplorant conventum damno acerbissimo affectum esse, cum collega clarissimus, pristinum commune bonum, casu inexspectato abreptus sit, cuius calamitatis irrevocabilis solatium ac levamen unicum habeatur honoribus collegae a patria civitate tributis.

Adnot. 1) Cf. Indices ad C. I. Gr. s. v. ἱερονείκης, p. 150.

2) Cf. Indices ad C. I. Gr. s. v. περιοδονείκης p. 158 et περίοδος (in certaminibus) p. 158. Cf. etiam Festus p. 338, 7: „in gymnicis certaminibus perihodon vicisse dicitur, qui Pythia, Isthmia, Nemea, Olympia vicit, a circumitu eorum spectaculorum“. Cf. Krause, Gymnast. und Agonist. I p. 552—556, II p. 639—642.

3) Cum nonnumquam athletae animae rudis stolidique insimularentur, hic opprobrium insipientiae a collega depulsum est.

4) *περιπολιστικὴ σύνοδος*, cf. Indices ad C. I. Gr. s. v. p. 158. — L. Friedlaender, Sittengeschichte II[6] p. 446 sq.

5) *ξυστός*, cf. Indices ad C. I. Gr. s. v. p. 156. — G. Dittenberger, Archaeol. Zeitung vol. XXXIV (1876) p. 56 ad nr. 13.

6) J. Marquardt, Röm. Staatsverwaltung I p. 343.

Nr. XIV.

„Ad borealem theatri partem ad occasum vergentem, marmor muro externo infixum". Ex exemplis Sherardianis et Spanhemianis ed. A. Boeckhius: C. I. Gr. II p. 516 nr. 2782.

*ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ο Ἀφροδισιέων καὶ ἡ γερουσία Μάρ(κον) Οὔλ(πιον) Καρ(μίνιον) Κλαυδιανόν, ὑὸν Καρ(μινίου) Κλαυδιανοῦ, Ἀσίας ἀρχιερέως, πάππου καὶ προπάππου συνκλητικῶν, τειμηθέντα ἐν πολλοῖς [ὑ]πὸ τῶν Αὐτοκρατόρων, ἄνδρα Φλ(αουΐας) Ἀπφίας ἀρχιερείας Ἀσίας, μητρὸς καὶ ἀδελφῆς καὶ μάμμης συνκλητικῶν, φιλοπατρίδος, θυγατρὸς τῆς πόλεως καὶ Φλ(αουΐου) Ἀθηναγόρου ἐπιτρόπου Σεβαστοῦ, πατρὸς καὶ [πάππου καὶ] προπάππου συνκλητικῶν, αὐτὸν ἀρχιερέως τῆς Ἀσίας ὑόν, πατέρα Καρ(μινίου) Ἀθηναγόρου συνκλητικοῦ, πάππον Καρμινίων Ἀθηναγόρου κ[αὶ] Κλαυδιανοῦ καὶ Ἀπφίας καὶ Λειβιανῆς συνκλητικῶν, ἀργυροταμίαν τῆς Ἀσίας, λογιστὴν μετὰ ὑπατικοὺς δοθέντα τῆς Κυζικηνῶν πόλεως, ἀρχιερέα, ταμίαν, ἀρχινε[ω]ποιόν, ἱερ[έ]α διὰ βίου θεᾶς Ἀφροδίτης, ἣ ἀνέθηκεν χρήματα εἰς αἰ[ωνίων ἀναθημάτων κατασκευάς, ἀλλὰ καὶ τὸν [ἱ]ερατι[κὸν χρύσεον στέφανον, καὶ τῇ πόλει δὲ μυριάδας δέκα [ἥμισυ ἀναθέντα εἰς αἰωνίων ἔργων κατασκευὰς ἀπὸ ὧν ἤ[δ]η δέδοται εἰς μὲν τὰ θεωρητήρια τοῦ θεάτρου * μύρια, καὶ τὸ ἔργον δὲ τοῦτο τὸ τῆς πλατείας ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐκ θεμελίων μέχρι γείσους εὐτυχῶς γέγονε καὶ γενήσεται, καὶ ἐν τῷ Διογενιανῷ δὲ γυμνασίῳ [ἀπ]ὸ ἑτέρων ἰδίων χρημάτων τὸ ἀλιπτ[ή]ριον, καὶ τὸν ἐν[τὸς βασιλικὸν αὐτοῦ καὶ τὰς εἰσόδους καὶ ἐξόδους μετὰ [τ]ῆς*

γυναικὸς Ἀπφίας κυκλ[ώ]σαντα, καὶ τὰ ἀγάλματα πάντα τὰ ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τοὺς ἀνδριάντας οἴκο[θ]εν κατεσκευακότα, καὶ τὰς λευκολίθους παραστά[δ]ας καὶ τὸ κατ' αὐτῶν εἴλημα μετὰ τῆς γλυφῆς αὐτῶ[ν] καὶ τοὺς κείονας μετὰ τῶν βωμο[σ]πειρῶν καὶ κεφαλῶν κατ[ε]σκευακότα, καὶ τῇ λαμπροτάτῃ δὲ βουλῇ καὶ τῇ ἱερωτάτῃ γερουσίᾳ ἀνατεθεικότα χρήματα εἰς αἰωνίων κλήρ[ω]ν διανομάς, καὶ ἄλλας δὲ πολλὰς πολλάκις διανομὰς δεδ[ω]κότα τοῖς τε τὴν πόλιν κατοικοῦσιν πολείταις καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς χώρας, καὶ ἑτέ[ρ]ας δὲ διανομὰς δεδ[ω]κότα πολλάκις τῇ βουλῇ πάσῃ καὶ τῇ γερουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπιδόσεις πολλάκις ἐν παντὶ καιρῷ πεποιημένον κατὰ τὴν τῆς πόλεως γνώμην πολείταις τε καὶ ξ[έ]νοις, καὶ ἔλ[α]ια δρακτοῖς πολλάκις τεθεικότα ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Τε[ι]μέλου ποταμοῦ εἰσαγωγῆς, καὶ πρεσβείας δὲ πολλάκις εὐτυχῶς ἐκτετελεκότα, [κ]αὶ παρ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ εὐεργέτην καὶ φιλόπατριν [ἐν ἰ]δίοις ἔργοις ἀνέ[σ]τησεν. || προσανατεθεικότα δὲ [π]ρόσφατον κ[αὶ] ἄλλα εἰς τὸ ἔργον * ε' πρὸς τὸ εἶναι [δρ]αχμὰς μυ. ια̅.

Litterae vulgares. Convertamus ad quaestionem de aetate tituli: In magno hoc decreto honorario agitur de Marco Ulpio Carminio Claudiano, altero huius nominis. Iam patri eius, ut infra ostendam, praenomina eadem Marci Ulpii erant, videlicet indita e memoria M. Ulpii Traiani imperatoris (98—117 p. Chr.). Hic igitur pater exordio principatus Antonini Pii (post a. 138) comparet unus de filiis quos vocant populi Attudensium, posthac inter annos 161—169 reperitur Asiarches.[1]) Quodsi is — hoc quidem inde efficitur — regnantibus M. Aurelio et L. Vero necessario aetate provectus fuit, filium eum temporibus Marci Aurelii media fere aetate fuisse credere licet. Paulo accuratiora novimus e vs. 4/5: imperatores nulli alii esse possunt, nisi Marcus Aurelius Antoninus et Lucius Verus. Ideo aetas puerilis circiter in Hadriani, aetas firmata in tempora Antoninorum incidit.

Disputatio de stirpe Carminiorum Claudianorum.

Quod Boeckhius compertum habere tum non poterat, id nunc constat titulo et nummis, repertis in valle fluminis Maeandri,

in oppido Attuda.[2]) Etenim haec urbs Phrygiae patria totius gentis erat, cuius vestigia atque historiam per satis longum temporis spatium persequi possumus. Ut igitur rem in brevi conspectu ponam, insero hoc loco stemma, quod a Boeckhio erutum nunc augeri poterat; uncis inclusos adicio honores, quos hi gentiles obtinuerant.

Tabula genealogica.

- *Μάρκος Οὔλπιος Καρμίνιος Κλαυδιανός* [ἀρχιερεὺς Ἀσίας, πάππος καὶ πρόπαππος συγκλητικῶν].
  - *Μάρκος Οὔλπιος Καρμίνιος Κλαυδιανός* [τειμηθεὶς ἐν πολλοῖς ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατόρων — ἀργυροταμίας τῆς Ἀσίας — λογιστὴς μετὰ ὑπατικοὺς δοθεὶς τῆς Κυζικηνῶν πόλεως — στεφανηφόρος δι' αἰῶνος (apud Attudenses) — apud Aphrodisienses: ἀρχιερεὺς — ταμίας — ἀρχινεωποιός — ἱερεὺς διὰ βίου Ἀφροδίτης — πρεσβευτὴς πολλάκις].
- *Φλάουϊος Ἀθηναγόρας* [ἐπίτροπος Σεβαστοῦ, πατὴρ καὶ πάππος καὶ πρόπαππος συγκλητικῶν].
  - *Φλαουΐα Ἀπφία* [ἀρχιέρεια Ἀσίας, θυγάτηρ τῆς πόλεως Aphrodisiadis, μήτηρ καὶ ἀδελφὴ καὶ μάμμη συγκλητικῶν].
  - Anonymus [συγκλητικός].

Children of Μάρκος Οὔλπιος Καρμίνιος Κλαυδιανός and Φλαουΐα Ἀπφία:

- *Καρμίνιος Ἀθηναγόρας* [συγκλητικὸς mox ὑπατικός, C. I. Gr. nr. 2783 — ἀνθύπατος Λυκίας καὶ Πανφυλίας καὶ Ἰσαυρίας].
  1. *Μάρκος Φλ. Καρμίνιος Ἀθηναγόρας Λειουαϊανός* [συγκλητικός, cf. C. I. Gr. nr. 2783].
  2. *Καρμίνιος Κλαυδιανός* [συγκλητικός].
  3. *Ἀπφία* [συγκλητική].
  4. *Λειβιανή* [συγκλητική].
- *Καρμίνιος νεώτερος* [apud Attudenses: στεφανηφόρος, ἱερεὺς θεᾶς Μητρός, Ἀδράστου, συγκλητικός, θεῖος συγκλητικῶν τεσσάρων].

Ut iam supra diximus, Attuda huius magnae familiae patria habenda est. At ex me quaerat quispiam, quo iure M. Ulpius

*γυναικὸς Ἀπφίας κυκλ[ώ]σαντα, καὶ τὰ ἀγάλματα πάντα τὰ ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τοὺς ἀνδριάντας οἴκο[θ]εν κατεσκευακότα, καὶ τὰς λευκολίθους παραστά[δ]ας καὶ τὸ κατ' αὐτῶν εἴλημα μετὰ τῆς γλυφῆς αὐτῶ[ν] καὶ τοὺς κείονας μετὰ τῶν βωμο[σ]πειρῶν καὶ κεφαλῶν κατ[ε]σκευακότα, καὶ τῇ λαμπροτάτῃ δὲ βουλῇ καὶ τῇ ἱερωτάτῃ γερουσίᾳ ἀνατεθεικότα χρήματα εἰς αἰωνίων κλήρ[ω]ν διανομάς, καὶ ἄλλας δὲ πολλὰς πολλάκις διανομὰς δεδ[ω]κότα τοῖς τε τὴν πόλιν κατοικοῦσιν πολείταις καὶ τοῖς ἐπὶ τῆς χώρας, καὶ ἑτέ[ρ]ας δὲ διανομὰς δεδ[ω]κότα πολλάκις τῇ βουλῇ πάσῃ καὶ τῇ γερουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπιδόσεις πολλάκις ἐν παντὶ καιρῷ πεποιημένον κατὰ τὴν τῆς πόλεως γνώμην πολείταις τε καὶ ξ[έ]νοις, καὶ ἔλ[α]ια δρακτοῖς πολλάκις τεθεικότα ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Τε[ι]μέλου ποταμοῦ εἰσαγωγῆς, καὶ πρεσβείας δὲ πολλάκις εὐτυχῶς ἐκτετελεκότα, [κ]αὶ παρ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ εὐεργέτην καὶ φιλόπατριν [ἐν ἰ]δίοις ἔργοις ἀνέ[σ]τησεν. || προσανατεθεικότα δὲ [π]ρόσφατον κ[αὶ] ἄλλα εἰς τὸ ἔργον * ε' πρὸς τὸ εἶναι [δρ]αχμὰς μυ. ια̅.*

Litterae vulgares. Convertamus ad quaestionem de aetate tituli: In magno hoc decreto honorario agitur de Marco Ulpio Carminio Claudiano, altero huius nominis. Iam patri eius, ut infra ostendam, praenomina eadem Marci Ulpii erant, videlicet indita e memoria M. Ulpii Traiani imperatoris (98—117 p. Chr.). Hic igitur pater exordio principatus Antonini Pii (post a. 138) comparet unus de filiis quos vocant populi Attudensium, posthac inter annos 161—169 reperitur Asiarches.[1] Quodsi is — hoc quidem inde efficitur — regnantibus M. Aurelio et L. Vero necessario aetate provectus fuit, filium eum temporibus Marci Aurelii media fere aetate fuisse credere licet. Paulo accuratiora novimus e vs. 4/5: imperatores nulli alii esse possunt, nisi Marcus Aurelius Antoninus et Lucius Verus. Ideo aetas puerilis circiter in Hadriani, aetas firmata in tempora Antoninorum incidit.

Disputatio de stirpe Carminiorum Claudianorum.

Quod Boeckhius compertum habere tum non poterat, id nunc constat titulo et nummis, repertis in valle fluminis Maeandri,

in oppido Attuda.[2]) Etenim haec urbs Phrygiae patria totius gentis erat, cuius vestigia atque historiam per satis longum temporis spatium persequi possumus. Ut igitur rem in brevi conspectu ponam, insero hoc loco stemma, quod a Boeckhio erutum nunc augeri poterat; uncis inclusos adicio honores, quos hi gentiles obtinuerant.

Tabula genealogica.

Μάρκος Οὔλπιος Καρμίνιος Κλαυδιανός
[ἀρχιερεὺς Ἀσίας, πάππος καὶ πρόπαππος συγκλητικῶν].

Φλάουϊος Ἀθηναγόρας
[ἐπίτροπος Σεβαστοῦ, πατὴρ καὶ πάππος καὶ πρόπαππος συγκλητικῶν].

Μάρκος Οὔλπιος Καρμίνιος Κλαυδιανός
[τειμηθεὶς ἐν πολλοῖς ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατόρων — ἀργυροταμίας τῆς Ἀσίας — λογιστὴς μετὰ ὑπατικοὺς δοθεὶς τῆς Κυζικηνῶν πόλεως — στεφανηφόρος δι' αἰῶνος (apud Attudenses) — apud Aphrodisienses: ἀρχιερεὺς — ταμίας — ἀρχινεωποιός — ἱερεὺς διὰ βίου Ἀφροδίτης — πρεσβευτὴς πολλάκις].

Φλαουΐα Ἄπφια
[ἀρχιέρεια Ἀσίας, θυγάτηρ τῆς πόλεως Aphrodisiadis, μήτηρ καὶ ἀδελφὴ καὶ μάμμη συγκλητικῶν].

Anonymus
[συγκλητικός].

Καρμίνιος Ἀθηναγόρας
[συγκλητικὸς mox ὑπατικός, C. I. Gr. nr. 2783 — ἀνθύπατος Λυκίας καὶ Πανφυλίας καὶ Ἰσαυρίας].

Καρμίνιος νεώτερος
[apud Attudenses: στεφανηφόρος, ἱερεὺς θεᾶς Μητρός, Ἀδράστου, συγκλητικός, θεῖος συγκλητικῶν τεσσάρων].

1. *Μάρκος Φλ. Καρμίνιος Ἀθηναγόρας Λειουαϊανός*
   [συγκλητικός, cf. C. I. Gr. nr. 2783].
2. *Καρμίνιος Κλαυδιανός*
   [συγκλητικός].
3. *Ἄπφια*
   [συγκλητική].
4. *Λειβιανή*
   [συγκλητική].

Ut iam supra diximus, Attuda huius magnae familiae patria habenda est. At ex me quaerat quispiam, quo iure M. Ulpius

Carminius Claudianus II a senatu populoque Aphrodisiensium vs. 43 *φιλόπατρις* appellatus sit, quamquam filius eius Carminius minor, qui in titulo a Clercio promulgato occurrit, ab Attudensibus studiosus patriae a puero praedicatur et Attuda ipsa patria eius diserte indicatur. Rem ea fere ratione mihi excogito: M. Ulpius Carminius Claudianus II uxorem duxerat Aphiam (vs. 7) oriundam Aphrodisiade; quae, quamquam cum coniuge Attudam transmigravit, tamen beneficiis patriam urbem cumulare adeo non desiit, ut iure meritoque *φιλόπατρις* appellari posset. Nec minus maritus ea ratione, quae accuratissime in titulo proposito descripta est, Aphrodisiensium gratiam brevi sibi conflarat ita, ut civitas ei impertiretur. Liberi autem tantummodo civitati Attudensium ascripti erant.

Vs. 9 Boeckhius recte, ut confirmatur tabula genealogica, [*πάππου καί*] supplevit. Contra vs. 40 magnopere erravit; scripsit *ἑλ*[*ειο*]*δ*[*ι*]*άκτο*[*υ*]*ς* et interpretatus est: canales siccandis agris et deducendis aquis stagnantibus inservientes. Sed scripturam lapidis: *ΕΛΙΑΔΡΑΚΤΟΙΣ* perperam mutavit. Una littera alpha suppleta redintegrare possumus lectionem unice veram: *ἔλ*[*α*]*ια δρακτοῖς*.[3]) Quid hoc verbum in titulis Asianis nequaquam plane insolitum sibi velit, in explicando argumento huius monumenti videbimus.

Adnot. 1) Waddingtonius certiorem fecit Clercium de nummis duobus insequentibus: Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 350. Alius pertinet ad initium regni Antonini Pii (138—161): *ΤΙΤΟΣ ΑΙΛΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΣ* — caput laureatum Antonini Pii — *Μ. ΟΥΑ. ΚΑΡΜΙΝΙΟΣ ΚΛΑΥΔΙΑΝΟΣ ΥΙ*[*ΟΣ ΤΟΥ*] *ΔΗΜΟ*[*Υ Α*]*ΤΤΟΥΔΕΩΝ ΑΝΕΘΗΚΕ* — Cybele cum leonibus. Alius referendus est ad coniunctum principatum M. Aurelii Antonini et Lucii Veri (161—169): *ΑΥΡ. ΚΑ. ΑΡ. ΠΑ. ΜΗ. Μ. Α. ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ. Κ. ΟΥΗΡΟΣ* — Marcus Aurelius et L. Verus manus sibi porrigunt — *ΔΙΑ Κ*[*ΑΡΜΙΝΙ*]*ΟΥ ΚΛΑΥΔΙΑΝΟΥ ΑΣΙΑΡΧΟΥ ΑΤΤΟΥΔΕΩΝ* — Cybele cum leonibus.

2) Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 348 nr. 5, ed. Clerc: senatus populusque Attudensium honorant *Καρ*]*μίνιον* . . . . . [*ν*]*εώτερον, στεφανηφόρον,* [*ἱ*]*ερέα Θεᾶς Μητρός, Ἀδράστου, υἱὸν Καρμινίου Κλαυδιανοῦ στ*[*εφ*]*ανηφόρου δι' αἰῶνος, λογιστοῦ μετ*[*ὰ ὑπα*]*τικοὺς τῆς λαμπροτάτης Κυζικηνῶν πόλεως, ἀργυροταμίου τῆς Ἀσίας, ἀδελφὸν Καρμινίου Ἀθηναγόρου, ἀνθυπάτου Λυκίας καὶ Πανφυλίας καὶ Ἰσαυρίας, θε*[*ῖ*]*ΟΝ ΣΥΝ ΘΕΩ? συνκλητικῶ*[*ν τε*]*σσάρων ἡ πατρὶς τὸν ἐ*[*κ παι*]*δὸς φιλόπατριν ἐκ* [*τῶν κοινῶ*]*ν προσόδων ἀνέστη*[*σεν* . . . . . — Quicunque stemma a me supra statutum paulo diligentius inspexerit, con-

cedet legendum esse: *θεῖον σὺν θε[ί]ῳ*. Nam et Carminius minor ord. senat. patruus est liberorum quattuor ord. senat. Carminii Athenagorae et anonymus Aphiae frater, ord. senat., avunculus est Carminii minoris. Ergo est Carminius minor cum avunculo suo patruus filiorum filiarumque, ord. senat., quos habebat Carminius Athenagoras. Intricata sane huiusce modi locutio videtur; sin autem consideraverimus, quanti quis tunc ab Asianis aestimatus sit, cui licitum erat nomini et ascendentium et descendentium illud vocabulum *συγκλητικός* addere, melius intellegemus, cur ordo senatorius ne magni quidem avunculi in lapide hoc inscripto silentio praetermittatur. Cf. titulum Erythraeum, quem ed. Pottier et Hauvette-Besnault, Bull. de corr. hell. IV (1880) p. 154 vs. 7 sq.: *συγγενῆ καὶ ἀδελφὸν | καὶ θεῖον συνκλητικ[ῶν κ. τ. λ.* Ceterum cf. Th. Mommsen, Römisches Staatsrecht III, 1 (1887) p. 471.

3) Iam Waddingtonius ad Le Bas nr. 1602 b facilem eam mutationem protulit; *δρακτός* compluries in novis monumentis epigraphicis.

§ 18 (nr. XIV).

Aetas Antoninorum.

a) Gymnasium Diogenianum.

In § 13 non sine veri specie suspicati sumus Diogenem quendam gymnasiarchiam aeternam condidisse. Ex pecuniis his videtur gymnasium illud ortum esse, quod in vs. 24 tituli XIV vocatur Diogenianum, ita ut Aphrodisienses tunc temporis duo aut complura instituta, usui gymnico et agonistico destinata, possiderent.

Aliis etiam exemplis docemur nonnunquam in una atque eadem re publica complura simul gymnasia floruisse eisque certa nomina indita esse. Ut non dicam de Atheniensi gymnasio Diogenis [1]), habes Branchidis, C. I. Gr. nr. 2811 vs. 5 sq.: *κοσμήσας τὸν τρίτον οἶκον τοῦ Φαυστινείου γυμνασίου τῷ παντὶ κόσμῳ κ. τ. λ.*; ibidem vs. 16 sq.: *προστάτης τοῦ μεγάλου γυμνασίου ἔτεσι δυσὶν καὶ τοῦ Καπίτωνος* (scilicet *γυμνασίου*) *ἔτεσιν δυσὶν κ. τ. λ.* Ibidem C. I. Gr. nr. 2885 (= Le Bas-Waddington nr. 223): *παιδονόμου καὶ γυμνασιάρχου πάντων τῶν γυμνασίων.* — Notum est *γυμνάσιον Ὁμήρειον* Chii, C. I. Gr. nr. 2221.[2]) — Nuper novum exemplum promulgavit Sterrett, Papers of the american school III (1888) p. 304 nr. 426: Kara-Baulo: *[ἐπιδόντα εἰς τὸ ὑ]πὸ τῆς πόλεως Σεο[υή]ρειον γυμνάσιον ἀργυρίου δηνάρια τρεισχείλια [πεν]τακόσια.* —

Apud Ancyranos (Galatiae) aliquis refecit *τὸ τοῦ Πολυείδου γυμνάσιον καθηρημένον,* C. I. Gr. nr. 4015. — Tria gymnasia Trallianis fuerunt, Papers etc. I (1885) ed. Sterrett p. 96 nr. II (= *Ὅμηρος* 1874 p. 29) vs. 6: *γυμνασιαρχήσαντα τῶν τριῶν γυμνασίων κ. τ. λ.* — Sex gymnasia commemorantur in titulo Pergameno, Le Bas-Waddington nr. 1723 c. — Complura, generaliter dicta, inveniuntur in marmoribus Stratonicensibus; magnum gymnasium discernitur in lapide Thyatiris reperto, Bulletin de corr. hell. X (1886) p. 420 nr. 29, ed. Clerc, vs. 5: *τὸ προάτριον τοῦ μεγάλου γυμ[νασίου.* — In alia inscriptione tria gymnasia Thyatirenorum commemorantur, C. I. Gr. nr. 3502: *Λικίννιον Ῥουφῖνον ..... οἱ περὶ τὸν Ἡρακλέα τῶν πρώτων γυμνασίων νεανίσκοι καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον τοῦ τρίτου* („et, ex vetere quidem computatione, tertii gymnasii"), cf. C. I. Gr. nr. 3503. — In urbe Megaris gymnasium fuerat, quod antiquum cognominatum erat, Paus. I, 44, 3: *ἔστι δὲ ἐν τῷ γυμνασίῳ τῷ ἀρχαίῳ πλησίον πυλῶν καλουμένων Νυμφάδων λίθος παρεχόμενος πυραμίδος σχῆμα οὐ μεγάλης· τοῦτον Ἀπόλλωνα ὀνομάζουσι Καρινόν.* — Complura gymnasia apud Epidaurios commemorantur in titulo, quem edidit J. Baunack, Studien auf dem Gebiete des Griechischen und der arischen Sprachen I (1886) p. 89 nr. 25: *τὰ γυμνάσια τὰ ἐν Ἐπιδαύρωι | [κ]αὶ οἱ συμπολιτεύοντες | Ἰσίωνα Ἀπολλωνίου Ἐπιδαύρι|ον γυμνασιαρχήσαντα ἐν Λυκείωι κ. τ. λ.* (Ἐφ. ἀρχ. 1883, Sp. 89 nr. 25. 26.) — Syracusani habebant gymnasium, quod nominabatur *Τιμολεόντειον,* Plut. Timol. II p. 240, Reiske: *ἐποιήσαντο δὲ τὴν ταφὴν τοῦ σώματος ἐν ἀγορᾷ καὶ στοὰς ὕστερον περιβαλόντες καὶ παλαίστρας ἐνοικοδομήσαντες γυμνάσιον τοῖς νέοις ἀνῆκαν καὶ Τιμολεόντειον προσηγόρευσαν.*

b) Unctuarium; basilicae duae (vs. 24 sq.).

Paulo certius quam de origine edocti sumus de condicione ac statu posteriore huius instituti. Etenim Marcus Ulpius Carminius Claudianus is, de quo supra pluribus locuti sumus, cum uxore sua Aphia partem immensarum divitiarum collocavit in gymnasio illo novis operibus ornando, veluti de sua ipsius pecunia *ἀλιπτήριον* quod vocatur, id est unctuarium, intra spatium gymnasii exstruendum curaverat[2]) atque una cum

uxore, quam sociam ad largitionem adhibuerat, basilicam interiorem et peristylium ab aditibus usque ad exitus muro circumcinxit.[3]) — Ceterum nolo celare in eis versibus lapidis, quibus res eae memoriae proditae sunt, nonnulla in obscuro esse et interpretationem diversam cogitari posse. Ac primum quidem dubitationi obnoxium est, utrum ὁ βασιλικὸς (scilicet οἶκος) ὁ ἐντός ad unctuarium referendus sit an partem gymnasii ipsius effecerit, separatam prorsus ab alipterio, id, quod mihi quidem probabilius videtur. Hoc vero sine haesitatione statui licet, duas basilicas fuisse. Boeckhius etiam in lectione κυκλώσαντα addubitavit et, quamquam non confidenter, λευκώσαντα proposuit. Quid equidem sentiam, ex interpretatione supra allata intellegitur. Nec testimonio epigraphico Passalae(?) Cariae reperto destituimur: Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 213 nr. 2, (ed. Κοντολέων) legitur vs. 3 sq.: γυμνασιαρχήσαντα τῶν νέων σὺν τῷ υἱῷ . . . . τούς τε λιθίνους κανκέλλους τοῦ γυμνασίου ἐκ τῶν ἰδίων κατασκευάσαντα καὶ ἐπισκευάσαντα τὸν περὶ αὐτοὺς κόσμον. Cancelli igitur lapidei seu muri spatium gymnasii, apertum antea aut tantummodo saepimento ligneo vel naturali circumdatum secludunt.

Non inutile duco hoc loco nonnullos titulos aliorum oppidorum afferre, in quibus partes gymnasii nuncupantur. Pauca etiam in Indicibus meis invenies. Inscriptiones huc spectantes repertae sunt:

Branchidis, C. I. Gr. nr. 2881 vs. 5 sq.: κοσμήσας τὸν τρίτον οἶκον τοῦ Φαυστινείου γυμνασίου τῷ παντὶ κόσμῳ.

Laginae, Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 144 nr. 46, ed. Diehl et Cousin, vs. 4: ἐποίησ]αν σὺν παντὶ τῷ κόσμῳ τὸ ἄτρειον τοῦ ἄνω γυμ[νασίου.

In oppido, quod Meder vocatur (Thyatirae), Bulletin X (1886) p. 420 nr. 29, ed. Clerc, vs. 5: τὸ προάτριον τοῦ μεγάλου γυμνασίου.

In oppido, cui nomen est Ποιμανηνόν (Eski-Manyas, prope a Panormo Cyziceno), Mitt. Inst. Athen IX (1884) p. 32, ed. Lolling, vs. 20 sq.: ἀνατεθῆναι δὲ καὶ στήλην [λε]υκὴ[ν λιθ]εία[ν] πρὸ τοῦ γυμνασίου ἐν τῇ κατασκευαζομένῃ στοᾷ κ. τ. λ.

Denique delego ad Indices ad C. I. Gr. p. 142 s. v. γυμνάσιον.

c) Distributio olei (vs. 40 et 41).

E fluvio Timele[4]) aqua in urbem derivata erat. Postquam ad effectum aquae ductus ventum est, magnifica sollemnia concelebrata videntur esse — fortasse gymnica etiam certamina —, quae Carminio Claudiano rursus occasionem obtulerunt, qua magnitudinem et rei suae familiaris et benevolentiae civibus ostendit. In lapide enim scriptum videmus vs. 40: *ἔλ[α]ια δρακτοῖς πολλάκις τεθεικότα κ. τ. λ.* Quid ea verba significent, imprimis quae vis ac notio *δρακτοῖς* subsit, necessarium duco paulo uberius perpendere.

Quoniam, quantum scio, vocabulum illud neque apud veteres scriptores neque in glossis invenitur, incipio a lapidibus inscriptis, quibus fieri saltem poterit, ut sensus adumbretur.

I. tres tituli Aphrodisienses: 1) C. I. Gr. nr. 2782, unde profecti sumus (= nr. XIV meae sylloges); 2) Le Bas-Waddington nr. 1602 = C. I. Gr. nr. 2820 = Annal. Inst. archeol. 1852 p. 127 (cf. nr. XVII m. s.): *ἀλείψασαν δὶς δρακτοῖς ἐκ λουτήρων ἐπιρύτοις δαψιλέστατα τὸ πλεῖστον μέρος καὶ τῆς νυκτός*; 3) Le Bas-Waddington nr. 1602[a] = Transact. of Royal Soc. Lit. 1843, p. 235 et 290 (cf. nr. XIX m. s.): *γυμνασιαρχήσαντα δὶς δρακτοῖς ἐλαίοις ἐπιρύτοις ἀνελλιπῶς.* — II. tituli Stratonicenses duo: 4) Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 379 nr. 2, ed. Deschamps et Cousin, vs. 12 sq.: *τὰ τῆς ἑορτῆς τῶν Παναμαρείων [ἡμέρ]ας δέκα πάσῃ ἡλικίᾳ ἀδιαλείπτως καὶ [νυ]κτὸς καὶ ἡμέρας θεὶς δρακτῷ τὸ ἔλαιον [κ]αὶ ἐπαλείμματα ἐν τοῖς γυμνασίοις.* 5) ibidem p. 383 nr. 3 vs. 9 sq.: *ἐγυμνασιάρχησαν, ἤλειψαν δὲ καὶ τῇ ἀνόδῳ τοῦ θεοῦ πανδημεὶ τὴν πόλιν ἐν τῷ ἄστει πρῶτοι καὶ τὰς τῆς ἑορτῆς δὲ τῶν Παναμαρείων ἡμέρας δέκα ἔθεσαν ἐν τοῖς γυμνασίοις ἔλαιον δρακτῷ πάσῃ ἡλικίᾳ καὶ τύχῃ ἀδιαλείπτως καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ ἐπαλείμματα καὶ ταῖς γυναιξὶ δὲ πάσαις ἔδοσαν ἔλαιον ἐν τοῖς γυναικείοις βαλανείοις.* — III. titulus Nysaeus: 6) Bull. de c. h. X (1886) p. 520 nr. 19, ed. Kontoleon, vs. 2 sq.: *ἀ]γωνοθετῶν τιθεὶς ἀεὶ τὸ ἄλειμ[μ]α δρακτὸν παρ' ἑαυτοῦ.* — IV. titulus Sebastenus (Phrygiae): 7) Le Bas-Waddington nr. 730 = C. I. Gr. Add. nr. 3871 b: *ἀλείψασαν δὶς δρακτοῖς καὶ ἐπιρύτοις ἀπαρατηρήτως καὶ πολυτελῶς.*

In his septem exemplis agitur de donatione olei, quod viri mulieresve ditissimi aut ad certamina aut ad usum gymnasii largiuntur. Qua autem ratione oleum distribuatur, vocabulo peculiari indicatur; quater exhibetur casus dativus pluralis *δρακτοῖς*, bis singularis *δρακτῷ*, semel casus accusativus singularis *δρακτόν*.

Unde explicationem significationis petemus? Haud dubie aliquatenus cohaeret vocabulum cum verbis *δράσσω, δράσσομαι*, „comprehendere, manu corripere", formatum ex eadem stirpe, quam ostendunt *δράξ, δράγμα, δραγμίς, δράγδην, δραχμή*. De voce *δράγμα* invenies in Etymologico magno, sub verbo, quae subsequuntur: *πληθυντικῶς μὲν λέγονται τὰ δράγματα· σημαίνει δὲ τοὺς στάχυας, ὅσους δύναται ὁ θεριστὴς τῇ ἀριστερᾷ περιλαβεῖν θερίζων· δράγματα, τὰ τῶν χειρῶν πληρώματα, παρὰ τὸ δράξασθαι σημαίνει τὸ λαμβάνειν.* — Necnon compares: Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis, sub verbo dragma: „alias dragma est manipulus . . . . . . ibid. Chron. Joann. Whethamst p. 443, ubi de donis factis monasterio S. Albani dicitur: 'largicionisque dragmas[5]) in tipicam nostram Ierusalem intulere'." — Ista igitur verba, quibus *δρακτός* propinquum videtur esse, interpretanda sunt lingua vernacula: „Aehrenbund, Garbe" aut generalius: „Handvoll", lingua Francogallica significantius reddi possunt: „une prise, une poignée". Quodsi *δρακτόν* synonymum est, necesse est in monumentis epigraphicis notionem „Griff, Handvoll" dictam esse de mensura aliqua cava, quippe cum oleum ad corpora liquida pertineat. Nostro autem sermone talis elocutio in firmis tantummodo corporibus adhibetur, veluti „Griff Nüsse, Handvoll Birnen", minime vero „Griff Oel, Handvoll Wein".

Fateor me frustra certae ac definitae explicationi operam navasse, quam reperire ne Waddingtonio quidem contigit. Is adnotavit ad Le Bas III p. 384: „Je crois que *δρακτόν* était le mot consacré pour désigner l'huile que le lutteur employait pour oindre son corps au gymnase, littéralement: 'l'huile qu'il prenait dans la main" et par extension 'de l'huile ordinaire, de l'huile pour la palaestra'. En somme, quelque soit le sens précis de *δρακτοῖς*, il s'agit dans toutes ces inscriptions d'une

distribution gratuite et abondante d'huile, soit pour les exercises du gymnase, soit dans de cérémonies religieuses."

ἔλαιον τιθέναι.

Multo simplicius haec verborum coniunctio definiri licet. Apud Latinos etiam sermone tritum erat „oleum ponere", in soluta sane oratione potius „apponere"; omnino elocutio adhibetur, si quis oleum gratis praebet, impensas olei dividendi tolerat. Nec non vernacula lingua saepius auditur dictio „ponieren". Synonyma usurpantur: *ἀλείφειν, ἔλαιον διδόναι, ἐπαλείμματα τιθέναι, τιθέναι ἐπ' ἄλιμμα,* quin etiam *γυμνασιαρχεῖν* inferiore aetate hanc notionem videtur assumere. Nomen substantivum sonat *ἐλαίου θέσις, ἐλαιοθεσία,* verbum compositum *ἐλαιοθετέω,* fortasse etiam *ἐλεοθέω* (C. I. Gr. nr. 4025).

Verba *ἔλαιον τιθέναι* apud Graecos homines usitatissima inveniuntur sicut substantiva et verba composita, quae indicavi, in titulis permultis. Huc pertinent lapides, qui inventi sunt:

Laginae Cariae: Benndorf, Reisen (1884) p. 156 nr. 134 fragm. b. — In oppido Cariae, quod dicitur *Κῦς*: Bulletin XI (1887) p. 306 nr. 1, ed. Cousin et Deschamps, vs. 8.

Trallibus: Papers of the american school I (1885) p. 96 nr. II ed. Sterrett (= *Ὅμηρος* 1874 p. 29).

Stratoniceae: Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 376, ed. Deschamps et Cousin, vs. 30: *ἔθεσαν ἔλαιον κα[ὶ] μύρα.*

Attaleae (Lydiae): Bulletin XI (1887) p. 399 et 400, ed. Radet et Lechat.

Colossi (Phrygiae): Le Bas-Waddington nr. 1693 b vs. 6.

Teni: C. I. Gr. Add. 2336 b vs. 12 sq.

Ancyrae: Perrot, Explor. I (1872) p. 235 nr. 125; C. I. Gr. nr. 4025 vs. 10, nr. 4039.

Sesti: C. Curtius, Hermes VII (1873) p. 116 = G. Dittenberger, S. I. Gr. nr. 246 vs. 37.

Argi: C. I. Gr. nr. 1122 vs. 14, nr. 1123 vs. 8 sq.

Athenis: Dittenberger, S. I. Gr. nr. 347 vs. 79.

Haec sufficiant; cf. Indices meos.

Convertamus nunc animos rursus ad argumentum monumenti gravissimis rebus referti, ex quo digressi sumus. Eiusmodi congiaria quam iucunda fuerint Graeculis, saepius etiam in his sche-

dis observare poterimus. Quam in partem liceat hoc loco afferre dictum Taciteum[7]): „gymnasium eo anno dedicatum a Nerone praebitumque oleum equiti ac senatui Graeca facilitate“. Ergo liberalitas et munificentia Graecorum in his rebus notissima erat.[8])

d) **Theatrum** (vs. 20).

Iam venio ad aliud specimen effusae largitionis Carminii Claudiani. Paene dixi: is erat Aphrodisiensibus a voluptatibus. Sempiternam enim, non brevem esse nominis sui memoriam quod voluit, quotienscunque aedificia publica reficienda vel exornanda aut nova opera construenda erant, promptissimus erat arcam reserare; ut ita loquar, res eius familiares res publica sciebat quaestui habere.

Etenim is decem milia denarium dedit ad erigendos in cavea theatri gradus marmoreos, ubi spectatoribus subsellia ponerentur. — Hic paulo subsistamus. *τὰ θεωρητήρια* gradus sunt, „einzelne Sitzstufen“, ut rectissime monuit A. Müller.[9]) Prospere cessit, quod aliae etiam partes theatri Aphrodisiensis testimoniis lapideis traditae sunt, ita ut naturam atque condicionem eius animis depingere possimus.

E titulis duobus[10]) infra exscriptis cognoscimus: *τὰ ἀναλήμματα, τὴν κερκεῖδα, τὰς ψελίδας, τὸ διάζωμα τοῦ θεάτρου,* fortasse [*τὸ βῆμ*]*α*. Atque Muellerus quidem l. c. explicat sic: p. 53, *βῆμα*: „Bühne als Platz zum Auftreten“. — p. 60, *ψαλίς* (sic in libris manu scriptis, in titulis *ψελίς*): „In Theatern römischen Stils waren die Orchestra-Eingänge überwölbt und scheinen daher *ψαλίς* oder *ἀψίς* geheissen zu haben.“ De origine nominis inveniuntur in Thesauro linguae Graecae haec: „a tonsoriae *ψαλίδος* similitudine architecti suam denominarunt; tradunt enim *ψαλίδας* ab iis vocari in fornicibus et frontibus aedificiorum, maxime vero in fornicato aditu portarum, oblongos lapides, qui in sui coagmentatione forficum figuram efficiunt; quin et ipsas fornices sive opera fornicata et structuras arcuatas“ cet. — p. 64, *κερκίδες*, „cunei“: „die keilförmigen Abschnitte der Sitzreihen“. — p. 64/65, *διάζωμα*: „Stockwerk des Zuschauerraums, die lateinische Benennung lässt sich nicht nachweisen.“ — *ἀναλήμματα* modo substructiones nominantur, veluti Le Bas-Waddington nr. 269 = C. I. Gr. nr.

2681, in titulo Iasio: τὸ ἀνάλλημα καὶ τὴν ἐπ᾽ αὐτοῦ κερκίδα καὶ τὸ βῆμα, modo cf. Mueller. p. 64: „die beiden Abschlussmauern des Zuschauerraums". Quod ad theatrum Aphrodisiense attinet, et Waddingtonius et Muellerus[11]) de substructionibus intellegunt.

Atque haec quidem de singulis partibus huius theatri. Pluribus rem persequi abhorret a consilio meo, quippe qui res scenicas et musicas tantummodo, quatenus earum in titulis ad rem gymnicam agonisticamque spectantibus mentio casu fit, tractaturus sim. Satis habeo laudasse Texier, descript. de l'Asie min. III p. 163, et quod Muellerus in paragrapho secunda de ruinis theatrorum disputavit; imprimis delego ad p. 11/12, ubi theatra Cariae enumerantur.

e) Varia.

Recordationem ac memoriam viri illius egregii non solum in theatro haesisse, verum etiam nomen eius anguste coniunctum fuisse cum prosperitate, qua tunc temporis civitas Aphrodisiensium usa videtur esse, iam ex eis, quae supra mihi exponenda fuerunt, manifestum est; manifestius erit multo, cum nonnihil e copioso argumento lapidis versus quadraginta sex continentis addendum sit.

Largitio, ut ait Cicero, non habet fundum. Quod quam verum sit, testis est Carminius ille Claudianus. Plenis manibus dilargiebatur; praeter impensas supra narratas „parvulam summam" centum et decem milium denarium in commodum publicum dicaverat (vs. 18 sq., vs. 44 sq.). Cuius argenti partem maximam — centum et quinque milia — statim ab initio ad egregia opera aedificanda destinarat. Itaque cives praeter ea, quae supra allata sunt, debebant ei opus ad plateam exstructum, ab initio usque ad perfectionem, a fronte usque ad tergum, a fundamento usque ad suggrundium pecunia donata ortum (vs. 22 sq.); signa deinde, statuae, simulacra, quibus aedificia publica decorabat, parastades candidi marmoris earumque fornices[12]), sculptura vestitae, columnae cum spiris et capitibus muti ac tamen arguti beneficentiae eius praecones erant. Quid quod senatui et gerusiae sortes commisit, ut in perpetuum tempus usurae dispertirentur, insuper incolis urbis, iis quoque, qui in regione

circumiacente habitabant, crebro magnam pecuniam distribuit, senatores denique cunctos, non singulos modo[13]), atque gerusiastas donativis cumulavit, quavis occasione ut civibus sic peregrinis quicunque inopia pressi neque de ceterorum civium sententia subsidio indigni erant, opitulatus est?

Accedunt magistratus et munera; et apud Aphrodisienses quidem summus sacerdos, quaestor, summus neopoeus[14]), sacerdos perpetuus deae Veneris fuit; templo deae et donaria ipse consecravit et in posterum ad eiusmodi dedicationes pecuniam legavit; auream quoque coronam sacerdotalem cudendam curavit. Praeterea identidem legationes suscepit. In administratione imperii gratiam imperatorum sibi conciliavit, cum quaestor Asiae et logista Cyzicenorum fuit.

Quae omnia postquam praestitit iamque laudes eius insculptae in permultis statuis, quae iussu senatus populique et gerusiae in operibus ipsius positae erant, lectitari potuerunt, denuo benefica eius voluntas invocata est. Itaque cum summa ingens ad opera facienda destinata deficeret, centum et quinque milibus denarium, quae statim donaverat, alia quinque milia adiunxit. Cives autem gratulabundi nihil antiquius habebant, quam ut in fine titulorum laudatoriorum additamentum huc spectans adponerent.

Adnot. 1) Grasberger, Erziehung III p. 124, 134, 425.

2) At cf. Kuhnert, Fleckeiseni Annal. XVII Suppl. p. 310 adn. 5.

3) Pergameni (Mysiae) honorarunt: *κτίστην τοῦ ἀλειπτηρίου τοῦ ἐν [τῷ] τῶν νέων γυμνασί[φ]*, Le Bas-Waddington nr. 1723 a.

4) In universum lectorem reicio ad: Petersen, Das Gymnasium drr Griechen, in: Vorlesungen im Hamburg. Acad. Gymnasium, Hamburg 1858. Cf. etiam Guhl et Kohner, p. 133—138, p. 301, p. 286. — Vitruv. V c. 11.

5) *Τειμέλης* vel *Τιμέλης*, cf. Eckhel, D. N. V. II p. 576. Cf. etiam Waddingtonium ad titulum, qui provenit ex Heraclea Carica, p. 402 nr. 1695; nomen fluvii comparet in nummo huius oppidi: *ΔΗΜΟΣ* — Tête jeune, laurée — *ʽΗΡΑΚΛΕΩΤΩΝ ΤΙΜΕΛΗΣ* — Fleuve couché (in collectione Waddingtonii).

6) Hoc loco verbum translatum est.

7) Ab exc. d. Aug. XIV, 47.

8) J. Marquardt, Röm. Staatsverwalt. III p. 475 (L. Friedländer). — Grasberger I² p. 342. — Rhangabé, ant. hell. 689.

9) Lehrbuch der griechischen Bühnenaltertümer (1886) p. 61/62.

10) C. I. Gr. nr. 2747 = Loewe, Annal. Inst. archeol. 1847 p. 110 = Le Bas-Waddington nr. 1585: *Ἀφφροδείτῃ, θεοῖς Σεβαστοῖς, τῷ [δήμ]ῳ, [τὸ βῆμ]α? — τ[ὸ διάζ]ω[μ]α* W.! — *καὶ τὰ ἀναλήμματα Ἀριστοκλ[ῆ]ς Ἀρτεμιδώρου Μολοσσός, φιλόδοξος καὶ φιλόπολις, ἐργεπιστατήσαντος Ἑρμᾶ Ἀριστοκλέους τοῦ Ἀρτεμιδώρου κατὰ τὰς Μολοσσοῦ τοῦ θρέψαντος αὐτοῦ διαθήκας.* — C. I. Gr. nr. 2755, Add. p. 1109 = Le Bas-Waddington nr. 1586: .... *τὴν κ]ερκεῖδα καὶ τὰς ψελίδας Ἀριστο[κλῆς Ἀρτεμιδώρου .... ἐργεπιστα]τήσαντος Ἑρμᾶ Ἀριστοκλέους τοῦ Ἀρτεμιδώρου .... τὸ διάζωμα τνῦ θεάτρου.*

11) p. 30: „Die Sitzreihen der griechischen Theater wurden fast immer an einem Abhange angelegt, wodurch die bedeutenden Kosten des bei den Römern üblichen massiven Unterbaus gespart wurden" cet. Adnot. 2: „Ausnahme ist .... künstlich hergestelllte Anhöhe zu .... Aphrodisias."

12) Cf. Boeckhius, Add. et Corrig. ad C. I. Gr. nr. 2782 p. 1112 vs. 30: „*εἴλημα* nunc mihi videtur fornix esse, quamquam non video, cur non dictum sit *τὸ ὑπὲρ αὐτῶν.*"

13) *τῇ βουλῇ πάσῃ καὶ γερουσίᾳ.* Boeckhius fallitur opinans gerusiam selectam partem universi senatus esse.

14) Neopoeia saepius in titulis Aphrodisiensibus nominatur; cf. C. I. Gr. nr. 2749: *ἡ Ἀφροδείτη ἐκ τῶν ἰδίων προσόδων τὰς ἀνδριαντοθήκας κατεσκεύασεν καὶ τὰς πυλίδας σὺν τοῖς ἐπιφερομένοις μετέθηκεν καὶ ἀνέστησεν καὶ ἐλευκούργησεν ἐπιμεληθέντων . . . νεωποιῶν.* — C. I. Gr. nr. 2824: *ἔστω μου κληρονόμος ἡ θεὰ Ἀφροδείτη· τοῦτο δὲ ἐκδικήσουσιν οἱ κατὰ καιρὸν νεωποῖοι.* — Etiam moderatores ludorum fuerunt, id quod commemorabo in § 28. — De neopoeis aliarum civitatum conferantur: Wood, Discoveries at Ephesus 1877, inscriptions from the temple of Diana. — In insula Amorgo: Mitteil. Instit. Athen. I (1876) p. 337 b vs. 24 sq.; p. 342 nr. 10 vs. 15; p. 343 nr. 11, ed. Weil. — De naopoeis Boeoticis cf. *Ἀθήναιον* IV p. 369, Keil, S. I. B. p. 118 et 125; Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 430 nr. 46, ed. Foucart.

Nr. XV et XVI.

a) Nr. XV.

Fellows, Itin. Lyciae (1840) p. 307; A. Boeckhius, C. I. Gr. II (Addenda et Corrigenda) p. 1113 nr. 2811 b; ex apographo, quod sumpsit Doering a. 1813, ed. Leake, Transactions of Royal Society of Literature, 1843, p. 236 et 293; Le Bas-Waddington, inscript. d'Asie min. (1870) p. 380 nr. 1620 a (in commentario).

. . . . *εἰσηγησαμένου τοῦ δεῖνος, ἐπιψηφ]ισαμένου*
Τα . . . . . .

[π]αλαιστοῦ παραδ[όξου· ἐπεὶ] Αἴλιος Αὐρήλιος Μένανδρος, [παγκρατιαστὴς] παράδοξος καὶ διὰ βίου ξυστάρχης τῶν ἐν Κολωνείᾳ Ἀντιοχείᾳ ἀγώνων, ἀθλήσας ἐνδόξως καὶ ἐπιμελῶς ἐπὶ τοσοῦτον δόξης προέβη, ὡς πρῶτον μὲν [ἀ]νελέσθαι εὐτυχῶς τοσούτους ἀγῶ[ν]ας καὶ δοξάσαι καθ' ἕκαστον ἀγῶνα τὴν [λ]αμπροτάτην πατρίδα αὐτοῦ κηρύγμα[σ]ιν καὶ στεφάνοις, μάλιστα δὲ καὶ ἐπὶ [θ]εοῦ Ἀντωνείνου, ὡς οὐ μόνον στε[φανω]θῆναι ταῖς ἐκείνου χερσίν, ἀλλὰ καὶ [τειμ]αῖς ἐξαιρέτοις τειμηθῆναι, μεταξὺ [δὲ γ]ενόμενος ξυστάρχης τοσαύτῃ προ[ν]οίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ μετὰ σπουδῆς ἁπάσης κήδεται τῶν ἡμεῖν διαφερόντων, τὰ κάλλιστα καὶ ἄριστα πολειτευόμενος ἐν ἡμεῖν, καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἄλλοτε μὲν πολλάκις καὶ τανῦν ἐπαινοῦν[τ]ες τὸν ἄνδρα καὶ μαρτυροῦντες αὐτῷ ψηφίσματα τοῖς κυρίοις Αὐτοκράτορ[σ]ιν πεπόμφαμεν, ἡγούμενοι μεγίστας καὶ ἀνταξίας ἀμοιβὰς αὐτῷ γενέσ[θ]αι ἀντὶ τῆς περὶ ἡμᾶς εὐνοίας καὶ ὅτι δα[π]ανήμασιν ἱκανοῖς καὶ κόπῳ πολλῷ περιεγένετο καὶ διεπράξατο ἀχθῆναι τὸν ἔναγ[χ]ος ἀγῶνα παρὰ τοῖς Ἀντιοχεῦσιν, ὡς νομίζειν ἡμᾶς οἴκοθεν παρ' αὐτοῦ ἀνῃρῆσθαι τὰ θέματα. διὰ ταῦτα δεδόχθαι, τύχῃ ἀγαθῇ, εὐχαριστῆσαι τῷ Μενάνδρῳ ἐπί τε τῆς ἱερωτάτης βουλῆς καὶ τοῦ λαμπροτάτου δήμου Ἀφροδεισιέων περὶ τῶν προηγορευ-

μένων, τειμῆσαί τε αὐτὸν ἀνδριάντων ἀναστάσει καὶ εἰ-κόνων
ἀναθέσει ἐν τῷ ἐπισημοτάτῳ τῆς πατρίδος τόπῳ, ἐπιγρα-φησομένων
τῶν τειμῶν τῇ προγραφῇ τοῦδε τοῦ ψηφίσματος πρὸς τὸ ἀΐδιους
ὑπάρξαι αὐτῷ τὰς παρ' ἡμῶν τειμάς.
Ἔστιν δὲ καὶ πολείτης πόλεων τῶν ὑπογεγραμμένων Περ-γαμηνῶν,
Ἀντιοχέων Καισαρέων Κολωνῶν. καὶ βουλευτὴς Θηβαί-ων καὶ
βουλευτὴς Ἀπολλωνιατῶν Λυκίων Θρᾳκῶν, καὶ βουλευτὴς Μειλη-
σίων, Πεσσινουντίων, Κλαυδιοπολειτῶν.
Ἐπιμεληθέντος τῶν τειμῶν Ζήνωνος τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Μενάν-
δρου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ.

Litterae vulgares. Id decretum synodi athleticae, quae versabatur Coloniae Antiochenorum Caesarensium ad Pisidiam, conceptum esse post mortem Antonini Pii, e vs. 7 efficitur; accuratiora etiam cognoscimus vs. 13/14; patet lapidem annorum 161/169 esse.

b) Nr. XVI.

Primam tituli partem (vs. 1—30) ediderunt: Fellows, Itin. Lyciae (1840) p. 211, cum notis Herm. Wieneri; dehinc Boeckhius, C. I. Gr. II (Addenda et Corrigenda) p. 1112 nr. 2810 b. Totum titulum publicaverunt: Leake, Transactions of Royal Society of Literature (1843) p. 237 et 295, et Le Bas-Waddington, inscript. d'Asie min. (1870) p. 380 nr. 1620 b (in commentario).

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος]
ἐτείμησαν [ταῖς καλλίσταις]
καὶ μεγίσταις τ[ειμαῖς Μάρκον?]
Αἴλιον Αὐρήλιον [Μένανδρον]
ἀθλήσαντα ἐνδόξως [καὶ ἐπιμελῶς, πλει-]
στονείκην, πανκρα[τιαστὴν παρά-]
δοξον, ξυστάρχην, γ[ένους πρώ-]
του καὶ ἐνδόξου, πρῶ[τον καὶ μό-]

νον τῶν ἀπ' αἰῶνος ἀγ[ωνισαμε-]
νον τριετίᾳ τὰς τρεῖς κρίσ[εις, παῖδα]
ἀγένειον, ἄνδρα, καὶ νεικ[ήσαντα]
ἱεροὺς καὶ ταλαντιαίους κ[αὶ πλεῖσ-]
τους ἄλλους ἀγῶνας.
Νέαν πόλιν Σεβαστὰ παίδων Κλαυ-
διανῶν παγκράτιν, Νέμεια παίδων
παγκράτιν, Ἴσθμια ἀγενείων παγκρά-
τιν, Ἔφεσον Βαλβίλληα ἀγενείων
παγκράτιν, ἱερὰν Πέργαμον κοινὸν
Ἀσίας ἀνδρῶν παγκράτιν, Ἔφεσον
Βαλβίλληα ἀνδρῶν παγκράτιν, Σμύρ-
ναν κοινὸν Ἀσίας ἀνδρῶν παγκράτιν,
ἑβδόμῃ Παναθηναΐδι Παναθήναια
ἀνδρῶν παγκράτιν πρῶτον Ἀφροδει-
σιέων, Νέμεια ἀνδρῶν παγκράτιν,
καὶ τὰ ἑξῆς Νέμεια ἀνδρῶν παγκρά-
τιν, ἱερὰν Ὀλύμπεια ἐν Ἀθήναις ἀν-
δρῶν παγκράτιν πρῶτον Ἀφροδεισι-
έων, Πύθια ἀνδρῶν παγκράτιν,
Ῥώμην Καπετώλεια Ὀλύμπια ἀνδρ-
ῶν παγκράτιν πρῶτον Ἀφροδεισ-
ιέων.
. . . . εν . . . . ον ἀ[νδρῶν παγκράτιν πρῶτον Ἀφ]ροδει[σι-
έων], ... [κοι]νὸν Ἀσί[ας ἀνδρῶν παγκράτιν], Μιτυλή[νην ἀν-
δρῶν παγ]κράτιν, Ἀδρα[μύττιον ἀνδρῶ]ν παγκράτιν, ...
[ἀνδ]ρῶν παγκράτιν, ... α ἀνδρῶν παγκράτιν, [Νεικομήδ-]
ειαν ἀνδρῶν παγκράτιν, [Ν]εικέαν ἀνδρῶν παγκράτιν, Προυσιάδα
ἀνδρῶν παγκράτιν, Κλαυδιόπολιν β' ἀνδρῶν παγκράτιν, Ἀγκύ-
ραν [τ]ῆς Γαλατίας ἀνδρῶν παγκράτιν, Πεσσινοῦντα ἀνδρῶν παγ-
κράτιν, Δαμασκὸν β' ἀνδρῶν παγκράτιν, Βηρυτὸν ἀνδρῶν παγ-

κράτιν, Τύρον ἀνδρῶν παγκράτιν, Καισάρειαν τῆς Στράτωνος
ἀνδρῶν παγκράτιν, Νέαν πόλιν τῆς Σαμαρίας ἀνδρῶν παγκράτιν,
Σκυθόπολιν ἀνδρῶν παγκράτιν, Γάζαν ἀνδρῶν παγκράτιν,
Καισάρειαν Πανιάδα β' ἀνδρῶν παγκράτιν, Ἱερόπολιν ἀνδρῶν
παγκράτιν, Ἀναζαρβὸν ἀνδρῶν παγκράτιν, Μοψουεστίαν ἀν-
δρῶν παγκράτιν, Τρίπολιν τῆς Συρίας ἀνδρῶν παγκράτιν,
Φιλαδέλφειαν τῆς Ἀραβίας ἀνδρῶν παγκράτιν, Ζεῦγμα πρὸς
τῷ Εὐφράτῃ ἀνδρῶν παγκράτιν, Κιβύραν ἀνδρῶν παγκράτιν.

„Sur deux faces de la même base" Wadd. Litterae vulgares. Inde a vs. 30 sq. longitudinem versuum singulorum indicare nequeo, cum Waddingtonius versus non distinguat, Leakium inspicere mihi non contigerit. — Versuum 19 et 21 lectionem confirmat J. Franzius in editione apographorum Loewianorum: Annali dell' instituto archeol. XIX (1847) p. 109 nr. 8. Boeckhius igitur magnopere erravit, cum in vs. 21 suppleret *πεντετηρίδι* et subaudiret Panathenaea Ilii acta. — Waddingtonius textum e meliore descriptione Doeringii foras edidit. — Per se intellegitur monumentum eiusdem aetatis esse atque nr. XV; de singulis ansis chronologicis, velut de ea quam vs. 21 offert, in § 19 enarrationis dicendum mihi erit. — Vs. 15 scriptum invenies *παγκράτιν*, Boeckhius reiciebat ad C. I. Gr. nr. 506 pro *φιλημάτιον* — *φιλημάτιν*, nr. 704: *ἐλευθέριν* pro *ἐλευθέριον*. — Vs. 32 *Μιτυλή[νην* exspectatur *υ* — *ι*, cf. not. Waddingtonii. — De aliis rebus cf. § 19.

§ 19 (nr. XV et XVI).

Aetate Antonini Pii, Marci Aurelii, Lucii Veri.

Menander athleta.

Puer Aphrodisiensis, etsi nobili et illustri genere[1]) ortus erat, omni tamen studio et cura artem athleticam capessiverat. Is, nomine Marcus Aelius Aurelius Menander, in pancratio inter

paucos exercitatus et spectatus, brevi tantam sibi conflarat existimationem, ut appellationem paradoxi sibi iure vindicare posset. — *Παράδοξος* honoris vocabulum, quod in nullo fere titulo athletico[2]) non adhibetur, quid sit, discimus ex rhetoricis Aurelii Augustini (Rhetores latini minores ed. C. Halm, p. 147): „*παράδοξος*, quod nos opinionis malae possumus dicere: tametsi quidam parum diligenter graece loquentes paradoxa pro his, quae sunt bonae opinionis, accipiunt: unde vulgo etiam Olympionicas et ceteros victores Graecorum et sacrorum certaminum paradoxos vocant, magis consuetudine quam ratione ducti. Nam, ut opinor, *παράδοξον* est, quod *παρὰ τὴν δόξαν*, contra opinionem bonam."[3]) — Huic nomini, postquam e certaminibus permultis hic illic celebratis victor excesserat, alium plistonicae[4]) adiungere poterat. Memorabile sane est linguam Graecam ad homines eius generis breviter apteque designandos vocem peculiarem peperisse. Necnon operae pretium erit statuere, quibusnam in certaminibus plistonica ille prodierit, id quod facile perspici licet e catalogo victoriarum, qui primo loco agones oecumenicos tempore ordinatos exhibet, deinde ludos minoris auctoritatis enumerat. Aetates ordine solito se excipiunt. Evidentiae causa rem in conspectu ponam, cum explicationes singulas interdum differam.

Catalogus
ludorum gymnicorum, quibus vicit Menander.

I. Agones oecumenici.

A. Pancratio puerorum.

Italia	Neapolis, Augustalia	pancratio puerorum Claudianorum.	
Graecia	Nemea.		
		in summa:	*puer vicit bis.*

B. Pancratio imberbium.

Graecia	Isthmia.		
Asia	Ephesus, Balbillea.		
		in summa:	*imberbis vicit bis.*

C. Pancratio virorum.

Asia.	Pergamum.	sacris certaminibus a communi Asiae actis.	
	Ephesus, Balbillea.	.	
	Smyrna.	certaminibus a communi Asiae celebratis.	
Graecia.	Athenae, Panathenaea VII.	primus Aphrodisiensium.	
	Nemea.		
	Nemea.		
	Athenae, Olympia.	sacro certamine primus Aphrodisiensium.	
	Pythia.		
Italia.	Roma, Olympia Capitolina.	primus Aphrodisiensium. Imperator Antoninus Pius coronat ipse Menandrum.	
?	desunt aliquot versus; vicit alicubi, neque scio quibus ludis, primus Aphrodisiensium.		
Asia.	?	ullo certamine a communi Asiae edito.	
		in summa:	*vir vicit undecies* + ?

Ludis oecumenicis vicit quindecies + ?

II. Agones minores.

Lesbos	Mytilene	
Mysia	Adramyttion	
?	?	vicit pancratio
?	?	vicit pancratio

Bithynia	Nicomedia	
	Nicaea	
	Prusias	
	Claudiopolis	
	Claudiopolis	
Galatia	Ancyra	
	Pessinus	
Coele-Syria	Damascus	
	Damascus	
Phoenice	Berytus	
	Tyrus	
Palaestina	Caesarea Stratonis	
	Neapolis Samariae	
	Scythopolis	
	Gaza	
	Caesarea Panias	
	Caesarea Panias	
Syria	Hieropolis	
Cilicia	Anazarbus	
	Mopsuestia	
Syria	Tripolis	
Arabia	Philadelphia	
Syria	Zeugma ad Euphraten	
Phrygia aut Pamphylia?	Cibyra	
	in summa:	*vir vicit duodetricies.*

Ludis minoribus vicit duodetricies.

Ludis *et* oecumenicis *et* minoribus vicit *vir*	*undequadragies* + ?
Ludis oecumenicis vicit *puer*. . . .	*bis.*
Ludis oecumenicis vicit *imberbis* . .	*bis.*
Menander pancratiastes plistonica vicit:	*quadragies ter* + ?

Haec tabula non una tantum parte fructuosa est. Non solum numerum victoriarum Menandri magnum et urbes, quae

aevo Antonino celebritate ludorum homines et artifices et spectatores alliciebant et attrahebant, cognoscimus, sed memorabile etiam existimo, quam latum artis suae campum pancratiastes ille sibi delegerit. Ab Aphrodisiade oriundus Euphraten biberat, ad Tiberim e manu Caesaris coronam acceperat, Arabes[5]) non minus affecerat admiratione quam Athenienses. Quos triumphos quibus annis deportaverit, non plane in indice reticetur. Etenim Athenis bis vicit et Panathenaea magna et Olympia primus Aphrodisiensium. Superior est victoria Panathenaica, quam nanctus est tum, cum Panathenaea septimum acta sunt. Inde a quo tempore computandum sit, quaestio est difficilis sane diiudicatu. Ansa datur victoria Romana, quam Menander, postquam ex septima Panathenaide quattuor novas victorias adeptus est, sub oculis Antonini Pii etiamtum regnantis tulit (cf. tab.). His indiciis monumenti propositi, adhibitis aliis testimoniis, usus est G. Dittenberger[6]) ad sagacissimam disquisitionem aerae Panathenaicae. Probabiliter exposuit, Panathenaidas non ab Hadriani Athenas adventu, sed ab agonothesia Herodis Attici numeratas esse, quae in annos p. Chr. n. 126/7 = Ol. 226, 2 incidit. Quod initium aerae si constat, necesse est Menandrum Panathenaea magna pancratio vicisse annis 150/1 = Ol. 232, 2, id quod optime quadrat ad annum, quem agon Capitolinus flagitat. Is autem, cum intervallum inter victoriam Panathenaicam atque Capitolinam quattuor certaminibus expleatur, anno 154 p. Chr. n. actus esse mihi videtur idque aestate nova.[7]) Credi sane potest anno demum 158 p. Chr. n. Menandrum Romae vicisse, si quidem unus alterve ludorum minoris celebritatis — id quod certo sciri nequit — annis interiectis assignandus est. Palmae autem, quas et puer et imberbis tulit, pertinent ad tempus ante victoriam anni 150/51; quantum vero hoc spatium fuerit, determinari non iam licet. Rursus compertum habemus Menandrum omnium primum fuisse, qui per triennium cum pancratiastis omnium trium aetatis ordinum[8]) (*παῖδας, ἀγενείους, ἄνδρας*) in certamen descendit (nr. XVI vs. 7 sq.), unde efficitur, ut puer et imberbis non ita multo ante eos agones certaverit, quibus vir id fecit. Ad virorum autem certamen quo saeculi anno primum admissus sit, idcirco obscurum manebit, quod in lapidibus nulla insunt indicia, quibus nixi victorias minores per certam seriem singu-

lorum annorum distribuere possimus. Quae cum ita sint, in universum affirmari licet, Menandrum iam aliquot annis ante 150/151 certavisse, ab artificio suo recessisse intra annos 161/169.

Tempus et numerum victoriarum cognovimus. Restat ut de singulis rebus quae in tabula illa notabilia sunt, paucis disseramus. Statim ab initio haerebis in *παίδων Κλαυδιανῶν* (*παγκράτιν, Νέαν πόλιν Σεβαστά*, nr. XVI vs. 13/14). — De ludis Neapolitanis, quae Augustalia vocantur, commentatus est F. Mie[9]) et in capite IV p. 47 de pueris quoque Claudianis locutus est. Denominatio igitur derivanda est ab imperatore Claudio, cuius memoriam Neapolitani propterea in ordine puerorum speciali retinebant, quia Claudius ipse in ludis Neapolitanis musicis gymnicisque certavit[10]) necnon, cum anno 42 p. Chr. n. comoediam Graecam docuit, de sententia iudicum coronatus est.[11]) — Balbillea[12]) porro Ephesia in honorem Barbilli astrologi a Vespasiano instituta sunt. Iuxta formam *Βαλβίλληα* (C. I. Gr. nr. 2741, 3208, 3675, 5913) exhibetur etiam *Βαρβίλλεια* C. I. Gr. nr. 5916 et *Βαλβίλλεια* C. I. Gr. nr. 5804. Semel etiam in lapide Atheniensi: *Βαρβύ[λ]λεια*, C. I. A. III [1878] ed. Dittenberger nr. 127. — Ad „sacrum" certamen Pergamenum a communi Asiae actum reddo Boeckhii adnotationem, qui existimavit adpositae voculae *ἱεράν* singulare quiddam subesse, sollemnia fortasse speciatim imperatori consecrata fuisse. In vss. 19 et 20 sane *ἱερὰν* deest in ludis Smyrnaeis ab eodem communi Asiae concelebratis. Quae cum ita sint, credam potius „sacrum" illud certamen Pergamenum referendum esse ad agonem ab Augusto principe urbi concessum, cuius mentio fit apud Dionem Cassium, lib. 51, 20, 9: *ἔλαβον καὶ οἱ Περγαμηνοὶ τὸν ἀγῶνα ἱερὸν ὠνομασμένον ἐπὶ τῇ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τιμῇ ποιεῖν.* — Olympia Athenis ex Hadriani tempore inveniuntur; de Capitolinis Olympiis Romae florentibus ex anno p. Chr. n. 86 satis habeo laudasse: Friedländer, Sittengeschichte II[5] (1881) p. 437—439. Tandem affero Menandrum Olympionicam Pisaeum non fuisse, quamquam victor discessit in ludis, qui Olympiis Eleis non ita multum post habebantur, veluti Pythia, Capitolina, Augustalia. Nolo omittere, eum tribus festis auctoritate clarissimis primum Aphrodisiensium vicisse: Athenis Panathenaea magna

et Olympia, Romae Capitolina; idem quartum etiam ei contigit, sed ignotum est, quibus sollemnibus.

Cum ludos minores persequi a me alienum sit (cf. Le Bas-Waddington nr. 1839), recurro nunc ad vitam Menandri enarrandam, de qua nonnulla etiam in lapidibus significata reperimus. Etenim Antoninus Pius et Caesares, qui ei in imperio succedebant, Aphrodisiensem illum non e conspectu amittebant; gratia principis dignitate xystarchae[13]) ornatus est et per vitae tempus manebat xystarcha collegii athletarum, qui Antiochiae Pisidiae certaminibus instaurandis prospiciebant. Putari potest, illos socios fuisse magnae illius synodi totum imperium circummigrantis, quam in § 17 cognovimus. Quod si ita est, Waddingtonius recte conclusit fuisse „présidents locaux, chargés d'organiser les jeux dans leurs localités respectives". Idem observari potest in titulo Smyrnaeo, C. I. Gr. nr. 3206: *τειμηθεὶς δὲ ξυσταρχίαις παρὰ τῶν κυρίων Σεββ. ἐν τῇ λαμπρᾷ Φιλαδελφέων πόλει καὶ ἐν τῇ λαμπρᾷ Βυζαντίων πόλει.* — Et optime eum res sodalicii administravisse apertum est; laudatur (nr. XV) ob prudentiam, diligentiam, indefessam operam curamque, quam in utilitate ac salute societatis consumpserit. Imprimis vero gratiam meruerat, cum quondam celebrationi ludorum Antiochensium difficultates obstiterunt. Non sine multis molestiis tandem transegerat ac pervicerat, ut festum ederetur atque adeo ingentibus suis impendiis.[14]) Credi paene poterat non Antiochenses sed xystarcham de sua ipsum pecunia praemia athletis proposuisse. Videmus, quid interdum a xystarcha exspectatum sit. Concilii vero scitu laudes eius ad imperatores tunc regnantes M. Aurelium Antoninum et Lucium Verum per litteras nuntiatae sunt, cum sodales spe tenerentur fore ut beneficia antistitis sui favore principum cumulate remunerarentur. Cui desiderio quemadmodum satisfactum sit, ignoramus. Aliunde autem Menander eos honores accepit, quos sodales pro eo exoptaverant. Qui cum litteras misissent ad senatum populumque urbis Aphrodisiadis, quibus cives Menandri certiores fecerant de eximiis meritis illius et honores primos pro rectore suo expetierant, paulo post responsum tulerunt secundum. Etenim decretum erat, ut statuae et imagines praeclari hominis loco celeberrimo patriae ponerentur, et — ne forte aerarium necesse esset aperiri —

Zenon, frater viri, impensas ortas in se receperat.[15]) Marmori autem incisa erant primum verba decreti, quod synodus miserat, tum subsequebatur plebiscitum Aphrodisiensium, qui victorias plistonicae accuratissime insculpendas curaverant. Nam quotienscunque praeco Menandrum victorem renuntiavit, patriae fama non minus pervagata est. Conspicuum denique signum saeculi ac nota cernitur in clausula tituli (nr. XV). Quid? si observamus certam viam, qua quis foris ad honores et civis et senatoris pervenerit, per stadia duxisse et palaestras. Eadem ratione Menander et Pergami et Coloniae Antiochenorum Caesarensium civitate donatus ac senator electus erat a Thebanis, Apolloniatis, Milesiis, Pessinuntiis, Claudiopolitanis (de Claudiopolitanis cf. adnot. Waddingtonii). Et permulta eiusdem generis exempla enumerare possum, e quibus pauca tantummodo seligam. Apud Ephesios athleta honoratur „*ἀνδριάντι καὶ βουλῇ*“, Wood, Inscriptions from the great theatre p. 70 nr. 20, alius nominatur *Σμυρναῖος καὶ Τραλλιανὸς καὶ Ἀργεῖος καὶ Λάτμιος*, in titulo Tralliano, Papers of the american school I (1882—1883), 1885, p. 106 nr. IX, ed. Sterrett; nonnumquam maiores tantum civitates nuncupantur et in fine additur *καὶ ἄλλων πόλεων πολλῶν πολείτης*[16]), quin etiam pueros victores senatoris appellationem accepisse colligi licet e titulo Sagalassio: *Σαγαλασσέα* | *καὶ Κλαυδιοσελευκέα* | *καὶ Τιμβριαδέα βουλευτικὸν* | *νική|σαντα καὶ συνστεφα|νωθέντα παίδων παγκρά|τιον κ. τ. λ.*, Monatsber. d. Berl. Acad. 1879 p. 309, ed. G. Hirschfeld.[17])

Ex his, quae attuli, satis apparet eiusmodi honores non inauditos fuisse. — Avertamus nunc animos a Menandro Aphrodisiensi, qui ad suas res gestas transferre potuit, quod de alio athleta semel dictum est: *ἀγωνισάμενος ἐν ἔθνεσιν τρισὶν Ἰταλίᾳ, Ἑλλάδι, Ἀσίᾳ* (C. I. Gr. nr. 5913 vs. 17).

Adnot. 1)

Menander
|
Apollonius
|
Menander — Zenon.

De familia vide Indices meos sub: „nomina virorum et mulierum“. — Quin etiam imperatores ipsos agonibus concertavisse constat inter omnes. — In titulo Tralliano filium Asiarchae victorem videmus esse, cf. *Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη* 1876 p. 49 nr. *ρξη'* (= *Ὅμηρος* I

p. 380): . . . . . υἱὸν . . . . . Ἀσιάρχου, ἄνδρα ἀγαθὸν Πυθιονείκην κ. τ. λ.

2) Cf. Indices ad C. I. Gr. s. v., p. 158. — C. I. Gr. nr. 3427.

3) In Thesauro linguae Graecae s. v. παράδοξον haec verba falso rhetori Curio Fortunatiano tribuuntur. Immo vero hoc loco laudandum fuit: „Aurelius Augustinus, Antiqui rhetores latini ed. Caperronnerius p. 326".

4) πλειστονείκης, cf. Indices ad C. I. Gr. s. v. p. 159.

5) Quo iure in lapide nr. XVI vs. 45 τῆς Ἀραβίας adponi potuerit, exposuit Waddingtonius: „Philadelphie de l'Arabie est la ville de la Pérée, dont le nom indigène était Rabbath-Ammon, et dont les ruines portent encore aujourd'hui le nom d'Ammân. Au second siècle elle faisait partie de la province de Syrie, selon Ptolémée, et ses médailles portent la légende *ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΝ ΚΟΙΛΗΣ ΣΥΡΙΑΣ*; comme elle était située sur les confins de la province d'Arabie, on pouvait l'appeller Φιλαδέλφεια Ἀραβίας pour la distinguer des villes homonymes de la Lycie et de la Cilicie, mais il ne faudrait pas en conclure, qu'elle faisait partie de la province d'Arabie."

6) „Die attische Panathenaiden-Aera" in „Commentationes philologae in honorem Theodori Mommseni, 1878, p. 242—253". Cf. August Mommsen in: Bursian-Müller, Jahresberichte über die griech. Sacralaltertümer XV (1887 [88]) p. 348—350.

7) L. Friedländer, Sittengeschichte II[5] p. 437: „. . . . . in vierjährigen Perioden abgehalten und zwar, um die Beteiligung überseeischer Preisbewerber zu ermöglichen, während der Zeit der Schifffahrt, wie es scheint, im Frühsommer" et adnot. 8.

8) Cf. C. I. Gr. nr. 4472: ἀπὸ πάσης κρίσεως ἀγωνισάμενος (= Le Bas-Waddington nr. 1839).

9) „Quaestiones agonisticae, imprimis ad Olympia pertinentes". Dissert. Rostoch. 1888.

10) Cass. Dio 60, 6.

11) Sueton. Claud. 11.

12) Cass. Dio 66, 9. — Wood, Discoveries at Ephesus, inscriptions from the great theatre, 1877, p. 56 nr. 12; nr. 20. — Praeterea vide § 22 B, *α*.

13) ξυστάρχης, cf. Dittenberger, Hermes XII (1877) p. 19 sq.: „Ernennung steht dem Kaiser zu". Cf. tit. Olymp., Archäol. Ztg. XXXVI (1878) p. 94 nr. 148. Grasberger, Erziehung und Unterricht III p. 483. — ξυσταρχία, cf. C. I. Gr. nr. 3206 et 3678. — ξυστάρχης, cf. Le Bas-Waddington nr. 648 = C. I. Gr. nr. 3422, titulus ad Philadelphiam Lydiae pertinens.

14) Eo facilius tolerare ea potuerit, quod certum est victoriis latis in agonibus, quos vocant ταλαντιαίους, magnam vim argenti sibi peperisse. Ceterum de diversis generibus certaminum et praemiorum alio loco disputandum mihi erit (§ 21).

15) Talia frequentius in titulis inveniuntur. Cf. Papers of the american school vol. III (1884—85), 1888, ed. Sterrett: Kara-Baulo, p. 295 nr. 416: . . . . . *τὸν ἀξιολογώτατον ἀγωνοθέτ[ην] θέμιδος τρίτης Ἐπινεικίου Τυχείου. καθʼ ἃ αὐτὴ μ[ὲν] ἐψηφίσατο ἐκ τῶν δημοσίων γενέσθαι πόρ[ων] τὸν ἀνδριάντα ἡ πόλις. αὐτὸς δὲ ἐκ τῶν ἰδίων ἀναλωμάτων ἐποίησεν, μηδὲ ἐν τούτῳ βαρήσας τὴν πόλιν κ. τ. λ.* Hic igitur honoratus ipse honores suos persolvit.

16) Idem musicis artificibus obvenisse docet titulus Cyzicenus: Mitt. Inst. Athen. VII (1882) p. 255 nr. 26, ed. Mordtmann. Cf. Le Bas-Waddington nr. 1839 = C. I. Gr. Add. nr. 4472 p. 1172. — Necnon titulus prope Spartam repertus, C. I. Gr. nr. 1430: *ἡ πόλι[ς] . . . . . τὸν ἴδιον πολείτην, νε[ι]κήσαντα τραγῳδοὺς Οὐράν[ια μεγ]άλα γʹ καὶ Π[ύ]θια καὶ Ἄκτια καὶ κοινὰ Ἀσίας καὶ τοὺς λοιποὺς ἀγῶνας πενταετηρικούς τε καὶ [τ]ριετηρικοὺς πολειτευθέντα δὲ ἐ[ν ὅλ]ῃ τῇ Ἑλλά[δ]ι καὶ Μακεδονί[ᾳ] καὶ Θεσσαλίᾳ.*

17) L. Friedländer, Sittengeschichte II[5] (1884) p. 451; Scherer de Olympionicarum statuis, diss. Gotting. 1885 p. 9.

Nr. XVII, XVIII, XIX.

a) Nr. XVII.

Ed. A. Boeckhius: C. I. Gr. II p. 531 nr. 2820 A; descriptionem Falceneri dedit Henzen, Annal. Inst. archeol. 1852 p. 127. Ex apographo Waddingtonii: Le Bas et Waddington, inscriptions d'Asie mineure (1870) p. 394 nr. 1602 et in comment. p. 373 ad nr. 1602, „b".

Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος καὶ ἡ γερου[σία
ἐτείμησαν ταῖς πρώταις τειμ[αῖς
Τάταν Διοδώρου τοῦ Διοδώρου το[ῦ Πο-
σειδέοντος, ἁγνὴν ἱέρειαν Ἥρας διὰ βίου,
μητέρα πόλεως, γυναῖκα γενομένην
καὶ μείνασαν Ἀττάλου τοῦ Πυθέου
στεφανηφόρου, καὶ αὐτὴν γένους πρώ-
του καὶ λαμπροῦ, ἱερατεύσασαν τῶν
Σεβαστῶν ἐκ δευτέρου, ἀλείψασαν
δὶς δρακτοῖς ἐκ λουτήρων ἐπιρύτοις
δαψιλέστατα τὸ πλεῖστον μέρος καὶ τῆς
νυκτός, στεφανηφορήσασαν, θύσασαν
παρʼ ὅλους τοὺς ἐνιαυτοὺς ὑπὲρ τῆς ὑγεί
ας τῶν Σεβαστῶν, ἑστιάσασαν τὸν δῆμον

πλεονάκις καὶ πανδήμοις κατακλίσεσιν,
ἔν τε τοῖς θυμελικοῖς καὶ σκηνικοῖς ἀγῶ-
σιν τὰ πρωτεύοντα ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀκροά-
ματα αὐτὴν πρώτως ἀγαγοῦσαν καὶ δεί-
ξασαν τῇ πατρίδι, ὡς ἐπὶ τὴν δεῖξιν τῶν
ἀκροαμάτων συνελθεῖν καὶ συνεορτά-
σαι τὰς ἀστυγειτνιώσας πόλεις, γυναῖκα
μηδενὸς ἀναλώματος φεισαμένην, φι-
λόδοξον, ἀρετῇ, σωφροσύνῃ κεκοσμημένην.

In muro urbis, in extera parte stadii. — Versus 13/14 docent Tatam annis 161/169 sacra curasse pro bona valetudine M. Aurelii Antonini et L. Veri Augustorum, quo aetas mulieris circumscripta est. — Vss. 9/10: respice hoc signum: *ἀλείψα-σαν|* δῖς**, item vs. 17/18: *ἀκροά|* ματα*. — Vs. 17: Boeckhius et Lebasius (in textu maiusculis quas vocant litteris exhibito): *πρωτεύοντα*, Waddingtonius in transscripto textu: *πρῶτα*. Sed ratione spatii habita *πρωτεύοντα* retinui. — S. Reinach inscriptionem compendio suo adiunxit, mendosis lectionibus usus (Traité d'épigraphie grecque, 1885, p. 111).

b) Nr. XVIII.

Ex Sherardianis et Spanhemianis (vss. 1—10) ed. Boeckhius, C. I. Gr. II p. 529 nr. 2814.

ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος
καὶ ἡ γερουσία ἐτεί-
μησαν ταῖς [πρώταις τειμαῖς] Ἀμμίαν
Ἀττάλου τοῦ Πυθέ-
ου, γένους πρ[ώ]του
καὶ συνεκτικότος
τὴν πατρίδα, ἐν γυ-
μνασιαρχίαις καὶ στε-
φανηφορίαις γεγονό-
τος, γυναῖκα γενομέ-
νην Ἀδράστου τοῦ
Νεικοτείμου τοῦ Ἀρ-
τεμιδ[ώ]ρου τοῦ Ζήνω-
νος Ἱέρακος, τοῦ στεφ-

ανηφόρον καὶ φιλοδό[ξ]ον,
ζήσασαν σωφρόνως
καὶ πρὸς ὑπόδειγμα ἀ-
ρετῆς. τὰς δὲ τειμὰς
ἀνέθηκεν Ἄδραστος
Νειχοτείμου ὁ ἀνὴρ
αὐτῆς.

Ad austrum urbis titulus repertus est. Non ita multo post lapidem antecedentem hic exaratus est, id quod e § 20 facile intellegi poterit.

c) Nr. XIX.

Ex apographo, quod fecit Deering anno 1813, ed. Leake: Transactions of the Royal Society of Literature, 1843, p. 235 et 290; deinde Le Bas-Waddington: inscriptions d'Asie mineure (1870) p. 374 nr. 1602 a (in commentario Waddingtonii).

Οἱ νέοι [ἐτείμ]ησαν ταῖς καλλίσταις καὶ μεγίσταις καὶ πρώταις τειμαῖς
Ἄδραστον Νειχοτείμου τοῦ Ἀρτεμιδώρου τοῦ Ζήνωνος Ἱέραχος, υἱὸν
νέων, ἄνδρα μέγαν φιλόπατριν καὶ φιλοπολείτην καὶ εὐεργέτην καὶ
κτίστην γεγονότα διὰ προγόνων τοῦ δήμου, ἀρχιερατεύσαντα τῶν Σε-
βαστῶν, γυμνασιαρχήσαντα δὶς δρακτοῖς ἐλαίοις ἐπιρύτοις ἀνελλιπῶς,
στεφανηφορήσαντα δίς, ἀγωνοθετήσαντα τρίς, ἀγορανομήσαντα
τετράκις, κτίστην, πρεσβεύσαντα πλεονάκις ὑπὲρ τῆς πατρίδος, γενό-
μενον ἔκδικον δημοσίων πραγμάτων, πεποι[η]μένον ἑστιάσεις καὶ ἐπι-
δόσεις ἐκ τῶν ἰδίων πολυτελεῖς, διά τε τὴν πρὸς τὴν πατρίδα δι[η]νεκῆ
εὔνοιαν καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς νέους φιλάγαθον διάθεσιν, [ζ]ῶντα πρὸς
ὑπόδειγμα ἀρετῆς. Τὴν δὲ ἀνάθεσιν τοῦ ἀγάλματος πεποιῆσθαι τοὺς

νέους ἐκ τῶν ἰδίων, ἐπιμεληθέντος Ἑρμογένους τοῦ Ὑψι-κλέου[ς
φύσε[ι] δὲ Ἑρμοῦ τοῦ γραμματέως τῶν νέων, ἐργεπιστα-τήσαντος
Παμφίλου τοῦ Ἀρτέμωνος Κροκίωνος.

Ignoro longitudinem versuum, quippe quos Waddingtonius non internoverit; Leakii exemplum praesto mihi non fuit. — Adrastus hic honoratus superstes fuit Ammiae uxori, cui titulus superior positus est.

§ 20 (nr. XVII, XVIII, XIX).

Sub Marco Aurelio Antonino.

Familia promerita de re gymnica et agonistica.

Priusquam liberalitates in medium proferam, quibus hoc genus, cuius nunc mentionem inicere volumus, cives sibi obligavit, inutile non erit, genealogiam quam vocant conficere.

	Posideon, nr. XVII	Hierax, nr. XVIII	
	|	|	
	Diodorus, nr. XVII	Zenon, nr. XVIII	
	|	|	
Pytheas, nr. XVII	Diodorus, nr. XVII	Artemidorus, nr. XVIII	
|	|	|	
Attalus, nr. XVII ⏟	Tata, nr. XVII	Nicotimus, nr. XVIII ⏟	×
Ammia, nr. XVIII	⏟		Adrastus, nr. X

Hi igitur homines erant de honestissimis et electis populi Aphrodisiensium. Et gymnasiarchi et stephanephori et alteri urbis conditores inter eos praelucent. Duo autem potissimum nos detinent, socrus et gener. Adrastus enim filiam Tatae et Attali in matrimonium duxerat. Atque primum videamus de Tata, cuius vita satis clare perspici potest.

1. Merita mulieris.

a) Largitio unguenti.

Tata sacerdos perpetua Iunonis erat, quo cum sacerdotio coniunxerat bis flaminium Caesarum regnantium. Et duobus his annis puto accidisse, ut singulari largitate oleum multitudini

distribueret, id quod in lapide hisce verbis expressum est: *ἀλείψασαν δὶς δρακτοῖς ἐκ λουτήρων ἐπιρύτοις δαψιλέστατα τὸ πλεῖστον μέρος καὶ τῆς νυκτός*. Opus erit hoc enuntiatum acrius contemplari. De voce *δρακτοῖς* cf. § 18 c. Ex eius ambiguitate laborabit etiam explicatio verborum *δρακτοῖς ἐκ λουτήρων ἐπιρύτοις*, cetera non difficile erit expedire. *Λουτήρ*[1]) igitur aut vas ad lavandum significat aut pelvis omnino est, verba inter se coniuncta intelligenda erunt: „manipulis e pelvibus affluentibus, mit Oelportionen, die zuflossen aus Kufen". Recte Waddingtonius arbitrabatur vasa posita esse, e quibus iuge oleum fluxisset; unusquisque ad libidinem, quotiens volebat, hauriebat. Ergo *δρακτά* certum demensum significare non possunt, immo vero portio quaelibet seu maior seu minor hoc vocabulo artis gymnicae proprio designatur. Etiam in titulo C. I. Gr. Add. 3871, b = Le Bas-Waddington nr. 730 habes: *ἀλείψασαν δὶς δρακτοῖς καὶ ἐπιρύτοις*. Ceteroquin *ἐκ λουτήρων*, quod positione verborum solum ad *ἐπιρύτοις* pertinere videtur, etiam cum verbo *ἀλείφειν* coniunctum esse, docent tituli, velut: Le Bas-Waddington nr. 1011, pertinens ad Ancyram (?) (Phrygiae, cf. C. I. Gr. Add. 3847 b): *γυμνασιαρχήσαντα καὶ ἀλείψαντα τὸν δῆμον ἐκ λουτήρω[ν]*; nr. 1040, titulus Ilii novi repertus: *ἀλείψαντα ἐκ λουτήρων [παν]δημεί* (= C. I. Gr. nr. 3616, cf. etiam 3617). Pro *λουτήρων* invenio *ληνῶν* in titulo Erythraeo Ioniae: *Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη* (1876—78), 1878, p. 28 nr. *σκη'*: *γυμνασιαρχήσασαν καὶ ἀλείψασαν ἐκ ληνῶν*.

De elocutione *ἑλκυστῷ ἐλαίῳ* et similibus (C. I. Gr. nr. 2719, Le Bas-Waddington nr. 517, Dittenberger: Archäol. Ztg. 1878 nr. 145, Bulletin X (1886) p. 160 nr. 8) in titulis Stratonicensibus disserendum mihi erit. Restat hoc loco, ut paucis dicam de verbis: *δαψιλέστατα τὸ πλεῖστον μέρος καὶ τῆς νυκτός*. Tata igitur non solum per diem oleum abundantissime apposuit, sed distributionem per maximam etiam partem noctis continuavit. Neque plane insolitum erat sollemnia ad multam noctem celebrare, ut ex compluribus testimoniis epigraphicis elucet[2]), veluti: titulus Stratonicensis, Bull. de corr. hell. XI (1887) p. 376 ed. Deschamps et Cousin, praebet: *καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναμαρείων τὰς δέκα ἡμέρας ἐγυμνασιάρχησαν πάσῃ τῇ πανηγύρι νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἀκωλύτως κ. τ. λ.*; ibidem p. 379 nr. 2, p. 383

nr. 3, ubi diserte de oleo distributo dicitur. Saepius in lapidibus inscriptis legimus oleum per diem aut per certas diei horas praebitum esse; cuius generis exempla invenimus in inscriptionibus urbium insequentium: Trallibus, Papers of the american school, vol. I (1882—83), 1885, ed. Sterrett, p. 96 nr. II (= Ὅμηρος 1874 p. 29): *θέντα ἔ[λα]ιον δι' ὅλης ἡμέρας.* — Ancyrae, C. I. Gr. nr. 4025: *μόνον τῶν πρὸ αὐτοῦ δι' ὅλης ἐλεοθήσαντα τῆς ἡμέρας κ. τ. λ.* — Argis, C. I. Gr. nr. 1123 vs. 8 sq.: *καὶ μόνον καὶ πρῶτον θέντα ἔλαιον ἔν τε γυμνασίοις καὶ βαλανείοις δούλοις τε καὶ ἐλευθέροις ἀπὸ ἀνατολᾶς ἁλίου μέχρι δύσεως*; ibid. nr. 1122 vs. 14 sq.: *τό τ' ἔλαιον θέντα ἐν παντὶ γυμνασίῳ καὶ βαλανείῳ ἀδεῶς ἀπὸ πρωΐας ἄχρις ἡλίου δύσεως παντὶ ἐλευθέρῳ καὶ δούλῳ ἐκ τῶν ἰδίων.* — Attaliae Lydiae, Bull. de corr. hell. XI (1887) p. 400, ed. Radet et Lechat: *ἀπὸ ὥρας α' ἕως ε' [τ]εθήσεται τὸ ἔλεον κ. τ. λ.* (praecedunt p. 399 verba: *καθ' ἕκαστον ἔτος ἡμέραν μίαν. Μ(ηνὸς) [Ξ]ανδικοῦ δ' ἀπιόντος*). — Pluribus diebus oleum praebet Cous quidam, Annuaire de l'association ... des études grecques en France IX (1875) p. 280 nr. 6, ed. Rayet: *ἀλείψαντά τε φιλοτε[ίμ]ως πλείοσιν ἀμέ[ραις] τὰν πατρίδα.* — Per quattuor menses unguentum donatur C. I. Gr. nr. 4039 vs. 36 (titulus Ancyranus est): *ἔ[λαιον] ἔθηκεν μῆνας τέσσαρας.* — Nonnumquam talis liberalitas per totum annum non desiit, veluti: *Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη* (1876—1878) p. 28 nr. *σκη'*, in titulo Erythraeo legitur: *παρ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν δι' ὅλης ἡμέρας πρώτην καὶ μόνην* et C. I. Gr. nr. 2906 in titulo Prienensi: *ἀλείψειν δι' ἐνιαυτοῦ πολίτας ἅπαντας καὶ τοὺς ἐφηβευκότας τῶν παροίκων καὶ [Ῥω]μαίους ἅπαντας.* — Notissimus est titulus Ancyranus C. I. Gr. nr. 4039, in quo unctiones *δι' ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ* commemorantur vs. 40, vs. 54/55: *ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ*, vs. 58, vs. 61, vs. 63/64, vs. 70, vs. 75, vs. 83, vs. 86.

Similibus his documentis allatis iam apparere puto sumptus a Tata in unctiones impensos non singulares quidem fuisse, attamen modum usitatum excessisse.

b) Agones thymelici et scenici, ab urbibus vicinis concelebrati.

Prorsus vero novo genere largitionum Tata cives suos

assuefecit, cum institueret, quod in monumento eius honorifico inde a versu 16 usque ad versum 21 proditum est memoriae. Etenim haec prima omnium, cum certamina et thymelica et scenica instaurarentur, de suis ipsa opibus acroamata in Asiae praecellentissima arcessiverat, quo apparatu ludorum eximio incolae urbium vicinarum ita attracti erant, ut Aphrodisiadem confestim concurrerent et sollemnia concelebrarent.

Sic fere in lapide traditur. Quam in rem si magis penetraverimus, nonnulla lucrabimur.

Theatrum Aphrodisiade fuisse alio loco iam vidimus. Nunc primum audimus de diversis generibus certaminum musicorum[3]) ibi actorum. Et secernuntur *θυμελικοὶ* et *σκηνικοὶ ἀγῶνες*. Qua ratione inter se differant, quaeritur. Discrimen cognoscimus e verbis Vitruvii, qui V, 8 dicit: „apud eos (Graecos) tragici et comici actores in scena peragunt; reliqui autem artifices suas per orchestram praestant actiones; itaque ex eo scenici et thymeli Graece separatim nominantur." Ergo *θυμελικοὶ ἀγῶνες* ii habendi sunt, in quibus „reliqui artifices" prodibant, veluti: *κιθαρῳδός, Πυθικὸς αὐλητής, κύκλιος αὐλητής* alii (cf. m. s. nr. XXXVII); contra *σκηνικοὶ ἀγῶνες* ii sunt, in quibus et histriones et poetae artem suam ostentant (cf. m. s. nr. XXXVII).[4]) Iam novimus, qualis fere natura ludorum fuerit, in quibus Tata *„τὰ πρωτεύοντα ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀκροάματα πρώτως" ἤγαγεν καὶ ἔδειξεν τῇ πατρίδι.* Hoc loco statim ab initio patet artifices non ut certamina, quibus interfuerunt, in duas classes separatos esse, sed commune iis nomen inditum esse *„ἀκροάματα"*, quippe quod quadret ad utrumque genus. Quodsi scire cupimus, unde haec mulier divitiis praepollens artifices necessarios adepta sit, etiamsi titulo proposito destituimur, ex aliis tamen testimoniis epigraphicis probabilem coniecturam capere possumus. Etenim inter omnes constat iam ex aevo Alexandrino collegia musicorum artificum[5]) fuisse, quibus et poetae et histriones et musici proprie dicti et alii etiam ascripti esse solebant. Inter synodos eius generis saeculo de quo nunc agitur duae potissimum excellentes fuerunt, dico collegium Teium, ex longo tempore atque Severi etiam aetate florens, et universalem illam societatem, quae ex Hadriani principatu si non omnes at tamen plurimas ceteras sodalitates cum suo corpore coniunxerat. His nomen erat *τὸ*

κοινὸν τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν τῶν ἐπ' Ἰωνίας καὶ Ἑλλησπόντου (C. I. Gr. nr. 3067), illi appellabantur *οἱ ἀπὸ τῆς οἰκουμένης περὶ τὸν Διόνυσον καὶ Αὐτοκράτορα* .... (sequuntur nomina) *τεχνῖται.*

Et alterutrum collegium artificum adiisse Tatam, credi licet, ac magno certe pretio stetit beneficium in patriam urbem conlatum. Hoc potissimum civibus inauditum erat, quod homo privatus salaria et praemia artificum praebebat eoque aerarium publicum ab onere satis magno liberabat. Namque antea etiam artifices publice conductos esse, nemo non fatebitur.[6]) — E titulis Laginensibus exemplum similis liberalitatis mihi praesto est: Benndorf, Reisen (1884) p. 156 nr. 134 frg. b, vs. 10 sq.: *τὰ ἐπιδημήσαντα ἀκροάματα ἐμισθωσάμεθα καὶ τοὺς δεομένους ἐτι[μήσαμεν] κ. τ. λ.* Ceterum non omnibus temporibus Cares tam propensos ad spectacula adornanda animos declarasse, sane satis dignum est commemoratu, quamquam, quod afferre volumus, in aetatem multo antiquiorem recedit. Aristot. Oecon. II p. 1351: *Φιλόξενός τις Μακεδὼν Καρίας σατραπεύων δεηθεὶς χρημάτων Διονύσια ἔφασκε μέλλειν ἄγειν, καὶ χορηγοὺς προέγραψε τῶν Καρῶν τοὺς εὐπορωτάτους, καὶ προσέταττεν αὐτοῖς ἃ δεῖ παρασκευάζειν. ὁρῶν δ' αὐτοὺς δυσχεραίνοντας, ὑποπέμπων τινὰς ἠρώτα τί βούλονται δόντες ἀπαλλαγῆναι τῆς λειτουργίας. οἱ δὲ πολλῷ πλέον ἢ ὅσον ᾤετο ἀναλώσειν ἔφασαν δώσειν τοῦ μὴ ὀχλεῖσθαι καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ἀπεῖναι. ὁ δὲ παρὰ τούτων λαβὼν ὃ ἐδίδοσαν, ἑτέρους κατέγραψεν, ἕως ἔλαβε παρὰ τούτων ἃ ἐβούλετο.*

Et optimos artifices ad certamen a Tata contractos esse vel inde colligi licet, quod civitates finitimae ad magnificos festos Aphrodisiensium confluxerunt. Alterum id genus exemplum exhibent inscriptiones Aphrodisienses nr. XXXI—XXXV meae sylloges. Cuius in honorem hi coetus concelebrati sint quamquam diserto testimonio cognitum non habemus, tamen ex reliquo lapidis argumento recte fortasse divinare possumus. Coniectura iam assecuti eramus Tatam in sollemnibus principibus imperantibus editis rem gymnicam dono largissimo fovisse. Deinceps accepimus eam pro bona valetudine Augustorum inde a primordiis regni eorum communis sacra rite fecisse, necnon in eodem verborum conexu hospitalitas eius erga populum universum prae-

dicatur. Quae cum ita sint, non procul a vero aberrabimus, si suspicabimur totum hunc apparatum epularum ludorumque musicorum nec scio an gymnicorum etiam agonum referendum esse ad sollemnia Caesaribus dicata.

c) Accubitio epularis populi universi.

Hanc rem nolo dilatare, quippe quae satis superque iam nota sit et titulis urbis, de qua agitur, et exemplis ab aliis locis petitis. Pluries igitur populus in conviviis a Tata ornatis accubuit neque quisquam a cena exclusus erat. Reicio lectorem ad §§ 14 et 18.

Quid mirum, si senatus populusque et collegium seniorum laudes ac decora in feminam, publici commodi et iucunditatis causa a parsimonia omni quasi abhorrentem, cumulavit? honorum primorum, ut decebat, particeps fiebat atque vocabulo honorificentissimo matris[7]) civitatis appellabatur. Atque etiam cum filia eius Ammia, nata ex matrimonio[8]) cum Attalo, quae Adrasto nupserat, praematura ut videtur morte decessisset, senatus populus gerusia honores summos demortuae decreverant in consolationem matris et gener promptum sese praestiterat ad ornamenta decreta de suis curanda (nr. XVIII). Ad hunc ipsum convertamus nunc animos.

2. *Adrastus et οἱ νέοι.*

Atque optime exordior a collegio iuvenum, cuius conditio ac status qualis fuerit decenniis illius saeculi ultimis, monumento proposito satis in propatulo est. Quo tempore Adrastus eas quas infra expositurus sum rationes cum iuvenibus habuit, invenimus eos ad collegium congregatos, quod similibus et paene genuinis institutis utitur atque gerusia et senatus. Etenim conveniebant ad concilium, penes quod summa rerum communium administratio erat; si quis benevolum erga societatem animum ostenderat (vs. 10) aut munera, quibus cives cunctos sibi devinxerat, collegio etiam iuvenum inprimis conducere existimabantur, sodales conveniebant deliberantes quo potissimum honore dignarentur virum de se bene meritum. Et duplici via grassatos eos esse docent tituli. Nam aut gerusiam et senatum populum-

que adibant, ut commune omnium urbis corporum decretum perficerent (C. I. Gr. nr. 2781, 2786, nr. XXXVI m. s.), aut — id quod rarius evenisse videtur — separati solique gratiam referebant pro beneficio. Sicut a gerusiastis et publica civitatis auctoritate honores et appellationes, diversis modis gradibusque partita, tribui solebant, ita iuvenes quoque hunc usum suum fecerunt. Veluti: *ἐτείμησαν ταῖς καλλίσταις καὶ μεγίσταις καὶ πρώταις τειμαῖς* (vs. 1), nec multo minus optabile habebatur vocabulum honoris[9]) *υἱὸς τῶν νέων* quam *υἱὸς τῆς γερουσίας* sive *υἱὸς τῆς πόλεως*. Nec de officialibus collegii desunt brevia in lapide indicia. Et scriba quidem, *γραμματεὺς τῶν νέων*, curare debebat, ut collegii consulta et decreta perscriberentur atque ad voluntatem sodalium expedirentur. Tunc scribae officio fungebatur Hermogenes quidam, filius Hermae, adoptatus ab Hypsicle. Nec non praefectum suum operum habebant, *ἐργεπιστάτην*[10]), qui custodlebat, ne quid in operibus exstruendis, veluti statuis erigendis, simulacris ponendis, fortasse etiam in reficiendo gymnasio neglegeretur. Huic rei Pamphilus tum praepositus erat, filius Artemonis, nepos Crocionis. Cum porro iuvenes aerarium privatum (vs. 12) possedisse videamus, necesse est quaestorem etiam, *ταμίαν*, inter magistratus collegii fuisse. Nimirum impensae honorum ex communi hac arca collectis sociorum donisque amicorum sustentata persolvebantur. — Primum autem exemplum viri a iuvenibus solis honorati praebet Adrastus, ortus de familia, cuius res et secundae et adversae (nr. XVIII) non iam ignotae sunt. Qui quo pacto illis sese insinuaverit, nunc disputandum mihi erit.

Eximiis igitur praemiis necesse est antegressa esse singularia merita, quorum duo genera possunt distingui: alia quidem quae iuvenibus praecipue emolumento erant, alia quae communem omnium civium salutem amplectebantur. Ac primo loco ea munera breviter enumerabo, quae ad rem gymnicam et agonisticam spectant, quam florere quantopere iuvenum interfuerit, nemo nescit.

a) Gymnasiarchia et unctio.

Prorsus idem, quod antea Tata praestiterat, imitatus est Adrastus. Exaratum videmus in marmore: „*γυμνασιαρχήσαντα δὶς δρακτοῖς ἐλαίοις ἐπιρύτοις ἀνελλιπῶς*“. Iam dubium

esse nequit, quin is bis providerit, ut oleum abunde flueret neve unguenta certantes deficerent. Certantes dico; quo quidem iure id faciam, statim apparebit. Quaerat enim quispiam, utrum liceat γυμνασιαρχεῖν merum synonymum verbi usitatioris ἀλείφειν sumere an hoc loco de vera gymnasiarchia bis ab Adrasto gesta cogitandum sit an tertia explicatio credibilis sit in medio utrinsque sita. Et cum pro certo habendum sit curam olei ad praecipua munera rectoris gymnasii pertinuisse, non ita absurdum videtur totum pro parte positum esse (γυμνασιαρχεῖν pro ἀλείφειν), dico, ad enuntiandam eam actionem, quae gymnasiarchi propria inprimis fuerit, id vocabulum usurpatum esse, quod illud munus una cum ceteris suis partibus omnibus significat. Attamen alia explicandi ratio mihi magis arridet. Namque opinor γυμνασιαρχεῖν hoc loco sensum generalem retinuisse ita, ut iusta praefectura gymnasii bis ad Adrastum delata statuenda sit. Illud vero sane memorabile, quod verbum γυμνασιαρχεῖν tam arcte coniungitur cum vocibus ad unctiones spectantibus, ut notioni verbi ἀλείφειν proxime accedat, sic intellectum volo: talis coniunctio sententiarum certa lege tenebatur; neque enim unquam, si quid video, verbum γυμνασιαρχεῖν cum notionibus veluti ἐλαίοις similibus copulari solebat nisi ubi de oleo ad usum certantium in gymnasio vel festis diebus praebito agitur; sin autem oleum ad alias quoque res atque agonisticas distribuebatur, semper verbum ἀλείφειν comparet, cui omnes notionis varietates insunt. Quae cum ita sint, affirmaverim virum illum liberalitate insignem bis onera gymnasiarchiae suscepisse, non oleum tantummodo bis largitum esse.

b) Agonothesia.

Adrastus certaminibus in urbe peractis ter praefuit. Quia plus in lapide non notatur, coniecturas missas facio.

c) Epula, corollaria, varia.

Cetera huius hominis erga Aphrodisienses merita satis habeo breviter laudasse. Epulas igitur opipare ediderat ac magnifica dilargitus erat corollaria; summum sacerdotium principum Marci Aurelii et L. Veri obtinuerat, bis stephanephorus, quater aedilis, uti antiquitus eius maiores, tunc ipse urbis conditor fuerat,

identidem[11]) legationes pro patria susceperat, ecdicus denique causas publicas egerat.

Hae erant virtutes, quibus Adrastus collegio iuvenum commendabatur, quorum de iudicio consentiente vir fuit magnus, patriae civiumque studiosus, beneficus ac semper benevolus, exemplar denique omnis virtutis.

Adnot. 1) Cf. Guhl et Koner[5] (1882) p. 198 fig. 204. Bull. de corr. hell. XI (1887) p. 91 nr. 10, ed. Foucart: *Δαρειοκωμητῶν κατοικία*, dextra ripa Hermi fluminis, vs. 5 sq.: *τὸν θυρ[ῶ]να, βωμὸν καὶ τὸ[ν] ἐν δεξιοῖς τοῦ ναο[ῦ] λουτῆρα κ. τ. λ.*

2) Scriptores citat L. Friedländer: Sittengeschichte II[5] p. 275. — Marquardt, Staatsverwaltung 474, 7.

3) Quatenus gymnicis contraria sunt; loquor in universum de musicis certaminibus.

4) Probe scio vocabulum *θυμελικός* nonnumquam eadem significatione adhibitum esse, qua *σκηνικός*, cf. A. Müller, Bühnenaltert. (1886) p. 402 adnot. 8. In marmore autem proposito diserte distinguitur: *ἔν τε τοῖς θ. καὶ σκ. ἀγ.*

5) Foucart, de collegiis scenicorum artificum apud Graecos, Paris 1873. Accessit inscriptio gravissimi momenti: Bull. de corr. hell. IX (1885) p. 131 sq. nr. 1, ed. E. Miller; p. 140 nr. 2 ed. idem. — Porro respicienda sunt: Bulletin IX (1885) p. 125 A, ed. Clerc; Bull. X (1886) p. 455 nr. 5, ed. Contoleon; A. Müller, Bühnenaltert. (1886) p. 392 § 26.

6) A. Müller l. c. § 25 p. 376 sq.

7) Cf. adnotationem Waddingtonii ad h. l.

8) Cf. nr. XVII vs. 5/6: *γυναῖκα γενομένην καὶ μείνασαν κ. τ. λ.* Eximio id laudi tribuitur Tatae; patet repudium inter uxorem et virum non ita raro intercessisse.

9) Collignon, les collèges de 'Neoi' cet. p. 142 perperam de hac appellatione iudicavit: „Adrastos aurait été tout jeune, adopté par le collège de *νέοι* qui aurait fait les frais de son éducation; quand il est arrivé à des hautes dignités, la corporation lui décerne des honneurs." Patet virum doctissimum secutum esse sententiam Waddingtonii, quam cum multis titulis pugnare supra docuimus.

10) Etiam publicorum operum curatorem habebant Aphrodisienses. Cf. titulos: Le Bas-Waddington nr. 1585 (= Annal. Inst. archeol. 1847 p. 110, C. I. Gr. nr. 2747), nr. 1586 (= C. I. Gr. nr. 2755), nr. 1605 b (= C. I. Gr. nr. 2779). — Ex exemplis aliorum oppidorum satis habeo afferre: Le Bas-Waddington nr. 421 (= C. I. Gr. nr. 2695): Mylasae. — Benndorf, Reisen in Lycien und Carien (1884) p. 123 nr. 96 vs. 13/14: Xanthi: *ἐργεπιστατήσαντα τοῦ ἐν πόλει γυμνασίου καὶ βωμοῦ χαλκέου τῶν πατρώων θεῶν.* — Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 100 nr. 23 ed. Foucart, Thyatirae, vs. 12 sq.: *ἐργεπιστά[τη]ν Ἐρώτων τῶν*

ἐν τῷ ἑκα[το]νταστύλῳ κε' καὶ οἰκοβ[ασ]ιλικοῦ τοῦ τῆς γερουσίας [κ]αὶ παρατειχίσματος ὑδρα[γ]ωγίου ἐν τῷ Λύκῳ ποταμῷ κ. τ. λ. — Mitteil. Inst. Athen. VI (1881) p. 227 ed. Lolling: Saradschik (Asia).

11) *δίς — δίς — τρίς — τετράκις — πλεονάκις.* Certus ordo, ex quo singuli magistratus et munera se excipiebant, ne hic quidem erui potest.

§ 21.

Excursus de diversa natura agonum.

Complures internosci possunt classes certaminum, si quis ea percenset, respiciens et modos certandi et praemia et instaurationes et auctoritatem. Atque constat inter omnes in universum distincta esse certamina gymnica et musica; nonnumquam *ἀγῶνες ἱππικοί* seorsum dicti sunt[1]); suas autem quodque genus habebat species, veluti ad ludos gymnicos inferiore aetate et *ἀθλητῶν* et *μονομάχων* certamina pertinebant, musici autem agones aut scenici aut thymelici esse poterant. Alioquin cum aetate imperatorum discrimen inter *ἀγῶνας σκηνικούς* et *θυμελικούς* non iam servari coeptum sit et duae hae notiones promiscue habitae sint, disiunguntur tantummodo *ἀγῶνες γυμνικοί* et *θυμελικοί*. Cf.: Bulletin de corr. hell. X (1886) p. 319 nr. 3; Mitteil. Inst. Athen I (1876) p. 347 nr. 15; C. I. Gr. nr. 3493. Sponte intellegitur non necessarie neque in omnibus testimoniis aut lapidum aut scriptorum bipartitionem, quam postremo commemoravimus, adhibitam esse; nonnumquam enim vel posteriore tempore, veluti aevo Antonino, rebus gymnicis oppositae sunt et scenicae et thymelicae; cf. § 20, 1 b.

E ratione praemiorum generaliter duo agones diversi iudicandi sunt: alii coronarii, in quibus de corona certatur, alii pecuniarii, quibus pecunia praemii loco proposita est. Et prioris quidem generis certamina appellabantur sive *στεφανῖται*[2]) sive *φυλλίναι*[3]) vel *φυλλῖται*. Magni ludi Graeci communes, Basilia Lebadeae post Leuctricam pugnam instituta[4]), Soteria Delphis acta[5]), sacri qui vocantur agones antiquioris et inferioris aetatis[6]) pauca certamina minorum oppidorum, alia ad coronaria referenda sunt. — In altero genere usurpata sunt nomina: *ἀργυρῖται*[7]) sive *θεματικοί*[8]) vel *θεματῖται*[9]) sive *χρηματῖται.*[10]) Et de thematicis ludis Waddingtonius accuratissime, ut solet, disputavit,

ad Le Bas-Waddington nr. 1209 p. 297.[11]) — Rursus illi „ἀγῶνες ἐπ᾽ ἄθλοις" (Poll. III, 153) pro summae magnitudine, quae victoribus dabatur, discedunt in agones qui vocantur ταλαντιαῖοι aut ἡμιταλαντιαῖοι. Cf. Papers of the american school vol. II (1883—84), 1888, ed. Sterrett, p. 141 nr. 115 vs. 7 (titulus Antiochiae Pisidiae inventus est); Indices ad C. I. Gr. p. 163 s. v. ταλαντιαῖος; C. I. A. III, 128. — ἡμιτ.: C. I. Gr. nr. 2810 et nr. 3676.

Intervalla singulorum certaminum diversa fuerunt. Audimus de festis anniversariis sive amphietericis: Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 133 vs. 28; lapis est Ptolemaidos, urbis Aegypti, continens decretum sodalium Dionysiacorum, tertio a. Chr. n. saeculo: ὁ πρὸς τοῖς ἱεροῖς τῆς τριετηρίδος καὶ ἀμφιετηρίδος. Suid. s. v. ἑορτὴ κατ᾽ ἔτος γινομένη. Mitteil. Inst. Athen IX (1884) p. 31 vs. 10 sq., ed. Lolling, Ποιμανηνόν prope a Cyzico: ἐν τοῖς κατ᾽ ἐνιαυτὸν τιθεμ[έ]νο[ις εὐχ]αριστηρίοις ἀγῶσιν Ἡρώοις κ. τ. λ. — Alii ludi tantummodo tertio, quarto seu quinto quoque anno acti sunt; periodici igitur fuerunt: ii qui duobus annis exactis redibant, appellabantur τριετηρικοί, „trieterici", qui quattuor annis confectis instaurabantur, vulgo πενταετηρικοί. „quinquennales", aut — id quod valde respiciendum est in titulis inferioris temporis — τετραετηρικοί, „tetraeterici", designabantur; cf. Indices ad C. I. Gr. s. v. πενταετηρικοί, p. 158.

Celeberrimi agones ii habebantur, in quibus victor corona ornabatur (vide supra), inter quos εἰσελαστικοί, „iselastici", praecipuum locum obtinent[12]): victores cum magna pompa, coronati, quadrigis, diruta murorum parte inducebantur (εἰσελαύνειν, invehi, ingredi) quisque in patriam suam. Cf. Wood, Inscriptions from the great theatre (Ephesus) p. 54 nr. 8: νεικήσας μεγάλα Ἐφέσηα ἱερὰ ἰσελαστικά. C. I. Gr. nr. 2932: Pythia Tralliana ad eandem classem pertinent. Necnon si ad eos homines ex toto qui tunc habitabilis existimabatur orbe terrarum confluebant, ἀγῶνες οἰκουμενικοί nominabantur. Etiam ἀγῶνες ἱεροί[13]), certamina sacra, dicuntur; cf. Mommseni hist. Rom. vol. V p. 265. Thematici vero et talantiaei agones minore celebritate et auctoritate usi sunt; cf. quae explicuit Waddingtonius, porro Wood, inscriptions from the great theatre p. 54 nr. 8.

Uti auctoritatem diversorum agonum exemplo explanem, Aphrodisiensis athleta aut artifex summum putavit esse, si factus erat *Ὀλυμπιονείκης*[14]) vel *Πυθιονείκης* vel *Νεμεονείκης* (C. I. Gr. nr. 4359). Gradu, exiguo sane, minor est *Ἀκτιονείκης*, *Καπετωλιονείκης*, insequitur proxime *Ἀσιονείκης*[15]), sic descensus continuatur inde a certaminibus Asiae communibus[17]) Ephesi, Laodiceae, Cyzici, aliis in urbibus actis usque ad speciales agones urbis Aphrodisiadis aut iussu populi[16]) aut ab hominibus privatis institutos praemiisque pecuniariis instructos.

Denique *πολιτικοὶ ἀγῶνες* inde nomen traxerunt, quod solum cives filiive eorum ad certamen admittebantur, peregrini a petitione praemiorum prohibebantur; cf. nr. XXXVII meae sylloges, C. I. Gr. nr. 5805, nr. 1586 vs. 29.

Adnot. 1) Bull. de corr. hell. V (1881) p. 300 sq.

2) Pollux III, 153.

3) l. c. et Hesychius s. v. *φυλλίναι*.

4) Diodor XV, 53.

5) Bull. de corr. hell. V (1881) p. 300 sq.

6) Veluti inter honores Attalo regi Pergameno (159—138 a. Chr. n.) a Cretensi oppido Aptera decretos invenitur: *καρυχθῆμεν ἔν τινι τῶν ἀγώνων στεφανιτῶν*, Bulletin de corr. hell. III (1879) p. 425 nr. 2 vs. 9, ed. Haussoulier.

7) Pollux l. c.

8) Pollux l. c. — Indices ad C. I. Gr. s. v., p. 149. — Archaeol. Zeitung XXXV (1877) nr. 68 p. 100, ed. Dittenberger.

9) C. I. Gr. nr. 5913 vs. 33 sq.

10) C. I. Gr. nr. 2374, 53.

11) Praeterea de thematibus nonnulla disces ex libris hisce: Revue numismatique XIV (1869/70): Médailles relatives aux *θέμιδες* de l'Asie mineure, ed. H. de Longpérier. — Bull. de corr. hell. XI (1887) p. 359 nr. 22, ed. Radet; ibid. p. 464 nr. 29; III (1879) p. 340 nr. 15, ed. Collignon. — Benndorf, Reisen (1884) p. 143 nr. 118 vs. 12 sq., 119—121. C. I. A. III^1 (1878) Add. nr. 758 a (Kaibel, nr. 933).

12) Plin. Ep. X, 119 et 120.

13) Dio Cass. l. 51 cap. 1 § 2: *ἀγῶνά τέ τινα καὶ γυμνικὸν καὶ μουσικῆς ἱπποδρομίας τε πεντετηρικὸν ἱερόν, οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν ἔχοντας ὀνομάζουσι, κατέδειξεν, Ἄκτια αὐτὸν προσαγορεύσας*. Cf. l. 66 c. 9.

14) Cf. Cicero pro Flacco XIII, 31: Quid, si etiam occisus est a piratis Adramytenus homo nobilis, cuius est fere nobis omnibus nomen auditum, Atyanas pugil Olympionices? hoc est apud Graecos, quoniam de eorum gravitate dicimus, prope maius et gloriosius quam Romae triumphasse.

14) Perrot, Explor. I (1872) p. 48 nr. 26: Claudiopolis, Bithynium. Cf. etiam titulum Trallianum, Le Bas-Waddington nr. 1652 b: *βιολό-γ[ο]ν Ἀσιονείκην*.

15) Wood, Inscriptions from the great theatre, p. 60 nr. 14; p. 54 nr. 8. Vide § 7 adnot. 1.

16) *ἀγῶνες δημοτελεῖς*, cf. Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 46 nr. 1, ed. G. Cousin et F. Durrbach, in lapide Lemnio vs. 11: *προεδρίαν ἐν τοῖ[ς] ἀγῶσιν τοῖς δημοτελέσιν*.

Nr. XX, XX a, XX b.

Nr. XX.

Post alios ed. A. Boeckhius, C. I. Gr. II p. 496 nr. 2741.

Ἀγαθῇ τύχῃ
Μάρκος Οὔλπιος Ἀπουλήϊος Εὔρυκλῆς, ἀρχιερεὺς Ἀσίας ἀποδεδειγμένο[ς
ναῶν καὶ τῶν ἐν Σμύρνῃ τ[ὸ] β, Ἀφροδισ[ιέ]ων ἄρχουσι, βουλῇ, δήμῳ χαίρειν.
Βουληθέντων ὑμῶν πρόνοιαν ποιήσασθαί με καὶ τῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας
διά τε τὴν πρὸς τὸν μέγιστον Αὐτοκράτορα εὐσέβειαν Μάρκον Αὐρήλιον
Κόμοδον Ἀντωνῖνον Σεβαστόν, καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς διαθεμένους
μνήμην, καὶ διὰ τὴν τῆς πόλεως δόξαν, ἤδη καὶ τῶν ἀπὸ τῆς συνόδου π[ολ-
λάκις ἐντυχόντων μοι, οὐδὲ τοῦτο τὸ μέρος κατέλιπον ἀδιάκριτον,
ἑπόμενος τῇ κατὰ τὴν λογιστείαν τά[ξ]ε[ι] καὶ προθυμίᾳ, μέχρι νῦν τῆς περὶ
τοὺς ἀγῶνας καταστάσεως ἐνλειπούσης διὰ τὴν τῶν χρημάτων πα-
ρασκευήν, ὀφειλόντων συναυξη[θῆ]ναι κατά τε τὰς τῶν τελευτησάν-
των γνώμας καὶ κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ πόρου, ἀφ' οὗ [χ]ρὴ τοὺς ἀγῶνα[ς] ἐπιτελεῖσθαι.
ἀγὼν μὲν δὴ ὁ ἐκ τῶν Φλαβίου Λυσιμάχου διαθηκῶν προελήλυ-

θεν εἰς ἀρχ[α]ίου πόρου μυριάδας δώδεκα, ὡς δύνασθαι ἀπὸ τούτων παρὰ ἔτη τέσσερα πληροῦσθαι τὸν μ[ο]υσικὸν ἀγῶνα καθὰ τῷ διαθεμέν[ῳ] ἔδοξεν. αἱ δὲ μετὰ τὰς δώδεκα μυριάδας ο[ὖ]σαι ἐν ἐκδανεισμῷ καὶ ὁ προσγεγ[ο]ν[ὼ]ς τούτοις τόκος μέχρι ἀρχῆς [τοῦ ἔ]τους ποιεῖ κεφαλ[α]ίου δηναρίων μυριάδας τρεῖς δηνάρια χείλια ὀκτ[α]κόσια τριάκοντα ἐννέα. δ[ύ]νασθε οὖν ἀρχομένου τοῦ ἔτους τοῦτον τὸν ἀγῶνα ἐπιτελεῖν ἀγαθῇ τύχῃ ἐπὶ ἄθλοις ταλαντιαίοις καὶ ἀγωνίσμασιν κατὰ τὰ ἆθλα. προθεσμία δὲ εἰς τὸν ἑ[ξ]ῆς χρόνον καὶ τὴν ἐπιοῦσαν τετραετηρίδα ἔστα[ι] χ[ρόνος] ὁ ἀπὸ [Βαρβ]ιλλήων τῶν ἐν Ἐφέσῳ . . . . Ἀσίας . .

De titulis nr. XX, XX a, XX b cf. § 22.

Nr. XX a.

E manco apographo Boeckhius: C. I. Gr. nr. 2759. Deeringii exemplum religiosius confectum foras edidit Leakius, Transactions of the Royal Society of Literature (1843) p. 244 et 303. Deinde Le Bas-Waddington, inscriptions d'Asie min. p. 382 nr. 1620 d (in commentario).

Ἀγῶνος ταλαντιαίου Φλαβίου Λυσιμάχου πενταετηρικοῦ μουσικοῦ μόνου θέματα τὰ ὑπογεγραμμένα.

Col. I.	*Σαλπικτῇ*	* φʹ.
	Κήρυκι	* φʹ.
	Ἐνκωμιογράφῳ	* ψνʹ.
	Ποιητῇ	* ψνʹ.
	Πυθαύλῃ	* ͵α,
	δευτερείου	* τνʹ.
	Ψειλοκιθαρεῖ	* ͵α,
	δευτερείου	* τνʹ.
	Παιδὶ κιθαρῳδῷ	* ψνʹ,
	δευτερείου	* σνʹ.

Col. II.	*Χοραύλῃ*	* ͵αφ′,
	δευτερείου	* φ′.
	Χορῷ τραγικῷ	* φ′.
	Χορῷ κιθαρεῖ	* ͵αφ′,
	δευτερείου	* φ′.
	Κωμῳδῷ	* ͵αφ′.
	δευτερείου	* φ′,
	τριτείου	* τ′.
	Τραγῳδῷ	* ͵βφ′,
	δευτερείου	* ω′,
	τριτείου	* υ′.
Col. III.	*Κοινῇ κωμῳδῶν*	* σ′.
	Κοινῇ τραγικῶν	* σ[ν′].
	Καινῇ κωμῳδίᾳ	* φ′.
	Ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ	* τν′,
	δευτερ[ε]ῖον	* ρν′.
	Καινῇ τραγῳδίᾳ	* ψν′.
	Πυρρικῇ	* ͵α,
	δευτερεῖον	* τν′.
	Ἀνδρ[ὶ κι]θαρῳδῷ	. . . .
	δευτερεῖον	. . . .

Nr. XXb.

Ex Sherardianis et Spanhemianis edidit Boeckhius, C. I. Gr. II p. 519 nr. 2785.

[Μ.] Φλ. Ἀντώνιον
Λυσίμαχον, σο-
φιστήν, ἀρχιερέα,
γυμνασίαρχον,
στεφανηφόρον,
νε[ω]ποιόν, ἀγωνο-
θέτην δι᾽ αἰῶνος
Λυσιμαχήων
ἀγώνων
ἀγωνοθεσίας
Κου(ίντου) Ἀντωνίου
Ἐπινείκου.

Vs. 11 *KOY* decurtatum pro *Κουΐντου*.

Titulum recentiorem esse quam tit. nr. XXI, qui subsequitur, docet § 22 B, γ.

§ 22.

Temporibus Commodi.

Ludi ab hominibus privatis conditi ac fundati.

1. Lysimachius agon (nr. XX, XX a, XX b).

Sanctiones testamentariae.

Exemplum Tatae, mulieris Aphrodisiensis, iam docuit factum esse interdum, ut cives voluntate sua pecuniam ad res agonisticas suppeditarent.[1]) Quod beneficium nonnullis occasionibus rei publicae dari poterat ac re vera, ut supra vidimus, saepius tributum est. Haec igitur erant munera extraordinaria, quae a liberalitate unius alteriusve exspectabantur, non necessario suscipienda, sed officiosa tantum erant. Aliud est, si sumptus necessarii non modo ad tempus breve tolerantur, sed si quis testamento tantam pecuniam relinquit, quanta sufficit ad certamina in annos celebranda; agones nimirum talibus legatis stabiliebantur atque augebantur splendore. Et tria potissimum exempla luculentissima, quae huc spectant, e latissimo epigraphices Graecae campo, oportet afferri. Cogito enim de institutis Lyciae et Pamphyliae et Pisidiae propriis, quae nominantur θέμιδες[2]), de Corcyraeo documento, C. I. Gr. nr. 1845, copioso rebusque referto, de gravissimis monumentis Aphrodisiensibus, in quibus nunc iuvat mentem aliquamdiu defigere.[3])

Complures[4]) igitur cives rem publicam heredem certae ac definitae summae constituerant, quae postea ad ludos edendos usurpanda esset. Ipsi autem caverant testamento, ne prius celebratio agonum incoharetur quam pecunia morte testatoris praesens usuris usurisque usurarum tantum incrementum cepisset, ut sumptus ex fenore persolvi possent.

Ac primus, quem novimus testamentum id genus conscripsisse, fuit Flavius Lysimachus. Quo tempore id fecerit, accurate memoriae proditum non est; id tantum patet, factum hoc esse inter aetates Flaviorum et Antoninorum; nec minus obscurum

est, quantum primo caput effecerit, ad quod decursu annorum certe magnus anatocismus accessit. Id constat de voluntate mortui nummos cumulandos esse, dum praesto essent denariorum centum et viginti milia, atque ex eius sortis usuris quarto quoque anno exacto certamen dandum esse. Primo pecuniam ad musicos tantummodo agones erogandam esse iusserat nec tamen videtur vetuisse postea etiam gymnica praemia proponi, quae tantisper exclusa esse maluit, quoad facultates ad unum tantum ludorum genus expeditae erant.[5])

Atque haec habeo quae dicam de testamento Lysimachi.

Tandem principatu Commodi imperatoris, nescio quo anno, CXX milia * coacta erant, quae e ratione nummaria Germanica calculata aequant 104412 ℳ.[6]) Sed cives liberam huius legati potestatem minime habebant.

Intercessio logistae.

Iam ineunte saeculo p. Chr. n. altero municipia iure privata fuisse accepimus suas res pecuniarias administrandi. Immo vero logista ab imperatore ipso singulis civitatibus datus est (curator rei publicae, „Vermögenspfleger"), qui rationem acceptorum et expensorum examinabat, de pecuniis collocandis et faciundis versuris consulendus erat, in omni denique re nummaria dominabatur.[7]) De industria peregrinis is magistratus mandabatur. — Nec Aphrodisienses, cum tempus subesset, quo agon Lysimachius primum celebrandus erat, logistae consilio uti non poterant; habebant autem tunc aetatis curatorem rei publicae Euryclem quendam, in quo, quia in rebus agonisticis totius huius aetatis multum apud Aphrodisienses valuit, non inutile erit commorari.

M. Ulpius Apuleius Eurycles.

Nomen et patria huius viri traduntur titulo C. I. Gr. nr. 3833 = Le Bas-Waddington nr. 867, qui provenit ex oppido Aezanitarum: *M. Οὔλπιον Ἀπουλήϊον Εὐρυκλέα τὸν Αἰζανείτην.* Natus igitur erat Aezanis in urbe Phrygiae Epicteti, sita ad Rhyndacum amnem, de qua tota regio vocata est Azanitis. Qui, cum Hadriano principe Athenis notissimum illud commune Panhellenum constitutum esset, a patria urbe Athenas σύνεδρος vel *Πανέλλην* (C. I. A. III, 534) delegatus erat. Nec multo post ibi

animos plurimorum, cum res Panhellenum magna cura amplexus esset[8]), sibi conciliaverat, ita ut litterae commendaticiae ad imperatorem, in patriam, ad cunctos denique Graecos Asiam incolentes mitterentur. Casu responsum ab Antonino Pio Caesare redditum conservatum est, unde ratio temporis accuratissime licet computari: C. I. Gr. nr. 3834 = Le Bas-Waddington nr. 866: *Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ, θεοῦ Ἀδριανοῦ υἱός, θεοῦ Τραιανοῦ Παρθικοῦ υἱωνός, θεοῦ Νέρβα ἔκγονος, Τίτος Αἴλιος Ἀδριανὸς Ἀντωνεῖνος Σεβαστός, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ κ', αὐτοκράτωρ τὸ β', ὕπατος τὸ δ', πατὴρ πατρίδος, τῷ Πανελληνίῳ χαίρειν. [Ὅτι] οἱ πρὸ ὑμῶν Πανέλληνες Οὔλπιον Εὐρυκλέα ἀπεδέξαντο ὡς ἐπ[ιει]κῆ, ἔμαθον ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐπεσταλμένων. Εὐτυχεῖτε. Πρὸ μιᾶς Καλανδῶν Δεκεμβρίων, ἀπὸ Ῥώμης.*[9]) Pro certo igitur affirmare possumus datam esse epistolam Romae pridie Cal. Dec. anni p. Chr. n. 157.

Ex aliis litteris[10]), dico ex eis, quas senatus populusque Aezanitarum acceperat ab areopago Atheniensium, compertum habemus Euryclem, quamdiu Athenis versatus est, cum in multis rebus liberalem se praestitisse tum praebuisse „*φιλοτιμίαν περὶ τὴν παιδείαν*“ (cf. etiam „*παιδείᾳ τε ὁμιλῶν*“). Quam ob causam areopagus sciverat, ut statuae et imagines eius et apud Athenienses et Aezanitas ponerentur. Nec tertia deest epistola[11]), missa ad senatum populumque Aezanitarum, edita ab archonte Panhellenum, pontifice Hadriani Panhellenii, agonotheta magnorum Panhelleniorum, concilio denique universo Panhellenum, in qua magno cum verborum crepitu Eurycles iterum iterumque laudibus extollitur. Paucis annis post — erat annus p. Chr. n. 161, quo M. Aurelius Antoninus et L. Aurelius Verus principatum inierunt — Eurycles invenitur summus sacerdos Asiae designatus.[12]) Inde vestigia eius per totam M. Aurelii aetatem evanescunt[13]), donec Commodi temporibus rursus apparent. Etenim ipse in litteris[14]), quas ad Aphrodisienses dederat (nr. XX), pietatem suam erga Commodum principem pronuntiat (vs. 5) quod quem in annum regni Commodiani (180—192) incidat, in medio relinquendum est. Accepimus tantum eum tunc sacerdotium summum augustorum templorum Smyrnaeorum obtinuisse iterum atque ad insequentem annum designatum esse sacerdotem

summum Asiae, quo honore iam anno 162 p. Chr. n. functus erat. Eodem autem tempore officialis imperatorius fuit. Cum enim in aula iam pridem, uti supra vidimus, cognitus acceptusque esset, a principe logista constitutus est; num vero res publica complurium oppidorum ei custodienda fuerit, ambiguum est. Certe et tunc et postea etiam curator fuit Aphrodisiensium, id quod titulis huius urbis perspicue comprobatur[15]), nec firmamento[15]) puto destitutos nos esse, si suspicamur eundem simul logistam synodi artificum (nr. XX vs. 7/8) fuisse, quacum Aphrodisienses magistratus rationes tum iunxerant. — Iam pervenimus ad eum locum, unde digredi coacti eramus.

Exsequebamur supra caput a Lysimacho civitati relictum tunc ad eam, quae in testamento praestituta erat, magnitudinem increvisse (nr. XX vs. 13/14), cum legata ab aliis ad similes res destinata sive postea data sive deterius collocata erant, progressum tantum nondum fecerunt (vs. 10/12). Necdum Lysimachius agon, quamquam fundamentum firmum ac fontem redituum uberrimorum nanctus erat, initiari actutum potuit. Etenim cum ex summa CXX mil. * detrahi quicquam vetitum esset itaque sumptus primi ludi ex huius demum capitis fenore pernumerari possent, necessario sollemnia aditialia aliquamdiu[16]) etiam retardabantur. Sic se habebant res, animi civium alii erant. Qui cum opperiri iam nollent, ad Euryclem, curatorem suum, sese convertebant per archontes, uti responsum eius de causa ea agonistica auferrent (vs. 3/4, 19). Quod ante tempus ille de rebus ad certamina instituenda pertinentibus interpellatus ab Aphrodisiensibus non erat, utpote cui ansa intercessionis eo demum puncto temporis daretur, ex quo pecuniae agonisticae primum in procinctu parataeque habebantur (vs. 10/11, vs. 4 *καί!*). Tum igitur petentibus perquam prolixe morem gerens rescriptum ad archontes et senatum populumque misit (nr. XX), quod satis accuratum edictum de apparatu feriarum Lysimachi continet. Inter causas vero quattuor, quibus Eurycles ad res agonisticas constituendas et ordinandas impulsum sese esse in exordio litterarum ait, attingit etiam praeter reverentiam domini sui, quippe cui dignitatem logistae debuerit, piam erga testatores memoriam, famam atque existimationem urbis Aphrodisiadis, incitationem externam, preces sodalium synodi curatissimas

(vs. 5—8). Sine dubio perversum est, quod Menadier de hoc loco inscriptionis obiter protulit[17]), qui credit *τοὺς ἀπὸ τῆς συνόδου* non artifices fuisse sodalitatis cuiusdam, sed potius Aphrodisiensium gerusiastas. Quod si ita esset, neque perspici posset, cur in allocutione vs. 2 collegium, quod tanti ad rem conficiendam momenti fuit, plane omissum sit — nisi forte alia epistola seorsum ad gerusiastas missa est — neque quapropter elocutio usitata *τῶν γερουσιαστῶν* seu *τῶν ἀπὸ τῆς γερουσίας* spreta atque illud *τῶν ἀπὸ τῆς συνόδου* adhibitum sit. Multo vero gravius testimonium cernitur in vs. 9 et 14 tituli nr. XXI arctissime cum argumento propositae inscriptionis cohaerentis. Unde manifestum atque apertum est agonistas, non gerusiastas, Euryclem invocasse ad accelerandos ludos Lysimachios, quos quam primum ad effectum adductos fore eorum aeque intererat atque Aphrodisiensium; namque hi suspensis animis nova sollemnia recentesque voluptates exspectabant, illi novos honores atque quaestus inventuros sese sperabant esse. Neutri deerat curator, cum pecunias necessarias sciret movere atque expedire. Etenim concessit, ut aliae pecuniae interim coactae — unde emanaverint, memoriae non proditur —, quae mutuo datae usque ad finem anni atque usuris auctae efficiebant summam 31839 denarium, ad agonem primum edendum consumerentur (vs. 16—19).

Et haec quidem hactenus. Nunc perlustremus, quid de Lysimachiis, quae nascentia conspiciebamus, postea factum sit.

Lysimachia prima et insequentia.

A. Statum tempus ludorum.

Diem illis agonibus dicere potestati logistae permissum erat. Qua de re decreverat, ut sollemnitates post quartum quemque annum redirent et dies earum accommodaretur ad Barbillea Ephesia.[18]) In primis tantummodo ludis agendis exceptionem fieri passus est, cum obsecutus voluntati tam civium quam artificum Lysimachia prima in initium anni post litteras datas proximi constitueret (vs. 19 sq.). Accuratiora de ratione temporum huius certaminis tetraeterici[19]) non comperimus.

B. Genera certandi ac praemia.

Uti conditor voluerat, primis temporibus tantummodo commissio musica dabatur; cuius genera singula quo ordine sese excipere soliti sint, e titulo nr. XX a depromere licet, qui quamquam tabulam victorum non continet, tamen praemia diversis artificibus constituta exhibet ea serie atque continuatione, secundum quam illi in certamen descenderunt. Quodsi indicem eum in classes dividimus, in universum quattuor actus ludi huius eminent: I. exordium, II. thymelici agones, III. scenici agones, IV. clausula.

In unaquaque autem parte varii artifices producuntur. Iam ad singulas quae praestabantur actiones transeamus.

Ac sponte intellegitur coetus ludorum vix posse cogitari, quibus deest, quo et spectatores et artifices ad loca arcessuntur sive mero vocis sonu sive tubae clangore convocantur. Aliquid autem admirationis habet ex nostro quidem sensu, quod eam necessitatem ipsam in certaminis formam redactam intuemur. Qui usus, ex quo Timaeus et Crates Elei magnis Olympiis principes[20]), alter tubicen, alter praeco, in certamine coronati erant, inde ab anno 369 a. Chr. n. (Ol. 96[1]) in fuga tot saeculorum, quamdiu agones Graecorum aut Graeco ex more instituti floruerunt, semper conservatus est.[21]) Quam ob consuetudinem etiam Lysimachia in limine tertii p. Chr. n. saeculi vigentia initium capiebant ab agone et tubicinis et praeconis. Signo tuba dato agonistae ordine suo evocantur, praeco magna voce silentium imperat et nomina patriamque victorum pronuntiat adhibito, si ipse victor discessit, alio praecone, ne sua voce se ipse victorem esse praedicet.[22]) Deinceps insequitur initio ludi laudatio oratione soluta conscripta, recitata, opinor, in piam memoriam manium Lysimachi, fortasse in praedicatione imperatoris regnantis desinens.[23]) Nec vero unum encomium satis putabatur esse, qua re insuper poeta compositis ornatisque versibus eandem materiam pro sua arte declamat.[24]) Sic, ut ita dicam, finitur prologus.

Incipit statim altera pars commissionis, quae composita est ex concentu tripartito et tibiarum et nervorum et vocum. Qua in symphonia, si numerum artificum respicis, cognosces et monodiarios, quos dicunt, et choros. Rursus eorum, qui soli audie-

bantur, tria habes paria. Etenim et pythaulae et citharistae viris ac citharoedo puero bina praemia proposita erant. Iam paucis de singulis generibus loquar. Ac pythaules, *ὁ τὰ Πύθια αὐλῶν*, unde nomen traxerit et qualibus modis tibiam inflaverit, viri docti iam saepius commentati sunt.[25]) Satis habeo brevissime meminisse verborum Pollucis IV, 84: *δήλωμα δ' ἐστὶν ὁ νόμος τῆς τοῦ Ἀπόλλωνος μάχης πρὸς τὸν δράκοντα* et quae subsequuntur. Sane fateor me punctum temporis parum voluisse credere, saeculo tam late provecto tibicinem idem argumentum imitatum esse. Sed tollitur dubitatio, si rationem habemus mirae tenacitatis, qua Graeci in ritibus agonisticis usque ad agones ipsos exstinctos quovis tempore usi sunt. Etiam in Thespiensibus feriis Musarum aequalibus fere Lysimachiis Apollinis contra draconem Pythonem luctatio a tibicine repraesentata est; cf. C. I. Gr. nr. 1585 et 1586.

Posteaquam pythaulae de primo ac secundo praemio tibiis concertaverunt, cithara pulsatur et ita quidem, ut primum citharistae psallant, tum citharoedi pueri canant succinente cithara. Sic enim distinguendi sunt *κιθαριστής* aut, quod plane idem est, *ψειλοκιθαρεύς* et *κιθαρῳδός*.[26]) Nunc cithara et cantus obmutescunt, sed non omnino, cum, uti infra videbimus, in fine totius spectaculi rursus adhibeantur.[27])

Transitus quidam ab actionibus musicis ad scenicas praeparatur sectione proxima, cuius medium locum obtinet certamen chori tragici inclusum tam in initio quam in fine commissionibus musicis. Dum enim chorus introducitur, tibiae concinunt, citharae, dum se recipit. Neutiquam vero existimare licet complures simul tibicines aut citharistas declamationes choricas adminiculasse, immo unusquisque choraules et chorocitharistes suum agonisma habebat. At cum bina praemia thematica his proposita sint, sequitur ut chorus identidem ansam concinendi dederit aut potius pluribus canticis in certamen inierit. Quivis historiae tragoediae peritus concedet elocutionem „*χορῷ τραγικῷ*" solum intellegi posse de aliquot gregalibus synodi artificum, qui agunt choros exquisitissimos acceptissimosque e fabulis poetarum tragicorum priorum selectos. Nam illo ipso tempore carmina chorica omnino non pacta sunt, versificatores tunc fuerunt, minime poëtae. Et de choro e civium numero composito vel ob eam

causam dubito,' quia *πολειτικός* adici in titulis solet, si agon indigenis reservatus est.[28]) Nec — id quod cuipiam in mentem fortasse venit — tibicines et psaltae[29]), qui vocantur *χοραῦλαι*[30]) et *χοροκιθαρεῖς*, merae appendiculae chori sunt; ex contrario propemodum dixerim chorum illorum causa adesse. Quam in partem optime comparatur titulus Deliacus, qui, quamquam anno a. Chr. n. 172 tribuendus est, tamen testimonii vim habet: Bull. de corr. hell. IX (1885) p. 149, ed. P. Paris, vs. 70 sq.: *αὐλ]ητὴς . . . μετὰ χοροῦ* — *[κι]θαρισταὶ μετὰ χοροῦ.*

Iam histriones comparent, insequitur pars scenica certaminis. At vero de versibus lapidis huc spectantibus magnae oboriuntur difficultates, quas ad expediendas nova atque laboriosa de historia tragoediae et comoediae Graecae studia flagitantur, quibus ut nunc me dedam, deest otium. Satis igitur habeo monuisse lectiones

Significatio notarum.	Praemia Marcae	Praemia Denarii	Tragoedus.	Choraules.	Chorocitharistes. (?)	Comoedus.	Pythaules	Citharista
I, II, III = praemium primum, secundum, tertium. Nota '1' significat unum tantummodo praemium propositum esse.	2175,2	2500	I					
	1305,1	1500		I	I	I		
	870,1	1000					I	I
	696,10	800	II					
	652,6	750						
	435,00	500		II	II	II		
	348,04	400	III					
	304,51	350					II	II
	261,03	300				III		
	217,5	250						
	174,02	200						
	130,51	150						
Summa praemiorum:			* 3700 I. II. III.	2000 I. II.	2000 I. II.	2300 I. II. III.	1350 I. II.	135 I. II

Denarii 20 250 =

Addenda sunt duo praemia (viri citharoedi

in nr. XX a datas, quas doleo Ianium effugisse, unice veras esse. — Finitus erat agon, postquam pyrrhicha[31]) saltata est et ad extremum rursus citharoedi[32]), sed tunc viri, exauditi sunt. Utrique arti bina proposita erant praemia.

Ordinem certaminum compertum habemus, restat ut magnitudinem praemiorum cognoscamus. Et aptissimum esse ratus sum rem sub conspectu ponere ita, ut praemia enumerarem non ex ordine agonum, quem ostendit lapis, sed gradatim ex multitudine denarium. Ista enim ratione primo aspectu manifestum est, quibus artificibus plurimum offerri opus fuerit, qui inter se pares fuerint ad praemia, quantae fuerint distantiae. Atque cum eorum artificiorum, quae difficilia et ardua aestimantur, pretium maximum statui soleat, numeri hi demonstrant etiam iudicium hominum tunc temporis.

Πυρρίχη.	Encomiographus.	Poëta.	Citharoedus puer.	Καινὴ τραγῳδία.	Tubicen.	Praeco.	Chorus tragicus.	Καινὴ κωμῳδία.	Ἀρχαία κωμῳδία.	Κοινὴ τραγικῶν.	Κοινὴ κωμῳδῶν.	Citharoedus vir.
I												Duo praemia, I et II, sed numerus denarium deperiit.
	1	1	I	1								
					1	1	1	1				
II									I			
			II							1		
											1	
									II			
350	750	750	1000	750	500	500	500	500	500	250	200	?
. II.	1.	1.	I. II.	1.	1.	1.	1.	1.	I. II.	1.	1.	I. II.

arcae *17619,5.*

quorum magnitudo in lapide non iam exstat.

C. *Regimen certaminis.*
(nr. XXI vs. 3 et XX b).

Rector et arbiter agonis Lysimachii fuit *ἀγωνοθέτης*. Si principium inscriptionis nr. XXI ad ludos Lysimachi referendum est — id quod vix dubium est —, constat gubernatorem Lysimachiorum primorum a logista nominatum esse (vs. 3). Tantummodo praenomen eius, Flavius, conservatum est, nomen mutilum Waddingtonius supplevit *Εὔ[μαχος]*. Sed supplementa nominis quaecunque tentantur, parum certa sunt. Waddingtonius suspicatus est Flavium illum fortasse fratrem conditoris fuisse. Postea alius ex familia Lysimachi agonotheta fuit, Marcus Flavius Antonius Lysimachus, quem in titulo nr. XX b nuncupatum videmus: *ἀγωνοθέτην δι' αἰῶνος Λυσιμαχήων ἀγώνων* (vs. 6—9). Iam docuimus (§ 13) *δι' αἰῶνος* aliter intellegendum esse atque *διὰ βίου,* nec non diversa significatio versu huius tituli decimo comprobatur.[33]) Is igitur sine propriis sumptibus obtinuit munus agonothêsiae, liberalitate unius ex maioribus in perpetuum tempus conditum. Porro si in lapide cernitur *ἀγωνοθέτην* iuxta *νεωποιόν* incisum esse et perpenditur apud Aphrodisienses persaepe neopoeos Veneris moderatores ludorum factos esse, paene pro explorato habendum est agonothesiam Lysimachiorum sollemnium curae neopoeorum demandatam fuisse. Tertius denique, quem novimus praesidem illius agonis, fuit Quintus Antonius Epinicus (vs. 10 sq.), sub quo M. Fl. Antonio Lysimacho statua posita est, quae quo auctore dicata sit, e titulo non perspicitur. In elogio eius statuae Lysimachus vocatur vir doctus, antistes sacrorum, gymnasiarchus, stephanephorus, neopoeus, agonotheta. De gymnasiarchia eius accuratiora indicare nequeo.

Adnot. 1) Cf. etiam titulos Iasios, Le Bas-Waddington nr. 252 —299, qui quidem alterius ante Chr. n. saeculi sunt.

2) Cf. Le Bas-Waddington nr. 1233, nr. 1209, nr. 1210. — C. I. Gr. nr. 4198, 4352—57, 4366 b sq., 4380 e sq. — Papers of the american school II (1883—84), 1888, p. 129 nr. 101 ed. Sterret. — Cf. etiam § 21 adn. 11.

3) Multos etiam alios titulos tenemus, in quibus ludi ab hominibus privatis conditi commemorantur. Cf. Bull. de corr. hell. V (1881) p. 439, ed. Mondry Beaudrouin. — Wescher et Foucart, Inscriptions recueillies à Delphes (1863) nr. 436. — Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 318 sq.; X (1886) p. 381 sq. — *Ἐφ. ἀρχ.* (1883) Sp. 30 nr. 10. — Ar-

chilologische Zeitung XXXII (1875) p. 151 sq. — Journal of hellenic studies VIII (1887) p. 361 sq. nr. 3.

4). Vide nr. XX vs. 11/12.

5) Cf. nr. XX a vs. 1/2. Aliam causam, cur „*μόνον*“ adiciatur, non video. Si omnino non in consilio Lysimachi fuit agonem, capite affatim aucto, amplificatum iri, adpositio *μόνον* plane supervacanea est nec naturam institutionis Lysimachiae clariorem reddit quam usitata et simplex elocutio: *ἀγὼν μουσικός*.

6) F. Hultsch, griech. u. röm. Metrologie² (1882) p. 711: 1000 * = 870,1 Mark.

7) A. W. Zumpt, Commentationum epigraphicarum vol. I (1850) p. 146 sq. — Henzen, Sui curatori delle città antiche, in: Annali dell' instituto archeol. (1851) p. 5—35. — Th. Mommsen, Röm. Staatsrecht II, 2² (1877) p. 1033 („res publica = Gemeindevermögen, nicht Gemeinde“, cf. Röm. Gesch. V [1885] p. 325). — J. Marquardt, Röm. Staatsverwalt. I² (1881) p. 162 sq. — J. Menadier, Qua condicione Ephesii cet., diss. Berol. 1880 p. 86—89. — Sterrett, Papers of the american school II (1883—84), 1888, p. 123 nr. 95. — Bull. de corr. hell. XI (1887) p. 216 vs. 5, ed. Kontoleon; p. 348 nr. 5 vs. 6, ed. Clerc; p. 400 vs. 10/11, ed. Radet et Lechat. X (1886) p. 222 nr. 4 vs. 7, ed. Holleaux et Paris; p. 456 nr. 8, ed. Kontoleon. IX (1885) p. 359 et comment. p. 396, ed. Foucart. VIII (1884) p. 389 nr. 8. II (1878) p. 523 nr. 6, ed. Tissot. — Benndorf, Reisen (1884) p. 67 nr. 42 vs. 7. — Journal of hellenic studies VI p. 348. — Mitteil. Inst. Athen III (1878) p. 56 nr. 1. — *Μουσεῖον καὶ βιβλιοθήκη* 1885 nr. 484 p. 76; 1878 nr. 230/31 p. 29, nr. 237 p. 33; 1875 nr. 17 p. 118. — Franz, 5 Inschriften und 5 Städte in Kleinasien p. 15 sq. — Revue archeol. VII (1863) p. 373 et 377. — Compares *ἐγλογιστής* in titulo Bull. de corr. hell. X (1886) p. 311 nr. 4 vs. 34, ed. Diehl et Cousin (= Le Bas-Waddington nr. 405).

8) Cf. Le Bas-Waddington nr. 867.

9) Cf. Stobbe, Die Tribunenjahre der römischen Kaiser, in Philolog. vol. XXXII (1873) p. 1—91.

10) C. I. Gr. nr. 3831 = Le Bas-Waddington nr. 868.

11) C. I. Gr. nr. 3832 = Le Bas-Waddington nr. 869.

12) C. I. Gr. nr. 3836 Add. p. 1065 = Le Bas-Waddington nr. 871. Ergo in magistratu ipso fuit a. 162.

13) Nisi quod nr. XX vs. 2 efficitur, ut Eurycles annis inter summum sacerdotium templorum Smyrnae a communi Asiae administratorum primum gesserit.

14) Rursus litterae sunt, quibus memoria eius ad posteritatem propagata est.

15) Cf. nr. XX vs. 9, nr. XXII vs. 18—20. — Sententia igitur Boeckhii nunc caduca est (adnot. ad C. I. Gr. nr. 2741). De priore loco: *ἑπόμενος τῇ κατὰ τὴν λογιστείαν τάξει καὶ προθυμίᾳ* compares

etiam Bulletin de corr. hell. II (1878) p. 523 nr. 6, ed. Tissot: *Τι. Κλα. Φροντωνιανὸν . . . . β΄ τῆς Ἀσίας ἀρχιερασάμενον καὶ ἀγωνοθετήσαντα καὶ πόλεων ἐπιφανεστάτων λογιστείας εὑράμενον* (sic) . . . . . . *ἡ λαμπροτάτη Μηλίων πόλις κ. τ. λ.* — Magistratus igitur logistae appellatur *λογιστεία*. Porro hoc testimonio cognoscimus saepius *λογιστείαν* et *ἀρχιερωσύνην Ἀσίας* penes eundem fuisse (cf. etiam Bulletin de corr. hell. XI [1887] p. 216 nr. 8, ed. Kontoleon, Passala? Cariae, vs. 5: *ἐπὶ λογιστοῦ Τ(ίτου) Φλ(αβίου) Δημητρίου Ἀσιάρχου*). — Officia scilicet prorsus diversa sunt. Nunquam pontifex Asiae — id quod Boeckhius errore sibi finxit — similem potestatem habuit atque curator rei publicae. Ceterum Boeckhius videtur optionem duarum explicationum fecisse, cum paucis versibus post pergat commentari: „*τῶν ἀπὸ τῆς συνόδου πολλάκις ἐντυχόντων μοι*, hoc est sodalitio artificum urgente; habebantque eiusmodi synodi etiam *λογιστήν*, ut in Tralliano titulo C. I. Gr. nr. 2933.“ Id sane constat nec vero minus constat (nr. XXII vs. 18—20) Euryclem logistam urbis Aphrodisiadis fuisse. Hoc tenendum est, iure autem ac merito conici licet illum simul res pecuniarias synodi tuitum esse, quae opinio non caret testimonio. Etenim alius quoque logista urbis Aphrodisiadis, C. Iulius Philippus, eius nominis alter, Trallianus, e iudicibus selectis, procurator Augustorum (L. Veri et M. Aurelii aut M. Aurelii et Commodi), simul fuerat logista synodi [*τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν*] *τῶν ἀπὸ Ἰωνίας κα*[*ὶ*] *Ἑλλησπόντο*[*υ*], cf. Le Bas-Waddington nr. 605 = C. I. Gr. nr. 2933, Le Bas-Waddington nr. 1609 = C. I. Gr. nr. 2790 (Boeckhius rationem temporum non perspexit). Paene pro explorato habeo Euryclem Aezanitam in locum C. Iulii Philippi Tralliani successisse tam apud Aphrodisienses quam apud sodales synodi musicae, quod ad aetatem titulorum huc spectantium egregie quadrat. Quam in partem conferendae sunt inscriptiones: Bull. de corr. hell. X (1886) p. 456 nr. 8, ed. Kontoleon, cum adnotationibus, quibus Foucart p. 457 titulum instruxit. — Le Bas-Waddington nr. 1652 c. — Papers of the american school I (1882—83), 1885, p. 100—104 nr. VI, ed. Sterrett et Ramsay. — Archäolog. Zeitung 1880 p. 62 nr. 353, Dittenberger. — Waddington, Fastes des provinces Asiatiques (Le Bas-Waddington III) p. 729. — Bull. de corr. hell. V (1881) p. 346.

16) Quibus conditionibus usurae pendendae fuerint, ignari sumus.

17) Qua condicione Ephesii cet., diss. Berol. 1880 p. 58.

18) Quae sollemnia in quod anni tempus incidant, ignoramus. Ceterum legas Dio. Cass. LXVI 9: *τούς τε ἀστρολόγους ἐκ τῆς Ῥώμης ἐξώρισε* (Vespasianus) *καίτοι πᾶσι τοῖς ἀρίστοις αὐτῶν χρώμενος, ὥστε καὶ διὰ Βάρβιλλόν τινα ἄνδρα τοιουτότροπον ἀγῶνα τοῖς Ἐφεσίοις ἱερὸν ἄγειν συγχωρῆσαι. ὅπερ οὐδεμιᾷ ἄλλῃ πόλει ἔτειμεν.* Vide § 19. — C. I. Gr. nr. 2810. — Bulletino dell' instituto archeol. (1877) p. 109: iscrizione atletica Neapoletane. — Archaeolog. Zeitung XXXV (1877) p. 100 nr. 68, ed. Dittenberger.

19) *τετραετηρίς* et *πεντετηρίς* tunc aetatis frequenter promiscue habentur. Significationem diversam non esse monstrant tituli nr. XX vs. 22 et XX a vs. 1 inter se collati.

20) Eusebi chronic. Ol. 96: *προσετέθη σαλπιγκτὴς καὶ ἐνίκα Τίμαιος Ἠλεῖος — προσετέθη καὶ κῆρυξ καὶ ἐνίκα Κράτης Ἠλεῖος.*

21) Cf. locos inscriptionum apud Müllerum, Bühnenaltert. p. 403 adnot. 2 et 3.

22) Cf. Pollucis onomasticon IV, 85—91. — Ciceronis Epist. ad famil. lib. V, ep. 12 § 8.

23) C. I. Gr. nr. 1585.

24) Cf. Müller l. c. p. 405 adn. 2. — Nomina poëtarum istius generis, qui ineunte saeculo in urbibus Cariae noti fuerant, exstant in titulo Nysaeo: Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 124 sq., ed. Clerc, vs. 65: *Ἀριστείδου τοῦ Ἀριστείδ[ου] Γαίου Περγαμηνοῦ, ποιητοῦ παραδόξου*; alius contextor carminum sollemnium, simul vates lyricus et, venia sit verbo, archipoëta Hadriani comparet in eodem titulo vs. 1 sq.: *Ποπλίου Αἰλίου Πομπη[ια]νοῦ . αιονος Σιδήτου καὶ Ταρσέ[ως] καὶ Ῥοδίο[υ ποιη]τοῦ πλειστονείκου μελοποιοῦ καὶ ῥαψ[ῳδοῦ θε]οῦ Ἀδριανοῦ, θεολόγου ναῶν τῶν ἐν Π[εργάμῳ, ἀγ]ωνοθέτου ἀποδεδειγμένου τῶν Σεβ[αστῶν Πυ]θίων*; cf. etiam vs. 60 sq.

25) Müller, Bühnenaltertümer p. 404 adnot. 4, commemorat dissertationes priorum. — Modo accessit: Jan, Die musischen Festspiele in Griechenland, in: Verhandlungen der XXXIX. Versammlung deutscher Philologen in Zürich (1888) p. 71—90. Vide adnot. 27.

26) Cf. Le Bas-Waddington nr. 281, titulus est Iasius, vs. 15: *αὐλητὰς δύο, τραγῳδοὺς δύο, κωμῳδοὺς δύο, κιθαρῳδόν, κιθαριστήν.* — Eadem ratione *αὐλητής* et *αὐλῳδός* seiungendi sunt. Cf. etiam Waddingtonii animadversiones ad tit. nr. 252—299, p. 88/89. Ian, Kitharodik, in: Ersch und Gruber, Encyklopädie.

27) Valde dolendum est, quod Jan, Die mus. Festspiele, p. 78 not. 5 et aliis locis commentationis suae optimum tituli propositi apographon, a Waddingtonio promulgatum, praeteriit.. Quo efficitur, ut tabula certaminum musicorum a viro doctissimo conspectus causa adiecta imperfecta sit et, quod quidem ad Lysimachia attinet, emendatione indigeat.

28) C. I. Gr. nr. 1586 et § 26.

29) Waddingtonius in editione sua praebet *χόρῳ κιθαρεῖ*, ubi *χόρῳ* pro *χορῷ* mendum est. Sed *χορῷ κιθαρεῖ* errori quadratarii deberi puto. Nam in titulo nr. XXXVII sylloges meae compluries exhibetur *χοροκιθαρεῖ*, et omnia verba substantiva cum voce *χορός* composita, veluti *χοροδιδάσκαλος, χοροποιός, χορολέκτης, χοροστάτης*, ostendunt vocalem omicron.

30) Quotiens nonnulli choraulae prodierint, luculenter docet titulus Cyzicenus: Mitt. Inst. Athen VII (1882) p. 255 nr. 26, ed. Mordt-

mann: *Γ. Ἰούλ(ιος) Ἀχιλλεὺς χοραύλης Μάγνης ἀπὸ Σιπύλου καὶ Κυζικηνὸς καὶ Σμυρναῖος καὶ Ἐφέσιος καὶ Περγαμηνὸς καὶ ἄλλων πόλεων πολλῶν πολείτης ἐνεικάτους ὑπογεγραμμένους ἀγῶνας Σμύρναν Ὀλύμπια Ἔφεσον Ἐφέση[α] Κυζικὸν Ὀλύμπια, Σμύρναν κοινὸν Ἀσ[ίας] ἐν Περγάμῳ Αὐγούστεια Πέργαμον Τραιάνηα τοὺς δὲ λοιποὺς ἀγῶνας θεματικοὺς ΡΚΔ.* (= CXXIV!). — De choraulis cf. etiam Jan, l. c. p. 83.

31) Cf. Friedlaender, Sittengeschichte II⁵ (1881) p. 418 sq., p. 574: „Die kleinasiatische Pyrrhiche". Praeterea titulos Teios: C. I. Gr. nr. 3089 vs. 7, nr. 3090 vs. 4.

32) Citharoedum inclutum aetatis Hadrianeae commemorat titulus Nysaeus, Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 124, ed. Clerc, vs. 6: *Ποπλίου Αἰλίου . . . . [Κυ]ζικηνοῦ κιθαρῳδοῦ Καπετωλιονείκου Ὀλυμπιονείκου παραδόξου.*

33) Flavius Lysimachus superstes fuit.

Nr. XXI.

Ex apographo, quod Deering a. 1813 sumpsit, ed. Leake: Transactions of the Royal Society of Literature (1843) p. 243 et 302; deinde Le Bas-Waddington, inscriptions d'Asie mineure (1870) comment. p. 381 nr. 1620 c.

. . . .

τῇ τοῦ ἀγῶνος χρείᾳ εὐτρεπίζειν καὶ δη[νάρια? . . . .]
καὶ τὰ ἆθλα καὶ τὰ ἀγωνίσματα ἀκολούθως [τῇ τοῦ τελευτήσαντος γνώμῃ. ἀγω-]
νοθετήσει δὲ τὸν πρῶτον ἀγῶνα Φλάβιος Εὔ[μαχος? . . . . τού-]
των δὲ ὁ ἀπὸ τῶν Καλλικράτου τοῦ Διοτείμου [ἀγὼν ἐπιτελεσθήσεται τοῦ ἐπι-]
όντος ἔτους [π]ερὶ μῆνα ἕκτον πρὸ τῆς εἰς Ῥώμην [καὶ Σεβαστὸν ἑορτῆς, ἔχει δὲ οὗ-]
τος ὁ ἀγὼν τὰ ἆθλα διαγεγραμμένα ἐν τῇ τοῦ κ[τίσαντος διαθήκῃ, τὸ σύμπαν δηναρίων]
μυρίων δισχειλίων ἑξακοσίων, προνοουμένω[ν τῶν ἐν ταῖς Καλλικράτου διαθή-]
κα[ι]ς ἐνγεγραμμένων, τοῦ τε ἱερέως τῆς Ἀφροδίτη[ς καὶ τοῦ πρώτου ἄρχοντος,]
ὑπὲρ τούτου τῇ συνόδῳ ἐπιστέλλειν ἤδη, καὶ κα[τ]α[σκευάσαι ὅπως τοῦτον τὸν]

ἀγῶνα, ὑπὲρ τῆς τοῦ μεγίστου Αὐτοκράτορος Κομμό[δου Σεβαστοῦ σωτηρίας]
καὶ εἰς αἰῶνα διαμονῆς ἐπιτελεσθησόμενον, τῇ ὡρισμ[ένῃ προθεσμίᾳ τελέσωσιν. Τ-]
ὸν δὲ Κλαυδίου Ἀδράστου ἀγῶνα ὡς διατέτακται χ[ρὴ ἐπιτελεῖν οὐδεμίας πε-]
ρὶ αὐτὸν γινομένης ἢ ὀλιγωρίας ἢ ἐνδείας, ἐπιμ[ελεῖσθαι δὲ ὅπως τελεσθῇ]
ἐν τῷ ἐνεστῶτι μηνὶ ἐνάτῳ, διὰ τὸ τοὺς ἀγωνιστὰς [ὕστερον ἀποδημῆσαι
εἰς] Ἡράκλειαν. ἀεὶ δὲ ἐκ περιόδου οὕτως, ὡς ἡ [δ]ι[αγραφὴ σημαίνει. ὁ]
δὲ πολειτικὸς ἀγὼν ἔχει τὸν ἴδιον καιρὸν μετὰ τοῦ[τον . . . . τὴν δὲ δι-]
αγραφὴν πεποιήμεθα τῶν ἄθλων καὶ πρότερον ο . . . . συντεταγμένος.
Ἔ]πε[στι τού]τοις καὶ ὁ Ὀσσιδίου Ἰουλιανοῦ ἀγών, ο μετὰ τὸν
[πολειτικὸν προ]θεσμίαν ἔχων καὶ διαγραφὴν τὴν ἐν ταῖς διαθήκα-
[ις ὡρισμένην· τ]ὸν δὲ χρόνον ἕξει μετὰ Νικηράτεια τὰ ἐν Τρά-
[λλεσι. Ὁ δὲ Φιλήμον]ος? τετράκι Τατιανοῦ ἀγών, οὐδέπω τῶν χρημάτ-
[ων εἰς τὰς δώδ]εκα μυριάδας προεληλυθότων, ἐπιτελεσθ-
[ήσεται ὅταν τὸ κεφά]λαιον συνέλθῃ ὡς τοκοφορεῖν [τὸ] λοιπ-
[ὸν δηνάρια . . . . .]ασθαι τῆς ψήφου ὑμεῖν εὐθὺς δηλοθησ-
*[ομένης. Θέματα τραγ]ῳδῶν μόνων, τραγῳδῷ πρ[ω]τείου *͵αφ.*
*[ἀγῶνος Κλαυδί]ου Ἀδράστου δευτερείου *͵χ.*
*τριτείου *τν΄.*

Epistolam hanc logistae (vs. 25) connexam esse cum titulis nr. XX, XX a, XX b, ostendit paragraphus commentationis vicesimus alter.

§ 23.

2. Callicratea (nr. XXI).

Callicrates, filius Diotimi, dives Aphrodisiensis, auctor est ludi cuius de natura, utrum agonismata et musica et gymnica fuerint an alterum utrum solum genus admissum sit, exploratum nihil habemus; ne de amplitudine quidem quidquam investigari potest, quia vis pecuniae ad praemia destinata, unde conclusio de splendore maiore minoreve certaminis derivari fortasse poterat, propter lacunosam testimonii lapidei condicionem valde ambigua est. Id vero certum est Callicratea ad agonas argentarias pertinuisse. Nunc quando celebrari solita sint, videbimus.

Praescriptum tempus.

Ea res non generaliter solum potest definiri. Etenim dies determinata erat triplici ratione, cum et feriae antecedentes et insequentes et mensis indicaretur. Quamquam in medio relinquendum est, quae sollemnia anni superioris fuerint (vs. 5), quibus Callicratea accommodanda erant, tamen duo alia indicia sufficiunt. Traditum enim est in lapide: *περὶ μῆνα ἕκτον*[1]) (vs. 5). Inde efficitur, ut ludi hi medio fere anno praestandi sint. Cum enim apud Asianos[2]) initium anni ab aequinoctio autumnali computatum sit et autumni principium tunc temporis, si nostros fastos subicio, ceciderit in diem 24. mensis Septembris, manifestum est agonem Callicratis certa die, quae nonnisi inter diem 24. mens. Febr. et diem 24. mens. Mart. esse potuit, recurrisse. — Eodem aut proximo mense feriae Deae Romae dedicatae celebranda erant, quae succedebant Callicrateis. — Atque de administratione etiam certaminis pauca e lapide discimus.

Moderatores ludi.

Summa auctoritas penes logistam fuisse videtur, cui, uti de tempore et primo apparatu praecepta dederat, sic postea cura custodiaque credita erat. Praefectura autem sollemnium ipsorum lege testamentaria demandata erat et sacerdoti Veneris et alii moderatori, cuius dignitatem lapide fracto non iam cognoscere possumus. Waddingtonius cogitavit de primo archonte. Unum autem de primis officiis horum duorum curatorum ludi in eo versabatur, quod cum sodalitate artificum agere debebant

(vs. 9). Restat ut perpauca, quae de festis ipsis lapide memoriae produntur, adiungamus.

Celebratio ipsa.

Cum una tantum synodus artificum (τῇ συνόδῳ vs. 9) commemoretur, quam rectores, quos supra nominavimus, adire iussi erant, perspicuum est certamen ab sodalibus unius tantum atque eiusdem collegii factum esse. Denique accepimus agonem tum, cum primum editus est, votivum fuisse, actum pro salute et longaeva felicitate regnantis Commodi imperatoris. Quomodo praemia distributa fuerint inter singulos certantes, obscurum est; summa praemiorum fortasse re vera maior fuerat quam nota numerali in lapide conservata indicatur (*μυρίων δισχειλίων ἑξακοσίων*), id quod pro certo diiudicare mutilato versu praecedente (vs. 6) prohibemur. Quamquam nihil obstat suspicari in lacuna fuisse *ΔΙΣ*]|*ΜΥΡΙΩΝ*, quam ad coniecturam ductus sum, cum observassem et in titulo nr. XX caput ludi Lysimachii et in titulo proposito nr. XXI[3]) caput alius agonis aequaliter demensum et ad * 120 000 consummandum fuisse. Quodsi circumspicimus praemia Lysimachiorum, quae efficiebant 20 250 * omissis pecuniis duobus viris citharoedis propositis, quae, cum numeri evanuerint, divinatione tantum restitui possunt, satis probabile fit praemia certaminis Callicratei non exiguam sane summam denariorum 12 600 explevisse, sed 20 000 + 2600 * = 22 600 * victoribus constituta esse. Eandem autem summam puto Lysimachiis ad praemia erogatam esse, quod demonstrare non difficile est.

In titulo igitur nr. XX a viri citharoedi carent indice praemiorum. Cum autem puer citharoedus primi ordinis * 750, secundi ordinis 250 * acceperit atque praemia virorum musicorum, ut ex catalogo illo clare perspici potest, omnino permagna fuerint, veluti psaltes chori, choraules citharistes 1500 * aut 1000 * reportaverunt, nimis audacter non conclusum est, si differentiam inter 22 600 * et 20 250 *, quae efficit 2350 *, inter duos citharoedos distribuimus, ita ut maior pars citharoedo primi ordinis, portio minor citharoedo secundi ordinis tribuatur. Ratio igitur numerorum optime quadrat in sententiam meam supra delineatam, ex qua statuo omnibus certaminibus aetate Euryclis

logistae primum celebratis aequale caput firmum subfuisse simulque edicto curatoris imperatum esse, ut in omnibus istiusmodi agonibus tantundem argenti in praemiis ponendis consumeretur. Singillatim vero praemia diversa fuisse sponte intellegitur, cum alias alius artifex rarior et, quo rarior erat, eo maiore praemio alliciendus fuerit atque voluntates etiam testatorum respiciendae fuerint (nr. XXI vs. 6. 20).

Adnot. 1) Menses Aphrodisienses: *Γορπιαῖος*, C. I. Gr. nr. 2843. — *Γορπιῆος*, C. I. Gr. nr. 2840 = Le Bas-Waddington nr. 1637. — *Γορπίεος*, C. I. Gr. Add. nr. 2837 b = Le Bas-Wadd. nr. 1634. — *Δεῖος*, Le Bas-Waddington nr. 1369 = Annal. inst. arch. 1847 p. 114, Trans. R. S. L. (1843) p. 240. — *Ἰουλιῆος*, C. I. Gr. nr. 2817, 2827, 2836 (= Le Bas-Waddington nr. 1633a). — *Καῖσαρ*, C. I. Gr. nr. 2842. — *Ξανδικός*, C. I. Gr. nr. 2829 = Le Bas-Waddington nr. 1630; Le Bas-Waddington nr. 1641a (Trans. R. S. L. [1843] p. 241/300), nr. 1642 (Annal. inst. arch. 1847 p. 115), nr. 1643 (C. I. Gr. Add. nr. 2850 b). — *Τιβέριος*, C. I. Gr. nr. 2817. — *Τραιανὸς Σεβαστός*, C. I. Gr. nr. 2834 = Le Bas-Waddington nr. 1632. — *ἕκτος*, nr. XXI meae sylloges vs. 5. — *ἔνατος* ibid. vs. 14. — *δέκατος*, Le Bas-Waddington nr. 1631 (Annal. 1847 p. 114). — *δωδέκατος*, C. I. Gr. nr. 2826.

2) Cf. Waddingtonii animadversiones III p. 377 et 382.

3) Vs. 23. Supplementum Waddingtonii *δώδ]εκα* sine dubio rectum est; ratio spatii aliud non patitur.

§ 24.

Sollemne publicum.

Feriae Romanae (nr. XXI).

Callicratea excipiebant dies festi numini divo urbis urbium, Romae, consecrati.[1]) Publicis autem impensis eos actos esse, satis certum duco. Haec omnia sunt, quae derelicti lapidis indiciis de ea re proferre possumus. Et in paragraphis insequentibus quoque brevitas monumenti epigraphici sentietur.

Adnot. 1) Deam Romam constat iam inde ab anno a. Chr. n. 195. ab Asianis cultam esse; cf. Taciti ab exc. d. A. 4, 65: „At Zmyrnaei . . . . seque primos templum urbis Romae statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe et validis per Asiam regibus."

§ 25.

3. Agon Claudii Adrasti (nr. XXI).

Tribus mensibus post ferias, quas postremo nominavimus, concelebrabatur ludus ortus legato Claudii cuiusdam Adrasti; fuerat autem periodicus et diem suam habebat inter d. IX a. Kal. Iun. et d. VIII a. Kal. Iul. Sciscitanti de singulis rebus non ita multum praeberi potest. Memorabilis sane est levis de conditionibus peculiaribus significatio, quibus praeparatio primi ludi subiecta fuerit (vs. 13/14). Etenim logista, cuius arbitrio constitutio diei permissa erat, eo permotus, quod artifices sodalitatis aliam in urbem, Heracleam, profecturi erant, iusserat agonem eodem etiam mense celebrari, quo Aphrodisienses litteras huc spectantes accipiebant. Cum autem timeret, ne propter perexiguum intervallum apparatus minore cura fierent, disertam monitionem utilem esse censuit.

Certantes vero, ut iam in Lysimachiis et Callicrateis apparuit, artifices fuerant synodi peripolisticae quam vocant. Denique relaturus sum, quanta praemia trium tragoedorum fuerint, quae in fine edicti curatoris rei publicae annotata invenimus:

tragoedus I	* 1500.
tragoedus II	* 600.
tragoedus III	* 350.

Ex elocutione *θέματα τρα]γῳδῶν μόνων* iure colligitur solis tragoedis illud certamen primo permissum fuisse. Postea alias commissiones, fortasse etiam gymnicas, accessisse nihil impedit opinari.

§ 26.

Civilis agon (nr. XXI).

Certamen, in quod descendere solis civibus urbis feriatae eorumque pueris licuit, vocabatur *πολειτικὸς ἀγών* (vs. 16). Sed hoc quidem loco agon ille altera etiam de causa *πολειτικός* appellari potest, cum ludus ille tunc communibus impensis civitatis datus videatur esse. Praemia is disposuit, qui facultates urbis optime noverat, dico logistam[1]); quo de iure discessit in ordinandis iis agonibus, qui munificentiae hominum privatorum debebantur, quorum optatis, si fieri poterat[2]), respondebat.

Publica haec sollemnia subsequebantur rursus alia, quorum sumptus aerarium non onerabant.

Adnot. 1) Quid extremo versu 17, ubi hodie lacuna est, scriptum fuerit, in medio relinquendum est.

2) Vide supra.

§ 27.

4. Agon Hossidii Iuliani (nr. XXI).

Nec plus nec minus quam de modis certandi in agone civium usitatis compertum habemus de natura certaminis, quod ab Hossidio[1]) quodam Iuliano nomen acceperat. Is de praemiis quoque caverat in testamento. Tempus logista voluit esse post Niceratia Tralliana[2]) respectu nimirum locationis quam artifices collegii circumvagantis, cum antea facta esset, Trallianis renuntiare non poterant.

Adnot. 1) De Hossidiis Getis Romanis cf. W. Smitt, Dictionary of greek and roman biography.

2) aut *Νικηράτεια τὰ ἐν Τρα[πεζοπόλει*, Waddingtonius. — De his festis nihil dicere possum.

Nr. XXII—XXVI.

Nr. XXII.

Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 71 nr. 2 (ed. P. Paris et M. Holleaux).

. . . .
[Ἀρτε]μιδώρο[υ τοῦ
[Δη]μοφάντου ν[εική-
σα]ντα παίδων πυ[γμ-
ὴν τῷ ἐ]πιτελεσθέν-
[τι ἀγ]ῶνι τῆς τρίτης
[τετρ]αετηρίδος [Ἀ-
φρ]οδισιήων Φιλ[η-
μ]ονιήων, ἀγωνο-
θετοῦντος Τίτο[υ
Αἰλίου Ἀδράστου,
τὴν δὲ ἀνάστασιν

τοῦ ἀνδριάντος πο[ι-
η]σαμένου Ἀρτεμιδ[ώ-
ρ]ου τοῦ πατρὸς αὐ-
τοῦ, λαβόντος τὸ θέ-
μα παρὰ τῶν κληρονό-
μων τοῦ Φιλήμονος κ-
α]τὰ τὴν Οὐλπίου Εὐρυ-
κλέ[ο]υς τοῦ λογισ-
τοῦ κέλευσιν.

De lapidibus nr. XXII—XVI cf. § 28.

Nr. XXIII.

Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 73 nr. 3 (ed. P. Paris et M. Holleaux).

[τὸν δεῖνα νι-
κήσαντα τῷ ἐπιτελεσ-]
θέντι ἀγῶνι τῆς
πέμπτης τετραε-
τηρίδος Ἀφροδεισι-
ήων Φιλημον(ι)ήων, ἀ-
γωνοθετούντων
τῶν νεοποιῶν τῶν
περὶ Μάρκον Ἀντώ-
νιον Ἀπελλᾶν Σε-
βηρεῖνον. τὴν δὲ ἀ-
[νάστασιν τοῦ ἀνδρι-
άντος ποιησαμένου
τοῦ δεῖνος] κ. τ. λ.

Vs. 8. *ΑΠΕΛΛΑΝ*, quod nomen in apographo maiusculis quae vocant elementis confecto exstat, in verbis transscriptis nescio cuius incuria omissum est.

Nr. XXIV.

Ex Sherardianis ed. A. Boeckhius. C. I. Gr. II p. 528 nr. 2812.

Ἀντ[ώ]νιον Φλαυ.
Μητροδ[ώ]ρου υἱὸ[ν]

Ἀντίοχον, νική-
σαντα παίδων πυ-
γμὴν τῷ ἐπιτελε-
σθέντι ἀγῶνι τῆς
πεντεκαιδεκά-
της τετραετηρί-
δος Ἀφροδεισειή-
ων Φιλημονι[ήω]ν,
ἀγωνοθετούν-
των τῶν περὶ Ἰού-
[λ]ιον Αὐρήλιον, Ζή-
λου υἱὸν, Χαρίδη-
μον, καὶ Ζήλου ἔ[κ-]
γονον, ἀρχιερέων,
κτιστῶν, σοφιστήν,
νε[ω]ποιῶν.
τὴν δὲ ἀνάστασιν
τοῦ ἀνδριάντος ποι-
ησαμένου Ἀντ[ω]νί-
ου Φλαβίου Μητρο-
δ[ώ]ρου τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ.

Nr. XXV.

Le Bas et Waddington: inscriptions d'Asie mineure (1870) p. 193 nr. 596 et in commentario p. 199 ad nr. 596. — Apographum sumpsit Lebasius.

[τὸν δεῖνα νικήσαντα]
παίδων στάδι-
ον τῷ ἐπιτελε-
σθέντι ἀγῶνι
τῆς πεντε-
καιδεκάτης
τετραετ[η]ρίδος
Ἀφροδεισιήων
[Φ]ιλημονιήων
αγωνοθετούν-
των τῶν περὶ

Ἰούλιον Αὐρήλι-
ον, Ζήλου ἀρχι-
ερέως υἱόν, Χα-
ρίδημον νεω-
ποιῶν. τὴν δὲ ἀ-
νάστασιν τοῦ
ἀνδριάντος
ποιησαμένου
Ἰουλίου Κρατε-
ροῦ πατρὸς
αὐτοῦ.

Nr. XXVI.

Ex exemplis aliorum edidit A. Boeckhius: C. I. Gr. II p. 527 nr. 2811.

[*ἡ βουλὴ*?]
[*Μένανδ*]*ρο*[*ν* $\overline{\beta}$ vel *γ* etc.] *τοῦ Μενάνδρου*],
υἱὸν Μενάν-
δρου τοῦ οἰκο-
νόμου αὐτῆς,
ἀγωνισάμενον
παίδων παν-
κράτιον
ἐνδόξως τὸν ἐ-
πιτετελεσμέ-
νον ἀγῶνα Φι-
λημονίηον ὑ-
πὸ τῶν περὶ τὸν
ἀξιολογώτατον
Ἀντ(*ώνιον*) *Καρ*(*μίνιον*?) *Πο. Ἀγέ-*
λαον ἀρχινεω-
ποιὸν νεωποι-
ῶν τῆς ἐπιφανε-
στάτης θεοῦ
Ἀφροδείτης.
τῆς ἀναστάσε-
ως τοῦ ἀνδριάν-
τος γεγενημέ-

νης ἐκ τῶν προσ-
όδων πάσης τῆς
βουλῆς,
δι᾽ Ἀντ(ωνίου) Αὐρ(ηλίου) Εὐ-
ελπίστου τοῦ
βουλάρχου.
Ὅστις Μένανδρος
ἐστέφθη νεικήσας
καὶ τὸν ἀγῶνα, καθὼς
καὶ διὰ τοῦ ἑτέρου ἀν-
δριάντος τοῦ αὐτοῦ,
πρὸ αὐτοῦ ἑστῶτος
[. . . . δη]λοῦται.

Variae ligaturae quae dicuntur comparent; vs. 29—33 litterae ceteris minores.

Initium elogii deest, „quippe id in cymatio scriptum esse solebat: quo laeso periit“. — Vs. 29: ὅστις abhorret ab usu dicendi bonae aetatis, proprium est pro ὅς sermonis inferioris aetatis; cf. Reinach, Traité (1885) p. 283.

§ 28.

5. **Philemoniea** (nr. XXI—XXVI).

a) Quando condita sint.

In monumento epigraphico nr. XXI inde a vss. 22 nominatur: . . . .]ος τετράκι Τατιανοῦ ἀγών. Perspicuum est supplementum nominis petendum esse a casu nominativo singularis numeri in syllabam -ων exeunte. Quodsi lapidibus quinque (nr. XXII—XXVI) memoriae proditur ἀγῶνα Φιλημονίηον actum esse ab Aphrodisiensibus, simul autem ratio temporum egregie convenit, quod ex disputatione de singulis Philemonieis clare intellegetur, cur coniecturam iam a Waddingtonio tum, cum tria demum testimonia ad Philemoniea spectantia nota fuerunt, pronuntiatam aspernemur? Qui supplevit Φιλήμον]ος adposito signo interrogationis, quod fidenter licet omittere.

Aetate igitur Commodi imperatoris (nr. XXI vs. 10) agon talantiaeus, quem primum anonymum designare volumus, non-

dum ad summam necessariam * 120000 pervenerat, quapropter logista, cui cura dirigendorum certaminum demandata erat, ordinationem huius ludi distulit pollicitus sorte cum fenore coacta sese exordium agonis amplius producturum non esse (nr. XXI vs. 22 sq.). Deinde constat agonem Philemonieum tertiae tetraeteridis incidisse in tempus, quo M. Ulpius Eurycles, certe aetate satis iam provectus, superstes fuit (nr. XXII vs. 18—20), agonem quintae tetraeteridis neutiquam ante primordia regni Septimii Severi celebratum esse (nr. XXIII vs. 8/9). Tribus his inter se comparatis, quid magis in propatulo est quam illum ludum incertae originis, cuius caput aetate Commodi et vivo Eurycle eo progressum erat, ut Aphrodisienses logistam iam consulere possent num liceat agonem aperire, paulo post rescriptum missum (nr. XXI) re vera incohatum esse? Quod si ita est, in dubium vocari non iam potest, quin Philemon, progenies quattuor Tatianorum (nr. XXI vs. 22), molitor fuerit huius certaminis et Eurycles, qui duodecim annis post de Philemonieis tertiis intercessit, tunc etiam cum Aphrodisiensibus egerit de Philemonieis.

Quae cum ita sint, non dubito statuere prima Philemoniea referenda esse ad tempora Commodi Caesaris.[1]) Transeamus ad singula de quibus in lapidibus narratur sollemnia, quorum tria numero ordinario insignita sunt, cum duo alia hac nota careant. Una celebratio Philemonieorum duplici testimonio traditur; est autem quinta decima.

b) *Tetraeteris tertia* (nr. XXII).

Cum ludi tertium repetiti sunt, unus iis praefuit agonotheta: Titus Aelius Adrastus. Certabant autem pueri pugilatu. Nomen eius, qui victoriam reportabat evanuit, patrem tantummodo Artemidorum et avum Demophantem cognoscimus. Praemii loco victori summa pecuniae posita erat, quae quanta fuerit ignoramus, quo modo expensa sit accepimus. Etenim curator imperatorius, Ulpius Eurycles, adhortatus est heredes Philemonis testatoris, ut praemium numerarent. Pater victoris pueri ab his pecuniam partam pro filio accepit. In maiorem vero victoris omnisque familiae gloriam pater statuam filii de suo erexit.

c) *Tetraeteris quinta* (nr. XXIII).

Octo annis post complures fuerant moderatores et arbitri Philemonieorum. Agonothesia tum penes collegium neopoeorum[2]) erat, quibus praepositus erat Marcus Antonius Apellas Severinus. Nec nomen nec praemium nec genus certaminis in cognitionem nostram venit.

d) *Tetraeteris quinta decima* (nr. XXIV et XXV).

Agoni praesidebant neopoei cum praefecto suo Iulio Aurelio Charidemo.[3]) Is nepos fuit viri Marco Aurelio regnante florentis, qua re sententia, quam supra pronuntiavimus de tempore, quo hi ludi orti sint, confirmatur. — Duo certandi modi memoriae proditi sunt: pugilatu puerorum vicit Antonius Antiochus filius Antonii Flavii Metrodori, stadio puerorum praemium tulit ignotus filius Iulii cuiusdam Crateri. Impensis patrum in memoriam utriusque statua posita est.

e) *Duae tetraeterides numero non definitae* (nr. XXVI).

Reliquum est, ut dicamus de duobus ludis Philemonieis, qui quoti fuerint inscriptionibus nequit patefieri. Atque alterum utrum regebant neopoei deae Veneris[4]), quorum principatum tenebat Antonius Carminius Pontius[5]) Agelaus. Tunc pueri in certamen pancratii descendebant, inter quos Menander quidam comparet. Aliqua ex parte mirus videtur titulus esse, qui huius Menandri causa incisus est. Etenim is victoriam alii relinquere coactus erat; nihilo minus senatus consulto laudatur, quia gloriose concertaverit, atque statua honoratur, cuius impendia non privato sumptu singulorum senatorum tolerabantur, sed — quo maius fieret ornamentum atque honor — ex universis reditibus senatus communiter praestabantur, curam agente Antonio Aurelio Euelpisto, qui tunc temporis annuum munus bularchiae administrabat et, quaecunque senatus decreverat, exsequi debebat.[6]) Si senatus victorem ista ratione decorat, nemo offendet; sin animadvertimus aliquem in exercitationibus gymnicis peritissimum quidem, sed non ita excellentem, ut adversarium vincere possit ob meram sollertiam summo honore affici, causam sciscitamur. Nihil invenio aliud, nisi sola erga patrem Menandri observantia

singulare consultum factum esse. Is enim oeconomus senatus erat (vs. 3/4).

Idem puer postea, Philemonieis proximis aut insequentibus, denuo cum pancratiasta contendit et victoriam nanctus est (vs. 30 sq.). Quam ob rem altera statua ei decreta est, quae ante priorem collocata est. Ad titulum autem prioris statuae, ne quem fugiat Menandrum non solum certavisse, sed etiam vicisse, disertis verbis epilogus adiectus est (vs. 29—35). Quod ad singulas res atque conditiones eorum Philemonieorum, quae modo commemoravimus, attinet, plane caligamus. E versu 30 ἐστέφθη mea quidem sententia colligi non licet praemium victoris coronam fuisse; verbum generali potius sensu mihi videtur usurpatum esse atque ad praemium in agone talantiaeo partum sine haesitatione posse referri.

Ut eorum, quae de Philemonieis Aphrodisiensibus dixi, summam faciam, liceat pauca repetere.

Aphrodisiade igitur inde a Commodi principis temporibus quarto quoque anno exacto ludi celebrabantur, qui in memoriam conditoris Philemonis appellabantur Philemoniea. In quinque ludis, quorum testimonia exstant, ii, qui certaverunt, pueri fuerunt, orti a civibus urbis. Artibus gymnicis solis hunc agonem dedicatum fuisse nemo ex absentia aliorum documentorum concludet. Genera certandi comparent diversa: pugilatus, pancration, stadion; una inscriptio docet eodem ludo plura horum generum adhibita esse, veluti pugilatum et stadion. Agon thematicus fuit; praeter praemium pecuniarium victoribus omnibus statuae concedebantur, semel etiam ei, qui cum gloria tantummodo contenderat infecta re. Regimen ludorum primis temporibus penes unum agonothetam fuerat, postea numerus agonothetarum augebatur et arbitrium collegio neopoeorum templi Veneris permittebatur. Rei nummariae cura summa ac tutela logistae a Caesare urbi datae demandata erat.

Adnot. 1) Cf. etiam § 28 „d".

2) Vide § 18 e. — C. I. Gr. nr. 2749 nominantur quinque neopoei Aphrodisienses; C. I. Gr. nr. 2800: πρ[ῶ]το[ν] νε[ω]ποιόν, idem quod archineopoeus. — Le Bas-Waddington nr. 1596 bis: δὶς ἀρχινεωποιὸν τῆς θεοῦ Ἀφροδείτης; Le Bas-Waddington nr. 1598 b.

3) Avus huius agonothetae comparet in compluribus nummis, qui signati sunt imaginibus Marci Aurelii, Faustinae, Lucii Veri; appellabatur Tiberius Claudius Zelus; cf. Waddingtonii explicationes ad Le Bas III p. 372. Eius filius, pater igitur agonothetae, nominatur in titulis Le Bas-Waddington nr. 1598 (bis) et C. I. Gr. nr. 2845, ubi alia huius familiae membra vocantur. C. I. Gr. nr. 2845 titulus est sepulcralis, in quo plenum nomen agonothetae exstat: Iulius Aurelius Charidemus Iulianus. Sic erit stemma statuendum:

Tiberius Claudius Zelus
[summus sacerdos: sacerdos Veneris; urbem exornavit operibus publicis.]

Claudius Aurelius Zelus
[rhetor et sophista; summus sacerdos; quaestor; neopoeus; conditor urbis; synegorus.]

Maiores ad autonomiam civitati parandam contulerant (C. I. Gr. nr. 2737); summi sacerdotes; stephanephori.

Iulia Paula
[summa sacerdos.]

Iulius Aurelius Charidemus Iulianus
[sophista, archineopoeus, agonotheta Philemonieorum.]

Aurelius Charidemus
[ante patrem de vita decessit.]

4) Vs. 17: *τῆς ἐπιφανεστάτης θεοῦ,* cf. C. I. Gr. nr. 1444, nr. 1392.

5) In lapide vs. 14 scriptum est *ANT KAP*$\overset{o}{\Pi}$. Boeckhius adnotavit: „*Πο* quid sit, dificile dictu; praenomen Publius si id esset, alieno foret loco positum; nec verisimile est tribum Romanam hac nota significari. Anne igitur est *Ποπλίου* patris praenomen?" Equidem *Πόντιον* praefero seu *Πόστομον* (Le Bas-Waddington III p. 52 nr. 104).

6) Aliis quoque in urbibus praeses senatus curam habebat statuarum erigendarum, quas bule constituerat. Cf. Philadelphiae Lydiae, Le Bas-Waddington nr. 644 = C. I. Gr. nr. 3430: *ἐπιμεληθέντος τῆς ἀναστάσεως . . . . . βουλάρχου.* Menadier l. c. p. 33 enumerat titulos Asianos, in quibus bularchi nominantur. — De suis, non de aerarii pecuniis statuam ponendam curat Philadelphenus bularches, C. I. Gr. nr. 3424 = Le Bas-Waddington nr. 655: *ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος . . . . . ἔφηβον πανκρατιαστὴν νεικήσαντα τὰ μεγάλα Σεβαστὰ Ἀναείτεια ἐνδόξως, ἐπὶ . . . . βουλάρχου, στήσαντος τὴν τειμὴν τοῦ ἀξιολογωτάτου βουλάρχου ἐκ τῶν ἰδίων.*" — Sententia Boeckhii de elocutione *πάσης τῆς βουλῆς,* qui de toto senatu in collatione partis eximiae, *γερουσίας,* cogitavit, stare iam nequit, cum natura gerusiae accuratius explorata sit.

D. Saeculum p. Chr. n. tertium.

Nr. XXVII.

Ex apographo, quod Deering anno 1813 in ecclesia quadam fecit, edidit Leake: Transactions of the Royal Society of Literature (1843) p. 236 et 293; deinde Le Bas-Waddington, inscriptions d'Asie mineure (1870) p. 377 nr. 1616 a (in commentario Waddingtonii).

Ζήν]ωνα Ζήν[ωνος το]ῦ Χάρητος το[ῦ Ζή]νωνος Αἰνεία[ν], γένους καὶ
ἀξιώματος τοῦ πρωτεύοντος ἐν τῇ πατρίδι, ἱερονείκην πλειστονείκην
παράδοξον παλαι[σ]τὴν παῖδα, Μενεσθεὺς Ἀπολλωνίου τοῦ Μενεσθέως
Παπ[ί]ου Ἰσόβουνο[ς], ἀρχινεοποιὸς θεᾶς Ἀφροδείτης, τὸν συνγενῆ ἐκ
τῶν ἰδίων, καθὼς ἀγωνοθετῶν ὑπέσχετο.

Longitudinem versuum indicare nequeo, quia Waddingtonius eam non respexit neque editio Leakii praesto mihi fuit.

Ansa temporis definiendi suppeditatur nummis: Waddington, Revue numismatique (1851): Un voyage en Asie mineure au point de vue numismatique (Carie) p. 237, 4 tab. XII, 3 = A. Boutkowsky, Dictionnaire numismatique vol. I (1881) p. 887 nr. 1716. Cf. Mionnet, Carie nr. 144, Supplem. nr. 137, 138: „*ΙΟΥΛΙΑ . ΔΟΜΝΑ . ΑΥΓΟΥΣΤΑ* — caput Iuliae Domnae — *ΕΠΙ . ΑΡ*[*ΧΟ .*]*ΤΩΝ . ΠΕΡΙ . ΜΕΝΕΣΘΕΑ . ΙΣΟΒΟΥΝΟΝ.* à l'exergue: *ΑΦΡΟΔΕΙΣΙΕΩΝ* — les trois grâces debout, les bras entrelacés. Celles de droite et de gauche tiennent une fleure à la main.“ Hi igitur nummi, ut ex libris, quos laudavi, patet, ad Menesthea Isobunum qui cognominatur referendi sunt eundem, qui aetate Septimii Severi aut Caracallae archon eponymus fuit.

§ 29 (nr. XXVII).

Septimii Severi et Caracallae temporibus (193—217).

a) Puer luctator excellens.

Inusitatum non fuisse filios familiarum genere et auctoritate illustrissimarum peregrinatos esse admodum pueros, ut aliis in

urbibus artem athleticam factitarent et redimiti tempora corona onustique pretiis ad penates redirent, comprobatum videmus exemplo Zenonis Aphrodisiensis pueri, cui cognomen erat Aeneas.[1]) Qui quamquam e pueris nondum excessit, amplissimas tamen honoris appellationes nominibus suis addere iam poterat propter sollertiam in luctando praestitam; coronatus enim in sacris, praemio ornatus in permultis aliis ludis vocabatur hieronices et plistonices celebratus.

b) Agonotheta.

Etiam in certaminibus in urbe patria actis Zenon praemiüm et honorem eximium tulit. Tunc temporis agonothesia coniuncta fuit cum munere neopoei summi deae Veneris, quem morem iam alio huius enarrationis loco (§ 28) monstravimus. Et Zenoni victoria adiudicata est a Menestheo[2]) Isobuno, qui, cum agoni gymnico, in quem pueri luctantes descenderunt, praesedisset, promiserat se victori propriis sumptibus statuam esse erecturum, quod promissum eo libentius implevit, quod victor puer affinitatis vinculis ipsum contingebat.

His allatis nemo dubitabit, quin ars athletarum ab Aphrodisiensibus optimis liberalis et ingenua habita sit.

Adnot. 1) Zenon — Chares — Zenon — Zenon Aeneas. Cf. C. I. Gr. Add. nr. 2837 b = Le Bas-Waddington nr. 1634. — De usu nominis Ascanii apud Asianos cf. Waddington ad Le Bas III p. 215.

2) C. I. Gr. nr. 2757, nr. 2827.

Nr. XXVIII.

Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 68 nr. 1 (ed. P. Paris et M. Holleaux).

[῾Η βουλὴ καὶ ὁ δῆμος καὶ ἡ γερουσία καὶ οἱ νέοι ἐτ-
είμη]σαν Μαρ. Α[ὐρ. . . .
. . . ον Τειμοκλέου[ς τοῦ
Ἀγα]θόποδος τοῦ Ἀρτε[μι-
δώ]ρου Ἀφροδεισιέα κα[ὶ
Ν]εικομηδέα καὶ Ἀνκυρ[α-
ν]όν, βουλευτήν, δολιχαδ[ρό-
μ]ον, ἱερονείκην, Πυθιο[νεί-

κ]ην, Ἀκτιονείκην, παρά[δο-
ξ]ον, νεικήσαντα δὲ κα[ὶ
ἄ]λλους ἀγῶνας τοὺς ὑ-
π]ογεγραμμένους. ἐν Ἀ[ν-
κ]ύρᾳ τῆς Γαλατίας εἰσ . . .?
Ἀ]σκλήπειον παίδων δόλιχο[ν·
ἐν Ἀδριανῇ τῆς Βειθυνία[ς . . . .
ον Ἀδριάνειον Ἀντινόειο[ν
παίδων δόλιχον. ἐν Ἡρακλε[ί-
ᾳ τῇ πρὸς τῷ.Πόντῳ Ἀδρι(ά)νηο[ν
Ἡράκλειον ἰσάκτ(ι)ον πα[ί-
δ]ων δόλιχον. ἐν Χαλκη[δό-
ν]ι παίδων δόλιχον, κατ[ὰ
τ]ὸ ἑξ[ῆ]ς ἀνδρῶν δόλιχον.
ἐν Νεικομηδείᾳ Αὐγούστ[ει-
α Σεβήρεια ἀνδρῶν δόλ[ι-
χον, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ δία[υ-
λον ὅπλον. ἐν Νεικέᾳ Α[ὐ-
γούστειον ἀνδρῶν δό[λι-
χ]ον· ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ πρὸ[ς
τῷ Πόντῳ Ἀδριάνειον Ἡ-
ράκλειον ἰσάκτιον ἀν-
δρῶν δόλιχον, τῇ αὐτῇ ἡμ[έ-
ρ]ᾳ ὅπλον· ἐν Νεικέᾳ Αὐ-
γούστειον ἀνδρῶν δόλ[ι-
χον, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ δίαυλο[ν
ὅπλον· ἐν Φιλαδελφείᾳ κο[ι-
νὸν Ἀσίας ἀνδρῶν δόλ[ι-
χον.
Προνοησαμένου τῆς ἀνα-
στάσεως τοῦ ἀνδριάντος
Ἀντιδωρίδου τοῦ ἱεροῦ
(ἱεροῦ) θεᾶς Ἀφροδείτης
τοῦ συντρόφου αὐτοῦ.

Titulus repertus est in muro horti, prope a stadio; verba prima non iam exstant; in versibus insequentibus extremae potissimum litterae evanuerunt. Quadratarius in exarando lapide valde

incuriosus fuit. Notandum est: vs. 17 Ἀδρι(ά)νηο[ν. — vs. 18 ἰσάκτ(ι)ον. — vs. 27 littera *N* errore duplicata est. — vs. 39/40 iteratur ἱεροῦ. — ad vs. 15 adnotant editores fortasse in lapide scriptum fuisse *ΩN* pro *ON*.

Monumentum saeculo tertio assignandum est, cf. versum 23. Ludi aut ad Septimium Severum (193—211) aut ad Severum Alexandrum (222—235) referendi sunt.[1])

Ratio verborum scribendorum dispar est, veluti: vs. 17 Ἀδρι-(ά)νη[ον], vs. 28 Ἀδριάνειον, vs. 14 ἐν Ἀδριανῆᾳ.

Adnot. 1) Certe Gordianorum temporibus Σεβήρεια acta iam non sunt. Cf. quae G. Dittenberger de Atheniensibus feriis illius aetatis exposuit: C. I. Att. III[1] p. 57 nr. 121.

§ 30.

De cursore incluto (nr. XXVIII).

Modo diximus de artifice gymnico, cuius victoriae singulae ad memoriam posteritatis propagatae non sunt. Aliud est monumentum, quo homo fere aequalis et eiusdem municipii celebratur. Qui non minus superbiens atque celsus longa serie atavorum eundem a puero cursum honorum ingressus erat, cum ad professionem athletarum accessisset. Cuius nomen inscriptione honoraria, qua victoriae omnes accuratissime exhibentur, non iam continetur[1]), quia initium lapidis fractum est; praenomine Marcus, fortasse praeterea Aurelius, appellabatur; filius erat Timoclis, nepos Agathopodis, pronepos Artemidori.

A puero igitur tanto cum successu in currendo sese exercuerat, ut diversis locis palmam auferret; praecipue dolicho spectatus aliis etiam curriculis interfuerat, veluti diaulo armato vicerat (vs. 25 et 33/34). Campum autem et artis et gloriae eius optime delineabo hac descriptione:

	Itinerarium athletae.	Genus certaminis.	Aetas.	
	A. Ludi maiores.			
Graecia.	Delphica Pythia.	dolichus.	?	
	Actiaca.	dolichus.	?	
	B. Ludi minores.			
	Asia.			
Galatia.	Ancyra; Aesculapia.	dolichus.	puer.	
Bithynia.	Hadrianea; Hadrianea Antinoea.	dolichus.	puer.	
	Heraclea; Hadrianea Herculea isactia.	dolichus.	puer.	
	Chalcedon.[a]	dolichus.	puer.	
			puer vicit quater.	
	Chalcedon.[b] Ludis proximis.	dolichus.	vir.	
	Nicomedia; Augustalia Severia.	dolichus eodemque die diaulus armatus.	vir.	bis.
	Nicaea; Augustalia.	dolichus.	vir.	
	Heraclea; Hadrianea Herculea isactia.	dolichus eodemque die dolichus armatus.	vir.	bis.
	Nicaea; Augustalia.	dolichus eodemque die diaulus armatus.	vir.	bis.
Lydia.	Philadelphia; communes ludi Asiae.	dolichus.	vir.	
			vir vicit novies.	

Patet hunc cursorem praecipue agones in Bithynia actos frequentavisse; Nicaeensibus Augustalibus bis interfuit, tres victorias inde reportavit, Heracleam ad Pontum et puer et adultus visit atque inde etiam Hadrianeis Herculeis certaminibus, quae cum ludis Actiacis aequiparabantur[2]), tres palmas tulit; praeterea

semel apud Galatos, semel apud Lydos prospero eventu prodiit. Triumphi, quos festis celeberrimis Graeciae continentis nanctus est, ei honoris vocabula attulerunt, nomina Actionicae et Pythionicae. Vicit omnino: dolicho simplici duodecies, dolicho armatus semel, diaulo armatus bis, duobus diversis certandi modis uno eodemque die[3] ter. In Asia puer quater, vir novies praemium cursu consecutus est. Honores in eum collati translaticii sunt; namque cives eius Aphrodisienses necnon Ancyrani et Nicomedenses senatorem eum fecerunt; Aphrodisiade autem, qua in urbe incunabula eius fuerunt[4], statua in stadio posita est cura sacerdotis Veneris, Antidoridis cuiusdam, amici eius.

Pauca de singulis rebus addam.

Et primum memorabilis videtur forma *δολιχαδ[ρόμ]ον* (vs. 6) abhorrens a sermonis usu, quem apud scriptores bonae aetatis invenimus. Plato enim, Xenophon, alii dixerunt *δολιχοδρόμος*; minime vero in lapide proposito *α* in *ο* mutari licet, quia eadem forma aliis testimoniis inferioris temporis constat, veluti C. I. Gr. nr. 3206 vs. 9 titulo Smyrnaeo et titulo Aphrodisiensi nr. XXXVII huius sylloges. Necnon in titulo Thespio, quem edidit E. Curtius in Museo Rhenano, 1843, p. 105/106 nr. 6 (= C. Keil, sylloge inscriptionum Boeoticarum, 1847, p. 51 nr. V, vs. 2): *στ[αδ]ιαδρόμους*, sed in vs. 3: *διαυλοδρό[μους]*.

Contra consuetudinem plerumque in catalogis victoriarum ab athletis partarum observatam duo tantum ordines aetatis distinguuntur; gradus medius, dico classem *ἀγενείων*, in lapide non habetur, cf. vs. 20/21: *παίδων . . . κατ[ὰ τ]ὸ ἑξ[ῆ]ς ἀνδρῶν δ*. Contra legas Bulletin de corr. hell. XI (1887) p. 80 ed. Foucart, nr. 1: *παίδων πάλην καὶ τὰ ἑξῆς ἀγενεί[ων] πάλην*. Hic titulus, Magnesiae ad Sipylum inventus, circa Ol. 229, anno p. Chr. n. 137, incisus est. — In fine versus 12 fortasse suppleri potest: *εἰσ[ελαστικόν*.[5])

Pluribus de festis, quae in lapide vocantur, commentari huius loci non est. Satis habeo singula quaedam eximere. Ad vs. 13 adnotandum est Aesculapia[6]) in multis regionibus celebrata esse, veluti, praeter Ancyram Galatiae: Epidauri, Athenis, Carthaeae (Ceae), Pergami, Lampsaci, Nicomediae, Coi, Thyatirae, Termessi, in insula Carpatho.[7]) — Ludi memoriae Antinoi dedicati (vs. 15) non solum in patria eius urbe, Claudiopoli, quae

antea Bithynia, postea *Ἀδριάνεια* nominabatur, agebantur, sed etiam Mantineae Arcadiae.[8]) Unum agonem titulus praebet, qui antea incognitus fuerat: certamen Hadrianeum Heracleum celebratum Heracleae Ponticae. Sed exempla ludorum, qui Herculis nomen gerunt, non desunt, veluti Tralliani habebant *τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῶν Ἡρακλείων.*[9]) — De Actiis disseruit Friedlaender, Sittengeschichte II[5] (1881) p. 434 et 574 [II[6] (1889) p. 478 et 629], ubi hoc novum exemplum addendum est. Cf. etiam Oberhummer: Acarnanien, Ambracia, Amphilochien, Leucas im Altertum (1887) p. 226/7. — De aliis quae in lapide nominantur feriis consulas Indices ad C. I. Gr., ludi, dies festi, p. 42—44, et Eckhelii doctrinam nummorum veterum. — Atque haec quidem de dolichodromo[10]) illo Aphrodisiensi dicenda mihi visa sunt.

Adnot. 1) Suppleri potest *Ἀ[ρτεμί]δωρον.*

2) Cf. Eckhelii D. N. V. IV p. 424.

3) Cf. Friedlaender, Sittengeschichte II[5] p. 451. [II[6] (1889) p. 495].

4) Cf. C. I. Gr. nr. 3676. Cf. etiam Bull. de corr. hell. IX (1885) p. 303, A vs. 10: *τὸν δὲ γυμνικὸν καὶ ἱππικὸν ἰσονέμεον ταῖς τε ἡλικίαις | καὶ ταῖς τειμαῖς.* Agitur de Soteriis Delphicis. Praeterea cf. G. Dittenberger, S. I. Gr. nr. 149, 17; nr. 150, 10. 17. 24. — *ἰσολύμπιος*: nr. 215, 9. 15. — *ἰσοπύθιος*: nr. 149, 16; nr. 150, 9. 16. 24; nr. 215, 9. 15.

5) Cf. Wood, Ephes. inscriptions from the great theatre, p. 54 nr. 8: *μεγάλα Ἐφέσηα ἱερὰ ἰσελαστικὰ ἀνδρῶν πυγμήν.* — Cf. C. I. Gr. nr. 2932; Plin. Ep. X 119.

6) vs. 13: *Ἀσκλήπειον — δόλιχον*; sollemnia fere nominantur *Ἀσκληπίεια.*

7) Cf. Thraemer s. v. Asklepios in: Roscher, Lexikon d. griech. u. röm. Mythologie, p. 631. — Bulletin de corr. hell. X (1886) p. 415 nr. 24, ed. Clerc. — Drexler in: Sallet, Zeitschrift für Numismatik XIV (1887) p. 122 sq. et p. 235. — De Asclepiis Carthaginiensibus cf. Dessau, Bulletino dell' instituto di corr. archeolog. 1881 p. 137.

2) Pausan. lib. VIII cap. IX, 7/8: *τιμὰς δὲ ἐν Μαντινείᾳ κατὰ τοιόνδε ἔσχηκε· γένος ἦν ὁ Ἀντίνους ἐκ Βιθυνίας τῆς ὑπὲρ Σαγγαρίου ποταμοῦ. οἱ δὲ Βιθυνιεῖς Ἀρκάδες τέ εἰσι καὶ Μαντινεῖς τὰ ἄνωθεν. τούτων εἵνεκα ὁ βασιλεὺς κατεστήσατο αὐτῷ καὶ ἐν Μαντινείᾳ τιμὰς καὶ τελετή τε κατὰ ἔτος ἕκαστον καὶ ἀγών ἐστιν αὐτῷ διὰ ἔτους πέμπτου οἶκος δέ ἐστιν ἐν τῷ γυμνασίῳ Μαντινεῦσιν ἀγάλματα ἔχων Ἀντίνου καὶ ἐς τἄλλα θέας ἄξιος λίθων εἵνεκα οἷς κεκόσμηται καὶ ἀπιδόντι ἐς τὰς γραφάς.*

9) Papers of the american school I (1882—83), 1885, ed. Sterrett, p. 110 nr. XI vs. 10 sq. — Apud Iasios agebantur *Ἡράκλεια* certamini-

bus gymnicis; cf. Bull. de corr. hell. V (1881) p. 230 nr. 20 vs. 20 = G. Dittenberger, S. I. Gr. (1883) p. 588 nr. 399. — Heraclea Thebana: nr. XXX huius sylloges.

10) Collega eius occurrit: Papers of the american school vol. III (1884—85): The Wolfe Expedition to Asia minor by Sterrett (1888) p. 291 nr. 413: Kara-Baulo. — Alius: Wood, Ephes. inscriptions from the great theatre, p. 74 nr. 24.

Nr. XXIX, XXX et XXXa.

Nr. XXIX.

Ex exemplis Sherardianis et Spanhemianis ed. A. Boeckhius, C. I. Gr. II p. 524 nr. 2801.

. . . .
. συγκλητι-]
κόν,? [υἱὸν]
ὑπατικοῦ,
τὸν ἀγωνο-
θέτην διὰ βίου
τῶν μεγάλων
Γορδιανήων
Ἀτταλήων
[τῆς] λαμπρο[τά-
τη]ς Ἀφροδεισ-
ιέ]ων πόλεως [τετ-]
ελευτ[ηκ]ό[τ]α?
ἐπὶ τῆς β[α-
σ]ιλίδος Ῥώμη[ς]·
διακομίσας
τὸ πτωμάτι-
ον αὐτοῦ κα-
[τ]έθετο τὸν
φίλον Τιβ. Κλ.
Εὐτυχιανός, [καὶ?]
τὴν εἰκόνα αὐτοῦ.

Ligaturae, quae vocantur, in lapide insunt. Ante annum p. Chr. n. 238 titulus exaratus esse nequit (vs. 6).

Nr. XXX.

„Basis lapidis Pentelici, inventa Athenis in ecclesia *Παναγίας Πυργιωτίσσης*. Versus 31 primos edidit Kumanudis in *Ἀθηνᾷ* 1860 *Νοεμβρ*. 26, totum titulum Pittakis Eph. 4096; Kumanudis Phil. I p. 329 nr. 12." G. Dittenberger in C. I. A. vol. III pars I (1878) p. 59 nr. 129.

Ἀγαθῇ τύχῃ.
[Οὐα]λέριος Ἔκλεκτος Σινωπεὺς
[βου]λευτὴς καὶ Ἀθηναῖος καὶ Δελφὸς
[βου]λευτὴς καὶ Ἠλεῖος καὶ Σαρδιανὸς
[βου]λευτὴς καὶ Περγαῖος βουλευτὴς [κ]-
αὶ Νεικαεὺς βουλευτὴς καὶ ἄλλων πολ-
λῶν πόλεων πολείτης καὶ βουλευτής,
κῆρυξ διςπεριόδος, νεικήσας ἀγῶνας ἱε-
ροὺς οἰκουμενικοὺς τοὺς ὑπογεγραμμέ-
νους. Ὀλύμπια ἐν Πείσῃ β', Πύθια ἐν Δελ-
φοῖς β', Νέμεια ἐν Ἄργει γ', Ἴσθμια δ', Πανα-
θήνεια δ', Πανελλήνια, τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα,
Καπετώλια ἐν Ῥώμῃ γ', Ἀθηνᾶς Προμάχου ἐν
Ῥώμῃ γ', τὸν χειλιετῆ ἐν Ῥώμῃ, ἐφ' ᾧ ἐτει-
μήθην χρυσῷ βραβείῳ μόνος καὶ πρῶτος τῶν ἀπ' αἰ-
ῶνος κηρύκων, Εὐσέβεια ἐν Ποτιόλοις δ', Σεβαστὰ
ἐν Νεαπόλει δ', Ἄκτια ἐν Νεικοπόλει, Ὀλύμπια ἐν
Ἐπιδαύρῳ β', Ἡράκλεια ἐν Θήβαις γ', Τροφώνει-
α ἐν Λεβαδείᾳ β', Ὀλύμπια ἐν Βεροίᾳ β', Πύθια ἐν Φι-
λιππολόλει β', Κεντρείσεια ἐν Φιλιπποπόλει,
Σεβαστὰ ἐν Βυζαντίῳ, Σευήρεια ἐν Νεικομηδεί-
ᾳ β', κοινὸν Βειθυνίας ἐν Νεικομηδείᾳ β', Σευήρει-
α ἐν Νεικέᾳ γ', Χρυσάνθινα ἐν Σάρδεσιν, κοινὸν Ἀσίας ἐν
Σάρδεσιν, Πύθια ἐν Τράλλεσι, Ὀλύμπια ἐν Ἐφέσῳ β',
Βαρβίλληα ἐν Ἐφέσῳ δ', Ἀδριάνεια ἐν Ἐφέσῳ, Ὀλύμ-
πια ἐν Σμύρνῃ β', Ἀδριανὰ Ὀλύμπια ἐν Σμύρνῃ β',
κοινὰ Ἀσίας ἐν Σμύρνῃ, Αὐγούστεια ἐν Περγάμῳ,
Ὀλύμπια ἐν Κυζίκῳ, Διδύμεια ἐν Μιλήτῳ β',
Πύθια ἐν Ἱεροπόλει, Ἄκτια ἐν Τύρῳ, Σεβάσμεια
ἐν Δαμασκῷ β', τὸν περιπόρφυρον ἐν Σειδόνι β',
Ἀττάληα Καπετώλια ἐν Ἀφροδεισιάδι.

Ὑπὸ φωνασκὸν Μ. Αὐρ. Μουσαῖον τὸν καὶ Ἑορτάσιον, Σαρδιανὸν γερουσιαστήν, Δελφὸν βουλευτήν, καὶ Ἠλεῖον καὶ Ἀφροδεισιέα ἀρχιγραμματέα, τειμηθέντα ὑπὸ Ἠλείων καὶ Δελφῶν, ἀνδριᾶσι μόνον καὶ πρῶτον τῶν ἐπὶ φωνασκίᾳ.

Nr. XXX a.

G. Dittenberger: Inschriften aus Olympia, Archaeologische Zeitung vol. XXXVIII (1880) p. 165 nr. 369 fragm. b.

Initium deperiit.

...... βουλευτὴς καὶ Σμυρναῖος βουλευτὴς καὶ Φιλαδελφεὺς βουλευτὴς καὶ Ἱεραπολ[εί]της βουλευτὴς καὶ Τριπολείτης βουλευτὴς καὶ Περγαῖος βουλευτής, κῆρυξ, τρισπεριοδος ἄλειπτος νεικήσας ἱεροὺς ἀγῶνας τοὺς ὑπογεγραμμένους. Ὀλύμπια δ' Ὀλ. σνσ', σνη', σνθ', σ[ξ'] Καπετώλια ἐν Ῥώμῃ γ', Ἀθηνᾶς Προμάχου ἐν Ῥώμῃ γ', Ῥώμης αἰών[ια].

Adnotationes adiecit G. Dittenberger.

§ 31.

Gordianorum temporibus.

Magna Gordiana Attalea. Attalea Gordiana Capitolia.
(nr. XXIX et XXX).

Eckhelius in „Doctrina nummorum veterum", vol. IV p. 435, foras dedit tres nummos Aphrodisienses, quorum una exhibet: *ΑΤΤΑΛΗΑ*, altera: *ΑΤΤΑΛΗΑ . ΓΟΡΔΙΑΝΗΑ*, tertia: *ΑΤΤΑΛΕΙΑ . ΓΟΡΔΙΑΝΕΙΑ . ΚΑΠΙΤΩΛΙΑ*. Unde perspicuum est easdem ferias varie cognominatas, unum nomen mutatum non esse.

Quodsi interrogamus, qua de causa hi ludi appellentur Ἀττάληα sive Ἀττάλεια, responsum non difficile est reddere. Nemo alius nisi Attalus rex Pergamenus auctor nominis fuit; cuius memoriam apud Aphrodisienses exstinctam non esse vel ex eo

intellegitur, quod *Ἄτταλος* et *Ἀτταλίς* in historia nomenclationis in hac civitate usitatae inde ab aetate celeberrimi huius nominis per seriem complurium saeculorum usque ad tempus Gordianorum valde vulgaria sunt.[1]) Ambiguum autem est, quo tempore Aphrodisienses ludis his nomen Attaleorum indiderint, cum neque nummis neque lapidibus inscriptis documenta vetustiora saeculo p. Chr. n. tertio exstent.[2]) Itaque simplex designatio mansit, quoad Gordianus tertius regnare coepit. Etenim tunc Aphrodisienses una cum pia memoria regis Attali numen Caesaris dominantis hoc agone venerabantur[3]); quocirca duplicabant appellationem, id quod praeter inscriptionem nummi etiam titulo lapideo (nr. XXIX) indicatur. Nec vero lectio plane eadem est: in nummo praecedit nomen primarium *Ἀττάλῃα Γορδιάνῃα* et deest additamentum *τὰ μεγάλα,* in lapide habemus (vs. 5) *τῶν μεγάλων Γορδιανήων Ἀτταλήων,* praemisso nomine Caesaris. Num forte, quia magna Gordiana distincte nuncupantur, initio regni Gordiani tertii constitutum est, ut quotannis ludi minores, tribus aut quattuor annis exactis maiores in honorem imperatoris concelebrarentur, in medio relinquendum est. Certe *Γορδιάνῃα* abrogata iam sunt, postquam Philippus Arabs anno 244 p. Chr. n. solium conscendit. — De natura huius agonis nihil traditum videmus; ceterum de administratione aliquantulum comperimus (nr. XXIX). Namque moderator magnorum Gordianorum Attaleorum certaminum in perpetuum dictus erat; vir fuerat ordinis senatorii, filius consularis patris; nomen autem huius agonothetae una cum primis versibus lapidis deperiit. Memorabile sane est, quod de ceteris casibus eius cognoscimus. Procul enim a patria, Romae, in „regia"[4]) urbe, vita defunctus est; cadaver autem Tiberius Claudius Eutychianus, amicus demortui, Roma transduxerat Aphrodisiadem et in sepulcro condiderat; imagine posita memoria eius propagabatur. Sed redeamus ad ludos ipsos. Tertium quoque nomen Attaleis principatu Gordiani fuisse constat; etenim in nummo legimus: *Ἀττάλεια Γορδιάνεια Καπιτώλια.* Sponte intellegitur nomen agonis Capitolini Romae a Domitiano imperatore anno 86 p. Chr. n. instituti atque aetate etiam Diocletiani et Maximiani florentis ad sollemnia Aphrodisiensia translatum esse. Quaeritur nunc, utrum discrimen statuendum sit inter magna Gordiana Attalea et Attalea Gor-

diana Capitolia, an feriae hae, quas vix puto plus sex annis nomine Gordiani insignitas viguisse, eaedem habendae sint; hoc duco veri similius, quo rursus incerta coniectura aliqua ex parte commendatur, ludos minores anniversarios et maiores ex exemplo agonis Capitolini quadriennio exacto celebrandos constitutos fuisse. Simulac Gordianus III occisus est anno p. Chr. n. 244, nomen agonis commutatum esse, testimonio epigraphico confirmatur. Inde ab hoc tempore ludi omisso nomine imperatoris appellabantur *Ἀττάλῃα Καπετώλια* (nr. XXX vs. 31).

Adnot. 1) Testimonia e titulis Aphrodisiensibus composita: C. I. Gr. nr. 2781 = Le Bas-Waddington nr. 1600. — C. I. Gr. nr. 2781 b Add. p. 1111 = Le Bas-Waddington nr. 589 et 1596. — C. I. Gr. nr. 2805; C. I. Gr. nr. 2805ª = Le Bas-Waddington nr. 1615. — C. I. Gr. nr. 2819 b Add. p. 1115 = Le Bas-Waddington nr. 1597. — C. I. Gr. nr. 2820 = Le Bas-Waddington nr. 1602. — C. I. Gr. nr. 2826; C. I. Gr. nr. 2829 = Le Bas-Waddington nr. 1630. — C. I. Gr. nr. 2831; C. I. Gr. nr. 2837 b Add. p. 1117 = Le Bas-Waddington nr. 1634. — C. I. Gr. nr. 2840 = Le Bas-Waddington nr. 1637. — Le Bas-Waddington nr. 1609 a; nr. 1623; nr. 1639.

2) Eckhelius sumpsit ludos illos Attalorum temporibus conditos et usque ad aetatem Gordiani tertii conservatos esse, quam opinationem non praefracte abnuam, quamquam de Attaliis festis aliorum locorum tale quid ignoro. Boeckhius (C. I. Gr. Add. 2139 b, 2758) putat illos ludos ex cive Aphrodisiensi appellatos esse, quam sententiam suam fecit Poland, de Graecorum sollemnibus ex regum diadochorum et epigonorum nominibus appellatis, in: Commentationes philologae Ottoni Ribbeckio dedicatae (1888) p. 456 adnot. 5. Sed certam causam non video, cur Attalea non referamus ad regem Pergamenum. Cf. quae dixi § 34 p. 165/166. — Attalea Delphica denominata sunt de Attalo II Philadelpho (159—138 a. Chr. n.), cf. Bulletin de corr. hell. V (1881) p. 157, ed. Haussoulier; G. Dittenberger, S. I. Gr. nr. 233 vss. 41. 58. 65. — In titulo Teo, Le Bas-Waddington nr. 93, legimus: *ἐν τῷ ἀγῶνι, τῷ τεθέντι Ἀττάλῳ.*

3) Athenienses quoque Gordianorum festa habebant; cf. C. I. A. III¹ (1878) nr. 1197, p. 421 col. III vs. 26: *ἀγωνοθέται . . . . . Γορδιανείων*, item nr. 1198 p. 427 col. I vs. 19.

4) nr. XXIX vs. 12/13: *ἐπὶ τῆς β[ασ]ιλίδος Ῥώμη[ς]*; cf. C. I. Gr. nr. 5910: *ἐν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ.* — Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 128 vs. 37, titulus est Nysaeus, ed. Clerc: *ἐν τῇ βασιλευούσῃ Ῥωμαίων πόλει.* — In titulo Gortynae, in urbe Cretensi, invento, C. I. Gr. nr. 2595 vs. 2/3: *ἔπαρχον τῆς βασιλευούσης Ῥώμης.* — In lapide Puteolis reperto, C. I. Gr. nr. 5853 vs. 31: *ἐν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ.*

§ 32.

Attalea Capitolia.

In magna inscriptione Athenis reperta occurrunt *Ἀττάλῃα Καπετώλια ἐν Ἀφροδεισιάδι* (nr. XXX vs. 31) ita quidem, ut numerentur inter *ἀγῶνας ἱεροὺς οἰκουμενικούς*. Ac primum agitur de tempore, quo Attalea primum cognominata sint Capitolina. Quaestio in inopia testimoniorum, quae antiquiora annis Gordianorum sint, solvi non potest. Contra id exploratum est, sollemnia in titulo proposito (nr. XXX) commemorata ab Aphrodisiensibus non post annum 257 p. Chr. n., certe non prius anno 244 p. Chr. n., celebrata esse, cum, ut infra exponendum erit, monumentum annis 253 et 257 ortum esse constet, atque, si ludi vivo Gordiano acti essent, nomen eius neutiquam in accuratissima illa descriptione victoriarum silentio praetermissum esset. At opponat mihi quispiam: unde scis hanc victoriam referri non posse ad Attalea Capitolia ante regnum Gordianorum acta, praesertim cum in indice vs. 21 et 22 alii ludi inveniantur, qui (propter additamentum *Σευήρεια*) nequaquam post annum 237 editi esse possunt. At qui ordinem in tabula illa agonistica observatum paulo accuratius inspexerit, is libenter concedet, optionem nonnisi inter annos 244 et 257 fieri posse.

Tempus, ad quod *Ἀττάλῃα Καπετώλια ἐν Ἀφροδεισιάδι* (vs. 31) pertineant, adumbravimus; nunc qualis agon fuerit, intueamur. Qua de re duobus indiciis docemur, quae ad conclusiones viam muniunt. Certamen enim vocatur et sacrum oecumenicum et Capitolinum. Luce clarius est cives urbis, qui ad id tempus ludis minoris auctoritatis contenti non esse non potuerant, nescio quo anno saeculi tertii magnum agonem nanctos esse, institutum simili ratione atque Capitolinum Romanum, cui artifices totius orbis terrarum intererant et iura privilegiaque sacrorum certaminum concedebantur. Qua cum re arte cohaerere puto argumentum titulorum nr. XXXI—XXXV huius sylloges, quorum sensus antea parum poterat comprehendi. Dicturus sum de hac quaestione in § 34.

Praeterea accepimus certamen praeconum cum Attaleis Capitolinis coniunctum esse (vs. 8) nec victores longe lateque percelebratos inferius maiestate sua duxisse, Aphrodisiade concer-

tare. Talis fuit Valerius Eclectus, natus Sinopae, cuius vitae et honorum cursum duobus monumentis et Athenis et Olympiae erectis cognoscere possumus. Quae cum ad illustranda tempora Attaleorum Capitolinorum et aestimandam auctoritatem, quam habebant, nonnullius momenti sint, nunc liceat mente circumspicere.

§ 33.

Valerius Eclectus Sinopensis, praeco[1]) plistonica, prodit in Attaleis Capitoleis.

Artifex hic vocis tamquam suus ipse praeco fuit, cum praeconium victoriarum suarum duobus[2]) donariis inscribendum curaverit, quae deinceps primum Athenis, tum Olympiae dedicavit. Quorum titulorum argumentum reddo hac forma:

Synopsis commissionum praeconiarum.

I.

Eclecti victoris itinerarium usque ad Ol. 258/259 = 253/257 p. Chr. n.

Terra	Agones (sacri oecumenici): Regio	Urbs	Nomina.	Victoriarum numerus.	Indicia temporis.
Graecia	Elis	Pisa	Olympia.	2	Ol. 256 = 2 p. Chr. n. (Ol. 258 = 2
	Phocis	Delphi	Pythia.	2	
	Argos	Argos	Nemea.	3	
	Isthmus		Isthmia.	4	
	Attica	Athenae	Panathenaica.	4	
			Panhellenia.	1	
	Argolis	Argos	τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα.	1	
Italia	Latium	Roma	Capitolia.	3	
			Ἀθηνᾶς Προμάχου.	3	

Terra	Regio	Urbs	Nomina	Victoriarum numerus.	Indicia temporis.
	Agones (sacri oecumenici)				
alia.	Latium	Roma	Saecularia, quibus millesimus annus urbis celebrabatur.	1	a. u. c. 1000 = 248 p. Chr. n. χειλιετὴς ἀγὼν = Ῥώμης αἰώνια.
	Campania	Puteoli	*Εὐσέβεια.*	4	
		Neapolis	Augustalia.	4	
aecia.	Acarnania	Nicopolis	Actia.	1	
	Dalmatia	Epidaurus	Olympia.	2	
	Boeotia	Thebae	Heraclea.	3	
		Lebadia	Trophonia.	2	
	Macedonia	Beroea	Olympia.	2	
	Thracia	Philippopolis	Pythia.	2	
			Κεντρείσεια.	1	
		Byzantium	Augustalia.	1	
ia.	Bithynia	Nicomedia	Severia.	2	ante 237 p. Chr.
			κοινὸν Βειθυνίας.	2	
		Nicaea	Severia.	3	ante 237 p. Chr.
	Lydia	Sardes	Chrysanthina.	1	
			κοινὸν Ἀσίας.	1	
		Tralles	Pythia.	1	
	Ionia	Ephesus	Olympia.	2	
			Barbillea.	4	
			Hadrianea.	1	
		Smyrna	Olympia.	2	
			Hadriana Olympia.	2	
			κοινὸν Ἀσίας	1	
	Mysia	Pergamum	Augustalia.	1	
	Propontis	Cyzicus	Olympia.	1	
	Ionia	Miletus.	Didymea.	2	
	Syria	Hierapolis	Pythia.	1	

Terra	Agones (sacri oecumenici) Regio	Urbs	Nomina.	Victoriarum numerus.	Indicia temporis.
Asia.	Phoenice	Tyrus	Actia.	1	
	Coele-Syria	Damascus	Σεβάσμεια.	2	
	Phoenice	Sidon	τὸν περιπόρφυρον ἀγῶνα	2	
	Caria	Aphrodisias	Attalia Capitolia.	1	Non post Ol 258/9 = 253 5 p. Chr. n.

II.

Eclecti victoriae post Ol. 258/9 = p. Chr. n. 253/7.

Graecia	Elis	Pisa.	Olympia.	2	Ol. 259 et 26 = 257 et 26 p. Chr. n.

Conspicati igitur sumus Attalia Capitolia in tabula illa postremo loco nuncupata esse. Quid iudicemus? Putandumne est Aphrodisiadem eam fuisse urbem, cuius festa Eclectus, antequam Athenis monumentum sibi ponendum curaverat, postremo frequentaverit, an existimemus Attalia Capitolia ceteris undequadraginta sacris certaminibus, quae in elogio lapidis praegrediuntur, postposita esse ratione maioris minorisve auctoritatis et famae ludorum? Quantum video, Eclectus intuens gloriam feriarum victorias ita digerendas esse iussit, ut initium fieret a quattuor summis Graeciae ludis, deinde novem insequerentur et Graeciae et Italiae agones[3]), qui in existimatione hominum secundum obtinebant locum. In enumerandis vero ceteris commissionibus simplex terrarum ordo conservatur. Certe victoriae singulae ad spatium temporis non ita multo maius annis viginti quattuor distribuendae sunt. Itinera Asiana[4]) videtur praeco intermisisse quotienscunque unus alterve de tredecim magnis agonibus actus est. Diversa sollemnia iterum ac saepius visit veluti sex agonibus quater, quinque ter, tredecim bis, sedecim semel interfuit.

Quibus intervallis redierit, tantummodo de magnis Olympiis accepimus, ad quae revertit, posteaquam Ol. 256 = 245 p. Chr. n. primum prodiit, Ol. 258, Ol. 259, Ol. 260. — Victoriarum summa efficit unum et octoginta, quarum postremas esse cognovimus duas Olympicas. Non ita multo antea puto praeconem Aphrodisiade aemulum superavisse.

Neque fieri poterat, quin admirationem aequalium haberet summam. Neque enim parvo honori plurimae civitates sibi tribuerunt eum civem et senatorem suum asciscere; Eclectus ipse satis habet paucas urbes attulisse, velut Sinopen, Delphos, Athenas, Elidem, Sardes, Pergam, Nicaeam; in monumentum posterius curaverat paucas alias inscribendas esse, quae, praeter Pergam, antea nominatae non erant, Smyrnam, Philadelphiam, Hierapolim, Tripolim, quae civitates exemplum aliarum tardius imitatae sunt. Amplissimus vero honor ei obvenit Romae, cum Philippus Arabs imperator millesimum urbis conditae annum concelebraret; tunc enim solus primusque aureo caduceo donabatur (cf. C. I. Gr. nr. 3674 vs. 14/15). — Atque haec de Valerio Eclecto, cuius praesentia in certamine Aphrodisiade instaurato splendorem eius non modice auxit. Sed praeter agonistam ipsum habemus notitiam eius quoque, cuius adminiculo praeco meditans suam artem usus est.

Eclecto adest phonascus Musaeus.

Marcus Aurelius Musaeus, cui cognomentum etiam erat Heortasius, vocem praeconis exercebat.[5]) Qui cum vir esset spectatae facultatis, ubicunque, quo Eclectum comitabatur, honorificentissime excipiebatur. Etenim a gerusia Sardiana socius adhibitus, a Delphis senator factus, ab Eleis et Aphrodisiensibus scriba summus appellabatus est atque ad singulare etiam ornamentum pervenit, quo nemo antea phonascus gloriari potuerat, cum et Elide et Delphis statua ei erigeretur.

Adnot. 1) Cf. Ostermann, de praeconibus Graecorum, diss. Marburg. 1848. Ad agonem praeconum referendus est titulus Metropolitanus, quem edidit Ramsay, Mitt. d. arch. Inst. VIII (1882) p. 142, recte restituit Brinck, Inscriptiones Graecae ad choregiam pertinentes, Diss. Hal. Philol. vol. VII (1886) p. 248 in „Addendis et Corrigendis“:

Ἀγαθῇ τύχῃ.
Ἀθλοφόρ[ο]ν κ[ήρ]υκα, | τὸν [ἠ]ϊθέω[ν] ὄχ' ἄ[ρι]στ[ον]
Ἐπαγάθο[υ] πένπτον | [υ]ἱέα Λυσί[μα]χον
Στέψε πάτρη ξυνπᾶσ[α] | Δίκης ὑπ' ἀρείονι βώ[μῳ]
Τᾷ μεγάλᾳ φονᾷ κ[ῦ]δος ἐνενκάμενον.

2) Nr. XXX et XXX a.

3) τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα, cf. Boeckhii Explicat. in Pind. p. 175. — Bulletino dell' instituto arch. (1877) p. 109, vs. 19, inscriptio athletica Neapolitana.

4) Ἁδριάνεια Ὀλύμπια apud Smyrnaeos acta (C. I. A. III [1878] nr. 127; Philostrat. vit. soph. 1, 25, 1) habebant etiam nomen simplex Ἁδριάνεια, Archaeol. Zeitung 1877 p. 100 nr. 68; Ὀλύμπια Smyrnaea (vs. 27) confundi non licet cum Hadrianis Olympiis Smyrnaeis.

5) vs. 32: ὑπὸ φωνασκόν. Idem exhibetur in inscriptione Olympia anni 137/8 p. Chr. n.: Dittenberger, Archaeologische Zeitung XXXV p. 100 nr. 68: Π. Αἴλιος Ἀρτεμᾶς Λαοδικεὺ[ς νική]σας Ὀλυμπιάδι σκν Ὀλύμπια κήρυκας καὶ τοὺς ὑπογεγραμμένους ἀγῶνας . . . . ὑπὸ φωνασκὸν Λ. Τυρρώνιον Λόνγον Εἰκονι[έ]α τὸν καὶ Λαο[δι]κέα. — In titulo Smyrnaeo, qui victorias citharoedi cuiusdam continet, habes (C. I. Gr. nr. 3208 vs. 22 sq.): ὑπὸ φωνασκὸν Π. Αἰλ. Ἀγαθήμερον Ἐφέσιον καὶ Σμυρναῖον καὶ Περγαμηνόν, κιθαρῳδὸν ἱερονείκην καὶ μελοποιὸν ἔνδοξον, περὶ πάντα εὔνουν γενόμενον ὡς φύσει πατέρα. — In lapide Argi reperto (Bullettino dell' instit. [1873] p. 142, ed. Lüders) legimus: ἡ πόλις ἡ τῶν Ἀρ]γείων . . . . . . Μ. | Οὔλπιον Διοδώρου υἱὸν Ἡλιόδω ρον τὸν ἴδιον πολείτην, νεικήσαν τα Νέμεια δ', Ὀλύμπια γ', Πύθια, Ἴσθμι α, Ἄκτια β', Νέαν πόλιν β', τὴν ἐξ Ἄρ|γους ἀσπίδα γ', κοινὸν Ἀσίας β', Οὐράνια δ' καὶ τοὺς κατ' ἐπαρχείαν ἀγῶ·νας ὅσους οὐδεὶς τῶν πρὸ αὐ|τοῦ κιθαρῳδῶν ὑπὸ φωνασκὸν | Μ. Οὔλπιον Θεόδωρον τὸν ἴ|διον ἀδελφόν. — Officium phonasci discere possumus ex Suetonii Augusto c. 84: „Pronuntiabat dulci et proprio quodam oris sono, dabatque assidue phonasco operam. Is enim vocem intorquere, remittere, lenire, exasperare docebat."

Nr. XXXI – XXXV.

Nr. XXXI.

C. I. Gr. II p. 510 nr. 2761, ed. A. Boeckhius.

Ὁ δῆμος τῆς λαμ-
προτάτης Ἀφρο-
δεισιέων πόλε-
ως τὸν λαμπρό-

τατον δῆμον
Ἀπολλωνιατῶν
τῶν ἀπὸ Σαλβά-
κης συνθύσαν-
τα ἐπὶ τῇ δεδομέ-
νῃ τοῦ ἱεροῦ ἀγᾶ-
νος δ[ω]ρεᾷ,
προνοησαμένου
Μ. Ἀντ. Νε[ικ]ομάχου
Βλάστου, πρ[ω]τολόγου
ἄρχοντος τὸ γ.

De titulis nr. XXXI—XXXV cf. § 34.

Nr. XXXII.

C. I. Gr. II p. 510 nr. 2762, ed. A. Boeckhius

Ὁ δῆμος τῆς λαμ-
προτάτης Ἀφρο-
δεισιέων πόλε-
ως τὸν λαμπρό-
τατον δῆμον τῶν
Ἡρακλ[ει]ωτῶν
συνθύσαντα
ἐπὶ τῇ δεδομέ-
νῃ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶ-
νος δ[ω]ρεᾷ, προ-
νοησαμένου Μ.
Αὐρ. Ἀντ. Νεικομά-
χου Βλάστου, πρ[ω]-
τολόγου ἄρχον-
τος τὸ γ.

Nr. XXXIII.

C. I. Gr. II p. 510 nr. 2763, ed. A. Boeckhius.

Ὁ δῆμος τῆς λαμ-
προτάτης Ἀφρο-
δεισιέων πόλε-
ως τὸν λαμπρό-

τατον δῆμον
Ἱεραπολειτῶν
συνθύσαντα ἐπὶ
τῇ δεδομένῃ τοῦ
ἱεροῦ ἀγῶνος δω-
ρεᾷ,
προνοησαμένου Μ. Αὐρ.
Παπίου τοῦ Παπίου, δ τοῦ
Διογένους, τοῦ πρ[ω]το-
λόγου ἄρχοντος τὸ β.

Nr. XXXIV.

C. I. Gr. II p. 511 nr. 2764, ed. A. Boeckhius.

Ὁ δῆμος τῆς λαμ-
προτάτης Ἀφρο-
δεισιέων πόλε-
ως τὸν λαμπρό-
τατον δῆμον
Κιβυρατῶν
συνθύσαντα ἐπὶ
τῇ δεδομένῃ τοῦ
ἱεροῦ ἀγῶνος δω-
ρεᾷ,
προνοησαμένου Μ. Α[ὐ]ρ.
Παπίου τοῦ Παπίου, δ. τοῦ
Διογένους, τοῦ πρ[ω]το-
λόγου ἄρχοντος τὸ β.

Nr. XXXV.

C. I. Gr. II p. 511 nr. 2765, ed. A. Boeckhius.

Ὁ δῆμος τῆς λαμ-
προτάτης Ἀφρο-
δεισιέων πόλε-
ως τὸν λαμπρό-
τατον δῆμον
Ταβηνῶν συν

. . . .

Vs. 6: „συνθύσαντα, ceteri ut in praecedentibus", sic Boeckhius. Quaeritur, utrum archon idem fuerit necne.

§ 34.

Sacer agon (nr. XXXI—XXXV).

Modo disseruimus de eo certamine urbis Aphrodisiadis, quod pertinebat ad *ἀγῶνας ἱεροὺς οἰκουμενικούς*. Nunc sermo erit de inscriptionibus, in quibus mentio fit *ἱεροῦ ἀγῶνος*, et quaestio proponetur, quae ratio ac necessitudo inter duo haec instituta demonstrari fortasse possit.

Et argumentum titulorum quinque brevissime sic exprimitur: populo Aphrodisiensium sacer agon dono datus erat, quo singulari beneficio adducti supplicationem et gratulationem indixerunt, ad quam cives oppidorum vicinorum publice invitati sunt. Necnon ad sacrificia et caerimonias concelebrandas venerunt; in lapidibus autem nominantur quinque civitates: Apollonia, quae Salbacia cognominabatur, Heraclea, Hierapolis, Cibyra, Tabae, quibus propter studium et societatem per summum magistratum Aphrodisiensium gratiae aguntur.

Et Apolloniatae quidem atque Heracleotae eo anno publice laudantur, quo M. Aurelius Antonius Nicomachus Blastus tertium archon eponymus est, Hierapolitani, Cibyratae, Tabeni, quo anno Marcus Aurelius Papias, filius Papiae[1]), iterum collegio archontum praeest.

Quae ut planius intellegantur, ad coniecturas necesse erit confugere. Primum interrogabimus, cui Aphrodisienses commodum illud debuerint. Puto non nisi imperatoris ipsius gratia atque consensu privilegium agonis modo ac ratione aliorum certaminum sacrorum instituendi datum esse.[2]) Deinde incertum restat, quo tempore Aphrodisiensibus id concessum sit. Neutiquam cogitari posse de aetate exitu saeculi p. Chr. n. alterius vetustiore duo quos commemoravi viri satis docent. Certe floruit agon saeculo p. Chr. n. tertio neque cum Aphrodisienses vix plus unius magni certaminis privilegio usi sint, dubito veri simillimum existimare illud donum *ἱεροῦ ἀγῶνος* referendum esse ad illos ludos oecumenicos, qui in aliis lapidibus vocantur *Ἀττάληα Καπετώλια*; sacer vero agon *Ἀττάληος* nomi-

nabatur, ut antiquitatem redoleret, postea cognomine *Καπετώλιος* ornabatur, quia temperatus compositusque erat ad normam ac rationem agonis Capitolini Romani.[3])

Urbes finitimas in novam hanc sedem ludi sacri convenisse, non est, cur miremur, quia manifestum est incolas totius regionis circumiacentis e sollemnibus tantae celebritatis ingentem utilitatem et fructus varios percepisse. Aliud istius generis exemplum ex aetate Antoninorum cognitum habemus, cum maiores ludi Aphrodisienses a femina opulenta editi conterminas civitates alliciebant.[4])

Adnot. 1) Diogenes — Diogenes — Diogenes — Diogenes — Papias — M. Aur. Papias. — Papiam quendam Aphrodisiensem, qui floruit aetate Hadriani, novi ex: Overbeck: Die antiken Schriftquellen zur Geschichte der bildenden Künste bei den Griechen (1868) p. 441 nr. 2286 (= C. I. Gr. nr. 6140): Inschriften an den Plinthen zweier Centaurenstatuen im Capitolinischen Museum: *Ἀριστέας καὶ Παπίας Ἀφροδεισεῖς* = E. Loewy: Inschriften griechischer Bildhauer (1885) p. 260 nr. 369. Cf. etiam Baumeister, Denkmäler des klassischen Altertums I (1885) p. 127 r. o.: Aristeas und Papias, Bildhauer aus Aphrodisias. — Nicomachus Blastus rursus occurrit C. I. Gr. nr. 2760: *ἄρχοντ[ε]ς οἱ περὶ Αὐρήλιον Ἀντ[ώ]νιον Νεικόμαχον Βλάστον πρ[ω]τόλογον ἄρχοντα τὸ τρίτον*, et C. I. Gr. nr. 2799: *ἐπὶ ἀρχόντων τῶν περὶ Μ. Ἀντ. Νεικόμαχον Βλάστον ἄρ[ξ]αντα τ[ρὶς] τὴν πρώτην ἀρχήν*.

2) Quis pecuniam necessariam largitus sit, sciri nequit.

3) Donum agonis commemoratur apud Tertullianum: adversus Gnosticos scorpiace, cap. VI (Patrologiae t. II p. 133): „Sed si certaminis nomine Deus nobis martyria proposuisset, per quae cum adversario experiremur . . . . . . Agonas istos, contentiosa sollemnia et superstitiosa certamina graecarum et religionum et voluptatum quanta gratia saeculum celebret, etiam Africae liquit. Adhuc Carthaginem singulae civitates gratulando inquietant, donatam pythico agone post stadii senectutem.“ De Pythiis Carthaginiensibus cf. H. Dessau: Bulletino dell' instituto di corrispondenza archeologica (1881) p. 137.

4) Analoga affero haec: Le Bas-Waddington nr. 1743 f.: *Ἰλιεῖς καὶ αἱ πόλεις αἱ κοινωνοῦσαι τῆς θυσίας καὶ τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς πανηγύρεως κ. τ. λ.*, titulus ex aetate Augusti. — C. I. Gr. nr. 3602—3604. — Bull. de corr. hell. X (1886) p. 319 nr. 3, ed. Holleaux et Paris, titulus Termessi prope ab Oenoandis Lyciae repertus est, vs. 20 sq.: *συστησάμενον εἰς πάντα τὸν αἰῶνα πανήγυριν ἀγώνων θυμελικοῦ καὶ γυμνικοῦ ἐκ πάντων Λυκίων, καλέσαντα καὶ τὰς λαμπρὰς πόλεις Τερμησσὸν τῆς Παμφυλίας τὴν ἀνέκαθεν συνγενίδα καὶ τὴν Καισαρέων Κιβυρατῶν τῆς Ἀσίας πόλιν κ. τ. λ.* — Cf. etiam Revue archéologique 1887 p. 61, tit. Alexandriae Aegypti, ed. Néroutsos-Bey. — Cf. Hom. Il. XXIII, 633.

Nr. XXXVI.

Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 74 nr. 4 (ed. P. Paris et M. Holleaux).

[Ἡ β]ουλὴ καὶ ὁ δῆ[μος
καὶ ἡ γερουσία καὶ οἱ
νέοι :·: ἐτείμησαν
ταῖς καλλίσταις τει-
μαῖς Ἄδραστον Ἀδράσ-
του, πέμπτον ἱερονε[ί-
κην, ἀπὸ συνόδου, ἄν-
δρα γένους πρώτου,
ζήσαντα πρὸς ἀρετὴ[ν
καὶ εὐδοξίαν.

Lapis ductibus magnis et ornatis inscriptus prope a stadio repertus est. — In versu 3 interpunctio adhibita est: :·:

§ 35.

Hieronica. *Οἱ νέοι* (nr. XXXVI).

Adrastus, filius Adrasti, in lapide nr. XXXVI appellatur *πέμπτος ἱερονείκης*, sed nomen ludorum deest. Quem ad finem numerus ordinalis adiectus sit, non video nisi quintum civium Aphrodisiensium significat, qui ex institutione sacri agonis, de quo modo diximus, victores discesserunt. Quam artem agonisticam calluerit, in titulo honorario silentio praetermittitur, traditur solum glorioso genere [1]) eum ortum et sodalem fuisse collegii artificum.[2])

Honores ei obtigerunt „pulcherrimi“[3]), decreti a senatu populoque, a gerusiastis et iuvenibus; quod interdum apud Aphrodisienses observavimus, id rursus confirmatur: etenim *οἱ νέοι*[4]) coniuncti cum ceteris corporibus urbanis constituendarum statuarum participes sunt.

Adnot. 1) De diversis Adrastis cf. Indices.

2) *ἀπὸ συνόδου* editores de collegio artificum Dionysiacorum intellectum volunt esse. Sed respiciendum est fuisse synodos tam thymelicas quam xysticas. Cf. Benndorf, Reisen (1884) p. 123 nr. 96 vs. 8—11: *τειμηθέντα καὶ ὑπὸ | τῶν ἱερῶν ξυστικῆς τε καὶ θυμελικῆς συνόδων κ. τ. λ.* (lapis Xanthi Lyciae inventus est). — In titulo Aphro-

disiensi nr. XX vs. 7 legimus: *τῶν ἀπὸ τῆς συνόδου*, idem nr. XXXVII lap. A. — C. I. Gr. nr. 2759 (= nr. XX a) ab editoribus iniuria laudatur, quia *μόνου*, non *συνόδου* vera lectio est), cf. nr. XX a vs. 1.

3) Vide § 4.

4) Vide §§ 16 et 20, 2.

Nr. XXXVII.

C. I. Gr. II p. 503 nr. 2758, ed. A. Boeckhius. „Aphrodisiade in australi parte urbis, haud procul ab orientali parte.“

I.

Lapis A.

[*Ἀγῶνος τοῦδε καὶ τοῦδε πενταετηρικοῦ? μου-*]
σικοῦ τῶν ἀπὸ τῆς συνοδου θέ[*ματα τὰ*]
ὑπογεγραμμένα.

Col. I.

Σαλπικτῇ	* ρν
κήρυκ[*ι*]	* ρν
ἐνκωμιογράφῳ	* σ
ποιητῇ	* σ
παιδὶ κιθαρῳδῷ	* ρν
[*Π*]*υθικῷ* [*α*]*ὐλητῇ*	* σ
[*κ*]*ωμῳδῷ*	* υ
[*τραγ*]*ῳδῷ*	* φ
[*κυκλ*]*ίῳ αὐλητῇ*	* τν

Col. II.

ἀνδρὶ κιθαρῳδῷ	* φ
διὰ πάντων	* σ
εἰς δὲ τὸν γυμνικὸν	
τῶν πολειτῶν παι-	
δων ἀγῶνα	* . . .
[*σ*]*ταδιαδρόμῳ ἄνδρ*[*ας*	* . . .]
παλαιστῇ ἄνδρας	[* . . .]
πανκρατιαστῇ ἄνδρας	[* . . .]
πύκτῃ ἄνδρας	[* . . .]

Utrum in fine alterius columnae marmor mutilum sit an tertia etiam columna adposita fuerit, sciri iam nequit.

II.

Lapis B.

ἀνδρὶ κιθαρῳδῷ	* γ,σν
δευτερεῖον	* α,
ποιητῇ Ῥωμαϊκῷ	[* . . .]
ποιητῇ	[* . . .]
διὰ πάντων	* α,
γραμματεῖ	* φν
πανηγυριάρχῃ	* α,
βήλων καὶ τῶν	* α,
διὰ θεάτρου	

III.

Lapis E et D.

E. Col. I.

Σαλπικτῇ	* φ
κήρυκι	* φ
Πυθικῷ αὐλητῇ	* α,υ
δευτερεῖον	* υ
κυκλίῳ αὐλητῇ	* [φ?]
δευτερεῖον	* ρ
κωμῳδῷ	* α,χ
δευτερεῖον	* φ
τριτεῖον	* τ
τραγῳδῷ	* β,ψ
δευτερεῖον	* ω
τριτεῖον	* χ

„Hic deest lapis, in quo finis musicorum certaminum scriptus erat et initium gymnicorum, fortasse hoc pluribus verbis expressum, ut tit. I col. II: *εἰς δὲ τὸν γυμνικὸν κ. τ. λ.*“

Col. II.

ἀνδρὶ	
δολιχαδρόμῳ	* β,
ἀγενείοις	
σταδιαδρόμῳ	* β,
πεντάθλῳ	* γ,ω

παλαιστῇ	* γ,ω
πύκτῃ	. . .
παγκρατιαστ[ῇ]	* ε,
ἀνδρὶ	
πεντάθλῳ	* α,τμ
παιδὶ	
σταδιαδρόμῳ	* α,υ

„Hic deest lapis, qui videtur decem versus explevisse, fere hos:

[ἀνδρὶ
σταδιαδρόμῳ
ἀνδρὶ]
διαυλαδρόμῳ
παιδὶ
δολιχαδρόμῳ
παιδὶ
διαυλαδρόμῳ
παιδὶ
πεντάθλῳ]."

Col. III.

παισὶν	
παλαιστ[ῇ	. . .
πύκτῃ	. . .
παγκρα[τιαστῇ	. . .
ἀνδράσιν	
παλαισ[τῇ	. . .
πύκτῃ	. . .
παγκρα[τιαστῇ	. . .
ὁπλειτο[δρόμῳ	. . .
κέλητι [τελείῳ	. . .
κέλητι [πωλικῷ	. . .
συνωρίδ[ι τελείᾳ	. . .
συνωρίδι [πώλων	. . .

D.

δευτερείου π[ώ]λ[ων?]	* τυ
ἅρματι τελείῳ	* α,φ
ἅρματι πωλικῷ	* α,

ἅρματος [τ]ελείου τὸ β	* φ
[ξ]υστάρχῃ [ε]ἰς ἀναπ[λήρωσιν]	* ψμε
εἱμαντοπαρόχῳ	* τα
ἀφετ[η]ρίας μαγγάνων	* τ
σκάμματος καὶ . . . . ματος[1])	* υ
εἰς ἔλαιον	* β,
ἀγαλματοποιοῖς	* [α,]φ

Adnot. 1) *σκάμματος καὶ . . . . . ματος* supplevit Fedde sic: *καὶ [πληρώ]ματος* (?). („Der Fünfkampf der Hellenen. Wissenschaftliche Beilage zum Osterprogramm 1888 des Breslauer Gymnasiums zu St. Elisabeth", p. 39 Anm. 1.)

IV.
Lapis G.

Col. I deficit. Fuit fere hoc loco:

[Σαλπικτῇ
κήρυκι
ἐγκωμιογράφῳ
ποιητῇ
πυθαύλῃ
κωμῳδῷ
τραγῳδῷ]

et similia, interpositis fortasse *δευτερείου, τριτείου,* ut alibi.

Col. II (vulgo I).

χοροκιθαρ[εῖ]	* φ
χοραύλῃ	* ψν
κιθαρῳδῷ	* α,φ
δευτερ[ε]ίου	* υ
πυῤῥίχῃ	* φ
Σατύρῳ	* ρν
διὰ πάντων	* φ
Θέματα γυμνικά	
παιδὶ δολιχαδρόμῳ	* φ
παιδὶ σταδιαδρόμῳ	* [φ]κε
παιδὶ [δ]ιαυλ[α]δρόμῳ	* φ
παιδὶ πεντάθλῳ	* σν
παιδὶ παλαιστῇ	* α,

Col. III (vulgo II).

παιδὶ πύκτῃ	* α,
παιδὶ παγκρατιαστῇ	* α,[χ]ν
ἀγενείῳ σταδιαδρόμῳ	* ψν
ἀγενείῳ πεντάθλῳ	* τπε
ἀγενείῳ παλαιστῇ	* α,φ
ἀγενείῳ πύκτῃ	* α,φ
ἀγενείῳ παγκρατιαστῇ	* β,
ἀνδρὶ δολιχαδρόμῳ	* ψν
ἀνδρὶ σταδιαδρόμῳ	* α,σν
ἀνδρὶ διαυλ[α]δρόμῳ	* α,
ἀνδρὶ πεντάθλῳ	* φ
ἀνδρὶ παλαιστῇ	* β,
ἀνδρὶ πύκτῃ	* β,

Col. IV (vulgo III).

ἀνδρὶ παγκρατιαστῇ	* γ,
ὁπλειτοδρόμῳ	* φ
ἀπο[β]άτῃ	* σν
ἱππικῷ	* ψν
σκάμματος καὶ μαγγάνων	* [υν]
εἰς τὸ στάδιον	* φ
[ἱμ]άντων [μ]ισ[θ]ός	* σν
[ξ]υστάρχῃ εἰς ἀναπ[λή]ρωσιν	* χοδ
ἀνδριάντος	* α,

Notae numerales, quae in hoc lapide desiderantur, lapide V F et C suppleri possunt.

V.

Lapis F et C.

Col. I deficit. Fuit fere hoc loco:

[Σαλπικτῇ
κήρυκι
ἐγκωμιογράφῳ
ποιητῇ
πυθαύλῃ
κωμῳδῷ
τραγῳδῷ]

„interpositis, credo, pluribus usque in longitudinem tredecim versus."

F. Col. II (vulgo I).

χοροκιθαρεῖ	* φ
χοραύλῃ	* ψν
κιθαρῳδῷ	* α͵φ
δευτερεῖον	* υ
πυῤῥίχῃ	* φ
Σατύρῳ	* ρν
διὰ πάντων	* φ
Θέματα γυμνικά	
παιδὶ δολιχαδρόμῳ	* φ
παιδὶ σταδιαδρόμῳ	* φκε
παιδὶ [δι]αυλ[α]δρό[μ]ῳ	* φ
παιδὶ πεντάθλῳ	* [σ]ν
παιδὶ παλαιστῇ	* α͵

Col. III (vulgo II).

παιδὶ πύκτῃ	* α͵
παιδὶ πανκρατιαστῇ	* α͵χν
ἀγενείῳ σταδιαδρόμῳ	* ψν
ἀγενείῳ πεντάθλῳ	* τπε
ἀγενείῳ παλαιστῇ	* α͵φ
ἀγενείῳ πύκτῃ	* α͵φ
ἀγενείῳ πανκρατιαστῇ	* β͵
ἀνδρὶ δολιχαδρόμῳ	* ψν
ἀνδρὶ σταδιαδρόμῳ	* α͵σν
ἀνδρὶ διαυλαδρόμῳ	* α͵
ἀνδρὶ πεντάθλῳ	* [φ]
ἀνδρὶ παλαιστῇ	* β͵
ἀνδρὶ πύκτῃ	* β͵

Col. IV. Lapis C.

ἀνδρὶ πανκρατιαστῇ	* γ͵
ὁπλειτοδρ[ό]μῳ	* φ
ἀποβάτῃ	* σν
ἱπ[π]ικῷ	* [ψν]
σκάμματος καὶ μαγγάνων	* υν

εἰς τὸ στάδιον	* $\overline{\varphi}$
[ἱμ]άντων μισθ[ό]ς	[* $\overline{...}$]
[ξ]υστάρχῃ εἰς ἀναπλήρωσιν	* $\overline{\sigma\nu}$
ἀνδριάντος	* *α*

Haec tabula antecedenti (IV) gemina et simillima est, praeter notas in col. IV vs. 7. 8 (cf. IV, lapis G col. IV vs. 7. 8); fortasse is, qui apographon sumpsit, erravit.

§ 36 (nr. XXXVII).

Tempus incertum.

Feriae Aphrodisienses sine nominibus memoriae proditae.

Compluribus lapidibus inscriptis sollemnia Aphrodisiade agonibus concelebrata innotuerunt, quorum origines et nomina obscuritate involuta latent.

Ordo autem certaminum et praemia quae victoribus data sunt, aliquot catalogis qui casu ad posteritatem pervenerunt, accurate describuntur.

Exstant enim indices praemiorum agonisticorum, in diversis frustis lapidum insculpti, quae sub connexum quendam redigere haud ita arduum est. Boeckhio iam contigit ut septem has reliquias in quinque partes distribueret cum ea quae coniungenda inter sese erant, coagmentaret. Ac rectam esse viam quam B. in copulandis reliquiis dissipatis ingressus est, nemo non concedet, qui paulo diligentius rationes perlustraverit, quae inter diversa praemia in catalogis commemorata intercedunt.

I.

Ludus et musicus et gymnicus (I. Lapis A).

In marmore, quod primum contemplari volumus, agitur de certamine bipartito; etenim prima pars, ad quam verba suprascripta pertinent, continet integram commissionem musicam, altera quae ipsa suum quoque introitum habet (col. II vs. 3—5) ostendit certamen gymnicum.

Utrumque vero agonem et musicum et gymnicum in eadem sollemnitate actum esse certum est.

A. Commissio musica
(I. Lapis A — col. II vs. 2).

Et natura quidem ludi e verbis praescriptis patet: pecuniarius enim erat et ii, qui in certamen descenderunt, sodales adscripti erant collegio musico.

In tabula praemiorum, quae in lapide A. enumerantur, certaminum singulorum mentio eo ordine fit, secundum quem edita sunt. Ac primum indagemus ordinem agonis musici.

a) Ordo commissionis musicae:

Ordo	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Certantes	Tubicen	Praeco	Encomiographus	Poeta	Citharoedus puer	Tibicen Pythicus

Ordo	7.	8.	9.	10.	11.
Certantes	Comoedus	Tragoedus	Tibicen cyclius	Citharoedus vir	Qui certat διὰ πάντων (sc. ἀγωνισμάτων)

Artifices societatis musicae.

b) Praemia victorum:

Denarii *	Certantes
500	1. Tragoedus, 2. Citharoedus vir
400	3. Comoedus
350	4. Tibicen cyclius
200	5. Encomiographus, 6. Poeta, 7. Tibicen Pythicus, 8. Qui certat διὰ πάντων
150	9. Tubicen, 10. Praeco, 11. Citharoedus puer

Ad commissionem musicam data erant: praemia 11
pecunia 3000 *

Adnot.: 1) *διὰ πάντων* (I. Lapis A col. II vs. 2). In explicanda brevi hac elocutione cogitandum non est de supplemento *ἀγωνιστῶν*, sed *ἀγωνισμάτων*. In catalogis agonisticis „*δια πάντων*" semper in fine commissionis musicae nominatur cf. praeter hunc locum II. Lapis B vs. 5; IV. Lapis G col. II vs. 7; V. Lapis F col. II vs. 7. *διὰ πάντων* legitur in titulis C. J. Gr. nr. 1585, 1586, 1719, 1720, 5919. Bulletin de corr. hell. IX (1885) p. 126 vs. 55 sq. (titulus Nysae Caricae inventus est): *τετειμῆσθαί τε αὐτὸν ἀναγορε[ύσει] χρυσῷ στεφάνῳ ἐν ταῖς τοῦ διὰ πάντων ἀγῶ[νος] ἱερουργίαις τε καὶ σπονδαῖς κ. τ. λ.* De significatione notionis cf. Kayser, Jahrbücher der Literatur 1841 p. 166 „Wer in mehreren Productionen zwar nicht den Sieg errungen hatte, aber doch ihm am nächsten gekommen war, verdiente seiner Vielseitigkeit wegen schon einen Preis". Boeckhius ad C. J. Gr. I p. 355 falsam interpretationem protulit cf. Grasberger, Erziehung und Unterricht im klassischen Altertum III (1881) p. 15.

B. Certatio gymnica

(I. Lapis A col. II vs. 3 sq.).

a) Agon pueris civium reservatus

(cf. pag. 135 § 2b).

Cum commissione musica coniunctus erat agon gymnicus, ad quem peregrini admissi non erant; is reservatus erat pueris civium urbis Aphrodisiadis. Quanta vis pecuniae ad hanc partem sollemnitatis assignata fuerit, ignoramus cum notae numerales in lapide incisae evanuerint; neque exploratum habemus, quibus in artibus gymnicis pueri tum sese exercuerint. Deinceps certamina virorum subsecuta sunt quibus utrum indigenae soli interfuerint necne, in obscuro manet.

b) Agon virorum.

Ordo certaminis:

Ordo	1.	2.	3.	4.
Certantes	Stadiodromus	Luctator	Pancratiastes	Pugil

Cives Aphrodisienses aut peregrini.

Praemia, quae victores abstulerunt, in lapide non iam legi possunt.

Adnotatio. De forma *σταδιαδρόμῳ* (I. Lapis A col. II vs. 6) cf. p. 150.

II.
Ludus musicus
(II. Lapis B).

Fragmento alterius marmoris introducimur in extremam partem commissionis musicae. Quae antecedunt, perierunt omnia.

a) Ordo certaminis:

Ordo	?	?	?	Cetera?	Quartus ab ultimo	Tertius ab ultimo	Proximus ab ultimo	Ultimus
Certantes	?	?	?	?	Citharoedus vir	Poeta Romanus	Poeta	Qui certat διὰ πάντων

Artifices synodi musicae?

Ordo huius certaminis et eius quod sub I tractavimus, inter se differunt.

b) Praemia victorum:

Denarii *	Certantes
?	
?	
?	
3250[1])	1. Citharoedus vir I.
1000	2. Citharoedus vir II., 3. Qui certat *διὰ πάντων*
?	
?	
?	

Pecunia et poetae Romano et poetae data in lapide non iam indicata est. Ad ludum musicum data erant:

praemia: ? + 5
pecunia: ? + 5250 *

---

[1]) I et II significat duo praemia proposita esse.

c) *Apparatus ludi*
(II. Lapis B vs. 7 sq.):

Homines	Pecunia iis data	
1. Scriba	* 550	
2. Praefectus sollemnitatis (*πανηγυριάρχης*)	* 1000	
	Summa:	1550 *

Res	Pecunia necessaria	
Vela et res per theatrum necessariae (*βῆλα καὶ τὰ διὰ θεάτρου*)	* 1000	
	Summa:	1000 *
	Summa:	2550 *

Ex eis, quae attulimus, intellegitur Aphrodisienses tunc permagnam vim argenti ad magnificos ludos musicos edendos expeditam habuisse; etenim sola ea pars ludi, de qua perpauca ad posteritatem pervenerunt, constitit * 7800.

Adnot.: 1) *Ποιητῇ Ῥωμαϊκῷ* (II. Lapis B vs. 3). Manifestum igitur est incolas eius urbis tunc temporis magna ex parte latinam linguam scivisse. — „Ob die Zahl gerade der Romanen jemals gross gewesen ist, die an den musischen und gymnastischen Kämpfen der Griechen sich beteiligten, steht wol dahin", sic Hertzberg, Geschichte Griechenlands unter der Herrschaft der Römer III (1875) p. 62. Pater Statii poetae, P. Papinius Statius Neapolitanus, florens primo p. Chr. n. saeculo, et in patria urbe et in civitatibus Graecis poeta vicerat. cf. Stat. Silv. V 3, 133—145. 195—208. 233—238.

2) *διὰ πάντων* (II. Lapis B vs. 5) cf. pag. 176 adnot. 1. Haec quoque certatio musica finitur agone *διὰ πάντων*.

3) *γραμματεῖ* (II. Lapis B vs. 6) cf. C. J. Gr. nr. 3201 (titulus est Smyrnaeus), *ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐτείμησε Κλ. Παυλεῖναν θυγατέρα Κλ. Παυλ[ε]ίνου, ἱππάρχου, πρυτάνεως, ἀγορανόμου, ταμίου, βουλάρχου, γυμνασιάρχου, στρατηγοῦ, ἐπὶ τῶν ὅπλων, νεωκόρου, γραμματοφύλακος, δεκαπρώτου, γραμματέως Ὀλυμπίων κ. τ. λ.* (De Olympiis Smyrnaeis cf. Philostrat. vit. Sophist. 1, 25, 3. 1, 25, 9.)

4) *βήλων* (II. Lapis B vs. 8); cf. titulum Pataris Lyciae inventum, C. J. Gr. nr. 4283 vs. 15 sq. *ἀνέθηκεν καὶ καθιέρωσεν τό τε προσκήνιον . . . . . . τὸ δὲ ἑνδέκατον τοῦ δευτέρου διαζώματος βάθρον καὶ τὰ βῆλα τοῦ θεάτρου κατασκευασθέντα ὑπό τε τοῦ πατρὸς αὐτῆς.*

III.
Ludus musicus, gymnicus, equester, curulis
(III. Lapis E et D).

A. Commissio musica
(III. Lapis E col. I).

a) Ordo certaminum:

Ordo	1.	2.	3.	4.	5.
Certantes	Tubicen	Praeco	Tibicen Pythicus	Tibicen Cyclius	Comoedus

Ordo	6.	7.	8.	finis certaminum
Certantes	Tragoedus	?	?	musicorum incognitus est

Artifices synodi musicae.

Ordo huius commissionis et earum quas sub I et II tractavimus, inter se differunt.

b) Praemia victorum:

Denarii *	Certantes
2700	1. Tragoedus I
1600	2. Comoedus I
1400	3. Tibicen Pythicus I
800	4. Tragoedus II
600	5. Tragoedus III
500	6. Comoedus II, 7. Tubicen, 8. Praeco, 9. Tibicen cyclius I (?)
400	10. Tibicen Pythicus II
300	11. Comoedus III
100	12. Tibicen cyclius II

Ad commissionem musicam data erant:

praemia 12 + ? (finis certaminis in lapide deest)

pecunia 9900* + ?

Adnot.: Tragoedis et comoedis terna praemia proposita esse, invenitur etiam in inscriptionibus sylloges meae nr. XXa et XXI; cf. p. 116, 124, 131, 135.

B. Certamen gymnicum.

a) Ordo certaminum.

Ordo	Certantes	Aetas Certantium
1	?	?
2	?	?
3	?	?
Initium	Certaminis deest in lapide	
	Dolichodromus	Vir
	Stadiodromus Pentathlus Luctator Pugil Pancratiastes	Imberbes
	Pentathlus	Vir
	Stadiodromus	Puer
	Qui insequuntur, in lapide desunt	?
	Luctator Pugil Pancratiastes	Pueri
	Luctator Pugil Pancratiastes Hoplitodromus	Viri

Valde memorabilis est hic ordo, respice quem ad modum aetates sese excipiant.

b) Praemia victorum:

Denarii *	Certantes
?	Tabula in lapide incisa non incolumis est
?	
5000	1. Pancratiastes imberbis
3800	2. Luctator imberbis, 3. Pentathlus imberbis
2000	4. Stadiodromus imberbis, 5. Dolichodromus vir
1400	6. Stadiodromus puer
1340	7. Pentathlus vir
?	cf. supra
?	cf. supra

Ad certamen gymnicum oblata sunt: praemia: 15 + ?
pecunia: 19340 * + ?

Adnot.: 1) δολιχαδρόμῳ cet. cf. p. 150.

2) ἀγενείοις (III Lapis E col. II vs. 3) cf. Grasberger, Erziehung und Unterricht III (1881) p. 5 sq., 11, 201 sq., 315, 413.

3) πεντάθλῳ (III. Lapis E col. II vs. 5). cf. F. Fedde, Der Fünfkampf der Hellenen. Wissenschaftliche Beilage zum Osterprogramm 1888 des Breslauer Gymnasiums zu St. Elisabeth. (Priores dissertationes de quinquertio Graecorum loc loco indicantur.) p. 19: „Unsere eingehende Untersuchung hat also die Reihenfolge: Lauf, Discos, Sprung, Speerwurf, Ringen ergeben, dieselbe Reihenfolge, welche Artemidorus (Onirocr. I c. 57 p. 55 Hercher) beobachtet". p. 20—38: „Bedingungen für den Gesammtsieg". p. 39—40: „Bild von dem gesammten Verlaufe des Fünfkampfs".

C. Certamen equestre et curule

(III. Lapis E col. III vs. 10 — D col. III vs. 4).

a) Ordo certaminis:

Ordo	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Certant	Celes τέλειος	Celes pullus	Biga τελεία	Biga pullorum	Currus τέλειος	Currus pullorum

b) Praemia
possessoribus equorum curruumque data:

Denarii *	
?	Aliquot notae numerales in lapide non iam exstant.
1500	1. Currus τέλειος I
1000	2. Currus pullorum
500	3. Currus τέλειος II
350	4. Biga pullorum II
?	cf. supra

Ad certamen equestre et curule data sunt:
praemia: 8
pecunia: 3350 * + ?

Adnot. 1) τέλειος cf. Thes. ling. Gr. s. v.

2) De ludis equestribus curulibusque Graecorum cf. in primis: Georg Graf von Lehndorff, Hippodromos. Einiges über Pferde und Rennen im griechischen Altertum. Mit 8 in den Text gedruckten Holzschnitten. Berlin, Wiegandt, Hempel u. Parey. 1876. V u. 83 p. (Rec. Philolog. Anzeiger VIII, 1877, p. 356—59.) cf. etiam Grasberger III (1881), 254 sq. C. J. Gr. nr. 1591, 2820, 4039, 4366 f. cet. Bull. de corr. hell. IV (1880) p. 274, IX (1885) p. 410 nr. 22.

D. Apparatus ad ludum illum quadruplum pertinens
(III. Lapis D col. III vs. 5—10).

Homines	Pecunia iis data	
Xystarches	* 745 „εἰς ἀναπλήρωσιν“ ad compensandos sumptus quos ipse toleravit	
Fabricatores statuarum (ἀγαλματοποιοί)	* 1500	
εἱμαντοπάροχος	* 301	
	Summa:	2546 *

Res	Pecunia necessaria		
oleum	* 2000		
scamma et explementum	* 400		
ἀφετηρία μαγγάνων	* 300		
		Summa:	2700 *
		Summa:	5246 *

Adnot.: 1) ξυστάρχης cf. Grasberger III, 483.

2) εὐμαντοπαρόχῳ (III. Lapis D col. III vs. 5), de loris in certaminibus usitatis, cf. Krause, Gymn. u. Agon. 502, Grasberger III, 211.

3) De scammate cf. Fedde l. c. p. 13. Krause I, 393. Petersen, Das Gymnasium der Griechen p. 21, 52. Grasberger I, 306 sq. et 395 sq. „über den Springgraben". cf. etiam C. J. Gr. nr. 5910 vs. 10: περιο-δ(ονείκ)ου τελείου ἀνδρῶν ἐν τοῖς σκάμμασιν et |C. J. Gr. nr. 5913 vs. 14 sq.: „μήτε κατὰ χάριν βασιλικὴν ἀγῶνα ἔχων μηδὲ καινὸν ἀγῶνα νεικήσας ἀλλὰ πάντας, οὕς ποτε ἀπεγραψάμην, ἐν αὐτοῖς τοῖς σκάμμασιν στεφανωθεὶς κ. τ. λ.

4) ἀγαλματοποιοῖς (III. Lapis D col. III vs. 10) cf. Annales Fleckeiseni, Suppl. XIV p. 309 (Kuhnert).

Ex omnibus quae supra protulimus, apparet, ferias, quibus quattuor illi agones acti sunt, splendidas fuisse et valde sumptuosas. Etenim quamquam non parva pars praemiorum quae in marmore descripta erant, cognitioni nostrae nunc detracta est, tamen sumptus ei quos cognitos habemus, iam magnam summam * 37836 efficiunt.

IV.

Ludus musicus, gymnicus, equester
(IV. Lapis G).

A. Commissio musica
(IV. Lapis G. col. II — vs. 7).

a) Ordo certaminum:

Ordo	Certantes
1.	?
2.	?
3.	?
Initium	et maior pars certaminis in lapide desunt.
	Chorocitharistes
	Choraules
	Citharoedus
	Pyrrhicharii
	Σάτυρος
	Qui certat *διὰ πάντων*

b) Praemia victorum.

Denarii *	Certantes
?	Tabula praemiorum non integra est
?	
1500	1. Citharoedus I
750	2. Choraules
500	3. Chorocitharistes, 4. Victor pyrrhiches
	5. Qui certavit *διὰ πάντων*
400	6. Citharoedus II
150	7. *Σάτυρος*
?	vide supra
?	

Ad commissionem musicam data erant: praemia: 7 + ?
pecunia: 4300* + ?

Adnot.: 1) χοροκιθαρεῖ (IV. Lapis G col. II vs. 1) cf. nr. XX[a] sylloges meae p. 116, 123, 125.

2) Πυῤῥίχῃ (IV. Lapis G col. II n. 5). cf. L. Friedländer, Sittengeschichte II[5] p. 418 sq., 574 [II[6] (1889) p. 462, 629]; Grasberger II, 393 sq., III 297 sq. cf. etiam nr. XX[a] syll. meae p. 116, 125, 130 adnot. 31.

3) Σατύρῳ (IV. Lapis G col. II vs. 6). cf. C. J. Gr. 1584 et 1585.

4) διὰ πάντων vs. 7. cf. p. 176 adnot. 1.

B. Certamen gymnicum

(IV. Lapis G col. II vs. 8 sq. III, IV — vs. 2).

a) Ordo certaminis.

Ordo	Certantes	Aetas Certantium
1.	Dolichodromus	Pueri
2.	Stadiodromus	
3.	Diaulodromus	
4.	Pentathlus	
5.	Luctator	
6.	Pugil	
7.	Pancratiastes	
8.	Stadiodromus	Imberbes
9.	Pentathlus	
10.	Luctator	
11.	Pugil	
12.	Pancratiastes	
13.	Dolichodromus	Viri
14.	Stadiodromus	
15.	Diaulodromus	
16.	Pentathlus	
17.	Luctator	
18.	Pugil	
19.	Pancratiastes	
20.	Hoplitodromus	

Tabula in marmore insculpta integra est:

Pueri	sese	exercent	in	7	diversis	artibus	gymnicis
Imberbes	„	„	„	5	„	„	„
Viri	„	„	„	8	„	„	„

Pueri et viri easdem exercitationes habent eodem ordine; sed ad certamen virorum accedit hoplitodromus. Imberbes non habent dolichodromum et diaulodromum; ceteroquin ordo idem est.

b) Praemia victorum.

Denarii*	Certantes
3000	1. Pancratiastes vir
2000	2. Luctator vir, 3. Pugil vir, 4. Pancratiastes imberbis
1650	5. Pancratiastes puer
1500	6. Luctator imberbis, 7. Pugil imberbis
1250	8. Stadiodromus vir
1000	9. Diaulodromus vir, 10. Luctator puer, 11. Pugil puer
750	12. Dolichodromus vir, 13. Stadiodromus imberbis,
525	14. Stadiodromus puer
500	15. Dolichodromus puer, 16. Diaulodromus puer, 17. Pentathlus vir, 18. Hoplitodromus vir
385	19. Pentathlus imberbis
250	20. Pentathlus puer

Ad agonem illum gymnicum, cuius „*θέματα γυμνικά*“ (IV. Lapis G col. II vs. 8) accurate cognovimus, data erant:

praemia: 20
pecunia: 22560*

C. Certamen equestre
(IV. Lapis G col. IV vs. 3. 4).

a) Ordo certaminis.

Ordo	1.	2.
Certant	ἀποβάτης	ἱππικός

b) Praemia victorum.

Denarii *	Certant	
750	ἱππικός	
250		ἀποβάτης

Ad certamen equestre data erant:
praemia: 2
pecunia: 1000 *

Adnot.: 1) ἀποβάτης. cf. Bulletin de corr. hell. VII (1883) p. 458—62 (Collignon).

D. Apparatus ad agonem triplicem pertinens
(IV. Lapis G col. IV vs. 5—9).

Homines	Pecunia iis data	
Xystarches	674* „εἰς ἀναπλήρωσιν"	
	Summa:	674

Res	Pecunia necessaria	
Statuae	1000 *	
Stadion	500 *	
σκάμμα καὶ μάγγανα	450 *	
Lora	250 *	
	Summa:	2200
	Summa:	2874 *

Ad edendum ludum, quem sub IV tractavimus, 30734 * + ? necessarii fuerant.

V.

Ludus musicus, gymnicus, equester.

(V. Lapis F et C.)

Ordines horum agonum et praemia victoribus numerata prorsus eadem sunt quam ordines et praemia ludi sub „IV" tractati.

Quod apparatum ludi attinet, discrimen parvum memorabile est. Namque lapis C (V col. IV vs. 7 et 8) praebet:

[ἱμ]άντων μισθ[ός]	[* . . .]	? *
[ξ]υστάρχῃ εἰς ἀναπλήρωσιν	* σν	250

lapis G (IV col. IV vs. 7 et 8) exhibet:

[ἱμ]άντων [μ]ισ[θ]ός	* σν	250
[ξ]υστάρχῃ εἰς ἀναπ[λή]ρωσιν	* χοδ	674

Mihi quidem videtur errorem eius, qui marmora exscripsit, subesse.

Ratione temporum habita ludi, quos modo enumeravimus, sic digerendi sunt:

Ludus antiquissimus is est, qui tractabatur sub	I
Recentiores sunt:	IV }
„ „	V }
„ „	III
Novissimus	II.

Id quod efficitur, si intuemur, quibus ludis et certamina fuerint pauciora et praemia minus larga. Etenim ludi posteriores ideo magnificentiores esse poterant, quod caput ad eos destinatum procedente tempore magis magisque increverat.

Restat, ut paucis loquar **de origine titulorum**, de quibus supra disputavimus.

Opinor enim fragmenta illa marmorea pertinuisse ad epistolas a logista imperatoris ad magistratus missas, quae continebant et concessionem ludorum et descriptionem praemiorum pecuniariorum a curatore illo rei nummariae determinatorum. Huic autem coniecturae suffragatur id, quod litterae similis argumenti exstant. Cf. nr. XX—XXI meae sylloges, p. 114—136.

§ 37.

Nonnulla de stadio Aphrodisiensium.

Cives urbis Aphrodisiadis stadium habuisse, commemoratur in titulo nr. XXXVII, IV. Lapis G col. IV, 6 et V. Lapis C col. IV, 6 meae sylloges. De constructione huius stadii cf. Fellows, discoveries in Lycia, 1840, p. 33; Texier, Asie mineure, 1862, p. 647; Jonian Antiquities, III Ch. II Pl. 10 et 11; Guhl et Koner, Das Leben der Griechen und Römer nach antiken Bildwerken, 1882^5, p. 154: „Eine besondere Einrichtung erforderten solche Stadien, welche auf beiden schmaleren Seiten durch einen Halbkreis geschlossen waren. Diese scheinen durchweg einer späteren Zeit anzugehören und mögen in manchen Fällen erst den römischen Amphitheatern nachgebildet worden sein. Ein sehr schönes Beispiel dieser späteren Anordnung bietet das Stadion von Aphrodisias in Karien dar, dessen Grundriss Fig. 168 darstellt (die Länge beträgt ungefähr 895 engl. Fuss). Auch hier ist die natürliche Senkung des Bodens benutzt worden, und man hat, um mehr Platz für Sitzreihen zu gewinnen, den Boden noch tiefer ausgegraben. Der ganze Raum ist, wie dies der Querdurchschnitt Fig. 169 zeigt, von einer Mauer mit reich verzierten Arkaden eingeschlossen, durch welche fünfzehn öffentliche Eingänge in das Innere führten, wogegen einige unterirdische Eingänge Zugang zu der Area gewährten, ohne den Zuschauerraum zu berühren (vgl. den unter Fig. 170 dargestellten Teil des Längendurchschnitts). Solche unterirdischen Eingänge scheinen bei den eigentümlichen Terrainverhältnissen griechischer Stadien nicht selten gewesen zu sein."

---

§ 38.

Epilogus.

Qui usque ad hunc locum me secutus est, is certe fatetur minime sese praesagiisse incolas municipii Asiani ab ora maritima occidentali satis remoti vitam tam lautam vixisse imperatorum aetate, cuius famam historicorum prava narratio obscurare diu potuit; nunc autem lectores admiratione afficiuntur maxima

si cogitant de nitore ac splendore quo omnis civium Aphrodisiensium vita et privata et publica refulsit. Locupletes omnium rerum copia diffluebant, pauperes non parce duriterve vivebant; immo vero alebantur a divitibus et optime delectabantur. Unum enim studium praecipue omnium commune erat; artes gymnicas fovebant omnes singulari amore, spectacula agonistica fere cunctis aliis rebus anteponebantur.

Quoties Aphrodisienses ardorem illum exprompserint, cognovimus; e marmoribus memoriam et recordationem certaminum ab iis actorum redintegravimus. Exemplum autem urbis Aphrodisiadis nos edocuit, Mommsenum, qui primus historiam provinciarum Romanarum inde a Caesare usque ad Diocletianum iusto colore illustravit, non perperam iudicavisse, cum diceret (R. G. V 1885, p. 327):

„Die dauernde Blüte der culturfähigen Landschaften Kleinasiens erstreckt sich nicht blos auf die Städte glänzenden Namens, wie Ephesos, Smyrna, Laodikeia, Apameia; wo immer ein von der Verwüstung der anderthalb Jahrtausende, die uns von jener Zeit trennen, vergessener Winkel des Landes sich der Forschung erschliesst, da ist das erste und das mächtigste Gefühl das Entsetzen, fast möchte man sagen die Scham über den Contrast der elenden und jammervollen Gegenwart mit dem Glück und dem Glanz der vergangenen Römerzeit."

Appendix.

C. I. Gr.	Le Bas-Waddington.	Annal. inst. archeol.	Transactions of Roy. Soc. of Lit.	Bulletin de corr. hellénique.	C. I. A.	Archäologische Zeitung.	Sylloge mea.
Nr. 2739	1621	—	—	—	—	—	—
2741	—	—	—	—	—	—	XX.
2743	1624	—	—	—	—	—	—
2744	1626	—	—	—	—	—	—
2745	593	—	—	—	—	—	—
2746	594	—	—	—	—	—	—
2747	1585	1847, p. 110	—	—	—	—	—
2748	591 et 1587	—	—	—	—	—	—
2751	1590	—	—	—	—	—	—
2753	1589	—	—	—	—	—	—
2755	1586	—	—	—	—	—	—
C. I. Gr. II p. 1109. 2758	—	—	—	—	—	—	XXXVII
2759	1620 d	—	1843, p. 244 et 303	—	—	—	XX a
2759 b Add. et Corr.	—	—	—	—	—	—	V
2761	—	—	—	—	—	—	XXXI
2762	—	—	—	—	—	—	XXXII
2763	—	—	—	—	—	—	XXXIII
2764	—	—	—	—	—	—	XXXIV
2765	—	—	—	—	—	—	XXXV

C. I. Gr.	Le Bas-Waddington.	Annal. inst. archeol.	Transactions of Roy. Soc. of Lit.	Bulletin de corr. hellénique	C. I. A.	Archäologische Zeitung.	Sylloge mea
Nr. 2766	—	—	—	—	—	—	IV
2767	1604	1852, p. 118	—	—	—	—	—
2769	1608	—	—	—	—	—	—
2771	—	—	—	—	—	—	VIII
2772	1613	—	—	—	—	—	—
2774	—	—	—	—	—	—	IX
2776	1633 b	—	—	—	—	—	—
2777	—	—	—	—	—	—	X
2778	—	—	—	—	—	—	XI
2779	1605 b	—	—	—	—	—	—
2781	1600	—	—	—	—	—	—
2781 b Add. p. 1111.	1596	—	1843, p. 236.	—	—	—	—
2782	—	—	—	—	—	—	XIV
2785	—	—	—	—	—	—	XX b
2789	—	—	—	—	—	—	VII
2790	1609	—	—	—	—	—	—
2792	1617	—	—	—	—	—	—
2796	1601 b	—	—	—	—	—	III
2797	1598	—	—	—	—	—	—
2801	—	—	—	—	—	—	XXIX
2805 a	1615	—	—	—	—	—	—
2806	1616	—	—	—	—	—	—
2810 b Add. p. 1112.	1620 b	—	1843, p. 237 et 295	—	—	—	XVI
2811	—	—	—	—	—	—	XXVI

2812	—	—					
2814		—	.	—	—	—	XVIII
2816	1605 a	—	—	—	—	—	—
2819	1607	—	—	—	—	—	—
2819 b Add. p. 1115.	1597	—	—	—	—	—	—
2820 a	1602 b	1852, p. 127	—	—	—	—	XVII*)
2825 b Add. p. 1115.	1644	—	—	—	—	—	—
2829	1630	—	—	—	—	—	—
2832 Add. p. 1115.	1636	—	—	—	—	—	—
2834	1632	—	—	—	—	—	—
2836	1633 a	—	—	—	—	—	—
2837 b Add. p. 1117.	1634	—	—	—	—	—	—
2840	1637	—	—	—	—	—	—
2846	1640	—	—	—	—	—	—
2850 b Add. p. 1118.	1643	—	—	—	—	—	—
9272	1650	1847, p. 115	—	—	—	—	—
—	596	—	—	—	—	—	XXV
—	1592	1852, p. 126	—	—	—	—	VI
—	1595	1847, p. 111	—	—	—	—	II
—	1599	1852, p. 126	—	—	—	—	—
—	1601 A	—	—	—	—	—	XII
—	1602 A	—	1843, p. 235 et 230	—	—	—	XIX
—	1603	1852, p. 132	—	—	—	—	—
—	1609 a	—	1843, p. 235 et 291	—	—	—	—
—	1611	1852, p. 120 (1847, p. 111)	1843, p. 239 et 297	—	—	—	—
—	1612	1847, p. 111	—	—	—	—	—
—	1616 a	—	1843, p. 236 et 293	—	—	—	XXVII

*) Cf. Reinach, Traité d'épigraphie grecque (1885) p. 111.

C. I. Gr.	Le Bas-Waddington.	Annal. inst. archeol.	Transactions of Roy. Soc. of Lit.	Bulletin de corr. hell.	C. I. A.	Archäologische Zeitung.	Sylloge mea.
Nr. —	1620	1847, p. 112 nr. 4	—	—	—	—	XIII
—	1620 c	—	1843, p. 243 et 302	—	—	—	XXI
—	1622	1852, p. 136	—	—	—	—	—
—	1623	—	1843, p. 289	—	—	—	—
—	1625	1847, p. 113	—	—	—	—	—
—	1627	1847, p. 113	—	—	—	—	—
—	1628	1852, p. 136	—	—	—	—	—
—	1628 a	1847, p. 114	1843, p. 236 et 291	—	—	—	—
—	1631	1847, p. 113	—	—	—	—	—
—	1635	—	—	—	—	—	—
—	1639	1847, p. 114	1843, p. 240	—	—	—	—
—	1640 a	—	1843, p. 241 et 300	—	—	—	—
—	1641	1852, p. 134	—	—	—	—	—
—	1641 a	—	1843, p. 241 et 300	—	—	—	—
—	1642	1847, p. 115	—	—	—	—	—
—	1643 a	—	1843, p. 234	—	—	—	—
—	1645	1847, p. 115	—	—	—	—	—
—	1646	1847, p. 115	—	—	—	—	—
—	1647	1847, p. 115	—	—	—	—	—
—	—	—	—	IX p. 68 nr. 1	—	—	XXVIII
—	—	—	—	IX p. 71 nr. 2	—	—	XXII
—	—	—	—	IX p. 73 nr. 3	—	—	XXIII
—	—	—	—	IX p. 74 nr. 4	—	—	XXXVI
—	—	—	—	IX p. 75 nr. 5	—	—	I
—	—	—	—	—	III[1] p. 59 nr. 129	—	XXX

Indices.

I. **Nomina:**

a) **Virorum et mulierum.**

b) **Imperatorum.**

c) **Locorum, regionum, civitatium cum ethnicis.**

II. **Res publicae.**

III. **Res sacrae:**

a) **Dei, Deae, heroes cum templis.**

b) **Feriae Aphrodisienses.**

c) **Feriae extraneae, quibus interfuerunt Aphrodisienses.**

d) **Agonistica.**

IV. **Varia.**

I. Nomina.

a) Virorum et mulierum.

b) Imperatores.

Octavianus.

Titus.

Nerva.

Hadrianus.

M. Aurelius.

Commodus.

c) Locorum, regionum, civitatium cum ethnicis.

II. Res publicae.

Res publica Romanorum.

ἐπιτρόπου Σεβαστοῦ XIV, 8 p. 73.
ἡγουμένους, πρεσβεύσαντα πρὸς τοὺς ἡ. εἰς Ῥώμ[ην I, 6 p. 10.
Κυρίνᾳ VII, 25 p. 46; cf. p. 47 adnot. 1.
Κυρείνᾳ XII, 6 p. 65.
συνκλητικοῦ } vide supra.
ὑπατικοῦ }

III. Res sacrae.

a) Dei, deae, heroes cum templis.

Ἀγοραίου, ἱερεὺς Ἑρμοῦ Ἀγ. III, 14 p. 17.
Ἀσκαινοῦ, ἱερεὺς Μηνὸς Ἀσκαινοῦ III, 14 p. 17.
Αὐτοκράτορος, ἀρχιερατεύσαντα τοῦ Αὐτοκράτορος IV, 12 p. 19; cf. p. 20.
De cultu Caesarum cf. p. 23 adnot. 3; p. 65 adnot. 2.
Ἀφροδείτης, ἱερέα θεᾶς Ἀ. XI, 5 p. 63.
— *ἱεροῦ θεᾶς Ἀ.* XXVIII, 40 p. 147.
— *ἀρχινεωποιὸν νεωποιῶν τῆς ἐπιφανεστάτης θεοῦ Ἀ.* XXVI, 19 p. 139.
Ἀφροδίτης, ἱερ[έ]α διὰ βίου θεᾶς Ἀ. XIV, 16 p. 73. — *ἱερέως τῆς Ἀ.* XXI, 8 p. 130.
Venus Aphrodisiensis p. 9. 64 adnot. 1.
Ἑκάτης, ἱερατεύσαντα πρὸ πόλεως τῆς Ἑ. III, 5 p. 17.
Ἑρμοῦ Ἀγοραίου, ἱερεὺς Ἑ. Ἀ. III, 14 p. 17.
Ἥρας, ἁγνὴν ἱέρειαν Ἥ. διὰ βίου XVII, 4 p. 99.
θεοῦ, τῆς ἐπιφανεστάτης θ. Ἀφροδείτης XXVI, 18 p. 139.
θ]εοῦ Ἀντωνείνου XV, 7 p. 87.
θεοῦ Νέρβα, ἱερατείᾳ θ. Ν. VIII a, col. I, 9 p. 47.
— *Τίτου, ἱερατεύσαντα θ. Τ.* VIII b, col. II, 17 p. 47.
θεῶν Σεβαστῶν, ἱερέα θ. Σ. XI, 5 p. 63; p. 65 adn. 2.
θυομένων, [δίδοσθαι αὐτῷ ἀπὸ τῶν] δημοσίᾳ θ. γέρα I, 11 p. 10; III, 10 p. 17.
ἀρχιέρεια VI, 2 p. 38.
ἀρχιερεύς VI, 1 p. 38.
ἀρχιερέως V, 6 p. 24.
ἀρχιερῆ Ἀσίας X, 3 p. 58, cf. p. 59/60; XX, 1 p. 114.

b) Feriae Aphrodisienses.

c) Feriae extraneae, quibus interfuerunt Aphrodisienses.

d) **Agonistica.**

IV. Varia.

Argumentum.

Corrigenda et Addenda.

p. 15 nr. II, 1: *Ὁ* pro *O*.
p. 23. adnot. 4, Friedlaender, Sittengesch. II[5] (1881) p. 276; adde: II[6] (1889) p. 315.
p. 27. adnot. 2, Sittengesch. II[5] (1881) p. 557; adde: II[6] (1889) p. 611.
p. 36. Sittengeschichte II[5] (1881) p. 557; adde: II[6] (1889) p. 611.
p. 37. Sittengeschichte II[5] (1881) p. 557; adde: II[6] (1889) p. 610 sq.
p. 53. nr. IX pro XI; nr. 2774 pro 2741.
p. 73. adnot. 4, Sittengesch. II[5] (1881) p. 446 sq.; adde: II[6] (1889) p. 491 sq.
p. 73. nr. XIV, 1: *Ὁ* pro *O*.
p. 90. nr. XVI, 39 *Καισάρειαν τὴν* pro *τῆς*.
p. 95. Sittengesch. II[5] (1881) p. 437 sq., adde: II[6] (1889) p. 481.
p. 98. adn. 7, Sittengesch. II[5] (1881) p. 437, adde: II[6] (1889) p. 481.
p. 99. adn. 17, Sittengesch. II[5] (1881) p. 451, adde: II[6] (1889) p. 496.
p. 110. adn. 2, Sittengesch. II[5] (1881) p. 275, adde: II[6] (1889) p. 314.
p. 130. adn. 31, Sittengesch. II[5] (1881) p. 418 sq. p. 574; adde: II[6] (1889) p. 462. p. 629.
p. 151. *Ἁδριάνεια* pro *Αδριάνεια*.
p. 151. adnot. lege 8 pro 2.
p. 153. nr. XXX lege 20 pro 25.
p. 172. col. III vs. 8 lege *ἀνδρὶ* pro *ἀρδρὶ*.

G. KEIL:

DE FLAVIO CAPRO GRAMMATICO QUAESTIONUM CAPITA II.

Inter eos grammaticos latinos, quorum libros praeter pauca fragmenta dispersa periisse summopere lugendum est, non infimum tenet locum Flavius Caper. Nam et nomen eius saepissime a grammaticis inferioris aetatis in testimonium vocatur, ut plurima ex eius libris hausisse videantur, et ipsi a nonnullis magnae doctrinae laus tribuitur, velut, ut uno teste defungar, Priscianus (I 188, 22) doctissimum antiquitatis perscrutatorem eum appellat. Quae cum ita se habeant, mirum est neminem adhuc ea qua par est diligentia de hoc grammatico eiusque scriptis quaesivisse et quae librorum eius exstant fragmenta collegisse. Osannus quidem in ea re operam collocavit [*De Flavio Capro et Agroecio grammaticis.* Gissae 1849], sed etsi ea laude, quod primus rem usque ad illud tempus neglectam tractavit nondum adiutus Keilii editione grammaticorum latinorum, fraudari non debet, tamen commentatio eius vitiis non caret. Neque enim, id quod Christius Philolog. XVIII p. 165 sqq. suo iure reprehendit, quibus locis Caper non addito nomine ab inferioribus grammaticis exscriptus sit, neque qui fontes eius fuerint et qui tandem grammatici ab eo pendeant, indagavit. Maioris pretii sunt, quae Neumannus in dissertatione *de Plinii dubii sermonis libris Charisii et Prisciani fontibus* conscripta Kiliae 1881 et Kirchnerus *de Servii auctoribus, quos ipse laudat* annal. philol. supplem. VIII p. 469 sqq. de Capro attulerunt, sed ut ille id tantummodo egit, ut Pliniana in Capri reliquiis indagaret, ita hic nulla alia fragmenta tractavit nisi ea, quae ad declinationem nominum pertinent. Quorum studia cum etsi plurimas tamen non omnes Capri reliquias complectantur, amplissimus in universitate Halensi ordo philosophorum anno 1888 in certamine litterario quaestionem de Flavio Capro pro-

posuit, non ut multa nova enuclearentur, sed ut in unum congerantur et denuo tractentur, quae de grammatico illo viri docti scripserunt. Equidem hoc opus aggressus in duo capita rem divisi: priore de Capri nomine, aetate, libris disserui et quae scriptorum eius fragmenta nomine apposito apud inferiores grammaticos exstant composui; altero quid Priscianus omisso nomine auctoris ex Capri libris hauserit, quaesivi. Ut quaestio plane absoluta esset, etiam reliqui grammatici aeque ac Priscianus tractari debebant; quod cum longum esset, in aliud tempus distuli. Priscianum vero elegi, quod reliquorum nemo magis Capri doctrinam secutus est.

Caput I.

§ 1.

De Capri nomine, aetate, libris.

De nomine ut primum dicam, praenomen traditum non est, nam ubi exstat grammatici memoria, Caper simpliciter appellatur paucis apud Charisium vel potius apud Romanum, quem Charisius secutus est, locis gentilicio nomine apposito Flavius Caper (velut Charis. gr. l. I 195, 19).

E Flavii nomine aetatem qua vixerit definire studuit Osannus Pompeii testimonium (gr. l. V 154, 13) afferens, qui Caprum magistrum Augusti Caesaris dicit. De Augusto primo imperatore cum nullo modo possit cogitari — nam Caprum e Probi, qui Neronis temporibus floruit, libris hausisse constat —, persuasit sibi Osannus imperatorem illum, cuius magister Caper dicatur, e Flaviorum gente fuisse atque ab eo grammaticum nomen cepisse. Quod utrum recte se habeat necne diiudicari non potest nec quidquam refert: sed cum Flavii nomen usitatissimum fuerit apud Romanos et Pompeii testimonium aperte falsum ad quemvis alium imperatorem referri possit, nisi omnino pro fabula a Pompeio ficta habendum est, assentiri Osanno vix ausim. Nec plus auctoritatis ei testimonio tribuo, unde eidem terminus, ante quem vixerit Caper, videtur posse definiri. Leguntur enim apud Claudium Dausqueium orthogr. I p. 162 haec: Scaurus lib. IX de orthographia: *et raro Capri testimonio s apud Etruscos exprimitur*

et ex latinis elocutionibus nonnunquam evanescit. Ennius: intereu fugit albu' iubar Hyperioni' cursum. Cum vero Dausqueii fides suspecta sit et verba illa Scauro tributa alibi nusquam exstent, fontem autem, unde pleniorem quam quae nobis parata est Scauri cognitionem consequi potuerit, Dausqueius habuisse non putandus sit, Christius non sine veritatis specie coniecit doctrinae illi ex Agroecii libello (gr. l. VII 118, 12 Tusci s literam raro exprimunt) sumptae et exemplo apud Priscianum I 170, 9 reperto illustratae Scauri clarius nomen a Dausqueio per fraudem appositum esse. Ut vero Agroecii doctrinam Capro tribueret, facillime inde fieri potuit, quod Capri [1]) et Agroecii libellos in codicibus plerumque coniunctos confudit.

Haec igitur testimonia, quibus nixus Osannus Capri aetatem intra breve Flaviorum Caesarum imperium constringere voluit, nihil valent; alia eaque graviora cum ego quidem affere non possim, hanc quaestionem in medio relinquo eo contentus, quod constat vixisse Caprum post Probum Neronis aequalem [2]), cuius libris usus est, et ante Iulium Romanum, a quo saepius nominatur. De Romani vero aetate recte disseruerunt Keilius gr. l. I praef. p. XLVII et Christius l. c. p. 123, qui imperatore Marco Aurelio vel Antonino Pio eum scripsisse existimant. Ei certe aetati asserendus est Caper, qua etiam vigebat litterarum studium et qua, qui grammaticis studiis se dederant, ad ipsos veteres scriptores redibant neque inferioris aetatis more in antiquiorum grammaticorum libris exscribendis et compilandis acquiescebant. Hoc vel inde apparet, quod omnia fere, quae ex scriptis Capri servata sunt, amplam doctrinam et diligentissimum veterum scriptorum studium prae se ferunt. Quod si cognoscere volumus, proficiscendum est non ex duobus illis libellis de orthographia et de verbis dubiis (gr. l. VII p. 92—112), qui nomine eius inscripti feruntur, sed ex eis fragmentis, quae inferioris aetatis grammatici saepissime

---

1) De his libellis Capri nomen prae se ferentibus vide infra p. 4.

2) Steupius de Probis p. 192 Caprum non modo post Probum Berytium, sed etiam post iuniorem quem dicit Probum, quem anno circa quinquagesimo quinto natum esse putat, vixisse autumat. Quae sententia, qua probata terminus post quem vixerit Caper etiam accuratius definiretur, stare non potest, cum iuniorem illum Probum omnino fuisse minime verisimile sit.

Capri copiis usi dispersa ac dissipata tradiderunt. Nam illi duo libri ab uberrimis copiis veteris grammatici et eximia eruditione, quae in aliis fragmentis apparet, ita diversi sunt, ut, etsi in his quoque non solum reliquiae antiquitatis et vestigia doctrinae a bono auctore petitae inveniuntur, verum etiam ipsi Capro quaedam ex iis, quae hic legimus, ab aliis tribuuntur, tamen, quales nunc exstant, ab ipso Capro eos conscriptos esse nemo existimet. Recte de eis indicavit Keilius gr. l. VII 90, qui eos ex veteris grammatici libris excerptos, sed studiis recentiorum grammaticorum valde obtruncatos et mutatos esse censuit. Quid vero Capro debeatur quidve recentioribus, cum diiudicari plerumque non possit, iam his neglectis ea, quae apud alios grammaticos inventa Capri esse e nomine apposito apparet, colligamus, ut inde quae fuerit eius doctrina cognoscamus. Quod opus priusquam aggrediamur, aptum est de titulis Capri librorum ab aliis aliter prolatis nonnulla praemittere.

Qui inveniuntur tituli, hi sunt:

de latinitate Charis. 194, 31; 207, 31,
de lingua latina Pompei. 175, 30,
libri enucleati sermonis Serv. in Aen. X 344,
de dubiis generibus Prisc. I 171, 14 [1]); 212, 15. Pompei. 175, 30,
libri dubii generis Serv. in Aen. X 377,
commentarii Hieron. contra Rufin. II 9,
artes Rufin. gr. l. VI 556, 20,
de orthographia Agroe . gr. l. VII 113, 1. 9. Anon. Bern. gr. l. suppl. 179, 15. 23,
libri dubii sermonis Charis. 77, 20.

Ad hunc, quem ultimo loco posui, titulum adnotandum est loco illo Charisii Capri nomen in codice non exstare, sed per coniecturam in textum receptum esse. Leguntur enim haec:

---

[1]) E Prisciani verbis et apud Caprum et apud Probum de dubiis generibus colligere quis possit titulum *de dub. gen.* modo ad Probi librum spectare. Sed cum neque de tali Probi libro quidquam traditum sit et Priscianum Probi cognitionem non ex eius ipsius sed e Capri libris hausisse constet, Capri libro illum titulum deberi verisimillimum est. Fortasse res ita se habet, ut Priscianus Capri libri inscriptionem etiam Probo idem tractanti dederit.

Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, ut Labienus ait, neutro autem genere imaginem significat, sed Asinius pro Urbiniae heredibus imaginis clipeum masculine dixit *'clipeus praetextae imaginis positus'* et Livius in significatione scuti neutraliter saepius et Pomponius in capella, cum ait

clipeum in medium fixum est.

quare * dubii sermonis II indistincto genere dici ait, sed littera differre, ut pugnatorium per i clipeum dicamus, quod est clipeus *ἀπὸ τοῦ κλέπειν,* id est celare, dictus, imaginem vero per u a cluendo. sed haec differentia mihi displicet propter communionem u et i litterarum.

Post *quare* igitur cum nomen alicuius grammatici excidisse nemo non videat, Fabricius et Keilius (cf. adnot. crit. ad l. c.) *Caper* scripserunt, Neumannus vero de Plinii dub. serm. libris p. 25 Plinio hanc differentiam tribuit. Sane confitendum est Capri librum nusquam omnino *dubii sermonis* appellari et in illo Charisii capite Plinium saepius (sed nullo loco lib. II, qui hic commemoratur), numquam Caprum laudari, sed et alii tituli semel tantum nominantur et sententia hic prolata congruit et cum ea, quae a Servio in Aen. IX 706 Capro tribuitur: lectum est etiam hoc clipeum, ut probat Caper, et cum ea, quae in illorum de quibus supra dixi libellorum altero legitur gr. l. VII 97, 14: clipeum *ἀσπίδα,* clupeum ornamentum dices; etiam Nonius, qui in capite III Capro multum debet, p. 196, 20 sqq. clipeus et clipeum praebet. Gravissimum vero est, quod Plinius n. h. XXXV 3, 4 doctrinam prorsus diversam sequitur, eamque, quam Neumannus ei tribuit, his verbis aspernatur: scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines, unde et nomen habuere clipeorum, non, ut *perversa grammaticorum subtilitas* voluit, a cluendo. Quem etsi in nat. hist. saepius a suis ipsius regulis descivisse Detlefsenus symbol. phil. Bonn. 697 sqq. ostendit, tamen mihi quidem Neumannus persuadere non potest eum de regula, quam ipse protulerit, postea ita iudicasse. Quod vero Neumannus totum locum Charisii corruptum esse et fortasse eam doctrinam, quae initio tradatur, a Plinio commemoratam non comprobatam esse

eiusque iudicium deinceps sequentibus *sed haec differentia* .... contineri suspicatur, assentiri ei nullo modo possum, cum ad corruptelam statuendam nulla alia causa eum movisse videatur, nisi nimium quoddam Plinii nominis restituendi studium.

Hoc igitur Charisii loco Capri nomen excidisse quoniam nobis persuasimus, novem habemus eius librorum titulos, quos supra enumeravi. Quorum unus *de orthographia* omittendus est, cum ad tractatum de orthographia, quem supra dixi[1]), pertineat. Negaverit fortasse hoc quispiam propterea, quod, quae Anon. Bern. 179, 14 Hg.: ab *adolesco* verbo venit participium *adolescens,* ob cuius differentiam docet Caper antiquissimus et doctissimus in orthographia sua, quod per i profertur nomen *adoliscens* et ibid. vers. 23: *adulescens,* ut Caper in orthografia sua testatur, nullomodo est dicendum; venit enim, ut idem evidenter pandit, ab *adoleo* id est *cresco* verbo participium *adolescens* et nomen *adolescens,* e Capro de orthographia se hausisse dicit, diversa sunt ab eis, quae ibi p. 100, 22 exstant, *adulescens* nomen est, *adolescens* participium est. Sed fortasse Anonymo alia lectio praesto erat, cuius vestigia in codice Montepessulano servata esse arbitror, qui praebet adul*i*scens nomen est. Omnino ex Anonymi verbis apud Caprum qui fertur nonnulla excidisse apparet, nisi grammaticus ille ipse aliquid addidisse et Capro per fraudem tribuisse censendus est. Sed utut res se habet, id dubium esse non potest, quin, si omnino ad Caprum, ad illum libellum disputatio Anonymi spectet: nam saeculo nono vel decimo uberior genuini Capri memoria quam nostra aetate non exstitit.

Reliquos titulos si perlustramus, ratio habenda est Pompeii 175, 30: habes hoc in Capro de lingua latina, non de dubiis generibus. Hac enim oppositione satis certo comprobatur duos tantum libros scripsisse Caprum, id quod iam inde conicere licet, quod omnes tituli sine ulla difficultate ad alterutrum

---

[1]) Hunc libellum itemque alterum de dubiis verbis brevitatis causa sub Capri nomine citabo, etsi iniuria hoc nomine eos inscriptos esse supra p. 4 ostendi.

librum referri possunt.[1]) Ex *artium* commemoratione recte iudicavit Osannus concludi non posse artem a Capro compositam esse, cum consuetudo sit recentiorum grammaticorum omnes grammaticorum libros uno artium nomine appellare et comprehendere. Idem videtur valere de titulo *commentarii,* quem Hieronymus contra Rufin. II 9 Capri libris tribuit, nisi quis forte hic testimonium invenisse sibi videtur, quo comprobetur, quod Agroecius 113, 11 tradit, Caprum etiam in commentando Cicerone versatum esse. De hoc aliisque commentariis Capro olim adscriptis infra videbimus, nunc institutam disputationem ad finem perducamus. Restant igitur sex tituli: *de latinitate, de lingua latina, libri enucleati sermonis, libri dubii sermonis, dubii generis, de dubiis generibus.* Quorum trini ad unum librum referri possunt, cum et tituli *de dubiis generibus, dubii generis, dubii sermonis* simillimi sint et quaestiones tractatae, nam etiam eo loco, qui e libris dubii sermonis sumptus esse dicitur, de voce quadam dubio genere prolata agitur. Nolo tamen negare *libros dubii sermonis* per se idem significare posse ac *libros enucleati sermonis* et propterea fortasse ad eundem librum eum titulum pertinere, ad quem reliqui tres tituli referendi sunt. Nam cum *latinitas* sit incorrupte loquendi observatio secundum Romanam linguam, non intellego, quid aliud in *libro de lingua latina* vel *enucleati sermonis* tractatum esse quis contendat. Si vero quaerimus, quomodo Caper ipse suos libros inscripserit, ei grammatici considerandi sunt, qui ipsos eius libros in manibus habuerunt. Quorum proximus aetate est Iulius Romanus; is enim in libello de adverbio, quem Charisius 190 sqq. totum fere in suam artem recepit, multa videtur e Capro hausisse, quem quinquies appellat, bis apposito libri titulo: *Caper de latinitate.* Hic igitur titulus genuinus habendus est: qui cum inferioribus non iam esset expeditus, facillime in notiorem *de lingua latina* mutari potuit. Sed notatu

[1]) Gräfenhanius histor. philol. IV p. 90 e verbis Servii in Aen. VI 445: Caper, cum de praepositione *ex* tractaret, collegit Caprum dissertationem de sola praepositione *ex* scripsisse. Quod mihi persuadere non possum: videtur potius illud Servii testimonium ad librum de latinitate pertinere, cuius unum caput de praepositione scriptum fuisse videtur, quamquam adnotandum est de hac Capri doctrina praeter illum locum Servii nihil traditum esse.

dignum est, titulum *de lingua latina* non inveniri nisi apud Pompeium 175, 30, in explanatione autem in Donatum gr. l. IV 496, 8, quorum locorum consensus manifestissimus ad eundem Capri locum eos pertinere ostendit, in uno codice (cf. Keilii adnot. crit.) ad Capri nomen adscriptum esse qui scribit *de latinitate*. Qua re Pompeii testimonium valde minuitur. Item e Prisciani testimonio I 212, 15 alterius libri titulum *de dubiis generibus* fuisse colligere licet. Quod apud Charisium 77, 20 exstat *libri dubii sermonis*, nisi ad librum de latinitate spectat, fortasse ex similitudine Pliniani libri ita inscripti ortum est. Hoc verisimilius mihi videtur quam Christii sententia librum vel libros *de dubii generibus* non fuisse nisi partem maioris operis *de dubio sermone*. Hoc enim titulo, *libri dubii sermonis*, Caprum ipsum librum appellare autumat sane coactus falsa de Charisii capitis XV fontibus opinione. Nam cum totum hoc caput e Capro sumptum esse persuasum habeat, p. 77, 20, quem locum supra p. 5 tractavi, Capri nomen inscitia excerptoris excidisse putat, qui Capri verba *quare dubii sermonis II indistincto genere dixi* in tertiam personam transponens nomen auctoris addere oblitus sit. Sed hanc Christii sententiam de Capro illius capitis auctore stare non posse post alios vv. dd. Boeltius nuper demonstravit annal. philol. 1888 p. 401 sqq., cuius argumenta mihi quidem non posse convelli videntur.

§ 2.

De commentariis Capro olim adscriptis.

De grammaticis Capri libris quoniam satis exposuisse mihi videor, restat, ut nonnulla addam de commentariis ei olim adscriptis. Nam cum saepius inveniantur apud grammaticos verba alicuius scriptoris cum adnotatione *ubi Caper dicit,* inde concluserunt has Capri adnotationes e commentariis sumptas esse, quos in illos scriptores composuisset. Et ei quidem scriptores, quorum ratio habenda est, hi sunt: Ennius (Charis. 132, 6), Plautus (Charis. 195, 4), Terentius (Charis. 194, 29), Asellio (Charis. 195, 19), Cicero (Agroec. 113, 11), Vergilius (nam in Servii commentariis saepius nomen Capri exstat). Ex his de solo Cicerone dubitari potest: ceteros enim constat a Capro perpetuis commentariis illustratos non esse. Nam *ubi* Ritschelius parerg.

Plaut. p. 361 ostendit nil significare, nisi locum illum a Capro in testimonium vocatum esse; graeci eodem modo utuntur particula *ἔνθα*. Quid, quod Charis. 194, 29, ubi post versum Terentii legitur illud *ubi Caper dicit,* appositus est titulus libri, unde hoc petitum sit, ubi Caper dicit de latinitate? Neque quod a Servio saepius commemoratur Caper, argumentum esse potest eum commentarium in Vergilium scripsisse, cum Servius non modo commentarios adhibuerit, sed etiam grammaticos libros, ut ipse dicit, et in eorum numero etiam Capri libros, quorum titulos affert in Aen. X 344 *libri dubii generis,* X 377 *libri enucleati sermonis.*

Aliter vero res se habet de Cicerone, nam aperto Agroecii testimonio comprobatur Caprum etiam in commentando Cicerone praecipuum fuisse. Cui testimonio fidem tribuendam esse alii affirmaverunt, alii negaverunt eo nixi, quod Agroecii inscitia tanta sit, ut libellorum *de orthographia* et *de verbis dubiis* auctorem a vetere grammatico diversum esse non intellexerit. Minoris momenti est, quod Osannus profert, Agroecium, si Caprum laudare voluerit, librorum de latinitate potius quam commentariorum in Ciceronem conscriptorum mentionem facere debuisse: nam Agroecius, si quid video, verbis tam multis praesertim litterarum operibus celebratus grammaticos libros Capri complectitur, quibus commentarios opponit. Nihilo secius tamen Osanno assentior reliquisque, qui Agroecii auctoritati nullam fidem tribuunt. Hieronymi testimonium, qui *Capri commentarios* commemorat, nihil valere iam Suringarus hist. crit. scholiast. lat. I 191, quamvis credulus alias sit, intellexit, cum commentariorum nomine omnes grammatici libri comprehendantur.

§ 3.

De Capri fragmentis, quae nomine apposito apud grammaticos inferioris aetatis exstant.

Quoniam duos libros de latinitate et de dubiis generibus inscriptos Caprum composuisse demonstravimus, restat, ut doctrinae Capri reliquias, quae nomine eius apposito inveniuntur, enumeremus et in hos duos libros dispertire conemur. Qua in re monendum est nonnulla fragmenta ita comparata esse, ut, ex utro libro hausta sint, certo diiudicari non possit. Nam nonnullas

quaestiones in duobus libris tractatas simillimas inter se fuisse et per se verisimile est et Pompeii testimonio comprobatur, qui Capri auctoritate usus addit habes hoc in Capro de lingua latina, non de dubiis generibus, quod additamentum, si libri plane diversi fuissent, ineptum esset. Duae quae apud Rufinum gr. lat. VI 556, 20 et 565, 5 exstant Capri commemorationes, unde sumptae sint, enucleari non potest; erret vero, si quis inde, quod ad metricam rem eae pertinere videntur, colligat etiam de hac Caprum scripsisse, nam quod altero loco Caper eis accensetur, qui mensuram versuum in Plauti et Terentii et ceterorum poetarum comicorum vel tragicorum fabulis agnoverint, altero versus iambicos Terentii senarios appellasse dicitur, facillime inde fieri potuit, quod Caper locum poetae alicuius scaenici in testimonium vocans scripsit *exemplum habes in versu Plauti vel Terentii* etc. aut quod trimetrum Terentii afferens *senarium* dixit.

His igitur praemissis ut fragmentorum conspectum demus, initium faciendum est ab eis, quae ex clariore eius libro de *latinitate* sumpta sunt. Doctrina, quam ex eis cognoscimus, tam varia est, ut, quod per se conicere licet, in complures libros vel capita materiam dispositam fuisse manifestum sit. Quem ordinem autem Caper instituerit, cum traditum non sit, aptissimum esse censeo ita fragmenta enumerare, ut quae ad singulas orationis partes pertineant coniungamus. Haec igitur sunt orationis partes, ad quas fragmenta spectant: nomen, verbum, adverbium, praepositio. Reliquae a Capro omissae esse videntur, cum nullum testimonium exstet, quo de his quoque eum disputavisse comprobetur; sed certum hoc non est, nam facillime fieri poterat, ut nonnulla eius librorum capita plane perirent.

I. Conspectus fragmentorum.[1])

A. E libro de latinitate.

Incipiendum est, ut supra dixi, ab eis locis, qui doctrinam de nomine exhibent.

1a. Licet Caper in libris enucleati sermonis dicat *femen,* sed non ponit exemplum.

[1]) In indice scriptorum in septem corporis grammaticorum voluminibus citatorum s. v. Caper hi loci omissi sunt: II 354, 9 III 44, 9 VII 113, 8; pro I 195, 7 scribendum est I 195, 4.

1b. A *femine,* ut etiam supra diximus, secundum Caprum erit nominativus hoc *femen,* licet nusquam lectum sit, ut ipse commemorat.

2. Nisi forte *quaestionem* et *querimoniam* idem significare putat (Rufinus scil.), quia in Capri commentariis huiusmodi figuram reperit.

3. Fl. tamen Caper *Allecto* monoptoton esse Valerium Probum putare ait.

4. *Hebem* Caecilius in Ὑποβολιμαίῳ:

subito res reddent hebem.

Ennius XVI * ubi Fl. Caper: non ut adiunctivo sed appellativo est locutus.

Testimonia [1]:

1a. Serv. in Aen. X 344: *femur* dicimus, quia legitur et declinatur *huius femoris;* illius vero ablativi *laetus eripit e femine* non invenitur nominativus, licet — exemplum.

1b. Serv. in Aen. X 788: a femine — commemorat.

2. Hieron. contra Rufin. II 9: si quaestiones de animae statu in urbe commotae sunt, quae est ista querimonia vel querela, quae utrum recipi debeat, episcoporum iudicio relinquitur? nisi forte — reperit.

3. Charis. 117, 24: *Allecto, hanc Allecto* Maro, luctificam Allecto. nam et nomine Dido Saepe vocaturum eiusdem schematis esse grammatici tradiderunt, non per vocativum *o Dido.* Fl. tamen Caper — ait.

4. Charis. 132, 1: *Hebes, hebetis,* ut *militis, segetis, comitis, teretis;* et omnia, quae *es* correpta terminantur, *tis* syllaba finientur, exceptis .... *Hebem* Caecilius — locutus.

[1]) Difficile est plerisque locis diiudicare, quatenus doctrina prolata e Capro sumpta sit, cum non ipsa verba Capri grammatici in textum receperint, sed aliis verbis, quae ille docuerat, expresserint. Quapropter eum modum secutus sum, ut tantummodo ea, quae propter nomen auctoris iuxta positum Capro deberi videntur, in fragmentorum ordinem reciperem, proxima vero, si qua ad sensum intellegendum necessaria erant, testimoniis adsererem: quamquam negari non potest hanc distinctionem interdum satis incertam esse, ut fortasse alio loco nimium, alio parum Capro tribuerim.

5. *Unus:* quia de vocativo quidam dubitant, Caper, doctissimus antiquitatis perscrutator, ostendit hoc usum esse Catullum et Plautum.

Catullus:

Tu praeter omnes une de capillatis,
Celtiberosae Celtiberiae fili.

Plautus in Frivolaria:

o amice ex multis mi une Cephalio.

6a. Veteres declinabant *huius famei,* quomodo *diei.* de antiqua declinatione ablativum tantum casum sibi posteri tenuerunt. habemus exemplum declinationis antiquae in Capro: ipse ponit se legisse *famei;* Vergilius hanc longam posuit, morboque fameque.

6b. Et quoniam incidi in hunc tractatum, non te fallat illud, quod est ubique: est enim ratio. ubique invenimus nomina tertiae declinationis in ablativo singulari esse correpta, ut *ab hoc patre,* e brevis est; *ab hac matre,* e brevis est; *ab hoc amante,* et nescio quae alia. in ablativo ergo singulari nomina e finita e brevem habent. sed invenimus *haec fames, huius famis:* quo modo potest fieri, ut inveniatur ablativus e finitus productus esse? scire debes, quoniam modo ita factum est, ut ita declinetur. nam apud maiores nostros quintae fuerat declinationis, *haec fames, huius famei.* et inveniuntur exempla plurima. coacervata sunt ista exempla in ipso loco, ubi haec ratio reddita est de *fame.* siqui dicat tibi nomen tertiae declinationis quod est, semper corripitur in ablativo, et qua ratione hoc invenimus productum? ubiubi enim invenimus *fame,* semper producitur: ablativus si tertiae declinationis est, corripitur. sed scire debemus quod ita apud maiores nostros declinatum hoc nomen fuerat. quod enim invenimus e productam in ablativo, non venit a tertia, sed a quinta venit antiqua. ubique enim apud antiquos sic legimus, *haec fames, huius famei;* et inde venit *ab hac fame; haec fa-*

---

5. Pric. I 188, 21: Unus — Cephalio.

6a. [Serg.] explanat in Donat. gr. lat. IV 496, 4: haec fames, huius famis, ab hac famē propter antiquam declinationem. nam sic veteres — fameque.

6b. Pompei. 175, 11: Et quoniam — generibus.

mes, huius famei, ab hac fame. habes hoc in Capro de lingua latina, non de dubiis generibus.

7. Legimus in Capro *hic Iovis, huius Iovis;* etiam Naevius, Attius, Pacuvius omnes isti utuntur hoc exemplo. tamen ista de usu remota sunt. ideo dixi, ne putes istum imperitum esse aut te omnia debere dicere. ita enim locutus est, sunt aliqua quorum nominativus in usu non est; non dixit quorum nominativus non est quidem, sed in usu non est. ergo vides quia docuit lecta esse, sed non debere poni.

8a. Etiam *veterrimus* notandum, quod cum in *us* eius desinat positivus, tamen formam in *er* terminantium servat in superlativo; *veterrimus* quasi a *veter* positivo, quod Capri quoque approbat auctoritas et usus antiquissimorum. Ennius: cum veter occubuit Priamus sub Marte Pelasgo. cuius etiam comparativum *veterior* protulit Plautus in Bacchidibus: senem † tibi dedo illum veteriorem, lepide ut lenitum reddas.

8b. Quamvis *veter* etiam analogia exigit ut bene sit dictum. Accius in Hecuba:

Veter fatorum terminus sic iusserat.

pro *vetus*. quod Capro quoque prudentissime videtur, cum comparativus *veterior* et superlativus *veterrimus veter* desiderent positivum. Cato in I originum: Antemna veterior est quam Roma. Plautus in Bacchidibus:

Senem † tibi dedo illum veteriorem, lepide ut lenitum reddas.

9. *Pius, piissimus* duos habet gradus, positivum et superlativum. quamquam et hoc *piissimus* vituperavit Cicero in Philippicis: dicit non potest per rerum naturam dici piissimus. insultabat Antonio, tu ait utere semper hoc verbo piissimus. tamen Caper, ille magister Augusti Caesaris, elaboravit vehementissime et de epistulis Ciceronis collegit haec verba, ubi

---

7. Pompei. 187, 10: Legimus — debere poni.

8a. Prisc. I 97, 5: Etiam — reddas.

8b. Prisc. I 264, 7: Nam *vetus* commune est trium generum et *Ligus* quoque *Liguris* commune . . . invenitur tamen etiam in ur desinens *Ligur* . . . . quamvis veter — reddas.

9. Pompei. 154, 9: Pius — piissimus.

dixerat ipse Cicero piissimus. scias, quoniam amaritudine rhetorica hoc ei obiecerat, ut diceret non potest per rerum naturam dici piissimus.

10. *Nuperrimus* etiam proferebant antiquissimi, unde adverbium posuit Cicero in tertio ad Herennium: et quoniam nuperrime dictum facile memoriae mandatur, qui superlativus magis ab adverbio in *er* desinente videtur nasci. nomen enim positivum in *us* desinit, ut Capro videtur, *nuperus*, cuius accusativum Plautus profert in Captivis:

Recens captum hominem, nuperum et novicium.

et bene: ut *super superus*, sic *nuper nuperus* debet esse. Livius in Odyssea:

Inferus an superus tibi fert deus funera Ulixes.

11. Infra. ex hoc derivatur *inferus*, veluti *nuperus*, quod approbat Caper, vel *infer*, ut *citer*, *exter*, et *infernus* et *inferior*, *infimus*.

12a. Et a *cis* quidem derivatur *citra*, a *citra* vero *citer*, *citerior et citimus* teste Capro. Cato de agna pascenda: citer ager alligatus ad sacra erit.

12b. Vetustissimi tamen *citer* protulisse inveniuntur. Cato de agna pascenda: citer ager ad sacra alligatus erit. *citimus* quoque dicebant teste Capro.

Hucusque de nomine; sequuntur quae ad verbum spectant fragmenta.

13. Vetustissimi autem multa sic protulerunt confusa terminatione teste Capro: *adiutor* pro *adiuto*, *anclor* pro *anclo*,

---

10. Prisc. I 95, 18: Nuperrimus — Ulixes.

11. Prisc. II 44, 9: Infra — infimus.

12a. Prisc. II 40, 30: Et — erit.

12b. Prisc. I 85, 1: Et sciendum, quod localia sunt haec adverbia sive praepositiones, ex quibus comparativa nascuntur nomina et paene haec: *extra exterior* .... *citra citerior*. vetustissimi — Caper.

13. Prisc. I 390, 21: Sunt quaedam, quae, cum sint passiva, sine dubio tamen inveniuntur ab auctoribus pro activis prolata, ut Virgilius ..... vetustissimi autem — delapido.

despoliantur pro *despoliant*, *deproperantur* pro *deproperant*, *dispensor* pro *dispenso*, *delapidor* pro *delapido*.

14. Praeterea plurima inveniuntur apud vetustissimos, quae contra consuetudinem vel *activam pro passiva* vel *passivam pro activa* habent terminationem, ut *testo* pro *testor* et *opino* pro *opinor* et *cuncto* pro *cunctor* et *convivo* pro *convivor* et *contemplo* pro *contemplor* et *consolo* pro *consolor* et *commoro* pro *commoror* et *auxilio* pro *auxilior* et *auguro* pro *auguror* et *auspico* pro *auspicor* et *commento* pro *commentor* et *crimino* pro *criminor* et *molio* pro *molior* et *digno* pro *dignor* et *execro* pro *execror* et *epulo* pro *epulor* et *heiulo* pro *heiulor* et *lucto* pro *luctor* et *luctito* pro *luctitor* et *luxurio* pro *luxurior* et *laeto* pro *laetor* et *ludifico* pro *ludificor* et *misereo* pro *misereor*, unde *miseret* et *miseretur* impersonalia. Cicero pro Ligario: cave te fratrum pro fratris salute precantium misereatur, unde Terentius in Phormione:

Miseritum est.

horto quoque pro *hortor* et *largio* pro *largior* dicebant, quae sunt communia. unde Sallustius in I historiarum: igitur venditis proscriptorum bonis aut dilargitis. similiter proferebant *aucupo* et *aucupor*, *alterco* etiam pro *altercor* — unde Terentius in Andria:

Scio, cum patre altercasti dudum —

medico quoque, ut supra dictum est, pro *medicor* — Vergilius in I georgicon:

Semina vidi equidem multos medicare serentes —

amplexo pro *amplexor* — Quintus Claudius in II annalium: comprehensare suos quisque, saviare, amplexare. Cicero pro Cluentio: auctoritatem censorum amplexato —, *amplecto* quoque pro *amplector* et *complecto* pro *complector*. sed et eorum et superiorum omnium usus tam apud Caprum quam Plinium et Probum invenies. passivas quoque pro activis vel neutralibus vocibus ex contrario idem antiquissimi proferebant, *careor* pro *careo* dicentes et *obsonor* pro *obsono* et *copulor* pro *copulo* et *caleor* pro *caleo*, quorum auctores apud Caprum legant, qui eos scire desiderant.

14. Prisc. I 392, 4: Praeterea — desiderant.

15. *Medeor, mederis, remedior, remediaris* teste Capro.

16. Caper tamen utrumque in usu esse contendit. Afranius in Brundisinis: equidem nunc resipivi, postquam pectus est laetitia onustum. Plautus in Rudente:

Pol magis sapisset, si dormivisset domi.

17. *Expungo* vero *expunxi* dicimus, at *repungo repupugi et repunxi*, ut Capro videtur. cum ei, qui nos pupugit, talionem, id est vicem a nobis redditam ostendimus, *repupugi* dicimus, quando vero de ratione vel calendario loquimur, *repunxi* dicimus.

18. *Lacesso*, *lacessivi*. sic Probus, et videtur mihi melius dicere, participium enim passivum *lacessitus*. Caper tamen *lacessi* dicit esse, ut *facessi*, et profert exemplum Lucilii, quo usus est in XIIII:

Nam vetus ille Cato † lacessisse appellari quod
Conscius non erat ipse sibi?

19. Unum invenitur in *sco* desinens verbum apud vetustissimos, cuius praeteritum perfectum in *xi* protulerunt teste Capro: *conquinisco conquexi*. est autem *conquinisco* caput inclino.

---

15. Prisc. I 436, 7 (ubi exempla afferuntur verborum in compositione mutatorum): medeor — Capro.

16. Prisc. I 499, 17: *sapio* tam *sapui* vel *sapii* quam *sapivi* protulisse auctores inveniuntur. Probo tamen *sapui* placet dici, Charisio *sapui* vel *sapivi,* Aspro *sapivi* et *sapii* secundum Varronem, quod Diomedes etiam approbat. Nonius tamen Marcellus de mutatis coniugationibus sic ponit: *sapivi* pro *sapui* Novius virgine praegnante:

quando ego
Plus sapivi, qui fullonem compressi quinquatribus.

Terentius similiter:

cum intellego
Resipisse

pro *resipivisse.* Caper — domi.

17. Prisc. I 524, 11: Expungo — repunxi dicimus.

18. Prisc. I 534, 25: Lacesso — sibi?

19. Prisc. I 508, 27: Unum — conspiciunt.

Pomponius in vacca vel marsuppio ait:

Simul intro veni, accessi ad patrem, prendi manum;
In terram, ut cubabat, nudam ad eum ut conquexi, interim
Mulieres conspiciunt.

20. *Ico* praeterea paenultima brevi profertur in praesenti teste Capro, sed producit eam in praeterito perfecto et mutat o finalem in i: *ĭco īci,* unde *ictus.* Cato Censorius de Veturio: hostem num icit? Caelius in I: qui cum is ita foedus icistis. Lucretius tamen etiam in praesenti producit paenultimam:

exim corpus propellit et icit.

Cum disputatione de perfecto praeterito instituta, ex qua fragmenta 16—20 sumpta sunt, simul de participio egit Caper, quapropter fragmenta huc spectantia hic subiungam.

21. A *deleo,* cuius simplex in usu non est, *deletum,* a *delino delitum* nascitur, quod Probus et *Caper* comprobant, usu quoque adiuvante. Vergilius in IIII georgicôn:

et paribus lita corpora guttis.

Cicero epistularum ad Calvum I: tuli moleste, quod litterae delitae mihi a te redditae sunt. idem in IIII Verrinarum: tabulae sunt in medio, quae se corruptas atque interlitas esse clamant. Accius in Atreo:

Epularum fictor, scelerum fratris delitor.

22. *Nanciscor* etiam *nactum* facit absque n, ut Probo et Capro et Pollioni et Plinio placet. sicut et *pangor pactum* et *fingor fictum* et *tangor tactum.*

23. Caper: ut *sino situs,* sic *nequeo nequitus* corripit paenultimam, quod usus ubique approbat. Cicero pro Cornelio: coeptum igitur per eos, qui agi volebant, desi-

20. Prisc. I 509, 22: Ico — icit.

21. Prisc. I 490, 8: A deleo — delitor.

22. Prisc. I 513, 7: Nanciscor — tactum.

23. Prisc. I 530, 14: Et sciendum, quod tam *litum,* quam *situm* et *itum* . . . corripiunt paenultimas, quod in aliis supinis, quae a praeteritis in *vi* terminantibus nascuntur, non invenitur, ut *amavi, amatum* . . . . Caper — situs.

tum est per hunc, qui decessit. ecce hic manifestissime ostendit orator a *desinor* esse *desitum*; sic ergo et a *sinor situm*.

24. Sciendum tamen, quod haec omnia inveniuntur perfectorum declinationem habentia in usu veterum teste Capro: *pigeo, taedeo, pudeo, paeniteo, liqueo, liceo, oporteo,* quomodo *placeo, contingo, evenio, vaco, attineo, accido, iuvo, delecto,* quorum tertiae personae impersonalium vice funguntur.

Iam sequuntur, quae ad adverbium pertinent fragmenta.

25. *Alias* pro *aliter*. Terentius in Andria:

quid alias malim, quam hodie istas fieri nuptias?

ubi Fl. Caper de latinitate: non ausim adfirmare pro aliter dici.

26. *Abhinc* Pacuvius in armorum iudicio: seque ad ludos iam inde abhinc exerceant; Plautus in Mustellaria:

qui abhinc sexaginta annis occisus foret.

ubi Caper utroque casu recte dicimus, quamvis ut sordidum inquit et vulgare quidam improbent.

27. *Artificiose* P. Rutilius Rufus de vita sua libro I: Pompeius elaboravit, uti populum Romanum nosset eumque artificiose salutaret. Asellio quoque rerum Romanarum XL: tam pulchrum opus tamque artificiose factum passus

---

24. Prisc. I 560, 26: Similiter impersonalia deficiunt in supinis et participiis, quae ex supinis nascuntur, ut *piget, pudet* .... sciendum tamen — funguntur.

25. Charis. 194, 29: Alias — aliter dici. sed proximum vero est, ut pro aliter dictum esse fateamur, nam neque pronomen est neque adverbium temporis.[1])

26. Charis. 195, 1: Abhinc — improbent.

27. Charis. 195, 16: Artificiose — malitiosus.

---

[1]) Christium secutus sum, qui l. c. p. 167 verba ita transponenda esse mihi quidem persuasit, cum codex praebeat: *alias — aliter dici. nam neque — temporis. sed proximum — fateamur.* Quod autem totam disputationem Capro tribuit, ei non assentior, neque Keilio, qui tantummodo verba *sed proximum — fateamur* ab illo aliena putat, sed nulla alia verba, nisi quae supra scripsi, e Capri libro sumpta esse existimo, ut omnino neget alias pro aliter dici, cui suam sententiam *sed proximum — adverbium temporis* Romanus opponat.

est dirui, ubi Fl. Caper: quamvis artificiosus dici non possit, ut malitiosus.

28. *Elate* Cicero de optimo genere oratorum: ita fit, ut Demosthenes certe possit summisse dicere et elate Lusias fortasse non possit. idem in Bruto: nihil ornatum vel verborum gravitate vel sententiarum, quo quicquam esset elatius, ut etiam Fl. Caper refert.

29. *Novissime* Tiro in Pandecte non recte ait dici adicitque quod sua coeperit aetate id adverbium, ubi Fl. Caper de latinitate miror inquit id dixisse Tironem, cum Valerius Antias libro II 'mater cum novissime aegrotasset' inquit 'vovisse fertur'; idem XXII: 'quod novissime nobiscum foedus fecissent'.

30. *Indulgens, indulgenter.* ecce *adverbium, quod a participio natum est.* negant omnes, solus Donatus audet hoc dicere, sumpsit consilium a Capro.

Unum denique restat fragmentum ad praepositionem spectans.

31. Ait Ennius:

navibus explebant sese terrasque replebant.

quem Caper secutus, cum de praepositione *ex* tractaret, hoc exemplum posuit.

B. E libro de dubiis generibus.

Haec fragmenta secundum terminationes digesta enumerabo, quoniam hic ordo et aptissimus est et a Capro ipso, ut infra demonstrabo, adhibitus videtur esse.

32. *Testu,* ut *genu,* Fl. Caper veteres ait uti solitos. Mummius in Atellania riuinus[?]: ad spectacula est videre in

---

28. Charis. 199, 6: Elate — refert.

29. Charis. 207, 30: Novissime — fecissent.

30. Pompei. 243, 19: Indulgens — Capro.

31. Serv. in Aen. VI 545: Explebo est *minuam* nam ait Ennius — posuit.

32. Charis. 145, 23: Testu, ut genu — solet testu. At Maro testam dixit.

testu quantum sit caput. Afranius: indignum vero dici solet testu.

33. In c sunt duo generis neutri: *lac, lactis,* quod antiquissimi etiam *hoc lacte* protulisse inveniuntur teste Capro, apud quem exempla invenis (Plautus in Menaechmis:

Neque aqua aquae neque lacte est lacti, crede
mihi, unquam similius),

et *allec, allecis.* sic Martialis:

Capparin et putri cepas allece natantes
Et pulpam dubio de petasone voras.

Horatius in II sermonum:

Pervellunt stomachum siser, allec, faecula Coa.

(est autem *allec* genus piscis). inveniuntur tamen quidam veterum etiam *haec allex* feminino genere protulisse, quod Caper ostendit de dubiis generibus Verrium Flaccum posuisse *hanc allecem* dicens.

34. Perfecta enim eorum inveniuntur apud antiquissimos in *tis* desinentia, *hic et haec primatis, optimatis, Arpinatis,* unde neutra quoque eorum in e desinunt *primate, optimate, Arpinate,* et ablativus in i, more eorum, quae in *is* desinentia, cum sint communis generis et faciant in e neutrum, in i terminant ablativum: *a primati, optimati, Arpinati,* et testis eius Caper, qui diversorum de huiuscemodi nominibus ponit usus auctorum confirmans tam in *is* quam in *as* huiuscemodi nomina solere proferri. Cato Censorius in I originum: sed lucus Capenatis. in II: si quis mortuus est Arpinatis, eius heredem sacra non secuntur. ibidem: lucum Dianium in nemore Aricino Egerius Baebius Tusculanus dedicavit dictator Latinus. hi populi communiter: Tusculanus, Aricinus, Lanuvinus, Laurens, Coranus, Tiburtis, Pometinus, Ardeatis,

33. Prisc. I 212, 4: In c — allecem dicens.

34. Prisc. I 128, 23: Sunt alia in *as* denominativa, quae plerumque similia sunt accusativo plurali primitivorum suorum et sunt communia, ut *primâs, optimâs, Ravennâs, Capenâs, Arpinâs, Crotoniâs, Pontiâs, Larinâs,* quae ideo in fine habent circumflexum accentum, quia per syncopam proferuntur. Perfecta enim — Ferentinas.

Rutulus. *Ardeatis* dicit pro eo, quod nunc est *Ardeas.* Titinius in psaltria:

Ferentinatis populus res Graecas studet,

pro *Ferentinas.*

35. In *tis* quoque inveniuntur denominativa, sed antique prolata, paenultimam natura vel positione longam habentia, ut *Samnitis* pro *Samnis,* sicut *Laurentis* quoque pro *Laurens, Tiburtis* pro *Tiburs* teste Capro. Sic *Quiritis* pro *Quiris* et *Caeritis* vel *Caeretis* pro *Caeres,* qui tamen nominativi in usu non sunt. Unde Vergilius in X:

Qui Caerete domo, qui sunt Minionis in arvis.

Invenitur tamen et correptam i habens paenultimam apud eundem Vergilium:

Est ingens gelidus lucus prope Caeritis amnem,

et Horatius similiter in I epistularum:

Quid deceat, quid non obliti, Caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixis,

nisi pro *Caerete,* quod est nomen oppidi, e paenultima in i conversa protulerunt. Livius ab urbe condita XLI: Lanuvini Caeritesque anguem iubatum apparuisse nuntiaverunt.

36. Raro tamen invenitur in e terminans huius nominis ablativus, nec aliam esse causam existimo, ut supra dictum est, nisi eam, quod apud antiquos ***hic et haec memŏris*** et ***hoc memore*** proferebatur. In quo testis est Caper, antiquitatis doctissimus inquisitor; ostendit enim Caecilium in Epiclero sic protulisse:

Itane Antipho inventus profluvia fide?
Itane est immemoris, itane est madida memoria?

nec mirum, cum et *hic celer* et *hic celeris* et *hic concors* et *hic concordis* protulisse inveniuntur vetustissimi multaque alia in eundem modum.

37. ***Torques:*** *hic et haec torques* nominativo, ut *hic et*

---

35. Prisc. I 133, 24: In *tis* — nuntiaverunt.

36. Prisc. I 354, 3: Similiter *memor, a memore vel memori, horum et harum memorum.* Horatius in II sermonum:

Nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta.

Raro tamen — modum.

37. Charis. 145, 19: Torques — coronat.

haec canes a Lucilio libro I dictum legimus; itaque dixisse veteres Caper his exemplis docet: Laevius Cypriae Iliadis I:

collum marmoreum torques gemmata coronat.

38. *Hoc cepe, hae cepae*: quamvis antiquissimi in a quoque singulare feminino genere hoc recte protulisse inveniuntur. Naevius in Apella:

Ut illum di ferant, qui primum holitor cepam protulit.

Lucilius in saturarum VI:

Lippus edenda acri adsidue ceparius cepa.

Frequentior tamen usus *hoc cepe* protulit. Naevius in Apella:

cui cepe edundo oculus alter profluit.

Novius in Eculeo:

oleas, cepe, ficus.

Varro de actionibus scenicis III: multifariam in patellis coquere cepe. Caper tamen et *cepicius* et *cepicium* veteres dixisse ostendit.

39a. Asinus pro Urbiniae heredibus imaginis *clipeum* masculine dixit: clipeus praetextae imaginis positus, et Livius in significatione scuti neutraliter saepius et Pomponius in Capella, cum ait:

clipeum in medium fixum est.

quare Caper[1]) dubii sermonis II indistincto genere dici ait, sed littera differre, ut pugnatorium per i *clipeum* dicamus, quod est *clipeus ἀπὸ τοῦ κλέπειν,* id est *celare,* dictus, imaginem vero per u a cluendo.

---

38. Prisc. I 203, 3: In e correptam latina sunt neutra, quae e in *is* conversa faciunt genetivum ..... excipitur unum indeclinabile in singulari numero *hoc cepe, huius cepe* ..... quod in plurali numero femininum est primae declinationis *hae cepae, harum ceparum,* quamvis antiquissimi — ostendit.

39a. Charis. 77, 14: Clipeus masculino genere in significatione scuti ponitur, ut Labienus ait, neutro autem genere imaginem significat. Sed Asinius — cluendo.

---

[1]) Capri nomen in codice omissum sed satis probabiliter coniectura restitutum esse dixi supra p.!5.

39b. Lectum est etiam *hoc clipeum*, ut probat Caper.

40. Caper et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam: nam Vergilium ita reliquisse confirmant velati limo. limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes prope teguntur pudenda poparum; haec autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est flexuosam, unde et nomen accepit: nam *limum* obliquum dicimus, unde et Terentius limis oculis dicit, id est obliquis.

41. Femininum *haec pecus, pecudis* declinatur, teste Capro neutrum *hoc pecus, pecoris*.

42. *Penus* quoque et masculini et feminini et neutri invenitur teste Donato et Capro. Plautus in Pseudulo:

Nisi mihi annuus penus ab amatoribus congeratur.

Lucilius:

Magna penus parvo spatio consumpta peribit.

Horatius in I epistularum:

Annonae prosit, portet frumenta penusque.

cuius neutri genetivus est *penoris*, ut *pecus pecoris*. Caesar Strabo contra Sulpicium tribunum plebis: propinquos nostros Messalas domo deflagrata penore volebamus privare. *hoc penum* etiam Afranius protulit: in penum erile.

43. Caper in libris dubii generis probat dici et *hic obex* et *haec obex*.

39b. Serv. in Aen. IX 706: (Et clipeum super intonat ingens.) Lectum — Caper.

40. Serv. in Aen. XII 120: (Velati l*in*o et verbena tempora vincti.) Caper tamen et Hyginus — obliquis.

41. Prisc. I 163, 19: In *us* correptam tertiae declinationis nomina neutra sunt, ut *munus, opus*. excipitur *hic lepus, haec Venus* . . . . . *et pecus*, quod femininum — *pecoris*.

42. Prisc. I 260, 17: Penus quoque — erile.

43. Serv. in Aen. X 377: (Magna claudit nos obice pontus.) et modo usus habet, ut *hic obex* dicamus, unde quidam *magno obice* legunt. antiqui etiam *haec obex* dicebant, secundum quod est *magna obice*. hinc est quod nonnulli vitant generis dubietatem et legunt *magni*, scilicet *maris*. Caper tamen — haec obex, quod, ut diximus, hodie de usu recessit.

44. Vetustissimi tamen etiam *hic et haec et hoc ops* et *cops* pro *opulentus* et *copiosus* proferebant. Accius de Hercule dicens:

quorum genitor fertur esse ops gentibus.

pro *opem ferens et auxilium gentibus*. Sic Caper.

C. Fragmenta sedis incertae.

45. Flavius Caper in artibus suis trimetros versus iambicos Terentii senarios appellat.

46. Mensuram esse in fabulis Terentii et Plauti et ceterorum comicorum et tragicorum dicunt hi: Cicero, Scaurus .... Caper .... Iuba.

---

44. Prisc. I 321, 21: In *ops* latinum femininum unum *haec Ops, huius Opis.* eius quoque nominativus in usu frequenti non est, sed illius, quod ex eo componitur, commune omnis *hic et haec et hoc inops, huius inopis.* vetustissimi — Caper.

45. Rufin. gr. l. VI 556, 20: Flavius — appellat.

46. Id. 565, 1: Mensuram — Iuba.

II. Adnotationes ad fragmenta.

Ad 1: Hoc fragmentum certissimum testimonium est, quam constanter Caper analogiae leges secutus sit. Nam cum de ablativo *femine* quaerens eius nominativum non invenisset, secundum analogiae leges ad similitudinem *semen, seminis, a semine* aliarumque vocum *femen* nominativum formavit eumque, etsi non inveniatur, necessario tamen fuisse contendit.

Ad 2: Leguntur apud Rufinum in apologia ad Anastasium episcopum haec (Migne patrol. XXI 626): audio et de anima quaestiones esse commotas; de qua re utrum recipi debeat querimonia aut abici, vos probate. si autem et de me quid sentiam quaeritur, fateor me de hac quaestione apud quamplurimos Tractatorum diversa legisse. legi quosdam dicentes......... ego vero cum haec singula legerim, Deo teste dico, quia usque ad praesens certi et definiti aliquid de hac quaestione non teneo, sed deo relinquo scire, quid sit in vero. Quid illud de anima quaestiones sunt commotae; de qua re utrum recipi de-

beat querimonia .... sibi velit, cum non plane intellegatur, suo iure Hieronymus Rufinum vituperat: videtur enim re vera Rufinus notiones *quaestio* et *querimonia* confudisse. Id vero ex Hieronymi testimonio elucet apud Caprum aliquid de his vocibus scriptum fuisse, neque a vero aberrare videtur Osannus, qui ita de hoc loco iudicat: 'notaverat, credo, Caper vocabulum insuetum *questio* iuxta vulgares formas *querimonia* et *questus*'.

Ad 3: Ex hoc loco clarissime elucet Caprum Probi copiis usum esse; ceterum, quid a Probo reliqui dissenserint, nunc non legitur, sed, ut Keilius adnotat, vel a grammatico vel a librario omissum est. Plinii tamen doctrina servata est a Romano apud Charis. 127, 17: Ateius philologus ... *an amaverit Didun Aeneas*, ut refert Plinius, consuetudinem dicens facere 'hanc Callisto, hanc Calypso, hanc Io, hanc Allecto'.

Ad 4: Kirchnerus haec Capri verba ita interpretatur: 'videtur distinxisse inter *hebes*, *hebetis* adiectivum et *hebes, hebis* substantivum', id quod mihi quoque verisimile videtur.

Ad 5: Hos Catulli versus XXXVII 18 et 19 Priscianus etiam p. 305, 11 affert, utroque loco ita, ut pro Catulli codicum lectione *cuniculosae* praebeat *celtiberosae,* quod falsum esse apparet, cum metrum alteram syllabam longam exigat, *celtĭberosus* autem adiectivi syllaba altera brevis sit. Ne sensum quidem praebet lectio Prisciani. Nam quid sibi vult illud *Celtiberosa Celtiberia*? Bis memoria lapsum esse Priscianum cum minime credibile sit, facere non possumus, quin utroque loco ex eodem fonte, i. e. Capro, eum hausisse dicamus. Unde non sequitur, ut ipsi Capro hic error tribuendus sit — nam grammaticum celeberrimum tam foede errasse, ut metrum violaret, verisimile non est — sed id tantummodo, ut in eo Capri codice, qui Prisciano praesto erat, ita scriptum exstiterit, nimirum librarii errore, nisi forte res ita se habet, ut Priscianus priore loco Capri librum properante oculo perlegens vitium illud commiserit, altero suum ipsius librum inspiciens temere et inconsiderate idem repetiverit. Plura de hac quaestione vide apud Baehrensium in commentario ad Catulli carmina p. 217.

Ad 6: En iterum analogiae studium. Nam cum vocis *fames* ablativus esset *famē,* hunc tertiae declinationis esse non posse Caper sibi persuasit et, num apud antiquos quintae declinationis *fames, famei* vestigia inveniret, indagavit, id quod ei contigit.

Ad 7: Manifestum est Pompeium etiam Naevii, Attii, Pacuvii memoriam Capro debere, qui de declinatione nominum *Iuppiter* et *Iovis* disserens antiquam illam et de usu remotam formam exemplis e poetis illis petitis videtur confirmavisse.

Post has adnotationes, quae ad fragmenta de nomine substantivo pertinent, aptum est loci Charis. 123, 18 sqq. mentionem facere, ubi olim Capri de declinatione vocis *bos* doctrina videtur exstitisse, nunc vero evanuit. Ne id quidem certo scimus, num omnino Capri fuerit haec doctrina: nam nomen quoque auctoris dubium est et totus locus ita corruptus, ut certa coniectura emendari vix possit. Keilius Charisii verba ita restituere conatus est[1]: *bos bovis,* non ut *gloris, roris, floris,* quod o ante u consonantem unius temporis habet * * * ut Caper, non magis placet, licet apud Graecos phthongos plures habeat haec littera u vocalis. *bovis* vero, tametsi brevem tantum vocalem gerat * * *, ut et Capri sententia exciderit et in fine de diversa in reliquis casibus quantitate dictum fuerit. Quae coniectura utrum vera sit necne diiudicari non posse apparet; attamen locum silentio praeterire nolui.

Ad 8: Simili ratione, atque in fragmentis 1 et 6 vidimus, in hac quoque quaestione usus est Caper. Nam cum animadverteret formas usitatissimas *veterior et veterrimus,* has non a positivo *vetus* derivari intellexit, sed a *veter,* cuius positivi exempla apud antiquos investigavit. Ceterum notatu dignum est, in Plautino versu qui affertur Bacch. 1150 Plauti codices non *veteriorem* praebere, sed *ulteriorem*: senem illum tibi dedo ulteriorem. Quae lectionis diversitas unde orta sit, nescimus, sed satis antiqua est, cum iam Caper eam noverit.

Ad 9: Constat superlativum *piissimus* apud aurei quod dicitur aevi scriptores non inveniri, apud inferiores autem haud ita rarum esse. Quod vero Caper recte dicit Ciceronem ipsum hac forma usum esse etsi non in orationibus, ut in solemni genere dicendi, at tamen in epistulis, testimonium est eam tum temporis sermoni vulgari propriam fuisse.

---

[1]) cod.: bos, bovis — floris, quod haec r consonantem unius temporis habet, ut cap̄ non magis placet — littera, ut vocalis — gerat.

Ad 10: Analogiae studio ductus Caper *nuperrimus et nuperrime* potius ab adverbio *nuper* quam ab adiectivo *nuperus* derivari censuit. A *nuper* enim secundum analogiam formatus est superlativus *nuperrimus*, cum *nuperus* postularet *nuperissimus*.

Ad 11 et 12: Dubitari poterat, utrum haec fragmenta ad nomen an ad praepositionem pertinerent; sed cum non tam de ipsa praepositione quam de comparatione adiectivorum inde derivatorum agatur, hoc loco posui. Neque in eo offendendum est, quod horum fragmentorum duo (11 et 12a) apud Priscianum in libro XIII de praepositione exstant, nam hi duo loci aperte congruunt cum Prisciano I 95, 18 sqq. (fragm. 10) et I 85, 1 sqq. (fragm. 12b). Quo accedit, quod in illo libro de praepositione praeter hos locos nihil certis argumentis ad Caprum referri potest, ut dubium sit, num omnino Priscianus Caprum de praepositione adhibuerit: nam illas duas commemorationes certe ex tertio libro repetere potuit (cf. p. 7 adnot.).

Ad 13: Apparet haec exempla maioris exemplorum numeri per litterarum ordinem digesti fuisse initium.

Ad 14: Eundem litterarum ordinem etsi valde turbatum cognoscimus. Quae turbatio unde orta sit nescimus: Neumannus l. c. p. 50 partim Prisciano eam dandam esse indicavit, qui exempla verborum interdum ultro citroque oculis perlustraverit, partim Capro, qui nonnumquam exemplo alicui similia subiunxerit. Tertiam partem librario tribuerim, qui in tali enumeratione facillime singula exempla aut totos versus omittere vel in alium locum transponere potuit.

Ad 16: Fragmenta 16—20 ad perfecti praeteriti formam pertinent, e quibus iterum id egisse Caprum cognoscimus, ut veterum scriptorum usum observaret et, quibus in rebus a novis recederent, doceret. In primo fragmento Priscianus variorum grammaticorum regulas de perfecto verbi *sapio* profert, in quibus etiam Probus est. Huius autem memoria ubi apud Priscianum exstat, aut ex catholicis vel institutis artium, quae feruntur, hausta aut per alios grammaticos et maxime Caprum ad eum perlata est; hoc quoque loco, quod de Probo retulit, Capro tribuendum est, nam in libris, qui Probi nomine supersunt, de perfecto *sapui* nihil exstat. Mirum autem videtur, quod inter Probi et Capri testimonia ex uno fonte sumpta alia compluria inseruntur aliunde

hausta. Diligentius autem considerantes non hanc solam iusti ordinis perturbationem factam esse videmus, sed etiam versus Terentianus Heaut. 843 sine dubio falso loco positus est. Nam post Novii exemplum, quod Nonius 508, 17 posuit *sapivi*: pro *sapui*. Novius Virgine pregnate 'quanto ego

Plus sapivi, quin fullonem compressi quinquatribus'. apparet non potuisse dissimile Terentii exemplum: *resipisse* pro *resipivisse*. Terentius: cum 'intellego Resipisse', poni. Itaque Terentii versus videtur potius e Capro sumptus esse, qui utrumque in usu esse contendit, ut post versum Plautinum eum apud Caprum scriptum fuisse censeam. Videtur autem Priscianus singulorum grammaticorum regulas antea collectas in librum suum inseruisse neque rationem habuisse, unde sumptae essent vel quae doctrina inesset.

Ad 18: Lucilii versum (XIV, 17 M.), qui exempli causa affertur:

Num vetus ille Cato lacessisse appellari quod
Conscius non erat ipse sibi?

corruptum esse iam e metro elucet. Quae a Lachmanno et Müllero propositae sunt coniecturae, incertissimae sunt: Hertzius de certa emendatione desperavit. Ad nos hoc nihil refert, cum a Capro versum tam corruptum citatum non esse appareat.

Ad 22: Neumanno adsentior, qui l. c. p. 39 adnot. 1 Hauptium opusc. II 70 secutus Pollionem grammaticum a C. Asinio non segregandum esse dicit.

Ad 25: Cf. Caper 97, 16: alias temporis est adverbium. quod Graeci ἄλλοτε dicunt, aliter ἄλλως. Ad locum Terentianum Andr. 529, in quo explicando cum aliis veteribus grammaticis Caper frustra desudavit, adnotat Spengelius *alias* esse accusativum pronominis, non adverbium, et ita verba esse intellegenda 'quid alias nuptias quam has hodie fieri malim?', id est: 'non alias quaeram nuptias, sed has hodie parabo'; aliae vero nuptiae sunt nuptiae alius virginis. Sed ne haec quidem interpretatio mihi placet: proximum est, id quod Romanus quoque quamvis dubitanter Capri sententiae opponit, *alias* pro *aliter* (= praeterea) dictum accipere.

Ad 26: Disputat Caper de promiscuo usu particulae *abhinc*, plerumque cum accusativo, interdum cum ablativo coniunctae (cf. Kühner, Lat. Gramm. II 215 adnot. 11).

Ad 29: Hic locus vel propterea memoria dignus est, quod inde cognoscimus Caprum Tironis libris grammaticis usum esse. E reliquis grammaticis modo Gellius eius libros inspexit, qui saepius Tironem appellans etiam de studiis eius nonnulla tradit, velut XIII 9, 1: Is (Tiro) libros complures de usu atque ratione linguae latinae, item de variis atque promiscis quaestionibus composuit. In his esse praecipui videntur, quos graeco titulo *πανδέκτας* inscripsit, tamquam omne rerum atque doctrinarum genus continentes.

Ad 30: Errat Pompeius, cum dicit solum Donatum putare adverbium a participio nasci posse, nam etiam Diomedes 403, 31 idem docet.

Ad 31: Ex iis, quae Servius ad Vergilii versum Aen. VI 545 adnotat, Capro nihil debet praeter versum Ennianum, quem Caper, cum de praepositione *ex* disputaret, attulerat; certe quae addit ad illustrandum locum, non ex illius libris hausit, sed ipse excogitavit. Caper vero versum Ennii notaverat propter inusitatam verbi *explere* significationem, quod hic non *plenum facere* est, sed *efferre,* addito pronomine reflexivo *se explere = se efferre, egredi.* Num etiam Vergilii versum commemoraverit, nescimus, sed cum aliter non intellegatur, qua re Servius adductus sit, ut Ennii versum e Capro sumptum cum Vergilio componeret, verisimile hoc est. Notatu dignum est apud Nonium 298, 12 similia inveniri: explere, minuere. Vergilius VI: Discedam, explebo numerum reddarque tenebris.

Ad 32: Hoc fragmentum poterat libro de latinitate tribui, quoniam potius de dubia terminatione quam de genere nominis agitur. Sed et genus cum terminatione mutatur et fragmentum, quod a Romano continuo subicitur de genere nominis *torques,* aperte e libro de dubiis generibus sumptum est.

Ad 33: Ad vocem *lac* cf. Cap. 95, 13 *lact*: licet quidam negent illud nomen muta posse finiri et ideo dicant *lacte* esse dicendum, non *lac* aut *lact.*

Ad 34 et 35: Haec fragmenta, quae ad eandem quaestionem pertinent, in Capri libro coniuncta fuisse apparet ex iis, quae a Prisciano I 337 de eadem re scripta sunt, quae quoniam eandem doctrinam eademque exempla praebent, ipsa quoque e Capri copiis haud dubie petita sunt. Ibi enim coniuncta sunt,

quae hic Priscianus distraxit. Egit igitur Caper de denominativis, maxime gentilibus, in *s* et *tis* desinentibus et exempla attulit, quibus pleniores nominativos postea non iam usitatos ab antiquis praelatos esse confirmaret. Testimonium autem eius (129, 7) non modo ad nominativum masculini generis adhibetur, sed etiam ad neutrum in *te* et ablativum in *ti* desinentia; nam haec omnia arte cohaerent et praeterea altero illo loco (337) eadem doctrina eodem ordine repetitur, neque in utraque disputatione eodem plane loco in Capri doctrinam regulam aliunde haustam insertam esse credibile est.

Ad 37: Plura exempla a Capro posita fuisse, e quibus unus Laevii versus relictus est, ipse Romanus indicat, qui quamquam unum tantummodo exemplum affert, h i s inquit e x e m p l i s C a p e r d o c e t. Neque constat, utrum ipsius Charisii neglegentiae an errori librarii tribuendum sit, quod reliqua omissa sunt. Ceterum Lucilii versus, qui commemoratur, exstat apud eundem Romanum apud Charis. 125, 19: c a n e s L u c i l i u s I: i n r i t a t a c a n e s q u a m h o m o q u a m p l a n i u s d i c i t. Quamquam autem ibi de terminatione *es* pro *is* tantum agitur, tamen haec quoque a Boeltio l. c. p. 423 recte Capro tributa esse censeo, nam disputatio de genere facile omitti potuit.

Ad 38: Kirchnerus omnia, quae apud Priscianum 203, 3 sqq. de neutris in e correptam desinentibus dicuntur, Capro tribuit. Quae vero ad confirmandam hanc opinionem profert: 'etenim Caper hoc loco nominis primitivi atque nominis diminutivi genera inter se diversa esse animadvertit, cum alias grammatici ex diminutivorum genere primitivorum genus cognoscere studeant', haec haud dubie tantum ad vocem *cepe* pertinent, cum in antecedentibus de tali distinctione nihil legatur. Quapropter haec sola ad Caprum refero, haec vero eo certius, quoniam ad usum antiquissimorum relegatur et exempla vetustissimorum afferuntur.

Ad 39: De hoc fragmento iam supra p. 5 disputatum est.

Ad 40: Quid de voce *limus* Caper docuerit vel quid ex iis, quae Servius retulit, ei tribuendum sit, non constat. Sed illud apparet eum de hac voce disputantem in versu Vergilii emendationem Hygini *limo* pro *lino* scribentis probavisse. Kirchnerus adnotat: 'Hunc Servii locum libris dubii generis quamvis dubi-

tanter adiecerim, nam Caper, si quid video, cum de *limus* vocis, qua sordes significabatur, quamque teste Prisciano I 169, 13 veteres auctores communi genere enuntiaverunt, et *limus* nominis, vestis pontificalis, et *limus* adiectivi discriminibus generibusque diceret, facillime Vergiliana auctoritate usus lectionum variarum mentionem facere potuit.'

Ad 42: Hunc Plauti versum Pseud. 178 Priscianus etiam p. 170, 15 citat, ubi post vocem *penus* adverbium *hic* insertum est. Apud Servium in Aen. I 703 idem versus sic legitur, nisi mihi annuus penus datur, apud Cledonium gr. l. V 40, 9 sic, nam nisi mihi penus annuus hodie convenit. In codicibus Plauti versus corruptus est, ut, quae vera lectio sit, cognosci non possit; antiquam esse corruptelam iam ex illa testimoniorum varietate apparet. Goetzius in editione sua ex vestigiis codicis Ambrosiani scripsit nam nisi mihi penus annuos hodie convenit.

Ad 44: Osannus ad hunc locum adnotat: 'haec ex dubiis generibus citari ex eo colligitur, quod, ubi Priscianus generis masculini vocis *Ops* breviter mentionem facit eo quinti libri loco, quo generum diversorum rationem habet (p. 168, 11), ea omnia p. 171, 14 vel ex Capro vel ex Probo desumpta dicuntur'. Cui Kirchnerus opponit hic non tam de *ops* vocis generibus, quam de *ops* nomine substantivo et *ops* nomine adiectivo sermonem esse; Priscianum autem *hic, haec*, *hoc* vocibus in articuli modum praefixis grammaticorum more nihil aliud significare nisi tractari nomen aliquod adiectivum communis generis. Quamquam autem Osanni argumentationi non multum tribuo, quoniam neque de masculino genere vocis *ops* quidquam apud Priscianum l. c. scriptum est, neque constat, quid in illa disputatione iis, quae a Capro petita erant, additum sit, tamen non dubito, quin libro de dubiis generibus potius quam libro de latinitate haec tribuenda sint. Nam in hoc, quantum quidem scimus, non videtur dixisse nisi de iis, quorum variae formae apud scriptores in usu fuerunt; in libro de dubiis generibus autem de nomine *ops* disputans adnotare poterat illud per se positum generis feminini, idem cum aliis nominibus adiectivi loco coniunctum generis omnis esse.

Post has adnotationes de loco Prisc. I 171, 14 dici debebat, ubi Priscianus se e Capro hausisse dicit: supra dictorum

tamen nominum usus et apud Caprum et apud Probum de dubiis generibus invenis. Sed de hac Capri et Probi commemoratione, quoniam longiore disputatione opus est, ut intellegatur, utrum ad totum Prisciani librum de generibus an ad extremam partem tantummodo pertineat, infra dicetur, ubi de Prisciani libri V fontibus agitur.

§ 4.

De Capri commemorationibus, quae apud grammaticos infimae aetatis exstant.

Quae apud grammaticos infimae aetatis e Capro sumpta dicuntur, ea omnia e duobus illis libellis de orthographia et de verbis dubiis, qui nomen Capri prae se ferunt, hausta sunt: nam genuini eius libri iamdudum perierant. Sed ut res absoluta sit, ea, quae quidem in editis illorum grammaticorum tractatibus exstant, hic afferam.

1. Anon. Monac. gr. l. V 327, 4: Quaerendum est, quomodo Donatus dicat barbarismum esse, si quis dicat *salmentum* pro *salsamentum,* cum Caper, antiquissimus doctor, dicat salmenta ne timeas proferre, quia latinum est.

Haec Capri verba leguntur in tractatu de orthographia 101, 8.

2. Anon. Bern. Hg. CLXXVI, 4: Caper vult dicere *coniux* et Beda similiter.

Hoc quidem neque apud Caprum neque apud Bedam exstat. Fortasse grammaticus ille Caprum et Cassiodorium confudit, quod facillime fieri potuit, cum in codicibus hi libri de orthographia plerumque coniuncti sint. Cassiodorius enim gr. l. VII 155, 17, ubi Velium Longum sequitur, haec habet: *coniux* sine n putat Nisus artigraphus esse scribendum. Hagenus illa Anonymi verba ad Capr. 93, 6 refert, ubi post verba thesaurus sine n scribendum, et cetera similia aliquid de nomine *coniux* dictum excidisse existimat. Quod vero ad Bedae auctoritatem relegatur, nescio an hoc ad Albini librum, olim Bedae adscriptum, pertineat, nam ibi (gr. l. VII 299, 24) leguntur haec: *coniunx* secundum analogiam per n scribendum est, sed euphoniae causa n tollitur et dicimus *coniux.*

3. Ars anon. Bern. Hg. 111, 25: Appellativa autem in *al*

desinentia neutralia sunt. Excipitur unum nomen, quod masculinum est et in *al* productam terminatur, ut *hic sal, huius salis, huic sali, hunc salem, o sal, ab hoc sale.* Inde Caper dicit: Ille sale aspersus Musarum. Non erit hoc sal et hae sales, sed ἑνικῶς, idest in singulari, erit, quod edimus. Item hi sales pluraliter urbanitatis alicuius, ut: sales intus ei adhaerescunt.

Cf. Cap. 102, 1: Ille sal aspersus musarum est: non erit hoc sal haeve sales, sed hic sal ἑνικῶς erit, quod edimus, hi sales pluraliter urbanitatis alicuius.

4. Anon. Bern. cod. 83 Hg. 179, 14: Ab *adolesco* verbo venit participium *adolescens,* ob cuius differentiam docet Caper antiquissimus et doctissimus in orthographia sua, quod per i profertur nomen *adoliscens,* unde derivatur *adoliscentia,* diminuitur *adoliscentulus,* propagatur *adoliscentior.*

5. Ibid. v. 23: *Adulescens,* ut Caper in orthografia sua testatur, nullomodo est dicendum: venit enim, ut idem evidenter pandit, ab *adoleo,* id est *cresco,* verbo participium *adolescens* et nomen *adoliscens,* et utrumque per o videlicet, quod ab olendo, id est crescendo, dictum sit; propter differentiam tamen nomen ipsum per i dici debere dicit.

De his locis ad Cap. 100, 22 referendis iam supra p. 6 dictum est.

6. Schol. Bern. ad Verg. Georg. III 311: *Barbas:* nunc de quadrupedibus, nam *barbam* hominum, *barbas* pecudum dicimus; ita dicit Caper.

Cf. Cap. 99, 24: *Barbam* hominum, *barbas* pecudum dicimus, ubi etiam nunc metricam formam cognoscimus, in quam ille tractatus de orthographia vel ab auctore vel ab aliquo posteriore redactus erat, ut multa metri vestigia indicant.

His e Pseudo-Capro, ut ita dicam, petitis subiungam duos locos, ubi ad Capri auctoritatem relegatur, sed ita, ut aut error aut fraus grammaticorum, qui eum citant, statuendus sit, quoniam in illis libellis Capro adscriptis talia non leguntur, genuinum vero Caprum ut illi duo grammatici haberent, fieri non potuit.

1. Cynthius Cenetensis ad Verg. Aen. I 230: *Memini,* ut inquit Caper, iungitur praeterito imperfecto infinitivi, ut memini me condere soles. Tamen poetae usurpant in prae-

terito plusquamperfecto. Vergilius: memini Corytium me vidisse senem.

Recte iudicavit Osannus Capri mentionem fictam esse: nam in duobus illis tractatibus frustra haec quaeruntur neque ampliorem Capri cognitionem quam nos Cynthius, qui saec. XV scripsit, habuit. Petivit autem haec ex Agroecio, qui gr. l. VII 117, 14 hanc doctrinam profert: *memini me facere* dicere debemus, non *memini me fecisse* ..... Vergilius:

cantando memini me condere soles.

..... nisi uno loco:

namque sub Oebaliae memini me turribus altis
Corycium vidisse senem,

quod poetae pro necessitate metri licuit usurpare. — Habes igitur eadem exempla atque apud Cynthium; etiam verbum *usurpare* utroque loco invenitur, ut Cynthius Caprum cum Agroecio confudisse videatur.

2. Dausqueius orthogr. tom. I 162: Scaurus lib. X de orthographia: Et raro Capri testimonio s apud Etruscos exprimitur et ex latinis elocutionibus nonnumquam evanescit. Ennius:

Interea fugit albu' iubar Hyperioni' cursum.

De hoc loco disputatum est supra p. 2.

Caput II.

De Capro Prisciani fonte.

Quoniam, quae nomine Capri apposito doctrinae eius reliquiae exstant, collegimus atque illustravimus, iam ad alteram propositi partem transeundum est, ut enucleemus, quid omisso auctoris nomine Priscianus ex eius libris petiverit. Qua vero causa commotus e magno numero grammaticorum Capri fontibus hortulos suos irrigantium hunc tractandum elegerim, supra dixi: nemo enim reliquorum tantum Capro debet quantum Priscianus, quem per totos fere libros eius doctrinam secutum esse deinceps videbimus.

Eorum enim, quos habemus, grammaticorum artes non in propriis studiis positae sunt, sed placuit illis scrinia veterum com-

pilare. Quae antiquiores grammatici antea statuerant, ea colligunt, multa saepe omittunt, perpauca addunt, suae aetatis more praecepta veterum grammatica ad usum scholarum accommodantes. Nec tamen omnes ad genuinos illos fontes redeunt, sed doctrina veterum grammaticorum libris a quibusdam deprompta per manus traditur, alius ab alio eam petit. Inter omnes vero Priscianus uberrimam regularum copiam et maximam exemplorum silvam ex antiquis grammaticis collegit. Quae cum ita se habeant, difficilis est quaestio nec semper diiudicari potest, quem auctorem singulis locis grammatici illi inferiores secuti sint. Quapropter cavendum est in eiusmodi quaestionibus, ne nimium scire cupiamus. Nam dum ad eum grammaticum, de quo quaerimus, quam plurima referre studemus, facile eo ducimur, ut argumentis non satis validis nixi multa ei vindicemus, quae alius esse testimoniis haud infirmioribus comprobari potest.[1]) Velut, ut exemplo utar, Charisii caput I. 15 Christius Capro tribuit, Marschallius Palaemoni; Romano magnam partem deberi alii contendunt, negant alii.

Quae cum ita sint, propositum est mihi, ut, quae adhuc de Capro Prisciani fonte scripta sunt, recenseam et componam, quae certis argumentis ei vindicari possunt. Saepe eo contenti esse debemus, ut adhibitum eum esse statuamus, quatenus vero exscriptus sit et quid ei debeatur, scire nos posse negemus. Iam si quaerimus, unde omnino cognoscamus, quid ad Caprum referendum sit, proficiscendum est ab eis, quae nomine apposito servata supra enumeravimus. Inde enim intellegimus Caprum id inprimis egisse, ut quid leges latini sermonis et praecepta artis postularent, quid usus loquendi sibi sumpsisset, doceret et diligenti lectione usum veterum scriptorum observaret et quibus in rebus ab illis novi recederent, indicaret. Propterea antiquitatis doctissimum perscrutatorem Priscianus eum appellat. Ubi ergo antiquae doctrinae et exemplorum ex vetustissimis auctoribus petitorum copiae apud Priscianum — atque id pertinet etiam ad alios grammaticos — exstant vel analogiae magnum pondus tribuitur, de Capro cogitari potest, eodem autem iure de Plinio vel Probo, qui similem

---

[1]) Maxime in hoc genere nuper erravit Marschallius, qui in dissertatione de Remmii Palaemonis libris grammaticis conscripta (Lips. 1887) Charisii primos tres libros totos fere Palaemoni vindicat.

materiam simili modo atque ille tractaverant. Quorum scrinia cum Caper compilaverit, saepe nescimus, utrum ad ipsum Plinium vel Probum an ad Caprum doctrina prolata referenda sit an ad recentiorem aliquem, qui Capri copiis usus sit fortasse etiam illis adhibitis. Quo accedit alia difficultas: parum enim exploratum est, quibus fontibus et qua ratione in eis exscribendis Priscianus usus sit, quod si notum esset, multo facilius procederet quaestio nostra. De Prisciano vero agentes reliquos grammaticos, qui e Capri copiis hauserunt, non neglegemus, sed comparationem instituentes non modo quid Priscianus, verum etiam quid illi communi fonti debeant cognoscemus. Quam comparationem optime ita faciemus, ut de singulis Prisciani libris disserentes eos, qui eandem quaestionem tractantes ipsi quoque Caprum secuti sunt, inspiciamus.

Post Neumannum, cuius dissertationi iam saepius commemoratae quatenus assentiar, infra de singulis locis ab illo tractatis disputans dicam, nuperrime de hac quaestione scripsit Karbaumius *De origine exemplorum, quae ex Ciceronis scriptis a Charisio, Diomede, Arusiano Messio, Prisciano Caesariensi, aliis grammaticis latinis allata sunt* [Wernigerodae 1889]. Quid is sibi proposuerit, iam e titulo elucet: de reliquis grammaticis quid enucleaverit, nil refert ad nos, apud Priscianum vero primarium exemplorum e Cicerone citatorum fontem Caprum esse contendit his verbis: 'Perpauca exempla expressis verbis ad Caprum referri possunt, sed contendo multa Tulliana cum apud omnes fere grammaticos tum apud Priscianum fluxisse ex Capri thesauris. Nam ut Priscianus — atque id pertinet etiam ad alios grammaticos — ex Capro non solum eas res grammaticas mutuatus est, quibus auctoris Capri nomen appositum est, sed etiam alia multa, quae prope eum locum exstant, ubi Caper laudatur, sic ad Caprum etiam ea exempla probabiliter redeunt, quae antecedunt et sequuntur eum locum, quo Capri auctoritatis mentio fit; id quod aliis grammaticis vel aliis eiusdem grammatici locis collatis clarissime patet, ut hunc in modum nonnulla exempla Tulliana ad Caprum referenda esse aut certum aut probabile sit. (sequuntur exempla). Similiter ad Capri doctrinam referre nobis licet exempla comparantibus inter se locos, qui repetuntur a Prisciano et in iisdem libris et in aliis; saepius

enim altero loco appellat auctorem genuinum, quem altero silentio praeteriit. (p. 6) .... Nec minus referri possunt ad genuinos fontes exempla a Prisciano laudata, aliorum grammaticorum libris valde auxilio vocatis.' Hanc viam rectam esse, qua ad grammaticorum fontes perveniamus, ego quoque mihi persuasi. Quapropter in universum Karbaumio assentior, etsi non omnibus locis, quod invenisse sibi videtur, plane certum est, quod quidem ipse intellexit: conferas quaeso, quae de hac re dicit p. 11. 'Nam quoniam recentiores grammatici res grammaticas plerumque vel semper non ex ipsis genuinis fontibus deprompserunt, sed alii per alios grammaticos, luce clarius est doctrinam illam antiquam per manus traditam magnopere commutatam esse; alii nonnulla decurtabant et delebant, alii etiam aliis grammaticis atque recentioribus usi vetustiorem doctrinam additamentis augebant et miscebant. Quam ob rem non equidem contendo certissimum et exploratum esse, exempla apud recentiores ac praecipue apud Priscianum eis locis inventa, ubi manifestum est unum vel compluria exempla veteribus grammaticis desumpta esse, omnia ad illum fontem antiquum referenda esse, sed hoc unum contendo, id quodammodo esse probabile et verisimile. Ac ne quis contra dicat tum nostram disputationem otiosam et inutilem videri, quippe quae vanis contineatur coniecturis: hoc eum reputare velim, nobis contingere, ut nonnulla exempla ad suam originem certissimis argumentis usi revocare possimus, unde etiam ceteris aliquid probabilitatis accedere nemo negabit.'

De Prisciani libris I—IV.

Primum et alterum librum hic plane omittere possumus, cum neque vestigium ullum Capri ibi inveniatur et ipsae res, de quibus Priscianus in his libris disputat, a Capri rationibus alienae sint. Ibi enim disserit de voce, syllaba etc., Caprum autem sua studia in tractando usu loquendi, maxime vetustissimorum, collocasse vidimus.

Aliter vero res se habet in tertio libro, saltem in priore eius parte *de comparativo ac superlativo*. In hac enim ter nominatur Caper (p. 85, 6. 96, 2. 97, 7; fragm. 12 b, 10, 8 a). Et primo quidem loco auctoritas eius non modo ad *citer* videtur pertinere, sed etiam ad ea, quae sequuntur, exempla positivi *exter*.

Nam de omnibus his comparativis *citerior, exterior etc.* eum egisse etiam fragmenta 11 et 12a demonstrant. Qua de causa haud scio an etiam ea, quae de superlativis *extimus*, *citimus* (cf. fragm. 12b), *ultimus etc.* proferuntur p. 98, 4 sqq. et 100, 15 sqq., Capro debeantur, praesertim cum exempla omnia ex auctoribus satis antiquis petita sint, Varrone, Caelio, Sallustio, Plauto. Quod p. 98, 8 Arruntius Celsus in testimonium vocatur, ad solam formam *citer* spectat; sed cum inde cognoscamus etiam illum de his formis quaesivisse, in dubio relinquitur, quid Arruntio, quid Capro vindicandum sit. Inter quos duos quae ratio intercedat, num alter alterum exscripserit, nescimus ac ne illud quidem constat, uter recentior sit: videtur tamen Arruntius paulo ante Caprum scripsisse. — Quae p. 95, 11 de *maturrimus* et *maturissimus* superlativis dicuntur, cognationem quandam cum titulo *veterrimus* prae se ferunt itemque cum subsequente titulo *nuperrimus*. Cum vero hos e Capro sumptos esse ostendat nomen appositum, etiam illum titulum inde derivatum esse verisimillimum est, praesertim cum in eo quoque analogiae ratio habita sit. Etiam Karbaumius l. c. p. 5 testimonia horum superlativorum e Cicerone citata ad Caprum refert.

Praeter hos locos cum aliqua veritatis specie seriem illam exemplorum ex veteribus auctoribus sumptorum (Cato appellatur quinquies, Pacuvius, Gracchus, alii) p. 86, 25 et 87, 15 sqq. Capro vindicare possumus, qua demonstrat Priscianus comparativos illos *industriior, egregiior etc.* et superlativos *egregiissimus, strenuissimus etc.*, quibus quamvis secundum analogiam formatis postea propter cacophoniam non iam utebantur, apud vetustissimos saepius inveniri. Similem in modum p. 91, 25 sqq. de comparativis et superlativis *magnificior, beneficissimus etc.* disputat, exemplis e Catone (ex eadem oratione atque p. 88, 6), Terentio, Accio additis.

His paucis locis exceptis de toto capite nihil enucleare possumus; verisimile quidem est etiam aliis locis, ubi antiqua exempla exhibentur, Caprum Prisciani fontem esse, sed cum pro certo nihil affirmari possit, haec omitto. Idem valet de altera tertii libri parte, quae est *de diminutivo*. In hac enim etsi multa insunt, quae doctrinam satis antiquam redoleant, tamen unum tantummodo vestigium exstat, quod adhibitum esse Caprum

indicare possit. Nam p. 115, 18 Probus appellatur, neque ad eos libros, qui nunc eius nomine inscripti feruntur, in quibus nihil, quod huc pertineat, legitur, sed ad veteris Valerii Probi Berytii doctrinam illud referendum est. Hanc vero Priscianum non ipsius Berytii libris, sed Capro debere iam Hertzius ad Prisc. I 171, 14 recte coniecit, Steupio de Probis grammaticis p. 190 et Neumanno l. c. p. 38 assentientibus. Nam Caprum Valerio Probo usum esse Romanus apud Charis. 118, 1 testatur, et praeterea Priscianus nonnullis locis Capri et Probi nomina una affert ita, ut Probi nomen iam apud Caprum exstitisse appareat.

In quarto, ad quem iam venimus, libro paucae Capri reliquiae exstant, nam praeter duos, ubi nominatur, locos p. 128, 23 sqq. et 133, 24 sqq. (fragm. 34 et 35) omnino non videtur adhibitus esse. Hi enim loci magna exemplorum vetustissimorum copia excellunt, cum in reliqua parte libri scholarum usui nimirum destinati aut nulla exempla inveniantur aut perpauca e recentibus scriptoribus sumpta.

De libris V—VII.

Multo difficilior quam de antecedentibus est quaestio de libro V, de quo aeque ac de sequentibus longiore disputatione opus est. Neumannus huius libri primam partem *de generibus* totam e Capri libris de dubiis generibus exscriptam esse ex subscriptione p. 171, 14, supra dictorum tamen nominum usus et apud Caprum et apud Probum de dubiis generibus invenis, collegit eamque sententiam disputationis suae de Capro Prisciani librorum VI et VII fonte institutae fundamentum fecit, omnia, quae in illis libris cum quinto consentiant, ipsa quoque e Capro delibata esse ratus. Nam cum in libro VI non solum exempla praeceptaque haud raro eodem ordine digesta repetantur, sed etiam eadem scriptorum testimonia saepius adhibeantur idque ita, ut modo in VI modo in V libro plura exstent, extra dubitationem positum esse arbitratur maximam libri VI partem ex eodem Capri libro exscriptam esse, ad quem in libro V relegamur.

Cui Neumanni sententiae pauca quae opponam habeo: nam etsi concedo maximam libri VI partem Capro deberi, tamen plane incredibile mihi quidem videtur a grammatico aliquo eundem

librum bis deinceps tam continenter exscribi quam Neumannus putat, sed ita potius ea res explicanda est, ut diversos fontes, inter se quodammodo cognatos, eum secutum esse statuamus. Ne intellegitur quidem, qua causa commotus Priscianus ex eodem fonte eadem repetiverit, quae iam antea dixerat. Si vero diversis fontibus eum usum esse credimus, facile fieri potuit, ut de nominativo et genetivo disserens (lib. VI) etiam quae de genere apud auctorem suum invenit exscriberet, quamquam iam supra (lib. V §§ 1—45) de hoc disputaverat. In libro VI quoniam et nominatur saepius Caper et multa, quae cum doctrina eius alibi prolata conspirant, insunt, praeterea quod magna copia veterum exemplorum invenitur, magnam libri partem ei vindicandam esse persuasum habeo, ut supra commemoravi. Quinti ergo libri alius fons primarius statuendus est, qui praeceptorum brevitate et testimoniorum plerumque e recentibus auctoribus sumptorum parvo numero a Capri ratione differt magisque pueris instituendis destinatus videtur fuisse. Sane Capri commemorationes, quae in libro V inveniuntur, ipsi Prisciano dandae sunt, qui brevibus auctoris sui regulis exempla e Capri copiis petita immiscuerit. Exempla enim a Capro petita esse, non ab altero illo auctore non modo ea re mihi persuadetur, quod multa ex iis exemplis alibi Capri nomine apposito inveniuntur vel apud alios grammaticos, qui ipsi quoque Capro usi sunt, exstant, sed maxime propterea, quod certis verbis ei, qui exempla legere velint, ad illum relegantur. Ita enim subscriptio illa interpretanda est: usum i. e. exempla apud Caprum invenies. Ceterum dubitari potest, utrum haec verba supra dictorum tamen nominum usum etc. ad totum caput de genere pertineant an ad ea tantummodo nomina, quae inde a p. 169, 6 secundum ordinem litterarum digesta enumerantur. Haec vero quaestio arte cohaeret cum ea, quae ratio intercedat inter hanc nominum seriem et antecedentia. Certi aliquid pronuntiari posse vix crediderim, sed quid mihi videatur, exponam. Itaque si verum est, quod supra dixi, exemplorum ac testimoniorum magnum numerum e Capri libris petitum esse, per se verisimile est hanc quoque exemplorum copiam ei deberi, praesertim cum plurima insint, de quibus Caprum disputavisse alibi comprobatur, velut *penus* p. 170, 13 = 260, 17, *pecus* 171, 4 = 163, 22, *sal* 171, 8; cf. Cap. 102, 1, permulta

praeterea propter consensum cum aliis grammaticis, qui eo auctore usi sunt, ei vindicanda sint. Fortasse Priscianus postquam iam antea exempla nonnulla e Capro exscripsit, in fine disputationis de genere institutae totum librum eius iterum percurrens magnum nominum numerum excerpsit, de testimoniis autem et ad haec et ad nomina antea commemorata pertinentibus, quae non exscripserat, ad ipsum Caprum legentes relegavit. Hoc vero persuasum habeo, etsi omnia haec exempla Capro debentur, alphabeticum tamen ordinem a Prisciano institutum esse, Caprum autem de dubio nominum genere ita disputavisse, ut terminationes nominum, sicut in Prisciani libro VI fieri videmus, sequeretur. Quod vel inde colligitur, quod multa e nominibus in illa alphabetica serie exstantibus et in V et in VI libro sub singulis terminationibus tractata inveniuntur. Miror Neumannum hoc non intellexisse, sed litterarum ordinem Capro tribuere; ceterum de hoc ordine nonnumquam perturbato recte idem iudicavit in hoc uno tantum errans — sane commotus falsa illa quam dixi sententia —, quod Capro nonnulla tribuit, quae potius Prisciano danda sunt; fortasse etiam librarii errori aliquid deberi supra in adnot. ad fragm. 14 monui.

Sed utut haec se habent, hoc constat, multas Capri doctrinae reliquias inesse in priore[1]) quinti libri parte. Multa enim consentiunt cum Nonii capite III, quod quin potissimum e Capri libris de dubiis generibus ductum sit, dubitari vix posse Luc. Muellerus (adversaria Noniana p. 254) contendit: cf. gram. lat. VII 90 et P. Schmidtii dissertationem de Nonii auctoribus grammaticis p. 148 sqq. Alia in commentario de dubiis nominibus (gram. lat. V 571 sqq.), in quo plurima, quae quidem ex antiquiore doctrina petita sunt, Capro debentur (Keil. V 570), inveniuntur, vel in Capri, qui fertur, tractatu de verbis dubiis, in quo multa vestigia veteris Capri doctrinae relicta esse constat, leguntur vel in Charisii capite I 15, de quo Keilius gr. l. VII 90 sic iudicavit: 'illud certum est in quaestionibus nominum inde a p. 93 incipientibus, quarum pars in excerptis Iulii Romani repetita est, multa Capro deberi'.

---

[1]) Nam de hac tantummodo parte haec quaestio est; de reliqua libri parte inde a § 46 infra videbimus, quoniam ibi res aliter se habet.

Cum eadem, quae de priore libri V parte dixi, de libris VI et VII valeant, disputationem de his instituendam cum libro V §§ 1—45 coniungam neglecta interim altera libri V parte. Iam quae in his Prisciani libris cum illis, quos modo dixi, aliorum grammaticorum libris consentiunt, cum aliqua veritatis specie ad Caprum referre possumus, quem in omnibus his libris adhibitum esse constat. De Nonio quidem dubitari potest, an Probo et Plinio, Capri fontibus, plus debeat quam ipsi Capro, sed hoc neque verisimile est neque ad hanc quaestionem pertinet, quoniam Priscianus certe quae praebet Pliniana ac Probiana Capro debet, qui quid e fontibus suis hauserit quidve addiderit, non semper possumus indagare. Quae ergo et apud Nonium et apud alios, quos dixi, grammaticos Pliniana vel Probiana exstant, Priscianus e Capri potissimum libris sumpsit. De Probo vide quae dixi supra p. 39, de Plinio plane idem valere Neumannus l. c. p. 39 demonstravit.

Sed priusquam hos enumero locos, ei afferendi sunt, quos e Capri libris sumptos esse nomine grammatici apposito constat.

Lib. V	163, 22	pecus,
lib. VI	204, 6	caepe,
	212, 5	lacte,
	212, 15	allex,
	260, 17	penus,
	264, 16	veter,
lib. VII	322, 2	ops,
	354, 9	memoris et memore.[1])

Hoc ultimo loco Capri auctoritatem non modo ad *memoris* pertinere, sed etiam ad subsequentia nec mirum, cum et *hic celer* et *hic celeris* et *hic concors* et *hic concordis* protulisse inveniuntur vetustissimi multaque alia in eundem modum nemo non videt. Quae Capri doctrina etsi ad adiectiva tantum spectare videtur, tamen de substantivis idem eum docuisse conicere licet, quoniam veteres grammatici adiectivum et substantivum, quod nos dicimus, non distinguebant.

---

[1]) Hic locus Neumannum fugit, qui p. 48 dicit in libro VII semel tantum Capri nomen afferri; etiam in indicibus et ad Priscianum et ad totum gram. lat. corpus omissus est.

Accedunt ei loci, qui cum aliis, ubi Caper nominatur, consentiunt:

lib. V 152, 17—153, 17 acer et acris etc. : 354, 9,
155, 14 + 337, 9 + 348, 17 Arpinatis etc. : 129, 7,
163, 11 penus : 260, 17,
171, 4 + 270, 3 pecus : 163, 22,
lib. VI 208, 19 + 325, 2 carnis : 354, 9,
209, 17 Dido, Calypso : Charis. 117, 24,
229, 10 Iovis : Pompei. 187, 10,
229, 20 alacris, acris :
230, 18 Octobris, alacris : } 354, 9,
235, 11 + 341, 3 memoris :
238, 15 femen : Serv. in Aen. X 344,
243, 12 + 349, 13 fames : Pompei. 175, 28,
279, 15 + 324, 24 supellectilis :
282, 12 vecordis, concordis : } 354, 9.
lib. VII 341, 18 amentis :
353, 24 vigilis :

Iam ad eos locos aggrediamur, quibus nomina tractantur, quae vel apud Anonymum de dubiis nominibus vel apud Charis. I cap. 15 et 17 vel apud Caprum qui fertur vel apud Nonium cap. III inveniuntur. Saepe quidem apud Priscianum aut apud illos praecepta veteris grammatici valde mutilata ac decurtata sunt, saepe nihil nisi nomen exstat, quae vero de eo praecepta erant, omissa sunt, sed illud tamen inde concludere possumus, disputavisse de illis nominibus Caprum, certe de eis, quae apud complures illorum grammaticorum repetuntur et ad quae eadem testimonia Priscianus adhibet, atque illorum aliquis. Plane certa ne in his quidem res est, at tamen maxime probabilis. Ea vero nomina, quae apud unum tantummodo illorum repetuntur non additis iisdem exemplis, quae apud Priscianum leguntur, plane omisi, ne inciderem in coniecturas nimis incertas atque vanas. Haec enim Priscianus etiam e Charisii vel Nonii libris, quos eum inspexisse constat, sumere potuit.

Quae praefatus iam enumero locos Capro propter hunc consensum vindicandos, qua in re brevitatis causa Nonium simplici littera N. significabo (paginae sunt editionis Mercerianae secundae), Anonymum de dubiis nominibus signo dn., Charisium Ch.,

Caprum qui fertur Cp. Auctorum nomina interdum addita uncis inclusa indicant testimonia ex eis auctoribus petita utroque loco inveniri.

Lib. V 155, 7 + 170, 2 guttur : N. 207, 14. dn. 579, 27,
157, 2 + 11 hospita, antistita : Ch. 100, 20 (Vergil.),
158, 11 dies, diecula : Ch. 110, 8 (Vergil. Terent.),
160, 11 + 169, 11 clunes : Ch. 101, 4. N. 196, 32. dn. 575, 24. Cp. 108, 17,
160, 17 funes : N. 205, 21. dn. 578, 28,
164, 13 + 167, 7 silex : N. 225, 18. dn. 591, 4,
164, 24 + 167, 7 cortex : N. 199, 25. dn. 576, 7.
168, 6 scrobs : N. 225, 7 (Plaut.),
169, 9 + 206, 10 cardo : N. 202, 15. dn. 575, 22. Cp. 108, 13,
169, 8 + 268, 16 alvus : N. 193, 21. Cp. 107, 12,
169, 9 + 249, 17 cinis : N. 198, 7. Cp. 108, 15,
169, 11 + 269, 16 colus : N. 198, 15. Cp. 108, 17,
169, 15 perdix : N. 218, 16. dn. 587, 1,
169, 16 palumbes : N. 219, 3. dn. 586, 20,
169, 18 vepres : N. 231, 13. dn. 592, 19,
170, 2 murmur : N. 214, 11. dn. 583, 25,
170, 3 dorsum : N. 203, 2. dn. 577, 21. Cp. 109, 9,
170, 3 + 264, 4 fretum : N. 205, 23. dn. 578, 23,
170, 4 gelu : N. 207, 32. Cp. 110, 3,
170, 13 papaver : N. 220, 7. dn. 586, 23,

lib. VI 199, 18 schema : N. 224, 36. Ch. 53, 15; 144, 17,
205, 1 sinapis : Ch. 144, 10 (Plaut.),
206, 14 homo : Ch. 102, 20. dn. 580, 4,
207, 7 nemo : Ch. 97, 8 (Vergil.); 138, 7 (Plaut.),
216, 10 elephantus : dn. 578, 13. Cp. 109, 10,
217, 5 Arabus : Ch. 100, 12 (Vergil); 123, 8[1]) (Vergil.),
218, 15 + 251, 3 cassida : Ch. 103, 16. dn. 576, 22,
242, 16 requies : Ch. 110, 1; 128, 14. dn. 588, 18,
249, 20 impubes : Ch. 141, 3 (Vergil.),
262, 5 artu : N. 191, 10 (Plaut.),
265, 16 grus : N. 208, 16 (Vergil.),

---

[1]) Apud Charisium vel potius apud Romanum Plinius nominatur.

lib. VII 331, 16 mare : Ch. 137, 12 (Varro, Varro Atacinus),
333, 9 gausape : Ch. 104, 9 (Varro, Ovidius, ·Cassius Severus).

Praeterea etiam inter catholica Probo vulgo adscripta (gram. lat. IV) et Priscianum cognatio quaedam intercedit, cum multa praecepta et scriptorum testimonia apud utrumque auctorem inveniantur. Nonnullis locis (velut p. 241, 10; 249, 19; 259, 17) Priscianus Probum nominatim appellat, quem verum catholicon auctorem neque a vetere Valerio Probo Berytio diversum putat. Sed quamvis Priscianum catholica inspexisse constet, nonnulla tamen, quae in catholicis brevius commemorantur vel indicantur, apud eum uberiora et cum vicinis arte conexa et amplioribus exemplis illustrata exstant. Cum vero Prisciani aetate catholica pleniora, quam nunc sunt, fuisse credibile non sit, communis fons adgnoscatur necesse est[1]), quem accuratius expresserit Priscianus, minus accurate catholicon auctor. Quis hic communis fons fuerit, non constat, quoniam de catholicon origine omnino nihil exploratum est, sed cum et praecepta et exempla optime quadrent in Capri rationem, Priscianum quidem ea, quae ad communem fontem referenda sunt, Capro debere verisimile est. Ad catholicon auctorem quomodo ea delata sint, num re vera, ut nonnulli putant, doctrinae ibi prolatae pars veteri Probo tribuenda sit, diiudicari non potest. Similis quaestio est de locis apud Priscianum et in excerptis Probi de nomine (gram. lat. IV 205 sqq.) consentientibus. Sed cum in his excerptis doctrinae Probianae reliquias inesse haud improbabile sit, consensum illum ad Probum referre possumus.

Iam sequuntur loci propter consensum cum catholicis et excerptis de nomine Capro tribuendi:

lib. V 143, 18 + 201, 18 Turia : cath. 3, 13. 7, 1 (Sallust.),
149, 13 + 223, 3 Nar : 15, 29 (Vergil.),
152, 8 paupera : 16, 13 (Plaut. Terent.),
154, 1 + 234, 10 Gaddir : 13, 29,
163, 2 + 269, 4 alvus : exc. d. nom. 207, 25 (Vergil.) [eadem exempla Non. 193, 21],

[1]) Cf. Neumann. p. 41.

lib. VI 198, 6 pater familias : exc. d. nom. 211, 27
[cf. Charis 107, 9 et 120, 11; altero loco Plinius nominatur],
199, 14 graeca nomina in a : cath. 6, 31 (Plaut.)
[idem exemplum Non. 224, 37; Char. 53, 15. 144, 17],
205, 1 senapis : 8, 16 (Plaut.),
[idem testimonium Char. 144, 10],
206, 22 homo, homonis : 10, 28,
212, 5 lacte : 7, 7,
225, 15 libri, liberi : 12, 1,
236, 15 Publipor : 16, 18 (Sallust.),
236, 19 Actor : 12, 21 (Vergil.),
239, 13 + 330, 20 Pallas : 23, 9,
241, 18 apes : 26, 16,
244, 5 Chremes : 22, 24 + 24, 24 (Terent.),
246, 16 Achilles, Achilli etc. : 24, 26,
249, 10 vis : 19, 22 (Lucret.)
251, 3 cassida : 28, 24 (Vergil.)
[cf. Char. 103, 16; de dub. nomin. 576, 22],
253, 3 neptis : 26, 32
[cf. Non. 215, 6],
254, 6 ossum : 18, 33,
256, 12 fastus : exc. d. nom. 211, 17,
268, 11 annis : cath. 25, 31 (Terent.),
269, 10 domus : 25, 9 (Terent.),
269, 16 colus : 24, 6 (Vergil.),
275, 2 + 8 + 9 virus, vulgus, pus : 21, 5,
279, 12 nix, supellex, senex, nox : 31, 31,
281, 12 fons et lens : 27, 10.

Inter hos locos complures sunt iam supra p. 44 propter consensum cum Nonio aliisque ad Caprum relati, quos repetivi, quo maior et eorum ipsorum et reliquorum fides esset.

Eadem de causa in hunc ordinem etiam ea recepi, quae, ut *lacte* (212, 5), Capri esse aut ex nomine eius apposito elucet aut ex comparatione cum aliis locis, ubi ille nominatur, instituta.

Hac enumeratione locorum, qui Capro argumentis, ut mihi videtur, satis firmis vindicantur, illud demonstrasse me spero, quod mihi proposueram, doctrinae in Prisciani libris V § 1—45, VI, VII prolatae maximam partem Capro deberi. Nam Priscianum

non solum ea, quae certis argumentis ad Caprum referri possunt, sed etiam alia multa, quae prope eos locos exstant, e Capro mutuatum esse probabile est. Maxime hoc valet de libro VI neque multum a vero aberrare mihi videor, si in hoc Caprum primarium fontem, alios praeter eum raro adhibitos esse dico. Utrum omnia, quae in libro V § 1—45 ad Caprum referenda sunt, e libris de dubiis generibus sumpta sint, ut Neumannus persuasum habet, an, ut de libro VI constat, nonnulla e libro de latinitate admixta sint, diiudicari non potest, tamen Neumanni sententia propter subscriptionem illam in paragrapho 45 lectam specie quadam veritatis non caret.

Restat, ut nonnulla addam de eis locis, quos Neumannus (p. 44—46; 49—50) Plinio tribuit; hos quoque per Caprum ad Priscianum pervenisse iam supra commemoravi. Quorum locorum plurimi iam enumerati sunt, cum consentiant maxime cum Charisio I cap. 15 et 17, in quibus capitibus doctrinae Plinianae multas reliquias inesse constat. In VI libro ea tantum addenda sunt, quae propter consensum cum Nonii cap. VIII (cf. etiam Char. 143, 13) Plinio tribuuntur, de genetivis *ornati, quaesti* etc. De libro VII recte animadvertit Neumannus in eis, quae de ablativo sing. III decl. disputentur, multa inesse Pliniana, collato Char. I cap. 17, ubi de hac quaestione multa e Plinio sumpta proferuntur. Quod vero contendit inter locos Prisc. 355, 1 de genetivo *parentium* et Char. 138, 10 cognationem quandam intercedere propter Ciceronem utroque loco laudatum, ei non assentior. Nam altero loco exemplum ex oratione quadam Ciceroniana ad formam genetivi *parentium* comprobandam adhibetur, altero Cicero saepe hac forma usus esse dicitur, quae causa mihi quidem non satis gravis videtur, ut cognationem aliquam horum locorum esse statuamus, praesertim cum regula proposita non eadem sit. Sed alius locus, quem Neumannus omisit, haud scio an Plinio vindicari possit, p. 293, 5 sqq., ubi de formis *deabus, filiabus, natabus* etc. disseritur: cf. Charis. 54, 10 et 129, 13, ubi Plinius appellatur.

Quae quoniam exposui, nonnulla addenda sunt de reliquis auctoribus, quos Priscianus praeter Caprum nominatim affert. Ac Plinii quidem et Probi — exceptis eis locis, qui ex catholicis vel institutis artium sumpti sunt — commemorationes Capro eum

debere iam saepius dixi; fortasse etiam Caesellii Vindicis, qui ter appellatur, 210, 7. 229, 10. 230, 11, notitia per eundem ad eum pervenit. Nam uno loco 229, 10, ubi nomen eius affertur, agitur de declinatione vocis *Iuppiter*, de qua etiam Caprum disseruisse Pompeii testimonio 187, 10 (fragm. 7) probatur. Uterque analogiam secutus est: Vindex enim a nominativo *Iuppiter* casus obliquos *Iuppitris, Iuppitri* etc. derivavit, Caper e casibus obliquis *Iovis, Iovi, Iovem* nominativum *Iovis,* cuius formae exempla ex antiquis scriptoribus attulit. Similiter res se habet alio loco 210, 7, ubi Vindicis auctoritate formae *Didonis, Calypsonis, Ionis* comprobantur, de quorum nominum declinatione etiam Caper disputaverat: cf. Char. 117, 24. Sed cum neque de Caesellii Vindicis neque de Capri aetate quidquam constet, incertissimum est, utrum alter alterius libro usus sit necne. Ne id quidem compertum habemus, uter vetustior sit: videtur tamen Caesellius aut eodem fere quo Caper aut non multo antiquiore tempore vixisse (cf. Keil. gr. lat. VII 139). Si ante Caprum scripsit, non est, cur Karbaumio l. c. p. 13 non assentiamur fieri potuisse dicenti, ut Caper Caesellii doctrina usus eiusdem nomen in libris suis laudaret, unde et praeceptum grammaticum et nomen Caesellii laudatum in sua scripta transtulerit Priscianus.

Etiam Suetonii commemorationem p. 231, 8 vix ipsi Suetonio Priscianus debet. Nam illum librum de institutione officiorum alibi nusquam nominatum ei praesto fuisse vel usque ad eam aetatem permansisse non crediderim, Caprum vero Suetonii copiis usum esse et e Nonio (cf. Luc. Muell. advers. Non. 254) apparet et consensu huius loci cum Prisc. 301, 2 probatur. Ibi enim eadem doctrina profertur, sed ita, ut haec ex superiore loco repetita esse credi nequeat: si quis autem dixerit eum bis Suetonii librum inspexisse, hoc in libro tam ignoto credibile non est, sed multo verisimilius est Caprum huius disputationis utroque loco fontem esse.

Neque Caesaris libros de analogia ipse Priscianus inspexisse putandus est. Duobus locis, ubi illi commemorantur, 249, 18 et 250, 17, Probi nomen iuxta positum est, ut utriusque notitia ex eodem fonte hausta videatur. Tertio loco, 249, 3, Caesaris doctrina cum Capri praeceptis coniuncta est; nam testimonium Naevianum certe Capro debetur (cf. 338, 2 et 128, 23 + 133, 24), item verba

ad cuius similitudinem debet etiam hoc dite dici, et qui antecedit versus Lucani: non illic Libycae etc. (cf. 338, 3). Quae cum ita sint, hoc certe loco Caesaris memoria per Caprum ad Priscianum delata est, quod etiam de duobus locis supra dictis valere probabile est.

Quae denique intercedat ratio inter Arruntium Celsum, de quo dixi supra p. 38, et Priscianum, non constat; quae ex Gellii, Donati, Charisii, Servii, Nonii libris et e catholicis afferuntur, ea sine dubio Priscianus ipse addidit.

Hucusque de libris V § 1—45, VI, VII; restat, ut nonnulla addam de altera libri V parte adhuc neglecta. Haec quoque, ut prior pars de genere, paucis locis exceptis brevia tantummodo praecepta praebet, quorum quis auctor sit, nescimus. Nonnulla sane ad Caprum redeunt, cuius auctoritas semel 188, 22 in testimonium vocatur ad vocativum *une*; etiam quod subiungitur exemplum vocativi *sole* ei deberi videtur et propter similitudinem et quod ea, quae sequuntur verba, Sunt alia — proferebant, certe e Capro sumpta sunt. Hoc enim testimonio Pompeii 187, 8 comprobatur, qui eandem doctrinam (de nominativo *Iovis*) Capri nomine apposito et ipsius grammatici verbis adscriptis profert: ita enim locutus est [scil. Caper] 'sunt aliqua, quorum quidem nominativus in usu non est'; cf. Prisc.: sunt aliqua, quorum nominativus quidem in usu non est. Praeterea propter similitudinem libri VI 226, 8 sqq. et propter antiquorum exemplorum magnam copiam fortasse etiam ea, quae de adiectivis *alteruter* et *plerus* proferuntur 182, 1—14, Capro vindicare possumus.

De libro VIII.

Prisciani doctrina de verbo in tres libros ita divisa est, ut lib. IX et X de praeterito perfecto inprimis agatur, VIII autem libro quaestiones generales ad verbi significationem, speciem, figuram, tempora, modos, coniugationes, personas, numerum spectantes tractentur. Hos omnes e Capri libris de latinitate fluxisse Neumannus contendit; neque tamen, quod uberius se id ostendere velle promittit p. 50, ab eo perfectum esse video, sed paucos locos, qui Capro debeantur, enumerat, de plurimis autem horum

librorum partibus nihil attulit. Videamus igitur, num nobis contingat clariore luce rem illustrare.

Ac primum quidem a libro VIII exorsi Capri nomen quattuor locis prolatum invenimus 391, 1. 393, 9; 13. 436, 7 (fragm. 13—15). Quorum locorum si tres priores, ubi verba apud veteres et active et passive usurpata enumerantur, intuemur, statim cognoscimus in Prisciani fonte verba per litteras digesta fuisse,[1]) quem ordinem a Capro institutum esse (cf. 391, 1) Neumanno concedo, etsi supra, ubi de nominibus a Prisciano 169, 8 sqq. compositis dixi p. 41, ei repugnavi idem de illo ordine affirmanti. Sed nominum plane diversa est ratio. Id quoque suo iure statuit Neumannus, quaecumque in hoc libro litterarum ordinem prodant, ea Capro tribuenda esse. Atque inprimis duo verborum ordines afferendi sunt: alter 396, 10 a littera m incipit, quo ordinem verborum supra inchoatum et in eadem m littera abruptum, quem ipse Priscianus 393, 9 Capro tribuit,[2]) continuari et ad finem perduci nemo non videt; alter 379, 2 sqq., qui usque ad o litteram perductus et in extrema parte perturbatus est. Etiam testimonia, quae ad hanc posteriorem seriem inde a 379, 15 usque ad 387, 10 addita sunt, eundem fere ordinem produnt: quae utrum omnia e Capro sumpta an e compluribus fontibus congesta sint, in incerto relinquitur, cum Priscianus verba illa exempla quae potuimus a diversis colligere libris una cum ipsis exemplis a Capro in suum librum recipere potuerit. Ceterum inter haec testimonia nonnulla sunt, quae ad verba antea non nominata pertinent, *execror, machinor, polliceor* 382, *dignor, detestor* 385, unde intellegimus Priscianum antea non omnia exscripsisse; duo ex his, *dignor* et *execror,* infra 392 in alia verborum serie ipsa quoque e Capro petita reperiuntur. Ordinem illum 379, 4 inchoatum modo usque ad litteram o progredi

---

[1]) Quibus causis factum sit, ut genuinus ordo nonnumquam perturbaretur, dixi in adnot. ad fragm. 14.

[2]) Prisciani verba sed eorum et superiorum omnium usus tam apud Caprum quam Plinium et Probum invenies simillima sunt subscriptioni prioris partis libri V. Nam hic quoque modo verba exscripsit Priscianus, de usu vero i. e. de testimoniis ad Caprum et ad Plinium Probumque, quorum memoria apud illum exstabat, legentes relegat.

paulo ante commemoravi; sed etiam ea, quae testimoniis allatis subiunguntur, *tutor*, *vador, venor, velificor, vociferor, veneror* 387, 11, Capro deberi et litterarum ordine et verbis *tutor* et *vociferor* 396, 23 et 24 in serie e Capri libro delibata repetitis confirmatur. Haec series 396, 25 littera u finitur; sequuntur deinde nonnulla verba usque ad 397, 3, quae ex eodem fonte, i. e. Capro, videntur hausta esse; haec fortasse Priscianus omiserat et in fine addidit.

E reliquis huiusmodi verbis sine certo ordine per totum caput dissipatis haec fere ad Caprum referre licet:

399, 12 adsentio(r) : Diom. 381, 27.[1]) Cap. 107, 9,

400, 1 adorio(r) : Prisc. 379, 6 in ordine alphabetico, [*impertio(r)*, quod una cum *adorio(r)* ponitur, ex eodem fonte petitum esse apparet],

433, 2 vilico(r) : Prisc. 396, 23 in ordine alphabetico.

Etiam apud Pompeium, qui ipse quoque Capri, quem quattuor locis nominat, copiis usus est, p. 233 verba enumerantur, quae et activam et passivam significationem habent, in quibus nonnulla sunt, quae Priscianus quoque adhibet in iis, quae a Capro recepit; cf. 379, 11 + 380, 2 adulo(r) : Pomp. 233, 9. 393, 11 obsono(r) : 233, 10. 396, 11 munero(r) et partio(r) : 233, 32. Possumus igitur etiam ea, quae Priscianus extra ordines illos alphabeticos cum Pompeio consonantia praebet, Capro vindicare. Haec sunt:

390, 8 tondeo(r) : Pomp. 233, 5,

ibid. lavo(r) : 233, 25 (cf. Diom. 381, 11),

399, 12 adsentio(r) : 233, 34 (hoc iam supra Capro tribui).

Denique adnotandum est etiam in duobus illis libellis, qui Capri nomen prae se ferunt, huius doctrinae vestigia restare : 93, 10 ructo(r) et nausio(r), 93, 21 suffrago(r), 95, 1 somnio(r), 104, 15 lavo(r), 107, 9 adsentio(r).

Haec igitur, quae enumeravi, Capro tribuenda sunt; etiam alia ex eodem fonte hausta esse nemo negabit, quamquam ea

---

[1]) De communi Prisciani et Diomedis fonte paulo infra dicetur; hoc loco adnotaverim verba *quirito(r)* et *munero(r)*, quae apud Diomedem prope verbum *adsentior* exstant, apud Priscianum certe Capro deberi (cf. Prisc. 396, 18. 11).

certo definiri nequeunt. Illud quoque recte haud dubie Neumannus dicit, Capri copiis nonnulla aliunde sumpta immixta esse, sed exempla, e quibus dilucide hoc apparere sibi persuasit, non apte elegit, *bellor*, *nutritor*, *praecipitor*, 390, 17 sqq.; cf. Neum. p. 51. Nam *bellor* cum eodem versu Vergiliano etiam Diom. 382, 4 exstat, et ipse Neumannus p. 30 et 54 contendit, quae consentiant apud Priscianum et Diomedem, ea utrumque Capro debere. Karbaumius quoque p. 8 Priscianum ea e Capro hausisse dicit. Praeterea etiam apud Nonium, quem Capro usum esse scimus, eadem leguntur 472, 8. Sed iam hic Prisciani cum Nonio et Diomede consensus nos admonet, ut quaeramus, quae ratio inter hos grammaticos intercedat. Et Nonius quidem quin in capite VII *de contrariis verborum generibus* Caprum potissimum secutus sit, dubitari non posse persuasum habeo. Nam plus quinquaginta lemmata praebent verba, quae etiam apud Priscianum leguntur, qui, cum ea verba in ordinibus alphabeticis, de quibus supra dixi, exhibeat, e Capro ea hausit. Haec igitur apud Nonium quoque Capro tribuo, quoniam eum Capri libris usum esse neque alium quemquam grammaticum de hac quaestione tam copiose quam illum disputavisse scimus. Enumerare haec Nonii lemmata longum est, cum totum fere caput efficiant. Unum hoc addam, quo sententiam meam confirmari existimo, esse inter ea verba compluria, quae rariore in usu erant, velut *ludificor*, *pigneror*, *praesagior*, *ruminor*, quae, nisi ex communi fonte derivata essent, apud utrumque exstare mirum esset.

Difficilior est quaestio de Diomede. Multa enim inveniuntur apud Priscianum cum illo consonantia, quorum nonnulla certe ex ipsa Diomedis, quem appellat, arte sumpsit, multa vero eiusmodi sunt, ut ex communi fonte repetenda sint. Quem fontem Keilius gr. l. I p. LII et Karbaumius p. 11 Probum esse existimant, quem Diomedes ipse legerit, cum Priscianus eius doctrinam e Capri libris desumpserit. Christius vero philol. XVIII 129 dubitat, num Diomedes ipsius Probi libros in manibus habuerit, Steupius de Probis 190 et Neumannus p. 29 Probi notitiam etiam ad Diomedem per Caprum perlatam esse existimant. Neumanni argumenta mihi quidem non satis gravia videntur ad quaestionem difficillimam diiudicandam, quamquam ne ego quidem Probi ipsius librum Diomedi praesto fuisse dixerim. Nam

ex eo, quod nomen Probi appellat, non sequitur, ut ea omnia ab eo receperit: immo vero inde collegerim Probum non esse fontem Diomedis, cum is, quem potissimum auctorem quoque loco sequatur, indicare non soleat. Sed utut de hac re aliquis existimat, illud constat Priscianum certe ea, quae cum Diomede consentiunt, sive e Probo sive e recentiore aliquo ille ea hausit, e Capri libris delibasse, qui et Probum et Plinium, quorum uterque apud Diomedem bis nominatur, adhibuerat.

Iam ad quaestionem institutam redeamus. Priscianus postquam de verbis a veteribus et active et passive usurpatis disseruit, inde a 397, 3 usque ad 398, 15 nonnulla verba addit, quae cum sint activa primae coniugationis, transeunt in neutra absoluta sive reciproca secundae coniugationis. Ex his *albo, albeo, albesco* et *lento, lenteo, lentesco* cum apud Diomedem quoque legantur 344, 2 et 343, 20 iisdem exemplis Vergilianis appositis, Capro vindicanda sunt; quibus reliqua arte cum iis conexa tam similia sunt, ut ex uno fonte, i. e. Capro, totam hanc disputationem Priscianum mutuatum esse appareat.

In reliqua libri VIII parte pauca sunt eaque dispersa, quae Capro deberi cum aliqua veritatis specie probare possumus. Velut, quae 403, 3 de verbo *lavo* proferuntur, consentiunt cum Diom. 381, 12, unde cognoscimus illos 'quosdam', qui secundum Diomedem *lavit* pro *umectat* intellegi velint, Caprum esse eiusque sectatores. De eodem verbo Priscianus etiam 471, 2 disputat, eodem exemplo usus atque 403, 5; reliqua, quae ibi praebet exempla, apud Diomedem quoque l. c. leguntur. Deinde 413, 1 sqq. (gerundia active et passive prolata) propter consensum cum Diom. 342, 13 (cf. Serv. gr. l. IV 412, 22 et Serg. ibid. 504, 41) Capro tribuere possumus; item ea, quae 418, 27 sqq. dicuntur de verbis perfecto deficientibus, ut *ferio, sisto, tollo* (cf. Diom. 372, 4 et 380, 8). Idem Terentii versus ad comprobandum verbum *labasco* adscriptus est a Prisciano 428, 7 et Diomede 343, 7; utroque loco paulo post de verbis *amasco* et *hisco* disseritur. Similitudo denique inter Prisc. 441, 13 et Diom. 402, 23 (nomina in *atus*, ut *paenulatus, togatus etc.*) intercedens atque inter Prisc. 443, 11 et Diom. 372, 22 (*mandare* et *mandere, fundare* et *fundere*) quamquam non tanta est, ut casui

tribui nequeat, tamen cum maiore veritatis specie ad communem fontem refertur.

De libris IX et X.

In his duobus libris, de quibus, cum in utroque de variis praeteriti perfecti formis disputetur, simul disseram, Capri librum de latinitate primarium fontem fuisse probabile est. Nam et nomen eius octiens appellatur et multa insunt, quae certis argumentis ei vindicari possunt; praeterea uterque liber doctrinam amplam et antiquam ostendit et testimoniis a vetustissimis auctoribus petitis refertus est. Quae omnia optime congruunt cum Capri studiis aliunde cognitis. Sed nostrum est accuratius ea enumerare, quae Capri esse demonstrari potest. Et loci quidem, ubi nomen eius exstat, hi sunt:

490, 9 deletus, delitus (cf. Cap. 109, 7),
500, 6 sapio, sapui vel sapivi vel sapii,
508, 28 conquinisco, conquexi,
509, 22 ĭco, īci,
513, 7 nanciscor, nactus (cf. Cap. 95, 19),
524, 12 repungo, repupugi vel repunxi,
530, 18 sino, situs, nequeo, nequitus,
535, 1 lacesso, lacessi.

Praeter Caprum auctores grammatici nominantur hi: Probus quater decies, Charisius duodecies, Diomedes quinquies, Servius, Asper, Asmonius, Celsus, Nisus, Nonius, Papirianus, Phocas, Plinius, Pollio, Scaurus, Velius Celer semel. Charisium, Diomedem, Nonium, Phocam,[1]) Servium, fortasse etiam Asmonium[2]) et Papirianum, Priscianus ipse legisse putandus est; neque, quae cum catholicis Probi quae dicuntur consentiunt, ex his ipsis petita esse negandum est. Pollionis libros ipsos Prisciano praesto fuisse vix crediderim, sed aut Plinio aut Probo aut Capro, qui una cum eo commemorantur, vindicandum est, quod eum appellat; et a Plinio quidem, ut videtur (cf. Boelt. annal. philol. 1888 p. 422), Asinius Pollio in testimonium vocatur apud Char. 134, 3.

---

[1]) Notatu dignum est doctrinam hodie in Phocae arte 433, 24 exstantem diversam esse ab ea, quam Priscianus 515,16 ei tribuit.

[2]) De Asmonio vide Keil. quaest. gramm. (Lips. 1860), de Papiriano Neumann. p. 55 sqq.

Ne Nisum quidem a Prisciano lectum esse puto; de Aspri, Scauri, Velii Celeris commemorationibus quid iudicandum sit, non constat.

Ex his igitur grammaticis nobis de solo Probo quaerendum est, quoniam eius notitiam e Capri libris delibavit Priscianus; de Plinio, de quo idem valet, nihil addendum est, nam uno illo loco, ubi nominatur (513,8), Capri et Probi nomina apposita fontem satis dilucide ostendunt. Probus igitur quattuordecim locis appellatur; e quibus quinque cum catholicis ita consentiunt, ut inde peti potuerint: 469, 13 (cath. 39, 26); 485, 19 (cath. 34, 17); 491, 14 (cath. 38, 6)[1]); 535, 14 (cath. 39, 19); 503, 17 (cath. 37, 15). Postremum locum Hertzius ad Berytium retulit, sed causam non video. Nam etsi in cath. 37, 15 tantummodo *unguo, unguis, unxi* legitur, cum Priscianus Probo formas *ungui et unxi* tribuat, tamen illius libelli auctorem etiam formam *ungui* agnovisse elucet. Nam et ipse paulo ante dicit: g litterae ante uo positae verbum inveni tertiae correptae *gui* faciens specie perfecta, ut *arguo*, *arguis*, *argui*, *unguo etc.*, et apud Sacerdotem gr. l. VI 489, 17 accurate cum illo consentientem adduntur haec, quae in catholicis desiderari nemo non videt: *ungui;* dicimus et *ungo, ungis, unxi.* Itaque etiam in catholicis legendum est: arguo, arguis, argui, unguo, unguis, *ungui; dicimus et ungo*, *ungis,* unxi.

Reliquae vero Probi commemorationes Capro tribuendae sunt, cuius nomen saepius cum Probo coniunctum est. Locos, ubi ambo appellantur, omitto, cum iam supra in ordine eorum, quae Capro propter nomen eius appositum debentur, enumerati sint; reliqui sunt hi:

470, 12 neco, necavi vel necui,

---

[1]) Adnotandum est apud Caprum 94, 14 contrariam doctrinam exstare: non est sorbo, sed sorbeo, nec sorbsi, sed sorbui. sic et absorbui, ut Lucanus, cum in catholicis legatur: sorbo, sorbis, sorbui, quamvis et sorbsi lectum sit. Fortasse Caper in Probi libro doctrinam illam invenerat eique suam ipsius sententiam addiderat, ut etiam Prisc. 534, 25 de perfecto verbi *lacesso* vidimus. Quod si ita se habet, Probi commemorationem e Capro potius hausisse Priscianus videtur, quam e catholicis; sed cum, quantum in tractatu de orthographia Capro debeatur, minime constet, incertum est, num re vera Caper id de verbo *sorbeo* docuerit, quod nunc ibi legitur.

529, 6 occini,
535, 21 quaesivi,
539, 2 fulsi,
541, 18 aio (cf. 494, 15).

His accedunt ei loci, qui cum Diomedis congruunt doctrina, sed ita, ut non ex eius arte sed e communi fonte eos haustos esse appareat, quos Priscianum quidem a Capro mutuatum esse supra dixi. Quorum locorum plurimos iam Neumannus in dissertatione sua p. 54 enumeravit, ut pauci supersint; sed ut quaestio sit absoluta et perfecta, ordinem illum hic repeto additis iis, quae ab illo omissa erant, numeris quoque interdum correctis[1]):

Prisc. 469, 5 applicui et applicavi : Diom. 372, 18,
[cf. Prisc. 473, 1],
470, 6 necto, nexui vel nexi : 369, 16 (ead. testim.),
[cf. Cap. 93, 9],
470, 21 necatus et nectus : 366, 5,
471, 2 lavere et lavare : 381, 12 (ead. testim.),
[cf. Prisc. 403, 3],
489, 1 adolui et adolevi : 373, 18 (ead. testim.),
494, 15 + 541, 18 aio : 374, 4 (Naevius),
[Apud Prisc. 541, 18 Probus de dubio perf. laudatur],
495, 5 mingo et meio : 369, 11,
497, 9 allicui et allexi : 367, 11,
500, 20 parĕre et parīre : 383, 5 (Ennius),
[cf. Prisc. 401, 5 et 540, 8],
509, 15 parsi : 368, 3 (Terentius),
511, 23 parsurus : 368, 10 (Varro in Later.),
[Apud Diomedem ad Plinium provocatur],
512, 24 experrectus et expergitus : 376, 11 (Lucil.),
518, 23 de reduplicatione : 368, 13,
519, 22 passus : 377, 23 (Vergil.),
520, 2 comes(t)us : 387, 5,
[cf. Prisc. 522, 19],
520, 16 ostentus : 376, 3 (ead. testim.),

[1]) Karbaumius quoque p. 11 et 12 horum locorum magnum numerum affert, sed eos tantummodo, ubi exempla, maxime Ciceroniana. apud Priscianum et Diomedem eadem sunt.

525, 3 neglexi et neglegi : 369, 15 (Aemil. Mac.),
527, 22 al(i)tus : 375, 14 (Sallust.),
529, 5 occanui : 374, 1 (Sallust.),
[Apud Priscianum Probus affertur],
529, 19 livi et levi : 370, 5 (Terent.),
[cf. Prisc. 530, 10 et 490, 11 (Caper)],
535, 21 pinso : 373, 4 (Pompon.),
[Apud Priscianum Probus testis est],
537, 27 nisum et nixum : 375, 1,
538, 2 nexo, nexui : 369, 17 (ead. testim.),
538, 28 sanxi et sancii : 371, 18 (Pompon.),
540, 15 salui et salii : 374, 5 (Vergil.),
546, 9 sallitus et salsus : 375, 16.

His locis Capro vindicandis tres subiungam, qui ex eodem fonte sumpti videntur; quorum unus (512, 3 seneo) cum Pompeio 222, 5 consentit, reliqui (480, 22 + 532, 16 sero, sevi et serui, 502, 12 sartum, fartum etc.) cum Capro qui fertur 93, 1 et 111, 9.

Praeterea alia multa in his duobus libris insunt, quae propter doctrinam ad Capri rationes accommodatam, propter exempla ad vetustissimorum scriptorum usum probandum adscripta, propter similitudinem cum aliis locis, quos e Capri libris sumptos esse probabile est, cum magna veritatis specie ad Caprum referri possunt. Sed cum de iis pro certo nihil affirmari possit, ea non enumero: praeterea, si quis ea indagare vult, legenti facillime occurrunt.

De libro XI.

De libris XI—XVIII breviore disputatione opus est, quippe in quibus Caper non tam continenter exscriptus sit. Neumannus hos omnino non tractavit, sed nobis est accuratius quaerendum, cum, etsi alios inprimis auctores Priscianus secutus est, nonnulla tamen insint dispersa ac dissipata, quae ad Caprum referri possunt. Et in XI quidem librum *de participio* pauca e Capri copiis recepta esse mirum non est, quoniam is de participio non proprio libro, sed una cum perfecto praeterito videtur egisse. Nec difficile est causam invenire. In initio enim huius libri 549, 1 Priscianus dicit a Romanorum grammaticorum compluribus participium non separatim traditum esse partem orationis, sed

inter verba ascitum. In quibus grammaticis Caprum fuisse verisimillimum est, cum in libris IX et X de perfecto conscriptis et e Capro potissimum derivatis saepissime etiam de participio disseratur. Quae cum ita se habeant, mirari non debemus, quod in hoc libro perraro ad veterum sermonem et ad antiqua testimonia recurritur, quibus summum momentum a Capro tributum esse cognovimus. Quae autem inveniuntur hanc doctrinam ostendentia, ea plerumque cum antecedentibus libris consentiunt, ut Capro ea vindicare non dubitem. Nomen eius semel in testimónium vocatur, 561, 10, ubi verba *pigeo, taedeo, pudeo etc.* in usu veterum perfectorum declinationem habuisse teste Capro docetur. Quae his subiunguntur de participiis *triumphatus, erratus, regnatus, laboratus, decursus* (561, 16 analogiae ratio habetur), haud scio an ea ex eodem fonte hausta sint: cf. Serg. 515, 26 et Pompei. 262, 18. Inter eos vero locos, quos cum antecedentibus Prisciani libris congruere supra commemoravi, hi consensum dilucidissime ostendunt:

558, 20 potatus secundum analogiam vel potus : 475, 7 (ead. testim.),

559, 1 lavatus : 475, 1 (Terentius; p. 559 versus plenior legitur, ut se ipsum exscripsisse Priscianum statui non possit),

559, 9 oriturus : 501, 24 (Horat.),

559, 13 ruiturus : 505, 12 (Lucan.),

559, 16 cariturus, cassus : 483, 15. 485, 8. 492, 7 (ead. testim.),

566, 2—18 iuratus, cassus, titubatus : 485, 1—11,

567, 14 meditatus, auxiliatus etc. active et passive prolata : 379, 16 + 381, 2 + 385, 13 (in libro VIII Caprum auctorem esse ex ordine alphabetico elucet; de qua re vide supra p. 50),

570, 8 ambĭtus et ambītus : 547, 4 (Ovid.),

570, 23 necatus, nectus : 470, 21 (cf. Diom. 366, 5).

570, 24 intonatus : 473, 12 (Horat.).

Reliqua libri pars plerumque breves regulas sine auctorum exemplis continet, ut vel inde hanc Capro non deberi appareat.

De libris XII et XIII.

In his libris *de pronomine* dubito num Caper omnino adhibitus sit: certa enim indicia desunt, nisi forte ea, quae 587, 3 sqq. (cf. lib. XIII 11, 17) de nominativis *nostratis, infimatis* et 595, 14 de *cuiatis* proferuntur, Capro vindicanda sunt, cum similis doctrina 129, 7 et 337, 11 exstet, priore loco Capro tributa, et praeterea 587, 9 idem versus Plautinus atque 338, 11 legatur. Idem valet de lib. XIII 7, 10—8, 20, qui locus propter antiquissimorum exemplorum silvam et propter consensum cum lib. V 182, 2 sqq. et VI 226, 16 sqq. ad Caprum referendus videtur.

Sed de hac parte orationis monendum est aliorum grammaticorum commentarios, in quos aliquid e Capri doctrina receptum esse constet, non exstare ac ne illud quidem certum esse, illum de pronomine separatim scripsisse. Quare quoniam comparatione cum aliis grammaticis instituenda in hac parte non adiuvamur, num quid Capro vindicandum sit, definiri nequit. Idem valet de praepositione, de adverbio, de coniunctione, nam etsi Romanum in tractatu de adverbio Char. II c. 13 Capri copiis usum esse constat, tamen, quid ex eo petiverit, compertum non habemus. Itaque etsi pauca invenimus apud Priscianum, quae cum aliis grammaticis consentiunt, tamen, utrum Caper communis fons sit an alius aliquis, nescimus. Sed per se haud verisimile est in libris XII sqq. Caprum adhibitum esse, cum excepto libro XV perraro exempla e veterum sermone petita exstent. Etiam Karbaumius p. 16 et 17 de horum librorum fontibus quaerens aliis auctoribus Priscianum usum esse statuit, inprimis Apollonio, Donato, Censorino.

De libro XIV.

Haec, quae modo exposui, etiam de libro XIV *de praepositione* valent, quamquam in hoc Caper bis, 40, 30 et 44, 9, appellatur. Illas enim duas commemorationes ex suo ipsius libro Priscianus haurire potuit, ut supra in adnot. ad fragm. 11 et 12 exposui (cf. lib. III 85, 1 et 95, 18). Ceterum de Capri doctrina de praepositionibus vide fragm. 31 cum adnot. et adnot. ad pag. 7.

De libris XV et XVI.

Liber XV ab iis, de quibus modo dixi, eo differt, quod in hoc multa testimonia vetustissimorum invenimus, quae in illis

desideramus. Praeterea in hoc libro Priscianus non ad graecos grammaticos redit, sed, etsi nullum nominat auctorem praeter Donatum in commento Aeneidos p. 61, 20, tamen e doctrina prolata apparet antiqui cuiusdam auctoris vel complurium copiis eum usum esse (cf. Karbaum. in fine disputationis suae). Quis vero has copias ei suppeditaverit, utrum Caper an alius aliquis, diiudicare non audeo. Quae enim de Capri de adverbio doctrina comperta habemus, tradidit Romanus apud Char. II c. 13, cuius capitis maxima pars e Romano exscripta est. Accedit unus locus apud Pompeium 243, 19, qui Caprum adverbia a participiis derivari posse docuisse dicit. In illo Romani commentario quinquies Caper appellatur, sed verisimillimum, ne dicam certum, est etiam aliis locis, ubi nomen auctoris non addidit, Romanum eo usum esse. Sed desunt indicia, quibus, quid Capro debeat, cognoscamus, cum pauca cum eis grammaticis congruant, quos de adverbio disserentes Caprum secutos esse suspicari possumus, Priscianum dico et Pompeium. Qui consensus tam paucis locis conspicitur, ut paene nihil inde proficiamus. Appellantur praeterea apud Romanum permulti alii auctores neque, quid e singulis sumpserit, discerni potest. Etiam in iis, quae communia habet cum Prisciano, nonnulla insunt, quae apud Romanum aliis auctoribus tribuuntur, velut idem exemplum, quod Prisc. 63, 16 ad vocem *tractim* adhibet, Romanus (Char. 221, 10) e Sisenna delibavit; de adverbiis *duriter* et *largiter* (70, 4) apud Romanum (Char. 197, 22 et 204, 22), de priore Helenius Acron, de posteriore Iulius Modestus disseruere. Quae cum ita sint, etiam reliqui loci consentientes utrum ad Caprum referendi sint an ad alium aliquem, dubium est. Nihilo secius tamen eos enumero atque eodem modo eos, qui cum Pompeio congruunt, nam etsi incerta res est, tamen notatu digni videntur:

70, 9 inhumaniter : Pomp. 245, 4 (Cicero),
71, 12 valde : Roman. apud Char. 218, 8,
74, 11 donicum : ibid. 197, 15,
76, 5 actutum : ibid. 194, 25 (Vergilius),
76, 19 (cf. 80, 20) adverbia a participiis derivata : Pomp. 243, 19, ubi Caper nominatur.

His accedunt ea, quae propter consensum cum prioribus, ubi ad Caprum referebantur, hoc quoque loco ei tribuenda sunt, etsi

diiudicari nequit, utrum ex illis libris an ex ipso Capro haec repetiverit Priscianus. Eiusmodi sunt duo loci:

68, 16 potis, pote : lib. VI 251,17 (cf. Serv. in Aen. III 671),

80, 10 nuperrime : lib. III 96, 2, ubi Caper appellatur.

Praeterea alia multa insunt in hoc libro, quae cum Capri studiis maxime convenire nemo negabit, velut ea, quae 70, 14 sqq. de usu Pomponii, Titinii, Plauti, Novii, Lucilii, Varronis, Ennii proferuntur. Sed quam incerta haec sint, facile apparet.

De altera libri XV parte, quae est *de interiectione*, nihil enucleare potui, neque magis de libro XVI *de coniunctione.* Omnino negaverim de his Caprum scripsisse.

De libris XVII et XVIII.

Quoniam ea, quae in his libris *de constructione* scriptis docentur, plane diversa sunt a Capri studiis, dubito num in his Priscianus Caprum omnino adhibuerit. Nam quae consentiunt cum praeceptis in antecedentibus libris ad Caprum relatis, facillime ex illis libris repetere potuit; certe saepius relegat legentes ad priores libros (cf. 230, 21. 233, 23). Ceterum ipse saepius indicat, velut 108, 2, Apollonii vestigia se maxime secutum esse, raro, si quid vel ex aliis vel ex se ipso congruum invenerit, hoc interponentem. In quibus additamentis etiam nonnulla insunt, quae propter consensum cum prioribus libris Capro vindicanda sunt, quamquam, ut supra dixi, non constat, utrum ex Capri libris haec Priscianus deprompserit, an ex suis libris repetiverit. Ex his ea tantummodo enumero, quae dilucidissime concentum ostendunt; alia minus certa afferre inutile est.

122, 15 cuias et cuiatis : lib. XII 595, 13 (Plaut.),

269, 16 laboratus, decursus, epotus : lib. VIII 375, 22. 376, 3, lib. IX 561, 21 (ead. testimon.),

361, 12 ruo et moror : VIII 393, 23. 389, 17 (ead. testimon.),

364, 8 verba et active et passive prolata, velut *mereo(r)*, *populo(r)*, *nutrio(r)*, *bello(r)* : lib. VIII, ubi eadem verba atque etiam testimoniorum compluria exstant

vel propter alphabeticum ordinem vel propter alias causas Capro vindicanda; de qua re accuratius disputavi de libro VIII disserens.

Hucusque de Capro Prisciani institutionum fonte: nam de minoribus Prisciani libris disserere opus non est, cum in eis Capri doctrinae nulla vestigia insint. In institutionibus vero quae ad eum referenda sint, demonstravisse me spero indeque comprobasse in libris de nomine et de verbo neminem ex latinis grammaticis plus doctrinae Prisciano suppeditasse quam Caprum, in aliis libris vel rarius vel numquam eum adhibitum esse.

Halis Sax., Formis descripsit Ehrhardt Karras.

DISSERTATIONES

PHILOLOGICAE HALENSES.

VOL. XI.

HALIS SAXONUM.

MAX NIEMEYER.

MDCCCLXXXX.

INDEX DISSERTATIONUM.

AUG. HILDEBRAND:

DE VERBIS ET INTRANSITIVE ET CAUSATIVE APUD HOMERUM USURPATIS.

Inter verba Homerica et intransitive et transitive usurpata maxime ea verba, quae significatione et intransitiva et causativa utuntur, cum ob copiam apud Homerum obviam tum ob difficultates in explicandis eorum duplicis usus causis positas digna sunt, quae accuratius perscrutemur. Quorum ex tractatione haud scio an etiam ad illustrandam quaestionem Homericam quam vocant, si non multum, at certe aliquantulum conferatur. Etsi enim quaestio Homerica adhuc nondum est persoluta neque umquam fortasse ita finietur, ut omnium dubitationes removeantur, tamen id, opinor, inter plerosque virorum doctorum convenit carmina Homerica cum multis aliis ex causis, tum ex causis in loquendi consuetudine positis, attribuenda esse compluribus, non uni Homero. Ut Friedlaenderus[1]) vocabulorum Homericorum supellectilem in utroque poëmate disparem esse docuit, ita modo in Iliade tantum, modo in Odyssea, quin etiam in carminibus singulis, quae ex criticorum suspicione serioris sunt aetatis, nonnullorum verborum unam alteramve notionem reperiri ex disputatione nostra patebit.

Verba notione et intransitiva et causativa praedita nominamus omnia ea, quorum actio nonnunquam ad ipsam agentem personam reflectitur, sive, ut aliter rem describam, quorum obiectum cum obiecto actionis verbalis congruit. Itaque fit, ut intransitiva vis videatur ex causativa esse eo exorta, quod pronomen reflexivum obiecti loco ad verbum causativum accedens est omissum. Ac profecto multi grammatici intransitivam illiusmodi verborum

---

[1]) Zwei homer. Wörterverzeichnisse, Supplementbd. III, Jahrb. f. Phil. 1861 p. 805.

notionem ex pronominis reflexivi ellipsi natam esse existimarunt. Verumtamen hanc grammaticorum opinionem prorsus esse spernendam infra in capite II ostendetur.

Quamquam intransitivam complurium verborum significationem ex ellipsi quadam non pronominis reflexivi, sed substantivi maxime ad verbum adiecti profectam esse constat. De his verbis, quoniam intransitivae notionis origo facillime atque clarissime potest evolvi, primo capite agemus.

Caput I.

De iis verbis, quae per ellipsin obiectorum intransitiva sunt facta.

In carminibus Homericis exstant, quantum video, sex simplicia verba, ad quae *διατρίβω* accedit, nonnullaque eorum composita, in summa duodeviginti verba, quorum intransitivus usus obiectis omissis paulatim natus est. Talium omissorum obiectorum exempla sunt quattuor: *ἵππους* sive *ἅρμα* sive *δίφρον*, *νῆα*, *ὕδωρ*, *χρόνον*. Apud Homerum ipsum quomodo transitiva notio in intransitivam immutetur, nobis etiam licet spectare; quin etiam locos reperimus, e quibus, quemadmodum verbum transitivum minutatim sive, ut ita dicam, quos per gradus penetrarit in intransitivam usque designationem, possumus discere.

Illa quattuor obiecta, quae supra nominavi, ad duodeviginti verba frequentissime adiunguntur. Sed id quoque evenire potest, ut non solum unum de illis obiectis, sed etiam duo obiecta ad idem verbum possint accedere ita, ut intransitiva notio postea exorta in duas disgrediatur significationes. Hoc fit e. c. in verbo *ἐλαύνω*, in quo obiecti munere accusativi et *ἵππους* vel *ἅρμα* vel *δίφρον* et *νῆα* saepissime funguntur.

Ut in singulis verbis explicandis accuratius demonstrabitur, obiectum, si e sermonis contextu subaudiri potest, deesse debet. Quae ratio omittendi est brachylogia. Sin autem obiectum neutiquam potest e sermonis contextu elucere, ellipsis statuenda est. Atque eam ellipsin e Geistii[1]) divisione, qui ipse tres ellipseos species distinguit, grammaticam haberi oportet; nam in gramma-

[1]) A. H. F. Geist, Die Ellipse in besonderer Beziehung auf ihren Gebrauch bei griech. Schriftstellern, Progr. Krotoschin 1858, p. 14.

tica ellipsi ex manco enuntiationis membro, ut hoc ipsum sit perfectum, cognoscendum est, quae notio desit.

Ista verba atque ista obiecta ad verba creberrime posita tam spisse tamquam adstringebantur, ut utrumque ad novam notionem verbalem coalesceret. Veluti ἵππους vel ἅρμα ἐλαύνω proprie sonuit „agito equos, moveo currum“; deinceps cum haec cogitatio in se ipsa contineat illam cogitationem, ex qua quis curru vehitur, vel rectius tantumdem valeat, quantum notio curru vehendi, coniunctio utriusque vocis in unam verbalem notionem confluxit. Substantivum primum per brachylogiam, ut iam vidimus, praetermitti poterat; brachylogia autem, ut ita dicam, medium inter transitivam et intransitivam vim tenet et ellipsi viam quasi praemunit. Ellipsis ipsa erit deducenda ex neglegentia quadam loquendi, qua lingua Graeca brevitatis dicendi causa utitur. Aperte homines Graeci substantivo ut minus gravi locutionis membro, quia verbum totam fere eius vim in se recepisse videbatur, sine magna difficultate carere poterant. Nec minus illa ellipseos species in aliis linguis viget. Satis habeas me unum exemplum idque e nostra lingua afferre: notio intransitiva in verbis „der Reiter hält“ manifesto ex ellipsi obiecti „das Ross“ emanavit.

Substantivo aliquando omisso memoria originis intransitivae notionis perbrevi tantopere obscurata est, ut idem substantivum, quo omisso verbum abierat in vim intransitivam, denuo non modo in dativo (instrumentali) posset adici, verum etiam verbi subiectum fieri. Quarum coniunctionum singula adsunt apud Homerum exempla: παρελαύνω ἵπποισιν Ψ 638 et νηῦς ἐπικέλλει ν 114 (cf. nostram dictionem „der Reiter hält mit seinem Rosse“). Quin etiam aetate posthomerica, imprimis in soluta oratione, usque ad tantam usus libertatem lingua Graeca est progressa, ut verba intransitiva, quae, si originem eorum respicis, in certa usus regione versari debebant, ad alias transferrentur regiones. Ita intransitivum αἴρειν (proficisci) ex ellipsi accusativi ἄγκυραν exortum est; hoc autem in prosa oratione non solum de profectione maritima, sed etiam de profectione terrestri dicitur. Singularis verbi notio, ut paucis comprehendam, in magis universam se convertit. Ceterum aetate posthomerica illa notionis fluctuatio per ellipsin obiecti excitata ad maiorem verborum numerum extensa est.

Iam vero ellipsin eamque quae ex ea orta est intransitivam verborum notionem plerumque in Odyssea regnare commemoratione dignum esse videtur. Sic occurrit in verbo ἵημι ellipsis obiecti ὕδωρ tantum in Odyssea, itidem ellipsis obiecti νῆα in his verbis: ἐλαύνω, παρελαύνω, παρεξελαύνω, ἐνίημι, ἐπιπροΐημι, κέλλω, ἐπικέλλω (duo proxima verba omnino exemplis solis Odysseae sunt comprobata). Si quaeras, cur ellipsis ut obiecti νῆα non in utroque poëmate, sed tantum in Odyssea inveniatur, respondeat quispiam hoc ex eo effici, quod Odyssea ipsa per se propter argumentum plures occasiones huius ellipseos usurpandae dederit; ex eadem causa in Odyssea sola nonnulla vocabula ad navigationem spectantia obvenire consentaneum esse. Verumtamen ex meo quidem iudicio illiusmodi locutiones in Iliade si non persaepe, at certe aliquoties adhiberi poterant, velut in *A* 430—439, quibus in versibus copiose appulsus litoris enarratur, et in *A* 477—487, quibus versibus poëta persequitur, quomodo Ulixes mari ad Achaeos redierit, et in *O* 624—628 in parabole. At concedendum est fortasse illas locutiones in Odyssea obvias Iliadis locis fortuito non esse usurpatas.

Ellipsis porro obiecti ἵππους vel ἅρμα vel δίφρον et in Odyssea et in Iliadis libro *Ψ* a criticis in recentioribus carminibus numerato scripta legitur. Mirum est, quod haec ellipsis, quandoquidem sescenties locis Iliadis de curru vehendo sermo est, in aliis libris non conspicitur. Conspiciuntur autem in aliis Iliadis libris loci, quibus, etsi ellipsis illa nondum est agnoscenda, tamen verba proxime ad intransitivam notionem accesserunt atque in eam quasi transitura sunt.

§ 1.

De verbis, quae per ellipsin obiectorum ἵππους et νῆα vel νῆας intransitiva fiunt.

A. De verbo ἐλαύνω eiusque compositis.

1. ἐλάω, ἐλαύνω

(hoc ex ἐλα-νυ-ω evasisse dicitur). De principali significatu agitandi cf. Curt. Et.[5] 551; Vaniček. I, 42; Fick.[3] II, 26; L. Meyer., Vgl. Gramm.[2] I, 703. Ebelius, K. Z. IV, 162, ἐλάω cum εἴλω

„urgere“ confert, in quo antea iam Buttmannus, Lexil. II, 147, praeiverat. Ceterum Buttmannus aliique illud verbum revocant ad significationem „schlagen“.

Apud Homerum significatus magis universus agitandi invenitur; sed multis locis cogitationum diversarum ope tam varie videtur immutatus, ut primaria potestas paene exstincta sit et quasi novae notiones in eius vicem successerint. At hoc non dico, illas varias verbi notiones, quas exhibent carmina Homerica, vetustissimum illud Graeci sermonis monumentum, in Graeca demum lingua esse informatas. Sed varii modi, quibus verbum cum variis obiectis coniungi solebat simulque hac ratione variam consequi significationem, ex lingua Indogermanica in Graecam linguam sunt transmissi. Exinde rationes huius verbi usurpandi in lingua Graeca amplificari potuisse per se ipsum manifestum est. Illud enim Delbrueckii[1]) etiam hic valet: „Augenscheinlich existiert im Sprachbewusstsein nichts anderes als Anwendungstypen (Typen, deren Vorhandensein dadurch bewiesen wird, dass gegen den Versuch einer stark abweichenden Anwendung das Sprachbewusstsein rebelliert), aber keine Zusammenfassung dieser Typen zu einer Allgemeinvorstellung.“

Verbi *ἐλαύνω* illae multae variaeque apud Homerum notiones a prima notione distant tam longe, ut nimis audax sit in implexas huius verbi notiones diligentius inquirere. Certe nos omnes sentimus singulas significationes inter se utcumque cohaerere; haud vero sine magna licentia fiet, ut eas dilucide derivemus. Huc accedit, quod loquendi consuetudo unius Graeci sermonis monumentorum generis satis magnam materiam nobis non praebet, ut edoceat nos de viis, quibus alia ad aliam significatio transierit. Itaque Doederleinio in gloss. Hom. nr. 494 non contigit, ut omnes varias notiones sub una collocaret, sed tres statuendas esse notiones sibi visus est et, ut equidem reor, iusto iure.

Quod igitur ad singulas notiones, ad ordinem earum testimoniaque attinet, ad planam distinctamque huius verbi in lexico Homerico Ebelingii tractationem relego. Mihi quidem nihil aliud relinquetur, nisi ut explorem, quatenus verbum ad intransitivam

---

[1]) Syntaktische Forschungen IV, 2.

vim sit progressum. Quod quo facilius intellegi possit, partes singulas facere, ut oculis persequamur, qua via per omissionem substantivi verbum paulatim ad intransitivam accedat notionem, iuvabit magnasque afferet utilitates.

I. De omisso obiecto *ἵππους*[1]).

Etiam *ἅρματα* et *δίφρον* omissa videntur. Insuper obiecta *ἅρμα, ἅρμα καὶ ἵππους, ἅρματα καὶ ἵππω* leguntur.

Saepissime invenitur apud Homerum structura *ἐλαύνειν ἵππους,* ut nobis non sit mirandum, quod hoc usitatissimum obiectum postea ut supervacaneum omitti poterat.

a. Obiectum est cum adiectivis coniunctum. Maximam in partem apposita sunt accusativo *ἵππους* epitheta ornantia, ut *μώνυχας, ὠκέας, ποδώκεας, ἐύτριχας, καλλίτριχας, ἐριαύχενας.*

α. cum epithetis ornantibus: *B* 764; *E* 236. 275; *K* 537 (medium hic obvium haud multum ab activo distat); *Λ* 289; *M* 62; *O* 259; *P* 496. 614; *Ψ* 13. 346/47 (de certo quodam equo). 536; *o* 215.

β. cum adiectivo alius generis *Ψ* 322.

b. Obiectum est sine adiectivis: *Λ* 488; *Ψ* 357. 514; *Ω* 696[2]); *ε* 371 (*κέληθ᾽ ὡς ἵππον ἐλαύνων* i. e. equitans). Homerus artem equitandi non commemorat nisi in imaginibus. Obiecta sunt non equi, sed muli *Ω* 325. Obiectum est *ἅρμα* *Ψ* 531, *ἅρματα καὶ ἵππω* *E* 237; *ἅρμα καὶ ἵππους* *Ψ* 334 (*τῷ σὺ μάλ᾽ ἐγχρίμψας ἐλάαν σχεδὸν ἅρμα καὶ ἵππους*). Hos accusativos Doederleinius[3]) a participio *ἐγχρίμψας* pendere verbumque *ἐλάαν* intransitive esse positum opinatur; mea autem sententia accusativi et ad participium et ad *ἐλάαν* pertinent.

c. Obiectum verbi deest, facile vero e superioribus,

---

[1]) *ἵππους* primo „equos, equos iugales" significat, sed iam apud Homerum in notionem „currum" abscessit; cf. *Γ* 265, *E* 13, quibus locis sola translatio „currus" convenit. Sic multo facilius illas dictiones *ἐλαύνειν ἵππους* et (*ἵππους* per ellipsin abiecto) *ἐλαύνειν* sibi induisse notionem „vehi" potest intellegi.

[2]) Seilerus in lex. Hom. h. l. sub intransitiva notione iniuria enumerat; obiectum initio sequentis versus diserte nominatum est.

3) Gloss. Hom. nr. 493.

ubi iam commemoratum est, suppleri potest. Obiectum est e superioribus retrahendum:

α. ἵππους *E* 327; *Π* 713; *Ψ* 429. 434; *Ω* 691.

β. δίφρον *Λ* 273—274 = *Λ* 399—400; *Ω* 322/23[1]) (σπερχόμενος δ' ὁ γεραιὸς ἑοῦ ἐπεβήσετο δίφρου, ἐκ δ' ἔλασε προθύροιο καὶ αἰθούσης ἐριδούπου). δίφρον cum Faesio[2]) totum currum, non sellam vel capsum intellego.

His locis ἐλαύνειν iam simpliciter Latine verbo „vehi" reddi potest. Commemoratione dignum est *Ω* 323, versum recentissimi Iliadis carminis, ter in Odyssea iteratum esse: γ 493[3]); ο 146. 191. Quibus tribus locis e superioribus ἵππους (vel ἅρματα) subaudiendum est. In *N* 27 porro: ἑοῦ δ' ἐπεβήσετο δίφρου· βῆ δ' ἐλάαν ἐπὶ κύματ'· antecedit δίφρου. At vix crediderim hoc vocabulum subaudiendum esse; locutio potius βῆ δ' ἐλάαν ἐπὶ κύματ' ex analogia locutionis βῆ δ' ἰέναι adhibita esse videtur et intransitive significat „vehi".

d. Obiectum ex cohaerentia rerum descriptarum colligi potest; substantivum, quo obiectum adumbratur, saepius sequitur, imprimis in forma pronominis

---

1) Hoc loco adverbium ἐκ additum est.

2) Cf. adnott. ad *Ω* 322. 326.

3) γ 493 ex optimorum codicum (cf. Gotschlich, J. f. Ph. 1876 p. 23) auctoritate ab Ameisio et La Rochio in ed. crit. deletur. Bekkerus contra hoc versu servato v. 494 perinde ac v. ο 192 suppositicium esse censuit, fortasse quia in hoc contextu in singulari numero μάστιξεν offendit. At ut auctoritatem codicum, qui omnes γ 494 et ο 192 tuentur, praetereamus, ex ipsis causis, quae ad continuationem seriemque rerum pertinent, Bekkeri sententia mihi displicet. Etenim γ 494 et ο 192 omissis graviorem descriptionis partem aperte tollimus. Dein mutatio pluralis et singularis in enuntiatis continuis non est apud Homerum inaudita; postremo emendatione μάστιξαν pro μάστιξεν, quam exhibent nonnulli codices, neutiquam opus est, quoniam unus equos regens instigansve est cogitandus. Quamquam, ut ad γ 493 redeam, hunc versum, qui in hoc contextu nullam prorsus habet molestiam, neglegentia librariorum in praestantioribus libris excidisse putari potest. Versus γ 486—494 respondent versibus ο 184—192. Atque cum versum ο 191 omnes defendant codices, cur non γ 493 repetitus sit? Haesito igitur, an melioribus libris improbantibus tamen hic versus iure suum teneat locum.

demonstrativi. Versus iteratus est: *μάστιξεν δ'*[1]) *ἐλάαν, τὼ δ' οὐκ ἀέκοντε πετέσθην* E 366; Θ 45; X 400; γ 484. 494; ο 192; (primum hemistichion repetitum est ζ 82, quo in versu *ἡμιόνοιιν* subsequitur). Neque Doederleinius nr. 493 *ἐλάαν* his locis intransitivum satis bene explicat „vorwärts laufen" transferens. Immo versus significat „verberavit, ut equos agitaret" obiecto e subsequente *τώ* subaudito. Sic etiam recte Seilerus. De Ω 349 cf. quae sub *παρεξελαύνω* exposui.

e. Obiectum neque ex antecedente neque ex sequente sermone potest suppleri. Atqui fortasse quispiam ambigat, utrum omissi substantivi Graeci memores fuerint necne. Neque enim certa nota, velut illo novo dativo sive instrumentali addito, verbum prorsus esse accipiendum pro intransitivo potest demonstrari. Verumtamen verbum plane in intransitivam significationem transgressum esse mihi quidem verisimillimum est et paene constat. Ψ 356: *τῷ δ' ἐπὶ Μηριόνης λάχ' ἐλαυνέμεν.* Hic cum sequente versu: *Τυδεΐδης, ὅχ' ἄριστος ἐών, λάχ' ἐλαυνέμεν ἵππους* comparatus insignis est. Etenim uno tenore, ut ita dicam, poëta *ἐλαύνω* sine obiecto atque cum obiecto usurpat, sicuti unum alterumve versus ei videbatur exigere. Ψ 615: *Μηριόνης δ' ἀνάειρε δύω χρυσοῖο τάλαντα | τέτρατος, ὡς ἔλασεν*; δ 2: *πρὸς δ' ἄρα δώματ' ἔλων Μενελάου κυδαλίμοιο*; ο 50: *Τηλέμαχ', οὔ πως ἔστιν ἐπειγομένους περ ὁδοῖο | νύκτα διὰ δνοφερὴν ἐλάαν.*

Omnes coniunctiones, quas modo dixi, latius per Iliadem sparsas esse quam per Odysseam ob diversitatem duorum argumentorum consentaneum est.

II. De omisso obiecto *νῆα* vel *νῆας*.

Illa dictio *ἐλαύνειν νῆα* (vel *νῆας*) paulo rarius in Homero quam *ἐλαύνειν ἵππους* conspicitur, atque tantummodo in Odyssea. Eandem dispositionem quam sub I sequor.

a. Obiectum cum adiectivis coniunctum, praecipue cum epithetis ornantibus, velut *μέλαιναν, θοήν*: η 109; μ 276; ο 503 (secundum hemistichion idem est quod μ 276).

b. sine adiectivis *ἐλαυνομένην* (scil. *νῆα*): ν 155. 169.

[1]) X 400 *ϱ'* pro *δ'* legitur. Cf. Hiller., Herm. XXI p. 564.

c. Obiectum e superioribus suppletur *ν* 22.

d. Obiectum indicatur subsequente pronomine demonstrativo *γ* 157.

e. Obiectum nusquam est indicatum; ellipsis eius, ut opinor, non animadversa, verbum ad significationem intransitivam inclinatum est *μ* 124: *ἀλλὰ μάλα σφοδρῶς ἐλάαν* et, si Seileri vera est opinio, *η* 319: *οἱ δ' ἐλόωσι γαλήνην*. Ex Seileri sententia verbum altero loco postquam intransitivum plane factum est, novum accusativum spatii, quod quis permetitur, pariter atque intransitivum *πλεῖν* sibi adiunxit. Ebelingius autem verbum *η* 319 interpretatus transitivum hac cum significatione „maris aequor ferire i. e. remis" *Η* 5—6: *ἐυξέστης ἐλάτῃσιν* | *πόντον ἐλαύνοντες*[1]) adsimulat. At quis est, quin nostro loco illum ipsum dativum instrumentalem *ἐλάτῃσιν* ad dictionem explanandam necessarium desideret? Praeterea similitudines huius brevissimae elocutionis nullae suppeditant.

2. *παρελαύνω*.

Hoc verbum apud Homerum transitivum legitur nonnisi cum eo obiecto coniunctum, quo omisso postea intransitivus usus nascitur. Exempla vero, in quibus obiectum ipsum ad verbum appositum sit, desunt. Obiectum potius e contextu subaudiendum est.

I. De omisso obiecto *ἵππους*.

Obiectum *ἵππους* est in contextu prius denotatum *Ψ* 427; *Ψ* 382: *καί νύ κεν ἢ παρέλασσ' ἢ ἀμφήριστον ἔθηκεν*. Secundo loco Ebelingius et Autenriethius obiectum esse *ἅρμα* putant, Seilerus liberum arbitrium supplendi *ἵππους* aut *ἅρμα* permittit. E v. 381: *ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην* (scil. *ἵπποι*) manifesto apparet nihil aliud posse esse ob-

[1]) Escher, Der Accusativ bei Sophocles, Zürich, diss. 1876, p. 136, ne *Η* 6 quidem accusativum intellegi transitivum vult, sed putat eum esse accusativum spatii, quod quis permetitur, *ἐλαύνω* intransitivum accipiens. At altera interpretatio sine dubio ut simplicior commendatur, praesertim cum elocutio „mare remis ferire" usitata fuisse videatur. Sic consimiliter dicitur *ι* 104: *ἅλα ἐρετμοῖς τύπτειν*; cf. etiam Hesychii glossam: *ἐλαύνοντες· τύπτοντες*.

iectum nisi ἵππους, quod etiam in omni antecedente obversatur sermone. Consimilem locum addo Ψ 527: τῷ κέν μιν παρέλασσ' οὐδ' ἀμφήριστον ἔθηκεν. Hic autem propterea, quod non antecedit obiectum ἵππους, de illo obiecto supplendo nequit cogitari. Verbum potius, postquam plane intransitivum est factum, accusativo ad intransitivum verbum denuo accedente novam notionem transitivam sibi induit. Item res se habet de Ψ 638: οἴοισίν μ' ἵπποισι παρήλασαν Ἀκτορίωνε. Dativo instrumentali ἵπποισιν apposito memoriam prisci obiecti ἵππους iam totam esse deletam luce clarius est. Novus accusativus, qui hoc loco et Ψ 527 et μ 197 ad παρελαύνω accedens verbum denuo ad transitivam designationem admovit, e praepositione παρά in παρελαύνω pendet.[1])

II. De omisso obiecto νῆα.

Etiam hic de intransitiva vi propter dativum instrumentalem νηὶ μελαίνῃ μ 186: οὐ γάρ πώ τις τῇδε παρήλασε νηὶ μελαίνῃ nihil debet dubitari. Non cum dativo instrumentali, sed cum novo accusativo τάς (Σειρῆνας) verbum conspicitur in eodem carmine μ 197: αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τάς γε παρήλασαν eadem significatione „praetervehi aliquid vel aliquem". Iam cum manifesto in recentiore Iliadis libro et in Odyssea intransitiva notio verbi legatur, cur nobis non liceat suspicari in alia quoque composita verbi ἐλαύνω et in simplex ipsum aliaque cognata verba, etiamsi dativus instrumentalis non accessit, intransitivam potestatem irrepsisse in eisdem partibus Homeri?

3. παρεξελάω, παρεξελαύνω.

Item ac παρελαύνω hoc verbum invenitur in carminibus Ψ et μ, sed nusquam alias.

I. De omisso obiecto ἵππους.

Obiectum e contextu potest aliquo modo desumi Ψ 344: εἰ γάρ κ' ἐν νύσσῃ γε παρεξελάσῃσθα διώκων. Spitznerus[2]),

---

[1]) Scite de hac re disputaverunt et multa alia similia exempla attulerunt Kruegerus, gr. Gr. I, 46, 6, 8 et La Rochius, Homer. Stud. § 63 et § 71.

[2]) Excurs. XVIII ad Il.

qui de tenore, littera finali, structura voculae παρέξ subtiliter tractavit, consociat Ω 349: οἱ δ' ἐπεὶ οὖν μέγα σῆμα παρὲξ Ἴλοιο ἔλασσαν praepositionem παρέξ cum verbo ita, ut accusativus a verbo solo pendeat; alii παρέξ praepositionem postpositam esse putant. Ac cum et tmesis, quae vocatur, in carminibus Homericis et multae postpositionis praepositionum reliquiae[1]) insint, nequit dirimi, utra interpretatio sit anteponenda.

II. De omisso obiecto νῆα.

a. Structura νῆα παρεξελάαν exstat μ 109. Forma παρεξελάαν hic tradita Doederleinii[2]) illa suspicio, ex qua formae ἐλάω ubīque inhaeret intransitiva potestas, collabitur.

b. Inter certam transitivam vim (μ 109) et certam intransitivam vim in medio relinquitur μ 47 ἀλλὰ παρεξελάαν. Talis locus illustrat, quam propinquae sibi sint transitivae et intransitivae significationes, quomodo se hic quasi attingant et altera significatio in alteram transgrediatur. μ 55: αὐτὰρ ἐπὴν δὴ τάς γε παρεξελάσωσιν ἑταῖροι novus accusativus pendens a praepositione παρέξ, quacum verbum est compositum, additus est.

Consideremus nunc reliqua composita, quatenus haec quoque usum verbi simplicis secuta sint.

4. ἐπελαύνω

tantum in Iliade transitive construitur; sed aetate posthomerica saepius intransitiva potestas apud Herodotum, Xenophontem, Arrianum legitur. Significat hic „infesto incursu in aliquem ferri, equitare", etiam „progredi". Proxima notio per ellipsin obiecti στρατιάν exorta est.

5. εἰσελαύνω

vel rectius εἰσελάω (nam verbum hac sola forma legitur), etsi non plane factum est intransitivum, tamen ν 113: ἔνθ' οἵ γ' εἰσέλασαν πρὶν εἰδότες· ἡ μὲν ἔπειτα ἠπείρῳ ἐπέκελσεν (ἡ scil. νηῦς) intransitivae notioni sane quam appropinquavit.

---

[1]) Cf. Delbrueck., Synt. Forsch. IV, 153.

[2]) Gloss. Hom. nr. 493.

Pariter atque in verbo simplici pronomen subsequens docet, quid pro obiecto sit subaudiendum.

Transitive verbum significat „intro agere" *κ* 83 *ποιμὴν εἰσελάων*, ubi obiectum *ποίμνην* vel *πώεα* ut supervacaneum omissum est, quoniam subiectum *ποιμήν* illud obiectum quasi in se complectitur; cum obiecto *ἵππους* verbum coniunctum est *O* 385: *ἵππους δ' εἰσελάσαντες ἐπὶ πρύμνῃσι μάχοντο,* „equos immittere".

6. *ἐξελάω, ἐξελαύνω.*

Ut in *εἰσελάω* ellipsis obiecti *νῆα*, ita in *ἐξελάω* ellipsis obiecti *ἵππους* praeparatur. Aeque atque in simplici verbo adiectus accusativus *ἵππους* saepe reperitur aut e superioribus potest subaudiri; illae dictiones *ἵππους ἐξελαύνειν* vel *ἐξελαύνειν* sine *ἵππους* significantes „evehi" tantum in Iliade exstant.

a. cum accusativo *καλλίτριχας ἵππους* *E* 323/24; *ἵππους* *N* 400/401 (*N* 401 = *E* 324).

b. Obiectum *ἵππους* antea est memoratum *E* 264; *Θ* 255; *K* 499. (*E* 264 e genetivo *ἵππων* praecedentis versus accusativus *ἵππους* supplendus est.)

Optimo iure *Λ* 360 *καὶ ἂψ ἐς δίφρον ὀρούσας | ἐξέλασ' ἐς πληθύν* dubitari potest, utrum verbum iam intransitivum sit factum necne. Diceres obiectum ut supervacaneum esse omissum, quippe quod et e rebus ipsis et e sermonis contextu (antecedit *ἐς δίφρον ὀρούσας*) eluceat. Quaeritur, num hoc loco ellipsis graviter sit sensa. Equidem hoc negarim. Certe h. l. verbi notio valde propinqua est intransitivae notioni.

Restat, ut exponam, quid de composito *συνελαύνω* sentiam.

7. *συνελαύνω*[1]), *ξυνελαύνω.*

Haud longe absit, quin huius verbi usum intrans. *X* 129: *βέλτερον αὖτ' ἔριδι ξυνελαυνέμεν ὅττι τάχιστα* exstantem ex analogia ceterorum compositorum et verbi simplicis obiecto velut *ἵππους* per ellipsin omisso interpretari conemur. Huic vero coniecturae obstare videntur duae causae: primum nostro loco

[1]) *συνελαύνω* tantum *Λ* 677 traditum est.

de congrediendo per currus nequit sermo esse, dein nusquam alibi coniunctionem *συνελαύνειν ἵππους* vel simile quid neque apud Homerum neque apud ullum scriptorem posthomericum scriptam legimus.

Tamen verbum *συνελαύνω* ex analogia simplicis reliquorumve compositorum intransitive dictum esse cogitari potest. Origo intransitivae illorum verborum notionis in cogitatione hominum vel eius, qui primus hoc verbo intransitivo usus est, iam plane obscurata erat. Usum verborum aliorum intransitivum imitati ad compositum *συνελαύνω* traduxerunt et de pedestri quoque pugna usurpaverunt. Conferri potest usus verbi *αἴρειν*: proprie *ἄγκυραν* omissum est; ergo primum de itinere maritimo, tum etiam de itinere pedestri dictum. Similis fuit sors verbo *ἐλαύνω* ipsi. Apud Homerum intransitivum *ἐλαύνω* aut „curru" aut „navi vehi" sonat; apud scriptores vero posthomericos et bonos prosaicos et poëtas non raro generaliorem notionem progrediendi sibi paravit. Cf. Xen. Cyr. I, 6, 39; Her. II, 124. V, 50; Soph. Oed. R. 1160; Eur. Heracl. 904. Bacch. 853. Quae generalior notio aperte ex ea enata est, quam perhibet Homerus angustioribus limitibus circumclusam. Sermonis enim vivi saepissime est locutiones, si quando usu receptae erant, etiam ad alias personas et res, ad quas initio non pertinent, transferre, quo facto etiam notio generalior fit.

B. De verbo *διώκω*.

Omnes etymologi[1]), etsi de radicis huius verbi forma dissident, verbum ad eandem radicem recedere consentiunt, a qua in lingua Graeca verbum *δίω* („curro, fugio") deductum est. De verbi *διώκω* mira formatione, cuius explicatio multum habet difficultatis, conferas eam coniecturam, quae in G. Meyeri grammatica Graeca[2] § 45 profertur. Hoc vero mihi constare videtur verbum, si eius et in Homero et in omnibus scriptoribus posthomericis usum contemplamur, semper propemodum fuisse transi-

[1]) Cf. Curtium, Et.[4] 647; 848 (in quintam editionem verbum non receptum est); Vaniček. I, 363; Fick.[3] II, 130; L. Meyer., Vgl. Gramm.[2] I, 338.

tiva vi. Quodsi Buttmannus[1]) διώκω in numerum rettulit eorum verborum, quorum transitiva vel, ut ait, causativa significatio ex intransitiva vel immediativa vi nata est, verbi usum plane neglexit; etenim luce clarius est intransitivum usum haud ita saepe obvium, ubicumque invenitur, ex ellipsi substantivorum factum esse. Sic verbum iam apud Homerum, prout obiecta ἵππους vel ἅρμα aut νῆα sunt omissa, similiter atque ἐλαύνειν „curru vehi“ aut „navi vehi, navigare“ significat. Verumtamen notiones verborum ἐλαύνειν et διώκειν, si intransitive usurpantur, inter se prorsus pares non sunt; nam ut iam L. Dindorfius in Stephani thesauro recte animadvertit, verbum διώκειν, si cum *illis* obiectis ac sine eis intransitive ponitur, fere idem est quod σπουδαίως ἐλαύνειν. In διώκω inest, ut ita dicam, notio summae industriae ac celeritatis, qua quis agitat aliquam rem, aut qua quis vel quid fertur.

Transitive verbum saepissime adhibetur; etiam aetate posthomerica transitivus usus multo frequentior quam intransitivus est.

I. De omisso obiecto ἵππους vel ἅρμα.

Etiamsi structura illa διώκειν ἵππους vel ἅρμα semel apud Homerum, aliquotiens apud posteriores legitur, aliter intransitivam notionem esse ortam nisi per ellipsin horum obiectorum *vix* cogitari potest. Nam verbum, si apud Homerum intransitive usurpatur, significationem curru vehendi aut navi vehendi prae se fert. Huc accedit, quod iam apud Homerum generalior illa notio primaria „efficio, ut quis vel quid currat vel fugiat (i. e. moveatur)“ sensim obscurata est cessitque singulari significationi usitatissimae persequendi vel insequendi. Sed hoc non dixi, illius generalioris notionis vestigia non esse relicta, sed tritam notamque notionem persequendi vel insequendi et in Homero et in posterioribus praevalere.

Illam magis universam notionem praeter alios retinuerunt illi quoque loci, quibus διώκειν cum obiecto ἅρμα vel ἵππους et cum obiecto νῆα iungitur. Semel, ut iam dixi, in Homero adest obiectum ἅρμα καὶ ἵππους Θ 439; aliquotiens apud scriptores posthomericos obiectum ἅρμα in hymn. Hom. 9, 4;

---

[1]) Lexil. I, 219.

Her. VII, 140 (in oraculo quodam Delphico); Aesch. Pers. 84: obiectum ἵππους legitur Achill. Tat. I, 12 p. 18, 18. Obiectum ἵππον e superioribus facile subaudiri potest in Plut. Eum. c. 7: ἀναβληθεὶς ἐπὶ τὸν ἵππον ἐδίωκε πρὸς θἄτερον κέρας, et in Alex. c. 6: Ὡς δ' ἑώρα .... ὀργῶντα (τὸν ἵππον) πρὸς τὸν δρόμον ἀφεὶς ἐδίωκεν. Quae exempla e posterioribus scriptoribus ideo attuli, ut illustrem dictiones eiusmodi si non frequenter usurpatas, at certe haud ita insolitas fuisse.

Intransitive verbum invenitur in eodem carmine Ψ, in quo verbi ἐλαύνειν eiusque compositorum intransitivus usus exstat. Ψ 344: εἰ γάρ κ' ἐν νύσσῃ γε παρεξελάσῃσθα διώκων. Quo loco quamquam obiectum ἵππους, ut iam s. v. παρεξελαύνω commemoravi, e superioribus (v. 341) subaudiri potest, tamen simplicius est et verbum παρεξελάσῃσθα et participium διώκων pro intransitivis accipere. Ψ 424: ὀλίγον δὲ παρακλίνας ἐδίωκεν. Eleganter ἐδίωκεν Ameisius ad h. l. et Seilerus reddiderunt „jagen, daherjagen". At concedendum est etiam fieri posse, ut, quoniam versus antecedens obiectum μώνυχας ἵππους continet, illud ex eo sine nimia difficultate suppleatur. Ψ 547: τῷ κ' οὔτι πανύστατος ἦλθε διώκων intransitivam notionem agnoscere pariter ac 344 multo praestat quam alicunde obiectum simul audire. Nam obiecta quae sint, haud ita bene e contextu colligi potest.

II. De omisso obiecto νῆα.

Ellipsis obiecti νῆα tantum in Odyssea exstat.

a. Structura νῆα διώκειν semel in passivo legitur, ν 182.

b. Obiectum σχεδίην (non νῆα, ut L. Dindorfio placet) e superioribus subaudiri oportet ε 332.

c. Prorsus intransitivum est verbum μ 182: ἀλλ' ὅτε τόσσον ἀπῆμεν, ὅσον τε γέγωνε βοήσας, | ῥίμφα διώκοντες.

Hoc addam aetate posthomerica novam ellipsin eamque obiecti πόδα incessisse ita, ut significatio currendi vel festinandi oreretur. Etiam haec significatio in principali vi posita est. Sic structuram διώκειν πόδα scriptam videmus in Aesch. Eum. 403 et Eur. Orest. 1344, intransitive vero cum hac significatione verbum usurpatum est in hymn. Merc. 350 et Aesch. Sept. 91.

C. De verbo ἔχω eiusque compositis.

1. ἔχω.

Iamdudum Boppii opinio, ex qua verbum recedit ad radicem „vah“ (cf. Latinum verbum „veho“), obsoleta est. Immo prima consona radicis non *v* (Ϝ), sed *s* (σ) fuit, cuius vestigia in metro quoque Homerico relicta sunt.[1]) Nunc iure ac merito verbum a recentioribus etymologis[2]) ad radicem revocatur, cui inest principalis notio habendi et tenendi.

Transitivus verbi usus multo et apud Homerum et apud posteros scriptores praevalet, sed etiam intransitivus usus haud raro reperitur. Ex eis compositis, quae habet Homerus, ἀμπέχω, ἀντέχομαι, ἀπέχω, κατέχω, παρέχω, ὑπέχω semper transitive sunt adhibita (ὑπέχω non solum apud Homerum, sed ubique semper transitivum est), διέχω vero, περιέχομαι, προέχω, συνέχω semper intransitive; ἀνέχω, ἐπέχω, ὑπερέχω sola utramque offerunt significationem.

Sed si quaerimus, qua ratione vis intransitiva influxerit in verbum nostrum, id non cito diiudicari potest, praesertim cum vis intransitiva discedat in complures notiones, quae inter se dissimiles esse videntur. Hoc vero unum, opinor, pro certo haberi potest notionem quandam intransitivam ab ellipsi obiectorum ἵππους aut νῆα (νέας) originem duxisse.

Priusquam tamen enumeremus singulos locos, quibus verbum cum illis obiectis et sine illis exstat, hoc quaeramus, quid valeant illae locutiones ἔχειν ἵππους et ἔχειν νῆα. Savelsbergius[3]) sub illis locutionibus eandem subicit sententiam quam sub ἐλαύνειν ἵππους et ἐλαύνειν νῆα (νέας), at, ut mihi quidem videtur, iniuria. Etenim in ἔχειν nusquam significatio agitandi inest. Ipsa similitudine locutionis ἔχειν τόξον (τόξα) τινί (cf. Pind. Ol. 2, 98 et Eur. Herc. 9, ubi perinde atque in dictione ἔχειν ἵππους vel νῆα obiectum aliquo referri adicitur) Savelsbergium deterreri oportuit, ne istum sensum structurae ἔχειν ἵππους vel νῆα supponeret. Neque enim in locutione illa ἐπέχειν τό-

---

[1]) Cf. Ameisii appendicem ad τ 113.

[2]) Cf. Curt. Et.[5] 193; Vaniček. II, 1004; Fick.[3] I, 224; II, 260; L. Meyer., Vgl. Gr.[2] I, 89.

[3]) Quaestt. lexicol. Progr. v. Aachen, p. 30.

ξον τινί de arcu agitando sermo esse potest. Denique quomodo ille hac significatione agitandi locos, ut *Π* 712: Ἕκτωρ δ' ἐν Σκαιῇσι πύλῃς ἔχε μώνυχας ἵππους et *κ* 95: αὐτὰρ ἐγὼν οἶος σχέθον ἔξω νῆα μέλαιναν explicabit? Immo vero res similiter atque in verbo Germanico „halten", quo reddere solemus ἔχειν, se habet; nam etiam „halten" dupliciter dici potest. Si enim obiectum aliquo referri indicatur, nascitur notio dirigendi vel flectendi pariter atque in nostra dictione „die Rosse, das Schiff halten auf etwas hin", quae significatio eadem est ac „die Rosse, das Schiff lenken, richten auf etwas hin". Sin autem obiectum aliquo referri non indicatur, notio sustinendi fit pariter atque in nostra dictione „die Rosse, das Schiff halten", quae significatio transit in hanc „die Rosse, das Schiff still halten, anhalten, mit ihnen halten".

I. De omisso obiecto ἵππους.

Saepissime verbum cum isto obiecto connectitur non secus atque ἐλαύνω.

a. Obiectum est cum adiectivis coniunctum, imprimis autem cum epithetis ornantibus, quae vocant, ut ἐρυσάρματας, κεντρηνεκέας, μώνυχας, ὠκέας: *Γ* 263; *Ε* 240. 752 = *Θ* 396; *Ε* 829 paene idem qui v. 841; *Θ* 139. 254; *Λ* 513. 760; *Ο* 354; *Τ* 424; *Ψ* 398 fere idem qui v. 423; 516.

b. Obiectum est sine adiectivis: *Μ* 124; *Ν* 386 τῷ δὲ (scil. ἵππω) ἔχε ἡνίοχος θεράπων.

Alterum obiectum praeter ἵππους ad verbum apponitur *Ε* 230: Αἰνεία, σὺ μὲν αὐτὸς ἔχ' ἡνία καὶ τεὼ ἵππω. Ameisius hic verbum interpretatur „behalten", sed, quantum scio, verbum nusquam ostendit hanc significationem. Potius etiam hic verbum de dirigendis et habenis et equis intellegi necesse est, quae notio nexui sententiarum plane non adversatur. Sic iam Vossius scite vertit: „Lenke du selbst, Aeneias, dein Rossegespann mit den Zügeln." *Ι* 708: καρπαλίμως πρὸ νεῶν ἐχέμεν λαόν τε καὶ ἵππους, cf. adnott. Ameisii et Faesii ad hunc locum.

Qua in enumeratione locorum adhuc consulto praetermisi eos locos, quibus ἔχειν non sonat „flectere, dirigere", sed „sustinere". *Δ* 227: καὶ τοὺς (scil. ἵππους) μὲν θεράπων ἀπάνευθ'

ἔχε φυσιόωντας | Εὐρυμέδων; *Λ* 341: τοὺς (scil. ἵππους) μὲν γὰρ θεράπων ἀπάνευθ' ἔχεν. Utroque loco currus a servo quodam sustinetur, ut paratus sit omni tempore ad dominum recipiendum. Poëta manifesto noluit dicere servum procul equos rexisse vel flexisse. Haud dubie eadem notio sustinendi subest *Π* 712: Ἕκτωρ δ' ἐν Σκαιῇσι πύλῃς ἔχε μώνυχας ἵππους atque etiam *Δ* 302: τοὺς γὰρ ἀνώγειν | σφοὺς ἵππους ἐχέμεν μηδὲ κλονέεσθαι ὁμίλῳ, quo loco verbum sibi induit retinendi notionem.

Sed quomodo *Λ* 127: ὁμοῦ δ' ἔχον ὠκέας ἵππους sit accipiendum, ambigere licet. Ameisius e versu subsequente: ἐκ γάρ σφεας χειρῶν φύγον ἡνία σιγαλόεντα concludit utrumque Antimachi filium conari viribus coniunctis equos sustinere et retinere, Faesius contra explicat „zugleich suchten sie beide die Rosse zu lenken“. Utrumque ferri potest; sed cum obiectum aliquo referri vulgo illi notioni flectendi adiciatur, quod additamentum hic desideratur, Ameisii interpretatio probabilior et rerum connexui accommodatior videtur.

c. Obiectum non est diserte indicatum, sed facile e superioribus subaudiri potest *O* 448; *Π* 378; *Ψ* 325. 401.

d. In eodem carmine *Ψ*, in quo ellipsin obiecti ἵππους inveniri iam vidimus et saepius videbimus, obiectum ἵππους in verbo ἔχειν deest neque in superioribus aut in sequentibus memoratum est. Hoc quidem fortasse concedere licet obiectum, etsi nusquam indicatum est, e contextu colligi posse. *Ψ* 422: τῇ ῥ' εἶχεν Μενέλαος ἁματροχιὰς ἀλεείνων et 466: οὐδὲ δυνάσθη | εὖ σχεθέειν[1]) περὶ τέρμα καὶ οὐκ ἐτύχησεν ἑλίξας.

---

[1]) Non dubitavi formas ad ἔσχεθον pertinentes, quamquam eas ab ipso verbo ἔχω fictas esse non credo, sub ἔχω eiusque compositis enumerare propterea, quod illae formae ad eandem stirpem quam ἔχω reducendae in cogitatione loquentium artissime cum ἔχω coniunctae erant. Wentzelium, „Qua vi posuit Homerus verba, quae in -θω cadunt“, Progr. Oppeln (1836) p. 19, ceterosque, quorum libros a grammatica comparativa abhorrentes Curtius, Verb.[2] II, 367, attulit, hic vir doctissimus II, 373 gravissimis causis refutavit. Illi enim ἔσχεθον significationem aoristi habere contenderant. At nusquam certa aoristi notio eius formis inhaeret. Ac quomodo consonae θ illa vis insit? Ne infinitivo quidem σχεθέειν, sicuti Curtius exposuit, cogimur putare

II. De omisso obiecto νῆα, νέας.

Verbum cum hoc obiecto nonnisi in Odyssea legitur idque in mediis eius partibus.

a. Obiectum cum epitheto ornanti coniunctum est, ut εὐεργέα, μέλαιναν, ἀμφιελίσσας: ι 279; κ 91; λ 70. Quibus locis verbum sonat „navim, naves dirigere". Notio vero sustinendi vel retinendi agnoscatur oportet κ 95: αὐτὰρ ἐγὼν οἶος σχέθον ἔξω νῆα μέλαιναν.

b. Obiectum e contextu elucet γ 182: αὐτὰρ ἐγώ γε Πύλονδ' ἔχον „navigavi", quem locum Seilerus in numero intransitivorum non iniuria duxit.

Ut iam συνελαύνω in generaliorem abscessit notionem congrediendi et στρέφω, ὑποστρέφω ex propria vi ac potestate equos vel naves vertendi in generaliorem notionem revertendi transiit, ita principalis notio intransitiva verbi ex ellipsi obiectorum ἵππους aut νῆα suborta non solum de equis vel navibus dirigendis, sed etiam de cursu cuiusque generis dirigendo adhibita est. Hoc igitur modo efficitur notio progrediendi et irrumpendi. *N* 326: νῶιν δ' ὧδ' ἐπ' ἀριστέρ' ἔχε στρατοῦ; hic Meriones ab Idomeneo iubetur antegredi. χ 75: ἐπὶ δ' αὐτῷ πάντες ἔχωμεν, „in eum omnes invadamus". Cf. τ 71: δαιμονίη, τί μοι ὧδ' ἐπέχεις κεκοτηότι θυμῷ; ubi ἐπέχειν translate de invehendo in aliquem, i. e. increpando dicitur.

Ameisius ad τ 71 et Passovius in lexico suo[1]) hanc generaliorem notionem alia via atque ea, quam ego descripsi, nempe ex ellipsi obiecti, ut τόξον vel cuiuslibet teli, quocum genere obiectorum ἔχω saepe coniungatur, natam esse autumant. Hoc negare nolim illi intransitivae notioni hanc fuisse posse originem; at tamen altera explicatio, quam ipse dedi, verisimilior videtur. Etenim illae dictiones „ἔχειν, ἐπέχειν τόξον vel quodlibet telum" ab Homeri sermone alienae sunt et postea demum haud ita fre-

---

ἔσχεθον esse aoristi designatione. Nam, ut Wentzelius ipse confitetur, σχεθέειν ex analogia formae ἐρέχθεον, quae certe est pro imperfecto habenda, formatum esse potest. Curtius ipse σχεθέειν ad praesens σχεθέω, quod similiter atque εἰκαθέω, ὀρεχθέω fictum est, et ἔσχεθον eiusque formas ad praesens σχέθω refert.

[1]) s. v. ἐπέχω.

quenter occurrunt. Dein aperte ea verba supra allata, in quibus singularis notio simillime generalior est facta, sententiam nostram firmissime stabiliunt. Quid? In verbo nostro „losfahren" nonne exemplum maxime idoneum habemus, quo istam amplificationem singularis notionis illustrare possimus? Principio enim „losfahren" de curru vehendo usurpatur, deinde ad concursionem, quae praecipue in pugna fieri solet, denique ad increpandum transfertur.

Sed non modo de personis verbum cum intransitiva illa notione irrumpendi dicitur, verum etiam de rebus, quae quasi animatae finguntur; sic imprimis de hasta *N* 520: *δι᾽ ὤμου ὄβριμον ἔγχος ἔσχεν*. Cf. *E* 100: *ἀντικρὺς δὲ διέσχε* reliquosque locos, quibus *διέχω* eundem offert sensum intransitivum.

Supersunt duae singulares notiones verbi intransitivi *ἔχειν* nondum a nobis examinatae, notio obsistendi („Stand halten, sich halten") et se habendi („sich verhalten"). Si mihi contingat, ut hasce duas notiones revocem ad vim modo tractatam, res nihil iam habeat negotii. At ubi est ea notio, qua illae significationes inter se copulentur? Si forte significationem obsistendi („sich halten") ex significatione, quae inest locis ut *Π* 712 cet., nempe equos sustinendi, per ellipsin profectam paulatimque generaliorem esse factam putes, hoc nimis audax videatur. Quapropter existimare cogimur illas notiones intransitivas altera via in verbum descendisse.

Si enim perlustramus eos locos, quibus saepius iniuria quidem Ebelingius notionem obsistendi attribuit, complures locos reperimus, quibus verbum transitivum est putandum, obiectum tamen ut supervacaneum omittitur. *M* 4: *οὐδ᾽ ἄρ᾽ ἔμελλε | τάφρος ἔτι σχήσειν Δαναῶν καὶ τεῖχος*. Hic recte obiectum *Τρῶας* ex antecedente versu substituunt Ameisius et Faesius. *M* 184 = *Ψ* 398: *οὐδ᾽ ἄρα χαλκείη κόρυς ἔσχεθεν*. Etiam hic obiectum *δόρυ* substituendum est; cf. *Λ* 96: *οὐδὲ στεφάνη δόρυ σχέθε χαλκοβαρείη*. *N* 608: *ἔσχεθε γὰρ σάκος εὐρύ*. Ex antecedente versu subaudi *χαλκόν*. Omnibus locis, quos adhuc attuli, interpretes Ameisius et Faesius in obiectis supplendis congruunt. *Π* 340 tamen (*ἔσχεθεν δ᾽ οἶον | δέρμα*) et 740 (*οὐδέ οἱ ἔσχεν | ὀστέον*) duo illi interpretes inter se dissentiunt: Ameisius verbum utroque loco pro intransitivo accipit,

Facsius autem in v. 340 ξίφος et in v. 740 λίθον e superioribus audit. Quae dissensio interpretum nobis quodammodo documento esse potest vix fieri posse, ut hic transitiva notio et intransitiva distineatur. Intransitiva notio ex absoluto usu, i. e. omisso obiecto oritur. Obiectum, ut paucis comprehendam, ut supervacaneum praetermittitur. Tum verbum sine obiecto collocatur, i. e. certum obiectum nequit subaudiri. Itaque fit, ut verbum obiecto deficiente postea quasi intransitivum sentiatur.

Vis igitur vere intransitiva legitur *E* 492: ἀρχοὺς λισσομένῳ τηλεκλειτῶν ἐπικούρων | νωλεμέως ἐχέμεν. *M* 433: ἀλλ' ἔχον ὥς τε τάλαντα γυνὴ χερνῆτις ἀληθής. *M* 461: οὐδ' ἄρ' ὀχῆες ἐσχεθέτην. *N* 679: ἀλλ' ἔχεν, ᾗ τὰ πρῶτα πύλας καὶ τεῖχος ἐσᾶλτο. *Ψ* 720: οὔτ' Αἴας δύνατο, κρατερὴ δ' ἔχεν ἲς Ὀδυσῆος.[1] *Ω* 27: ἀλλ' ἔχον, ὥς σφιν πρῶτον ἀπήχθετο Ἴλιος ἱρή, ubi verbum translate dictum est. *τ* 494: ἕξω δ' ὡς ὅτε τις στερεὴ λίθος ἠὲ σίδηρος.[2]

Reliquum est, ut de altera significatione se habendi („sich verhalten") loquar. Verisimile mihi quidem videtur istam significationem ex ea, quam modo tractavi, nempe obsistendi, circuitu notionis amplificato fluxisse, i. e. singularem illam significationem („sich halten"), ut saepe fit, minutatim ad subiecta cuiuslibet generis traductam in generalem abscessisse usum. Qua ratione

[1]) Hic Seilerus e praecedente Αἴας obiectum Αἴαντα ad ἔχειν desumpsit. Hoc fieri posse confiteor, sed altera explicatio magis commendatur, quia sensum aptiorem et elegantiorem efficit.

[2]) Perverse Ebelingius praeter illos locos, quos supra commemoravi, sub intransitiva notione posuit hos versus Odysseae: *δ* 289: τόφρα δ' ἔχ', ὄφρα σε νόσφιν ἀπήγαγε Παλλὰς Ἀθήνη, ubi obiectum e contextu dilucide apparet et notio obsistendi sensu prorsus cassa est. *δ* 419: ὑμεῖς δ' ἀστεμφέως ἐχέμεν μᾶλλόν τε πιέζειν, ubi sequens illud πιέζειν necessario transitivam verbi ἐχέμεν vim reposcit. *χ* 128: σανίδες δ' ἔχον εὖ ἀραρυῖαι, ubi obiectum τὴν ὁδόν ex praecedente ὁδός facillime subauditur et intransitiva notio obsistendi omni caret sensu. Idem valet de *ψ* 42 = *χ* 128, ubi e θαλάμων obiectum θαλάμους desumi oportet. — Praeterea sub intransitiva vi idem collocavit perperam hosce Iliadis locos: *K* 264: λευκοὶ ὀδόντες | ἀργιόδοντος ὑὸς θαμέες ἔχον ἔνθα καὶ ἔνθα, ubi obiectum κυνέην e contextu (cf. v. 261) facillime nobis comparet, et *O* 653: περὶ δ' ἔσχεθον ἄκραι νῆες, ubi obiectum e contextu elucet. Ceterum illa significatio eminendi verbo attributa hic haud satis bonum sensum praebet.

altera notio in alteram possit transire, i. e. quam arte duae notiones inter se cohaereant, vs. τ 494 supra allatus nos docere videtur, ubi eodem fere iure generalis notio se habendi potest admitti. Quo loco duae notiones obsistendi et se habendi qnasi se attingunt.

Verbo, si hac vi generali est praeditum, semper apud Homerum adverbium ad verbi notionem accuratius definiendam appositum esse solet. Ἔχω cum apud Homerum tum temporibus posterioribus propemodum idem et tantundem valet ac verbum εἰμί. *N* 557: οὐδέ οἱ ἔγχος ἔχ' ἀτρέμας, ubi Seilerus et Ebelingius[1]) aperte contra verum sensum statuerunt significationem obsistendi.

Dictio illa εὖ ἔχειν ex soluta oratione notissima semel in Odyssea, ω 245: ἀλλ' εὖ τοι κομιδὴ ἔχει, reperitur.

Significationem tamen paulo magis singularem duo loci Odysseae exhibere videntur: μ 435: ῥίζαι γὰρ ἑκὰς εἶχον et τ 38: καὶ κίονες ὑψόσ' ἔχοντες | φαίνοντ'. Utroque loco notio singularis „pertineo, porrigor" magis quam universa se habendi apta esse videtur. Ceterum confiteor me non satis perspexisse, utrum illi universae notioni se habendi uterque locus adnumerandus sit necne.

Vidimus igitur vim intransitivam ellipsi et obiectorum ἵππους atque νῆα et aliorum obiectorum cuiuslibet generis in verbum irrepsisse. Ne autem cogerer verbum diversis pertractare locis, prout diversa notionis intransitivae origo flagitat, atque hoc modo in duas partes discindere, iam hic omnes notiones absolvi, ut verbum sub uno aspectu poneretur.

2. ἀνέχω.

Cf. Curt. Et.[5] 306; Vaniček. I, 29; Delbrueck., Syntaktische Forschungen IV, 128 de ἀνά, cuius significatio „sursum" est; ergo ἀνέχω significat „sursum teneo".

---

[1]) Nomine Ebelingii brevitatis causa significo omnes partes lexici Homerici, quod a compluribus hominibus doctis compositum et ab Ebelingio editum est.

I. **Transitive** verbum saepissime reperitur. Dativus ad personam significandam, ad quam quid sursum tollitur, accedit: *Γ* 318[1]) = *H* 177; *E* 174; *Z* 257. 301; *H* 412; *K* 460; *T* 254; *Ω* 301; *ι* 294. Ille dativus est pro genuino dativo remotioris obiecti[2]), non pro locali casu habendus.

Mira, ne hoc praeteream, notio retinendi, quae primario significatui vocis *ἀνά* repugnat, semel reperitur in Il. *Ψ* 428 *ἀλλ' ἄνεχ' ἵππους*. Ex G. Hermanni[3]) opinione illa altera significatio „retro" voculae *ἀνά* ex ea observatione nascitur, qua saepe motiones „sursum" cum motionibus „retrorsum" in mente

---

1) *Γ* 318: *λαοὶ δ' ἠρήσαντο, θεοῖσι δὲ χεῖρας ἀνέσχον.* Ptolemaeus Ascalonita et Nicanor *ἠρήσαντο θεοῖς ἰδὲ χεῖρας ἀνέσχον* legerunt, quae scriptura in Laur. nr. 3 et Stuttg. quoque tradita est. Quae lectionum discrepantia aperte levissima est, quia litteris aliter separatis efficitur. At tamen Ameisii tribus causis, quas ad Nicanoris lectionem tuendam in app. ad h. l. affert, assentiri nequeo. Neque enim duo illa enuntiata per *δέ*, ut Ameisius contendit, graviter inter se opponuntur, sed tantum levissime inter se coniunguntur. Nam *δέ* saepe ad enuntiata simpliciter copulanda valet; cf. *A* 43 sqq. Deinceps rhythmus versus lectione plurimorum codicum recepta non fit deterior, nam caesura *κατὰ τέταρτον τροχαῖον* ante *δέ* statuenda non est. Quod porro Ameisius docet dativum personae, si verbum precandi (*εὔχεσθαι* et *ἀρᾶσθαι*) ad formulam *χεῖρας ἀνασχεῖν* accedat, semper ad verbum precandi spectare, hoc praeceptum ex libidine datum esse mihi quidem videtur. Nam dativus personae formulae *χεῖρας ἀνασχεῖν*, si nullum verbum precandi appositum est, adiungi solet saepissime; cf. *E* 174; *Z* 257. 301; *Ω* 301; *ι* 294. Eis locis autem, quibus verbum precandi accedit, velut *T* 254; *Θ* 347 = *O* 369 (ubi *ἀνίσχοντες* idem significans legitur), dativus personae, sicuti ex collocatione eius apparet, et ad participium et ad verbum finitum referendus est. Id vero maxime Ameisii sententiae obstat, quod omnes loci, quos affert ad praeceptum suum adiuvandum, semper formulam illam *χεῖρας ἀνασχών* praebent, non duo enuntiata ut hic, in quibus formula illa verbum finitum est. Quapropter illi loci ab Ameisio in appendice allati cum nostro loco non possunt conferri. Absoluto verbi *ἀρᾶσθαι* usu non debemus impediri, quominus illam lectionem in plurimis optimisque codicibus traditam comprobemus, praesertim cum hic e contextu subaudiamus numen deorum, qui implorantur; cf. *E* 114; *K* 283: *Ψ* 149; *γ* 62. 64; *η* 1. Itaque Ameisii causis refutatis non est, quod de integritate lectionis optime confirmatae dubitemus.

2) Cf. Kuehneri gr. Gr.[2] § 423, 4; Delbrueck., Syntakt. Forsch. IV, 54. 57.

3) opusc. V, 43.

coniunctas ac connexas esse videmus. Nam e. c., simulac dura illisa sunt duris, et sursum moventur et retro truduntur, atque aqua fluminum mole obiecta vel vento obnixo et in se ipsa surgit et simul retro pellitur.

II. **Intransitive**[1]) verbum bis legitur. *P* 310: *αἰχμὴ χαλκείη παρὰ νείατον ὦμον ἀνέσχεν,* vernacule „hervordringen" (cf. *N* 520: *δι' ὤμου ὄβριμον ἔγχος ἔσχεν*; *E* 100: *ἀντικρὺς δὲ διέσχε*) et ε 319: *οὐδὲ δυνάσθη | αἶψα μάλ' ἀνσχεθέειν μεγάλου ὑπὸ κύματος ὁρμῆς,* vernacule „auf-, emportauchen".

3. *ἐπέχω.*

Duo tantummodo loci sunt digni, de quibus dicatur. τ 71: *δαιμονίη, τί μοι ὧδ' ἐπέχεις κεκοτηότι θυμῷ;* Cuius loci intransitiva notio quomodo sit explananda, iam sub *ἔχω* p. 24 sq. satis disseruisse mihi videor. La Rochii[2]) vero sententiam, qui verbo h. l. notionem se habendi („sich halten, sich verhalten, gesinnt sein") attribuit, probare nequeo, quia haec notio nimis universa est. Haudquaquam licet cum versu nostro comparare χ 75: *ἐπὶ δ' αὐτῷ πάντες ἔχωμεν,* quem versum La Rochius adhibet ad notionem illustrandam, quia χ 75 de vere irrumpendo et invehendo, τ 71 autem de increpando est dictum. Ac ne χ 75 quidem ista nimis universa notio locum habere potest. — Alterius vero loci φ 186: *Ἀντίνοος δ' ἔτ' ἐπεῖχε καὶ Εὐρύμαχος θεοειδής* significatio a notione, quae subest τ 71, prorsus diversa est; etenim hic cum Ameisio et Faesio vertimus „hielt noch zurück", i. e. illi duo duces procorum nondum conabantur arcum Ulixis tendere.[3]) Transitiva significatio inhibendi vel retinendi ab Homero neutiquam abhorret, cf. *Φ* 244: *ἐπέσχε δὲ καλὰ ῥέεθρα | ὄζοισι πυκινοῖσι* et υ 266: *ὑμεῖς δὲ μνηστῆρες ἐπίσχετε θυμὸν ἐνιπῆς | καὶ χειρῶν.*

Eadem notio intransitiva, quae φ 186 exstat, recurrit

---

[1]) Kruegeri Di. § 52, 2, 4 adnotatio ut plane falsa corrigenda est.

[2]) Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1870 p. 137.

[3]) Schol. interpretationi *Ἀντίνοος ἐπεῖχεν, ἐκώλυεν αὐτοὺς πρὸς τὸ παρὸν χρήσασθαι τῷ τόξῳ* totus rerum ac sententiarum nexus obnititur; cf. vv. 184 et 185.

postea non solum in poëtis posthomericis, sed etiam in bonis prosae orationis scriptoribus.

4. *ὑπερέχω*.

Ter verbum intransitive occurrit. *Λ* 735: *εὖτε γὰρ ἠέλιος φαέθων ὑπερέσχεθε*[1]) *γαίης*; *ν* 93: *εὖτ' ἀστὴρ ὑπερέσχε φαάντατος*. Intransitiva huius compositi notio non ex ellipsi obiectorum *ἵππους* et *νῆα* nata est (neque enim hoc compositum cum his obiectis apud Homerum aut apud posteros scriptores unquam connectitur atque omnino vix cum eis construi potuit), sed a generali significatu verbi simplicis, qui quidem ipse ex ellipsi illorum obiectorum profectus est, ad compositum nostrum atque hic ad subiecta solis et stellarum transducta est.

Paulo generalior quam locis modo allatis est notio *Γ* 210: *στάντων μὲν Μενέλαος ὑπείρεχεν εὐρέας ὤμους* (acc. relationis) „eminebat, praestabat“. Quae notio eminendi vel praestandi postea in soluta oratione usitatissima fuit.

---

§ 2.

De verbis, quae nonnisi per ellipsin obiecti *ἵππους* intransitiva facta sunt.

Apud Homerum ex eis inveniuntur *στρέφω*, *μεταστρέφω*, *ὑποστρέφω*.

A. *στρέφω*.

Hoc verbum ad radicem, cui transitiva notio vertendi vel torquendi inhaeret, iure revocari constat; cf. L. Meyer., Vgl. Gr.² I, 1005. Quacum deductione usus verbi ipsius eiusque compositorum convenit. Sed videmus etiam composita *μετα-*, *ὑποστρέφω*, fortasse etiam verbum simplex aliquotiens a tralaticio usu

---

[1]) De vi ac potestate illi formae *ὑπερέσχεθε* inhaerente cf. Ameisii adnotationem: „*ὑπερέσχεθε* bezeichnet hier die dauernde Folge des *ὑπερέσχε* ‘über der Erde stand’.“

in intransitivam notionem deflexisse. Itaque investigandum erit, qua via illa notio intransitiva sit orta. De intransitivi usus origine ausim hoc coniectare: si obiecta percensemus, quibuscum verbum *στρέφω* et composita eius sunt iuncta, obiectum *ἵππους* ante omnia usitatum esse observamus. Quare moveri possumus, ut intransitivam significationem hoc obiecto omisso similiter atque in verbis *ἐλαύνειν* et *διώκειν* natam esse iudicemus. Addendum tamen est etiam in hoc verbo perinde atque in verbis *συνελαύνω* et *ἔχω* significationem propriam equos vel currus convertendi iam apud Homerum in generaliorem notionem revertendi transisse.

Nemo homo doctus, quantum video, hanc ellipsin obiecti *ἵππους* statuit, sed alii alia ratione intransitivam notionem explicare conati sunt. Eorum sententias in verbis singulis tractandis breviter perstringam.

a. Obiectum *ἵππους* epitheto ornanti *μώνυχας* instructum legitur *P* 699: *Λαοδίκῳ, ὅς οἱ σχεδὸν ἔστρεφε μώνυχας ἵππους*, ubi *ἵππους στρέφειν* habet singularem illam notionem „huc et illuc versare", prout Antilochus pedibus proelians locum suum mutat, ut currus ad illum recipiendum sit paratus. Cf. *Δ* 229, ubi simile facere Eurymedon, Agamemnonis auriga, iubetur.

b. Obiectum *ἵππους* sine epitheto legitur *Θ* 168; *N* 396; *Y* 488. Tribus his locis verbum eandem fere habet vim quam „retro flectere". *ο* 205 verbum simpliciter significat „flectere, vertere".[1])

c. Obiectum e superioribus suppleri potest *E* 505. Hic obiectum *ἵππους* e praecedente genetivo *ἵππων* in versu 504 desumendum est. *Ψ* 323 ex antecedente obiecto *ἥσσονας ἵππους* est *ἵππους* ad *στρέφει* trahendum. *Σ* 544 vero: *οἱ δ' ὁπότε στρέψαντες ἱκοίατο τέλσον ἀρούρης*, et *Σ* 546: *τοὶ δὲ στρέψασκον ἀν' ὄγμους*, qui loci ad descriptionem scuti, recentiorem Iliadis partem, pertinent, dubitari potest, utrum verbum illis locis, si e superioribus obiectum *ζεύγεα* (vs. 543) subaudiveris, transitivum an iam intransitivum sit intellegendum. Utrumque ferri potest; certe tamen significatio verbi imprimis in v. 546 haud longe ab intransitiva vi distat.

---

[1]) Cf. Ameisii adnot. ad h. l.

Deinceps nobis dicendum est de composito

B. μεταστρέφω.

In hoc verbo coniunctio illa ἵππους μεταστρέφειν desideratur; ne proprius quidem sensus in activo servatus est. Qua vi ac potestate sit praepositio μετά cum στρέφω composita, Funckius[1]) prudenter explicuit.

Cum Seilero censeo verbum intransitive esse positum *O* 203 τόνδε φέρω Διὶ μῦθον ἀπηνέα τε κρατερόν τε, | ἦ τι μεταστρέψεις; στρεπταὶ μέν τε φρένες ἐσθλῶν. Hic de convertendo curru vel omnino de remeando sermo nequit esse, sed notio ad animum translata est. Conversio animi (cf. *O* 52: μεταστρέψειε νόον et *K* 107: μεταστρέψῃ φίλον ἦτορ) cum currus conversione comparata videtur. Eleganter hanc imaginem reddidit Ameisius verbo nostro „umlenken", qua in locutione eadem cogitatio currus convertendi in animo obversatur, nisi quod ille usum verbi perperam absolutum appellat.

Vix crediderim alio modo melius hunc locum explicari posse. Ceterae quidem interpretationes virorum doctorum huic loco non satis convenire videntur. Sic sunt, qui νόον[2]), alii, qui ad τι simul audiant τοῦ μύθου[3]). At aperte ellipsis obiecti νόον permira est. Nec minus obiectum τι apud Homerum insolitum est, neque illa dictio „aliquid verbi vertere, mutare" praebet bonum sensum. Ceterum coniunctio illa μῦθον μεταστρέφειν inusitata fuisse videtur; nam neque illa nec similis coniunctio, quae potest conferri, usquam invenitur.

Reliquum est, ut dicam, quid sentiam de β 67: θεῶν ὑποδείσατε μῆνιν, μή τι μεταστρέψωσιν ἀγασσάμενοι κακὰ ἔργα, cui loco intransitivam notionem subesse nonnulli putant. Isti „sententiam mutare, proposito decedere" vertunt. At vero illa significatio in hoc contextu incommoda est, quia non satis perspicitur, quam sententiam dei mutaturi sint. Etenim putari oportet deos semper procis scelestis succensuisse. Immo vero poëta dicere vult: „timete iram deorum, ne forte exacerbati in-

---

[1]) Curt. Stud. IX, 152 et 157.

[2]) Hoc volunt subaudire Duentzerus et Spitznerus ad h. l.

[3]) Haec est sententia Doederleinii. Funckius l. l. μῦθον subaudiri vult.

iurias a vobis fieri nolint pati neve impunitas dimittant". Hic profecto verbum absolute, i. e. sine certo obiecto collocatum est. Quapropter Ameisii interpretatio „einen Umschlag herbeiführen" mihi maxime arridet. Haudquaquam tamen licet cogitari de obiecto κακὰ ἔργα subaudiendo, quod Faesius ac Funckius l. l. ad μεταστρέψωσιν trahunt explicantes „die bösen Werke gegen euch umkehren, auf euch zurückfallen lassen". Sed ubinam in versibus illis illud „gegen euch" indicatum est? In nuda dictione μεταστρέφειν κακὰ ἔργα illud „gegen euch" inesse nequit. Praeterea dictio μεταστρέφειν ἔργα Homerica quidem non videtur esse, quippe quae nimis artificiosa sit neque ingenio Homeri apta. Denique, ut Nitzschii explicationem „vergelten" attingam, quemadmodum ex notione „umwenden" notio „vergelten" oriatur, perobscurum est.

Denique agam de

C. ὑποστρέφω.

Semel tantummodo obiectum ἵππους epitheto ornanti instructum reperitur *E* 581: ὁ δ' ὑπέστρεφε μώνυχας ἵππους. Praeter hunc locum verbum nusquam alias apud Homerum transitive usurpatum est.

Reliquis locis Homericis intransitiva notio invenitur. *M* 71: εἰ δέ χ' ὑποστρέψωσι, παλίωξις δὲ γένηται; *Θ* 301: ἦλθε | . . . αὖτις ὑποστρέψας πρὶν Λῆμνον γαῖαν ἱκέσθαι; termino ad quem, quem vocant, addito *Γ* 407: μηδ' ἔτι σοῖσι πόδεσσιν ὑποστρέψειας Ὄλυμπον; *Λ* 446: καὶ ὁ μὲν φύγαδ' αὖτις ὑποστρέψας ἐβεβήκει. Omnibus locis verbum generaliter de gressu convertendo, pede referendo, i. e. revertendo dictum est.

Proinde post Homerum cum apud poëtas tum apud scriptores et superiores et inferiores eadem generalis notio in usu fuit.

---

§ 3.
De verbis, quae nonnisi per ellipsin obiecti νῆα intransitiva sunt facta.

Apud Homerum ex iis inveniuntur haec: ἐνίημι, ἐπιπροΐημι, κέλλω, ἐπικέλλω.

Composita ἐνίημι et ἐπιπροΐημι lexicographis Seilero Ebelingioque dissidentibus in numerum eorum verborum, quae ellipsi obiecti νῆα utuntur, Kruegero, Di. § 52, 2, 8 et Kuehnero, § 373, 2 β auctoribus adscribere non dubitavi.

A. ἐνίημι

proprie significat „immitto"; de etymologia verbi ἵημι cf. infra § 4.

I. **Transitive** cum propria significatione ter, translate duodecies[1]) est usurpatum.

II. **Intransitivus** usus tantum in Odyssea reperitur. Exstat forma ἐνήσομεν cum dat. loc. coniuncta (ἐνήσομεν εὐρέϊ πόντῳ exeunte versu) β 295; μ 293. At hisce locis non usus plane intransitivus; sed brachylogia potius statuenda est; etenim νῆα ex antecedentibus potest subaudiri.

At extra dubitationem positum est, quin ἐνίημι intransitive collocatum sit in eodem carmine μ 401: ἡμεῖς δ' αἶψ' ἀναβάντες ἐνήκαμεν εὐρέϊ πόντῳ, ubi accusativus νῆα ex antecedentibus verbis non potest suppleri. Credibile mihi est ἐνιέναι sine νῆα sicuti ἀποβαίνειν, ἀναβαίνειν vulgo in sermone nautarum cum hac significatione „altum petere" ortum esse.[2]) Etenim nautae nihil ultra requirunt nisi verbum, praesertim cum eis satis notum sit, ad quod obiectum actio verbalis referatur.

B. ἐπιπροΐημι,

„mitto protinus ad aliquem, aliquid".

I. **Transitive**: propria et vera significatio servata est Δ 94; Ι 520; Ρ 708; Σ 58[3]) = 439. In primo horum locorum Δ 94:

---

[1]) Frohwein., Verbum Homericum (Lips. 1881), *P* 156 praetermisit.

[2]) Cf. Faesii adnot. ad μ 401.

[3]) Σ 58: νηυσὶν ἐπιπροέηκα κορωνίσιν Ἴλιον εἴσω superior aetate videtur esse quam Σ 439. Etenim cum multi critici descriptionem scuti eamque partem, quae illam cum toto carmine connectit, a versu 369 usque ad finem carminis Σ postea esse insertam autumant, tum versus 437—443 ex Σ 56—62 iterati secundo loco minus quadrant. Priore enim loco illud ἰοῦσα Thetis commode de se dicere potest, quandoquidem ad filium se collatura est, altero autem loco ei minus convenit. Huc accedit, quod multi alii versus in eam partem, quae v. 444 se-

τλαίης κεν Μενελάῳ ἐπιπροέμεν ταχὺν ἰόν, Ameisius[1]) pro hoc verbo, quod vocant *ῥῆμα τριπλοῦν* (*ἐπιπροέμεν*), Aristarcho praeeunte, at invitis plurimis optimisque libris et repugnante usu scribi vult *ἔπι προέμεν, ἔπι* ad Menelaum referens. Nam si quis hostis contra aliam personam sagittas mittit, ex Ameisii iudicio nudum dativum personae ad verbum iaciendi adiungi non licet. Sane quidem in verbis iaciendi exempla, quibus Ameisii sententia refutetur, non inveniuntur; at vss. *E* 459 et 884 cum versu nostro, ut equidem opinor, comparari possunt, qui loci *ἐπισσεύεσθαι* cum dativo personae exhibent. Neque quisquam *ἐπισσεύεσθαι* ibi infestum incursum significare negabit. Quare neque hic[2]) neque alibi[3]) praepositio *ἐπι* a verbo separanda est. *Ἐπιπροϊάλλω,* alterum decompositum (qua significatione utitur Spitznerus[4]), praeter *ἐπιπροΐημι* apud Homerum traditum, itidem non est partiendum; ex eo igitur comparet eiusmodi decomposita ab Homero non esse aliena.

II. **Intransitive** verbum adhibetur uno loco Odysseae *o* 299 „cursum ad insulas direxit". Paene non ausus sum hoc verbum in intransitivorum numero ducere, nisi analogia verborum *ἐνίημι, κέλλω, ἐπικέλλω* perductus essem. Videmus h. l. verbum iam eam viam esse ingressum, qua ad perfectam intransitivam potestatem pervenire potest. Nam etiam h. l. is, qui vult, e contextu acc. *νῆα* subaudire potest. Utrum ellipsis accusativi graviter sit sensa necne, diiudicari nequit.

C. *κέλλω.*

Curtius, Et.[5] 148, Vaniček. I, 122, Leo Meyer., Vgl. Gram.[2] I, 30, 153 radici naturalem significationem impellendi tribuunt. Latine respondet „cello" servatum in compositis „per-cello", quod transitive, et „prae-, ex-cello", quod fortasse olim transi-

quitur, e diversis Homeri carminibus congesti sunt, adeo ut haec pars conglutinata et consuta esse videatur. Cf. praeterea Spitzneri adnot. ad vv. 444 sqq.

1) Cf. Anh. ad *Δ* 94.

2) Etiam Menecrates Milesius *ἐπιπροέμεν* coniunxit.

3) Cf. Spitzner. ad *Σ* 58.

4) Cf. Spitzner. ad *Λ* 628.

tive (cf. adiectivum „excelsus"), postea tantum intransitive usurpatum est. At in „ex-, prae-cello" intransitiva notio non est ad substantivi cuiusdam ellipsin revocanda.

Apud Homerum κέλλω tantum in Odyssea et cum transitivo accusativo νῆα et sine νῆα intransitive construitur. Notatu dignum est κέλλω tantum in libris ι—μ usurpari, qui alias quoque sermonis proprietates[1]) ostendunt.

I. „Navem appellere ad litus": κ 511, ι 546 = μ 5 = λ 20 (at λ 20 exitus ἐν ψαμάθοισιν deest).

II. Memorandum est intransitivam vim huius verbi in eodem carmine ι 149[2]): κελσάσῃσι δὲ νηυσὶ καθείλομεν ἱστία πάντα exstare, in quo idem poëta verbo usus est transitivo. Hoc loco nequit ullus accusativus velut νῆας subaudiri; νηῦς enim ipsum subiectum factum est. Res potius sic se habet: cum paulatim memoria et recordatio ellipseos ex animis elapsa sit, verbum ipsum vice intransitivi fungi incipit et iam quolibet subiecto instrui potest. Sic nostra in lingua „antreiben", quo κέλλω redditur: „ich treibe das Schiff ans Land = lande"; „ich treibe ans Land"; „das Schiff treibt ans Land = landet". Adsimulari potest compositum ἐπικέλλω, cf. ι 148, ν 114; sed de hoc vide infra.

Addam, quae Grasshofius[3]) adnotavit de proprio sensu verborum κέλλω et ἐπικέλλω: „Ein Mittelding zwischen dem Flottlegen und dem gänzlichen Aufziehen auf das Trockene ist das κέλσαι und ἐπικέλσαι, welches ν 114, ι 138 geschieht, indem man das Schiff mit dem Vorderbug auf den Sand laufen lässt, sodass das Steuerende noch im Wasser steht. Aber auch hierbei ist ein Anbinden durch Taue vorgenommen worden."

D. ἐπικέλλω

item legitur tantum in Odysseae mediis partibus, in ι et ν.

Lexicographi, ut Autenriethius, Seilerus, Ebelingius, huic

---

[1]) Cf. Faesii prooemium Odysseae ed. p. 40.

[2]) Cf. schol. ad h. l.: τὸ κέλσαι καὶ ἐπικέλσαι ἐν λιμένι στῆναί ἐστιν; quocum consentit Eust. 1620, 21: καταπλεῦσαι καὶ κέλσαι καὶ ἐπικέλσαι τὸ ἐλλιμενισθῆναί ἐστιν.

[3]) Das Schiff bei Homer u. Hesiod, Düsseldorf, Progr. 1834, p. 29.

composito ι 138: ἀλλ' ἐπικέλσαντας μεῖναι χρόνον transitivam vim attribuendam esse censuerunt. Quamquam illa per se ipsa ferri potest, tamen multo praestat alteram notionem statuere, praesertim si in hac non debet offendi. Etiamsi Ap. 73, 23 adnotans: ἐπὶ τὸ ξηρὸν ἀγαγόντας, ὁρμήσαντας transitivum hoc verbum esse accipiendum vult, tamen recentioribus editoribus Ameisio et Faesio assentior, qui hanc sententiam repudiarunt.[1]) Memineris, quaeso, eorum, quae in simplici κέλλω sub II exposui. Potest quidem substantivum (νῆας) cogitatione subaudiri, sed in antecedentibus enuntiatis non est commemoratum; ergo verbum respondet nostrae dictioni „sie treiben ans Land".

Nonnulli porro ι 148 (πρὶν νῆας ἐυσσέλμους ἐπικέλσαι) ἡμέας ut accusativum subiecti subaudiri volunt, verbum transitivum intellegentes. At cf. intransitivam vim simplicis κελσάσῃσι in subsequente versu et ν 114: ἡ (scil. νηῦς) μὲν ἔπειτα | ἠπείρῳ ἐπέκελσεν, ubi ἐπικέλλω quoque ad subiectum νηῦς spectat.

§ 4.
De verbo ἵημι per ellipsin obiecti ὕδωρ intransitivo facto.

Optimam de verbi ἵημι etymologia coniecturam mihi quidem protulisse videntur Curtius, Et.[5] 401, eumque secutus Vaničekius II, 748.[2]) Quorum ex opinione ἵημι causativum radicis *i* („ire") est et significat „efficio, ut eatur". Nostra non transitivam, sed intransitivam huius verbi usurpationem interest contemplari.

Duobus Odysseae locis η 130 et λ 239 fieri nullo modo potest, ut ὕδωρ alicunde suppleatur. Quapropter ex Kuehneri[3]), Kruegeri[4]), Seileri sententia verbum intellegere intransitivum

[1]) Item schol. *R* verbum intrans. accipiunt: ἐν λιμένι στῆναι.

[2]) Fickius[3] II, 258 verbum ad radicem *sa* („movere") reducit (σί-ση-μι pro ἵημι). Principales vero notiones haud ita multum a se differunt.

[3]) § 373, 2 β.

[4]) Di. § 52, 2, 8.

cogimur. Atque per ellipsin vocis ὕδωρ, ut equidem suspicor, intrans. vim accepit. Dictio vero ἱέναι ὕδωρ, si copiam respicias locorum, raro apud Homerum nobis in conspectum venit, sed quid refert? Aperte minus trita erat neque saepe occasio eius usurpandae dabatur. Aliquoties tamen sic loquitur poëta: *M* 33: ᾗπερ πρόσθεν ἵεν[1]) (i. e. ποταμοί) καλλίρροον ὕδωρ. Similiter compositum προΐημι *B* 752: ὅς ῥ' ἐς Πηνειὸν προΐει καλλίρροον ὕδωρ. *Φ* 158: Ἀξιοῦ, ὃς κάλλιστον ὕδωρ ἐπὶ γαῖαν ἵησιν. Qui versus etiamsi optimo iure a criticis in interpolationis suspicionem est vocatus, tamen illam dictionem fuisse usitatam confirmare potest.

Peculiaris notio effundendi praeterea invenitur *M* 25: ἐννῆμαρ δ' ἐς τεῖχος ἵει ῥόον (de Apolline dictum).

Compositis ἐσίημι, ἐξίημι nondum Homerus, sed sermo posthomericus similiter ac simplici verbo usus est. Cf. Her. VII, 109: ἐς τὴν ποταμοὶ δύο ἐσιεῖσι τὸ ὕδωρ; ἐξίημι intrans. Herod. I, 61: Ἅλυς ποταμὸς ἐξίει ἐς τὸν Εὔξεινον καλεόμενον πόντον; Strab. XII, 544: ὁ Ἅλυς ἐξίησιν ἐς τὸν κόλπον (cf. schol. adn. ἐλλειπτικῶς τὸ ὕδωρ). Manifesto in eis enuntiationibus, quarum subiecta sunt fluvii aquaeve, et simplex et composita possunt intransitive usurpari.

Intransitivum, ut iam dixi, verbum scriptum videmus illis duobus Odysseae locis: *η* 130: ἡ (κρήνη) δ' ἑτέρωθεν ὑπ' αὐλῆς οὐδὸν ἵησιν; *λ* 239: ὃς (ποταμὸς) πολὺ κάλλιστος ποταμῶν ἐπὶ γαῖαν ἵησιν.

---

§ 5.

De verbo *διατρίβω* per ellipsin obiecti *χρόνον* intransitivo facto.

Διατρίβω ex consensu omnium etymologorum[2]) primitus transitivum est cum principali significatione conterendi. Quae

---

[1]) Etsi nonnulli codices veteresque grammatici dissentiunt et diversam lectionem praebent, hanc scripturam solam esse probandam recte admonet Spitznerus ad h. l.

[2]) Cf. e. c. Curtium, Et.[5] 222, Vaniček. I, 299.

propria notio uno tantummodo loco apud Homerum servata est Λ 847: ἐπὶ δὲ ῥίζαν βάλε πικρὴν | χερσὶ διατρίψας. Reliquis vero locis translata retardandi notio invenitur, intransitiva morandi semel Τ 150: οὐ γὰρ χρὴ κλοτοπεύειν ἐνθάδ' ἐόντας οὐδὲ διατρίβειν· ἔτι γὰρ μέγα ἔργον ἄρεκτον. De huius intransitivae notionis origine tacent lexicographi Homerici, sed vix dubium esse potest, quin intransitivus usus ex ellipsi obiecti χρόνον sit profectus. Tametsi locutio ipsa διατρίβειν χρόνον ab Homero aliena est, non potest cogitari, qua alia via significatio et retardandi et morandi in verbum irrepserit.

Ceterum locutio διατρίβειν χρόνον exemplis ex Herodoto et bonis scriptoribus Atticis solutae orationis satis comprobata est; praeterea coniunctiones similes διατρίβειν βίον, ἡμέραν, ἔτος, ἐνιαυτόν usitatae fuerunt.

Si forte quaerit quispiam, cur veteres poëtae epici illiuscemodi dictiones vitaverint, respondeam causam vitandi poëtis fortasse fuisse eam, quod illae dictiones parum poëticae, i. e. eleganti sermoni parum decorae consentaneaeque esse videbantur. Qua de causa eiusmodi dictiones etiam a sermone omnium poëtarum posthomericorum abhorrent. Sed etiam casu factum esse potest, ut eiusmodi dictiones ab Homero alienae sint, quippe quod verbum διατρίβω haud ita saepe apud Homerum inveniatur. Certe iam ante Homerum pariter atque in aliis verbis dictiones cum obiecto et sine obiecto in usu sermonis cotidiani versabantur; tantum vero in hoc verbo nostro plenam dictionem (διατρίβειν χρόνον) ut poëtico sermoni minus convenientem poëtae consulto vitabant.

Postremo quod ad originem locutionis διατρίβειν χρόνον attinet, mirum videri potest, quod verbum ad obiectum χρόνον translatum est. At certe nobis solis haec translatio mira esse videtur, quippe quae nobis sit inusitata. Nonne in Latina dictione „tempus terere“, qua Graeca illa dictio διατρίβειν χρόνον reddenda est atque in qua „terere“ ad eandem radicem spectat quam τρίβειν, eandem translationem observamus? Doederleinii[1]) suspicio, ex qua fortasse e sequentibus verbis ἔργον ἄρεκτον pro obiecto ad διατρίβειν attrahendum est, aperte absurda est.

[1]) Hom. Gloss. nr. 670.

Accusativo apposito verbum denuo transitivum factum est cum nova significatione retardandi vel retardando impediendi *Δ* 42; *υ* 341.

β 265: *τὰ δὲ πάντα διατρίβουσιν Ἀχαιοί*. Interpretatio Stephani „atterunt et absumunt" vel Ebelingii „male consumunt, profundunt" naturae loci non accommodata est.

β 204 sq.: *ὄφρα κεν ἥ γε διατρίβῃσιν Ἀχαιοὺς | ὃν γάμον*. Ad accusativum propioris obiecti accusativus verbalis, quem vocant, accedit: *γάμον* est cum Ameisio ad h. l. pro *διατριβὴν γάμου* accipiendum.

De *β* 404: *μὴ δηθὰ διατρίβωμεν ὁδοῖο* in diversas abeunt partes sententiae interpretum. Alii, ut Ameisius, Faesius, Seilerus, e v. 402 obiectum *ἑταίρους* ad verbum supplent et *ὁδοῖο* genetivum, qui ablativi munere fungitur, explicant, ut *διατρίβειν* similiter ac *βλάπτειν τινὰ κελεύθου* *α* 195 et *δεῖν τινα κελεύθου* *δ* 380 constructum sit; alii, ut Doederleinius Ebelingiusque, *ὁδοῖο* genetivum partitivum e verbo ipso suspensum esse existimant. Sed cum non satis perspiciatur, quid genetivus partitivus ad verbum *διατρίβω* appositus sibi velit, priorem antefero sententiam.

Caput II.

In hoc capite secundo pertractabo ea verba, quorum intransitiva notio non ex obiectorum ellipsi enata est. Iam supra p. 3 sq. commemoravi in istis verbis ellipsin pronominis reflexivi, qua verbum intransitivum fieri grammatici putaverunt, statui prorsus non licere. Sic Lobeckius[1]), ut unum ex eis nominem, pronomen reflexivum esse omissum inde collegit, quod id e. c. imprimis verbis remittendi, concedendi, laxandi eorumque synonymis centies additum est. At minime Lobeckius sententiam Bernhardyi[2]) labefactavit, qui isto supplemento ad intransitivam notionem explicandam uti nos vetat. Etenim hoc Lobeckio obicias, locis tantummodo scriptorum posthomericorum pronomen reflexivum ad illa verba adiunctum esse, non in ipso Homero, apud quem proprium pronomen reflexivum nondum est excultum. Cf. Ameisii append. ad *Z* 522. Ceterum intransitivam vim verbi *μεθίημι,* a quo Lobeckius in disputatione sua proficiscitur, plane alio modo explicare studui; vide infra p. 78 sq.

Gravissimum tamen argumentum contra Lobeckii opinionem statim afferam. Lobeckius enim omnesque ii, qui in eadem sunt sententia, partim ea, quae grammatica comparativa, quae dicitur, de verbo eiusque vi docet, ignoraverunt partim neglexerunt. Itaque disputatio nostra, ut rectam ingrediatur viam, in fundamento grammaticae comparativae nixa initium faciet a principali cuiusque verbi notione, quae ex verbi in singulis linguis Indogermanicis significationibus cognosci potest. Atque prout prima

---

[1]) In commentario ad Aiacis v. 250.

[2]) Synt. p. 340.

cuiusque verbi vis est intransitiva aut transitiva, verba in diversas partes dividenda sunt. Si omnia verba huc pertinentia percensebimus, inveniemus multo plurima verba principali esse vi intransitiva, pauca tantummodo transitiva. Qua de causa in plurimis verbis de ellipsi pronominis reflexivi sermo nequit esse.

Quod porro ad ea verba, quorum principalis vis est transitiva, attinet, notio intransitiva multiplici ratione in ea irrepsit. Quomodo intransitivae notiones ex mea quidem suspicione sint ortae, id in singulis verbis notavi. Verumtamen confiteor me nescire, quomodo vis intransitiva in compluria verba penetrarit. Fortasse id suspicari licet homines Graecos analogia multorum verborum duplici notione praeditorum, quae primitus intransitiva causativam acceperant vim, adductos esse, ut verbis primitus transitivis duplicem tribuerent notionem.

Nunc nonnulla de partitione verborum adiciam. Primum mihi agendum erit de verbis primitus intransitivis, deinde de verbis primitus transitivis, tum de iis verbis, quibus principio vis et transitiva et intransitiva inhaeret, postremo de iis, quorum principalis notio certo erui non potest. Quibus verbis sunt in appendice quadam ea verba subnectenda, in quibus utramque notionem inesse homines docti censuerunt, sed meo quidem iudicio sola altera inest.

§ 1.

De verbis primitus intransitivis.

Quorum transitiva notio causativa est appellanda. Ista causativa notio, nisi alia via, qua transitiva vis in verbum influere potest, dilucide indicatur, plerumque eo orta est, quod transitiva notio, quae activi propria esse videbatur, in eius formas descendere coepit. Cum enim formae medii et activi notione accurate distingui coeptae essent, medio principalis notio intransitiva reservabatur, causativa vero activi formas coepit occupare.[1]) Profecto in permultis verbis causativae notioni

[1]) In hac disputatiuncula in universum sequor G. Kuehnii sententiam, quam ille Curtii auctoritate nisus pronuntiavit in dissertatione sua Marburgensi 1877, quae inscribitur „de aoristi passivi formis atque usu Homerico", p. 4 sqq.

contigit, ut principalem intransitivam vim omnino ex activo ad medium exturbaret; contra in nonnullis verbis pauca vestigia prioris notionis intransitivae in activo relicta sunt. In multis tamen verbis intransitiva notio in certis formis activi, quae in loquentium cogitatione ab activo separatae esse videntur, ut in aoristo et perfecto secundo, penitus insedit. At ista verba, in quibus intransitiva notio in aoristo et perfecto secundo activi inveteravit, accuratius perscrutari parum hoc loco interest, quia ipsa notio intransitiva semper tantum in illis formis inhaeret.[1]) Denique causativa notio in reliquis verbis plus minusve activo potita est.

Dubium non potest esse, quin causativa notio in illis verbis posterior sit. Non praesto erat Graecis id adiumentum, quo aliae linguae Indogermanicae ad causativam notionem efferendam utuntur, i. e. formatio novorum verborum causativorum. Sic e. c. lingua Sanscritica suas illi causativae notioni formas effingit nec minus lingua Gotica, quae, ut causativam notionem verbi intransitivi exprimat, e praeteriti singulari numero verbi intransitivi suffixo *i* adnexo nova conformat verba. Cf. Braunii gramm. Got.[2] § 188. Graecos, quippe qui carerent eiusmodi formatione, activo causalem sensum tribuisse facilem habet explicationem.

Hoc vero infitiari noluerim, verba causativa, ut ita dicam, a Graecis unquam esse ficta; etenim verba in *-όω* et in *-ίζω* cadentia nonne causativa significatione saepissime sunt instructa? At vero ista verba a Graeca lingua multo post novata sunt eaque tamquam circuitu quodam non ab ipso verbo intransitivo, sed a substantivo ad verbum intransitivum spectante derivata.

---

[1]) Ea verba, quorum intransitiva vis in formis quibusdam activi insedit, non solum ex Homero, sed ex universa lingua Graeca collegit G. Kuehnius in libello, qui inscribitur: „Das Causativum in der griechischen Sprache“ (Progr. Doberan 1882), p. 19 sqq. Idem attulit ea verba primitus intransitiva, in quibus causativa notio exoritur eo, quod formae quaedam activi, imprimis aoristus I, novantur, quamobrem eorum enumeratione supersedeo; cf. e. g. *ἔβησα* aoristum I vi causativa instructum, qui ad intransitivum *βαίνω, ἔβην* pertinet.

A. Multo maximam partem verborum primitus intransitivorum complectuntur ea verba, quibus communis est notio se movendi.

1. ἐπισπέρχω.

Etymologi[1]) cum verbo σπέρχω contulerunt verbum Sanscriticum „sparh", quod ad animum translatum significat „streben, eifern, begehren", verbumque nostrum „springen".[2]) Translata illa notio verbi Sanscritici suborta est aperte e principali vi sensibus subiecta ruendi vel saliendi, quae subest verbo Graeco σπέρχω. Neque enim illa ex transitiva notione incitandi, quae in verbo composito ἐπισπέρχω praeter intransitivam invenitur, potest derivari. Prima igitur notio est intransitiva, ex qua in lingua Graeca causativa vis nata est. Quae coniectura de prima notione prolata adiuvatur intransitiva significatione, quae et activo et medio verbi σπέρχω apud Homerum et posteriores inest.

Nonnulli tamen, ut Papius et Vaničekius (II, 1189), ex activo verbi σπέρχω apud Homerum intransitivam notionem exturbari volunt verbumque *N* 334: ὡς δ' ὅθ' ὑπὸ λιγέων ἀνέμων σπέρχωσιν ἄελλαι et *γ* 283: νῆα κυβερνῆσαι, ὁπότε σπέρχοιεν ἄελλαι pro transitivo accipiunt. At etiamsi *γ* 283 νῆα e superioribus pro obiecto suppleri posse concedo, tamen hoc uno loco *N* 334 verbum posse intellegi transitivum pernego ex hisce tribus causis. Primum non est perspicuum, quid pro obiecto sit subaudiendum; dein illud additum ὑπὸ λιγέων ἀνέμων transitivae notioni vix aptum est; postremo v. 337 ὣς ἄρα τῶν ὁμόσ' ἦλθε μάχη a transitiva notione verbi σπέρχωσιν in v. 334 dissentit; etenim manifesto pugnatores impetuose in se irruentes cum procellis irruentibus poëta comparare vult. Cui loco quoniam versus 283 carminis *γ* est consimilis, hoc quoque Odysseae loco intransitivam potestatem transitivae praeferendam esse probabile est.

I. Compositi ἐπισπέρχω intransitiva notio agnoscatur oportet ε 304 ἐτάραξε δὲ πόντον, ἐπισπέρχουσι δ' ἄελλαι | παν-

---

[1]) Cf. Curt. Et.[5] 191; Vaniček. II, 1189; Fick.[3] II, 281; L. Meyer., Vgl. Gr.[2] I, 929.

[2]) Cf. Kluge, Etymolog. Wörterbuch der deutschen Sprache, Strassburg 1889[4], p. 335 s. v. „springen".

τοίων ἀνέμων, ubi transitiva notio locum habere nequit, praesertim cum vv. *N* 334 et *γ* 283 ei simillimi sint.

II. Causativa notio incitandi invenitur *Ψ* 430 *Ἀντίλοχος δ' ἔτι καὶ πολὺ μᾶλλον ἔλαυνεν | κέντρῳ ἐπισπέρχων*, ubi poëtae animo obiectum *ἵππους* obversatur, et *χ* 451 *σήμαινε δ' Ὀδυσσεὺς | αὐτὸς ἐπισπέρχων, ταὶ δ' ἐκφόρεον καὶ ἀνάγκῃ*, ubi obiectum *γυναῖκας* e superioribus subaudiendum est, i. e. in recentiore Iliadis carmine et in Odyssea.

2. *τρέπω* et *ἐπιτρέπω*.

a. τρέπω.

Utrum propter notionem verborum et Latini „trepido" et Sanscritici „trap" (proprie „me averto", vulgo „pudet me") cum verbo Graeco *τρέπω* collatorum[1]) intransitivam radicis potestatem statuere nobis liceat necne, nescio. Certe transitivus usus activi et in verbo simplici et in composito per universas Graecorum litteras regnat. Fortasse vero intransitiva vis pro vetustiore habenda est. Eandem notionem commendat aoristus II activi *ἔτραπον*[2]), in quo vestigia pristinae notionis intransitivae relicta esse videntur. Res in hoc verbo similiter se habet atque in verbo *τρέφω*, cuius aoristus II *ἔτραφον* vim primitus intransitivam retinuit, nisi quod ex aoristo *ἔτραπον* intransitiva notio a causativa notione per totum activum regnante paucis locis exceptis expulsa, in aoristo autem *ἔτραφον* uno loco excepto servata est.

Cognoscimus autem vim intransitivam in aoristo *ἔτραπον* *κ* 469 *περὶ δ' ἔτραπον ὧραι*, fortasse etiam *Π* 657 *ἐς δίφρον δ' ἀναβὰς φύγαδ' ἔτραπε*. Tamen hoc loco etiam de ellipsi obiecti *ἵππους* cogitari posse Ameisio ac Faesio libenter concedo.

b. ἐπιτρέπω.

Transitive hoc compositum proprie significat „aliquid alicui advertere". Sed iam apud Homerum haec notio sensibus

---

[1]) Cf. Fick.³ II, 110.

[2]) Recte Kuehnius, Das Causativum, p. 19, hunc aoristum, quem aoristum e radice formatum nominat, in numerum eorum aoristorum, a quibus notionem primitus intransitivam reservari videmus, veluti *ἔτραφον*, *ὦρον* etc., rettulisse videtur.

subiecta evanuit induitque sibi verbum translatum sensum aut committendi aut permittendi.

Sine certo obiecto verbum legitur in Odyssea *τ* 502 *ἐπίτρεψον δὲ θεοῖσιν* et *φ* 279 *ἐπιτρέψαι δὲ θεοῖσιν,* quibus locis obiectum generalis notionis subaudiendum est, Germanice „stelle es den Göttern anheim", i. e. „permitte cetera, exitum rei deis". Similiter ait Horatius in carm. I, 9, 9 „permitte divis cetera". Quod obiectum tam universi generis homines Graeci haud difficile e toto sermonis contextu intellegebant, praesertim cum iis talis brevis dicendi modus qualis nobis non suppeteret. Hic dicat quispiam eiusmodi locutionem non esse significationi confidendi dissimilem.

Etiam in hoc composito aoristus II intransitivum usum tenuit, sed cum translata notione confidendi, quae ex significatione se committendi suboritur, *K* 59 *τοῖσιν γὰρ ἐπετράπομέν γε μάλιστα.* Hoc loco recte Iacobitzius Seilerusque ac Papius in lexicis Graecis verbum intellegi volunt intransitivum. Iniuria vero Seilerus postea in lexico Homerico a superiore interpretatione recedens ex anteeunte *φυλάκεσσι* verbum *φυλάσσειν* pro obiecto simul audit. Sed quanto simplicior altera explicatio fuit?

Intransitiva porro notio, tametsi Ebelingius obiectum esse omissum censet, haud dubie subest *K* 79 *ἐπεὶ οὐ μὲν ἐπέτρεπε γήραϊ λυγρῷ,* ubi omnes editores Aristarchi suffragio plerumque permoti *ἐπέτρεπε* scribunt. At equidem putaverim hoc loco restituendum esse aoristum II *ἐπέτραπε,* quem profecto plurimi praestantissimique codices, in quibus Venetus A (*ἐπέτρεπε* supra scripto) et Laurentianus B, exhibent. Sensus huius loci est: „Nestor miserae senectuti non indulsit". Iam schol. Townl. eandem significationem indicat adnotans *ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐδίδου ἑαυτὸν τῷ γήρᾳ οὐδὲ ὑπετάττετο αὐτῷ.* (Similiter Hesych. *ὑπεχώρει.*) Quae significatio indulgendi ex intransitiva notione se permittendi suboritur.

Verbum *ἐπιτρέπω* etsi iam non significat proprie motionem, tamen hoc loco enumeravi, ne compositum a verbo simplici disiungatur.

3. ὁρμάω.

Hoc verbum est denominativum a substantivo ὁρμή ductum. Ὁρμή, quantum perspicio, apud Homerum significat impetum cursumque atque ad animum translatum notionem studii voluntatisque in se suscipit. De eius etymologia cf. Curt. Et.[5] 347; Vaniček. II, 1020; Fick.[3] I, 227.

Nobis quaerentibus, utra significatio sit antiquior, transitiva an intransitiva, Pfordtenus[1]) transitivam indicat notionem, L. Meyerus[2]) vero intransitivam. Atque Meyeri sententiam rectam esse censeo. Etenim per se ipsum consentaneum est, siquidem nominis ὁρμή notio est „impetus, incursio, cursus" vel simile quid, verbum a nomine derivatum idem in forma actionis verbalis significare ac nomen, nempe „impetu ferri, ruere, irruere". Ex ipsa igitur nominis natura ac significatione efficitur necessario intransitiva vis ac potestas verbi. Transitiva contra notio excitandi ex ipsa nominis natura non statim potest effici. Immo nobis licere videtur transitivam notionem indicare causativam. At causativa notio non potuit in activo ita consistere ut in multis aliis verbis, quorum ex activo principalem notionem intransitivam aut funditus eiecit aut ita eiecit, ut exempla pauca pristinae notionis relinquerentur.

Etiam post Homerum causativae notioni, etsi saepius adhibetur, non contigit, ut intransitivam vim ex activi formis plane exturbaret. Etenim intransitiva vis etiamtum in activo maxime regnat. Ceterum transitiva notio activi bis tantummodo in prosa oratione Attica apud Xenophontem legitur.

I. Intransitive activum quater in Iliade invenitur: *Δ* 335 cum genetivo; *N* 64; *Φ* 265; *X* 194 cum infinitivo finali. Eadem intransitiva vi totum medium utitur.

II. Cum transitivo accusativo personae activum coniungitur *Z* 337, cum accusativo rei *σ* 376.[3])

---

[1]) von der Pfordten, Zur Geschichte der griechischen Denominativa, Leipzig 1886, p. 11.

[2]) Vgl. Gr.[2] I, 89.

[3]) Tertius locus *ϑ* 499 ὁ δ' ὁρμηϑεὶς ϑεοῦ ἤρχετο, ubi transitiva activi constructio in passivam conversa esse dicitur, a lexicographis interpretibusque transitivae huius verbi notioni adnumeratur. Hic

Composita huius verbi apud Homerum modo solam transitivam modo intransitivam vim habent, sed post Homerum ad alteram altera notio accessit. Similiter res se habet in verbo *ὁρμαίνω*, quod pariter ac verbum *ὁρμάω* ab eodem nomine *ὁρμή* ductum est; apud Homerum sola transitiva vis adest, aetate autem posthomerica utraque notio et transitiva et intransitiva in usu versatur.

4. *δειδίσσομαι.*

Hoc verbum pertinet ad *δείδω*, cuius de etymologia varias homines docti sententias protulerunt. Cf. Curt. Et.[5] 61; Vaniček. I, 374; Grassmann, KZ. XI, 11. Utrumque verbum et *δείδω* et *δειδίσσομαι* e radice „di", cuius prima notio secundum Curtium (Et.[4] 645) „scheue Eile, Furcht" est, radicis syllaba duplicata conformatum est. Equidem cum Fulda[1]), quamquam is verbum ad aliam radicem reducit, notionem fugiendi fuisse naturalem autumo, unde verbo ad animum translato (*θυμῷ* nempe additum est) significatio timendi exorta est.

Quod porro attinet ad singularem notionem, qua verbum nostrum a simplici verbo *δίω* discrepat, hoc monendum est,

---

vero genetivum *θεοῦ* non distrahendum esse a participio *ὁρμηθείς* neque cum *ἤρχετο* coniungendum contra Bergkium, Griech. Lit. Gesch. I, 434 adnot. 31, recte animadvertit Duentzerus, Die homer. Fragen Lipsiae 1874 p. 159. Iam schol. Pal. ambigunt, quemadmodum illud *ὁρμηθεὶς θεοῦ* sit interpretandum; adnotant enim *ἀπὸ τῆς μούσης ἐμπνευσθείς· ἢ ἀπὸ θεοῦ ἀρξάμενος.* Quorum prior explicatio quin verum sensum reddat, nemo post Nitzschii commentationem (in libro, qui inscribitur „erklärende Anmerkungen zur Odyssee", vol. II, Hannover 1831) ad *θ* 499 dubitabit. Verumtamen *ὁρμηθείς* passivum esse propter nudum genetivum *θεοῦ*, qui ablativi vice fungitur, non crediderim; exempla Homerica, in quibus nudus genetivus sive ablativus pro praepositione *ὑπό* locum habere potest, mihi quidem non sunt nota. Quare aoristo *ὁρμηθείς* tribuam medii intransitivam notionem, quam servatam esse ab aoristo I passivi in aliis verbis Homericis videbimus. Ita si interpretamur, genetivus ille personae *θεοῦ* non iam praebet explicandi difficultates. Hoc modo Faesii adnotationem ad h. l. „von der Gottheit der Muse ausgehend, d. h. von ihr angeregt" recte explanasse atque illustrasse mihi videor.

1) Untersuchungen über die Sprache der homer. Gedichte I: der pleonastische Gebrauch von *θυμός, φρήν*. Duisburg 1865, p. 99.

verba, quorum prima syllaba duplicata est, aut intensivam aut causativam vim prae se ferre.[1]) In verbo nostro utraque vis coniuncta est; et causative usurpatur et intransitive usurpatum intensiva praeditum est vi.

De usu verbi cf. praeter lexica etiam La Roche, Hom. Stud. § 77, 8.

I. Intransitive verbum legitur semel *B* 190 *δαιμόνι᾿, οὔ σε ἔοικε κακὸν ὥς δειδίσσεσθαι.* Tametsi interpretes omnes notionem timendi huic loco subesse indicant, tamen vetustam significationem fugiendi aptiorem esse toti rerum et sententiarum nexui quam trepidandi equidem censeam. Omnes enim Achaei, cum Agamemnonis consilium redeundi exaudiverint, contento cursu petunt naves, quibus in Graeciam effugiant. Ulixes a Minerva admonitus fugientes retinere studet et ad eum regum, quemcumque fugientem conspicit, loquitur illa verba, quae supra attuli. Mihi quidem et propter antecedens *ἐρητύσασκε* et propter subsequentem cohortationem *ἀλλ᾿ αὐτός τε κάθησο*[2]) propria significatio fugiendi longe melius quam illa universa „perterreri" in contextum quadrare videtur. Accedit, quod in Agamemnonis oratione (vv. 110—141) multo minus inest, quo Achaei ad metum terroremque quam quo ad fugam possint perduci.

II. Transitive vel rectius causative verbum ponitur. Etiam e causativa vi prior designatio tamquam pellucet; significat enim verbum causativum manifesto „efficio, ut quis fugiat, i. e. abigo" *Σ* 164 *ὥς ῥα τὸν οὐκ ἐδύναντο δύω Αἴαντε κορυστὰ | Ἕκτορα Πριαμίδην ἀπὸ νεκροῦ δειδίξασθαι.* Ad *Δ* 184 *θάρσει, μηδέ τί πω δειδίσσεο λαὸν Ἀχαιῶν* similem interpretationem habet schol. B *εἰς φυγὴν παρακάλει διὰ τοῦ ἐμοῦ θανάτου.* Fortasse eadem notio etiam *O* 196 *χερσὶ δὲ μή τί με πάγχυ κακὸν ὥς δειδισσέσθω* agnosci posse videtur.

Reliquis autem locis *N* 810 *τί ἤ δειδίσσεαι αὔτως | Ἀργείους; Υ* 201 = 432[3]) *μὴ δή μ᾿ ἐπέεσσί γε νηπύτιον ὥς |*

[1]) Scite de notione eorum verborum, quorum prima syllaba duplicata est, disputavit G. Curtius, Die Bildung der Tempora und Modi im Griechischen und Lateinischen, Berlin 1846, p. 154.

[2]) Cf. etiam infra in vv. 200 sqq. Ulixis orationem ad viros fugientes habitam.

[3]) Cf. Ameisii et Faesii adnotationes ad hunc locum.

ἔλπεο δειδίξεσθαι liquidoque *M* 52 ἀπὸ γὰρ δειδίσσετο τάφρος | εὐρεῖ iam nova potestas territandi reperitur, sub qua lexicographi primam notionem falso assumpserunt.

Multo vero facilius potest cogitari generaliorem territandi notionem ex notione fugiendi magis sensibus subiecta manavisse, quam contrarium factum esse.

Qua mea huius verbi notionum explicatione cum illam notionem a Fulda statutam dimidio fere exemplorum aptam esse perspexerimus, Fuldae coniecturam aliquantulum stabilivisse mihi videor.

5. De βάλλω eiusque compositis.

a. βάλλω.

Verisimile est Curtium[1]) recte coniectasse, qui intransitivam huius verbi notionem pro vetustiore quam transitivam habuit. Sed hoc haud multum nostra refert. Etenim hoc pro certo haberi oportet, iam diu ante Homerum praeter intransitivam vim in activo exstitisse causativam eamque paulo post tantopere praevaluisse, ut ad extremum paucae intransitivae designationis reliquiae servarentur.

Principalis significatio fuisse dicitur „cadere, labi, volare"[2]). Saepissime verbum de aqua adhibitum est. Cf. βάλλω in Homerico versu infra afferendo; ἐσβάλλω Thuc. I, 46, 4 Ἀχέρων ποταμὸς ῥέων ἐσβάλλει εἰς αὐτήν (i. e. Ἀχερουσίαν λίμνην); ἐμβάλλω Xen. anab. I, 28 (ὁ Μαρσύας ποταμός) ἐμβάλλει εἰς τὸν Μαίανδρον; Plat. Phaed. 112 D ἐμβάλλει εἰς τὸν Τάρταρον; Dem. 55, 11 τὸ ὕδωρ ἐμβαλὸν τὰ χωρία ἐλυμήνατο (cf. ἐμβολή ostium); ἐκβάλλω cf. Plat. Phaed. p. 113 A Τρίτος δὲ

[1]) Et.[5] 474. Cum Curtio faciunt etiam Vaniček. I, 212; L. Meyer., Vgl. Gr.[2] I, 719; G. Meyer., Graeca gr.[2] § 193. Ex Curtii sententia, ut miras Doederleinii, hom. Gl. nr. 322, suspiciones mittam, βάλλω cum Sanscritico verbo „galâmi" („herabträufeln") et cum verbo Germanico priscae aetatis „quillu" (scaturio), i. e. nostro „quelle" cohaeret.

[2]) Naturali etiam sensui huius verbi documento sunt hi loci, ubi verbum iam causativum est: δάκρυ δ 114. 198. 223; ἐκβάλλω δάκρυα τ 362; ὕπνον α 364; λύματ' εἰς ἅλα *A* 314, ubique significans „efficio, ut quid cadat".

ποταμὸς τούτων κατὰ μέσον ἐκβάλλει multaque alia similia exempla.

Bis tantummodo apud Homerum verbi intransitiva vis servata est. *Λ* 722 *ἔστι δέ τις ποταμὸς Μινυήιος εἰς ἅλα βάλλων.* Vetusta cadendi significatio agnoscenda est. *Ψ* 462 *ἦ τοι γὰρ τὰς* (i. e. *ἵππους*) *πρῶτα ἴδον περὶ τέρμα βαλούσας* „equas circum metam actas, currentes conspexi". Ameisius et Faesius in edd. Kurtzio[1]) obsecuti hunc et sequentes vv. 463, 464 iure expunxerunt, quod illi versibus 465 sqq. obstant.

b. *ἐμβάλλω.*

Etiam in hoc composito transitivus vel causativus usus praevalet; etenim verbum duobus tantum locis Homericis notionem primitus intransitivam[2]) retinuit. Post Homerum demum intransitiva significatio paulo saepius legitur.

Lexicographi, ut Passovius et Papius, intransitivum huius verbi usum ex ellipsi diversorum obiectorum natum esse arbitrantur. Aperte illi principalis notionis intransitivae verbi *βάλλω*, quam supra commemoravi, ignari fuerunt.

Sed consideremus Homeri usum. Bis tantummodo, ut iam dixi, in Odyssea intransitivam notionem invenimus: *ι* 489 *ἑτάροισι δ' ἐποτρύνας ἐκέλευσα | ἐμβαλέειν κώπῃς*[3]), *ἵν' ὑπὲκ κακότητα φύγοιμεν* = *κ* 129. Quibus locis quam apta sit significatio illa cadendi, nos docere potest *ι* 490 *οἱ δὲ προπεσόντες ἔρεσσον*, quo in versu iussum ab Ulixe datum (cf. *ι* 489) ab eius sociis perfici narratur. Hic enim eadem actio, quae *ι* 489 verbo *ἐμβαλέειν* denotatur, verbo *προπεσόντες* significatur. Videmus igitur *κώπῃς ἐμβάλλειν* vel *προπίπτειν* artis navalis vocabula, ut ita dicam, fuisse.

De ellipsi obiecti *χεῖρας* his locis cogitari nequit ob eam causam, quod dictio *χεῖρας ἐμβάλλειν* plane inusitata fuisse videtur; etenim illa ne semel quidem, tametsi verbum satis multis exemplis comprobatur, neque apud Homerum neque apud

---

[1]) Philol. XXXVI, 562 sqq.

[2]) Kruegerus Di. § 52, 2, 7 intransitivam vim huiusce verbi ab Homero abesse perperam contendit.

[3]) Hic dativus est localis. Cf. *πεδίῳ πέσε* (Delbrueck., Synt. Forsch. IV, 57).

scriptores posthomericos exstat. Atque, ut vidimus, in eis verbis, quae per ellipsin obiecti cuiusdam intransitiva sunt facta, ea dictio, ex qua obiecto omisso notio intransitiva oriebatur, aliquotiens quidem usurpari solebat.

Eadem dictio *ἐμβάλλειν κώπαις* in Pind. Pyth. 4, 201 et Apoll. Rhod. II, 591 recurrit.

c. *ἐπιβάλλω.*

I. Semel verbum apud Homerum intransitive construitur cum accusativo, quo actionem verbalem aliquo referri indicatur *ο* 297 *ἡ δὲ Φεὰς ἐπέβαλλεν* „navis rectum cursum Pheas tenuit"; cf. schol. V *προσήει· ἀντὶ τοῦ παρήει.*

II. Causative verbum legitur *Ψ* 135; *ζ* 320.

d. *συμβάλλω.*

Etiam in hoc composito nonnulla principalis notionis intransitivae vestigia et apud Homerum et apud posteros scriptores sunt relicta.

Apud Homerum verbum causative sexies decies legitur, ter tantummodo intransitive. *Π* 565 *Τρῶες καὶ Λύκιοι καὶ Μυρμιδόνες καὶ Ἀχαιοί, | σύμβαλον ἀμφὶ νέκυι κατατεθνηῶτι μάχεσθαι.* Eandem sententiam quam h. l. activum praebet medium *Μ* 377; *Γ* 70 etc.

Praeterea intransitivam vim in formis activi aoristi secundi[1]), qui cum metathesi et sine vocali coniunctiva fictus est, inhaesisse videmus *Φ* 578 *πρίν γ' ἠὲ ξυμβλήμεναι ἠὲ δαμῆναι.*

Duobus locis, quos adhuc posui, verbum significat „congredi cum hoste"; de notione singulari, quae invenitur *Φ* 578, cf. adnotationes Ameisii et Faesii ad hunc locum. Idem porro aoristus secundus exstat *φ* 15 *τὼ δ' ἐν Μεσσήνῃ ξυμβλήτην ἀλλήλοιιν,* ubi simpliciter valet „convenire, obviam venire alicui".

6. De verbis sidendi vel sedendi.

Utraque vi apud Homerum praedita sunt haec sola verba: *ἵζω, καθίζω, ἱζάνω*; contra cetera composita simplicium *ἵζω*

---

[1]) De formatione huius aoristi cf. Curt., Verb.² I, 194; II, 229. 379.

et ἱζάνω (ἐφίζω, μεταΐζω, παρίζω, προκαθίζω; ἀμφιζάνω, ἐφιζάνω) semper potestatem intransitivam ostendunt.

a. ἵζω.

De praesentis formatione cf. G. Meyer., Gr. gr.[2] § 500. — Haud dubie principalis vis est intransitiva, sicuti verba verbo ἵζω respondentia in plurimis linguis Indogermanicis eadem intransitiva notione sunt instructa. Affine est verbum nostrum „sitzen"; cf. Fick.[3] II, 260; Curt. Et.[5] 240.

Quod ad significationem attinet, ἵζω ceteraque similia verba notiones et sedendi et considendi habere possunt. Duplicis eiusmodi notionis exempla non desunt; etenim res haud secus se habet de verbo Theodisco mediae aetatis „sitzen", quod in significationes et „sitzen" et „sich setzen" discedit. Itidem verba Theodisca mediae aetatis „ligen" utramque notionem et „liegen" et „sich legen", „stên" significationes et „stehen" et „sich stellen" habere possunt.

Quacum verbi vi primitus intransitiva usus Homericus bene congruit. Etenim ἵζω quattuor et triginta locis omnino, sed duobus tantummodo transitive apud Homerum legitur. Sexies habes medium intransitivum.

Notatu dignum videtur illos duos locos, quibus verbum causative construitur, in recentioribus Iliadis membris exstare: Ω 553 μή μέ πω ἐς θρόνον ἵζε et Β 53 βουλὴν δὲ πρῶτον μεγαθύμων ἷζε γερόντων | Νεστορέῃ παρὰ νηί. Quo loco codices omnes transitivum accusativum βουλήν exhibent. Nominativus βουλή, quo restituto verbum est intransitivum, gravi Aristophanis Aristarchique nititur praesidio. Ameisius ipse in appendice ad h. l. permire veterum criticorum lectionem commendat propterea, quod, si illa scriptura adoptata sit, actio in vv. 53sqq. descripta melius faciliusve anteeuntem excipiat actionem. At vero dubitari, opinor, non potest, utra sit genuina scriptura. Etenim, si nominativum Aristarcho obsecuti revocaverimus, non satis quisquam perspiciet, qua causa commoti illi senes ad concilium convenerint atque resederint. Si quis antecedentia accuratius inspexerit, nonne ei ille senum conventus inexspectatus esse videbitur?

Ceterum in universis Graecorum litteris causativa notio

praeter locos Homericos bis tantummodo invenitur in sermone poëtico apud Aesch. Eum. 18 et Apoll. Rhod. II, 36, primaria vero notio frequentissime.

b. καθίζω.

In hoc composito causativa notio frequentior quam in simplici verbo est. Sed regnat hic quoque intransitiva potestas, quae quater et vicies legitur. Ebelingius verbo attribuit notionem sedendi; at ista nonnisi in duos locos *Γ* 394 et *O* 50 [1]) cadit. Reliquis locis illud compositum „considere" significat.

Causative verbum octies reperitur. Formae aoristi I activi sexies apud Homerum obviae semper causativa utuntur potestate: *Γ* 68 = *H* 49; *I* 480; *T* 280; *δ* 659 μνηστῆρας δ' ἄμυδις κάθισαν καὶ παῦσαν ἀέθλων (μνηστῆρας, non μνηστῆρες esse scribendum mihi est persuasum; cf. ea, quae sub παύω de huius loci lectione disseram); *ρ* 572; *Z* 360; *β* 69.

c. ἱζάνω.

Hoc verbum in praesenti tempore et imperfecto tantummodo usitatum est. Stirps ἱζ est per αν amplificata. Ceterum et linguae Graecae et Sanscriticae est stirpes praesentis temporis suffixis nasalibus adiunctis acuere et firmare.[2]) Quid vero illud novum suffixum αν sibi velit, homines docti adhuc ignorant.[3]) Neque discrepantia inveniri poterit inter significationes verborum ἵζω et ἱζάνω.

Id mentione dignum est verbum ἱζάνω tantum in recentissimis carminibus Iliadis et in Odyssea legi.

I. Intransitive verbum adhibetur *ω* 209, translate *K* 92 de somno ad oculos delabente. Pariter translate ἐφιζάνω occurrit *K* 26.

II. Causativa notio adest *Ψ* 258 αὐτὰρ Ἀχιλλεὺς | αὐτοῦ λαὸν ἔρυκε καὶ ἵζανεν εὐρὺν ἀγῶνα; cf. *B* 53. Hoc uno loco in omnibus Graecorum litteris, quantum scio, ἱζάνω causative adhibetur.

---

[1]) Cf. schol. V ad *O* 50 ἀπὸ μέρους ἀντὶ τοῦ εἴης.
[2]) Cf. R. Fritzsche, Curt. Stud. VII, 383.
[3]) Cf. G. Meyer, Gr. gr.² § 504.

7. θύω.

Cum in hoc verbo duae notiones furendi et sacrificandi, quae a se longe distare videntur, sint coniunctae, saepenumero grammatici et etymologi in disceptationem vocarunt, quomodo hae duae significationes inter se cohaereant. Curtius igitur in Et.[5] 259 eumque secutus Vaničekius I, 407; 410 duas notiones ad eandem radicem revocant, cui vim vehementis motionis attribuunt. Quae vis principalis ex istorum opinione discessit in hasce notiones: 1) „brausen — erregen", 2) „rauchen — räuchern", 3) „opfern", in quibus altera notio et tertia artissime inter se connexae sunt. Attamen non licet, opinor, cum illis hominibus doctis regredi ad primariam vim tam generalem, ut eodem fere iure ex ea notiones currendi, ruendi, fluendi multarumque aliarum vehementium motionum deduci possint. Quodsi illi etymologi principalem notionem statuerunt quam maxime universam, illa notio mihi tamquam philosophicae cogitationis ope statuta esse videtur, ut sub hac diversae notiones possint assumi.

Quapropter, si notiones ex una communi vi derivandae sunt, multo praestabit ad antiquiorem illam explicationem, quae exstat in Passovii lexico, redire. Iste enim notionem exardescendi et vehementer surgendi statuit, qua illae duae notiones inter se copulantur. Unde fluxerunt primum notio causativa efficiendi, ut quid exardescat, vel comburendi praecipue ad sacra translata, deinde intransitiva notio generalior „impetu quodam ferri, furere". Similiter in lingua Latina notio ardendi et fervendi de igne ad furorem animi concitati traducta est. Quacum notionum deductione concinit significatio nominum ab eadem stirpe derivatorum θυιάδες, θῦσαι, θυστάδες, in quibus non solum inest notio sacrificii, sed etiam animi concitati.

Complures vero notiones inter se dissimiles ex una radice proficisci posse elucet e verbo πρήθω, cuius principalis vis „sprühen", prout ad aquam aut ad aërem aut ad ignem traducta est, discurrit in notiones effundendi aut flandi aut cremandi; cf. Curt. Stud. IV, 228 sq.

Quamquam Passovii illa explicatio mihi quidem non prorsus certa videtur, quia non satis intellego, qua via notio ex-

ardescendi ad generalem illam „ferri cum impetu“ pervenerit Quamobrem ista deductio aliquid artificiosi continere videtur. Praeterea permirum est verbum *θύω* cui inhaeret sacrificandi notio semper, versu *o* 222[1]) excepto, omniaque eiusdem stirpis derivata vocabula plerumque vocalem *υ* habere correptam, verbum contra *θύω* cui inhaeret furendi notio omniaque huiusce stirpis derivata vocabula vocalem *υ* habere semper productam

Fortasse igitur cum Autenriethio et L. Meyero[2]) verbum similiter atque *ἐρωέω* (vide infra) in duo verba secandum erit. At concedo me non esse tam gnarum praeceptorum grammaticae comparativae, ut hanc quaestionem ad liquidum possim perducere.

B. De verbis splendendi et ardendi.

1. *προφαίνω.*

φαίνω (ex *φάν-jω*) spectat ad „bhan“, radicem secundariam e „bha“ profectam, cui, sicuti ex verbo Sanscritico „bhâ“ (splendere, apparere) colligere nobis licet, intransitivam vim fulgendi vel lucendi inhaerere verisimile est. Cf. Curt. Et.[5] 296; Vaniček. II, 572; Fick.[3] II, 163; L. Meyer., Vergl. Gr.[2] I, 749, maximeque de prima significatione statuenda Kluge, Et. Wb. d. deutschen Spr.[4], Strassburg 1889, s. v. „bohnen“.

Quae intransitiva potestas servata est non solum a mediis cunctorum verborum, quae ad eandem stirpem lucendi utcunque pertinent, sed etiam ab activis nonnullorum verborum, ut *παμφαίνω* (verbum intensivum est syllaba *φαν* duplicata fictum), quod verbum semper intransitivum est; adde etiam formam *φάε*. Ad illa accedunt *προφαίνω,* quod verbum semel apud Hom. intransitivam prae se ferre notionem mihi videtur, et *φαίνω,* quod tamen ex mea quidem opinione a posterioribus tantum poëtis, non ab Homero intransitive usurpatum est. De verbi *φαίνω* usu Homerico infra agam. Verbi *προφαίνω* intransi-

---

[1]) Opinio Doederleinii, hom. Gl. nr. 2474, qui *θῦε* in *θῦσε* emendari vult, prorsus spernenda est; etenim imperfectum *θῦε* propter antecedentia imperfecta *πονεῖτο* et *εὔχετο* retineri oportet. De vocalis *υ* productione coniecturam protulit Faesius ad h. l.

[2]) Vgl. Gr.[2] I, 662 sq.

tivus usus invenitur ι 145 οὐδὲ σελήνη | οὐρανόθεν προὔφαινε, κατείχετο δὲ νεφέεσσιν, „neque luna e caelo splendebat".

Inutile mihi quidem videtur Doederleinii[1]) propositum, qui, ne cogatur intransitivum usum statuere, αὐτά, quod obiectum plane inane est, vel τὰ πρὸ ποδῶν suppleri vult. Praeterea id unum addam, nec φαίνω nec προφαίνω transitive de collustrando usquam offerri.

Aliquotiens tantummodo certa notio intransitiva post Homerum legitur; causativa enim notio efficiendi, ut quid in lucem prodeat, vel praemonstrandi intransitivam vim multo superavit.

In hoc verbo fortasse, ut opinor, cognosci potest, qua via quarumque cogitationum ope intransitiva notio in causativam sit transgressa. Quem transitum equidem conicio factum esse hoc fere modo. Intransitiva notio quasi duas partes complectitur. Res, quae splendida est („hell ist") sive splendet, ea non solum per se ipsa splendida est, sed etiam, sicuti consentaneum est, in se ipsa habet facultatem ac potestatem lucem vel splendorem ex se effundendi (Helligkeit verbreiten). Quae notio lucis effundendae haud longe abest a transitiva notione. Denique simulatque accusativus se applicavit, verbum prorsus transitivam vim ac potestatem in se suscipit ita, ut significet „lucem super aliquid fundere, i. e. collustrare, illustrare" (Helligkeit verbreiten über etwas, i. e. hell machen, erleuchten, zeigen), quae propria significatio identidem atque in Latino vocabulo „illustrare" generalem ac translatum sensum sibi assumpsit.

(Istum usum significationis „lucem fundere", qua actio verbalis obiecto deficiente indicari videtur, absolutum ex vulgari lexicographorum consuetudine significem.)

Quodsi Papius absolutum usum subesse Odysseae locis η 100—102 χρύσειοι δ' ἄρα κοῦροι ἐυδμήτων ἐπὶ βωμῶν | ἕστασαν αἰθομένας δαΐδας μετὰ χερσὶν ἔχοντες | φαίνοντες νύκτας κατὰ δώματα δαιτυμόνεσσιν et τ 25 δμῳὰς δ' οὐκ εἴας προβλωσκέμεν, αἵ κεν ἔφαινον animadvertit, iste recte sensit significationem vere intransitivam locis citatis non posse inveniri propterea, quod non res, quae ipsae splendent, sed personae, quae non ipsae splendent, sed nonnisi lucem prae-

---

[1]) Hom. Gl. nr. 2188.

ferunt vel praebent, hic nominantur. Sic videmus hic actionem inesse, non condicionem. Tum notio lucem ex se effundendi gradatim se convertit in generaliorem lucem praebendi vel efficiendi, ut lux oriatur, sive quod lux ex ipso subiecto effunditur, sive quia a subiecto efficitur, ut lux aliqua ratione oriatur. His rebus expositis non opus est cum Doederleinio η 102 νύκτας pro transitivo accusativo habere et τ 25 τὴν νύκτα vel ὁδόν subaudire, quae coniunctiones ex causa supra commemorata multum habent offensionis.

Quare cum verbum φαίνω aperte non eadem utatur vi qua προφαίνω ι 145, Seilerus et Ebelingius lexicographi illis locis verbo φαίνω intransitivam notionem iniuria attribuerunt.[1])

Eodem modo ac de illis locis, de quibus modo disserui, de σ 308 et 343, ubi φαείνω, et de σ 310, ubi ἀναφαίνω legitur, erit iudicandum.

Aetate tamen posthomerica, ut iam memoravi, φαίνω intransitive usurpatur. Quodsi Papius hunc usum adesse negare ac solum absolutum illum usum agnoscere videtur, errat; cf. e. c. Φαίνων, cognomen Saturni, stellae vagae, in quo notio vere intransitiva agnoscatur oportet. Etenim aperte illi stellae ob splendorem hoc nomen inditum est.

Causative, ut ad προφαίνω revertar, illud verbum semel apud Hom. usurpatur μ 394 τοῖσιν δ' αὐτίκ' ἔπειτα θεοὶ τέραα προὔφαινον.

2. φλεγέθω.

Hoc verbum a Graecis demum (una cum φλέγω) a radice φλεγ novo suffixo adiuncto derivatum est. Propinqua sunt verbum Latinum „fulgere“ et Theodiscum priscae aetatis „bleechen“, quorum utrumque tantum intransitivam prae se fert notionem. Principalis igitur notio est „fulgeo, splendeo“. Cf. Curt. Et.[5] 188;

---

[1]) Admonere velim formam iterativam φάνεσκε(ν) Λ 64; λ 587; μ 241. 242, quae intransitivum sensum habet, huc non esse referendam, quia non ab aoristo II activi ἔφανον semel in varia lectione Π 299 tradito, sed ab aoristo II passivi ἐφάνην repetenda est. Cf. Thierschii gr. Gr.[3] § 210 c et Ameisii Faesiique adnott. ad λ 587 contra Kuehneri gr. Gr.[2] § 215, 2 b. Quacum derivatione significatio apparendi, quam praebet illud φάνεσκε, melius concinere videtur.

Vaniček. II, 617. Ut saepissime ita hic notiones fulgendi et flagrandi confluxerunt. Verbi φλεγέθω causativam vim incendendi vel cremandi Homerus semel *P* 738 praebet, verborum autem φλέγω, ἐπιφλέγω causativam solam, non intransitivam novit vim.

Verbum φλεγέθω et φλέγω atque ἐπιφλέγω, verba eiusdem generis, tantum in Iliade leguntur.

Wentzelius[1]) ut in omnibus verbis in -θω exeuntibus ita in verbo φλεγέθω significationes inesse paululum discrepantes a significationibus eorum verborum, a quibus originem suffixis adiunctis duxerunt, diligentissime disputavit. Qua ratione notio alterius verbi cum θ suffixo conformati ab alterius primarii verbi significatione differat, statim exponam: Wentzelius enim comparat verba in -θω desinentia cum verbis frequentativis linguae Latinae similiter formatis, quibus repetita vel continuata actio proponitur. Verborum in -θω exeuntium usum Homericum percensens et in parabolis et in descriptionibus status alicuius et in enuntiatis, in quibus actio vel iterata vel nondum absoluta sit, locum eis praecipuum esse ille perspexit. Itaque fit, ut nonnulla verba intensivam notionem, quam vocant, sibi induant. At fieri non potest, ut hanc Graeci sermonis elegantiam in lingua nostra apte reddamus.

I. Significatio intransitiva legitur *Σ* 211 πυρσοί τε φλεγέθουσιν ἐπήτριμοι; *Φ* 358 οὐδ' ἂν ἐγώ σοί γ' ὧδε πυρὶ φλεγέθοντι μαχοίμην. Quo loco alii interpretes, in quibus La Rochius, Ameisius, supplent obiectum ἐμέ aut ἐναντίους, verbum transitivum esse rati. Per se ipsa illa sententia ferri potest. Sed si sine ullo sensus detrimento intransitiva vis poterit agnosci, intransitivam notionem causativae haud dubie anteponemus. Nec dissimiliter nostro loco, quo Vulcanus aptissime πυρὶ φλεγέθων nominatur, *κ* 513 nomen Πυριφλεγέθων fluvio cuidam infernorum locorum est inditum, in quo φλεγέθων sine ulla dubitatione pro intransitivo necesse est accipi.

II. Causativa notio invenitur *P* 738. Passivum causativae significationis lexicographi statuerunt *Ψ* 197 ὄφρα τάχιστα

---

[1]) Qua vi Homerus posuit verba, quae in -θω cadunt. Quaest. de dictione Homerica. Fasc. I. Oppoliae, progr. 1836, p. 14. 16; de verbo φλεγέθω p. 37.

πυρὶ φλεγεθοίατο νεκροί. At mihi quidem non passivum, sed medium intransitivum h. l. inesse videtur, quod quidem certe prope ad passivum accedit. — Tametsi adhuc nemo passivi apud Homerum usum accuratius perscrutatus est, tamen eum tam late, quam vulgo lexicographi Homerici putare videntur, iam apud Hom. diffusum esse negare audeo. Etenim sicubi medium intransitivum statuere poterimus, in hoc quidem iudicio nobis licebit acquiescere.[1]) Sensus ille „ut mortui flagrarent (in) igne“ optime quadrat.

C. παρακλίνω.

Klugio[2]) aliisque auctoribus principalis vis radicis Indogermanicae, ad quam Latinum verbum „(de)clino“ et Theodosicum priscae aetatis „hlinên“, i. e. nostrum „lehnen“ pertinent, fuit intransitiva, „sanft ansteigen, eine schiefe Stellung, eine schräge Lage einnehmen“. Etiam verbum Latinum „declino“ et transitive et intransitive pariter ac παρακλίνω adhibetur.

In verbo Graeco iamdudum ante Hom. causativum usum praevaluisse apparet; vestigia tamen pristinae notionis intransitivae in verbo κλίνω, cuius intrans. notio aetate posthomerica exemplis probatur, et in composito παρακλίνω sunt relicta Ψ 424 ὀλίγον δὲ παρακλίνας ἐδίωκεν.

Causativa significatio invenitur υ 301 ὁ δ' ἀλεύατ' Ὀδυσσεὺς ἦκα παρακλίνας κεφαλήν.

D. De verbis nascendi et crescendi.

1. φύω.

Ex significatione eorum verborum, quae in aliis linguis verbo Graeco respondent, velut Scr. „bhû“ (werden, sein) et Lat. „fui“, licet cum Curt. Et.[5] 304 colligere principalem notionem fuisse intransitivam „wachsen, werden“. Cf. Vaniček II, 633; Fick.[3] II, 172.

Quam vim intransitivam in lingua Graeca medium φύομαι

---

[1]) Cf. argumentationem Delbrueckii in „Synt. Forsch. IV, 78 sq.“

[2]) Et. WB. d. deutschen Spr.[4] s. v. „lehnen“. Cum Klugio consentit L. Meyer, Vgl. Gr.[2] I, 639.

retinuit, activum vero, ut in multis aliis verbis, aoristo secundo et perfecto exceptis, causativum sensum in se suscepit.

Commemoratione dignum est non solum perfectum II πέφυκα, sed etiam perfectum I intransitivam reservasse notionem.

Activum praeter aoristum II et duo illa perfecta primariam servavit notionem in forma praesentis *Z* 149 οἵη φύλλων, τοίη δὲ καὶ ἀνδρῶν γενεὴ ἡ μὲν φύει, ἡ δ' ἀπολήγει, quo de loco sub verbo λήγω fusius dicam. Ad ea argumenta, quae ibi attuli ad refellendam illam opinionem, ex qua φύει pro transitivo verbo accipitur, id addam, φύει ideo esse intransitivum intellegendum, ut comparatio illa, quam hoc loco habemus, in se habeat veritatem quandam; etenim non procreans, sed procreatum manifesto comparatur.[1])

Ceterum intransitiva praesentis significatio non modo apud Hom. reperitur, verum etiam apud posteriores poëtas cf. Theocr. 4, 24; 7, 75[2]), rarissime in oratione soluta.

2. τρέφω.

Si animo reputamus ea verba, quae etymologi[3]) ex aliis linguis Indogermanicis petita revocarunt ad eandem radicem quam τρέφω, velut Sanscriticum „tarp" (sich sättigen) et Lithavicum „tàrp-ti" (gedeihen), natura esse intransitiva, vim intransitivam etiam verbo Indogermanico tribuere nobis fortasse licet, ut in lingua Graeca causativam notionem, ut saepius factum est, activo potitam esse statuamus. Intransitiva notio ad medium confugit, in activo autem a perfecto II τέτροφα et aoristo II ἔτραφον[4]) servata est.

Editores vero Homeri grammaticique in angustias dubitationesque eo inciderunt, quod cum in veteribus commentariis tum in libris manuscriptis Homericis formae aoristi ἔτραφον

---

[1]) Bekker., Hom. Blätter I, 13.

[2]) Meinekius ad h. l. eam sententiam, ex qua intransitiva notio ex praesenti coniectura eicienda est, iure infregit.

[3]) Cf. Curt. Et.[5] 224; Fick.[3] II, 103; L. Meyer., Vgl. Gr.[2] I, 51 . 1001.

[4]) Homerus hac forma ἔτραφον pro aoristo utitur, non pro imperfecto, ut Dorienses, qui solum praesens tempus τράφω noverunt, quandoquidem Homerus imperfectum ἔτρεφον usurpat. Cf. Curt., Verb.[2] II, 1.

confusae sunt cum formis aoristi II passivi ἐτράφην. Itaque factum est, ut alii, veluti Thierschius in gr. Gr. § 215, 45[1]), iudicio Herodiani nixi eas formas, quae vulgo ad aoristum II activi referebantur, pro formis aoristi passivi acciperent, alii, in quibus Buttmannus (A. G.² II, 307 sqq.), Ahrensius (Formenlehre p. 91), quin etiam Curtius (Verb.² II, 21) aoristum passivi, cum ille posterior esset formatio, ex Homero tolli ac pro eo ubique levibus mutationibus aoristum activi restitui vellent.

At utraque sententia, ut mihi quidem videtur, nimis audax fuit. Nam, ut primum ad Thierschii opinionem nos convertamus, correptio vocalis η in aoristo passivi inaudita est in omnibus personis omnium reliquorum verborum excepta tertia persona pluralis. Quae correptio, quae in tertia pluralis persona reperitur, aperte in eo posita est, quod suffixum ν, non σαν ut in dialecto Attica, ad stirpem temporalem accessit. Ceterum hanc sententiam plurimi grammatici recentioris aetatis repudiarunt, quamobrem eam diligentius examinare supersedeo.

Quod porro attinet ad alteram sententiam huic contrariam, a qua etiam Curtius non abhorrere videtur, haud satis intellego, quo iure aoristus II ille passivi ab Homeri carminibus abiudicandus sit, utpote quem et codices optimi Homerici et veteres grammatici satis testentur. Num Homero aoristi II passivi similiter ficti ignoti sunt? Unius aoristi simillime formati ἐτάρπην saepius apud Homerum obvii commonefacere mihi liceat. Dicat quispiam linguae Homericae non opus fuisse aoristum passivi ἐτράφην novare, quippe quae iam aoristum ἔτραφον idem quod ἐτράφην significantem haberet. At lingua Graeca numquam verebatur novas formas creare, etiamsi eae formae, quae iam in usu versabantur, ei abunde sufficiebant. Eodem iure Homerum vituperes, quod ille praeter formam ἐτάρπην nulla significationis differentia formis ἐτέρφθην et ἐτάρφθην usus sit. — Denique Curtius aliique, qui hanc defendunt sententiam, admonent omnibus locis, quibus aoristus passivi ἐτράφην traditus sit, formas aoristi activi facili negotio reponi posse provocantque

---

[1]) In formis ut ἐτραφέτην etc. vocalem η correptam esse et in forma ἔτραφ' potius alteri syllabae (ἐτράφ') accentum adiciendum Thierschius existimat.

sententiae magis fulciendae causa ad vestigia, quae illis locis in codicibus Homericis sint relicta. — At, si veram rei rationem exigis, ex novem locis, quibus codices aoristum passivi exhibent, duobus tantummodo δ 723 et κ 417 in singulis codicibus pro τράφεν varia lectio τράφον exstat, reliquis autem locis formae aoristi passivi (τράφη Γ 201; Λ 222; ἐτράφημεν Ψ 84[1]); ἔτραφεν sive τράφεν Λ 251. 266; Ψ 348; ξ 201) codicum omnium vel certe plurimorum testimoniis confirmantur.

Aoristus II activi ἔτραφον cum intransitiva significatione invenitur Β 661[2]); Ε 555; Η 199; Φ 279; γ 28.

Semel tantummodo in recentiore Iliadis carmine Ψ, quod iam tot loquendi proprietates ostendit, in v. 90 ἔνθά με δεξάμενος ἐν δώμασιν ἱππότα Πηλεὺς | ἔτραφέ τ' ἐνδυκέως καὶ

---

[1]) Ψ 84 ἀλλ' ὁμοῦ, ὡς ἐτράφημεν, ἐν ὑμετέροισι δόμοισι vulgaris scriptura est, in qua acquiescimus. Ita versus in cod. Laur. A, Syr. Pal. nonnullisque aliis codicibus et ab Eustathio legitur. Recentiores autem editores, ut La Rochius, Nauckius, Christius Buttmanno (A. G. II² 308) praeeunte a codicum scriptura digressi scripserunt ex coniectura partim ἀλλ' ὁμοῦ, ὡς τράφομέν περ, partim multo minus bene ὡς δ' ὁμοῦ ἐτράφομέν περ. Lectionem meliorum librorum ἀλλ' ὁμοῦ, ὡς ἐτράφην περ sententiarum connexui ob singularem numerum parum esse aptam La Rochio aliisque libenter concedo. Hoc vero nego, etiam lectionem ὡς ἐτράφημεν emendandam esse propterea, quod vocalis ε augmenti in verbo τρέφειν nusquam apud Homerum correpta est. Etenim id frequenter evenire solet, ut apud Homerum muta cum liquida iuncta ut τρ modo efficiant, ut brevis vocalis praecedens producatur, modo quantitatem eius integram relinquant, prout compositio versuum poëtae exposcere videtur. Contemplati igitur Homericas formas verbi τρέφω ab augmento incipientes videmus omnes eiusmodi formas in hexametro nullam aliam mensuram admittere nisi eam, in qua augmentum ε ante τρ producitur; formam autem ἐτράφημεν poëta, si modo eam adhibere voluit, nullo alio modo rhythmo dactylico accommodare potuit nisi sic, ut primam syllabam ante mutam cum liquida iunctam corriperet.

[2]) Cum La Rochio (cf. ed. crit.) legendum est Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ ἐυπήκτῳ omnibus fere codicibus adstipulantibus. Quo iure Spitznerus et Dindorfius, quamquam codicum lectio ne minimam quidem offensionem habet, Barnesii illud τράφη ἐν, quod iste scripsit memor locorum Γ 201 et Λ 222 ὅς τράφη ἐν (quod quidem unus deterior codex et schol. ad Pind. Ol. VII, 36 praebent) contra codicum auctoritatem tenuerint, nescio.

σὸν θεράποντ' ὀνόμηνεν causativa vel transitiva notio aoristi ἔτραφον invenitur.

Quam transitivam notionem ut removeret, Spitznerus contra plurimos optimosque libros imperfectum ἔτρεφε nonnullos deteriores libros et testimonia veterum secutus scripsit. Verumtamen in lectione optimorum codicum fide confirmata permanere posse mihi videor. Quidni enim e praesenti tempore atque aoristo I activi semper transitive usurpatis transitiva notio quandoque in aoristum II activi irrepere potuerit, praesertim cum transitivam notionem etiam in perfectum II activi intransitivum τέτροφα aetate posthomerica velut in Soph. Oed. C. 186 et in posterioribus poëtis pedetentim descendere observemus?

E. De verbis desistendi et quiescendi.

1. λήγω.

De huius verbi principali significatione varias ac discrepantes explicationes etymologi prodiderunt. Buggius, Curt. Stud. IV, 334, verbum ad radicem „lagh" revocans transitivam notionem „lege nieder, weg, lasse aufhören, besänftige" esse principalem censuit, sed hanc sententiam impugnavit Curtius, Verb.[2] I, 224. Ex omnibus ceteris opinionibus, quas homines docti, ut Schoenbergius K. Z. XVIII, 311, Leo Meyerus K. Z. XXIII, 412, proposuerunt, probabilissima videtur ea, quam habent Curtius Et.[5] 183; Vaniček. II, 830; Fick.[3] II, 217. Ex eorum sententia λήγω verbo Latino „langueo" cognatum est. Verbi igitur principalem vim fuisse intransitivam atque ex ea causativam notionem esse ortam verisimile est. Composita huius verbi apud Homerum obvia ἀπολήγω, μεταλήγω revera solo intransitivo munere funguntur. Notatu dignum est causativam notionem verbi λήγω nusquam alibi nisi in Homero legi.

Quoniam vero Leo Meyerus[1]) de verbi λήγω significatione copiosissime disserens ad contrariam pervenit opinionem, eius causas exactissimo iudicio examinare opus erit. Is enim tran-

[1]) Cf. Bezzenbergers Beiträge zur Kunde der indogermanischen Vorzeit VI, 298 sqq.

sitivae notioni maiorem aetatem quam intransitivae tribui vult. Quod ut demonstret, universum huius verbi eiusque compositorum usum Homericum perlustrans sibi videtur reperire verbo conspicuam notionem actionis ab ipso subiecto profectae contineri neque eo umquam significari, ut Meyeri ipsius verbis utar, „ein zu Ruhe kommen", sed semper „ein Ende machen, ein gewolltes Aufhören". — Hanc tamen significationem non omnibus locis Homericis subesse docet *Z* 149 *ὣς ἀνδρῶν γενεὴ ἡ μὲν φύει, ἡ δ' ἀπολήγει*, de quo loco, ut illum sensum modo commemoratum ei subdere possit, miram interpretationem pronuntiat. *Φύει* enim transitivum verbum intellegens sententiam illius loci sic reddit: aliud genus hominum efficit, ut homines nascantur, aliud desinit (ad quod alterum verbum e contextu subaudit „efficere, ut homines vivant").[1]) Eiusmodi interpretationem permiram esse nemo non sentiet; neque enim quisquam e contextu ad *ἀπολήγω* umquam supplet „efficere, ut homines vivant". Nullus homo, nedum poëta ille egregius, unquam dicet genus hominum cessando id efficere, ut homines moriantur. Immo vero verbum intransitive valet id unum „interire", in quo omnes lexicographi et interpretes concinunt.

Nec minus mihi displicet illa suspicio Meyeri, qui intransitivam notionem ex transitiva ortam esse omisso obiecto *χεῖρας* putat. Etenim parum verisimile est obiectum *χεῖρας* esse per ellipsin omissum, praesertim cum hoc obiectum semel tantummodo, Odysseae loco *χ* 63, verbo adnexum videamus. Hunc locum *οὐδέ κεν ὣς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο* cum *Z* 107 *λῆξαν δὲ φόνοιο*, sicut iam Meyerus fecit, comparare possis. At *Z* 107 est certe unus locus, quo de ellipsi obiecti *χεῖρας* possit cogitari. Quam male haec ellipsis iis locis convenit, quibus *λήγω* cum participio construitur *I* 191; *Φ* 224; *ϑ* 87! Idcirco si Meyeri suspicionem sustentare vellemus, iam antiquissimis temporibus memoriam originis notionis intransitivae evanuisse putare cogeremur.

---

[1]) Iam ante L. Meyerum Heynius in editione sua *φύει* transitive esse positum ratus ad *ἀπολήγει* subaudire *φύειν* conatus est. Adversus Heynium cf. Bekkerum, Hom. Blätter I, 13 eaque, quae sub *φύω* dixi.

I. Intransitiva significatio verbi λήγω apud Hom. quinquies et decies, imprimis in Iliade, adhibetur.

II. Verbum causative cum transitivo accusativo rei, non personae coniungitur tribus locis: *N* 424 Ἰδομενεὺς δ' οὐ λῆγε μένος μέγα; *Φ* 305 οὐδὲ Σκάμανδρος ἔληγε τὸ ὃν μένος; χ 63 οὐδέ κεν ὥς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο.

Autenriethius in lex. *N* 424 et *Φ* 305 explicans „nachlassen in der kampfwut" verbi intransitivam notionem retinere videtur, qua in interpretatione μένος ei pro accusativo relationis accipiendum est. At huic explicationi obstat tota ratio accusativi relationis, qui nonnisi cum eis verbis, quae statum vel condicionem, non actionem ut λήγειν denotant, solet iungi.[1])

Ebelingius praecipit causativi λήγω hanc significationem „cohibeo, contineo"; quae tamen mihi minus accommodata videtur. Etenim, si veram rei rationem exigis, verbum propie valet „efficio, ut quid cesset vel capiat finem". Ac pro illa interpretatione si versionem poëta digniorem quaeras, mihi aptissima esse videatur ea, quam Ameisius ad *N* 424 commendavit, nempe „ruhen lassen".

2. ἐρωέω.

Hoc verbum summam diligentiam ac sagacitatem et interpretum Homericorum et etymologorum exercuit. Illud enim verbum dissimilia atque sibi contraria significare videtur et „vehementissime moveri" et „cessare". Quapropter sententiae virorum doctorum de verbi etymo in diversa abeunt. Controversiam diu agitatam nec nunc ab omni parte diremptam si componere studuero, singulorum virorum doctorum iudicia ponderanda nobis erunt.

Primus Buttmannus in lexil. I, 70 sqq., cuius ab opinione Curtius in Et.[4] 335 non abhorret, notiones sibi contrarias huius verbi ad familiam verbi ῥέω reducere alteramque notionem cessandi ex altera derivare conatus est. Quod quanta sagacitate ille homo sermonis Homerici peritisimus fecerit, disputatio eius in lexilogo exstans docet. At vix credibile est vocem aliquam simplicem ex una stirpe, si originem indagamus, profectam duas sibi contrarias notiones in se coniungere posse.

[1]) Cf. Kruegeri gr. Gr. I, § 46, 4.

Exempla illiusmodi duplicis usus mihi quidem non sunt nota. Nam exemplum ἔχεσθαι, quod verbum cum genetivo constructum duas sibi contrarias notiones „sich an etwas halten“ atque „sich einer Sache enthalten“ complectitur, non licet afferri. Etenim haec duplex notio eo explicatur, quod genetivus duplicem habet naturam. Nam verbo ἔχομαι cum proprio genetivo iuncto nascitur significatio „sich an etwas halten“; sin ablativus, cuius munus in lingua Graeca idem in se suscepit genetivus, ad verbum ἔχομαι accedit, nascitur significatio „sich von etwas weg halten“, i. e. „sich einer Sache enthalten“. Ita ut in verbo ἔχεσθαι aperte neutiquam se habet res in verbo ἐρωεῖν.

Multo etiam minus quam Buttmanni explicatio sententia Doederleinii, hom. Gl. Nr. 2310, mihi arridet, quam Ebelingio probari miror. Quis enim umquam, cum fluens aliquid cogitatione sibi effingeret, eam notionem, quam Doederleinius ῥέον vocat, partitus est in eas duas notiones, quarum ex altera illud ῥέον celeriter et vehementer protinus fertur vel irruit, ex altera segniter diffluit? Parum verisimile est ex duplici cogitatione eius, quod est ῥέον, duas notiones sibi contrarias et „vorwärts stürmen“ et „den Halt verlieren, ermatten“ emanavisse. Vidimus igitur illos conatus contrariam significationem e contraria deducendi ad licentiam et artificiosam subtilitatem redisse.

Quapropter nihil aliud nobis relinqui videtur, nisi ut pro diversa significatione diversum statuamus etymum. Et succurrunt nobis etymologi Fickius[3] I, 736; Vaničekius II, 769, 1212; Leo Meyerus, gr. comp.[2] I, 141; 668, qui nomen ἐρωή, a quo ἐρωεῖν est ductum, diversis radicibus attribuunt. Quod Doederleinius obicit illiusmodi homonymias vocabulorum ad diversam radicem spectantium etymologo non esse statuendas, eo non debemus impediri. Etenim homonymiae cum in lingua Graeca tum in nostra lingua saepius occurrunt. Cf. e. c. μέλος „carmen“ et μέλος „membrum“, etsi hae notiones a se longissime remotae iniuste ad unam revocatae sunt originem. Exempla e lingua nostra petita sunt „Bulle“ et „Hecke“, quae diversam notionem habentia ad diversam recedunt originem. Cf. Klugium, Et. Wb. d. deutschen Spr. s. „Bulle“ et „Hecke“.

Altera igitur vox est ad eam radicem referenda, cui prin-

cipalis inhaeret vis fluendi. Quam ad radicem verbum ῥέω, quod eandem vim profecto praebet, in lingua Graeca pertinet.

Etiam duobus locis Homeri *Α* 303 = *π* 441 in verbo ἐρωέω ad hanc stirpem spectante eadem notio servata est. Verumtamen haec prima notio in vocibus, quae ad stirpem ῥωϝ[1]) ex ῥοϝ productam recedunt, plerumque in generaliorem[2]) vim cuiusvis vehementis motus se vertisse videtur. Hoc imprimis ex significatione nominis ἐρωή comparet, in quo iam nusquam retenta est significatio illa vetusta fluendi. Plurimis enim locis de iactu usurpatur, *Γ* 62 vero et *Ν* 590 de vi vibrandi, *Δ* 542 de impetu.

Alteram autem vocem etymologi illi, quos supra nominavi, repetiverunt ab ea radice, quae olim significasse dicitur „quiescere, desistere". Nostrum vocabulum „Ruhe" ut cognatum cum Graeco ἐρωή iure meritoque affertur.[3]) Eadem significatio vocis ἐρωή „Ruhe, Aufhören" sola est accommodata locis duobus Iliadis *Π* 302 = *Ρ* 761 *πολέμου δ' οὐ γίγνετ' ἐρωή*, quam locutionem Et. Magn. 380, 45 bene intellexit explicans *τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου*. Theocritus porro, qui 22, 192 huius versus exitum aperte imitatus est, ἐρωή non aliter nisi de cessatione usurpavisse potest. Sed pro hac interpretatione commendat schol. D ad *Π* 302 *νῦν ὁρμή. ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν δηλοῖ*, atque Ebelingius in lex. ad hoc adnotat: „atque certe minore in tempus cum vi pugnabatur, etsi non omnino cessabant pugnantes, quare dubium esse potest, utra interpretatio praeferenda sit". At ego mihi persuasi illam scholii D interpretationem ἐρωή. ὁρμή (impetus) ineptam esse propter sequentem enuntiationem causalem *οὐ γάρ πώ τι Τρῶες ἀρηϊφίλων ὑπ' Ἀχαιῶν | προτροπάδην φοβέοντο*. Nec magis eiusdem scholii interpretatio *Ρ* 761 convenit.

Consulto in hos locos diligentius ideo inquisivi, ut nomen

---

[1]) Cf. Vaničekium II, 1211.

[2]) Rem propemodum ex contrario se habuisse Fickius, K. Z. XXII, 375 docet. Sed de eo nihil firmi ac certi sciri potest. Quod tamen ille quoque vir grammaticae comparativae gnarissimus denegat alteram notionem huius verbi, nempe quiescendi, ex altera vi fluendi posse derivari, id gravissimi momenti est.

[3]) Cf. etiam Klugium s. v. „Ruhe".

iam ipsum aeque ac verbum duplici illa significatione esse praeditum demonstraretur.

Transire nunc licet ad tractationem verbi ipsius, quod unus ex omnibus lexicographis Autenriethius iure in duo verba secare ausus est.

I. *ἐρωέω* ad radicem pertinet, cui peculiaris notio fluendi fuit. Quamquam verbum hac notione praeditum intransitive tantum usurpatur nec propterea ad disputationem nostram pertinere videtur, tamen, quia sententiam eorum, qui diversas notiones ex una stirpe succrevisse putant, hodie maxime vulgatam esse video, exponere studebo, quo pacto singuli loci, quibus homonymon illud legitur, utrique verbo sint assignandi.

Ut supra commemoravi, de fluendo verbum dicitur *Α* 303 = *π* 441 *αἶψά τοι αἷμα κελαινὸν ἐρωήσει περὶ δουρί.*[1])

Dubitari potest, ubi composita *ἐξερωέω* et *ὑπερωέω* collocanda sint.

ἐξερωέω *Ψ* 468 *αἱ δ' ἐξηρώησαν* de equabus Eumeli dictum est. Hic facere non possumus, quin eisdem verbis sensum huius enuntiati circumscribamus quibus schol. B *ἔξω τοῦ δρόμου ὥρμησαν* et Eust. 1309, 33 *ἐκτὸς ὥρμησαν τῆς ὁδοῦ,* in quibus cunctae recentiorum interpretationes sunt positae. Praeter hunc Homeri locum *ἐξερωέω* semel tantummodo in litteris Graecis recurrit in Theocr. 25, 189 *ὣς εἰπὼν μέσσης ἐξηρώησε κελεύθου* ¦ *Φυλεύς,* ubi *ἐξερωέω* eundem praebet sensum.

ὑπερωέω *Θ* 122 = 314 = *Ο* 452 *ἤριπε δ' ἐξ ὀχέων, ὑπερώησαν δέ οἱ ἵπποι.* Ap. Lex. 159, 8 verbum reddit *ὑπεχώρησαν,* quae explicatio ab omnibus interpretibus comprobata est.

In his igitur compositis, ut eorum notionis originem explanemus, verbum *ἐρωέω* haud secus ac nomen *ἐρωή* generaliorem notionem cuiusvis vehementis motus accepisse arbitrari cogimur.

II. *ἐρωέω* proprie significat „quiescere, cessare, desistere". Qua significatione omnes locos ad hoc alterum verbum *ἐρωέω* pertinentes optime interpretari possumus. Itaque non egemus interpretatione plurimorum lexicographorum, qui vertentes „recedo, retrogredior" scholiorum sententiam reddiderunt.

[1]) Pro *τοι* *π* 441 *οἱ* legitur.

A. **Intransitive verbum adhibetur:**

a. Absolute, i. e. sine ullo additamento, quo actio verbalis accuratius describatur, verbum ponitur *B* 179 *ἀλλ' ἴθι νῦν κατὰ λαὸν Ἀχαιῶν, μηδέ τ' ἐρώει; X* 185 *ἔρξον, ὅπῃ δή τοι νόος ἔπλετο, μηδέ*[1]) *τ' ἐρώει.* Utroque loco Spitznerus *μηδ' ἔτ'* scribi iussit interpretatus „neve diutius cuncteris", cui Duebnerus in editione sua obsecutus est. Etiam Faesius, quamquam *μηδέ τ'* in textum recepit, significationem cunctandi probat. Sed recte admonuit Doederleinius verbo *ἐρωεῖν* „cunctari" nusquam designari. Offensionem autem, quam coniunctio *μηδέ τε* habere videtur, sustulerunt Naegelsbachius[2]) imprimisque Ameisius[3]), qui argumenta in sententiarum nexu posita atque exempla similium coniunctionum afferens et scripturam *μηδ' ἔτ'* et interpretationem Spitzneri esse perversam docet. Schol. L iam recte verbum intellexit explicans *μὴ. παύου.* Recentiores vero interpretes, quoniam verbo *ἐρωεῖν* (quiescere) genetivus ablativi vice fungens more verborum desistendi adici solet, id, de quo Minerva *B* 179 non desistere iubetur, diverso modo subaudire studuerunt; ita Naegelsbachius supplet *τοῦ ἔργου,* Doederleinius *τοῦ ἐρητύειν.* Nec vero video, quo iure Doederleinius illud simul audiat; *ἐρητύειν* enim in v. 180 sequitur. Quid Doederleinius *X* 185 subaudiet, praesertim cum hoc loco oratio finita sit? Utroque igitur loco similiter atque in verbis nostris „ruhen, lässig sein" quicquam subaudire mihi quidem non necessarium videtur; sed quandoquidem id, quod nos notamus nostris verbis „ruhen, lässig sein", ad actionem, quae ei actioni, quam indicat verbum „ruhen", praecessit, se referre consentaneum est, *B* 179 illud *μηδέ τ' ἐρώει* ad antecedens *ἴθι* ac *X* 185 ad antecedens *ἔρξον* referendum est.

---

[1]) La Rochius in ed. crit. *X* 185 *μηδέ* multis codicibus auctoribus in *μή* et *δέ* dissecandum esse censet, etsi *B* 179 *μηδέ* scripsit. At si consideramus, qua ratione duae illae enuntiationes *B* 179 et *X* 185 sint compositae, adhortationem utroque loco primum affirmative datam, deinde negative repetitam esse videmus. Cur in enuntiationibus pariter compositis altera altero loco coniunctio ponatur, nemo satis dispicere potest. Optima coniunctio duorum imperativorum utroque loco haud dubie est *μηδέ τ',* quippe quae sententiae maxime conveniat.

[2]) Cf. adnot. ad *B* 179.

[3]) Cf. Neue Jahrbb. f. Phil. 59, 274.

Praeterea verbum ἐρωεῖν eo, de quo desistitur, non addito invenitur *Ψ* 433 αἱ δ' ἠρώησαν ὀπίσσω | Ἀτρεΐδεω, de equabus Menelai dictum „liessen nach"[1]) (Seilerus vertit „blieben zurück"). Ὀπίσσω ut vulgo ad verbum λείπεσθαι, ita hic ad ἐρωεῖν accessit. E praecedente ἐπιδραμέτην est δραμεῖν desumendum; etenim actio currendi aperte actioni desistendi et cessandi antecedit. Complures interpretes veterum explicationem ὑπεχώρησαν, ἀνεχώρησαν probant; Buttmannus verbum h. l. etiam fortiore dictione „zurückscheuen" reddit. At de recedendo equarum nequit sermo esse. Nam huic interpretationi adversantur ea verba in v. 443 μή μοι ἐρύκεσθον μηδ' ἕστατον ἀχνυμένω κῆρ, quibus Menelaus equas suas cohortatur. Maxime vero e subsequente enuntiato causali αὐτὸς γὰρ ἑκὼν μεθέηκεν ἐλαύνειν elucet illam interpretationem esse ineptam; etenim manifestissimum est equas propterea relaxare cursum, quod Menelaus ipse eas incitare desierat.

Postremo verbum absolute exstat *μ* 75 νεφέλη δέ μιν (sc. σκόπελον) ἀμφιβέβηκεν | κυανέη· τὸ μὲν οὔ ποτ' ἐρωεῖ. Etiam hoc loco non opus esse e superioribus σκοπέλου ad ἐρωεῖ simul audire cum Ahrensio iudico; vertit enim hic rectissime „lässt nie nach, ruhet nimmer". Illud τό, quod subiectum verbi ἐρωεῖ est, ad totam anteeuntem sententiam pertinet[2]) ac fere idem est quod τὸ κεκαλύφθαι τὸν σκόπελον τῷ νέφει, quam circumscriptionem iam veteres perhibent.

b. Genetivus rei ablativi vice fungens ad verbum accedit *N* 776 ἐρωῆσαι πολέμοιο, idem versus exitus *T* 170 adest; *Ξ* 101; *P* 422, quibus locis compositum ἀπερωέω *Π* 723 adnumerandum est.

B. Transitive verbum legitur *N* 57 τῷ κε καὶ ἐσσύμενόν περ ἐρωήσαιτ' ἀπὸ νηῶν. Significatio est causativa[3]) „efficio, ut quis cesset", i. e. „averto, repello" (minus apte Ebelingius verbum Latino „retineo" reddit); illa causativa notio ut in aliis verbis, sic in hoc quoque ex intransitiva succrevit.

---

[1]) Hanc interpretationem habent Ameisius ad h. l. et Ahrensius, Ῥᾶ, ein Beitrag zur griech. Etymologie und Lexicographie, Programm Hannover 1873, p. 15 sqq.

[2]) Cf. Krueg. Di. § 58, 4, 1.

[3]) Cf. adnot. schol. V ἡσυχάσαι, ποιήσαιτε.

Hoc loco Doederleinius ut transitivam ex activo excludat notionem, formam elisam *ἐρωήσαιτ'* non pro *ἐρωήσαιτε*, sed pro *ἐρωήσαιτο* accipiendam esse opinatur; subiectum *θεῶν τις*, quod e versu 55 deprompsit, eius opinione ad optativum huius medii spectat. At quicumque contextum et orationis Neptuni et rerum inspexerit, mecum illam interpretationem aspernabitur. Neptunus enim, qui in animo habet utrumque Aiacem admonere, ut Hectorem a navibus propulsent, vult dicere orationem concludens: „si quis deorum vobis animum iniecerit, Hectorem repellere poteritis". Quam perversum est dicere: „deorum aliquis Hectorem repellet!"

Ex transitiva vi ac potestate verbi nomen *ἀπερωεύς* deductum est *Θ* 361 obvium *ἐμῶν μενέων ἀπερωεύς* „qui consilia mea prohibet".

Eadem causativa vis huius verbi aetate posthomerica aliquotiens apud posteriores poëtas, ut Theocritum, Callimachum, Quintum Smyrnaeum occurrit.

Denique notatu digna videtur transitiva significatio relinquendi apud Theocr. 13, 74; 24, 99 et Anton. Lib. c. 7 p. 50 obvia, quam ex eadem transitiva vel causativa vi, quam modo commemoravi, esse ortam Ahrensius[1]) suspicatur. Ad hoc ille addit significationem „verlassen" ex notione „in Ruhe lassen", quae idem fere valeat atque causativa „zur Ruhe bringen", profluxisse. Sed notionem „in Ruhe lassen" ab illa causativa notione „zur Ruhe bringen" valde differre manifesto iste neglexit. Immo vero transitiva significatio „verlassen, in Ruhe lassen" significationi „ruhen, ablassen von etwas" satis propinqua est. Cum iungi soleret cum notione „ruhen" genetivus significans id, ad quod illa actio verbalis spectabat, paulatim factum est, ut hoc membrum magis magisque arte cum verbo cohaerere sentiretur. Ergo ad angustiorem cohaerentiam designandam pro genetivo accusativus est positus, atque intransitiva significatio cessandi transitivae significationi relinquendi cessit.

F. *κυδάνω.*

Verbi huius conformatio grammaticis magnam ambigendi ac disceptandi materiam attulit. Complures enim homines docti,

1) *Ῥᾷ*, ein Beitr. etc. p. 16.

ut lexicographi Autenriethius, Seilerus, Ebelingius, verbum esse denominativum a substantivo *κῦδος* non secus atque *κυδαίνω*, *κυδιάω* repetitum indicant. Eandem sententiam L. Meyerus[1]) quoque habere videtur, dum *κυδάνω* alteram formam denominativi *κυδαίνω* esse censet. Suspicatur enim antiquam semivocalem *j* in verbis in *-άνω* exeuntibus sine vestigiis interiisse, sive ut aliter rem describam, epenthesin, quam vocant, quae verbis denominativis in *-αίνω* = *-άνjω* desinentibus subest, non esse factam. Sed praestat, cum verba in *-άνω* cadentia semper tantum in praesenti tempore et imperfecto reperiantur, cum G. Meyero[2]) *-άνω* pro elemento ad stirpem praesentis temporis formandam accedente habere verbumque ad ipsam radicem reducere. Quae radicis significatio fuerit, certo dirimere non ausim. Haud scio an intransitiva notio „magna vi felicitateque esse“ [3]) principalis fuerit, et transitiva notio a transitivo denominativo *κυδαίνω* in verbum *κυδάνω* sit translata.

Verbum non legitur nisi in Iliade

I. intransitive *Υ* 42 *τεῖος Ἀχαιοὶ μὲν μέγ' ἐκύδανον, οὕνεκ' Ἀχιλλεὺς | ἐξεφάνη*, proprie „Achaei impleti erant magna vi bonoque animo“ („waren voll stolzer Zuversicht“ L. Meyer., vgl. Gramm.² I, 1036; Ameisius). Confer locutionem Homericam *κύδεϊ γαίων* („strahlend in herrlicher Kraft“). Vix recte Seilerus explicat „sich rühmen, stolz sein“. Etenim minus est, cur Achaei glorientur, quod Achilles ab ira desistens arma rursus contra Troianos cepit, quam cur bono animo magnaque vi impleantur, quia Achillem, fortissimum virum omnium Achaeorum, arma contra hostes ferentem videbant. Papii porro interpretatio „gloriam habere, referre“ nec minus Antenriethii Ebelingiique „superiores esse“ nimis ampla est. Neque enim Achaeis occasio gloriae referendae oblata est[4]), ut e vv. 41—46 elucet, in qui-

---

[1]) Cf. vgl. Gramm. II, 73.

[2]) Cf. gr. Gramm.² § 506. Verbum a nomine *κῦδος* ducere licere Duentzerus ad *Ξ* 73 negat.

[3]) Substantivo *κῦδος* magnam vim felicitatemque denotari Ameisius in app. ad *Θ* 51 Suhlio praeeunte ex usu huius substantivi affiniumque verborum colligit.

[4]) Kammerus, Zur homer. Frage, II, Königsberg 1870, hac causa commotus versus 41—43 spurios esse existimat, at iniuria; cf. Ameisii

bus nihil de pugna aut fortitudine Achaeorum dicitur. Versus 47 demum, qui versibus 41 et 42 opponitur, refert deos supervenientes pugnam incendisse.

II. Transitive verbum legitur Ξ 73 ὅτι τοὺς μὲν ὁμῶς μακάρεσσι θεοῖσι | κυδάνει eadem notione qua κυδαίνω.

G. Ad extremum commemorentur duo verba, quorum duplex notio ex natura medii intellegitur: διαείδομαι et ἐςαγείρομαι.

1. διαείδομαι.

Activum διαείδω aeque atque simplex εἴδω numquam in monumentis linguae Graecae traditum est. Ut in lingua Graeca, ita in lingua Sanscritica nonnulla inveniuntur verba, quae tantum formam medii habeant. Cur ipsa haec verba hoc uno genere utantur, haud ita facile dici potest. Certe sermonis consuetudo quandoque medium adeo anteposuit, ut activum in usum aut numquam reciperetur aut, etiamsi in usum receptum est, tamen raro adhiberetur atque postea exolesceret.

Principalis vis radicis, ad quam propinqua verba in quinque linguis Indogermanicis pertinent, est „videre aliquid ita, ut co-

---

app. fasc. VII Iliadis p. 48. Primum enim ἐκύδανον non habet eam notionem, quam Kammerus ei tribuit, deinde, si versus 41—43 eicerentur, sequentes versus 44—46, qui Troianos Achillem conspicientes timore esse affectos narrant, narrationi praecedenti et subsequenti, quae est de deis, male convenirent. Ceterum concedo versus 41—42, etiamsi ἐκύδανον aliter verto, tamen non apte versibus 47—48 opponi, quae vituperatio in poëtam ipsum cadit. Nam manifesto exspectares, cum v. 48 respondere oporteat versui 42 (illi enim versus sunt sibi contrarii), in v. 48, ut oppositio recte se habeat, de Achaeis, non de deis sermonem esse. Fortasse igitur, ut haec offensio removeatur, si quidem versus sunt expungendi, non solum vv. 41—43, sed etiam vv. 44—46 pro insiticiis sunt habendi, quia actionis continuationem moleste interrumpunt. Incommode illi inter narrationes, quae sunt de deis, inserti sunt. Si vv. 41—46 eicimus, versus 47 sqq., qui deos in certamen descendisse ac pugnam incendisse narrant, aptissime excipiunt versus 31—40, qui deos Iove monente in dimicationem proficisci narrant.

gnoscatur". *Εἴδομαι* aliquid oculis cerni vulgo indicat, *εἴσομαι* tamen, quod ut futurum ad *οἶδα* refertur, semper indicat animum aliquid animadvertere.

διαείδομαι apud Homerum tantum in Iliade legitur; *N* 277 *ἐς λόχον, ἔνθα μάλιστ' ἀρετὴ διαείδεται ἀνδρῶν* intransitive cum notione translucendi usurpatur. Hoc loco verbum translate dictum est. Iniuria Ebelingius aliique hoc loco passivum statuerunt; cf. ea, quae sub *φλεγέθω* de passivo apud Homerum statuendo disserui.

Verbum transitive legitur *Θ* 533 *αὔριον ἣν ἀρετὴν διαείσεται, εἴ κ' ἐμὸν ἔγχος | μείνῃ*. Alii, ut Ameisius, interpretantur: „virtutem suam ostendet, prae se feret, prae se ferre poterit, si . . .", alii, ut Faesius, scholiastis adsentientes: „virtutem suam dignoscet, si . . .", propterea quod futurum verbi simplicis *εἴσομαι* tantum de animo animadvertente usurpatur. Ceterum Faesius hunc versum et sequentes usque ad v. 541 iure reprehendit. Utraque interpretatio sententiae apta est. Fortasse vero, cum futurum ob significationem formae *εἴσομαι* inhaerentem ad perfectum *δίοιδα* referri videatur, Faesii interpretatio est anteponenda. Itaque verbum proprie huc non pertinet. Sed hoc constat, *διαείσεται* ob formationem suam ad praesens tempus *διαείδομαι* spectare.

2. *ἐςαγείρομαι.*

Hic pariter atque in verbo *διαείδομαι* causa duplicis notionis est forma medii, quod dupliciter usurpari posse notum est, nisi quod huius verbi etiam activum (in tmesi) *Α* 142 et *π* 349 reperitur.

I. Intransitivum medium legitur *ξ* 248 *ἐσαγείρετο λαός* significans „congregari".

II. Medium indirecte reflexivum, ut ita dicam, legitur *Ο* 240 = *Φ* 417 *ἐσαγείρετο θυμόν* significans „animum recolligere".

§ 2.

De verbis primitus transitivis.

Relego ad ea, quae in exordio capitis secundi de eis exposui.

A. De iis verbis, quibus inest netio movendi.

1. *ἐκφέρω; ὑπεκφέρω.*

Horum utriusque verbi intransitiva potestas apud Hom. invenitur. Verbi contra simplicis aliorumque compositorum *ἀνα-*, *δια-*, *προφέρω* etc. intransitivus usus nondum apud Homerum, sed apud posthomericos scriptores haud ita raro legitur. Quin intransitiva notio posterior sit transitiva, dubitari nequit ob eam causam, quod ceterae linguae Indogermanicae eis verbis, quae verbo Graeco *φέρω* respondent, semper transitivis utuntur.

Commemoratione dignum videtur intransitivam significationem et verbi *ἐκφέρω* tantum in carmine illo Iliadis recentiore *Ψ* et verbi *ὑπεκφέρω* in Telemachia quam vocant, satis recenti Odysseae parte, inesse.

Transitivus vero usus utriusque verbi multo praevalet apud Hom.

a. *ἐκφέρω* quater decies transitive adhibetur, ter tantummodo intransitive his locis libri *Ψ*: 376 *αἱ Φηρητιάδαο ποδώκεες ἔκφερον ἵπποι*; 377 *τὰς δὲ μετ' ἐξέφερον*[1]) *Διομήδεος ἄρσενες ἵπποι*; 759 *ἔκφερ' Ὀιλιάδης*. Quibus tribus locis verbum significare „erumpere e carceribus cursorum" indicant in lex. suis Stephanus, Passovius, Papius; Seilerus hanc significationem *Ψ* 759 tantummodo subesse putat. At, sicuti e similitudine contextus apparet, omnes tres loci eodem modo sunt intellegendi. Nec tamen verbum valet „erumpere e carceribus". Quod putare nos vetant illa antecedentia *ἄφαρ*

---

[1]) Hoc loco verbum *μετεξέφερον*, quam lectionem complures praebent codices Eustathiusque probat, non esse agnoscendum iam Spitznerus ad h. l. prudenter monuit exemplaque postpositae praepositionis attulit. *Μετεκφέρω* in universis Graecorum litteris nusquam reperitur. Papii illa adnotatio s. v. *μετεκφέρω* „heraus- und fort-, wo anders hin tragen" in hunc locum, ut mecum fatebere, omnino non quadrat.

δ' ἵπποισι τάθη δρόμος (cf. v. 375) atque τοῖσι δ' ἀπὸ νύσσης τέτατο δρόμος (cf. v. 758), ex quibus equos (v. 375) et cursores (v. 758) iam currentes esse colligi necesse est. Post haec antecedentia quis est qui opinetur poëtam de exeundo ex carceribus loqui? Rectum potius viderunt Autenriethius et Ebelingius, qui tribus illis locis notionem „prae ceteris curro, primus sum cursu" tribuunt. Difficilius vero est dictu, qua via et quarum cogitationum ope ἐκφέρω illam acceperit significationem. Mihi quidem verbum intransitivum videtur denotare eum, qui ex ordine, quem equi vel cursores certamine cursus incipiente tenebant, evehitur et excedit (ἐκφέρει), i. e. celerius currendo ceteris praestat.

b. ὑπεκφέρω ter transitive in Iliade reperitur, semel tantummodo intransitive in Od. γ 496 τοῖον γὰρ ὑπέκφερον ὠκέες ἵπποι. Passovius et Papius vertentes „von dannen tragen" verbum h. l. transitivum intellegunt. Verbum transitivum intellegi posse libenter concedimus illis hominibus doctis; sed altera interpretatio, quam plurimi habent interpretes Homerici, ut simplicior commendatur. Illorum enim sententiam si probamus, e superioribus ad verbum obiectum subaudire cogimur, id quod in hac sermonis continuatione haud ita facile fieri potest.

Quod ad significationem huius verbi cum duabus praepositionibus consociati attinet, ea subiungam, quae Kissnerus[1]) apte animadvertit: „Neque ullo alio vocum coagmento praeclarius potuit celeritas movendi exprimi, quam voce ὑπέκφερον est expressa ita, ut currum e conspectu subterfugere paene oculis cernamus".

Restat, ut disputem de X, 202 sqq.

πῶς δέ κεν Ἕκτωρ κῆρας ὑπεξέφυγεν θανάτοιο,
εἰ μή οἱ πύματόν τε καὶ ὕστατον ἤντετ' Ἀπόλλων
ἐγγύθεν, ὅς οἱ ἐπῶρσε μένος λαιψηρά τε γοῦνα.

Quo de loco, tametsi criticis compluribus summam ambigendi ac disceptandi materiam obtulit, nolo esse longus. Nixi auctoritate Aristarchi, quem ὑπεξέφερεν pro ὑπεξέφυγεν scripsisse

---

[1]) De praeverbio ὑπό in compositis abundante, Lyck. progr. 1854, § 25, p. 38.

scholia tradunt, Heynius et post eum Hoffmannus[1]) Aristarchi lectionem etiam in Syr. cod. exstantem adoptaverunt. Quod M. Schmidtius[2]) ad lectionem Aristarcheam magis adiuvandam monet imperfectum ὑπεξέφερον melius imperfecto ἤντετο in subsequente enuntiato condicionali exstanti respondere, id non satis magni momenti est. Nam illa mutatio temporum in periodis hypotheticis ne a soluta quidem oratione Attica aliena est. cf. Xen. Anab. V, 8, 13: εἰ δὲ τοῦτο πάντες ἐποιοῦμεν, ἅπαντες ἂν ἀπωλόμεθα[3]).

Ut vero taceam M. Schmidtii coniecturam l. l. prolatam πῶς δέ κεν Ἕκτορα κῆρες ὑπεξέφερον θανάτοιο, quae omni sensu propemodum caret, id imprimis est indagandum, quid sibi velit illud ὑπεξέφερεν. Heynium, qui verbum esse transitivum ac significare „differre" existimavit, iam Spitznerus ad h. l. satis refutavit. At superest interpretatio Hoffmanni et Rumpfii[4]) nondum a nobis examinata. Illi verbum ὑπεξέφερεν vertunt „Vorsprung haben", vel melius „enteilen vor". Rumpfius ut miram huiusce verbi cum accusativo constructionem explanet, confert *Z* 252 Λαοδίκην ἐσάγουσα, at quo iure hunc locum attulerit, mihi non satis perspicuum est. Ceterum illo loco ἐσάγουσα non pro intransitivo, sed pro transitivo vérbo habendum est.[5]) Quoniam constructionis eiusmodi, ut ὑπεκφέρειν κῆρας, satis luculentum exemplum deest, Aristarchi lectio spernenda est. Si quidem est Aristarchi: nam Lehrsius ac Ludwichius[6]), viri illi de cognoscendis Aristarchi praeceptis optime meriti, valde dubitarunt, num re vera Aristarchus hanc proposuerit scripturam.

2. ἀμείβω.

Etymologi[7]) hoc verbum reducunt ad radicem principali vi movendi et urgendi („schieben, drängen") praeditam, ad

[1]) Das einundzwanzigste und zweiundzwanzigste Buch der Ilias, Clausthal 1864, Pars II, p. 73.

[2]) J. f. Phil. 73, 94.

[3]) Cf. Kruegeri gr. Gr. I, 54, 10, 4; II, 54, 10.

[4]) J. f. Phil. 93, 98.

[5]) Cf. Faesium ad h. l. Ameisiumque in appendice ad h. l.

[6]) Aristarch's homerische Textkritik nach den Fragmenten des Didymus, Lipsiae 1884, I, 476. — Cf. praeterea p. 113.

[7]) Cf. Curt. Et.[5] 324; Vaniček. II, 735; Fick.[3] II, 192.

quam verba Latina „moveo, muto" et Sanscr. mîv („bewegen") spectant.

Delbrueckius[1]) et Heilmannus[2]) in dictione Homerica *γόνυ γουνὸς ἀμείβων Λ* 547 propriam vim radicis esse servatam arbitrati ita, ut *γουνός* putandum sit pro genetivo, qui ablativi munere fungitur, vertunt „alterum genu ab altero amovere", qua locutione vicissitudo quaedam exprimitur. Kruegerus[3]) autem et Kuehnerus[4]) *γουνός* genetivum pretii interpretati explicant „genu mutare genu". Si Kruegerus et Kuehnerus genetivum recte definissent, verbum *ἀμείβω*, quod reliquis locis „mutare" significat, hoc loco translate de mutandis genibus esset dictum, quae translatio certe mira videtur. Sed cum Iliadis carmen *Λ* in antiquissimis partibus sit numerandum, nemo miretur, quod reliquiae antiquioris notionis ibi reperiuntur; atque certe Delbrueckii explicatio multo simplicior esse videtur.

Eadem antiqua notio subest participio *ἀμείβοντες Ψ* 712 *ἀγκὰς δ' ἀλλήλων λαβέτην χερσὶ στιβαρῇσιν | ὡς ὅτ' ἀμείβοντες, τούς τε κλυτὸς ἤραρε τέκτων | δώματος ὑψηλοῖο*, quod participium substantivi munere fungitur. Ea autem significatio verbi, a qua hoc participium in substantivi munus transiens proficiscitur, intransitiva fuerit necesse est. Etenim proprie *ἀμείβοντες* significat ea, quae tamquam se inserunt in culmine, i. e. tigna culminis.[5]) Classenus[6]), qui usum participiorum medium, ut ita dicam, inter substantivum et verbum tenentium subtilissime perscrutatus est, *ἀμείβοντες* vocabulum fabris usitatum fuisse eorumque ex sermone a poëta delibatum demonstrat. — Hae sunt reliquiae vetustioris illius notionis. Vulgaris verbi significatio mutandi (tauschen) aeque atque in

---

[1]) Ablativ, Localis, Instrumentalis im Altindischen, Lateinischen, Griechischen und Deutschen. Berlin 1867, p. 6.

[2]) De genetivi Graeci maxime Homerici usu, diss. Marburg. 1873, p. 30.

[3]) Dial. § 47, 17, 1.

[4]) Gr. Gr.² § 418, 6 b.

[5]) Cf. schol. A *ἀμείβοντες δοκοὶ μεγάλαι ἀλλήλαις προσπίπτουσαι ὥστε βαστάζειν τὴν ὀροφήν* et schol. B *οἱ συστάται οἳ τὸ σχῆμα τοῦ Λ ἀποτελοῦσιν.*

[6]) Beobachtungen über den homerischen Sprachgebrauch, 1855—1857, pag. 48.

verbo Latino „muto“ eo orta est, quod rem aliquam et a loco quodam et ad alium locum moveri notioni verbi adiciebatur.

3. μεθίημι.

De etymologia ac prima significatione relego ad ea, quae sub ἵημι p. 35 dixi. Jam supra cognovimus simplex ἵημι per ellipsin obiecti ὕδωρ eiusque composita ἐνίημι et ἐπιπροΐημι per ellipsin obiecti νῆα intransitiva esse facta. Nunc quaeramus, qua via compositum μεθίημι, cuius intransitiva vis ac potestas propemodum aeque frequenter ac transitiva et apud Homerum et apud scriptores posthomericos invenitur, intransitivam assecutum sit notionem.

Proficiscendum est a locis, quales sunt ε 460 *καὶ τὸ μὲν* (scil. *κρήδεμον*) *ἐς ποταμὸν ἁλιμυρήεντα μεθῆκεν* et *Α* 48 *μετὰ δ' ἰὸν ἕηκεν,* quibus locis cum praepositio *μετά*[1]) tum verbum principalem retinuit significationem. Utroque enim loco subiecta est sub verbo vis immittendi. Priore loco Passovius, Seilerus aliique rati sunt verbum eadem esse vi „fallen, fahren lassen“, quae subest permultis locis; sed istam significationem contextui atque continuationi rerum non esse accommodatam mihi persuasi. Ulixes enim perficiens id, quod facere a Leucothea in v. 349 iussus est, i. e. *βαλέειν* (scil. *κρήδεμνον*) *εἰς οἴνοπα πόντον,* in hoc v. ε 460 describitur.

Plerisque vero locis illa nova notio „fahren lassen, los lassen“ nobis occurrit.[2]) Eandem notionis mutationem etiam in verbo Latino „dimitto“, quo verbum Graecum redditur, observare possumus. Ac profecto significationes „entsenden“ et „loslassen“ artissime inter se connexae sunt. Etenim in notione „los lassen, fahren lassen“ minus obiectum, ut ita dicam, quam subiectum respicitur; actio, quae in verbo est, si non tollitur,

---

[1]) Cf. Funck., Curt. Stud. IX, 152.

[2]) In hac notione mutata propria praepositionis *μετά* vis, qua quem vel quid aliquo dimitti indicatur, plane propemodum evanuit. Idem accidit praepositioni *μετά* in *μεθίστημι* („mutare“), *μετέστην* („secedere“) et adverbio „dis“ in verbo Latino „dimitto“. Sive ut rectius dicam, eius notionis, quae in praepositione inest, quia per se ipsum perspicuum est actionem dimittendi aliquo tendere, ratio non habetur.

at certe minuitur. Quo modo altera in alteram transgrediatur notio[1]), exempla Homerica illustrare possunt, ut *K* 449 *εἰ μὲν γάρ κέ σε νῦν ἀπολύσομεν ἠὲ μεθῶμεν* et *ο* 212 *οὔ σε μεθήσει*, qui loci, etsi notio „loslassen“ in eos melius quadrat, paene utramque interpretationem et „fortsenden“ et „loslassen“ admittunt.

Tum vero verbum usurpatum est ad indicandas res, a quibus desistitur, *οὐχὶ μεθίει* *O* 716; *Π* 762; *Φ* 72 et translate de obiecto *χόλον* *A* 283[2]); *O* 138; *α* 77.

Genetivus, qui ablativi vice fungitur, *P* 539 *κῆρ ἄχεος μεθέηκα* ad verbum accedens effecit, ut verbum notioni „ab aliqua re levandi“ appropinquaret. Adnotatione paraphrastae *μικρόν τι τῆς τοῦ Πατρόκλου θανόντος λύπης τὴν ψυχὴν κεκούφισμαι* Duentzerus et Faesius adducti videntur, ut verbum esse intransitivum accusativo relationis *κῆρ* apposito iudicent. Contra eorum sententiam conferas Ameisii commentationem ad h. l., qui dictionem contrariam *ἄχος πύκασε φρένας* *P* 83 ac *πετάσειε θυμόν* *σ* 160 recte comparat. Ceterum grammatici, ut infra s. *φθίνω, φθινύθω* docebo, in accusativis relationis nimis saepe statuendis multum peccaverunt.

Iam vero notio generalis „loslassen“ in singularem notionem deserendi se convertit (obiectum est persona aliqua) cf. *Γ* 414; translate *ε* 471, aut in singularem concedendi (obiectum est res aliqua) cf. *Ξ* 364; *P* 418.

Verbum non solum transitive cum accusativo, sed etiam intransitive cum genetivo construitur. Hermannus (ad Soph. El. 1239), cui Passovius et Papius assentiuntur, duas illas constructiones ita distinguit, ut verbum genetivum exposcat, si de remissione, quae ex parte fit, et accusativum, si de tota remissione sermo sit.

At vero si eos locos, quibus activum *μεθίημι* modo cum

---

[1]) Similem notionis mutationem etiam in aliis verbis Homericis, ut *βάλλειν, χέειν, λανθάνεσθαι, ὑποδέχεσθαι* aliisque compositis verbi *ἱέναι*, observari posse primus ostendit Ameisius in app. ad *ε* 316.

[2]) Vitiose Naegelsbachius h. l. *Ἀχιλλῆι μεθέμεν χόλον* explicat „den Zorn gegen Achilleus fahren lassen“. Immo vero dativus e tota locutione *μεθιέναι χόλον* pendet. Cf. Ameisii adn. ad *A* 283 et Krueg. Di. § 48 9, 2,

genetivo modo cum accusativo eiusdem substantivi coniungitur, φ 377 καὶ δὴ μεθίεν χαλεποῖο χόλοιο | Τηλεμάχῳ cum Α 283 λίσσομ' Ἀχιλλῆι μεθέμεν χόλον (cf. etiam Ο 138 et α 77), ubi significatione desistendi verbum praeditum est, atque Λ 841 ἀλλ' οὐδ' ὥς περ σεῖο μεθήσω τειρομένοιο cum Γ 414 μή χωσαμένη σε μεθείω, ubi verbum significatione deserendi instructum est, inter se comparaveris, id discrimen, quod fecit G. Hermannus, in illos locos non cadere mecum fateberis. Etenim notio verbi iis locis, qui possunt inter se conferri, semper eadem est; φ 377 de remissione, quae ex parte fit, et Λ 841 de destitutione, quae ex parte fit, neutiquam potest cogitari. Res potius plane aliter se habet. Nam genetivus ad verbum accedens non, ut G. Hermanno aliisque placet, partitivus est, sed ablativi munere fungitur. Illa notio verbalis dimittendi itidem ac verbum nostrum „loslassen" in se ipsa continet notionem discedendi, i. e. subiectum a persona vel re aliqua, ad quam actio verbalis refertur, discedens fingitur; eam personam vel rem, a qua subiectum discedit, denotat iste genetivus sive ablativus, in verbo nostro „loslassen" praepositio „von". Transitivus contra accusativus, qui e nostro quoque verbo „loslassen" pendere potest, indicat actionem verbalem ad obiectum aliquod pertinere.

Genetivi sive ablativi, quibuscum potissimum verbum iungitur, sunt ἀλκῆς, πολέμοιο, μάχης: Δ 234 μεθίετε θούριδος ἀλκῆς = Μ 409 = Ν 116; Δ 240 similis est v. Ζ 330; Δ 351; Ν 97; 114; 118; Μ 268. Praeterea verbum cum aliis genetivis construitur: Φ 177 τρὶς δὲ μεθῆκε βίης[1]) = φ 126; φ 377 accedente dativo, de cuius natura iam in adnot. ad Α 283 disserui.

Semel verbum cum genetivo personae legitur Λ 841, ubi verbum significationem deserendi prae se fert.

Pro genetivo sive ablativo sequitur infinitivus Ν 234; Ψ 434. Ω 48 ἀλλ' ἤτοι κλαύσας καὶ ὀδυράμενος μεθέηκεν Ameisius iure monet, ne participia illa aoristi ex ipso verbo μεθέηκεν pendere putemus; immo ex istis participiis aoristi

---

[1]) Genetivum Φ 177 dativi traditi loco ex φ 126 Homero reddendum esse omnes editores post Bekkerum consentiunt.

participia praesentis κλαίων et ὀδυρόμενος ad verbum attrahenda sunt. cf. etiam Spitzneri adnot. ad h. l.

Reliquis locis, quibus verbum vere intransitivum est, verbum absolute ponitur, i. e. sine ullo casu, sive quod obiectum, ad quod actio verbalis spectat, per se ipsum perspicuum est, velut *Δ* 516; *Z* 523; *N* 229, sive quia similiter atque in nostra dictione „sie raubten und plünderten" tam generali est significatione, ut illud diserte addere non sit opus, veluti *K* 121; *δ* 372. Itaque fit, ut notiones et remittendi contentionem vel cessandi et cunctandi oriantur. cf. praeterea *O* 553; *Y* 361; *π* 377.

B. De verbis ad stirpem φθι pertinentibus.

1. φθίω, φθίνω.

Curtius Et.[5] 63; 705, Vaničekius II, 1060, Fickius[3] II, 270 ex usu affinium verborum statuunt radicem, in qua notio delendi vel perdendi inest; Boethlingius Rothiusque in lex. suo principalem vim urendi indicant. Apud Homerum certe invenitur illa generalior significatio perdendi vel conficiendi, quae ex aliqua vi sensibus magis subiecta profecta est.

Quod attinet ad formam φθίνω, cuius praesens tempus solum occurrit, eam e φθίνϝω, φθι-νυ̯-ω ortam esse verisimillimum est; cf. Curt. Verb.[2] I, 247 sqq.; G. Meyer, gr. Gr.[2] § 293.

In hoc verbo transitiva notio, quam modo vidimus vetustiorem esse, et intransitiva variantur, sed duae formae significatione sic discernuntur, ut stirpi littera ν amplificatae et apud Hom. et apud omnes[1]) posthomericos scriptores intransitiva inhaereat vis ac potestas, stirpi φθι autem formisque ex ea ductis plerumque transitiva. Similiter aetate posthomerica forma δύνω semper intransitivam prae se fert notionem, δύω vero plerumque transitivam. (Apud Homerum quidem δύω raro obvium

[1]) Ii pauci loci, quibus φθίνω transitive usurpari videtur, iamdudum a criticis mutati sunt. Sic fortasse recte G. Hermannus in Soph. El. 1414 νῦν σε μοῖρα καθαμερία φθίνει, φθίνει in φθίνειν, φθίνειν correxit, ita ut φθίνειν intransitive adhibeatur (cf. G. Wolffium ad h. l.) iustoque iure E. Hillerus in Theocr. 25, 122 e cod. Paris. D et edd. Iunt. Call. κάταφθείρουσι pro καταφθίνουσι restituit.

intransitivo significatu praeditum est, apud posteriores contra transitivus usus solus regnat).

I. Intransitivus usus praesentis temporis *φθίνω* tantum in Odyssea exstat. ε 161 *μηδέ τοι αἰὼν φθινέτω*. λ 183 = ν 338[1]) = π 39 *φθίνουσιν νύκτες τε καὶ ἤματα δάκρυ χεούσῃ.*[2]) § 162[3]) = τ 307 *τοῦ μὲν φθίνοντος μηνός, τοῦ δ᾽ ἱσταμένοιο*. κ 470 = τ 153 = ω 143 *μηνῶν φθινόντων, περὶ δ᾽ ἤματα μακρὰ τελέσθη*. Omnibus tribus locis illum versum languidum ineptumque esse atque incommode ex Hes. theog. 59 in Odysseam illatum iamdiu critici cognoverunt. Adde, quod ille versus κ 470 et ω 143 a praestantioribus codicibus, τ 153 ab uno codice abest. cf. Faesii adnott. ad hos locos et Ameis. in comment. et in app. ad κ 470.

II. *φθίω* semper transitive usurpatur in futuro *φθίσω* et aoristo I activi *ἔφθισα*. Futurum scriptum videmus Z 407; Π 461; X 61; aoristum I δ 741; π 369[4]); 428; υ 67.

Imperfectum reperitur transitive Σ 446 *ἦ τοι ὁ τῆς ἀχέων φρένας ἔφθιεν*. Alii vero, ut L. Dindorfius in Stephani thesauro et L. Meyerus, vgl. Gr.² I, 645, *φρένας* accusativum relationis esse rati verbum pro intransitivo accipiunt. Doederleinius[5])

---

[1]) Hic versus in parte, cuius de integritate iam Aristarchus dubitavit, invenitur. Nam manifesto contextus vehementer turbatus videtur. Qui tamen quotque versus uncis sit includendi, difficile est diiudicatu. Quare critici inter se valde discrepant. Cf. Faesii adnot. et Ameisii append. ad ν 333—338.

[2]) Classen., Beobachtungen über den homer. Sprachgebrauch, pag. 156.

[3]) Vix facere possumus, quin sententias Faesii et Ameisii (cf. Am. app. ad h. l.) secuti vv. 162—164 pro suspectis habeamus, in quo iam veteres praeiverunt.

[4]) *Τηλέμαχον λοχόωντες, ἵνα φθίσωμεν ἑλόντες | αὐτόν*. Hic *αὐτόν* in initio sequentis versus postpositum Bekkerus, quocum facit Schnorr de Carolsfeld (Verborum collocatio Homerica quas habeat leges et qua utatur libertate, Berol. dissert. 1864, p. 64), in *αὐτοῦ* mutari vult, quia *αὐτόν* abundare videtur neque nos quidquam nisi *μιν* inclinatum exspectamus; Nauckius *αὐτίκα* scribi vult. Iure Hentzius has mutationes repudians interpretatur: „*αὐτόν* 'ihn selbst'. Diese nachdrückliche Bezeichnung nach *Τηλέμαχον*, wie 372 die nachdrückliche Apposition *Τηλεμάχῳ* zum vorhergehenden *οἷ*, ist die Sprache des leidenschaftlichen Hasses."

[5]) Cf. Gl. Hom. nr. 2204.

ἔφθιεν, quod vulgo pro imperfecto habetur, aoristum II esse, intransitiva vi praeditum, censet interpretatus „macerari coepit". At aoristum ἔπιον a πίνω derivatum, ad quem Doederleinius provocat, non licet comparare. Etenim verbum πίνω non habet formas respondentes formis φθίσω, ἔφθισα, ex quibus colligitur ad illas formas e stirpe φθι fictas praesens φθίω pertinere non secus atque ad formas δύσω, ἔδυσα praesens δύω. Imperfectum vero, in quo Doederleinius offendit, eo excusatur, quod respondet sequenti ἐείλεον in v. 447, quae actio verbalis eodem tempore fit. Analogia similium locutionum, ut καταδάπτειν ἦτορ, ἔδειν θυμόν, nos perducimur, ut in dictione ἔφθιε φρένας significationem transitivam intransitivae praeferamus. cf. ea, quae de dictione φθινύθειν φίλον κῆρ s. v. φθινύθειν copiosius disputabo.

Semel tamen φθίω intransitive reperitur β 368[1]) ὥς κε δόλῳ φθίῃς.

2. φθινύθω.

De formatione verbi cf. Curt. Verb.² I, 24.

Wentzelius l. l. p. 34 hoc quoque verbo, ut omnino omnibus verbis in -θω cadentibus notionem perpetuitatis, continuationis, repetitionis contineri demonstravit perlustrans singulos locos, quibus φθινύθω invenitur. Ac profecto φθινύθω scriptum videmus iis locis, quibus vel sententia frequentativa subest vel universa et communis ratio atque consuetudo vel in parabola quadam vel sub imagine aliquid depingitur. Wentzelius egregie omnibus huius verbi et compositi ἀποφθινύθω exemplis sententiam suam illustravit ac comprobavit. cf. illius enumerationem.[2])

---

¹) Quod Doederleinius nr. 2203 huic loco transitivam tribuit notionem, eum valde errasse apertum est.

²) L. Meyerus (Vgl. Gr.² I, 645) Α 491 ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ | αὖθι μένων Wentzelio lexicographisque improbantibus φθινύθω esse intransitivum et φίλον κῆρ relationis accusativum existimat explicans „er vergieng vor Gram". At si principalis significatio transitiva nullam offensionis praebet ansam, cur illa non agnoscatur? Huc accedit, quod Homerus id, quod aetate posthomerica pronomine reflexivo indicatur, vocabulis cor significantibus circumscribere solet.

Sed admonebo non solum verbo φθινύθω et ἀποφθινύθω continuationem actionis verbalis vel interitum, quo qua res sive singulae alicuius rei partes paulatim consumuntur, sed etiam verbo primitivo φθίω, φθίνω exprimi. Comparare te velim κ 485 cum Σ 446 et λ 183 = ν 338.

3. ἀποφθινύθω.

In hoc composito propria significatio praepositionis ἀπό, quae indicat aliquid ab aliquo proficiscens tabescere vel efficere, ut quid tabescat ab aliquo proficiscens, iam non sentitur; praepositio potius tantum ad augendam et cumulandam vim ac potestatem verbi simplicis valet. Similiter principalis vis praepositionis ἀπό evanuit in verbis ἀπεκλανθάνομαι, quod verbum ω 394 significat „plane oblivisci", et in ἀπασπαίρω cf. Eur. Jon. 1207.

Quod ad singulos locos et verbi φθινύθω et compositi ἀποφθινύθω attinet, relego ad Wentzelii l. l. p. 34 enumerationem.

C. De verbis actionem quandam significantibus, cui notio perpetuitatis inhaeret.

1. στηρίζω.

Hoc verbum est denominativum a substantivo στῆριγξ (fultura) derivatum. cf. Pfordtenum p. 99, L. Meyer., vgl. Gr.[2] I, 620; Curt., Verb.[2] II, 299. Cum στῆναι, ut E. M. 727, 50 et Lobeckio in Rhem. 226 placet, illud non licet conferre. cf. Curt. Et.[5] 213; Vaniček II, 113. Consentaneum videtur significationem activi verbi ab isto nomine deducti transitivam esse, quae notio profecto et apud Homerum et apud posteriores regnat. Verba enim in -ίζω exeuntia plerumque causativam notionem, nisi valent „se gerere pariter atque eum, quem stirps nominalis nuncupat", in se suscipere consueverunt.

Unde notio intransitiva, quae semel tantummodo in Odyssea

Similiter Homerus transitive adhibet φθινύθειν κῆρ κ 485 οἵ (scil. ἑταῖροι) μευ φθινύθουσιν φίλον κῆρ | ἀμφ' ἔμ' ὀδυρόμενοι, ubi aperte non licet verbum pro intransitivo accipere, θυμὸν ἔδειν ι 74 etc., κατα-δάπτειν ἦτορ cf. Ameisii app. ad ι 74 praecipueque ad Z 524.

μ 434 *οὐδέ πῃ εἶχον | οὔτε στηρίξαι ποσὶν* (dat. instrum.) *ἔμπεδον οὔτ' ἐπιβῆναι* conspicitur, in activum irrepserit, vix dirimi potest; fortasse ea est ex analogia similium verborum utramque vim habentium orta vel inde, quod intransitiva medii vis in activum translata est. Apud posteros et poëtas (cf. Eur. Bacch. 972; Hipp. 1207) et prosaicos verbum (plerumque de morbo in corporis partem aliquam incumbente cf. Thuc. II, 49) intransitive esse usurpatum reperimus.

2. *ἔχω.*

Tantum duae illae singulares significationes et obsistendi (Standhalten) et se habendi (sich verhalten), quae ortae sunt ex absoluto usu, in hanc dissertationis partem referendae sunt. Sed de eis iam supra sub *ἔχω* satis superque dictum est.

3. *ἰσχάνω* et *ἰσχανάω.*

Utrique verbo subest verbum *ἴσχω,* e quo novis suffixis adnexis *ἰσχάνω* et *ἰσχανάω* orta sunt. Verbum *ἴσχω* ipsum recedit ad antiquius **σίσχω,* quod e radice *σεχ* (cf. *ἔχω*) syllaba radicis duplicata natum est. cf. G. Meyer., gr. Gr.[2] § 500; L. Meyer., vgl. Gr.[2] I, 928; Curt. Verb.[2] I, 255. De formatione eorum verborum, quae cadunt in *-άνω,* conferas adnotat. meam ad *ἱζάνω* datam. Etiam hic pariter atque in verbis *ἵζω* et *ἱζάνω* inter verbum *ἴσχω* et ea verba, quae secundas formas novis suffixis adiunctis ortas repraesentant, i. e. *ἰσχάνω* et *ἰσχανάω* significationum discrimina nescio an non possint reperiri.

ἰσχάνω et *ἰσχανάω* verba poëtica sunt; *ἰσχάνω* praeter Homerum perraro invenitur, *ἰσχανάω* tantum in carminibus Homericis.

a. ἰσχάνω.

I. Transitive semper de tenendis personis adhibetur. Facillime fieri potuit, ut cum hac notione iungeretur notio retinendi *Ξ* 387; *P* 747 *αὐτὰρ ὄπισθεν | Αἴαντ' ἰσχανέτην, ὥς τε πρὼν ἰσχάνει ὕδωρ.* Quo loco neque cum Seilero vel Ebelingio *πολεμίους* neque cum Faesio *Τρῶας* subaudiendum est, sed cum Ameisio e vv. 752 et 753 *μάχην Τρώων.* Ipse quidem Ameisius ambigit, utrum obiectum *μάχην* an *Τρῶας*

praestabilius sit, sed neutiquam potest dubium esse, quin *μάχην Τρώων* (i. e. pugnantes Troianos) obiectum sit. Poëta enim narrationem, quae est de utroque Aiace Troianos prohibente, antequam perduxerit ad finem, interrumpit, ut ibi demum magnificam intericiat imaginem, sub qua Aiacum propulsantium vim describat. In v. 752 abruptam narrationem novo praedicato denuo excipit tum demum obiectum *μάχην Τρώων* addens. Illi enuntiatorum connexui vivum sermonem subesse inspicienti patebit. Is enim poëta, qui carmina litteris consignat, multo minus commovetur, ut hoc dicendi modo utatur, quam is, qui carmina memoria concipit.

II. Intransitivum explicat verbum Seilerus, cui iam Ameisius in editione priore Odysseae praeiverat, *τ* 42 *σίγα καὶ κατὰ σὸν νόον ἴσχανε, μηδ' ἐρέεινε* circumscribens hisce: „halte an dich in deinem Sinn". At non satis perspicuum est, quid illud *κατὰ νόον* sibi velit. Praeterea haec dictio hoc uno loco excepto apud Homerum non invenitur. Quapropter fortasse magis comprobes interpretationem eorum, qui *κατά* ad verbum finitum *ἴσχανε* attrahunt vertentes „quid sentias, retine". Quam interpretationem si sequeris, verbum ad hanc disputationem non pertinet.

b. *ἰσχανάω.*

Hoc verbum[1]) ex *ἰσχάνω* suffixo *-άω* accedente fictum est.

I. Transitive verbum tantum de personis retinendis aeque atque *ἰσχάνω* usurpatur *E* 89; *O* 723; *o* 346 (obiectum e posterioribus elucet). *M* 38 *νηυσὶν ἔπι γλαφυρῇσιν ἐελμένοι ἰσχανόωντο*; *T* 234 *μηδέ τις ἄλλην | λαῶν ὀτρυντὺν ποτιδέγμενος ἰσχαναάσθω*; *η* 161 *οἵδε δὲ σὸν μῦθον ποτιδέγμενοι ἰσχανόωνται* passivum exstare lexicographi Seilerus et Ebelingius perperam contenderunt, immo *ἰσχανάομαι* medium intransitivum existimandum est.

---

[1]) Exempla verborum in *-αν-άω* exeuntium collegit G. Meyerus, gr. Gr.² § 507. Ex hoc verbo nonnullisque aliis verbis, quae non sunt denominativa, concludere nobis licet Graecos exitum horum verborum *-ανάω* ut suffixum sensisse. Etenim haec verba ex analogia verborum vere denominativorum in *-αν-άω* terminantium ficta esse videntur. Cf. Pfordten., p. 8.

II. Intransitivum verbum cum genetivo partitivo aeque ac verba tangendi coniungitur. Genetivus autem in hoc verbo semper rem aliquam nuncupat. Recte lexicographi hanc statuerunt significationem „sich an etwas halten". Quae significatio in notionem gestiendi transiit *Ψ* 300 *τὴν ὅ γ' ὑπὸ ζυγὸν ἦγε μέγα δρόμου ἰσχανόωσαν*; *θ* 288 *ἰσχανόων φιλότητος ἐυστεφάνου Κυθερείης*; *P* 572 sequente infinitivo epexegetico *ἥτε καὶ ἐργομένη μάλα περ χροὸς ἀνδρομέοιο ἰσχανάᾳ δακέειν*. Nauckius in Hom. ed. et L. Dindorfius in Stephani thesauro linguae Graecae G. Hermanno ad Aesch. suppl. 816 suasore dubitant, an pro *ἰσχανάω* „cupio" significante Homero formam *ἰχανάω* reddant. Etenim quosdam veteres scripsisse *ἰχανάω* constat ex Et. M. 478, 44 et ex Hes. glossis, qui explicat *ἰχανάω· ἐπιθυμέω* etc. Praeterea *Ψ* 300 nonnulli codices lectionem *ἰχανόωσαν* praebent. *Ἰχανάω* est Fickio[3] I, 10; 28 auctore ad radicem „igh" notione cupiendi instructam revocandum. Verumtamen codicum auctoritatem, qui omnes ubique isto uno loco excepto exhibent *ἰσχανάω*, non debemus contemnere, dein perbene potest cogitari ex notione „sich an etwas halten", si ea ad animum, qui est subiectum, refertur, exstitisse notionem „begehren". (Cf. Hesychii glossam *ἰσχανάω· ἐπιθυμέω*.)

D. *λαγχάνω*.

Sine dubio verbo transitiva vis ac potestas principio inest cf. de principali vi et forma radicis Fick.[3] I, 748; II, 216; Vaniček. II, 827. Verbum apud Homerum significat „sorte accipere, auferre, sortiri"; plerumque cum transitivo accusativo construitur, bis tantummodo cum genetivo *Ω* 76 et *ε* 311[1]), in recentioribus Homeri partibus.

Praeter aoristum *ἔλαχον* aoristus *λέλαχον* quater cum causativa notione „participem aliquem reddo alicuius rei" legitur. Causativa notio aperte aoristo isti inhaeret, quia syllaba duplicata fictus est, pariter ac similibus aoristis *λέλαθον*[2]) *O* 60;

---

[1]) De huius verbi constructione vide La Rochium, Hom. Stud. § 82, 7.

[2]) Fusius de hac re disseruit exemplaque collegit G. Curtius, Bildung der Tempora und Modi, Berlin 1846, p. 155; Verb.[2] II, 34.

ἐκλέλαθον *B* 600 (efficio, ut quis obliviscatur); κεκαδὼν *Λ* 334 et futuro κεκαδήσω φ 153 (cf. χάζομαι) praesentique tempori δειδίσσομαι etc.

Intransitiva notio, quam lexicographi Homerici in sola Odyssea ι 160; 334 observant, eo, opinor, orta est, quod verbum absolute, i. e. sine certo obiecto positum ex significatione „durchs Loos etwas erhalten" in generalem „das Loos ziehen" transgressum est. Ac profecto absolutus usus verbi compluribus Iliadis locis cum illa significatione „das Loos ziehen" invenitur. Illi loci illustrare possunt, qua via significatio „durchs Loos etwas erhalten" in notionem „das Loos ziehen" transeat. cf. *H* 171 κλήρῳ νῦν πεπάλασθε διαμπερές, ὅς κε λάχῃσιν. *H* 179 ἢ Αἴαντα λαχεῖν. *K* 430 πρὸς Θύμβρης δ' ἔλαχον Λύκιοι Μυσοί τ' ἀγέρωχοι· *Ψ* 354 μετὰ τὸν δὲ λάχε κρείων Εὔμηλος. *Ψ* 862 Τεῦκρος δὲ πρῶτος κλήρῳ λάχεν. His omnibus locis Ebelingius infinitivum quendam ad verbum e sententiarum nexu subaudiri vult. Concedo infinitivum nonnullis locis revera e contextu facile subintellegi posse, veluti *K* 430 εὕδειν e v. 425; *Ψ* 354 ἐλαυνέμεν (ἵππους) e. v. 356 et 357, sed *H* 179 et *Ψ* 862[1]) vix quicquam simul audire possumus.

Ei notioni, quae locis modo allatis subest, valde propinqua est vis loci ι 334 οἱ δ' ἔλαχον, τοὺς ἄν κε καὶ ἤθελον αὐτὸς ἑλέσθαι, quem proprie vertere possumus „die zogen das Loos", quae significatio eundem praebet sensum quem „die kamen durchs Loos heraus". Quapropter verbum hoc loco intransitivum appellare non licet, quia notio eius vix discrepat a notione eorum locorum, quibus verbum sine obiecto collocatum est, sed verbum h. l. quasi medium inter transitivam vim et intransitivam tenet.

Altero autem loco ι 160 ἐς δὲ ἑκάστην | ἐννέα λάγχανον αἶγες verbi vis vere intransitiva statui potest. Iis enim locis, quos adhuc commemoravi, agitur de personis, quae ipsae sortiuntur, quo facto sors eorum excidit; hic vero actio verbalis videtur translata ad subiectum, quod non ipsum sortitur, sed cuius sors excidit, de quo alii sortiuntur, ita ut paene haec fiat notio „sorte designari".

---

¹) Ameisius adnotat: scil. τοξεύειν; hoc tamen nusquam exstat.

E. De duobus aoristis II activi *ὤρορον* et *ἤραρον* (sive sine augmento *ἄραρον*) causativa vel transitiva vi principali instructis.

1. *ὄρνυμι.*

Ex intransitiva notione verborum una ex stirpe prognatorum Sanscritici „ar“ (sich in Bewegung setzen, erheben) et Latini „orior“ et Gotici „rinnan“ (rennen, laufen, sich stürzen)[1]) haud scio an liceat colligere verbum Indogermanicum fuisse intransitivum. In verbo Graeco *ὄρνυμι* intransitiva vis ac potestas a medio *ὄρνυμαι* et ab activi perfecto II *ὄρωρα* et aoristo II *ὦρον*[2]) retinetur. Praeter hunc aoristum *ὦρον* raro obvium lingua Graeca formarum verbalium fertilis et aoristum I *ὦρσα* cum temporis signo *σ* et aoristum II *ὤρορον* syllaba radicis duplicata formatum procreavit. Eis aoristis, qui syllaba radicis duplicata ficti sunt, semper propemodum notio causativa inhaerere solet: cf. aoristos Homericos *ἀκαχεῖν, ἀραρεῖν, δεδαεῖν, κεκαδεῖν, λελαθεῖν, λελαχεῖν* (cf. supra *λαγχάνω*). Curt. Verb.[2] II, 34.

Ita causativa notio aoristi *ὤρορον* saepius legitur *B* 146; *δ* 712; *τ* 201 (quo loco cum Faesio aperte e superioribus obiectum *Βορέην, ἄνεμον μέγαν* desumendum est); *ψ* 222, nonnumquam tamen intransitiva notio. Quae e perfecto II *ὄρωρα,* quod similiter atque aoristus *ὤρορον* sonat, in aoristum influxisse videtur. Itaque factum esse videtur, ut ob miram significationem intransitivam formas aoristi *ὤρορον* nonnulli ex veterum grammaticorum[3]) auctoritate pro perfecti formis iis locis, ubi intransitiva exstat vis, habuerint metathesin quantitatis, quae vocatur, statuentes. At vero per se ipsum non est

---

1) Cf. Curt. Et.[5] 346; Fick.[3] II, 46; L. Meyer., Vergl. Gramm.[2] I, 676.

2) Aoristus *ὦρον* non apud Homerum, sed apud Hes. scut. 437 reperitur. Homerus tamen novit aoristum medialem similiter fictum *ὠρόμην, ὤρετο* (*ὦρτο* sine vocali coniunctiva fictum).

3) Choerob. 567, 8 *ὄρω, ὦρα, ὄρωρα, τὸ γὰρ ὑπώρορε* (coll. *ω* 62) *διὰ τὸ μέτρον ὑπερβιβασμὸν ἀνεδέξατο,* cf. Ep. Cram. I, 446, 8 et schol. AB *B* 146, unde apparere videtur eandem Herodiano fuisse sententiam (Lentz. Herod. rel. II p. 381 sq. adn.). Schol. Townleyana adnotant *ὤρορε*] *ἀπὸ τοῦ ὄρωρε Ἀττικοῦ· ὑπέρθεσις ἐγένετο τοῦ χρόνου.*

verisimile eandem formam modo pro aoristo, modo pro perfecto esse accipiendam. Insuper perfectum ω 62 in contextum prorsus non quadrare facile apparet.

Intransitiva notio aoristi *ὤρορον*, ut locos afferam, subest *N* 78 *καί μοι μένος ὤρορε; θ* 539 *ἐξ οὗ δορπέομέν τε καὶ ὤρορε θεῖος ἀοιδός*, quibus locis adnumerandus est vs. 62 carminis ω *τοῖον γὰρ ὑπώρορε Μοῦσα λίγεια*. Non recte Seilerus aliique verbum h. l. transitivum intellegi volunt vertentes „so sehr rührte die Muse", i. e. „das (Klage) Lied" (obiectum *Ἀργείους* e superioribus facile subaudiri potest); neque enim usquam verbum simplex aut eius composita illam translatam significationem „rühren" ostendunt.

2. *ἀραρίσκω*.

Vix e notione affinium verborum in lingua Sanscritica et Zendica obviorum concludi potest, utra significatio in verbo Indogermanico principalis fuerit, intransitiva an transitiva. Sed si animo reputaveris perfectum II activi *ἄρηρα* semper apud Homerum[1]) nec minus apud posteros scriptores intransitiva uti significatione pariter ac perfectum II *ὄρωρα* ad *ὄρνυμι* spectans, quod verbum *ὄρνυμι* aoristos et perfectum activi similiter ficta atque *ἀραρίσκω* habet (cf. *ὦρσα* — *ἄρσα, ὤρορον* — *ἤραρον, ὄρωρα* — *ἄρηρα*), fortasse intransitiva perfecti *ἄρηρα* notio ex primaria vi residua esse tibi videbitur. Qua de argu-

[1]) Semel transitiva perfecti notio apud Homerum tradita esse videtur ε 248 *γόμφοισιν δ' ἄρα τήν γε καὶ ἁρμονίῃσιν ἄρηρεν*. At hoc loco libris invitis, quia omnia scholia praeter minora et Eustathium scripturam *ἁρμονίῃσιν ἄρασσεν* dilucide testantur, eam ut genuinam esse restituendam iamdudum critici intellexerunt. Itaque omnes editores recentiores hanc lectionem iure ac merito Nitzschio, erkl. Anm. zur Od. II, 36, Hannover 1831, aliisque praeeuntibus in textum receperunt. Ceterum Briegerus in Phil. XXIX, 193 sqq. haud inepte pro *ἁρμονίῃσιν ἄρασσεν* scribendum esse *ἁρμονίῃς συνάρασσεν* proposuit, quae scriptura v. 616 Apoll. Rhod. Argon. II, ubi legitur verbi *συναράσσειν* eadem significatio colligandi vel conglutinandi, paululum adiuvatur. At non credo nos egere ea notione, quae in praepositione *σύν* inest, non magis quam in verbo *ἀραρίσκω* *Δ* 110 *καὶ τὰ* (scil. *κέρα*) *μὲν ἀσκήσας κεραοξόος ἤραρε τέκτων*, ubi *ἤραρε* iam notionem conglutinandi in se continet. — Verbum *ἀράσσειν* est, ut ait Ameisius, per eminentiam adhibitum significatque „pulsando, tundendo conficere" i. e. „conglutinare".

mentatione quamvis dubitari possit, tamen id constat, aoristo ἤραρον (sive sine augmento ἄραρον), qui radicis syllaba duplicata fictus est, natura inhaerere causativam notionem; cf. Curt. Verb.[2] II, 34 eaque, quae sub ὄρνυμι exposui.

Quod ille aoristus ἤραρον praeter causativam notionem prae se fert intransitivam, de eo agere nobis opus est.

Causativa huiusce aoristi significatio sexies legitur *Δ* 110; *M* 105; *Π* 212; ε 252; translata notio ε 95; π 169.

Ut in verbo ὄρνυμι, sic in hoc verbo intransitiva notio ex intransitivo perfecto in aoristum II perfecto propter syllabae duplicationem simillimum irrepsisse videtur. Quae duobus locis subest *Π* 214 ὣς ἄραρον κόρυθές τε καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι (similiter perfectum usurpatur *N* 800 ὣς Τρῶες πρὸ μὲν ἄλλοι ἀρηρότες et *O* 618 ἴσχον γὰρ πυργηδὸν ἀρηρότες) et δ 777 μῦθον, ὃ δὴ καὶ πᾶσιν ἐνὶ φρεσὶν ἤραρεν ἡμῖν. Hoc loco translatam significationem placendi verbum praebet; quapropter εὕαδεν in nonnullis codicibus adscriptum est. Quae translata significatio quomodo cum propria vi cohaereat, Curtius in Et.[5] 340 demonstrare conatur. Recte homo ille doctissimus monet etiam apud Homerum posse observari et δ 777 et *A* 136 (ἄρσαντες κατὰ θυμόν scil. γέρας), qua ratione altera notio in alteram transgrediatur.

Notandum est ἀραρεῖν ceterosque aoristos II, qui radicis syllaba duplicata formati sunt, aoristis ἀγαγεῖν, εἰπεῖν, ἐνεγκεῖν exceptis plerumque tantum in usu sermonis poëtici versari maximamque partem iam in dictione Homerica ad priscam vetustatem pertinere. cf. Curt. Verb.[2] II, 29.

F. De duobus deponentibus δέχομαι et ἐέλδομαι.

1. δέχομαι.

Uno tantummodo loco Iliadis *T* 290 ὥς μοι δέχεται κακὸν ἐκ κακοῦ ἀεί notio verbi insolita et a principali vi transitiva diversa reperitur. Quomodo verbum h. l. sit interpretandum, haerere possis, et haeserunt viri doctissimi. Alii enim, ut Autenriethius, verbum passive esse usurpatum putaverunt, alii, ut Vaničekius I, 334 et Ameisius, intransitive, alii denique, in quibus Seilerus et Ebelingius, dirimere non ausi sunt, utra sententia anteponenda sit.

Ac primum quidem consideremus sententiam eorum, qui verbum esse passive adhibitum existimant. Quam ad sententiam adiuvandam fortasse verbi *ἐέλδομαι,* quod revera *Π* 494 passive esse positum vix quisquam negabit, exemplum expromas. At illi passivae notioni praepositio *ἐκ* haud ita bene convenire videtur; maxime vero natura duorum locorum, quibus verbum eadem constructione utens in Graecorum litteris praeter hunc locum Homericum legitur, Her. VII, 176 *ἐκ δὲ στεινοῦ τὸ Ἀρτεμίσιον δέκεται αἰγιαλός* imprimisque Hes. theog. 800 *ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου δέχεται χαλεπώτερος ἄθλος* sub loco nostro Homerico passivum sensum subici vetat. Illi enim Herodoteo loco quam non accommodatus sit sensus passivus, quoniam regiones vel loca describuntur, facile quisque sentiet; in versu autem Hesiodeo passivum intolerabile videtur propterea, quod exoritur haec prava sententia: „alius difficilior labor alio excipitur". Immo e contrario sententia recte se habebit, si interpretabimur: „alius difficilior labor excipit alium laborem", i. e. „alius difficilior labor sequitur ex alio".

Tota difficultas loci in constructione verbi posita est, quam recte Faesius explanasse mihi quidem videtur. Huius enim opinione statuenda est constructio ad intellectum sive *κατὰ σύνεσιν,* quam vocant. Haec mira constructio mihi ita orta esse videtur, ut duae cogitationes quasi confluxerint. Cogitatio enim *κακὸν δέχεται κακόν* „malum excipit malum" miscetur cum cogitatione *κακὸν ἐκ κακοῦ γίγνεται* „malum sequitur ex malo" ita, ut constructio alterius sententiae ad alteram transferatur. Hoc modo verbum intransitivam notionem accepit. Ad dictionem nostram illustrandam adsimulari potest *Π* 111 *πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο,* ubi poëta sub alia imagine de continuitate malorum loquitur.

2. *ἔλδομαι, sive ut frequentius legitur, ἐέλδομαι (cupio, desidero).*

Postremo in hoc ordine verborum primitus transitivorum commemoretur hoc deponens, cuius significatio *Π* 494 *νῦν τοι ἐελδέσθω πόλεμος κακός* multo maiore iure passiva quam in verbo *δέχομαι* nominari potest. Etenim vix ille locus aliter explicari potest. Huius verbi usus passivus hoc solo loco neque

usquam alias in universis Graecorum litteris invenitur. Aetate posthomerica (nam e toto Homero hoc unum testimonium passivi usus potest afferri) alia quoque verba, quae medii forma utuntur, simillime et transitive et passive usurpantur. Notissima sunt haec exempla, quae in optimis scriptoribus solutae orationis inveniuntur: *αἱρεῖσθαι*, quod significat et „creare" et „creari", *μεταπέμπεσθαι*, quod significat et „arcessere" et „arcessi"; cf. Kruegeri gr. Gr. I, 52, 10, 11.

---

§ 3.

De eis verbis, quibus principio et transitivam et intransitivam vim inhaesisse cogitari potest.

Haec verba sunt a Graecis novata. Quapropter fieri potuit, ut statim principio ambigua notio eis tribueretur.

δινεύω, δινέω.

Horum utrumque verbum est denominativum. De radice, quae eis substantivis subest, a quibus illa verba sunt derivata, cf. Curt. Et.[5] 236; Vaniček. I, 362; Fick.[3] II, 129.

Duo illa verba, quae lexicographi confuderunt, et quae iam ab ipsa lingua confusa sunt, ut prima notio duorum dispici possit, distinenda sunt.

a. *δινεύω.*

Qui verba Homerica in -*εύω* cadentia perlustraverit, multa ex iis non recedere ad substantiva in -*εύς* cadentia cognoscet. Eiusmodi verba ex analogia aliorum verborum, quae ipsa a substantivo in -*εύς* desinente sunt ducta (cf. *ἱερεύω* ab *ἱερεύς*, *βασιλεύω* a *βασιλεύς* etc. deducta), postea ficta sunt. Sic res de *δινεύω* quoque se habere videtur. Exstat quidem substantivum *δίνη* (vortex), deest autem substantivum *δινεύς* apud Homerum et in toto sermone Graeco.[1])

---

[1]) Cf. L. Meyer., Bezzenbergers Beiträge zur Kunde der indogermanischen Vorzeit I, 32. Praeterea in universum de verbis in -*εύω* cadentibus disputat Curtius, Verb.[2] I, 367 sqq.

Cetera verba in -εύω cadentia semper indicare solent aliquem exercere eam actionem, quam denotat substantivum. Eorum significatio primo est intransitiva, veluti ἱερεύω „als Opferpriester thätig sein", confestim autem accusativo apposito in transitivam vim transit. Sic ἱερεύω vulgo notionem transitivam aliquid sacrificandi accepit. Idcirco conveniens est, si naturam ac rationem ceterorum verborum in -εύω exeuntium respicimus, in δινεύω propriam vim transitivam vorticis instar circumagendi vel rotandi inesse. Sed si huius verbi usum Homericum consulueris, reperies intransitivam notionem multo frequentius quam transitivam, semel tantummodo obviam, exstare. Haec notio intransitiva a verbo δινέω simillime sonante, quocum δινεύω oriens statim mixtum est, in hoc influxit. Huc accedit, quod intransitiva vis eo facilius verbo δινεύω potiri poterat, quo minus memoria, ut ita dicam, iuvabatur, cum substantivum δινεύς deesset.

I. Verbum transitive Σ 543 legitur.

II. Intransitive exstat Σ 606 δοιὼ δὲ κυβιστητῆρε κατ᾽ αὐτοὺς | μολπῆς ἐξάρχοντος ἐδίνευον κατὰ μέσσους[1]); δ 19 = Σ 606; sed δ 19 in contextu locum suum non habet item ac vv. 17 et 18. Illi versus sunt aperte e Σ 604—606 in Odysseae locum transfusi. Wolfius et Bekkerus vv. 15—19 condemnaverunt secuti Athen. V p. 181 c, qui Aristarchum ipsum arguit, quod his versibus illum Odysseae locum interpolaverit. Qua permira accusatione Aristarchum liberavit imprimis Rumpfius, de γαμοποιΐα Menelai, Giessen 1846; cf. Ameisii append. ad δ 15—19. Ceterum tantum vv. 17—19 spurios esse cum Faesio iudico. Praeterea verbum intransitive reperitur Δ 541; Ψ 875; Ω 12; τ 67.

b. δινέω.

δινέω e substantivo δῖνος (vortex), cuius loco apud Hom. occurrit femininum δίνη, est fictum. Quod ad primam attinet notionem, verbum intransitivum fuisse crediderim; etenim in

---

[1]) Hunc versum et antecedentes versus (a 590 usque ad 606) in scuti descriptionem, cui ipsi serior attribuitur aetas, postea esse insertos primus Clemens, de Homeri clipeo Achilleo, Bonn 1844, ostendit eumque secuti Ameisius et Faesius ad h. l. dubitaverunt, num illi una cum reliqua parte descriptionis scuti sint conscripti.

universum multo maximam copiam denominativorum in *-έω* exeuntium principio intransitivam significationem in se suscepisse videmus. Duplex autem notio, sicuti mihi quidem verisimillimum est, exstitit eo, quod iam mature lingua verbum *δινέω* confudit cum verbo *δινεύω*. Quae verba inter se facillime commisceri potuerunt propter formarum maximam similitudinem. Huc accedit, quod nonnulla verba, quibus pariter ac verbis *δινεύω* et *δινέω* exitus est et *-εύω* et *-έω*, iam eandem habebant notionem; cf. verba Homerica *ποντοπορεύω* — *ποντοπορέω*[1]) („in mari navigo") et *οἰνοχοεύω* — *οἰνοχοέω* („vinum infundo"), quorum utraque forma iam ab initio idem valebat. Homerus, ut ad eum revertar, formis utriusque verbi sic utitur, ut cuique versus loco aptum est.

I. Activum verbi *δινέω* semel tantummodo *Σ* 494 *κοῦροι δ' ὀρχηστῆρες ἐδίνεον* intransitive reperitur. Item *ἐδίνευον* *Σ* 606 = *δ* 19 de saltando erat dictum.

Medium tantum intransitivam notionem habet. *P* 680 *δινείσθην* dicitur de oculis, qui instar vorticis circumvolvuntur. Bis in Odyssea *ι* 153 *νῆσον θαυμάζοντες ἐδινεόμεσθα κατ' αὐτήν* et *π* 63 *φησὶ δὲ πολλὰ βροτῶν ἐπὶ ἄστεα δινηθῆναι | πλαζόμενος* medium cum intransitiva notione vagandi legitur. Altero loco *π* 63, ubi aoristus I passivi, quem vocant, exstat, verbum non est passivum intellegendum.[2]) Immo aoristus ille intransitivam notionem habet, quae in aoristis in *-ην* et *-θην* terminantibus antiquior quam passiva est putanda. Item intransitivam aoristi passivi in *-θην* exeuntis notionem agnoscimus *X* 165 *ὣς τὼ τρὶς Πριάμοιο πόλιν πέρι δινηθήτην | καρπαλίμοις πόδεσσι*. Sic (*πέρι δινηθήτην*) Heynius primus eumque secuti Spitznerus, Dindorfius, La Rochius, Faesius scripserunt; codices plurimi atque praestantissimi compositum praebent *περιδινηθήτην*, quod lexicographi Seilerus, Autenriethius Ebelingiusque probarunt ac recentiores editores Frankius et Ameisius in

---

[1]) Hoc verbum aperte a *ποντοπόρος* derivatum apud Pfordtenum l. l. p. 22 desideratur.

[2]) Cf. Delbrueck., Synt. Forsch. IV, 78 sq.; Curt., Verb.[2] II, 381. De aoristis passivis, quibus notio inest intransitiva, copiosius quaesivit G. Kuehnius, de aoristi passivi formis atque usu Homerico, de *δινέω* pag. 27.

textum receperunt. Hanc lectionem auctoribus nonnullis deterioribus codicibus Heynius ceterique homines docti, quos supra nominavi, in πόλιν πέρι δινθήτην immutaverunt duabus ex causis: primum Hector et Achilles ter circum Troiae moenia currentes eis displicuerunt, tum illi circa Troiam currere omnino non posse videbantur propterea, quod antiquae illius urbis situs, quem nobis descripserunt recentiores geographi, cursum circa moenia fieri vetabat. — Quas difficultates Hercherus[1]) prorsus removit. Etenim Troiam Homeri opinione in plano sitam esse iste docuit. Quod attinet ad priorem causam, quam attulerunt homines illi docti, Homerus, ut satis est notum, fingit heroas suos gerentes res, quas mortales homines eius aetatis, qua poëta ipse vivit, perficere iam non possint. Faesii miram explicationem illius πόλιν πέρι δινηθήτην iam Frankius repudiavit.

Participium aoristi passivi notione mediali instructi δινηθείς legitur χ 85 περιῤῥηδὴς δὲ τραπέζῃ | κάππεσε δινηθεὶς in permultis codicibus, in quibus est optimus Harleianus, sed iam variae illae lectiones aliorum codicum δινωθείς, δηνηθείς, ἰθνωθείς docent nostris in codicibus h. l. duas inesse recensiones, quarum altera δινηθείς, altera ἰδνωθείς habebat.[2]) De ea quaestione, utra lectio praeferenda sit, δινηθείς an ἰδνωθείς, sententiae editorum in diversas abeunt partes. Δινηθείς mihi quidem inepte de Eurymacho dictum esse videtur, non quo sub δινεῖσθαι, ut La Rochio in ed. crit. placet, sola notio vagandi subiecta sit (cf. contra La Rochium Γ 680 ὅσσε δινείσθην), sed quia δινηθείς significans „sich im Kreise drehend" ad Eurymachum in mensam cadentem haudquaquam quadrat. Iam vero δινηθείς admodum abundare videtur, si antecedens adiectivum περιῤῥηδής Duentzero[3]) auctore „schwankend, taumelnd" vertendum est.

Illud vero ἰδνωθείς, quod duo codd. a La Rochio in ed.

---

[1]) Ueber die homerische Ebene vor Troia, Abhandlungen der Berliner Akademie, 1875, p. 133.

[2]) Autenriethius in „Naegelsbachs Anm. zur Il.[3] 1864" ad Β 266 δινηθείς χ 85 antiquissimam glossam esse auguratur.

[3]) Cf. K. Z. XIII, 7. Duentzeri coniecturae Curtius, Et.[5] 352, quoque adstipulatur. Etymologia huius adiectivi vexatissima est; melior interpretatio adhuc nondum est reperta.

crit. C et N notati et Harleianus ipse supra scriptum exhibent, optimum praebet sensum.[1]) Quo participio ἰδνωθείς ratio cadendi sub adspectum subicitur. Eurymachus enim, postquam eius iecur Ulixis sagitta confixum est, curvatus cadit. Diligentius et rerum connexum et verborum constructionem Ameisius in append. ad χ 84 et 85 tractavit, cuius interpretationem huius difficilis loci in universum sequor.

---

§ 4.

De eis verbis, quorum principalis notio certo erui nequit.

A. De tribus verbis in -άζω exeuntibus.

1. ὀκάζω.

Hoc verbum a Graecis ex ὀπάων novatum est[2]), cui nomini ad radicem ἑπ (Sanscr. „sak") recedenti inest notio comitis; cf. Vaniček. II, 982. Verbum ὀπάζω tantum in sermone poëtico apud Homerum obvium significat et „comitari" sive „persequi" et „comitem dare aliquem, aliquid" sive „sequi iubere", quibus ex significationibus haec, si cum illa altera confertur, causativa appellari potest. Sed cum illa significatio comitandi semper sit transitiva, verbum proprie non est numerandum in verbis et causative et intransitive usurpatis. At vero manifesto illa significatio comitandi ex significatione primitus intransitiva „comes sum" gignitur non secus ac notio transitiva verbi φιλεῖν, quae e principali vi intransitiva „von freundlicher Gesinnung erfüllt sein" accusativo apposito in transitivam „lieben" se convertit.

Si quaeris, utra notio sit principalis, illa notio comitandi ex intransitiva prognata an causativa, notionem comitandi, quoniam causativa notio melius ex intransitiva illa potest derivari

---

[1]) Hesychius II, 344 glossam servavit ἰδνωθείς· καμφθείς, vix recte ταννσθείς.

[2]) Pfordtenus hoc verbum in collectione sua verborum denominativorum praetermisit.

quam notio comitandi ex causativa, principio attribuendam esse verbo verisimilius videri possit. Attamen res non facile potest diiudicari, quia verbis in -άζω cadentibus non est certus mos aut solam intransitivam aut solam transitivam notionem accipiendi. Itaque rem in hoc verbo et duobus aliis verbis huc pertinentibus πελάζω et ἀνιάζω integram relinquamus.

Significatio comitandi apud Homerum in malam partem adhibita notionem molestiae sibi assumpsit, ita ut significationes et persequendi et premendi orerentur.

Sic significatio persequendi subest *Θ* 341 ὣς Ἕκτωρ ὤπαζε καρηκομόωντας Ἀχαιούς, significatio premendi de senectute usurpata *Δ* 321 εἰ τότε κοῦρος ἔα, νῦν αὖτέ με γῆρας ὀπάζει et *Θ* 103 σὴ δὲ βίη λέλυται, χαλεπὸν δέ σε γῆρας ὀπάζει. Verbum cum eadem significatione semel passive legitur *Λ* 493 ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι | χειμάῤῥους κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ, ubi pro ὀπαζόμενος Nauckius [1]) scribi vult ἀεξόμενος vel ὀφελλόμενος.

Sine obiecto verbum exstat *E* 334 ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἐκίχανε πολὺν καθ' ὅμιλον ὀπάζων et *P* 462 ῥεῖα δ' ἐπαΐξασκε πολὺν καθ' ὅμιλον ὀπάζων, quibus locis verbo notionem instandi („an-, vordringen") Seilerus et Ebelingius lexicographi atque Ameisius tribuunt. Sed haec notio iam intransitiva est disceditque a principali vi persequendi. Equidem credam obiectum utroque loco animo obversari. *E* 334 obiectum Κύπριν, ut e superioribus discimus, et *P* 462 obiectum Τρῶας (cf. antecedens ὑπὲκ Τρώων ὀρυγμαδοῦ) animo obversatur. Nam id non dixerim (quod statuit Faesius), haec obiecta ad verba esse supplenda. Aptissime igitur illud ὀπάζων, si principalem notionem tenere volumus, nostro „nachfolgend" reddendum est.

Causativa vis creberrime et apud Homerum et apud posteros poëtas obvia, cum actio verbalis ad res transferretur, ex singulari notione „comitem do, sequi iubeo, do qui sequatur" in generalem sensum dandi abscessit.

---

[1]) Bulletin de l'Académie de St. Pétersbourg, tome VI, 1, 27 (cf. Philol. XXII, 371). Cf. etiam Kayserum, Philol. XXII, 514. In editione Homerica Nauckius pro ὀπαζόμενος dubitans proponit ἀεξόμενος.

2. πελάζω.

πελάζω denominativum est ab ea stirpe, quae inest in adverbio πέλας („prope"), pariter ac πυκάζω ab ea stirpe, quae inest in adverbio πύκα, repetitum ex analogia aliorum verborum in -άζω desinentium, quae iam erant ficta.[1])

Fortasse dixerit quispiam ad sublevandam eam opinionem, ex qua verbum primitus intransitivum est, id aliquid habere momenti, quod transitiva notio propius admovendi non invenitur nisi apud poëtas, intransitiva contra notio appropinquandi cum apud poëtas tum apud prosae orationis scriptores, ut Herodotum et Platonem. Sed cogitari potest principalem notionem e cotidiano sermone itaque e prosa oratione paulatim evanuisse.

Apud Homerum quidem transitiva vel causativa notio regnat, quae tricies quinquies legitur.

Intransitiva vero vis scripta legitur bis tantummodo *M* 112 *μ* 41.

3. ἀνιάζω.

Hoc verbum est denominativum, quod dicunt, a substantivo ἀνία repetitum. Curtius, Et.[5] 546, Vaniček. I, 38, Fick.[3] II, 20 hoc nomen ἀνία ad radicem reducunt, cuius primam significationem statuunt „krank sein". Benfeyus[2]) autem statuit significationem „lechzen, nach Luft schnappen", ex qua notio „erschöpft sein" facile provenire potuit. Quam transitionem significationum facili negotio fieri posse L. Meyerus[3]) frustra conatur negare.

Fulda[4]) ἀνιάζω proprie principioque de corporis languore dictum esse, apud Homerum vero propriam significationem illam in notionem animi languoris transisse arbitratur. At equidem non crediderim omnibus locis Homericis hanc significationem animi languoris agnoscendam esse, praesertim cum, si de languore sermo est, is persaepe et corporis et animi languor esse soleat. Quae duae partes hominis tam anguste inter se cohaerent, ut inter se accurate nequeant discerni. Ceterum in Fuldae

---

[1]) Cf. Pfordten. p. 92; Curt., Verb.[2] I, 345.

[2]) Sanscrit WB. I, 341.

[3]) Is de voce ἀνία et de vocabulis ab hoc nomine repetitis explicatius K. Z. XVI, 1—8 egit.

[4]) l. l. p. 207 sq.

sententiam verbi significatio, quae τ 323 exstat, non convenit. Sed de hoc loco paulo post agam.

I. Intransitive verbum usurpatur. Defatigatio pertinet et ad corpus et ad animum.

δ 460 *ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἀνίαζ' ὁ γέρων ὀλοφώια εἰδώς* Proteus senex cum iam saepe se mutasset et impetus Menelai eiusque comitum subisset, corpore confectus est, ergo taedio se amplius transfigurandi animus captus est. Similiter res se habet δ 598 *ἀλλ' ἤδη μοι ἀνιάζουσιν ἑταῖροι | ἐν Πύλῳ ἠγαθέῃ*, ubi socii Telemachi exspectando defessi sunt et taedio diutius exspectandi affecti.

Sub imagine poëta verbum adhibet Σ 300 *Τρώων δ' ὅς κτεάτεσσιν ὑπερφιάλως ἀνιάζει, | συλλέξας λαοῖσι δότω καταδημοβορῆσαι* „qui e Troianis se extra modum opibus suis oneratum esse putabit", i. e. „quem earum pertaesum erit quique eam ob causam eas libenter abicere volet, is . . ." Poëta Hectorem haec verba ironice loquentem facit. Hector enim, si consilio Pulydamantis se intra moenia recipiendi obtemperarent Troiani, opes in Achaeorum manus esse perventuras pro certo habet. Scholiorum autem interpretationem, quae compluribus arrisit interpretibus, Frankius ad h. l. in editione Faesiana et Ebelingius in lex. optimo iure refutaverunt.

Vocabulo *θυμῷ* addito sola altera pars languoris, i. e. languor animi, quippe quae sit gravissima languoris pars, respicitur. Duo loci sunt commemoratione digni, Φ 270 *ὁ δ' ὑψόσε ποσσὶν ἐπήδα | θυμῷ ἀνιάζων* et χ 87 *ὁ δὲ χθόνα τύπτε μετώπῳ | θυμῷ ἀνιάζων*. Notio verbi *ἀνιάζω*, quae subest χ 87, a notione eiusdem verbi, quae subest Φ 270, discrepat. Fulda l. l. p. 208 significationem singularis illius doloris animi ex languore facti χ 87 evanuisse et in generalem designationem doloris animi transisse sagacissime suspicatur. At quo probabilior fiat Fuldae suspicio, equidem addam haec: poëtae carminis χ ille Iliadis versus Φ 270 ob oculos versatus est. Ille poëta, cuius sollertia et ars in pugnis depingendis[1]) haud ita magni est aestimanda,

[1]) Comparare te velim illud Ulixis certamen contra procos factum cum egregiis Iliadis pugnis: videbis descriptionem proeliorum, quae in Odyssea exstat, multo inferiorem esse proeliorum plerisque descriptionibus in Iliade obviis.

Iliadis istum locum imitatus aut neglegenter illud *θυμῷ ἀνιάζων* tamquam formulam deprompsit, praesertim cum etiam versus praecedens χ 86 similiter ac Φ 269 compositus esset, aut formula illa usus notionem verbi consulto in universam mutavit.

II. Verbum cum transitivo accusativo construitur causative Ψ 721 *ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἀνίαζον ἐυκνήμιδας Ἀχαιούς*. Nonnulli homines docti, in quibus Passovius in lexico suo et Hentzius in editione nominativum *ἐυκνήμιδες Ἀχαιοί*, quem complures codices exhibent et Eustathius 1326, 44 agnoscit, accusativo praetulerunt. At ut praetermittam huic scripturae maiorem auctoritatem ceterorum codicum accusativum praebentium et scholia[1]) adversari, accusativus continuationi rerum accommodatior quam nominativus esse videtur. Etenim si Aiax et Ulixes, qui aperte nimis diu luctati oculos Achaeorum languefecerunt, ut subiecta ad *ἀνίαζον* spectant, nemo non intellegit, qua re Aiax permotus sit, ut Ulixem ad luctatum finiendum cohortaretur. Similiter L. Meyerus[2]) interpretatur: „die Achäer quälten, ihnen Langeweile und Missmut verursachten, dadurch dass sie (Aiax et Ulixes) nicht fertig wurden" et ad hanc interpretationem fulciendam β 115 et γ 117 adsimulat.

In generaliorem vim vexandi verbum se convertit τ 323 *τῷ δ' ἄλγιον, ὅς κεν ἐκείνων | τοῦτον ἀνιάζῃ θυμοφθόρος*. Hic versus manifesto et ad ictum Antinoi ρ 462 et ad ictum Eurymachi σ 394 spectat. Praeterea ex adiecto *θυμοφθόρος* elucet hoc verbum de corpore vexando intellegendum esse. Notio taedii subsequentis hic deest.

B. *μινύθω*.

μινύθω aeque ac *φθινύθω* et *φλεγέθω* a Graecis novatum pertinet auctoribus Curtio Et.[5] 334, Vaničekio II, 675, Fickio[3] II, 190 ad radicem „mi". Ex radice *μι* provenit suffixo *νυ* adnexo *μινύω* (quae forma *μινύω* apud Hippocratem tradita esse videtur; respondet *μινύω* verbo Latino „minuo"), quod *μινύω* θ consona accedente amplificatum est. Eodem modo ex

[1]) Sic accusativum Aristonicus legit verbumque explicat transitivum: *ἀντὶ τοῦ εἰς ἀνίαν ἦγον καὶ ἐχρόνιζον*.

[2]) K. Z. XVI, 6.

φθι exorta sunt *φθί-ω, φθί-νω, φθι-νύω, φθι-νύ-θω*; cf. R. Fritzschium, Curt. stud. VII, 385; G. Meyerum, gr. Gr.[2] § 492.

Sed difficile est dictu, utra sit prior verbi significatio, intransitiva an transitiva; nam ne radicis quidem principalis vis certo statui potest, quia verba ex aliis linguis allata et Sanscriticum et Latinum „minuo" iam utramque notionem in se coniungunt. Fortasse igitur in verbo Indogermanico duplex notio inerat.

Quod ad singularem notionem huius verbi in *-θω* cadentis attinet, relego ad ea, quae sub *φλεγέθω* et *φθινύθω* planius de hac quaestione exposui, et de locis singulis, quibus verbum reperitur, ad Wentzelium l. l. p. 33 et 34.

C. *ἄω.*

De primaria vi constituenda homines docti in diversas discedunt partes; cf. Curt. Et.[5] 397 sq. et Vaniček ium II, 979 contra Fickium[3] II, 27. Notandum est radicem Sanscriticam utraque uti vi. Hoc certum est, verbum Indogermanicum aut „se satiare" aut „satiare" significavisse.

Apud Homerum utraque vis tantum in Iliade invenitur. Res, qua quis satiatur, in genetivo adici solet, semel in dativo instrumentali *Λ* 818. Praeter propriam vim apud Homerum iam impropria notio conspicua est.

I. Transitivum verbum proprie de vere satiando dicitur *I* 489 (*σε*) *ὄψου τ' ἄσαιμι προταμών*; *Λ* 818 *ἄσειν ἐν Τροίῃ ταχέας κύνας ἀργέτι δημῷ*; *Τ* 307 *μή με πρὶν σίτοιο κελεύετε μηδὲ ποτῆτος* | *ἄσασθαι φίλον ἦτορ*. Kruegerus[1]) aoristum *ἄσασθαι* in numerum ascribit eorum verborum, quorum formis medialibus inhaeret vis ac potestas passiva, *φίλον ἦτορ* accusativum relationis explicans. Sed iam Kuehnius[2]) Kruegeri sententiam refutavit adnotans: „(Kruegerus) neglexisse videtur activi quoque formis eandem notionem, quam ille passivam appellavit, infuisse". At etiam Kuehnius medium esse intransitivum ratus *φίλον ἦτορ* pro accusativo relationis accipit. Equidem potius similitudine exemplorum, ut *φθινύθειν κῆρ* reliquorumque, quae

---

1) Di. § 52, 9, 1.

2) De aoristi passivi formis atque usu Homerico, p. 25.

Ameisius in app. ad *ι* 74 enumerat, adducor, ut *φίλον ἦτορ* pro transitivo accusativo habeam verbumque medium esse indirecte reflexivum sive id, quo quem sua causa aliquid perficere indicatur, statuam. H. l. medium haud ita longe ab activi significatione distat. *Ἄσασθαι κῆρ* significat „cor suum, i. e. se ipsum satiare". Ut iam saepius, sic in hoc verbo tractando de circumscriptionibus *ἦτορ, θυμόν, κῆρ, φρένας,* quae in eiusmodi locutionibus, in quibus nos simpliciter utimur pronomine reflexivo, apud Homerum usitatissimae sunt, ad Ameisii app. ad *Z* 524 relego. Praeterea si Kuehnii sententiam probaremus, nobis accusativus relationis *φίλον ἦτορ* („heisst mich nicht vorher an Speise und Trank mich sättigen im lieben Herzen") abundare videretur, praesertim cum ille *Ω* 717 *ἄσεσθε κλαυθμοῖο* desit. Perverse L. Meyerus[1], qui nobiscum conspirans medium recte intellegit, transitivum accusativum reddit „zu sättigen meinen Leib".

Praeterea verbum trans. de vere satiando adhibetur *Ω* 211, sub imaginibus autem *E* 289 = *Υ* 78 = *X* 267. Hic dicas verbum et proprie et improprie dici. Denique verbum admodum translate *Σ* 281 usurpatur.

II. Intransitive verbum non adhibetur nisi in imaginibus aut metaphoris *Λ* 574 = *O* 317 *δοῦρα | λιλαιόμενα χροὸς ἆσαι,* similiter *Φ* 168 *λιλαιομένη χροὸς ἆσαι*; *Φ* 70 *ἐγχείη . . . | ἱεμένη χροὸς ἄμεναι ἀνδρομέοιο* (cf. Ameis. adnot. ad h. l.). His locis hasta tamquam animata et se corpore hominum satiare cupiens cogitatur.

Prorsus translate usurpatum verbum legitur *T* 402 *ἐπεὶ χ ἑῶμεν πολέμοιο,* si forma *ἑῶμεν*[2]) ad verbum *ἄω* reducenda est; *Ψ* 157 *γόοιο μὲν ἔστι καὶ ἆσαι*; *Ω* 717 *ἄσεσθε κλαυθμοῖο* (*ἄσεσθε* medium intransitivum est).

De forma *ἆσαι* intransitiva notione instructa hoc subiungam.

---

[1]) K. Z. XXII, 469.

[2]) Haec insolita forma cum veterum tum recentiorum sagacitatem et multiplicem industriam exercuit. Nihil certi de ea adhuc est expeditum. Conspicias praeter alias commentt. Buttmanni disputationem in lexil. II, 131 sqq., Spitzneri excurs. XXXI ac de variis derivationibus huius formae Seileri adnot. sub *ἑῶμεν*; cf. etiam L. Meyerum, K. Z. XXII, 473.

Veitchius[1]), ut ex infinitivo aoristi ἄσαι, quo quater transitivam contineri notionem vidit, intransitivam eiciat vim ac potestatem, ἆναι (inf. aor. II) pro ἆσαι iis locis, quibus ἆσαι intransitive legitur, proponit scribendum esse. At hoc propositum incertissimum est. Etenim scrupulus mihi eo inicitur, quod Veitchius formam ἆναι nusquam alibi traditam, quam ipse effinxit, in Homerum indidit pro ἆσαι, quam formam vi intransitiva praeditam quattuor locis *Λ* 574 = *Ο* 317; *Φ* 168; *Ψ* 157 omnes codices tuentur. Praeterea inter homines doctos ne constat quidem, utra significatio transitiva an intransitiva vetustior sit iudicanda; paene Fickio et Kuehnio[2]) assentior, qui intransitivam vim huius verbi principalem fuisse autumant. Postremo ex omnibus verbis, quae adhuc in hoc capite secundo enumeravi, elucet illam duplicem notionem plane non esse inauditam. Quapropter non video, cur in forma ἆσαι omnium codicum fide confirmata offendamus.

---

§ 5.

Sequuntur in appendice ea verba, quae secundum virorum doctorum opiniones duplicem usum, sed meo quidem iudicio solam alteram vim ac potestatem, aut transitivam aut intransitivam, habent.

A. De eis verbis, quae mea sententia tantum transitive usurpantur.

1. ἐρείδω.

De prima huius verbi notione nihil certi proferri potest; etenim verba huic affinia, quorum e significatione, quae sit verbi Indogermanici vis principalis, possit cognosci, in ceteris linguis Indogermanicis non reperiri videntur. Ac ne id quidem satis constat, quae sit etymologia illius verbi. Ut vero praetereamus Buttmanni[3]) suspicionem, qui in verbo ἐρείδω eandem stirpem atque in substantivo neutrius generis ἔρμα et Germanico nostro

---

[1]) Greek verbs s. ἄω, p. 107.

[2]) De aoristi passivi formis atque usu Homerico, p. 25.

[3]) Lexil. I, 111 sqq.

„Hort“ recurrere censet, quam quidem etymologiam recentiores improbarunt, Froehdii[1]) sententia, ἐρείδω cum Latina voce „ridica“ („Weinpfahl“) esse comparandum, Curtio[2]) maxime arrisit. At ex hac comparatione nihil ad principalem verbi vim constituendam concludi potest.[3])

Sed ut ad verbi usum veniamus, illud apud Homerum intransitive usurpatum non videtur; etenim iis locis Homericis, quibus homines docti verbum intransitivum subesse autumarunt, non modo simplicius, verum etiam rectius transitivus usus agnoscitur. Quamquam id nequit negari, aetate posthomerica usum intransitivum verbi apud poëtas, ut Aeschylum maximeque Aristophanem, et apud scriptores posteriorum temporum, ut apud Plutarchum, exstare.

Transeamus nunc ad tractandos singulos locos Homericos, quibus viri docti verbo addixerunt significationem intransitivam.

Sic sub intransitiva notione afferunt Passovius et Ebelingius in lexicis suis ex Iliade *Π* 108 *οὐδὲ δύναντο | ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι ἐρείδοντες βελέεσσιν*. Ebelingius h. l. verbum incommode reddit „an ihm anstemmend mit den Geschossen“. Nemo, opinor, erit, quin, ubi accurate perlegerit contextum et continuationem sermonis, obiectum aliquod et ad infinitivum *πελεμίξαι* et ad participium *ἐρείδοντες* e superioribus haud magno negotio non solum subaudiri posse, sed etiam necessario subaudiendum esse concedat. Ac quoniam ea verba, quae exscripsi, negative accuratius explicant id, quod indicant confirmative illa antecedentia *ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον*, aptissime, credo, ex istis verbis obiectum *σάκος* desumitur. Sic recte Ameisius versum illum interpretatur „obwohl sie den Schild schwer trafen mit Geschossen“ itemque Faesius.[4]) Nec nos offendere

[1]) K. Z. XXII, 263.

[2]) Et.[5] 724.

[3]) Quod L. Meyerus, vgl. Gr.[2] I, 1062, et Kuehnius, de aor. pass. formis etc., p. 27, primam vim verbi ἐρείδω esse intransitivam iudicaverunt, hoc magis finxerunt quam demonstraverunt. Kuehnio, si verbum utraque utitur vi, semper propemodum intransitiva notio, quam minutatim causativa vel transitiva vis ex activo expellere conetur, aetate superior esse videtur.

[4]) Doederleinii (hom. Gl. nr. 567) sententiae breviter mentionem facere velim. Ille enim ex *ἀμφ' αὐτῷ* obiectum *αὐτόν* ad *πελεμίξαι*

debemus in mutatione significationis, quia verbum saepius significat „premere aliquid", velut *N* 131 = *Π* 215 ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ; λ 426 σύν τε στόμ' ἐρεῖσαι.

Ἐρείδω porro lexicographi Ebelingius et Seilerus pro intransitivo acceperunt *Λ* 235 = *P* 48 νύξ', ἐπὶ δ' αὐτὸς ἔρεισε, βαρείῃ χειρὶ πιθήσας „er selbst drückte nach der Wucht des Armes freien Spielraum lassend". Sic Ameisius. Hic verbum esse reflexivum, i. e. actionem verbalem urgendi a subiecto profectam ad idem redire equidem non crediderim; immo vero actionem urgendi ad obiectum aliquod pertinere mea quidem opinione oportet. Nemo enim, si ista verba exaudiverit, actionem urgendi in hocce sententiarum ac rerum connexu ad hastam referendam esse negabit; quod obiectum quasi ante animos nostros obversatur, praesertim cum antegrediente verbo νύξε eius rei, qua pulsatur, cogitatio continetur. Nec magis molesta est omissio obiecti in hoc verbo quam in verbo ἱέναι, quod sine obiecto valet „hastas vel sagittas mittere", prout contextus exigit, veluti *P* 515 ἥσω γὰρ καὶ ἐγώ, φ 328 = ω 177 διὰ δ' ἧκε σιδήρου, quibus locis obiecta in superioribus diserte notata non sunt. Ceterum interpretatio illa „er stemmt sich nach" haud satis bonum sensum praebet, quandoquidem pugnator proprie non se, sed hastam promovet. Nec dissimiliter compositum ἐπερείδω, quod *H* 269 = ι 538 ἐπέρεισε δὲ ἶν' ἀπέλεθρον transitivum est, *E* 856 ἐπέρεισε δὲ Παλλὰς Ἀθήνη | νείατον ἐς κενεῶνα, quamquam Ebelingius dissuadet, ex eadem causa, quam modo in verbo simplici attuli, pro transitivo accipiendum est. Hic dubium esse nequit, quin verbum sit transitivum, quod in eodem versu ἔγχεϊ χαλκείῳ antecedit, unde obiectum ἔγχος χάλκειον facillime potest simul audiri.[1])

Ad extremum intransitiva vis verbi in editionibus ante Bekkerum (II.) et Dindorfium vulgo legebatur χ 450 καὶ δ' ἄρ' ὑπ' αἰθούσῃ τίθεσαν (scil. νέκυας) εὐερκέος αὐλῆς | ἀλλήλῃ-

---

et ἐρείδοντες suppleri vult. Quae opinio quam perversa sit, confestim is sentiet, qui illud οὐδὲ δύναντο αὐτὸν ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι ἐρείδοντες βελέεσσιν vertere studebit.

[1]) Idem docet La Rochius, Zeitschr. f. d. österreich. Gymnasien 1870, p. 135.

σιν ἐρείδουσαι, quam scripturam omnes recentiores editores in *ἀλλήλοισιν ἐρείδουσαι* mutaverunt itaque transitivum usum restituerunt. Etiam schol. V, si modo sub eius adnotatione *ἐπιτιθεῖσαι τοὺς νεκρούς* sententiam aliquam subicere volumus, hanc lectionem *ἀλλήλοισιν ἐρείδουσαι* haud dubie ante oculos habuit. De altera autem lectione *ἀλλήλῃσιν ἐρείδουσαι* iure dubitatur; etenim aperte permirum est, quod ancillae in mortuis efferendis sibi invicem innituntur. Maxime artificiosus nobis videtur Faesii ille conatus explicandi „je zwei trugen einen Leichnam, und eine bildete einen Widerhalt gegen die andere", quippe quo plus verbis istis supponatur, quam re vera in eis inest. Quapropter Kayserus in editione Faesiana ab hac falsa lectione ad rectam rediit, quae optimum praebet sensum „mortuos alios super alios coacervantes"; cf. etiam ψ 46 sq.[1]), ubi de cadaveribus procorum coacervatis dicitur *οἱ δέ μιν ἀμφὶ κραταίπεδον οὖδας ἔχοντες | κεἰατ' ἐπ' ἀλλήλοισιν*.

2. *ἁρμόζω*.

Curtius, Et.[5] 340, Vaniček ius I, 47 aliique primam significationem coagmentandi et accommodandi („fügen") statuendam esse consentiunt. Deliberant, an verbum denominativum sit ab *ἁρμός* („coagmentum, compages") deductum; cf. Curt., Verb.[2] I, 346.

Apud Homerum verbum significat „coagmentare, adaptare, efficere, ut quid sit accommodatum", cum trans. acc. constr. ε 247 (ex antecedente hemistichio accusativus *πάντα* subaudiendus est), ε 162 (medium hic obvium non multum ab activi significatione abest).

Tribus autem locis Iliadis nonnulli interpretes et lexicographi Homerici, in quibus Naegelsbachius, Kuehnerus[2]), Seilerus, Ebelingius, intransitivam potestatem subesse censuerunt. Γ 332 sq. *δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνεν | οἷο κασιγνήτοιο Λυκάονος, ἥρμοσε δ' αὐτῷ*; P 209—212 *ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. | Ἕκτορι δ' ἥρμοσε τεύχε' ἐπὶ χροΐ, δῦ δέ μιν Ἄρης | δεινὸς ἐνυάλιος, πλῆσθεν δ' ἄρα οἱ μέλε*

---

[1]) Cf. Eustath. 1933, 39.

[2]) Cf. Gr. Gramm.[2] § 373, 2 β.

ἐντὸς | ἀλκῆς καὶ σθένεος; *T* 384—385 πειρήθη δ' ἕο αὐτοῦ ἐν ἔντεσι δῖος Ἀχιλλεύς, | εἰ οἷ ἐφαρμόσσειε, καὶ ἐντρέχοι ἀγλαὰ γυῖα. (ἐφαρμόζω hoc uno loco apud Homerum invenitur.)

Quod iudicium multi recentiorum editorum et interpretum reiecerunt atque id merito. Considerantibus nobis *Γ* 333 nonne occurrit in tota Alexandri armatus descriptione (vv. 328—338) semper fere Alexandrum subiectum esse? Illud additamentum „lorica autem ei convenit" in descriptionem illustrissimam interiectum mihi quidem ieiunum et poëta indignum esse videtur. Praeterea (ut mirum non sit, quod lorica Lycaonis Alexandro statim convenit) nescio an subiecto mutato ὁ δέ vel simile quid exspectetur. — Iam Doederleinius[1]) rectissime intransitivam notionem h. l. improbavit et propter aoristum ἥρμοσε et propter grave pronomen αὐτῷ, cuius ponendi non satis magna causa est. Sed si verbum pro transitivo accipitur, obiectum θώρηκα ex antecedente enuntiato facillime suppleri potest. De huius loci interpretatione cf. adnotationes Ameisii ad h. l. et Faesii ad h. l. et *E* 99. Cur transitiva vis, quae per se est sine ulla offensione, non est praeferenda intransitivae?

Venimus ad *P* 210. Etiam hic transitiva notio aptissima est; Iupiter enim efficit, ut armatura Achillis Hectori conveniat.

Tertio loco *T* 385, si compositum ἐφαρμόζω pro intransitivo esset habendum, optativus praesentis ἐφαρμόζοι posceretur. Ceterum mirum esset, nisi arma a Vulcano confecta Achilli convenirent. Itaque h. l. verbum transitivum est.

Ceterum concedo causas a me contra intransitivam verbi vim allatas non satis graves esse ad intransitivam notionem damnandam. Post Homerum intransitiva verbi ἁρμόζω significatio usitata est.

3. πυκάζω.

Intransitiva significatio huius verbi, quae in universis Graecorum litteris semel tantummodo in Odyssea *λ* 320 inveniri dicitur, h. l. manifesto ex falsa interpretatione oritur.

Praemittam verbum denominativum esse ab ea stirpe, quae

---

[1]) Cf. Gloss. Hom. nr. 533.

adverbio πύκα („firmiter, dense") subest[1]), repetitum et ubique transitivo fungi significatu.

λ 319—320 πρίν σφωϊν ὑπὸ κροτάφοισιν ἰούλους | ἀνθῆσαι πυκάσαι τε γένυς εὐανθέϊ λάχνῃ.[2]) Etiam Faesius intransitivam notionem „priusquam genae operirentur lanugine" commendat. At, ut transitivam verbi tueamur significationem, simplicissime aptissimeque cum Ameisio aliisque ἰούλους accusativum subiecti vice fungentem et ad ἀνθῆσαι et ad πυκάσαι referendum esse puto, ita ut vertendum sit „priusquam pili molliores crescerent genasque operirent lanugine".

Grashofius[3]) vero interpretationem nostram ferri non posse arbitratur duabus ex causis: primum verbis ἰούλους πυκάσαι γένυς λάχνῃ tautologiam effici, quia vox ἴουλοι idem significet quod λάχνη; dein vocabulum ἰούλους significare barbam genis increscentem, quae quidem mentum (γένυς) operire nequeat. Quare Grashofius pro εὐανθέϊ λάχνῃ scribi vult εὐανθέα λάχνην. Quod quam inconsiderate proposuerit, nunc breviter explicare studebo. Omittam postpositionem illius accusativi subiecti vice fungentis εὐανθέα λάχνην mihi displicere, omittam illam coniecturam nulla codicum auctoritate niti: id solum commemorabo, neque ἰούλους idem esse quod λάχνην neque γένυς significare mentum. Etenim ἴουλοι sunt singuli pili, λάχνη contra sub imagine lanae, quacum voce Latina „lana" vox Graeca λάχνη confertur (cf. Curt. Et.[5] 344), significat cunctos pilos, qui ut mollis lana genas tegunt. Ἴουλοι porro nusquam barbam genis demissam significat, sed tantum primos molliores pilos, quos nos „Milchhaare, Milchbart" nominamus. In adnotatione Et. M. 472, 31 ἴουλοι· αἱ κατὰ παρειῶν ἐπ' εὐθείας ἐν πυκνότητι πρῶτον ἀναβλαστάνουσαι τρίχες, ad quam Grashofius provocat, additamentum κατὰ παρειῶν non debet nimium premi. Praeterea γένυς[4]), ut docet pluralis, non

---

[1]) Cf. Pfordten. p. 92; Curt., Verb.[2] I, 345: L. Meyer., vgl. Gr.[2] I, 823.

[2]) Stephanus et Passovius hunc locum in thesauris suis praetermiserunt.

[3]) Das Fuhrwerk bei Homer und Hesiod, Progr. Duesseldorf, 1846, pag. 7.

[4]) Quod ad etymologiam attinet, γένυς par est voci Latinae

mentum significat, sed malas sive maxillas, quae magnam partem genarum efficiunt.

4. *καταχρύπτω.*

Hoc verbum, tametsi alii etymologi[1]) aliam ad radicem revocaverunt, natura esse transitivum plerique concinunt.

Bis tamen lexicographi, ut Passovius et Papius, verbum intransitive esse positum censent idque in Odyssea.

δ 247 *ἄλλῳ δ' αὐτὸν φωτὶ καταχρύπτων ἤισκεν.* Hic iamdudum ab interpretibus Homericis *αὐτόν*[2]) ut pronomen reflexivum non modo ad verbum finitum, verum etiam ad participium relatum est. Sic iam recte schol. E interpretatur *ἀντὶ τοῦ καταχρύπτων ἑαυτὸν ὡμοιοῦτο.* Ceterum ille locus a criticis in interpolationis suspicionem vocatus est; cf. Ameisii app. ad δ 246.

Iam vero iidem lexicographi *καταχρύπτω* intransitivum interpretati sunt η 205 *εἰ δ' ἄρα τις καὶ μοῦνος ἰὼν ξύμβληται ὁδίτης, | οὔ τι καταχρύπτουσιν* vertentes „so verbergen sie sich durchaus nicht". Sed hic quoque alii interpretes, ut intransitivam notionem removerent, novam explicandi viam inierunt. Sic Kayserus in ed. Faes. *τὶ* pro transitivo accusativo accipi vult adnotans „sie verbergen nichts, allgemein, also auch ihre Gestalt nicht", quam interpretationem Ebelingius probare videtur. Cui sententiae compluria obnituntur: primum reputandum est eiusmodi dictionem „dei nihil occultant (ne formas quidem figurasve) in ingenium ac mores hominum, quos depingit nobis poëta, non convenire; etenim eiusmodi locutio est nimis artificiosa parumque definita. Praeterea in coniunctione *οὔ τι* pronomen *τι* nusquam apud Homerum transitivus accusativus

---

„gena" et Germanicae „Kinn", cf. Curt. Et.[5] 307. Significationes „gena" et „mentum" non solum in prisca lingua Indogermanica, sed etiam in linguis singulis, ut in nostra, fluctuare videntur. Cf. Kluge s. v. „Kinn".

[1]) Cf. Vaníček. II, 1090; Curt. Et.[5] 557. Secus iudicat Fickius[3] II, 74.

[2]) De casibus obliquis pronominis *αὐτός* pro pronomine reflexivo usurpatis vide exempla, quae ex Homero attulit Kruegerus, Di. § 51, 2, 4.

est, quoniam obiecta illiusmodi parum definita ab Homero abhorrent, sed accusativus relationis, ita ut οὔ τι significationem „nequaquam, neutiquam" recipiat. Itaque nobis una superest interpretatio Ameisii, quam Seilerus sequitur, „dei prorsus non dissimulant i. e. se deos esse" („so haben sie durchaus kein Hehl"), i. e., si conferas φαίνονται ἐναργεῖς 201, „apparent, quales re vera sunt". Hic res similiter se habet atque in verbo φαίνω, quod sine obiecto collocatum significat „Helligkeit verbreiten". Per se intransitiva notio illi loco haud ita inepta est; sed ea, cum nusquam alibi conspiciatur in ullo litterarum Graecarum monumento, vel hanc ob causam valde dubia fit. Obstat insuper principalis vis transitiva. Ac siquidem Ameisii interpretatio, ut credo, nullam habet offensionem, cur illam non anteponamus?

5. παύω.

Pottius, E. F. I, 280, verbum παύω (e παύ-jω ortum) cum verbo Sanscritico „svās-ajāmi" confert, quod significat „efficere, ut quis respiret". Fickius³ II, 153, transitivam notionem „gering machen" indicat principalem; cf. Curt. Et.⁵ 270; Vaniček. I, 529.

Frequentissime verbum transitive apud Homerum adhibetur. Sed uno Telemachiae loco δ 659 viri docti, in quibus sunt Hermannus (h. Cer. 351) et post eum grammatici Kruegerus, Di. § 52, 2, 6, et Kuehnerus, gr. Gr. II a p. 80, intransitivum verbi usum agnoverunt. Quo melius possim exponere, mihi transitivum usum h. l. etiam ex causis in contextu ac rerum continuatione positis magis placere, totum locum exscribam: ὣς ἄρα φωνήσας (i. e. Noëmon) ἀπέβη πρὸς δώματα πατρός, | τοῖσιν δ' ἀμφοτέροισιν (i. e. Antinoo et Eurymacho) ἀγάσσατο θυμὸς ἀγήνωρ. | μνηστῆρες δ' ἄμυδις κάθισαν καὶ παῦσαν ἀέθλων. | τοῖσιν δ' Ἀντίνοος μετέφη. Codices partim μνηστῆρες partim μνηστῆρας praebent. Accusativum, quem agnoscit etiam schol. Ambros. B (τοὺς μνηστῆρας δὲ οἱ δύο ἀρχηγοί, ὅ τε Ἀντίνοος καὶ Εὐρύμαχος, κατέπαυσαν τῶν ἀγώνων, ἐξ ὧν ἐτέρποντο) restituit Buttmannus[1]) eumque omnes recentiores editores iure secuti sunt (de codicum scriptura cf. La Rochium ad h. l.). Nam sensus et sententiarum nexus hanc scripturam commendat et quodam-

[1]) Ausf. Gr.² II, 264.

modo reposcit. Etenim si nominativum *μνηστῆρες* recipimus, nobis non satis perspicuum est, qua re proci moti sint, ut a certaminibus repente desisterent et considerent. Sin accusativum *μνηστῆρας* comprobamus, actiones singulae optime inter se cohaerent. Antinous et Eurymachus, qui certaminum non sunt participes, ira afficiuntur oratione Noëmonis. Quamobrem ipsi procos adducunt, ut congregentur. Nam exacerbati nuntio Noëmonis socios suos certiores facere volunt Telemachum navi profectum esse. Simulque Antinous, qui orationes ad procos habet, a sociis navem petere vult, ut Telemacho insidias instruat.

Post Homerum intransitivus huius verbi usus in imperativo *παῦε* potissimum observari posse videtur.

B. De eis verbis, quae mea opinione tantum intransitive usurpantur.

1. *περιτροπέω*.

Ut *παρατροπέω* a *παράτροπος*[1]), sic verbum *περιτροπέω* a *περίτροπος* deducendum esse videtur. Sane illud adiectivum *περίτροπος* in litteris Graecorum semel tantummodo invenitur in Plut. Lys. 12 *κίνησις περίτροπος*, ubi *περίτροπος* manifesto intransitivum praebet sensum. Omnino omnia ea adiectiva, quorum alterum membrum *-τροπος* est, apud Homerum intransitiva vel passiva vi sunt praedita; cf. *ἀπότροπος* „remotus, seiunctus“ § 372; *πολύτροπος* „multum versatus“ *α* 1; *κ* 330; *ὑπότροπος* „redux“ *Ζ* 501 etc.; apud posteros scriptores *παράτροπος* „aversus“ (Pind. Pyth. 2, 35 etc.).

Non verisimile esse mihi quidem videtur verba *παρατροπέω* et *περιτροπέω* ita esse conformata, ut ante simplex verbum *τροπέω* praepositiones *παρά* et *περί* collocarentur. Etenim exspectares illa composita esse transitiva, quia *τροπέω* a nomine *τρόπος* derivatum verisimile est transitivum fieri. At huic derivationi intransitiva utriusque verbi vis ac potestas repugnat. Verbum *περιτροπέω* omnibus locis pro intransitivo esse accipiendum mox exponam.

---

[1]) Cf. Pfordten. p. 22.

Sine ulla controversia verbum intransitive adhibetur *B* 295 ἡμῖν δ' εἰνατός ἐστι περιτροπέων ἐνιαυτὸς | ἐνθάδε μιμνόντεσσι. Sed interpretes valde ambigunt ac disceptant, utrum ι 465 (καρπαλίμως δὲ τὰ μῆλα, ταναύποδα πίονα δημῷ, | πολλὰ περιτροπέοντες ἐλαύνομεν) περιτροπέοντες transitivum sit an intransitivum. Duentzeri interpretationem „oves saepe huc illuc versantes, quia illae in contrarium, ut in monte pabularentur, tendebant" Ebelingio, ut videtur, probatam Ameisius in append. ad h. l. propter καρπαλίμως Duentzeri cogitationi illi obstans impugnavit.

Alii verbo similem tribuunt sensum ac verbo περιτέμνομαι, cf. e. c. λ 402 βοῦς περιταμνόμενος ἠδ' οἰῶν πώεα καλά („ab omni parte cingere, intercipere, i. e. rapere, praedari"). Gravissimis tamen causis impulsus hanc explicationem repudio. Primum enim is, qui diligentius illum locum inspiciet, notionem intercipiendi minime quadrare in contextum cognoscet; deinde quid sibi vult illud πολλά? Postremo, id quod caput est, ex primaria verbi notione se versandi ulla ratione enasci notionem intercipiendi nequit cogitari.

Quapropter intransitiva notio est statuenda. Sed intransitivam quoque significationem viri docti varie ac discrepanter reddiderunt. Haud dubie spernenda est Passovii et Papii interpretatio „nos saepe in omnes partes convertentes, i. e. viam saepe flectentes" propter καρπαλίμως praepositum, quod ut Duentzeri opinioni, ita huic quoque explicationi obnititur. Sensus potius est hic: „nos saepe (πολλά = πολλάκις) versantes, i. e. circumspicientes timore perterriti, ne Polyphemus ab ulla parte nos persequatur". Sic recte Ameisius, Faesius, Seilerus interpretantur. Id vero solum quaeri potest, quomodo illud περι in περιτροπέω intellegendum sit. Fortasse, ut Doederleinius[1]) censet, illud πολλὰ περιτροπέοντες non accipiendum est pro „uns nach allen Seiten wendend", sed simpliciter pro „uns oft umkehrend". Certe tamen Doederleinii causae si non ambiguae, at certe leves sunt. Crediderim περιτροπέω simpliciter posse significare „se vertere ad aliquem, sich umwenden, umkehren"; cf. περιστρέφομαι apud Plat. Lys. p. 207 A περιστρεφόμενος . . . θαμὰ ἐσκοπεῖτο ἡμᾶς.

[1]) Gl. Hom. nr. 667.

Paucis reliquis locis, quibus verbum praeter locos modo laudatos apud alios scriptores exstat, eadem recurrit intransitiva vis.

2. δίεμαι.

Hoc medium pertinet ad activum δίημι, cuius unam formam ἐνδίεσαν transitiva notione incitandi instructam Homerus praebet. Ex activo δίω haud dubie ex eadem radice qua δίημι prognato elucet radici vim intransitivam[1]) fugiendi vel currendi fuisse, quae vis in verbo δίω, ut iam Homerus docet, in generaliorem timendi notionem transiit. Nam semel tantum *X* 251 τρὶς περὶ ἄστυ μέγα Πριάμου δίον vetusta currendi notio servatur, reliquis autem locis notio timendi iam regnat.

Magna vero dissensio est inter lexicographos eo excitata, quod apud Hom. formae medii δίεμαι confusae esse videntur cum formis medii δίομαι. Ebelingius igitur, cum et indicativus praesentis δίομαι et imperfectum ἐδιόμην ab Homero absint, formas coniunctivi δίωμαι et optativi διοίμην, δίοιο etc. apud Homerum obvias pro formis medii δίεμαι, non δίομαι habet. Illi modi ex more aliorum verborum in -μι exeuntium, quorum coniunctivi et optativi accentum non in paenultima, sed in antepaenultima syllaba collocant (Ebelingius aperte cogitat de notissimis verbis ἄγαμαι, δύναμαι, ἐπίσταμαι, κρέμαμαι), ficti esse ei videntur. Huic tamen sententiae maxime repugnat forma optativi διοίμην, δίοιο; etenim exspectares e stirpe δίε, quae subest medio δίεμαι, optativum διείμην more optativorum τιθείμην et ἱείμην e stirpibus τιθε, ἱε genitorum formatum esse.

Curtius[2]) et formas istas Homericas (coniunctivum δίωμαι atque optativum διοίμην, δίοιο) et participium διόμενος apud Aeschylum aliquotiens obvium inde explanare studet, quod verbum δίεμαι ex ea declinatione, in qua suffixa verbalia sine vocali coniunctiva quam vocant ad stirpem verbalem adiunguntur, transgressum sit in eam declinationem, in qua suffixa cum vocali coniunctiva ad stirpem adnectuntur.

---

[1]) Cf. Curt. Et.[5] 236; L. Meyer., vgl. Gr.[2] I, 642. Eadem notio intransitiva inest in radice Sanscritica „dī" („festinare, volare"), quae cum verbis illis Graecis comparatur.

[2]) Verb.[2] I, 179; II, 107.

Quam suspicionem etsi perversam esse dicere nolo, tamen res mea quidem opinione aliter se habere potest. Etenim si significationis rationem et apud Homerum et apud posteros scriptores habueris, perspicies formis e *δίεμαι* fictis semper intransitivam notionem fugiendi vel verendi, qua altera notione scriptores posthomerici utuntur, inhaerere (cf. apud Homerum *δίενται* *Ψ* 475; *δίεσθαι* *M* 304; praeterea *δίεμαι* apud Aesch. in Pers. 700 „vereri" significans, ubi scriptura *δίεμαι* anteponenda est scripturae *δίομαι*), formis contra e *δίομαι* fictis semper transitivam notionem fugandi. Cf. *δίωμαι* *φ* 370; *ἐξαποδίωμαι* *E* 763; *δίηται* *H* 197; *O* 681; *Π* 246 [1]); *X* 189. 456; *δίωνται* *P* 110; *δίοιτο* *ρ* 317; *δίεσθαι* (infinitivus enim *δίεσθαι* et ad *δίεμαι* [cf. *M* 304] et ad *δίομαι* spectare potest) *M* 276; *Σ* 162; *ρ* 398; *υ* 343. Quibuscum locis Homericis loci apud scriptores posthomericos, imprimis apud Aeschylum obvii concinunt.

Ad medium *δίεμαι* referendum est activum in forma illa *ἐνδίεσαν* servatum, unde apparet activum verbi pariter ac multa alia activa causativam sibi induisse notionem. Ad formas autem medii *δίομαι* referendum est activum *δίω*. Ne mireris, quod medium *δίομαι* causativa, activum *δίω* intransitiva notione est praeditum. Haec causativa notio mediorum apud Homerum non inaudita est; cf. *ἑταιρίζομαι* „efficio, ut quis mihi socius sit, i. e. socium mihi capio" *N* 456 et *ἑταιρίζω* „comes, socius sum" *Ω* 335 multaque alia media a Doederleinio [2]) enumerata.

Cum medium discedat in duo verba, quae et forma et significatione distinentur, non video, cur non liceat Herodiano (*M* 276 et *Ψ* 475) praeeunte duo verba *δίημι* et *δίω* statuere ex eadem radice prognata, quorum alterum *δίημι* ob antiquitatem decli-

---

[1]) *Π* 246 *αὐτὰρ ἐπεί κ' ἀπὸ ναῦφι μάχην ἐνοπήν τε δίηται,* | *ἀσκηθής μοι ἔπειτα θοὰς ἐπὶ νῆας ἵκοιτο.* Sententiarum connexus, ut iam Doederleinius, Oeff. Red. p. 340, et Ameisius in app. ad h. l. monuerunt, necessario postulat, ut *δίηται* coniunctivus aoristi sit. Ad hunc aoristum medii rettulerunt activi illam formam *δίον* *X* 251. Idem quod de *δίηται* *Π* 246 fortasse iudicari licet de *δίηται* *X* 456 *δείδω, μὴ δή μοι θρασὺν Ἕκτορα δῖος Ἀχιλλεύς* | *μοῦνον ἀποτμήξας πόλιος πεδίονδε δίηται* | *καὶ δή μιν καταπαύσῃ ἀγηνορίης ἀλεγεινῆς* ob sequentem aoristi coniunctivum *καταπαύσῃ*.

[2]) Gl. Hom. nr. 172.

nationis multo rarius usurpabatur. Quapropter iure Seilerus et Autenriethius formas medii separaverunt.

3. πτήσσω.

Vix ei, qui totum huius verbi eiusque compositorum ac maxime affinis verbi πτώσσω usum respexerit, dubium esse poterit, quin verbum sit primitus intransitivum significetque „demittere corpus". Etenim illa verba semper solent intransitive usurpari excepto verbo πτήσσω, quod uno loco Homerico Ξ 40, qui et magistris antiquis et recentioribus interpretibus iure meritoque fuit suspectus, causativam notionem praebet. Hunc locum mox accuratius tractabo. Antea ea, quae etymologi de verbo praecipiunt, breviter referam. Vaničekius I, 539 verbum ex ea radice, cui transitiva notio feriendi vel trudendi inest, prognatum esse censet. Hoc tamen, si eum sequi vellemus, incertum subobscurumque esset, qua ratione illa significatio corporis demittendi manaverit ex ista radicis transitiva vi. Curtius in Et.[5] 61 huius verbi mentionem faciens de notione et origine tacet, L. Meyerus[1]) vero a nostra parte stat.

Ξ 40 ὁ δὲ ξύμβλητο γεραιός, | Νέστωρ, πτῆξε δὲ θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν Ἀχαιῶν, ut ad locum Homericum transeam, iam veteres critici, ut supra dixi, in transitiva verbi significatione offenderunt. Itaque Aristarchus hunc locum condemnavit, Zenodotus, Dionysius Sidonius, Herodianus legerunt πῆξε, quam lectionem unus codex exhibet, alii grammatici πλῆξε. Quoquo modo res se habet, mutationes grammaticorum arridere nobis non possunt, quia verbis πήγνυμι et πλήσσω tribuuntur translatae significationes; sed exempla, in quibus illae translatae notiones reperiantur, nusquam alibi exstant. Hoc constat, genuinam lectionem in textu Homerico πτῆξε fuisse. Ad Aristarchi iudicium adiuvandum aliae causae accedunt; neque enim licet illum versum tantum ob mirum usum causativum pro suppositicio habere. Manifesto Ἀχαιῶν de tribus illis heroibus vulneratis Diomede, Ulixe, Agamemnone, ad quos ille genetivus referatur oportet, non apte dictum est. Quid? quod Fulda in egregia illa dissertatione, quam conscripsit de vocabulorum θυμός et

---

1) Vgl. Gr.[2] I, 604. 825.

φρήν usu abundante[1]), eiusmodi coniunctionem velut *πτήσσειν θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν* Homero ignotam esse demonstravit. Idem cadit in coniunctiones *πηγνύναι* et *πλήσσειν θυμόν,* quas supra iam perstrinxi. Quibus causis subnectam hoc: quam inutilis et ineptus versus iste sit, inspicienti e contextu patebit; etenim iam in versibus 38 sq. *ἄχνυτο δέ σφιν | θυμὸς ἐνὶ στήθεσσιν* commemoratur tres illos heroas maerore esse affectos. Praeterea Nitzschio[2]) auctore conicere licet, qua causa versificator aliquis sit motus, ut hunc versum in textum insereret. Versum enim addidit, ut praecedens illud *ὁ γεραιός,* quod per se est perspicuum, accuratius explicaret. At illud ipsum nomen additum *Νέστωρ* versificatorem prodit; nam iste neglexit Homerum voce *γεραιός* semper substantivo, non adiectivo usum esse. Quapropter iniuria ille versus a Duentzero, Dindorfio, La Rochio in textu servatus est.

Notandum est transitivam notionem verbi *πτήσσω* praeter hunc locum Homericum insiticium semel tantummodo in universis Graecorum litteris apud scriptorem aetate postremum Paul. Sil. ecphras. 1, 26 legi. Sed notio, quae invenitur illo loco, plane dissimilis est ei notioni, quae loco Homerico subest; nam in coniunctione *πτήσσειν ζυγόν,* quam praebet Paul. Sil., accusativus aeque atque in multis aliis verbis primitus intransitivis[3]) apponitur, ut id significet, propter quod quis corpus demittit timide vel omnino se timidum praebet.

---

[1]) l. l. p. 41.

[2]) Sagenpoesie der Griechen, Braunschweig 1852, p. 170.

[3]) Eiusmodi accusativus iam apud Homerum usitatissimus est; reperitur enim apud eum in hisce verbis simile quid ac *πτήσσω* significantibus: *πτώσσω* ex eadem stirpe qua *πτήσσω* prognatum, cf. Y 427 *οὐδ᾽ ἂν ἔτι δὴν | ἀλλήλους πτώσσοιμεν,* χ 304 *ταὶ μέν τ᾽ ἐν πεδίῳ νέφεα πτώσσουσαι ἵενται, αἰδέομαι, αἰσχύνομαι, ἀτύζομαι, δείδω, ὑποδείδω, ῥιγέω, ταρβέω, τρέω, ὑποτρέω, τρομέω, τρομέομαι, ὑποτρομέω, ὑπεκπροθέω.*

Corrigenda.

In pag. 47 sexto decimo versu est pro „attnli“ legendum „attuli“.
In pag. 96 tertio versu est pro „διvθήτηv“ legendum „διvηθήτηv“.

HERMANNUS PUSCH:

QUAESTIONES ZENODOTEAE.

In Zenodoti Ephesii studiis examinandis et illustrandis cum nostra aetate viri docti, imprimis Duentzerus[1]), Ribbeckius[2]), Roemerus[3]) haud exiguam operam consumpserint, solam fere Homericam Zenodoti recensionem tractandam sibi proposuerunt, cetera eius opera aut attigerunt aut prorsus neglexerunt, ut, quid Zenodotus praeter diorthosin praestiterit, nondum sit satis ab omni parte enucleatum. Quam ob rem disquisitionem reliquiarum Zenodotearum omissa recensione Homerica[4]) instituere inutile esse non videtur, quippe cum ad Zenodoti Ephesii artem et rationem adhibitam in studiis grammaticis, de qua re satis discrepant viri docti, recte intellegendam nonnihil lucis inde afferri posse nobis persuaserimus. Cum autem res ita sit comparata, ut de libris et sententiis, quae sub Zenodoti nomine circumferuntur, plerumque dubitatio oriatur, utrum Ephesio an alii homini eiusdem nominis sint tribuendae, facere non possumus, quin omnino Zenodotos grammaticos ad partes vocemus.

Quas quaestiones ita absolvere constituimus, ut accurate perpensis, quae adhuc proposuerint viri docti, a Zenodotorum nominibus vel cognominibus investigandis exorsi de singulis grammaticis quid possit proferri disseramus neglecta, ut antea diximus, Zenodoti Ephesii recensione Homerica.

---

[1]) De Zenodoti studiis Homericis. Gotting. 1848.

[2]) Zenodotearum quaest. spec. I. Diss. Berol. 1852; Philol. VIII p. 652—712; IX p. 45—73.

[3]) Ueber die Homerrecension des Zenodot. Abhandl. der philos. philol. Klasse der kgl. bair. Akad. der Wissensch. XVII p. 639—722.

[4]) Computationem dierum Iliadis Zenodoteam, quod a recensione Homerica separari vix potest, ab hac disputatione abesse voluimus.

Pars prima.

Inter Zenodotos primum tenet locum Ephesius, de quo Suidas s. v. *Ζηνόδοτος* haec exhibet:

Ζηνόδοτος Ἐφέσιος, ἐποποιὸς καὶ γραμματικός, μαθητὴς τοῦ Φιλητᾶ, ἐπὶ Πτολεμαίου γεγονὼς τοῦ πρώτου· ὃς καὶ πρῶτος τῶν Ὁμήρου διορθωτὴς ἐγένετο καὶ τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθηκῶν προὔστη καὶ τοὺς παῖδας Πτολεμαίου ἐπαίδευσεν.

Quibus in verbis cum de nomine nihil insit difficultatis (nam apparet Zenodotum hunc Ephesi natum Alexandriae domicilium constituisse), quaestio exsistit difficillima, quid censeamus de aetate definienda, qua in re varie versati sunt viri docti. Atque ut finibus quam angustissimis circumscribere conemur, quonam anno sit natus Zenodotus Ephesius quoque mortem obierit, haud ad nostram disputationem pertinere putavimus, quam ob rem in universum qua aetate Zenodotum vitam degisse mihi persuaserim exposuisse satis habeo.

Veniunt autem in censum praeter Zenodoti vitam, quam paulo supra adscripsimus, ea quae Suidas sive Hesychius de Aristophane tradidit: *Ἀριστοφάνης Βυζάντιος γραμματικός, υἱὸς Ἀπελλοῦ ἡγουμένου στρατιωτῶν, μαθητὴς Καλλιμάχου καὶ Ζηνοδότου, ἀλλὰ τοῦ μὲν νέος, τοῦ δὲ παῖς ἤκουσε κτλ.*

Iam primum disserendum est de notione *γεγονώς*, quae occurrit in vita Zenodoti. Quodsi reputas eum, qui vitam composuit, exhibentem *ἐπὶ Πτολεμαίου γεγονὼς τοῦ πρώτου* et deinde *τοὺς παῖδας Πτολεμαίου ἐπαίδευσεν* certe utroque loco de Ptolemaeo primo cogitasse[1]), dubium esse non potest, quin

[1]) Cf. Gercke, Alexandrin. Stud., Rhein. Mus. XLII p. 602 adn. 4.

vox γεγονώς significet aetatem, qua floruerit Zenodotus, Buschii[1]) autem sententia, qui intellexit natales, improbanda sit. Nam verisimillimum] esse videtur Hesychium rettulisse in Ptolemaei primi tempora ἀκμήν Zenodoti, quem regis puerorum educatorem factum esse tradidit. Quae vocis γεγονώς interpretatio vel ea re commendatur, quod apud Suidam[2]) usitatissima est. Statuit igitur Hesychius Zenodotum fuisse Ptolemaei primi s. Soteris aequalem.

Quae temporum computatio ab Hesychio tradita num ab omni parte recte se habeat, iure dubitaverunt viri docti propter testimonia aliunde repetita. Neque enim verisimile est Zenodotum et Ptolemaei Soteris puerorum educatorem et Philetae discipulum[3]) et Aristophanis magistrum[4]) fuisse. Aristophanes enim natus est anno fere 260[5]), ut Zenodotus, qui eum puerum[6]) instruxit, vix ante a. 245 diem supremum obire potuerit. Quod si tenemus, non miramur, quod Zenodotum disciplina Philetae Coi usum esse traditum est, quem ante annum 336 natum[7]) esse et aetate Ptolemaei Soteris inter vivos fuisse, quippe qui docuerit Philadelphum[8]), Hesychius, ut alia mittamus, testatus est.

At quomodo Zenodotus Ptolemaei primi liberorum educator dici potuerit, non intellegitur, id quod primus Manso[9])

---

[1]) De bibliothecariis alexandrinis qui feruntur primis. Diss. Rostoch. 1884, p. 4.

[2]) Cf. E. Rohde, Rhein. Mus. XXXIII p. 161.

[3]) Cf. vitam Zenodoti.

[4]) Cf. pag. 4.

[5]) Cf. Gercke, Alex. Stud., Rhein. Mus. XLIV p. 257.

[6]) Spectant l. c. verba τοῦ δέ ad Zenodotum; cf. Clinton, Fasti Hell. III p. 407. Kr.; Ritschl, Chronologie der ersten alexandrinischen Bibliothekare, Opp. I p. 66; Susemihl, Anal. Alex. chronol. Ind. lect. Gryphisw. 1888/89, p. XVII. Aliter censuit Busch l. c. p. 6, qui recedens ab explicatione simplici sine iusta causa illud ἀλλὰ τοῦ μὲν νέος rettulit ad Zenodotum. — Ceterum cum Aristophanem Zenodoto morte abrepto a Callimacho instructum esse verisimile sit, iure ex hoc loco colligitur Callimachum post Zenodotum mortuum esse.

[7]) Cf. Suid. s. v. Φιλητᾶς: ὤν ἐπί τε Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου. Ritschl p. 66. 72; Busch p. 3; Susemihl p. XXVII.

[8]) Cf. Suid. s. v. Φιλητᾶς.

[9]) Vermischte Schriften I p. 291.

contendit, quem secuti sunt Ritschelius alii. Nam cum post Philadelphum natum, cuius natales ad a. 309 referuntur, Ptolemaeus Soter filium, quantum scimus, non genuerit, puerorum regis educator Zenodotus esse non potuit. Neque enim de Philadelpho, ut non dicamus de ea re, quod complures regis filii commemorantur, cogitare licet, atque hac quidem de causa. Cum Zenodotus, etiamsi concedimus eum vitam usque ad annos octoginta produxisse, ante a. 325[1]) natus esse non possit, Philadelphum, qui natus est a. 309, educandum ei traditum esse a probabilitate abhorret, quod nimis exiguum annorum spatium inter utriusque aetatem intercedit.

Quodsi consentiunt inter se testimonia, Zenodotum fuisse Philetae discipulum Aristophanis magistrum, pronum est suspicari male se habere, quae de Zenodoto Soteris filiorum educatore perhibentur. Quae sententia haud scio an etiam hoc argumento commendetur. Dixit enim Duentzerus[2]) Zenodotum Philadelphi educatorem non fuisse, quia Philadelphus ipse Philetae discipulus aeque ac Zenodotus fuerit. Etsi negari non potest hoc argumentum per se grave non esse, cum fieri potuerit, ut Zenodotus Philetae disciplina usus sit, postea utriusque Philadelphus[3]), tamen hanc potissimum rationem intercessisse iam non est cur putemus.

Duae autem, si recte hucusque versati sumus in hac quaestione tractanda, exstant ratiocinandi viae, altera, ut narrationem, quae ad filios educandos spectat, prorsus falsam putemus[4]), altera, ut Hesychium ad Ptolemaei primi s. Soteris aetatem rettulisse censeamus, quae Ptolemaeo altero s. Philadelpho rege facta tradere debuerit. Neque dubium esse potest, quin haec explicatio sit praeferenda. Nam cur quae de Zenodoto regis puerorum educatore traduntur, commenticia ducamus, causa satis iusta non est; contra Zenodotum floruisse Ptolemaei secundi

---

[1]) Cf. Heffter, De Zenodoto eiusque studiis Homericis, Progr. Brandenburg. 1834, p. 4 (annum proposuit 320); Busch p. 4 (c. ol. 116); Ritschl p. 67. 72 (c. Ol. 114/115); Susemihl p. XXVII (c. 330—320).

[2]) pag. 23 adnot. 1.

[3]) Cf. Parthey, Das alexandrin. Museum, 1838, p. 71; Heffter p. 3; Busch p. 4.

[4]) Daub, Studien zu den Biographica des Suidas, 1882, p. 81.

aetate eiusque filios educasse multum habet probabilitatis. Philadelphi enim ad tempora revocatur Zenodotus a Tzetza in Prolegomenis scholiorum ad Aristophanem.[1]) Accedit quod verba *τοὺς παῖδας Πτολεμαίου ἐπαίδευσεν* aptissime referuntur ad Ptolemaei Philadelphi filios. Qui cum a. 283 in matrimonium duxisset Arsinoen, filiam Lysimachi[2]), tres ex ea tulit liberos: Ptolemaeum, Lysimachum, Berenicen.[3]) Quodsi de Philadelphi filiis cogitamus, illud *τοὺς παῖδας Πτολεμαίου ἐπαίδευσεν* bene se habere concedes.

Sequitur, ut explicemus, quid sit statuendum de Hesychii verbis, qui Zenodotum Soteris aetate floruisse et eius filios educasse tradidit. Atque ut non dicamus de Partheyi[4]) coniectura, quae parum videtur probabilis, aut *πρώτου* in *δευτέρου* corrigendum aut fortasse *μαθητὴς τοῦ Φιλητᾶ ἐπὶ Πτολεμαίου γεγονότος τοῦ πρώτου* legendum esse dixerunt viri docti.[5]) Daubius[6]) censuit Zenodotum revocatum esse ad Ptolemaei primi imperium, ne, cum Philadelpho rege Callimachum floruisse proponatur, Ptolemaeo tertio Eratosthenem et Apollonium, primi Ptolemaei aetas illustris grammatici mentione careat. Quas coniecturas a probabilitate abhorrere minime contendo tamen res, ut mihi videtur, faciliorem habet explicatum. Nihil enim obstat, quominus censeamus *ἀκμήν* Zenodoti ab Hesychio relatam esse ad Soteris tempora, quia fortasse iam tum regis iussu instituendae bibliothecae Alexandrinae[7]) negotiis interfuit, et confusa esse praeterea quae ad Ptolemaei primi et quae ad alterius aetatem spectent. Ceterum hac de re iudicium certum fieri posse praefracte est negandum.

---

[1]) Cf. Ritschl, Opp. I p. 206.

[2]) Cf. Droysen, Geschichte des Hellenismus, III, 1 p. 265.

[3]) Cf. schol. Theocr. 17, 128. Busch p. 5. 6.

[4]) l. l. p. 71: „Will man bei Suidas die Worte *τοῦ πρώτου* als späteren Zusatz weglassen, so könnte Ptolemaeus Philadelphus gemeint sein und dann hat es Nichts Unwahrscheinliches, dass dieser König seinem gleichaltrigen Mitschüler Zenodot die Erziehung seiner Kinder anvertraut habe."

[5]) Rohde p. 173; Flach, Hesych. Miles. Onomat. quae supersunt, 1882, pag. 80.

[6]) l. l. p. 81.

[7]) Certum fundationis bibliothecae annum constitui non posse docuit Ritschl l. c. p. 68; cf. Busch p. 2.

Sed haec hactenus. Satis enim mihi comprobasse videor Zenodotum Ephesium temporibus Ptolemaei Philadelphi floruisse, etsi eum iam antea i. e. extremis Soteris regiminis annis gloriam litterarum studiis assecutum esse verisimile est.

Praeter Zenodotum Ephesium Suidas mentionem facit Zenodoti Alexandrini verbis his:

Ζηνόδοτος Ἀλεξανδρεύς, γραμματικός, ὁ ἐν ἄστει κληθείς. πρὸς τὰ ὑπ᾽ Ἀριστάρχου ἀθετούμενα τοῦ ποιητοῦ. ἔγραψε[1]) *πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν. περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας. λύσεις Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων. εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν καὶ ἄλλα συχνά.*[2])

Quibus de verbis quantopere disceptaverint viri docti, ex quo Wolfius „Prolegomena ad Homerum" publici fecit iuris, dici vix potest. Quaestionis totius cardo in ea re vertitur, quod cum praeter Zenodotum Alexandrinum in veterum testimoniis Zenodoti Mallotae saepius et Cratetei semel nomen perhibeatur, diiudicandum est, utrum haec tria vel quattuor cognomina *Ἀλεξανδρεύς, ὁ ἐν ἄστει, ὁ Μαλλώτης, ο Κρατήτειος* ad unum an ad plures grammaticos, quibus Zenodoti fuerit nomen, spectent; accedit quod Suidae vel Hesychii locus corruptela carere non videtur. Atque eorum sententia[3]), qui unum praeter Zenodotum Ephesium sibi finxerunt, ea re potissimum nititur, quod in tabula Hesychiana Alexandrino liber *πρὸς τὰ ὑπ᾽ Ἀριστάρχου ἀθετούμενα* attribuitur, ut haud sine veri specie eundem Crateteum nominari tibi persuadeas; Zenodoti autem Mallotae doctrinam, qua de re infra disseremus, ad Cratetis proxime accedere neminem fugit. Cum ab horum virorum doc-

---

[1]) Hanc interpunctionem praebet codex praestantissimus Parisinus A.

[2]) Legitur *συχνά* ex auctoritate codicum ABV pro vulg. *ἄλλα πολλά*; cf. Suid. s. v. *Δαμάστης Σιγειεύς*; *Σαραπίων* alia.

[3]) Wolf, Prolegg. ad Hom. p. 199[2]; Graefenhan, Geschichte der klass. Philol. im Alterthum I p. 419, II p. 121; Wegener, De aula Attalica p. 158; Heffter l. l. p. 2; Osann, Quaestiones Hom. I p. 12. 13; Meier, Quaest. Andoc. VI (= Opp. academ. II p. 51); Wachsmuth, De Cratete Mallota, Lips. 1860, p. 6; Schrader, Porphyrii quaest. Hom. rel. p. 431; La Roche, Hom. Textkrit. p. 76; Daub l. c. p. 81; Christ, Griechische Litteraturgesch. p. 455 (Handb. d. klass. Alterthumswiss. vol. VII).

torum parte me stare negem, ante omnia id dico nihil habere miri, quod in grammaticorum numero Zenodoti plures occurrunt; nam etsi Muetzellio disputanti[1]) „multis autem diversissimae aetatis grammaticis quum illud nomen (sc. Zenodoti) fuerit inditum sqq." non plane assentior, tamen non rarum Zenodoti nomen exstitisse apud Graecos satis constat.

Sed redeo, unde deflexi. Qui Zenodotum Alexandrinum et Mallotam cognominatum eundem esse probare studuerunt, operam dederunt, ut hanc nominum diversitatem explicarent. Et Heynii[2]) quidem sententia reicienda mihi videtur, qui adnotat pro „Zenodoto Mallota" fortasse „Cratetem Mallotam" scribendum esse; nam errorem talem semel admissum esse concedi potest, non saepe. Neque minus omni probabilitate caret Daubii coniectura, qui aut cum Heynio Cratetis nomen pro Zenodoti restituendum aut Cratetis cognomen falso Zenodoto Crateteo attributum esse censuit. Wolfius, cuius argumentationem pars virorum doctorum sunt amplexi, nominum diversitatem Alexandrini et Mallotae — cetera enim nunc mitto — explicare conatus est dicens eam ita natam esse, ut „ab aliis a patria Mallotes, ab aliis ex more aetatis illius Alexandrinus a domicilio sit dictus". Attamen etsi ab urbe, cuius civis aliquis factus est, cognomen ei inditum esse satis constat[3]), in vita Zenodoti Alexandrini hanc rationem intercedere posse nego. Nam cum Zenodotus Ephesius, qui inter eiusdem nominis grammaticos, quantum scimus, antiquissimus et praeclarissimus fuit, e patria cognomen duxerit, verisimile est ceteros eodem modo fuisse notatos, ut probabilius esse videatur Hesychium vel eum quem exscripsit sedem, unde Zenodotus ille altero loco commemoratus erat oriundus, quam civitatem, in qua domicilium collocavit, perhibuisse. Quam sententiam etiam alia re commendari censeo. Zenodotus enim Ephesius, postquam Alexandriam commigravit, certe Alexandrinus est factus, ut alterum Zenodotum grammaticum, qui Malli erat natus, a domicilio Alexandria, quo uterque est usus, cognomen duxisse vix crediderim. Quae cum ita sint, Zenodotum, quem Hesychius

[1]) De emendand. theog. Hesiod. p. 281.

[2]) Var. lectt. et observatt. in Iliadem VI p. 498.

[3]) Cf. Suid. s. v. Ἀριστοφάνης: Ῥόδιος ἢ Λίνδιος, θέσει Ἀθηναῖος κτλ. Ἀρίσταρχος: θέσει Ἀλεξανδρεύς, τῇ δὲ φύσει Σαμοθρᾴξ.

praeter Ephesium profert, Alexandriae natum esse censeo. Iam sequitur, ut de cognomine *ο ἐν ἄστει* disseramus, qua de re non consentiunt viri docti. Et Daubius quidem coniecit hoc nomen ita esse interpretandum, ut a Zenodoto, qui Epheso Alexandriam se contulerit et Alexandrinus factus sit, separetur is, qui natus sit in urbe ipsa, ubi aetatem degit. Neque tamen, ut hanc viam explicandi comprobem, impetrare a me possum; nam in hoc cognomine vocabulum *γεγενημένος* vel simile subaudiendum esse exemplis demonstrare difficile sit, cum verbi substantivi vim facillime adieceris. Aeque reicio sententiam Duentzeri, qui p. 25 dicit Zenodotum „tam constanter in hac urbe sc. Alexandria domicilium fixisse, ut inde *ὁ ἐν ἄστει* diceretur"; nam et artificiosior mihi esse videtur neque Zenodotum quendam grammaticum modo hic modo illic sedem collocasse traditum est. Immo vero Schneiderum[1]), quem secutus est Schmidtius[2]), iure contendisse arbitror Zenodoto *τῷ ἐν ἄστει* cognominato alterum opponi, qui *ἐν αὐλῇ* aut *ἐν προαστείῳ* aut *ἐν κωμυδρίῳ* commoratus sit. Qua de re etsi assentior his viris doctis, tamen errasse mihi videntur, quod hoc cognomen Zenodoto Alexandrino eam ob rem inditum esse censuerunt, ut a Mallota distingueretur, cum de Ephesio non cogitaverint, quem Alexandrinum factum esse supra docuimus. Putat enim Schneiderus assentiente Schmidtio Zenodoto *τῷ ἐν ἄστει κληθέντι* opponi Zenodotum Mallotam, qui in vico[3]) prope Alexandriam sito vixerit. Quam coniecturam ineptam esse etsi contendere non audeo, tamen novam proponere non dubito, qua comprobata non opus est putare Zenodotum Mallotam quoque Alexandriae aetatem degisse; neque enim quidquam hac de re est traditum. Distinguitur Zenodotus *ὁ ἐν ἄστει* ab Ephesio, qui in regia est versatus; nam et regis puerorum[4]) educatorem eum fuisse vidimus et in museo, quod regiae fuit pars[5]), sedem habuisse, qui bibliothecae

---

[1]) Jenaer Allg. Litt. Zeitung 1848, nr. 218.

[2]) Zeitschrift für die Alterthumswiss. 1858, p. 253.

[3]) Cf. Suid. s. v. *Καλλίμαχος . . . . πρὶν δὲ συσταθῇ τῷ βασιλεῖ γράμματα ἐδίδασκεν ἐν Ἐλευσῖνι κωμυδρίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας.*

[4]) Cf. p. 124. 125.

[5]) Strabo p. 793: *τῶν δὲ βασιλείων μέρος ἐστὶ καὶ τὸ μουσεῖον ἔχον περίπατον καὶ ἐξέδραν καὶ οἶκον μέγαν ἐν ᾧ τὸ συσσίτιον τῶν μετεχόντων τοῦ μουσείου φιλολόγων ἀνδρῶν.*

praefuit, apparet. Ceterum hanc explicandi rationem ea re stabiliri dico, quod occurrit cognomen ὁ ἐκ μουσείου.[1])

Denique Schmidtii coniecturam adnotaverim, qui pro verbis ὁ ἐν ἄστει fortasse ἐνστάτης[2]) legendum esse censuit; sed neque opus est mutatione, si recte exposuimus, neque liber πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα, quem Schmidtius Zenodoto Alexandrino tribuendum esse sibi persuasit, inter ἐνστατικούς eum referre sinit.[3])

Quodsi demonstravimus Zenodotum Alexandrinum a patria hoc cognomen accepisse, ea certe restat ratiocinandi via, ut Zenodotum Alexandriae natum a sede Mallo, quo se postea contulerit, cognomen Mallotae duxisse contendamus. Sed haec sententia dubitationibus tam gravibus est obnoxia, ut eam probare non possim. Nam primum Zenodotum Ephesium a patria cognomen cepisse nemo nescit, ut, si mentio fit Zenodoti Mallotae, hunc Malli natum esse verisimile sit; deinde in ea re est offendendum, quod, si Zenodotum Mallotam et Alexandrinum eundem statuimus, esse ad eum quattuor redeunt cognomina: Ἀλεξανδρεύς, Μαλλώτης, ὁ ἐν ἄστει, Κρατήτειος — nam hoc nomen convenire Zenodoto Mallotae infra demonstrabitur —; tum causa esse non videtur, cur Zenodotus, qui Alexandria oriundus nomen ὁ ἐν ἄστει acceperat, postea, si Mallum transmigraverit, Mallota nominatus sit neque cognomen illud satis singulare retinuerit; praeterea cum tabula Hesychiana operum Zenodoti Alexandrini ita sit comparata[4]), ut pristinam formam depravatam esse nemo non intellegat, remoto libri πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα titulo, qua re nititur argumentum gravissimum eorum, qui Zenodotum Alexandrinum et Mallotam eundem esse censent, facillime locus emendatur, ut mihi quidem videtur. Denique mirum est in reliquiis, quae sub Zenodoti Mallotae nomine circumferuntur, locum non esse, qui spectet ad eos libros, quorum tituli in tabula Suidiana inde a verbo ἔγραψε exstant[5]); contra

---

[1]) Affero exempli gratia Suid. s. v. Θέων: ὁ ἐκ μουσείου.

[2]) Cf. Suid. s. v. Πτολεμαῖος γραμματικός: ὁ ἐπιθέτης κληθείς, sim.

[3]) Schrader l. l. p. 431.

[4]) Cf. p. 131.

[5]) Cf. p. 134.

illud est tenendum apte referri ad librum *πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα*, quem a genuina librorum Zenodoti Alexandrini enumeratione abfuisse probare studebimus, scholion T ad Il. ν 730 (Eust. 957, 10), ubi nominatur Zenodotus Mallota. Quae argumenta si collegeris, vix credideris eam rationem probabilem esse, ut Zenodotum Alexandriae natum postea Malli commoratum esse indeque cognomen accepisse censeamus.

Distinguendos igitur esse Zenodotum Alexandrinum et Mallotam[1]) verisimillimum est.

Restat, ut diiudicemus, quid sit statuendum de Zenodoto illo Crateteo, cuius semel mentio fit in scholiis Ven. A ad Il. ψ 79. Atque si legimus *Ζηνόδοτος ὁ Κρατήτειος*, facere non possumus, quin hunc Zenodotum aliis eiusdem nominis grammaticis, qui Cratetis scholae non adhaeserint, opponi arbitremur, ita ut Crateteum unum Zenodotum fuisse iure colligas. Neque dubium esse potest, quin Mallotae cognomen Cratetei sit tribuendum, quod scholiis, quae ad eum redeunt quaeque infra proponam, clare apparebit. At quaerat quispiam, cur non potius Zenodotum Alexandrinum Pergamenorum scholae sectatorem putemus, quippe qui Hesychio[2]) auctore librum *πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα* composuerit. Qua in re illustranda, quid accurata interpretatione vitae Zenodoti Alexandrini, quam exhibuit Hesychius, proficiamus, nunc est circumspiciendum.

Atque ut non dicamus de Duentzeri[3]) opinione, qui in enumeratione librorum offendit dicens: „verba *ἔγραψε πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν* ante *πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα* ponenda videntur, ne scripta ad Homerum pertinentia male dirimantur", cum et liber ille de diis conscriptus a rebus Homericis minime abhorruisse videatur (qua de re infra dicemus) et apud Suidam similia saepius reperiantur[4]), collocatio verbi

[1]) Cf. B. Thiersch, Ueber das Zeitalter und Vaterland des Homer, p. 26; Muetzell p. 281; Duentzer p. 25; Schneider l. l. nr. 218; Flach, Glossen und Scholien zur hesiodeischen Theogonie, 1876, p. 110. In medio reliquit quaestionem Schneidewin, Philol. II p. 764.

[2]) Ita brevitatis causa scribere mihi liceat, quamquam ad epitomam libri Hesychiani vita referenda est.

[3]) Cf. p. 23 adn. 2.

[4]) Cf. Suid. s. v. *Ἡρακλέων Αἰγύπτιος*: *ἔγραψεν ὑπόμνημα εἰς*

ἔγραφε, ante quod in codice optimo Parisino A interpungitur, scrupulum nobis iniciat necesse est, quippe quod ex regulis enarrandi et ex Hesychii ratione scribendi offendat, qui in vitis scriptorum postquam de nomine, sede, schola, aliis rebus disseruit, plerumque ἔγραψε vel simile verbum in initio enumerationis librorum ponere solet, media in operum serie ad unum librum ἔγραφε adscribere non potuit. Quae cum ita sint, vix quemquam fugere potest in Zenodoti Alexandrini vita mendum latere[1]), quod cuiusnam sit generis nunc est enucleandum. Iam liceat mihi proponere coniecturas, quae a viris doctis sunt prolatae. Bekkerus[2]) vocem ἔγραψε librarii errore insertam esse ante πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν censuit, quam ob rem post κληθεὶς eam collocavit. Qua mutatione admissa etsi locum bene se habere non negaverim, tamen haec coniectura non tam facilis est, ut valde commendetur. Daubius[3]) legendum esse docuit . . . . κληθείς, ὃς πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα τοῦ ποιητοῦ ἔγραψε collatis vitis: Κάδμος Πανδίονος Μιλήσιος, γραμματικός, ὃς πρῶτος κατά τινας συγγραφὴν ἔγραψε καταλογάδην, μικρῷ νεώτερος Ὀρφέως. συνέταξε δὲ κτίσιν Μιλήτου καὶ τῆς ὅλης Ἰωνίας ἐν βίβλοις δ'. — Πωλίων Ἀλεξανδρεύς, ὁ Οὐαλέριος χρηματίσας, φιλόσοφος γεγονὼς ἐπὶ Ἀδριανοῦ, οὗ παῖς Διόδωρος φιλόσοφος ὁ γράψας ἐξήγησιν τῶν ζητουμένων παρὰ τοῖς ι' ῥήτορσιν. ἔγραψε κτλ. Sed his exemplis nihil demonstrari apparet. Nam ut non agamus de vita Polionis, quae toto caelo discrepat a vita Zenodoti ex Daubii sententia emendata, si paulo accuratius in rem inquires, alterum quoque exemplum videbitur ineptum; affertur enim in enuntiato relativo non libri titulus, sed perhibet Hesychius, qua re potissimum notitiam consecutus sit ille homo.[4]) Schneiderus fortasse scribendum esse ἔγραφε

Ὅμηρον κατὰ ῥαψῳδίαν, καὶ εἰς λυρικούς, περὶ τῶν παρ' Ὁμήρῳ προστακτικῶν ῥημάτων; s. v. Νικάνωρ: περὶ στιγμῆς τῆς παρ' Ὁμήρῳ κτλ. περὶ στιγμῆς τῆς παρὰ Καλλιμάχῳ, κωμῳδούμενα, περὶ ναυστάθμου κτλ.; s. v. Πρόκλος, alia.

[1]) Cf. Bernhardy, Suid. s. v. Ζηνόδοτος Ἀλεξανδρεύς.

[2]) Suid. s. v. Ζηνόδοτος Ἀλεξανδρεύς.

[3]) l. l. p. 80.

[4]) Cf. Suid. s. v. Ἵππυς Ῥηγῖνος; Ξενοφῶν Γρύλλου Ἀθηναῖος, φιλόσοφος στωικός; Φίλιστος Ναυκρατίτης. Aliter est iudicandum

καὶ κτλ. arbitratus est[1]), ut esset sententia: non solum Aristarchum, sed etiam Platonem impugnavit; neque tamen facile quisquam hanc coniecturam probabilem esse contendet, cum tale dicendi genus offensione non careat. Flachius[2]) verbum *ἔγραψε* removit, quo facto loci offensionem tolli est concedendum. Denique dixerit quispiam verba inde ab *ἔγραψε* usque ad *θεῶν* esse abicienda, cum hoc concesso locus sanatus sit eaque sententia primo adspectu ea re confirmetur, quod libellum *πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν* philosopho quam grammatico tribuere malis. Huc accedit quod Zenodotum philosophum[3]) Diogenis stoici discipulum fuisse tradit Laertius Diogenes VII, 30. Attamen ego quidem a me impetrare non possum, ut hanc opinionem comprobem; accuratius enim si de commentatione illa egerimus, apparebit eam esse huius libri naturam, ut nihil obstet, quominus grammatico eum adscribamus, quam ob rem causa satis iusta non est, cur Zenodoti stoici hominis alioquin paene ignoti libellum falso in Zenodoti Alexandrini vitam irrepsisse censeamus.

Quodsi comprehendimus quae de emendando loco Hesychiano disseruimus, coniecturis Bekkeri et Flachii, quorum alter *ἔγραψε* post *κληθεὶς* inserendum, alter omnino delendum esse arbitratus est, comprobatis difficultatem expediri elucet. Iam restat, ut de iis dicamus, qui, cum gravius mendum latere sibi persuaserint, ratione longe alia sunt usi. Quos inter viros doctos, etsi de rebus singulis discrepant, in ea re certe convenit inde a verbis *ἔγραψε πρὸς Πλάτωνα κτλ.* enumerationem librorum grammatici alicuius initium capere. Proficiscentibus autem nobis hoc ab argumento duae praesto sunt explicandi viae: altera ut pars vitae prior praebeat Zenodoti Alexandrini notitiam verbis his *Ζηνόδοτος Ἀλεξανδρεύς, ὁ ἐν ἄστει κληθείς· πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα,* cetera ad alium grammaticum

---

de vitiis: *Ἀντίμαχος, ἕτερος Ἡλιοπολίτης ἀπ' Αἰγύπτου; Ἀστράμψυχος; Ἱερώνυμος Καρδιανός.*

1) l. c. nr. 218.

2) l. l. p. 81.

3) Cf. Zeller, Die Philosophie der Griechen III, 1 p. 48, qui Alexandrinum Zenodotum et stoicum fortasse eundem esse putat; sed nihil video, quod nos cogat, ut ei assentiamur.

redeant, cuius nomen interciderit[1]); altera, qua ego progrediendum esse mihi persuasi, ut falso in textum incurrisse titulum libri *πρὸς τὰ ὑπ᾽ Ἀριστάρχου ἀθετούμενα* ponamus. Quam meam coniecturam praeferendam esse opinionibus Schneideri, Schmidtii, Schraderi nunc sum demonstraturus. Primum libellum de versibus Homericis ab Aristarcho damnatis compositum Zenodoto Mallotae tribuimus, quem Crateteae scholae discipulum fuisse constat, ut non opus sit facere cum iis, qui, cum Alexandrinos quoque grammaticos Aristarchi doctrinam impugnasse recte dixerint, in eorum numerum Zenodotum Alexandrinum recipere studuerunt, cum multo sit verisimilius, si Zenodotum quendam impugnasse Aristarchum traditum est, eum fuisse Crateteum; deinde non est desudandum in ea re, ut explicemus, quem in modum intercidere potuerit nomen, cui rei satis gravia obstant. Atque Schneiderus quidem Zenodoti Mallotae vel Cratetei cognomen in Hesychii loco facile perire potuisse censuit, cum Alexandrini nomen Crateteo quoque fuisse contenderet, dicens cognomine *ὁ ἐν ἄστει* opus non fuisse, nisi alter Zenodotus Alexandrinus nempe Mallotes Alexandriae domicilium fixisset. Quam sententiam improbamus, quod cognomen *ὁ ἐν ἄστει* bene locum habere docuimus respecto Zenodoto Ephesio, ut tertium illum Zenodotum Mallotam factum esse Alexandrinum mera sit coniectura. Quodsi datur optio, utrum Mallotae vel Cratetei nomen intercidisse an inter Zenodoti Alexandrini opera Mallotae librum receptum esse censeamus, ego quidem horum partes sequi non dubito, praesertim cum non forte fortuna factum esse videatur, ut iuxta positi sint libri, qui ad aliorum sententias infringendas et refutandas erant conscripti.[2]) De Schraderi opinione paulo infra verba faciemus. Quam si nunc mittimus, restat, ut demonstremus, cur Bekkeri aut Flachii coniectura reiecta novam explicandi rationem, quam supra adumbravimus, proferre constituerimus. Et primum quidem has tres coniecturas aeque aptas

---

[1]) Hanc rationem secuti sunt Schneiderus l. c. nr. 218; Schraderus l. l. p. 431; Schmidtius l. c. p. 253, e quibus Schraderus verba *ἔγραψε* sqq. ad Zenodorum refert, Schneiderus et Schmidtius ad Zenodotum Mallotam. Qua de causa Schraderus de Zenodoro grammatico cogitaverit, infra fusius disseremus.

[2]) Cf. Daub, Jahrbb. f. Phil. Suppl. XI p. 460.

esse ad diluendam difficultatem non negabis, si ad tabulam Zenodoteorum operum spectas. Sequitur ut diiudicemus, quae mutatio habeat facillimum explicatum. Iam si naturam vitarum Hesychianarum respicis, librorum enumerationem plerumque a verbo ἔγραψε vel simili initium capere apparet, ut in loco corrupto intellegendo et emendando hanc rem summi esse momenti contendam, cum Bekkeri et Flachii rationes hac ex parte licentiae obnoxiae esse videantur. Denique cum libellus, qui antecedit enumerationem incipientem a verbo ἔγραψε, optime quadret in Zenodotum Mallotam, quem alium fuisse atque Alexandrinum varias ob causas supra demonstrare studuimus, neque in fragmentis, quae sub Zenodoti Mallotae nomine circumferuntur, ullum vestigium exstet, ex quo libri ceteri ab Hesychio enumerati ei tribui possint, duorum grammaticorum libros commemorari multum habet probabilitatis.

Quodsi recte hucusque iudicavimus, haec ut breviter comprehendamus demonstrata sunt: distinguendos esse Zenodotum Alexandrinum τὸν ἐν ἄστει cognominatum et Mallotam Crateteum, cui librum πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα falso Zenodoto Alexandrino adscriptum tribuendum esse verisimile est.

Pars altera.

In perlustrandis Zenodotorum reliquiis, quantum quidem ad nostram disputationem pertinent, ex Zenodoto Alexandrino initium facere constituimus, etsi temporum ordinem relinquimus.

Iam priusquam ad studia Zenodoti Alexandrini cognoscenda librosque ab eo compositos recensendos accedamus, de libro *περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας* in Hesychii catalogo Zenodoto adscripto, quem, cum alii de Zenodoto cogitaverint, nos quidem ad Zenodorum grammaticum redire censemus, agendum est. Quam quaestionem hanc potissimum ob rem primo loco proponere voluimus recedentes a tabulae Hesychianae ordine, quod ea soluta iudicare licet de Schraderi coniectura, quam supra[1]) leviter tantum et in transcursu attigimus.

Sunt autem testimonia, quae in censum veniunt, haec:

Schol. ad Il. σ 356[2]): *Ζεὺς δ' Ἥρην] Ζηνοδώρῳ*[3]) *τῷ συγγράψαντι περὶ τῆς Ὁμήρου συνηθείας τὰ δέκα βιβλία συγγέγραπται καὶ περὶ τούτου τοῦ τόπου· ἐν ᾧ συγγράμματι πειρᾶται ἀποδεικνύναι διεσκευασμένον τοῦτον τὸν τόπον, ἐπῶν ιγ'. πρῶτον γάρ φησι τὰς εἰςαγομένας τῶν θεῶν ὁμιλίας οὐκ ἐκτὸς τῆς ὑποθέσεως παραλαμβάνεσθαι, ἀλλ' ἢ ὑπὲρ διδαχῆς τινος τῶν εἰς τὴν Ἰλιάδα συντελούντων ἢ καὶ ὑπὲρ ἐπιδείξεως ἱστορίας παλαιᾶς, οἷον τὴν Διώνην πρὸς*

1) Cf. p. 133.

2) Textum proposuimus ex scholiorum Ven. B recensione Dindorfiana; quae mutavimus ex auctoritate scholiorum Townleianorum [Scholia Graeca in Hom. Iliad. Townleiana. Ed. Maas. 1888.], quorum *ἀπόγραφον* sunt Victoriana, diligenter adnotavimus.

3) Cod. Leidensis habet *Ζηνοδότῳ*.

Ἀφροδίτην λέγουσαν „τέτλαθι τέκνον ἐμόν· πολλοὶ γὰρ δὴ τλῆμεν· τλῆ μὲν Ἄρης“ (Il. ε 382)· ἱστορίαν γὰρ παλαιὰν ἐπιτίθεται. τὴν δὲ Ἀθηνᾶς[1]) πρὸς Δία ἐπικερτόμησιν. „Ζεῦ πάτερ, ἦ ῥά τί μοι κεχολώσεαι, ὅττι κεν εἴπω; ἦ μάλα δή τινα Κύπρις“ (Il. ε 421)· διδάσκει γὰρ ὅτι ὑπὸ Ἀφροδίτης ἠπατήθη Ἑλένη. καὶ τὰς ἄλλας δὲ ὁμιλίας τῶν θεῶν οὐκ εἰκῆ φησι παραλαμβάνεσθαι. ταύτην δὲ οὔτε ἱστορίαν φησὶ λέγειν οὔτε τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι πλέον τι προστιθέναι. ἔπειτα μέλλοντα τὸν Ὅμηρον διατίθεσθαι τὰ παρὰ[2]) Ἡφαίστου πρὸς Θέτιν, οὐκ ἂν πρὸ αὐτῆς ἄλλην διάλεξιν θεῶν παραλαβεῖν, ποικίλλειν ἀεὶ εἰωθότα τὴν ποίησιν, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τὰ θεῖα, ἀπὸ δὲ τῶν θείων ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα μεταβάλλειν. εἶτα ἀνόητον τὸ λέγειν „ἔπρηξας καὶ ἔπειτα“, ὡς ἐκ πείσματος παρηκολουθηκότος τοῦ γενομένου· οὐδὲ γὰρ ῥητῶς δεδήλωκεν ὁ ποιητής, ὅτι ταῦτα ὕστερον ἔμαθεν ὁ Ζεύς, ὡς ἐν τῇ Α (522) „ἀλλὰ σὺ μὲν αὖτις ἀπόστιχε“ καὶ (Il. α 536) „οὐδέ μιν Ἥρη ἠγνοίησεν.“ εἶτά φησιν, ὅτι ἄλογον, τῇ μὲν Ἥρᾳ χαλεπαίνειν αὐτὸν ἐπὶ τῇ τῆς Ἴριδος ἀποστολῇ, τῇ δὲ Ἀθηνᾷ μηδὲ κατὰ βραχύ, τῇ καὶ συμπραξάσῃ Ἀχιλλεῖ καὶ τὸ πῦρ δειξάσῃ πρὸς κατάπληξιν τῶν πολεμίων, ὁπότε ἔμπροσθεν (Il. ϑ 406) τῇ μὲν Ἥρᾳ συγγινώσκειν φησὶ τὸν Δία, τῇ δὲ Ἀθηνᾷ χαλεπαίνειν πλέον, καὶ ὅτι πολλὴ ἡ ἀλογία φαίνεται, εἰ παρὰ καιρὸν ἡλίου δύναντος ὑπὸ Ἥρας (Il. σ 241) οὐδὲν περὶ τούτου ἐγκαλεῖ ὁ Ζεύς, παρεγχειρουμένης τῆς τοῦ κόσμου τάξεως. πῶς δὲ οὐκ ἐναντίον φάσκειν περὶ Διὸς (Il. ρ 272) „μίσησε δ᾽ ἄρα μιν δηίων κυσὶ κύρμα γενέσθαι“, νῦν δὲ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτεῖν; οὐδὲν γὰρ ἄλλο πέπρακται ἐκ τῆς Ἀχιλλέως ἀναστάσεως ἢ τὸ μηδὲν παθεῖν. πῶς τε τὴν ἀπὸ Ἴδης μετάβασιν τοῦ Διὸς οὐ δεδήλωκεν; ἀλλὰ τοῦτο μὲν συγχωρητέον κατὰ τὸ σιωπώμενον γεγενῆσθαι. τὰ δὲ ἄλλα σαθρά ἐστι καὶ ὕποπτα. ἥ γε μὴν ἀπολογία τῆς Ἥρας καὶ ἀνοήτως ἔχει· δέον γὰρ προβαλέσθαι ὅτι κακὸν οὐδὲν εἰργάσατο τοὺς Τρῶας σώσασα Πάτροκλον, ὅπερ καὶ τῷ Διὶ ἐκεχάριστο, ἡ δέ φησιν ὅτι „οὐκ ὄφελον Τρώεσσι κοτεσσα-

[1]) Legitur in libris Ἥρας; Ἀθηνᾶς nomen restituimus secuti Valckenaerium, Diss. de scholiis in Hom., 1747, p. 140; Maas l. l.

[2]) Falso περὶ in B legi apparet.

μένη κακὰ ῥέξαι“. οὐδὲν γὰρ ἄλλο πράττει νῦν ἢ συκοφαντεῖ ἑαυτήν. ταῦτα ὡς ἐν κεφαλαίοις ὑπὸ Ζηνοδώρου συγγέγραπται. ἀφαιρουμένων δὲ τῶν ιγ΄ στίχων τὸ λοιπὸν ἁρμονίαν ἔχει.

Schol. A ad Il. σ 22: τὸν δ᾽ ἄχεος νεφέλη ἐκάλυψε] Πλάτων ἐν τρίτῳ πολιτείας κατηγορεῖ τῶν ὀδυρομένων, λέγων ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων μὴ δεῖν τοῦτο ποιεῖν ὡς δεινόν τι πεπονθότων .... Ζηνόδωρος δὲ ἀπολογεῖται λέγων ὅτι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν πεπραγμένων θρηνεῖ καὶ ἄλλως συνήθη ταῦτα τῷ τότε[1]) βίῳ „τοῦτό νυ καὶ γέρας οἶον ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι, κείρασθαί τε κόμην βαλέειν τ᾽ ἀπὸ δάκρυ παρειῶν“ (Od. δ 197. 198).

Schol. BL ad Il. ρ 263: Ζηνόδωρος δὲ διιπετῆ τὸν διαυγῆ ἀποδίδωσιν· διὰ τοῦτο καὶ γράφει διειπετῆ διὰ τῆς ει διφθόγγου. — Cf. schol. EHQ ad Od. δ 477; cod. Vat. quaest. Porphyr. λ: Ζηνόδωρος[2]) δὲ διιπετῆ τὸν διαυγῆ ἀποδίδωσι. διὰ τοῦτο καὶ γράφει διιπετέος διὰ τῆς ει διφθόγγου.

Apoll. Soph. s. v. ζῶστρα: Ἀπίων τὰ ἐνδύματα τῶν ἀνδρῶν· „ζῶστρά τε καὶ πέπλους καὶ ῥήγεα σιγαλόεντα (Od. ζ 38), ὁ δὲ Ζηνόδωρος βέλτιον τὰ ζώματα, τὰς ζώνας.

Schol. H ad Od. κ 124: ἀτερπέα δαῖτα πένοντο] Ἀρίσταρχος φέροντο ἄλλοι δὲ δαῖτα πένοντο. Ἀριστοφάνης „ἰχθῦς δ᾽ ὡς εἴροντες“. κατέστη ἴδιον τὸ ἰχθῦς καὶ τὸ φέροντο Ζηνοδώρῳ.[3]) ἐν δὲ ἄλλοις πείροντες.

Atque primum ea de re dubitari non potest, quin titulo ab Hesychio exhibito περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας idem

[1]) Placet Schraderi coniectura, qui pro verbis traditis τῷ τε βίῳ scripsit τῷ τότε βίῳ; nam et quomodo natum sit mendum facile intellegitur et sententia plane apta procedit; aliter censet Dindorfius, qui litteras τε removit.

[2]) Codices HQ Vat. habent Ζηνόδοτος.

[3]) Dindorf, Schol. Graec. in Hom. Od. l. l. Zenodoti nomen in textum recepit. Sed etsi hoc loco fit mentio Aristarchi et Aristophanis, ut praeterea Zenodotum Ephesium laudari suspiceris (cf. Wolf, Prolegg. ad Hom. p. 199), tamen cum scholii partes tam male cohaereant, nihil obstat, quominus de Zenodoro cogitemus. Optime enim ad Zenodorum, quem auctorem libri de consuetudine Homerica compositi fuisse demonstrabimus, redire sententiam ἴδιον τὸ ἰχθῦς καὶ τὸ φέροντο adnotasse satis habeo.

significetur opus, quod scholiasta ad Il. σ 356 nominavit περὶ τῆς Ὁμήρου συνηθείας. Quod cum Hesychius attribuerit Zenodoto Alexandrino, in scholiis Homericis de nomine non constat, ubi et Zenodotus et Zenodorus affertur. Et nostra quidem aetate, ex quo Wolfius[1]) hanc rem in quaestionem vocavit, viri docti in diversas abierunt partes aut expungentes Zenodori nomen aut defendentes. Iam id facile concedes multo esse verisimilius Zenodori nomen mutatum esse in Zenodoti notissimum, quam Zenodoti nomen in Zenodori.[2]) Neque difficile est ad demonstrandum aliis quoque causis commendari coniecturam, retinendum esse nomen Zenodori iis locis, quos modo attulimus. Nam neglegendum non est in codice antiquissimo B constanter servari Zenodori nomen, cui in libris manu scriptis aetatis posterioris Zenodori nomen substituitur. Accedit quod in schol. A ad Il. σ 22; H ad Od. κ 124; apud Apoll. Soph. s. v. ζῶστρα Zenodori nomen repetitur. Denique in codice Athoo invenitur libellus[3]), cui praescriptus est titulus Ζηνοδώρου τῶν περὶ συνηθείας ἐπιτομή. Quae cum ita sint, illud pro explorato habemus librum de consuetudine Homerica compositum ad Zenodorum quendam redire, ut Hesychium, qui illud opus Zenodoto Alexandrino tribuit, errasse sit statuendum.[4])

Iam sequitur, ut Schraderi sententiam[5]) refellamus, qui non solum commentationem περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας, sed etiam libros πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν, λύσεις Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων, εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν Zenodoro vindican-

---

[1]) Prolegg. ad Hom. p. 199 adn. 66.

[2]) Hoc argumentum primus protulit Duentzer p. 26, cui adstipulatur Schrader p. 429.

[3]) Cf. Miller, Mélanges de litt. Grecque, Paris 1868, p. 407—412. De auctoritate huius libri paulo infra dicemus.

[4]) Zenodorum intellexerunt Wolf p. 197; Duentzer p. 25; Schrader p. 429; La Roche l. l. p. 119; Lehrs, De Aristarchi studiis Hom. p. 199; Nauck, Mél. Gréco-Rom. III p. 164. Pro Zenodoto pugnaverunt Heyne l. l. VII p. 430. 485 sqq.; Muetzell p. 282; Osann p. 3; Schmidt p. 253. Rem in medio relinquendam esse censuit Meier, Quaest. Andoc. (= Opp. acad. II p. 51 sqq.).

[5]) Leopold Cohn, Quaest. Eust., Diss. Vratisl. 1878, p. 8 adn., usque eo processit, ut diceret: „ad Zenodorum referenda sunt, quae Suidas s. v. Ζηνόδοτος Ἀλεξανδρεύς tradidit“.

dos esse arbitratus est, etsi sic quoque locis nonnullis ad mutationes scripturae traditae confugiendum esse ipse concessit. — Supra probare studuimus in vita Zenodoti Alexandrini inde a verbo ἔγραψε initium capere librorum tabulam; quod cum aeque Schraderus censuerit, „ab opere περὶ συνηθείας, quod post ἔγραψε illud secundo loco commemoratur, quasi a certo fundamento profectus“ totam operum enumerationem, quam supra posuimus, in Zenodorum, cuius nomen librariorum neglegentia interciderit, convenire dixit. Quam coniecturam, etsi sagaciter est excogitata, stare non posse contendo. Vertitur autem cardo rei in eo, ut testimoniis confirmetur librorum, qui praeter illum περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας in catalogo Hesychiano nominantur, auctorem fuisse Zenodorum. Qua de re ut iudicium fieri possit, ante omnia quaestio de natura et indole libri Zenodorei περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας suscipienda est, ut pervestigemus, quaenam scholia sub Zenodori nomine tradita huic libro assignari possint. Iam vero se offert illud scholion ad Il. σ 356, unde apparet Zenodorum consuetudinem et usum Homeri ab omni parte[1]) tractanda sibi proposuisse. Quod si tenes, facile ad hanc commentationem referes scholia ad Od. κ 124[2]), ad Il. σ 22[3]), ap. Apoll. Soph. s. v. ζῶστρα[4]), schol. ad Il. ρ 263 (= schol. ad Od. δ 477). At prorsus abhorrent a libri argumento, quale nobis finximus, excerpta, quae exhibet cod. Athous; nam hic inter se opponuntur ratio loquendi vulgaris et Homerica; habes enim ab altera parte συνήθως, κατὰ τὴν συνήθειαν,

---

[1]) Varie de argumento iudicaverunt viri docti, quae dissensio maxime ex nominum Zenodori et Zenodoti confusione nata est; ceterum de orationis proprietatibus cogitaverunt Wolf l. l. p. 197; Graefenhan l. c. I p. 503; Miller l. c. p. 409; συνήθειαν ampliore sensu explicatam fuisse docuerunt Muetzell l. c. p. 282; Duentzer p. 27; Osann, Anecdotum Romanum § 34 p. 116; Schneider nr. 218.

[2]) κατέστη ἴδιον i. e. abhorrens a consuetudine, peculiare.

[3]) συνήθη ταῦτα. De forma scholii infra agetur. Indidem repetiit Lehrs l. l. p. 199. Assentitur Ludovicus Leyde, De Apollonii Sophistae lexico Homerico. Diss. Lips. 1885, p. 23.

[4]) Duentzer, p. 27 adn. 8, hoc loco pro Ζηνόδωρος scribere mavult Ἡλιόδωρος, quod Apion et Heliodorus saepius iuxta ponantur ab Apollonio, sed recte Schrader p. 430 dixisse mihi videtur non esse, cur de corruptela cogitemus.

νεώτεροι, η συνήθεια, ab altera *ποιητικῶς, κατὰ τὸν ποιητήν, καθ' Ὅμηρον, λαμβάνει ο ποιητής, Ὅμηρος δὲ τίθησι, λέγει ο ποιητής, ἐπὶ . . . . τάττει ὁ ποιητής.* Qua in discrepantia explicanda Cohnius ita est versatus, ut excerpta illa „misellam libri Zenodorei epitomam" nominaverit. Sed tantum abest, ut hoc argumentum probabile esse censeam, ut Schradero[1] assentiar, qui fidem libelli a Millero editi omnino nullam esse statuit. Nam ut argumentum epitomae mittamus, causa gravissima est, quod, quae in excerptis illis perhibentur, ex scholiis Homericis consuta sunt. Praeterea in codice Laurentiano CXXX 13 idem opus auctoris nomine omisso exstat et qui antecedit in codice Athoo liber *περὶ τῶν ἀπορουμένων παρὰ Πλάτωνι λέξεων* falso Didymi nomen in fronte gerit. Quodsi quaeris, cur huic epitomae Zenodori nomen praescriptum sit, probabile est ex illis scholiis Homericis nomen profectum esse; nam Schraderi sententia, qui disserit in nomine „memoriam quandam antiquitus traditam servatam esse", artificiosior esse videtur. Ergo ut quae hac in re effecimus comprehendamus: egit Zenodorus in libro *περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας* de usu et consuetudine Homerica, unde scholia, quae ad Zenodorum redire posuimus, fluere potuerunt.

Proximum est, ut disputationem instituamus de argumentis Schraderi, quibus libros *λύσεις Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων, πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν, εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν* Zenodoro convenire demonstrasse sibi visus est. Iam si ab opere *εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν* proficiscimur, in scholiis Theogoniae bis Zenodoti testimonium affertur. Quibus ex scholiis cum alterum virorum doctorum consensu ad Zenodoti Ephesii editionem referatur, in altero ad vs. 116 tractando Schraderus[2]) ea est usus ratione, ut Zenodoti nomen in Zenonis corrigendum esse censuerit. Sed hac de coniectura utcunque iudicabis, id contendo hanc rem nihil valere ad quaestionem solvendam; nam ne ego quidem e commentariis Zenodoteis illud scholion petitum esse arbitror, ut infra exponam.

Transeamus nunc ad solutiones Homericas, quas Zenodoro assignare studuit Schraderus. Et primum quidem bene in nu-

[1]) p. 433 sqq.
[2]) p. 430 adn. 2.

merum λύσεων Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων[1]) recipi scholion ad Il. σ 22 dicit, praesertim cum Platonis placitum impugnetur, cui Zenodorus in libro πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν oblocutus sit et verba in solutione prolata συνήθη τῷ τότε βίῳ aptissime ad auctorem libri περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας referantur. Deinde illud profert argumentum, ut dicat in Porphyrii quaestionibus Homericis traditum esse Zenodori nomen ad Il. ρ 263 (= Od. δ 477). His in argumentis quae insit vis persuadendi, nunc videamus. Scholion ad Il. σ 22 cur ex opere περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας non manaverit, non intellego; nam verborum Ζηνόδωρος δὲ ἀπολογεῖται natura non est talis, ut sine dubio de solutionum libro sit cogitandum; conferas quae habemus in scholio illo ad Il. σ 356, quod ex libro περὶ συνηθείας esse petitum diserte traditum est: πῶς δὲ οὐκ ἐναντίον φάσκειν περὶ Διὸς „μίσησεν δ' ἄρα μιν δηίων κυσὶ κύρμα γενέσθαι", νῦν δὲ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτοῦ ἀγανακτεῖν; vel πῶς τε τὴν ἀπὸ Ἴδης μετάβασιν τοῦ Διὸς οὐ δεδήλωκεν; ἀλλὰ τοῦτο μὲν συγχωρητέον κατὰ τὸ σιωπώμενον γεγενῆσθαι. His locis, si formam et indolem orationis respicis, quaestionum et solutionum librum adhibitum esse videri a scholiasta non negabis; attamen e „consuetudine Homerica" haec in scholia transierunt. Neque neglegendum est mirum non esse, quod in libro de consuetudine Homeri conscripto poëtam defendit Zenodorus a Platonis criminationibus; nam ab usu Homerico profectus ut in scholio ad Il. σ 356 versus quosdam spurios esse demonstrare studuit ita hoc loco quaestionem solvit. Nulla est igitur causa satis iusta, cur propter scholii ad Il. σ 22 indolem Zenodorum libellum λύσεις Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων edidisse ponamus. Quod deinde profert argumentum Schraderus Platoni obloqui Zenodorum, cui tribuit librum πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν, non multum valet; nam neque hoc loco de diis agitur et Platonis iudicia, quippe quae late divulgata fuerint, cum ab aliis grammaticis ad partes vocari potuisse apparet tum a Zenodoto Alexandrino[2]) ipso vocata esse scimus. Iam si recte exposuimus scholion ad

---

[1]) Cf. Schneider nr. 218, qui συνηθείας et λύσεων auctorem eundem esse docet hoc ob scholion, ut de uno libro „περὶ συνηθείας ἢ λύσεις" cogitandum sit.

[2]) Cf. schol. ad Il. β 12, de quo agitur p. 143 sqq.

Il. σ 22, quod debemus Porphyrio, e libro *περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας* repeti potuisse, id simul argumentum ad vanum redigitur, quod Zenodori nomen ad Il. ρ 263 et Od. δ 477 in „quaestionibus" perhibetur. Ceterum ne illud quidem neglexerim rationem huius scholii prope accedere ad Apoll. Soph. s. v. *ζῶστρα* adnotationem, quam ad commentationem *περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας* referendam esse Schraderus concessit. Sed ut largiamur Zenodorum composuisse solutiones Homericas, inde tamen colligi non potest Zenodotum nempe Alexandrinum librum *λύσεις Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων* non conscripsisse, quem Hesychius ei tribuit, praesertim cum in illo studiorum genere grammatici permulti sint versati. Duo enim exstant in cod. Ven. B[1]) loci, ubi Zenodotum quendam in solvendis difficultatibus operam collocasse legitur. Qua in re tractanda Schraderus ea via est progressus, ut Zenodoti nomen errori deberi arbitratus Zenodorum intellegendum esse doceret. Sed ego quidem a me impetrare non possum, ut huic coniecturae assentiar. Petita sunt illa scholia e codice B, quem in distinguendis nominibus Zenodoti et Zenodori testem satis gravem prodire supra vidimus.[2]) Quod si tenes, causam non esse cur bis Zenodoti nomen abiciendum, Zenodori accipiendum esse putemus, libenter concedes.

Ac tantum de Zenodoro et Zenodoto: scripsit Zenodorus librum *περὶ τῆς Ὁμήρου συνηθείας,* quem Hesychius temere[3]) Zenodoto Alexandrino vindicavit; cetera opera, quae in tabula Hesychiana perhibentur, cur a Zenodoto abiudicemus, non est causa, nam et solutionum Homericarum vestigia adhuc exstant et librum *πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν* bene ei attribui posse collato scholio B ad Il. β 12 infra videbimus.

Iam liceat mihi paucis exponere, quid censeam de natura vitae Zenodoti Alexandrini in Suidae lexico traditae. Forma pristina haec mihi fuisse videtur: *Ζηνόδοτος Ἀλεξανδρεύς, γραμματικός, ὁ ἐν ἄστει κληθείς· ἔγραφε πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν. [περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας.] λύσεις Ὁμηρικῶν*

---

[1]) ad Il. α 1, β 12.

[2]) Schol. ad Il. σ 356; ρ 263 (= Od. δ 477).

[3]) Huius generis vitia e nominum similium confusione nata saepius occurrere apud Hesychium exemplis demonstrare opus esse non videtur.

ἀπορημάτων, εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν καὶ ἄλλα συχνά aut — quod ad idem redit — ea, ut qui hanc librorum enumerationem confecit, ipse Zenodorei operis *περὶ τῆς Ὁμηρικῆς συνηθείας* titulum, quem uncinis circumscripsimus, falso inseruerit. Verba *πρὸς τὰ ὑπ᾽ Ἀριστάρχου ἀθετούμενα* postea addita esse puto, quod ita factum esse probabile est, ut, cum aliquis, qui notitiam huius libri Zenodotei assecutus est, cognominum diversitate neglecta in margine exemplaris titulum adnotaverit, librarius eum in textum receperit.

Adhuc quoniam docuimus librorum *πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν, λύσεις Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων, εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν* auctorem habendum esse Zenodotum Alexandrinum, nunc ad huius grammatici studia accuratius, quantum ex paucis et exiguis reliquiis colligi potest, describenda sumus accessuri.

Primo loco de commentatione, quae inscripta erat *λύσεις Ὁμηρικῶν ἀπορημάτων* agere nobis visum est. Quem ad librum haec testimonia referenda esse censemus.[1])

Schol. BLp ad Il. α 1: *ἔτι ζητεῖται διὰ τί ἀπὸ δυσφήμου ὀνόματος τῆς μήνιδος ἄρχεται. ἐπιλύουσι δὲ αὐτὸ οἱ περὶ Ζηνόδοτον οὕτως, ὅτι πρέπον ἐστὶ τῇ ποιήσει τὸ προοίμιον, τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν διεγεῖρον καὶ προσεχεστέρους ποιοῦν, εἰ μέλλει πολέμους καὶ θανάτους διηγεῖσθαι ἡρώων.*

Schol. B ad Il. β 12: *ἀποροῦσι πῶς καὶ ὁ Ζεὺς οὐκ ἀληθεύει ὑπισχνούμενος „νῦν γάρ κεν ἕλοι πόλιν εὐρυάγυιαν"* (vs. 12) *καὶ ὁ Ἀγαμέμνων ἀπατᾶται καὶ ὁ ὄνειρος ὀλοός. Ζηνόδοτος δὲ παριστὰς τὴν τοῦ Διὸς ἀλήθειάν φησι κατ᾽ ἐκείνην ἑαλωκέναι τὴν ἡμέραν τὴν Ἴλιον· ὅτε γὰρ οἱ ὅρκοι συνεχύθησαν, ἡ πόλις ἀπώλετο. ἐν γὰρ τῷ παρασπονδῆσαι*[2]) *τὸ μηκέτι σωθῆναι κατεψηφίσθη.*[3])

---

[1]) Idem docuerunt Wolf l. c. p. 195 adn. 65, qui dubitat, utrum Zenodotus Ephesius an Alexandrinus sit intellegendus (cf. Pluygers, De Zenodoti carminum Homericorum editione, Progr. Lugd. Bat. 1843, p. 13); Duentzer p. 27.

[2]) Legitur in codice falso *παρασπονδῖσαι.*

[3]) Quibus locis addidit Duentzer p. 27 sq. schol. T ad Il. γ 236, cum de schol. T ad Il. ω 487 huc referendo dubitanter iudicaverit; sed utrumque ad *ἱστορικὰ ὑπομνήματα* pertinet, de quo libro infra disputabitur; nam et illud cum quaestionibus propositis *πῶς δὲ οὐκ ἐρωτηθεῖσα προβάλλεται τὰ περὶ τῶν ἀδελφῶν;* vel *διὰ τί Ἑλένην πε-*

Huius libri quae fuerit indoles et natura in universum, non opus est fusius exponere; notissimum enim est veterum studium, quo cum in aliorum operibus tum maxime in Homeri carminibus difficultates quasdam indagare et absolvere solebant. Sequitur ut de consilio et ingenio, quo usus sit Zenodotus in hac arte exercenda, dicamus. Iam elucet eum non numero grammaticorum eorum iure adscribi posse, qui acuminis ostentandi causa in hac studiorum parte versati sunt; immo vero id egit, ut certa ratione locis, quibus alii offensi Homerum vituperaverunt, opem ferret, quod quidem cadit in schol. ad Il. *β* 12. Dubitari enim nequit, quin Zenodotus, qui librum contra Platonem de diis composuit, hoc loco philosophum illum clarissimum respexerit, qui in Rep. lib. II p. 383 A disserit: *πολλὰ ἄρα Ὁμήρου ἐπαινοῦντες ἄλλα, τοῦτο οὐκ ἐπαινεσόμεθα τὴν τοῦ ἐνυπνίου πομπὴν ὑπὸ Διὸς τῷ Ἀγαμέμνονι.* Ceterum in scholio ad Il. *α* 1 quaestionem tractandam suscepit Zenodotus, quae satis magni momenti esse videbatur antiquis grammaticis. Nam plures huic rei explicandae operam impendisse inde, quod in schol. ALp altera solutio tradita est, apparet.[1])

Sed transeamus ad argumenta, quae ita sunt comparata, ut eis assentiri non possimus. Nam quod dicit Iliadem hanc ob rem a voce *μῆνις* male ominata initium capere, quod tale prooemium animos audientium excitans et attentos reddens in rem sit, si poëta pugnas et caedes enarraturus est, quamvis eum ineptire non dixeris, tamen rectum non vidit; iram enim Achillis carmine celebrari pronuntiat, qui hos versus concepit.[2])

Altera solutio, quam habemus traditam, pertinet ad Il. *β* 12,

---

ποίηκεν ἀγνοεῖσθαι περὶ τῶν ἀδελφῶν; non nisi male cohaeret, et, quod summum est, similia atque in commentariis historicis perhibentur. Cf. Schrader p. 432. — Lehrs p. 219 scholia ad Il. *α* 1, *β* 13, *γ* 236 ex solutionibus Homericis repetit.

[1]) Cf. Lucian. Ver. hist. II c. 20, qui illudit grammaticos hanc quaestionem respiciens.

[2]) Cf. Aristot. Rhet. p. 1415 a 11 Bekk., qui de prooemiis disputans haec profert: *ἐν δὲ τοῖς λόγοις καὶ ἔπεσι δεῖγμ' ἐστὶ τοῦ λόγου ἵνα προειδῶσι περὶ οὗ ᾖ ὁ λόγος καὶ μὴ κρέμηται ἡ διάνοια· τὸ γὰρ ἀόριστον πλανᾷ· ὁ δοὺς οὖν ὥςπερ εἰς τὴν χεῖρα τὴν ἀρχὴν ποιεῖ ἐχόμενον ἀκολουθεῖν τῷ λόγῳ. διὰ τοῦτο „μῆνιν ἄειδε θεά“, „ἄνδρα μοι ἔννεπε Μοῦσα“ κτλ.*

tuetur autem Zenodotus Homerum a crimine, quod Iovem fallacem induxerit. Dicit enim deum, qui promittit Agamemnonem illo die, de quo agitur, Troiam capturum esse, non mentiri, nam eam ob rem, quod tum ius iurandum laesum sit, urbis excidium constitutum esse. Iam vides ab argutiis Zenodotum minime abhorruisse.

Quodsi ad formam libelli spectas, reliquiae perexiguae ansam non praebent, ut aliqua cum confidentia statuere possimus, quonam ordine dispositae fuerint *λύσεις*.

Progrediamur nunc ad librum *πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν* tractandum, cuius nihil praeter nomen aetas tulit, ut ad coniecturas sit confugiendum, si eius indolem cognoscere volumus. Tamen dubium esse non videtur, quem in finem Zenodotus hanc commentationem composuerit. Si enim consideras in scholio ad Il. *β* 12, quod supra examinavimus, eum res ab Homero traditas cum deorum notione, qualem Plato sibi informavit, conciliare conatum esse ita, ut male Homerum a Platone vituperatum esse demonstraret, pronum est suspicari impugnatas fuisse criminationes, quibus Plato exagitavit cum alios poëtas[1]) tum maxime Homerum propter fabulas de diis prolatas. Huc ut inclinemus, ea porro facit res, quod eidem vel simili studio alios operam navasse et testimoniis ex scholiis Homericis repetitis[2]) et librorum titulis, quos exhibet Suidas s. v. *Σαραπίων*: „*εἰ δικαίως Πλάτων Ὅμηρον ἀπέπεμψε τῆς πολιτείας*" et s. v. *Τήλεφος*: „*περὶ τῆς Ὁμήρου καὶ Πλάτωνος συμφωνίας*"[3]), demonstratur. Plato autem de numine et natura deorum, qualem Homerus et veteres poëtae[4]) perhibuerint, accuratius egit in Rep. p. 377 D

---

[1]) Dico Aeschylum p. 380 A, 383 A; Hesiodum p. 377 D. E alios.

[2]) Cf. e. g. schol. ad Il. *σ* 22, quod p. 137 adscripsimus coll. Plat. Rep. p. 388 A: *πάλιν δὴ Ὁμήρου τε δεηθησόμεθα καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν μὴ ποιεῖν Ἀχιλλέα θεᾶς παῖδα „ἄλλοτ' ἐπὶ πλευρὰς κατακείμενον, ἄλλοτε δ' αὖτε ὕπτιον, ἄλλοτε δὲ πρηνῆ, τοτὲ δ' ὀρθὸν ἀναστάντα πλωΐζοντ', ἀλύοντ' ἐπὶ θῖν' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο"* (Il. *ω* 10—12)· *μηδὲ „ἀμφοτέρῃσι χερσὶν ἑλόντα κόνιν αἰθαλόεσσαν χευάμενον κὰκ κεφαλῆς"* (Il. *σ* 23)· *μηδὲ ἄλλα κλαίοντά τε καὶ ὀδυρόμενον ὅσα καὶ οἷα ἐκεῖνος ἐποίησε.*

[3]) Scribendum esse *ἀσυμφωνίας* censuit Bernhardy, Suid. s. v. *Τήλεφος*; sed recte docuisse videntur viri docti non opus esse mutatione.

[4]) Imprimis cogitandum est de Homero; nam plurimum in ore

usque ad p. 383 C, ubi exemplis docuit falsa et inhonesta de rebus divinis enarrari; nam induci, ut exempla afferam, deos inimicitias inter se exercentes[1]) et iuris iurandi fidem laedentes.[2]) Neque mirum est, quod grammatici Platoni oblocuti sunt talia disserenti; nam cum Homeri carminum, quae praeter alia interpretanda sibi proposuerunt, maxima tenerentur admiratione, factum est, ut criminationibus ab aliis eis intentis adversarii exstarent. Iam quaeritur, quo iure Zenodotus Platonem castigasse videatur vel potius quid sit statuendum de Platonis iudicio. Qua in re etsi concedendum est Platonem hanc ob causam, quod fabulas summa dei notione metitur, inique in carmina poëtarum consuluisse, tamen nexu sententiarum recte perpenso paulo aliter arbitraberis. Agitur enim de educandis pueris[3]), quibus poëtarum carminum notitiam tradi vetat Plato, ne animi ad nequitiam et protervitatem sollicitentur, quod res multae diis indignae sint enarratae. Atque hanc sententiam comprobandam esse nemo negabit, ut Zenodotum quadam temeritate non caruisse in Platonis placitis vituperandis contendere non dubitem.

Restat ut de ratione, qua Zenodorus usus esse videatur, pauca addamus. Reliquias quidem, ut supra docuimus, non habemus; nihilominus si scholion ad Il. β 12 respicis, suspicari licet eum artificia interpretandi adhibuisse, ut criminationes in poëtas coniectas dilueret.

Denique Hesychius mentionem facit libri *εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν*. Duo autem perhibentur in scholiis Hesiodeis testimonia, quae, ut iam supra diximus, Zenodoti nomen prae se ferunt; quorum locorum cum utrumque ad Zenodotum Ephesium pertinere mihi persuaserim, infra de iis disserendum erit. Ceterum ex operis titulo illud colligi posse videtur Zenodotum Alexan-

---

hominum versabatur neque finibus locorum quorundam eius fabulae inclusae erant. Cf. Theodor. Heine, De ratione quae Platoni cum poëtis Graecorum intercedit, qui ante eum floruerunt. Diss. Vratislav. 1880. Schrader l. c. p. 389.

[1]) Cf. p. 378 B, 380 A.

[2]) Cf. p. 379 E.

[3]) Cf. p. 378 D: *ὁ νέος οὐχ οἷός τε κρίνειν ὅ τί τε ὑπόνοια καὶ ὃ μή, ἀλλ' ἃ ἂν τηλικοῦτος ὢν λάβῃ ἐν ταῖς δόξαις δυσεκνίπτατα καὶ ἀμετάστατα φιλεῖ γίγνεσθαι.*

drinum Hesiodi Theogoniam illustrasse commentariis[1]), atque de eorum natura hoc suspicari licet. Zenodotus cum, ut supra vidimus, Homerum tutatus sit a Platonis criminibus, nonnihil habet probabilitatis, eum hoc in libro Hesiodi, quem Plato aeque atque Homerum vituperavit[2]), defendendi occasionem non praetermisisse.

Iam subsistamus, ut quid de Zenodoti Alexandrini studiis in universum statuendum sit, exponamus; de fragmentis enim, quae praeterea viri docti plerumque Zenodoto Alexandrino adscripserunt vel, ut accuratius loquamur, ei, cuius opera enumerantur in tabula Suidiana inde a verbo ἔγραψε, cum Zenodoti nomen nudum omisso cognomine sit traditum neque Hesychii testimonio uti liceat, iudicium tam incertum est, ut de auctore nihil certi affirmari possit. Nam etsi librum, qui inscribitur ἱστορικὰ ὑπομνήματα s. ἐπιτομαί, et ἐθνικὰς λέξεις, ut infra dicemus, aut ad Zenodotum Alexandrinum aut ad Mallotam redire pro certo fere est habendum, tamen omnia, quae ultra tendunt, merae sunt coniecturae dubitationi valde obnoxiae. Quae cum ita sint, reliquiis iis tantum, quae ad Zenodotum Alexandrinum sine dubio referuntur, adhibitis iudicare voluimus. Scripsit Zenodotus Alexandrinus solutiones Homericas, librum, qui inscriptus fuit πρὸς Πλάτωνα περὶ θεῶν, commentarios in Hesiodi Theogoniam. Duobus in libris — nam de commentariis ad Hesiodi Theogoniam pertinentibus certius affirmare dubito — et in λύσεσι et in libro contra Platonem conscripto eo, ut vidimus, consilio est usus, ut poëtas a criminationibus eis intentis defenderet; atque in illo Homeri, in hoc cum aliorum tum Homeri partes suscepit. Quodsi addis commentarios ad Hesiodum spectasse, iure colligimus poëtarum studio maxime operam navasse Zenodotum Alexandrinum. Iam quod attinet ad rationem, quam adhibuit in studiis grammaticis, tenendum est ab argutiis eum non abhorruisse neque, cum Platonis doctrinam impugnaverit, temeritate quadam caruisse; sed nihilominus dubium mihi esse non videtur, quin in explicando et indagando vero operam collocaverit, non in ingenii acumine ostendando vel simili pravo studio.

---

[1]) Dubitaverunt sine iusta causa Schoemann, Opp. II p. 535; Muetzell p. 281; Welcker, Theog. p. 18.

[2]) Cf. p. 145 adn. 1.

De aetate Zenodoti Alexandrini nihil constat certi. Neque tamen, si studiorum eius genus respicis, improbabile esse videtur eum saeculo fere primo aut altero ante Chr. n. vitam degisse Alexandriae. Quae computatio haud scio an ea re commendetur, quod cognominatus fuit *ὁ ἐν ἄστει*. Nam verisimillimum esse videtur cognomen illud, si recte interpretati sumus, natum esse tempore, quo Zenodotum Ephesium in regia versatum esse satis erat notum.

Pars tertia.

Venio nunc ad Zenodotum Mallotam, quem a Pergamenorum grammaticorum parte stetisse, ut iure *Κρατήτειος* appellari potuerit, et auctorem libri, cui est nomen *πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα,* intellegendum esse supra diximus. Sequitur ut reliquiis accurate tractandis nostram sententiam stabiliamus.

Sunt autem loci, quibus Zenodoti Mallotae nomen perhibetur, hi:

1. Schol. ad Arat. vs. 33: *Ζηνόδοτος δὲ ὁ Μαλλώτης δίκτον ἤκουσε τὸ καλούμενον δίκταμον καὶ διὰ τοῦτο καὶ εὐῶδες τοῦτο εἰρῆσθαι.*

2. Schol. T ad Il. ο 262: *Ζηνόδοτος ὁ Μαλλώτης ἐκ τούτου* [*ὡς εἰπὼν ἔμπνευσε* (sc. Apollo) *μένος μέγα ποιμένι λάων* (sc. Hectori)] *συνάγει ὅτι Παιήων ἐστὶν ὁ Ἀπόλλων, εἴ γε αὐτὸς ἐπιῤῥώννυσι τὸν Ἕκτορα.* — Cf. Eust. 1014, 60: *Ἰστέον δὲ ὅτι Ζηνόδοτος ἀκούσας ὡς Ἀπόλλων Φοῖβος χρυσάορος ῥωννύει κακῶς ἔχοντα τὸν Ἕκτορα, εἰς ταὐτὸν αὐτὸν ἄγει τῷ Παιήονι λέγων ὅτι ὁ ἀλλαχοῦ ῥηθεὶς Παιήων ὁ Ἀπόλλων ἐστίν, ὃς καὶ χρυσάορος ἐνταῦθα ὠνομάσθη.*[1])

3. Eust. 1006, 3: *φασὶ δὲ καὶ ὅτι ὁ Μαλλώτης Ζηνόδοτος τὰ ἐκ τοῦ „Πάτροκλον κτενεῖ φαίδιμος Ἕκτωρ" καὶ ἑξῆς ἕως τοῦ „λισσομένη τιμῆσαι Ἀχιλλέα" Εὐριπιδείῳ λέγει ἐοικέναι προλόγῳ, ἀφελῶς προαχθέντα καὶ εἰς οὐδὲν δέον ἀφηγηματικῶς.* — Cf. schol. AT ad Il. ο 64: *Ζηνόδοτος δὲ*

[1]) Deest apud Eust. cognomen Mallotae; at certe res ita est tractanda, ut, ubi duobus in fontibus idem perhibentibus Zenodoti nomen exstat hic cognomine addito, illic omisso, ei fides habeatur, qui formam pleniorem nominis reddit, quam ob causam nostro loco Zenodotum Mallotam intellegendum esse apparet.

ἀπὸ τοῦ „Πηλείδεω Ἀχιλῆος“ ἕως τοῦ „λισσομένη τιμῆσαι“ οὐδ᾽ ὅλως ἔγραψεν.[1]) T ἐοίκασι γὰρ Εὐριπιδείῳ προλόγῳ ταῦτα.

4. Eust. 957, 10: Ἰστέον δὲ ὅτι ἐν τῷ „ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα“ προσγράφει κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὁ Μαλλώτης Ζηνόδοτος καὶ τοῦτον τὸν στίχον· „ἄλλῳ δ᾽ ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν“. — Cf. schol. T ad Il. ν 730: Ζηνόδοτος δὲ ὁ Μαλλώτης[2]) προστίθησιν „ἄλλῳ δ᾽ ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν“.

5. Adnexui schol. A ad Il. ψ 79, ubi perhibetur Zenodoti Cratetei nomen: λάχε· ὅθεν μία τῶν Μοιρῶν Λάχεσις. παρείληφε δὲ ὅτι τῇ γενέσει συνδιατάσσεται καὶ ὁ τελευτῆς καιρός. ὅθεν Ζηνόδοτος ὁ Κρατήτειος Χαλδαῖον τὸν Ὅμηρόν φησιν.

Atque primum Zenodotum a patria Mallo cognominatum Cratetis fuisse sectatorem elucet ex schol. T ad Il. ο 262. Nam cum Aristarchus[3]) Παιήονα deorum medicum diversum esse ab Apolline[4]) observaverit, Crates autem utrumque eundem esse statuerit[5]), Zenodotus Mallota[6]) Cratetis partes secutus est. Ceterum Zenodotum Mallotam, cum Paeana deorum medicum et Apollinem eundem esse docuerit, quod hic medici vice quodammodo fungens Hectorem lapide ictum redintegret et suscitet, errasse satis apparet[7]) collatis Il. ε versibus 401. 900.

Perlustremus nunc scholion, quod fertur sub lemmate λάχε: est enim aptissimum, ex quo cognoscatur Zenodoti Cratetei ratio, ut bene docuit Schneidewinus.[8]) Legimus in scholiis BL ad Il. α 591: Κράτης δὲ περισπῶν (vocis βηλος) τὴν πρώτην συλλαβὴν Χαλδαϊκὴν εἶναι τὴν λέξιν ἀποδίδωσιν; quod si

---

[1]) Paulo aliter verba leguntur in Townl.

[2]) Sic scripsit Heyne l. c. VI p. 498 pro lectione tradita ὁμαλῶς τίς, quam coniecturam facillimam et elegantissimam nemo non comprobabit.

[3]) Cf. Lehrs l. c. p. 177.

[4]) Cf. schol. A ad Il. ε 899.

[5]) Cf. schol. A ad Il. ο 363.

[6]) Cf. Schneidewin, Philol. II p. 764; Wachsmuth l. l. p. 28.

[7]) Cf. O. Carnuth, Aristonici περὶ σημείων Ὀδυσσείας rel. emendat., p. 44.

[8]) l. c. p. 764; cf. Wachsmuth l. c.

Zenodotus propter notionem *λάχε* Homerum Chaldaeum fuisse sibi persuasit, apparet, quam vehementer amplexus sit Cratetis placita. Qui cum Homerum perfectam omnium disciplinarum cognitionem habuisse statuisset, ut eum linguae quoque Chaldaicae peritum fuisse censeret; quid mirum, quod Zenodotus Mallota usque eo processit, ut eum cognitione rerum astrologicarum, quas dicimus, imbutum et Chaldaeum[1]) natione fuisse contenderet? Ceterum ne offendas in ea re, quod Zenodotus principem poëtarum Graecorum propter illud *λάχε* Graecum natione non fuisse docuit, adnotaverim alios grammaticos aeque ac Zenodotum rebus quibusdam in Homeri carminibus enarratis vel moribus descriptis adductos de poëtae patria satis singularia protulisse. Affero exempli gratia Meleagrum Gadarenum[2]), qui Homerum fuisse Syrum autumavit, atque Aristodemum Nysaeum[3]), qui eum Romanum habuit. Ceterum de Zenodoti iudicio, quid sit statuendum, exponere supersedeo.

His locis duobus addidit Wachsmuthius[4]) tertium, quo Zenodotum Mallotam Cratetis doctrinae prorsus addictum fuisse demonstrasse sibi videtur, schol. A ad Il. *λ* 754. Tradita habes haec: *Κράτης δὲ προκρίνει τὴν διὰ τοῦ ᾱ γραφὴν*[5]) *καὶ Ζηνόδοτος δὲ συναινεῖ τῇ δίχα τοῦ ᾱ γραφῇ*; ubi Wachsmuthius legendum esse censet: *Κράτης δὲ προκρίνει τὴν δίχα τοῦ ᾱ γραφὴν καὶ Ζηνόδοτος δὲ συναινεῖ τῇ δίχα τοῦ ᾱ γραφῇ κτλ.* Quo de loco sic statuendum esse videtur. Scholion corruptela foedatum esse neminem fugit; nam particulis *καὶ* — *δέ* locus non est, cum Cratetis et Zenodoti sententiae discrepent. Iam duae exstant emendandi viae, altera ut in sententiis, altera ut in particulis *καὶ* — *δέ* mendum inesse iudicemus. Neque dubium esse

---

1) Cf. Droysen l. l. III, 1 p. 74

2) Athen. IV p. 157 B: *Μελέαγρος ὁ Γαδαρεὺς ἐν ταῖς Χάρισιν ἐπιγραφομέναις ἔφη τὸν Ὅμηρον Σύρον ὄντα τὸ γένος κατὰ τὰ πάτρια ἰχθύων ἀπεχομένους ποιῆσαι τοὺς Ἀχαιοὺς δαψιλείας πολλῆς οὔσης κατὰ τὸν Ἑλλήσποντον.*

3) Vita Hom. VI apud Westerm. p. 31: *Ἀριστόδημος δ' ὁ Νυσαεὺς Ῥωμαῖον αὐτὸν ἀποδείκνυσιν ἔκ τινων ἠθῶν ῥωμαϊκῶν, ἄλλοι δ' Αἰγύπτιον.* — Cf. vit. Hom. V apud Westerm. p. 29: *ἄλλοι δ' Αἰγύπτιον ἀπὸ Θηβῶν (αὐτὸν εἶναί φασιν)* alia.

4) pagg. 28. 43.

5) Agitur de scripturis *δι' ἀσπιδέος* et *διὰ σπιδέος*.

videtur, quin Lehrsius[1]) huic loco medicinam attulerit delenda particula *καί*, quo facto omnia bene se habere concedendum est. Nam Wachsmuthii coniectura, quam esse elegantissimam non nego, ea re improbatur, quod difficile est ad explicandum, cur scholiasta exponens Cratetem et Zenodotum plane idem docuisse, tanta verborum ubertate sine causa usus sit. Quam ob rem hoc loco dissensisse Cratetem et Zenodotum tenendum est, neque quidquam impedit, quominus de Zenodoto Ephesio cogitemus[2]), qui iis locis, ubi cognomen non additum est, quippe qui praeter omnes eiusdem nominis grammaticos floruerit, est intellegendus.

Sequitur ut de scriptis Zenodoti Mallotae, quae dicenda habeam, expromam. Librum, cuius mentio saepius est facta, *πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα* a Suida Zenodoto Alexandrino attributum ad Mallotam transferendum esse quoniam supra contendimus, num reliquiis[3]) aliqua ex parte nostra sententia fulciatur quaeritur. Exstat inter scholia, quae praemisimus, illud *Ζηνόδοτος δὲ ὁ Μαλλώτης προστίθησιν „ἄλλῳ δ' ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν"*, qua de re Duentzero disserenti „aut fallor aut Zenodotus Mallotes locum e Cratetis editione laudans hunc quoque versum a praeceptore Cratete insertum [quem alium versum § 246 adiecisse legimus] non omiserat"[4]) non assentior, nam cur Crateti huius versus interpolationem imputemus non assequor, praesertim cum huiuscemodi nihil traditum sit; immo vero quaestionem ita esse comparatam iudico. Perhibitus erat in parte librorum manu scriptorum ille versus, quem Aristarchum removisse verisimile est, cum Zenodotus

---

[1]) Herodiani scripta tria em., p. 270.

[2]) Cf. quae de Zenodoti sententia in dissertationis parte quinta dicemus.

[3]) Falso ad hunc librum revocavit Pluygers p. 15 schol. B ad Il. π 141 disserens: „Quae autem a Zenodoto ad auctoritatem horum versuum labefactandam disputata esse dicuntur, ad antiquiorem Ephesium trahi vix possunt. Dubitatio enim, quam hi habent, non minus valere videtur ad improbandos Il. τ 388. 389, quos tamen Ephesius retinuisse diserte in schol. ad h. l. traditur"; nam bene docuit Duentzer p. 37 a grammatico Zenodoti Ephesii rationem male intellegente causam, cur hos versus ineptos habuerit hoc loco, inventam esse.

[4]) p. 24. Ceterum cf. Friedlaender, Ariston. p. 225, qui versum a Zenodoto Mallote adiectum esse dicit.

Mallota eum defenderit.[1]) Iam vides ad eum bene redire librum de versibus ab Aristarcho damnatis compositum. Quodsi quaeris, quo iure Zenodotus hunc versum retinuerit in textu, si paulo accuratius locum inspexeris, eum errasse intelleges. Ceterum de Osanni[2]) sententia, ex qua schol. ad Il. ο 262 ex libro πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα petitum est, infra dicemus.

De alio libro, quem conscripsit Zenodotus Mallota, docemur scholiis Vergilianis. Statuimus Zenodotum a Paeeone deorum medico non distinxisse Apollinem, qua de causa, etsi cognomen additum non est, ad nostrum spectare grammaticum apparet schol. Ver. ad Verg. Aen. XI 738[3]): „Zenodotus in eo quem inscribit [Παιανίαν .... riam] sub nomine Naucratis facit disserere Aristarchios, qui putant alium Paeana esse, alium Apollinem, ipse eundem nec diversum multis docet." Proximum est ut in verbis traditis, quae ex Keilii recensione proposui, constituendis paulum subsistamus. Habet codex Paetona, quod correxit Maius in Paeana; mihi autem Schneidewinus[4]) melius lectionem corruptam emendasse videtur scribens Paeeona, quod si ad litterarum ductum spectas multo est aptius.[5]) Sequitur ut de libri titulo agamus; nam elucet ad verba „in eo quem inscribit" notionem libri esse subaudiendam. Atque Maius quidem dubitavit, utrum Παιανίην an Πειτονίην legendum sit, in litteris „.... riam" vestigium vocis „historiam" exstare censuit; Keilio nihil cognoscere contigit nisi vocem a littera Π initium capere et priorem partem fortasse πάτρων legi posse. Quae cum ita sint, non est mirum, quod varie iudicaverunt viri docti. Atque ut non dicamus de Schneidewini opinione censentis fortasse περὶ in initio litterarum mutilarum locum tenuisse, qua coniectura nihil fere lucis affertur huic rei diiudicandae, Duentzerus dittographia quam dicunt Παιηονίαν scriptum et Δαφνηφόρια vel simile verbum intellegendum esse statuit. Sed

---

[1]) Schrader p. 431 adn. 1. Ceterum cf. Friedländer, Ariston. p. 225, qui versum a Zenodoto Mallote adiectum esse dicit.

[2]) Quaestiones Homericae. Particula I p. 19. Ind. lect. Giss. 1851.

[3]) Ed. Keil p. 106.

[4]) Philol. II p. 764.

[5]) Cf. Duentzer, Jahrbb. f. Phil. LVIII p. 9 adnot.; Wachsmuth l. c. p. 28.

hanc opinionem probabilem esse iure negamus. Neque quod ex litteris servatis facillime restituitur „παντοδαπὴν historiam" scribendum esse contendere possis, nam quae exhibentur de libri argumento „Zenodotum inducere Aristarchios disserentes de Paeeone et multis docere Apollinem et Paeeona eundem esse" non quadrare videntur in „Variam historiam", in qua narratiunculas et commentatiunculas minoris ambitus tradi exspectas. Proxime ad veritatem ii accessisse mihi videntur, qui profecti ab iis, quae Maius legisse sibi visus est, Παιανίην vel simile quid in initio loci corrupti exstitisse sibi persuaserunt. Quodsi supra lectionem Paeeona recte in textum recepimus, assentiendum est Wachsmuthio, qui vocem Παιηονίην restituit.[1]) Qua in coniectura pensitanda illud certe concedendum est litteras „... riam" prorsus neglegi. Osannus autem, qui librum Παιανίην inscriptum esse sibi persuasit, cum conicere ausus sit, partem eum fuisse uberioris illius πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα collatis schol. A ad Il. α 473 hariolatus est; nam hoc argumento usum esse Zenodotum Mallotam ad defendendos versus, quos Aristarchus notaverat, probari nequit.[2]) Ceterum scholion ad Il. ο 262 petitum esse ex hoc libro, de quo agimus, multum habet probabilitatis, attamen commentarios Homericos, quos ab Zenodoto Mallota confectos esse improbabile non est[3]), fontem esse posse non nego. Illud dubium esse non potest, quin liber ad colloquii normam fuerit redactus, quem in modum scripta grammatica conformata esse satis scimus.[4])

Nunc agendum est de athetesi, quam Eust. p. 1006, 3 a Zenodoto Mallota propositam esse docet, cum in scholiis AT ad Il. ο 64 eadem fere exhibentibus Zenodoti tantum nomen tradatur cognomine non addito. Quae cum ita sint, Eustathio fidem esse habendam colligas ex iis, quae supra diximus. Tamen nostro loco Eustathium perperam Zenodoti Mallotae nomen apposuisse censeo cum Duentzero[5]) et Schradero[6]). Cum enim

---

[1]) Cf. Osann l. l. I p. 19.
[2]) Moritz Schmidt, Zeitschrift f. d. Alterthumswiss. XIII p. 253.
[3]) Cf. p. 155.
[4]) Cf. Lehrs, Herod. scripta tria em., p. 419.
[5]) De Zenodoto e. q. s., p. 24. 169.
[6]) l. c. p. 438.

verba οὐδὲ ὅλως ἔγραψεν in eum cadant, qui editionem adornaverit, et de Ephesio saepius sint dicta, certe Zenodotus Ephesius est intellegendus. At quaeris, quomodo Mallotae cognomen addi potuerit. Quodsi reputaveris Eustathium iudicium Zenodoti falso referre ad vs. 65—77, in scholiis AT omnia bene se habere, multum habet veri similitudinis eum, cum in fontibus Zenodotum Ephesium et Mallotam allatum habuerit[1]), utrumque confudisse. Atque etsi quae hoc loco Zenodotus Mallota docuerit nos fugit — nam elucet sententiam Ephesii ab Eustathio perhiberi —, iure suspicamur versus 65—77, quorum Eustathius mentionem facit recedens a scholiis AT, in censum vocatos esse. Quod quonam in libro factum sit certo diiudicari nequit; attamen nihil obstare videtur, quominus de commentariis Homericis cogitemus.

Restat ex Zenodoti Mallotae reliquiis ad Homeri carmina explicanda et emendanda pertinentibus iam nihil nisi schol. A ad Il ψ 79, quod utrum tribuendum sit libro, in quo egit de Paeeone, an illi, quem composuit de versibus ab Aristarcho damnatis, an commentariis Homericis, unde scholion ad Il. ο 262 fluere potuisse non negaveris, in medio relinquo.

Abrogandum esse Zenodoto Mallotae puto librum, quem Schmidtius[2]) ei obtrudit scholio usus Pseudo-Serv. Comm. ad Verg. Aen. I 28: „Sane hic Ganymedes Latine Catamitus dicitur, licet Theodotius, qui Iliacas res perscripsit, hunc fuisse Belin Chaldaeum dicat et Laomedonti praedixisse, tunc perituram et civitatem et regnum Troianum, cum de monte Metios sponte fuisset saxum elapsum: quod cum evenisset, postea Ilium esse dirutam.“ Censet autem Schmidtius propter Chaldaeorum commemorationem de grammatico Pergameno esse cogitandum eumque esse Zenodotum Mallotam, cum Theodotii nomen, quod temporibus antiquioribus non occurrat, non conveniat ei, qui „res Iliacas“ composuerit. Etsi concedo recte offendisse Schmidtium in ea re, quod Theodotio „res Iliacas“ tribui vix posse contendit, coniecturam eius am-

---

[1]) Schraderus Ephesium quidem inter ὀβελίζοντας, Mallotam inter λύοντας commemoratum fuisse censuit, sed confer, quae de auctore solutionum Homericarum disseruimus.

[2]) Rhein. Mus. XX p. 456.

plecti dubito. Immo vero Iahnii[1]) sententiam, quae Schmidtium fugisse videtur, comprobare non dubito: censet autem Theodotii nomen in Theodori corrigendum esse. Tradidit enim Suidas s. v. *Παλαίφατος Ἀβυδηνός* Theodorum quendam Iliensem *Τρωικά*[2]) id est „res Iliacas“ composuisse.

Transeamus nunc ad studia Aratea, quibus operam dedisse Zenodotum Mallotam scimus. Primum in quaestionem vocandum est scholion, quod p. 149 primo loco attulimus. Interpretatus autem est Zenodotus vocem *δίκτον* intellegens *τὸ καλούμενον δίκταμον* et censens hanc ob rem notionem *εὐῶδες* locum habere. Quo in Arat. vs. 33 offenderunt grammatici, quod pro *Δίκτῃ*, quo Iovis incunabula referebant[3]), apud Aratum *Δίκτον* exstat[4]), deinde quod mons *Δίκτη* vel *Δίκτον* re vera non vicinus sit Idae.[5]) Quae res cum Zenodotum non fugisse verisimile sit, praeterea *Δίκτον* montem *εὐώδη* appellari posse dubitavit; nam eam sententiam ex scholii verbis facile colligi concedes. Quodsi Aratei carminis locum miri aliquid habere bene intellexit Zenodotus, eius explicandi rationem falsam esse apparet. Nam certe causa non est, cur sub voce *Δίκτῳ* non montem, qui vulgo *Δίκτη* appellatur, intellegamus; primum enim in forma non est haerendum, cum similia saepius inveniantur[6]); neque quod a vero recedens Dictum prope Idam situm esse dixit, poëtae in carmine miraberis. Denique vocem *εὐῶδες* monti *Δίκτῳ* appositum bene explicuit scholiasta verbis his: *εὐώδη δὲ (φησὶν Ἄρατος) διὰ τὴν ἐκεῖ φυομένην βοτάνην τὴν κα-*

---

1) Philol. I p. 179.

2) *Θεόδωρος ὁ Ἰλιεὺς ἐν δευτέρῳ Τρωικῶν.*

3) Cf. Apoll. Rhod. I 509: *Ζεὺς ἔτι κοῦρος Δικταῖον ναίεσκεν ὑπὸ σπέος*, alia.

4) Cf. schol. ad h. l. *ἔδει δὲ εἰπεῖν Δίκτη*; Strabo X p. 472: *Δίκτη ὄρος ἐν τῇ Κρήτῃ*; Steph. Byz. s. v. *Δίκτη: ὄρος Κρήτης, Καλλίμαχος κτλ.*; Et. Magn. s. v. *Δίκτη: ὄρος τῆς Κρήτης, καὶ ἄκρα κειμένη κατὰ τὸ Λιβυκὸν πέλαγος. Καλεῖται δὲ καὶ οὐδετέρως. Ἄρατος „Δίκτῳ ἐν εὐώδει κτλ.“*

5) Schol. ad h. l. *τοῖς δὲ ζητοῦσι πῶς τὸ Δίκτον τοῦ Ἰδαίου ὄρους πλησίον φησίν, ἐπὶ πλεῖστον ἀπέχον κτλ.*; Strabo X p. 478: *καὶ γὰρ ἡ Δίκτη . . . . οὐχ ὡς Ἄρατος „ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο“ καὶ γὰρ χιλίους ἡ Δίκτη τῆς Ἴδης ἀπέχει.*

6) Enotavi e. gr. Cretensium urbium formas nominum duplices has: *Πολυῤῥήνιον* et *Πολυῤῥηνία*, *Βίεννος* et *Βίεννα*.

λούμενον δίκταμον. Sed ut largiamur significasse poëtam voce *Δίκτῳ* herbam, ne sic quidem sensus aptus efficitur; nam verba *δίκτῳ ἐν εὐώδει ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο ἄντρῳ ἐγκατέθεντο* sc. *Κούρητες τὸν Δία κουρίζοντα* huic explicationi Zenodoteae repugnant. Quae cum ita sint, Zenodotum errasse non negabis. Sequitur ut de libro, unde hoc scholion fluere potuerit, disseramus. Atque Schneiderus[1]) quidem de disputatione ad Paeeonem pertinente cogitavit adnotans Il. ε 900: *τῷ δ' ἐπὶ Παιήων ὀδυνήφατα φάρμακα πάσσων κτλ.*; censet enim propter *δίκταμον* herbam, qua sagittas ex vulneribus extrahi ferebant[2]), loci Aratei mentionem factam esse. Sed cum Zenodotus, ut p. 156 diximus, de Aratei versus offensionibus, non de herba *δίκταμον* egisse videatur, ego quidem de commentariis Arateis cogitaverim.[3])

Sunt autem loci, qui praeterea in Zenodoti Mallotae studiis tractandis omitti non debent, duo. Invenitur in scholiis latinis ad Germanici Caesaris Aratea vs. 1 „ab Iove principium magno deduxit Aratus", ubi a scholiastis quaeritur „cuius Iovis meminerit utrumne fabulosi an naturalis", locus hic[4]): „Zenodotus autem[5]) Aetolus et Diodorus aiunt nec fabuloso Iovi officere[6]) eiusmodi opinionem e. q. s." Quo in scholio Zenodoti Mallotae mentionem fieri arbitrati in diversas partes abierunt viri docti. Restituendum esse Mallotae cognomen pro voce corrupta Aetoli contenderunt Suringarius[7]) et Osannus[8]); Duentzerus[9]) post „autem" „Alexander Aetolus" legendum esse censuit, quippe cuius grammatici testimonium saepius laudetur in scholiis Arateis; Schmidtius denique „Zenodotum et Attalum" intellegendos

[1]) l. c. nr. 219.

[2]) Theophr. hist. plant. IX 16; Plin. hist. nat. VIII 27.

[3]) Idem censet Schrader l. l. p. 431 adn. 1.

[4]) Breysig, Germanici Caesaris Aratea cum scholiis, 1867, p. 57. 111.

[5]) Hanc voculam exhibet codicum altera pars, altera omittit.

[6]) Scholia Basileensia praebent „efficere", Strozziana et Sangermanensia „sufficere", sed bene Breysigius scripsisse videtur „officere" et nexu sententiarum, quantum fieri potest in verbis satis corruptis et Arati interpretis latini loco: „Zenodotus autem Aetolus et Diodorus aiunt neque fabulis contendere e. q. s." collatis.

[7]) De scholiis in Arat. p. 19.

[8]) l. c. p. 19.

[9]) Jahrbb. f. Phil. LXV p. 125.

esse iudicavit. Quarum emendationum nullam mihi placere dico, etsi facile incurris in eam sententiam, ut Zenodotum Mallotam, quem tractando Arati carmini operam navasse vidimus, nostro quoque loco afferri tibi persuadeas. Attamen nihil impedit, quominus cum Schradero[1]) Zenodotum Aetolum exstitisse censeamus; nam et cognomen Aetoli nihil habere offensionis concedes et Zenodotum Mallotam, Cratetis et stoicorum sententiam secutum Iovem naturalem intellexisse verisimilius est quam fabulosum.[2])

Falso, ut mihi videtur, Kiesslingius[3]) in iisdem scholiis Zenodoti nomen latere suspicatus est. Quo de loco[4]) ut iudicare possimus, verba scholiorum Basileensium ab altera parte, Strozzianorum et Sangermanensium ab altera parte afferre liceat:

Schol. Basil.

et philosophorum quidem plurimi naturalis aiunt eum Iovis meminisse, Crates autem Iovem dictum caelum invocatum vero merito aërem et aetherem quod in his sint sidera. et Homerum Iovem dixisse in aliqua parte caelum *ὡς δ' ὅτε ταρφεῖαι νεφέλαι Διὸς ἐκποτέονται* et ipsum Aratum *αὐτὰρ ὁ Ἵππος ἐν Διὸς εἰλεῖται*, cum dicit Herodotus Iovem dictum esse aëra et Cratē eiusdem esse

Schol. Strozz. Sangerm.

et philosophi quidem plurimi naturalis aiunt eum Iovis meminisse, Socrates[5]) autem Iovem dictum caelum invocatum vero merito aërem et aetherem quod in his sint sidera et Homerum Iovem dixisse in aliqua parte caelum *ὡς δ' ὅτε ταρφεῖαι νεφέλαι Διὸς ἐκποτέονται* et ipse Aratus *αὐτὰρ ὁ Ἵππος ἐν Διὸς εἰλεῖται*. cum dicit Herodotus Iovem dictum aërem et Crates eiusdem

---

[1]) l. l. p. 428 adn. 3. Cf. Ger. Io. Vossii de hist. Graec. libri tres. Ed. Westerm. 1838, p. 510.

[2]) In indice scriptorum libri, qui additus fuisse videtur commentationi ad Aratum spectanti vel ad res astronomicas, quas dicimus, Zenodoti nomen omisso cognomine exstat. Cf. Maas, Vatic. Verzeichnis der Aratcommentatoren, Herm. XVI p. 358. Sed utrum Zenodotus Mallota an Aetolus intellegendus sit — nam tertium huius nominis grammaticum in censum venire probabile non est —, non diiudico.

[3]) Apud Breysigium, praef. p. XXXIII.

[4]) p. 55, 10 sqq.; p. 109, 20 sqq.

[5]) „Socrates" pro „Crates" scriptum esse videtur propter antecedens „philosophorum"; cf. Wachsmuth, De Cratete Mallota, p. 62, qui recte grammaticum Cratetem hoc loco commemorari dixit.

oppinionis et testem quem esse Philemonem comicum dicit. ὃν οὐδὲ	opinionis est testemque esse Philemonem comicum dicit ὃν οὐδὲ

εἷς λέληθεν οὐδὲ ἓν ποιῶν
οὔτε κακὸν οὔτ' ἄρ' ἐσθλόν, οὗτός εἰμ' ἐγὼ
Ἀήρ, ὃν ἄν τις ὀνομάσειε καὶ Δία.

Scribendum autem esse censuit Kiesslingius: „cum dicit Zenodotus Iovem esse aëra et Cratem eiusdem esse oppinionis [et] testemque esse Philemonem comicum qui dicit." Quam coniecturam male se habere nunc sum demonstraturus. Sententia enuntiati inde a verbis „et Homerum" incipientis ea est, ut opponantur inter se ii, qui Iovem caelum et ii, qui aëra et aetherem dixerint, quod particula „cum" diserte indicatur. Quod si recte exposuimus, enuntiatum antecedens ita interpretandum esse videtur: docuit Crates Iovem caelum quidem nominatum, sed iusto iure invocatum aërem et aetherem. Ea est igitur rerum condicio, ut quae docuerit Crates antea breviter explicentur, deinde testimoniis confirmentur. Quorum testium in numero cum Herodoti nomen traditum sit, quaeritur num locus ex eius opere petitus huc referri possit. Cum autem legatur I 131: *οἱ δὲ (Πέρσαι) νομίζουσι Διὶ θυσίας ἔρδειν, τὸν κύκλον πάντα τοῦ οὐρανοῦ Δία καλέοντες,* dubitari nequit, quin Herodoti nomen minime errori debeatur. Ceterum verba scholii, quae integra esse vix quisquam contendet, eam ob rem difficiliora sunt intellectu, quod scholiasta, cum antea quae leguntur ex Cratetis mente tradiderit, inde a voce „cum" in orationem directam quam dicunt transiit. Accedit quod librarii vel grammatici veteres verba male intellecta coniecturis male depravaverunt. Pristinam scholii formam hanc fere fuisse puto: „et philosophorum quidem plurimi naturalis aiunt eum Iovis meminisse, Crates autem Iovem dictum caelum, invocatum vero merito aërem et aetherem, quod in his sint sidera. et Homerum Iovem dixisse in aliqua parte caelum *ὡς δ' ὅτε* . . . et ipsum Aratum *αὐτὰρ* . . ., cum dicit Herodotus Iovem dictum aërem et Crates eiusdem opinionis est testemque esse Philemonem comicum dicit: *ὃν οὐδὲ εἷς κτλ.*" Sed haec hactenus.

Reliquum est, ut de indole atque natura artis criticae Zenodoti Mallotae, quantum ex paucis reliquiis colligere licet, aga

mus. Vidimus vestigia studiorum Homericorum et Arateorum adhuc exstare atque statuimus eum auctorem fuisse librorum *πρὸς τὰ ὑπ' Ἀριστάρχου ἀθετούμενα* et *Παιηονίας* necnon commentariorum Arateorum, cum de commentariis Homericis dubitari possit. Cratetis cum fuerit sectator studiosissimus, non sine ira et studio artem grammaticam exercuit ita, ut Cratetis doctrinam defenderet, Aristarchi impugnaret. Ea autem ratione usus esse videtur, ut non in vocabulis et verbis ipsis tractandis, sed in poëtarum sententiis pervestigandis, in rebus explicandis illustrandis summam operam poneret. Quodsi bene se habere eius argumentationes plerumque est denegandum, tamen si exceperis eius sententiam de Homeri patria prolatam, non inepte eum ratiocinatum esse affirmaverim. Quam ipsam ob rem iure miramur, quod Homerum fuisse Chaldaeum docuit.[1])

De aetate Zenodoti Mallotae nihil constat certi; Wolfius[2]) quidem, qui Mallotam et Alexandrinum eundem esse iudicavit, „supparem Aristarcho“ eum fuisse dixit, quod Muetzellio[2]) prorsus commenticium videtur. At in re incerta certum iudicium fieri nequit. Atque ego quidem censeo aut Cratetis ipsius, cuius doctrinae erat deditissimus, discipulum eum fuisse aut non multo post Cratetis et Aristarchi tempora degisse aetatem.

---

[1]) Cf. Muetzell l. l. p. 281.
[2]) Prolegg. p. 199.
[3]) l. c.

Pars quarta.

Quarta in parte disputationis recensere liceat reliquias sub Zenodoti nomine traditas, quas nondum attigimus neque Zenodoto Ephesio, de quo in parte quinta dicemus, adscribendas esse censemus.

Proximum est ut de libro, cui praescriptum fuisse titulum *ἱστορικὰ ὑπομνήματα* sive *ἐπιτομαί* putamus, disseramus. Sunt autem loci, qui huc redeunt, hi:

Athen. p. 95 F, 96 A: *ὅτι δ' ὄντως Ἀφροδίτῃ ὗς θύεται μαρτυρεῖ Καλλίμαχος ἢ Ζηνόδοτος ἐν ἱστορικοῖς ὑπομνήμασι γράφων ὧδε „Ἀργεῖοι Ἀφροδίτῃ ὗν θύουσι, καὶ ἡ ἑορτὴ καλεῖται ὑστήρια".*

Athen. p. 412 A. B: *εἰσάγεται δὲ ὁ Ἡρακλῆς καὶ Λεπρεῖ περὶ πολυφαγίας ἐρίζων ἐκείνου προκαλεσαμένου, καὶ νενίκηκεν. Ζηνόδοτος δ' ἐν δευτέρῳ ἐπιτομῶν Καύκωνός φησι τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Ἀστυδαμείας τῆς Φόρβαντος γενέσθαι τὸν Λεπρέα, ὃν τὸν Ἡρακλέα κελεῦσαι δεθῆναι, ὅτε Αὐγέαν τὸν μισθὸν ἀπῄτει. Ἡρακλῆς δ' ἐκτελέσας τοὺς ἄθλους ἔρχεται ἐπὶ Καύκωνας καὶ δεηθείσης Ἀστυδαμείας διαλύεται πρὸς τὸν Λεπρέα. καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Λεπρεὺς Ἡρακλεῖ ἐρίζει δίσκῳ καὶ ὕδατος ἀντλήσει καὶ ὅστις ἀναλώσει θᾶττον ταῦρον καὶ λείπεται πάντα. εἶτα θωρηχθεὶς προκαλεῖται Ἡρακλέα καὶ θνήσκει ἐν τῇ μάχῃ.*

Schol. ad Eur. Rhes. 28: *διττὰς δὲ τὰς Εὐρώπας ἀναγράφουσιν ἔνιοι· μίαν μὲν Ὠκεανίδα, ἀφ' ἧς καὶ τὸ ἓν μέρος τῆς οἰκουμένης κληθῆναι, καθάπερ Ἀπίων ἐν τοῖς περὶ ἐπωνύμων καὶ Ἀριστοτέλης ἐν πρώτῳ τῆς Θεογονίας, ἑτέραν δὲ Φοίνικος, ἔνιοι δὲ Ἀγήνορος, ὡς καὶ Εὐριπίδης καὶ ἄλλοι*

ἱστοροῦσιν, ἧς τοὺς περὶ τὸν Μίνω γενέσθαι φασίν. ἔνιοι δέ εἰσιν, οἳ καὶ παρὰ τὴν αὐτὴν ὠνομάσθαι τὴν ἤπειρον, καθάπερ καὶ Καλλίμαχος, Ζηνόδοτος δὲ ἐξ αὐτοῦ.

Phot. lex. p. 424 Naber: μίνθα· τὸ παρ' ἐνίοις ἡδύοσμον, εἰς ὃ μεταβάλλειν φασὶ τὴν Ἅιδου παλλακήν· ἀφ' ἧς καὶ τὸ περὶ τὴν Ἦλιν ὄρος· Ζηνόδοτος δὲ τὴν Ἴυγγα ὑπ' ἐνίων Μίνθαν λέγεσθαι, θυγατέρα μὲν οὖσαν Πειθοῦς, Ναΐδα δὲ νύμφην.

Schol. T ad Il. γ 236: Ζηνόδοτος δὲ διοικητὰς ὑπολελεῖφθαι τῆς Ἑλλάδος φησὶν τοὺς Διοσκούρους. — Cf. Eust. p. 410, 15: Ζηνόδοτος δὲ διοικητὰς ἐν Λακεδαίμονί φησι καταλελεῖφθαι αὐτούς (sc. τοὺς Διοσκούρους).

Schol. T ad Il. ω 487: Ζηνόδοτος πρεσβύτερον Πηλέα φησίν, εἴ γε συστρατεύσας Πηλεῖ Ἡρακλῆς ἀπέδοτο Ἡσιόνῃ μικρὸν ὄντα τὸν Πρίαμον.

Falso libro, de quo agimus, attribui a viris doctis haec persuasum habeo: Strabo XII p. 543: ζητοῦσι δὲ τίνας λέγει τοὺς Ἐνετοὺς ὁ ποιητὴς ὅταν φῇ „Παφλαγόνων δ' ἡγεῖτο Πυλαιμένεος λάσιον κῆρ ἐξ Ἐνετῶν ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων" (Il. β 851)· οὐ γὰρ δείκνυσθαί φασι νῦν Ἐνετοὺς ἐν τῇ Παφλαγονίᾳ . . . . Ζηνόδοτος δὲ „ἐξ Ἐνετῆς" γράφει, καί φησι δηλοῦσθαι τὴν νῦν Ἀμισόν.[1])

Tzetzes Exeg. in Hom. Il. ad α 10 (Draconis Stratonicensis liber de metris poët. Ed. G. Hermann, 1812, p. 73): λαοὶ κατὰ μὲν τοὺς περὶ Ἀρίσταρχον καὶ Ζηνόδοτον ἀπὸ τοῦ λᾶς ὁ λίθος ἠτυμολόγηται. ἱστορίαν γάρ τινα μυθώδη ἐπάγουσιν, ὅτι Δευκαλίων καὶ Πύῤῥα τῇ λάρνακι περισωθέντες ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ, Διὸς κελεύσει ὑπὲρ κεφαλὴν αὐτῶν ἀνακουφίζοντες λάας, ὅ ἐστιν λίθους, ἐῤῥίπτουν· καὶ οὓς μὲν ὁ Δευκαλίων ἐπέῤῥιψεν ἄνδρες ἐγένοντο, οὓς δὲ ἡ Πύῤῥα γυναῖκες. διὰ δὴ τοῦτό φασι κεκλῆσθαι λαούς. ἐμοὶ δὲ οὕτως ἔπεισιν ἐτυμολογεῖν κτλ.[2])

Tatian or. ad Graec. c. 31, 16 (Texte und Untersuchungen zur Gesch. der altchristlichen Literatur von Oscar v. Gebhardt und Adolf Harnack. IV. Band, Heft 1. Tat. or. ad Graecos;

---

[1]) Pluygers l. c. p. 12.
[2]) Pluygers p. 12.

rec. Eduardus Schwartz). Cf. Euseb. praep. ev. X c. 10, p. 570 Dind.[1])

Schol. HEQ ad Od. δ 366: ὁ δὲ Ζηνόδοτος γράφει Εὐρυνόμη (pro Εἰδοθέῃ).[2])

Schol. T ad Il. π 175: Ζηνόδοτος δὲ Κλεοδώρην φησίν (Pelei filiam), Ἡσιόδου καὶ τῶν ἄλλων Πολυδώρην αὐτὴν καλούντων.[3])

Cardo autem rei in eo vertitur, quod iis locis, quos falso huc referri dixi, Zenodoti Ephesii memoria repetitur, cum nos quidem alium grammaticum eiusdem nominis commentarios historicos composuisse putemus.[4]) Nam ut non dicamus de scholiis ad Od. δ 366 et ad Il. π 175[5]), ubi recensionis textus mentio fit, apud Strab. XII p. 543 quae praeter verba Ζηνόδοτος δὲ ἐξ Ἐνετῆς γράφει[6]) exstant καί φησι δηλοῦσθαι τὴν νῦν Ἀμισόν, iure Pluygersio suspicionem moverunt, num recte se habeant. Si enim confers, quae exhibet Strabo XII p. 553: αὐτὸς δὲ ὁ Ἀπολλόδωρος παρατίθησι τὸ τοῦ Ζηνοδότου ὅτι γράφει „ἐξ Ἐνετῆς ὅθεν ἡμιόνων γένος ἀγροτεράων“. ταύτην δέ φησιν Ἑκαταῖον τὸν Μιλήσιον δέχεσθαι τὴν Ἀμισόν, verisimillimum esse videtur scriptorem neglegentia quadam Zenodoto Ephesio lectionis ἐξ Ἐνετῆς testi explicationem ab Hecataeo profectam adscripsisse. Denique apud Tatianum et Tzetzem Zenodotum Ephesium intellegendum esse nomina Aristarchi aliorum iuxta posita clare demonstrant.

Sed haec hactenus. Transeo nunc ad ea, quae de titulo,

---

[1]) Locum infra adscripsimus. Cf. Pluygers p. 12, qui coniecit „in eosdem libros sc. ἱστορικὰ ὑπομνήματα a Zenodoto quae de genere Homeri deque tempore quo vixerit ab aliis tradita invenisset relata fuisse.“

[2]) Cf. Ribbeck, Philol. IX p. 73 adn. 13.

[3]) Cf. Duentzer l. c. p. 28; Ribbeck l. c.

[4]) Cf. quae infra dicemus.

[5]) Cf. Roemer l. l. p. 720. In vocula φησί, quae paulo neglegentius pro γράφει posita est, non offendes; Zenodotum Ephesium intellegendum esse concedes collatis scholiis ad Od. δ 366, Il. ϑ 312, Il. π 223, ubi perhibetur eum scripsisse pro Εἰδοθέη Εὐρυνόμη, Ἐρασιπτόλεμον pro Ἀρχεπτόλεμον, Φηγωναῖε pro Δωδωναῖε. Cf. Friedlaender, Jahrbb. f. Phil. LXXI p. 544.

[6]) Cf. schol. A ad Il. β 852.

argumento, auctore libri statui posse confido. Iam iure quaeritur, quam ob rem ea, quae Athenaeus de Leprei et Herculis certamine et de suillis sacrificiis Veneri offerri solitis tradiderit, ad unum Zenodoti opus revocaverimus. Nam altero loco Zenodoti *ἱστορικὰ ὑπομνήματα*, altero *ἐπιτομαί* nominantur, ut de duobus diversis libris cogitandum esse videatur; praesertim cum, si argumenta respicimus, discrimen inter utrumque esse negari non possit, hic enim agitur de more antiquorum i. e. de rebus historicis quas dicimus, illic et ceteris locis, quos huic libro attribuimus, de rebus mythicis. Quae cum ita sint, Heffterus[1]) et Duentzerus[2]) *ἐπιτομάς*, quas *μυθικάς* fuisse cum Wolfio[3]) arbitrati sunt, et *ἱστορικὰ ὑπομνήματα* distinguenda esse contenderunt.[4]) Contra Schneiderus[5]) *ἐπιτομάς* et *ἱστορικὰ ὑπομνήματα* eundem librum intellegendum esse proposuit, quam sententiam cur amplectar nunc sum comprobaturus. Profertur a scholiasta ad Eur. Rhes. v. 28 Callimachi testimonium additurque Zenodotum *ἐξ αὐτοῦ* i. e. usum Callimachi opere quodam idem tradidisse. Quodsi porro reputaveris Athenaeum p. 412 A.B mentionem facere libri Zenodotei, cui praescriptus fuit titulus *ἐπιτομαί*, et narrationem quam exhibet item ac scholion illud in eundem librum quadrare, consentaneum est Zenodotum epitomas confecisse, quae certe ad Callimachum attinebant. Ceterum utrum Callimachum solum an alios quoque auctores excerpserit, nunc non curo. Iam inspiciamus locum ap. Athen. p. 412 A. B, ubi Callimachi et Zenodoti nomina coniuncta redeunt, quod miro alicui casui adscribere ridiculum est. Leguntur autem verba *μαρτυρεῖ Καλλίμαχος ἢ Ζηνόδοτος ἐν ἱστορικοῖς ὑπομνήμασι γράφων ὧδε*, quae cum viri docti diverse interpretati

---

1) l. c. p. 9.

2) l. l. p. 28.

3) l. c. p. 215 adn. 84.

4) Refert Duentzer p. 28 in *ἐπιτομάς* Athen. p. 412 A. B, schol. Eur. ad Rhes. 28, schol. ad Il. *π* 175, *ω* 487; in *ἱστορικὰ ὑπομνήματα* Athen. p. 95 F, 96 A; de adnotatione ap. Phot. s. v. *μίνθα*, quam Osann l. c. p. 7 ad *ἐθνικὰς λέξεις* falso, ut infra apparebit, spectare dixerat, dubitanter iudicavit Jahrbb. f. Phil. LXV p. 122.

5) l. c. nr. 219; Callimachea II p. 353; Pluygers l. c. p. 12; Dilthey, Analecta Callimachea, p. 10.

sint, accuratius tractanda videntur. Alii[1]) enim censuerunt dubitasse Athenaeum Callimacho an Zenodoto attribuenda sint *ὑπομνήματα ἱστορικά*, cum Schneiderus[2]) dixerit Athenaeum testes afferre Callimachum „aut Zenodotum", qui illius librum compilaverit. Neque dubium esse mihi videtur, quin Schneideri ratio interpretandi improbanda sit. Nam qui mente non praeoccupata Athenaei locum inspexerit, facere non poterit, quin statuat Athenaeum de libri auctore titubasse, cum Schneideri explicatio sit artificiosissima. Accedit quod similes loci alii exstant, ubi nemo negavit Athenaeum, cum in citando libro duo vel plures scriptores interposita particula *ἤ* afferat, nescivisse, quisnam sit intellegendus libri auctor.[3]) Est autem facile ad intellegendum, quomodo factum sit, ut nostro loco dubitatio nasceretur. Nam cum excerpta e Callimachi libris in Zenodoti libro legerentur, mirum non est, quod dubitabat Athenaeus aut is quem exscripsit, utrum *ἱστορικὰ ὑπομνήματα*, quae Zenodotus composuerat, Callimacho an Zenodoto attribuenda essent. Accedit quod Callimachus conscripserat librum, qui insignitus erat titulo *ὑπομνήματα*.[4]) At quaeris, quem in modum diversitas titulorum, si *ἱστορικὰ ὑπομνήματα* et *ἐπιτομαί* idem significant opus, sit explicanda. Qua in re Schneiderus[5]) ita est versatus, ut Zenodotum Callimachi *ὑπομνήματα* in brevem summam redegisse contenderet, quae cum proprie *ἐπιτομαὶ τῶν ἱστορικῶν ὑπομνημάτων* Callimachi fuerit, et *ἐπιτομαί* et *ἱστορικὰ ὑπομνήματα* nominari potuerit. Quod mihi non probatur. Et primum quidem id offendit, quod liber ille Callimacheus nomen hypomnematon in fronte gerit neque exstat vestigium tituli *ἱστορικῶν ὑπομνημάτων*. Iam coniecit Schneiderus Callimachi *ὑπομνήματα*, quae res fabulares et historicas com-

---

[1]) Cf. Schweighäuser, Animadv. in Athen. IX p. 218; Heffter p. 9; Pluygers p. 12; Koepke, De hypomnematis Graecis, Progr. des Friedr.-Werder. Gymn. 1842, p. 12; Hecker, Comm. Callim. p. 16; Barthold, De scholiorum in Eur. vet. fontibus. Diss. Bonn. 1864, p. 6; Sengebusch l. c. I p. 24; Duentzer p. 28.

[2]) Idem censet Dilthey p. 10.

[3]) Cf. Athen. p. 173 E, p. 654 D, p. 347 E, p. 628 E, p. 586 E, p. 587 C, p. 75 D, p. 140 A, p. 108 C, p. 118 E.

[4]) Cf. Schneider, Call. II p. 356.

[5]) Assentitur Ribbeck, Philol. IX p. 73 adn. 13.

plexa esse ex fragmentis concluditur, duas in partes fuisse divisa, alteram ἱστορικά exhibentem, alteram μυθικά, atque inde factum esse, ut exstiterint ἐπιτομαὶ ἱστορικῶν ὑπομνημάτων et ἐπιτομαὶ μυθικῶν ὑπομνημάτων. Sed hoc parum credibile videtur; nam iis locis quattuor, ubi Callimachi liber citatur nominatim, merus hypomnematon titulus legitur. Neque Schneidero affirmanti Zenodotum nihil nisi Callimachi hypomnemata excerpsisse assentior. Nam ex Athenaei verbis id tantum colligitur Zenodotum ἱστορικῶν ὑπομνημάτων auctorem habendum esse; quo concesso Schneideri argumentum neque Athenaeum neque quemquam veterum novisse Zenodoti ἱστορικὰ ὑπομνήματα ad vanum redigitur. Praeterea Callimachum solum exscriptum fuisse mihi probabile non est, etsi ex iis, quae de verbis Καλλίμαχος ἢ Ζηνόδοτος disputavimus, colligitur Zenodotum Callimachi potissimum scrinia compilasse. Quod enim dicit Schneiderus pugnans pro Callimacho magnopere optandum esse, ut aliquis alius praeter Callimachum nominetur, qui eodem modo cum Zenodoto contenderetur, nihil demonstrari apparet.[1]) Contra Schneideri sententia ea re improbatur, quod duobus locis, ut infra videbimus, Zenodotus alia atque Callimachus tradidit. Quae cum ita sint, cum aliorum tum maxime Callimachi libros excerptos esse a Zenodoto arbitror.

Sed redeo, unde deflexi. Statuimus titulis ἐπιτομαί et ἱστορικὰ ὑπομνήματα eundem librum subesse. Conscripserunt autem veteres ὑπομνήματα eo consilio, ut, quae memoria iis digna viderentur, colligerent et componerent, quo in negotio ordinem rerum et temporum saepe neglegebant.[2]) Quapropter in ἱστορικὰ ὑπομνήματα relatas fuisse res ad historiam pertinentes, quas quis ex aliis audiverit vel in libris legerit, statuendum est. Talem librum item bene ἐπιτομάς nominari potuisse iam facile concedes neque exemplo caremus, quod hanc sententiam commendat; nam citat Photius bibl. cod. 161 p. 103 Bekk. Pamphilae libros nomine ἐπιτομῶν, cum iidem in cod. 175

---

[1]) Cf. Dilthey l. c. p. 10; Rauch, Die Fragmente der Aetia des Callim., Progr. Rastatt 1860, p. 29. — Multa ex Callimachi libris excerpsisse Zenodotum opinatur Sengebusch I p. 24; cf. Barthold l. l. p. 6.

[2]) Cf. Koepke l. l. p. 9.

p. 119 συμμικτὰ ἱστορικὰ ὑπομνήματα, ap. Suid. s. v. Παμφίλη ἱστορικὰ ὑπομνήματα appellentur.[1]) Restat ut diiudicemus, quo iure offenderit Schneiderus in libri titulo ἱστορικὰ ὑπομνήματα negans in huius generis opere expositos fuisse mythos. Quae res hunc in modum explicatur. Etsi concedendum est Schneidero opponi inter se posse notiones ἱστορικός et μυθικός ita, ut distinguantur res historicae et mythicae[2]), tamen referri voces ἱστορία et ἱστορικός omnino ad narrationes rebus historicis et mythicis non distinctis constat.[3]) Ὑπομνήματα ἱστορικά et ἐπιτομάς distinguenda non esse hac argumentatione effecisse nobis videmur. Quodsi quaeris, uter libri titulus prior sit, certi nihil affirmaverim.

Iam priusquam res in commentariorum sive epitomarum reliquiis traditas pertractemus, de operis forma quae cognita habemus addere liceat. Suspicatus est Diltheyus[4]), qui in explicandis verbis Καλλίμαχος ἢ Ζηνόδοτος secutus est Schneiderum, „singulis articulis auctorum mentionem propositam fuisse", sed hanc coniecturam stare non posse eam ipsam ob rem, quod dubitatio de libri auctoris orta est, elucet. De epitomarum ambitu id constat duos certe libros, nisi plures fuerunt, circumlatos esse, cum quae de Herculis et Leprei certaminibus tradita sunt, ἐν δευτέρῳ ἐπιτομῶν inveniri dicat Athenaeus.

Mentionem fecisse in epitomis Zenodotum usum Callimachi testimonio Europae dicit scholiasta in adnotatione ad Eur. Rhes. vs. 28.[5]) Dissenserunt autem veteres, terra Europa undenam nomen duxerit. Nam alii ex Europa, Cadmi sorore, quam adamavit Iupiter, nomen repetendum esse, alii Oceani filiam[6]) in censum venire docuerunt. Atque Zenodotus quidem ab illorum

[1]) Cf. Pluygers l. c. p. 12.

[2]) Cf. Strabo I p. 6: μυθώδη τινὰ προσπέπλεκται τοῖς λεγομένοις ἱστορικῶς, alia.

[3]) Cf. e. gr. quae ex Duridis ἱστορίαις servata sunt ap. Athen. 560 B, 606 C, ex Thalli ἱστορικοῖς ὑπομνήμασι [Müller, Fragm. hist. Gr. III p. 547]. — Praeterea cf. p. 162, ubi in Tzetzae loco commemoratur ἱστορία τις μυθώδης.

[4]) p. 10.

[5]) Cf. Barthold p. 6; Wilamowitz, De Rhesi scholiis disputatiuncula. Ind. lect. Gryphiswald. 1877/78, p. 10; Bernhardy, Grundriss d. griech. Litt. II, 2. p. 727.

[6]) Cf. Hesiod. Theog. 357.

stetit parte. Quodsi quaeris, qui scriptores eandem atque Zenodotus narrationem exhibuerint, affero praeter Callimachum, quem exscripsit, Herodotum[1]), qui dubitanter sententiam protulit, Moschum[2]), Lycophronem[3]). Post Zenodoti aetatem[4]) hanc nominis originem tradiderunt Varro[5]), Festus[6]), Horatius[7]), Ovidius[8]), Stephanus Byzantius[9]). Ad Oceanitidem rettulerunt nomen Apion et Aristoteles.[10]) Exstitisse in Callimachi operibus Europae nomen traditur in schol. T ad Il. *π* 235: *οἱ περὶ Ζηνόδοτον*[11]) *πολυπίδακος διὰ τὸ Καλλιμάχου „κρηνέων τ' Εὐρώπῃ μισγομένων ἑκατόν"*; sed *τ' Ἑλλοπίῃ*[12]) scribendum esse Schneiderus verissime coniecisse mihi videtur. Mentionem Europae fieri potuisse in libro Callimachi *περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ ποταμῶν* aeque atque in Aetiis[13]) adnotasse satis habeo.

Transeamus nunc ad ea, quae traduntur in schol. T ad Il. *ω* 487. Enarravit autem Zenodotus in epitomis Peleum natu maiorem fuisse quam Priamum. Hoc iudicium etsi sane aliquid miri habere non negabis, tamen quomodo natum sit apparet. Causa enim, cur Zenodotus diceret Peleum grandiorem natu fuisse quam Priamum, ea fuit, quod Hercules una cum Peleo in expeditionem profectus Hesionae Priamum admodum puerum ven-

---

1) IV, 45: *ἡ δὲ Εὐρώπη οὔτε εἰ περίῤῥυτός ἐστι γινώσκεται πρὸς οὐδαμῶν ἀνθρώπων, οὔτε ὁκόθεν τὸ οὔνομα ἔλαβε τοῦτο, οὔτε ὅστις οἱ ἦν ὁ θέμενος φαίνεται, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς Τυρίης φήσομεν Εὐρώπης λαβεῖν τὸ οὔνομα τὴν χώραν.*

2) Id. II 8.

3) Apud Et. M. s. v. *Εὐρώπη*.

4) Cf. pagg. 148. 160.

5) De ling. lat. V c. 31.

6) s. v. Europa.

7) Carm. III 27, 75.

8) Fasti V 618.

9) s. v. *Εὐρώπη*.

10) Cf. schol. ad Eur. Rhes. 28.

11) Nempe Ephesium, nam agitur de recensione Homerica.

12) Callim. II p. 641. Praeterea cf. Bernhardy, Grundriss d. griech. Litt. II, 2. p. 727. — Scholion T ad Il. *ω* 487 mendo foedatum esse videtur, nam Zenodotum Ephesium in textu Homerico constituendo carminis Callimachei testimonio usum esse probabile non est. Cf. Duentzer p. 117.

13) Cf. Rauch l. c. p. 29.

diderit. Quae spectant ad fabulam aliunde satis notam. Laomedonti infensus cum Hercules Troiam delevisset, Priamus ab Hesiona sorore redemptus ad regnum pervenisse fertur.[1]) Cui bello Peleum interfuisse neque Homerus[2]) neque alius[3]) praeter Zenodotum memoriae tradidit. Pronum est suspicari inter Herculis comites commemorari Peleum confusa eius memoria cum Telamonis fratris. Quodsi puerum fuisse cum illius belli aetate narravit, ea de re non consensisse[4]) videntur scriptores, nam Diodorum quidem aliter censuisse apparet.

De Dioscuris egisse Zenodotum in commentariis docet scholion T ad Il. γ 236; nam Castorem et Pollucem Graeciae procuratores esse relictos, cum bellum Troianum, quod dicimus, esset susceptum, perhibuisse fertur. Quam narrationem satis singularem quisnam primus protulerit, etsi scire haud iniucundum est, dici nequit.

Iam succedat Photii adnotatio, ex qua colligitur in epitomis Iyngis[5]) memoriam repetitam esse. Docuit Zenodotus nympham Iyngem, Suadelae deae filiam, a quibusdam scriptoribus dici Mintham. Et Mintham quidem, quod Pluto eam amore persecutus sit, Proserpinae aut Cereris ira commutatam esse in herbam, quae inde nomen ceperit, vulgo ferunt[6]), cum Iyngem Suadelae aut Echus filiam artibus magicis usam, ut Iovem Ius aut sui desiderio inflammaret, Iunonis odium sibi conflasse tradatur, quae eam saxum aut avem reddiderit.[7]) Quae cum ita

---

[1]) Il. ε 641 sqq.; Apollodor. 2, 6, 4, 1; schol. A ad Il. υ 146; Eur. Troad. 802 sq.; Xen. Cyrop. IV c. 9; Diod. IV c. 32. 49; Strabo XIII p. 596; Hygin. LXXXIX p. 86 Schmidt; Pseudo-Serv. ad Verg. Aen. III 3.

[2]) Cf. Hom. l. c. ἓξ οἴῃς σὺν νηυσὶ καὶ ἀνδράσι παυροτέροισιν.

[3]) Apollod. l. c. *συναθροίσας στρατὸν ἀνδρῶν ἀρίστων ἑκουσίως ἐθελόντων στρατεύεσθαι.* — Eur. l. c. 810 *ὁ δ' Ἑλλάδος ἄγαγε πρῶτον ἄνθος.*

[4]) Cf. Hygin. l. c.: „Podarci (i. e. Priamo) filio eius (i. e. Laomedontis) infanti regnum dedit“ et Diod. l. l.: *Πριάμῳ τὴν βασιλείαν ἀπέδωκε τῶν Ἰλιέων διὰ τὴν δικαιοσύνην. οὗτος γὰρ μόνος τῶν υἱῶν τοῦ Λαομέδοντος ἐναντιούμενος τῷ πατρὶ κτλ.*

[5]) Cf. Otto Jahn, Peitho die Göttin der Ueberredung. Greifswald 1846. p. 15, p. 16 adn. 28.

[6]) Strabo VIII p. 344; Poll. VI, 68; schol. ad Nic. Alex. 378; Oppian. Hal. III 485 sqq.; Ovid. met. X 728; Et. M. 588, 5; Et. Gud. p. 390 Sturz.

[7]) Schol. ad Pind. Nem. IV 56; schol. ad Theocr. II 17; Phot. s. v. ἴυγξ.

sint, Mintham et Iyngem distinguendas esse etsi apparet, tamen quomodo Iynx dici potuerit Mintha, non est difficile ad intellegendum; nam intercedere similitudinem inter fabulam utramque negari non potest.

Quoniam de re ipsa disputavimus, de teste quem habuerit Zenodotus pauca addemus. Quodsi legitur in scholio ad Theocr. II 17 . . . . τὴν ἴυγγα, ὥς φησι Καλλίμαχος, Ἠχοῦς θυγατέρα, φαρμακεύειν δὲ τὸν Δία, ὅπως ἂν αὐτῇ συμμιχθῇ· ὅθεν ὑπὸ Ἥρας εἰς ὀρνιθάριον αὐτὴν μεταβαλεῖν κτλ., Callimachi narrationem Zenodotum non exposuisse elucet; nam ille Iyngem Echus filiam, hic Suadelae nominavit. Quam ob rem opinionem, quam habet Schneiderus[1]) de Zenodotearum epitomarum fonte, male se habere censeo.[2]) Ceterum Mintham et Iyngem eandem esse intellegendam non solum Photii testimonio, sed etiam scholiis Aristophaneis comprobatur; dicit enim scholiasta (ad Plut. v. 313): μινθώσομεν· μίνθον[3]) οἱ μὲν τὸν ἡδύοσμον, οἱ δὲ τὴν ἴυγγα, ὡς κεῖται ἐν τῇ κωμικῇ λέξει. Quodsi constat inter viros doctos hoc scholion ex Didymi lexico comico fluxisse[4]), unde certe quaedam in Photii librum pervenerunt[5]), verisimile esse videtur utrumque locum repetitum esse ex eodem opere. Quo concesso commentarios Zenodoti, de quibus agimus, ante Didymi aetatem compositos fuisse, iure colligitur.

Sequitur ut paulo accuratius inspiciamus fabellam de Hercule et Lepreo perhibitam, quae teste Athenaeo in libro altero epitomarum Zenodoti exstabat.[6]) Lepreum, quem Leprei urbis conditorem ferunt, cum Hercule certasse etiam alibi[7]) comme-

---

[1]) Callim. II p. 293.

[2]) Cf. p. 173.

[3]) Cf. Steph. Thes. ling. Graec. V p. 1075. Variant libri in formis μίνθα et μίνθον.

[4]) Cf. Schmidt, Didymi fr. p. 72.

[5]) Cf. Naber, Phot. s. v. μίνθα, adn.

[6]) Narrationis tenorem apud Athen. turbatum esse dixit Schneider, Callim. II p. 357, qui post ἀπῄτει verba ἐκτελέσας τοὺς ἄθλους inserenda et pergendum esse Ἡρακλῆς δ' censuit; sed mihi quidem mutatione opus esse non videtur.

[7]) Cf. Pausan. V c. 5, 4; Aelian. var. hist. I c. 24; schol. ad Callim. I 39; cf. Reinecke, De schol. Callim., Diss. Hal. 1887, p. 10. — Athen.

moratur, neque tamen de rebus singulis consentiunt auctores, quam ob rem perquirere nobis liceat, quantum recedant ceteri a narratione Zenodoti. Ac Pausanias quidem, qui Lepreum Pyrgei filium nominat, certamen voracitatis solum affert, in quo Lepreum Herculi parem fuisse dicit, cum in scholio Callimacheo Lepreum Neptuni filium *ἀδηφαγίας* certamine instituto victum ab Hercule necatum esse perhibeatur. Certamen *περὶ πολυποσίας*, quod omisit Zenodotus, a Matride, Caucalo, Aeliano additum esse videmus. Unde fluxerit fabula qualem tradidit Zenodotus nescimus; attamen fortasse argumentum comoediae nescio cuius ad fabulas de Hercule perhibitas pertinentis subesse improbabile non videtur.

Restat ut de Zenodoti vel Callimachi testimonio ap. Athen. p. 95 F, 96 A disputemus. Tradidit autem Zenodotus Argivos Veneri sues immolare. Quae narratio sane satis est memorabilis, ut valde dolendum esse, quod pauca tantum et exilia epitomarum Zenodotearum fragmenta servata sint', negari non possit. Etsi pleraeque Graecorum civitates in Veneris sacrificiis carne suilla abstinebant, quod de Atticis et Sicyoniis diserte est traditum[1]), tamen nonnusquam in Veneris honorem porcos mactatos esse testimoniis perpaucis comprobatur. Atque ut non dicamus de Cypriis, quos mactandis suibus Venerem coluisse Prellerus[2]) collato Antimachi loco praepropere coniecisse mihi videtur, apud Aspendios et Metropolitanos porco litandi morem

---

p. 412 B, qui Matridem Thebanum et Caucalum Chium, Theopompi fratrem, testes profert. — (Eust. p. 1523, 4 Athenaei epitomam exscripsit.)

[1]) Cf. Aristoph. Ach. 793: *ἀλλ' οὐχὶ χοῖρος τ' Ἀφροδίτῃ θύεται*; schol. ad h. l.: *πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων οὐ θύουσι χοίρους τῇ Ἀφροδίτῃ ὡς βδελυττομένῃ διὰ τὸν Ἄδωνιν.* Paus. II c. 10, 4, qui agens de Sicyoniorum instituto dicit: *τῶν δὲ ἱερείων τοὺς μηροὺς θύουσι πλὴν συῶν.* Cf. Athen. p. 95 F, qui ex Antimachi comici fabula affert verba: *ἔπειτα κάκροκώλιον ὕειον Ἀφροδίτῃ; γελοῖον.* B *ἀγνοεῖς· ἐν τῇ Κύπρῳ δ' οὕτω φιληδεῖ ταῖς ὑσίν, (ὦ) δέσποθ', ὥςτε σκατοφαγεῖν ἀπεῖρξε τὸ ζῷον, τοὺς δὲ βοῦς ἠνάγκασεν.* Cf. Kock, Com. Attic. fragm. I p. 61; Meineke, Fragm. com. Graec. III p. 66; K. F. Hermann, Lehrbuch der gottesdienstl. Alterthümer d. Griechen, p. 117, § 26, 3; Preller, Griech. Mythol., 4. Auflage von C. Robert, 1887, I p. 347 adn. 2. p. 381.

[2]) Cf. Preller, Griech. Mythol. 3. Aufl. I p. 290.

exstitisse testantur scriptores.[1]) Quodsi addis Aspendum urbem ab Argivis conditam esse[2]) et extra Metropolitarum et Aspendiorum fines alibi quoque Veneri sues immolatos esse Strabone teste[3]), verisimillimum esse videtur Zenodoti narrationem veram esse.[4]) At quaeris, unde huius rei notitiam acceperit Zenodotus. Iterum Callimachus ad partes vocandus est, quem morem porcos sacrificandi in Veneris honorem attigisse in Iambis docet Strabo IX p. 437 sq.: *Καλλίμαχος μὲν οὖν φησιν ἐν τοῖς ἰάμβοις τὰς Ἀφροδίτας (ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία) τὴν Καστνιῆτιν ὑπερβάλλεσθαι πάσας τῷ φρονεῖν, ὅτι μόνη παραδέχεται τὴν τῶν ὑῶν θυσίαν.* Recessit igitur Zenodotus a Callimachi sententia, cum Argivos sacris suillis colere Venerem dixerit. Audio iam monentes, quam lubrica sint et imbecilla argumenta, quae supra in Athen. p. 95 F, 96 A verbis *μαρτυρεῖ Καλλίμαχος ἢ Ζηνόδοτος* explicandis proposuerimus. Contendimus enim ab Athenaeo memoriam sociatam Callimachi et Zenodoti perhiberi, quod alter alterius scrinia compilaverit. Quae cum ita sint, Schneiderus[5]), qui Zenodotum solis Callimachi hypomnematis usum esse sibi persuasit, statuit „Callimachum postea meliora edoctum esse et *ὑπομνήματα* post *ἰάμβους* esse scripta", ut, quae de Argivis tradita sint, nihilominus e Callimachi libro in Zenodoti epitomas transire potuerint. Nobis paulo aliter visum est. Nam etsi Schneideri coniecturam perverse esse excogitatam minime arbitror, tamen res faciliorem habet explicatum. Nihil enim obstat, quominus abeamus in sententiam hanc. Narravit

---

[1]) Strabo IX p. 438: *ταύτῃ* (sc. *Μητροπόλει*) *δὲ μίαν τῶν συνοικισθεισῶν εἰς αὐτὴν πόλεων παραδοῦναι τὸ ἔθος Ὀνθύριον.* Cf. Meineke, Vindic. Strabon. p. 156. — Dion. Perieg. v. 852 apud Mueller, Geogr. Graeci min. II p. 156: *κεῖθι δ᾽ ἂν ἀθρήσειας ὑπειράλιον πτολίεθρον Ἄσπενδον, ποταμοῖο παρὰ ῥόον Εὐρυμέδοντος· ἔνθα συοκτονίῃσι Διωναίην ἱλάονται.* Schol. ad h. l. p. 454: *παραδόξως ἐν Ἀσπένδῳ συοκτονίαις τιμῶσι τὴν Ἀφροδίτην.* Cf. Eust. Comm. ad h. l. p. 366.

[2]) Cf. Eust. l. c. *Ἀργείων δὲ κτίσμα ἡ Ἄσπενδος.*

[3]) Cf. l. c. *οἱ δ᾽ ὕστερον ἤλεγξαν οὐ μίαν κτλ.*

[4]) Pro *Ἀργεῖοι* fortassis *Ἀρναῖοι* scribendum esse apud Athen. dixit Mueller l. l. propter Steph. Byz. s. v. *Ὀνθύριον: πόλις Θεσσαλικὴ περὶ τὴν Ἄρνην*; quam coniecturam cur probemus nullam video causam, si modo recte hucusque disseruimus.

[5]) Callim. II p. 240.

Zenodotus in epitomis Callimachi iamborum locum, quem tradidit Strabo, exscribens re vera porcos sacrificari Veneri, et ipse neglecto Callimachi testimonio addidit Argivorum morem, quem aliunde notum habebat. Ceterum Zenodotum non tam iudicii fuisse expertem, ut solam eius sententiam, quem maxime secutus est, proponeret, vel ea re demonstrari videtur, quod disserens de Iynge exhibuit eam Mintham vocari ὑπ᾽ ἐνίων. Quae verba ex fonte, quo usus est illo loco Zenodotus, profecta esse minus est probabile.

Vidimus igitur Zenodotum Callimachi et aliorum libris adhibitis epitomas sive commentarios historicos edidisse, in quibus res fabulares et historicae expositae erant. At nondum totum curriculum emensi sumus; nam reliquum est, ut de auctore operis disputemus. Habemus autem ad hanc quaestionem solvendam subsidia tam exilia, ut iudicium certum proferre non liceat. Zenodotum Ephesium[1]) epitomarum auctorem esse intellegendum verisimile videri possit eam ob rem, quod in fragmentis nudum Zenodoti nomen exstat. Nam id quidem certissimum est in Zenodoti Ephesii reliquiis cognomen plerumque esse omissum, quippe qui praeter alios eiusdem nominis homines gloria et notitia floruerit. Attamen ad Zenodotum Ephesium opus non redit, quod Wolfius[2]) primus bene docuit; nam cum Zenodotus[3]) aliquanto superior fuerit Callimacho, excerpta ex Callimachi libris componere et publici iuris facere non potuit. Sed quidni de Zenodoto Alexandrino aut Mallota cogitemus? At defenderit quispiam eam sententiam neque Mallotam neque Alexandrinum in censum venire; sed novum quendam fortasse occurrere. Quorum opinionem refutari posse causis certis etsi negandum est, tamen a veri specie abhorrere arbitror, praesertim cum epitomae confectae esse videantur eodem fere tempore, quo Zenodotum Alexandrinum et Mallotam aetatem degisse cen-

---

[1]) Hunc in modum indicaverunt Heffter l. l. p. 9; Koepke l. c. p. 12; Hecker p. 116. Rem incertam esse dixit Pluygers p. 12.

[2]) Prolegg. p. 215; Graefenhan l. l. I p. 142; Duentzer, De Zenod. p. 28; Schneider, Allg. Jen. Litt. Zeit. 1848 nr. 218; Keil, Rhein. Mus. VI p. 253 (= Ritschl, Opp. I p. 235); Schmidt, Zeitschrift für die Alterthumswiss. 1855, p. 253; Dilthey l. c. p. 10; Sengebusch p. 24.

[3]) Cf. p. 123.

semus[1]) i. e. saeculo primo aut altero a. Chr. n. Didymum enim commentariis historicis usum esse supra probare studuimus, ut post Callimachum et ante Didymum vixisse eorum auctorem pro certo sit habendum. Iam concedes Zenodotum Alexandrinum aut Mallotam confecisse epitomas; sed uter eas conscripserit, hodie a nobis discerni nequit.[2]) Non ignoramus apud Suidam in Zenodoti Alexandrini vita legi *ἔγραψε . . . καὶ ἄλλα συχνά*; sed eius sunt naturae haec verba, ut inde iudicium proficisci non possit; huc accedit quod Hesychius Zenodoti Mallotae omnino mentionem non fecit. Neque ex illa re, quod Zenodotus Alexandrinus commoratus est Alexandriae, ut operum Callimachi, qui ibidem sedem habuit, notitia facillime ad eum pervenire potuerit, iure argumentum petitur; nam de domicilio Zenodoti Mallotae nihil est traditum. Quae cum ita sint, rem in medio relinquendam esse persuasum habemus.

In numero librorum, quorum de auctore iudicium certum fieri non posse censeo, cum nudum Zenodoti nomen traditum sit, commemoranda est praeter commentarios historicos sive epitomas commentatio, quae inscribitur *ἐθνικαὶ λέξεις*. Quo ex libro haec testimonia originem duxisse arbitror:

Galeni gloss. in Hippocr. s. v. *πέζαι*[3]): *ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν γυναικείων οὕτως γέγραπται. καὶ οἱ πόδες οἰδίσκονται, αἱ πέζαι μάλιστα. Ζηνόδοτος μὲν οὖν ἐν ταῖς ἐθνικαῖς λέξεσι πέζαν φησὶ τὸν πόδα καλεῖν Ἀρκάδας καὶ Δωριεῖς. Ὁ δὲ Ἱπποκράτης ἔοικεν ἢ τὸ πεδίον καλούμενον τοῦ ποδὸς οὕτως ὠνομακέναι ἢ τὰ σφυρά.*

Ibidem s. v. *πέλλα: πελία, ὑπόκιρρα. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ πελιρὰ ὀνομάζει. Ζηνόδοτος δὲ ἐν ταῖς ἐθνικαῖς λέξεσι Σικυωνίους φησὶ τὸ κιρρὸν πέλλον ὀνομάζειν.*

Athen. p. 327 B: *Ζηνόδοτος δέ φησι Κυρηναίους τὸν ὕκην*

---

[1]) Cf. pagg. 148. 160, ubi de tempore Zenodoti Mallotae et Alexandrini egimus.

[2]) Zenodotum Alexandrinum intellexit Duentzer p. 28, Mallotam Schneider l. c. nr. 218, Schmidt l. c. p. 253, sed frustra argumenta, cur alter alteram sententiam secutus sit, requisivimus.

[3]) Erotiani, Galeni, Herodoti glossae in Hippocratem. Ed. Fr. Franz. 1780.

ἐρυθρῖνον καλεῖν. Ἕρμιππος δὲ ὁ Σμυρναῖος ἐν τοῖς περὶ Ἱππώνακτος ὕκην ἀκούει τὴν ἰουλίδα.

Schol. ad Apoll. Rhod. Argon. II 1005: *στυφελήν· τραχεῖαν καὶ σκληράν. οὕτως Κλειτόριοι λέγουσιν, ὥς φησι Ζηνόδοτος ἐν Γλώσσαις. Κυρηναῖοι δὲ τὴν χέρσον.*

Iam primum ea de re est agendum, quod ad *ἐθνικὰς λέξεις* rettulimus locum ex scholiis ad Apoll. Rhod. Arg. II 1005 petitum; nam hic diserte titulus *γλῶσσαι* perhibetur. Si enim reputas a Zenodoto, quem Ephesium esse habendum infra statuemus, profectam esse collectionem *γλωσσῶν*, recte ii[1]) egisse videntur, qui interpretationem vocis *στυφελήν* glossario illi attribuerunt. At scholion, quod modo citavimus, optime quadrat in librum *ἐθνικαὶ λέξεις*. Quod cum minime fugisset Schneiderum[2]), titulis *ἐθνικαὶ λέξεις* et *γλῶσσαι* eundem librum designari contendit. Sed haec sententia quin falsa sit, dubium esse non potest; afferuntur enim in fragmentis, quae ex *ἐθνικαῖς λέξεσι* fluxisse traditum est, explicationes verborum, quibus apud gentes quasdam notio peculiaris convenisse fertur; in fragmento, quod ex *γλώσσαις*[3]) — scholion ad Apoll. Rhod. II 1005 nunc mitto — prodiit, et in iis, quae argumento respecto ei sunt similia, vocabulorum raro occurrentium et ad intellegendum difficiliorum interpretationes. Iam vides reliquiarum argumentum bene respondere titulo libri. Nam exspectamus in *γλωσσῶν* libro explicari vocabula intellectu difficilia, quae ab usu vulgari aliena sunt, in *ἐθνικαῖς λέξεσι* voces et phrases sive usitatae sive rariores, quae apud alias gentes aliam habent significationem. At huic ratiocinationi repugnat schol. ad Apoll. Rhod. II 1005; perhibetur enim interpretationem vocis *στυφελήν*, quae spectat ad diversarum gentium usum dicendi, locum tenuisse in glossis. Sed respiciendum est notionem *γλῶσσα* non semper accurate adhibitam esse apud veteres; immo vero paulo neglegentius *γλῶσσαν* vocabant explicationem verbi, quod interpretatione indigere videbatur, sive obsoleti sive peregrini. Quae cum ita sint, propter argumentum scholion illud *ἐθνικαῖς λέ-*

---

1) Muetzell p. 281; Graefenhan I p. 430; Pluygers p. 7; Duentzer p. 29.

2) l. c. nr. 219.

3) Cf. schol. ad Od. *γ* 444, de quo infra disseremus.

ξεσι adscribere non dubito, etsi γλωσσῶν mentio fit; neque titulos ἐθνικαὶ λέξεις et γλῶσσαι ad eundem librum redire concedo.[1]) Aliter hanc quaestionem solvere conatus est Schmidtius[2]), qui censuit Zenodoti librum, cui praescriptus fuerit titulus γλῶσσαι, divisum fuisse in tres partes, primam exhibentem γλώσσας Ὁμηρικάς, alteram ἐθνικὰς λέξεις, tertiam ζώων φωνάς. Quam coniecturam male se habere apparet. Falso enim statuit ille vir doctus tres partes, quas sibi finxit, libri ad Zenodotum Mallotam referendas esse, cum γλῶσσαι, quas Ὁμηρικάς fuisse nego[3]), attribuendae sint Zenodoto Ephesio[4]), „voces animalium" Zenodoto Philetaero[5]), ἐθνικαὶ λέξεις Mallotae aut Alexandrino.[6]) Iure igitur contendimus exstitisse librum Zenodoteum diversum a „glossis" sub titulo ἐθνικαὶ λέξεις, in quo exposita erant verba quibusdam regionibus magis peculiaria,[7]) et inde, ut non dicamus de loco ap. Athen. p. 327 B, scholion ad Apoll. Rhod. II 1005 fluxisse.

Transeo nunc ad singula. Egit Zenodotus Galeno teste in libro, qui inscriptus erat ἐθνικαὶ λέξεις, de voce πέζα.[8]) Quodsi docuit Arcades et Dorienses hac vocula designare pedem, facile quispiam in eam sententiam incurrere possit, ut putet Zenodoto quidem teste pro πούς in usu fuisse apud Arcades et Dorienses verbum πέζα. Sed si totius loci, quem supra exposuimus, sententiam respicis, aliter iudices necesse est. Huc accedit quod Dorienses quidem voce πούς vel potius πώς et πόρ usos esse tradidit Hesychius.[9]) Immo vero Zenodotus Arcadum et Doriensium consuetudinem dicendi peculiarem notavit,

---

[1]) Cf. Sengebusch l. l. p. 23: „A glossario distinguendae sunt Zenodoti nescio cuius ἐθνικαὶ λέξεις, quae ap. Apoll. τῶν γλωσσῶν titulo designantur." — Rem incertam esse dixit Pluygers p. 10.

[2]) Zeitschrift für die Alterthumswiss. 1855, p. 253. — Cf. Merkel, Apoll. Rhod. p. 147.

[3]) Cf. de hac re, quae infra dicemus.

[4]) In parte quinta de γλωσσῶν auctore disputabitur.

[5]) Cf. p. 183. [6]) Cf. p. 180.

[7]) Quo concesso elucet Osannum I p. 6. 7 falso adscripsisse libro, de quo agimus, schol. ad Theocr. II 5; Phot. s. v. μίνθα [p. 169]; Athen. p. 478 E; schol. ad Od. γ 444.

[8]) Cf. Duentzer p. 29; Graefenhan I p. 430.

[9]) s. v. πώς; s. v. πόρ.

qui, cum vulgo Graeci verbo *πέζα* partem pedis sive malleolum sive plantam significare solerent, sub eo omnino pedem intellegerent. Neque dubium est, quin distinctae sint apud auctores notiones *πέζα* et *πούς*.[1]) Quodsi quaeris, quae fides sit habenda testimonio Zenodoti, causam non video, cur eum errasse putemus. Nam cum et *πούς* et *πέζα*[2]) ad eandem radicem *πεδ* redeant, eandem notionem in utraque voce inesse iure colligitur; atque vocabulo *πέζα* designari omnino pedem collatis verbis *τράπεζα, ἀργυρόπεζα*[3]), aliis apparet. Quae cum ita sint, significationem vocis *πέζα* diversam a *πούς* postea natam neque principalem esse concedes. Iam nihil obstat, quominus Zenodoti iudicium verum esse iudicemus.[4])

Perhibuit praeterea Zenodotus in *ἐθνικαῖς λέξεσι*[5]), *Σικυωνίους τὸ κιρρὸν πέλλον ὀνομάζειν*. Est autem *κιρρόν* appellatio coloris rufi, qui prope accedit ad pallidum[6]); *πέλλον* s. *πελλόν* s. *πελίον* s. *πελιόν* s. *πελόν* s. *πελιδνόν* s. *πελιτνόν* significat colorem nigrum vergentem in pallidum, lividum — qualem speciem praebet plumbum[7]) — aut in viride[8]) aut

---

[1]) Affero Hippocratem [cf. Galen. glossam, qua de agimus], Pollucem II, 192: *τὸ δὲ ὑπὸ τῇ κνήμῃ μέρος καλεῖται σφυρὸν καὶ πέζα, ἀφ' ὧν ὀνόματα εὔσφυρος, καλλίσφυρος, εὔπεζος, ἀργυρόπεζος, „ἀργυρόπεζα Θέτις". παρὰ δὲ τὴν πέζαν προὔχουσιν ἀστράγαλοι, εἰς οὓς αἱ περόναι καταλήγουσιν.* Paus. V c. 11, 2: *δύο δέ εἰσιν ἄλλαι* (sc. *Νῖκαι*) *πρὸς ἑκάστου πέζῃ ποδός.*

[2]) Curtius, Griech. Etym. p. 220. 545; Meyer, Griech. Gramm. p. 8 adn. 8. p. 284; Schmidt, Zeitschrift f. vgl. Sprachf. XXV p. 15.

[3]) Cf. Suid. s. v. *πέζα: . . . πέζα καὶ ὁ πούς· καὶ ἀργυρόπεζα ἡ λευκοὺς πόδας ἔχουσα*; s. v. *ἀργυρόπεζα*. Schol. D ad Il. *α* 538; Herodiani qui feruntur Epimerism. p. 105 ap. Boisson; Eustath. p. 471, 44. Aliter censuit Poll. l. c.

[4]) Cf. Gelbke, De dialectu arcadica. Curt. Stud. II p. 29.

[5]) Duentzer p. 29; Graefenhan I p. 430.

[6]) Gell. II 26, 6: *ξανθὸς* autem et *ἐρυθρός* et *πυρρός* et *κιρρός* et *φοῖνιξ* habere quasdam distantias coloris rufi videntur, vel augentes eum vel remittentes vel mixta quadam specie temperantes. — Galen. de san. tuenda V. vol. VI p. 147 Kühn: *Σκοπὸν ἔχων οἶνον κατὰ μὲν τὴν σύστασιν ἀεὶ τὸν λεπτότατον αἱρεῖσθαι, κατὰ δὲ τὴν χρόαν, ὃν ὁ Ἱπποκράτης εἴωθε κιρρὸν καλεῖν, δύναιο δ' ἂν ξανθὸν ὀνομάζειν αὐτόν.* Idem, De victu in morbis acutis. vol. XV p. 640; Phot. s. v. *κιρρόν*; Hes. s. v. *κιρρόν*.

[7]) et [8]) Vide adnotationes [1]) et [2]) in pagina insequente.

in fuscum.[3]) Iam vides, quomodo fieri potuerit, ut Sicyonii, id quod dicit Zenodotus, colorem *κιρρόν* nominarent *πέλλον*. Accedit, quod colorum appellationes in universum apud veteres incertas fuisse negari non potest.[4]) Non igitur est, cur Zenodoti testimonio diffidamus.

Ad *ἐθνικὰς λέξεις* referre voluimus locum ex Athenaei deipnosophistis repetitum, quem supra tertio loco proposuimus. Dixit autem Zenodotus Cyrenenses piscem, quem in universum Graeci *ὕκην* nominabant, *ἐρυθρῖνον* appellasse. Quae res nihil habet miri. Nam cum omnibus temporibus de animalium, plantarum, similium appellationibus dissensisse saepe homines diversarum regionum satis est notum, tum piscibus quibusdam nomina varia a Graecis imposita fuisse ex Athenaei libro luculenter intellegitur.[5]) Sed redeo ad vocem, de qua agimus. Tria habemus apud Athenaeum testimonia, quae pertinent ad piscis

---

[1]) Hes. s. v. *πελιδνόν: μέλαν ὡς μόλυβδος*; s. v. *πελιαί: μέλαιναι*; s. v. *πελιοί: μέλανες ὡς ὠχροί*; Phot. s. v. *πελιδνόν: μέλαν· λέγεται καὶ πελιτνὸν παρὰ Θουκυδίδῃ* (II c. 49); Suid. s. v. *πελιδνόν*; Erotian. l. c. p. 306: *πέλον: ὑπόφαιον*; Suid. s. v. *πελιοί*; Hes. s. v. *πελλόν*; Et. M. s. v. *πέλαργος*; Pseudo-Herod. Epim. p. 106: *πελιδνόν*.

[2]) Hes. s. v. *πελιοί: μέλανες ὡς ὠχροί, ἢ χλωροί*.

[3]) Hes. s. v. *πελιδνόν· μέλαν ὡς μόλυβδος ἢ ὕφαιμον*; Galen. gloss. in Hipp. l. c. *πέλλα· πελία, ὑπόκιρρα*; Bekker, Anecd. Graec. I p. 293 s. v. *πελιτνόν: τί ἐστι τὸ πελιδνόν, ὅ τι μέλαν ἐστὶν ἢ τὰ πελιώματα λεγόμενα, ἴχνη τῶν πληγῶν*.

[4]) Cf. Günther, Gesch. der antiken Naturwiss. [Handb. d. klass. Alterthumswiss. vol. V] p. 59: „. . . Allein eine gewisse Farbenträgheit und Farbengleichgiltigkeit des antiken Auges hat unleugbar bestanden.“ — O. Weise, Die Farbenbezeichnungen bei den Griechen u. Römern. Phil. XLVI p. 593: „Die Zahl der Ausdrücke, die den ältesten Griechen und Römern zur Bezeichnung der Farben zu gebote standen, ist ziemlich gering und überdies ihr Gebrauch so schwankend, dass mit einem Worte oft eine ganze Menge von Schattierungen nicht nur einer und derselben, sondern sogar verschiedener verwandter Farben bezeichnet wurden, ein sicheres Zeichen, dass der Blick der einzelnen Individuen damals noch keineswegs so geschärft war u. s. w.“ — Aliter censet Veckenstedt, Gesch. der griech. Farbenlehre. 1888. praef. p. V.

[5]) Cf. p. 305 C: *Παγκράτης δ' ὁ Ἀρκὰς ἐν ἔργοις θαλαττίοις τὴν κίχλην πολλοῖς ὀνόμασί φησι καλεῖσθαι κτλ.* Cf. p. 288 B. C; p. 294 F; p. 306 D; p. 309 B; p. 322 E; p. 323 A. B; p. 309 C; p. 312 B; p. 313 D; p. 315 F; p. 319 D.

ὕκης nomen; atque Zenodotus quidem, quocum consentit Hesychius s. v. *ὕκος*[1]), a Cyrenensibus *ὕκην* appellatum esse *ἐρυθρῖνον* tradidit, Hermippus Smyrnaeus *τὴν ἰουλίδα* intellexit[2]), Clitarchus[3]) docuit a Cyrenensibus *τὸν ἐρυθρῖνον* dici *ὕκην*. Quodsi, quae Clitarchus et Zenodotus narraverint, coniungis, colligitur Cyrenenses nomine *ὕκης* notasse piscem, quem Graeci vulgo *ἐρυθρῖνον* ferebant, et nomine *ἐρυθρῖνος*, quem vulgo *ὕκην* appellabant. Cur Zenodoti testimonium falsum esse contendamus, ne hic quidem video causam.

Denique ad partes vocandum est scholion ad Apoll. Rhod. Arg. II 1005. Testatus autem est Zenodotus Clitorios sub verbis *γῆ στυφελή* intellegere *γῆν τραχεῖαν καὶ σκληράν*, Cyrenenses *γῆν χερσόν*. Sed quaeritur, quodnam discrimen intercedat inter Clitoriorum et Cyrenensium usum loquendi. Atque verba *γῆ τραχεῖα καὶ σκληρά* significant terram asperam et duram, cum *τῷ τραχεῖ* oppositum sit *τὸ λεῖον*, *τῷ σκληρῷ τὸ μαλακόν*[4]), verba *γῆ χέρσος* designant terram incultam[5]) aut siccam.[6]) Quae significationis differentia num re vera in voce *στυφλός* exstiterit, hodie diiudicari non iam potest; attamen testimonium Zenodoti argutiis grammaticorum deberi et commenticium esse minime contendo.

Quoniam de reliquiis disputavimus, quas ex collectione *ἐθνικῶν λέξεων* servatas esse statuimus, restat ut de libri indole et de auctore pauca addamus. Atque de consilio, quod auctor persecutus sit, supra diximus. De dispositione vocabu-

---

1) *ὕκος· ἐρυθρῖνος.* Nomina *ὕκης* et *ὕκος* ad eundem piscem redire manifestum est.

2) p. 327 B.

3) p. 300 E.

4) Aristot. Meteor. IV c. 4: *ἀνάγκη γὰρ τὸ ἐκ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ ἢ σκληρὸν εἶναι ἢ μαλακόν. ἔστι δὲ σκληρὸν τὸ μὴ ὑπεῖκον εἰς αὑτὸ κατὰ τὸ ἐπίπεδον κτλ.*

5) Cf. Her. IV c. 123: *ὅσον μὲν δὴ χρόνον οἱ Πέρσαι ἤισαν διὰ τῆς Σκυθικῆς καὶ τῆς Σαυρομάτιδος χώρης, οἱ δὲ εἶχον οὐδὲν σίνεσθαι ἅτε τῆς χώρης ἐούσης χέρσου.* Cf. Hesych. s. v. *χέρσος*.

6) Cf. Her. II c. 99: *εἰ γὰρ ἐθελήσαι ῥήξας ὑπερβῆναι ὁ ποταμὸς ταύτῃ, κίνδυνος πάσῃ Μέμφι κατακλυσθῆναι ἐστί. ὡς δὲ τῷ Μῖνι τούτῳ τῷ πρώτῳ γενομένῳ βασιλέι χέρσον γεγονέναι τὸ ἀπεργμένον κτλ.*

lorum, quae exposita erant, nihil certi affirmari potest, nam utrum litterarum ordinem respexerit an aliter versatus sit, quis est qui diiudicet? Neque unde auctor rerum notitiam hauserit, etsi iniucundum scire non est, praesertim cum testimonia bonae notae esse videantur, dici potest; quaeritur enim, utrum alios tantum auctores secutus sit an ipse quoque fontes, ut ita dicam, adierit. Atque de auctore ἐθνικῶν λέξεων haec statuo. Zenodoti Ephesii[1]) memoriam arcendam esse Duentzerus[2]) bene contendisse mihi videtur, cum „in Ephesii tempus talis liber minime cadat".[3]) Neque quidquam obstare puto, quominus Zenodotum quendam posterioris aetatis grammaticum auctorem habeamus; nam cum in fragmentis epitomarum sex, quae perlustravimus, Zenodoti cognomen, etsi de Ephesio non cogitantandum est, nusquam traditum sit, eandem rationem hoc loco intercedere posse non negabis. Ceterum utrum Zenodotus Alexandrinus[4]) an Mallota[5]) intellegendus sit — nam hos in censum venire praeter Ephesium luce est clarius —, diiudicare non audeo.

Deinceps agendum est de libro, in quo illustrabatur differentia vocum et sonorum, Zenodoto adscripto. Exstant quinque codices, in quibus commentatiunculis ad diversitatem vocum spectantibus, quales haud paucae aetatem tulerunt[6]), Zenodoti nomen praefixum est. Iam primum testimonia, quae in censum veniunt, proponere liceat.

Cod. Voss. IV° 76. saec. XII—XIII[7]): *Ζηνοδότου Φιλέτερος* (sic) *ἐπ' ἀνθρώπων κεκραγέναι*[8])· *ἐπὶ κυνῶν ὑλακτεῖν· ἐπὶ*

---

[1]) Sic censuit Graefenhan l. c. I p. 543.

[2]) p. 29.

[3]) Cf. Fritzsche, De poëtis Graecorum bucolicis. Diss. Giss. 1844. p. 36.

[4]) Duentzer p. 29.

[5]) Osann l. c. I p. 6.

[6]) Anecdota varia, Graeca et Latina. Edd. R. Schoell et G. Studemund. Vol. I, ed. Studemund. 1886, p. 101 adn. 2; p. 284.

[7]) Cf. Studemund l. c. p. 105. 289; Valckenaer, Ammonius de differentia adfinium vocabulorum. 1822.[2] p. 173. — Uhlig, Dionysius Thrax, praef. p. XXVII. — Reifferscheid, C. Suetonii reliqu. 1860. p. 253.

[8]) Quae primo aspectu corrupta esse quivis vidit, emendavimus.

προβάτων βληχᾶσθαι· ἐπὶ βοῶν μυκᾶσθαι· ἐπὶ ἵππων χρεμετίζειν· ἐπὶ ὄνων βρυμᾶσθαι[1]· λέγουσι δὲ . . . ἀλλὰ σπάνιον· ἐπὶ λεόντων βρυχᾶσθαι· ἐπὶ ἄρκων καὶ παρδάλεων ὁμάζειν· ἐπὶ ἁμαξῶν τετριγέναι· ἐπὶ ὄφεων συρίττειν· ἐπὶ ἀετῶν καγκλάζειν· ἐπὶ ἀλεκτρυόνων ᾄδειν· ἐπὶ τεττίγων τερετίζειν, ἠχεῖν· ἐπὶ κοράκων κρώζειν· ἐπὶ χοίρων γρυλλίζειν καὶ γρύζειν· ἐπὶ περδίκων κακκαβάζειν· ἐπὶ γλαυκῶν κακκιβάζειν· ἐπὶ ὀρνίθων τῶν κατ' οἶκον ᾠοτοκουσῶν κακλάζειν· ὠρυγὴ κυρίως ἡ τῶν κυνῶν φωνή, καὶ ὠρύεσθαι· „ὡς λύκος ὠρυοίμην" παρὰ Καλλιμάχῳ, ὠρύεσθαι γὰρ ἐπὶ λύκων εἶπεν.

Cod. Palatinus 45 fol. 23r[2]): *Ζηνοδότου Φιλεταίρου διαφοραὶ φωνῶν καὶ ἤχων.*[3])

Cod. Dresdens. Da 41 fol. 1r. saec. XVI[4]): *ζηνοδότου φιλεταίρου.*

Cod. Dresdens. Da 40 fol. 5v. saec. XIV[5]): *ζηνοδότου φιλοταίρου, περὶ διαφόρων φονῶν ζώων.*

Cod. Escor. X—II—2 fol. 130. saec. XVI[6]): *Ζηνοδότου φιλεταίρου περὶ διαφορᾶς φωνῶν ζώων.*

Priusquam in auctoris nomen accuratius inquiramus, de titulorum diversitate, quantum spectat ad argumentum commentationis indicandum, pauca exponere opus est. Non solum in iis tractatibus, qui Zenodoti nomine sunt insigniti, sed etiam in iis, qui *ἀδέσποτοι* perhibentur, discrepantia haud exigua occurrit. Alii enim cum omnino titulo careant, alii varie inscribuntur; legitur *περὶ διαφόρων φωνῶν ζώων*[7]), *περὶ διαφορᾶς φω-*

---

[1]) Correcta est vox *βρυμᾶσθαι* in *βρωμᾶσθαι.*

[2]) Cf. Studemund p. 105; Creuzer, Meletemata e disciplina antiquitatis. 1817. I p. 10. 11. De aetate, qua scriptus esse videatur tractatus, nihil adnotavit Creuzerus.

[3]) Tractatus ipsos adscribere supersedimus, cum uno exemplo satis intellegatur, quae sit eorum natura.

[4]) Cf. Studemund p. 286; Franz Schnorr von Carolsfeld, Catal. codd. Dresdens. I p. 293.

[5]) Studemund p. 289; Carolsfeld l. c.

[6]) Cf. Miller, Catalogue des manuscripts Grecs de la biblioth. de l'Escurial, p. 387; Studemund p. 105; Reifferscheid l. c. p. 253; Iriarte, Regiae bibliothecae Matritensis codd. Graeci Mss. 1769. Vol. I p. 308.

[7]) Sic legendum est in cod. Dresd. Da 40 fol. 5v.

νῶν ζώων[1]), διαφοραὶ φωνῶν καὶ ἤχων[2]), ζώων φωναί[3]), ἀλόγων φωναί[4]), διαφορὰ φωνῆς[5]), τῶν ζώων ἰδιώματα[6]), σημείωσαι τὰς τῶν ζώων φωνάς[7]), αἱ φωναὶ τῶν ζώων[8]), ζώων τετραπόδων καὶ πετεινῶν φωναί[9]), ἰδιώματα φωνῶν τῶν ζώων[10]), ... λέξεις φωνῶν[11]), ζώων ἀλόγων φωναί[12]), ὀρνέων φωναί[13]). Qua de re quíd sit statuendum, non difficile est intellectu. Dubitari non potest, quin hi tractatus cognationis vinculo coniuncti sint et inter se et cum iis, quae apud Pollucem[14]) et Aelianum[15]) scripta leguntur, ut iure ponamus haec omnia excerpta esse ex uno fonte[16]); ubi praeter animalium voces soni ignis[17]), ventorum[18]), rudentum[19]), curruum[20]), aquarum[21]) commemorati erant. Indidem fluxisse quaedam, quae in lexicis veteribus[22]) reperiuntur, adnotasse satis habeo. Iam ap-

[1]) Escor. X—II—2 fol. 130.

[2]) Cod. Pal. 45 fol. 234r.

[3]) Cod. Vat. 12 fol. 186v; in margine scriptum est φωναὶ ζώων.

[4]) Cod. Paris. suppl. graec. 192 fol. 52r et v; Cod. Vat. 14 fol. 152v; Ambros. 222 ord. inf. fol. 217r.

[5]) Cf. tractatum ab Aldo Manutio Ven. 1495 editum ex cod. Ambros. [apud Fabricium, Bibl. Graec. lib. II 11, 4, p. 724]; cod. Barocc. 125 fol. 144r; Ambros. H 22 ord. sup. fol. 82r.

[6]) Laur. plut. 57 cod. 34 fol. 285v.

[7]) Cod. Pal. 132 fol. 180; Creuzer l. c. I p. 10—13.

[8]) Cf. Moschopuli opusc. gram. Ed. Titze p. 58.

[9]) Cod. Neapol. II F 32 fol. 48.

[10]) Cod. Barocc. 50 fol. 209r et v.

[11]) Cod. Laur. 57, 48 fol. 68r.

[12]) Cod. Par. suppl. Graec. 64 fol. 78r et v.

[13]) Cod. Escor. 83 fol. 67v.

[14]) V, 86.

[15]) Hist. an. V 51. (Cf. etiam Varro sat. Men. fr. 3 Büch.)

[16]) Cf. Studemund l. c. p. 102.

[17]) Cf. cod. Escor. 83 fol. 197v: πυρὸς δὲ βρόμος.

[18]) Cod. Vat. 12 fol. 186v; Par. 1773 fol. 232r et v: ἀνέμων πάταγος.

[19]) Cod. Escor. 83 fol. 197v: κάλων συριγμός.

[20]) Cod. Voss. IV° 76; Vat. 12 fol. 186v; Paris. 1773 fol. 232r et v.

[21]) Cod. Vat. 12 fol. 186v; Paris. 1773 fol. 232r et v: σάλων συριγμός; Paris. Suppl. graec. 192 fol. 52r et v: γελαρύζει ἐπὶ κρουνοῦ ὕδατος.

[22]) Cf. e. gr. Hes. s. v. ὠρυγή; Zon. s. v. ὠρύω; Ammon. l. c. p. 138: φωνεῖν καὶ ὠρύεσθαι; Lexicon Vindob., ed. Nauck, pagg. 11. 34. 35. 36. 114. 122. 171. 178. 191. 197.

paret, unde nata sit titulorum, quantum ad argumentum tractatuum spectant, diversitas. Nemo enim negabit eos ab excerptoribus vel librariis ex argumento ipso esse confictos. Quae coniectura vel ea re commendatur, quod interdum duorum codicum, qui ad verbum eadem exhibent, alter titulum habet, cum in altero omittatur[1]), et quod, quae scripta videmus, titulo repugnant.[2])

Transeamus nunc ad huius doctrinae auctorem, qui quinque locis, ut diximus, commemoratur. Iam quaeritur, quid sibi velit vocabulum, quod iuxta Zenodoti nomen scriptum exstat, *Φιλέταιρος*; hunc enim in modum scripturas *φιλόταιρος, φιλαίτερος, φίλετερος* emendandas esse quivis videt. Et Piersonus[3]) quidem collatis libello personati Herodiani[4]), qui inscribitur *Ἡρωδιανοῦ φιλέταιρος*, et commentatione Zenodoti ab Valckenaerio ex cod. Voss. IV⁰ 76 sub titulo *Ζηνοδότου φιλέτερος* edita, quam ex numero horum tractatuum solam habuit cognitam, et adnotatione Montefalconii[5]), qui paulo neglegentius libellum in cod. Escor.[6]) exstantem sub titulo „Zenodoti Philetaerius (sic) de vocibus animalium“ adfert, censuit opuscula et Zenodoti et Pseudo-Herodiani forsan esse appellata quasi dicas „itineris comes, Vademecum“.[7]) Neque negaverim hanc explicationem propter argumentum recte cadere mihi videri in librum, qui falso Herodiani nomen in fronte gerit[8]); sed a me impetrare non possum, ut idem statuam de commentatione Zenodotea. Nam primum libelli argumentum ab hac sententia abhorret. Grammaticarum quidem rerum studiosis[9]) talia scire intererat; sed

---

[1]) Cf. Vat. 12 fol. 186ᵛ et Paris. 1773 fol. 232ʳ ᵉᵗ ᵛ.

[2]) Cf. Dresdens. Da 40 *περὶ διαφόρων φωνῶν ζώων*, legitur infra *ἐπὶ ἁμάξης τετριγέναι*. Cf. Iriarte l. c. p. 307. Falso de interpolationibus cogitavit Reifferscheid l. c. p. 450.

[3]) Moeridis Attic. lex. Att. 1831.² praef. p. XXXVI.

[4]) Cf. Lentz, Herod. praef. p. XV.

[5]) Bibl. Bibl. manuscript. I p. 624.

[6]) Cod. X—H—2 fol. 130.

[7]) Cf. de hac vocabuli *φιλέταιρος* significatione Meineke, Fragm. poët. com. ant. I p. 326; Kock, Com. att. fragm. I p. 104. 313.

[8]) Cf. Hiller, Quaest. Herod. p. 70.

[9]) Cf. Scriptores hist. Aug. Vita Spartiani, Antonini, Getae c. 6. p. 180 Peter: „Familiare illi (sc. Getae) fuit has quaestiones gramma-

minime eiusmodi est argumentum, ut liber illa appellatione significari potuerit. Deinde forma tituli traditi hanc interpretationem non admittit. Si enim tenemus quattuor locis perhiberi *Ζηνοδότου φιλεταίρου* sc. *βιβλίον* vel simile, dubium mihi non est, quin in codice Leidensi, quem auctoritate ceteris, etsi est antiquissimus, praestare nemo contendit, pro *Ζηνοδότου φίλετερος* restituendum sit *Ζηνοδότου φιλεταίρου,* praesertim cum librarii accuratio aut exemplaris, unde fluxit titulus[1]), fides haud magni aestimanda esse videatur. Quae cum ita sint, Zenodotum Philetaerum intellegendum esse puto[2]); nam in cognomine Philetaeri quod saepius occurrit apud veteres, cur offendamus non video. Iam si recte hucusque versati sumus in hac quaestione tractanda, facile mecum reicies coniecturas, quas protulerunt Valckenaerius et Schmidtius. Movit autem Valckenaerius[3]), etsi illud *φιλέτερος,* quod legisse sibi videbatur, in *φιλεταίρου* demutari posse concessit, suspicionem, fortasse in illa voce inesse Philetae nomen et adscribendum esse tractatum Zenodoto Ephesio, qui fuerit discipulus Philetae. Sed non solum causa non est, cur cognomen *Φιλέταιρος,* quod facillime restituitur, abiciamus, sed etiam mirum est, si Zenodotus ille clarissimus, qui Ephesius appellari solet, hoc loco cognomine „*Φιλητᾶ* discipulus“ notetur. Schmidtius[4]) pro *Ζηνοδότου Φιλέτερος* scribendum esse fortasse *Ζηνοδότου πρὸς Φιλέταιρον* dixit coniciens Zenodotum Mallotam Pergami versantem Attali primi regis filio Philetaero librum, cuius excerpta exigua aetatem tulerint, dedicasse. Sed ut non dicamus de temporum ratione, quae intercedit inter Philetaerum illum et Zenodotum Mallotam, argumentum libelli parum hercle hanc opinionem commendat. Accedit quod haec quoque mutatio neque facilis neque necessaria esse videtur.

Iusto igitur iure Zenodoti Philetaeri nomen servatur. Quodsi

---

ticis proponere, ut dicerent, singula animalia quomodo vocem emitterent, velut agni balant sqq.“

1) Exaravit titulum manus ab ea, quae ipsas voces animalium scripsit, diversa.

2) Idem censuerunt Iriarte l. c. p. 307; Creuzer l. c. p. 10; Sturz, Opusc. acad. p. 135.

3) l. c. p. 246.

4) Zeitschrift für die Alterthumswiss. 1855, p. 253.

in memoriam revocas ea, quae apud Pollucem et Aelianum leguntur de differentia vocum, cognationis vinculo coniuncta esse cum argumento tractatuum, ut ad eundem fontem omnia redeant necesse sit, credere par est Zenodotum Philetaerum aut collectionem vocum confecisse, quam Pollux et Aelianus compilaverint, aut librum nescio cuius aeque ac Pollucem et Aelianum exscripsisse, unde factum sit, ut tractatuum auctor perhibeatur.[1])

Ceterum in genuina Zenodoti verborum forma restituenda, in libri dispositione indaganda, in explicationum auctoritate, quantum fieri potest, ponderanda operam collocare noluimus, cum haec materia uberior sit quam ut non fines nostrae disputationis excedat. Zenodoti autem Philetaeri librorum reliquiae praeter commentationem, de qua diximus, servatae non sunt, quam ob rem nihil obstat, quominus eius doctrinam accurate tractare omittamus. Satis habeo statuisse Zenodotum Philetaerum librum, qui spectavit ad voces diversas illustrandas, aut conscripsisse aut compilasse, ut memoria Zenodoti Ephesii[2]) aut Alexandrini aut Mallotae[3]) arcenda sit.

Reliquum est, ut de fragmentis quattuordecim, quae Zenodoti nomine notata sunt in Etymologici editione Gaisfordiana[4]),

---

[1]) Zenodoti auctoris nomen ab homine aliquo Byzantino fingi potuisse non nego: sed causa cur hoc statuamus non exstat. Praeterea hoc reputandum est: cum illi quinque tractatus, qui Zenodoti nomine sunt insigniti, minime praeter ceteros artioribus necessitudinis vinculis sint coniuncti, in iis excerptis, unde tractatus qui aetatem tulerunt omnes fluxerunt, i. e. in archetypo satis antiquo, Zenodoti nomen scriptum fuisse est arbitrandum.

[2]) Sic statuit Wolf l. c. p. 215 adn. 84; praeterea de Ephesio cogitaverunt Studemund l. c. p. 102; Christ l. c. p. 446 adn. 2, qui ex glossis Zenodoteis reliquias originem duxisse contendit, sed erravit uterque. Nam ut non dicamus de ea re, quod uterque illud *Φιλεταίρου* plane neglexit, fugisse videtur hos viros doctos afferri in tractatibus, qui leguntur in codd. Voss. IV° 76, Pal. 45, Taurin. B VII 20 fol. 80r, Callimachi testimonium. Neque tamen verisimile est Zenodotum Ephesium, qui aliquanto superior fuit Callimacho, ad consuetudinem dicendi illustrandam hunc testem proposuisse. Praeterea cf. Duentzer, Jahrbb. f. Phil. LXV p. 125.

[3]) Meier, Quaest. Andoc. VI, 2 p. X; Osann l. c. I p. 15.

[4]) pagg. 94, 24. 134, 52. 225, 7. 253, 9. 271, 23. 431, 11. 467, 1. 507,

pauca dicamus. Quorum testimoniorum quattuor ad Zenodotum Ephesium pertinere satis apparet; nam quae traduntur ex scholiis Homericis praeterea cognita habemus, ut dubium esse non possit, quin inde in Etymologicum fluxerint. Consentit enim locus, qui exstat p. 271, 23 s. v. δι᾽ ἀσπιδέος, cum schol. A ad Il. λ 754; praeterea cf. p. 507, 14 et schol. A ad Il. γ 273; p. 821, 39 et schol. AB ad Il. β 1; p. 701, 51 et schol. A ad Il. σ 576. Aliter est iudicandum de locis ceteris. Quam rem primus Duentzerus[1]) recte tractavit, cuius sententiam cum Lentzius[2]) non improbaverit, Georgius Schoemann[3]) confirmavit argumentis diligenter perpensitatis, ut accuratius hac de re denuo agere opus non sit. Attamen hanc quaestionem pro consilio nostrae disputationis prorsus omittere non licet. Ac primum quidem, si naturam illorum decem fragmentorum inspexeris, de Zenodoto Ephesio minime cogitabis[4]); immo vero grammaticum temporis multo posterioris intellegendum esse concedes. Quod cum propter illius doctrinae indolem verisimile sit, argumento satis gravi demonstratur. Nam Herodiano iuniorem eum fuisse ex ea re colligitur, quod huius testimonium pagg. 134, 56. 238, 30. 538, 51. 646, 19 respicitur. Sed non solum Zenodoti Ephesii memoria est arcenda, sed omnino Zenodoti nomen errori debetur.[5]) Nam cum adnotamenta, quae in Et. M. Zenobii nomen gerunt, simillima sint doctrina comparata iis, quae Zenodoti nomen plerumque ex compendio restitutum referunt et haec nomina adhibita scriptura compendiosa facillime confundi possint et confusa sint[6]), recte suspicatus est Duentzerus hunc Zenodotum, quem ferunt, non diversum esse a Zenobio, cuius nomen

---

14 (cf. Et. Gudianum p. 318 Sturz). 520, 37. 538, 58. 686, 19. 701, 51. 785, 46. 821, 39.

[1]) De Zen. p. 15. Cf. Schneider l. c. nr. 218.

[2]) De Herodiani cum Zenodoto necessitudine sqq. Philol. XXI p. 385. — Herod. Techn. rel. praef. p. CCV.

[3]) De Etymologici Magni fontibus. Progr. des städt. Gymn. zu Danzig. 1881. 1886.

[4]) Wolf p. 215 adn. 84; Muetzell p. 281; Duentzer p. 15.

[5]) Erraverunt igitur Spitzner l. c. I pagg. 110. 255. 381; Heyne l. c. IV p. 50; V p. 290; VII pagg. 168. 222; VIII p. 740.

[6]) Cf. Miller, Mélanges de la litt. Grecque, p. 7; Paroemiographi edd. Schneidewin et Leutsch, praef. p. XXIV.

plenis litteris scriptum locis pluribus quam Zenodoti legitur. Quodsi addideris facilius Zenodoti nomen grammatici clarissimi restitutum esse ex compendio quam Zenobii haud eadem notitia florentis, hanc coniecturam Duentzeri probare non dubitabis.

Ceterum his locis Et. M. addendos esse locos ap. Zon. lex. p. 168 Tittm. s. v. ἔδραμον[1]; p. 622 s. v. ἔθανον, quos neque Duentzerus neque Schoemannus tetigit, quivis videt.

[1]) Redit haec adn. in Et. M. p. 316, 45.

Pars quinta.

Quoniam viam praemunivimus illustratis reliquiis Zenodoteis, quas a Zenodoto Ephesio abindicandas esse statuimus, restat ut in quinta disputationis parte Zenodoti Ephesii operum fragmenta abiecta editione Homerica colligere, explicare, digerere aggrediamur.

Iam praevertamur ad librum, qui inscribitur γλῶσσαι. Ac primum quidem quaeritur, quo iure Zenodoto Ephesio hoc opus plerumque vindicaverint viri docti[1]), cum locis, quos huc revocamus, cognomen Zenodoti auctoris nusquam praefixum sit. Referenda esse in universum ad Zenodotum Ephesium fragmenta, quae cognomine non addito perhibentur, supra diximus, quam ob rem causa non est, cur in glossis recensendis hanc rationem mittamus, praesertim cum ab aetate eius talis liber minime abhorreat; scripsit enim, ut exemplum afferam, Philetas[2]) praeceptor Zenodoti Ephesii γλώσσας s. γλώσσας ἀτάκτους. Accedit quod aliae res suadent, ut Zenodotum Ephesium potissimum auctorem nobis informemus. Eius enim sunt doctrinae

---

[1]) Cf. Wolf l. c. p. 196; Heffter p. 9; Graefenhan I p. 430; Pluygers p. 2 sqq.; Osann p. 10; Sengebusch l. c. I pagg. 23. 53; Duentzer p. 29; Michaelis, De Apoll. Rhod. fragm. Diss. Hal. 1875, p. 7; Schrader pagg. 431. 432. Certum iudicium de glossarum auctore quisnam fuerit dubitavit proferre Muetzell p. 281. — De Zenodoto Mallota cogitaverunt Schneider l. c. nr. 219; Schmidt, Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 1855 p. 253. — Glossas confectas esse a Zenodoto negavit Ribbeck, Philol. VIII p. 669; cf. Lersch, Die Sprachphilos. der Alten. III p. 64. Praeterea cf. Merkel l. c. p. 147.

[2]) Schol. ad Apoll. Rhod. IV 989: Φιλητᾶς ἐν Ἀτάκτοις γλώσσαις Et. Magn. p. 330, 39 s. v. Ἐλινός: . . . . Φιλητας δ' ἐν γλώσσαις.

glossae, quae supersunt, ut primitias artis grammaticae facile cognoscas. Deinde compluribus locis scriptura et interpretatio Zenodoti coniunctae[1]) afferuntur, ut lectionis auctori, quem Zenodotum Ephesium intellegendum esse nemo negavit, adscribenda sit explicatio, quam e glossis repeti multum habet probabilitatis. Denique recte docuit Duentzerus[2]) de Zenodoto Ephesio esse cogitandum, quod versui Il. β 89[3]) appicta est in cod. Ven. A diple periestigmene, qua Aristarchus Zenodoti doctrinam notaverat. Sed etsi Zenodotum Ephesium confecisse *γλώσσας* extra omnem dubitationem positum esse mihi videtur, tamen summa opus est cautione in reliquiis colligendis. Reperiuntur enim in scholiis Homericis vocabulorum explicationes haud paucae, quae primo quidem aspectu Zenodoteae esse videntur; sed accuratius si in rem inquiris intellegitur eas confictas esse a grammaticis ad scripturas Zenodoti explanandas, quas solas notas habebant — nam commentarios in Homeri carmina Zenodotus non composuerat.[4]) Quam grammaticorum rationem exemplo luculento illustrasse satis habeo. Legitur in schol. A ad Il. ι 404: *πρὸς τοὺς γλωσσογράφους, ἀφήτορος τοῦ στροφέως ἀποδιδόντες. καὶ Ζηνόδοτος δὲ οὕτως ἐκδέδεκται, τὸν γὰρ ἑξῆς μετέγραψε „νηοῦ Ἀπόλλωνος“.* Iam vides, quomodo orta sit sententia Zenodotum explicasse *ἀφήτορος· τοῦ στροφέως*, ut testimonium ex glossis Zenodoteis petitum hic tradi certissime sit denegandum. Neque aliter iudicabis de scholiis A ad Il. ι 447[5]), Il. μ 295.[6]) Quibus locis cum verborum conformatio ea sit, ut de auctore explicationis dubitari non possit, sola Zenodoteae scripturae notitia superstructas esse interpretationes concedes in scholiis, quae nunc sum allaturus. Quod negotium suscipiendum est, quia cum aliorum tum Pluygersii iudicium est refellendum.

---

[1]) Cf. schol. A ad Il. α 507; λ 754; ν 450.

[2]) Cf. p. 29.

[3]) Cf. p. 146.

[4]) Cf. Wolf p. 215 adn. 84; La Roche p. 50; Sengebusch I p. 22; idem, Jahrbb. f. Phil. LXIX p. 252; Roemer p. 651. — Falso de commentariis cogitavit unus, quantum scio, Pluygers p. 7.

[5]) Ad glossas rettulit Wolf p. 215, tulit assensum Graefenhanii I p. 534.

[6]) Cf. Wolf l. c.; Graefenhan l. c.; recte iudicavit Duentzer p. 30 adn. 19.

Ceterum grammaticos interdum proferentes vocabulorum quorundam interpretationes Zenodoti mentem assecutos esse minime nego, sed meum putavi ea tantum colligere, quae e Zenodoti glossarum libro manaverunt.

Quae cum ita sint, Pluygersium[1]) errasse censeo, qui de glossis Zenodoti cogitavit proferens schol. A ad Il. β 532, schol. A ad Il. γ 28[2]), schol. A ad Il. γ 99, schol. A ad Il. δ 478, schol. A ad Il. ε 31, schol. A ad Il. κ 515, schol. A ad Il. ξ 37, schol. A ad Il. ρ 51[3]), schol. A ad Il. φ 169; schol. HMQR ad Od. δ 1 (cf. Eust. 1478, 32); schol. HQ ad Od. ι 116[4]); verbum enim γράφει vel simile, quod ubique occurrit, satis indicat editionis Homericae memoriam repeti. Quin eo processit Pluygersius, ut collatis Zenodoti lectionibus et Hesychii aliorumque glossis, ubi Zenodoti nomen plane deest, γλωσσῶν reliquias extricare sibi visus sit[5]); sed hac argumentandi ratione uti iure dubitabis.

De loco Et. Magni p. 520, 51 s. v. κέκλυτέ μευ, quem Heffterus l. c. p. 9 ad glossas rettulit, supra diximus.[6]) Denique cavendum est, ne cum Duentzero glossas ditemus schol. QT ad Od. γ 216, ubi legitur Zenodotum dubitasse, utrum vocabulum σφίν, quod in hoc versu exstat, ad βίας an ad ἐλθών spectet, nam talis adnotatio prorsus abhorret a glossarum libro; neque inepte coniecit Schraderus[7]) fortasse per discipulos Zenodoti haec tradita Aristarcheorum opera in scholia pervenire potuisse.[8])

---

[1]) p. 7 sqq.

[2]) Interpretationem ἀλείτας· τὰς ἁμαρτίας Zenodoto adscriptam eius rationi repugnare et commenticiam esse docuerunt Heyne l. c. IV p. 455; Duentzer p. 68.

[3]) Dubitanter de hoc scholio glossis attribuendo aut derogando iudicavit Duentzer pagg. 31. 117.

[4]) Glossis adscripsit hoc scholion Duentzer p. 30 profectus a sententia, quam male se habere docuit Ribbeck, Philol. VIII p. 700.

[5]) Cf. schol. A ad Il. β 336, schol. A ad Il. λ 27. 480, schol. A ad Il. μ 565, schol. A ad Il. ν 71, schol. A ad Il. ο 625, schol. AT ad Il. σ 576, schol. A ad Il. τ 26.

[6]) Cf. p. 185 adn. 4; Duentzer p. 30 adn. 19; Wolf p. 215 adn. 84.

[7]) p. 432.

[8]) In verbis Tzetzae, quae p. 162 adscripsimus, glossarum memoriam repeti negandum est; nam cum explicationem vocis λαοί iam Pindaro (Ol. IX 68) et Epicharmo (schol. ad Pind. Ol. IX 68) cognitam fuisse constet, ut Zenodotum et Aristarchum auctores nominari mireris,

Sed haec hactenus; iam tempus est glossarum fragmenta sub uno conspectu componere.

1. Schol. MQR ad Od. *γ* 444: *Περσεὺς δαμνίον εἶχε*] *Ζηνόδοτος δὲ ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ δ γλώσσαις τίθησι τὴν λέξιν.*[1])

2. Schol. B ad Il. *β* 89; Porphyr. quaest. 27[2]): *θαυμάσαι δὲ ἔστι Ζηνόδοτον τὸ „βοτρυδόν" ἐκλαβόντα ἐοικότως βότρυϊ τῷ ὀρνέῳ, ὅπερ αὐτό συστρέφει ἐν τῇ πτήσει.*

3. Schol. A ad Il. *α* 567: *ἀάπτους*] *οὕτως ψιλῶς προενεκτέον· οὕτως δὲ καὶ Ἀρίσταρχος· ἤκουε δὲ τὰς δεινὰς καὶ ἀπτοήτους. ὁ δὲ Ζηνόδοτος καὶ αὐτὸς ὁμοίως τῷ πνεύματι, εἰς τὰς ἰσχυρὰς δὲ μετελάμβανεν· ἐν δὲ ταῖς Ἀριστοφάνους γλώσσαις διὰ τοῦ ε ἐγέγραπτο ἀέπτους. εἰσὶ δὲ οἳ ἀπροσπελάστους ἀποδιδόασιν, ἀπὸ τοῦ ἅψασθαι, ὧν οὐδεὶς ἂν ἅψαιτο δι' ἰσχύν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ παρὰ τὸ ἰάπτω γεγενῆσθαι.*

4. Schol. A ad Il. *ν* 450: *Κρήτῃ ἐπίουρον*] *τοῦτο τριχῶς ἀνεγνώσθη· Ζηνόδοτος γὰρ ὡς ἐπίκουρον, ἐκδεχόμενος βασιλέα καὶ φύλακα. καὶ Ἀρίσταρχος δὲ οὕτως, ἐκδεχόμενος τὸν φύλακα.*

5. Schol. A ad Il. *λ* 754: *Ζηνόδοτος δὲ συναινεῖ τῇ δίχα τοῦ α γραφῇ* (agitur de lectionibus *δι' ἀσπιδέος* et *διὰ σπιδέος*), *καί φησι σπιδέος τοῦ ἀπόρου καὶ τραχέος καὶ μεγάλου.*[3])

6. Schol. T ad Il. *σ* 564: (*κυανέην*) *κάπετον*] *τὴν ληνόν. Ζηνόδοτος δέ φησιν ἀπὸ χαλκοῦ κεκαυμένου, ἄλλοι* . . . . .

7. Athen. p. 12 C: *ἐκ τούτων δ' ἐπείσθη Ζηνόδοτος δαῖτα ἐίσην τὴν ἀγαθὴν λέγεσθαι.*

---

verisimile est illo *οἱ περὶ Ἀρίσταρχον καὶ Ζηνόδοτον* omnino designari veteres grammaticos a Tzetza; accedit quod eorum, qui hanc interpretationem tradiderunt, nemo praeter Tzetzam Aristarchum et Zenodotum testes profert. Cf. Apoll. Soph. s. v. *λαοί*: . . . . *ὡς ὁ μῦθος, ἀπὸ τοῦ κτλ.*; Cramer, Anecd. Ox. I p. 264; Eust. p. 23, 32; Etym. Magn. 553, 12.

1) Legendum esse ex librorum auctoritate *ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦ δ γλώσσαις* pro *ἐν ταῖς ἀπὸ τοῦδε γλώσσαις*, quam lectionem praeter alios secutus est Duentzer p. 29, docuit Pluygers, Mnemosyne 1852, pagg. 47. 48. Cf. Doederlein, Homer. Glossar. p. 291.

2) Schrader p. 26.

3) Cf. p. 151.

8. Athen. p. 478 E s. v. κοτύλη: Σείληνος καὶ Κλείταρχος ἔτι δὲ Ζηνόδοτος τὴν κύλικα

πάντῃ δ' ἀμφὶ νέκυν κοτυλήρυτον ἔρρεεν αἷμα

(Il. ψ 34) καὶ

πολλὰ μεταξὺ πέλει κοτύλης καὶ χείλεος ἄκρου.

Σιμάριστος δὲ τὸ λεπτὸν ποτήριον οὕτω καλεῖσθαι.

9. Cramer, Anecd. Ox. I p. 207: Ἰφθίμους Τρύφων ἀπεδήλωσεν τοὺς ἰσχυρούς, Ζηνόδοτος τοὺς ἀγαθούς· τί γάρ φησιν ἐροῦμεν; ἰφθίμη ἄλοχος Διομήδεος.

10. Schol. Theocrit. V 2: Νάκος χθές] Ζηνόδοτος τὸ κώδιον, τὸ μαρσύπιον. καὶ νάκος αἰγὸς δορὰν καὶ Ὅμηρος[1]· νάκος ἕλετ' αἰγὸς ὀριτρόφου καὶ Θεόκριτος ἐν τοῖς ἑξῆς αἰγός φησιν.

11. Schol. ad Hes. Theog. v. 116: χάος λέγει (sc. Hesiodus) τὸν κεχυμένον ἀέρα, καὶ γὰρ Ζηνόδοτος οὕτως φησί. Βακχυλίδης δὲ χάος τὸν ἀέρα ὠνόμασε, λέγων περὶ τοῦ ἀετοῦ·

νωμᾶται δ' ἐν ἀτρυγέτῳ χάει.

Accedamus nunc ad singula.

1. Initium capere a scholio ad Od. γ 444[2]) constituimus, cum inde et notitia tituli γλῶσσαι et iudicium de libri conformatione proficiscatur. Nam quod δαμνίον vocem in glossis ab littera δ incipientibus locum tenuisse perhibetur, eas secundum litterarum ordinem digestas fuisse elucet. Verbum autem δαμνίον cum alioqui non occurrat[3]), ex versu Od. γ 444, quo scholion spectat, originem falso duxisse videtur. Si enim naturam scripturae veteris continuae respicis, quam Zenodoti temporibus nondum abiectam fuisse verisimillimum est[4]), dubium esse potuit,

---

[1]) Additum est καί in cod. Gen.b

[2]) Cf. Pluygers l. c. p. 7; Heffter p. 9; Duentzer p. 29; Osann I pagg. 8. 12; Schneider l. c. nr. 219.

[3]) De glossa ap. Hes. s. v. δάμνια mox dicemus.

[4]) Cf. schol. A ad Il. λ 754 (cf. infra p. 195), ξ 249, η 127. Accentuum et spirituum quos dicunt usum, quem ab Aristophane Byzantio ad certas leges institutum esse traditum est (cf. Lentz, Herod. Techn. rel. praef. p. LVI; Blass, Griech. Palaeogr. Handbuch der klass. Altertumswiss. I p. 283), admissum esse a Zenodoto, ubi dubitatio de lectione exoriri poterat, docuerunt Pluygers l. c.; Duentzer pagg. 19. 69 adn. 33. Cf. schol. A ad Il. α 567, ν 450, de quibus tertio et quarto

utrum legendum sit *Περσεὺς δ' ἀμνίον* an *Περσεὺς δαμνίον*. Atque Zenodotus quidem, qui assensum tulit Nicandri et Theodoridae[1]), sibi informavit vocabulum *δαμνίον*, quod explicuit in glossis. Nam cum neque vocem *ἀμνίον* neque *δαμνίον* aliunde cognitam eum habuisse probabile sit, praetulit *δαμνίον*, cuius originationem perspexisse sibi visus est. Certe enim cogitavit de verbo *δάμνασθαι*. Ceterum adnotaverim Hesychii glossam s. v. *δάμνια· θύματα, σφάγια* ex eadem doctrina profectam esse videri.[2]) Sed Zenodotum s. v. voce *δαμνίον*, quam sibi finxit, intellegentem hostiam errasse censeo; nam ut concedamus ab radice *δαμ* substantivum *δαμνίον*, pro quo *δαμίον* exspectandum est, proficisci potuisse[3]), primum vocabulum *δάμνασθαι* nunquam pertinet ad victimas, quae sacrificantur; deinde significatio deminutiva, quae vocatur, pertinens ad substantiva in *ιον* exeuntia minime quadrat in Od. locum; denique particulam *δέ* illo loco adesse quam abesse malim; neque omitti debet verbum *ἀμνίον* et explicatum sinere satis aptum et bene convenire in sententiam.

2. Explicationem sane ineptissimam, quam in glossis locum tenuisse putandum est[5]), proposuit s. v. *βοτρυδόν* dicens *ἐοικότως βότρυϊ τῷ ὀρνέῳ ὅπερ αὐτὸ συστρέφει ἐν τῇ πτήσει.* Adnotavit scholiasta huius nominis avem nemini veterum praeter Zenodotum notam fuisse. Statuendum igitur est eum loco Homerico, ubi exstat adverbium *βοτρυδόν*, male intellecto avem *βότρυν* sibi finxisse. Sed quaeris, qua re commotus sit Zenodotus, ut in hanc sententiam abiret; vocabulum *βότρυς* enim

---

oco p. 194 sq. dicemus. Praeterea cf. La Roche l. c. p. 75; Roemer l. c. pp. 651. 652.

[1]) Cf. schol. ad h. l.: *Νίκανδρος δὲ καὶ Θεοδωρίδας ἀπο τοῦ δάμνασθαι προφέρονται ἀσυνδέτως δαμνίον*; Eust. 1476, 40; Otto Schneider, Nicandrea p. 205, 14.

[2]) Schmidtium, Hes. lex. s. h. v. de *σφαγεῖα* pro *σφάγια* restituendo, ut vas, quo victimarum sanguis excipiatur, significetur, sine iusta causa cogitasse concedes, si recte disputavimus.

[3]) Simili ratione vox *παιγνίον* conformata esse videtur, quae derivatur a radice *παιγ*.

[4]) Cf. Friedreich, Die Realien in der Il. u. s. w., p. 443.

[5]) Cf. Wolf p. 215 adn. 84; Graefenhan I p. 534 adn. 35; Duentzer p. 9; Pluygers p. 9; Schrader p. 431.

significans uvam eum novisse (cf. Il. σ 562) nemo negabit. Offendit, nisi erro, in comparatione, quae affertur, opinatus apes volantes cum animalibus volucribus conferri necesse esse. Iam vides, unde nata sit avis *βότρυς*. Neque id contendisse satis habuit Zenodotus; immo vero sententiae propositae rationem reddere studuit. Multum enim habet probabilitatis, si respicis verba *ὅπερ αὑτὸ συστρέφει ἐν τῇ πτήσει*, ex Zenodoti quidem sententia avi illi nomen *βότρυς* inditum esse, quod volans praebeat speciem molis densae qualem uva. Ceterum explicandi rationem Zenodoteam esse temerariam et perversam addere vix opus est. Est autem aptissimus hic locus, ut cognoscatur coniectandi audacia et ingenii habitus.

3. Vocem *ἄαπτος* interpretatum esse Zenodotum nempe in glossis docet schol. ad Il. α 567[1]), ubi legitur eum scripsisse in editione *ἀάπτους*[2]) et explicuisse „*τοὺς ἰσχυρούς*". Atque quo iure hanc scripturam receperit in textum Homericum, non curamus pro consilio nostrae disputationis; sed quaeritur, quid sit statuendum de eius explicatione. Neque dubium esse mihi videtur, quin Zenodotus omisso verbi etymo et locis, ubi vocem *ἄαπτος* scriptam vidit, collatis significationem statuerit[3]), praesertim cum hac ratione eum saepius usum esse consentaneum sit.[4])

4. Explanatum fuisse vocabulum *ἐπίουρος* scholio ad Il. ν 450 intellegitur, ubi Zenodoti scriptura exhibita interpretatio[5]) annectitur, quae ex editionis textu conficta esse non potest, nam quomodo interpretatum esse Zenodotum *βασιλέα καὶ φύλακα* grammaticus posterioris aetatis coniectura assecutus sit, ego quidem non video. Docuit Zenodotus, cum litterae adhibita scriptura

---

[1]) Cf. Pluygers p. 9; Duentzer pagg. 29. 54; cf. La Roche p. 175; Lehrs pagg. 141. 301; Schneider l. c. nr. 219.

[2]) Zenodotum legisse *ἄαπτους* falso iudicaverunt Heyne IV p. 150; Spitzner ad h. l.; Dindorf, Beiträge zur Kritik des Aeschylus. Jahrbb. f. Phil. LXXXVII p. 79.

[3]) Cf. Friedlaender, Aristonicus p. 143: „Zenodoti rationes *ἀάπτους* scribentis explicantisque *ἰσχυρούς* plane incompertas habemus."

[4]) Cf. quae altero loco s. v. *βοτρυδόν* (p. 193), nono s. v. *ἴφθιμος* (p. 198), quarto s. v. *ἐπίουρος* exposuimus.

[5]) Cf. Duentzer l. c. p. 30; Pluygers p. 9.

continuus tres[1]) sinant illius loci explicationes: ἐπίουρος, ἐπιοῦρος, [Κρήτῃ] ἔπι οὖρος, scribendum esse ἐπίουρος[2]) et intellegendum βασιλέα καὶ φύλακα. Neque negaverim vim huius vocis in universum recte significatam esse a Zenodoto, etsi etymon vocis οὖρος[3]) — nam ea de re agitur — eum indagasse respecta notione βασιλεὺς καὶ φύλαξ verisimile non est; immo vero censeo Zenodotum hac quoque in voce explicanda a sententiarum nexu profectum esse.

5. Mentionem factam esse vocabuli σπιδής[4]) dico propter scholion ad Il. λ 754, ubi traditur Zenodotum intellexisse τὸ ἄπορον καὶ τραχὺ καὶ μέγα. Quibus in verbis iure haesit Lehrsius[5]), nam probabile non videtur ex Zenodoti sententia in voce σπιδής inesse duas notiones satis diversas asperitatis et amplitudinis. Quam ob rem scholion mendo corruptum esse sagaciter cognovit Lehrsius, qui item loco bene medicinam attulisse videtur. Si enim respicis verba: Ζηνόδοτος δὲ συναινεῖ τῇ δίχα τοῦ ᾱ γραφῇ καί φησι σπιδέος τοῦ ἀπόρου καὶ τραχέος καὶ μεγάλου. καὶ Ἀμερίας δὲ λέγει σπιδέος τοῦ πολλοῦ καὶ εὐρέος καὶ μεγάλου, assentieris Lehrsio, qui illud καὶ μεγάλου pertinens ad Zenodoti interpretationem uncinis inclusit, cum verisimillimum esse videatur librarii errore illam notionem, quae aptissime legitur in Antimachi explicatione, ad Zenodotum translatam esse. Docuit igitur Zenodotus in notione σπιδής inesse vim τοῦ ἀπόρου καὶ τραχέος. At quaeris, quo fundamento nitatur haec opinio. Iam dicat quispiam vocabulum σπιλάς[6]) vel simile obversatum esse Zenodoto; attamen certius, quod aliqua cum confidentia defendere ausim, affirmare

[1]) Cf. schol.: τοῦτο τριχῶς ἀνεγνώσθη.

[2]) Cf. schol.: ἐπίουρον ὡς ἐπίκουρον.

[3]) Cf. Doederlein, Homer. Gloss. p. 216; Curtius, Griech. Etym. p. 311, qui in substantivo οὖρος radicem ὀρ s. Ϝορ aeque atque in ὁράω, φρουρά inesse censuerunt. Zehlicke, Ueber das homerische Epitheton des Nestor οὖρος Ἀχαιῶν, Progr. Parchim 1839, explicat ἐπίουρος „qui instigat" cogitans de verbo ὄρνυμι. Cf. etiam Fuhr, Zeitschrift für die Alterthumswiss. 1841, p. 668.

[4]) Cf. Duentzer p. 30; Pluygers p. 9.

[5]) Cf. quae supra p. 152 diximus; cf. Lehrs, Herod. scripta tria em., p. 270.

[6]) Cf. Il. ε 405: προβλῆτες ἔσαν σπιλάδες τε πάγοι τε.

dubito; nam fieri potuisse, ut Zenodotus ex loco ipso originationem verbi non curans sententiam sibi finxerit, quis est qui neget. Sed hac de re utcunque statues, eum errasse apparet, nam vox *σπιδής*, quae fortasse a radice *σπα*[1]) derivanda est, significat magnitudinem sive amplitudinem sive latitudinem.[2])

6. Transeamus nunc ad glossarum fragmentum, quod debemus scholio ad Il. σ 564.[3]) Legitur autem in cod. Townl.: *κάπετον*]· *τὴν ληνόν. Ζηνόδοτος δέ φησιν ἀπὸ χαλκοῦ κεκαυμένου.* Quae verba genuinam formam non servasse apparet[4]); nam quae feruntur *Ζηνόδοτος δὲ κτλ.* non pertinent ad explicationem vocis *κάπετον*, immo vero vocabulum *κυανέην* illustratum esse a Zenodoto quivis videt collato Iliadis versu. Iam coniecturae Duentzeri, qui scribendum esse censuit *Κάπετον· τὴν ληνόν. κυανέην δέ φησιν Ζηνόδοτος ἀπὸ χαλκοῦ κεκαυμένου,* praeferenda esse videtur Maasii, quam supra in scholii textu adnotavimus; multo enim est facilior. Ceterum nihil impedit, quominus censeamus, lemma *κυανέην* ante verba *Ζηνόδοτος κτλ.* excidisse et Zenodoti testimonium neglegenter cum illo *κάπετον· τήν ληνόν* consarcinatum esse. Certe tenendum est Zenodotum nihil nisi vocabulum *κυανέην* explicuisse, quantum ex hoc scholio colligi potest.[5]) Dixit autem Zenodotus adiectivum *κυανέην* in illo versu exstans significare materiam, non colorem, quam in sententiam facile aliquis incurrere possit. Neque dubium est, quin Zenodotus recte versatus sit in hac voce interpretanda, quod verba Homerica *ἀμφὶ δὲ κυανέην κάπετον, περὶ δ᾽ ἕρκος ἔλασσε κασσιτέρου* luculenter docent.[6]) Praeterea Zenodotum *τὸν κύανον* iure appellasse *χαλ-*

---

[1]) Cf. Curtius, Griech. Etym. pagg. 245. 643; Clemm, Curt. Stud. VIII p. 116.

[2]) Cf. schol. ad h. l.; Apoll. Soph. s. v. *σπιδέος*; schol. ad Aristoph. Vesp. 18: *καὶ τοῦ σπίζω τὸ ἐκτείνω*; Hes. s. v. *σπίδεος*; s. v. *σπίδιον*; s. v. *σπιδές*; Eust. pagg. 882, 23. 996, 22. Cf. Lobeck, Paralipomena gramm. Graec. I p. 161.

[3]) Cf. Duentzer p. 30.

[4]) Cf. Heyne VII p. 803.

[5]) Erravit Duentzer p. 30 adn. 18, qui vocem *κάπετον* praeterea ad partes vocatam contendit.

[6]) Cf. Ameis ad h. l.; Faesi ad h. l.; Ebeling, Lex. Hom. s. v. *κυάνεος*; Schuster, Homers Auffassung und Gebrauch der Farben

κὸν κεκαυμένον testimoniis aliunde petitis confirmatur.[1]) Ceterum cum adiectivum *κυάνεος* significet et colorem caeruleum[2]) et materiam[3]), iure ponimus Zenodotum in glossarum libro s. v. *κυάνεος* indicasse locos, ubi haec et ubi illa interpretatio probanda sit.

7. Ex glossis Zenodoteis fluxisse[4]) censeo, quae ap. Athen. p. 12 C leguntur: *ἐκ τούτων*[5]) *δ᾽ ἐπείσθη Ζηνόδοτος δαῖτα ἐΐσην τὴν ἀγαθὴν λέγεσθαι.* Quomodo haec sententia, si ad originem verbi spectas, confirmari possit, plane me fugit neque hac ab parte Zenodotum explicationem probare studuisse puto; sed si confers, quae s. vv. *ἄαπτος, βοτρυδόν* disputavimus, verisimile est ex usu adiectivi *ἐΐση*, quem statuit Zenodotus, hanc interpretationem profectam esse. Errasse Zenodotum satis habeo dixisse.

8. Explicuisse Zenodotum verbum *κοτύλη*[6]) tradidit Athenaeus p. 478 E dicens eum intellexisse *τὴν κύλικα.* De voce, sub qua Zenodotus iudicium proposuerit, nihil certius affirmari potest; nam etsi a veri specie non abhorret Zenodotum in interpretando vocabulo *κοτυλήρυτος* de voce *κοτύλη* verba fecisse, quam opinionem ea res commendare videtur, quod ab Athenaeo Il. *ψ* vs. 34 *πάντῃ δ᾽ ἀμφὶ νέκυν κοτυλήρυτον ἔρρεεν αἷμα* adpositus est, tamen recte docuit Duentzerus cogitari posse de vocabulo *κοτύλη,* quod exstat in Od. *ο* 312, *ρ* 12, praesertim cum explicatio Zenodoti in hos locos bene quadret, in illum minus conveniat.[7]) Sed transeamus ad rem ipsam. Iam audiendus est Apollodorus, qui ap. Athen. p. 471 A haec testatur: *πᾶν δὲ τὸ κοῖλον κοτύλην ἐκάλουν οἱ παλαιοί, ὡς καὶ τὸ τῶν*

---

p. 716; Riedenauer, Studien zur Geschichte des antiken Handwerks. I: Handwerk und Handwerker in den homerischen Zeiten, p. 206.

[1]) Cf. Aristot. Mirabil. auscult. c. 48 p. 833 b, 21 Bekk.; Meteor. 4, 6, p. 383 a, 32; Riedenauer l. c. p. 112.

[2]) Cf. Il. *χ* 402, *ψ* 188.

[3]) Cf. Il. *λ* 26. 38 al.

[4]) Cf. Pluygers p. 8; Duentzer p. 31; Wolf p. 215 adn. 84; Graefenhan I p. 334 adn. 35; La Roche p. 60.

[5]) Il. *ι* 225, Od. *ϑ* 98.

[6]) Duentzer p. 31; Pluygers p. 9; Schneider nr. 219; Graefenhan I p. 534 adn. 35; Lehrs, De Arist. p. 152.

[7]) Cf. p. 198 adn. 3.

χειρῶν κοῖλον. Significabant igitur veteres voce *κοτύλη* omnino *τὸ κοῖλον*; intellegentes et acetabulum, in quo summa para coxendicis movetur[1]), et poculum[2]) et manus cavum[3]) et mensuram liquidorum[4]) et alia. Quod si addideris, quae ap. Athen. p. 478 E leguntur: *Διόδωρος δὲ τὸν παρά τισι κότυλον κοτύλην ὠνομακέναι τὸν ποιητὴν „πύρνον καὶ κοτύλην“, ὃν κύλικα μὲν οὐκ εἶναι, οὐ γὰρ ἔχειν ὦτα, δύνασθαι δὲ καὶ τὸν παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς καί τισι τῶν Ἰώνων λεγόμενον κότυλον, ὃν ὅμοιον ὄντα τῷ προειρημένῳ ἓν οὖς ἔχειν*, concedes poculum *κοτύλην* pusillum[5]) apud Aetolos et quosdam Ionum una aure adornatum in usu fuisse, cum vulgo auribus caruerit.[6]) Contra *ἡ κύλιξ* duabus aut pluribus[7]) auribus et pede fuit instructa.[8]) Quae cum ita sint, statuendum est discrimen intercessisse inter *τὴν κοτύλην* et *τὴν κύλικα*, ut Zenodotus errasse videatur, quod explicuit *κοτύλη· ἡ κύλιξ*. Attamen cum vas, quod vocabant *κύλιξ*, apud Graecos fuerit usitatissimum, ut omnino poculum significet[9]), equidem arbitror Zenodotum illud consilium persecutum esse, ut *κοτύλην* intellegendam esse poculum docuerit neque operam dederit, ut eius formam accuratius interpretatione designaret.[10])

9. Vocem *ἴφθιμος*[11]) ad partes vocatam esse legitur ap. gram. in Crameri Anecd. Oxon. Fuit autem Zenodoti sententia

---

[1]) Cf. Il. ε 305; Athen. p. 479 B.

[2]) Cf. Il. χ 494; Hes. s. v. *κύλιξ*, alia.

[3]) Cf. Apoll. Soph. s. v. *κοτύλη*; Et. Magn. p. 553, 12; Suid. s. v. *κοτύλη*; schol. ad Il. ψ 34; Eust. 1282, 47; Hes. s. v. *κοτύλη*; Zonar. p. 1238. Hanc significationem inesse in adiectivo *κοτυλήρυτος* censeo.

[4]) Athen. p. 478 F; Thuc. VII c. 87; Poll. X, 113.

[5]) Cf. Athen. p. 478 E; schol. BT ad Il. ψ 34; Eust. 1282, 43; Brosin, De coenis hom., Berol. 1861, p. 58.

[6]) Cf. O. Jahn, Beschreibung der Vasensammlung König Ludwigs. 1854. praef. p. XCVII; Krause, Angeiologie pagg. 324. 349. 350; K. F. Hermann, Privatalterthümer 1882[4] p. 165.

[7]) Cf. Athen. p. 480 D. E.

[8]) Cf. Athen. p. 470 E: *ἡ Θηρίκλειος ὦτα ἔχει βραχέα ὡς ἂν κύλιξ οὖσα*. Cf. p. 479 E — 480 E: *καὶ ἔχουσιν ὦτα τέσσαρα* (sc. *κύλικες*), *πυθμένα εἰς πλάτος ἐκτεταμένον κτλ.*; Poll. X, 79.

[9]) Plut. Sympos. p. 214 B: *οὔτε τι λέγομεν ἐπὶ τῇ κύλικι κτλ.* Cf. usum vocabuli *κυλικεῖον* ap. Athen. p. 460 C. D, p. 480 B.

[10]) Aliter statuendum est de loco ap. Athen. p. 480 F.

[11]) Cf. Duentzer p. 30; Pluygers p. 9; Osann I p. 10.

intellegendos esse ἰφθίμους τοὺς ἀγαθούς; quam interpretationem cur defenderit, clare elucet ex iis, quae insequuntur in scholio: τί γάρ, φησίν, ἐροῦμεν; ἰφθίμη ἄλοχος Διομήδεος. Neque enim mihi dubium est, quin haec argumentandi ratio bene conveniat Zenodoto. Qui cum ad feminam referri notionem ἴφθιμος intellexisset, de stirpe, quae inest in vocabulo ἶφι satis usitato, cogitari posse negavit, cum notio roboris non cadat in feminam. Unde factum esse videtur, ut origine vocis neglecta statuerit ἴφθιμος verbum idem significare atque ἀγαθός.[1]) Cuius opinionis rationem reddidit in glossis eam, ut versum adscriberet, quo demonstrari censuit, significationem „validus", quam in verbo ἴφθιμος inesse aliquis facile crediderit, ferri non posse.

10. Pergamus nunc ad schol. Theocr. V 2, ubi sub lemmate νάκος χθές perhibetur: Ζηνόδοτος τὸ κῴδιον, τὸ μαρσύκιον· καὶ νάκος αἰγὸς δορὰν καὶ Ὅμηρος. νάκος ἕλετ' αἰγὸς ὀριτρόφου. καὶ Θεόκριτος ἐν τοῖς ἑξῆς αἰγός φησιν. Iam primum non dubito, quin Zenodoti testimonium ex glossis, quas tractamus, fluxerit.[2]) Referenda autem esse ad illum librum nihil nisi verba τὸ κῴδιον, τὸ μαρσύκιον arbitror. Nam si respicis, ea quae ex Iliade afferuntur[3]), magna cum neglegentia exscripta esse, verisimile est scholiastam Iliadis verba, quae memoria tenere sibi visus est, loco non inspecto adnotasse. Porro concedes explicationem καὶ νάκος αἰγὸς δοράν· Ὅμηρος vel καὶ Ὅμηρος ab eodem esse profectam, qui illum versum apposuit, cum νάκος vocabulum, pro quo exspectas νάκη, iterum neglegentius scriptum exstet et interpretatio ipsa ad normam loci Homerici confecta sit. Quodsi eum, qui hoc scholion composuit, non distinxisse inter formas νάκος et νάκη iure colligimus, dubitatio exoritur utrum, quae de Zenodoto tradiderit, pertineant ad interpretationem vocis νάκος an νάκη. Et recte

---

[1]) Apoll. Soph. s. v. ἰφθίμη: ἀγαθή; s. v. ἰφθίμους; cf. Hes. s. v. ἰφθίμη.

[2]) Sic iudicaverunt Heffter p. 9; Duentzer p. 31 (cf. Ahrens, Bucolicorum Graec. reliquiae II praef. p. XLIV); Wolf p. 215 adn. 84; Graefenhan I p. 534 adn. 35; Pluygers p. 9; Fritzsche, De poëtis Graec. bucol., Diss. Giss. 1844, p. 36; Schneider l. c. nr. 219.

[3]) Cf. Il. ξ 530: ἂν δὲ νάκην ἕλετ' αἰγὸς ἐϋτρεφέος et schol. Theocr. νάκος ἕλετ' αἰγὸς ὀριτρόφου.

contendit Duentzerus[1]) explicuisse Zenodotum in glossis vocabulum νάκη, quod glossemate accuratius examinato plane evincitur. Nam etsi concedendum est interpretationem τὸ κώδιον aeque in νάκη atque in νάκος cadere posse[2]), aliter iudico de verbo μαρσύπιον, quod significat crumenam, loculum.[3]) Quae notio minime inest in voce νάκος s. νάκη, sed collato Il. versu ξ 530 elucet, unde nata sit haec Zenodoti sententia. Nam cum apud Homerum in versu 529 mentio facta sit χλαίνης, Zenodotus in vs. 530 verbis ἂν δὲ νάκην ἕλετ' κτλ. novum aliquid afferri ratus significationem vocabuli νάκη usitatam „vellus, pellis villo suo tecta" abiecit et de mantica ex vellere comparata cogitavit; neque negaverim hanc opinionem notione verbi ἀναιρεῖσθαι commendari videri. Quo concesso iure contendimus Zenodotum vocem νάκη in quaestionem vocasse, quantum quidem ex scholio Theocr. colligitur. Quodsi denique de Zenodoti sententia iudicandum est, apparet eum recte sub vocabulo νάκη intellexisse κώδιον, cum, quod adhibito contextu loci Homerici elucet, interpretationem τὸ μαρσύπιον falso proposuerit.

11. Restat ut agamus de schol. ad Hes. Theog. vs. 116, ubi habes: χάος λέγει (sc. poëta) τὸν κεχυμένον ἀέρα· καὶ γὰρ Ζηνόδοτος οὕτως φησίν· Βακχυλίδης δὲ χάος τὸν ἀέρα ὠνόμασε, λέγων περὶ τοῦ ἀετοῦ κτλ. Tentavit coniectura haec verba Schraderus[4]): „Cum in scholio, quod sequitur, Ζήνων ὁ Στωικός afferatur, quem e Probi comment. in Verg. p. 21, 21 K[5]) hunc ipsum Hesiodi versum ita interpretatum esse accepimus, ut diceret aquam χάος appellatam ἀπὸ τοῦ χέεσθαι, sine dubio ita fere scribendum est καὶ γὰρ Ζήνων τὸ ὕδωρ (vel περὶ ὕδατος) οὕτως φησὶ κτλ., quo simul apparet, qui Bacchylidis aër opponi possit." Cui argumentationi respondeo haec. Quod dicit Schraderus Zenonem vocem χάος a verbo

[1]) Cf. Jahrbb. f. Phil. LXV p. 122.

[2]) Cf. Hes. s. v. νάκος; Phot. s. v. νάκος; Suid. s. v. νάκην; Eust. 1771, 36.

[3]) Cf. Poll. VII, 79; X, 152; X, 178; Xen. Hell. IV c. 3, 11; Phot. s. v. μάρσιπος; Hes. s. v. μαρύσπιον. Variant libri in formis μαρσύπιον, μαρσίπιον aliis.

[4]) p. 430 adn. 2.

[5]) „Nam Zenon sic interpretatur, aquam χάος appellatam ἀπὸ του χέεσθαι."

χέεσθαι derivasse intellegentem aquam, nihil probat; neque enim video, cur dubitemus, quin aliquis profectus item a verbo χέεσθαι aërem sibi informaverit.[1]) Neque illi Schraderi argumento multum tribuo, coniectura comprobata bene procedere sententiam Bacchylidis particula δέ annexam. Nam vis particulae δέ ea esse potest, ut Zenodoti testimonio addatur Bacchylidis. Sed quaeris, cur hoc scholion Hes. ad glossas Zenodoti Ephesii revocaverimus, cum fragmenta, quae praeterea huc rettulimus, ad vocabula Homerica interpretanda pertineant; accedit quod Zenodotum, quem Alexandrinum intellegendum esse probare studuimus, librum εἰς τὴν Ἡσιόδου θεογονίαν composuisse diximus. At cum, quae in hoc scholio traduntur, ita sint comparata, ut glossarum testimonium iis contineri verisimillimum sit neque titulo γλῶσσαι, quem semel[2]) exstare docuimus, indicetur vocabula Homerica[3]) tantum explicata fuisse, equidem censeo hoc scholion ex glossis Zenodoteis[4]) manasse, quas ad Homeri, Hesiodi, aliorum opera pertinuisse arbitror.

Sequitur ut de interpretatione vocis χάος agamus. Erravit Zenodotus sane in ea re, quod hanc vocem eiusdem stirpis atque χέεσθαι verbum esse dixit; nam nemo hodie ignorat eam redire ad radicem, quae inest in χαίνω, χάσκω.[5]) Quodsi etymon recte non investigavit, mentem poëtae assecutus est.[6]) Nam recte, ut mihi videtur, Zenodotus ab eorum stetit parte, qui χάος aërium quoddam intellexerint.

Reliquum est, ut de Zenodoti studiis in vocabulorum difficilium ad intellegendum interpretatione positis quid in universum sit statuendum dicamus; nam glossas secundum ordinem littera-

---

[1]) Cf. Od. ν 189: περὶ γὰρ θεος ἀέρα χεῦεν Παλλὰς Ἀθηναίη.

[2]) Cf. p. 192.

[3]) De glossis Homericis cogitaverunt Heffter p. 9; Sengebusch I p. 53; Duentzer p. 29. Aliter censuit Schneider nr. 219.

[4]) De commentariis Zenodoti Ephesii ad Hesiodi carmina cogitaverunt Muetzell p. 281; Goettling l. c. praef. p. LVI; Flach, Glossen und Scholien zur hes. Theog. p. 110.

[5]) Curtius, Griech. Etym. pagg. 179. 444; cf. schol. ad h. l. οἱ δέ φασιν ἀπὸ τοῦ χαδεῖν κτλ.; schol. ad Aristoph. Av. v. 192.

[6]) Welcker, Die hes. Theog. p. 83; Schoemann, Opp. II pagg. 29. 70; Goettling, Hes. carm., ed. tert. cur. Flach, praef. p. XLI. I p. 293. Ceterum cf. Hermann Opp. II p. 172; Lobeck, Aglaoph. p. 613.

rum digestas fuisse et ad Homeri, Hesiodi, aliorum opera spectasse supra exposuimus. Vidimus autem Zenodotum plerumque ad sententiarum nexus normam vocabula explicuisse et veram originationem omisisse atque neglexisse. Quae cum ita sint, mirum non est, quod in errores incurrit, etsi negari non potest eum ad verum nonnusquam prope accessisse. Ceterum Zenodotum a temeritate et audacia non abhorruisse in coniectando et argumentando, luculentissime scholio ad Od. γ 444 evincitur.

Quoniam de libro, qui inscribitur *γλῶσσαι*, Zenodoto Ephesio attribuendo disputavimus, proximum est ut paulo accuratius inspiciamus testimonium ab Tatiano perhibitum; rettulit enim in or. ad Graec. c. 31 Zenodotum nempe Ephesium in eorum scriptorum numerum, qui egerint de poësi, genere, aetate Homeri. Sunt autem verba, quae in censum veniunt, haec: *περὶ γὰρ τῆς τοῦ Ὁμήρου ποιήσεως γένους τε αὐτοῦ καὶ χρόνου καθ' ὃν ἤκμασεν προηρεύνησαν οἱ πρεσβύτατοι Θεαγένης τε ὁ Ῥηγῖνος κατὰ Καμβύσην γεγονώς, Στησίμβροτός τε ὁ Θάσιος, καὶ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος, Ἡρόδοτός τε ὁ Ἁλικαρνασσεύς, καὶ Διονύσιος ὁ Ὀλύνθιος· μετὰ δὲ ἐκείνους Ἔφορος ὁ Κυμαῖος καὶ Φιλόχορος ὁ Ἀθηναῖος, Μεγακλείδης τε καὶ Χαμαιλέων οἱ Περιπατητικοί· ἔπειτα γραμματικοὶ Ζηνόδοτος, Ἀριστοφάνης, Καλλίμαχος*[1], *Κράτης, Ἐρατοσθένης, Ἀρίσταρχος, Ἀπολλόδωρος κτλ.* Iam dixerit quispiam huius testimonii vim esse exiguam; nam Zenodoti memoriam, etsi talium studiorum fructum litteris non mandaverit, eam ob rem repeti posse in illorum grammaticorum serie, quod omnino ii proferantur, qui studiis Homericis innotuerint. Attamen cum et ex parte addita sint, quae docuerint illi grammatici[2]) et omittantur, qui illis temporibus in Homeri carminibus tractandis versati sint[3]),

[1]) *Καλλίστρατος* scripsit Wilamowitzius (cf. Schwartz l. l. praef. p. VII), etsi librorum auctoritate lectio *Καλλίμαχος* comprobatur. Concedendum est Callistrati nomen in Callimachi, qui erat notissimus, facile commutari potuisse et commutatum esse (cf. schol. Townl. ad Il. ξ 255) et Callistrati memoriam nostro loco non repugnare videri (cf. R. Schmidt, Comm. de Callistr. Aristophaneo ap. Nauck, Aristoph. Byz. frg. p. 314); attamen non video causam, cur a scriptura tradita recedamus (cf. O. Schneider, Callim. II p. 310).

[2]) Nomino Aristarchum, Eratosthenem, Apollodorum.

[3]) Profero Aratum, Rhianum.

et Eratosthenis Apollodorique mentio fiat, quos, quod attinet ad aetatem Homeri, imprimis testes prodire exspectamus, bonae notae fontibus usum esse Tatianum contendo; neque dubito, quin Zenodotus „de poësi, vita, aetate Homeri“ aliquo modo egerit. Sed quonam in libro has res attigerit, prorsus nos fugit; nam utrum cogitandum sit de editione Homerica, cui huius generis commentationem aeque ac dierum Iliadis computationem annexam fuisse putare liceat, an de libro huic materiae destinato peculiari [1]) an de alio, quis est qui diiudicet? Sed quaeris, quae docuerit Zenodotus de poësi, genere, aetate Homeri. Atque Sengebuschius[2]) quidem demonstrasse sibi visus est Zenodotum in textu Homerico constituendo formas ionicas formis aliarum dialectorum praetulisse et Homerum habuisse Ionem. Attamen neque illud[3]) neque hoc comprobari concedes exemplis, quae attulit ille vir doctus, perpensitatis. Quae cum ita sint, in incerto esse, quas sententias defenderit Zenodotus, contendo.

Sequitur ut de poëtarum editionibus, quas Zenodoto Ephesio adscribendas esse videbimus, disseramus. Qua in re tractanda a prolegomenis de comoedia[4]), quae dicunt, et ab Ioannis Tzetzae scholiorum in Aristophanem prolegomenis[5]), quae originis necessitudine sunt coniuncta cum illis, proficisci placet. Ubi[6]) cum traditum sit Alexandrum Aetolum tragicorum, Lycophronem comicorum, Zenodotum reliquorum poëtarum libros iussu regis Ptolemaei Philadelphi *διορθῶσαι* sive *διορθώσασθαι* sive *ὀρθῶσαι*[7]), quaeritur, quid sit statuendum de opera horum

---

[1]) Cf. Sengebusch I p. 24; cf. Wilamowitz, Hom. Untersuch. p. 258.

[2]) II p. 64.

[3]) Cf. La Roche p. 301.

[4]) Cf. Cramer, Anecd. Par. I p. 3; E. Meier, Ind. lect. Hal. 1840; Meineke, Fr. com. Graec. II p. 1234; Bergk, Aristoph. I p. XXVII.

[5]) Cf. Keil, Rhein. Mus. VI pagg. 108. 243 (= Ritschl, Opp. I pagg. 197. 223 sq.); Aug. Nauck, Lex. Vindob. p. 233; Studemund l. c. p. 250; idem, Philol. XLVI p. 1.

[6]) Cf. Ritschl, Opp. I p. 206: *Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς καὶ Λυκόφρων ὁ Χαλκιδεύς, ἀλλὰ καὶ Ζηνόδοτος ὁ Ἐφέσιος . . . . ὁ μὲν τῆς τραγῳδίας, Λυκόφρων δὲ τὰς τῆς κωμῳδίας βίβλους διώρθωσαν, Ζηνόδοτος δὲ τὰς Ὁμηρείους καὶ τῶν λοιπῶν ποιητῶν.* Cramer, Anecd. Par. I p. 6: *τὰς δὲ σκηνικὰς Ἀλέξανδρός τε ὡς ἔφθην εἰπών, καὶ Λυκόφρων διωρθώσαντο, τὰς δὲ ποιητικὰς Ζηνόδοτος κτλ.*

[7]) Cf. Ritschl, Opp. I pagg. 200. 206. 207.

trium virorum in tractandis poëtis Graecis posita. Qua de re inter homines doctos dissensio nata est hanc, ut mihi videtur, potissimum ob rem. Scriptum est in scholio Plautino, cuius fontem Tzetzae commentationem fuisse perhibetur[1]), ab Ritschelio anno 1838, priusquam prolegomena περὶ κωμῳδίας et Tzetzae commentarii innotuissent, e codice Romano edito hunc in modum: „Alexander aetolus et Lycophron Chalcidensis et Zenodotus ephestius impulsu Regis ptolemaei Philadelphi cognomento qui .... graecae artis poëticos libros in unum collegerunt et in ordinem redegerunt; Alexander tragoedias, Lycophron comoedias, Zenodotus vero Homeri poëmata et reliquorum illustrium poëtarum.“ Fuerunt enim qui, cum aut scholion illud Plautinum solum notum haberent aut eius fidem praeferrent prolegomenis de comoedia a Cramero in Anecdot. Paris. I anno 1839 publici iuris factis, ubi legitur *Ἰστέον ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς καὶ Λυκόφρων ὁ Χαλκιδεὺς ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου προτραπέντες τὰς σκηνικὰς διώρθωσαν βίβλους, Λυκόφρων μὲν τὰς τῆς κωμῳδίας, Ἀλέξανδρος δὲ τὰς τῆς τραγῳδίας ἀλλὰ δὴ καὶ σατυρικάς ... Τὰς δὲ σκηνικὰς ὡς ἔφθην εἰπὼν Ἀλέξανδρος καὶ Λυκόφρων διωρθώσαντο, τὰς δὲ ποιητικὰς Ζηνόδοτος πρῶτον καὶ ὕστερον Ἀρίσταρχος διωρθώσαντο κτλ.*, auctoritate, ut modo dixi, scholii Plautini usi dicerent Alexandri, Lycophronis, Zenodoti negotium pertinuisse aut ad corpora poëtarum secundum genus poësis instituta comparanda[2]) aut ad ordinanda et digerenda singulorum poëtarum opera[3]) adhibitis bibliothecae Alexandrinae libris manu scriptis. Sed quoniam repertis in codice Ambrosiano „Prolegomenis Tzetzae in Aristophanem“ Keilius[4]) luculenter docuit verba scholii latini „in unum collegerunt et in ordinem redegerunt“ „e graeco *διώρθωσαν* male intellecto et cum iis, quae postea scripta sunt, commixto originem duxisse“, apparet illas senten-

[1]) Cf. Ritschl, Opp. I p. 5: „Ex Caecio in commento comoediarum Aristophanis poëtae in pluto quam possumus sqq.“

[2]) Cf. Welcker, Epischer Cyclus p. 8; Duentzer, Homer und der epische Cyclus p. 49; idem, De Zen. p. 32.

[3]) Cf. Ritschl l. c. pagg. 11. 33; Müller, Zeitschrift für die Alterthumswiss. 1835 p. 1181; Lange, Ueber die cyclischen Dichter und den sogenannten epischen Cyclus der Griechen, p. 56.

[4]) Ritschl, Opp. I pagg. 216. 217. 223.

tias testimoniorum adminiculis non sustentari. Immo vero tenendum est grammaticos, cum usi sint notione *διορθοῦν* s. *διορθοῦσθαι* s. *ὀρθοῦν* s. *ἀνορθοῦν*[1]), cogitasse de poëtarum carminum recensionibus ad artis criticae normam confectis, quod loco hoc[2]) satis probatur: *χρόνοις δ' ὡς ἔφην τοῦ Φιλαδέλφου παρὰ τοῦ Ζηνοδότου ὠρθώθησαν* [sc. *αἱ Ὁμηρικαὶ συγγραφαί*], *μετὰ δὲ Ζηνόδοτον Ἀριστάρχῳ πάλιν ὠρθώθησαν.* Dubitari enim nequit, quin notione *ὀρθοῦν* recensionis textus mentio fiat.

Quae cum ita sint, Bernhardyi[3]) sententiam reiciendam esse apparet. Censet autem profectus a verbis prolegomenorum *περὶ κωμῳδίας*: *ἰστέον ὅτι Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλὸς καὶ Λυκόφρων ο Χαλκιδεὺς κτλ.*, ubi Zenodoti nomen non additum est, ceteris locis, ubi illorum trium virorum nomina coniuncta occurrunt, neglegentia et errore Zenodotum commemorari, cum confusum sit Lycophronis et Alexandri negotium cum studiis Zenodoti Homericis plane diversis. Nam ut alia mittamus, de confusione cogitare non licet, quod ex prolegomenorum quidem testimonio et Alexander et Lycophron poëtarum libris emendandis et recensendis operam dederunt. Iisdem studiis Zenodotus notitiam est assecutus.

Quoniam hac ab parte testimonia illa sine iusta causa impugnata esse vidimus, quaeritur, num quae de negotio Alexandro, Lycophroni, Zenodoto mandato perhibentur vera esse censeamus. Neque video cur diffidamus.[4]) Nam etsi luce est clarius editiones ad regulas criticae artis institutas omnium poë-

---

[1]) Cf. Keil ap. Ritschl pagg. 200. 205. 206; Anecd. Paris. I p. 6; K. L. Roth, Rhein. Mus. VII p. 136; Hiller, Rhein. Mus. XLII p. 348 sq.

[2]) Keil ap. Ritschl p. 207; cf. Ritschl l. c. I p. 139.

[3]) Grundriss der griech. Litt. I p. 534, II b p. 238.

[4]) De poëtarum libris digerendis et secundum ordinem quendam constituendis cogitaverunt praeter eos, quos p. 204 adn. 1 adscripsi, Bernhardy l. c. I p. 534, II b pagg. 709. 710; Wachsmuth, Philol. XVI p. 653; Meineke, Fr. com. Gr. I p. 10; Otto Schneider, Callimachea II pagg. 297—302; Giske, De Io. Tzetzae scriptis ac vita. Diss. Rost. 1881, p. 60; Strecker, De Lycophrone, Euphor., Eratosth. Diss. Gryphisw. 1884, p. 2; Wilamowitz, Homer. Untersuch. p. 368; Christ l. c. pagg. 404. 410. 446. Editiones esse intellegendas statuit Ulrici, Jahrbb. für wiss. Kritik. 1836. p. 925; cf. Busch l. c. p. 2; Heffter p. 9.

tarum Graecorum ab Alexandro, Lycophrone, Zenodoto proficisci non potuisse, nihil obstat, quominus putemus illos viros versatos esse in recensendis poësis Graecae thesauris et exempla voluminibus, quae praesto erant, adhibitis emendata confecisse. Atque iis poëtis, qui tum clarissimi et celeberrimi habebantur, inprimis curam impensam esse vix dicere opus est. Neque eadem cum accuratione singulorum poëtarum recensiones comparatas esse puto; immo vero rem ita animo informaverim, ut censeam illos viros modo subtilius modo neglegentius negotio functos esse.[1]) Quae sententia cum neque prolegomenorum testimonio neque rerum naturae repugnet, num iis, quae de Lycophrone, Alexandro, Zenodoto aliunde accepimus, comprobetur, nunc est circumspiciendum.

Traditum est in prolegomenis Alexandrum, Lycophronem, Zenodotum provincias ita inter se dispertivisse, ut Alexander poëtas tragicos, Lycophron comicos, Zenodotus ceteros nempe epicos et lyricos recensendos sibi sumeret. Iam dixerunt de Lycophronis et Alexandri opera in scenicorum poëtarum libris emendandis posita nihil memoriae esse traditum exceptis prolegomenis, de quibus agimus; neque falso.[2]) Attamen tenendum est Alexandrum[3]) et Lycophronem[4]) praeter artem poëticam coluisse studia grammatica et in ea litterarum parte versatos esse, cui ex prolegomenorum fide operam navaverunt. Quodsi concedendum est ad Lycophronem et ad Alexandrum pertinere posse negotium recensendi poëtas scenicos; Zenodotum, quem

---

[1]) Keilius ap. Ritschl p. 225 censuit „singula volumina ita ut congesta erant ab illis examinata et recognita fuisse, ut quid in uno quoque contineretur intellegerent num ad auctorem cuius nomen ferebat pertineret, utrum a bono librario diligenter et polite an vitiose et ita, ut novum exemplum parari oporteret, scriptum esse quaererent, et secundum haec ordinem quendam restituerent."

[2]) Cf. Duentzer, De Zen. p. 32.

[3]) Cf. Ritschl p. 17; Meineke, Anal. Alex. p. 251; Bernhardy l. c. II b p. 709. Fuit Alexander Aetolus *γραμματικός* teste Suida s. v. *Ἀλέξανδρος*.

[4]) Cf. Ritschl p. 17; Meineke, Fr. com. gr. p. 10; Bernhardy II b p. 710. Fuit Lycophron *γραμματικὸς καὶ ποιητής* Suida teste s. v. *Λυκόφρων*; de eius libro *περὶ κωμῳδίας* cf. Athen. pagg. 278 B, 485 D, 501 D; Strecker l. l. p. 2.

ἐποποιόν fuisse tradit Suidas, poëtarum epicorum et lyricorum carminibus emendandis studuisse docent fragmenta, quae referenda sunt ad editiones Hesiodi, Anacreontis, Pindari, ut non dicamus de Homero. Ceterum illis locis intellegendum esse Zenodotum Ephesium vel ea re probatur, quod cognomen additum non est, ut is Zenodotus sit accipiendus, qui gloria praeter ceteros eiusdem nominis grammaticos floruerit.

Quodsi comprehendimus, quid tractandis prolegomenis Tzetzae in Aristophanis comoedias et anonymi *περὶ κωμῳδίας* effecerimus, statuendum est Zenodotum Ephesium poëtarum epicorum et lyricorum editiones adornasse.[1])

Transeamus nunc ad poëtas, quorum carmina a Zenodoto emendata esse adhuc demonstrare licet omissa recensione Homerica.

Hesiodeae Theogoniae recensionem a Zenodoto Ephesio[2]) profectam esse colligitur ex scholio ad Theog. vs. 5. Scriptum enim exstat: *Περμησσοῖο*] . . . . . *ἐν δὲ ταῖς Ζηνοδοτείοις*[3]) *γράφεται Τερμησοῖο, κακῶς· ὁ γὰρ Τερμησὸς ὄρος ἐστὶ καὶ οὐ ποταμός.* Significari autem illo *ἐν ταῖς Ζηνοδοτείοις* exemplaria editionis Zenodoteae consentaneum est; nam supplendum est *ἐκδόσεσι* aut *διορθώσεσι.*[4]) Iam vero de lectione, quam proposuerit Zenodotus, videamus. Agitur autem de fluminis cuiusdam nomine, cum dubium sit, utrum *Περμησσός* an *Τερμησός* sit vocandum. Quodsi scholiasta lectionem Zenodoti fuisse *Τερμησός* tradidit, quam librorum manu scriptorum pars

---

[1]) Editiones Zenodoteas, quas novimus, Homeri, Pindari, Hesiodi, Anacreontis non spectare ad illud negotium cum Alexandro, Lycophrone commune dixit Keil l. c. p. 225.

[2]) Cf. Muetzell pagg. 33 sqq. 281; Goettling, Hes. carm. Ed. tertia, cur. Flach p. LII; Osann, Anecd. Rom. p. 177; Flach, Gloss. u. Schol. zur hes. Theog. p. 110; Duentzer p. 34.

[3]) Sic legendum est ex codicum auctoritate; lectio *γράφει* male habuit viros doctos hos: Wegener l. c. p. 130; Osann, Anecd. Rom. p. 178; Wachsmuth, De Crat. p. 34.

[4]) Sengebusch I p. 48: La Roche p. 54 adn. 82; Flach, Gloss. u. s. w. p. 111; Duentzer p. 34. — Cf. schol. A ad Il. *δ* 3: *οἱ δέ φασι Ζηνοδότειον εἶναι τὴν γραφήν· ἐν μέντοι ταῖς ἐκδόσεσι χωρὶς τοῦ ν εὕραμεν*; Apoll. De pron. p. 110 Schn.: *ἐν ταῖς Ζηνοδοτείοις διορθώσεσι*: cf. schol. A ad Il. *η* 428, *ξ* 89 *αἱ Ζηνοδότου*; schol. A ad Il. *θ* 513 *αἱ Ἀριστοφάνους*; schol. H ad Od. *ν* 178 *αἱ Ῥιανοῦ*.

altera exhibet[1]), cum in altera atque in scholii lemmate scriptum exstet *Περμησσός*, quaeritur, quem in modum explicanda sit haec nominum differentia. Quod Crates *ἐν τοῖς Βοιωτικοῖς*[2]) proposuit legendum esse *Παρμησσοῖο*, respiciendum esse non videtur, cum forma *Περμησσός*, ut infra dicemus, testimoniis satis confirmetur. Atque, ut redeamus ad nomina „Permessus“ et „Termesus“, scholiasta quidem dicens *ἐν δὲ ταῖς Ζηνοδοτείοις γράφεται Τερμησοῖο, κακῶς· ὁ γὰρ Τερμησὸς ὄρος ἐστὶ καὶ οὐ ποταμός* Zenodoto vituperium inflixit, quod montis nomen pro fluvio falso in textum receperit vocum similitudine fortasse commotus. Qua in re scholiastam errasse censeo; nam cum nemo praeter ipsum, quantum scimus, huius nominis montem noverit, verisimile esse videtur eum Termesum et Teumessum[3]) distinguere omisisse. Aptius in nominum discrepantia explicanda primo obtutu ii versati esse videntur, qui diversorum fluviorum Permessi et Termesi nomina commutata esse putaverunt.[4]) Sed ne hac quidem argumentandi via progredi licet; nam erraverunt, qui Termesum et Permessum flumina diversa intellegenda esse contenderunt. Perhibetur autem nomen Termesi praeter locum, de quo agimus, apud Paus. IX c. 29, 5[5]); fluvius Permessus commemoratur apud Verg. Buc. VI 64; Stat. Theb. VII 183; Strab. IX p. 407; Nic. Ther. 12[6]); Ps.-Serv. Comm. in Verg. Buc. X 12 (cf. schol. in Iuv. VII 6); Hes. s. v. *Περμησός*. Quodsi conferuntur, quae exstant ap. Paus. l. c. *θυγατέρα δὲ εἶναι τὴν Ἀγανίππην τοῦ Τερμησοῦ λέγουσι· ῥεῖ δὲ καὶ οὗτος ὁ Τερμησὸς περὶ τὸν Ἑλικῶνα* et ap. Ps.-Serv. l. c.: „Callimachus Aganippen fontem esse dicit Permessi fluminis“, dubium mihi non est, quin Termesus et Permessus idem fluvius sit habendus[7]), etsi, quae

[1]) Num haec lectio redeat ad Zenodotum necne non diiudico.

[2]) Cf. schol. ad h. l.

[3]) Cf. Steph. Byz. s. v. *Τευμησσός*: *ὄρος Βοιωτίας*; Strabo IX p. 409; Paus. IX c. 19, 1; schol. ad Eur. Phoen. v. 1100; Hes. s. v. *Τευμησσός*; Hermann, Opp. VI p. 153.

[4]) Cf. Kruse, Hellas oder geogr.-ant. Darstellung d. alten Griechenlands und seiner Colonieen II p. 483.

[5]) In librorum parte, ut alias discrepantias mittamus, scriptum est *Περμησσός*.

[6]) Forma *Περμησσός* restituenda est ex libri optimi auctoritate.

[7]) Sic statuerunt Goettling; Hermann, Opp. VI p. 153; Schoe-

utroque loco legüntur, non plane consentiunt.[1]) Quae cum ita sint, ego quidem rei explicationem eam solam habeo, ut censeam labentibus annis huius fluvii nomen commutatum esse.

Sequitur ut enucleare studeamus, num Zenodotus lectionem genuinam proposuerit scribens *Τεϱμησός*; nam aut alterum aut alterum a poëta profectum esse apparet. Atque Goettlingius[2]) quidem recepit in textum scripturam *Τεϱμησσοῖο*, cum Flachius[3]), Rzachius[4]), Schoemannus formam a littera *π* incipientem praetulerint. Neque horum virorum doctorum partes sequi dubito; nam tenendum est apud Hes. et Paus. formam utramque traditam esse, apud ceteros scriptores, quos commemoravi, exstare *Πεϱμησσός*. Iure igitur Zenodoti lectio reicitur, quam utrum libros Hesiodeos secutus an testimoniis aliunde petitis usus proposuerit, diiudicare non audeo. — Restat ut pauca dicamus de ea re, quod scholiasta testatus est Zenodotum in perhibendo vocabulo *Τεϱμησός* unam litteram *σ* exaravisse. Docuerunt autem grammatici posteriorum temporum nomina locorum, urbium, cett. exeuntia in *ησσος* oxytona duplici littera *σ* exprimenda esse.[5]) Sed cum in libris hanc legem minime servatam esse constet[6]), neque num ei fides sit habenda discerno neque lectionem Zenodoti ab hac parte genuinam traditam esse dixerim. Quodsi ex hoc scholio colligitur Zenodotum Ephesium Theogoniae Hesiodeae editionem paravisse, cetera quae ferebantur Hesiodi carmina ab eo sive omnia sive ex parte recognita esse probabile est.

Denique notandum est Zenodotum primum, quantum scimus, recensionem carminum Hesiodeorum confecisse; nam quae de Pisistrato[7]) et de Praxiphane[8]) accepimus, apte huc referri vix possunt.

---

mann, Die hes. Theog. p. 39 adn.; Bursian, Geographie von Griechenland I p. 233.

[1]) Cf. Schneider, Callim. II p. 328.

[2]) Hes. carmina. Ed. altera. 1834.

[3]) ap. Goettling, Hes. carmina. Ed. tertia.

[4]) Hesiodi quae feruntur omnia. 1884.

[5]) Cf. Lobeck, Prolegg. pathol. serm. Graec., pagg. 411. 434.

[6]) Fluctuant etiam inscriptiones; cf. Meisterhans, Gramm. der att. Inschr., p. 75 adn. 695.

[7]) et [8]) cf. pag. insequ. sub [1]) et [2]).

Anacreontis carminibus in pristinam et integram formam restituendis[3]) operam dedisse Zenodotum Ephesium duobus testimoniis intellegitur. Atque primum quidem agere placet de scholio ad Pindari Ol. III 52, ubi haec leguntur:

Ὅτι ἐπιμελῶς οἱ ποιηταὶ τὴν θήλειαν ἔλαφον κέρατα ἔχουσαν εἰσάγουσι· καθάπερ καὶ τὴν θηλάζουσαν τὸν Τήλεφον γράφουσι καὶ πλάττουσι. τέτακται δὲ καὶ παρὰ Ἀνακρέοντι· Ἀγανῶς οἷά τε νεβρὸν νεοθηλέα γαλαθηνόν, ὅστ' ἐν ὕλαις κεροέσσης ὑπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη. Ζηνόδοτος δὲ μετεποίησεν ἐροέσσης, διὰ τὸ ἱστορεῖσθαι τὰς θηλείας κέρατα μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τοὺς ἄρρενας· οἱ μέντοι γε ποιηταὶ πάντας κέρατα ἔχοντας ποιοῦσιν.

Quo ex scholio Bergkius[4]) Anacreontis versiculos hunc in modum constituendos esse arbitratus est collatis Athen. p. 396 D; Ael. Hist. nat. VII 39; Eust. p. 711, 34:

Ἀγανῶς οἷά τε νεβρὸν νεοθηλέα
γαλαθηνόν, ὅςτ' ἐν ὕλῃς κεροέσσης
ἀπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη.

Iam in singulis verbis proponendis utrum ubique verum vidit Bergkius necne, diiudicare non nostrum est, ea tantum, quae ad Zenodotum spectant, tractamus. Coniecit autem is — nam librorum quorundam auctoritatem eum secutum esse probabile non est — legendum esse *ἐροέσσης* pro *κεροέσσης* negans cervas esse cornutas. Sed etsi recte contendit cervas cornua non habere[5]), tamen temere versatus est in Anacreontis

---

[1]) Plut. Thes. c. 20: *ἀπολειφθῆναι δὲ τὴν Ἀριάδνην τοῦ Θησέως ἐρῶντος ἑτέρας „δεινὸς γάρ μιν ἔτειρεν ἔρως Πανοπηΐδος Αἴγλης“· τοιοῦτο γὰρ τὸ ἔπος ἐκ τῶν Ἡσιόδου Πεισίστρατον ἐξελεῖν φησιν Ἡρέας ὁ Μεγαρεύς.*

[2]) Cf. Procl. Comm. p. 3 Gaisf.: *ὅτι δὲ τὸ προοίμιόν τινες διέγραψαν, ὥσπερ ἄλλοι τε καὶ Ἀρίσταρχος ὀβελίζων τοὺς στίχους καὶ Πραξιφάνης ὁ τοῦ Θεοφράστου μαθητής, μηδὲ τοῦτο ἀγνοοῦμεν. οὗτος μέντοι καὶ ἐντυχεῖν φησιν ἀπροοιμιάστῳ τῷ βιβλίῳ καὶ ἀρχομένῳ χωρὶς τῆς ἐπικλήσεως τῶν Μουσῶν ἐντεῦθεν· οὐκ ἄρα μοῦνον ἔην ἐρίδων γένος* [Erg. vs. 11].

[3]) Bergk, Anacr. carm. rel. 1834. p. 23; Stark, Quaestionum Anacreont. libri duo. Diss. Jen. 1846, p. 34; Duentzer, De Zen., p. 34 adn. 25.

[4]) Cf. Anacr. carm. rel., p. 162 fr. 49; Poëtae lyr. 1882[4] III p. 269 fr. 51.

[5]) Cf. Arist. Hist. an. IV 11, 7, p. 538 b Bekk.: *οἷα κέρατα ἔλαφος θήλεια οὐκ ἔχει*; De part. an. III 1, 6, p. 622 a: *καὶ διὰ τοῦτο τῶν*

loco recensendo.[1]) Nam nihil impedit, quominus putemus Anacreontis temporibus huius rei notitiam nondum exstitisse vel satis divulgatam fuisse. Quae cum ita sint, erravit Zenodotus, cum censuit Anacreontem, quem talium rerum notitiam perfectam, ut vides, habuisse posuit, a veritate paulo recedere non potuisse. Minime enim est offendendum, quod Sophocles[2]), Euripides[3]), Pindarus[4]), Anacreon cervae cornutae mentionem fecerunt, quod bene perspexerunt Aristophanes Byzantius et Aelianus.[5]) Quodsi sine iusta causa Zenodotum in illo loco haesisse dico, de coniectura, quam recepit in textum, haud inique iudicaverim.[6]) Nam si ad litterarum ductum respicis, facillima est mutatio neque sententia perversa redditur, etsi notionem *κεροέσσης* aptiorem esse loco non nego. Denique memorandum est Zenodotum coniectura, quam proposuit, metri leges laesisse videri; nam verisimillimum est pro *ὕλαις*, quod Bergkio placuit, scribendum esse *ὕλῃ*. Haec enim lectio exstat apud Athenaeum et Aelianum, cum solus Pind. schol. perhibeat *ὕλαις*; huc accedit, quod apud Anacreontem vocabulorum primae quam dicunt declinationis dativus pluralis plerumque in *ῃσι* exit.[7]) Iam apparet abiecta littera *κ* oriri hiatum. Ceterum Zenodotum Ephesium huius coniecturae auctorem esse intellegendum docet temporum computatio; teste enim Aeliano iam Aristophanes Byzantius[8]), qui illius disciplina est usus[9]), exstitit adversarius.

ἐλάφων οἱ μὲν ἄρρενες ἔχουσι κέρατα, αἱ δὲ θήλειαι οὐκ ἔχουσιν; Plin. Hist. nat. VIII c. 32: „Cornua mares (sc. cervi) habent"; Poll. V, 76: *τῶν δὲ ἐλάφων ἄκερως μὲν ἡ θήλεια, ὁ δ' ἄρρην κερωφόρος ἢ κερασφόρος ἢ κεράστης κτλ.*; Dissen, Pind. carm. ad h. l., cf. sect. II Comm. p. 47.

[1]) Boeckh, Pind. carm. adn. ad Ol. III 30.

[2]) Fr. 87 Nauck. Cf. schol. Pind. ad l. c.; Ael. l. c.; Poll. V, 76.

[3]) Fr. 740 Nauck.

[4]) l. c.

[5]) Hist. an. VII c. 39: *πρὸς δὲ τοὺς μοιχῶντας τὸ λεχθὲν* (sc. locum Anacr.) *καὶ μέντοι καὶ φάσκοντας δεῖν ἐροέσσης γράφειν ἀντιλέγει κατὰ κράτος Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ ἐμέ γε αἱρεῖ τῇ ἀντιλογίᾳ.*

[6]) Cf. Lehrs, De Arist. p. 352.

[7]) Cf. fr. 1, 5; 18, 2; 21, 5; 81, 1. Forma dativi brevior legitur in fr. 24, 1; 65, 2; 77. Nihil certi affirmaverim de fr. 25, 2.

[8]) Cf. Leopold Cohn, Quaestiones Eustath. Diss. Vratisl. 1878, p. 33 (= Jahrbb. f. Phil., Suppl. XII p. 310).

[9]) Cf. p. 123.

Transeo nunc ad ea, quae perhibentur apud Zon., lex. p. 1512 s. v. *πανδοκεῖον*: *οὐκ ἐν τῷ χ πανδοχεῖον. καὶ μελανοδόκον*[1]), *καὶ τὰ ὅμοια οὕτως. τὸν δὲ μοχλὸν ἐν τῷ χ καὶ Ἀττικοὶ καὶ Δωριεῖς καὶ Ἴωνες πλὴν Ἀνακρέοντος· οὗτος δὲ μόνος σχεδὸν τὸ κ. Ζηνόδοτος δέ· καὶ οὐ μοκλὸν ἐν οὔρῃσι δίζῃσι βαλὼν ἥσυχος καθεύδει. καὶ ὁ σχινδαλμὸς ἐν τῷ χ.* Quae verba, quantum spectant ad Zenodotum, Bergkius[2]) ita est interpretatus, ut scribendum esse censuerit: *Ζηνόδοτος δὲ μοχλόν*. Neque dubito, quin haec sententia bene se habeat. Quo concesso apparet Zenodotum formam, quam habuit traditam, reiecisse et usitatam *μοχλόν* in editione proposuisse. Ceterum temere eum versatum esse in expellenda forma *μοκλός*, etsi alibi non exstat, est concedendum.[3])

Ut Homeri, Hesiodi sic Anacreontis fuit Zenodotus *πρῶτος διορθωτής*[4]): nam Chamaeleontis Pontici librum[5]), in quo de Anacreonte egit, ad textus recensionem spectasse est negandum.

Unum tandem restat, quod omittere non debemus. Nam cum Iliadem et Odysseam a Zenodoto in vicena quaterna carmina distributa[6]) esse verisimile videatur, haud scio an, quae Anacreontis ferebantur, in libros digesserit. Nam distributionem carminum Anacreonteorum exstitisse diserte est traditum.[7])

---

[1]) Matthaei, Lectiones Mosquenses II p. 86, scribendum esse docuit *μελανοδοκεῖον*.

[2]) Cf. Anacr. carm. rel. p. 221; Poët. lyr. III p. 278.

[3]) Adnotasse satis habeo apud Iones pro *δέχομαι* in usu fuisse *δέκομαι*, pro *χιτών κιθών*, alia. Cf. G. Meyer, Griech. Gramm. § 207.

[4]) Cf. Bergk, Anacr. carm. rel. p. 25.

[5]) Cf. Athen. p. 533 E: *Χαμαιλέων δ' ὁ Ποντικὸς ἐν τῷ περὶ Ἀνακρέοντος*.

[6]) De Zenodoto cogitaverunt Duentzer p. 154 adn. 2; Sengebusch I p. 25; La Roche p. 11; Wilamowitz, Homer. Untersuch. p. 369, qui rem extra omnem dubitationem positam esse demonstrasse sibi visus est; cum dubitanter iudicaverint Lachmann, Betrachtungen über Homers Ilias, p. 93; Christ l. c. p. 49. Aristarchum intellexerunt Wolf p. 206 adn. 41; Heyne VIII p. 788; Schoell, Gesch. der griech. Litt., übersetzt von Schwarze I p. 106; Lehrs, De Arist. p. 351. — Pisistrateorum memoriam repetiit Bergk, Zeitschr. für die Alterthumswiss. 1846 p. 486 (= Kleine Schriften, ed. Peppmüller p. 409).

[7]) Citatur liber alter ap. Athen. p. 671 E: *ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν μελῶν*; Et. Magn. pagg. 593, 48. 713, 27; liber tertius a Porphyrione, Comm.

Reliquum est ut agamus de Pindari carminum editione Zenodotea[1]), cuius notitia debetur scholiis Pindaricis, quae exstant in cod. Vratisl. A. Adnotavit scholiasta ad Ol. II 7: ἀκροθόνια[2]) πολέμου] Ζηνόδοτος μετὰ τοῦ ῑ γράφει, ἀκροθίνια.[3]) Iam contendit Boeckhius[4]) Zenodotum scripturam ἀκροθόνια correxisse in ἀκροθίνια. Rectius hac de re mihi statuisse videtur Mommsenus.[5]) Et primum quidem quaeritur, quid omnino sibi velit vocabulum ἀκροθόνια[6]), cuius originatio plane obscura est. Quodsi reputas et Ol. II 4 et Ol. XI 57, ubi in scholiis adscripta est vox ἀκροθόνια, in textu ἀκρόθινα legi, quae forma apud scriptores veteres Graecos praeter hos duos locos nusquam occurrit, cum vocabulum ἀκροθίνιον vel ἀκροθίνια satis sit tritum, dubium esse non potest, quin scholii sententia pristina fuerit Zenodotum vocem „ἀκροθίνια" μετὰ τοῦ ῑ γράφειν recedentem a lectione „ἀκρόθινα". Atque haec coniectura, quam proposuit Mommsenus, eo verisimilior est, quod in libris manu scriptis litterae ῑ et ō saepius confusae sunt.[7]) Quae fuerit causa, cur Zenodotus ἀκροθίνια scripserit, facile intellegitur. Si enim reminisceris, quae de vocabulo μοχλόν disseruerimus[8]), concedes Zenodotum formam ἀκρόθινα reiecisse,

in Hor. ad Carm. I 27, 1 (ed. Meyer p. 31). — Libros exstitisse quinque collegisse sibi visus est Bergk, Anacr. carm. rel. p. 28, qui assensum tulit Richteri [Jahrbb. f. Phil. XV p. 28], sed hanc sententiam stare non posse docuit Duebner, Anthol. II p. 189.

1) Cf. Boeckh, Pind. carm. praef. pagg. IX. X; Duentzer p. 34 adn. 24. — Editionem a Zenodoto profectam esse ex verbis Ζηνόδοτος γράφει elucet, quae exstant in scholiis ad Ol. II 7; VI 91; cf. infra.

2) Ita etiam in codice Ambrosiano, cuius apographum est Vratislaviensis A, scriptum esse videtur. Cf. T. Mommsen, Adnot. crit. suppl. ad Pind. Olymp. p. 15.

3) Cf. Schneider, Apparat. Pindaric. Suppl. ex codd. Vratisl. pag. 60.

4) l. c. praef. p. IX; adn. ad h. l.

5) Adnot. crit. suppl. ad Pind. Olymp. p. 14.

6) Legitur haec forma praeter hunc locum nusquam nisi in schol. cod. Vratisl. D ad Ol. XI 67, ubi ceteri libri exhibent ἀκρόθινα, et in scholiis rec. ad Ol. II 2, quae tradunt in uno librorum scriptum esse ἀκροθόνια.

7) Cf. Mommsen l. c.

8) Cf. p. 212.

quod, quantum scimus, exceptis illis duobus locis Pindaricis et apud Pindarum[1]) et apud alios scriptores legitur *ἀκροθίνια*. Sed Zenodotus certe ea in re erravit, quod formam, quam bis habuit traditam quaeque propter rationes metricas aptior est quam *ἀκροθίνια*[2]), removit; nam causa esse non videtur, cur negemus Pindarum *ἀκρόθινα* abiecta littera ῐ exhibuisse.[3])

Lectio editionis Zenodoteae exhibetur porro in schol. ad Ol. VI 91, ubi legitur: *καμποϱφύϱοις ἀκτῖσιν*] *Ζηνόδοτος γϱάφει* . . . . *ἀντὶ τοῦ βεβϱεγμένος*. Iam quid scripserit Zenodotus, traditum non est, ut ad coniecturas sit confugiendum, si hoc de loco iudicamus. Atque ut non dicamus de Mommseni sententia fieri potuisse, ut Zenodotus formam *βεβϱεγμένος*, quae ex librorum auctoritate legitur nunc in editionibus, correxerit in *βεβϱαγμένος*, quod in cod. Vat. A et Aug. B scriptum esse videtur — nam hoc certe librariorum errori debetur[4]) — coniecturam, quam altero loco protulit Mommsenus, amplecti non dubito. Pronum est suspicari Zenodotum offendisse in notionum coniunctione[5]) *ἀκτῖσι βεβϱεγμένος* i. e. „[violarum] radiis perfusus". Iam si respicis eum pro *βεβϱεγμένος* aliud vocabulum in textum recepisse, quo posito sententiam simpliciorem procedere sibi persuasit, haud scio an cogitandum sit de *βεβλημένος*[6]). Sed hac de opinione utcunque iudicabis, illud mihi dubium non est, quin Zenodotus haeserit in verborum coniunctione *ἀκτῖσι βεβϱεγμένος*. Ceterum omnino locum bene se habere addere vix opus est.

Denique ad editionem carminum Pindaricorum spectat schol. ad Ol. III 52, de quo supra diximus.[7]) Iam quomodo Zenodotus hoc in loco tractando versatus sit, ubi cervae aureis cornibus

---

[1]) Cf. e. gr. Nem. VII 41.

[2]) Concedo Zenodotum metri leges non laesisse; cogitari enim potest *ἀκροθίνια* a Pindaro *τϱισυλλάβως* esse usurpatum.

[3]) Simile occurrit in voce *χλαϱόν* (*χλιαϱόν*), apud Pind. Pyth. IX 38. Praeterea cf. Christ, Metrik der Griechen u. Römer, p. 22.

[4]) Cf. Veitch, Greek verbs p. 143.

[5]) Cf. quae p. 193 de vocabulo *βοτϱυδόν* exposuimus.

[6]) Cf. Od. ε 379: *οὐδέ ποτ' Ἠέλιος φαέθων ἀκτῖσιν ἔβαλλεν*; τ 441; Eur. Suppl. 650: *ἀκτὶς ἡλίου ἔβαλλε γαῖαν*; Theocr. XXII 86: *Βάλλετο ἀκτίνεσσι κτλ.*

[7]) Cf. p. 210.

exornatae mentio fit, non adnotavit scholiasta, etsi dubitari nequit, quin verba tradita corrupta habuerit.[1]) Verisimile autem esse videtur Zenodotum a coniectura non abhorruisse, ut vitium, quod exstare sibi persuasit, removeret.

Quoniam de vestigiis editionis disputavimus, sequitur, ut hac de quaestione in universum pauca addamus. Contendimus supra Zenodotum carminum Pindaricorum recensionem comparasse, sed audio dicentes, satis temerariam esse hanc rationem argumentandi, cum Zenodoti nomen non occurrat nisi in scholiis ad epinicia Olympiaca, ut haec, non cetera carmina emendata esse probabile sit. Tenendum autem est notitiam doctrinae Zenodoteae fluere ex cod. Ambrosiano, qui sola Olympiaca cum scholiis continet. Quae cum ita sint, non est cur quisquam ambigat Pindari carmina omnia, quae tum ferebantur, Zenodoti opera edita esse?[2]) Ceterum Zenodotus Ephesius primus editionem Pindari „secundum criticae artis normam institutam" conficere studuit; nam Chamaeleontem in libro *περὶ Πινδάρου*[3]) aliud consilium persecutum esse apparet. Denique in numero eorum, Chamaeleontis, Callimachi, Aristophanis, Aristarchi, ad quorum aliquem distributionem carminum Pindaricorum[4]) secundum argumenti naturam paratam redire a probabilitate non abhorret, Zenodotum Ephesium omitti non debere adnotaverim.

Trium igitur poëtarum praeter Homerum, Hesiodi, Anacreontis, Pindari, editiones a Zenodoto Ephesio adornatas esse lectionibus, quas in textum recepit, servatis demonstratur; sed si computas notitiam recensionis Hesiodeae uno niti fragmento, Pindaricae scholiis codicis Ambrosiani, facillime memoriam editionum ad alios auctores pertinentium intercidere potuisse apparet, ut causa non sit, cur dubitemus, quin Prolegomenorum *περὶ κωμῳδίας* testimonium, ex quo Zenodotus negotio emendandorum carminum poëtarum epicorum et lyricorum functus est, recte se habeat.

---

[1]) Cf. p. 210 sq.

[2]) Cf. Boeckh, praef. p. IX.

[3]) Cf. Athen. p. 573 C: *καὶ Χαμαιλέων ὁ Ἡρακλεώτης ἱστορεῖ ἐν τῷ περὶ Πινδάρου.*

[4]) Cf. Hiller, Die Verzeichnisse der Pindarischen Gedichte. Hermes XXI p. 359.

Haec fere habuimus, quae de studiis Zenodoti Ephesii excepta recensione Homerica diceremus. Reliquum est, ut paucis comprehendamus quae exposuerimus. Confecit Zenodotus praeter editionem Homericam librum, qui inscriptus fuit γλῶσσαι, recensiones poëtarum epicorum et lyricorum; egit praeterea de Homero, computavit numeros dierum Iliadis. Ceterum haec computatio dierum et illa dissertatio Homerica, ut ita dicam, utrum referendae sint ad libros peculiares, an hae res in una commentatione tractatae fuerint, quam Iliadis recensioni annexam fuisse putare licet, an de singulis ex parte quidem in libris alii materiae destinatis occasione data verba fecerit Zenodotus, discerni nequit. Atque de indole et natura studiorum grammaticorum hunc in modum iudico. Versatus est in vocabulis difficilioribus ad intellegendum explicandis ita, ut significationem statueret respecto nexu sententiarum neglecta originatione; usus est in poëtarum carminibus emendandis ea ratione, ut quam ipse rerum cognitionem habere sibi visus est, poëtis adscribendam esse censeret, ut mirum non sit, quod singularia et quae liberius, ut est poëtarum mos, dicta sunt, removere studuit. Denique Zenodotum a licentia et neglegentia non abhorruisse luce est clarius; attamen tantum abest, ut pingui Minerva et tardo ingenio artem criticam exercuerit, ut ratio et consilium ei non defuerit.

GUILELMUS MEINERS:

QUAESTIONES AD SCHOLIA ARISTOPHANEA HISTORICA PERTINENTES.

Permulta iam de iis scholiis Aristophaneis, quibus res gestae narrantur, hic illic scripta sunt, cum et ii, qui Graecorum historiam composuerunt, et ii, qui fragmenta historicorum in unum congesserunt, multique alii magnam eorum partem in usum suum converterent; sed nihilominus operae pretium videtur ea non ut fere fiebat singula sed omnia et quasi ex uno conspectu perlustrata in disputationem revocare, eo consilio, ut praecipue, quibus ex fontibus hauserint veteres interpretes rerum gestarum narrationes, quaeramus simulque quaecumque ad ea emendanda aut rectius iudicanda afferre possumus, afferamus. Disseremus igitur, ut planius dicam, de scholiis iis, quibus rerum ab Atheniensibus aliisque populis domi bellique gestarum narrationes continentur, omissis et iis, quibus de rebus mythicis aut divinis sermo fit, quorum aliquam partem tractavit P. Stengelius 'Ad res sacras cognoscendas cuiusnam momenti sint scholia Aristophanea' in Symbol. Ioachimic. Berolin. 1880, et iis, quibus agitur de rei publicae statu et institutis, de quibus nisi Harpocrationis et Pollucis lexicis diligentissime adhibitis certum iudicium fieri non potest. Sed priusquam ad argumentum accedimus, natura rei ipsa exigitur, ut quam paucissimis historiam studiorum veterum grammaticorum in Aristophane interpretando consumptorum adumbremus et de auctoribus eorum scholiorum, quae ad nos spectant, agamus vel potius, cum Didymum primas in iis agere partes statim videamus, quae ad eum aut certo aut cum probabilitate quadam referri possint quaeramus.

Iam veteres enim grammatici Alexandrini Lycophron, Euphronius, Eratosthenes, Callistratus, Aristophanes, Aristarchus[1])

[1]) De his grammaticis cf. O. Schneider, De vet. in Arist. schol. fontib., Sundiae 1838, §§ 27 sqq., cuius sententia non in una re correcta

aliique, quorum nomina et vestigia adhuc in scholiis servata sunt, cum Aristophanis fabulis explicandis sive propriis commentariis sive in scholis ut Aristophanes Byzantius, cuius observationes per discipulos maxime innotuerunt, operam navavissent, per totum reliquum secundum et primum saeculum a. Chr. n. hoc studium est continuatum, dum Didymi Chalcenteri sub finem saeculi primi florentis studio et industria factum est, ut eorum qui principes inter illos habebantur sententiis in unum coactis[2]) recens nasceretur commentarius et qui alios fere obscuraret. Qui aliis quibusdam grammaticis minoris momenti[3]) accedentibus luculentissime a Symmacho Herodiani aetate non recentiore in usum ductus, immo non semel transscriptus est[4]), post quem cum alii ut Phainus eidem rei studuissent iam incipiebant scholiastarum labores, qui magnam ad partem ad nos pervenerunt. Quorum duo discernuntur genera, prius veterum scholiorum e bonis illis scholiis haustorum, alterum Byzantinorum Tzetzae, Thomae Magistri, Triclinii stilo et ingenio ortorum, quae quamquam aliis saepe admixta sunt — ut Musurus, qui anno 1498 editionem principem curavit, utriusque generis scholia adscripsit —, et ineptiis facile cognoscuntur, cum fere nihil valeant, et a veteribus codicibus (RV) et a Suidae lexico omnino absunt. Ceterum cave ne omnia scholia, quae a RV omissa solis aliis et iis recentioribus codicibus exhibentur, Byzantina habeas, quod fieri vetuit diligenti dissertatione C. Zacherus.[5]) Iam veterum scholiastarum non unius sed complurium servatas esse sententias probant exempla schol. Ach. 82. 234. 1150; Equ. 55. 84; Vesp. 947; Pac. 289; Plut. 173[6]) multaque alia, ubi cum

---

est a Nauckio, Aristoph. grammat. fragm. pagg. 63 sqq.; R. Schmidtio, De Callistrato, in appendice libri Nauckii; Gerhardio, De Aristarcho Aristoph. interprete, Bonn. 1850; M. Schmidtio, Didymi Chalc. fragm. pagg. 292 sqq.; Streckero, De Lycophrone, Euphronio, Eratosthene, comic. interpret., Gryphisw. 1884.

²) Cf. Schmidtium pagg. 292 sqq.

³) Cf. eundem pagg. 291. 292.

⁴) Cf. R. Schnee, Ein Beitrag zur Kritik der Aristophanesscholien, Berol. 1879, pagg. 38 sqq., et A. Schauenburg, De Symmachi in Ar. interpret. subsidiis, Halis 1884, pagg. 6. 39, saepius.

⁵) Cf. Jahrbb. f. Phil. Suppl. XVI pagg. 544 sqq.

⁶) Cf. vocem ἄλλως sive quod bis terve legitur ἢ καὶ οὕτως.

videas sententias allatas hic illic inter se differre, saepius fere easdem esse, omnes quicumque quarto quinto sexto saeculo p. Chr. n. scholia exemplaribus adscripserint, constat aut ab eodem vetere commentario sive ab eisdem commentariis aut unum ab altero dependere, quamquam hic illic unus alterve eorum ex suo arbitrio aliquid addidit. Iam quaestio est saepe tractata et ne hodie quidem absoluta, quibus usi sint commentariis scholiastae. Cui cum per se facile videatur posse responderi — nam quid verisimilius est quam usurpatos esse commentarios Didymi, Symmachi, Phaini? —, Schneiderus[7]) primus putavit uno Symmacho alios commentarios in usum suum adhibente usos esse scholiastas, cui sententiae aliqua ex parte favet Wilamowitzius.[8]) Sed ut Symmachum Didymi commentarium in usum vocasse constat, ut certe iusto iure scholia redegisse dicatur, ita eum et vetustorum grammaticorum Alexandrinorum uberrimis subsidiis copiisque, id quod putavit Schneiderus, instructum fuisse et eius commentarium solum a scholiastis adhibitum esse recte refutaverunt Engerus, Bernhardyus, Schmidtius Schneeius, Schauenburgius[9]), qui Chalcentero suum tribuebant locum, ipsi contra hic illic eius studium et operam nimii aestimantes. Etenim Symmachi commentarium neque tanto apparatu instructum fuisse neque solum in usum vocatum esse probatur et scholiis ipsis, de qua re ab hominibus doctis iam satis dictum est et ipsi hic illic videbimus, et, id quod Dindorfius[10]) recte indicavit, subscriptionibus codicis V: *παραγέγραπται ἐκ τῶν Φαεινου καὶ Συμμάχου καὶ ἄλλων τινῶν* (in fine Nubium), *ἐκ Φαεινου καὶ Συμμάχου* (in fine Pacis), *ἐκ τῶν Συμμάχου καὶ ἄλλων σχολίων* (in fine Avium). Accedit quod id fundamentum, quo quam maxime utitur Schneiderus, labitur. Nempe conclusit

---

Ceterum permulta nobis occurrent exempla, ubi omissis his vocibus plura scholia in unum vides congesta: cognoscitur tale vitium duplici modo, aut quod quasi unum afferuntur plures res plane inter se differentes aut quod repetitae sunt eaedem sententiae.

7) Liber allatus fere totus in hac re versatur, cf. pag. 9.

8) Cf. Philol. Untersuch. I pagg. 154. 166 et Euripides Herakles I pagg. 179. 181.

9) Cf. Engerus, Zimmermanni Zeitschrift f. d. Altert. VIII pagg. 932 sqq.; Bernhardyus, Historia litt. Graec.³ II pag. 672; alios in ll. all.

10) Cf. Duebneri edit. p. VI.

homo doctus[11]) — et hoc probavit Wilamowitzius (Untersuch. p. 166 et Herakles p. 179) — unius syllogen adhibitam esse in scholiis inde quod persaepe legitur antecedentium aut sequentium scholiorum ratione habita: *εἴρηται, προείρηται, δεδήλωται* cett., quibus verbis commotus usque eo progressus est, ut ordinem, quo in Symmachi commentario olim expositae essent fabularum explicationes, restitueret iis quae contra hunc ordinem dicebant magis minusve artificiose remotis. Quod quam vanis nitatur argumentis Engerus[12]) probavit; immo ipsis his *εἴρηται* cett. probatur complurium scholiastarum nobis servatas esse explicationes diversum fabularum ordinem secutas, quae postea in unum corpus congestae sunt. Quod uno exemplo comprobaverim. Bene Schneiderus ostendit pagg. 40. 42 Vesparum fabulam in exemplari quodam scholiis ornato, ut nos dicimus, in Symmachi commentario, ut ille putavit, post Equites locum habuisse; sed ex schol. Equit. 449 collato scholio Vesp. 502 patet eandem ante Equitum fabulam positam fuisse: unde quid sequitur? Ut alter scholiastes hoc, alter illo loco prolatas fabulas scholiis ornaverit. Ceterum idem patet ex schol. Plut. 1146 l. 16, ubi *ὄπισθεν* illud ad schol. Plut. 550 l. 3 sqq. spectans non Symmacheum esse, sed grammatici cuiusdam Byzantini postea probabo. At unus locus in scholiis exstat, quo unum solum commentarium adhibitum esse probari videtur, unde Schneideri tota argumentatio profecta est[13]), schol. Plut. 1037, ubi legitur l. 16: *ἐν δὲ τῷ ὑπομνήματι οὕτως· τοῦτο κτλ.* (nam scholium Pac. 742, ubi est *οὕτως εὗρον ἐν ὑπομνήματι* articulo omisso, huc non pertinere recte vidit Gerhardius[24])). Sed vel hoc loco quid aliud efficiatur equidem non video nisi scholiastam eum, qui hoc scholium adscripserit, hic uno tantum usum esse commentario[15]), quod ad omnia scholia transferre non licet. Sed haec hactenus. Videmus complures scholiastas compluribus adhibitis commentariis, inter quos, cum Symmacheus certe maxi-

---

[11]) l. a. pagg. 34 sqq.

[12]) l. a. pag. 949.

[13]) l. a. pag. 18; cf. Schmidtius l. a. pag. 288.

[14]) l. a. pag. 2; cf. Bernhardyus l. a. pag. 672.

[15]) Cf. Bernhardyus l. a. pag. 672; Didymi intellectum esse commentarium mihi non persuasit Schmidtius l. a. pagg. 287 sqq.

mas egerit partes, sine dubio Didymeus erat sive integer sive, id quod Schauenburgius putavit[16]), ab alio in brevius contractus, fabulas, quas sibi proposuerant interpretandas, explicasse hic illic sua adicientes, deinde iam ante Suidae[17]) aetatem in unum corpus e diversis his exemplaribus scholia congesta esse, unde denique cum per alios codices permigrassent et Suidas et eorum codicum, quibus nos scholia habemus adscripta, librarii hauserunt, cum recentioribus codicibus Byzantinorum quoque ineptiae accesserint.[18])

Caput I.

Sed etsi umbrae solum veterum commentariorum, qui certatim in brevius contrahebantur, ad nostram memoriam pervenerunt, vestigia tamen priscorum grammaticorum vel in iis scholiis, quibus nos utimur, servata sunt, inter quos in iis scholiis, quae tractare propositum mihi est, cum Didymus unus omnium valde excellat, de hoc paullo accuratius quaeram; nam quanto firmiore nitaris fundamento, cum de rerum gestarum in scholiis expositarum fontibus acturus scies, qui auctores sint horum scholiorum, per se apparet.

Primum quidem a veteribus grammaticis Alexandrinis plane alienus videtur fuisse is mos, ut uberibus, saepe loquacibus, verbis res historicas explicarent, non reconditam quandam doctrinam exquirentes: exspectabant, ut unusquisque lectorum et discipulorum sciret, quae bello Persico, bello Peloponnesiaco gesta essent. Quod ex scholiis ipsis patet. Ut enim Aristophanes et Aristarchus textui praecipue sanando, verbis compositis mire formatis exponendis, rebus ad scenam aut litterarum historiam pertinentibus explicandis operam navaverunt, res gestas nisi, ad poëtae verba intellegenda utique necessariae,

[16]) l. a. pagg. 23 sqq.

[17]) Qui cum saepe plura scholia ad unum lemma adscripta afferat, saepe ea suo arbitrio commutaverit, hic illic uberiora exhibet, immo etiam talia qualia in scholiorum codicibus omnino non leguntur, ut s. v. ὑπερακοντίζεις; cf. schol. Av. 363.

[18]) De tota hac re cf. Zacherus l. a. pagg. 736 sqq.

dubitationem quandam movere potuerunt non attigerunt (ut Aristarchus fecit in schol. Ran. 1422), ita Callistratus quoque, quem de minutioribus artis grammaticae partibus et de difficilibus obscoenisque vocabulis et de proverbiis praecipue egisse bene intellexit R. Schmidtius (l. a. pag. 325), triginta duorum scholiorum, quibus nomen eius exstat, tribus tantum (Vesp. 157, Av. 997, Ran. 1422) historiam tetigit, et iis quidem ita comparatis, ut res explicaretur obscurior et ad intellegendum poëtam utique necessaria. Iam ut alios omittam, in quos idem cadit, Lycophronem, Euphronium, Eratosthenem[1]), primus Demetrius Ixion, fere tertia parte saeculi secundi a. Chr. n. florens[2]), schol. Vesp. 240, quod ad eum pertinere postea exponam, vel talem rem gestam protulit, quae ad interpretandum poëtam non utique necessaria esset, cum aliis eiusmodi scholiis Ran. 191. 970 1196 iusta vice fungeretur. Sed uberius huic studio inservisse primus Didymus videtur, Ciceronis aetatem paene attingens[3]), quem omnino ut Homerum et Sophoclem commentantem curis criticis magis incubuisse ita comicum explicantem ut enarrando eum illustraret studuisse videmus. Quam ob rem ut homines docti, quicumque haec scholia attigerunt, certatim affirmaverunt maximam eorum partem a Didymo esse profectam, ita primus Schmidtius[4]) accuratius quaesivit, quot scholia ad eum referrentur; sed cum ne is quidem plane rem absolverit, equidem denuo hanc quaestionem tractabo, id solum agens, ut eorum scholiorum, quibus de rebus gestis agitur, quae ad huius grammatici studium pertineant quaeram, alia iis mittens, qui de fontibus quaestionem, a Schneidero institutam, ab aliis deinceps iterum tractatatam, denuo deproment.

---

[1]) Illos his rebus non studuisse Streckerus quoque probat l. a. pagg. 3. 11, cum hunc, ut qui chronographiam conscripserit, in libro quoque *περὶ ἀρχαίας κωμῳδίας* de rebus gestis egisse afferat; sed quae huius rei profert documenta frgg. 59 (schol. Av. 556), 70 (schol. Pac. 48), 119 (Hesych. s. v. *Ῥοίκου κριθοπομπία*), eorum primum ita comparatum est, ut sine dubio ad chronographiam pertineat, id quod ipse non utique spernit, alia autem suum locum habebant in libro de vetere comoedia, cum alterum pertineat ad tempus, quo Pax docta sit, alterum ad obscuram quandam rem explicandam.

[2]) Cf. Staesche, De Demetrio Ixione. Halis 1883, pag. 11.

[3]) l. a. pag. 6. [4]) l. a. pagg. 247 sqq.

Iam ad cognoscenda scholia Didymea, ut ita dicam, nisi si eius nomine ornata sunt, duplicem habes viam, alteram ut quibus dictionis eius propriae exstent vestigia inquiras, alteram ut cum aliis auctoribus e Didymi diligentiae et doctrinae thesauris sua haurientibus scholia compares. Quod priusquam instituamus, necesse est ea afferre, quibus nominatim exhibetur. Sunt haec. 1) schol. I Av. 13 l. 45—50[5]) (frg. 19 Schmidt.), ubi cum recte explicet alter grammaticus *ἀντὶ τοῦ ὀρνεοπωλῶν* (cf. Kock. ad h. v.), Didymus, urbe Orneis falso pro Laconica habita, dicit: cum quattuor ante annis Athenienses ad Mantineam gravem cladem acceperint et Laconica urbs Orneae sint, hoc loco Euelpides ambigue dicit se malum perpessum esse *ἐκ τῶν ὀρνεῶν*, quod artificiosius esse intellexit Clausenus.[6]) Simul ex hoc scholio concluserim eam rem ab Atheniensibus apud Orneas haud praeclare gestam, quae a Thucydide narratur VI, 7, non cognitam fuisse Didymo, ut schol. Av. 399, ubi et de hac pugna sermo fit et Argolidis urbem esse Orneas exstat, ad eundem non referri certo audeam confirmare. — 2) Didymi nomen legitur in schol. Lys. 313 (frg. 56) l. 52: *Δίδυμος καὶ Κράτερός φασι ταῦτα αἰνίττεσθαι εἰς Φρύνιχον*, quae verba eam controversiam genuerunt, ut Meinekius et Cobetus[7]) putarent iam ipsum Craterum, cum de hoc psephismate ageret, comici verba attulisse et recte ad Phrynichum rettulisse, cum Krechius[7]) verba *Δίδυμος καὶ Κράτερος κτλ.* neglegenter dicta esse ratus sit pro „Didymus, ut locum illum Aristophaneum ad Phrynichum pertinere probaret, psephisma in eum factum e Crateri synagoga attulit“, quem ipsum loci Aristophanei mentionem fecisse negat. Et primum quidem hic loquendi usus (*Δίδυμος*) *καὶ* (*Κράτερος*)

---

[5]) Utor Duebneri editione 1842 Parisiis in lucem edita, adhibitis, si necessitas postulavit, novis collationibus: cf. Martin, Les scolies d'Aristophane du manuscript de Ravenne, bibliothèque des écoles franç. XXVII (cod. R); Holtzinger, Wien. Stud., V p. 205 sqq. (cod. V Pacis); Augsberger, Progr. Gymn. Ludovic. Monac. 1886 (cod. V Ran.).

[6]) Cf. De scholiis veteribus in Aves Arist. compos. Kiel 1881, pag. 23.

[7]) Ille in Epimetro I ad Steph. Byz. pag. 79, ubi cum nihil adnotaverit ad scholii verba, puto eum ad verbum interpretatum esse quae leguntur; hic in Mnemos. N. S. I pag. 125.

[8]) Cf. de Crateri *ψηφισμάτων συναγωγῇ*, Berol. 1888 pag. 22.

fixus quidam et certus est apud grammaticos, quo idem significant ac „apud“: *Εὔπολις καὶ Δίδυμος* i. e. Eupolis apud Didymum, Eupolis a Didymo adscitus et Didymus ipse, qua in loquendi ratione nihil ad rem fert, quo loco nomina ponas, utrum dicas *Δίδυμος καὶ Κράτερος* an *Κράτερος καὶ Δίδυμος.*[9]) Sed hoc nihil ad discernendum, utrum credas iam Craterum Aristophanis locum exhibuisse, an solum Didymum. In qua re quamquam scholium per se conspectum prius videtur postulare, equidem cum Krechio consentio, cum et a toto Crateri more talis res aliena videatur esse neque omnino disertis verbis apud comicum exstet Phrynichi nomen, ut vel propterea magis mirum esset eum Aristophanis locum adhibuisse. Immo facile intellegitur, quomodo vitium nasci potuerit: legebatur olim in Didymi commentario: *ταῦτα αἰνίττεται εἰς Φρύνιχον· περὶ οὗ καὶ Κράτερός φησι κτλ.* vel tale quid, unde factum est, ut Crateri nomen iam ad antecedentia transferretur. — 3) Chalcenteri nomen exstat schol. Ran. 970 (frg. 15). — 4) schol. Plut. 550 l. 40 (frg. 1 et pagg. 290 sqq.), de quo postea agam.

Deinde habemus quaedam dictionis Didymeae vestigia, quae quamvis corrupta et inquinata ad nos pervenerint scholia hic illic adhuc cognoscuntur. Huc primum pertinet usus particulae *μήποτε* i. e. fortasse igitur „also wohl“, quem Didymeum esse cum breviter adnotassent Schneiderus et Lehrsius neque uberioribus verbis Schmidtius et qui ei assensus est Friedlaenderus, accuratius tractaverunt Schneeius et Schauenburgius.[10]) Quod si ad nostra scholia adhibueris, invenies illud *μήποτε*: 5) schol. Pac. 242 de Prasiis, 6) Vesp. 718, 7) Vesp. 947, 8) Vesp. 1122, 9) Av. 485, 10) Av. 997 l. 25, 11) Ran. 367, denique

[9]) Exempla exstant apud Schmidtium l. a. pag. 289 adn. 1 et Jungblutium, Quaestiones de paroem. graec.: De Zenobio. Halis 1882, pagg. 22. 23.

[10]) Cf. Schneider l. a. pag. 112 adnot. 2; Lehrs, De Arist. stud. Homeric.[3] pag. 27; Schmidt l. a. pag. 212; Friedlaender, Jahrbb. für Philol. LXXVII pag. 9 sqq.; Schnee l. a. pag. 37, cuius exempla e Didymi *περὶ τῆς Ἀριστάρχου διορθώσεως* hausta (cf. Ludwich, Arist. homer. Textkritik I) augeri possunt *Δ* 334, *Λ* 104, *Ξ* 229, *Ψ* 374, *Ω* 42, *α* 234, cum pro *Α* 532 legendum sit 522, pro *Ο* 32 *Ο* 33, *Π* 461 *Π* 467, *Φ* 536 *Φ* 586; Schauenburg l. a. pagg. 11. 12. Ceterum hic non omnes locos attulit.

Plut. 550 (cf. no. 4) pag. 354 a l. 21 — b l. 10, de quo iam accuratius agatur. Habes enim omisso recentissimo scholio l. 3—10 scholia septem: I l. 21 sqq. ex historici cuiusdam libro haustum, quod cum nunc satis habeam probasse Didymo non deberi, postea de eo accuratius dicam, II l. 28 sqq.: *μήποτε ὁ ἀξιωματικὸς καὶ αὐθάδης ὡς Στράττις ἐν τῷ Κινησίᾳ* (cf. Meinekius, Hist. crit. comic. graec. p. 227, Kockius I p. 716), *Διονύσιος δὲ ὁ μέν τις φαίνεται μαινόμενος, ὁ δὲ ὡς ἔοικεν ἰχθυοπώλης*, III l. 31 sqq., quod ad eundem quo II commentarium (Didymeum) refertur, quem in initio depravavit huius scholii auctor, in fine paullo integriorem servavit: *ὁ μὲν ἀξιωματικὸς καὶ αὐθάδης, ὁ δὲ μαινόμενος καὶ* (pro *καὶ* scribendum *ἢ*, nam ex altero scholio elucet iam incipi de altero Dionysio dici: usus autem talis particulae *ἢ* pro *ὁ δέ, οἱ δέ* patet ex schol. Ach. 1150 l. 48 et Pac. 363 l. 29) *ὡς ἔοικεν* (quod exstat etiam in schol. II post *ὁ δέ*) *ἰχθυοπώλης. Πολύζηλος δὲ κτλ.* (cf. Kockius I pag. 792) *μήποτε δὲ καὶ περὶ τὴν ὄψιν ἀποσκώπτει, ὡς ὁμοιούντων* (V *ὁμοιούσης*) *σφόδρα ἀνομοίως* (V *-ους*), quae verba Hemsterhusius[11]) probata cod. V lectione *ἀνομοίους*, retineri vult, Dobreus[12]), quem secutus est Dindorfius, deleri: sunt certe retinenda facili mutatione sanata: *ὡς ὁμοιῶν τοὺς σφ. ἀνομοίους* (cf. schol. Equit. 449 l. 2). Hucusque propter duplex *μήποτε* commentarius Didymi videtur pertinere, qui non ausus est certam de Dionysio afferre sententiam. A quo diversum esse illum, qui alteram de Thrasybulo tulerit sententiam (schol. I), recte vidit Ludwigius.[13]) Idem intellexit hanc de Thrasybulo sententiam fluxisse ex eodem fonte, quo schol. Eccl. 203, sine dubio e Strattidis comoedia, ut Didymus ipse indicat, quamquam non recte ad Collytensem Thrasybulum haec verba spectare dixisse mihi videtur Ludwigius contra Frohbergeri, Goetzii, Kaehleri[14]) opinionem. Iam alius gramma-

---

[11]) Cf. edit. Pluti 1811 pag. 165.

[12]) Cf. edit. Duebner. pag. 569.

[13]) Cf. Pluti Aristoph. utram recensionem veteres grammatici dixerint priorem. Lips. 1888, pag. 72 sqq.

[14]) Cf. Frohbergerus, Philol. XVII pagg. 445. 446; Goetzius, Act. Societ. phil. Lips. II pag. 346 adn. 36; Kaehlerus, De Aristoph. eccles. temp. et choro, Ien. 1889, pag. 15.

ticus Didymi commentario usus (fortasse Symmachus) addidit — nam illud ἢ ὅτι ὁ μὲν Διονύσιος τύραννος, Θρασύβουλος δὲ δημοφιλής hic omitto, quod praeclarum praebet exemplum interpolationis recentioris e scholio I huc immissae — alius igitur grammaticus, cum Didymo repugnans, addidit: μᾶλλον δ' ἄν τις ὑπονοήσειεν ἕτερον Διονύσιον Θρασυβούλου τοῦ Κολυττέως — hunc enim solum Thrasybulum non Stiriensem cognovisse videtur grammaticus aut potius e Collyto pago praeclarum illum virum ortum esse putavit —: iam sequuntur in codicibus ἀδελφὸν ἔγγιστα συγγενείας εἶναι, quae ab Hemsterhusio cum antecedentibus coniuncta et mutata sunt in ἀδελφὸν ἢ ἔγγιστα συγγενείας εἶναι, cum grammaticum putet dicere velle haec: potius autem suspicetur aliquis alium esse Dionysium Thrasybuli Collytensis aut fratrem aut genere proximum, qui scilicet facie fuerint tam dissimiles, ut si quis res longissime disparatas inter se componere aggrederetur, eodem iure contendere posset Thrasybulo similem esse vel fratrem vel propinquum eius Dionysium. In qua coniectura ego quoque acquiescam. Iam sequitur καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι σαφέστερον οἶδεν ἢ κατὰ Δίδυμον, quae ab Hemsterhusio mutata sunt in καὶ ἐν Γηρυτάδῃ σαφέστερον οἶδεν· ἢ κατὰ Δίδυμον· ὡς εἴ τις λέγει κτλ. (i. e. et in fabula Gerytade accuratius eum describit et cognovit poëta; deinde novum scholium incipit ἢ κατὰ Δίδυμον κτλ.). Contra quem Schneiderus l. a. pag. 14 dicens proposuit: καὶ ἐν Γηρυτάδῃ (sive ἐν Δηλιάσι adn. 1) σαφέστερον οἶδεν ἢ 'νταῦθα Δίδυμος (i. e. in commentario Gerytadae accuratius eum cognovit Didymus), cum Schmidtius denique simili vitio in schol. Homer. ϑ 224 invento[15]) nisus proposuerit: καὶ Ἀπολλώνιος σαφέστερον οἶδεν κατά γε Δίδυμον. Nulla e coniecturis allatis omnibus numeris absoluta est[16]); sensus autem loci potest quodammodo

[15]) Cf. Meinekius, Anal. Alexandr. pag. 184 adn. 1.

[16]) Aliter de toto hoc scholio iudicavit Ludwigius in summa rei, quantum ad Didymum refertur, mecum consentiens. Hemsterhusii enim et Schmidtii coniecturis probatis ita legit: ἢ ὅτι ὁ μὲν Διονύσιος τύραννος, Θρασύβουλος δὲ δημοφιλής. μᾶλλον δ' ἄν τις ὑπονοήσειεν ἕτερον Διονύσιον Θρασυβούλου τοῦ Κολλυτέως ἀδελφὸν ἢ ἔγγιστα συγγενείας εἶναι. καὶ Ἀπολλώνιος σαφέστερον οἶδεν ἢ κατά γε Δίδυμον, quod secundum Schmidtium vult explicari: Apollonii huius loci interpretatio evidentior est quam Didymi („Apollonius' Verständ-

restitui, id quod aliqua ex parte fecit Hemsterhusius. Exstat enim scholium huic simillimum Av. 521 l. 32: ἔζη δὲ (Lampon) ἐπὶ τῆς τῶν Ὀρνίθων διδασκαλίας, οὐχ, ὥς τινες, ἐτεθνήκει· πολλῷ γὰρ ὕστερον Κρατῖνος ἐν τῇ Νεμέσει οἶδεν αὐτὸν ζῶντα, unde patet et in schol. Plut. inserendum esse αὐτόν et in Ἰλιάδι latere fabulae cuiusdam nomen, quod quomodo sit restituendum certo dici nequit. Quod autem inde a verbis ἢ κατὰ Δίδυμον novum incipere scholium putavit Hemsterhusius, erravit homo doctus; nam illud ἢ κατὰ Δίδυμον, praeterquam quod id non respondere loquendi usui constanter in scholiis servato recte exposuit Schneiderus l. a. pag. 15 frustra negante Dindorfio, arte coniungendum est cum σαφέστερον οἶδεν, quia totum scholium III Didymo deberi antea vidimus. Qui revera valde in incerto reliquit, quis sit ille Dionysius, quem alter grammaticus — ut nos posuimus, Symmachus — sive poëtae cuidam sive grammatico alio loco accuratius cognitum esse ἢ κατὰ Δίδυμον (i. e. quam secundum Didymum putaveris) dicit. Quibus cognitis cum schol. IV l. 41—44, V l. 44—49, VII l. 52—2 omnia ex eodem commentario sive scholio quo I nata sint,

---

niss dieser Stelle ist einleuchtender im Verhältniss zu Didymus"). Hunc putat esse sententiarum nexum: ἢ ὅτι — δημοφιλής, quibus eandem loci explicationem contineri ac scholio I recte dicit, Apollonii sententia est; deinde ineptam illam fratrum dissimilitudinis opinionem Didymo tribuit, quem Symmachus ipse vituperat: καὶ Ἀπολλώνιος κτλ. Denique cum ipse Ludwigius intellegat schol. II et III Didymea esse, cumque sibi persuaserit explanandum fuisse Chalcentero, qua re inter se dissimiles fuerint fratres, sententiam, quae insit in schol. II et III, putat esse coniungendam cum μᾶλλον δ' ἂν κτλ., quippe quae dissimilitudinis causam contineat, et propter ipsum hoc μᾶλλον κτλ. ea, quae illis scholiis dicantur, ad Collytensem esse referenda. Quae quam vanis nitantur argumentis per se apparet. Primum enim fundamentum, quo totam argumentationem posuit, Schmidtii coniecturam, equidem debilissimum puto, cum verba eo sensu quo putaverunt homines docti vel ab inepto quodam grammatico usurpari posse negem. Deinde si dicit Didymus: „potius suspicetur aliquis Dionysium alium esse, Thrasybuli fratrem", iam exspectamus eum certum quendam nobis proponere Dionysium, cum e duobus nos unum iubeat eligere; denique mea quidem sententia omnino non desideratur, ut dicatur, qua in re dissimiles fuerint fratres aut propinqui. Nempe facie, gestu, habitu, ut inepta haec interpretatio ad Didymum non pertineat, sed ad eum, qui contra illum dicit.

schol. VI l. 49—52 utramque sententiam afferat, quamquam Dionysios exhibet inter se commutatos, ex historia sumpta sunt sola ea quae attulit commentarius schol. I, IV, V, VII (VI partim), cum Didymus comoediam consuluerit, qui eum vituperat Symmachus rem ipse finxerit.

Propter alium sermonis usum Didymi proprium 12) schol. II Ran. 725 l. 21—25 ad hunc grammaticum pertinet. Solet enim Chalcenterus voce οὕτως in scholii tenore pro verbis poëtae repetitis exposita ad lemma demonstrare, qui loquendi usus cum a Schmidtio primo expositus sit probatus est a Friedlaendero et Schauenburgio. Qui usus cum inveniatur[17]) in scholii allati versu 23, Didymo id tribui potest.

Iam alteram viam ingrediamur. Mauricius enim Schmidtius[18]) probavit, id quod praemissa illa epistola ad Eulogium data elucet[19]), Hesychium vel potius Diogenianum, a quo ille totus dependet, Didymi lexicum comicum usurpasse. Atqui cum non pauca habeas scholia, quae saepe ad verbum, saepius solo sensu cum Hesychio congruant, inde sequitur haec scholia e Didymi commentario hausta esse semet ipsum de more expilantis.[20])

---

[17]) Duo hic exstare scholia non separata postea probabo. De re cf. Schmidt l. a. pagg. 134. 212; Friedländer l. a. pag. 14; Schauenburg l. a. pagg. 7. 8, qui ipse attulit exemplum schol. Av. 1297 l. 44 sq., plane cum eo quod ego attuli congruens (cf. vocem νῦν).

[18]) l. a. pagg. 28 sqq. 283 sqq.

[19]) Verba sunt haec: *οἱ δὲ τὰς κωμικὰς ἰδίᾳ καὶ τὰς τραγικὰς* (sc. *λέξεις συντεθείκασιν*), *ὡς Θέων καὶ Δίδυμος . . . . Διογενιανὸς δέ τις . . . τά τε προειρημένα βιβλία καὶ . . . . συναγαγὼν κτλ.* Permulta dicta sunt, verba *Θέων καὶ Δίδυμος* quomodo intelligenda sint; cf. Ranke, De lexici Hes. vera origine, 1831 pag. 135, alios; quae cum ad nostram quaestionem non pertineant, meum non est ea accuratius tractare.

[20]) Dicat quispiam haec potius a scholiastis ex Hesychii sive Diogeniani lexico esse descripta; sed cum non pauca exstent scholia, quae Didymi nomine ornata sunt aut alias ob causas ad huius commentarium reduci possunt, quae fere ad verbum iterum leguntur apud Hesychium, cumque certo negari debeat in lexicis illis res a Didymo sumptas eius nomine fuisse ornatas, ut inde scholiorum auctores Chalcenteri nomen potuerint cognoscere, certo constat non alterum ab altero dependere, sed et scholiorum auctores et lexicographos eodem Didymo usos esse; cf. Schmidt pag. 76 frg. 43; pag. 77 frg. 47.

Iam intelleges non nimium referre, quod non semper plane iidem sunt hi loci, cum plurima e commentariis suis in Aristophanem, Cratinum, Eupolidem, alios in brevius contracta, alia quaedam leviter mutata in lexicon comicum transtulisse grammaticum demonstrari possit, ex lexico demum Diogenianus, inde Hesychius, hauserit. Qua re probata — et probata est a Schneeio quoque in ultima libelli pagina et a Schauenburgio pagg. 18. 19 — iam scholia, quae propter hanc causam Chalcentero tribui possunt, afferam. Congruit 13) schol. Ach. 160 l. 53 cum Hesychio s. v. *καταπελτάσονται: καταδραμοῦνται· ἀπὸ τῶν πελταστῶν*, ut totum scholium ad Didymum debeamus referre; 14) Ach. 220 l. 43 sqq. cum Hesych. s. v. *Λακρατίδας: Ἀριστοφάνης φησὶ παλαιὸν Λακρατίδαν τὰ ψυχρὰ βουλόμενος δηλοῦν. ψυχροὶ γὰρ οἱ γέροντες*, ut hoc quoque totum Didymo debeatur. Ab eodem dependet Photius s. v. *Λακρατίδας*; cf. Naberi edit. Phot. proleg. 8, 16 saep. — Ita ad Chalcenterum referuntur 15) schol. Ach. 850 l. 7, cf. Hesych. s. v. *περιπόνηρος Ἀρτέμων: παρὰ τὴν παροιμίαν τὴν περιφόρητος Ἀρτέμων· εἰσὶ δὲ δύο Ἀρτέμωνες*; nam in scholio quoque de duobus Artemonibus sermonem fieri postea probabo. — 16) schol. Equit. 132 l. 36, cf. Hesych. s. v. *προβατοπώλης: οὕτω κωμῳδεῖται Λυσικλῆς προβατοπώλης γήμας Ἀσπασίαν τὴν πόρνην* (cf. schol. Equ. 765). — 17) schol. Nub. 46 l. 2—5 sine dubio huc a lemmate ad v. 48 falso translatum, cf. Hesych. s. v. *ἐγκεκοισυρωμένη: διὰ Κοισύραν τὴν Μεγακλέους μητέρα τοῦ Ἀλκμαιωνίδου. ἔστι δὲ σεμνυνομένη τῷ γένει*, unde simul constat schol. Nub. 48, ubi explicationem invenimus paullo differentem non a Didymo esse profectum. — 18) Nub. 397 l. 20, quod, cum Hesychius habeat s. v. *βεκκεσέληνος· σεληνόπληκτος* (cf. schol. l. 20), totum ad Didymum refertur. — 19) schol. II Vesp. 1191 l. 46 sqq., cf. Hesych. s. v. *Ἐφωδίων: Ἐρατοσθένης διὰ τοῦ τ̄ Ἐφωτίωνα ἀναγράφει, Μαινάλιον, περιοδονίκην* (e coniectura) *παγκρατιάστην· ὁ δὲ Πολέμων διὰ τοῦ δ̄.* — 20) schol. Pac. 363 II. III. IV l. 50 sqq., cf. Hesych. s. v. *Κιλλικῶν: προδότης οὕτως ἐπωνομάζετο, Ἀχαιὸς μὲν τοὔνομα, Κιλλικῶν δὲ ἐπικαλούμενος, ὃς Μίλητον προέδωκε τοῖς βασιλέων στρατηγοῖς*, unde simul patet schol. I v. 26—50 non a Didymo dependere. Idem exscripserunt Photius et Suidas. — 21) schol. Av. 186 l. 53 sqq., cf. Hesych.

s. v. λιμῷ Μηλίῳ: παροιμία· ἐπεὶ Ἀθηναῖοι ἐκάκωσαν Μηλίους πολιορκοῦντες λιμῷ ὡς Θουκυδίδης. — 22) schol. Av. 487 l. 50, cf. Hesych. s. v. κυρβασία: ὀρθὴ τίαρα· ταύτῃ δὲ οἱ Περσῶν βασιλεῖς μόνοι ἐχρῶντο. καὶ κορυφὴ ἀλέκτορος. — 23) schol. Av. 556 l. 2, cf. Hesych. s. v. ἱερὸν πόλεμον: ὃν ἐπολέμησαν Λακεδαιμόνιοι πρὸς Φωκέας ὑπὲρ τοῦ ἐν Δελφοῖς ἱεροῦ. ἐβοήθησαν δὲ Φωκεῦσιν Ἀθηναῖοι καὶ παρέδοσαν. De scholio ipso postea videbimus: hic satis habeo demonstrasse Didymum huic rei operam navavisse. — 24) schol. Av. 1021 l. 29, cf. Hesych. s. v. Σαρδανάπαλ(λ)ος: πάντες σχεδὸν ἁπάσης ἀκολασίας καὶ τρυφῆς δοῦλον τοῦτον ἀναγράφουσι γεγονέναι· καὶ ἐπὶ τῷ μνήματι αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ ἐν Νίνῳ φασὶν ἐπιγεγράφθαι Ἀσσυρίοις γράμμασι· Σαρδανάπαλ(λ)ος . . . . γεγόνασι δὲ δύο Σαρδανάπαλ(λ)οι. — 25) schol. Lys. 665. 666 l. 18 sqq., cf. Hesych. s. v. Λειψύδριον: χωρίον τι ὑπὲρ Πάρνηθος ὃ ἐτείχισαν Ἀλκμαίων (sic codex), quod non bene mutavit Phavorinus — quem secutus est Schmidtius in editione — in ἐτείχισεν, cum Alcmaeon iam ante mortuus esset, nepos eius huic rei interesset[21]), immo quattuor litterae in fine versus evanuerunt, ut scribatur Ἀλκμαιωνίδαι.[22]) — 26) schol. Nub. 109 l. 48 sqq. (cf. Suidas s. v. Φασιανοί) magna ex parte repetitur ab Athenaeo IX, 387 a, quem, cum aliis locis Didymo videamus usum esse (Athen. 67 d, 70 c), hic quoque eum consuluisse dicemus. Ceterum ad eundem Didymum ducimur ab Hesychio s. v. Φασιανοί: ὄρνεις ποιοί· οἱ δὲ τοὺς Ποντικοὺς φασι, ubi equidem scholii Didymei Nub. 109 l. 52. 53 comparans post φασί putem excidisse ἵππους. Quae si constant, 27) schol. Av. 1569 l. 20 sqq. et 28) Ran. 362 l. 10 propter Hesychium s. v. Λαισποδίας et Θωρυκίων Didymo tribuemus.

Denique tertiam habemus viam, quae circuitione quadam ad Didymea invenienda ducat. Scimus enim bibliolatham tredecim libros scripsisse περὶ παροιμιῶν[23]), quos cum ipsi perditi sint a Zenobio in constituendis tribus libris proverbiorum una cum Lucilli Tarrhaei tribus libris adhibitos esse Iungblutius

---

[21]) Cf. Herodotus, ed. Stein 1882⁴ ad VI, 125; Curtius, Hist. graec.⁵ I pag. 366, cf. I pag. 253.

[22]) Cf. Rosius, Aristotelis frgm., Lips. 1886, nr. 394.

[23]) Cf. Schmidtius l. a. pagg. 396 sqq.

probavit.[24]) Libri Zenobiani, ut idem docuit, integri nullo codice servati sunt, sed proverbia a Zenobio in libros tres divisa litterarum ordine ita digesta sunt, ut primae cuiusque litterae ratio haberetur. E codice sic disposito descripta est et *Ζηνοβίου ἐπιτομὴ ἐκ τῶν Ταρραίου καὶ Διδύμου παροιμιῶν* et proverbia Pseudo-Diogeniani et appendix quae dicitur proverbiorum BV. Denique hic in censum veniunt codex Athous (M) et Laurentianus (L), quorum communem archetypum continuisse proverbiorum collectiones quinque Crusius docuit, quarum tres (I—III M, I. IV. V L) complecterentur Zenobii epitomen Tarrhaei et Didymi proverbiorum melius servatam.[24]) Iam videmus in scholiis Aristophaneis permulta allata proverbia, quae Didymo debentur (cf. Vesp. 440. 675; Av. 1620 alia). Nonne igitur plus quam verisimile est alia quoque proverbia et eiusmodi res, quae in scholiis exstant, ad Didymum pertinere, si in collectionibus illis modo allatis leguntur e Didymi libris *περὶ παροιμιῶν* haustis, ut vel hic habeas Chalcenterum se ipsum expilantem?[26])

Habes igitur Didymea schol. Ach. 850 (cf. 15, Hesych.), cf.

[24]) l. a. pag. 41.

[25]) Cf. Crusius, Analecta critica ad paroem. Graec. 1883; Brachmannus, Jahrbb. f. Phil. Suppl. XIV p. 341. Editi sunt paroem. a Leutschio et Schneidewino, Paroemiogr. Graeci, Goetting. 1839, I pgg. 1. 177. 379 (una cum app. Coesliniana). Cod. M ed. Miller, Mélanges de littérature grecque, Paris 1868, pagg. 349 sqq.; cf. Nauckius, Bulletin de l'académie de St. Pétersbourg XIII pag. 369; cod. L a Iungblutio, Mus. Rhen. N. F. XXXVIII pag. 394.

[26]) Non effugit haec res Luebkium, Observ. critic. in histor. vet. graec. comoed., Berol. 1883 pag. 12, cum dicit „idem (Antimachi decretum) apud Diogenianum, cuius opes et scholia Aristophanea constat magna ex parte ex Didymi commentariis fluxisse", quod quam falsum sit iam apparet. At liceat id quod attuli uno exemplo clarius probare. Exstant in schol. Plut. 720 complures explicationes id agentes, ut exponatur, cur Sphettium potissimum dixerit acetum poëta, e quibus una est Didymea l. 38: *ἢ* (quod deest in R, cf. Martin) *ἀπὸ τοῦ δήμου· πικροὶ γὰρ οἱ Σφήττιοι καὶ συκοφάνται,* quam Didymeam esse diserte probat Athen. II, 67 d: *Ἀριστοφάνης δὲ ἐν τῷ Πλούτῳ φησίν· ὄξει διέμενος Σφηττίῳ· Δίδυμος δὲ ἐξηγούμενος* (ergo e commentario Didymi hausit, cf. 486 d, 689 b) *τὸ ἰαμβεῖόν φησιν· ἴσως διότι οἱ Σφήττιοι ὀξεῖς,* quod cum iterum legatur in prov. append. BV *ὄξος Σφήττιον: ἴσως διότι οἱ Σφήττιοι ὀξεῖς,* constat etiam in libris *περὶ παροιμιῶν* fuisse expositum.

appendix II (B) 32: ὁ περιφόρητος Ἀρτέμων: ἐπὶ τῶν πάνυ ποθουμένων. φασὶ γὰρ ὅτι νεανίσκος ὁ Ἀρτέμων ἐγένετο περιμάχητος γυναιξίν. ἄλλοι δὲ ὅτι μηχανοποιὸς ἐγένετο σοφώτατος κατὰ τοὺς Περικλέους χρόνους. χωλὸς δὲ ὢν περιεφέρετο ἐπὶ τῷ ὁρᾶν τὰς μηχανάς (cf. cod. M I ξγ', L IV ν'). — 29) Ach. 1150 schol. II l. 49 sqq., cf. Pseudo-Diogen. VIII 71: Ψέκας· ὁ δρόσος· οὕτως ἐκαλεῖτο Ἀντίμαχος πτυελώδης ὤν. οὗτος δὲ μελῶν ἦν ποιητής. οὕτω δὲ ἐκαλεῖτο διότι προσέρραινε τοῖς ὁμιλοῦσι διαλεγόμενος (mel. τοὺς ὁμιλοῦντας ut in schol.). ἐδόκει δὲ ὁ Ἀντίμαχος ψήφισμα πεποιηκέναι ὅτι μὴ δεῖ κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος.[27]) — schol. Pac. 363 II. III. IV (cf. 20, Hesych.), cf. Zenob. I, 3: Ἀγαθὰ Κιλλικῶν· λείπει τὸ ἔχει. προδότης γέγονεν οὗτος ὁ Κιλλικῶν, Μιλήσιος τὸ γένος, ὃς προδοὺς Μίλητον εὐπόρησεν (cf. Pseudo-Diog. I, 9). — schol. Av. 186 (cf. 21, Hesych)., cf. Zenob. VI, 94: Λιμῷ Μηλίῳ· παροιμία· ἐπεὶ Ἀθηναῖοι ἐκάκωσαν Μηλίους πολιορκοῦντας ἐν λιμῷ ὡς Θουκυδίδης ἐν τῇ ε̄. (cf. Pseudo-Diog. IV, 14). — 30) schol. Nub. 859 I l. 28—37, III l. 44 sqq., cf. Zenob. III, 91: εἰς τὸ δέον· Περικλῆς, ὥς φασιν, ἔδωκε χρήματα τῷ βασιλεῖ τῶν Λακεδαιμονίων Πλειστοάνακτι καὶ συνέπεισεν αὐτὸν ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ πολέμῳ προαχθέντα. διδοὺς οὖν λόγον τῶν χρημάτων μετὰ ταῦτα τοῖς Ἀθηναίοις καὶ μὴ θελήσας φανερῶς λογίσασθαι εἶπεν· εἰς τὸ δέον ἀνήλωσα τοσάδε τάλαντα (cf. L V υθ'). — 31) schol. Plut. 1002 II. III l. 12 sqq., de quibus postea videbimus; cf. Zenob. V, 80: πάλαι ποτ' ἦσαν . . . φασὶ τοὺς Κᾶρας πολεμουμένους ὑπὸ Δαρείου τοῦ Πέρσου κατά τινα παλαιὰν μαντείαν εἰρημένην αὐτοῖς τοὺς ἀλκιμωτάτους προςθέσθαι συμμάχους ἐλθεῖν ἐς Βραγχίδας καὶ τὸν ἐκεῖ θεὸν ἐρωτῆσαι εἰ Μιλησίους πρόσθοιντο συμμάχους· τὸν δὲ ἀποκρίνασθαι· πάλαι ποτ' κτλ. οὗτος δὲ ὁ στίχος εἴρηται τὸ πρότερον παρὰ Ἀνακρέοντι,

---

[27]) De scholio ipso postea dicam; cadunt autem probata mea disputatione ea, quae Cobetus dixit, Observ. critic. in Plat. comic. rell., Amstelod. 1840, pag. 36: „certum esse natum esse istud commentum e futili recentiorum grammaticorum coniectura"; qui, cum de scholio ipso recte indicaverit, ut postea videbimus, paullo severius iudicium statuit de eius auctore, quem quamvis frustra oleum perderet pro virili parte in poëtae verbis explicandis operam consumpsisse probabimus.

ος ἤκμασε κατὰ Κῦρον τὸν Πέρσην. τρίτος δέ ἐστιν ἀπὸ Κύρου Δαρεῖος (cf. cod. M I με', L IV λη'). — Denique schol. Ran. 970 (cf. 3), Zenob. IV, 74; append. BV V, 28.

Iam hoc certo iacto fundamento cum Didymum maximas partes in scholiis agere probaverimus, paullo confidentius licet progredi. Praemittam hic statim mentionem quandam in universum spectantem. Saepe enim in scholiis compluribus locis fere eadem fere iisdem verbis bis vel saepius invenimus repetita, ut Vesp. 502 et Lys. 619 in priore scholio l. 21—26. Cuius, cum finis diversus sit a fine schol. Vesp. 502, l. 1—4, in initio eadem leguntur ac illic, cf. l. 52—55. Fac, quaeso, schol. Vesp. 502 ad Didymum referri: oritur quaestio, num ea quae ad Lys. 619 exposita sunt, ab eodem Didymo prolata sint, ut ipse in commentario bis fere idem exhibuerit, an scholiastes demum quidam rem illic allatam hic repetiverit. Quae quaestio, cum huic exemplo posterius evenisse putem, nisi certa exstant vestigia, quibus recentissimum esse alterum scholium probatur, discerni non semper potest, neque vero magni momenti est eam discerni; etenim sive eadem sunt sive aliquanto inter se diversa talia scholia, si ad ultimum finem recedis, certe eidem debentur. Quam ob rem equidem satis habebo et in hoc capite et cum de fontibus agam talia scholia apponere solum, hoc illo exemplo rem illustrans. Sed ut ad viam relictam reflectamus, vidimus schol. Ran. 970 ad Didymum referri, quo in scholio invenis καθωμίλει τοὺς καιρούς V (τοῖς καιροῖς ΘM Suidas s. v. Ἀγχίστροφοι et Θηραμένης), quae enuntiatio, praeterea semel apud Athenaeum inventa[28]), recurrit in schol. Ran. 541 l. 16 (καθομιλῶν τοῖς καιροῖς). Quid igitur verisimilius quam hoc quoque scholium in universum boni et sobrii grammatici ingenium redolens[30]) eidem Didymo tribui, cum neque transscriptum esse possit de posteriore Ran. scholio neque credibile sit duos

---

[28]) Cf. 513 b, ubi Megaclidis peripatetici verba afferuntur; apud Athenaeum quoque cum accusativo coniungitur verbum καθομιλεῖν, ut in schol. Ran. 970 a cod. V exhibetur. Quo in scholio cum ΘM Suidas exhibeant τοῖς καιροῖς, quod iterum legitur in omnibus codicibus schol. Ran. 541 et Ran. 47, schol. Didymeum Ran. 970, ut postea videbimus, adhibentis, hic puto deteriorum codicum auctoritati esse obsequendum et scribendum καθωμίλει τοῖς καιροῖς.

grammaticos in idem incidisse enuntiatum tam singulare. Aliter res se habet in schol. I Ran. 47 l. 21—26 — de quo postea videbimus —, quod aperte adhibuisse Ran. 541 praeter alia docet οἱ δέ (i. e. Didymus ipse). Cum Didymea ad Plut. 550 sententia congruit, ut iam dixi, 33) schol. Eccl. 203 l. 4—6, cum schol. Vesp. 947 34) schol. Ach. 703 l. 28—34, de quo postea agetur, ut vel hoc totum Chalcentero tribuas. Tribuas porro eidem 35) schol. Ran. 720 l. 11—13, quia schol. Ran. 725 ad eandem rem pertinens paucis versibus intermissis ad eum referri vidimus. Deinde propter schol. Ach. 1150, quo psephismatis τοῦ μὴ κωμῳδεῖν mentio fit, 36) schol. Ach. 67 eidem tribuam (cf. Nub. 1022), propter schol. Av. 186 37) schol. Av. 363 vel potius id scholium, quod Symmachus a Didymo dependens olim in commentario exhibuit, quod cum in codicibus non sit servatum apud Suidam exstat s. v. ὑπερακοντίζεις: Σύμμαχος· πρὸς τὴν Μηλίου πολιορκίαν· Φρύνιχος Μονοτρόπῳ κτλ. ἢ ὅτι . . . iam sequitur id quod codices habent, ut ne hoc quidem Byzantinum esse constet.

Iam patet alia via, qua ad huius grammatici opes inveniendas pervenire possimus: ut de fontibus quaeramus; quod quamvis paullo magis lubricum sit iter, tamen quadam cum probabilitate confirmare ausim, si in compluribus scholiis eundem sive eosdem fontes paullo obscuriores — nam Herodotum, Thucydidem, Xenophontem, ipsum Philochorum in scholiis quoque Lucianeis certe non Didymeis adhibitos alii quoque cognoverunt — videamus usurpatos, ad eundem has notitias esse referendas. Quam ob rem certo dixerim 38) schol. Ach. 532 l. 21 sqq. e Didymi commentario olim haustum esse, quia Timocreontem Rhodium (cf. Bergk, Poët. lyr. graec. III pag. 540) hic videmus in usum vocatum, qui cum praeterea in solo scholio Vesp. 1063 recurrat, illic a Didymo consultus est. Quae si recte disputata sunt, 39) schol. quoque Pac. 605 l. 30 sqq. ei tribuendum est, quo unde ea, quae Ach. 530 exposita sunt, hauserit cognoscitur.[29]) Eandem rationem, cum schol. Lys. 313 a Didymo viderimus esse profectum, ad ea scholia velim adhiberi, quibus Cra-

[29]) Eidem hoc scholium tribuit Sauppius, Goetting. gelehrt. Anz. 1867 pagg. 180 sqq. et dubitanter Schoellius, Sitzungsber. der k. bayer. Akademie, philos.-philol. u. histor. Klasse 1888 pag. 250 adn. 1.

terus consultus est, non obscurus ille quidem sed rarius adhibitus et ab eo auctore, cuius interest optimum quidque proferre. Iam mihi crede praeter 40) schol. Av. 1073 (cf. schol. Ran. 320, Nub. 302), quod Crateri nomen prae se fert, 41) schol. Lys. 273 l. 36 sqq.[30]), 42) schol. Eccl. 1098 l. 50—54, 43) schol. Pac. 246. 609 ad Craterum referri: concedes ratione mea probata haec omnia Didymea esse. Idem denique transferam ad 44) schol. Ach. 214 l. 13 sqq. et 45) ad schol. II Av. 283 l. 35 sqq., quae Chalcentero puto esse tribuenda, quod in iis Eratosthenis olympionicarum index, ut postea probabo, adhibitus est, idemque index consultus est in schol. Didymeo Vesp. 1190. Eidem quadam cum probabilitate 46) schol. Equit. 84 l. 21—37 et 41 sqq. tribui potest. Duo olim scholiastae exemplaribus ex eodem communi fonte — nam congruunt inter se I et II — explicationes adscripserunt, sed ita adscripserunt, ut prior ea tantum afferret, quae ad locum interpretandum utique necessaria erant, alter omnia quae inveniebat.[31]) Cuius erat commentarius ille, unde hausta sunt scholia? Erat Symmachi, quae res patet e fine scholii II: *Σύμμαχος δέ φησι ψεύδεσθαι περὶ Θεμιστοκλέους· οὔτε γὰρ Ἡρόδοτος οὔτε Θουκυδίδης ἱστορεῖ.* Statim quaeritur, quis sit ille, quem *ψεύδεσθαι* dicit Symmachus. Duo possunt cogitari: aut historicus quidam, quem de morte Themistoclis consuluerit (nempe, ut postea videbimus, Ephorus), aut interpres aliquis, unde Symmachus totam hanc historiam hausit, addens eum mentitum esse. Et profecto hoc unum verum esse e tota ratione scholiorum intelleges. Etenim ut credibile non est Symmachum, cum certam Ephori historici narrationem ante oculos haberet, dixisse eum mentiri, quia apud Herodotum

---

[29]) Ceterum facere non possum, quin hic commemorem Krechii (l. a. pag. 18) errorem, viri ceteroquin diligentissimi, qui adnotat „item in arce positum erat *παρὰ τὸν ἀρχαῖον νεών* psephisma de Isagoraeis ..., quod ex Crateri *συναγωγῇ* petiisse Caecilium, ex Caecilio scholiastam Aristophan. Lys. 273 recte coniecisse videtur Wilamowitzius" (phil. Unters. I pag. 70); ubi neglegentia factum est, ut id quod Wilamowitzius de Antiphontis sociis paullo antea dixit, a Krechio ad Isagoraeos transferretur.

[31]) Deinde cum in unum corpus e diversis exemplaribus scholia conferrentur, is qui hoc corpus confecit, cum idem bis afferre nollet, in altero scholio exposuit *ὡς ἄνω εἴρηται*, cf. Schauenburgius l. a. pag. 8.

et Thucydidem res non exstaret, ita quid magis naturae grammaticorum proprium est, quam eum interpretem, qui nomine auctoris omisso hanc rem exposuit, vituperare, quia Herodotus et Thucydides, qui soli ante oculos erant, de hac re omnino tacerent? Qua cum re optime consentit et vocabuli ψεύδεσθαι usus et alia scholia, ubi eundem in modum grammaticos alterum alterum videmus reprehendentes (cf. schol. Av. 283, 997). Iam cum sciamus a Symmacho Didymum potissimum usurpatum esse, nec raro vituperari, ad Didymi commentarium referemus schol. Equ. 84, quem mentiri Symmachus Thucydidis et Herodoti nisus auctoritate probare studuit. Unde simul apparet ea scholia, in quibus Ephorum videmus in usum vocatum esse, certo ad Symmachum, quippe qui hunc historicum non consuluerit, non esse referenda. Ad Didymum deinde, tam accurate de Themistoclis morte agentem, etiam 47) schol. Equ. 814 l. 3 sqq. de eius dolo puto reduci[32]) posse, praesertim cum de rebus adeo cognitis veteres grammaticos Alexandrinos egisse credi non possit. Porro Staeschius[33]) probavit 48) schol. III Ran. 191 l. 53 sqq. propter Aristarchum et Demetrium Ixionem (ἕτεροι) iuxta positos Didymeum esse, unde patet etiam 49) schol. Ran. 694 l. 33 sqq. eidem esse attribuendum, cum illic et de servis libertate donatis sermo fiat et Hellanicus citetur, quem a Didymo esse adhibitum apparet e schol. Ran. 720, Av. 1021. Propter similem causam, cum veterum Alexandrinorum grammaticorum observationes utique per Didymi commentarium posteritati innotuisse Schmidtius probaverit, eidem tribuam 50) schol. Ran. 1422 l. 23 sqq. Callistrati et Aristarchi testimonia praebens et 51) schol. Vesp. 157 l. 21 sqq. Callistratum in usum vocans. Denique 52) schol. I Equit. 445 l. 12 sqq. et 53) schol. Plut. 173 l. 37—43 Didymea esse postea probabo.

Haec sunt ea scholia, quae aut certo aut maiore vel minore cum probabilitate Didymo deberi puto me probasse. Quem cum tantas egisse partes in explicando poëta videamus, aliorum quoque multorum scholiorum historicorum, ut ita dicam, fontem esse certo confirmaverim, nempe omnium, quae ita sunt com-

---

32) Utrumque et hoc et antecedens Symmacho tribuit A. Schmidtius, Pericles und sein Zeitalter, Jena 1879, II pagg. 306. 307.

33) l. a. pagg. 26. 27.

parata, ut exquisitioris doctrinae speciem prae se ferant, cum bonis fontibus, saepenumero non uno sed pluribus, poëtae verba studeant explicare (ut schol. Ach. 234, Vesp. 502, cf. Lys. 619, multaque alia, quae facile cognoscuntur). Etenim ut ante Chalcenterum grammaticos, nisi plane obscurum esset id quod indicaret poëta et utique explicatione egeret, talibus rebus non indulsisse statuere licet, ita paene certum est Didymum, quippe quem quinquaginta trium scholiorum auctorem magis minusve certo probaverimus, omnia quae sibi non satis nota viderentur, commentatum esse, ut scholia historica in universum dicere liceat ex eodem fonte, Didymi commentario, fluxisse. Quamquam sunt alia ex parte nonnulla, quae alii deberi certo dici potest, nempe ea, quae ad idem lemma adscripta differunt a Didymi sententia, ut schol. II. III Equit. 445, schol. Equit. 449, de quo postea videbimus, Nub. 48 (cf. pag. 15), 859 II l. 38—44 (cf. pag. 18), Pac. 363 l. 26—50 (cf. pag. 15), Av. 399 (cf. pag. 9), Plut. 550 schol. I (cf. pag. 11), 1002 schol. I (cf. pag. 18), aut quae eum antecedunt, ut Pac. 606, de quo infra agetur, aut quae aperte recentiora sunt, ut schol. Equit. 55 l. 36—35; sed in universum stat sententia tot et tantis argumentis firmata.

Caput II.

Iam ad indagandos fontes ipsos accessuri ut ab Aristophanis aliorumque comoediis initium faciamus res ipsa fert. Etenim grammaticos — et hic quoque primas partes Didymi esse postea videbimus — accuratissima imbutos esse veterum comoediarum cognitione unusquisque statim intelleget, qui vel leviter talia scholia perlegerit aut qui Meinekii vel Kockii fragmenta comicorum inspexerit, quorum — de solis iis loquor, quae ex antiqua quae dicitur comoedia servata sunt — maxima pars ipsis scholiis Aristophaneis debetur.

Discernendum autem est inter eas res, quarum notitia ex Aristophanis ipsius aliorumque comoediis hausta est, et eas, quarum explicationem ex eo ipso loco, quem commentatur, scholiastes

sive vetus grammaticus sumpsit a nullo adiutus neque rerum gestarum scriptore neque alio auctore, sed solo suo nisus ingenio. Iam cum illa scholia saepe et propter res ipsas et propter comicorum fragmenta allata maximi sint momenti, quamquam, ut natura fert et exempla docebunt, summa cum cautione excipiendae et ad historiam adhibendae, his plerumque merae nugae proferuntur. Ceterum, ut a posteriore genere initium faciam, statim praemoneam me nonnulla huiusmodi scholia infra esse tractaturum, hic illud potissimum agentem, ut quasi fundamentum iaciam, quo nisa maiorem probabilitatem habebunt ea quae postea hic illic exponam.

Et primum quidem summa laude dignus est auctor, cum indicat se ipsum nihil certi aliunde cognitum habere, sed a solo poëta explicationem petivisse, ut dilucide factum videmus in iis scholiis, in quibus additum est *ὁ ποιητής φησι κτλ.* ut in schol. Equit. 438 l. 27, ubi cum alia, ut postea probabimus, e Thucydidis libro orta sint, additur: *ἀπὸ ταύτης φησὶ* (scil. *ὁ ποιητής*) *τῆς πόλεως κεκλοφέναι δέκα τάλαντα τὸν Κλέωνα,* ut nemo dubitare possit, quin hoc sit interpretamentum a poëta ipso repetitum. Simile invenitur schol. l Equit. 248. 478; Vesp. 970; Lys. 1058. Eodem pertinent ea scholia, quibus addito vocabulo *φαίνεται* sive *δοκεῖ* dubitatio aut inscientia conceditur. Ut schol. Ach. 8 l. 11—13 legitur: *εἰς τὸ δρᾶμα οὖν τῶν ἱππέων* (i. e. *τὸ ἔργον τῶν ἱππέων,* ea quae equites effecerunt[1])) *ἀποτείνεται. διὰ τούτου* (quod corrige in *τούτους*) *γὰρ φαίνεται καταδικασθεὶς ὁ Κλέων τάλαντα ε΄.* De re ipsa postea videbimus, hic satis sit notasse hunc scholiastam concedere se certi quicquam de hac re cognitum non habere. Deinde huc pertinet schol. Ach. 1150, ubi cum prius scholium, quamvis confidenter res proferatur, ineptiat, ut postea videbimus, altero l. 51, quod Didymeum est, dicitur: *ἐδόκει δὲ ὁ Ἀντί-*

[1]) Quae verbi *δρᾶμα* significatio eo plus habet insolentiae, quod quotiescumque ita usurpatur haec vox, ut apud Aeschyl. Ag. 538 W., saepius apud recentiores (cf. Achill. Tat. 8. 9: *τὸ γὰρ δρᾶμά σου ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ἠκούσαμεν,* Theodoret. H. E. IV pag. 620: *τὸ τῆς κλοπῆς δρᾶμα,* saepius) in malam semper partem accipitur: non invenit scholiastes aliud vocabulum ad periphrasin vocis *τοὖργον,* qua poëta utitur.

μαχος κτλ., similiter schol. Vesp. 197, Av. 790, Thesm. 804 l. 15 sqq.: καὶ ἴσως οὐδὲν ἀξιόλογον ἔπραξεν· διὸ λέγει δῆλα τὰ ἔργα, ubi addito ἴσως clare indicatur scholiastam nihil aliud de Charmini rebus gestis compertum habere nisi quod haurire potuerit e poëtae verbis. Eundem in modum comparatum est schol. II Ran. 153 l. 43 sqq. nonnullaque alia, quae, cum res ipsa luce clarior sit, singula afferre facile supersedeam.

Longe maxima autem huiusmodi scholiorum pars ita se habet, ut pro certo afferatur explicatio, quasi si aliunde ex historici aliusve auctoris libro quodam cognita esset res, non ab interprete ipso e poëtae verbis hausta, sive poëtae versus gratia inventa. Neque vero semper talem neglegentiam — an simulationem dico? — in iis scholiis, quae ad studia veterum grammaticorum referre possumus (quamquam rei natura fert huic ipsi interpretandi generi quam maxime indulsisse recentiores), iam veteribus illis grammaticis crimini dandam esse, sed saepe posterioribus demum temporibus ortam, cum certatim in brevius contraherentur commentarii et sub scholiorum forma in exemplaria deferrentur, nos quoque hic illic certo cognoscere possumus. Ut ad Equit. 331 duo habes scholia, prius sine ulla dubitatione rem afferens, alterum ad eandem explicationem addens ἐδόκει, aut Pac. 289, ubi ad interpretanda poëtae verba:

νῦν τοῦτ᾽ ἐκεῖν᾽ ἥκει τὸ Δάτιδος μέλος
ὅ δεφόμενός ποτ᾽ ᾖδε τῆς μεσημβρίας
ὡς ἥδομαι καὶ χαίρομαι κεὐφραίνομαι,

exstant scholia quattuor, quorum tria (I l. 35—41, quod usque ad ἐβαρβάρισε fere transscripsit Suidas s. v. νῦν τοῦτ᾽ — μέλος, II l. 42—47, III l. 50 ad finem) ab eodem dependere commentario sive scholio vetustiore primo aspectu elucet. Hic quoque illud factum est, quod antea vidimus, ut vetus interpres, sine dubio Didymus, cuius verba optime servata sunt in scholio II addito scholii IV fine: τινὲς δέ κτλ., dubitanter rem afferret, posteriores magis magisve certo. Alterius scholii verba haec sunt: στοχάζεται (quod vocabulum cum falso hic active usurpetur, quasi si deduceretur a στοχάζω, in aliis scholiis Equ. 574, Vesp. 283 intransitivam semper vim habens, elucet nomen grammatici, qui sequentia suspicatus est [Didymi], esse omissum, ut equidem scribam Δίδυμος στοχάζεται) ὅτι εἴη ἂν διαμνημο-

νευόμενος περὶ Δάτιδος τοῦ Πέρσου ὅτι εἰπέ ποτε παρά τινα συνουσίαν ἥδομαι καὶ χαίρομαι ἑλληνίσαι τι θέλων. καὶ γὰρ καὶ παρὰ παλαιοτέρου τινὸς (V καὶ γὰρ ὡς παρὰ κτλ.) ἐμφαίνεται. εἴη δὲ (supplendum ἄν) ὕπαρχος τοῦ βασιλέως τῶν ἐλθόντων ἐπὶ Μαραθῶνα ὃν καὶ φυγεῖν φασι πολὺν χρυσὸν καταλιπόντα, deinde ad eundem pertinent, quae in fine leguntur: τινὲς δὲ (quod in Ꝛ deest[2])) Δᾶτιν λέγουσι τὸν τραγικόν, κακῶς ὑπονοοῦντες· ἐκεῖνος γὰρ υἱὸς Καρκίνου, οὗτος δὲ ὕπαρχος Περσῶν, quae Didymum sapiunt propter κακῶς ὑπονοοῦντες[3]). Revera haec cum antecedentibus arte cohaerere et scholiastarum demum neglegentia mirum in modum turbatum esse scholium sententiarum quoque nexu puto apparere, ut reliquum sit, ut locus sanetur. Nam quid sibi vult illud καὶ γὰρ καὶ παρὰ (V ὡς παρὰ) παλαιοτέρου τινὸς ἐμφαίνεται? Paullo propius ad verum accessit V, scribendum enim est: καὶ γὰρ ὡς περὶ κτλ. Quod solum verum esse inde probatur, quod in aliis scholiis plane idem legitur, ut schol. Vesp. 1187 l. 28: ἐμφαίνει μὲν (sc. ὁ ποιητής) ὡς περὶ γενναίων τινῶν. Sic igitur olim sententiarum nexus videtur fuisse: τινὲς Δᾶτιν λέγουσι τὸν τραγικόν, Καρκίνου υἱόν· κακῶς· καὶ γὰρ ὡς περὶ παλαιοτέρου τινὸς (sc. Δάτιδος) ἐμφαίνεται (= nam quasi de vetustiore quodam Datide indicatur a poëta, cf. schol. Av. 877 l. 47; dicit enim ποτέ). εἴη δ' ἂν διαμνημονευόμενος usque ad καταλιπόντα. Rem ipsam autem nihil esse nisi Didymi interpretamentum e poëtae verbis et suo ipsius ingenio petitum probatur et toto loquendi genere et quod certe falso intellexit poëtae verba. Quem hic ad Datidem praeclarum illum ducem ante plus quinquaginta annos viventem alludere cogitari non potest. Accedit quod occasio ipsa quae fingitur nisi ad aequalem irridendum apta non est. Rectius igitur antiquior grammaticus vidit Carcini filium intellegi, quamquam res ipsa, id quod Meinekius primus indicavit, Halbertsma et, qui eius librum cognitum non videtur habuisse, van Leeuwen[4])

---

[2]) Hoc δέ ab iis demum additum esse, qui in unum congesserint scholia, similibus exemplis probavit Ludwichius l. a. I pagg. 102 sqq.

[3]) Quantopere Didymus talia brevia iudicia amaverit, alii iam satis exposuerunt; cf. Schauenburgius l. a. pag. 7 adn. 12.

[4]) Cf. Meinekius, Hist. critic. comic. graec. pagg. 523—517; Hal-

diserte exposuerunt, ita comparata est, ut Carcino saepe ab Aristophane illuso tres essent filii, e quibus uni, Xenocli, poëtae tragico, propter dicendi genus minus purum Datidis nomen inditum esse verisimillimum est, quem propter hoc ipsum vitium hic irridet poëta. Ceterum non soloecismum *χαίρομαι*, sed totius eius sermonis languorem *ἥδομαι καὶ χαίρομαι κεὐφραίνομαι* poëta videtur perstringere. Deinde eiusdem dicendi generis praeclarum habemus exemplum schol. Av. 766, ubi cum prius scholium l. 23—30 habeat *οὐδὲν σαφὲς ἔχομεν τίς ὁ Πεισίου κτλ. εἴη δὲ ἄν τι συμπεπραχὼς τοῖς ἑρμοκοπίδαις*, alterum pro certo affirmat: *οἱ μὲν . . . ἕνα εἶναι τῶν ἑρμοκοπιδῶν*. De scholio ipso postea videbimus. Quibus expositis nihil volui efficere nisi ut, id quod saepe dictum est, umbras solum scholiorum ad nos pervenisse vel talibus cerni exemplis probarem.

Sed minus iam miraberis, quod saepissime res pro certo afferri vides, quae e solis poëtae verbis natae sunt, quibus hic llic accedit scientia quaedam earum rerum, quae in omnium ore erant. Quae scholia cum quanti aestimanda sint et quo ex fonte hausta iam constet, satis habebo ea afferre, hoc illud tantum accuratius tractans, alia quaedam, ut iam dixi, deinceps exponens.

Habes talia: Ach. 134 *οὗτος δὲ ἐκαλεῖτο Θέωρος*, 266, 298, 527, ubi, cum res ipsae bonis fontibus debeantur, earum nexus e poëtae verbis haustus est; deinde Ach. 617 l. 37 sqq., 1032, cf. schol. Vesp. 1432, Equit. 2, ubi diversae finguntur causae, cur *Παφλαγὼν* dictus sit Cleon, cf. schol. Vesp. 34, qua in quaestione ad eam stultitiam recentior aliquis scholiastes progressus est, ut revera Paphlagonem Cleonem esse putaret, cf. schol. Equ. 199 l. 8: *εἶπε δὲ Παφλαγόνων διὰ τὸν Κλέωνα* (hucusque R, Martin) *ἐπειδὴ Παφλάγων ἦν*, cf. Pac. 753. Non aliter comparatum est schol. Equ. 7, 282, ubi cur cibo publico non donatus esset Pericles, diversas causas ipse excogitavit scholiastes; deinde schol. Equit. 248, 300 et multa alia de Cleone byrsopola, quae omnia poetae verba circuitu quodam reddunt, ut schol. Equit. 768, 44, 300, 331, Pac. 43, deinde schol. II Equit.

---

bertsma, Spec. litt. continens prior. part. prosopographiae Arist., Lugd.-Batav. 1855, pagg. 32 sqq.; Leeuwen, Mnemos. XVI pag. 435.

361 l. 13 sqq. et alia permulta, quibus de peculatu Cleonis aut Lachetis dicitur, ubi omnia bona cum fide acceperunt scholiastae nulla cognitione aliunde hausta adiuti, quae poëta aut iocose invenit aut auxit, ut schol. Equit. 932, in quo ex verbis *μέτοικοι δὲ Ἀθηναίων οἱ Μιλήσιοι* satis cognoscitur, quid de auctore sit iudicandum, sive Equit. 1034, aut de Lachete schol. Vesp. 241, 836, ubi ipse se poëtae verbis uti ad eum explicandum fatetur addito vocabulo *κωμῳδεῖται,* aut Vesp. 909, 924, 936, ubi ter pro Lachete scriptum videmus Charetis nomen, quales neglegentiae complures invenientur. Eodem pertinent schol. Equit. 610, 624 de Cleonis voce, quem locum recte explicat Kockius in edit.; 819, quod, quamquam res potuit legi apud Thucyd. I, 135, 3, nihil aliud videtur esse nisi interpretatio vocis *φεύγειν*; Equit. 877, ubi ad interpretanda poëtae verba: *ὅστις*

ἔπαυσα τοὺς βινουμένους τὸν Γρύττον ἐξαλείψας

duo habes scholia ad eandem originem recedentia verbis genuinis melius servatis in scholio altero: *ὑγρόν τινα καὶ κατωφερῆ, ὃς διὰ τὴν πολλὴν ὑγρότητα ἐν τοῖς ἑταιρείοις διέτριβεν. ὁ δὲ Κλέων δημαγωγῶν θάνατον αὐτῷ ἐπέθηκεν τὴν ζημίαν,* quae ut recentiora esse probat usus vocabuli *κατωφερής* [5]), ita poëtae versus gratia inventa esse docet falsa vocis *ἐξαλείψας* interpretatio, de qua cf. Kock. in ed. Eodem spectat schol. Equit. 1054 l. 3—9, ubi clarum huius rei exstat exemplum. Etenim cum alia a Thucydide hausta sint, l. 5 pergit scholiastes: *καὶ θαυμάσαντες πάντες ἔλεγον αὐτὸν μεθύειν,* quasi haec quoque apud Thucydidem legerentur, quae propter poëtae verbum *μεθυσθείς*, cum ioco dictum, inventa sunt. Non aliter se habet schol. Equit. 1225, ubi ad explicandum poëtae versum: *ἐγὼ δέ τυ ἐστεφάνιξα* adnotatur: *δημοσίᾳ γὰρ ἐτιμήθη ὁ Κλέων στεφάνῳ,* quamquam certe rectius scholiastes verba mihi videtur intellexisse quam Kockius, qui ioco poëtae saepius repetito (ut Equit. 647) haud intellecto hic ad coronam oratoriam vult alludi.

---

[5]) De *κατωφερής* sive *καταφερής* cf. Phrynichus (ed. Lobeckius pag. 439): *καταφερής· ἐπὶ τῶν πρὸς ἀφροδίσια ἀκολάστων λέγουσι οἱ πολλοί,· οὐδαμῶς οὕτω τῶν δοκίμων χρωμένων.* Nos apud Laert. Diog. IV, 40 primum legimus *καταφερής* (= libidinosus) omisso *πρὸς τὰ ἀφροδίσια* (quod addit etiam Plutarchus, Mor. 839 A, 849 D).

Optimum porro huius rationis exemplum habes Equit. 1392: *μετὰ γὰρ τὴν Κλέωνος καὶ Βρασίδου τελευτὴν σπονδαὶ τοῖς Πελοποννησίοις καὶ Ἀθηναίοις ἐγένοντο τριακοντίδες. οὗτοι γὰρ ἐναντιοῦντο τῇ εἰρήνῃ. ἀποθανόντων δὲ αὐτῶν ἐγένοντο αἱ σπονδαί,* quae inde nata sunt, quod scholiastes, cum haud nesciret post Cleonis et Brasidae finem pacem factam esse, cuius rei persaepe in scholiis mentio fit, nihil antiquius habuit, quam ut hanc pacem a poëta hic indicari crederet. Unde factum est, ut cum poëta ad pacem anno 445 (cf. Thuc. 115, 2) factam spectet, quae revera in triginta annos concludebatur, scholiastes eam pacem, quae Niciae studio debetur, quam quinquaginta annorum fuisse a Thucydide edocemur (V, 18, 3), in tantum temporis spatium factam esse putaret poëtae verbis falso intellectis. Eiusdem generis sunt schol. Nub. 6, ubi aliis scholiis de proelio ad Arginusas facto consultis certatim finguntur causae servorum liberationis; Nub. 585 l. 37—42, quo loco duo exstant scholia, prius l. 35—39 poëtae verborum gratia solem defecisse fingens, alterum eiusdem, ut equidem puto, qui ad v. 584 scholium adscripsit (Didymi), qui, cum apud Philochorum solis defectum hoc anno factum esse (cf. infra cap. VI) non invenisset, quadam cum dubitatione poëtae verba studuit explicare, quamquam ne hic quidem recte. Eodem pertinent porro schol. Vesp. 241, 418 de Cleone et Theoro prostatis; Pac. 406, insigne exemplum scholii II Pac. 665 l. 33. 34, ubi cum prior scholiastes e vetere commentario Philochori fragmentum afferat, alter eodem hoc commentario usus poëtae verborum *τρὶς ἐν τἠκκλησίᾳ* causa invenit illud *καὶ τοῦ ἐπιστάτου τρίτον ἐρωτήσαντος τὴν βουλὴν τί βούλεται,* quorum verborum apud Philochorum ne vestigium quidem invenitur. Huc pertinet porro schol. Lys. 59 l. 6 *ἡ Σαλαμὶς μοῖρα τῆς Μεγαρίδος* codicis R, quae res, cum Salamis insula iam fere anno quingentesimo septuagesimo (cf. Busoltius, Griech. Gesch. I pag. 546 adn. 6) in Atheniensium dicionem subacta esset, poetae verbis prave intellectis et scholio antecedenti originem debet. Scholiastes enim, cum *ἐκ Σαλαμῖνος* opponi putaret *Παράλων*, cumque scholio antecedente cognosceret in partes quattuor divisam esse Atticam, Paraliam, Diacriam, Pediaeam, Megaridem, quia aliis tribuere non posset, nihil antiquius habuit, quam Megaridi Salamina attribuere.

Non aliter se habet schol. Lys. 632 l. 41 sqq., ubi verba *ὅτι ἐν — Ἀριστογείτων* fere reddunt scolium, quod legitur apud Athenaeum 695 b:

ἐν μύρτου κλαδὶ τὸ ξίφος φορήσω,
ὥσπερ Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων
ὅτε τὸν τύραννον κτανέτην
ἰσονόμους τ' Ἀθήνας ἐποιησάτην

(cf. Bergkius, Poët. lyr. graec. III pag. 646). Quod ne scholiastae quidem ignotum fuisse probat praeter hunc locum schol. Ach. 980. Iam vides ea quae sequuntur: *οὗτοι γὰρ ἀπὸ τῶν μυρσίνων κλάδων τὰ ξίφη ἀνασπάσαντες τὸν τύραννον κατέβαλον* nihil esse nisi scolium oratione soluta allatum. Interpretamentum e poëtae versu haustum profertur porro schol. Lys. 394, quamquam potuit scholiastes a Thucydide doceri, qui II 9, 4 inter socios Atheniensium enumerat Zacynthios, Thesmoph. 495, Ran. 362, quod dignum est quod paullo accuratius tractetur. Coniungendum est cum hoc scholio schol. Equit. 279 (cf. Suidas s. v. *ὑποζώματα*): *ἀπείρητο δὲ ἀπὸ Ἀθηνῶν ἐξάγειν ξύλα καὶ πίσσαν· εἶχον δὲ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι τριήρεις*, quae verba e poëtae ipsius verbis hausta sunt adhibito schol. Ran. 362. Ad hunc enim versum praeter glossam codicis R *τἀπόρρητ'*: *τὰ τῆς πόλεως μυστήρια* (Martin) habes scholia tria, quibus operam navavit Fritzschius, De carm. myst. pagg. 57 sqq.: schol. I l. 10—13, falso *ἀπόρρητα* de mysteriis intellegens; II l. 14—20 adhibito Arist. Equit. v. 379 exhibens haec: *ἀπόρρητα δὲ ἔλεγον τὰ ἀπειρημένα ἐξάγεσθαι. ἐν γοῦν τούτοις ἐπιφέρει ἀσκώματα καὶ λίνα καὶ πίτταν. δῆλον ὅτι οὐδὲν ἔδει ἀποπέμπειν τούτων*[6]) *ἐξ Αἰγίνης, ὧν* (pro quo Blaydesius in edit. Ran. non rectius suspicatus est *ὡς*; equidem puto scribendum esse *οἷ*) *Θωρυκίων τὰ ἀπόρρητα Ἀθήνηθεν ἀποπέμπει. ὅτε οὖν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἦν ὁ πόλεμος, ἀπόρρητον ἦν τὰ πρὸς ναυπηγίαν ἐξάγειν.* Quae sequuntur mea quidem sententia non iam huc pertinent, sed eo spectant, ut quaeratur, quo referatur illud *ἐξ Αἰγίνης*, utrum ad *ἀποπέμπει* an ad *ὧν*. Leguntur enim haec: *ἤτοι δὲ ὁ Θωρυκίων ἐξ Αἰγίνης*

---

[6]) V: *τοῦτον ἀποπέμπειν* et l. 17: *Ἀθήνηθεν τὰ ἀπόρρητα*; ceterum non in animo habeo tales differentias omnes afferre, cum ad textum nullius sint momenti: quod unusquisque facile mihi ignoscet.

ὤν, ἢ εἰς Αἴγιναν ἐξάγων· καθὸ δὴ κοινὸν ἐμπόριον ἡ Αἴγινα, quae a Fritzschio, qui idem videtur sensisse quod ego, bene mutata sunt in — *ἐξ Αἰγίνης ὤν, ἢ ἐξ Αἰγίνης ἐξάγων,* quod proxima quoque verba *καθό κτλ.* suadere videntur. Denique exstat schol. III l. 21 ad finem, quod non minus autoschediasma est grammatici cuiusdam pro virili parte poëtae verba ex iis ipsis explicantis. Idem valet de schol. Ran. 1023, 1039 l. 36—40 a RV omissum: *ὁ Λάμαχος οὗτος ἄριστος ἦν τὰ πολεμικά· ἦν δὲ ἐπὶ τῶν χρόνων Αἰσχύλου καὶ Ἀριστοφάνους στρατηγὸς Ἀθηναίων,* quod e poëtae verbis haustum est, apud quem ab Aeschylo nominatur Lamachus. Deinde huc pertinet schol. II Plut. 173 l. 24 sqq., de quo infra videbimus; schol. II Equit. 55 l. 37—55, quo Pylus cum Thermopylis commutata est. Scholiastes enim quidam, sine dubio recentior, cum forte fortuna aliquid audivisset de re apud Thermopylas gesta, temperare sibi non potuit, quin ea hoc loco apponeret. Certo autem auctore non usus est; quod si fecisset, non tam turpiter loca potuit commutare; nam hoc per se elucet et grammaticos et scholiastas aliqua rerum praeclare a veteribus Graecis gestarum cognitione fuisse imbutos, ut operam et oleum perderet, qui fontes eiusmodi scholiorum quaereret, ut sunt: Ach. 61. 698. 716. 980 (cf. Suid. *οὐδέποτ' ἐγώ* et *παροίνιος*); Equit. 768; Vesp. 711. 1078; tria illa schol. Pac. 289 antea allata; Av. 485; Lys. 1253, 54, aut id quod similiter est comparatum schol. Equit. 355; Nub. 475.

Scholiastarum aut grammaticorum ingenio, ut ita dicam, obscura quadam rerum scientia aut similes res ad alium locum explicandum adscriptas transferentium ea quoque fere omnia debentur, quae leguntur in schol. Plut. 178 ad interpretanda Aristophanis verba: *ἡ ξυμμαχία δ' οὐ διά σε τοῖς Αἰγυπτίοις,* quibus verbis cum pateret olim Atheniensibus cum Aegyptiis societatem fuisse, iam certatim quaesiverunt scholiastae, quonam tempore contra quos factum esset hoc foedus. Iam cum et ipsi scirent et ab Herodoto cognitum possent habere tam saepe contra Persas Aegyptios bellum gessisse, hos pro certo attulerunt, tamquam eos, contra quos iniissent societatem Athenienses cum Aegyptiis. Quibus rebus cognitis unusquisque intelleget, quanti aestimanda sint schol. II l. 9—11, III l. 11—14, VI l. 19—23,

quae aliud ab alio dependentia nituntur schol. Vesp. 718, nisi quod in scholio VI tres Γ myriades librarii vitio in triginta Δ videntur mutatae esse. Ceterum videtur schol. III auctor obscura quadam imbutus fuisse scientia ea, ut sciret Psammeticho rege Graecos primum in Aegyptum exceptos esse (cf. Herodot. II, 151 sqq.); quintus autem scholiastes potest cognitum habuisse ex Herodoti III, 10 sqq. Cambysen contra Psammetichum bellum gessisse, quamquam omnia confudit, nova in suum usum finxit. Non maioris pretii sunt schol. IV l. 16—18 et V l. 18. 19 eadem narrantia de Xerxe, quo, cum Atheniensibus quoque hostis esset, aptior nemo inveniri potuit. Restant igitur duo scholia: VII l. 23 sqq. a codicibus excepto RV exhibitum, quod quamquam rem omnino non recte explicat Thucydide bene uti postea probabo, et I l. 54 — l. 9: *ἐπὶ Ἀμάσιδος Αἰγυπτίων βασιλέως ἐν σιτοδείᾳ ὄντες οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν αἰτοῦντες σῖτον. καὶ ἔπεμψεν αὐτοῖς ἱκανόν. ἐκ τούτου οὖν* (in R compendio scriptum, cf. Martin) *Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν τοῖς Αἰγυπτίοις συμμαχίαν εἰς τὸν πρὸς Πέρσας πόλεμον καὶ εἶχον φιλίαν καὶ συμμαχίαν πρὸς ἀλλήλους. ὕστερον μέντοι ἐλύθη, καὶ συνεμάχησαν οἱ Ἀθηναῖοι τοῖς βασιλέως στρατηγοῖς κατὰ τῶν Αἰγυπτίων Ἰφικράτους ἡγουμένου*; sed vel hoc scholium maxima ex parte merae inventioni scholiastae debetur haud nescii *φιλέλληνα* fuisse Amasidem, ita ut Graecis agros daret, Delphiis mille talenta aliaque mitteret (cf. Herod. II, 178 sqq., quamquam de frumento hic omnino tacet). Ceterum duce Iphicrate una cum Persis Athenienses bellum gessisse contra Aegyptios Diodorus quoque auctor est (XV, 41); sed unde scholiastes pendeat, utrum ab Ephoro, qui Diodori fons est[7]), an ab alio, dici non potest. Recte fecerunt Rehdantzius et Dunckerus[8]), quod nullam auctoritatem tribuerunt scholio, cum quam ad rem ostenderit poëta idem Rehdantzius bene demonstraverit. Interpretamentum porro a scholiasta factum habes Eccl. 825, ubi cum de decretis antea dictum sit commodo reipublicae datis ad verba:

---

[7]) Cf. Volquardsenus, Untersuchungen üb. d. Quellen d. griech. u. sizil. Gesch. b. Diodor. Kiel 1868, pagg. 1—71.

[8]) Cf. Rehdantzius, Vitae Iphicratis, Chabriae, Timothei Athen. Berol. 1845, pag. 241 adn. 10; Dunckerus, Abhdl. a. d. griech. Gesch., pag. 135 adn. 1.

τὸ δ' ἔναγχος οὐχ ἅπαντες ἡμεῖς ὤμνυμεν
τάλαντ' ἔσεσθαι πεντακόσια τῇ πόλει
τῆς τετταρακοστῆς ἦν, ἐπόρισ' Εὐριπίδης;

scholiastes adnotat: οὗτος ἔγραψε τεσσαρακοστὴν εἰσενεγκεῖν ἀπὸ τῆς οὐσίας εἰς τὸ κοινόν, quae verba cum neque de Euripide quicquam addiderit, ut omnino dubium sit, qui hic intellegatur, neque omnino rem accuratius videatur cognitam habuisse, equidem nihil aliud puto esse nisi scholiastae interpretamentum e poëtae ipsius verbis haustum. De re ipsa cf. Boeckhius, Der Staatshaushalt d. Athener³ I pagg. 577. 589. 606 cum adn. 825; Bergkius, Comment. de rell. com. attic., pag. 85 adn.; Goetzius, Act. societ. phil. Lips. II, 345. Idem quod de hoc scholio valet, valet de scholio Didymeo Ach. 160: καταπελτάσονται· — — ἢ καταδραμοῦνται· πέλτη γὰρ ἀσπὶς μικρὰ (hucusque R) μὴ ἔχουσα ἱμάντα. ἐχθροὶ δὲ ἦσαν οἱ Βοιωτοὶ τοῖς Ἀθηναίοις, quamquam has gentes inter se inimicas fuisse constat. Neque aliter res comparata est in schol. Ach. 1077, schol. Nub. 710: οἱ Κορίνθιοι· ἴσως μὲν ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπέκειντο αὐτοῖς οἱ Κορίνθιοι κτλ., quae verba, cum a Thucyd. IV, 42—45 certiores fiamus mense Iulio 425 contra Corinthios proelio pugnatum esse ab Atheniensibus, mense Martio 423, quo anno Nubes docta est, Corinthios aggressos esse finitimos, poëtae verbis et explicationi scholiastae debentur, quod ipse indicavit addito vocabulo ἴσως. Explicatur locus a Kockio in ed. Nub. Denique hic statim afferam schol. Eccl. 356, ubi ad poëtae verba interpretanda:

νῦν δέ μοι
ἀχράς τις ἐγκλῄσασ' ἔχει τὰ σιτία.
Al.: μῶν ἦν Θρασύβουλος εἶπεν τοῖς Λακωνικοῖς;

scholiastes adnotat haec: οὗτος ἀντιλέγειν μέλλων τοῖς Λακεδαιμονίων πρέσβεσι περὶ σπονδῶν ἐληλυθόσιν, εἶτα δωροδοκήσας ἀχράδας προσεποιήσατο βεβρωκέναι καὶ μὴ δύνασθαι λέγειν, cui narrationi Droysenus, Goetzius[9]), alii fidem habuerunt. Sed primum quidem si tale quid significare voluisset poëta, non ita locutus esset, ut fecit — ante omnia enim dicere debuit τοῖς Ἀθηναίοις non τοῖς Λακωνικοῖς —, deinde autem

---

[9]) Cf. Droysen, Vers. german. pag. 365 adn.; Goetz. l. a. pag. 346.

narratio ipsa nonne utique mira est, immo non solum mira sed absurda, et orta e prava poëtae verborum interpretatione? quippe qui omnino non loquatur de piro aliquo, quod in faucibus, id quod putavit scholiastes, haeserit Thrasybulo? Ergo recte puto fecisse Velsenum, quod hanc narrantiunculam autoschediasma putavit ortum e scholiastae ingenio et ne satis feliciter quidem inventum, cui suo iure adstipulavit Kaehlerus[10]). Sed unum in medio reliquit uterque, ut explicaret, quomodo fieri posset, ut ad talem potissimum narrationem perveniret scholiastes. Nam fuisse aliquid, quo ductus hanc rem invenerit, negari non potest. Quod quid fuerit forte fortuna cognoscitur e Gellii N. A. XI, 9, ubi haec exstant: Critolaus — sive fuit peripateticus ille sive is qui scripsit *ἠπειρωτικά,* si quidem hic diversus fuit a philosopho — scripsit legatos Mileto Athenas profectos ut auxilium peterent, cum Demosthenes contradixisset rem in posterum prolatam esse. „Legatos ad Demosthenem venisse magnoque opere orasse uti contra ne diceret; eum pecuniam petivisse et quantum petiverat abstulisse. Postridie cum res agi denuo coepta esset, Demosthenem lana multa collum cervicesque circumvolutum ad populum prodisse et dixisse se synanchen pati, eo contra Milesios loqui non posse.“ Quam narratiunculam cum cognitam haberet scholiastes, suam de Thrasybulo invenit, ut iam nunc videas, unde originem duxerit et quod corruptus dicatur Thrasybulus et cur collo laborasse. Sed haec fere sunt ea interpretamenta, quae e loco, qui erat interpretandus, petiverunt auctores aut eius causa hic illic invenerunt.

Iam priusquam ad historicos accedamus, necesse est de iis loqui scholiis, quae non tam inventioni grammatici cuiusdam aut scholiastae debentur, quam comoediis Aristophanis aliorumque. Quorum ad totam rationem intellegendam afferam haec: schol. Vesp. 1245: *Κλειταγόρᾳ τε· . . . Θετταλή τις γυνή . . . Ἀθηναίοις δὲ Θετταλοὶ συνεμάχησαν ἐν τῷ πρὸς τοὺς τυράννους πολέμῳ,* quae, cum revera res ita gesta sit, ut Hippiae socii essent Thessali (cf. praeter alia schol. Lys. 1153; Duncker

[10]) Cf. v. Velsen, Indic. Philol. VI, 394; Kaehler, De eccl. tempore et choro. Kiel. 1889, p. 21.

l. a. VI p. 554), orta sunt ex ipsis Vesparum versibus prave intellectis et e Lys. v. 1153. 54. 1237. Melius etiam exemplum exstat in schol. II Lys. 619 l. 26—30: *οὗτος τύραννος ἦν ὃς ἐποίησε τοὺς Ἀθηναίους κατωνάκας φορεῖν ὅπως μὴ δυνηθῶσι προενεγκεῖν τὰς χεῖρας. τοῦτον δὲ κατέλυσαν* (R falso *κατέλευσαν*) *οἱ Λακεδαιμόνιοι,* quae sententia nata est e prava interpretatione Lys. 1151:

οὐκ ἴσθ' ὅτ' ὑμᾶς οἱ Λάκωνες αὖθις αὖ
κατωνάκας φοροῦντας ἐλθόντες δορὶ
πολλοὺς κτλ. . . . . ἀπώλεσαν,

cum *κατωνάκαι,* quae certe scholiastae temporibus vestimenta, quibus domarentur homines ('Zwangsjacke'), fuerint, quid sit optime exponit Hesychius s. v. *κατωνάκη: ἱμάτιον, ἔχον ἐκ τῶν κάτω μερῶν νάκος προςερραμένον ὅ ἐστι μηλωτή. δοκοῦσι δὲ τοῦτο ἀμφιέσασθαι Ἀθηναῖοι τῶν περὶ Πεισίστρατον τυράννων ἐπαναγκασάντων, ἵνα ἀπὸ εὐτέλειας μὴ κατίωσιν εἰς τὸ ἄστυ οἱ πολῖται,* quae Hesychii explicatio sine dubio e Didymi lexico comico hausta est, cum alludat ad Lys. 1151, ut fere eadem olim in commentario Chalcenteri ad hunc versum exstitisse credere liceat. Simile quid invenitur in schol. Ran. 541, ubi cum alia e Thucydidis et Xenophontis historia hausta sint, ut postea probabimus, l. 18—22 haec exhibentur: *δοκεῖ δὲ οὗτος καὶ τὰ τρία ψηφίσασθαι ἐπιζήμια ἢ δεσμεύεσθαι ἐν τῷ ξύλῳ ἢ πιεῖν κώνειον ἢ ἐκφυγεῖν. δοκεῖ δὲ ἀπὸ Κέω τῆς νήσου εἶναι· οὐκ εἶναι δὲ γνήσιος ἀλλὰ ποιητὸς υἱὸς τοῦ Ἅγνωνος,* quae sive ab ipso Didymo, cui alia debentur, addita sunt, quod cur negemus iusta causa non est, sive a recentiore interpolatore, apud historicos frustra quaeres, quamquam eodem tenore afferuntur, quo antecedentia, quasi ab eodem orta essent. Sed forte fortuna fontem possumus cognoscere, cum apud Photium s. v. *τῶν τριῶν κακῶν ἕν* praeter alia quaedam exstent haec: *ταῦτα δὲ εἶναι λέγουσιν ἃ Θηραμένης ὥρισεν προστιμήματα· Πολύζηλος Δημοτυνδάρεῳ*

τριῶν κακῶν γοῦν ἦν ἑλέσθ' αὐτῷ τι πᾶσ' ἀνάγκη
ἢ ξύλον ἐφέλκειν ἢ πιεῖν κώνειον ἢ προδόντα
τὴν ναῦν ὅπως τάχιστα τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆναι
ταῦτ' ἔστι τρία Θηραμένους ἅ σοι φυλακτέ' ἐστί.

(cf. Meinekius, Hist. critic. p. 261 fragm. 867, 1 = Kockius I

p. 790). *Ἀριστοφάνης Τριφάλητι· ἐγὼ γὰρ ἀπὸ Θηραμένους δέδοικα τὰ τρία ταυτί* (cf. Meinekius frg. II, 1165, 8 = Kockius I p. 531). E Polyzeli fabula igitur natam esse hanc scholiastae narrationem licet concludere. Idem de postremis verbis valet, quae iam magis comici alicuius ingenium sapiunt, qui identidem homines ut peregrinos et per fraudem civibus adscriptos perstringunt (cf. schol. Ach. 11. 642; Ran. 679. 709. 1514). Hausta esse verba ex Eupolidis Urbibus docet schol. Ran. 970 l. 27 sqq.: (*Θηραμένης*) *δοκεῖ προσγεγράφθαι τῇ πολιτείᾳ Ἅγνωνος αὐτὸν ποιησάμενον· ὡς Εὔπολις Πόλεσιν* (cf. Meinekius frg. II 516, 19 = Kockius I, 322).

Sed haec hactenus: iam vides non alienum esse a scholiastis et ne a Didymo quidem in comoediis quae invenerunt cum bona fide pro veris vendere.

Ad eundem autem fontem pertinet totum genus ut ita dicam scholiorum. Sescenties enim Aristophanes, ut natura comici fert, aequales irridet, qui cum in republica gerenda aut rebus bellicis non excellerent, neque ab historico digni habiti sunt qui commemorarentur et omnino qui fuissent solis Aristophanis mentionibus cognosci posset, nisi permulta exstarent in scholiis quae aliunde sumpta ad eos pertinerent.[11]) Iam permirus erat Stoeckeri[12]) error ea quae de his hominibus obscuris exstarent rati iam poëtae ipsius temporibus singulis comoediarum locis addita esse. Utinam res sic se haberet! Profecto aliam haberemus cognitionem poëtae aequalium atque ea est, qua nunc sumus imbuti. Etenim quam falsa sit Stoeckeri opinio, primo aspectu is intelleget, qui pauca huiusmodi scholia perlegerit, ut, id quod Clausenus[13]) disputatione hac in re satis accurata de scholiis in Aves factis dixit, ad omnia talia scholia Aristophanes

---

[11]) Ceterum addam hunc illum horum hominum historicis ignotorum titulis nominatum perhiberi ut „*γραμματεὺς τοῦ δήμου*", sive votum solventem sive alia vice fungentem, quas res, cum ad scholia intellegenda nihil afferant, hic nolim planius tractare.

[12]) Cf. De Soph. et Aristot. interprett. graec., Progr. Hammon. 1826 pag. 2. Ceterum qui de hominibus a poëta irrisis egerunt: Halbertsma l. a.; Richterus, De prosopographia Arist., Progr. Rastenburg. 1864. 1867, et Meseritz. 1871; Harwardtius, De Aristoph. irrisionibus, Part. I, Königsberg 1883, hanc quaestionem non attigerunt.

[13]) Cf. l. a. § 5 p. 30 sqq.

transferatur, nempe cum ad definiendos eos poëtae aequales, qui in vita publica partes quasdam egerunt atque ab historicis hic illic collaudantur, quamquam non semper eo studio, quod nos desideramus[14]), historici plerumque consulerentur — de quibus scholiis progrediente opusculo agetur —, omnia, quae de obscuris alioquin personis exstant in scholiis, a comicis solis orta esse. Duo velim excipias: semel in schol. Lys. 808, cum de Timone misanthropo sermo fiat (cf. Cic. Tusc. IV, 11; Diog. Laert. IX, 12, 4), Neanthes Cyzicenus affertur (cf. Muellerus, Frg. h. g. III, p. 2), cuius liber περὶ ἐνδόξων ἀνδρῶν consultus est. Sed hunc de iis poëtae aequalibus, qui res memoria dignas non gesserint, non egisse unusquisque intelliget. Deinde autem et in schol. Plut. 149 (cf. Lys. 91) et Plut. 179 l. 10 sqq. tam accurate de meretricibus agitur, ut ne hae quidem narrationes e comoediis haustae esse videantur; immo haustae sunt ex uno περὶ ἑταιρῶν librorum haud paucorum, cui rei operam navaverunt Machon, Aristophanes Byzantius, Callistratus eius discipulus, alii[14]), ut certo cuidam auctori tribui non possint hi loci.

Sed aliae personarum ignotarum mentiones solis comoediis debentur. Quod strictius potuit probare Clausenus, si omnes Aristophanis fabulas in disputationem vocasset. Qui recte quidem rem inde elucere dicit, quod nihil nisi hominum vitia sive animi sive corporis afferantur in scholiis, qualia comici in fabulis soliti sint perstringere. Deinde autem si iam a vetustissimis temporibus adscriptae essent personae, optimo iure concluderemus non hanc solam aut illam, quae esset, esse adscriptam, sed omnes quaecumque poëtae verbis perstringuntur, omnes quoque sive fere omnes in veteres commentarios translatas. Quae si recte disputata sunt, non intellegitur, quomodo fieri potuerit, ut hic illic ἴσως seu alia dubitandi particula adderetur (cf. schol. Av. 766) aut ut omnino inter se differrent grammatici, qui tandem homo esset intellegendus (cf. schol. Equ. 1216 — minus apte hic allatum — Vesp. 1191, Ran. 1513, Plut. 174 l. 12. 13). Sed vel clarius res potest perspici, si scholia huius generis ipsa vel pauca inspicies, quibus identidem legitur, ut exemplum afferam

---

[14]) Cf. Nauckius, Aristoph. Byzant. frg. p. 277; R. Schmidtius, De Call. Arist. p. 328 adn. 57.

schol. Ach. 88, non „Cleonymus erat magno corpore et ignavus“, sed „Cleonymus irridetur (κωμῳδεῖται, σκώπτεται, διαβάλλεται) ut magno corpore praeditus“, qua re, cum irridere comici sit, satis probatur e comoediis orta esse quae de Cleonymo et deinceps de aliis exponantur. Quin etiam ad probandam rem expositam identidem versus quidam comicorum afferuntur, ut schol. Ach. 134. 122; Equ. 534; Nub. 109[15]). 333. 355. 1001; Vesp. 82. 592. 787. 1187; Av. 11; Ran. 1036; Eccl. 71; Plut. 177 aut omisso comicorum testimonio Ach. 88. 353. 388. 603; cf. Av. 31; Ach. 839. 843. 844. 846. 908. 1002. 1116; Equit. 504. 556. 608. 673. 674. 676. 958. 1044. 1103, ubi sine dubio illud quoque ἦν δὲ ὑπογραμματεύς eidem fonti, cui alia, nempe sive comico sive grammatici inventioni debetur; Equit. 1268. 1293; Vesp. 19. 26. 42; Pac. 394; Lys. 103; Thesm. 273; Ran. 14. 48. Innumerabilia alia exempla possunt proferri, sed haec sufficiant ad probandum omnia quae de personis poëtae aequalibus, alioquin obscuris, afferantur e comoediis hausta esse. Ut enim comicorum verba, quae testimonio erant vitio alicui sive virtuti hominis cuiusdam probandae, persaepe omissa sunt, ita scholiis magis magisve in brevius contractis illud κωμῳδεῖται etc. commutatum est in ἔστι talis et talis, ut, si exempli causa in schol. Ach. 710 sola cod. R auctoritate niteremur, miraremur, unde terrarum scholiastes hausisset Euathlum fuisse oratorem malum; nunc e cod. V aliisque videmus Aristophanis Holcadibus eum de hac re certiorem factum esse, aut Plut. 303, ubi affert scholiastes l. 24 καὶ ταῦτα εἰς Φιλωνίδην τὸν Μελιτέα κτλ., si deesset Nicocharis Galateae fragmentum:

τί δῆτ'; ἀπαιδευτερος εἶ Φιλωνίδου
τοῦ Μελιτέως (cf. Mein. II p. 843 = Kock. I p. 791),

a quo tandem historico, e qua illius hominis vita haec sumpsisset

---

15) Habes hic scholia quattuor codicum praeter RV: I l. 48—l. 5, II l. 5—10, cod. V III l. 10—16, R IV l. 16—20, e quibus optime et maxime genuine Didymi (cf. p. 232) verba reddit schol. I codicum recentiorum, cui proxime accedit cod. R scholium. Omnia, quae hic attulit, ex Aristarchi commentario et vetere comoedia hausit Didymus qui Leogoram Andocidis filium fuisse, cum Thuc. I 51, 4 Ἀνδωκίδου τοῦ Λεωγόρου nomen corruptum esse probaverit Stahlius, Mus. Rhen. XL p. 439 (cf. etiam Lipsius, Andoc. orationes, Lips. 1888 p. VI cum adn. 9), ex Andocidis oratione cognitum videtur habuisse.

auctor scholii, frustra quaereremus. E comoedia igitur — et sine dubio operae pretium est hanc quaestionem persequi — hausta sunt schol. Ach. 11. 13. 16. 118. 705; Equit. 242. 901. 1372. 1374. 1377; Nub. 348; Thesm. 575. 829; Ran. 151. 709. 965; Eccl. 77. 97. 102. 208. 248. 365. 366. 630. 810. 846. 932, nonnulla alia ad personas pertinentia, quae in rebus publicis partes non egerunt.

Sed claris et dilucidis verbis in scholiis ipsis videtur demonstrari comoediam esse unicum fontem, unde tot de hominibus obscuris mentiones natae sint. Leguntur enim in schol. Vesp. 1178 haec: *Καρδοπίων· καὶ τοῦτο ἀρχὴ μύθου. Δίδυμος· ὁ Καρδοπίων ζητητέος· οὐδαμοῦ κωμῳδεῖται· ἀλλ' Ἀγκυλίων ἐπὶ τῷ τὴν μητέρα διατιθέναι* (desideratur *κακῶς*, quod voluit Portus, aut tale quid)· *λείπει δὲ ἔτυψεν.* Quid inde sequitur? Illudit Aristophanes Cardopionem sine dubio aequalem aliquem, quod matri vim affecerit: nam sic locus explicandus, non ut Didymus fecit. Iam Didymus locum interpretatus frustra de Cardopione, de quo in aliis commentariis nihil inveniebat, quaesivit. Ubinam quaesivit? In comoediis, quas semper in his quaestionibus solas consultas esse patet e toto dicendi genere: *ζητητέος· οὐδαμοῦ κωμῳδεῖται,* utpote cum alii libri de his rebus omnino consuli non esset moris. Simile quid in schol. Av. 17 invenitur, ubi ad interpretandos versus:

κἀπέδοτο τὸν μὲν Θαρρελείδου τουτονὶ
κολοιὸν ὀβολοῦ

habes quarto omisso scholia tria: I. *Σύμμαχος· Ἀσωπόδωρον. καὶ γὰρ οὗτος ἐπὶ σμικρότητι ὑπὸ Τηλεκλείδου κεκωμῴδηται, καὶ ὁ κολοιὸς μικρὸς ὢν ἐκ τῶν πτερῶν τὴν σύστασιν ἔχει,* quae Symmachi verba non plane integra servata esse probat Suidas s. v. *Θαρρελείδης: Σύμμαχος· Ἀσωπόδωρος· Διδυμαχίας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἐπὶ σμικρότητι διεβέβλητο σώματος* et s. v. *Ἀσωπόδωρος: καὶ Διδυμαχίας, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ἐπὶ σμικρότητι διεβέβληντο,* quae a Bernhardyo corrupta habita et sic mutata sunt: *Θαρρελείδης· Σύμμαχος· Ἀσωπόδωρος. ὡς δὲ Δίδυμος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ,* quod falsum esse e scholio patet[16]); II. hic potest omitti, quia nihil novi affert; III. *οἱ μὲν*

---

[16]) Quamquam uno vitio inquinata sunt ea quae Suidas affert.

πλείους ὑπειλήφασιν υἱόν τινα Θ. βραχὺν καὶ παραπλήσιον κολοιῷ κωμῳδεῖσθαι. οὐκ ἔχομεν δὲ υἱὸν αὐτοῦ διὰ τῆς κωμῳδίας εἰπεῖν· μήποτε οὖν, φησί[17]*, κατὰ περίφρασιν εἴρηκε Θαρρελείδου κολοιόν, ἐν ἴσῳ τῷ Θαρρελείδης, ὅς ἐστι κολοιώδης· ἢ ὡς κολοιοὺς αὐτὸν πωλοῦντα διαβάλλει.* Quod scholium, ad eam quaestionem in qua versamur gravissimum, difficile est intellectu. Constant duo: et Schneiderum nimio cum artificio et vi id studuisse explicare et sanare, qui iam satis refutatus est ab Engero[18]) et ante *φησί* grammatici cuiusdam nomen excidisse, quem Didymum esse illo *μήποτε* docemur, sed cum illud *μήποτε οὖν, φησί, κτλ.* cohaereant cum antecedentibus: *οὐκ ἔχομεν δὲ υἱὸν αὐτοῦ διὰ τῆς κωμῳδίας εἰπεῖν*[19]) — haec enim causa est cur ad tam contortam explicationem refugerit — haec quoque Didymea sunt, quae cum sua ex parte cum antecedentibus coniungantur necesse sit, totum scholium fere ad verbum putabis e Didymi commentario esse transscriptum. Qui cum in veteribus commentariis cur *κολοιός* dictus sit filius Tharrhelidis — nam hoc, non quis filius esset, quaesiverunt ut docent verba *υἱόν τινα* — invenisset quamvis falso (cf. edit. Kockii) explicatum, ipse filium quis esset quaesivit operam perdens. Iam iterum quaero: unde tandem huius rei cognitionem studuit haurire? Iterum respondebis: e comoedia (*διὰ τῆς κωμῳδίας*). Hic unus fons, qui de talibus rebus semper consulebatur. Eandem quaestionem Symmachus sine dubio Didymi interpretatione offensus tractavit, cui contigit invenire Tharrhelidis filium in Teleclidis quadam fabula (cf. Meinekius II p. 376 = Kockius I p. 221). Nam equidem causam non video,

---

Nam quid sibi vult Didymachiae nomen? Quod cum omni analogia repugnans corruptum fortasse est ex *Διδύμαρχος*, quod invenitur C. I. A. I, 536 [*Δι*]*δύμαρχ*[*ος*]. Praeterea legitur *Διδύμιας* C. I. A. I, 435. 438.

[17]) Pro quo falso Dindorfium *φασί* scribi voluisse statim videbimus.

[18]) Cf. Schneiderus l. a. p. 71; Engerus l. a. p. 996. De scholio vide praeterea Schauenburgium l. a. p. 27, a quo hic illic dissentio.

[19]) Dicat quispiam prima verba (— *οὐκ ἔχομεν*) ad scholiastam recentiorem pertinere sua ex parte et Didymo et Symmacho nisum, qui et ipse propter corporis exiguitatem eum cum monedula comparatum esse putaverit, sed si res ita se haberet, omnino non intellegeretur, cur hic Didymo fidem haberet, cum Symmachus nominatim afferat filium (seu filios, Suid.) et cur diceret *υἱόν τινα.*

cur non credamus Symmacho Asopodorum et Didymarchum (cf. adn. 16) Tharrhelidis filios esse dicenti, quod verum esse negavit Clausenus l. a. pp. 35. 36, ipsum Symmachum ratus eos fecisse Tharrhelidis filios propterea quod ἐπὶ σμικρότητι κεκωμῴδηνται.

Iam cum viderimus unicum fontem harum de Aristophanis aequalibus alioquin obscuris notitiarum esse comoediam, cui quanta sit fides historica unusquisque intellegit, restat ut quaeramus, quibus grammaticis haec scholia tribuenda sint.

Et primum quidem veteriores grammaticos Alexandrinos de his personis egisse ne vestigium quidem in scholiis inest. Egerunt hic illic de hominibus, praecipue qui litteris excellerent, ut saepius Callistratus (cf. schol. Ran. 791, Plut. 178 l. 44. 385[20]), Aristarchus (schol. Av. Thesm. 31), Euphronius de Cinesia (cf. schol. Av. 1378. 1379), de Pamphilo (schol. Plut. 385), semel Eratosthenes de Execestida (schol. Av. 11, cf. Streckerus l. a. p. 141, 78, 102, 42), aut de iis, qui ex alia re gloriam ceperant, ut Callistratus de Dracontide schol. Vesp. 157, de Metone una cum Euphronio Av. 997, sed de iis poëtae aequalibus, qui nisi e comoediis cogniti non erant non quaesiverunt. Deinde autem duobus scholiis Vesp. 1178 et Av. 17 Didymum primum de his personis vidimus quamquam frustra egisse, eiusdem nomen legitur in schol. Av. 440 l. 26. 877; Ran. 13. 55. 965, eius vestigia reperiuntur in schol. Nub. 109. 1022; Vesp. 380; Av. 1295; Ran. 367; Plut. 550 (schol. II. III, cf. antea). Quid ergo probabilius est quam credere omnino Didymum primum fuisse, qui his rebus diligentissime operam navaverit? ut equidem putem ea scholia, quibus de Aristophanis aequalibus a poëta irrisis, sed ceteroquin obscuris, agatur, ad Didymi Chalcenteri commentarium esse referenda, qui a solis comicis hausit quae de his hominibus cognita habuit, praeter eum autem Symmachum, quem sua ex parte hic illic consuluisse comoedias patet ex schol. Av. 17. 997 l. 31 (cf. infra) Plut. 1011 l. 13, quam minimas partes in his quaestionibus egisse.

---

[20]) Cf. R. Schmidtius l. a. p. 327 adn. 53.

Caput III.

Iam ut ad historicos transeam, initium faciam ab artis historicae parente Herodoto quem consuluit

1) Schol. Equit. 91 l. 38—41 (cf. Suidas s. v. *εἰσηγήσαιντο* et paullo mendosius s. v. *οἶνον γάρ κτλ.*) — nam alterum l. 41. 42 ab eodem dependet commentario —: *Ἡρόδοτος δὲ τοὺς Πέρσας τοῦτον τὸν τρόπον βουλεύεσθαί φησιν· εἰ μὲν οὖν εἰσηγήσαιντό τι νήφοντες, βουλεύεσθαι περὶ τούτου ἐν μέθῃ καὶ κυροῦν, νήφοντες δὲ ἐπικυροῦν,* ad quae verba cf. Herod. I, 133: *μεθυσκόμενοι δὲ εἰώθασι βουλεύεσθαι τὰ σπουδαιέστατα τῶν πρηγμάτων. τὸ δ' ἂν ἅδῃ σφι βουλευομένοισι, τοῦτο τῇ ὑστεραίᾳ νήφουσι προτίθει ὁ στέγαρχος, ἐν τοῦ ἂν ἐόντες βουλεύονται· καὶ ἢν μὲν ἅδῃ καὶ νήφουσι, χρέωνται αὐτῷ, ἢν δὲ μὴ ἅδῃ, μετιεῖσι.*

2) Schol. I Equit. 963 l. 9—11: *Φαεινός· μολγὸν ἀντὶ τοῦ τυφλόν· Ἡρόδοτος ἱστορεῖ τοὺς Μόλγους τούτους ἐπάνω τῆς Σκυθίας εἶναι.* Alia scholia, quorum id quod l. 16 incipit e Didymi commentario haustum esse sua e parte Eratosthenem consulentis Hesychii congruentia probatur s. v. *μολγός*, hic possumus omittere. Sed hac potissimum Phaini sententia Schneiderus[1]) usus est, ut summam huius grammatici, quem fere omnis doctrinae expertem fuisse et paene nullas egisse partes putat in poëta interpretando, scientiae demonstraret paupertatem, cum contra omnem analogiam et veterum usum usurpatum sit vocabulum *μολγός*. Contra quem cum Dindorfius[2]) defendere quodammodo studeat grammaticum, ne is quidem quomodo ad hanc explicationem vocis certe cum analogia pugnantem pervenerit exponit. Ad quod aggredientibus hoc tenendum est arte inter se cohaere priorem sententiam *μολγὸν κτλ.* et Herodoti mentionem, ut haec iam ab ipso Phaino orta sit. Cui rei non obstat, quod apud Suidam s. v. *μολγός*, quamquam legitur Phaini interpretatio, deest Herodoti testimonium, cum et aliis locis idem fiat et in hoc ipso articulo, ut ita dicam, alteram quoque Hesiodi (l. 18) mentionem videamus omissam. Profertur autem Herodoti exemplum his verbis: *Ἡρόδοτος δὲ ἱστορεῖ*

---

[1]) l. a. p. 118.

[2]) in Addendis.

τούτους (*Θ τοὺς Μόλγους τούτους*) *ἐπάνω τῆς Σκυθίας εἶναι*, quibus verbis unusquisque mihi concedet patere Molgos intellegi homines sive populum. Iam si dicit grammaticus: hos autem Molgos supra Scythiam esse Herodotus auctor est, inde sequitur eum sumpsisse Molgum pro nomine proprio: „du wirst ein Molge werden"; quod cum interpretatus sit *ἀντὶ τοῦ τυφλόν*, hoc non ex analogia vocabuli factum est, sed sine dubio eo quod homines sive populum, qui Molgi nominabantur, hoc corporis vitio praeditos esse aut ab aliis affectos cognitum habuit.[3]) Quae si constant, non adeo miraberis quod tali vocis explicatione cum omni analogia repugnante usus sit grammaticus, qui pro virili parte studuit vocabulum interpretari, crucem veterum criticorum (cf. Polluc. X, 187; Lobeck., Aglaoph. II p. 966; Kock. in edit.). Restat unum ut cognoscamus, unde didicerit Phainus Molgos homines esse aut gentem caecam supra Scythiam habitantem. Ipse Herodotum indicat auctorem, sed neque apud hunc historicum neque apud ullum scriptorem aut poëtam graecum sive latinum hi Molgi nominantur[4]), ut aut Phainus ipse valde erraverit aut Herodoti nomen corruptum sit ex auctoris nomine qui ad nos non pervenit. Quam ob rem Dobreeus[5]) putavit grammaticum ad Hippemolgos transtulisse quae tradit Herodotus de Arimaspis. Sed ut difficile est credere Phainum et Molgos cum Hippemolgis et hos cum Arimaspis commutasse — nam ad scholiastam quendam hic error transferri non potest —, ita neque *τυφλοί* erant Arimaspi, sed coclites (cf. Herod. III, 116; IV, 13. 27) neque supra Scythiam habitabant, sed e parte orientali huius terrae (cf. Herod. IV, 23 coll. 24), ut haec via ad verum non adducat. Deinde Wesselingius et Schneiderus[6]) ad alium Herodoti locum putaverunt spectare grammaticum. Etenim cum Herodotus IV, 1. 2 narret Scythas cum in Mediam

---

[3]) Non assentiemur igitur Schneidero, qui l. a. 118 quamvis dubitanter pro *τούτους* proposuit *τοιούτους*.

[4]) Molgios cognoscit Diodorus I, 37 in Aegypto habitantes: *τῶν δὲ Τρωγλοδυτῶν οἱ μεταναστάντες ἐκ τῶν ἄνω τόπων διὰ καῦμα, προσαγορευόμενοι δὲ Μόλγιοι, λέγουσι κτλ.*

[5]) Cf. adversaria ed. J. Scholefield 1883, II p. 183.

[6]) Ille ad Herod. IV, 27; hic l. a., quamquam in adnotatione ad Dobreei magis vergit sententiam.

ingressi reverterentur filiorum *τῶν δούλων*, qui virorum absentium uxores amplexi essent, exercitum contra se profectum invenisse, servos autem ab iis solere caecari[7]), ad hanc rem ostendisse eum putant homines docti modo nominati. Sed ne hoc quidem placet, cum omnino non intellegatur, unde terrarum hauserit hos Molgos vocatos esse et supra Scythiam habitasse. Iam dicam quid equidem sentiam, quamquam vereor, ut multis persuadeam. Mordaciter enim tenendum Phainum a Molgis demum, quorum sedes ubi sint, certo scit, explicationem derivasse; iam cum unicuique, qui Herodoti Scythicarum regionum descriptionem perleget, tot et tanta miracula et, ut ita dicam, monstra populorum occurrant, causa non est, cur non credamus veteres putasse hic habitare populum Molgorum nomine ornatum, quem auctor aliquis aut omnino caecum aut ab aliis caecatum esse narravit. Quae si recte disputata sunt, Herodoti nomen esse corruptum elucet, id quod dubitanter iam indicare videtur Steinius l. a. Pro quo cum quaeris, quid sit restituendum, equidem accepto errore persaepe in scholiis invento proponam *Ἡσίοδος*, quem et in aliis carminibus, quae ei adscripta sunt, et potissimum in mulierum catalogo et eoeis, cum de origine aut itineribus deorum et heroum loqueretur, permulta exposuisse de terris reconditis e reliquiis elucet. Quod autem *ἱστορεῖ* dicit, non offendit, cum idem de Aristophane poëta dictum videamus in schol. Vesp. 1191.

3) Schol. Nub. 304, ubi l. 19. 20 verba puto esse corrupta. Habes enim hunc sententiarum ordinem: „bene poëta Nubes facit primum de Cerere et Proserpina canentes (cf. v. 301 sqq.). Cum quibus habent aliquid propinquitatis. Ut enim earum est fructus procreare, ita apud Nubes stat imbres proferre, sine quibus fructus crescere nequeunt“. Iam pergitur: *εἴ γε καὶ τὸν Ἴακχον* (*αὐτόν* add. R) *ἐχόρευσαν ταῖς θεαῖς, ὡς Ἡρόδοτος κτλ.*, quae verba sensu cassa sunt. Apertum est dicere velle grammaticum: deinde iam ad Bacchum (v. 311) celebrandum se convertit Nubium chorus, addito Herodoti exemplo, qui et ipse cum deabus Eleusiniis coniungit Bacchum. Quam ob rem

[7]) Non meum est de hac re agere; cf. Steinius in ed. et Neumannus, Die Hellenen im Skythenlande I p. 281. 282, qui Herodoti errori miram hanc rem tribui vult.

puto scribendum esse: εἶτα καὶ τὸν Ἴακχον ἐχόρευσαν (i. e. Nubes B. choro celebrant) πρὸς (praeter) ταῖς θεαῖς. Sequitur miraculi illius ante pugnam Salaminiam facti narratio, quam ut ex Herodoti VIII, 65 haustam esse scholiastes ipse indicat, ita non paucis rebus ab hac narratione differre videmus, quamquam ea, quae diversa sunt, scholiastae sive veteri grammatico debentur, non accurate quae legerat in memoria tenenti. Ut enim apud historicum pridie ante pugnam res evenit, ita neque in conspectu exercituum, ut apud scholiastam (μελλόντων γὰρ λοιπὸν[8]) τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων εἰς χεῖρας ἥξειν et πάσῃ τῇ στρατιᾷ κατάδηλον γενέσθαι) miraculum evenit, et iam priusquam in nubem contraheretur pulvis, vox audita est; et omnino consilium totius narrationis paullum mutatum est; sed nihilominus ab Herodoto ortam esse scientiam et ipse scholiastes indicat et similitudine quadam verborum probatur, ut κονιορτὸν ἀπὸ τῆς Ἐλευσῖνος αἰρόμενον: cf. Herod. κονιορτὸν χωρέοντα ἀπὸ Ἐλευσῖνος; μυστικὸς ὁ λόγος: cf. Herod. τὴν φωνὴν εἶναι τὸν μυστικὸν ἴακχον.[9])

4) Schol. Nub. 397, quorum alterum l. 41 sqq. recentius esse eo probatur, quod abest et a RV et a Suida[10]) s. v. βεκκεσέληνε. Res ipsa, quae magis genuine narratur in vetere scholio I cod. V, in altero recentiore iam Byzantini cuiusdam prodit ingenium suo arbitrio nonnulla mutantis, res ipsa, dico, hausta est ex Herodoti II, 2, quacum narratione hic illic ad verbum congruit scholium, ut schol. l. 21 sqq.: Ψαμμήτιχος Αἰγύπτου βασιλεύσας ἠθέλησεν ἐπιγνῶναι τίνας πάντων ἀνθρώπων πρεσβύτατοι καὶ πρῶτοι γένοιντο· ὡς δὲ πάντα πολυπραγμονῶν οὐχ οἷός τε ἦν ἀνευρεῖν τὸ ἀκριβὲς διὰ τὸ πολλοὺς

---

[8]) Ceterum mentione dignum est hoc λοιπόν = ἤδη, quod ut saepius a solo Polybio usurpatur, ita in scholiis ter legitur, praeter hunc locum in schol. Didymeo Equit. 814 l. 24 et Pac. 435 l. 47.

[9]) Ceterum quod in scholio legitur Δήμητραν, eiusmodi accusativi, quibus adde γυναῖκαν, θυγατέραν, quales in titulis leguntur primum C. I. Gr. 2088 in inscriptione Traiano non vetustiore, altero fere et exeunte primo p. Chr. n. saeculo in usum pervenerunt. Sed ad enucleandum scholii tempus haec res nihil affert, quia a librariis verae et genuinae formae persaepe mutatae sunt; cf. inscriptio hymn. Hom. in Cererem V et XII, Callimachi in eandem VI.

[10]) Cf. Zacherus l. a. p. 650 sqq. 692.

περὶ τούτου φιλονεικεῖν μηχανᾶταί τι τοιοῦτον; cf. Herod.: ἐπειδὴ δὲ Ψαμμήτιχος βασιλεύσας ἠθέλησε εἰδέναι οἵτινες γενοίατο πρῶτοι ... Ψαμμήτιχος δὲ ὡς οὐκ ἐδύνατο πυνθανόμενος πόρον οὐδένα τούτου ἀνευρεῖν ... ἐπιτεχνᾶται τοιόνδε. Sic cetera quoque ad verbum fere transscripta sunt, ut satis habeam ea afferre, quibus inter se discedunt scholium et historicus. Primum ea quae scholiastes statim inseruit sermonis ordini l. 29: οἱ δὲ ὡς τροφοὺς παρέστησε τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐκταμὼν ὥστε τῆς φωνῆς αὐτῶν μὴ ἀκούειν τὰ παίδια, Herodotus in fine demum addidit l. 21 ut Graecorum opinionem: Ἕλληνες δὲ λέγουσι ἄλλα τε μάταια πολλὰ καὶ ὡς γυναικῶν τὰς γλώσσας ὁ Ψαμμήτιχος ἐκταμὼν τὴν δίαιταν οὕτω ἐποιήσατο τῶν παίδων ταυτῇσι τῇσι γυναιξί.[11]) Deinde in schol. (cf. Suid.) legimus: ἀπαλλαγέντα τῶν ἀσήμων κνυζημάτων, apud Herodotum in R ἀπηλαχθέντων (α supra η), in aliis libris ἀπαλλαχθέντων τ. ἀ. κ., C ἀπαλλαγέντων. Iam utrum rectius, dubitari non potest. Nam ut ἀπαλλαγέντα τῶν ἀσήμων κνυζημάτων merae mutationi scholiastae debetur, ita bene fecit Steinius, quod contra codicis C et scholii auctoritatem ἀπαλλαχθέντων in textum recepit. Deinde apud Herodotum et in lexico Vindobonensi[12]) et schol. Apoll. Rhod. IV, 262 διετής legitur apud Didymum, cui scholium deberi p. 231 vidimus, τριετής quod e neglegentia grammatici ortum esse sive, cum idem in altero scholio legatur, librarii cuiusdam non nimis recentis, vel inde apparet, quod primas voces distinctas emittere solent

---

[11]) Idem narrat Quintilianus X, 1 § 10: „omnem enim sermonem auribus primum accipimus. propter quod infantes a mutis nutricibus iussu regum in solitudine educati etiamsi verba quaedam emisisse traduntur, tamen loquendi facultate caruerunt". Liceat mihi hic errorem vituperare in omnibus editionibus, quoad vidi, exstantem. Spaldingius enim, Frotscherus, Bonnellius, novissimus Kruegerus patris editionem curans hoc „mutis nutricibus" dictum putant de capellis ut bestiis mutis, et ita dici posse hic ille uberius studuit probare. Quod falsum est. Nam ut a Quintiliani usu loquendi, praecipue hoc loco, plane abhorret haec dicendi ratio poëtica, ita iam videmus omnino non necesse esse credere eum haec verba tali significatione accepisse: id secutus est, quod sibi magis placebat: a nutricibus lingua privatis altos esse infantes.

[12]) Edidit Nauckius, Petropoli 1867: p. 52.

pueri duorum annorum, immo saepe vel minoris aetatis, cum trium annorum liberi saepe iam continentia verba emittant. Denique *βέκος* quoque solum rectum est.

5) Schol. Nub. 1130 l. 34—37 (cf. Suidas s. v. *βουλήσεται*), nam alterum scholium ex eodem commentario haustum est, sed ita haustum, ut posteriora eius verba melius servata sint quam in priore. Ad nos pertinent l. 36 sqq.: *ἢ βουλήσεται πορρωτάτω εἶναι, ὅπου αὐτὸν οὐ βλάψει ὁ ὑετός. ἐπεὶ ἐν Αἰγύπτῳ δοκεῖ μὴ ὕειν ὥς φησιν Ἡρόδοτος· ὕσθησαν γὰρ τότε αἱ Θῆβαι οὐδαμὰ* (Suidas, *οὐθαμά* V) *πρότερον ὑσθεῖσαι*, cf. Herod. III, 10 l. 2 sqq.: *ὕσθησαν γὰρ Θῆβαι αἱ Αἰγύπτιαι οὔτε πρότερον οὐδαμὰ ὑσθεῖσαι οὔτε κτλ.*

6) Schol. Vesp. 502, quicum coniungendum schol. Lys. 619 l. 21—26 (cf. Suid. *ὄζειν*). Iam ad Vesp. versum duo habes scholia, quorum, cum ambo ex eodem commentario nata sint, alterum uberius est: . . *εἰκότως δὲ τεσσάρων ὄντων κατ' ἐνίους τῶν Πεισιστρατιδῶν τὸν Ἱππίαν παρέλαβεν. πρεσβύτατος γὰρ ἦν αὐτὸς* (scr. *οὗτος*) *καὶ τὴν τυραννίδα εἶχε, καθὰ καὶ Θουκυδίδης φησί. δοκεῖ δὲ ἡ τυραννὶς καταστῆναι ὥς φησὶν Ἐρατοσθένης ἐπὶ ἔτη ν', τοῦ ἀκριβοῦς διαμαρτάνων, Ἀριστοφάνους μὲν τεσσαράκοντα καὶ ἓν φήσαντος, Ἡροδότου δὲ ἓξ καὶ τριάκοντα.* — Deinde schol. Lys. 619: *τεσσάρων ὄντων τῶν Πεισιστρατιδῶν εἰκότως τοῦ Ἱππίου μόνου ἐμνημόνευσεν. πρεσβύτατος γὰρ ἦν οὗτος τῶν ἄλλων καὶ τὴν τυραννίδα ὑπέθετο καθάπερ Θουκυδίδης φησί. κατέσχε δὲ ἡ τυραννὶς ἐπὶ ἔτη γ', οἱ δὲ δ', Ἡρόδοτος δὲ ς'.* De re cf. Busolt, Griech. Gesch. I p. 551 adn. 3; Unger, Jahrbb. f. Phil. CXXVII p. 383 sqq.; Toepffer, Quaestt. Pisistr., Dorpat 1886. Consuluit de Hippiae aetate Thuc. VI, 54, ubi auctor diserte de hac re loquitur. Iam unde quattuor filios Pisistrato fuisse hausit?, cum idem Thucydides VI, 55 diserte tres numeret: Hippiam, Hipparchum, Thessalum. Quibus cum Herodotus, quo et ipso postea utitur grammaticus, VI, 94 nominatim addat Hegesistratum nothum, Sigei tyrannum, hos complexum ad numerum quem exposuit puto eum pervenisse. Iam quod ad regni tempus attinet praeter Eratosthenem[13]) et Herodotum (cf. V, 65: *ἄρξαν-*

[13]) De quo cf. Muellerus, Ed. Herodot. Didot. Parisiis 1849. Ap-

loco confirmari putaverint homines docti. Ad quem numerum Clintonus (l. a. p. 202) ita putavit pervenisse oratorem, ut de toto numero annorum (51) detraheret eos annos, quos cum iterum expulsus esset in exilio degeret Pisistratus (11), eodemque modo scholiastae fontem, Aristophanem Byzantium, ut ille putavit, cum de 51 detraheret annos completos decem. Comprobavit hanc rationem Toepfferus (l. a. 134. 135), et ipse, cum primum exulante Pisistrato tantum afuisset, ut controversiae civiles quiescerent, ut Megacles princeps Alcmaeonidarum non dubitaret pristinum Athenas revocare adversarium, alterius exilii decem annos deductos esse ratus a Pisistrati tyrannide. Sed sine dubio non recte interpretati sunt auctorem. Et primum quidem plane cum Toepffero (l. a. p. 126) consentio Isocratis narrationi non nimium momentum tribui debere dicenti: non sunt historici oratores neque id agunt — id quod praecipue ad graecos oratores spectat —, ut stricte et accurate rem exponant, ut sine dubio erraverit quodammodo Ungerus (l. a. p. 384) verba rhetoris nimis premens. Sed vehementius erravit Toepfferus. Qui cum vituperet Ungerum, quod pro certo habuerit Isocratem *στάσεως* illius finem ad 511/10 (Hippiam expulsum[17]) rettulisse, cum ipse putet nusquam dictum esse, haec discordia quando exitum habuisset, postrema Isocratis verba videtur neglexisse, quibus dicitur discordias mansisse, dum Alcibiades et Clisthenes tyrannos expulissent. Deinde autem cum ipse doceat tyrannum cum alterum Athenas intraret a Megacle esse vocatum (cf. Herod. I, 61), quomodo hoc tempore discordiam fuisse inter hos viros Isocrates dicere possit, equidem non video, immo, quamquam in singulis rebus non nimis premendus est auctor, initium *τῆς στάσεως* inde ab eo tempore videtur fecisse, quo ab ipso Megacle modo revocatus Pisistratus iterum eiectus est, id quod bene indicavit Ungerus l. a. A quo anno, quem esse circiter 550 homines docti fere consentiunt, usque ad expulsos tyrannos revera sunt fere quadraginta. Quod autem iam ante hanc rem discordiam fuisse narrat Herodotus I, 59, non obstat, cum auxilium quod tyranno ferebant Alcmaeonidae et ea quae sequebatur

[17]) Nam hoc anno expulsus est tyrannus, non quod putavit Petersenus, Quaest. de histor. gentium Attic., Kiel 1880, p. 117. 118, demum 509; cf. Busolt. l. a. et quae postea de hac re dicam.

expulsio res fuerint graviores et a quibus bene potuerit incipi ἡ στάσις, aliis illis annis neglectis. In universum igitur Ungerum puto rectum vidisse, ut non necesse sit Toepfferum artificiosius agentem uberioribus refutari. Quibus rebus expositis iam vides satis singularem esse hunc calculum et non tam ad tyrannidis tempus spectantem quam ad Alcmaeonidarum et Pisistratidarum simultates, de qua re sola locutus est Isocrates. An hunc calculum Aristoteli tribues quot annos regnassent Pisistratidae quaerenti? Et ei quidem, qui in politicis eos triginta tres annos imperium tenuisse dixit? Quod fieri posse equidem utique nego, ut numerum quoque corruptum esse iam appareat. Sed, ut iam in Aristotelis nomine quiescamus, facilior patet modus ad locum sanandum, quam quem proposuit Nauckius λε′ scribens. Etenim cum Aristoteles in Politicis ipse dicat Pisistratum principatum habuisse annos 33, exulasse 17, filios regnasse annos 18, hic — numerum ipsum iam indicavit Meursius — puto esse scribendum pro μα′ να′ (= 18 + 33), quem calculum in republica Atheniensium secutus est philosophus. Quem numerum plane aliter se habere atque alium illum 41 vides. Scholium ipsum igitur novum solum Eratosthenis numerum exhibet: alii iam aliunde cogniti sunt. Sed ut ad schol. Lys. 619 accedamus, numeris his expositis Clintonus (l. a.) et Ungerus (l. a. 386) propriam vim tribuerunt et eos ad historiam construendam usurpaverunt, cum Dindorfius, Bernhardyus (Eratosth. p. 217), Toepfferus (l. a. p. 130 adn. 1) eos foede corruptos rati secundum schol. Vesp. corrigi malint, ν′ pro γ′, μα′ (Bernh. μ′) pro δ′, λς′ pro ς′ scribentes. Et primum quidem permirum esset, quod initium huius scholii e verbo transscriptum esset e schol. Vesp. 502, in fine nova adderentur. Deinde fac his verbis ostendi ad unius Hippiae tyrannidem fratre mortuo, ne tum quidem recte se habent, cum Herodotus V, 55 dicat: *μετὰ ταῦτα* (mortem Hipparchi) *ἐτυραννεύοντο Ἀθηναῖοι ἐπ᾽ ἔτεα τέσσαρα οὐδὲν ἧσσον ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἢ πρὸ τοῦ*, Thucydides VI, 59 *τυραννεύσας ἔτη τρία Ἱππίας καὶ παυσθεὶς ἐν τῷ τετάρτῳ*, sex autem annos solum Hippiam principatum obtinuisse nemo auctor sit.[18]) Itaque cum, quidquid statuis,

[18]) Nam ut magnis panathenaeis (i. e. hecatombaeone) 514/13 occisum esse Hipparchum docent Herod. V, 56, Thuc. VI, 56, ita 510 Hippiam expulsum esse iidem probant (Herod. V, 55, Thuc. VI, 59).

corrupta sint verba, equidem cum iis consentio, qui ea nihil esse putant nisi iteratum schol. Vesp. 502, ut ν' putem scribendum esse pro γ', να'[19]) pro δ', λϛ' pro ϛ'.

7) Schol. Vesp. 1122, ubi ad nos pertinent ea, quae in fine leguntur, a codice R quoque exhibita: *μήποτε ὁ διαφθείρας τὸν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ στόλον τῷ βαρβάρῳ* (scr. *τῶν βαρβάρων*)· sc. ὁ *βορέας. καλῶς δὲ τὸ ἐπεστρατεύσατο· πολὺς γὰρ ἐλθὼν* (scr. *ἐπελθὼν* ut V) *κατέδυσεν* (sic V pro *κατέλυσεν* cod. R) *αὐτῶν τὰ σκάφη,* quod scholium in aliis codicibus similiter exhibitum olim ad lemma *βορέας* adscriptum esse per se constat. Rem ex Herod. VII, 188. 189 hausit Didymus (cf. antea), sed ita ut ea quae Herodotus evenisse dicit cum Artemisium veherentur Graeci, ad ipsum proelium transferret.

8) Schol. Pac. 410, ubi R sola habet haec: *οἱ βάρβαροι τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην τιμῶσιν ὡς Ἡρόδοτος ἱστορεῖ,* alii codices, inter quos est V, addunt: *ἐπιεικῶς δὲ οἱ βάρβαροι τόν τε ἥλιον καὶ τὴν σελήνην θεῶν μᾶλλον πάντων σέβουσι. διὰ τοῦτο καὶ τὴν Δῆλον καὶ τὴν Ἔφεσον οὐ διελυμήναντο. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος Ἀπόλλων ἐνενόμιστο, ἡ δὲ Ἄρτεμις σελήνη* (V falso addit *ἐνόμιστο*). Mire res comparata est. Nam quid sibi vult illud *ἐπιεικῶς* i. e. apte? Quod, nisi poëtae sententiam bene et recte se habere probari volunt, addere non solent grammatici (cf. *εἰκότως*, quod idem valet, in schol.

Ad eundem annum pervenimus Thuc. VI, 59 adiuti, cum proelium apud Marathona evenisse archonte Phaenippo (M. Par. 48; Plut. Arist. 5) contra Ungerum bene probaverit Toepfferus l. a. 136. Cum hac ratione congruit Aristoteles 51 annos tyrannos regnasse dicens. Etenim cum Pisistratus archonte Comia (M. Par. 56, Plut. Sol. 32) tyrannidem accepisset, a qua ratione non est cur cum Toepffero l. a. p. 141 Eusebium secuto discedamus 561/60 initium tribuente, cumque 33+18 = 51 annos regnasse tyrannos exponat philosophus, ad 510 perveniemus, si modo ponimus eum annum, quo et Pisistratus obiit et filii successerunt, bis in rationem ductum esse. Ita enim facillime scrupulus removetur, qui pupugit Petersenum l. a. 117 adn. 1, ut ad 509 perveniret, qua re commotus est, ut magna panathenaea non tertio sed quarto anno ol. LXXXI tribueret et Hippiam 518 mortuum esse crederet. Ceterum cf. Busoltius I p. 551 adn. 3, qui de pugnae Marathoniae tempore sibi non constat, cf. II, 83 adn. 2.

[19]) Hoc scholio quodammodo sententia mea corroboratur, cum facilius *N* ex *Δ* potuerit corrumpi quam *M*.

Equit. 356, Nub. 549, Vesp. 502 schol. II); quod hic omnino aptum non est. Praeterea verba *ἐπιεικῶς — σέβουσι* eandem sententiam exhibent, quam antecedentia *οἱ βάρβαροι — ἱστορεῖ,* ut equidem putem veteris scholii formam esse hanc: *οἱ βάρβαροι — ἱστορεῖ. διὰ τοῦτο καὶ — σελήνη,* inter quae illud, quod restat: *ἐπιεικῶς δὲ — σέβουσι,* quod recentiori cuidam scholiastae originem debet, inepte immissum est. Hausta est res ex Herodoti I, 131 l. 15: *θύουσι δὲ ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ κτλ.,* quicum coniungendum est VI, 97, ubi Datidem legimus Delo insulae, quia ibi nati essent duo dii, pepercisse. Quod autem de Epheso narrat, originem videtur debere aut falsae interpretationi verborum *ἐν τῇ χώρῃ οἱ δύο θεοὶ ἐγένοντο* (VI, 97) aut Herod. I, 26, ubi Ephesios urbem, cum a Croeso obsideretur, audimus dedicavisse Dianae a templo usque ad murum fune extento.

8) Schol. Lys. 675: *Ἀρτεμισία Λυγδάμιδος θυγάτηρ τὸ γένος Ἐφεσία, ἥτις συνεμάχησε Ξέρξῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἱκανῶς ἠνδραγάθησεν,* quae sine dubio, quamquam patria Artemisiae commutata est, hausta sunt ex Herodoti VII, 99: *Ἀρτεμισίης δὲ τῆς μάλιστα θῶυμα ποιεῦμαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στρατευσαμένης γυναικός . . . οὔνομα μὲν δὴ ἦν αὐτῇ Ἀρτεμισίη, θυγατὴρ δὲ Λυγδάμιος, γένος δὲ ἐξ Ἁλικαρνάσσου τὰ πρὸς πατρός.*

Sed iam alia quaedam exstant, quae, quamquam neque nomen afferatur et verba paullo diversa sunt, eidem Herodoto tribui possunt. Sunt:

10) Schol. Ach. 84 l. 29 sqq.: *Δάτιδος γοῦν καὶ Ἀρταφέρνους τῶν στρατηγῶν τοῦ Περσῶν βασιλέως εἰς Μαραθῶνα ἐμβεβληκότων περιέμενον τὴν πανσέληνον ἐπὶ τῷ τότε ἐξελθεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον. πρὶν οὖν ἐκείνους παραγενέσθαι, καθώρθωσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὸν πόλεμον.* Cf. Herod. VI, 106. 107: *ἀδύνατα δέ σφι* (Lacedaemoniis) *ἦν τὸ παραυτίκα ποιέειν τοιαῦτα* (auxilium ferre Atheniensibus) *οὐ βουλομένοισι λύειν τὸν νόμον. ἦν γὰρ ἱσταμένου τοῦ μηνὸς εἰνάτῃ, εἰνάτῃ δὲ οὐκ ἐξελεύσεσθαι ἔφασαν μὴ οὐ πλήρους ἐόντος τοῦ κύκλου· οὗτοι μὲν οὖν τὴν πανσέληνον ἔμεινον.* De re ipsa inter se differunt sententiae hominum doctorum; cf. Boeckhius, Kleine Schriften IV p. 85; Curtius II^5 p. 26; Dunckerus

VII p. 122 adn.; Busoltius II p. 69 adn. 2. Sed hic maioris momenti est, ut scriptor utrum ad hunc solum mensem voluerit hunc morem transferri an ad omnes quaeramus, quod cum Herodotus in dubio reliquerit, historici qui sequebantur ut ipsis placuit intellexerunt. Etenim Ephorum, quem aliquis dicat a grammatico esse consultum, cum alium hisce de rebus praeter hos duos adhibitum non esse videamus, inspectum non esse patet ex Justini II, 9, 8. 9, Trogi epitomatoris, qui, cum eum has res ab Ephoro petiisse ex eius cum Diodoro aliisque similitudine probaverit Volquardsenus[20]), habet haec: „Igitur Athenienses audito Darei adventu auxilium a Lacedaemoniis, socia civitate, petiverunt, quos ubi viderunt quadridui teneri religione etc.“ Accedit quod verba ipsa Herodoti congruunt cum scholiasta, qui eandem in se admisit neglegentiam, quam Plutarchus de mal. Herod. cap. 26, 861 F. 62 A. et Pausanias I, 28, 7, ut generaliter loqui putarent auctorem de omnibus mensibus.

11) Equit. schol. II 449 l. 54 sqq.: *Πεισιστράτου γυνὴ γέγονεν ἡ Μυρρίνη Ἱππίου καὶ Ἱππάρχου μήτηρ· Βυρσίνην οὖν εἶπεν ἀντὶ τοῦ Μυρρίνην ὡς βυρσοπώλην πάλιν κωμῳδῶν τὸν Κλέωνα. ταύτην ὁ Πεισίστρατος ὅποτε κατήγαγεν εἰς Ἀθήνας ἐφ᾽ ἅρματος ἔφασκεν Ἀθηναίαν εἶναι βουλόμενος τυραννεῖν,* quod cum a Didymo ortum non esse probetur Hesychii glossa, sine dubio e Chalcenteri lexico comico hausta *Βυρσίνης· Μυρρίνης· ἦν δὲ αὕτη γυνὴ Ἱππίου τοῦ τυράννου· ἐν τοῖς ἱππεῦσι,* simul videmus Didymum operam navavisse huic loco interpretando, sed non ad nos pervenisse eius adnotationem. Scholiastes autem, cuius sententia nobis servata est, duplici modo erravit, primum quod Myrrhinen vocavit Hippiae matrem, cum esset eius uxor (cf. Thuc. VI, 55, 1), deinde quod ab ea in urbem reductum esse putavit tyrannum, quod ad Phyen spectare docet Herodot. I, 60. Sed hic error natus est e neglegentia; cum Herodoti mentionem in memoria retineret, nominibus deceptus est. Sed quomodo alterum vitium explicatur? An eundem in modum? Quod mihi non videtur. Neque enim eum nomen huius feminae in memoria tenuisse puto; si autem Thucydidem inspexit, errare non potuit. Immo ita mihi error videtur

20) Cf. Untersuch. üb. d. Quellen etc. p. 1—71.

ortus esse, ut scholiastes in vetere aliquo commentario sive Didymi sive Symmachi ab illo dependentis invenerit tale quid: *Βυρσίνης· ἀντὶ τοῦ Μυρρίνης· ὡς κωμῳδῶν* etc., quod cum e Thucydidis loco haustum esset, omissum erat eam uxorem fuisse Hippiae. Iam poëtae verbis *τῶν Βυρσίνης τῆς Ἱππίου* prave intellectis propinquitatem ipse finxit et falso finxit.[21])

12) Schol. Nub. 64 l. 97 sqq. Habes hic duo scholia: I l. 47—6, II l. 6—13, quorum prius in duas partes divisum est, quarum altera ad Xanthippum pertinet l. 47—52, altera ad Calliam et Hipponicum l. 52—l. 6, quod dubitanter iam protulit Dindorfius. De Xanthippo autem — nam de hoc solo agetur in hoc capite — in vetere commentario, cuius verba non integra hic servata sunt, exstitisse videntur haec: *ὁ Ξάνθιππος Περικλέους ἦν πατήρ, ὃς ἦν τοῦ τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν γένους· ἐσεμνύνετο δὲ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μέγα* (ab hoc verbo initium faciunt RV) *φρονοῦσα πάντως ἐπὶ τῷ προγόνῳ Μεγακλεῖ* (ea quae ed. Aldin. exhibet *ἐσ. δὲ τὸ γύναιον θείῳ Μεγ.* falsa sunt et Byzantina) *τῷ νικήσαντι τρὶς Ὀλύμπια καὶ δι' ἱπποτροφίαν κατελθόντι ἐκ τῆς φυγῆς. ἐδίωξε γὰρ αὐτὸν ὁ Πεισίστρατος, ὃν καὶ μετεπέμψατο παραχωρήσαντα αὐτῷ τὸ τῆς νίκης κήρυγμα.* Quae narratio, de qua tacet Petersenus, l. a. p. 91, priore ex parte hausta est ex Herod. VI, 131: *ἐκ δὲ Ἱπποκράτεος (γίνεται) Μεγακλῆς τε ἄλλος καὶ Ἀγαρίστη ἄλλη . . . ἣ συνοικήσασα τε Ξανθίππῳ τῷ Ἀρίφρονος . . . τίκτει Περικλέα Μεγακλεῖ.* Revera hunc esse fontem eo magis elucet, quia si ab Herodoto scholiastam dependere vidimus, iam patet quomodo fieri potuerit, ut alia illa *τῷ νικήσαντι — κήρυγμα* accederent. Quae ad Megaclem omnino non pertinere, sed ad Cimonem priorem, Stesagorae filium (cf. Petersenus l. a. 25), probat idem Herodotus, cui haec quoque originem debent, V 103: *Μιλτιάδης τοῦ τὸν πατέρα Κίμωνα τοῦ Στησαγόρεω κατέλαβε φυγεῖν ἐξ Ἀθηνέων Πεισίστρατον τὸν Ἱπποκράτεος. καὶ αὐτῷ φεύγοντι Ὀλυμπιάδα ἀνελέσθαι τεθρίππῳ συνέβη, καὶ ταύτην μὲν τὴν νίκην ἀνελόμενον μὲν τὠυτὸ ἐξενείκασθαι τῷ ὁμομητρίῳ ἀδελφεῷ Μιλτιάδῃ. μετὰ δὲ τῇ ὑστέρῃ*

[21]) Aliqua ex parte igitur recte dicit Petersenus l. a. p. 111 adn. 3 distortionem inde ortam esse, quod scholiastes eius ipsius quem commentaretur verba prave intellegeret.

Ὀλυμπιάδι τῇσι αὐτῇσι ἵπποισι νικῶν παραδιδοῖ Πεισιστράτῳ ἀνακηρυχθῆναι, καὶ τὴν νίκην παρεὶς τούτῳ κατῆλθε ἐπὶ τὰ ἑωυτοῦ ὑπόσπονδος. καί μιν ἀνελόμενον τῇσι αὐτῇσι ἵπποισι ἄλλην Ὀλυμπιάδα κτλ. Iam cum et Pisistratus et Megacles filii essent hominum, quibus idem nomen Hippocratis erat, cumque scholiastes neglegeret Pisistrati nomen, quod apud Herodotum ante *τὸν Ἱπποκράτεος* exstat, prave omnia de Megacle dicta esse putavit.

13) Schol. Vesp. 355: *ὅτι Νάξος ἑάλω· τὴν Νάξον ἐπετετήρηκε πρὸς τὸν γέροντα· ἑάλω γὰρ ἐπὶ Πεισιστράτου κτλ. ἔστι δὲ μία τῶν Κυκλάδων νῆσος* (i. e. die Erwähnung von Naxos hat er auf den Greis abgepasst etc.), unde elucet, cum Pisistratus plus quam centum annis ante Vespas doctas viveret, scholiastam aut non stricte scivisse, quo tempore Athenis tyrannis esset, aut temporum rationem non nimis curasse. Hausit rem ex Herod. I, 64: *οὕτω δὴ Πεισίστρατος τὸ τρίτον σχὼν Ἀθήνας . . . καταστήσας εἰς Νάξον (καὶ γὰρ ταύτην ὁ Πεισίστρατος κατεστρέψατο πολέμῳ καὶ ἐπέτρεψε Λυγδάμι).* Ceterum non hanc sed alteram Naxi insulae captionem indicat poëta, quam breviter commemorat Thuc. I, 98, 4. Quae quo anno acciderit inter se dissentiunt homines docti, cum Kruegerus eam anno 473, Ungerus 468, Dunckerus 465, Curtius et Busoltius 467 tribuant.[22])

14) Denique schol. Vesp. 1084 l. 38—42 ad Herodotum potest referri, qui, nisi quod pro Leonida Dienecae nomen rectius positum est, fere congruit cum scholiasta exhibens haec, VII 226:

---

[22]) Cf. Kruegerus, Hist.-philol. Stud. 1837 p. 46; Ungerus, Philol. XLI p. 98; Dunckerus l. a. N. F. I p. 168 adn.; Curtius l. a. III[5] append. p. 82; Busoltius l. a. II p. 401 adn. 1. Ceterum temperare mihi non possum, quin suspicionis mentionem faciam, quae priusquam Herodoti loci memineram mihi orta est. Etenim cum primo aspectu scholiastes — et vidimus scholia historica ad Didymum pleraque recedere bonos fontes adhibentem — accuratam videatur temporis cognitionem habere (*ἐπετητέρηκε κτλ.*), putabam pro *Πεισιστράτου* vitio, quod similiter identidem in scholiis invenitur (cf. 'Chares' pro 'Laches', 'Aristophanes' pro 'Aristoteles', alia), hic quoque commisso scribendum esse *Λυσιστράτου*, ad cuius praeturam (ol. 78, 2, 467/66; cf. Clinton. F. H. II p. 38) rem transtulerunt Curtius, Busoltius, et scientiam ipsam e Philochori Atthide (cf. paullo infra) ortam esse.

Διηνέκεα πυθόμενον πρός τευ τῶν Τρηχινίων ὡς, ἐπεὰν οἱ βάρβαροι ἀπιέωσι τὰ τοξεύματα, τὸν ἥλιον ὑπὸ τοῦ πλήθεος τῶν ὀιστῶν ἀποκρύπτωσι . . . τὸν δὲ εἰπεῖν . . . ὡς πάντα σφι ἀγαθὰ ὁ Τρηχίνιος ξεῖνος ἀγγέλλοι, εἰ ἀποκρυπτόντων τῶν Μήδων τὸν ἥλιον ὑπὸ σκίῃ ἔσοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ μάχη καὶ οὐκ ἐν ἡλίῳ, quae a scholiasta esse usurpata praecipue patet ex iis quae respondentur, quae usque ad particulam εἰ, ad scholiastae sermonem minus aptam, transscripta sunt. Ceterum idem exstat apud Pseudo-Plutarchum, apophtheg. reg. et imp. 225.

Iam restat ut de iis scholiis agam, quae res Persarum narrant ab Herodoto non repetitas. Quorum primum est schol. Av. 1021 (cf. Suid. Σαρδαναπάλος). Duo hic habemus scholia ab eodem Didymeo, ut vidimus p. 232, dependentia commentario: I l. 29—39, II l. 40—53, in quo cum videas versus exhibitos, qui in priore scholio non exstant, aut a scholiasta illic omissi sunt aut a grammatico quodam Didymo posteriore hic additi. Quod epigramma a Choerilo versibus esse expressum Athenaeus 509 f auctor est, qui permulta de Sardanapallo exhibet 528 f— 530 c. Complures huius poëmatis exstant recensiones, sed de hac re tam accurate dictum est a Naekio, Choerili Samii quae supersunt, Lips. 1827 p. 196 sqq., et ab aliis, ut equidem nolim rem iterum in disputationem vocare. Restat ut unde reliqua sumpta sint quaeramus. Primum affertur Apolloderus, quem dicit Didymus (cf. Hesych. et p. 232) ταῦτα φάναι· ἐγγεγράφθαι ἐν τῷ τάφῳ αὐτοῦ Ἀσσυρίοις γράμμασι· Σαρδανάπαλος Ἀνακυνδαράξου παῖς Τάρσον τε καὶ Ἀγχιάλην ἔδειμεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ· ἔσθιε, πῖνε, ὄχευε, ὡς τἄλλα οὐδενός ἐστιν ἄξια. Egit de hac inscriptione praeter Naekium l. a. p. 237 sqq. Niesius, Ind. lect. Marburg. aestatis 1880. Iam primum videamus, num stare possit, id quod p. 232 studuimus probare, scholium esse Didymeum, quia et apud Hesychium, Chalcenteri lexico comico quamquam non ipsum usum, fere eadem exstarent et in proverbiis appendicis cod. BV, in quam maiorem partem proverbiorum Didymeorum translatam esse vidimus. Quae sententia certe cadit, si recte Naekius putat aliam esse scholii recensionem, aliam appendicis, cum de Hesychio nihil certi addat, cf. p. 245. 247. 242. Sed iam videamus, utrum revera tantum

intersit inter tres locos. Quod ad Hesychium attinet, cum inscriptio non servata sit, eum a Didymo dependere inde elucet, quod hic quoque addit *δύο δέ κτλ.*; appendicis autem auctor adeo cum eodem congruit, ut non solum ea quae inscriptioni antecedunt ad verbum transscripserit omisso Apollodori nomine, sed etiam in inscriptione ipsa illud *Τάρσον τε καὶ Ἀγχιάλην* et *ὄχευε*. Quae igitur diversa sunt? Primum quod in scholio et app. BV *ἐπὶ τῷ τάφῳ* insculptum esse epigramma legitur, apud Hesychium *ἐν μνήματι*, hoc plane idem est, vocabula solum commutata (cf. Niesius p. 4 adn. 1). Quam ob rem, ut cum Hesychio utique congruit scholium, ab appendicis auctore eam solam habet differentiam, ut in scholio legantur in fine haec: *ὡς τἄλλα οὐδενὸς ἄξια*, in appendice: *ὡς τά γε ἄλλα οὐδὲ τούτου ἄξια· τουτέστι τοῦ τῶν δακτύλων ἀποκροτήματος· τὸ γὰρ ἐφεστὸς τῷ μνήματι ἄγαλμα ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς ἔχον τὰς χεῖρας πεποίηται, ὡς ἂν ἀποληκοῦν τοῖς δακτύλοις*, cui diversitati a Naekio p. 244 nimium puto tribui momentum. Qui cum recte dicat, si *τούτου* legatur, eximiam quandam exsistere inter statuam Sardanapalli et inscriptionem responsionem et mutuam explicationem, hanc tolli ab iis qui scripserint *οὐδενός*, in ea re deceptus est, quod ab Apollodoro primo hanc mutationem putat ortam esse. Immo cum viderimus alia plane congruere inter scholium et appendicem, dicemus aut Didymum ipsum in commentario satis habuisse sensum verborum solum reddere, cum verteret illud *τούτου κτλ.* in *οὐδενός*, aut, id quod mihi verisimilius videtur, a posteriore demum scholiasta ortam esse hanc mutationem, qui sic facili opera supersedebat omnia illa, quae de figura in monumento expressa exstabant, reddere.[23]) Ergo revera omnes tres, Hesychius, scholiastes, appendicis auctor ad eundem Didymum recedunt. Qui quo fonte usus sit videamus. Ipse l. 35 Apollodorum nominat, qua re

---

[23]) In ea igitur re cum Niesio l. a. p. 10 consentio, quod mutationem non Apollodoro puto esse tribuendam. Quod autem apud Plutarchum legitur de Alex. virt. II, 3 . . . . *καὶ τοῖς δακτύλοις ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς οἷον ἀποψοφοῦντι ἐπιγραφέν· ἔσθιε, πῖνε, ἀφροδισίαζε. τἄλλα δὲ οὐδέν*, hoc nihil contra meam sententiam dicit, cum longe absit, ut hic ad verbum inscriptionem afferat, ut nihil nisi sensum reddat.

commotus primus Heynius (in fragm. Ap.) ex eius χρονικοῖς[24]) iambico metro scriptis rem putavit sumptam esse, iamborum vestigia in ipso fragmento cognosci posse ratus, quem secutus est Naekius, l. a. p. 246, qui iambos studuit restituere. Sed una cum Clauseno[25]) bona cum fide eos secuto aperte erraverunt. Dielsius enim l. a. p. 8 pauca ea fragmenta Apollodori nomine ornata, quibus de rebus Aegyptiacis, Babyloniis, Persicis ageretur, omnino ei esse abiudicanda probavit, cum in rebus ad Athenienses pertinentibus solis eum versatum esse pro libri natura verisimile sit. Deinde putat se certum vestigium, quo non ad eius chronica referri posse fragmentum probaretur, invenisse obscoenum illud ὄχευε, quod plane alienum esset ab Apollodori ingenio (cf. p. 7 adn. 1). Itaque arbitratur pro Ἀπολλόδωρος scribendum esse Ἀριστόβουλος. Sed ut ab Apollodoro historico talis obscoenitas abhorret, ita eam ne Aristobulo quidem tribui posse certo probavit Niesius, p. 5. 6. Apud Arrianum enim anab. Alex. II, 5 post inscriptionem allatam additur: καὶ τὸ παῖζε ῥαδιουργότερον ἐγγεγράφθαι ἔφασαν (οἱ Ἀσσύριοι) τῷ Ἀσσυρίῳ ὀνόματι i. e. pro παῖζε legi aliud vocabulum minus honestum. Iam cum Arrianus se Aristobuli historia uti ipse indicet (cf. prooem.), Aristobulum autem exhibuisse idem παῖζε eluceat ex Athen. 502 b et Strab. XIV, 672, ad hunc referenda est mutatio, qua verbum obscoenum removerit. Quibus rebus expositis, ut Niesius p. 10 et adn. putat in alio Apollodori libro rem esse narratam, quorum in scholiis nullus affertur, ita equidem nescio an Apollodori grammatici Tarsensis[26]), vestigium hic habeas, qui certo adhibitus est schol. Ran. 330. Quem huic rei operam dedisse vel propterea minus miraberis, quia ipse Tarsi natus erat, de Tarso in inscriptione mentio fit. Orta igitur inscriptio e stilo Apollodori Tarsensis. Qui cui debeat hanc rem dici non potest, certo non Aristobulo, ut vidit Niesius p. 10. Qui cum putet Callisthenem ab eo consultum esse, nititur Photio et Suida s. v. Σαρδαναπάλους, ubi legitur: Σαρδαναπάλους ἐν β' Περσικῶν δύο φησὶ γεγονέναι Καλλισθένης, ἕνα μὲν

[24]) Cf. Muellerus, Fragm. h. gr. I p. XLIV; Dielsius, Mus. Rhen. XXXI p. 4.

[25]) Cf. l. a. p. 40.

[26]) De Apollodoro Tarsensi cf. Schneiderus l. a. p. 90.

κτλ. ἐν Νίνῳ δ' ἐπὶ τοῦ μνήματος αὐτοῦ τοῦτ' ἐπιγέγραπται κτλ.; sed ut concedo Niesio hic eundem esse consultum de inscriptione, quem ab Apollodoro, cuius sententia Didymi opera servata est in scholio et magis genuine in proverbio appendicis BV, ita ad Callisthenem rem recedere et aliis causis credere vetamur, de quibus cf. Westermannus, De Callisth. Ol. part. II p. 2 sqq., et Muellerus, Script. rer. Alex. M. 6, 22, et ea quod si res ita se haberet apud Photium et Suidam ipsos exspectaremus *ἐπιγεγράφθαι* non *ἐπιγέγραπται*. Ergo de hac re certi quicquam dici nequit. Iam restat primum fragmentum ex Hellanici Persicis sumptum: *ὁ δὲ Ἑλλάνικος ἐν τοῖς Περσικοῖς δύο φησὶ Σαρδαναπάλους γεγονέναι*[27]) et verba l. 30 sqq.: *βασιλεὺς Νίνου Περσικῆς χώρας (ὅς ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ Ταρσὸν καὶ Ἀγχιάλην ἔκτισε* ex Apollodori mentione orta), *ἐκτράπελος* (R falso *εὐτράπελος*) *ταῖς τρυφαῖς. φασὶ γὰρ αἰσχρῶς αὐτὸν καλλωπίζεσθαι καὶ μυρίζεσθαι τοῖς τε οἰκείοις μὴ ὁρᾶσθαι εἰ μὴ εὐνούχοις καὶ κόραις. πεπυρπολημένου δὲ τοῦ οἴκου ἔνδον εὑρεθεὶς ἀπέθανεν*, quae dicat aliquis ab eodem Hellanico dependere, praeter Apollodorum Tarsensem adhibito. Quod cum per se a verisimilitudine non abhorreat, tamen ad alium auctorem adducimur Athen. XII, 528 e. f: *Κτησίας ἐν τρίτῳ Περσικῶν καὶ πάντας μέν φησι τοὺς βασιλεύσαντες τῆς Ἀσίας περὶ τρυφὴν σπουδάσαι, μάλιστα δὲ Νινύαν . . καὶ οὗτος ἔνδον μένων καὶ τρυφῶν ὑπ' οὐδενὸς ἑωρᾶτο εἰ μὴ ὑπὸ τῶν εὐνούχων καὶ τῶν ἰδίων γυναικῶν. Τοιοῦτος δ' ἦν καὶ Σαρδαναπάλλος κτλ.*, deinde contra plurimorum de eius morte narrationem Ctesiae sententia affertur 529 b: *αὐτὸν τελευτῆσαι ἑαυτὸν ἐμπρήσαντα ἐν τοῖς βασιλείοις . . ἔπειτα ὑφάψαι ἐκέλευε τὴν πυράν. καὶ ἐκαίετο ιε' ἡμέραις· οἱ δὲ ἐθαύμαζον ὁρῶντες τὸν καπνὸν καὶ ἐδόκουν αὐτὸν θυσίας ἐπιτελεῖν· ταῦτα δὲ μόνοι ᾔδεσαν οἱ εὐνοῦχοι*, quae verba

---

27) Cf. Muellerus, Frg. h. gr. I p. 67 frg. 158, qui Sturzium secutus usque ad l. 43 *Ἀγχιάλην* putavit Hellanici fragmentum pertinere. Quam ad sententiam commoti sunt verbis *εἰς τὸ αὐτό*, quae pro *ἄλλως* l. 40, ut saepe fit, in textu scholiorum legerunt. Quae cum haud intellexissent deleto vocabulo *δέ* in *εἰς αὐτῶν* mutaverunt. Reiecti sunt iam a Prellero, De Hellanico Lesbio historico: Ausgew. Aufs. p. 49 adn. 55.

tam arte cum scholio congruunt, ut Ctesiam videamus praeter Hellanicum in usum vocatum esse.[28]) Revera plures usurpasse Didymum in hac quaestione patet ex Hesychii adnotatione, ubi legitur: *πάντες σχεδὸν ἀναγράφουσι γεγονέναι ἁπάσης ἀκολασίας καὶ τρυφῆς δοῦλον τοῦτον κτλ.*, quod dici non poterat, nisi praeter Hellanicum alium de hac re consuluisset.

Deinde hic in censum veniunt schol. Ach. 82, ubi duo habes scholia, quorum alterum nihil est nisi scholiastae cuiusdam ineptissimum commentum e priore scholio sive eo commentario, ex quo hoc haustum est, natum. Prius igitur haec habet: *παρόσον ἱστόρηται ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὑπὸ χρυσῆν πλάτανον καθεζόμενος· ἔπαιζεν εἰπὼν κτλ. ἢ διὰ τὰ ἐν Περσίδι χρυσοῦ μέταλλα.* De hac platano et vite aurea saepius narrant auctores; cf. Herod. VIII, 27; Xenoph. Hellen. VIII, 1. 38; Diodor. XIX, 48; Photius, Bibl. 375 (B.) ex Himerii sophistae declamatione quadam. Ea quae in scholio leguntur, recurrunt apud solum Athenaeum XII, 539 d: *τὰς δὲ χρυσᾶς πλατάνους καὶ τὴν χρυσῆν ἄμπελον ὑφ' ἣν οἱ Περσῶν βασιλεῖς ἐχρημάτιζον πολλάκις καθήμενοι,* unde primum apparet, cum affatim singularis videatur fuisse haec narratio et scholium non integrum traditum sit, post *καθεζόμενος* esse scribendum *χρηματίζειν* vel aliud eiusmodi vocabulum, unde alter scholiastes sua finxit. Deinde autem cum Athenaeus haec Phylarchi *ἱστοριῶν* libro XXIII (cf. Muellerus I p. 339) se debere ipse indicet 593 b. d, equidem non dubito, quin scholii auctor (Didymus) ab eodem dependeat.

Denique afferantur schol. Av. 487. Sunt scholia duo: I l. 50 — l. 54, quod solum in R exhibetur: *τὴν κυρβασίαν: τοῦτο ἐξ ἱστορίας εἴληφε. πᾶσι γὰρ Πέρσαις ἐξῆν τὴν τίαραν φορεῖν, ἀλλ' οὐκ ὀρθήν, ὡς Κλείταρχος ἐν τῇ δεκάτῃ· μόνοι δὲ οἱ τῶν Περσῶν βασιλεῖς ὀρθαῖς ἐχρῶντο*; deinde II falso cum priore particula *δέ* coniunctum: *τὴν ἐπὶ κεφαλῆς κίδαριν,* quod sine dubio glossa interlinearis olim erat. Deinde ad lemma spectans: *ἔστι δὲ αὕτη, καθὰ προείπομεν* (schol. Ach. 63) *τίαρα· τοῖς μὲν ἄλλοις ἔθος καὶ ἐπτυγμένην καὶ προβάλλουσαν εἰς τὸ*

[28]) Ceterum Ctesiae liber accuratissime de summis Assyriorum regibus in tribus prioribus libris agens omnibus antiquitatis temporibus in usum vocatus est, de qua re cf. Gutschmidius, Mus. Rhen. VIII p. 257, cf. p. 259.

μέτωπον ἔχειν, τοῖς δὲ βασιλεῦσι ὀρθήν. Utrumque scholium ad Didymum recedit, sive ad eum, a quo hic consultus est (cf. p. 232). Qui rem e Clitarchi *τῶν κατ' Ἀλέξανδρον* libro X hausisse ipse indicat. Apud Photium s. v. *τίαρα* legitur: *κόσμος ἐπικεφάλαιος, ἣν οἱ βασιλεῖς μόνοι ὀρθὴν ἐφόρουν παρὰ Πέρσαις, οἱ δὲ στρατηγοὶ κεκλιμένην,* deinde de Demarato sequitur narratio, *ὡς Φύλαρχος ἐν ι'.* Idem exstat apud Suidam s. eadem v. (cf. Muellerus I p. 339). Iam cum verba fere eadem sint cumque Clitarchus numquam consultus sit in scholiis, Phylarcho autem aliud deberi scholium iam viderimus, equidem cum Bernhardyo[29]) puto hic errore saepius commisso *Κλείταρχος* pro *Φύλαρχος* scriptum esse, ut fragmentum Clitarchi libro decimo sit abiudicandum; cf. Muell., Ed. Arriani Didot. p. 74.

Caput IV.

Thucydidis historiarum usum late vigere in scholiis per se elucet, quippe qui luculentissime in ipsis iis rebus narrandis versatus sit, quae ad tempus a poëta descriptum pertineant. De necessitudine autem, quae inter scholiastas et historicum intercedit, disputaturus eam viam ingrediar, ut primum quae ad verbum transscripta sint exponam, deinde ubi argumentum tantum ab historico petitum sit dicam. In priore parte antecedentem habeo F. Schroederum[1]), quamquam ut hic totam quaestionem absolverit longe abest.

Hausta igitur sunt e Thucydidis libris:

1) Schol. Ach. 145 — nam ad 134 nihil exstat quod e poëtae verbis oriri non potuerit — I: *τοῦτον πολίτην ἐποίησαν Ἀθηναῖοι τοῦ πατρὸς στρατιὰν αὐτοῖς παραπέμποντος· ἐλέγετο δὲ οὗτος Τήρης.* II: *ἔνιοι δέ φασιν ὅτι ὁμώνυμος ἦν τῷ πατρὶ Σιτάλκει, σύμμαχος Ἀθηναίων* (e coniectura Valckenaerii ad Herod. IV, 80). III: *μέμνηται Θουκυδίδης, προστί-*

[29]) In edit. Suidae ad l. a.

[1]) Cf. Thucyd. histor. memoria quae prostat ap. Aristidem etc. Goetting. 1887.

θησι δὲ καὶ τὸ ὄνομα λέγων οὕτως „καὶ Σάδοκον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀθηναῖον“; cf. Thuc. II, 29, 5. Habes igitur in hoc scholio, cuius maxima pars inde a verbis τοῦ πατρός l. 10 abest a R (V omnino scholia non praebet ad Acharn.), de nomine huius hominis tres sententias, primam eius, qui Terem eum vocat, cui oppositus est is qui idem ei putavit esse nomen ac patri. Hae duae sententiae cum arte inter se cohaereant, ut sine dubio tamquam unum scholium olim in exemplari quodam huic loco fuerint adscriptae, in altero libro scholiis ornato tertia exstitit et ea quidem vera, Thucydidis auctoritate nisa. Iam cum in unum corpus congererentur scholia, collata sunt haec duo scholia. Hic statim in censum venit alterum schol. Equit. 969, quamquam scholiastes — nam in vetere commentario quodam non exstitisse hoc scholium rei perversitas docet — non ipsius Thucydidis locum inspexit, sed solum quamvis leviter in memoria tenebat quae adscripserat illi loco modo tractato. Habes enim scholia tria: I l. 35—42, II a priore non separatum l. 42—47, III ἄλλως — l. 50, quorum cum I et III ex eodem vetere commentario hausta sint et bonam praebeant explicationem, secundum sic ineptit: ὁ (δὲ) Σμικύθης Θρᾳκῶν βασιλεύς· Κύριον δὲ ἀντὶ τοῦ Κύρου κτλ. De Cyro postea videbimus; quae de Smicytha exposita sunt neque ad sensum apta sunt, de quo vide Kockii editionem, neque apud ullum auctorem inveniuntur, ut Dobreeus[3]) putaverit scholiastam fortasse Miltocythen significari voluisse, quem Xenophon Anab. II, 2. 7 hominem Thracem, ducem 40 equitum et 300 peditum fuisse narrat. Immo res sic se habet, ut scholiastes cum Sitalce, Thracum rege, cuius nomen leviter in memoria tenebat, eum commutaverit, ut Vossius in vers. german. utique falso fecerit, quod ullam auctoritatem tribueret huic scholio.

2) Schol. Ach. 510, ubi l. 19—21 historica exstant haec: τοῦτο δὲ εἶπεν ἐπειδὴ τοὺς εἵλωτας οἰκέτας καθεσθέντας ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Ταιναρίου οὐδὲν δείσαντες (scr. ας) ἀνεῖλον Λακεδαιμόνιοι καὶ διὰ τοῦτο ἐναγεῖς ἦσαν;

---

²) Teres avus, Sitalces pater fuit, ut eam ob causam nepoti et filio haec nomina imponerent.

³) Cf. l. a. II p. 183.

cf. Thuc. I, 128, 1, unde simul patet pro *οἰκέτας* scribendum esse *ἱκέτας*.

3) Schol. Equit. 438, cuius ad nos spectant l. 21—26: *ἡ δὲ Ποτίδαια πόλις ἐστὶ πρὸς τῷ Ἰσθμῷ τῆς Παλλήνης κατῳκισμένη, Κορινθίων μὲν ἄποικος, Ἀθηναίων δὲ σύμμαχος καὶ φόρους ἐτέλει· ἣν ἀποστᾶσαν πολιορκήσαντες οἱ Ἀθηναῖοι πολιορκίᾳ μακρᾷ ὡς καὶ σφῶν αὐτῶν γενέσθαι καταναγκάσαι παρέλαβον καὶ ἐξανδραποδίσαντες τὴν πόλιν*; cf. Thuc. I, 56 sqq. Prima verba cum Thucydidis textu (I, 56, 2) fere congruunt, nam illud *φόρους ἐτέλει*, quod cum constructione pugnat, recentiore demum aetate videtur natum esse ex *φόρου ὑποτελής*. Nihilominus cave ne scholiastam meliorem textum putes in manibus habuisse, ut apud historicum post *Κορινθίων* id quod exspectatur *μὲν* sit inserendum; sed insolentia particulae *δέ* solitariae apud Thucydidem excusationem habet.[4])

[4]) Cf. Poppo-Stahlius ad h. l. et Oeltzius, De particularum *μέν* et *δέ* ap. Thuc. usu, Halis 1887, p. 57. Nolo equidem de multis iis et levibus vitiis agere, quae aut a grammaticis et scholiastis textum traditum neglegenter transscribentibus aut a librariis, per quos scholia pervulgata sunt, commissa sunt; quae omnia exposita sunt a Schroedero in dissertatione indicata. Mihi liceat hic de tertio vitiorum genere quaerere eorum, quae communia sunt Thucydidis textui et scholiis; nam ipse vides, cum probaverimus in universum non aliam historici textus recensionem in scholiis usurpatam esse atque codices, qui ad nos pervenerint, servaverint, per se verisimile esse ne differentiis quidem nimis momenti esse tribuendum. Habes autem in schol. V Pac. 479 l. 4 (in R ut saepius locus contractus est) *ὁμοίως φησί*, cum apud Thucydidem legatur V, 15, 1 *ὁμοίως σφισί*. Atqui, ut taceam de *φησί* prave e *σφισί* nato, quicumque post Bekkerum Thucydidi operam navaverunt, in hac re consentiunt illud *ὁμοίως* vitiose traditum esse, cum quomodo sanandus sit locus sententiae differant. Inde quid sequitur? Aristophanis commentatorem vel ut cautius agam eum qui huic loco scholium adscripserit textum in manu habuisse eodem vitio inquinatum, quo is corruptus est qui ad nos pervenit. Sed latius possumus progredi. In eodem enim scholio l. 6 legitur *οὔπω* ut in codice C, cum R habeat *οὔπως*, quod rectius est; non aliter schol. RV Av. 484 l. 44 exstat *τε* quod omittitur in B; denique in schol. V Equit. 562, quod et ipsum e Thuc. II, 86, 4 haustum esse postea probabo, legitur *νζ'*, quod cum B Thucydideus codex habeat *οζ'* iterum invenitur in C. His igitur in scholiis cum codice videantur usi esse grammatici aut scholiastae, cui cod. C propius accedit quam B, in schol. V Pac. 450, ubi l. 49 legitur *ἔτι ὤν*, ea recensio usurpata esse videtur,

4) Schol. Equit. 449, ubi tria exstant scholia: I l. 12—18, II 19—32, III 32—38, quorum cum II et III ex eodem commentario hausta esse primo aspectu appareat, schol. I ab alio commentario dependet, quae res summa narrationis diversitate elucet. Qui commentator quo e fonte hauserit postea videbimus; prior in usum vocavit Thuc. I, 126, 3—12 et ita quidem, ut non pauca ad verbum fere transscriberet. Unum dignum est quod commemoretur. Nempe in utroque scholio legitur Cylonem cum arcem urbis cepisset olim deprehensum esse templum Minervae spoliantem (cf. l. 27. 34), quae res, cum apud Thucydidem ne vestigium quidem eius appareat, aperte probat a communi quodam commentario utrumque scholium ortum esse, sive alterum ab altero dependere. Iam quaerenti unde tandem haec hauserit grammaticus, ita puto esse respondendum, ut dicas eum rem ipsum finxisse et finxisse quidem admodum inepte.

5) Schol. V Equit. 793, ubi cum ad *γυπαρίοις* nihil habeas, quod non sibi ipse finxerit scholiastes ad interpretanda poëtae verba, ad lemma *οὐκ ἐλεαίρεις* affert Thuc. V, 16, 1. De scholio ipso cf. Schroederus, l. a. p. 21; ceterum negari non potest illud *τε* l. 33, si in Thucydidis textu legeretur, optimum locum esse habiturum, cum inter se arte coniungantur *καταφανέστερος νομίζων ἂν εἶναι κακουργῶν* et *ἀπιστότερος διαβάλλων,* sed haec ipsa causa videtur fuisse, cur a grammatico in textum illata sit particula.

6) Eundem in modum insequens scholium ad v. 794, quamquam in temporis rationibus errasse scholiastam iam Palmerius demonstravit[5]), haustum est e Thuc. IV, 119, 2, ubi cf. Poppo-Stahlius.

7) Deinde magnam ad partem congruit cum verbis historici schol. cod. V ad Equit. 834, ubi cum de peculatu se nihil certi cognitum habere interpres ipse indicet exponens l. 42: *φαίνεται λαβὼν κτλ.,* alia hausit grammaticus e Thuc. III, 36—49, quae

---

qua utitur codex B, cum ABE habeat ἔτι ὤν, C ὢν ἔτι. In universum liceat dicere eum Thucydidis textum, qui in veterum grammaticorum et scholiastarum Aristophaneorum manibus fuerit, non diversum fuisse ab eo, quo nobis Thuc. libri servati sint, plerumque propius ad recensionem C quam ad cod. B accedere.

[5]) Cf. Exerc. p. 727.

cum hic illic cum scholio congruant (ut praeter alia cap. 49, 4 *παρὰ τοσοῦτον μὲν ἡ Μυτιλήνη ἦλθε κινδύνου* cum l. 38. 39) pleraque a scholiasta in brevius contracta sunt. Nec vitiis caret scholium, quae magnam ad partem Thucydidis verbis sanari possunt et sanata sunt. Ut l. 36 sqq., quibus ab aliis frustra opera navata est, bene correxit secundum Thuc. 49, 4 Bethius[6]: *ὥστε οὐκ ἔφθη καταπλεύσασα ἡ προτέρα ναῦς καὶ ἐκείνη ἐπεισέπλευσεν*, deinde semper *Πάχης* pro *Χάρης* scribendum, pro *γενομένης δὶς τῆς ἐκκλησίας* l. 22 secundum Thuc. 36, 5 *γενομένης αὖθις τ. ἐ.*; plane sensu cassum autem est illud quod l. 17 legitur: *παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας ἡβηδὸν ἀποκτεῖναι Μιτυληναίων, ἐξανδραποδίσασθαι δὲ πᾶσαν πόλιν*, cum Thucydides habeat III, 36: *τοὺς ἅπαντας Μυτιληναίους ὅσοι ἡβῶνται (ἀποκτεῖναι), παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας ἀνδραποδίσαι.*

8) Schol. V Equit. 1389: *σπονδὰς ἐσπείσαντο μετὰ Εὐβοίας ἅλωσιν οἱ Ἕλληνες πρὸς ἑαυτοὺς πρὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου*; cf. Thuc. I, 115, 1: *ἀναχωρήσαντες δὲ ἀπὸ Εὐβοίας . . . σπονδὰς ἐποιήσαντο πρὸς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους τριακοντούτεις.*

9) Schol. Equit. 55, ubi cum tria habeas scholia, unum est alterius recensionis, codicis R[7]) (cf. adn. Duebneri ad h. l. et Martin), alia aliorum codicum: II l. 16—27, III l. 27—53 ad eundem veterem commentarium recendentia, cuius verba haec fere fuisse videntur: *τοῦτο ἀφ' ἱστορίας τέθεικεν ἧς μέμνηται Θουκυδίδης. ἔχει δὲ οὕτως* (V alii: schol. I). *Δημοσθένης στρατηγὸς Ἀθηναίων ἀποσταλεὶς εἰς Σικελίαν διὰ τὸν αὐτόθι πόλεμον* (schol. R et schol. I alior. codic.) *ἀπόβασιν ἐν Πύλῳ ποιησάμενος σὺν ὀλίγοις ἐξετείχισε τὸ χωρίον καὶ κατέστησε φρούριον. βοηθησάντων δὲ τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τάχους Βρασίδου στρατηγοῦντος αὐτός τε ὁ Βρασίδας ἀπέβαλε τὴν ἀσπίδα καὶ* (solum schol. II et Thucyd.) *πολλοὶ τῶν Λακεδαιμονίων ἀπέθανον ἐν τῇ μάχῃ. ἔνιοι δὲ καταπονούμενοι κατέφυγον εἰς Σφακτηρίαν τὴν ἀντικρὺ νησῖδα* (schol. R et schol. II alior.). *τόπος δὲ οὔτ* (sic R, cf. Martin,

---

6) Cf. genethliac. Gotting. 1886 p. 166.

7) Cf. Zacherus l. a. p. 709 sqq., p. 713.

= οὗτος) τῆς Λακωνικῆς στενός (schol. R et initium schol. II)· οὓς (scil. τοὺς καταφυγόντας) καταστήσας εἰς πολιορκίαν αὐτὸς ὁ Δημοσθένης στρατίαν μετεπέμψατο ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων (R). ὁ οὖν Κλέων γνοὺς ὅτι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καὶ λιμοῦ καὶ δίψης οὐχ οἷοί τε ἔσονται πλείοσιν ἀντέχειν ἡμέραις παρελθὼν εἰς τὸν δῆμον εἰ λάβοι δύναμιν ἣν (R) αἰτεῖ Δημοσθένης, ἐπηγγείλατο ἐντὸς εἴκοσιν ἡμερῶν ἄξειν τοὺς πολιορκουμένους (R et schol. II) ὥστε γέλωτα πολὺν κατ' αὐτοῦ γενέσθαι (schol. I et Thuc.). ἐκπλεύσας οὖν ἔλαβεν αὐτοὺς (R) τριακοσίους ὄντας (schol. I), καὶ ἔδοξεν κατορθοῦν πλέον Δημοσθένους ὑφαρπάσας τὸ τέλος τῶν ἐκείνου πόνων (R et schol. II fin.). Quibus verbis e vetere commentario haustis scholiastes quidam recentior de suis addidit ea, quae de Leonida exposita sunt l. 30 sqq.[8]) Iam tota narratio hausta est e Thuc. IV, 2—38, cui auctori hic magnam operam navavit grammaticus, quamquam hic illic neglegenter eum reddidit aut prave intellexit, ut cap. 2, 4 Demosthenem non iam ducem sed hominem privatum legimus iussum esse χρῆσθαι ταῖς ναυσὶ περὶ τὸν Πελοπόννησον, sed neglecto capite II e III error facile nasci potuit, quasi Demosthenes tertius dux Siciliam missus esset, deinde cap. 5, 2 verba: τειχίσαντες δὲ οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ χωρίου τὰ πρὸς ἤπειρον καὶ ἃ μάλιστα ἔδει . . . τὸν μὲν Δημοσθένη μετὰ νεῶν ε' αὐτοῦ φύλακα καταλείπουσι causa fuit quod diceretur καὶ κατέστησε φρούριον. Auxilio porro veniunt cap. 8 οἱΣπαρτιᾶται αὐτοὶ μὲν καὶ οἱ ἐγγύτατα τῶν περιοίκων, non illi quidem duce Brasida, sed cum cap. 11, 4 hic φανερώτατος dicatur et inter trierarchos sit, neglegentiae grammatici facile ignoscitur. E cap. XII, 1 ἡ ἀσπὶς αὐτοῦ περιερρύη factum est ἀπέβαλε τὴν ἀσπίδα a grammatico, qui non minus neglegenter temporis rationes curavit neque compluria ut Thucydides discernens proelia et nunc demum Sphacteriam ratus a Lacedaemoniis obtentam, quae res apud Thucydidem iam initio huius belli partis (cap. 8, 5. 6) fit. Illorum quoque verborum: τόπος δὲ οὗτος κτλ., quae schol. II falso ad Pylum refert, ansam praebet Thucydides, cum in cap. 30, 2 loquatur de στενοχωρίᾳ τῆς νήσου (cf. 8, 6). Nuntios porro a Demosthene Athe-

---

[8]) De quibus cf. cap. II p. 247.

nas missos esse, qui auxilium peterent, sano sensu conclusit grammaticus e cap. 27, 3: *παραινούντων δὲ τῶν ἀφιγμένων κτλ.*; erravit, quod obsessos inopia pressos esse dicit, quos aqua et cibo abundasse Thuc. cap. 26. 27 docet. Iam cum videamus pro numero 292, qui apud Thucydidem legitur (cap. 38, 5), 300 Spartiatas captos esse dici, paullo amplificatum eum dicemus esse. Idem numerus recurrit apud Diodorum XII, 63, 3, qui, cum alia quae in scholio exstent a Thucydide petita esse pateat, ita ut vetemur credere Diodorum aut Ephorum esse adhibitum, in eandem incidit amplificationem. Sed res etiam difficilior fit. Exstat enim idem numerus in schol. V Equ. 1053, quod, cum novi nihil afferat, originem videtur debere scholio Equit. 55, exstat porro idem in scholiis RV Nub. 186, ubi recentiorum codicum[9]) scholium l. 43—4 ex eodem commentario haustum est unde prius l. 34—43 (cf. Suidas s. v. *ἐοίκασι*), cui rei primo aspectu oppugnare videtur, quod in priore scholio *τριακόσιοι* numerantur captivi, in altero *ἑπτακόσιοι*, sed haec differentia ita mihi videtur esse tollenda, ut *ψ'* corruptum sit e *τ'*. Iam ab auctore veteris huius commentarii Thucydidem ipsum volutum esse, non ex aliis scholiis de eadem re agentibus rem esse natam probatur verbis quae in his scholiis non leguntur l. 42: *ἰστέον δὲ ὅτι τρεῖς ἐπωνυμίας εἶχεν ὁ τόπος, Πύλος, Κορυφάσιον, Σφακτηρία,* ubi cum Pylum eandem esse ac Sphacteriam e poëtae verbis falso concluserit scholiastes *τοὺς ἐκ Πύλου ληφθέντες* dicentis, qui revera, id quod haud ignoravit, Sphacteriae capti erant, in usum vocavit Thuc. IV, 3, 2: *καλοῦσι δὲ αὐτὴν* (sc. Sphacteriam) *οἱ Λακεδαιμόνιοι Κορυφάσιον.*[10]) Idem denique numerus trecentorum, ut rem totam hic absolvam, legitur in priore scholio Pac. 219, quod solum in R, melius in V, legitur sic: (l. 43—49) *ἐν ἀντιγράφῳ* (i. e. in libro quodam manuscripto Pacis Aristoph.) *δὲ εὗρόν ποτε „ἣν ἔχομεν τὴν Πύλον" καὶ οὐκ ἄκαιρος αὕτη ἡ γράφη, ἐπεὶ . . . καὶ διὰ τοὺς ληφ-*

---

[9]) Codices RV et Suidas alteram praebent recensionem, alteram alii codices ΘM Aldina (cf. Zacherus l. a. p. 650. 692), ut si quid solis his codicibus exhibeatur plus quam verisimile sit id recentissimum esse additamentum.

[10]) De qua re accuratius disputavit Bursianus, Geogr. Griechenl. II p. 176.

θέντας τριακοσίους ἐν Σφακτηρίᾳ, καὶ διὰ τὸ ἐπιτείχισμα ὅπερ Ἀθηναῖοι κατέστησαν ἐν Πύλῳ καὶ ὅτι ληφθείσης αὐτῆς περὶ εἰρήνης πρῶτοι Λακεδαιμόνιοι πρὸς Ἀθηναίους ἐπρέσβευσαν. Tria possunt cogitari: aut tres grammaticos sive scholiastas in eandem incidisse amplificationem qua usus sit Diodorus, quae cum per se non ita recondita sit, si ter sive quater repetitur, non verisimilis res est; aut Thucydidis textum olim fuisse corruptum; aut, id quod mihi maxime probatur, unius eiusdemque grammatici hic inveniri vestigia, qui id, quod semel fecit, saepius fecit.

9) Schol. V Equit. 1054: πέρυσι γὰρ ὑπέσχετο τοῖς Ἀθηναίοις ὁ Κλέων κατορθῶσαι τὸν ἐν τῇ Πύλῳ πόλεμον ἕως ἡμερῶν κ΄. καὶ θαυμάσαντες πάντες ἔλεγον αὐτὸν μεθύειν. καὶ Θουκυδίδης δέ φησιν ὅτι τῇ ἀπονοίᾳ τῆς ὑποσχέσεως ἐθαύμαζον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἐγέλων, cf. Thuc. IV, 28, 4. 5, unde apparet pro falso illo ἕως scribendum esse ἐντός. De verbis καὶ θαυμάσαντες — μεθύειν iam dixi in cap. II p. 244. De eadem re dicitur in schol. Equit. 393. 703 et schol. Equit. 1. 392. 404. 742. 1056 hic illic poëtae verbis ad explicationem assumptis.[11])

10) Scholia Nub. 213 quinque sunt, quorum IV et V l. 33 —36—44 recentissima esse probatur et loquacitate quadam Byzantina in quinto exposita et ea re, quod absunt a V et R.[12]) Neque miraberis quod Abantes hic commemorantur, quem populum revera Euboeam inhabitasse probat Hom. *B* 536, Herodotus I, 146, Strabo X, 445, qua re commotus vel horum mentionem ad Philochorum, cui totum scholium dedit, recurrere putat Muellerus. Certe falso. Nam hoc ipsum indicium est quo probatur homini cuidam Byzantino glorianti doctrina quod forte fortuna Homeri vel Herodoti mentionis meminit hoc scholium deberi: nam quid ineptius quam credere Philochorum dixisse

---

[11]) Eandem rem videtur in mente habuisse scholiastes Equit. 411: *καί φησι . . . αἰνιττόμενος τὰ περὶ Ἀκαρνᾶνα καὶ Αἰτωλίαν καθ' ὧν εὐδοκίμησε* (sc. *ὁ Κλέων*) *στρατηγῆσαι φθάσας*, quibus in regionibus cum Cleon numquam bellum gesserit, sed Demosthenes et Phormio, sine dubio eas commutavit scholiastes cum Elide et Lacedaemone, rei ad Pylum gestae recordatus.

[12]) Cf. ea quae dixi in adn. 9.

contra Abantes Periclem bellum gessisse? Neque vero multo melius res se habet, si ponis hac occasione oblata eum attulisse olim Abantes in Euboea fuisse. Iam restant tria scholia neque ea inter se separata, primum l. 19—22, quod R solum habet, falso illud παρετάθη poëtae ad tributum auctum referens, secundum l. 23—26, quod, cum in rei gestae narratione ab eodem commentario quo III dependeat, falso e poëtae verbis interpretamentum hausit fictis iis quae de Chalcidensibus et Eretriensibus amplissimarum Euboeae urbium incolis addita sunt, tertium denique l. 27—33, rem bene explicans sic: *πρὸς τὸ παρατέταται ... Περικλέους στρατηγοῦντος καταστρέψασθαι αὐτοὺς πᾶσαν φησὶ Φιλόχορος καὶ τὴν μὲν ἄλλην ἐπὶ ὁμολογίᾳ κατασταθῆναι, Ἑστιαιέων δὲ ἀποικισθέντων αὐτοὺς τὴν χώραν ἔχειν* (cf. Muellerus, Frg. h. gr. I p. 399, frg. 89). Quibus cum verbis si comparabis Thuc. I, 114, 3: *καὶ Ἀθηναῖοι πάλιν ἐς Εὔβοιαν διαβάντες Περικλέους στρατηγοῦντος κατεστρέψαντο πᾶσαν καὶ τὴν μὲν ἄλλην ὁμολογίᾳ κατεστήσαντο, Ἑστιαιᾶς δὲ ἐξοικίσαντες αὐτοὶ τὴν γῆν ἔσχον*, tantam inter Philochorum et Thucydidem videbis similitudinem, ut illum ab hoc ad verbum transscriptum esse non neges, immo non solum ea transscripta sunt, quae in scholio exstant, sed etiam ea quae antecedunt apud Thucydidem *καὶ Ἀθηναῖοι — διαβάντες*, cum aliter quomodo scholiastes Philochori verba transscribens subiectum et obiectum omittere potuerit non intellegatur. Accedit quod paucae textus diversitates quae exstant, ut passivum pro activo, *χώραν* pro *γῆν*, *ἀποικισθέντων* pro *ἐξοικ.*, *ἐπὶ ὁμολογίᾳ* pro *ὁμολογίᾳ* aut grammatici consilio aut scholiorum corruptelis malim adscribere quam Philochori consilio, ut hic revera totum locum Thucydideum et eum quidem paullo uberiorem quam qui exstat in scholio exscripserit necesse sit. An hic mos historici? Iam id quod Wilamowitzius[13]) indicavit, quod in rei natura positum a nobis quoque postea saepius exponetur, Philochorum legisse et secutum esse Thucydidem, Schroederus[14]) eo auxit, ut eum Thucydidem non solum novisse diceret sed etiam e verbo exscripsisse, ad quam rem

[13]) Cf. Herm. XII p. 333 adn. 13; Siebelis, Philoch. fragm. p. X et 51 idem iam exposuit solo hoc quem nos tractamus nisus loco.

[14]) Cf. l. a. p. 33. 34.

probandam affert praeter hunc locum Thuc. III, 115, IV, 65 = Phil. frg. 104 (schol. Ar. Vesp. 240); Thuc. IV, 120 = Phil. frg. 107 (schol. Ar. Vesp. 210); Thuc. V, 17—19 = Phil. frg. 108 (schol. Pac. 466). Sed qui hos locos, praeter quos alios non inveni, accuratius tractaverit, rem aliter se habere videbit. Nam aut huc omnino non cadunt ut schol. Pac. 466, ubi cum de sociis pactionis participibus agatur non miraberis quod inter se congruunt historici, aut ita sunt comparati, ut res e diversis capitibus petitas vix aliis vocabulis potuerit nominare Philochorus, numquam tot verba transscripsit quot hic transscripsisset. Accedit aliud. Neque enim puto Philochorum obscurius illud ὁμολογίᾳ καθίστασθαι ('pactione constituere', cf. Poppo-Stahlius ad h. l.) a Thucydide transscripsisse, sed paullo accuratius quid dicere vellet exposuisse, ut fecit Diodorus (Ephorus), cum habet XII cap. 7: τὰς δὲ ἄλλας (πόλεις) καταπληξάμενος ἠνάγκασε πάλιν πειθαρχεῖν Ἀθηναίοις, quibus omnibus rebus commotus equidem putaverim errasse hoc loco scholiastam Philochori nomen pro Thucydide exponentem.[15]) Quod verum esse alia re probatur. Solet enim Philochorus, ut postea videbimus, ita res gestas digerere, ut quo quaeque archonte facta sit exponat; quod cum neque historicum ipsum hic omissurum fuisse credam neque grammaticum, alioquin bonum et accuratum, vel propterea Philochoro hoc fragmentum esse abiudicandum puto.[16]) Restat ut de mutationibus loci Thucydidei in scholio allati dicam, ubi ἐξοικισθέντων anteferendum esse probatur Thucydidis loquendi usu[17]); ἐπὶ autem inde in textum irrepsit quod ita constructio paullo clarior fit: rectius deesse particulam probatur Thuc. I, 29, 5 παραστήσασθαι ὁμολογίᾳ, III, 28, 3. 35, 2 καθίστατο ᾗ αὐτῷ ἐδόκει.

11) Schol. Pac. 273 l. 43. 44: ὡς αἴτιον δὲ αὐτὸν (scil. Cleonem) τοῦ πολέμου διαβάλλει ὡς καὶ Θουκυδίδης ἱστο-

---

[15]) Talis erroris ut arduum est bonum auctorem insimulare, ita grammatico complures libros cum poëtae verba interpretaretur volventi, inter quos erant et Thucydides et Philochorus, potuit accidere, quippe quem saepius viderimus neglegenter agentem.

[16]) Quod dubitanter iam proposuit Stahlius ad h. l., cum vel novissime verba esse Philochori putaret Schoellius, Sitzungsber. d. bayer. Akad.: philol.-philos. u. histor. Klasse 1888 p. 31 adn. 1.

[17]) Cf. Strengius, Quaestiones Philochoreae. Gotting. 1858 p. 50.

ρεῖ, quae spectant ad Thuc. IV, 21, cf. 27, 3. Idem recurrit schol. Equ. 668, schol. Vesp. 41 l. 51, quamquam hic a Philochoro dependere videtur scholiastes propter illud „πρὸ δύο ἐτῶν τῆς διδασκαλίας τούτου τοῦ δράματος", quem de eadem hac re consultum esse docet schol. Pac. 665. Eodem denique pertinet scholii Pac. 482 (cf. Suid. σαρκάζων), ceteroquin e scholiastae ipsius cognitione hausti, l. 43. 44: καὶ ἐπεθύμουν (sc. Megarenses) μὲν τῆς εἰρήνης, διὰ δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἀνεβάλλοντο αὐτήν, ὥς φησι Θουκυδίδης, quae sine dubio genuina ita olim exhibebantur: διὰ δὲ τοὺς Ἀθηναίους ἀνεβάλλετο αὐτή.

12) In schol. V Pac. 435 haec habes ex historia sumpta (l. 44—49): ἐν ἀρχῇ γὰρ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πεμφθεὶς πρεσβευτὴς ὁ Μελησίππος ὑπὸ Λακεδαιμονίων εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς οὐχ ὑπήκουσαν οἱ Ἀθηναῖοι ἠξίου (i. e. ausus est, animum induxit ut diceret, cf. Eurip. Andr. 659, Thuc. I, 132, 2, saepius) ἀπαλλαττόμενος λοιπὸν καὶ γενόμενος ἐπὶ τοῖς ὁρίοις εἰπεῖν ὡς ἥδε ἡ ἡμέρα πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν τοῖς Ἕλλησιν ἄρξει. Hausta sunt verba e Thuc. II, 12, 1—4, apud quem, cum Aristides II, 175 de Lysandro verba faciens dicat eum fuisse πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν τοῖς Ἕλλησιν ἄρξαντα, Schroederus[18]) putat e scholiastae consensu posse concludi: 'in aliquo codice πολλῶν καὶ μεγάλων revera perscriptum fuisse cumque πολλῶν ante μεγάλων propter homoeoteleuton facile excidere potuerit, πολλῶν καί esse restituendum'. Quod mihi non videtur. Nam primum puto hoc quasi dictum quoddam fuisse, ut Aristides Thucydidem non inspexerit, immo e memoria scripserit, ut πολλῶν καί in tali sententia tam usitatum facile potuerit addi; deinde autem, cum antea viderimus in universum non aliam historici textus usurpatam esse recensionem ac nos habemus, a scholiasta demum sive grammatico puto illatum esse illud πολλῶν καί, quem utique non arte hic Thucydidis vestigia videmus pressisse, sed verba potius e memoria reddidisse, ut eadem causa, qua Aristides, commoveretur, ut verba adderet, nempe ea quod valde in usu erat eiusmodi verba componere: πολλῶν καὶ μεγάλων. In Thucydidis ergo textum verba supervacanea inferre utique

---

[18]) Cf. l. a. p. 18. 41.

vetamur, praesertim cum multo facilius sit explicatu, quomodo irrepserint in textum verba tam usitata quam quomodo interciderint.

13) Ad verbum Thucydidem VI, 12, 2 exscripsit schol. Pac. 450 l. 49—52[19]), ubi verba aliqua ex parte omnino sensu cassa ab historico medicinam sumunt. Unum quod in censum venit est illud *τῷ τῆς πόλεως κινδύνῳ ἀπολαμπρύνεσθαι* (= ignobilem fieri), quod ex *ἐλλαμπρύνεσθαι* (= se iactare) corruptum esse probat et sensus et antecedentia: *ὅπως θαυμασθῇ μὲν ἀπὸ τῆς ἱπποτροφίας*. Deinde eiusdem scholii l. 54 — l. 2 transscriptae sunt e Thuc. VI, 16, 1, cum scholii insequentis auctor: *πάλιν πρὸς Ἀλκιβιάδην, ἐπεὶ πρὸς Λακεδαιμονίους φυγὼν αἴτιος ἐγένετο τοῦ Δεκέλειαν αὐτοὺς ἐπιτειχίσαι· διὸ καὶ δοῦλον αὐτὸν καλεῖ διὰ τὴν Κοισύραν, ἥτις δουλὴ ἦν ὥς φησιν ἐν Νεφέλαις*[20]) (cf. schol. Nub. 46 l. 2) ea quae ex historia affert hausit e Thuc. VI, 93, 2, ut luculenter probatur usu vocabuli *ἐπιτειχίζειν*. Ceterum, id quod etiam maioris momenti est, iam ab Aristarcho Thucydidem in usum vocatum esse docet schol. Ran. 1422 l. 32, ubi idem *ἐπιτειχίζειν* legitur. De scholio ipso infra dicam.

14) Deinde ad verbum transscriptus est historicus in schol. Pac. 479, ubi l. 52—54 reddunt Thuc. IV, 117, 2. Unum hic exstat quo vehementer a Thucydidis textu differt scholium: *ἕως ὅτε ὁ Βρασίδας*, pro quo habet Thucydidis textus *ὡς ἔτι ὁ Β.*, de qua differentia Schroederus nihil addidit. Et profecto non necesse est multa addi. Ut enim primo aspectu elucet *ἕως ὅτε* sive *ἕως ὅτ'* (R) teneri non posse, cum sensu careat, sed mutandum esse in *ἕως ἔτι*, ita ne *ἕως* quidem recte se habet, quamquam ipsum hoc *ἕως* a Reiskio[21]) scholii non memore pro *ὡς* scriptum est. Sed luculentissima Herbstii[22]) disputatione affatim demonstratum esse mihi videtur hic omnino locum non esse particulae *ἕως* (= so lange als). Neque enim calculant

---

[19]) Cf. Schroederus l. a. p. 22.

[20]) Falso scholiastam interpretatum esse iam demonstravit Palmerius l. a. p. 744.

[21]) Cf. Animadv. ad graec. auct. II p. 45.

[22]) Quam Philol. XVI p. 313 sqq. instituit contra Velseni schedas criticas, Bonn. 1857, p. 9—13.

Athenienses: Lacedaemonios malle captivos recuperare dum res bene accidant Brasidae, sed „qui adhuc (hoc ἔτι valde premendum) status secundus Brasidae sit“, cui oppositum est: *ἐπὶ μείζονος χωρήσαντος αὐτοῦ καὶ ἀντίπαλα καταστήσαντος*, ut bene Herbstius verba vertat: „wie damals noch der Glückstand des Br. war“. Eiusdem porro scholii l. 54—9 reddunt Thuc. V, 15, 1. 2, ubi omissis levioribus quibusdam vitiis, de quibus iam dictum est, in Thuc. textu desunt verba *μάλιστα δὲ οἱ τῶν δεδεμένων συγγενεῖς ἐνῆγον καὶ ἐσπούδαζον ὡς ἂν εἰρήνη γένηται* (l. 8. 9), quae, cum Steupius[23]) praecipue propter vocem *ἐσπούδαζον* ab historici sermone alienam Thucydidi abiudicanda esse putaret, Schroederus[24]) in textum recipienda arbitratus est, quamquam neque eo loco ubi in scholio exstant neque eadem scriptura. Etenim cum ipse intellexisset verbum *σπουδάζειν* abhorrere a Thucydide, *καὶ ἐσπούδαζον* (= id est *ἐσπ.*) glossema putavit esse, falso in textum illatum ad explicandum vocabulum *ἐνῆγον*, ut verba sic scripta *μάλιστα δὲ οἱ τῶν δεδεμένων συγγενεῖς ἐνῆγον ὡς ἂν εἰρήνη γένηται* inseri velit inter *πράσσειν* et *ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι*. Ita ratiocinatur Schroederus: „illo loco quo tradita sunt verba scripta esse non possunt, ergo cum inter *καταλύεσθαι* et *σφαλέντων* lacuna non sit, aut a scholiasta verba addita sunt aut in alium locum transponenda, quorum cum prius non verisimile sit quia non facile intellegitur quibus causis commotus sit scholiastes ut verba quae minime ad suam rem necessaria erant adderet, nisi si ea in libris invenisset, alterum verum esse docet scholiastes Thucydidis, qui cum adnotet *ὡς τὸ εἰκὸς οὖν οἱ συγγενεῖς αὐτῶν σπουδὴν ἐποιοῦντο* postremis verbis, quae explicando *ἐνῆγον* inserviant, probat se hoc olim in textu legisse“. Exposuit autem scholiastes haec: *ἦσαν γὰρ οἱ Σπαρτιᾶται· τὸ οἱ ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἔνιοι· ἦσαν γάρ τινες αὐτῶν Σπαρτιᾶταί τε καὶ πρῶτοι καὶ τοῖς πρώτοις συγγενεῖς· ὡς τὸ εἰκὸς οὖν οἱ συγγενεῖς σπουδὴν ἐποιοῦντο.* Quae verba libere concedo me non intellegere cur probent scholiastam legisse ea quae in scholio Aristophaneo exhibeantur. Immo nulli alii rei inserviunt nisi ut explicent, cur

[23]) Cf. Mus. Rhen. N. F. XXV p. 288.

[24]) l. a. p. 21. 47 sqq.

Lacedaemonii studuerint pacem facere: quia pace facta captivi reddebantur, captivis autem cogniti erant principes Lacedaemoniorum, propinqui denique, ut rei natura fert, quam maxime pro propinquis nitebantur. Haec quamvis loquaciter dicta sint alia explicatione omnino non egent. Ergo nullum aliud testimonium exstat, quo probetur verba esse Thucydidea, nisi scholium Aristophaneum. Quod ut accuratius perstringamus, Schroederus primum Steupio concessit *καὶ ἐσπούδαζον* non esse Thucydideum, quod non sine artificio removit; deinde idem concessit verba illo quo tradita essent loco scripta esse non posse, ut ea insereret inter *πράσσειν* et *ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι*: sed ne illic quidem plane apta sunt. Nam primum supervacanea quodammodo sunt, cum sententia antecedenti *ἦσαν γὰρ κτλ.* fere eadem dicantur, ut facere non possis quin loquacitatis accuses historicum plane ab eo alienae; deinde quo referes illud *ὡς ἂν εἰρήνη γένηται*? Quod si putas a *πράσσειν* dependere, ut *μάλιστα — ἐνῆγον* sit parentheseos instar, contra dicit scholiastes, qui sine additamento legit *πράσσειν* neque diversus videtur esse ab eo qui paullo ante eam exposuit adnotationem qua eum legisse haec verba apparere putavit Schroederus; sin autem ad *ἐνῆγον* id refers, pugnare videntur cum Thucydidis usu loquendi, qui quater (IV, 24, 2; VI, 61, 1; VII, 17, 1; VIII, 78) hoc verbo absolute, quater (I, 67, 2; II, 21, 3; VI, 15, 2; VI, 21, 10 quamquam hic accusativum personae habes) cum accusativo usus est, semel (VIII, 26, 1) cum insequenti infinitivo, numquam autem neque ipse neque Herodotus cum *ὡς* aut *ὡς ἄν*. Praeterea cum viderimus huius ipsius scholii auctorem Thucydidis recensionem in manibus habuisse non diversam ab ea, qua nobis textus servatus est, verba *μάλιστα — γένηται* historico utique esse abiudicanda puto. Sed quid iis faciamus? Est ita ut Steupius indicavit. Sunt scholiastae verba addita ad Aristophanis verba interpretanda:

ἆρ' οἶσθ' ὅσοι γ' αὐτῶν ἔχονται τοῦ ξύλου
μόνοι προθυμοῦντ'·

et falso afferuntur ut Thucydidea. Ita omnia luce clariora, et plane congruunt verba cum loquacitate scholiastae. Unum quod Schroederus indicavit vocabulum *ἐνάγειν* cum apud solum Herodotum et Thucydidem inveniretur, scholiastae esse abiudican-

dum, non utique verum est, cum apud Isocratem et Dionysium Halicarnassensem idem reperiatur. Spero igitur fore, ut ab iis qui Thucydidis textui operam navabunt hoc scholium non iam adhibeatur.

15) Schol. Av. 1028: *Φαρνάκῃ· στρατηγὸς Περσῶν ὁ Φαρνάκης Φαρναβάζου,* quae non dubito quin hausta sint e Thuc. II, 67, 1: *πορευθῆναι πέραν τοῦ Ἑλλησπόντου ὡς Φαρνάκην τὸν Φαρναβάζου,* quamquam aliis quoque locis a Thucydide Pharnacis mentio fit (V, 1; VIII, 6, 1; 58, 1), sed numquam patris nomen additur.

16) Ad Av. 484 duo habemus scholia: I l. 38. 39, II l. 40—45, ab eodem commentario dependentia, cuius verba melius servata sunt in altero. Qui e verbo transscripsit Thuc. I, 109, 3. 4, praeter leviora quaedam vitia *Μεγάβαζον* pro *Μεγάβυζον* exhibens. Nam quod satrapem Darei vocat scholiastes Megabazum, cum eum esse Artaxerxis e Thuc. I, 104, 1 eluceat, hic error e falsa commentarii interpretatione natus est, qui similem in modum ac prius scholium habuit *Δαρεῖος βασιλεὺς ἦν, Μεγάβαζος δὲ σατράπης περὶ οὗ Θουκυδίδης κτλ.*[24]) Vitium autem *Μεγάβαζον* pro *Μεγάβυζον* natum est e mera neglegentia, quae inde excusationem habet, quod et Thucydides paullo ante de Megabazo loquitur et, quod gravissimum est, poëta ipse coniungit Megabazum, non Megabyzum, cum Dareo. De versus interpretatione vide Kockii editionem. Ceterum idem vitium iterum invenitur in postremo scholio Plut. 178 recentiorum codicum l. 23—31, quod ipsum Thuc. I cap. 104 et 109, 3. 4 debetur, falso Xerxis nomine pro Artaxerxe posito. Iam cum hic scholiastes ab altero hausisse non possit, quia multo plura affert, cumque in recensione Thucydidea qua usus est, quae non differebat ab ea quam nos habemus, vitium iam exstitisse verisimile non sit, in idem vitium incidit quo schol. Av. 484, quod eo facilius fieri potuit quo magis cognitum erat Megabazi nomen quam Megabyzi.

17) Denique schol. Plut. 1193, ubi tria habes scholia: I l. 9

---

[24]) Ipse igitur videas, quid de Clauseni adnotatione iudicandum sit, qui habet haec p. 48: „Megabazus Darei dux qui expeditione in Scythas facta in Europa relictus est et Megabyzus Zopyri filius aperte inter se commiscentur.“

—11, II l. 11—14, III l. 14—21, ad eundem commentarium recedentia, qui cum e libro quodam topographico hauserit, de quo accuratius agere hic omittam, tertius scholiastes adiit Thucydidem, cuius exscripsit II, 13, 3 admissis vitiis nonnullis levissimis.

Iam cum tot viderimus scholia e Thucydidis libro esse transscripta, alia quoque quibus de tempore ab hoc historico descripto agitur, quorum hoc illud ipso eius nomine ornatum est, nisi certa vestigia obstant, inde hausta esse dicemus.

18) Velut schol. Lys. 801: *δύο Μυρωνίδαι ἦσαν, ὡς ἐν ταῖς ἐκκλησιαζούσαις δεδήλωται· ἐνθάδε τοίνυν μέμνηται τοῦ ἐν Οἰνοφύτοις νικήσαντος*; cf. Thuc. I, 108, 2. 3: *Ἀθηναῖοι . . . ἐστράτευσαν ἐς Βοιωτοὺς Μυρωνίδου στρατηγοῦντος καὶ μάχῃ ἐν Οἰνοφύτοις τοὺς Βοιωτοὺς νικήσαντες κτλ.*, unde sine dubio, quamquam saepius exstat Myronidis nomen, notitia nata est. Ceterum scholium illud ad eccl. 803, quod significat scholiastes, nobis servatum non est, cum ibi exstet nihil nisi glossa (cf. Martin) *τῶν εὐδοκιμούντων οὗτος στρατηγός*.

19) De Salaminia et Paralo, navibus publicis[26]), agitur scholiis his: 1) Ach. 1158 l. 13 *ἐπεὶ καὶ ἱερὰ ναῦς τῶν Ἀθηναίων Πάραλος καλεῖται* (abest a R et V); 2) Av. 147 (cf. Suid. *Σαλαμίνια*): *δύο εἰσὶ νῆες παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὑπηρετίδες ἡ Πάραλος καὶ ἡ Σαλαμινία· ὧν ἡ μὲν Σαλαμινία τοὺς ἐκκαλουμένους* (scr. *ἐγκαλ.* secundum Suidam) *εἰς κρίσιν ἦγεν, ἣν ἐπὶ* (R) *Ἀλκιβιάδην φησὶ πεμφθῆναι Θουκυδίδης. ἡ δὲ Πάραλος τὰς θεωρίας ἀπῆγεν τουτέστι τὰ εἰς θυσίαν πεμπόμενα.* 3) Brevius de his navibus disseritur schol. Av. 1204. 4) Ran. 204, ubi cum scholii partes inter se turbatae sint, immo falso duo scholia distincta, textus ita est restituendus: in R glossa interlinearis super *ἀθαλάττωτος· μὴ ὢν ναυτικός*, super *ἀσαλαμίνιος· ἀπὸ τῆς νέως ἡ ὀνομασία* (cf. Martin), in *Θ* super illud *ἀμέτοχος θαλάττης*, super hoc *μὴ ναυμαχήσας περὶ Σαλαμῖνα*, quibus glossis adscriptum est scholium *τὰ κατὰ Ξέρξου δὲ οἶμαι*, in aliis denique codicibus, quorum princeps est V, ad *ἀθαλάττωτος· θέλει — ἐστιν*, deinde ad *ἀσα-*

---

[26]) De navibus ipsis cf. Boeckhius, Staatshaush. I³ p. 305 sqq., et Att. Seewesen p. 77.

λαμίνιος (ex quo errore ἄλλως natum est) ἢ δία — Πάραλος. 5) Ran. 1071 l. 51. 6) Eccl. 38, cf. Hesych. s. v. Σαλαμίνιος et Suid. artic. 5. Iam cum scholium postremum propter Hesychium ad eundem comici locum ostendentem Didymo deberi plus quam verisimile sit, eam quaestionem hic non repetam, ut num alia quoque ad eundem sint referenda quaeram an scholiastae saepius fere idem adscripserint. In censum venit solum schol. Av. 147, ubi fons indicatur Thuc. VI, 53, 1: τὴν Σαλαμινίαν ναῦν ἥκουσαν ἐπί τε Ἀλκιβιάδην — ἐς ἀπολογίαν ὧς ἡ πόλις ἐνεκάλει, unde statim elucet ea quoque quae in universum de munere Salaminiae dixerit hinc hausisse grammaticum[27]), quem Didymum esse propter schol. Eccl. non dubito proferre. Quem utique alio historico hic usum non esse inde praecipue apparet, quod duas tantum nominat naves publicas, quas cum solas Thucydides cognitas haberet[28]), quamquam apud hunc ad alia quoque usurpantur negotia, recentiores scriptores, Aristotelem, Androtionem, Philochorum plures cognovisse probat Photius, Bibl. 676, 7. Sed unde hausit Paralum solam τὰς θεωρίας egisse, quod neque Thucydides narrat, neque omnino ad hanc navem solam pertinuisse probat Boeckhius.[29]) Sine dubio hoc et Chalcenterus et Photius, sive is a quo dependet, a scriptore quodam sumpserunt, a quo semel haec navis hoc officio functa esse narrabatur; quod cum in memoria esset Didymo rem in universum accepit.

20) Schol. Ach. 183: οἱ γὰρ Πελοποννήσιοι εἰσβάλλοντες εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔτεμνον τὴν γῆν τῶν Ἀχαρνέων natum est e diserta narratione populationis finium Acharnensium II, 19 sqq.

21) Ad Ach. 270: ὁ Λάμαχος οὗτος Ἀθηναίων στρατηγός, υἱὸς Ξενοφάνους, ὃν ὅτε εἰς Σικελίαν ἔπλεον οἱ Ἀθηναῖοι ἐχειροτόνησαν. ἦν δὲ μετὰ Ἀλκιβιάδου καὶ Νικίου ὡς ἱστορεῖ Θουκυδίδης διὰ τῆς ς' consultum est Thuc. VI, 8, 2 (cf. schol. Thesm. 840 l. 3. 4).

22) Schol. Equit. 237, ubi post interpretamentum verborum poëtae a fonte historico profecta habes l. 48 sqq. haec: ἔλαβε

---

[27]) Quod iam Clausenus recte percepit l. a. p. 52. 53.
[28]) Cf. Thuc. III, 33, 1 et Poppo-Stahlius ad h. l.
[29]) Cf. Att. Seewesen p. 78. 79.

δὲ τὴν πρόφασιν εὔκαιρον τοῦ ὀνόματος τῶν Χαλκιδέων διὰ τὸ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν (nempe quo Equitum fabula docta est archonte Stratocle) ἀποστῆναι αὐτοὺς τῶν Ἀθηναίων, deinde alterum scholium — nam est sine dubio alterum falso, ut mox videbimus, cum antecedentibus coniunctum — ἀπέστησαν δὲ ἀπὸ Ἀθηναίων Χαλκιδεῖς ἐπὶ Εὐκλείδου ἄρχοντος. Euclides sive potius Eucles[30]) archon erat anni 427/6 (ol. 88, 2, cf. Clinton, F. H. II p. 64), quo anno Chalcidenses omnino non defecerunt. Quorum cum aliqua pars una cum Potidaea urbe defecisset (Thuc. I, 58, 2), magna illa defectio facta est anno post Equites doctam archonte Isarcho (Thuc. IV, 120 sqq.), cum iam aestate 424 sub eodem archonte Brasidas cum aliis illis urbibus, quae antea defecerant, et Perdicca rege foedus fecisset (Thuc. IV, 79). Quae cum ita se habeant, longe abest, ut ab historico secundum praetores res digerente profecta sint ea quae de defectionis tempore exstant; sed ut prior scholiastes et ita sine dubio vetus interpres e Thucydidis narratione rem ipsam cognitam habuit, e suis, ut saepius fit, addidit κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν, ita ab altero pro hoc κατὰ ἑ. τ. κ. Stratoclis nomine inserto, quo praetore fabula docta est, posteriore tempore pro Στρατοκλέους vitio saepius in scholiis commisso Εὐκλέους irrepsit, quod deinde in Εὐκλείδου corruptum est; sine dubio praeter Thucydidem alium non consuluit.

23) Scholii Equit. 562 ad nos pertinent l. 53 sqq.: στρατηγὸς δὲ Ἀθηναίων ναυτικώτατος ὁ Φορμίων καὶ πολλάκις εὐτυχήσας καὶ ἐν τῇ πρὸς Λακεδαιμονίους μάχῃ κατορθώσας νζ' ναῦς διέφθειρεν et Equit. 565 l. 5. 6 ἐπεὶ νεωστὶ Ἀθηναῖοι Φορμίωνος στρατηγοῦντος περὶ ναυμαχίαν ἠνδραγάθησαν, denique schol. Pac. 347 (cf. Suid. Φορμίων), ubi quinque habes scholia neque ea bene distincta: I l. 15—22 ex historia adnotans haec: λέγεται δὲ ὁ Φορμίων νικῆσαι ναυμαχίαις β' Λακεδαιμονίους στρατηγήσας, II l. 23—25 (λίθος) eadem ex historia afferens, III l. 25—31 solos comicos con-

30) Eucles recte nominatur ab Aristotel. Meteorol. I, 6 et schol. Vesp. 240, Euclides a Diodoro XII, 53, Photio et Suida s. v. Σαμίων ὁ δῆμος; scholiastes Ach. 270 autem nihil potest probare, ut videbis; cf. Boeckhius, Staatshaushalt II² p. 149. Ceterum de hoc scholio iam egit Palmerius, l. a. p. 724.

sulens, IV l. 31—45, quod praeter comicos amplum Atthidis Androtionis libri III fragmentum affert de pecunia qua multatus est Phormion[31]), denique V l. 45—47 (RV). Ad eundem denique pertinet schol. Lys. 804: *Φορμίων στρατηγὸς σφόδρα εὐδόκιμος Ἀσωπίου υἱός.* Iam quod ad fontes attinet, cum saepius comicos, semel Androtionem videamus adhibitum esse, alia quae de Phormione scholiastis nota sunt, hausta sunt e Thuc. II, 83—93, ubi cum longe absit ut omnes naves dicantur destructae esse, tamen bis ab hostibus reportasse dux Atheniensium narratur. Iam unum memoria dignum est. Nam quod in schol. Equ. 562 legitur eum delevisse Lacedaemoniorum naves *νζ´*, idem iterum invenitur in schol. ad Aristid. p. 230 v. 32. 33 D, ubi ad lemma *οὔτε ὀλίγῳ πλείονας* in codd. BD adscripta sunt haec: *ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ* (sc. *ναυμαχίᾳ*) *κ̄ ναυσὶ μ̄ζ, ἐν δὲ τῇ ὑστέρᾳ ν̄ζ ταῖς αὐταῖς ἐνίκησεν* et in codic. C Thucydideo, cum B habeat *ο̄ζ*; sed cum antea viderimus alio quoque scholio recensionem codicis C esse adhibitam, cumque in his Thucydidis partibus cod. B auctoritas maior sit, numerum *ο̄ζ* intactum relinquemus, etiam Aristidis scholiastam recensionem cod. C secutum dicentes esse.

24) Schol. Av. 379: *τὰς τριήρεις· ταῦτα δὲ εἰς Συρακοσίους αἰνίττεται οὓς ἐνίκησαν Ἀθηναῖοι διὰ τὸ ταπεινοὺς ἔχειν τοὺς πύργους,* quod quamquam poëta talia omnino dicere noluit — neque enim illo tempore in bello Siciliensi memorabile quicquam gestum est[32]) — ad certam quandam rem pertinere non fictam a scholiasta apparet. Quamquam verba corrupta esse recte Dobreeus[33]) vidit, cui assentior quod scripsit *οἳ ἐνίκησαν Ἀθηναίους,* non assentior, quod *ταπεινοὺς πύργους* mutari voluit in *ταπεινὰς πρώρας,* cum Etymol. Magn. doctus: *πύργος· . . λέγεται δὲ καὶ μέρος τι νέως* recte se hic habere *πύργους* putem. Hausit scholiastes e Thuc. VII, 36, 2 *καὶ τὰς πρώρας τῶν νεῶν ξυντεμόντες ἐς ἔλασσον κτλ.* et 40, 5 (cf. Diod. XIII, 10, 2: *τὰς πρώρας τῶν νεῶν ποιήσατο βραχυτέρας καὶ ταπεινοτέρας*).

---

[31]) De qua re cf. Boeckhius ap. Meinekium, Frg. comic. graec. II p. 527.

[32]) Quod iam intellexit Clausenus, l. a. p. 47, qui ceteris, quae in scholio afferuntur, fidem facit.

[33]) l. a. p. 217.

25) Schol. Av. 399: Ὀρνεαῖς ἀντὶ τοῦ (R: Martin) παρὰ τὰ ὄρνεα· ἔπαιξεν· ἔστι δὲ τῆς Ἀργείας πόλις, ἧς Ὅμηρος μνημονεύει κτλ. ἴσως δὲ ὅτι ἐν Ὀρνεαῖς μάχη ἐγένετο Λακεδαιμονίων καὶ Ἀργείων· γελοῖον δὲ τὸ φήσομεν ἀποθανεῖν, quod scholium originem debet Thuc. VI, 7. Ceterum cf. p. 225 et Curtius, Peloponnes II p. 478.

26) Ad Av. 186 tria habes scholia, duo ad lemma τοὺς δ' αὖ θεούς: I ἐν τοῖς Πελοποννησιακοῖς κατὰ πάντων Μηλίων Νικίαν πέμψαντες Ἀθηναῖοι, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπολιόρκησαν αὐτοὺς ὥστε λιμῷ διαφθεῖραι, II τῷ δὲ πρώτῳ (scr. προτέρῳ) ἔτει Νικίας Μῆλον παρεστήσατο οὐ μόνον μηχανῶν προσαγωγῇ ἀλλὰ καὶ λιμῷ διὰ τὸ ἀποστῆναι αὐτῶν πρότερον ὑποτελῆ οὖσαν, tertium ad lemma λιμῷ Μηλίῳ· ἀντὶ τοῦ μεγίστῳ· Μῆλος δέ ἐστι πόλις Θεσσαλίας (quod ineptum est)· καὶ οἱ Μήλιοι πολιορκούμενοι ὑπὸ Ἀθηναίων λιμῷ ἐπιέσθησαν καὶ παραδεδώκασιν ἑαυτοὺς ὡς Θουκυδίδης ἐν τῇ πέμπτῃ, quod cod. R solum habet. Eodem pertinet schol. Av. 363: Νικίαν· φρονιμώτατα γὰρ λιμῷ Μηλίους ἀνεῖλεν. Profecta est narratio a Thuc. V, 114; 116, 2 sqq., cum illud λιμῷ ἐπιέσθησαν et e poëtae verbis sumptum sit et e Thuc. 114, 1 περιετείχισαν κύκλῳ τοὺς Μηλίους. Sed duo restant. Nam unde illud προτέρῳ ἔτει sumptum et unde sumptum Nicia duce rem evenisse, cum Thuc. cap. 84, 3 diserte doceat missos esse Cleomedem et Tisiam? Quam ob rem Wassius Tisiam pro Nicia substitui vult, cum Wesselingius[34]) errore a prima expeditione a Nicia facta nomen ad hanc translatum putet esse. Quod fere rectum est. Sed forte fortuna quomodo vitium natum sit melius possumus cognoscere. Ut enim in Didymi commentario, ad quem haec scholia recedere antea probavimus, de Nicia nihil exstitisse docet Hesychius et Zenobius et schol. III, ita ne ad versum 363 quidem explicandum: ὑπερακοντίζεις σύ γ' ἤδη Νικίαν ταῖς μηχαναῖς solum olim exstitit id scholium quod attuli, sed forte fortuna Suidas s. v. ὑπερακοντίζεις vetustissimum servavit scholium: Σύμμαχος· πρὸς τὴν Μηλίου πολιορκίαν· Φρύνιχος . . . ἢ ὅτι κτλ., unde cernitur, cum Symmachus ad eam Meli obsessionem rem rettulerit, quae revera Nicia duce evenerit, quamquam

---

[34]) Hic ad Diodor. XII, 80, ille ad Thuc. V, 116.

non multa de ea apud Thucydidem III, 91 legimus, alium quendam scholiastam recentiorem et hic falso alteram obsessionem intellexisse et non minus falso in schol. Av. 186 [Niciae nomen intulisse. Tempus autem *προτέρῳ ἔτει*, id quod saepe fit (cf. schol. Av. 750 et exempla quae ibi addidi, fictum est.

27) Schol. Av. 639, ubi cum prius scholium l. 40—44 a Didymo ortum sit (cf. Hesych. s. v. *μελλονικιᾶν*), in altero legitur: *ὁ Νικίας Ἀλκιβιάδου* (scr. *Νικηράτου*, nominibus in idem fere exeuntibus ut saepe inter se commutatis) *ὃς ἀνεβάλλετο ἀπελθεῖν ἐς Σικελίαν*, quod haustum est e Thuc. VI, 8, 2 et 4 *παρελθὼν ἀποτρέψαι ἐβούλετο* (sc. *Νικίας ὁ Νικηράτου* § 2).

28) Schol. Av. 750, ubi cum alia e comoediis sumpserit, pergit l. 45: *τέταρτος δέ* (sc. Phrynichus) *ἐστιν Ἀθηναῖος τὸ γένος ὁ στρατηγήσας τὰ περὶ Σάμον καὶ Ἀστυόχῳ προσθέμενος, ἐπιχειρήσας δὲ τῇ τοῦ δήμου καταλύσει. περὶ ὧν ἐν τοῖς Βατράχοις ἱκανῶς εἰρήκαμεν*, quod spectat non ad schol. Ran. 1299, ut Duebnero videtur, sed ad 688, ubi quaecumque adscripsit interpretamentum est e poëtae ipsius verbis ortum. Contra Thucydidi VIII, 50. 51 debentur ea quae schol. Av. protulit. Hic statim afferam schol. Thesm. 804: l. 12 *Χαρμῖνος δὲ περὶ Σάμον συνεστρατήγησε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῖς περὶ Φρύνιχον*, et II ab eodem commentario dependens *Θρᾴκῃ* falso pro *Σάμῳ* scripto: *συνεμάχησε γὰρ Φρυνίχῳ ἐν Θρᾴκῃ ὁ Χαρμῖνος. καὶ ἴσως οὐδὲν ἀξιόλογον ἔπραξεν. διὸ λέγει „δῆλα τὰ ἔργα“*, de quo additamento iam dictum est. Res hausta est e Thuc. VIII, 25, 1 et 30, 1, quippe quem de aliis huius temporis rebus gestis luculentissime consultum esse vidérimus. Sed unde illud *κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον*? Quod primo aspectu optimam praebet ansam ad definiendum tempus cui fabula sit tribuenda. Nam cum e Thuc. locis allatis appareat hieme 412/411 Charminum additum esse Phrynicho, quid magis arridet quam credere lenaeis aut magnis Dionysiis eiusdem anni fabulam doctam esse? Sed qua tandem via pervenit scholiastes ad illud *κατὰ τ. κ. τ.* quod non nimis certum esse unusquisque concedet? Fac eum in manibus habuisse didascaliam, qua quo archonte fabula doceretur cognovit. Ubinam invenit eodem archonte Charminum ducem creatum esse, ut dicere posset hoc factum esse eodem tempore quo fabula doceretur? Apud Thu-

cydidem, quem consuluit, invenire non potuit, cum hic, quamquam in universum quo tempore res evenerit cognoscitur, praetorem non addat. Ergo scholiastae illud *κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον* nihil potest probare, sed, ut saepius factum vidimus (cf. insignia exempla schol. Nub. 710 et Equ. 237), tempus fictum est, cum quia poëta ducem hunc exposuit, eum ipso hoc tempore Sami cum aliis bellum gessisse suspicaretur.[35])

29) Schol. Av. 1556 et duo scholia Pac. 394 omnia quae de Pisandro afferunt e comoediis hauserunt, non item schol. Lys. 490: *ὁ γὰρ Πείσανδρός ποτε προειστήκει τῆς πολιτείας μετὰ Θηραμένους καὶ Φρυνίχου. κωμῳδοῦσι δὲ αὐτὸν ὡς δωροδόκον . . . ἦν δὲ καὶ δειλός· ἔστι δὲ καὶ ἄλλος Πείσανδρος ὁ Ὀνοκίνδιος ὡς Εὔπολις διακρίνει τὴν ὁμωνυμίαν ἐν Μαρικᾷ*, ubi in posteriore parte erravit scholiastes hunc alium dicens esse Pisandrum atque Onocindium, cum potius alter sit unus e triginta *ὁ δειλός* (cf. Xenoph. Conviv. II, 14), *ὁ μέγας, ὁ ὀνοκίνδιος*, alter *ὁ στρεβλός*, ut patet ex Eupolidis fragmento. Sed unde prior pars *ὁ γὰρ — Φρυνίχου*? Quae cum propter incertum illud *ποτέ* Philochoro aut alii atthidographo non debeatur, orta est sine dubio e Thuc. VIII, 68, ubi exstant haec: *ἦν δὲ ὁ μὲν τὴν γνώμην ταύτην εἰπὼν Πείσανδρος καὶ τἆλλα ἐκ τοῦ προφανοῦς προθυμότατα ξυγκαταλύσας τὸν δῆμον*, deinde nominat Antiphontem consiliis solis adiuvantem sed in publicum non prodeuntem, deinde § 3: *παρέσχε δὲ καὶ Φρύνιχος ἑαυτὸν πάντων διαφερόντως προθυμότατον ἐς τὴν ὀλιγαρχίαν*, § 4 *καὶ Θηραμένης ὁ τοῦ Ἅγνωνος ἐν τοῖς ξυγκαταλύουσι τὸν δῆμον πρῶτος ἦν*, cum hic plures non enumeret historicus quod facit demum cap. 89, 2; 90.

30) Schol. Av. 1569 (cf. Suid. s. v. *Λαισποδίας*), ubi duo habemus scholia ex eodem (Didymi, cf. p. 232) commentario orta: I l. 20—23, II l. 23—32. Hausit Didymus omnia e comoedia consulto Demetrio Ixione; historicum unum Thucydidem adiit l. 26: *τοῦτον δὲ τὸν Λαισποδίαν καὶ στρατηγῆσαί φησι Θουκυδίδης ἐν η'*. Sed error hic exstat. E libro enim octavo (*η'*) cap. 86, 9 non ducem fuisse cognoscimus Laespodiam sed lega-

[35]) Ut mea quidem sententia recte fecerit Engerus, Mus. Rhen. N. F. IV p. 54, quod non multum tribuit huic scholio, quamquam in aliis rebus ei non assentior.

tum una cum Aristophonte et Melesia Lacedaemona missum, cum contra l. VI (ς'). 105, 2, quo solo loco praeterea mentionem facit Laespodiae Thucydides, legamus: *τότε δὲ Πυθοδώρου καὶ Λαισποδίου καὶ Δημαράτου ἀρχόντων ἀποβάντες ἐς Ἐπίδαυρον . . . ἐδῄωσαν*. Ergo aut vetus interpres, cum utrumque locum cognitum haberet, memoriae lapsum in se admisit aut ipse utramque narrationem exposuit, postea altera omissa numeri librorum inter se confusi sunt.[36])

31) Schol. Lys. 107: *σκώπτει δὲ συνεχῶς Μιλησίους καὶ κωμῳδεῖ ὡς μοιχούς, ἐπειδὴ ἀπέστησαν τῶν Ἀθηναίων καὶ πολλοὶ τῶν νησιωτῶν*, ubi primum quidem, cum quomodo sententia *ἐπειδή* usque ad finem causa indicari possit irridendi non satis intellegatur, duo scholia sub uno lemmate confluxisse videmus, quae ita sunt secernenda, ut *σκώπτει — μοιχούς* pertineat ad *ἀλλ' οὐδὲ μοιχοῦ*; *ἐπειδὴ — νησιωτῶν* ad *ἐξ οὗ γὰρ ἡμᾶς*. Propter verba *καὶ πολλοὶ τῶν νησιωτῶν* non e poëtae ipsius verbis scholiastam rem hausisse puto, sed cognitam habuisse Thuc. VIII, 14. 16. 17. 19 narrationem, qua de Chii, Erythrarum, Clazomenarum, Tei, Lebedi, aliarum insularum et urbium defectione agitur.

32) Schol. Ran. 1463. 65. Ad Ran. 1463 tria adscripta sunt scholia: I l. 36—39, II l. 39—41, III l. 41—46, quod abest a RV et clara vestigia doctrinae Byzantinae prae se fert (cf. *μέγα βοήσας κτλ.* l. 44). Ad unum commentarium omnia referuntur

---

36) Non aliam librorum divisionem — duae enim praeterea exstabant, in novem et in tredecim libros — adhibitam esse inde patet, quod neque ad alterutram convenit librum sextum olim octavum fuisse neque alio loco in scholiis unam ex his recensionibus videmus usurpatam. Per hoc igitur scholium stat quod Wilamowitzius exposuit, Ind. lect. Gott. aestat. 1885 p. 7 grammaticos et rhetores fortasse sola usos esse octateucho. Ceterum Brandesius, Observ. critic. de com. aliqu. attic. temp., Rostochii 1886 p. 36, qui solus hoc scholio offensus est, aliter vitium explicat, cum putet exstitisse olim *ὡς Θουκυδίδης ἐν* $\overline{E} = \overline{ς}$ (vel fortasse *Z*), sed de *Z* cogitari non potest, nam et in scholiis liber sextus signo ς indicatur (cf. schol. Ach. 270) et omnino hoc signo usos esse et Thucydidis scholiastas et quicumque e veteribus per numeros notarent historici libros Wilamowitzius exposuit l. a. p. 8; nescio autem an facilius error explicetur mea ratione quam ea corruptela adhibita quam voluit Brandesius.

haec fere exhibentem: *ἐπὶ τὴν Περικλέους φέρεται γνώμην, ὅς συνεβούλευσε περιπλεῖν τὴν πολεμίαν, μὴ μάχεσθαι δὲ τεμνομένης τῆς Ἀττικῆς.* Ad versum 1465 deinde (cf. Suid. *πόρον κτλ.*) duorum grammaticorum servatae sunt sententiae: I l. 47—1 a R solum exhibita, eandem rem quam schol. 1463 paullo uberius quamquam falso exponentis sic: . . *ὅς ἐκέλευσεν Ἀθηναίοις ἐμβαλόντων* (R falso *ἐκβ.*) *Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Ἀττικὴν μή ἐπεξιέναι, ἀλλ' εἴσω τείχους μένειν, αὐτοὺς δὲ διὰ τῶν πλοίων ἐπιέναι τῇ Λακωνικῇ κτλ.*, II l. 2—16 aliter et rectius quidem versum explicantis, quamquam ex historia nihil hausit. Quod scholium a Suida medelam sumit, qui pro *ὅς ἂν ἔξω τῆς γῆς ᾖ* (l. 3. 4) bis rectum praebet *ὅς ἂν ἔξω τούτου* (sc. *τοῦ πόρου* in navibus positi) *γένηται*. Nam quid sibi vult illud *ὅς ἂν ἔξω τῆς γῆς ᾖ*? An *τὰ θεωρικὰ ἢ δικαστικὰ ἢ ἐκκλησιαστικά*, quae ut exemplum afferuntur, extra terram sunt? Fontem neque Ephorum (cf. Diod. Sic. XII, 42) neque omnino alium ac Thucydidem esse probatur verborum quadam similitudine, cum apud Thucydidem legatur II, 13, 2: *παρῄνει . . . ἔς τε μάχην μὴ ἐπεξιέναι, ἀλλὰ τὴν πόλιν ἐσελθόντας φυλάσσειν καὶ τὸ ναυτικόν, ᾗπερ ἰσχύουσιν, ἐξαρτύεσθαι κτλ.*

33) Denique hic afferam ea quae de Scellii filio leguntur in scholio RV ad Av. 125: *ἀριστοκρατεῖσθαι· ἀντὶ τοῦ ὀλιγαρχεῖσθαι. Ἀριστοκράτης δὲ Σκελλίου υἱὸς ἐπεβούλευσεν εἰς* (quod delendum puto) *κατάλυσιν τῷ δήμῳ*, quae, quamquam saepius de hoc homine dictum est a scriptoribus (cf. Pseudo-Demosth. LVIII, 67, Lys. XII, 86, Xenophon saepius, C. I. A. I, 422 *Ἀριστοκράτης Σκελίου* et quae Kirchhoffius hic adnotat), orta sunt e Thuc. l. VIII, 89, 2: *ἔχοντας ἡγεμόνας τῶν πάνυ στρατηγῶν τῶν ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ καὶ ἐν ἀρχαῖς ὄντων οἷον Θηραμένη . . καὶ Ἀριστοκράτην τὸν Σκελλίου καὶ ἄλλους, οἳ μέτεσχον μὲν ἐν τοῖς πρώτοις τῶν πραγμάτων κτλ.*

Iam restat ut de iis scholiis loquar, quibus praeter alios Thucydidis historiae usurpatae sunt, e quibus cum unum alterumve iam tractaverim, alia (ut Equit. 814 et 84) postea sim tractaturus, hic afferam:

34) Schol. Pac. 681, ubi cum alia usque ad *καταλύσαιεν* aliunde hausta sint, ut mox videbimus, verba insequentia *ἐξωστρα-*

κίσθη δὲ οὗτος (sc. Hyperbolus) *οὐ διὰ δυνάμεως φοβον καὶ ἀξιώματος, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως* translata sunt e Thuc. VIII, 73, 3: *καὶ Ὑπέρβολον . . . ὠστρακισμένον οὐ διὰ δυνάμεως καὶ ἀξιώματος φόβον ἀλλὰ διὰ πονηρίαν καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως*, quod verum esse luculenter probatur verbis *αἰσχύνην τῆς πόλεως* (cf. Stahlius ad h. l.).

35) Deinde huc pertinet schol. Pac. 990. Adscripta sunt scholia duo ab eodem commentario sive libro iam scholiis ornato profecta: I l. 1—14: *τὸ χ ὅτι οὐ συμφωνεῖ τοῖς χρόνοις ἃ λέγει. καὶ ἐν τοῖς Ἀχαρνεῦσί φησι „ἕκτῳ σ' ἔτει προσεῖδον εἰς τὰ χώρια", ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλόχορος ἀπὸ Πυθοδώρου, ἀφ' οὗ ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου δοκεῖ γεγενῆσθαι, μέχρι Ἰσάρχου καταριθμούμενος εἰς τὰ ιγ' ἔτη συνάγει τοὺς χρόνους. πάλιν Θουκυδίδης κατὰ τὰς τῶν χειμώνων καὶ θερέων εἰσβολὰς τὸν πόλεμον γεγενῆσθαι λέγων οὐδὲ αὐτὸς εἰς τοῦτον τὸν ἀριθμὸν ἔρχεται, ἀλλ' ἀπολείπεται παρὰ τὰ θ' ἔτη*, ergo parum accurate locutus est poëta; II 14 ad finem, eadem exponens in brevius contracta: . . . *ἀπὸ γὰρ Πυθοδώρου μέχρι Ἀλκαίου θ' ἔτη κτλ.*, quae ad partem melius servata sunt quam prius scholium. Et primum quidem signum *χ* cum satis neglegenter Clausenus dixerit[37]) iis locis apponi a veteribus solere qui aliquid offensionis haberent, accuratius de hoc signo egit Schraderus et Lehrsius[38]), a quo quae de Pindari scholiis dicta sunt utique ad Aristophanem pertinent. Signum enim *χ*, cum ad sermonis insolentiam (*λέξεις καὶ σχῆμα καὶ ὅλως τὴν συνήθειαν*) iam a veteribus grammaticis Alexandrinis adhibitam esse Diog. Laert. III, 65 doceat, cum aliis rebus alia signa tribuerent, quasi unum signum alia eiiciens ad quamlibet insolentiam memoria dignam notandam tempore satis recenti usurpatum est. Sed nihilominus ea scholia, quibus exstat *τὸ χ* tali vice fungens, non necesse est propterea recentissima haberi, cum persaepe codici alicui, qui scholiis ornatus esset e veteribus commentariis haustis, scholiastes quidam aetatis recentioris adscriberet signum *χ* aut in scholia ipsa insereret *τὸ χ διότι* . . . explicatione ipsa e vetere

---

[37]) Cf. l. a. p. 25.

[38]) Cf. Lehrsius, Die Pindarscholien, Leipzig 1873, p. 107. 110; Schraderus, De notatione critica a vet. gramm. in poët. scaenic. adhibita, Bonn 1863, p. 17 sqq.

quodam commentario hausta. Deinde signa ipsa saepe evanuerunt. Plane idem in scholiis Aristophaneis factum est. Habes enim nonnullos locos quibus servatum vides *τὸ χ, ὅτι . .*, plures quibus e verbis ipsis potest in textum restitui, de quibus rem non ad finem ducens egit Rutherfordius.[39]) Quos si perstringes, non paucos referri videbis ad poëtae usus loquendi insolentiam et ad rem grammaticam, ut schol. Vesp. 696, ubi illo *σεσημειῶσθαι* aliud signum non videtur esse intellectum, Av. 76, Ran. 567. Haec certa sunt exempla, quibus signum *χ* iam ab veteribus grammaticis Alexandrinis probatur esse adhibitum et ad eas quidem res notandas adhibitum, quae cum communibus grammaticae artis praeceptis quodammodo pugnare videntur. Eodem fortasse pertinet schol. Thesm. 917, de quo cf. Nauckius l. a. p. 6 adn. 9 et p. 65 cum adn. 94, quamquam dubitari potest num iam Callistratus huic versui *τὸ χ* adscripserit. Ad poëtae *συνήθειαν* et *λέξιν*, ut ait Laertius, pertinet etiam in schol. Nub. 1176 et, quibus in scholiis signum olim exstitisse videtur, schol. Plut. 66. 78. 137. 155 (cf. Rutherfordius). Ad res autem cum poëtae verbis non congruentes — ad quem usum recentiore demum aetate translatum esse *τὸ χ* ostendit Lehrsius[40]) — notandas usurpa-

[39]) Cf. Classical review I p. 242.

[40]) Contra dicere contra hanc Lehrsii opinionem, quam in schol. Aristoph. quoque valere studuimus probare, videtur quod Rutherfordius de schol. Plut. 3 exposuit, quem puto hic vehementer errasse. Habemus hic in codice G ad verba:

ἢν γὰρ τὰ βέλτισθ' ὁ θεράπων λέξας τύχῃ,
δόξῃ δὲ μὴ δρᾶν ταῦτα τῷ κεκτημένῳ

tria scholia Didymi, ut equidem puto, commentario ab Aristarcho dependente usa: I *τὸ ἢν ἀπόστροφον λαμβάνει, ὅ ἐστιν ἀντίστροφον. ἔστι δὲ ὥσπερ καὶ ἄλλως τοὐναντίον δρῶν*; II *καὶ τοῦτο γὰρ ἀντίστροφον δέχεται. ἔστι γὰρ τὸ ἐναντίον δρῶν. ἡ δὲ ἀπόστροφος ἀντίστροφος καλεῖται*; III *Ἀρίσταρχος γὰρ τοῦτο σημειοῦται. ὅ ἐστιν παρ' ἡμῖν ἀπόστροφος, ἀντίστροφος αὐτῷ καλεῖται*, quae cum ad lemma *ἢν* referri non posse recte intellexerit Rutherfordius, putat continere Aristarchi explicationem quomodo *μὴ δρᾶν* sit intellegendum. Putat igitur genuinam adnotationis Aristarcheae formam fuisse hanc: *τὸ χ'* (= *καί* schol. II)· *τοῦτο γὰρ — τοὐναντίον δρᾶν* (ut recte pro *δρῶν* restituit), cum alius fortasse Aristarchi discipulus adnotasset I: *τὸ μὴ ἀπόστροφον λαμβάνει — δρᾶν* i. e. ut eius ipsius verba afferam: he (the master) takes *μὴ* as reversing the sense, it is as also might be said in another way to do the reverse. Sine dubio erravit Ruther-

tum est in schol. Vesp. 1191[41]) et Plut. 179: (τὸ χ) ὅτι Ἀριστοφάνης οὐ λέγει σύμφωνα κατὰ τοὺς χρόνους, quo in scholio τὸ χ falso esse omissum unusquisque iam intelleget. Quibus expositis cum viderimus, quamquam χ exstet, a bono posse dependere commentario scholium, ad schol. Pac. 990 revertamur. Grammaticus enim, didascalia fabulae certior factus doctam esse Pacem archonte Alcaeo, cum offenderetur poëtae verbis iam tredecim annos homines pacem desiderare dicentis, hoc falso dictum esse primum probavit e comoedia. Etenim cum meminerit Ach. versus 266: ἕκτῳ σ᾽ ἔτει προσεῖδον εἰς τὰ χωρία, cumque sine dubio Philochori annalibus usus, qui paullo post proferuntur, inter eum praetorem, quo Acharnenses docta est, Euthynem 426/25, et eum, quo Pax docebatur, tres intermitti Stratoclem, Isarchum, Aminiam haud nesciret, ἀπὸ

---

fordius; nam neque ad μή pertinet scholium neque verba ipsa Aristarchi recte explicata sunt neque signi χ puto hic mentionem fieri. Inde enim quod dicit grammaticus Aristarchum ἀντίστροφον nominare quod suae aetatis grammatici vocare solerent ἀπόστροφον elucet hic non esse usurpatum ἀντίστροφον eo usu quo fere semper adhibita est vox nempe „oppositus, contrarius", sed esse signum illud quod inservit notandae elisioni vocalis (᾽). Quod si statuis, optime quoque explicatur λαμβάνει, δέχεται ἀπόστροφον, ad quod verbum non „grammaticus (Aristarchus)" supplendum est subiectum, sed „vox". Quae si constant, non ad ην pertinere potest scholium, sed ad ταῦτα et nihil aliud facit Aristarchus quam novam profert lectionem ταὐτά pro ταῦτα (neglecta accentus differentia). Huc bene quadrat illud quod dicit ἔστι γὰρ τοὐναντίον δρᾶν. Immo rei ipsius vestigium latet in καὶ τοῦτο, ubi cum καί inserviat sententiis coniungendis, posteriore demum tempore illatum, in τουτο latet vox ταυτα. Quae cum ita se habeant, signi χ omnino hic locus non est, sed alius signi, quo textus differentias solebat adnotare Aristarchus. Quibus expositis non necesse est planius refutare quae Gerhardius, l. a. p. 34, et, qui contra eum dicit, Schraderus, l. a. p. 10. 11 de hoc scholio attulerunt.

[41]) Quo puto optime Lehrsii rationem veram esse demonstrari. Exstant enim duae explicationes signi χ inter se diversae: I l. 45 τὸ χ ὅτι . . . ὡς ἀληθῶς ἱστορεῖ, II l. 46 sqq. τὸ χ (quod hic supplendum est) ὅτι κατεψευσμένοι φαίνονται κτλ. Res ita explicatur. Veteres commentarii (Didymi, deinde hinc haurientes alii) nihil habebant nisi scholium II omisso initio τὸ χ ὅτι; iam cum poëtae verba cum re vera non congruere inveniret scholiastarum aliquis, exemplaris margini signum χ adscripsit, quod ab insequentibus diversum in modum in-

τῆς τῶν Ἀχαρνέων διδασκαλίας γ' ἔτη εἰσίν (l. 17) temporum non bene ratione habita dixit, ut non ad tredecim annos, ut poëta, sed ad novem perveniret. Deinde Philochorum ipsum consuluit ἀλλὰ καὶ Φιλόχορος — τοὺς χρόνους. Sed hic vitium latet. Incipiens enim a Pythodoro, archontes deinceps enumerat, quot poëta dicit, tredecim, sed cum Isarchus (424/23) octavus sit a Pythodoro, huius nomen corruptum esse constat, ut scribas μέχρις Ἀρχίου pro μέχρι Ἰσάρχου (anni 419/18, cf. Clinton II p. 72) vitii origine facile intellecta, cum littera ι bis scriberetur. Iam a Philochoro quoque probato poëtae errore ad Thucydidem accessit, qui revera nono anno indutias factas esse secundum rationem quam sequitur exposuit (cf. IV 117, 1; 135, 2), cum illud ἀπολείπεται παρὰ τὰ θ' ἔτη, quamquam insolentius dictum est, videatur significare: „er bleibt stehen bei 9 J.".

36) Denique Thuc. adhibitus est et in schol. Lys. 1094, ubi cum maxima pars ad Philochorum (cf. Muellerus frg. 110 = I p. 402) pertineat[42]) praeter eum consultus est Thucyd. VI, 53, 1, et

37) schol. Ran. 541 l. 23: ὁ Θουκυδίδης δὲ αὐτὸν ἐπαινεῖ, cf. Thuc. VIII, 68, 4.

Caput V.

Xenophontis librorum non ita multa exstant vestigia, quibus eos esse adhibitos aut clare indicatur aut licet concludi. Ut praeter schol. III Plut. 173, de quo infra videbimus, et schol. Ran. 1422 l. 28, de quo in capite VI dicemus, ad eum

---

tellectum est, cum alter putaret τὸ χ adscriptum esse, quia Ephudionis nomen cum rerum veritate congrueret, alter, quia ficti essent homines.

[42]) De re cf. Gilbertus, Beitr. z. innern Gesch. Athens p. 250 sqq. Ceterum ipse vides tempus hoc scholio allatum (πρὸ ἐτῶν δ' τῆς καθέσεως τούτου τοῦ δράματος) aliter se habere atque alia nonnulla magis generalia, de quibus vidimus. Dependet a Philochoro adhibita didascalia fabulae.

referendum est schol. Ran. 970 (cf. Suid. *Θηραμένης*), ubi po t Aristarchi opinionem a Demetrio vituperatam[1]) exstant haec: *Δίδυμος δέ φησιν ὅτι δύναται καὶ τῆς παροιμίας μεμνῆσθαι οὐ Χῖος ἀλλὰ Κῖος, παρόσον ποικιλός τις ὢν καὶ ἀγχίστροφος καθομιλεῖ τοὺς καιροὺς* (scr. *τοῖς καιροῖς*; cf. p. 235 adn. 28) *πρὸς τὸ κρεῖττον μέρος ἀεὶ διδοὺς ἑαυτόν. Κῷος* (scr. *Κεῖος*) *δὲ ἐλέγετο εἶναι*, unde, ut antea exposui, patet ad Didymum pertinere etiam schol. I Ran. 541 l. 1—23, optime comparatum; nam scholium II l. 23—27 inventis indulget, praeterquam quod hic falso videtur adscriptum esse: suum locum teneret, si ad Ran. 970 esset appositum. Deinde huc pertinet schol. Ran. 47, quod quamquam ipsum praebet rarissimum illud *καθομιλεῖν τοῖς καιροῖς* non esse Didymeum p. 236 breviter dixi; nunc probabo. Vides enim duas in unum contractas interpretationes, alteram quae hic parum apte affertur, *τινὲς ὅτι ὁ κόθορνος εἰς ἀμφοτέρους τοὺς πόδας ἁρμόζει, οἱ δὲ ὅτι ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἁρμόττει. ἔνθεν καὶ Θηραμένης κόθορνος ἐλέγετο, ὅτι τοῖς καιροῖς καθομιλεῖν δύναται. ὁ δὲ Ξενοφῶν ἐν Ἑλληνικοῖς ἀμφοτέροις τοῖς ποσὶν ἁρμόζειν αὐτόν φησιν*, alteram, cuius proprius hic locus est, quae cum priore omnino non potest coniungi: l. 26 *ἐκπλήττεται δὲ* (quod falso ad coniungendam utramque sententiam additum est; cf. p. 242 adn. 2) *ὁ Ἡρακλῆς ὁρῶν τὴν ἄτοπον ταύτην σκευήν, καὶ ὅτι τὰ ἄμικτα ἔμιξεν. ὁ μὲν γὰρ κροκωτὸς καὶ ὁ κόθορνος γυναικεῖά ἐστιν, ἡ δὲ λεοντῆ καὶ τὸ ῥόπαλον ἀνδρῷα*, unde statim elucet priorem scholiastam cupidissimum doctrinae ostendendae e schol. Ran. 541 sive ex ipso Didymi commentario et ex Xenoph. Hell. II, 3, 31 hausisse ea quae affert, ut quae *οἱ δέ* l. 22 dixisse dicantur Didymi sint, alia Xenophontis. Quam ob rem in censum venit solum schol. Ran. 541, quod accuratius perstringenti maxima ex parte e Xenoph. Hellenic. II, 3. 23—56 haustum esse apparebit. Apud quem legitur § 28: *αὐτὸς μὲν ἄρξας τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους πίστεως καὶ φιλίας, αὐτὸς δὲ τῆς τοῦ δήμου καταλύσεως*, cf. schol. l. 9, et § 32: *τῶν στρατηγῶν κατηγορῶν ἀπέκτεινεν αὐτούς*, cf. l. 8, cum certiorem huius rei cognitionem hauserit Didymus e Xen. Hell. I,

[1]) De qua cf. Staeschius, l. a. p. 54. 55.

7, 4 et I, 8, 18, ubi Callixenus quoque commemoratur, qui neque apud Diodorum XIV, 4, 5 (Ephorum) neque apud Plut. Lys. 15 apparet, ut luculentissime historicus a Chalcentero adhibitus sit; porro § 52: *ἀπεπήδησεν ἐπὶ τὴν Ἑστίαν*, § 55: *εἷλκε μὲν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ Σάτυρος, εἷλκον δὲ οἱ ὑπηρέται*, cf. schol. l. 12. 13, § 30 Hagnon pater commemoratur cf. l. 5, § 33 *τοῦ μὲν πλεονεκτεῖν ἀεὶ ἐπιμέλησας, τοῦ δὲ καλοῦ καὶ τοῦ φίλου μηδέν* . . cf. l. 16, denique de cothurno legitur § 30 et 47, ut dubitari nequeat quin ea quae usque ad l. 18 exstant excepta l. 4. 5: *διδάσκαλος Ἰσοκράτους Στειριεὺς τῶν δήμων*, quae aliunde cognita habuit Didymus (cf. etiam schol. Nub. 361, quod nihil novi affert), ad Xenophontem sint referenda, Thucydidem autem a se inspectum esse ipse indicat l. 22, cum quae l. 18—22 leguntur comicis deberi iam antea viderimus.[2]) Sed una res restat quae non indigna est quae commemoretur et ea quidem ad Xenophontis textum pertinens. Apud quem II, 3, 30 leguntur haec: *ὅθεν δήπου καὶ Κόθορνος ἐπικαλεῖται. καὶ γὰρ ὁ κόθορνος ἁρμόττειν τοῖς ποσὶν ἀμφοτέροις δοκεῖ. ἀποβλέπει δ' ἀπ' ἀμφοτέρων* (postrema verba corrupta sunt, sed hoc ad nostram disputationem non pertinet). Iam si haec cognominis explicatio apud Xenophontem exstaret, Didymus ceteroquin diligenter eius vestigia premens cur tandem tam miram causam finxit cognominis ut diceret l. 17: *ἐπειδὴ καὶ ὁ κόθορνος ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ πρὸς τὰς ὑποδέσεις ἁρμόττει*? Sed verba ipsa *καὶ γάρ — ἀμφοτέρων* ab hominibus doctis qui in Xenophonte interpretando operam navaverunt ei abiudicata sunt et pro interpretamento satis recenti habita.[3]) Quod

---

[2]) Quibus rebus cognitis per se apparet, quid sit iudicandum de iis quae dicit Poehligius, Jahrbb. f. Philol. Suppl. IX p. 231: „Andere Quellen aus späterer Zeit tadeln wiederum den Theram., wie der Scholiast des Aristoph., der nicht nur sein Schwanken in politischer Beziehung erwähnt, sondern ihm auch zweierlei geradezu zur Last legt, nämlich die Verurteilung der Arginusenfeldherrn und die Einsetzung der 30 Tyrannen. Als gerechte Strafe dafür habe er den Tod durch die 30 gefunden", quae cum Didymi fontes indicaverimus, non habent eam auctoritatem quam Poehligius iis tribuit.

[3]) Cf. edit. Breitenbachii: iusto iure editores verba eiecerunt; nam ut alia omittam, quam languidum est, si Critias interpretamentum addidisset Theramenis cognominis, quod unde ortum esset unicuique notum erat!

cum equidem probem alias ob causas in re ipsa positas, si quid video, hic exstat certum argumentum, quo eum textum, quo Didymus usus sit, vacasse hac interpolatione stricte probatur; exstitit iam in eo textu quem recentior Ran. 47 scholiastes in manibus habuit. Ceterum apud Plut. Nic. 2 et De republic. gerend. 32, 4 eandem cognominis causam legimus.

Deinde schol. II Equit. 969 pars altera — nam de priore iam diximus p. 279 —: *Κύριον δὲ ἀντὶ τοῦ Κύρου τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως, ὃς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τῆς Λυδίας πεμφθεὶς σατραπεύειν Λακεδαιμονίοις προςθεμένοις εἰς πόλεμον τὰ πρὸς Ἀθηναίους ἐχορήγησε χρήματα,* de qua re cum Thucydides II, 65, 12 paucis tantum verbis egerit, accuratius locuti sunt praeter Xenophontem Hell. I, 5, 1 Diodorus XIII, 70 et Plutarchus Lys. 4, quem utrumque ad Ephorum recedere probatur eadem differentia, quae inter hos et Xenophontem intercedat, de qua cf. Breitenbachius, Hellenic. ad l. a. Uterque et Xenophon et Ephorus in scholiis in usum vocatus est, sed Ephorus in iis potissimum rebus consultus est, quae ad bellum Persicum pertinent, ut vel propterea verisimilius sit Xenophontem esse scholii fontem. Quod probabilius fit ea re, quod apud Diodorum Darei, apud scholiastam Artaxerxis filius nominatur Cyrus neque quicquam de Cyri satrapia legitur apud Diodorum, cf. Xen. I, 4, 4. Etenim cum necesse sit credi aut hoc ipso loco aut paullo antea Ephorum nominavisse Cyrum filium Darei, unde Diodorus hausit, multo facilius ignosci potest scholiastae error, si eum e Xenophontis libro hausisse putas, qui in tota hac de Cyro narratione I, 4, 1—8. 5, 1—11 eum semper „*βασιλεύς*“ notat, quam si ad Ephorum eum refers, qui diserte exposuit nomen. Denique illud *κατὰ τούτους τοὺς χρόνους* (i. e. anno 425/24, quo Equitum fabula docta est) optimum praebet exemplum quo quam caute eiusmodi generales temporis rationes scholiorum Aristophaneorum sint accipiendae probatur, cum rem de qua agatur autumno 408 evenisse Xenophon auctor sit.

Ad eundem fontem puto recedere schol. Ran. 365: *Κῦρος γὰρ Λυσάνδρῳ ἔπεμψε χρήματα τότε εἰς πόλεμον δανεῖον χάριν,* quae verba ad locum interpretandum nihil afferunt (cf. edit. Kockii ad h. v.). Bis a Cyro Lysander pecunia adiutus

est, primum eo tempore quod attuli, iterum initio anni 405 (cf. Curtius II[5] p. 791; Xen. II, 1. 10. 11; Diod. Sic. XIII, 104); sed etiam in hoc scholio illud *τότε* merae inventioni deberi, non ab atthidographo quodam dependere inde patet, quod neque certum tempus indicatur neque archon quo regnante haec res facta est.

Deinde schol. Ach. 11 l. 34. 35: *Θέογνις δὲ οὗτος τραγῳδίας ποιητὴς πάνυ ψυχρός, ἐκ τῶν τριάκοντα, ὃς καὶ Χιὼν ἐκαλεῖτο*; cf. schol. Ach. 140, ubi eiusdem *ψυχρότης* exponitur, de qua praeterea cf. Aristoph. Thesm. 168. Suidas s. v. *Θέογνις* artic. II schol. Ach. 11, s. v. *ψυχροῦ βίου* schol. Ach. 140 exscripsit, cum Harpocration s. v. *Θέογνις* de solo eo qui paucorum partes secutus sit et de melio quodam loquatur poëta, tragoedias quoque fecisse illum omnino non exponens, qui utrum revera idem fuerit ac fabularum poeta certo dici nequit. Scholiastes enim ut „*Χίων*“ eum dictum esse sine dubio e comoedia aliqua hausit, ita *ἕνα* — nam *εἷς* pro *ἐκ* esse scribendum vidit Bergkius[4]) — *τῶν τριάκοντα* eum fuisse eidem debet, cui Harpocration, Xenophonti, Hell. II, 3, 2. Ceterum unum eius fragmentum servatum est (cf. Nauckius, Frgm. tragic. Graec.[2] p. 769).

Ad Xenophontem porro quem iam vidimus de his temporibus esse consultum, referam schol. Ran. 1513, ubi duo habemus scholia: I *εἴη ἂν οὗτος ὁ τοῦ Λευκολοφίδου οὗ καὶ Πλάτων μέμνηται ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ* (cf. p. 315 E). *ἦν γὰρ τῶν περὶ τοὺς καιροὺς τούτους στρατηγούντων. ἡγεῖτο δὲ τοῦ μέρους τοῦ ναυτικοῦ. τάχα δ' ἂν οὗτος εἴη ὃν καὶ παρεγγεγραμμένον λέγουσι. οἰκεῖον γὰρ αὐτοῦ τὸ „στίξας αὐτούς“· ἦν γὰρ ξένος,* II fere idem quamquam paullo certius exhibens, nisi quod additur Eupolidis Urbium fragmentum, de quo cf. Meinekius II, 513, 12 = Kockius I, 317. Interpres, cum alia et id quoque quod peregrinum eum dicit et iniuria in civitatem acceptum a comico quodam sine dubio sumpserit, quippe qui certent quodammodo homines tali crimine afficere, alia e Xen. Hell. I, 7, 1 sumpsit: *πρὸς δὲ τοῦτον* (sc. Cononem) *εἵλοντο Ἀδείμαντον καὶ τρίτον Φιλοκλέα,* cf. II, 2, 30. 32: *ᾐτιάθη μέντοι ὑπό τινων προδοῦναι τᾶς ναῦς.* Idem homo in titulis invenitur C. I. A. I, 274. 275. 276.

---

4) Cf. Griech. Litteraturg. III p. 610 adn. 45.

De Eccles. denique schol. 1089 in capite VI dicam.

Iam unum restat scholium, quod ad Xenophontis recedit non hellenica illud quidem, sed anabasin, nempe Equit. 1089: *Σοῦσα γὰρ καὶ Ἐκβάτανα τῆς Περσικῆς χώρας πόλεις. ὧν ἐν μὲν τῇ ἑτέρᾳ ἐχείμαζε βασιλεὺς ὁ μέγας, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ ἐθέριζεν,* quae orta sunt ex Anab. III, 5, 15: *ἡ δὲ πρὸς ἕω ἐπὶ Σοῦσά τε καὶ Ἐκβάτανα φέροι, ἔνθα θερίζειν καὶ ἐαρίζειν λέγεται βασιλεύς,* cum praeterea de eadem re loquatur Xenophon in Cyrup. VIII, 6, 22; cf. Kiepertus, Lehrb. d. alten Geographie p. 69.

Iam ut ad Ephorum transeamus, eius nomen exstat in solo schol. Nub. 859, cf. Suid. s. v. *Δέον* artic. II. Habes scholia quattuor: I l. 28—37, II l. 38—43, III l. 44—52, altera recensione (*Θ*M Aldina) expressa, IV 53 usque ad finem altera (RV).[5]) Quod ad Suidam attinet, quam cum his duabus familiis haberet cognationem Zacherus quaesivit, ad quam quaestionem ita respondit, ut eum magis cum RV quam cum altera familia consentire putaret, sed ita ut ad archetypum propius accederet. Quod hoc scholio probatur. Exhibet enim Suidas primum scholium IV ad verbum fere expressum usque ad vitium *Κλεάνδρῳ* pro *Κλεανδρίδῃ,* cum in fine rectius exhibeat *ἀναλῶσαι αὐτά* pro *ἀναλῶσαι ταῦτα* codicum RV. Deinde Suidas praebet schol. I alterius recensionis, quod cum usque ad *ἐζημίωσαν* ad verbum transscriptum sit, in fine leviter mutatum est aut Suidae ipsius consilio, ut iam antea Ephori nomen deest, aut librorum depravatione. Huc pertinet et quod pro *ιε' τάλαντας* scriptum est *ε'* omissa littera *ι* et quod eodem modo *κ'* l. 29 corruptum est in *ν'*. Quam ob rem utique falsum est quod Schmidtius adnotat[6]): „Da der Scholiast des Aristophanes und Suidas von Kleinigkeiten abgesehen (wozu auch 5 für 15 gehört) ganz wörtlich übereinstimmt, (ist der Wortlaut des Ephoros grade an dieser Stelle vollkommen constatirt) und doch ist bei Suidas hier nicht etwa, wie sonst öfters, jener Scholiast abgeschrieben, da bei ihm das Fragment des Ephoros noch weiter reicht“, immo postremorum verborum mutatio aut Suidae debetur aut recensioni *ϑ* (cf. Zacherus), quorum uterque ex eodem archetypo

---

[5]) Cf. Zacherus, l. a. p. 650 sqq. 692.

[6]) Cf. Das Perikleische Zeitalter, Jena 1877, II p. 254.

hausit. Veteris igitur corporis scholia sunt I et IV ab eodem commentario dependentia, cum duo alia a recentioribus scholiastis nata sunt alia illa scholia adhibentibus.[7]) Auctorem vetus interpres ipse (Didymus, cf. p. 234) Ephorum indicat (cf. Muellerus frg. 118, I p. 266), cuius narrationem praeterea exstare apud Plutarchum Pericl. 22 Sauppius[8]) ostendit, contra quem frustra nititur Schmidtius, l. a. II p. 252 sqq. Quod autem apud Diodorum alioquin Ephorum secutum in narrationum ordine nulla huius rei mentio superest post XII, 7, ubi de antecedentibus rebus gestis narrat, inde factum esse puto, quod inde a cap. 8 ad res siculas transit. Exstat narratio sub digressionis forma XIII, 106, quamquam contra Schmidtium, l. a. II p. 254 adn. 1, stricte negaverim hoc demum loco iam Ephorum de ea re esse locutum.[9]) Cf. etiam Thuc. II, 2 et V, 16.

Iam cum hoc certum habeamus documentum, quo Ephori libros in usum esse vocatos probetur, aliae exstant eiusdem reliquiae, ad quas investigandas ansam praebet comparatio cum iis scriptoribus, quos hoc historico usos esse constat. Primum enim Diodorum in bibliothecae l. XI—XVI Ephoro fere solo usum esse Volquardsenius summa cum probabilitate evinxit.[10])

---

[7]) Quorum alterum insulsa proferre O. Muellerus, De Phidiae vita, 1827, bene exposuit.

[8]) Cf. Die Quellen Plut. für d. Leben des Pericles: Abhandlungen d. königl. Gesellsch. d. Wissensch. zu Göttingen, 1867, p. 35, a quo dissentit Ruehlius, Jahrbb. f. Philol. XCVII p. 666, alium auctorem non afferens.

[9]) Exstat idem proverbium apud Zenobium II, 33. Iam antea probavimus (p. 234) et hoc proverbium et scholium ad Didymum referri, qui et in commentario Aristophaneo et in proverbiis de hac re locutus sit. Iam cum viderimus Chalcenterum ea quae in commentario exposuerit ex Ephori libro hausisse, nonne fere cogimur, ut putemus ne in proverbiis quidem alium auctorem esse adhibitum? Praesertim cum narrationes ipsae inter se congruant, nisi quod in scholio paullo amplius de re dictum est, Ephorum autem non sprevisse historiam proverbiis ornare fragmentis eluceat (cf. frg. 107 et Harpocr. s. v. *Εὐρυβάτην* = frg. 100). Quibus expositis patet falsum esse, quod Crusius dixit, l. a. append. I p. 144, proverbium Zenobianum e Demonis copia fluxisse, ad quam rem probandam nullam aliam affert causam nisi, id quod ei libenter concedo, quod Demonis liber saepe a Didymo usurpatus sit (cf. p. 150).

Quam rem ad schol. Equit. 814[11]) adhibens statim videbis tam arte Diodori narrationem cum scholio cohaerere, ut utrumque ex eodem fonte haustum esse debeat. In utroque enim invenitur vocabulum *καταστρατηγῆσαι*; deinde exstat cap. 39, 3: *μὴ τειχίζειν τὴν πόλιν διὰ τὸ μὴ συμφέρειν κοινῇ τοῖς Ἕλλησι*, cf. schol. 9. 10 *ὅτι ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς Ἑλλάδας συμφέροντι τειχίζοιεν τὴν πόλιν*; apud utrumque ipse cum paucis aliis legatus mittitur Lacedaemona; legitur apud Diodorum *μετὰ μεγάλης σπουδῆς ᾠκοδόμουν*, in scholio l. 12 *τειχίζειν πάσῃ σπουδῇ τὴν πόλιν*, apud Diodorum *μὴ πιστεύειν κεναῖς φήμαις*, in schol. l. 25 *μὴ ταχέως πιστεύειν κτλ.*, apud Diodorum *ἐγγυητὴν ἑαυτὸν παρεδίδου*, in schol. l. 29 *ὅμηρον ἑαυτὸν κατεπηγγείλατο*. Accedit aliud. Nam si quaerimus, qua tandem re temporis mora efficiatur apud Ephorum, una ea exstat quod Lacedaemoniis persuadet Themistocles, ut legatos Athenas mittant, qui ibi retineantur, dum legati Athenienses a Lacedaemoniis absoluti sint. Quae mora cum apud scholiastam quoque inveniatur (cf. l. 29: *κἂν τούτῳ τριβήν τινα χρόνου ἐμποιῶν*)[12]), hic alteram eam habet, ut legatos socios creatos statim secum proficisci vetet Themistocles. Quod e Thuc. I, 89, 90 haustum est, quamquam apud eum altero hoc dolo non id efficitur, ut inde quoque temporis mora oriatur, sed ut Themistocles a Lacedaemoniis, muros aedificatos esse cum cognoverint, reddatur civibus. Thucydidem praeter Ephorum adhibitum esse

[10]) Cf. Untersuch. üb. d. Quellen d. griech. u. sizil. Gesch. bei Diod. B. XI—B. XVI, Kiel 1868 p. 1—71; quantum ad expeditionem Siciliensem attinet, eius sententiam probavit Sternius, Philol. XLII p. 461 sqq.

[11]) De quo accuratissime egit iam Schmidtius l. a. II p. 32, minus recte Bauerus, Themistocles, Merseburg 1881, p. 108 adn. 3, qui quod dicit: „Dass dieser (der Scholiast zu Aristoph.) aus einer zusammenhängenden Darstellung schöpfte, lässt sich noch erkennen: *αἰνίττεται δὲ διὰ τούτου* (poëta) *τὴν ἱστορίαν Θεμιστοκλέους ὅτι τὴν πόλιν ἐτείχισεν, καὶ ταῦτα παρὰ γνώμην τῶν Πελοποννησίων ἀπατήσας αὐτούς κτλ.*", sine dubio falso intellexit verba *καὶ ταῦτα*, quae non significant, id quod Bauerus videtur putare, „auch hierin", sed „und dieses" nempe *τὸ τειχίζειν* = „und zwar". Cadit igitur eius sententia.

[12]) Optime igitur explicatur id quod Schmidtius, l. a. p. 306, miratur, quomodo factum sit ut apud solum scholiastam legeretur *κἂν τούτῳ — ἐμποιῶν*, nempe quia solus coniunxit duas diversas causas, quarum alteram ab Ephoro, alteram a Thucydide sumpsit.

multis aliis similitudinibus patet, ut l. 11 legitur: *μὴ φειδομένους μήτε ἰδίου μήτε δημοσίου τινὸς οἰκοδομήματος*, cf. Thuc. I, 90, 3 *φειδ. μ. ἰ. μ. δημοσίου οἰκοδομήματος*, cum apud Ephorum (Diod. 40, 1) videatur exstitisse *οὔτ' οἰκίας οὔτε τάφου φειδόμενοι*, deinde iis quae Lacedaemoniorum magistratui respondet Themistocles, cf. l. 18 sqq., Thuc. 90, 5, ubi illud *καὶ θαυμάζειεν ὡς οὔπω πάρεισιν* congruit cum verbis *καὶ ἤσχαλλεν ὅτι μήπω παρεγένοντο*. Finis denique totius narrationis proxime ad Thucydidem accedit, ut videamus bonum grammaticum, quem Didymum esse cap. I p. 238 verisimile reddidimus, duas narrationes in unam contaminavisse.

Iam loquendi rationem quam Ephorus, Isocratis discipulus, secutus est rhetorem sapere nos quoque e paucis fragmentis et Diodori narratione possumus cognoscere, de qua re cf. Volquardsenius, l. a. p. 64 sqq. Ad hanc rem pertinet etiam numerorum quidam lusus aut pugnantium aut caesorum, qui cum, quod ad bellum Persicum attinet, ab Herodoto non soleat indicari, a posterioribus scriptoribus plerumque inventus est et ita quidem inventus, ut auctorum ingenio placuit. Iam cum Ephorum in his quaestionibus videamus uti arte quadam et consilio (cf. Volquardsenius l. a. p. 65), si hanc argumentationem adhibueris ad Cornelii Nepotis Milt. cap. 4, ceteroquin Ephorum secuti[13]), ubi est: „nulla civitas Atheniensibus auxilio fuit praeter Plataeenses, ea mille misit milites; itaque horum adventu decem milia armata completa sunt“, recte putabis Curtium II[5] p. 822 adn. 6 et Busoltium II p. 73 adn. 1 indicasse hac in re Nepotem Ephorum secutum esse; qua cum re congruit complendi vocabulum ad eius loquendi rationem quam maxime idoneum, si quidem probari potest non a Cornelio demum inventam esse hanc vocem. Quod probare contingit schol. Equit. 781 contemplanti: *Μαραθὼν τόπος τῆς Ἀττικῆς, εἰς ὃν ἐνώρμησαν Δᾶτις καὶ Ἀρτάβαζος* (scribe *Ἀρταφέρνης*), *Μηδικοὶ σατράπαι, πεμφθέντες ὑπὸ Δαρείου βασιλέως καταδουλώσασθαι τὴν Ἑλλάδα. ἔνθα συμβαλόντες αὐτοῖς οἱ Ἀθηναῖοι Μιλτιάδου στρατηγοῦντος, μόνων Πλαταιέων συμμαχησάντων αὐτοῖς χιλίοις ἀνδράσι*

---

[13]) Cf. praeter alios Endemannus, Beitr. z. Kritik d. Ephorus, Marburg 1881, p. 12.

καὶ οὕτω πληρωθέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς δυνάμεως[14]), *τοῖς Ἕλλησι τῆς ἐλευθερίας αἴτιοι κατέστησαν, μόνοι ἐξ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων τὸν πρῶτον τῶν Περσῶν διαφθείραντες* (sc. *στόλον*, ut iam proposuit Dindorfius).

Itaque etiam haec narratio ex Ephori hausta est libro XII (cf. Muellerus I, 264). Idem alia via potest probari. Iustinus enim II, 9, 9, ubi legitur: „instructis decem milibus civium et Plataeensibus auxiliaribus", quamquam paullum mutavit numerum, quae res ex errore videtur orta esse, ab eodem fonte dependet quo scholium et Nepos. Atqui Iustinum in his narrationibus Ephorum consuluisse aliis causis probavit Volquardsenius, l. a. p. 30 sqq., p. 66. Ergo vel propterea scholium nostrum ad Ephorum recedit. Iam alteram habes in scholiis numeri mentionem ad eandem pugnam pertinentis, nempe Nub. 986: *τοὺς ἐν Μαραθῶνι τρωπωσαμένους τὴν Δαρείου στρατιὰν ἣν Δᾶτις ὁ τούτου στρατηγὸς ἤγαγεν οὖσαν περὶ πεντήκοντα μυριάδας.* Nonne verisimillimum est a scholiasta, praesertim cum probaverimus unius (Didymi) laborem quam maxime esse cognoscendum in scholiis, eundem, qui antea in usum vocatus est, Ephorum adhibitum esse? Unde sequitur hunc historicum eundem numerum exposuisse quem Pseudo-Plato in Menexeno p. 240 et Pseudo-Lysias in orat. funebr. 21. Sed difficultatem hic oriri unusquisque facile intelleget, cum Nepos numeret 200 000, Iustinus II, 9 600 000[15]), quorum utrumque ab eodem Ephoro dependere antea vidimus. Atqui neque inter se neque cum scholiasta consentiunt, ut mea ratiocinatio hic sola ea re adiuvetur, quod cum antea in eadem re Ephorum videamus esse usurpatum, probabile est eundem hic quoque adhibitum esse. Diversitas autem numerorum quomodo sit explicanda dici nequit: potuerunt Nepos et Iustinus (Trogus) suo ex arbitrio aut alio auctore adiuti Ephori numerum commutare, potest etiam cogitari numerum in iis exemplaribus, quae in manu haberent, fuisse corruptum.

---

[14]) Addit Aldina: *ὡς ἐξισωθῆναι τὴν τῶν Ἀθηναίων δύναμιν τῇ Περσῶν*, cui additamento sine dubio a Musuro ipso ficto aliquid auctoritatis tribuit Campeius, De pugna Marathonia, Gryphisw. 1867 p. 12, qui non minus falso credidit p. 13 corruptum illud *Ἀρτάβαζον* ad singularem ostendere fontem.

[15]) Cf. Campeius, l. a. p. 11. 12.

Deinde huc pertinet schol. Equ. 886 (cf. Suid. ἀνεῖλε) et Equ. 1044, ubi de oraculo ante proelium Salaminium dato sermo fit. Adscripta sunt ad Equ. 886 scholia duo: I l. 1—6: . . . ὁ Θεμιστοκλῆς σαφηνίσας Ἀθηναίοις τὸν δοθέντα χρησμόν·

τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεύς.

ἄλλων γὰρ ἄλλα λεγόντων Θεμιστοκλῆς ἔφη τὰς τριήρεις λέγειν ξύλινον τεῖχος, II l. 6—9 ubi fere idem affertur atque in schol. Equ. 814. Deinde schol. Equ. 1040: οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπιόντος τοῦ βαρβάρου ἐδόθη. ἀγνοούντων δὲ αὐτῶν καὶ βουλομένων ξυλίνῳ τειχίσαι τὴν πόλιν τείχει Θεμιστοκλῆς ὁ στρατηγὸς νοήσας τὸν χρησμόν, εἶπε τεῖχος τὰς ναῦς λέγειν· ἔστι δὲ ὁ χρησμός· κτλ., quod cum maiore e parte cum schol. Equ. 886 consentiat, alia pauca affert, quae ibi non exstant, ut utrumque ad veterem videatur commentarium recedere ad Equ. 1040 rem paullo uberius explicantem. Iam unde haec sumpta sunt? Herodotus plures a scholio habet dissimilitudines, quam ut usurpatus esse possit. Apud quem VII, 141 duae de oraculo proferuntur sententiae, una τῶν χρησμολόγων, qui intellegi τὸν φραγμόν arcis putant, altera eorum qui naves putant esse murum ligneum, quibus cum illi opponant oraculi versum postremum ὦ θείη Σαλαμίς κτλ., quo cum Athenienses apud Salamina cladem accepturos esse patefieri arbitrentur ineptum esse de navibus cogitare, Themistocles in publicum progressus assentitur propter ipsam illam vocem θείη (i. e. diva), qua non Athenienses sed barbaros clade affectum iri probetur. Vides igitur totius narrationis sensum adeo esse commutatum, ut hae mutationes a scholiasta aut grammatico ortae esse nequeant, immo alium fontem adhibitum esse et eum quidem qui Herodoti narrationem simpliciorem reddiderit eluceat. Quem esse Ephorum, qui historiam huius temporis in universum Herodoto debet[16]), per se probabile fit, cum antea eundem in his rebus gestis narrandis videamus adhibitum. Ad eundem pervenimus alia via. Idem enim exstat apud Plutarchum vit. Themist. cap. 10: . . λέγων μηδὲν ἄλλο δηλοῦσθαι ξύλινον τεῖχος ἢ τὰς ναῦς, apud Polyaenum I, 30, 1, qui vel proprius ad scholium accedit nisi quod rectius pro πόλιν legitur ἀκρόπολιν: οἱ μὲν ἄλλοι Ἀθη-

[16]) Quod praeter alios probavit Bauerus, Jhrbb. f. Philol. Suppl. X p. 281 sqq. et Themistocles p. 96 sqq.

ναῖοι τὴν ἀκρόπολιν ἠγόρευον, Θεμιστοκλῆς δὲ τὰς τριήρεις ἐπιβαίνειν, ὡς ταύτας οὔσας τὸ ξύλινον τεῖχος τῶν Ἀθηναίων; cf. porro Nepos Them. 2, Iustin. II, 12. 14. Qui omnes ad unum eundemque fontem referuntur. Quem esse Ephorum docuerunt, quod ad Polyaenum attinet, Schirmerus et Melberus, ad Plutarchum Albrachtius.[17]) Restat oraculum. Cuius unum tantum versum habes in schol. Equ. 886 et eundem in cod. V — in R omnino desunt scholia ad longe maximam partem Equitum — schol. Equ. 1040, cum hic additi sint quinque alii, quamquam quibus codicibus hi exhibeantur non posse intellegi e scholiorum editionibus quam maxime dolendum est. Etenim ut unus ille versus utique congruit cum versu Herodoteo sexto (VII, 141), ita alii praebent non paucas differentias, quibus differt scholium non solum ab Herodoto, sed ab omnibus aliis quicumque has oraculi partes exhibent.[18]) Qua re probatur scholiastam habuisse propriam recensionem oraculi quinque illorum versuum neque eam aut ipsam bonam aut accurate transscriptam. Iam cum videamus Polyaenum unum tantum versum exhibere, cumque idem versus unus et in schol. Equit. 886 et 1046 (cod. V) exstet, alii autem tam prave sint traditi, hos puto a scholiasta quodam recentiore esse additos, de qua re certius auderem iudicare si scirem, qui codex (num fortasse sola Aldina) exhibeat hos versus.[19])

Schol. Ach. 850: *ὡσεὶ ἔλεγεν „ὁ περιφόρητος Ἀρτέμων", ἀπὸ τῆς παροιμίας ἧς μέμνηται καὶ Ἀνακρέων κτλ. συνεχρόνισε δὲ τῷ δικαίῳ Ἀριστείδῃ οὗτος ὁ Ἀρτέμων ὃς ἦν ἄριστος μηχανητής. διὰ δὲ τὸ χωλὸν αὐτὸν εἶναι, ὅπου ἂν κατειλήφει πόλεμος καὶ χρεία μαχανῆς ἦν ἐπὶ τὸ τεῖχος καταβληθῆναι ἢ τὸ τοιοῦτον, μετεπέμποντο αὐτὸν φερόμενον.*

---

[17]) Cf. Schirmerus, Ueber die Quellen des Polyaen: Progr. Eisenberg. Altenburg. 1884, p. 6—11, et Melberus, Jahrbb. f. Phil. Suppl. XIV p. 433. 434. Ceterum ad suum Stesimbrotum rem refert Schmidtius, l. a. II p. 137. 355.

[18]) Cf. Anthol. Pal. XIV, 93; Euseb., Praep. evang. V, 24; Suidas s. v. *ἀνεῖλεν*, qui hic non exscripsit scholium Arist.; Aristid. II, 279; schol. recentissimum Aeschyl. Pers. p. 420 Dind.; schol. vet. ad Lycophr. Alex. p. 193 (Kinkel); Tzetzes ad Lycophr. 1432. Cf. de tota hac re Hendessius, Orac. graec., Halis 1877 no. 112 p. 67.

[19]) Cf. Zacherus l. a. p. 709. 713.

ἀπὸ τούτου οὖν ἡ παροιμία. καὶ πάντες οἱ σοφοὶ περιφόρητοι καλοῦνται. Scholii tenor sine dubio aliquanto obscuratus est; elucet enim de duobus Artemonibus sermonem fieri, primum de Anacreonteo, quo factum est, ut *ἐπὶ καλοῦ καὶ ἁρπαζομένου πρὸς πάντων παιδός* dictum sit proverbium, deinde de artifice illo sapientissimo qui primus invenisse dicitur machinas ad obsidionem pertinentes, ita ut de unoquoque homine sapienti adhibitum sit. De duobus olim hic distincte exposuisse Didymum (cf. p. 233) probatur proverb. append. IV, 32 (B).[20]) Iam unde hausit Didymus? Potuit ex proverbiorum aliquo corpore rem sumere, sicut Crusius, l. a. p. 147, ad Demonem eam rettulit. Sed cum apud Plutarchum Pericl. 27 legatur: *Ἔφορος δὲ καὶ μηχαναῖς χρήσασθαι τὸν Περικλέα τὸν καινότητα θαυμάσαντα, Ἀρτέμωνος τοῦ μηχανικοῦ παρόντος, ὃν χωλὸν ὄντα καὶ φορείῳ πρὸς τὰ κατεπείγοντ ατῶν ἔργων προσκομιζόμενον ὀνομασθῆναι Περιφόρητον* (cf. Muellerus, Frg. h. gr. I p. 265), cumque a Didymo Ephorum adhibitum esse antea viderimus, vel inde probabile fit hoc quoque scholium ad Ephorum recedere. Accedit aliud. Contra Ephori enim sententiam pugnat Plutarchus Heraclidis Pontici auctoritate nisus, qui maiorem natu esse Artemonem Anacreontis carmine probat, unde patet non multos historicos, certe neminem eorum quos cap. XXVIII de eodem bello affert agentes, de Artemonis cognomine dixisse, quod si factum esset profecto non tantopere contra Ephori narrationem nisus esset. Iam verba scholii ipsa quodammodo

---

[20]) Anacreontis fragmentum servatum apud Athen. XII, 533 e:
Ξάνθῃ δ' Εὐρυπύλῃ μέλει
ὁ περιφόρητος Ἀρτέμων
(cf. Bergkius III⁸ p. 261), quamquam plane aliam hic profert explicationem a Chamaeleonte petitam: *διὰ τὸ τρυφερῶς βιοῦντα περιφέρεσθαι ἐπὶ κλίνης.* Videtur Anacreon sensu etiam proprio dixisse *ὁ περιφόρητος Ἀρτέμων* de Artemone, qui, cum antea miserrimo vivendi modo uteretur, mutata fortuna nisi curriculo aut lectica vectus in publicum non prodiret; deinde forte accidit ut artifex Artemon et gloria excelleret et quia pede claudus erat sella circumferretur, qua re factum est, ut memores dicti Anacreontis homines ioco quodam quamquam alio sensu ei nomen *περιφόρητος* indiderint. Ceterum de eodem Artemone cf. Plin. H. N. VII, 202, XXXIV, 56; Wold. Ribbeckius in edit.; Richterus l. a., Progr. II p. 14.

hanc opinionem adiuvant. In quo corrupta esse *καὶ χρεία μηχανῆς ἣν ἐπὶ τὸ τεῖχος καταβληθῆναι* mihi constat. Nam quid sibi volunt machinae in murum deiectae? Immo facile sanatur locus si scribitur . . *ἐπὶ τῷ τὸ τεῖχος καταβληθῆναι*, i. e. ut murus deiceretur, quae si cum Diodoro XII, 28, 3 *καὶ ταῖς μηχαναῖς καταβαλὼν τὰ τείχη* ad Ephorum secundum Volquardsenium recedente comparas, tantam inter utrumque habes similitudinem, ut vel propterea Ephorum adhibitum esse credas.

Deinde hic afferantur scholia Equit. 84, quae quam inter se habeant necessitudinem iam antea vidimus. Quae scholia cum Aristodemi cap. X, 1. 4. 5 (cf. Muellerus, Frg. h. graec. V p. 12. 13) tam arte congruunt, ut dubitari non possit, quin ad eundem fontem recedant hae duae narrationes; quin etiam Wachsmuthius Aristodemum partem ipsius scholii excerpsisse putat, quae opinio ab Hieckeio probata, cum Schaeferi, Buecheleri, Meynckei, Maehlyi, Prinzii, Matthiaei, Muelleri[21]) disputationibus probatum sit, id quod negavit Wachsmuthius, genuinum esse librum, stare non potest. Differunt in ea sola re, quod Aristodemus, ut Diodorus (Ephorus) XI, 19, 6, Themistoclem per nuntium regem facit edocentem Graecos pontem esse rescissuros, scholiastes contra ut Herodotus VIII, 108. 109 eos dicit a duce prohibitos esse ne hoc facerent, quae res deinde regi nuntiata esset. Haec igitur narrationis pars e complurium sententiis, ut videbimus compilatae, ab Herodoto videtur dependere. Sed iam quaerentibus qui tandem fons principalis sit, res facile esset comparata, si quod Plutarchus dicit Them. cap. 27 ad scholium posset adhiberi, Ephorum, Dinonem, Clitarchum, Heraclidem, alios ad Xerxem eum venisse narravisse, Thucydidem, Charonem ad Artaxerxem; sed huic rei, cui Bauerus, l. a. p. 116, maximam auctoritatem tribuit, non nimiam fidem esse habendam Schmidtius,

---

[20]) Persaepe ad verbum eadem exhibent, ut Aristodemum e scholio liceat emendare.

[21]) Cf. Wachsmuthius, Mus. Rhen. N. F. XXIII p. 310; Hieckius, Zeitschr. f. d. Gymnasialw. 1868 p. 735; Schaeferus, Jahrbb. f. Phil. XCVII p. 832; Buechelerus, ibidem p. 237; Meynkeius, ibidem p. 834; Prinzius, ibidem CI p. 193; Maehlyus, ibidem CIII p. 447; Matthiaeus, Das Fragm. des Aristodem., Jena 1874; Muellerus, l. a. p. XXII sqq.

l. a. I p. 218, II p. 153, probavit duas ob causas, quia revera Xerxe vivo in Asiam transiisse sed eo mortuo ad Artaxerxem venisse videretur, et quia auctorum aliquis nominibus omissis dicere potuisset nihil nisi „βασιλέα", unde error facile nasci potuisset. Accedit quod scholii auctor ipse, quem Didymum esse antea probabile reddidimus, nomen alii fonti, alii rem ipsam debere potest. Ergo haec res nihil potest probare. Iam ut ad scholium accedamus neque totum neque, id quod voluit Bauerus[22]), initium e Thucydidis narratione haustum est, quamquam hunc consultum esse statim videbimus. Nam id quod apud Aristodemum deest eundem fontem secutum: l. 36 sqq. *οἱ δέ φασιν ὅτι συνειδὼς ὁ Θεμιστοκλῆς οὐχ οἷός τε ἦν διαπράξασθαι τῷ βασιλεῖ ἅπερ ἐπηγγείλατο οὕτως ἐπὶ τὴν τοῦ θανάτου αἵρεσιν παρεγένετο* haustum est e Thuc. I, 138, 4: *λέγουσι δέ τινες καὶ ἑκούσιον φαρμάκῳ ἀποθανεῖν αὐτόν, ἀδύνατον νομίσαντα εἶναι ἐπιτελέσαι βασιλεῖ ἃ ὑπέσχετο.* Alia quae de morte proferuntur certe non a Thucydide orta sunt, qui eum aegritudine mortuum dicit; ea autem quae antecedunt quamquam multis rebus cum eo consentiunt tamen non ad eum referam, cum pauca exstent quae ab eo diversa sunt. Ut verborum *φυγαδευθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ προδοσίας αἰτίᾳ ψευδεῖ* ne vestigium quidem exstat apud Thucydidem (cf. I, 135, 2), deinde ordo rerum in Persia a Themistocle gestarum paullo diversus exhibetur, cum apud Thucydidem iam antequam linguam barbaram didicit beneficiorum regi memoriam revocet; denique ne propter haec quidem beneficia ab Artaxerxe urbibus eum donatum esse historicus auctor est, sed in fine demum totius narrationis (138, 5) haec res commemoratur. Quam ob rem nihil nisi una illa sententia et Artaxerxis nomen, si quidem Plutarcho tantum tribui vis auctoritatis, Thucydidi debetur. Iam ad cognoscendum fontem narrationis duabus rebus adiuvamur. Nam primum quidem vel leviter scholia perlegenti in utroque occurrit rhetorices quidam color, ut l. 30: *εἰ δι' αὐτὸν σωθέντες Ἕλληνες, δι αὐτοῦ δουλεύσουσι βαρβάροις* aut l. 4: *καὶ διὰ θανάτου* (nam sic puto esse scribendum, non *μετὰ θάνατον* quod sensum non praebet) *τὸν μισοβάρβαρον ἐνδει-*

[22]) l. a. p. 122 adn. 1.

κνύμενος τρόπον, ut ab historico artis rhetoricae studiosissimo dependere scholium eluceat. Iam quaerentes quis tandem eorum historicorum, quos Didymus in usum vocavit aut vocare potuit, huic rei indulserit, ultro in Ephorum incidemus, Isocratis discipulum, quem tali loquendi ratione usum esse docuit Volquardsenius.[23]) Deinde autem ad eundem alias ob causas ducimur. Etenim quod legitur apud Plut. De Herod. malign. p. 855 F: *ὥσπερ ἀμέλει περὶ Θεμιστοκλέους Ἔφορος μὲν εἰπὼν ὅτι τὴν Παυσανίου προδοσίαν ἀνέγνω καὶ τὰ πρασσόμενα πρὸς τοὺς βασιλέως στρατηγούς· ἀλλ' οὐκ ἐπείσθη οὐδὲ προσεδέξατο κοινουμένου καὶ παρακαλοῦντος αὐτὸν ἐπὶ τὰς ἐλπίδας* (cf. Muellerus I, 265) plane congruit cum scholii l. 23 *ἐπὶ προδοσίας αἰτίᾳ ψευδεῖ.* Deinde Diodori narrationem XI, 57. 58, quam Volquardsenius, a Bauero l. a. p. 117 comprobatus, optimo iure ad Ephorum rettulit (l. a. p. 57) comparantes maximas videbimus similitudines. Legitur cap. 58, 3 — et tali congruentia rei quae ad narrationem ipsam non nimii est momenti optimum paritur documentum — *τὸν δὲ Θεμιστοκλέα διὰ τῆς ἰδίας τελευτῆς ἀπολογίαν ἀπολιπεῖν καλλίστην ὅτι καλῶς ἐπολιτεύθη τὰ πρὸς τοὺς Ἕλληνας* fere eundem in modum ac schol. l. 4 *καὶ κτλ.*, deinde in eadem paragrapho: *σφαγιασθέντος δὲ ταύρου . . τὸν Θεμιστοκλέα κύλικα τοῦ αἵματος πληρώσαντα ἐκπιεῖν παραχρῆμα τελευτῆσαι*, cf. schol. l. 32 sqq.[24]), denique 57, 6 *ὁ δὲ βασιλεὺς περιχαρὴς γενόμενος* . ., cf. l. 51, ut utrumque et Didymum et Aristodemum[25]) ex Ephori libris ut fonte principali hausisse putem; adhibuit grammaticus praeterea

---

[23]) l. a. p. 47 sqq., 64 sqq.

[24]) Ubi cum Diodorus qua occasione sacrificium factum esset memoriae tradiderit, Didymus et Aristodemus pro *κύλικα* melius *φιάλην* (pateram) exhibent. Ceterum de morte tauri sanguine bibito effecta cf. Roscherus, Jahrbb. f. Phil. CXXVII p. 123.

[25]) Quod ad Aristodemum attinet iam alii, Schaeferus, l. a. p. 61, Buechelerus, l. a. p. 240, eum praecipue Ephoro usum esse probaverunt, cum Prinzius, l. a. p. 193, et Matthiaeus, qui errat, quod ea, quae Suidas praebet s. v. *Θεμιστοκλῆς* artic. II, ex Aristodemo hausta esse putat — immo e scholio transscripta sunt — fontem sumant quem dicunt mediarium; Muellerus autem frustra contra utramque sententiam nititur ex libro eum hausisse ratus auctoris, Philippo, Amyntae f., coaevi fuco oratorio tincto.

Thucydidem et Neanthem cf. l. 53 (cf. Muellerus, Frg. h. gr. III p. 3); quae autem sub fine de sepultura dicuntur, quae similitudinem quandam habent cum iis quae Plutarchus de Thesei fine narrat, possunt ex eiusdem Neanthis hellenicis fluxisse; certe non ab Ephoro nata sunt, cum Themistoclis sepulcrum primum Diodori Periegetae aetate Athenis demonstraretur (cf. Schmidtius, l. a. II, 160).

Ad eundem Ephorum puto referri posse schol. Equit. 660, ubi duo habes scholia ab eodem communi fonte dependentia, quorum alterum melius rem servavit l. 11 sqq.: *ἐξ ἱστορίας. Καλλίμαχος ὁ πολέμαρχος λέγεται εὔξασθαι τῇ Ἀρτέμιδι τοσαύτας βοῦς θῦσαι ὅσους ἂν φονεύσῃ βαρβάρους ἐν Μαραθῶνι. ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐφονεύθησαν, μὴ δυνάμενος τοσαύτας βοῦς θῦσαι ἔθυσε χιμαίρας.* Invenis hanc rem praeterea apud Xenoph. Anab. III, 2, 12 a scholiasta discrepantem, apud Plut. De malign. Herod. XXVI, 7 p. 862, qui idem narrat quod Xenophon, apud Aelian. V. H. II, 25: *καὶ Ἀθηναῖοι δὲ τῇ Ἀγροτέρᾳ ἀποθύουσι τὰς χιμαίρας τὰς τριακοσίας κατὰ τὴν εὐχὴν τοῦ Μιλτιάδου δρῶντες τοῦτο,* ubi numerus 300 (*T*) fortasse corruptus est e Xenophontis 500 (*Φ*). Quibus cognitis ut non nimis arduum est ceteros omnes ad Xenophontem referre (cf. vocem *ἀποθύειν* omnibus communem), solus stat scholiastes, cum et Callimachum exhibeat eum qui nuncupaverit et solverit votum et votum ipsum commutaverit, non pro tot capellis quot hostes cecidissent 500 quotannis caesas esse exhibens, sed pro bobus semel capellas. Bene igitur Lugebilus[26]), quia Callimachus polemarchus diceretur votum nuncupasse, e bono fonte haustam esse hanc narrationem dixit, cum polemarchi esset tale votum nuncupare; non idem de aliis scholii partibus valet. Nam cum ab Herodoto VI, 114, aliis certiores fiamus in pugna mortuum esse Callimachum, non potest idem votum solvisse, sed hoc scholiastae errori tribui potest aut inde natum est, quod unum e paucis muneribus erat, quae posteriore etiam tempore polemarcho servata sunt, ut Agroterae sacrificio prae-

---

[26]) Cf. Jahrbb. f Phil. Suppl. V p. 645, quamquam quod inde sequi putat summum imperium in proelio tenuisse Callimachum, recte refutavit Muellerus-Struebingius, Jahrbb. f. Phil. CXIX p. 441 adn., cf. Busoltius, l. a. II p. 71 adn. 2.

esset. Deinde autem quod Dianae ab initio boves votae esse dicuntur, ne hoc quidem verum videtur esse, cum tale sacrificium omnino a cultu Agroterae abhorreat, cui apud Spartanos quoque ante proelium capella sacrificabatur (cf. Xen. Hell. IV, 2, 20; Resp. Lac. XIII, 8). Quibus rebus cognitis qui sit fons quaeritur, de quo nisi ex analogia, ut ita dicam, iudicari non possit; etenim cum Xenophon de hac re non consultus sit, cumque alia scholia quibus de his temporibus agatur ad Ephorum referantur, eidem hanc de Callimacho sacrificium ante pugnam Marathoniam nuncupante narrationem tribuendam puto.

Eidem tribuo alteram partem schol. I Nub. 64 (cf. p. 271) ad lemma *Καλλιππίδην* (quod excidit): *ἐπεὶ καὶ Καλλίας ὁ δᾳδοῦχος ὁ ἐν τῇ ἱερᾷ στολῇ προσελθὼν ἐπὶ τὴν μάχην εἰς Μαραθῶνα καὶ ἀριστεύσας κατὰ τῶν βαρβάρων τρὶς Ὀλύμπια νικήσας ἅρματι τὸν υἱὸν ἐκάλεσεν Ἱππόνικον* (hucusque R)· *λέγεται δὲ τοῦτον πλουτῆσαι* (e coni. Palmerii, l. a. p. 730) *μάλιστα, αἰχμαλώτου τινὸς ἐν τῇ μάχῃ τῶν βαρβάρων προσελθόντος αὐτῷ καὶ μηνύσαντος θησαυρὸν ἐπὶ μισθῷ ὃν καὶ αὐτὸν ὕστερον ἀπέκτεινεν ὁ Καλλίας*. Cuius narrationis apud Herodotum ne vestigium quidem exstat[27]); exstat paullum mutata apud Hesychium et Suidam s. v. *λακκοπλοῦτον*, quorum uterque sine dubio ad comicum spectat, ut ex commentario quodam vocem *λακκοπλοῦτον* explicante aut e lexico comico haec sumpta sint. Haec igitur nihil afferunt ad nostrum locum. Maioris momenti est quod eadem res legitur apud Plutarch. Aristid. cap. 5: *ὧν ἦν Καλλίας ὁ δᾳδοῦχος. τούτῳ γάρ τις, ὡς ἔοικε, τῶν βαρβάρων προσέπεσε οἰηθεὶς βασιλέα διὰ τὴν κόμην καὶ τὸ στρόφιον εἶναι. προσκυνήσας δὲ καὶ λαβόμενος τῆς δεξιᾶς ἔδειξε πολὺν χρυσὸν ἐν λάκκῳ τινὶ κατορωρυγμένον. ὁ δὲ Καλλίας ὠμότατος ἀνθρώπων καὶ παρονομώτατος γενόμενος τὸν μὲν χρυσὸν ἀνείλετο, τὸν δ' ἄνθρωπον, ὡς μὴ κατείποι πρὸς ἑτέρους, ἀπέκτεινεν. ἐκ τούτου φασὶ καὶ λακκοπλοῦτον ὑπὸ τῶν κωμικῶν κτλ.*, quam narrationem

[27]) Apud quem quod VI, 122 in capite a recentiore quodam immisso (cf. Steinii edit. maior.) de Calliae secundi victoriis legitur, cave ne cum Peterseniо, l. a. p. 39 adn. 1 ad hunc translatum putes, quod facere vel propterea vetamur, quia eum neque semper Olympiae neque ter primam palmam reportasse illic legimus.

cum scholio comparanti, cum Plutarchum ipsum adhibitum esse ne vestigium quidem supersit, immo si probantur quae in cap. I exposui, cogitari non possit eum usurpatum esse, ad eundem fontem quo scholium recedere apparebit, cum et quae de furto Calliae dicta sunt congruant et quae leguntur de eius habitu. Ut igitur recte dicit Muellerus-Struebingius[28]) hanc historiam inventioni deberi, cave ne a Plutarcho eam putes esse inventam. Exstat enim idem apud Aristodem. XIII, 2 (Muellerus, l. a. V p. 15) *καὶ στρατηγὸν αἱροῦνται Καλλίαν τὸν ἐπίκλην Λακκοπλοῦτον, ἐπεὶ θησαυρὸν εὑρὼν ἐν Μαραθῶνι ἀνελόμενος αὐτὸν ἐπλούτησεν.* Hae praeter Suidae et Hesychii locos solae sunt huius rei mentiones. Iam unde haustae sunt? In scholiis de his rebus ad bellum Persicum pertinentibus praeter Herodotum Ephorus consultus est; ab eodem Aristodemum pendere ante exposuimus (cf. p. 320). Plutarchum denique in vita Aristidis Roseius[29]), cum cap. 8—10 ad Ephorum recederet, cap. 1—7, 22, 24 § 4—27 credit usum esse scriptore quodam, qui Panaetii aetate posterior esset et exeunte saec. II a. Chr. n. vixisset, quem propter contemplationes de hominum moribus hic exstantes et cogitationes in universum tendentes peripateticum esse putat; quod quam vanis nitatur argumentis per se apparet, praesertim cum unusquisque statim quaerat, a quo tandem ignotus hic homo pendeat. Immo propter ea quae exposui ad Ephorum totam hanc de Callia narrationem referam, praesertim cum amaverit hic scriptor comoedias in usum vocare.[30])

Denique schol. III Pac. 289 l. 47—50. Iam antea vidimus schol. Pac. 289 fere omnia ad Didymi commentarium recedentia huius grammatici inventioni deberi, nullo libro historico adiuti; unum aliter comparatum est, tertium, quod quamquam et ipsum poëtae verba falso interpretatur necesse est ad bonum fontem recedat. Sunt verba haec: *Δᾶτις τῶν ἐν Μαραθῶνι παραταξαμένων Ἀθηναίοις στρατηγὸς Δαρείου ὅν φασιν ἀντιποιήσασθαι τῆς Ἀττικῆς ὡς ἰδίας. ἀπὸ Μήδου γὰρ τοῦ Μηδείας καὶ Αἰγέως ἐδόκει εἶναι,* quae narratio tam singularis

---

[28]) Cf. l. a. p. 446 adnot.
[29]) Cf. De Plut. Aristid. font., Gotting. 1874, p. 5—9; cf. p. 18.
[30]) Quod exposuit praeter alios Ruehlius, l. a. p. 672.

recurrit apud Diod. l. X excerpt. Vatic.: *ὅτι Δᾶτις ὁ τῶν Περσῶν στρατηγός, Μῆδος ὢν τὸ γένος καὶ παρὰ τῶν προγόνων παρειληφὼς ὅτι Μήδου τοῦ συστησαμένου τὴν Μηδίαν Ἀθηναῖοι κατέστησαν ἀπόγονοι, ἀπέστειλε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἰπεῖν ὡς πάρεστι μετὰ δυνάμεως ἀπαιτήσων τὴν ἀρχὴν τὴν προγονικήν. Μῆδον γὰρ τῶν ἑαυτοῦ προγόνων [πρεσβύτερον Δᾶτιν] γενόμενον ἀφαιρεθῆναι τὴν βασιλείαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ παραγενόμενον εἰς τὴν Ἀσίαν κτίσαι τὴν Μηδίαν κτλ.*[31]) Iam cum Volquardsenius l. a. probaverit inde a libro XI a Xerxis expeditione initium capiente Ephorum quam latissime adhibitum esse, quid verisimilius est quam libri X quoque quae ad bellum Persicum pertineant ab eodem Ephoro pendere, ut ad Ephorum recurrat etiam scholium, quem saepius de ipsis his rebus Persicis videmus consultum esse? Quae cum ita se habeant, causam quoque cur Medus Atheniensium olim appeteret imperium, nempe quod Aegei et Medeae filius erat — cuius rei apud Diodorum ne vestigium quidem exstat —, ad eundem Ephorum referemus, ut per hoc scholium stet Decharmeii sententia[32]) duo solum inveniri scholia Aristophanea dicentis quibus ipse Apollodorus esset adhibitus (schol. Nub. 1063 et Ran. 1238); nam haec quoque res narratur ab Apollodoro I, 9, 28. 2.

Theopompus Chius (cf. Muellerus, Frg. h. gr. I p. LXV; p. 278 sqq.) in iis scholiis quibus res gestae exhibentur perraro adhibitus est.

Commemoratur: 1) schol. Ach. 6: *ἐζημιώθη γὰρ ο Κλέων πέντε τάλαντα διὰ τὸ ὑβρίζειν τοὺς ἱππέας. παρὰ τῶν νησιωτῶν ἔλαβε πέντε τάλαντα ὁ Κλέων ἵνα πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους κουφίσαι αὐτοὺς τῆς εἰσφορᾶς. αἰσθανόμενοι δὲ οἱ ἱππεῖς ἀντέλεγον καὶ ἀπῄτησαν αὐτόν. μέμνηται Θεόπομπος.* 2) schol. Equit. 266: *Θεόπομπος ἐν δεκάτῳ Φιλιππικῶν φησιν ὅτι οἱ ἱππεῖς ἐμίσουν αὐτόν. προπηλακισθεὶς γὰρ ὑπ' αὐτῶν καὶ παροξυνθεὶς ἐπετέθη τῇ πολιτείᾳ καὶ διετέλεσεν αὐτοὺς κακὰ μηχανώμενος. κατηγόρησεν γὰρ αὐτῶν ὡς λειποστρατούντων* (cf. Muellerus frg. 101: I, 294), unde

[31]) Praeterea brevis huius rei mentio exstat apud Herod. VI, 94; VII, 62 et Pausan. II, 3, 8.

[32]) Cf. Révue de philologie VIII p. 129. 130.

simul patet Ach. quoque illud scholium e libro decimo et ex illa quidem parte, cui speciatim inscriptum erat „περὶ τῶν δημαγωγῶν" esse haustum (cf. Muellerus frg. 100). Ad eandem rem pertinent 3) schol. Ach. 8 de quo iam vidimus, 4) schol. Equit. 247, 5) schol. Equit. 630, e poëtae ipsius verbis haurientia, denique 6) hypoth. equit. p. 32 b l. 23: ὁ δὲ χορὸς τῶν ἱππέων ἐστίν, οἳ καὶ ἐζημίωσαν τὸν Κλέωνα πέντε ταλάντοις ἐπὶ δωροδοκίᾳ ἁλόντα, quae verba idem exhibent quod schol. Ach. 6. Habemus igitur duo Theopompi fragmenta; oritur quaestio, quid tandem in his fragmentis dicatur, quousque pertineant. Plerique enim homines docti, inter hos dubitanter Droysenius, Kockius[33]), alii, bona cum fide ea quae scholiastae adnotant ut recte dicta et vere Theopompea acceperunt. Aliter censuit Muellerus-Struebingius[34]), qui quattuor praecipue nititur causis. 1) Cum proprium non sit Aristophanis hominis cuiusdam vitium semel tantum irridere, Cleonem autem a iudicibus largitionis esse invictum nullo alio loco nisi Ach. 6 inveniamus, immo ne ibi quidem inveniamus, ubi quam maxime exspectamus Nub. 581 sqq., omnino verisimile non est eum re vera criminis, cuius hic accusetur, esse convictum. 2) Non potest esse convictus; etenim si quis peculatus convictus erat, aut mortis aut decuplae pecuniae et capitis deminutionis maximae damnabatur. Lex autem, qua minui iuberetur multa aut removeri deminutio, nisi a sex milibus Atheniensium opertis tabulis agentibus permissum erat, ne ferri quidem potuit. Quod factum esse cum nullam habet verisimilitatem, tum, si factum esset, causa omnino non esset, cur gauderet poëta, immo vero aperta clades fuisset

---

[33]) Ille in introduct. vers. germanic.[2] p. 84; hic in introduct. edit.[3] § 23.

[34]) Cf. Aristophan. u. d. histor. Kritik 119 sqq. Singulorum de loco Aristophaneo sententias afferre meum non est; vides breviter eas allatas apud Gilbertum, Beiträge etc. p. 140 adn. 1. Equidem neque M.-Struebingii probo sententiam, cum negem eo tempore iam exstitisse ταμίαν τῆς κοινῆς προσόδου, cuius ante Euclidem ne vestigium quidem apparet, neque quod novissime Luebkeius proposuit, l. a. p. 17; qui cum scholio fidem habeat, id quod poëta narrat v. 5. 6 re vera in scena — in Babyloniorum fabula — putat gestum esse, ut Cleon in scenam inductus equitum opera quinque talenta evomuerit, unde Theopompus historicus rem hauserit.

equitum. 3) Qua vice equites in hac re functi sint non intellegitur: alii putant accusantium, alii iudicum: neutrum quasi collegium facere potuerunt. 4) Denique Theop. fragm. non caret suspicione, cum longe absit ab huius hominis diligentia cum rerum narrandarum tum sermonis iudicialis. Quae cum ita sint, non totum scholium Theopompo tribuendum est, sed solum illud *διὰ τὸ ὑβρίζειν τοὺς ἱππέας* (cf. schol. Equit, 226), nomine hinc falso ad finem totius scholii translato. Quae argumentatio ut falsa ita vera habet. Certo enim puto hominem doctum evinxisse rem talem, qualis hic narretur, omnino actam non esse, qua cum sententia utique consentit Gilbertus, l. a. p. 139. 140; non idem vidit, id quod Dindorfius et Gilbertus indicaverunt, duas hic exstare explicationes falso in unam contractas, alteram *ἐζημιώθη — τοὺς ἱππέας*, alteram *παρὰ τῶν — Θεόπομπος*, quae inter se distincte sunt discernendae. Iam cum posteriore coniungenda ea quae in initio exstant: *ἀπλήστως ἀλλότρια καταφαγὼν ἐξήμεσεν αὐτά· ἀντὶ τοῦ κλέψας καὶ καταπιὼν ἀπέδωκεν*, nam cum hac explicatione congruit Theopompi testimonium. Quibus rebus cognitis simul constat Theopompi nomen ad prius scholium, id quod putavit Muellerus-Struebingius, non posse pertinere, cum hoc nihil sit nisi interpretamentum e poëtae ipsius verbis haustum quod vel patet illo *διὰ τὸ ὑβρίζειν τοὺς ἱππέας*, quo, cum nimis generaliter dictum sit, probatur certi quicquam de hac re non cognitum fuisse scholiastae. Neque maiorem huic rei scientiam fuisse scholiastae ad Ach. 8 iam antea vidimus. Ergo Theopompeum restat *παρὰ τῶν* usque ad finem, sed hoc ipsum esse Theopompi quam maxime negavit homo doctus, quem iam antea dixi recte negasse rem ita potuisse accidere. Dicat quispiam: certe non ita accidit, sed Theopompus fortasse comico ipso usus eam ita accidisse ipse credidit, ipse narravit. Sed tum hunc historicum quem omnes solent laudare nugas egisse crederemus; quas cum pugnent cum institutis Atheniensium ei cognitis certe non egit.[35]) Quae cum intellexisset Gilbertus, l. a. p. 139. 140, ut prius ita hoc scholium autoschediasma esse ratus, nomen Theopompi ab eo qui scholia redegerit

[35]) Comicum Theopompum, id quod aliquis putaverit, non posse intellectum esse, inde patet, quod hic extrema tantum Aristophanis tempora spectasse videtur (cf. Meinekius, Hist. crit. com. graec. p. 230).

propterea putat additum esse, quia e scholio Equit. 226 in memoria teneret locutum esse historicum aliquando de necessitudine quae inter Cleonem et equites intercederet, ut illi *μέμνηται Θεόπομπος* nihil sit tribuendum auctoritatis. Quae explicatio non ab omni parte mihi probatur. Putat Gilbertus eo quod saepius (Vesp. 669, Pac. 644) a sociis Cleon esse corruptus dicatur scholiastam ad hanc explicationem esse commotum; sed numquam causa additur: *ἵνα πείσῃ κτλ.* Accedit quod quomodo factum sit ut Theopompi nomen additum sit nimis artificiose explicatur. Immo cum Theopompus in historiarum libri X ea parte, cui inscriptum erat *περὶ τῶν Ἀθήνησι δημαγωγῶν,* uberrime de demagogis egerit, ut etiam postea videbimus, hinc re vera scientiam quandam hausit scholiastes, sed eam tantum, ut disceret Cleonem saepius ab insularum incolis, Atheniensium stipendiariis, pecuniam accepisse, ut civibus persuaderet ut eorum tributa minuerent, alia omnia, ut saepius fit, e poëtae verbis hausit et quasi ab eodem historico narrarentur addidit. Deinde ea quae de Hyperbolo dicuntur partim e comicis hausta sunt (cf. schol. Ach. 846), quorum ipse indicat scholiastes ad Nub. 457 Hermippum, Pac. 692 Cratinum, Thesm. 808 Platonem (cf. Cobetus l. a. p. 136 sqq.), Ran. 569 Eupolidis Marican; e comoedia quadam haustum etiam schol. Nub. 1065, ubi in fine leguntur *οὗτος — πριαμένους,* quae quomodo cum Gilberto[36]), recte talibus fidem historicam non deberi dicente, soli scholiastae inventioni, poëtam quodammodo in rebus fingendis superantis, attribui possint non intellego. Sed alia quaedam restant quae aliis debentur, ut schol. Vesp. 1007 l. 53 — l. 3 Andocides in usum vocatus est (cf. Lipsius, Andoc. Lips. 1888, frg. 5), cuius cum verbis consentit schol. ad Luc. I p. 58 vs. 5. Pergit scholiastes Aristophaneus: *Θεόπομπος δέ φησι καὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ καταποντωθῆναι, γράφων ὅτι „ἐξωστράκισαν τὸν Ὑπέρβολον ἓξ ἔτη· ὁ δὲ καταπλεύσας εἰς Σάμον καὶ τὴν οἴκησιν αὐτοῦ ποιησάμενος ἀπέθανε· καὶ τούτου τὸν νεκρὸν εἰς ἀσκὸν ἀγαγόντες εἰς τὸ πέλαγος κατεπόντωσαν“* (Muellerus frg. 103: I p. 294). Quibuscum si comparaveris ea quae in eodem scholio Lucianeo leguntur *Θεόπομπος — πέλαγος,* videbis et scholiastam

36) Cf. l. a. p. 210.

Aristophaneum e decimo libro Philippicon hausisse et ante ἀπέϑανε in fragmento pauca excidisse: nempe ὑπὸ τῶν Ἀϑήνηϑεν ἐχϑρῶν ἐπιβουλευϑείς, denique pro τούτου scribendum esse οὗτοι. Quod verum esse vel clarius elucet e fine schol. Pac. 681 l. 20—23, quae ad eundem Theopompum referri iam nemo negabit. Quibus probatis oritur suspicio alia quoque quae in eodem scholio legantur ab eodem Theopompo dependere, nempe l. 8 ὅτι — l. 17 καταλύσειεν. Quod iudicium maxima e parte verum esse probatur alio eiusdem scholii Lucianei loco: ἔστι δὲ τῇ ἀληϑείᾳ Χρέμητος (υἱὸς) ὡς Θεόπομπος ἐν τῷ περὶ Δημαγωγῶν. Est autem hic liber de demagogis nihil aliud nisi postrema pars libri decimi Philippicon — non ab omni parte dilucide de hac re egit Muellerus (l. a. I p. LXXI) — qua demagogorum Atheniensium scripsit historiam, ut Athen. IV, 166 d probat: Θεόπομπος δὲ ἐν τῇ δεκάτῃ τῶν Φιλιππικῶν ἀφ' ἧς τινες τὸ τελευταῖον μέρος χωρίσαντες ἐν ᾧ ἐστι τὰ περὶ Ἀϑήνησι δημαγωγῶν . . .[37]) Εὔβουλός φησι. Iam cum videamus et in initio et in fine scholii Theopompi librum X (de demagogis) esse usurpatum, iis autem, quae in medio sint, de demagogia agi Hyperboli, cogimur ut omnia decimo libro Theopompi tribuamus et inseramus ante frg. 102. Praeter hunc l. 18. 19 Thucydidem esse adhibitum iam exposui; nam hunc e verbo a Theopompo esse exscriptum propter insolentius illud αἰσχύνης τῆς πόλεως credi non potest, praesertim cum non alienum esse a scholiastarum sive veterum grammaticorum more iam viderimus plurium sententias coniungere. Ab eodem grammatico quo hoc scholium videtur ortum esse schol. Equit. 1304: ὀξίδες ἃ ἐκάλουν ὀξυβάφεα· λυχνοποιὸς δὲ ὁ Ὑπέρβολος. μετὰ δὲ τὴν ἀποβολὴν τοῦ Κλέωνος εὐϑέως ὑπερέβαλεν ὑπὲρ τοῦ Ὑπερβόλου (de quibus cf. Meinekius, H. crit. p. 190)· μετ' αὐτὸν γὰρ ἐπολιτεύσατο, ubi nihil nisi postrema sententia, e Theopompo hausta sive ex altero illo scholio repetita. Nam eum fuisse κεραμέα, cum re vera esset λυχνοποιός, inventioni debetur cuiusdam grammatici (τινές) verborum poëtae (quamquam falso, cf. Kockius ad h. v.) explicandorum gratia prolatae,

[37]) Hiatum in codic. exstare notavit Kaibelius; qui quomodo explendus sit dici non potest: sensus exquiritur hic: „proprio ornant titulo". Cf. Pflugkius, De Theop. Chii vita et scriptis, Berol. 1827, p. 40.

ut non probem id quod exposuit Meinekius l. a.: „neque vero haec repugnant iis quae ceteri de lucernarum fabrica Hyperboli tradiderunt, siquidem figuli et λυχνοποιοῦ artes coniunctissimas fuisse docet Philetaerus, Athen. X, 474", sed in scholio scholiastes ea quae de Hyperbolo κεραμεῖ exposuit sibi ipsi debet. Denique quae in schol. Equit. 855 de demagogo leguntur, e libro quodam manaverunt, quo de institutis Atheniensibus agebatur, fortasse ex Aristotelis Atheniensium republica, quam in eiusmodi quaestionibus adhibitam esse e scholiis elucet.

Ad Av. 1013 duo habes scholia: I περὶ τῆς ἐν Λακεδαίμονι ξενηλασίας Θεόπομπος ἐν τῇ τρίτῃ καὶ τριακοστῇ, alterum ποτὲ γὰρ ἐκεῖσε (scr. ἐκεῖ; σε ex insequenti σι ortum) σιτοδείας γενομένης ξενηλασία γέγονεν ὡς Θεόπομπος ἐν τῇ λς' φησίν, ubi, cum poëta in universum loquatur de more peregrinorum expellendorum[38]), scholiastes certam posuit expulsionem. Quaeritur utrum rectius sit λς' an λγ'. Quorum cum Muellerus (frg. 197: I p. 311) hoc, Dindorfius illud probaverit, equidem pauca illa fragmenta consulens, quae e libris XXXII—XXXVIII servata sunt, cum Muellero facio.

Denique afferam schol. Pac. 363, de quo iam dictum est p. 234. Hic satis habeo adnotasse Theopompi[39]) fragmentum, e l. XIII sumptum l. 30—45, a Muellero omissum, cui accedunt Leandri verba e Milesiacorum l. II hausta. Cf. de toto scholio Lenschauius, De rebus Prienens.: Leipz. Stud. XII p. 130—134.

Caput VI.

Hellanicus[1]), qui saepius in quaestionibus mythicis adhibitus est, in iis scholiis quae ad nos pertinent bis commemoratur.

---

[38]) Cf. Xenoph. Resp. Laced. XIV, 4; Thuc. I, 144, 2; II, 39, 1; Plut. Lys. cap. 27; Hermannus, Griech. Staatsalterth. I § 28, 7.

[39]) Sic bene nomen Theophrasti emendavit Prellerus, Polem. perieg. frg. p. 50.

[1]) De quo cf. Prellerus, De Hellanico Lesbio historico: Ausgewählte Aufsätze p. 23 sqq.; Islerus, Jahrbb. f. Phil. CIII p. 115 sqq.;

1) Schol. Ran. 694: *καὶ Πλαταιᾶς· ἀντὶ τοῦ Πλαταιέας· τοὺς συνναυμαχήσαντας δούλους Ἑλλάνικός φησι ἐλευθερωθῆναι καὶ ἐγγραφέντας ὡς Πλαταιεῖς συμπολιτεύσασθαι αὐτοῖς διεξιὼν τὰ ἐπὶ Ἀντιγένους τοῦ πρὸ Καλλίου*; cf. Muellerus, frg. 80: I p. 56. Fragmentum ipsum non caret difficultatibus. Nam ex Xenoph. Hell. I, 6, 1 *τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει ᾧ ἡ σελήνη ἐξέλιπεν ἑσπέρας* (a. d. XVII Kal. Maias 406) constat archonte Callia 406/5 fere mense Septembri evenisse proelium ad Arginusas, cum pridie Kal. Iul. (cf. Ungerus: J. Muelleri Handbuch I p. 589) Antigenes e munere discessisset. Iam vides Hellanicum hoc archonte exponentem *τοὺς συνναυμαχήσαντας κτλ.* Quam difficultatem, qua potissimum Islerus, l. a. p. 116, commotus est, ut crederet apud Hellanicum nihil exstitisse nisi *τοὺς δούλους ἐλευθερωθῆναι* ad Marathoniam pugnam spectans, alia a scholiasta esse addita — quod permire excogitatum est —, Dielsius, l. a. p. 52, bene ita removit, ut historicum, cum de praeparationibus ageret re vera sub archonte Antigene gestis, haec exposuisse credat, ut certe (ut apud Diodorum XIII, 97 *τοὺς βουλομένους συναγωνίσασθαι*) tempus futurum *συνναυμαχήσοντας* exstiterit apud Hellanicum.

2) Schol. Ran. 720: *τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπὶ Ἀντιγένους Ἑλλάνικός*[2]) *φησι χρυσοῦν νόμισμα κοπῆναι. καὶ Φιλόχορος ὁμοίως τὸ ἐκ τῶν χρυσῶν Νικῶν*; cf. Boeckhius, Staatshaushalt I[3] p. 30 et adnot. f; Hultschius, Metrologie[2] p. 223 sqq.

3) Ad eundem potest referri schol. Ran. 33: *ὅτι τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπὶ Ἀντιγένους περὶ Ἀργίνουσαν ἐνίκων ναυμαχίᾳ οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχούντων δούλων — — οὕστινας ἠλευθέρωσαν — ἡ δὲ Ἀργίνουσα πόλις τῆς Αἰολίδος, ἀντικρὺ δὲ Λέσβου κειμένη καὶ Μαλίας καλουμένης ἄκρας*; sed cum postrema fere congruant cum Xenoph. Hell. I, 6, 26. 27: *ἐδειπνοποιεῖτο τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλέᾳ ἄκρᾳ ἀντίον τῆς Μυτιλήνης· . . . οἱ Ἀθηναῖοι δειπνοποιούμενοι ἐν ταῖς Ἀργινού-*

Dielsius, Mus. Rhen. XXXI p. 49; Wilamowitzius, Herm. XI p. 292; Lipsius, Leipziger Stud. IV p. 153. Ceterum quod ad civitatem attinet contra Islerum probo Kirchhoffii sententiam, Abhandl. d. k. Akad. d. Wissensch. z. Berlin 1873 p. 9.

[2]) Quod bene emendavit praecedente Tyrrwhittio Bentleius, Classical journal XII, 1815, p. 732.

σαις· αὗται δέ εἰσιν ἀντίον τῆς Λέσβου, priora nihil posse probare Dielsius ipse concedit cum dicat ea secundum schol. Ran. 694 esse ficta. Ergo duo restant Hellanici fragmenta ad Antigenis annum pertinentia. Quae maximi momenti sunt quod ad litterarum historiam attinet, cum iis solis certiores fiamus usque ad hoc tempus scripsisse Hellanicum, quem pentecontaetiae quae dicitur auctorem fuisse affert Thuc. I, 97. Quod cum Boeckhius, Bergkius[3]), alii acceperint, primus Dielsius scholiis offensus est. Nititur enim Pamphilae auctoritate apud Gellium N. A. XV, 23: „nam et Hellanicus initio belli Peloponnesiaci fuisse 65 annos natus videtur (cod. N vitiose LXX)", quam rem voluit haustam esse ex Apollodori chronicis, deinde cum Pseudo-Lucianus, Macrob. 22, eum 85 annos vixisse dicat, anno 411 e vita eum putat discessisse, ut certe non scripsisset res anno 407/6 gestas. Tota igitur haec argumentatio unius Pamphilae nititur auctoritate, contra quam habes duo scholiastae aut potius Didymi (cf. p. 238) testimonia. Quae frustra ita studuit removere Dielsius, ut pro Hellanico scriberet Θεόπομπος ἐν Ἑλλανικοῖς (p. 53). Quod recte repudiatum est a Wilamowitzio, l. a. p. 293,[4]) propterea quod neque Theopompi Hellenicorum mentio fit in scholiis neque huius scriptoris est praetorum nomina exponere. Accedit quod Andocidis rhetoris (cf. frg. 78) non propter originis nobilitatem (ἀνήγαγεν αὐτὸν εἰς τοὺς Ὀδυσσέως ἀπογόνους), id quod putavit Dielsius, p. 53, commemoratum esse sed in causa hermocopidarum bene indicavit Wilamowitzius, probavit Lipsius. Restat igitur quod dixi: Didymus bis contra Pamphilam pugnat; pugnat cum ea quodammodo etiam frg. 78. Iam de Thucydidis aetate eodem loco allata eam errasse probavit Kruegerus[5]); deinde hic quoque nisi eam errasse credere vis, quanto facilius fieri potuit ut numerus corrumperetur quam ut propter numerum scholiis fidem deneges? Quam ob rem equidem puto re vera Hellanicum res anno 407/6 gestas narrasse. Sed alius

---

[3]) Ille, Staatshaushalt I² p. 329 i, hic Griech. Litteraturgesch. IV p. 240; cf. Muellerus I p. 403.

[4]) Bona cum fide accepit Dielsii argumenta Busoltius, l. a. I p. 21 adn. 3, dicens: „da Diels zeigt, dass frg. 80 aus d. Hellenica d. Theopomp stammt."

[5]) Cf. Untersuch. üb. d. Leben d. Thuc. p. 9.

scrupulus, quem Dielsius indicavit, Wilamowitzius non satis removit, effecit, ut Lipsius putaret hoc scholio, ut in schol. Ran. 720, praeter Hellanicum Philochorum esse adhibitum, quae res indicaretur illo *διεξιὼν τὰ ἐπὶ Ἀντιγένους*. Quo, si recte se harent scholii verba, putavit probari Hellanicum secundum praetores res digessisse, quod cogitari non posse de eo auctore quem de pentecontaetia *βραχέως τε καὶ οὐκ τοῖς χρόνοις ἀκριβῶς* egisse Thucydides narraret. Sed primum quidem etiam scholium Ran. 720 antea allatum, si Lipsii opinionem stare vis, necesse est turbatum haberi, nam si Philochorus solus praetoris nomen praebuit, non intellego, cur eum non ut priorem attulerit scholii auctor. Deinde autem non sequitur ex his scholiis Hellanicum totam historiam secundum archontes temperavisse, immo cum tam pauca fragmenta nobis praesto sint, non est cur Thucydidi diffidamus in pentecontaetia describenda brevitatis et neglegentiae eum insimulanti. Narraverit sane priora tempora brevius, de posterioribus demum fortasse inde ab ipso bello Peloponnesiaco cum ageret maioris diligentiae studiosus et praetorum nomina addens.

Androtion[6]) adhibitus est:

1) Schol. Ach. 234, quod cum turbatum sit paullo accuratius tractabo. Adscriptum est ad *Παλλήναδε* in cod. R *a*) *δέον γὰρ εἰπεῖν ζητεῖν τὸν ἄνδρα καὶ βλέπειν Παλληνικόν, τουτέστι γενναῖον, εἶπε Παλληνάδε, b*) *οἱ Παλληνεῖς δῆμός ἐστι τῆς Ἀττικῆς, ἔνθα Πεισιστράτῳ βουλομένῳ τυραννεῖν καὶ Ἀθηναίοις ἀμυνομένοις αὐτὸν συνέστη πόλεμος, c*) *ὃ δὲ βούλεται εἰπεῖν τοῦτό ἐστιν· ὁμοίως διακεῖσθαι καὶ τραχέως ἔχειν πρὸς τὸν σπεισάμενον Λακεδαιμονίοις ὡς πάλαι πρὸς Πεισίστρατον τὸν τύραννον, ἡνίκα συνεστήσαμεν ἐν Παλλήνῃ τὴν μάχην*, cum alii codices eum praebeant ordinem, ut primum legatur b, sequatur *συγκέκοπται δὲ ἡ λέξις· τὸ γὰρ ὁλόκληρόν ἐστι Παληναίαδε· ὑπήλλακται δὲ ἡ κυριότης τῆς διανοίας*, deinde *a, c*, sequatur *μέμνηται δὲ τούτου καὶ Ἀνδροτίων καὶ Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ· ἄλλως*. Iam sequitur alia et ea quidem recta interpretatio l. 22 sqq. Miserrima

[6]) Cf. Siebelis-Lenzius, Philoch. fragm., Lips. 1811; Muellerus I p. LXXXIII et 371.

est conditio scholii usque ad l. 21 et a cod. R, ut saepe fit, mutilata neque ita ut tradita est intellegenda. Nam primum quidem quid sibi vult illud ὁμοίως, quod distinguendi nota post τοῦτό ἐστιν posita in ὠμῶς esse mutandum et sensus docet et Suidas, s. v. Παλληνικὸν βλέπειν fere idem exhibens[7]); deinde autem quomodo id quod legitur l. 16. 17: ὃ δὲ εἰπεῖν βούλεται . . . ὠμῶς . . componi potest cum l. 15: Παλληνικόν· τουτέστι γενναῖον? Immo codic. V et Suidae ordine servato trium in vetere corpore habemus scholiastarum sententiae, quorum I et II ex eodem hauserunt commentario: I οἱ Παλληνεῖς . . . συγκέκοπται — εἶπεν Παλλήναδε, qui ad narrationem de Pisistrato demonstrans Παλλήναδε βλέπειν idem esse ac Παλληνικόν putat ac credit hoc Παλλ. βλέπ. idem esse ac γενναῖον βλέπ.; II ὃ δὲ — πολιτείᾳ, verba significare ὠμῶς βλέπειν putantis, denique III ἄλλως κτλ. unum verum invenientis. Res ipsa cui fides additur ab Herodoto I, 62: ἐς ταὐτὸ συνιόντες ἀπικνέοντο ἐπὶ Παλληνίδος Ἀθηναίης ἱρόν hausta ex Androt. frg. 42: I, 375, ubi melius utrumque scholium exposuisset Muellerus, et Aristotele (cf. Rosius, Arist. frg. no. 393).

2) Schol. Ach. 703; Vesp. 947 (Muellerus frg. 43) et 3) schol. Nub. 549 l. 12. 13. 14 (Muellerus frg. 46), de quibus postea agam.

4) Schol. Av. 13 (cf. p. 225), ex quo hic in censum veniunt verba: πρὸ δὲ ἐτῶν δ'[8]) κακῶς περὶ Μαντίνειαν ἀπήλλαξαν, ὡς καὶ τοὺς στρατηγοὺς ἀποβαλεῖν Λάχητα καὶ Νικόστρατον καθὰ καὶ Ἀνδροτίων φησί (cf. Muellerus frg. 47; Curtius, Griech. Gesch. II[5] p. 606), denique

5) Schol. Ran. 1422, quod Didymo deberi iam vidimus. Agitur hoc scholio sive his scholiis — nam plura sunt — de ea quaestione utrum Alcibiadis reditum intellexerit poëta, utrum priorem anni 415 an alterum anni 408.[9]) Atque scholium id, quod codicibus excepto R et V exhibetur, l. 35—45, possumus omittere, cum nihil aliud nisi priorum sententias commiscuerit et ineptissime commiscuerit. Restant alia duo scholia ad eun-

---

[7]) Nisi quod initium scholii in pauca contraxit verba; ceterum omnes praeter C codices ὠμῶς exhibent, quod rectum esse probat insequens καὶ τραχέως.

[8]) Ut ex δύο bene correxit Clintonus, F. H. II p. 72.

[9]) Cf. Curtius, II[5] p. 648. 651. 776.

dem Didymi commentarium recedentia, unde, ut saepe fit, alterum hoc, alterum illud rectius transscripsit, prius l. 22—28, alterum 28—34 *Καλλίστρατος — τέσσαρες*[10]), ut quamquam hoc certo dici nequit, haec fere summa fuerit Didymi commentarii: *Καλλίστρατος μέν φησιν ὅτι οὗτος ἦν ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἑκὼν ἔφυγεν ὁ Ἀλκιβιάδης. ὁ δὲ Ἀρίσταρχος καθ' ὃν ἐκπεσὼν ἐν Λακεδαίμονι διατρίβων ἔπεισε Λακεδαιμονίους Ἀθηναίοις Δεκέλειαν ἐπιτειχίσαι. τελέως δὲ πταίει. λέγει οὖν περὶ τῆς δευτέρας ἀποχωρήσεως, ἣν ἑκὼν ἔφυγε κατελθὼν μὲν ἐπὶ Ἀντιγένους πρὸ ἐνιαυτοῦ τῶν Βατράχων, διὰ δὲ τὸ πιστεῦσαι Ἀντιόχῳ τῷ κυβερνήτῃ τὸ ναυτικὸν καὶ ἡττηθῆναι ὑπὸ Λυσάνδρου δυσχερανθεὶς ὑπ' Ἀθηναίων. Ἄνδρων δὲ διαφέρεται πρὸς Ξενοφῶντα περὶ τῆς καθόδου. γεγόνασι δὲ Ἀλκιβιάδαι δ'.* Videmus igitur Didymum, cum Callistrati opinionem approbavisset, contra Aristarchum et ipsum alia afferentem ex historia hausta: *κατελθὼν κτλ.*, deinde sequitur *Ἄνδρων δὲ διαφέρεται πρὸς Ξενοφῶντα περὶ τοῦ καθόδου,* qua loquendi ratione primo aspectu sequitur ea quae antea de *καθόδῳ* exposuerit e Xenophontis libris hausta esse, a quo Andron dissensit. Iam quaerentes quam ad rem haec dissensio spectaverit, in chronologia alterum ab altero dissensisse dicemus, cum alter archonte Antigene (93, 2. 407/6) alter alio tempore, sive priore sive posteriore rem evenisse dixerit. De re, quae intellecta esset a grammatico, miram protulit sententiam Breitenbachius[11]), cum Alcibiadem anno 407 iterum Athenis discessisse probare studeret dicens haec: „damit stimmt die Angabe des Schol. zu Arist. Fröschen 1422, dass nach Callistratus die freiwillige Verbannung des Alcibiades unter das Archontat des Antigenes 407/6 fällt", cum primum ad Didymum, non ad eum, quem exscripsit, Callistratum haec pars scholii referenda sit, deinde autem tantum absit ut fugisse dicatur sub Antigene Alcibiades ut revertisse (*κατελθεῖν*) putetur, qua re demonstratur ad famosum illum Athenas introitum, de quo cf. Xen. Hell. I, 4, 8 sqq. Iam restat ut unde tota res hausta sit quaeratur. Ad Xenophontem demonstrare verba scholii ipsius iam antea vidimus, e Xenophonte etiam

---

[10]) In alterius scholii l. 33 pro *πταίουσι* scribendum *πταίει*, nempe Aristarchus, cum Callistrati sententia statim fere ad verbum afferatur.

[11]) Cf. Jahrbb. f. Phil. CV p. 73.

hausta sunt quae de Antiocho dixit, quae ibi leguntur in Hell. I, 5, 12: Ἀλκιβιάδης . . . καταλιπὼν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν Ἀντίοχον τὸν αὑτοῦ κυβερνήτην κτλ. Deinde eundem Xenophontem consuluit de tempore reditus, quod ipse indicat Ἄνδρων κτλ., ut illud κατελθὼν μὲν ἐπὶ Ἀντιγένους πρὸ ἐνιαυτοῦ τ. Β. aut ad Xenophontem referatur, quod cum insequentia ad hunc auctorem referantur per se verisimilius est, aut ad Andronem. Unde statim evincitur iam Didymum illas archontum aliarumque rerum ad chronologiam pertinentium apud Xenophontem mentiones, quae hodie interpolatae habentur[7]), in textu invenisse. Legitur enim apud Xenophontem quamquam falso Hell. I, 3, 1 τοῦ δ' ἐπιόντος ἔτους . . . ἄρχοντος δ' Ἀντιγένους ἔαρος ἀρχομένου κτλ., deinde proximum archontis nomen invenitur I, 6, 1 τῷ δ' ἐπιόντι ἔτει . . . ἄρχοντος δὲ Καλλίου Ἀθήνησι, ut is qui non adeo diligenter auctorem legebat, praesertim cum illud ἀρχομένου τοῦ ἔαρος I, 4, 2 neglegeret, omnia quae I, 3, 1 usque ad I, 6, 1 narrantur uni eidemque Antigeni potuerit tribuere. Quod vitium cum in se admitteret Didymus, Alcibiadis reditum, I, 5, 11. 12 narratum, Antigeni tribuit, ut omnia quamquam magna e parte falso intellecta e Xenophontis Hellenicis nata sint[13]), a quo Andron dissensit, sine dubio archonte Diocle 409/8 revertisse Alcibiadem demonstrans, quem ἡμέρᾳ ᾗ Πλυντήρια ἦγεν ἡ πόλις (i. e. versus finem anni 409/8)[9]) rediisse Xenophon narrat. Sed quis est hic Andron? Habemus Andronem Halicarnassensem[13]), qui scripsit librum cuius titulus fuit „συγγένειαι“: quem in vetustissimis temporibus versatum esse et titulus docet et omnia fragmenta, quorum 14 sive 15 ad nos pervenerunt, probant praeter unum schol. Ran. 1422. Quam ob rem per se suspicio nascitur Andronis nomen esse corruptum.

[12]) Cf. Breitenbachius, Hell. ad I, 31 et introd. § 78. 86.

[13]) Falso ergo Clintono grammaticus Andronem potius quam Xenophontem videtur secutus esse l. a.

[11]) Cf. Xen., Hell. I, 5. 12, et Breitenbachius ad h. l.; ceterum in scholio cum quanta Antigenis nomini tribuenda sit auctoritas iam constet, re vera differentia de reditus tempore omnino non exstat. Non maiore iure Gerhardius, l. a. p. 38, sic vituperat grammaticum: sed Aristarchi errorem longe superavit eius neglegentia cuius sunt verba, recta falsa mira confundentia: περὶ τῆς δευτέρας κτλ.

[10]) Cf. Muellerus, I p. LXXXI, II p. 346 sqq.

Cui accedit quod neque a Didymo neque a scholiastarum quoquam Andron umquam consultus est, quibus causis equidem commoveor, ut levi vitio corruptum putem Andronis nomen ex Androtione, ut huius novum habeas fragmentum inter 47 et 48 inserendum.

6) De scholio Pac. 347 denique iam antea dixi.

Philochorus[1]) adhibitus est:

1) Schol. Ach. 220 (cf. Suidas s. v. *Λακρατίδης*): *Λακρατίδης ἀρχαῖος ἄρχων Ἀθήνησιν ὡς καὶ Φιλόχορος. ἦρξε δὲ ἐπὶ τῶν χρόνων Δαρείου, ἐφ' οὗ πλείστη χιὼν ἐγένετο, καὶ ἀπέπηξε πάντα ὡς μὴ δύνασθαι προϊέναι. διόπερ τὰ ψυχρὰ πάντα Λακρατίδου ἐκάλουν.* Oritur quaestio, quousque Philochori fragmentum pertineat. Muellerus enim (frg. 83) Siebelisium secutus cum usque ad *ἐκάλουν* sententiam Philochoro tribueret, Strengius[2]) quominus ipsius Philochori narrationem conspiciamus impedimento esse ratus illud *καὶ Φ.* ad Philochorum spectare putat solum: *Λακρατίδης — Φιλόχορος.* Sed primum quidem causa quam affert omnino cadit. Saepe enim in scholiis eiusmodi *καί* additum est, quo hic nihil aliud indicatur nisi praeter Aristophanem ipsum historicum quoque, quem inspexerit Didymus (cf. p. 231), egisse de hoc homine. Deinde autem unde omnino ea hausisse putas Didymum quae de frigore exposuit nisi ab historico?, quae non ita sunt comparata ut poëtae verborum interpretationem contineant a poëta ipso petitam. Accedit quod vix alia re clarus fuit hic praetor nisi summo illo frigore. Quae cum ita sint, non dubito quin falsa sit Strengii opinio: fragmentum, quamquam non ad verbum allatum est, si non ad *ἐκάλουν* certe ad *προϊέναι* tendit.

2) Schol. Ach. 703, ubi scholia, inter se confusa et cum lemmate turbata ita sunt separanda: ad *τῷ* sine dubio olim in archetypo glossa interlinearis *τῷ τρόπῳ,* deinde scholium ad *τῷ τρόπῳ* adscriptum est hoc: *πῶς δίκαιόν ἐστιν ἄνδρα γεγηρακότα ἀντιπολιτευσάμενον Περικλεῖ ἀπολείπεσθαι ἀγριότητι; τοῦτο γὰρ δηλοῖ ἡ Σκυθῶν ἐρημία. λέγει δὲ* (i. e. intellegit, „er meint") *ἀγριότητι.* Deinde cum voci *συνηγόρῳ* superscriptum esset *ῥήτορι,* in textum scholii irrepserunt verba

---

[1]) Cf. praeter Siebelisium Muellerus I p. LXXXVIII et 371 sqq.; Stiehleius, Philol. VIII, 637 sqq.

[2]) Cf. Quaestiones Philochoreae, Goetting. 1868, p. 47.

partim ad lemma pertinentia: *Κηφισοδήμῳ τῷ λαλῷ ῥήτορι*; ad totum autem adscriptum scholium *οὗτος ὁ Θουκυδίδης Μελησίου παῖς ἦν· γεγόνασι δὲ δ', ὁ ἱστορικός, ὁ Γαργήττιος, ὁ Θετταλός, ὁ Μελησίου παῖς*, quae iterum leguntur in schol. Vesp. 947, ubi tria exstant scholia: I l. 41 — l. 3: *Θουκυδίδην λέγει τὸν Μελησίου Ἀλωπηκῆθεν. τοῦτον δὲ ἐξωστράκισαν Ἀθηναῖοι τὰ ι' ἔτη κατὰ τὸν νόμον.* Sequitur deinde narratio rationis in exilium mittendi. Deinde *ὅτι δὲ ὁ Ἀθηναίων δῆμος ἀειφυγίαν αὐτοῦ καταγνοὺς ἐδήμευσεν τὴν οὐσίαν καὶ πρὸς Ἀρταξέρξην ἧκε φεύγων σαφὲς ποιεῖ Ἰδομενεὺς διὰ τὸ β' τὸν τρόπον τοῦτον.* Sequitur Idomenei Lampsaceni fragmentum (cf. Muellerus, frg. 6: II p. 491). Schol. II l. 3—9: *Θουκυδίδης Μελησίου υἱὸς Περικλεῖ ἀντιπολιτευσάμενος. δ' δέ εἰσι Θουκυδίδαι κτλ.* (cf. Ach. 703, ubi idem exstat) *καὶ οὗτος ῥήτωρ ἄριστος τυγχάνων ὃς κατηγορηθεὶς ἐν τῷ δικάζειν οὐκ ἠδυνήθη ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἐγκατεχομένην ἔσχε τὴν γλῶσσαν καὶ οὕτω κατεδικάσθη, εἶτα ἐξωστρακίσθη.* Schol. III l. 9—20: *πρὸς τὴν ἱστορίαν. μήποτε ὁ Περικλεῖ ἀντιπολιτευσάμενος. τοῦτο μὲν Φιλόχορος δὲ ἱστορεῖ, ὃς οὐδὲ πάντη γνώριμος ἐγένετο. ἀλλ' οὐδὲ παρὰ τοῖς κωμικοῖς διὰ τὸ ἐπ' ὀλίγον στρατείας ἀξιωθέντα μετὰ Κλέωνος ἐπὶ Θράκης φυγῇ καταψηφισθῆναι. ἔνιοι δέ, ὧν καὶ Ἀμμώνιος, τοῦ Στεφάνου*[3]) (sc. filium esse intellegendum). *καὶ τοῦτο δὲ ὑπίδοι (ἂν) τις ὥσπερ προείρηται. ὁ γενόμενος ὀστρακισμὸς ἐμφαίνει τὸν Μελησίου καὶ τὸν ὀστρακισθέντα*, deinde fragmentum Theopompi (98: I, 294) Panaetii filium contra Periclem egisse exponentis et Androtionis[4]) (43: p. 376), qui Melesii filium, ut Philochorus, eius adversarium fuisse dixit. Maximam ad partem praecipue schol. II et III a Didymi commentario dependere antea diximus, cum primi scholii auctor praeterea ea quae de ostracismo affert ab eorum aliquo hauserit qui instituta Atheniensium descripserunt, deinde Thucydide cum Themistocle commutato[5]) Idomenei attulit fragmentum. Restant schol. II et

[3]) Schneiderus verba recte distinxit, l. a. p. 94.

[4]) Quem uberius de Thucydidibus egisse docet frg. 44.

[5]) Quod primus vidit Clintonus, F. H. III p. 488, accepit Kruegerus in vit. Thuc., Muellerus fragm. allato, Ribbeckius in edit. fab. p. 242, quamquam Bergkius, Comment. de com. attic. p. 61 duas Thucydidis fugas posuit, quod putavit etiam Sintenis, Plut. Pericl. p. 120·

III, quorum hoc vehementer conturbatum est. Nam primum quidem *διὰ τὸ ἐπ' ὀλίγον — καταψηφισθῆναι* ad solum historicum pertinere posse primo aspectu constat[6]), ut subiectum ad *οὐδὲ παρὰ τοῖς κωμικοῖς*, immo vero ad antecedentia quoque *ἀλλ' οὐδὲ πάντη γνώριμος ἐγένετο* non sit Philochorus, quod sensu carere per se patet, sed *Θουκυδίδης*, nempe historicus. Dicere igitur vult Didymus Thucydidem neque omnino, certe in republica gerenda, innotuisse neque a comicis sive comico derideri.[7]) Iam restat *τοῦτο Φιλόχορος ἱστορεῖ*. Quid tandem? Quod ad solum *μήποτε ὁ Περικλῆς ἀντιπολιτευσάμενος* referri non potest, sed neglegentia scholiastae factum est, ut suprema pars sententiae, quae in altero scholio exstat, hic omitteretur: immo fragmentum Philochori hoc est: *ὁ Περικλεῖ ἀντιπολ., ὃς ἄριστος μὲν — ἐξωστρακίσθη*, praesertim cum unde prior scholiastes ea hauserit omnino non intellegatur. Deinde post Philochori fragmentum excidit sententia, qua alios historicum a poëta intellectum essé grammaticus dicit credidisse, quos refutat dicens *ὃς οὐδὲ κτλ.* Alia huius scholii fere intellegi possunt, cum post *Στεφάνου* talis fere supplenda sit sententia „qui in exilium omnino non missus est", quod persuadent verba insequentia *ὁ γενόμενος ὀστρακισμὸς ἐμφαίνει τὸν Μελησίου καὶ τὸν ὀστρακισθέντα* (nempe historicum), ut de aliis, qui in exilium non missi sint, omnino non possit cogitari.[8])

3) Schol. Vesp. 210: *Φιλόχορος ἐπὶ Ἰσάρχου φησὶ πρὸ*

---

[6]) Cf. Kruegerus, l. a. p. 44 sqq.

[7]) Idem *γνώριμος* legitur in schol. Ran. 133 l. 21: *τοῦτο δὲ γνωριμώτερον ἔχει τὸν νοῦν.* Ceterum eadem fere de Thucydide exstant in vit. Marcellini I, 30: *καὶ ἐπεὶ μὲν ἔζη Ἀρχέλαος, ἄδοξος ἦν ὡς ἐπὶ πλεῖστον, ὡς αὐτὸς Πραξιφάνης φησίν, ὕστερον δὲ δαιμονίως ἐθαυμάσθη*, quae falso ad poëtam Thucydidem relata esse a Kruegero, l. a. p. 61. 62, et Rittero, Mus. Rhen. N. F. III p. 331, docet praeter Gilbertum, Philol. XXXVIII p. 243 sqq. hoc scholium. Quod cum viderimus Didymo deberi cumque Didymo maximam partem vitae I Thuc. esse tribuendam fere consentiant homines docti, quid verisimilius quam eidem deberi § 28—30 huius vitae! Quamquam hoc ipsum negavit Ritterus, l. a. p. 331, sed meum non est de hac re agere.

[8]) De claris illis viris, quibus nomen Thucydides erat, cf. praeter Sintenisium, Bergkium, Ribbeckium Dunckerus, Gesch. d. Altert. N. F. II, p. 3 sqq.; cf. p. 5 adn. 1.

ἐνιαυτοῦ Βρασίδαν ἀποστῆσαι Σκιωναίους τῶν Ἀθηναίων. Ἀθηναίους δέ φασι (omisit V) λ' τριήρεις πρότερον πέμψαντας, Σκιώνην περιτειχίσαι, ὕστερον δὲ μαθόντας ἀποστῆναι αὐτῶν ἀποστεῖλαι στρατὸν καὶ πολιορκῆσαι καὶ ἀποτειχίσαι αὖθις ὡς τὸ πρότερον; sequitur alterum scholium l. 34. 35, quod nihil novi affert (cf. Muellerus, frg. 107: I, 400). Cum scholii priore parte consentit Thuc., qui Scionen defecisse narrat duobus diebus post indutias ἅμα ἦρι anni 423 i. e. arch. Isarcho factas (cf. IV, 120. 122). Sed non recte puto fecisse Muellerum, quod usque ad Ἀθηναίων tantum fragmentum Philochoro dedit. Cui totum usque ad πρότερον debetur. Nam primum quidem unde reliqua sumpta credis? Deinde autem aliqua ex parte — cf. ὕστερον δὲ μαθόντας ἀποστῆναι αὐτῶν — congruunt cum antecedentibus — cf. ἀποστῆσαι Σκιωναίους τ. Ἀ. —, ut haec omnia ad Philochorum pertineant, qui, cum archonte Isarcho defecisse Scionaeos narraret, et quae antea et quae postea evenerint breviter exposuit. φασί igitur aut cum V delendum est aut errore saepius commisso in φησί mutandum.

4) Schol. Vesp. 240 l. 10—15: τοῦτο δέ φησιν ὡς τοῦ Κλέωνος εἰς δίκην ἐπαγαγόντος τὸν Λάχητα. στρατηγῆσαι δὲ αὐτόν φησι Δημήτριος ἐπὶ ἄρχοντος Εὐκλέους[9]) πρὸ τριῶν ἐτῶν εἰς Σικελίαν πεμφθέντα μετὰ νεῶν Λεοντίνοις βοηθήσοντα. οἱ δὲ περὶ Φιλόχορον διαδέξασθαι αὐτόν φασι Σοφοκλέα καὶ Πυθόδωρον οὓς καὶ φυγῇ ζημιωθῆναι (cf. Muellerus, frg. 104). Congruit cum Thuc. III, 115, 2 et IV, 65, 3: cf. Curtius, II^5 579 sqq. Iam in priore fragmento, ubi post νεῶν numerus videtur excidisse, qui supplendus est aut secundum Thucydidem III, 86, 1 κ' aut secundum Diodorum XII, 53 ν', quod facilius post νεῶν potuit omitti, in hoc fragmento, dico, oritur quaestio, quis fuerit hic Demetrius, qui archonte Eucle Lachetem dixit in Siciliam auxilio missum esse. Estne Phalereus historicus ille et vir rerum publicarum peritissimus, qui scripsit ἀναγραφαὶ ἀρχόντων (cf. Muellerus, II p. 362) an grammaticus? Quam quaestionem ne iterum me tractare necesse sit, statim cum hoc scholio coniungam schol. Ran. 1196: μετ' Ἐρασινίδου | εἰς

---

[9]) Archonte 427/6, cf. Clintonus, F. H. II p. 64; de nomine cf. p. 295 adn. 30.

τῶν περὶ Ἀργίνουσαν (sic R) στρατηγούντων δυστυχῶς· ἀπέθανε δὲ δημοσίᾳ οὗτός τε καὶ οἱ ὑπομείναντες ... ὥς φησι Φιλόχορος (cf. Muellerus, frg. 121: I p. 403). Δημήτριος δέ (haec et insequentia absunt a cod. R) φησι περιττότερόν τι γενέσθαι τῷ Ἐρασινίδῃ τὸ καὶ κλοπῆς κατηγορηθῆναι τῶν περὶ Ἑλλήσποντον χρημάτων. Legitur autem Demetrii nomen decies in scholiis, quorum locorum unus schol. Nub. 37 'de demarchis agens diserte affert Phalerei librum, qui inscribitur „περὶ νομοθεσίας", schol. Pac. 123 laudat Demetrium Zenodoteum Av. 1569 Demetrii Ixionis Ἀττικὰς λέξεις, alii ad eundem Ixionem referendi sunt[10]), de duobus dubitatur modo allatis Ran. 1196 et Vesp. 240, quia et in argumento historico versantur et iuxta Demetrium Philochorum exhibent. Sed non plane abhorruisse a Demetrio Ixione res historicas tractare, si quidem ad explicandum poëtam necesse esset, probatur scholio Ran. 191, ubi illos qui nominantur ἕτεροι Demetrium esse intellegendum demonstravit e Phot. s. v. κρέας Staeschius.[11]) Deinde autem ut primum de Ran. 1196 agam, Phalereum in ἀναγραφαῖς ἀρχόντων omnino credere nequeo tam accurate egisse de rerum minutiis, sed ea solum attulisse quae maximi essent momenti, cum id praecipue ageret, ut praetores enumeraret. Denique autem rarissime hic liber videtur in usum vocatus esse, cuius tria solum fragmenta nobis servata sunt, duo a Diogene Laertio de Thaletis et Anaxagorae aetate agente, tertium a Marcellino, vit. Thuc. I § 32: δῆλον ὅτι κάθοδος ἐδόδη τοῖς φεύγουσι, ὡς καὶ Φιλόχορος καὶ Δημήτριος ἐν τοῖς Ἄρχουσι, ubi equidem vereor ne erraverit Marcellinus et in mente habuerit eius περὶ τῆς Ἀθήνησι νομοθεσίας. Ut igitur schol. Ran. 1156, ita schol. Vesp. 240 Demetrio Phalereo nego esse tribuendum, praesertim cum hic in ea re usus esset hoc historico, quam a Philochoro paulo post adhibito non minus bene posset cognoscere. Immo vero schol. Vesp. 240 totum debetur Philochoro, quem cum Demetrius Ixion de hac re consuluisset, eius nomen apposuit, quod cum postea falso intellegeretur, quasi duorum sententiae inter se separatae sunt. Quibus expositis ut Philochori fragmentum

[10]) Cf. Staeschius, l. a. p. 26 sqq., 52 sqq.

[11]) Cf. l. a. p. 26.

[12]) Ixioni etiam Staeschius tribuit scholia, l. a. p. 27.

104 aliquanto auximus, ita apparet, id quod postea in usum nostrum vertemus, Demetrii Phalerei anagraphas archontum a scholiastis non esse adhibitas.

5) Schol. Vesp. 718, ad quem versum duo habes scholia ab eodem (Didymi, cf. p. 226) commentario hausta; cuius verba cum in priore melius servata sint, hoc afferam: . . . *φησὶν οὖν ὁ Φιλόχορος αὖθίς ποτε* (quae verba sensu cassa ex insequenti scholio medicinam sumunt: *αὐθιγενῶν ποτε διακριθέντων*) *τετρακισχιλίους ἑπτακοσίους ἑξήκοντα ὀφθῆναι παρεγγράφους καθάπερ ἐν τῇ προκειμένῃ λέξει δεδήλωται. τὰ περὶ τὴν Εὔβοιαν δύναται καὶ αὐτὰ συνᾴδειν ταῖς διδασκαλίαις. πέρυσι γὰρ ἐπὶ ἄρχοντος Ἰσάρχου ἐστράτευσαν ἐπ᾽ αὐτὴν ὥς Φιλόχορος. μήποτε δὲ περὶ τῆς ἐξ Αἰγύπτου δωρεᾶς ὁ λόγος ἣν Φιλόχορός φησι Ψαμμήτιχον πέμψαι τῷ δήμῳ ἐπὶ Λυσιμαχίδου μυριάδας τρεῖς, πλὴν τὰ τοῦ ἀριθμοῦ οὐδαμῶς συμφωνεῖ, ἑκάστῳ δὲ Ἀθηναίων πέντε μεδίμνους. τοὺς γὰρ λαβόντας γενέσθαι μυρίους τετρακισχιλίους διακοσίους τεσσαράκοντα.* De re cf. Plut. Pericl. XXXVII, 2; Muellerus-Struebingius, Aristophanes etc. p. 94 adn.; Curtius, II^5 p. 267; Busoltius, II p. 572—576; Dunckerus, Abhandl. aus der griech. Gesch. p. 124, et N. F. II p. 99 adn. 1. Ad me pertinet de iis solum agere quae ad Philochori fragmenta spectant (cf. Muellerus 90: I, 398). Cuius duo affert fragmenta Didymus: prius de donatione et de civibus anni 445 (cf. Curtius II^5 p. 267 sqq.), alterum de expeditione in Euboeam facta anno 424 (cf. Curtius, II^5 p. 497 sqq.), unde statim constat eum hoc anno de donatione quadam facta nihil invenisse expositum, cum aliter non necesse habuisset res inter se tanto intervallo distantes conferre. Mirus hic exstat Dunckeri error e particula *μήποτε* prave intellecta natus, cum adnotet haec[13]): „der Scholiast bemerkt ganz richtig, dass hier von der Schenkung zur Zeit des Lysimachidas durchaus nicht die Rede sein könne. Er stützt sich darauf, dass die Zahlen nicht stimmten: damals seien auf 30,000 Scheffel 14,240 Empfänger gekommen, nach Aristophanes habe aber die Zuweisung 5 Scheffel betragen.“ Immo Didymus dicit hanc esse intellegendam Psammetichi donationem, nisi quod numeri non ab omni parte convenirent (*πλὴν τὰ τοῦ ἀριθμοῦ οὐδαμῶς συμφωνεῖ*[14])), cum Philochorus 30000 medimnos

14 240 dicat civibus data, Aristophanes unicuique quinque.[15]) Praeterea idem Dunckerus mavult erratum esse in Psammetichi nomine indicari ratus Amyrtaeum Aegyptiorum regem, quod nomen in primo scholio Plut. 178 fortasse in textum putat esse recipiendum; sed praeterquam quod illic recte se habere nomen Amasidis antea vidimus, Busoltius l. a. bene probavit causam non esse cur Philochoro diffidamus Psammetichum Libyae regem nominanti. Ergo bene se habent fragmenta.

6) Schol. Pac. 466: *οἰμώζεσθ᾽· ὅτι μηδὲν αὐτοῖς μέλει τῆς εἰρήνης· ἐπὶ γὰρ Ἀλκαίου*[16]) *σπονδάς φησι γεγονέναι Φιλόχορος πεντηκονταετεῖς Ἀθηναίοις καὶ Λακεδαιμονίοις καὶ τοῖς συμμάχοις πλὴν Βοιωτῶν καὶ Κορινθίων καὶ Ἠλείων* (cf. Muellerus 108: I, 402); cf. Thucyd. V, 17; Diod. XII, 73. Ubi una quaestio oritur, num omnes quos adnotavit Philochorus, cum ageret de pace Niciae, exscripti sint. Nam cum apud Thuc. V, 17, 2 praeter Boeotos, Corinthios, Eleos allatos videamus Megarenses *τοὺς ἄλλους* (sc. praeter Nisaeos: *τούτοις δὲ οὐκ ἤρεσκε τὰ πρασσόμενα*), in Philochori fragmento de his nihil omnino exstat. Dicat quispiam Philochorum non tam arte pressisse Thucydidis vestigia, ut hic Megarenses sine consilio omiserit. Sed cum alia ab eo deprompserit, equidem puto eum de Megarensibus insequenti sententia egisse partem eorum interfuisse paci ostendentem, partem eius expertem fuisse (*τῶν δὲ Μεγαρέων οἱ μὲν Νισαῖοι . . . οἱ δὲ ἄλλοι κτλ.*, ut haec sententia iniuria grammatici omitteretur. Ergo non tota huius rei exstat Philochori narratio.

---

[13]) Cf. l. a. p. 137.

[14]) *οὐδαμῶς* = nullo modo, pro nulla parte. Quae verba quid sibi vellent miram posuit sententiam Siebelis, l. a. p. 51 adn. 68.

[15]) Ceterum *ἑκάστῳ δὲ Ἀθ. π. μ.* postea demum e poëtae verbis in textum illatum esse ad explicanda verba *πλὴν τὰ τοῦ ἀριθμοῦ κτλ.* docet constructio turbata. Poëtam ad plane aliam donationem spectasse docuerunt homines docti allati.

[16]) Sic pro *Ἀλκμαίωνος* recte iam scripsit Petitus, Miscell. I p. 8.

[17]) E quibus affero Heynium, Antiquar. Aufsätze, Leipzig, I p. 190 sqq.; C. O. Muellerum, De Phidiae vita et scriptis, Gotting. 1827, p. 32 sqq.; Brunnium, Geschichte d. griech. Künstler, 1835, I p. 166; Sauppium, Nachrichten v. d. k. Gesellsch. d. Wissensch., Gotting. 1867, p. 173—184; Curtium, Griech. Gesch. II⁵ p. 295 et adn. 16; Michaeli-

7) Schol. Pac. 605, de quo permulti iam egerunt[17]), ut, cum longe absit ut ad finem ducta sit quaestio, quod fortasse omnino desperandum est, equidem satis habeam ea afferre, quae ad scholia cognoscenda utique necessaria sunt. Scholia dixi, nam plura in unum confluxerunt non inter se separata. Quod cum primus Sauppius cognovisset, ne is quidem ab omni parte recte rem perspexit, quod, postquam Muellerus-Struebingius, l. a. p. 329, miram de scholii compositione statuit sententiam, Schoellio demum contigit, quamquam ne cum eo quidem plane consentio. Ad quam rem priusquam accedam necesse est emendationem Palmerii afferre, ab omnibus quod vidi praeter unum Muellerum ll. all. acceptam, nempe scribendum esse pro *Πυθοδώρου* l. 30 et 54 *Θεοδώρου,* pro *Σκυθοδώρου* l. 38 *Πυθοδώρου.*[18]) Iam Sauppius de scholii ordine dicit haec p. 181: „da die Begebenheiten 6 Jahre aus einander liegen (nempe Phidiae causa et belli Peloponnesiaci initium), so bemerkt er (Didymus), dass ihm die Verbindung, in welche Aristophanes beide gebracht hat, ungerechtfertigt erscheint. Diese Bemerkung aber des Didymus haben wir in 2 Fassungen neben einander, die zweite beginnt in breiter Ausführung mit dem Worte *λέγουσιν* (l. 44), von der ersten sind nur die beiden Fragmente des Philochorus erhalten." Ubi duplicem errorem in se admisit. Nam primum quidem *λέγουσι — γενομένων* (l. 53) quam artissime cum antecedentibus cohaerere et ad totam grammatici argumentationem maxime necessaria esse probavit Schoellius p. 24, ut alterum scholium incipiat ab *ὁ Φειδίας* l. 54.[19]) Deinde autem *τινές* (l. 44) ad

sium, Archaeol. Zeitung 1876 p. 158; Curtium, ibid. 1877 p. 134; Loeschkium, Histor. Untersuch., A. Schäfer gewidm., Bonn. 1882, p. 25 sqq.; Muellerum-Struebingium, Jhrbb. f. Phil. CXXV p. 295 sqq.; Schoellium, l. a. p. 1 sqq.; Muellerum, Frg. h. gr. I p. 400 et V p. 17. 18; alios quosdam quos deinceps afferam. Novissimus accessit Nissenus, Sybelii hist. Zeitschr., N. F. XXVII p. 406 sqq., quam commentationem sero legi.

18) Cf. Palmerius, l. a. p. 746; Theodorus archon erat 438/7, Pythodorus 432/31, cf. Clint., F. H. II p. 56. 60. Ceterum non minus bene Sauppius p. 176 pro *ἀπεργάζεσθαι* l. 43 scripsit *ἐπεργάζεσθαι.* Id quoque probo quod Schoellius l. a. p. 22 in eodem versu scripsit *τοῖν θεοῖν,* cum *τὼ θεὼ* proprie vocentur deae Eleusiniae.

19) Quod probatur cod. V scriptura post *γενομένων* duo puncta ponentis et praeterea olim cum hoc verbo versus finem facientis, cf. Schoellius, p. 21. 22.

poëtam ipsum referre utique vetamur scholiastarum veterum loquendi usu, cum quamvis corrupta ad nos pervenerint scholia, aut poëtae nomen servatum sit aut dictum: λέγει οὖν. Ergo Schoellius putat intelligi: „kritiklose Leser und leichtgläubige Erzähler wie Ephoros und Genossen, welchen der chronologische Widersinn dieser Combination entgegengehalten wird.“ Cui non plane assentior duabus causis commotus. Nam ubicumque τινές in scholiis legitur, interpres quidam Aristophaneus solet intellegi,[20]) deinde autem verba scholii 606 contemplanti magna cum fine huius scholii occurrit similitudo (cf. συνεγνωκέναι τῇ κλοπῇ, ἐργεπιστατεῖν — ἐπιστατῆσαι τῇ κατασκευῇ τοῦ ἀγάλματος, rarius illud ἀπασχοληθέντων et illic ἀπησχολημένοις, εὐθύνας μὴ παράσχειν), ut verisimile sit alterum scholium ab altero pendere. Iam schol. Pac. 606 a 605 propterea non potest natum esse, quia neque grammaticus aliquis credi potest ea fere iisdem verbis referre quae modo tam diserte refutata sunt, neque si eundem putas auctorem 605 et 606, hic tam celeriter opinionem mutavit. Ergo schol. 605 spectat ad 606, ut iam videamus quid sibi velit illud τινές. Didymus enim sive recentior grammaticus cum ad 606 in grammatici cuiusdam commentario talia adscripta videret, haec e Philochori opibus refutavit, ut ad huius scholii auctorem spectet illud τινές. Quae cum constent, restat ut quaeramus unde tandem is grammaticus haec hauserit. Apud Philochorum et Thucydidem nihil exstat; utitur Ephoro qui quid senserit servatum est apud Diodorum XII, 39, 3; Plut. Pericl. 32, 3; Aristodemum XVI, qui, cum miram habeant similitudinem, ad eandem recedant necesse est.[21]) Iam Sauppius primus cognovit duo fragmenta Philochori contineri in scholio primo — nam alterum quod inde transscriptum est iam omittimus —, quod quamquam omnes concedunt, quousque pertineant, magna est dissensio. Homo enim doctissimus, quem secuti sunt Michaelis et Schoellius, putavit ita res procedere: Φιλόχορος ἐπὶ Θεοδώρου ἄρχοντος ταῦτά φησι·, iam legitur fragmen-

[20]) Ut schol. Av. 997 l. 25, ubi Didymus intellegitur; cf. Ludwichius, Aristarch's homer. Textkrit. I p. 126 sqq., qui a Didymo et Aristonico τινές ita usurpatum esse multis probavit exemplis.

[21]) De Plutarchi cap. 31 fontibus cf. Sauppius, l. a. p. 13, quem secutus est Ruehlius, l. a. p. 669 et Schoellius, l. a. p. 12. 13.

tum καὶ τὸ ἄγαλμα usque ad τῶν Ἠλείων —, ἐπὶ Πυθοδώρου . . . περὶ Μεγαρέων εἰπὼν, iam alterum fragmentum ὅτι — ἐπεργάζεσθαι i. e. „Philochorus unter dem Archon Theodorus sagt dieses: . ., während er unter Pythodorus über die Megarer sagt: etc.", quam constructionem violentissimam, immo a grammaticorum usu quam maxime alienam esse unusquisque Curtio[22]) concedet. Sed haec leviora sunt prae ceteris. Etenim cum de secundo fragmento dubitatio esse nequeat, prius maximas movit difficultates, cum ea quae hic de Phidiae rebus a Philochoro narrantur plane contraria sint iis quae Diodorus et Plutarchus narraverunt, unde factum est, ut cum nonnulli (O. Muellerus, Heynius, Brunnius) nullam omnino scholio tribuerent auctoritatem, Curtius usque ad ποιήσαντος Philochori fragmentum referendum esse putaret, cetera a recentiore quodam addita esse, Muellerus-Struebingius et ipse usque ad ποιήσαντος verba Philochoro tribueret, sed cum φυγών mutaret in ἀποφυγών, quod prave intellectum esset, et post Ἠλείων in textum inferret θαυμαζόμενος vel tale quid, haec omnia nata esse arbitraretur ab alio auctore praeter Philochorum in usum vocato. Eum fere sequitur Dunckerus, l. a. N. F. II p. 336 sqq.; cf. adn. 1. Non meum est post Sauppium, Michaelisium, praecipue Schoellium haec singula refutare, praesertim cum quid de Diodori et Plutarchi (Ephori) narratione sit iudicandum Muellerus-Struebingius bene exposuerit. Immo quamquam ad verbum transscriptum esse Philochorum negandum esse puto[23]), ei sunt tribuendae l. 31—38; sed unum restat quod necesse est tractari. Omnes enim Phidiam in Elide in idem incidisse fatum, ut peculatus accusaretur, quin etiam mortis damnaretur, negandum esse putaverunt; unus Wilamowitzius hoc quoque pro vero accepit.[24]) Ad quam rem nihil afferre scholii alterius l. 5. 6: καὶ καταγνωσθεὶς ὑπ' αὐτῶν νοσφισάμενος ἀνῃρέθη bene probavit Schoellius, cum aliis quoque rebus scholii II auctor aut scholium I aut communem fontem, unde utrumque I et II hausit, prave intellegeret (cf. l. 2 τὸ χρυσίον ἐκ τῶν δρακόντων et

[22]) Cf. Arch. Zeitung 1877 p. 134.

[23]) Cf. Muellerus-Struebingius, l. a. p. 326—28.

[24]) Quam opinionem cum protulisset primum Philol. Untersuch. I p. 68, contra Schoellium sustinuit Ind. scholar. Gotting. 1889/90 p. 15. 16.

l 35 τὸν ἐλέφαντα τὸν εἰς τὰς φολίδας; l. 3 ἐζημιώθη φυγῇ et l. 36 φυγών, cf. Sauppius l. a. p. 189), ut hoc scholio nihil probetur nisi auctorem huius scholii iam legisse verba ἀπέθανεν ὑπὸ Ἠλείων. Sed certae exstare videntur causae cur Phidiam illic caesum esse vetemur credere. Quarum nonnullas iam indicavit Sauppius, l. a. p. 193, quas repetere nolim; accedit quod permirum esset quod ne vestigium quidem superesset huius rei in fabulis et narrationibus, quae Olympiae ferebantur. Quam ob rem frustra puto Wilamowitzium niti contra alios homines doctos. Sed quid faciendum verbis ὑπὸ Ἠλείων? Quae ab aliis aliter mutata sunt. Ut Sauppius, l. a. p. 193, putat ea esse quasi repetitionem earum rerum, quae Athenis gestae essent, Schoellius ea e rhetorum scholis esse interpolata, a quibus non alienum esse tales res tractari docet Seneca Controv. VIII, 2 et Anon. Techn. rhetor.: Spengel., Rhet. graec. I p. 455 l. 13, cum alii mutationibus loco medicinam afferre studerent, ut Petersenus legi vult ὑπ᾽ Ἀθηναίων, Brunnius proposuit verba orta esse ex παρὰ (τῶν) Ἠλείων (cf. schol. II l. 4), Muellerus-Struebingius, l. a. p. 336, addidit θαυμαζόμενος sive τιμώμενος, Weberus denique, quod ioci causa afferam, scripsit ὑπ᾽ εἰλεῶν[25]) (an Darmverschlingung). Nihil omnibus numeris absolutum est, et vereor, ut quod ipse afferam, multo verisimilius sit. Nam cum antea viderimus constructionem scholii, quam Sauppius proposuit, alii probaverunt, esse admodum artificiosam, et hanc difficultatem puto removeri et falsum illud ὑπὸ Ἠλείων, si pro his verbis scribis καὶ πάλιν, e quibus si neglegenter legebantur, praesertim cum antea de Eleis sermo fieret, ὑπ᾽ Ἠλείων potuit oriri. Quod iam satis antiquis temporibus factum esse docet alterum scholium. Sententiarum nexum autem iam habes hunc: Φιλόχορος ἐπὶ Θεοδώρου ἄρχοντος ταῦτά φησι .... τοῦτο δὲ ἐξεργασάμενος ἀποθανεῖν, καὶ πάλιν ἐπὶ Πυθοδώρου, περὶ Μ. εἰπών, (sc. φησι) ὅτι καὶ κτλ.

8) Schol. Pac. 665, ubi tria habes scholia: I l. 20—26 Philochori fragmentum praebens ad verbum exscriptum (cf.

---

[25]) Cf. Petersenus, Arch. Zeitung 1867 p. 23; Brunnius, Sitzungsb. d. kgl. bayer. Akad. phil. Kl. 1878; Weberus, Mus. Rhen. N. F. XLIV p. 307.

Muellerus, frg. 105: I, 401), quod e sententiarum serie sumptum esse probat particula δέ in cod. R (Martin) post Λακεδαιμόνιοι servatum, II ἄλλως — μετά l. 26—28, ubi illud ἐπὶ Κλέωνος ineptiae debetur scholiastae, III μετά l. 28 usque ad finem ad eundem commentarium recedens; nam quae addidit de epistata ter rogante e poëtae verbis hausta sunt, ut iam vidimus. Res praeterea exstat apud Thuc. IV, 15—24, a qua narratione hanc diversam esse ideo dignum est memoria, ut videas non semper hunc historicum tam arte pressisse Thucydidis vestigia. De re cf. Curtius, l. a. II⁵ p. 483.

9) Schol. Pac. 475. 477 l. 27—30 et l. 37—40, quae sic possunt restitui: ὡς τῶν Ἀργείων ἐπαμφοτεριζόντων καὶ ἀποκλινόντων, ὁπότε (non μήποτε[26]) δοκοίη αὐτοῖς, καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους. διὸ (schol. 475. 477 cod. R: Martin) καὶ ὁ Φιλόχορός φησι πολεμοποιοῦντας πάλιν τοὺς Κορινθίους (πολεμοῦντας πάλιν πρὸς Κορινθίους schol. 475; Muellerus, frg. 109: p. 402 Siebelisium secutus, l. a. p. 60) προλαμβάνεσθαι καὶ τοὺς Ἀργείους. Iam quid sit scribendum Muellerus, qui hic erravit, et Stiehlius, qui vitium non invenit, potuerunt reperire scholio 475 et a Thucydide adiuti. Qui Argivos, cum V, 14, 4 ol. 82/3 pacem cum Lacedaemoniis in triginta annos fecerint, hoc temporis spatio elapso anno 421 cum Eleis et Corinthiis foedus icisse auctor est V, 27—32, cui Mantineenses quoque a Lacedaemoniis pressi accesserunt cap. 33. Iam denuo incipientibus Atheniensium et Lacedaemoniorum discordiis (cap. 42) Athenienses priusquam bellum renovarent (πολεμοποιοῦντες πάλιν) Alcibiade auctore centennale foedus fecerunt cum Argivis, cui accesserunt horum socii Elei et Mantineenses cap. 43—47, non Corinthii, qui artius cum Lacedaemoniis sese coniunxerunt. Haec res a scholiasta e Philochori Atthide affertur, ut videatur hic historicus Thucydidem parum diligenter inspexisse; nam cum antea videret Corinthios cum Argivis foedus icisse, eos vel huic Atheniensium cum Argivis paci accessisse exposuit neglegens alios socios Eleos et Mantineenses, nisi forte hoc postremum vitium a scholiasta historici narrationem non totam exscribente commissum esse mavis. Sed constat non καὶ τοὺς sed καὶ

[26]) Quod iam vidit Schneeius, l. a.

πρὸς et πολεμοποιοῦντας esse scribendum. De re cf. Curtius l. a. II[5] p. 601 sqq.

10) Schol. Pac. 1031, ubi cum priore scholio ad eundem commentarium recedente, quo alterum, Eupolidis verba tantum circumscribantur, altero Philochori fragmentum affertur hoc: . . . τὸν μάντιν Στιλβίδην ὅν φησι Φιλόχορος ἀκολουθῆσαι ἐν Σικιλίᾳ, ἡνίκα ἐπολέμουν Ἀθηναῖοι καὶ εἰς Σικελίαν ἐστράτευσαν (cf. Muellerus 113: I, 402), de qua re eundem Philochorum consuluit Plutarchus Nic. 23: τῷ μέντοι Νικίᾳ συνηνέχθη τότε μηδένα μάντιν ἔχειν ἔμπειρον. ὁ γὰρ συνήθης αὐτοῦ καὶ τὸ πολὺ τῆς δεισιδαιμονίας ἀφαιρῶν Στιλβίδης ἐτεθνήκει μικρὸν ἔμπροσθεν. ἐπεὶ τὸ σημεῖον, ὥς φησι Φιλόχορος φεύγουσιν οὐκ ἦν πονηρόν, ἀλλὰ καὶ πάνυ χρηστόν.

11) Schol. Av. 556 (cf. Suid. s. v. ὁ ἱερὸς πόλεμος, qui scholia in brevius contraxit). Adscripta sunt ad hunc versum scholia duo: I l. 49—2, II l. 2—16, quorum hoc est uberius. Iam si constat ex eodem commentario fluxisse scholia, quod patet ex totius narrationis tenore, cum in utroque et proferatur Φιλόχορος ἐν τῇ δ' et legantur eadem verba: δύο γεγόνασι πόλεμοι ἱεροί, dubium esse non potest quin Βοιωτούς l. 50 quod Lenzius (l. a. p. 50 adn. 67) mutari voluit in Λακεδαιμονίους aut revera mutandum sit aut neglegentia scholiastae natum; nam quam affert Siebelis, l. a. p. 50, et Muellerus, frg. 88: I, 398, ad defendendum Βοιωτούς sententiam scholiastae Thuc. ad I, 111, ea omnino ad haec verba non spectat, sed pertinet ad I, 112, 1 (Schoene).[27]) Deinde bonum habes schol. II e Didymi commentario (cf. p. 232) natum, qui ut interpretum aliquorum (ἐν ἐνίοις τῶν ὑπομνημάτων) sententias refutet ipse Philochori de hoc bello affert narrationem, simul Thucydide et Eratosthene ἐν τῷ θ' et Theopompo ἐν τῷ κι' inspectis. Iam primum quidem recte puto Clausenum intellexisse l. a. p. 50,

[27]) Cadit igitur Clauseni argumentatio, l. a. p. 50, qui inde quod prior scholiastes Boeotos, alter Lacedaemonios nominet, uterque Atheniensium adversarios, putat sequi Philochorum de hostibus tacuisse, sed horum nomina a scholiastis ficta esse. Quod cum factum esse possit, e scholio non sequitur. Confusa esse scholia adnotaverunt Buergelius, Pylaeisch-delphische Amphiktyonie, p. 178 adn. 1, et Busoltius, l. a. II p. 545 adn. 2, confusionem non explicantes.

quod bellum a *τῶν ὑπομνημάτων τινῶν* auctoribus — de quibus quod attulit M. Schmidtius, l. a. p. 288. 289 nostra sententia Didymo hoc scholium tribuente confirmatur — indicatum esset, nempe primum quod dicitur bellum sacrum ab Atheniensibus contra Cirrhaeos et Crisaeos (i. e. Phocienses) gestum (cf. Dunckerus, l. a. VI p. 80. 150). Contra quam sententiam sese convertit Didymus. Qui ipse usus historicis allatis unum in se admisit vitium ut tribus annis intermissis duo bella gesta esse putaret, cum et Thuc. I, 112, 3 (quo usus est etiam Aristodem. XIV) et Plut. Pericl. 21, ad alium auctorem recedens, dicant statim post Lacedaemonios domum profectos Athenienses irrupisse, quod comprobatum est a nostrae aetatis historicis; cf. Dunckerus, l. a. N. F. II p. 56 sqq. Quem puto in ea re erravisse quod p. 57 adn. 1 dicit: „Philochoros, welcher den Zug des Pericles in das dritte Jahr nach dem Zuge der Lacedaemonier legt (schol. Av. 556)", quod equidem non minus quam quod contra Lacedaemonios Pericles dicitur profectus esse, non tam Philochoro quam Didymi neglegentiae tribuam, quae unde orta esset bene explicavit Clintonus, F. H. II p. 258 m, quem secutus est Muellerus V p. 14 adnot. Memoriae enim lapsu deceptus, id quod apud Thucydidem legitur I, 112, 1: *ὕστερον δὲ διαλιπόντων γ' ἐτῶν*, falso huc transtulit. Deinde quod legitur de promantia, recurrit apud Plut. l. a. Denique ut recte dicit Muellerus Theopompum locutum esse de hoc bello sacro, cum bellum sacrum tertium eius memoriam revocandi occasionem praeberet, ita pro *Ἐρατοσθένης* scribere mavult *Καλλισθένης*, quem constat scripsisse librum *περὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου* nempe tertio, quam opinionem probavit Busoltius, l. a. II p. 545 adn. 2. Et esset certe probanda, si sciremus, quid tandem Eratosthenes de hoc bello attulisse diceretur, sed cum neque num hic fortasse de solo eius tempore locutus sit, quod factum esse verisimile est in chronographia, cognitum habeamus, neque de Callisthenis libro „*περὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου*", cuius hic nonus affertur liber, quicquam comperiamus, equidem non audeo homines doctos sequi.

---

[28]) E quibus afferam Forchhammerum, Topogr. v. Athen: Kieler philol. Stud. I p. 343; Sauppium, Progr. Isenac. 1846 p. 18. 19; Lollingium, Nachrichten d. Götting. Gesellsch. der Wissensch. 1873, p. 469; Wachsmuthium, Stadt Athen I p. 179. 349; Wilamowitzium, Philol.

12) Schol. Av. 766, de quo dictum est in cap. II.

13) Schol. Av. 997 l. 16—40, sive cum alterum scholium ab eodem commentario dependeat l. 16—35. Permulti[28]) de hoc scholio egerunt; nihilominus non omnibus numerus absolutum est. Habemus autem amplissimam Didymi — ad hunc enim spectare illud *τίνας* l. 26 docet *μήποτε* illud l. 25 (cf. p. 226) — sententiam ab alio, Symmacho ut mihi videtur, allatam et refutatam. Habuit Didymus in commentario haec: Callistratus Coloni eius esse anathema aliquod dixit, Euphronius ipsum esse Coloneum; sed ut hoc propter Philochorum, qui eum Leuconoensem dicit (cf. Muellerus, frg. 99: I p. 400), falsum est, ita Callistrati dilucidum: erat enim fortasse etiam Coloni anathema. Quamquam Philochorus narrat eum non Coloni posuisse anathema, sed in ecclesia. Ergo (*μήποτε*) videtur totus ille locus alter Colonus esse qui Misthius vocatur. Iam incipit alter grammaticus: Id falsum est. Nam totus ille locus Melite est, ut *ἐν τοῖς ὁρισμοῖς τῆς πόλεως*[29]) scriptum est. Iam ipse (Symmachus) aliam affert sententiam Phrynichi Monotropo adiutus (Kockius I p. 376, 26). Sed quid de verbis l. 28: *οὕτως μέρος — στοᾶς* (l. 29) iudicandum? Quae ab altero grammatico orta esse et parentheseos instar habenda solus cognovit et claris verbis enuntiavit Lollingius p. 469; inserviunt autem explicando ubi nam sit *ὁ ἕτερος Κολωνὸς ὁ Μίσθιος*, et veram esse hanc Lollingii sententiam probatur etiam addita particula *νῦν*. Sed quomodo intellegenda sunt verba l. 25 sqq.: *μήποτε οὖν τὸ χωρίον ἐκεῖνο πᾶν ᾧ περιλαμβάνεται*[20]) *καὶ ἡ Πνὺξ Κολωνός ἐστιν ὁ ἕτερος ὁ μίσθιος* (e Meursii coniectura pro *μίσθος*) *λεγόμενος·*[31]) *οὕτως* — a quo verbo incipit parenthesis — *μέρος τι νῦν σύνηθες γέγονεν τὸ Κολωνὸν καλεῖν τὸ ὄπισθεν τῆς μακρᾶς στοᾶς*? Quae quamquam accepta sunt a Forchhammero et Lollingio, aperte corrupta sunt. Nam cum clare eluceat scholii tenorem esse sobrium, scholium

Untersuch. I p. 167; Clausenum, l. a. p. 32; Milchhoeferum: Baumeisteri Denkmäler p. 151.

[29]) Prellerus, l. a. p. 175, has fuisse columellas terminales putat, quales adhuc inveniuntur, cf. C. I. A. I, 497. 500. 501; sed equidem M. Schmidtio, Did. frg. 354, Meiero, Ind. lect. Hal. 1843/44 p. 63, Wachsmuthio, Wilamowitzio assentior librum hunc intellegi putantibus (*ὁρισμοὶ τῆς πόλεως*), e columellis descriptum et commentario illustratum

ipsum non esse in brevius contractum, sed fere, ut in Symmachi commentario exstitit, servatum, plane absurdum est dicere *οὕτως μέρος τι σύνηθες γέγονεν τὸ Κολωνὸν καλεῖν*. Quod cum intellexisset Sauppius proposuit *οὗ μέρος τ. ν. σ. γέγονε Κολωνὸν καλεῖν τὸ ὀ. τ. μ. στ.*, quod utique probaverunt Wachsmuthius, l. a. p. 179, adn. 3, et Wilamowitzius, vertentes: „von dem jetzt nur ein Teil Kolonos genannt zu werden pflegt, nämlich der hinter der langen Halle.“ Sed ne hoc quidem verum est, cum illud *οὗ* secundum scholii verba nisi ad *Κολωνὸς ὁ μίσθιος λεγόμενος* referri non possit, quod homines docti in universum ad Colonum voluerunt referri. Immo ita verba sunt emendanda. Dicit Didymus: ergo totus hic locus est alter Colonus qui Misthius dicitur (oppositus) Col. Hippio). Iam sequitur alterius (Symmachi) explicatio et restrictio: *οὕτως μέρος τι νῦν σύνηθες γέγονε τοῦ Κολωνοῦ καλεῖν τὸ ὄπισθεν τῆς μακρᾶς* i. e. ita (nempe Colonum Misthium) nunc in usum venit partem tantum Coloni vocare, eam quae post longam porticum est, quae mutatio et facilior est quam Sauppii et difficultates removet. Ut enim Dittenbergerus duos, Koehlerus[31]) tres iam initio saec. IV fuisse Colonos enucleaverunt, ita Milchhoeferus non inepte conclusit eos contiguos fuisse ut una regio communi nomine Coloni affecta, usque in urbem tendens, in tres divideretur pagos. Cui sententiae hoc scholium favet.

14) Schol. Lys. 173: *καὶ γὰρ ἀληθῶς (παρὰ τῇ θεῷ ἐν τῇ ἀκροπόλει) ἀπέκειτο χίλια τάλαντα. ἤρξαντο οὖν κινεῖν αὐτὰ ἐπὶ Καλλίου ἄρχοντος . . . ὥς φησι Φιλόχορος ἐν Ἀτθίδι*, a quo consultum esse Thuc. VIII, 15, 1 *τὰ χίλια τάλαντα . . . ἐψηφίσαντο κινεῖν* probat vox *κινεῖν*. Cf. praeterea Suid. s. v. *ἄβυσσος* et de talentis Thuc. II, 24 et Boeckhius, Staatshaushalt I² p. 590 sqq.

---

[30]) Quae coniectura Dobreei, l. a. II p. 222, pro corrupto *ἐκεῖνο ἐπάνω παραλ.* praeferenda est propter oppositionem („non solum pars illa, quae fere hoc nomen habet“) ei quam Forchhammerus proposuit, l. a. p. 344. 117, *ἐπάνω ᾧ παραλαμβάνεται*.

[31]) Pro *ὁ* Dobreeus falso *οὗ* proposuit. De Colono Misthio cf. Argum. II Oed. Colon.; Pollux VII, 132; Harpocr. s. v. *κολωνίτας*.

[32]) Cf. Koehlerus, Mittheilung. d. athen. archäol. Instit. IV p. 97; Dittenbergerus, Herm. IX p. 403.

15) Schol. Lys. 1094, cf. p. 305.

16) Schol. Lys. 1138: *ταῦτα καὶ οἱ συντεταχότας τὰς Ἀτθίδας ἱστοροῦσι περὶ τῶν Λακεδαιμονίων* (nempe Periclidem supplicem venisse Athenas). *ὁ δὲ Φιλόχορός φησι καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοὺς Ἀθηναίους λαβεῖν διὰ τὰς κατασχούσας τὴν Λακεδαίμονα συμφοράς,* quod fragmentum, ut iam Stiehlius l. a. p. 638 adnotat, a Siebelisio et Muellero plane omissum est. Res ipsa non ad hunc terrae motum anno 464, ut postea videbimus, factum potest pertinere, cum tunc Athenienses principatum iam tenerent, de qua re cf. Thuc. I, 95. 118. Apud illum etiam non proelio victi Lacedaemonii amiserunt principatum sed *ὄντες μὲν καὶ πρὸ τοῦ μὴ ταχεῖς ἰέναι ἐς τοὺς πολέμους, εἰ μὴ ἀναγκάζοιντο, τὸ δέ τι καὶ πολέμοις οἰκείοις ἐξειργόμενοι.* Eiusdem sententiae erat Philochorus, cuius fragmentum haustum est e libro III et inserendum ante 86 (M.). Ceterum hoc Philochori testimonium potuit praeter alia afferre Dunckerus, l. a. N. F. I p. 72 sqq.

17) Schol. Ran. 720, cf. p. 330.

18) Schol. Eccl. 193 cod. V: *περὶ δὲ τοῦ συμμαχικοῦ Φιλόχορος ἱστορεῖ ὅτι πρὸ δύο ἐτῶν ἐγένετο συμμαχία Λακεδαιμονίων καὶ Βοιωτῶν* (cf. Muellerus, frg. 125: I, 404). Permulta[33]) de hoc scholio dicta sunt, cum unum contineat strictam quandam mentionem, qua quo anno Ecclesiazuson fabula docta sit appareat. Sed utinam certius appareret! Profecto non exstarent tot hominum doctorum sententiae, ut unicuique annorum 392 usque ad 389 fabula adscripta sit. Quae cum singula tractare a proposito abhorreat, ea tantum afferam quae utique necessaria sunt ad scholium cognoscendum. Et primum quidem omnes consentiunt Petitum esse sequendum[34]) qui sensu cassum illud *Λακεδαιμονίων* mutavit in *Ἀθηναίων*; deinde autem recte sensit magis quam probavit Palmerius Philochorum ipsum in Atticis non notasse quibus annis fabulas docuisset Aristophanes, quod contra Bodium[35]) probaverunt Goetzius, l. a. II, 336 et Kaeh-

---

[33]) Cf. Tschorzewskius, opusc. postuma, ed. Struvius 1836 p. 116; Goetzius, Act. soc. phil. Lips. II p. 336 sqq.; VI, 340 sqq.; Velsenus: Leutschii Indic. Phil. VI, 393; Kaehlerus, De eccles. temp. et choro. Kiel 1889.

[34]) Cf. Miscellanea I cap. 15.

lerus, l. a. p. 9 adnot. 32. Immo vetus grammaticus cum e didascalia cognovisset, quo praetore fabula docta esset, cumque a Philochoro certior factus esset quo praetore foedus ictum esset, iam hic quot annis ab illo distaret apud eundem quaesivit. Quam ob rem ubi primum quo praetore foedus illud factum esset inveneris, tempus fabulae videtur esse constitutum. Sed iam incipiunt difficultates. Alii enim omnes homines docti quod vidi non solum qui de hoc scholio egerunt, sed etiam historici[36]), cum et foedus illud et proelium ad Haliartum factum archonti Diophanto tribuerent (96/2; 395/4), Kaehlerus, l. a. p. 8, utramque rem ad archontem Phormionem transtulit, quem secutus est Diophantus una cum ol. 96/2, quam initium fecisse a. d. V Kal. Sextil. docuit Ungerus (Muelleri Handbuch I p. 589). Qua in re, cum ante pugnam societatem esse factam bene probet usus Xenoph. Hell. III, 5, 7; cf. III, 5, 16, et Lys. XVI, 13 sqq., secutus est solum Diodorum. Qui cum XIV, 81 sub praetore Phormione agat de legatis Athenas missis et Haliarto capta, cap. 82 sub archonte Diophanto affert foedus Boeotorum et Atheniensium, quibus accessissent Corinthii et Argivi. Iam hoc recte vidit Kaehlerus Diodorum confudisse res gestas, quae revera ita evenissent, ut inter Boeotos et Athenienses iam ante pugnam foedus fieret, Corinthii autem et Argivi post Lysandri cladem atque mortem adsciscerentur. Sed quamquam hanc confusionem intellexit, quamquam constat Diodorum saepe idem bis narrasse et non raro in temporis ratione errasse, tantum tribuit huic historico, ut secundum eum archonti Phormioni duas illas res daret contra Plutarchi auctoritatem qui habet haec, Lys. 29: *λέγεται . . . γενέσθαι χρησμὸν ἅμα τήν τε πρὸς Δηλίῳ μάχην καὶ τὴν πρὸς Ἁλιάρτῳ ταύτην ἐκείνης ὕστερον ἔτει τριακοστῇ γενομένην προμηνύοντα,* quo loco cum proelium ad Delium factum sit 424 = ol. 89/1 (cf. Curtius l. a. II[5] p. 497), deducimur ad ol. 96/2. Cui rei accedit, quod is qui accurate perlegerit Xenophontem, a quo Philochorum in his rebus dissensisse ipse negat Kaehlerus, p. 5. 7, ad eundem Diophantum perveniet (cf. Hellen. III, 5, 3, ubi quae narrantur, antecedentia iis

[35]) Histor. poës. dramat. Graec. III, 1 p. 364, 4.

[36]) Cf. Koehlerus, Herm. V p. 1; Curtius, l. a. III[5] p. 172.

de quibus nos agimus, fiunt iam autumno 395, cf. Breitenbachius). In hac igitur re aperte erravit Kaehlerus, quamquam hic error ad ecclesiacuson tempus constituendum non est magni momenti. Ad quod cum revertimur, clara res iam nunc videtur; nempe cum Diophanto praetore foedus factum sit 96/2 = 395/4, quid probabilius est quam lenaeis (cf. Kaehlerus, l. a. p. 5) 392 = 96/4 fabulam doctam esse, qua in sententia plerique homines docti acquieverunt, quos enumerant Goetzius, p. 335 adn. 2, et Kaehlerus, p. 4 adn. 14? Sed cum primus Palmerius in dubitationem vocaverit scholium, Tschorzewskius δύο ex δ' corruptum esse ratus ad 390/89 pervenit, ad eundem annum alia ratione usus Goetzius, qui hoc mihi primus videtur certo probasse falsum esse ad ol. 96/4 referri fabulam, id quod probavit etiam Velsenus. Quem recte puto fecisse, quod certum annum, quem enucleavit Goetzius, refutavit, ut cum ante Plutum (ol. 97/4) in scenam commissa sit fabula restet sola ol. 97/1 aut 2 (lenaeis 391 aut 90). E quibus temporibus Kaehlerus summa cum probabilitate (cf. p. 20—24) ol. 97/2 mihi videtur accepisse, quam sententiam ante eum indicavit Velsenus l. a. p. 395. Quae si recte se habent, altero quoque vitio — et iam cur haec omnia egerim vides — scholii verba corrupta sunt. Scribendum enim δ' pro δύο (cf. schol. Av. 13), cum Diophantus esset ante Nicotelem (391/90) quartus. At dicat quispiam: negavit Kaehlerus foedus factum esse hoc archonte. Num stare potest calculus? Certe stat. Nam hic illic vidimus in scholiis rerum gestarum tempus ita esse fixum, ut solum ii praetores numerati sint, quorum anni toti expleti erant, omisso et primo et extremo (cf. schol. Vesp. 240; Pac. 990), quem calculum huc transtulit Kaehlerus. Sed hoc unusquisque concedet, si altero calculo uti possumus, eo utique esse utendum, ut cum iam viderimus archonte Diophanto foedus esse factum iam paullo melius puto rem procedere.

19) Schol. Plut. 1146, ubi tria habes scholia: I l. 44—l. 5, II l. 6—15, III l. 16—36, quorum postremum recentissimum esse et inde patet quod abest a V et usu vocabuli ὄπισθεν ad locum antecedentem schol. Plut. 550 l. 3—10 ostendentis, quem usum a Byzantinis demum adhibitum esse probavit Lehrsius.[37]) Iam restant alia duo scholia ad eundem fontem recedentia, cuius

verba in I melius servata sunt: ὅτι μετὰ τὸ κατελθεῖν τοὺς μετὰ Θρασυβούλου Φυλὴν καταλαβόντας καὶ νικήσαντας ἐν Πειραιεῖ τοὺς λ' ψηφίσασθαι ἔδοξε μὴ μνησικακῆσαι καθάπαξ ἀλλήλοις μηδὲν τοὺς πολίτας. ἀλλὰ ταῦτά γε οὔπω ἐπέπρακτο οὐδὲ τὰ ἐπὶ τῶν λ' ἤδη ἦν, ἀλλὰ καὶ ὡς (ὡς deest in V) Φιλόχορός φησιν πέμπτῳ ἔτει ὕστερον τῆς Θρασυβούλου γενομένης (Θ Ald.: μάχεται μετὰ Θρασυβούλου γενομένου ἢ; Θ: γενομένους) Κριτίας ἐν Πειραεῖ τελευτᾷ. τοῦτο οὖν ἔοικέ τις ἐκ τοῦ δευτέρου Πλούτου μετενεγκὼν ἔνθαδε ὀλιγορῆσαι τῆς ἀλογίας ταύτης ἢ καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς ὕστερον ἐνθεῖναι . . . (cf. Muellerus frg. 122: I p. 403. 404). Iam cum usque ad l. 50 ἤδη ἦν luce omnia clariora sint — nam, id quod iam Hemsterhusius indicavit ed. Plut. p. 438, cum Plutus doceretur archonte Antipatro 389/88, Thrasybulus autem surgeret 404/3, bene se habent πέμπτῳ ἔτει ὕστερον —, quaeritur, quomodo sananda sint verba: ἀλλὰ — τελευτᾷ, quae verba sanaturis hoc tenendum scholiastam praesumpsisse unumquemque scire in ipso illo proelio Piraeensi mortuum esse Critiam (cf. Xen. Hell. II, 4, 2 sqq.; Nep. Thrasyb. 2; Diod. XIV, 32), deinde τῆς Θρασυβούλου γενομένης quamquam corrupta sint verba esse genetivum absolutum facile ita explendum, ut addatur quod Θ et Ald. docent: μάχης, ut haec sit sententia: quinto anno post Plutum cum proelium illud Thrasybuli fieret Critias mortuus est. Cadit igitur quod Hemsterhusius proposuit ἀλλὰ καὶ ὡς Φ. φ. πέμπτῳ ἔ. ὕ. μάχη τῶν μετὰ Θρασυβούλου γενομένη ἦν, ᾗ Κριτίας ἐ. Π. τ., cadit etiam quod Muellerus voluit μάχῃ τοῖς μετὰ Θ. ἦν et quod Dukerus proposuit μάχεται μετὰ Θρ. ἐν Πειραιεῖ γενομένου ὁ Κριτίας καὶ τ.; immo ita verba sunt restituenda: ἀλλὰ καί, ὡς Φιλόχορός φησι — nisi mavis ἀλλὰ ὡς καὶ Φ. φ. — πέμπτῳ ἔτει ὕστερον, μάχης τῆς Θρασυβούλου γενομένης, Κριτίας ἐν Πειραιεῖ τε-

[37]) Qui in libro „Die Pindarscholien" p. 81. 101. 102 Triclinio et rarius Moschopulo talem vocis usum tribuit, cum Zacherus, l. a. p. 615, Thomae Magistro propriam esse hanc vocem dicat: est ergo usus Byzantinus.

[38]) Quod fere invenit iam Dindorfius, scribens ὕστερον μάχης γενομένης deleto Θρασυβούλου, et Ludwigius, l. a. p. 66, qui proposuit νίκης.

λευτᾷ.[38]) Quibus expositis ne illud quidem dubitari potest quin non solum haec verba, quibus Philochori nomen appositum est, huic historico debeantur, sed totum scholium ad eum recedat.

Haec sunt ea fragmenta, quae nomine auctorum ornata sunt. Quae vel leviter perstringenti fere omnia unum habere commune videntur quod prae se ferunt archontis nomen aut quo anno res evenerit indicatur. Nam haec erat omnium Atthidum condicio ut annalium instar quo quaeque res praetore evenisset adnotarent. Quam ob rem ea quoque scholia quae restant non pauca, quibus tale quid videmus contingere, uni ex Atthidum scriptoribus tribuemus. Quamquam non omnia huiusmodi scholia huc spectant, cum hic illic accidat, ut ab ipsis scholiastis tempus inventum sit, quod factum vidimus in schol. Equ. 237, Nub. 210, schol. II Av. 186, Thesm. 804, schol. II Plut. 173. Sed alia restant scholia, quae re vera ex atthidographi alicuius libro hausta esse docent et res narratae et certa temporis notio. Quorum fontem inquisituri, possumus rem paullo strictius distinguere quam Ungerus qui de scholio Lys. 1144 agens[39]) cum Clitodemum excipiat, numquam in scholiis consultum, rem Philochoro aut Androtioni aut Phanodemo tribui posse dicit, quibus nos quintum addere possumus Hellanicum, cum vel hunc archontum nomina hic illic narrationi anteposuisse verisimile fecerimus. Sed rem accuratius tractantes Demonem statim eadem causa commoti excludemus qua Ungerus Clitodemum, quia numquam a scholiastis, vel potius, ut nos confidentius dicere possumus de scholiis bonam historiae cognitionem praebentibus, a Didymo grammatico in usum vocatus est. Qui ut in schol. Av. 301 et Pac. 439 Demonis librum περὶ παροιμιῶν[40]), non Atthidem consuluit, ita etiam in schol. Plut. 1002 proverbia Demonis a Didymo consulta sunt quod scholium cum adhuc nondum bene cognitum sit paullo accuratius tractabo.[41]) Ad interpretanda enim poëtae verba πάλαι ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι hic ha-

[39]) Cf. Philol. XLI p. 100 sqq.

[40]) Cf. Muellerus, Frg. h. gr. I p. LXXXIII et p. 379, et Crusius, l. a. append. I p. 132 sqq., quamquam hic saepe rem paullo audacius egit.

[41]) Egerunt de hoc scholio Muellerus, l. a. I p. 380: frg. 10; Wolffius, Porphyrii etc. reliquiae, Berl. 1856, p. 74; Pomptowius, Quaestionum de oracul. cap. sel., Berl. 1881, p. 11 sqq.

bemus quattuor scholia, quintum ad Plut. 1075. Et primum quidem quod illic legitur: τινὲς τοῖς Κυπρίοις φασὶ τοῦτο ῥηθῆναι βουλομένοις ἔχειν Μιλησίους (sic cod. R: Martin) συμμάχους, cum vix putem veterem interpretem, qui fere septuaginta versibus ante uberrime hoc proverbium explicaverat, iterum in ea re versatum esse et ita quidem versatum, ut sententiam mutaret, sed scholiastae alicui hanc iterationem deberi ex eodem fonte quo schol. 1002 haustam, hoc scholio nihil aliud arbitror contineri, nisi scholii II ad Plut. 1002 brevem adumbrationem, ut falso hic sive scholiastae errore sive librarii vitio pro Καρσὶ Κυπρίοις in textum putem irrepsisse, quod simulatque terminatio οις compendio scripta fuit facile fieri posse nemo negabit.[41]) Restant ergo Plut. 1002 scholia quattuor, quorum tertium l. 40 usque ad finem recte putavit Hemsterhusius (edit. Plut.) Byzantinum sapere, ut hoc sine dubio a vetere corpore afuerit; ficta esse quae in scholio dicerentur Pomptowius quoque cognovit l. a. p. 15 adn. 21. Iam supersunt haec: I l. 5—11 πάλαι — ἦσαν ποτ' ἦσαν ἄλκιμοι Μιλήσιοι et l. 37—39 ἀντί — ἀτυχούντων, quod solum codice R servatum est, quem, qui interpretamentis ornavit, hic ut saepe uno scholio contentus erat; II ἄλλως — φασί l. 13—32 Demonis fragmentum, III ἄλλως — ἀτυχούντων l. 34. 39. Paroemiographis quae cum scholiis sit necessitudo, id quod frustra studuit explicare Pomptowius, l. a. p. 16 adn. 22, iam antea vidimus; probant, schol. II et III a Didymi commentario dependere, unde alter scholiastes fragmentum solum exscripsit, alter omnia in breve contraxit. Quin re vera Didymus hunc versum in carmine quodam Anacreontis sive Anacreonti attributo invenerit causa non est cur dubitemus, quamquam recte dicit Bergkius[43]) exstitisse sine dubio apud Anacreontem κοκ' pro ποτ'; sed hac de re postea videbimus; iam ad Demonis fragmentum accedamus. Eadem res narratur apud Herod. V, 118 sqq. Cares cum a Persis Dareo regnante defecissent ad flumen Marsyam victi ἐς Λάβρανδα fugerunt

[42]) Eiusdem fere sententiae est Pomptowius, p. 16 adn. 22, qui quod praeterea proposuit, auctorem certe unum idemque factum voluisse indicare, quia Cyprii una cum Caribus (Herod. V, 103) a Persis deficientes Ionibus et Milesiis sociis uterentur, puto esse reiciendum.

[43]) Cf. Poët. lyr. graec. III p. 278 et Wolffius, l. a. p. 74.

ἐς Διός στρατίου ἱερόν (119). . . . *κατειληθέντες δὲ ὦν οὗτοι ἐνταῦθα ἐβουλεύοντο περὶ σωτηρίης, ὁκότερα ἢ παραδόντες σφέας αὐτοὺς Πέρσῃσι ἢ ἐκλιπόντες τὸ παράπαν τὴν Ἀσίην ἄμεινον πρήξουσι. βουλευομένοισι δέ σφι ταῦτα παραγίνονται βοηθέοντες Μιλήσιοί τε καὶ οἱ τούτων σύμμαχοι.* A quibus adiuti bellum iterum susceperunt, sed et ipsi devicti sunt et *μάλιστα Μιλήσιοι ἐπλήγησαν*[44]); eadem denique invenitur apud Diod. excerpt. Vatic. X, 25: *ὅτι Κᾶρες ὑπὸ Περσῶν καταπονούμενοι ἐπηρώτησαν περὶ συμμαχίας εἰ προσλάβοιντο Μιλησίους συμμάχους. ὁ δὲ ἀνεῖλεν· πάλαι κτλ.*, ut videre liceat et Demonem et Diodorum non ab Herodoto ipso dependere sed ab historico qui sua ex parte Herodotum sequitur. Sed Demonis fragmentum ipsum duobus gravissimis vitiis corruptum esse iam Hemsterhusius p. 341 sqq. intellexit, non idem ea emendavit. Quorum alterum latet in *πρὸς τοὺς Ἀμπρακιώτας* (V: *Ἀμβρακιώτας*) qui quid commune habuerint cum Caribus longo intervallo remotis suo iure interrogavit Hemsterhusius. Accedit quod quocumque refers *πρὸς τ. Ἀ.*, sive ad *περὶ τοῦ πολέμου* sive ad *βουλευσαμένων*, sensu cassa sunt verba. Quae cum ita se habeant, Hemsterhusius, cum antea proposuisset *πρὸς τοὺς Ἀμβλαδέας*, qua re non omnes difficultates removentur, deinde Herodoti narratione et Strabonis XIV, 659 commotus latere in *πρὸς τοὺς Ἀμβρακιώτας* putavit *πρὸς τῷ τοῦ Λαβρανδέως* (sc. *Διὸς*) *ἄλσει*, cum Muellerus malit *πρὸς τῷ Διὸς στρατιώτου* (sc. *ἄλσει*). Quod ad sensum attinet verum videtur invenisse Hemsterhusius, quamquam utra mutatio praeferenda sit, an utrum fortasse scribendum sit *πρὸς Λαβράνδοις* certo dici nequit. Alterum vitium latet in *ἀλκιμωτάτους — συμμάχους*, quae verba Hemsterhusius aut ita vult transponi, ut scribat: *βουλευσαμένων τίνας τῶν γειτόνων ἀλκιμωτάτους ὄντας ἐν πολέμῳ χρὴ ποιεῖσθαι συμμάχους* aut minore mutatione *β. ἀλκ. ὄντας ἐν πολ. τῶν γειτόνων τίνας χρὴ ποιεῖσθαι συμμάχους*, quae eundem in modum ac priora putat posse intellegi. Quod nisi *τίνας* transposito fieri non posse recte exposuit Dindorfius, qui retinuit *πρὸς τοὺς Ἀμπρακιώτας*

[44]) De tota hac narratione cf. Pomptowius, l. a. p. 13; equidem omitto acta agere.

βουλευσαμένων, ἀλκιμωτ. ὄντας τῶν ἐν πολ. γειτ., τίνας χρὴ ποιεῖσθαι συμμάχους, quod Muellerus praeter *Ἀμπρ.* illud, Duebnerus totum in textum recepit. Nihil igitur restat, nisi ut ad bonum sensum enucleandum cum Hemsterhusio transponas verba. Sed multo gravius corruptum est fragmentum. Quod non effugit Pomptowium p. 14 sqq., sed quam ipse proposuit mutationem (adn. 20), ea et nimis audax est — nam fere nihil restat verborum traditorum — et ne ea quidem omnes removet difficultates. Nam fragmenti l. 17 sqq. *οἱ μὲν Μιλησίους ἡγοῦντο, καὶ γὰρ εὐημήρουν τότε καὶ διὰ τὸ γειτνιᾶν* et l. 20 *οἱ δὲ τοὺς Πέρσας, καὶ γὰρ μεγίστην — ἀλκιμωτάτους* indicatur discessisse sententias qui *ἀλκιμώτατοι* essent et simul vicini, ut iam inde appareat verba *τοὺς ἐν πολέμῳ ἀλκιμωτάτους κτλ.* fuisse oraculum ab aliis alium in modum exceptum. Quod praeclare elucet verbis l. 24 cod. V solo exhibitis *πότεροι τὸν χρησμὸν ὀρθῶς ἐκλαμβάνουσι* Hemsterhusio et Muellero ignotis, a Pomptowio plane neglectis, i. e. utri (ii qui Milesios voluerunt an qui Persas) oraculum recte intellexerint. Quod tandem oraculum? Id, cuius mentio librarii culpa antea obscurata est: *τοὺς ἀλκιμωτάτους ὄντας τῶν ἐν πολέμῳ γειτόνων χρὴ ποιεῖσθαι συμμάχους.* Hoc idem indicatur Zenobii loco — et iam ad priora recedimus —: ubi cum legatur *κατά τινα παλαιὰν μαντείαν εἰρημένην αὐτοῖς τοὺς ἀλκιμωτάτους προσθέσθαι συμμάχους,* vel inde probatur revera illud *ἀλκιμωτάτους κτλ.* ad oraculum esse referendum. Quae cum ita sint, ita fere puto Demonis fragmentum esse restituendum: *τῶν Καρῶν περὶ τοῦ πολέμου πρὸς Λαβράνδοις* (sive id mavis quod Hemsterhusius voluit) *βουλευσαμένων καὶ χρησμὸν λαβόντων ὅτι τοὺς ἀλκιμωτάτους ὄντας τῶν ἐν πολέμῳ γειτόνων* (dele *τίνας* quod cum primum omissa sunt illa verba ad constructionem restituendam illatum est) *χρὴ ποιεῖσθαι συμμάχους, οἱ μὲν κτλ.* Iam videamus qua ratione scholium II et III inter se coniuncta sint, utrum revera alterum ex altero commentario haustum sit. Didymo, ad cuius commentarium referri schol. III Zenobius probat, tribui etiam schol. II et idem Zenobius docet et ea res quod nisi schol. III anteposito omnino non intellegitur quid sit hoc bellum (*περὶ τοῦ πολέμου*), de quo schol. III demum certiores fimus. Ita igitur res se habet: ad Didymi commentarium refertur et schol. III

l. 33—39 et schol. II i. e. Demonis fragmentum l. 12—23, quod ad probandam opinionem suam ad verbum exscripsit; deinde prior pars ab altero scholiasta transscripta est, ab altero posterior et ea quidem aliquo modo in brevius contracta. Iam restat primum scholium l. 5—12, quo non rem quandam gestam narrari concluseris e nimis incerto illo: *συγκροτῶν πρός τινας πόλεμον* et *μαντεῖον*, quod quale sit non dicitur.[45]) Stare potest Hemsterhusii sententia qui putat grammaticum quendam, ut difficultatem, quae ex Anacreontis cum Dareo aequalitate oriretur, removeret, tradidisse sortem fuisse redditam Polycrati Samiorum tyranno quo familiarissime uteretur poëta, qui quo tempore usus esset hoc proverbio studuit enucleare Pomptowius p. 15, cum ceteroquin non abhorreat a sententia Hemsterhusii p. 13 adn. 17.

Sed, ut redeamus unde digressi sumus, vidimus Demonis Atthidem in usum non esse vocatam; fere idem valet de Phanodemo, quem cum semel schol. Vesp. 1239 (cf. Muellerus I p. 367) de Admeto ab Artemidoro[46]) videamus consultum esse hoc in censum vix potest venire, cum Artemidoro non multa debeamus scholia. Restat unus locus schol. Av. 873 (Muellerus I p. 366) ubi Didymus eundem adhibuit; sed cum nusquam alio loco eius nomen iterum legatur et illic legatur in re mythica, quibus rebus potissimum operam navasse Phanodemum e fragmentis potes concludere, ne hunc quidem iusto iure aliorum scholiorum putare debemus esse fontem. Restant igitur, cum Demetrii archontum anagraphas ante excluserimus, Erathostenis autem chronographia non in ea re videatur versata esse, ut secundum praetores res gestas digereret, Hellanicus, Androtion, Philochorus; sed ad Hellanicum partes minimae aut fere nullae pertinent, quem ut bello Peloponnesiaco finito historiam quoque finivisse, si quidem usque eo duxerit, verisimile est, ita tempora pentecontaetiae obiter et errantem in chronologia exposuisse famosus docet ille Thucydidis locus I, 97, 2 (cf. Muellerus I p. 53). Immo unum tantum scholium exstat, quod quadam cum probabilitate Hellanico aliquis possit tribuere.

---

[45]) De recensione *ἦσαν ποτ' ἦσαν* cf. Wolffius, l. a.

[46]) De quo cf. Schneiderus, l. a. p. 93, qui eum commentarium in Aristophanem composuisse negat.

Immo unum tantum scholium exstat, quod quadam cum probabilitate Hellanico aliquis possit tribuere:

20) Schol. Ran. 720. Duo ad hunc versum adscripta sunt scholia: I *τοῖς χαλκοῖς νομίσμασι* (e coniect. Blaydesii; cf. edit.), *τοῖς ἀδοκίμοις καὶ μεμιγμένοις χαλκῷ*. II *ὡς ἐπὶ νομισμάτων· χαλκία ὡς χρυσία ἔλεγον τῷ σχήματι* (fort. *ἐπὶ τ. σχ.*) *χαλκᾶ σκεύη. νῦν δὲ ὡς κακὸν νόμισμα τὸ χρυσοῦν οὕτως εἶπεν. δύναιτο δ' ἂν καὶ τὸ χαλκοῦν λέγειν. ἐπὶ Καλλίου γὰρ χαλκοῦν νόμισμα ἐκόπη*; cf. Hultschius l. a. 228. Iam cum paullo ante ad versum 720 de simili re nummaria anni antecedentis Hellanicum et Philochorum videamus ab eodem Didymo consultos esse, hoc quoque scholium haustum est aut ex Hellanici aut e Philochori Atthide aut utriusque liber adhibitus est; quod quamvis certo diiudicari nequeat, equidem praeferam Philochorum, ut fragmentum inseram inter eius fragmenta 120 et 121. Usque eo igitur iam progressi sumus — et spero me persuasisse legentium animis — ut ea quae restant scholia, iis virtutibus praedita quae antea exposui, aut Androtioni aut Philochoro tribuamus. Iam porro procedam. Nam primum quidem saepe inter se consentiunt Androtion et Philochorus contra atthidographorum consuetudinem qui, ubicumque fieri potuit, dissentire alter ab altero solebant. Deinde autem schol. Vesp. 947, quod ad hanc rem maximi momenti est, Didymus — nam ad hunc omnes eiusmodi res referendas esse iam nunc unusquisque concedet — eam viam videtur ingressus esse, ut primum Philochorum, tamquam eum qui plura praebuit et notissimus erat, consuluerit, deinde Androtionem, alios. Quam rationem cum ad alia quoque transferamus scholia — et statim unum tractabimus eundem in modum comparatum — sive Androtionis nomen adiunxit grammaticus sive omisit, quia cum Philochoro consensit aut quia eum non inspexit, novum habes argumentum cur talia scholia bona fide Philochoro tribuas. Cui rei probandae tertiam muniemus viam eam, ut semel bisve aliis causis corroboremus verum esse hoc iudicium; tunc nemo erit, puto, qui dubitet quin profecto omnia scholia de quibus modo sum acturus e Philochori Atthide hausta sint.

21) Ad Nub. 549 duo habes scholia I l. 1—18, II alterius recensionis (cf. Zacherus, l. a. p. 650 sqq., 692) l. 19—27. Hic

in censum venit schol. I *ὁ Κλέων ἀποθνήσκει ἐπὶ Ἀμεινίου. πρὸ τούτου δέ ἐστιν Ἴσαρχος, ἐφ' οὗ αἱ πρῶται Νεφέλαι εἰςήχθησαν. ὁ μέντοι Ἀνδροτίων ἐπὶ Ἀλκαίου φησὶ τοῦ μετὰ Ἀμεινίαν τὸν Κλέωνα τελευτῆσαι δυσὶν ἔτεσιν ὕστερον τῆς τῶν Νεφελῶν διδασκαλίας· εἰκότως κτλ.* E Thuc. VI, 2, 6, 10 patet evenisse Cleonis mortem aut sub fine praetoris Aminiae aut in initio Alcaei, quem illi successisse a. d. IX Kal. Sextiles 422 Ungerus, l. a. p. 587, exposuit. In schol. Pac. 48 Eratosthenis affertur sententia: *Ἐρατοσθένης γὰρ ἐπὶ Θρᾴκης τὸν θάνατον Βρασίδου καὶ Κλέωνος ὀκτὼ μησὶ προγεγονέναι φησί* sc. ante Pacem doctam, quae cum mense Martio anni 421 docta sit, fere Sextili anni 422 i. e. archonte Alcaeo Cleonem mortuum esse credidit. Sed praeter Eratosthenis *περὶ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας* — nam inde sine dubio res hausta est, cf. hyp. Pac. III — et Androtionem alium esse consultum atthidographum vel inde patet quod alius archontis nomen exstat. Eiusdem Androtionis sententia exstare videtur in schol. Aeschin. II, 31 (p. 289 Schultz.), ubi de calamitatibus in Thracia acceptis sic legitur: *τέταρτον οἱ μετὰ Κλέωνος ἐπὶ ἄρχοντος Ἀλκαίου,* contra quem in scholio nostro cuius auctoritas adhibita sit, quaerentes secundum argumentationem meam statim in Philochorum incidemus, quem priorem inspexit grammaticus: *ὁ Κλέων ἀποθνήσκει ἐπὶ Ἀμεινίου,* qua cum re convenit schol. Vesp. 210, de quo iam dixi. Sed accuratius probatur — et hoc ad totam narrationem maximi est momenti — me verum statuisse schol. ad Luc. I p. 15 (ed. Iacobitzii IV p. 48): *ἐξέπλευσε δὲ καὶ στρατηγὸς ἐπ' Ἀμφίπολιν, ἔνθα καὶ ἐτελεύτα νικηθεὶς ὑπὸ Βρασίδου ἐπὶ ἄρχοντος Ἀμεινίου.* Iam videmus in hoc scholio Lucianeo in usum vocatum esse Thucydidem, Aristotelem, Androtionem, Philochorum; ergo cum priores duo in usum vocari non possint, Androtion autem alius esset sententiae, novum habemus Philochori fragmentum inter 107 et 108 inserendum.

22) Schol. Vesp. 1223, quicum coniungendum est schol. Lys. 58 (cf. Suid. *Παράλων*): quae quamquam archontis nomine careant nihilominus huc pertinere statim videbimus. Haec exhibent scholia: . . . *κατὰ γὰρ τοὺς Σόλωνος νόμους τρεῖς ἦσαν αἱ τάξεις, μία μὲν τῶν Παραλίων* (ex em. Porti), *ὧν προειστήκει Μεγακλῆς, ἑτέρα δὲ τῶν Πεδιέων, ὧν προειστή-*

κει Λυκοῦργος, τρίτη δὲ τῶν Διακρίων, ὧν προειστήκει Πεισίστρατος: cetera exhibebo secundum schol. Lys. 58 paullo uberius: διῄρητο γὰρ εἰς δ' μερίδας τὸ παλαιὸν ἡ Ἀττική. Πανδίων γὰρ διαδεξάμενος τὴν Κέκροπος βασιλείαν προσκτησάμενος δὲ καὶ τὴν Μεγαρίδα ἔνειμε τὴν χώραν τοῖς παισὶν εἰς δ' μοίρας. Αἰγεῖ μὲν τὴν παρὰ τὸ ἄστυ (Vesp. περὶ) μεχρὶ Πυθίου, Πάλλαντι δὲ τὴν Παραλίαν, Λύκῳ δὲ τὴν Διακρίαν, Νίσῳ δὲ τὴν Μεγαρίδα. Iam hanc posteriorem partem schol. Vesp. 1223, i. e. totum schol. Lys. 58, e Philochori Atthide haustam esse cognosces — id quod iam Dindorfius vidit — e Strab. 601: οἵ τε τὴν Ἀτθίδα συγγράψαντες πολλὰ διαφωνοῦντες τοῦτό γε ὁμολογοῦσι totam Atticam divisam esse in partes quattuor, quarum Nisum accepisse Megaridem. Φιλόχορος μὲν οὖν ἀπὸ Ἰσθμοῦ μέχρι τοῦ Πυθίου διήκειν αὐτοῦ (Nisi) τὴν αρχήν, Ἀνδρῶν δὲ μέχρι Ἐλευσῖνος καὶ τοῦ Θριασίου πεδίου (cf. Muell. I, 389). Quae si cum scholii verbis comparaveris, videbis hoc quoque e Philochori libro haustum esse, Aegeo regiones urbis ad occidentem vergentes usque ad Pythium tribuentis, Niso regiones inde a Pythio usque ad isthmum. Nam cave ne credas Pythium hic intellegi vetus illud Apollinis templum ad Ilissum in orientali fere australi parte urbis prope Olympieum situm[47]), quod si intellectum esset Nisi regno Aegei imperium comprehensurum iri; immo est templum quoddam in occidente urbis situm ad viam sacram eo fere loco quo planities Attica cum Eleusinia congruit[48]), ut Andron paullo magis restringeret fines Nisi. Quae si in mente tenes, optime procedunt et Strabonis et scholii verba, ut quicquam mutare, id quod fecit Lenzius, l. a. p. 28, utique vetemur. Restat prior pars scholii Vesp. 1223, quam ad bonum fontem recedere probat Herod. I, 59 et Plut. Sol. 29, sed foedo vitio est deformata. Nam quid sibi vult illud κατὰ τοὺς Σόλωνος νόμους?, quod puto esse corruptum e κατὰ τοὺς Σόλωνος χρόνους, quod, cum de Solone ageretur, facile in νόμους potuit mutari. Ex quo fonte hausta sit haec res non tam certo dicam; certe ex eodem

[47]) De quo cf. Curtius, Herm. XII p. 492.

[48]) De quo cf. Paus. I, 37, 6 et Bursianus, Geogr. Griech. I p. 326, 329. Falso Muellerus putavit templum situm esse in confinio Megarae, Boeotiae, Atticae.

quo Plut. Sol. 29 *οἱ δὲ ἐν ἄστει πάντες ἐστασίαζον ἀποδημοῦντος τοῦ Σόλωνος. καὶ προειστήκει τῶν μὲν Πεδιέων Λυκοῦργος, τῶν δὲ Παράλων Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμαίωνος, Πεισίστρατος δὲ τῶν Διακρίων*; sed est certe verisimillimum, cum paullo post Philochorum videamus inspectum, haec ad eundem referri. Philochori fragmentum inserendum post 35.

23) Schol. Lys. 1144: *Κίμων μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ιβ´ ἔτει ὕστερον. ταῦτα ἦν ἐπὶ Θεαγενίδου. καὶ γὰρ τοῦ Ταϋγέτου τι παρερράγη καὶ τὸ ᾠδεῖον καὶ ἕτερα καὶ οἰκίαι πλεῖσται, καὶ Μεσσήνιοι ἀποστάντες ἐπολέμουν καὶ εἵλωτες ἐπέστησαν, ἕως Κίμων ἐλθὼν διὰ τὴν ἱκετηρίαν ἔσωσεν αὐτούς.* De re cf. Thuc. I, 101. 102; Plut. Cim. 16, 17; Diod. XI, 63; Polyaen. I, 41, 2; Aelian. V. H. 6, 7; Danckerus, N. F. I p. 240 sqq.; Busoltius II p. 439, alii. Rem ipsam sobrietate quadam inter omnes huius rei narrationes praestare optimo iure adnotavit Dunckerus, l. a. p. 241. Quam a Philochoro haustam esse probatur ea argumentatione quam antea instituimus. Etenim cum paullo ante ad v. 1138 *οἱ συντεταχότες τὰς Ἀτθίδας*, i. e. ut vidimus Androtion et Philochorus, nominentur, quorum priorem Philochorum inspicere moris fuisse grammatici antea vidimus, haec quoque res ad Philochorum referenda est, praesertim cum a Stephano Byzantio s. v. *Αἴθαια* quae sine dubio in eadem Messeniorum defectionis narratione exposita erat (cf. Thuc. I, 101, 2) eum accuratius de tota hac re egisse liceat concludere. Revera autem atthidographos esse consultos, non aliorum quendam historicorum, docet et praetoris nomen praescriptum et diversitas quae intercedit inter scholii sobrietatem et Plutarchi Diodorique ornatum rhetoricum.[48]) Sed in Philochori, ut iam vidimus, fragmento ipso ante 86 (Muell.) inserendo paucae restant difficultates. Hodie enim constat fere inter historiae Graecae scriptores (cf. praeter allatos Grotius III p. 245, Curtius II^5 p. 137 et III^5 app. p. 82) anno 464/63 archonte Archedemo Spartae terram movisse, anno 461 Cimonem auxilio venisse Lacedaemoniis. Quibus cum rebus quomodo ea possunt coniungi quae in Philochori fragmento exstant? Et primum quidem quod auxilium missum et terrae motus eidem tempori tribuitur, non

---

48) Cf. Busoltius, l. a. II p. 439 adn. 1.

Philochori sed scholiastae vitio factum est, qui poëtae verbis commotus addidit ἕως Κίμων ἐλθὼν διὰ τὴν ἱκετηρίαν ἔσωσεν αὐτούς. Sed quid sibi vult illud ἐπὶ Θεαγενίδου? qui archon erat 78/1 = 468/7, cf. M. Par. 58 (Muellerus I p. 551). Cuius nomen hic non esse corruptum, ut saepius fit, docet illud ιβ' ἔτει ὕστερον μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην, quae cum evenisset archonte Xanthippo, duodecimus erat ab hoc Theagenides, ut bene e Philochori libro cognovit grammaticus. Iam plerique, qui de hoc scholio egerunt, ut Holzapfelius, l. a. p. 168 adn. 1, scholiastae errorem putant exstare, qui unde natus sit omittunt explicare, cum Ungerus (Phil. XLI, p. 100) et ipse errorem adnotans hunc inde ortum esse putet, quod scholiastes hanc helotarum seditionem commutaverit cum altera post Pausaniae mortem revera archonte Theagenide facta (cf. Curtius, II[5] p. 167), qua cognita secutum est τὸ ἐπὶ Ταινάρου ἄγος; immo eo progressus est homo doctus, ut propter hoc scholium tunc helotarum nonnullos arma cepisse arbitretur. Et profecto aliqua e parte verum invenit, cum recte viderit falso coniunctum esse in hoc quoque scholio, ut apud Paus. IV, 24, Ael. l. a., terrae motum cum scelere illo Taenario quod archonte Theagenide evenisse alias ob causas in rebus ipsis positas probavit Curtius II[5] p. 137, cum Dunckerus, l. a. N. F. I p. 169 adn. 1, in annum 466 incideret. Idem tempus, quod Curtius proposuit, hoc scholio bene perspecto Philochori auctoritate sequitur. Sed quamquam haec helotarum caesio sine dubio cum Pausaniae insidiis cohaerebat, seditionem ab iis factam esse atque adeo arma capta neque a Thucydide neque ab aliis narratum audimus, ut haec causa esse non possit, cur cum altera commutata sit; nihil aliud audimus nisi helotas, sine dubio ut Pausaniae proditionis participes suspectos, cum in Neptuni templum confugissent, a Lacedaemoniis caesos esse (cf. praecipue Thucyd.). Deinde vero fac evenisse etiam Theagenide praetore seditionem, ne tunc quidem, nisi iam a Philochoro vitium esset commissum, quod credi non potest, ne tunc quidem dico potest intellegi quomodo a scholiasta Philochori annales secundum archontum ordinem distributos consulente duae res quattuor annis distantes misceri potuerint; nam hoc dicturum quemquam esse nego, illo quoque anno motum terrae evenisse, odeum concidisse etc. Quae cum ita sint, equidem puto partem

vitii ad Philochorum, partem ad scholiastam pertinere. Etenim cum Thucydides I, 128, 1 dicat, cum *ἄγος Ταινάριον* exposuerit, *δι' ὃ δὴ καὶ σφίσιν αὐτοῖς νομίζουσιν τὸν μέγαν σεισμὸν γενέσθαι ἐν Σπάρτῃ*, quid impedit quin cogitemus Philochorum, ut saepe ita hic Thucydidem secutum, cum archonte Theagenide narrasset *ἄγος Ταινάριον*, quod re vera tunc evenit, a Thucydide commotum addidisse motum terrae et defectionem helotarum, sive ipse haec omnia eidem praetori tribuit, sive, id quod mihi probabilius videtur, addidit: „*διὸ ὕστερον* illa acciderunt" [49]), scholiastes autem archontem describens ea quae revera tunc evenerant omisit, posteriora exposuit? Haec igitur fere forma fragmenti Philochorei: *ἐπὶ Θεαγενίδου· evenit ἄγος Ταινάριον κτλ. διὸ καὶ οὐ πολλῷ ὕστερον ὁ σεισμὸς ἐγένετο καί κτλ.*

Iam his expositis alia quoque scholia confidenter Philochoro possumus tribuere.

24) Schol. Nub. 584 l. 34. 35 cod. V *ἐπειδὴ ἔκλειψις ἐγένετο σελήνης τῷ προτέρῳ ἔτει ἐπὶ Στρατοκλέους βοηδρομιῶνι*, cum schol. 585 nihil contineri ex historia haustum iam antea viderimus. De re cf. Diod. XII, 60. Quam revera tunc accidisse — unde Philochori fides non mediocriter augetur — docent astronomi, qui mense Boedromione anni 423 (i. e. a. d. VII Id. Octobr.) lunam defecisse narrant, qui defectus Athenis cum fere inciperet hora VI finem habuit hora IX.[50]) Altera quaestio est num recte ad hunc lunae defectum Aristophanem alludere putet grammaticus, quod utique negandum; sed hanc rem discernere ad me non pertinet[51]); satis habeo fragmentum Philochori statuisse.

25) Schol. Thesmoph. 841 *ἤδη γὰρ ἐτεθνήκει* (sc. Lamachus) *ἐν Σικελίᾳ τετάρτῳ ἔτει πρότερον* (sc. ante doctam Thesmophoriazuson fabulam). Scholium eundem in modum comparatum est ac schol. Eccl. 193: vetus grammaticus, cum e didascalia etiam tum servata didicisset, quo archonte fabula docta

---

[49]) Talia non plane abhorruisse a Philochori more docetur schol. Pac. 605, Vesp. 210.

[50]) Cf. praeter Hoffmannum, Progr. Triest. 1884 p. 18, Oppolzeri liber praestantissimus „Canon der Finsternisse": Denkschriften der Wien. Akadem. mathem.-naturw. Klasse LII p. 337 et p. XXIII sqq., p. 76.

esset, apud Philochorum invenit eum archontem, sub quo Lamachus mortuus esset, ab illo esse quartum. Inserendum fragmentum inter Philochorea post 113. Ceterum ad tempus fabulae enucleandum hoc Philochori fragmentum vix magni momenti potest esse, cum nesciamus utrum fini ol. 91/2 an initio 91/3 tribuerit Lamachi mortem, de qua re, cum e Thuc. VI, 94. 96 nihil constet nisi aestate 414 rem esse gestam, non minus quam de Cleonis morte diversae potuerunt exstare sententiae, ut Diodorus XIII, 8, 1 ol. 91/3 tribueret factum (cf. Plut. Nic. 18; Iustin. IV, 4, 9).

26) Schol. Vesp. 283, quod deest in R. Duo hic habemus scholia: I l. 21—38, II l. 39—48, ad eundem veterem commentarium recedentia, unde altera pars scholii a priore, altera a secundo scholiasta melius transscripta est. Et primum quidem quod Dindorfius proposuit *αὐτῶν* l. 29 aut esse delendum aut in *αὐτοῖς* mutandum, vitium ita potius sanatur, ut in *εἰςηγησαμένου* prima syllaba per dittographiam e *Περικλέους* nata deleatur. Deinde autem tantum abest, ut ad verbum historicus transscriptus sit, ut aperta scholiastae sive grammatici inveniantur vestigia, cum illud *τριήρεις πολεμικάς*, repetitum *Περικλέους ἡγησαμένου* l. 25. 29, *κακῶς διατίθεσθαι* l. 26. 32, *τριήρεις — μηχάνην κατασκευάζειν* l. 29. 30, *μαθεῖν* l. 28. 31 nequaquam historicum sapiant. Praeterea ad recentiorem aetatem spectat *σκαιώρημα* l. 35 ante Pollucis et scholiastarum tempus non inventum. Narratur eadem res apud Thuc. I, 115—117, Diodor. XII, 27. 28 (i. e. Ephorum, cf. Volquardsenius), Plut. Pericl. 25—28, quem, cum Ephori nomen exhibeat, eo solo usum esse putavit Schmidtius, cum Ruehlius[52]) Duridi rem tribuere malit. Iam Thucydides a scholiasta non in usum vocatus est, cum neque quo archonte res gesta sit narret (cf. schol. l. 39) neque Periclem duxisse expeditionem, neque ad regem ipsum victos confugisse sed ad Pissuthnen sa-

[51]) Cf. praecipue Buechelerus, Jahrbb. für Phil. LXXXIII p. 689, et Kirchnerus, Mus. Rhen. XLIV p. 154—56.

[52]) Cf. Schmidtius, l. a. II p. 37, 255, et Sauppius, l. a. p. 10; Ruehlius, l. a. p. 667. 968; Busoltius rectius Ephorum adhibitum esse fontem principalem putavit, praeter hunc Duridem; cf. l. a. II p. 593 adnot. 4.

priorem (-δυνάμει) e poëtae verbis fictam[56]), alteram ex eodem commentario quo schol. IV sumptam, qui haec fere exposuit: bello Peloponnesiaco peracto, cum socii contra Lacedaemonios arma cepissent, Athenienses cum Corinthum haberent ὁρμητήριον contra Lacedaemonios auctore Conone exercitum mercennarium instituerunt, cui postea Iphicrates praefectus est. Iam quaerentes unde hanc cognitionem sumpserit scholiastes, fortasse aliquantulum adiuvamur ab Harpocratione quem cum s. v. *Πολύστρατος* ad Demosthen. Phil. I, 146 spectante Didymi ad Demosthenem commentario se usum esse ipse dicat, paene certum est eodem Chalcenteri libro in usum vocasse s. v. *ξενικὸν ἐν Κορίνθῳ* (cf. Suid. s. v. *ξενικόν* artic. I) ad eundem Demosthenis locum spectante, cum habeat haec: *Δημοσθένης Φιλιππικοῖς καὶ Ἀριστοφάνης. συνεστήσατο δὲ αὐτὸ* (sc. *τὸ ξενικόν*) *πρῶτος* (pro *πρῶτον*) *Κόνων, παρέλαβε δ' αὐτὸ Ἰφικράτης ὕστερον καὶ Χαβρίας. ᾧ χρησάμενοι τὴν Λακεδαιμονίαν μόραν κατέκοψαν στρατηγοῦντος αὐτοῖς Ἰφικράτους καὶ Καλλικλέους, καθά φησιν Ἀνδροτίων καὶ Φιλόχορος ἐν ἑνδεκάτῃ* (cf. Muellerus I, 409: frg. 150). Unde constat Didymum non solum operam navavisse huic rei, sed eadem fere illic protulisse, quae in scholio Aristophaneo leguntur, ut quamquam non certum est, cum tot scholia ad Didymum referri videas, non nimis audax putem esse hoc quoque eidem tribuere. Unde simul sequitur historicum, qui consultus sit, Philochorum esse aut Androtionem, quorum cum illum tam saepe videamus adhibitum, ei hoc scholium tribuemus. De re cf. Curtius, l. a. III⁵ p. 188.[57])

Cap. VII.

Ad Crateri *ψηφισμάτων συναγωγήν*[1]) pertinent fragmenta haec, de quibus singulis disputare, cum iam ab aliis factum sit, omittam:

[56]) Non recte igitur fecit Rehdantzius, l. a. p. 16, quod huic scholio sive potius alteri parti scholii VI (cf. mea adn. 54) fidem historicam tribuit.

[57]) Idem dubitanter proposuit Ludwigius, l. a. p. 81.

1) Schol. Av. 1073, ubi duo exstant scholia ad eundem (Didymi) commentarium recedentia, quorum prius l. 9—13 Melanthium solum affert, alterum praeterea Craterum. Ad eundem Craterum de eodem Diagora pertinet schol. Ran. 320. Denique ad idem scelus spectat schol. Nub. 302: *οὗ σέβας: ὅπου σέβασμά ἐστι καὶ ἀπόρρητα μυστήρια. λίαν γὰρ αὐτοῖς τὸ μὴ ἐξαγγέλλεσθαι ταῦτα ἐσπούδαζον* (hucusque RV). In altera recensione additum: *ὅτι δὲ λίαν ἐσπούδαζον περὶ τὰ μυστήρια δῆλον ἐκ τοῦ ψηφίσματος Μεγαρέων,* quod ex aliis illis scholiis modo allatis ortum vitio corruptum est, cum quid in tali re decretum Megarensium sibi velit non intellegatur. Facile sanatur si pro *Μεγαρέων* scribis *Διαγόρου*; cf. Diodor. XIII, 6. 17; Meinekius, l. a. p. 718; Krechius frg. 14.

2) Schol. Lys. 313; cf. Mein. p. 719, qui bene mutavit *δέκατον* l. 3 in *ἐπιδέκατον* (cf. Dittenbergerus, Sylloge 10, 35. 12, 24. 63, 57 saepius et p. 482 adn. 2); Muellerus frg. 11; Krechius frg. 15. De Phrynicho cf. Thuc. 54, 3; 90, 92 et multis aliis locis. Lys. Leocrat. 115. Quo tempore hoc decretum datum esset, bene exposuit Gilbertus, Beiträge p. 333. Iam cum quae cum Phrynichi Sami proditione (cf. Thuc. VIII, 50) et poena, de qua, cum post quadringentos eversos evenerit, nihil habet Thucydides, mulieribus sit necessitudo non intellegatur, cumque quomodo *τῶν ἐν Σάμῳ στρατηγῶν* dicere potuerit poëta, si ad hanc rem voluerit ostendere, non cernatur, recte puto fecisse Harwardtium[2]), quod falsam esse hanc Didymi interpretationem statuit. Unum non recte fecit, quod praeter Didymum Cratero hunc errorem tribuit, quem huius rei innocentem esse iis quae in cap. I de verbis *Δίδυμος καὶ Κράτερος* dixi probatur; immo haec verba recte a me explicata esse re inversa vel inde sequitur, quod hic omnino ad Phrynichum non ostendit poëta, qui quid intellexerit exposuit Harwardtius.

3) Schol. Eccl. 1089, ubi bene pro *Κρατῖνος* restituit *Κρά-*

---

¹) Cf. Meinekius, Steph. Byzant. epim. I p. 714 sqq.; Muellerus, Frg. h. gr. II p. 617; Krechius, De Crateri psephism. *συναγωγῇ*, Berl. 1888, qui in fine opusculi novam proposuit fragmentorum collectionem, quamquam nisus iis quae Cobetus attulit Mnem. N. S. I p. 99 sqq. paullo audacius mihi videtur esse progressus.

²) Cf. De Aristophan. irrisionibus Königsb. 1883 p. 11. 12.

τερος Meinekius, l. a. p. 719; cf. Muellerus 5ª; Krechius 16. Praeterea de poena eius qui cum contra salutem publicam peccasset κατ' εἰσαγγελίαν damnabatur consuluit Didymus (cf. p. 237) Xenoph. Hell. I, 7, 20 καὶ ἐὰν καταγνωσθῇ ἀδικεῖν, ἀποθανεῖν εἰς τὸ βάραθρον ἐμβληθέντα, τὰ δὲ χρήματα δημευθῆναι καὶ τῆς θεοῦ τὸ ἐπιδέκατον εἶναι.

Haec sunt ea scholia, quae Crateri nomine ornata sunt. Ad eundem propter schol. Lys. 313 similitudinem rettulit Wilamowitzius[3]) 4) schol. Lys. 273.

Quibus ad Craterum reductis, unde Didymus transscripsit, videamus utrum alia exstent decreta in scholiis quae ad eundem aut certo aut cum probabilitate possunt referri. Quo e numero schol. Eccl. 825 statim removebimus, quo nihil nisi poëtae verborum interpretationem contineri e poëtae ipsius verbis haustam cap. II pag. 249 probavimus.

5) Causam, qua bellum Peloponnesiacum exortum sit; fuisse decretum contra Megarenses datum multis scholiis exhibetur: I. *a*) Ach. 527 τῇ μιᾷ τούτων (sc. meretricum) ἐπέχρητο ὁ Περικλῆς· δι' ἣν ὀργισθεὶς ἔγραψε τὸ κατὰ Μεγαρέων ψήφισμα ἀπαγορεῦον δέχεσθαι αὐτοὺς εἰς τὰς Ἀθήνας· ὅθεν ἐκεῖνοι εἰργόμενοι τῶν Ἀθηνῶν προσέφυγον τοῖς Λακεδαιμονίοις, *b*) Ach. 532, ubi post Timonis Rhodii scholium habes haec (Didymea, cf. p. 236) l. 28 ἐπεὶ ὁ Περικλῆς γράφων τὸ ψήφισμα εἶπε Μεγαρέας μήτε ἀγορᾶς μήτε θαλάσσης μήτ' ἠπείρου μετέχειν et l. 32 ἐνεκάλεσε δὲ ὁ Περικλῆς τοῖς Μεγαρεῦσιν ὅτι τὴν ἱερὰν γῆν τὴν ὀργάδα ἐγεώργησαν, *c*) Pac. 605 Philochori fragmentum; II. d) Pac. 246 l. 50 sqq. Χαρίνου τὸ πινάκιον[4]) συνθέντος τὸ κατ' αὐτῶν (Megarensium) εἰς τὴν Περικλέους χάριν ὥστε μήτε γῆς μήτε λιμένων Ἀττικῶν

---

[3]) Cf. Philol. Untersuch. I p. 71. Decretum revera e Crateri sylloge haustum esse certo puto evinci, id quod iam Wilamowitzius indicavit, e fine scholii: καὶ ἀναγράψαντες εἰς στήλην χαλκῆν ἔστησαν ἐν πόλει παρὰ τὸν ἀρχαῖον νεών, quales definitiones solebant addi decretis publicis ut C. I. A. I, 20, ol. 80 antiquiori, v. 11 [ἀναγράψαι δὲ τὸ ψή]φισμα τόδε καὶ [ὅρκ]ο[ν ἐ]ν [στήλῃ λ]ιθίνῃ καὶ στῆσαι ἐμπ]όλει τὸν γραμματέα τῆς βου[λ]ῆ[ς] et sescenties. Ceterum cum initium scholii usque ad l. 40 maximam habeat similitudinem cum Herodoti V, 72. 74, hic aut a Didymo praeter Craterum consultus est aut ab ipso Cratero adhibitus, quem commentario ornavisse decreta Krechius probavit.

ἐπιβαίνειν τοὺς Μεγαρέας, e) Pac. 609 ἐπεὶ ψήφισμα περὶ τῶν Μεγαρέων ὁ Περικλῆς ἔγραψε μήτε γῆς μήτε λιμένων αὐτοὺς ἐπιβαίνειν Ἀττικῶν, εἰ δὲ μή, τὸν ληφθέντα ἀγώγιμον εἶναι. ἐφ' ᾧ κινηθεῖσα πᾶσα ἡ Ἑλλὰς τὸν πόλεμον ἐποίησε (hucusque R: Martin). Quae autem ad Pac. 502 aut 619 l. 7 sqq. leguntur, nihil novi afferunt. Vides igitur verba decreti inter se paullo distare. Quod caveas ne fortunae aut scholii auctoribus tribuas. Etenim eadem differentia apud alios legitur cum praeter Philochorum (schol. Pac. 605) qui habet ἀδίκως λέγονται εἴργεσθαι ἀγορᾶς καὶ λιμένων τῶν παρ' Ἀθηναίοις Thuc. I, 67, 4 exhibeat: δηλοῦντες λιμένων τε εἴργεσθαι τῶν ἐν τῇ Ἀθηναίων ἀρχῇ καὶ τῆς Ἀττικῆς ἀγορᾶς (cf. fere idem I, 139[5])), Diodor. XII, 39, 4 ὄντος δὲ ψηφίσματος Μεγαρέας εἴργεσθαι τῆς τε ἀγορᾶς καὶ τῶν λιμένων, Plut. vit. Pericl. XXIX, 2 αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσι εἴργεσθαι; ex quo consensu liceat concludere hanc fere genuinam fuisse decreti formam: ἔδοξε τῇ βουλῇ εἴργεσθαι τοὺς Μεγ. ἀγορᾶς καὶ λιμένων κτλ. Sed nonne mirum est, quod bis in scholiis altera forma inscribitur? quae non minus decreti tenorem genuine servatum sapit. Iam Plutarchus vit. Pericl. 30, 2 praeter illud decretum modo allatum affert novum Charini hoc: γράφει ψήφισμα κατ' αὐτῶν Χαρίνος ἄσπονδον μὲν εἶναι καὶ ἀκήρυκτον ἔχθραν (sc. Megarensibus), ὃς δ' ἂν ἐπιβῇ τῆς Ἀττικῆς Μεγαρέων θανάτῳ ζημιοῦσθαι, τοὺς δὲ στρατηγούς, ὅταν ὀμνύωσι τὸν πάτριον ὅρκον, ἐπομνύειν ὅτι καὶ δὶς ἀνὰ πᾶν ἔτος εἰς τὴν Μεγαρικὴν ἐμβαλοῦσι· ταφῆναι δ' Ἀνθεμόκριτον — de quo statim videbimus — παρὰ τὰς Θριασίας πύλας αἳ νῦν Δίπυλον ὀνομάζονται, unde patet in scholiis quoque revera esse alterum decretum servatum, a Charino latum, diversum a priore, quod cum a Didymo cum priore conturbatum sit etiam a Plutarcho, De reipubl. ger. praecept. cap. 15. 17 p. 812 significatur, quamquam is quoque hoc loco non videtur distinxisse duo decreta, sed generaliter cogitasse de iis quae contra Megarenses decerne-

[4]) Χαρίνου pro χάριν τοῦ e coniectura Holzapfelii, l. a. p. 183; de πινάκιον cf. Schoellius, l. a. p. 25 adn. 1.

[5]) Didymum haec prioris decreti verba hausisse e Philochori narratione, ad Pac. 605 adscripta, non e Thucydide, concludere licet.

rentur, quae omnia parum recte Charino tribuit. Sed Holzapfelius, l. a. p. 69. 70 et 177 sqq., omnino negavit duas latas esse leges, sed Charini psephisma idem esse ac Periclis, inventum autem alterum esse, propterea quod revera binas invasiones quotannis factas esse in fines Megaricas ab historicis cognosceretur (cf. Thuc. II, 31. IV, 66), ea denique quae contra eos, qui fines Atticas intrassent, edicta essent, rei augendae causa esse ficta et originem fortasse debere Aristophanis Acharn. 530 sqq. Quam sententiam vel novissime breviter iteravit, Berliner Stud. VII, 3 p. 89 adn. 1. Quod si verum esset, caderet nostra quoque opinio, qua etiam in scholiis vestigia inesse duorum decretorum verbis inter se diversorum putavimus, quamquam ea confusa sint a grammatico unum ea esse rato, cum schol. Pac. 609 Charini decretum tribuat Pericli. Sed causam esse omnino nego, cur Plut. narrationi diffidamus, quam cum propter structuram sententiárum cadere putaret Holzapfelius p. 184. 185, affatim refutatus est a Krechio, l. a. 80. 81. Immo Thuc. I, 67, et Ephori apud Diodorum XII, 39 et Plut. Per. 29. 30[6]) auctoritate nisi talem fere statuere possumus rerum gestarum ordinem. Tria habemus Plutarchum secuti decreta, Megaricum prius, illud quo Anthemocritus mitteretur, alterum Megaricum a Charino latum. Priora duo apud Thucydidem quoque leguntur I, 67 et I, 139, nisi quod et celatur Anthemocriti nomen et alterum non aperte decreti nomine ornatum est. Nempe cum post pugnam apud Sybota factam, ante proelium apud Potidaeam commissum, ergo sine dubio aestate 432 a Pericle prius decretum Megaricum datum esset, primo concilio non multo post pugnam Potidaeensem habito (iam octobri 432) Megarenses quod iniuste contra se decretum dedissent accusaverunt Athenienses (I, 67). Sed cum contra id opprobrium quod postea iis iniecerunt Athenienses, ut agrum sacrum coluissent, ne verbo quidem se defenderent neque Atheniensium legati qui forte fortuna Lacedaemone ad-

---

[6]) Plutarchum ab Ephoro dependere consenserunt Sauppius, l. a. p. 13, et Ruehlius, l. a. p. 669. Ceterum in insequenti narratione magnopere adiuvor libris Ullrichii, D. megar. Psephisma, Hamb. 1838, et Holzapfelii, Ueber die chronol. Anordn. d. Begebenh. von d. Schlacht bei Leukimne bis z. I. Einfall d. Pelop. in Attic.: Berlin. Stud. VII, 3 p. 47 sqq. Novissimus accessit Nissenius, l. a.

erant (Thuc. I, 72) id iis obicerent, sed *ἔδοξεν αὐτοῖς παριτητέα ἐς τοὺς Λακεδαιμονίους εἶναι, τῶν μὲν ἐγκλημάτων πέρι μηδὲν ἀπολογησαμένους ὧν αἱ πόλεις ἐνεκάλεσαν,* concludere oportet usque ad id tempus omnino nondum factam esse hanc reprehensionem, sed causam non indicantes Athenienses tulisse plebiscitum. Lacedaemonii, cum Atheniensium legati domum revertissent, altero synedrio coacto mense novembri 432 (cf. Thuc. I, 88; 113, 3; Holzapfelius p. 91, qui primam invasionem factam esse a. d. VIII Kal. Iun. luculenter probavit) bellum censent esse gerendum. Tunc legati mitti coepti sunt. Tres sequuntur legationes, prima (cap. 126) postulans, ut Athenienses *τὸ Κυλώνειον ἄγος* sarcirent, cum Athenienses ipsi Lacedaemonios iuberent *τὸ ἐπὶ Ταινάρου ἄγος* removere (cap. 128), quarum legationum neque Diodorus neque Plutarchus mentionem fecit, deinde altera (Thuc. I, 139; Diod. XII, 39, 4; Plut. Per. 29, 3) quae ante omnia postulat, ut decretum Megaricum tollatur. Iam pergit Thuc. *οἱ δ' Ἀθηναῖοι οὔτε τἆλλα ὑπήκουον οὔτε τὸ ψήφισμα καθῄρουν ἐπικαλοῦντες ἐπεργασίαν Μεγαρεῦσι τῆς γῆς τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς ἀορίστου καὶ ἀνδραπόδων ὑποδοχὴν τῶν ἀφισταμένων.* Tunc igitur demum hoc opprobrium quasi causa oppositum est Megarensibus, ut cum Thucydide utique congruat Plutarchus Pericl. 30 *κοινὴν δὲ καὶ φανερὰν ποιησάμενος αἰτίαν κατ' αὐτῶν ἀποτέμνεσθαι τὴν ἱερὰν ὀργάδα γράφει ψήφισμα κήρυκα πεμφθῆναι πρὸς αὐτοὺς καὶ πρὸς Λακεδαιμονίους τὸν αὐτὸν κατηγοροῦντα τῶν Μεγαρέων. τοῦτο μὲν οὖν τὸ ψήφισμα Περικλέους ἐστίν,* nisi quod a Plutarcho discimus non solum Lacedaemoniis talia respondisse Athenienses, sed legatum misisse et Megarensibus et Lacedaemoniis ea dicturum, quem una cum Lacedaemoniorum legatis Athenis esse profectum credere possumus. Quem in via Megara cum venisset, aut Lacedaemona proficiscentem aut inde revertentem, interfectum esse Plutarchus et Harpocration s. v. *Ἀνθεμόκριτος* Isaeo nisus narrant (cf. Paus. I, 36, 3). Quod cum cognovissent Athenienses, simul tertia missa legatione quae bellum declararet (Thuc. I, 139, 3), a Lacedaemoniis verbis nihil effici intellegentes, fere eodem tempore quo bellum declaratum est aut quin declararetur dubitare non iam potuerunt, alterum tulerunt edictum Megaricum auctum quodam-

modo, Charino quodam ferente, cuius verba apud Plut. et in schol. Pac. 246. 609 servata sunt

Iam cum hunc fere fuisse rerum ordinem a scriptoribus certiores fiamus, Holzapfelius refutatur. Et primum quidem quod Thucydides nihil affert de hoc altero decreto, quem in his partibus satis brevem esse recte animadvertit Wilamowitzius[7]), inde excusationem habet quod ad ipsum bellum Peloponnesiacum magni momenti non est; quod autem propter locos illos Thucydideos II, 31, 3 et IV, 66, 1 legem inventam esse dicit Holzapfelius, sententia est valde artificiosa, cum e contrario invasiones illas annuas lege sanctas esse quam maxime arrideat. Iam ad hominis docti causas accedamus. Quarum primam a re ipsa sumit p. 177, cum neget Anthemocritus si interfectus esset Plutarchum ullo modo Pericli crimen belli facti tribuere posse, sed solis Megarensibus (cap. 29 sub fine). Sed cur, non antequam Anthemocritus missus et interfectus est, prius decretum Lacedaemoniis petentibus sustulit? Non minus cadunt eae causae quae e temporis rationibus hausit homo doctus. Quas rationes quamquam certó definiri nequeunt nihilominus ita se potuisse habere ut antea exposuimus, immo re vera ita se habuisse probabile esse nemo negabit. Iam putat Holzapfelius p. 179 quod Anthemocritum ante tertiam legationem missum esse legeretur hoc cum rei veritate pugnare, cum decretum, quod non nimio tempore post eius mortem datum esse e *ταφῆναι κτλ.* pateret nisi post bellum exortum latum esse non posset. Quae iis quae antea de tempore exposui facile removentur, quibus praeconis mors et tertium decretum satis sibi appropinquantur. Idem valet de tertia causa quam affert p. 181. Etenim, ait, ne post secundam quidem Lacedaemoniorum legationem poni potest Charini lex; Plutarchus enim cum diserte indicet cap. 30, 1: „Pericles *οὐδέν τι μᾶλλον ἐνέδωκεν*" secum ipse pugnaret, si deinde ostenderet Periclem iterum legatum mittentem. At quis dixerit Periclem morem gessisse iis quae Lacedaemonii postularent, cum legatum mitteret accusantem Megarenses quod agrum sacrum coluissent? Cadit etiam quarta causa, omnino non verisimile esse de hoc opprobrio legatum una cum Spartanis missum

---

[7]) Cf. Curae Thucyd. p. 17.

esse, cum simplicius esset, ut legati, qui tunc forte Athenis adessent, rem nuntiassent, ut propterea Anthemocriti legatio ante prius decretum ponenda esset. Nam diversa fieri possunt de hac re iudicia, praesertim cum legatum Megara quoque proficisci iussum esse a Plutarcho certiores fiamus. Id quoque nihil valet quod dicit mirum esse quod non una cum primo decreto causa (nempe ager sacer cultus) prolata esset, sed haec postea demum addita: quod revera ita evenisse a Thucydide discimus. Plutarchi denique locus Moral. 812, quem ante attulimus, nihil potest probare (cf. Holzapfelius, p. 183) cum hoc loco Plutarchus omnino non anxie distinguat inter duo decreta sed in suum usum convertat Charini nomen. Quae cum ita se habeant, additis iis quae Krechius iam exposuit, satis puto refutatum esse hominem doctum, ut iam tria habeamus decreta ad Megarenses pertinentia, quorum duobus, ut iis Attica intercluderetur dictum est, quae, cum in scholiis Aristophaneis non dilucide separata sint, esse inter se diversa cognosci potest. Iam unde haec hausta sint quaeritur. De priore iam dixi; restat alterum Charini (schol. Pac. 246. 609). Cuius forma aliqua e parte e scholiis et Plutarcho potest restitui sic fere: *Χαρῖνος ἔγραψεν ἄσπονδον εἶναι καὶ ἀκήρυκτον ἔχθραν* (*πόλεμον* Cobetus l. a. 112. 118) *καὶ μήτε γῆς μήτε λιμένων Μεγαρέας ἐπιβαίνειν ἀττικῶν* (quam genuinam esse formam sequitur e scholiis, Plut., Gellii N. A. VII, 103[8]), ubi *ἐπιβαίνειν* redditum est „pedem inferre") *ἐὰν δέ τις ληφθῇ* (sive *ἁλῷ*[9]) *ἐπιβάς, ἀγώγιμος*[10]) *ἔστω* sive *ἀγώγιμον εἶναι,* deinde ea quae addit Plutarchus. Iam unde hausit Didymus decretum? Thucydides

[8]) Ubi legitur „decreto suo Athenienses caverant ut qui Megaris civis esset, si intulisse Athenas pedem prensus esset, ut ea res ei homini capitalis esset."

[9]) Hanc esse formam decreti probatur Gellii illo „prensus esset", cf. C. I. A. I, 9: *ἐὰν δέ τις ἁλῷ προδιδοὺς τοῖς τυράννοις . . . τεθνάτω,* alia.

[10]) Est haec vox propria sermonis iudicialis, de eo dicta, quem ius fasque est, ubicumque deprehendatur, ab unoquoque aut a certis quibusdam, qui decreto indicantur, aut occidi aut occidendum ad magistratum adduci; cf. Dittenbergerus, Sylloge II, 462, in titulo quodam delphico anno 169/8 a. Chr. n. recentiore v. 12 *κατενεγκάτω δὲ τὸν ἔρανον Σῶσος κτλ. εἰ δὲ μὴ κατενέγκαι, ἀγώγιμος ἔστω Σῶσος Καλλι-*

nihil exposuit; Ephorus, si omnino de altero decreto locutus est, verba eius certo non attulit. Iam Plutarchum hoc psephisma ut alia huius capitis e Crateris συναγωγῇ hausisse Cobetus et Krechius p. 76 probaverunt, Schoellius, l. a. p. 32 adn. 1, alii[11]) acceperunt; decretum autem in scholiis allatum non solum cum Plutarcheo illo fere consentit, sed etiam sermonem exhibet documentis proprium (cf. adn. 10. 11), ut cum aliis quoque locis Craterum viderimus a grammatico esse usurpatum equidem non dubitem quin haec scholia e Crateri συναγωγῇ a Didymo hausta sint et melius servaverint verba quam Plutarchus.

Iam praeterea exstant decreta nonnulla ad historiam litterarum pertinentia, quae cum publicarum tabularum omnia genera Craterum libro suo complexum esse Krechius probaverit, solas privatas exclusas fuisse, per se ab eius collectione non abhorrent.

1) Schol. Ach. 67 et Ach. 1150; sed ut scholio priori utique fides est habenda, ita Antimachi illud decretum, de quo schol. II Ach. 1150 agitur, fictum esse poëtae versus explicandae causa Cobetus et Luebkius[12]) affatim probaverunt et contra alios defenderunt, ut equidem ne acta agam, haec nolim accuratius tractare. Immo nihil aliud cognovit Didymus (cf. p. 227) nisi archonte Morychide latum esse decretum τοῦ μὴ κωμῳδεῖν, quod cum duobus annis viguisset solutum est archonte Euthymene.

2) Non aliter iudicandum est de schol. Vesp. 1291 l. 20—23 ἐψηφίσατο γὰρ ὁ Κλέων μηκέτι δεῖν κωμῳδίας ἐπὶ τῷ θεάτρῳ εἰςάγεσθαι, ὅτι δὴ ξένων παρόντων πολίτας ἔσκωπτον, quod non minus grammatici inventioni deberi iidem cognoverunt Cobetus et Luebkius.

3) Schol. Nub. 31 Ἀμυνίας τῶν περὶ ἵππους ἐπταικότων· μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς Σφηξί (1267). νῦν δὲ οὐκ ἐκεῖνον καθάψασθαι βουλόμενος μνημονεύει αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸν τότε ἄρχοντα διασύρειν προαιρούμενος τῇ ἐκείνου προση-

---

ξένωι αὐτὸς καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα. Cf. Platnerus, Der Process u. d. Klagen bei den Attikern. Erster Theil: Process. Darmst. 1824, p. 266. 67.

11) Cf. Cobetus, Observ. critic. in Platonis com. reliquias, Amstelod. 1840 p. 9 sqq.; Luebkius, Observ. critic. in hist. veter. graec. comoed., Berol. 1883 p. 9 sqq.

12) Cf. ille, l. a. p. 29, hic, l. a. p. 15.

γορίᾳ ἐχρήσατο. τότε γὰρ ἦρχεν Ἀμεινίας τοῦ Προνάπους υἱός (Dindorfius: V τῆς Προν., quod falsum est. Pronapes viri nomen esse probat Isocrat. VIII, 18). ἐπεὶ οὖν τοὺς Ἀθηναίους πρότερον κωμῳδεῖν τὸν ἄρχοντα ὁ νόμος ἐκώλυσεν ἀφαιρέσαι μὲν τοῦ ι, προστεθέντος δὲ τοῦ υ παρατρέψας ὀλίγον Ἀμυνίαν αὐτὸν εἶπεν ἀντὶ τοῦ Ἀμεινίαν. Hic primum quidem error notandus est; etenim quod dicit scholiastes alterum esse Amyniam Pronapis filium, alterum eum de quo agatur Vesp. 1267, ibi quoque in scholiis Amynias vocatur Pronapis filius: orta est tota scholiastae scientia ex Aristophanis Vesp. 74, ubi Pronapis filium eum vocat poëta. Stare igitur non potest scholiastae opinio diversos inter se esse Amynias, immo causa non est, cur non putemus, ubicumque Amynias quidam deridetur, quod saepius fit, eundem intellegi Pronapis filium. Iam legem quoque propter quam factum esse putat scholiastes ut pro Aminia — hoc enim nomen archontis 423/22 est (cf. Diod. XII, 72) — Amyniam dixerit poëta fictam esse facile probatur quamquam Leo[13]) revera talem legem datam esse eamque Antimacho illi de quo antea egimus tribuendam putavit. Patet inde quod revera huic loco nihil subest irrisionis, sed Amynias ei numero adscribitur, qui equis vehi et cum aliis pugnare solebant; patet denique inde quod quamquam in Vesparum illo loco allato nomen ipsum archontis non exstat, tamen, id quod Hermannus indicavit ceteroquin non aversus huic Nub. scholio credere (ed. Nub. p. 218), addito patris nomine unusquisque statim cognovit archontem intellegi; nam sub Aminia Vesparum fabula docta est. Accedit quod in altera demum recensione, qua fabulam Nubium Dionysiis 422 sub archonte Aminia docere in animo haberet poëta, eius nomen mutatum esse necesse esset credere, cum in priore, anni 423, sine damno potuerit exstare, id quod iam vidit Luebkius, l. a. p. 13. Quibus causis commotus id quod Boeckhius[14]) dubitanter attulit „wenn der Scholiast zu Nub. 31 nicht fabelt" certo ausim contendere; erat Amynias ille, ut explicat cod. R glossa interlinearis (cf. Martin), τὶς τῶν περὶ τοὺς ἵππους ἐπταικότων.

4) Id decretum quod in schol. Av. 1297: Συρακοσίῳ δὲ

[13]) Cf. Quaestiones Aristoph. Bonn. 1873 p. 39.
[14]) Cf. Staatshaushalt II² 149.

κίττα: οὗτος γὰρ τῶν περὶ τὸ βῆμα. καὶ Εὔπολις ὡς λαλὸν ἐν Πόλεσι διασύρει . . . δοκεῖ δὲ ψήφισμα τεθεικέναι μὴ κωμῳδεῖσθαι ὀνόμαστί τινα ὡς Φρύνιχος Μονοτρόπῳ . . . ἀφείλετο γὰρ κωμῳδεῖν οὓς ἐπεθύμουν . . . a Syracosio latum esse dicitur, re vera latum esse homines docti consentiunt[15]); sed grammaticus, suo ex more e comoediis quantum potest hauriens, cognitionem debet soli Phrynichi loco quem affert, quod indicavit Luebkius l. a. p. 20. Perverse igitur dicit Bergkius (opuscul. II p. 459 adn. 24): „Ja ich vermute, dass dieselbe Bestimmung (nempe ad eos tantum spectare legem qui interfuissent causae hermocopidarum) auch in den Worten des Scholiasten selbst liegt, wo τινά wohl zu verbessern ist: δοκεῖ δ. κ. ψ. τ. μὴ κωμῳδεῖσθαι ὀνομαστί τινας."

5) Denique huc pertinet schol. Eccl. 22: ἃς Σφυρόμαχος· γράφεται ἃς Κλεόμαχος. καὶ φασὶ Κλεόμαχον τραγικὸν ὑποκριτήν. οὗτος φαίνεται ὑποκρινόμενός ποτε εἰρηκέναι ἕδρας ἐν δράματι καὶ ἐσκῶφθαι διὰ τὸ κακέμφατον. ὁ δὲ Σφυρόμαχος ψήφισμα εἰσηγήσατο, ὥστε τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς ἄνδρας χωρὶς καθέζεσθαι καὶ τὰς ἑταίρας χωρὶς τῶν ἐλευθέρων.[16]) Duae igitur exstabant lectiones Κλεόμαχος et Σφυρόμαχος, quarum utramque explicare studuerunt scholiastae.

---

[15]) Cf. Fritzschius, Quaest. Aristoph. p. 307; Bergkius in append. h. l. p. 317 et opusc. II, 459; Droysenus, Mus. Rhen. IV p. 60 sqq.; Cobetus l. a. p. 37; Luebkius l. a. p. 20.

[16]) Iam Dobreeus, l. a. II p. 232, dubitanter proposuit schol. Eccl. 1 inde a διὰ — l. 22 ad versum 22 esse referendum, quod receperunt Goetzius, l. a. p. 362, et Velsenus, l. a. p. 396. Sed quomodo illud διὰ τὰς ἑταίρας sit explicandum, neque Goetzius vidit cum putavit διὰ τ. ἑ. ἐ. esse additum ab aliquo scholiasta, ut verborum nexum restitueret, neque Velsenus, qui putare videtur post ἢ τοῦ Δικαιογένους excidisse ἢ τοῦ Καλλιμάχου. Immo in διὰ latet δεῖ, ut habeas ad lemma v. 23 δεῖ τὰς ἑταίρας — ἐγκαθιζομένας adscriptum: ὃ πρὸς οὐδὲν e coni. Dobreei secundum schol. Av. 168 (Σύμμαχος δὲ πρὸς οὐδὲν ἢ ὅτι . . .) εἶπεν ἀλλὰ μόνον ὅτι τὰς ἑταίρας δεῖ πως (i. e. quod dicit nullo certo consilio, sed solum necesse esse eas aliquo modo sedere). Deinde quod verbis insequentibus βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι τοὺς ἄνδρας προλάβωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν putat Goetzius patere scholiastam legisse in textu magis genuino προτέρας ἐγκαθεζομένας, equidem προλάβωμεν corruptum esse puto e προλάθωμεν (cf. λαθεῖν in v. 23), ut aliam lectionem, sicut fere numquam, ne hic quidem habuerit scholiastes.

Nam ita res se habet, non ut Passowius dicit[17]): „wer schol. I schrieb, muss eine unbestimmte Notiz über d. trag. Schauspieler Kleomachus vor sich gehabt haben, die Verbindung desselben mit Phyromachus ist nur zu verstehen, wenn Cleomachus, wie ich vermute, den ersten Anlass zum Psephisma gegeben hat." Iam quod ad explicationem quam profert interpres I attinet, equidem eam merum autoschediasma puto esse poëtae verborum gratia excogitatum. Aliter censuit Goetzius a Velseno[18]) iam refutatus. Putat enim Cleomachum fortasse in continuitate verborum ἕδρας vocem tam male pronuntiasse aut ita cum alia voce coniunxisse ut ridiculus sensus evaderet; fortasse id ipsum esse respiciendum quod ἕδρας nates quoque significaret. Quod solum a scholiasta significari probatur verbis *καὶ ἐσκῶφθαι διὰ τὸ κακέμφατον* (i. e. propter vocis obscoenitatem, cf. schol. Ran. 423 l. 9). Qua re cognita unusquisque intelleget hanc explicationem fictam esse et fictam quidem a scholiasta admodum pingui Minerva praedito: nam quam saepe apud Aeschylum, Sophoclem, Homerum hanc vocem legimus? Inservit autem huic inventioni id, quod schol. Ran. 303 (Didymeo cf. l. 25) de Hegelocho legitur. Transeamus igitur ad alteram explicationem. Exhibet cod. R in textu Aristophaneo *Φυρ.*, *ΑΒΓ Σφυρ.*, quod Goetzius utique probat. Non recte, ut equidem puto. Nam praeterquam quod cod. R in hac quoque fabula contra alios alteram recensionem exhibentes palmam tribui probavit Kuehnius[19]), nomen ipsum Phyromachi, cum Sphyromachus non iterum legatur, testantur Athen. 161 d, 245 e, 343 b, 414 d et C. I. A. I, 539 in titulo Euclidis anno priore *ἐπὶ Φυρομάχου βασιλέως*. Iam decretum ipsum, quod ei tribuitur, cum Wachsmuthius, Boettigerus[20]), Dindorfius (in edit.) fictum putassent, Goetzius a poëta certe id intellegi propterea negavit, quod etiamsi concederet cum theatro ad quod pertineret comparari contionem, verbis *εἰ μέμνησθ' ἔτι* eius rei mentio fieret, cui ipsae mulieres interfuissent, sed hae nullo modo contioni interesse potuissent, qua illa lex lata

[17]) Cf. Zeitschr. f. d. Altertumswissensch. 1837 p. 246.

[18]) Ille l. a. II p. 360, hic Leutschii Indic. Phil. VI, 395. 396.

[19]) Cf. De codic. qui Ar. Eccl. et Lys. exhibent. Halis 1886 p. 8 sqq.

[20]) Ille Hellen. Altertumsk. II p. 391, hic Kl. Schriften I, 295 sqq. et saepius.

esset. Sed nimis anxie et artificiose puto eum interpretatum esse poëtam, cui talem lapsum facile ignoscemus, praesertim cum iis potissimum loquatur qui in theatro adsunt, non hominibus doctis tantopere verba sua prementibus. Ergo hoc non obstat. Iam fictum esse non potest decretum. Nam cum in hac re fere consentiant hodie homines docti, si non comoediam et tragoediam certe tragoediam solam mulieribus licuisse spectare[21]), cum rerum veritate non pugnat scholium; de tota autem re quomodo tam certa et fixa scholiastes potuerit fingere equidem non video, praesertim cum a poëta res adiuvetur, qui verbis *τὰς ἑτέρας* l. 23 (ed. Iunt.) ad hoc decretum videtur spectare.

Habemus igitur duo decreta ad fabularum historiam pertinentia, Ach. 67, Eccl. II, 22, quorum cum prius scholium de decreto ipso nihil certi contineat, equidem ne alterum quidem e Crateri *συναγωγῇ* haustum esse puto. Immo nata sunt inde unde aliae quoque eiusmodi res ortae sunt, ut schol. Ran. 404 (ex Aristotelis *διδασκαλίας*) aut schol. Ran. 367; ut, cum in didascaliis tale quid vix exstiterit, equidem ea tribuam *Ἐρατοσθένους περὶ ἀρχαίας κωμῳδίας*, qui liber saepius usurpatus est.

Denique unum restat decretum schol. Equ. 574, ubi ad explicandos versus:

καὶ στρατηγήσας οὐδ᾽ ἂν εἷς
τῶν πρὸ τοῦ σίτησιν ᾔτησ᾽ ἐρόμενος Κλεαίνετον

trium reperiuntur grammaticorum sententiae, quarum I l. 53, 54 et III 4, 5 a grammaticis fictas esse verba ipsa (*φαίνεται — στοχάζονται*) probant, II haec habet: *οἱ δέ, ὅτι οὗτος ἔγραψε ψήφισμα μὴ δεῖν δοθῆναι τοῖς στρατηγοῖς σίτησιν. σπανίως δὲ μέμνηται τοῦ Κλεαινέτου καὶ σχεδὸν ἐνταῦθα μόνον.* Cui Droysenus (Vers. germ. p. 125 adn.) fidem haberi vult, quamquam addit: „So nach der Ansicht des Scholiasten, der vielleicht aus der Stelle selbst nur seine Erklärung entnommen hat.“ Certe finxit poëtae verborum gratia hoc decretum grammaticus. Nam praeterquam quod de hoc Cleaeneto nihil unquam audimus, quid ineptius quam credere, id quod poëtae verbis postulatur, huic homini eam potestatem fuisse, ut ab eodem decreto quod tulerat posset excipere quoscumque vellet? De loci interpreta-

[21]) De hac re non accuratius ago: cf. Muellerus, Griech. Bühnenaltert. p. 289, 90 et adn.

tione quem falso Muellerum-Struebingium puto corruptum habere (cf. l. a., Aristophanes etc. p. 685) cf. Kockius ad h. v.

Cap. VIII.

Aristoteles, qui saepius consultus est de institutis Atheniensium[1]), in iis scholiis, quae ad nos pertinent, rarius adhibitus est. Quo iam Callistratum usum esse docet schol. Vesp. 157, ubi de Dracontide legitur sic: *πονηρὸς οὗτος καὶ πλείσταις καταδίκαις ἐνεχόμενος ὡς Πλάτων Σοφισταῖς. Καλλίστρατος δὲ ἕνα τῶν λ' φησίν, εἰ μὴ ὁμώνυμος. ἔστι γὰρ οὗτος ὁ τὸ περὶ τῶν λ' ψήφισμα περὶ ὀλιγαρχίας γράψας ὡς Ἀριστοτέλης ἐν Πολιτείαις,* quae postrema verba, cum et eandem sententiam proferant atque antecedentia neque cum iis bene coniuncta sint (cf. v. *γάρ*), equidem puto ipsius Callistrati verba esse a Didymo transscripta, e Didymi commentario bis hic allata. De eodem cf. Xen. Hell. II, 3, 2; cum Aristotele consentit Lys. XII, 73. Ceterum quod Breitenbachius Xen. Hell.[2] ad II, 3, 2 dicit eum secundum schol. Vesp. 157 saepe punitum esse, hoc e sola Platonis comici fabula bona cum fide a Didymo haustum quanti sit momenti, ipse viderit.

Ad eundem referendum est schol. Lys. 665 et 666 (cf. Suid. s. v. *Λυκόποδες*), Didymea ut vidimus p. 232. Iam scholium alterum exhibet haec: *Λειψύδριον· χωρίον τῆς Ἀττικῆς περὶ τὴν Πάρνηθον* (Suid. *ὑπὲρ Πάρνηθος*) *εἰς ὃ συνῆλθόν τινες* (additum e Suid. et cod. L) *ἐκ τοῦ ἄστεος, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ* (cf. Rosius, frg. 394). De Lipsydrio cf. Herod. V, 62, 4, quem in hac re secutus videtur esse philosophus. Sed quid sibi vult illud *ἐκ τοῦ ἄστεος* sive *οἱ ἐκ τοῦ ἄστεος*? Intelleguntur, ut e scholio antecedenti patet, Alcmaeonidae, ut equidem putem, duo haec scholia sub uno

---

[1]) Cf. schol. Equ. 1150, Nub. 37, Vesp. 578 (Vesp. 300, Ran. 140, Plut. 330), Vesp. 691, 1292, 1436, Av. 1354, Plut. 278 (ex Atheniensium republica), Ach. 320, Av. 1283, Lys. 991 (ex republica Lacedaemoniorum). Ceterum etiam in rebus historicis „*πολιτικά*" in usum non sunt vocata; cf. Roseius, Aristot. qui ferebantur librorum fragm. Lips. 1886.

lemmate coniungenda sic olim esse exhibita: *Λυκόποδες* l. 11 *ἐτείχισαν τὸ Λειψύδριον, χωρίον τῆς Ἀττικῆς . . . εἰς ὃ συνῆλθον ἐκ τοῦ ἄστεος κτλ.* Iam in priore parte scholii contra Aristotelem, hic quoque cum Herodoti narratione V, 63, 90 arte congruentem, pugnat grammaticus ipse, cum poëtam (cf. l. 18 *ὁ δὲ Ἀριστοφάνης* et Suid. *ο δὲ Α. ἐν Λυσιστράτῃ κτλ.*) non *δορυφόρους* Pisistrati sed Almaeonidas falso putet significare. De re cf. Dunckerus, l. a. VI p. 500, 501.

Denique ad Aristotelem pertinet schol. Ran. 1532 *παρόσον, ὡς Ἀριστοτέλης φησί, μετὰ τὴν ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίαν Λακεδαιμονίων βουλομένων ἐκ Δεκελείας ἀπιέναι ἐφ' οἷς ἔχουσιν ἑκάτεροι καὶ εἰρήνην ἄγειν ἐπὶ τοῦ Καλλίου* (quae verba huc falso translata inserenda esse post *ναυμαχίαν* recte vidit Cobetus[2]) *Κλεοφῶν ἔπεισε τὸν δῆμον μὴ προσδέξασθαι, ἐλθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μεθύων καὶ θώρακα ἐνδεδυκώς, οὐ φάσκων ἐπιτρέψειν ἐὰν μὴ πάσας ἀφῶσι τὰς πόλεις οἱ Λακεδαιμόνιοι* (cf. Rosius, frg. 408, qui Cobeti emendationem neglexit). Quae res et ab Aristophanis editoribus (cf. Fritzschius, Aristoph. Thesm. p. 304, Kockius, Ran. ad h. v.) et a rerum gestarum scriptoribus (cf. Gilbertus, l. a. p. 383, Curtius, l. a. II[5] p. 781, praeterea Cobetus, l. a. p. 157 sqq., Harwardtius, l. a. p. 48) bona cum fide pro vera accepta est; unus Grotius, Gesch. Griech. IV p. 471: vers. germ. eam ut fictam repudiavit, quem vel nuper secutus est Breitenbachius, Xen. Hell. ad I, 6, 38 adnotans haec: „da hier auch Diodor (praeter Xenophontem) nichts von solchen Friedensunterhandlungen erwähnt, so liegt es nahe, dass der Scholiast, was Aristoteles als Folge der Schlacht bei Kyzikos besprochen haben mag, irrthümlich auf die Niederlage bei den Arginusen folgen lässt! Quamquam ipse concedit per se credi posse etiam tunc accidisse talem rem. Sed erravit homo doctus. Etenim ut, quod ea quae apud Diodorum leguntur XIII, 52, 3 (post Cyzicum: (*βουλόμεθα πρὸς ὑμᾶς ἄγειν εἰρήνην, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ τὰς μὲν πόλεις ἃς ἑκάτεροι κρατοῦμεν κτλ.* iis quae in scholio leguntur similia sunt, hoc in re positum est, cum pacis condiciones eaedem essent, ita quod omnino tacet de hac altera pace auctor non adeo

[2]) Cf. l. a. p. 158.

offendit, quippe qui ne de iis quidem loquatur quae statim post proelium ad Aegospotamos factum cum Lacedaemoniis pacisci studuerunt Athenienses (de quibus cf. Xenoph. Hell. II, 2, 14 sqq.; Lys. VIII; Gilbertus, l. a. p. 397 sqq.). Deinde autem ipsum Aristophanem huius rei habes testem, qui dicit in fine Ranarum fabulae anno 405 doctae: „nos quidem pacem agemus. *Κλεοφῶν δὲ μαχέσθω*

κἄλλος ὁ βουλόμενος τούτων πατρίοις ἐν ἀρούραις",

quae non rem significare quattuor annis ante gestam unusquisque intelleget.[3]) Ergo causa non est, cur scholiastae et Aristotelis testimonio diffidamus. Altera quaestio est, nonne philosophus in narratione ipsa comicis pauca debeat, quorum iocis quam maxime perstrictum esse Cleophontem vel ea re docetur, quod eodem anno et iisdem ludis, quo Ranae doctae sunt, Plato docuit Cleophontem fabulam (cf. Cobetus l. a. p. 146). Comicum enim sapit quod dicitur Cleophon *μεθύων* et *θώρακα ἐνδεδυκώς* in concionem venisse, comicum Aeschinis quoque narratio prodit.

De olympionicis agitur scholiis his:

1) Schol. Ach. 214 (cf. schol. Vesp. 1206). Tres hic discernit grammaticus (Didymus p. 237) Phayllos: cursorem, virum illum praeclarum, alium olympionicam, tertium furem, quorum hunc nisi e comoedia cognitum non habuisse facile e toto grammatici more intellegitur. Iam de Phayllo cursore et pentathlo praeterea exposuerunt Herodotus VIII, 47, qui eum *ἄνδρα τρὶς πυθιονίκην* in pugna apud Salamina facta praefuisse navi Crotoniatarum dicit, Paus. X, 9, 2 *Φαΰλῳ δὲ Κροτωνιάτῃ (Ὀλυμπίασι μὲν οὐκ ἔστιν αὐτῷ νίκη, τὰς δὲ Πυθοῖ πεντάθλου δύο ἀνείλετο καὶ σταδίου τὴν τρίτην)* κτλ., deinde Zenob. VI, 23 *ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα: Φαΰλος ἐγένετο πένταθλος Πόντιος ὃς ἐδόκει μέγιστα δισκεύειν καὶ ἅλλεσθαι. ἐπειδὴ οὖν ὑπὲρ τοὺς ἐσκαμμένους πεντήκοντα πόδας εἰς τὸ στερεὸν*

---

[3]) Ceterum Aeschinem, De fals. leg. 75, et Ctesiphont. 150 non hanc pacem significare, sed pactiones post pugnam ad Aegospotamos factum contra Fritzschium, Thesmoph. p. 304, et Cobetum, l. a. p. 151 158, novissimus exposuit Gilbertus, l. a. p. 383 adn. 19, quamquam Aeschines ipse condiciones quas affert cum aliis post Cyzicum et Arginusas oblatis aliqua ex parte videtur confudisse, sed est orator, non historicus.

ἥλατο, τὸ συμβὰν εἰς παροιμίαν περιέστη, cf. Suid. s. v. ὑπὲρ τὰ ἐσκ. artic. II.[4]) Expositum est epigramma a Iacobsio in anthol. graec. IV, 205; cf. XIII (= II, 1) p. 411. Iam cum constet Herodoti et Pausaniae auctoritate eum Olympiis numquam victoriam reportasse, protinus intellegitur ne Didymum quidem, cum vocet eum olympionicam, catalogum aliquem victorum consuluisse; immo, ut de eodem in proverbiis videtur dixisse, ita unde haec hauserit dici nequit. Aliter res comparata est verbis insequentibus: ἐγένετο δὲ καὶ ἕτερος ἀθλητὴς ὀγδόην ὀλυμπιάδα νικήσας, quae propter certum tempus expositum ad bonum fontem historicum recedere elucet, quamquam de hoc Phayllo nihil aliunde notum est.

2) Schol. Vesp. 1191: I τὸ χ ὅτι περὶ τοῦ Ἐφουδίωνος ὡς ἀληθῶς ἱστορεῖ, II τὸ χ (cf. p. 304 adn. 42) ὅτι κατεψευσμένοι (e coniect. Bernhardyi, Eratosthenic. p. 220) φαίνονται οὗτοι παγκρατιασταὶ ἐπὶ παιδιᾷ. ὁ δὲ Ἀσκώνδας καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος. εἰ μὴ ἄρα ὁ Ἐφουδίων ἐστὶν ὁ ἐν ταῖς Ὀλυμπίασι φερόμενος, Ἐφουδίων Μαινάλιος οθ'. Putavit igitur grammaticus (Didymus, cf. p. 231) nomina hominum esse ficta. Quod, ait, quantum ad Ascondam attinet iam e nomine patet, ut neque omnino cognoscerit tale nomen[5]), et sine dubio ad ἀσκός putaverit alludere poëtam. Pergit „nisi forte Ephudion est ille qui in catalogo Olympionicarum legitur: Ephudion Maenalius vicit ol. 79.“ Iam in his verbis vitium latet. Apud Hesychium enim, qui ad Didymum recedit (cf. p. 231), bis non ου sed ω nomen scribitur, cum Erathostenes vel littera τ scripsisse hominem dicatur; deinde in scholio ipso cur non certo dixerit Didymus hunc pancratiastam eundem esse atque illum qui in catalogo exstet non intellegitur, nisi si paullo aliter nomen illic scriptum sit. Denique eodem ea res spectat, quod l. 49 repetitur ὁ . . . φερόμενος Ἐ φ ο υ δ ί ω ν, ut equidem putem hoc Ἐφουδίων esse corruptum. Idem iam indicavit Bernhardyus, l. a. p. 220, qui proposuit Ἐφουτίων; utrum recte

[4]) Qui in artic. I idem praebet ac Photius s. v. ὑπὲρ τὰ ἐσκ.; Apostol. VII, 62; Eustath. ad Od. I p. 291; singulare aliquid habet in artic. III.

[5]) Nomen videtur esse Boeoticum, cf. Papeius, Wörterb. d. griech. Eigennamen[3] s. v. Ἀσκώνδας.

postea videbimus. Aristophanem autem finxisse nomen docet Richterus, Arist. Vesp. Habemus igitur rei optimum fontem, catalogum quendam olympionicarum.

3) Schol. Av. 283, ubi cum prius scholium e sola comoedia haustum sit, alterum, quod initio cum priore coniunctum fuisse verisimile est, habet haec: *λέγεται καταψεύδεσθαι τῶν ὑπομνημάτων* (suppleto ut recte vidit Schneiderus[6]) *τινά* sive *τι*) *ὅτι οἱ Ἱππόνικοι καὶ οἱ Καλλίαι ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀπὸ διαδοχῆς ἀπὸ πατέρων ἐπὶ παῖδας καθήκουσιν. ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος. ὁ πρῶτος γοῦν Καλλίας Φαινίππου πατρός ἐστιν, ὁ νενικηκὼς ἵππῳ τὴν νδ' ὀλυμπιάδα.* De interpretatione cf. Kockius. Scholium ipsum non ita facile est intellectu, id quod probatur falsa Palmerii[4]) sententia, qui scholiastam poëtam ipsum putat accusare. Quod certe via, ut ita dicam, directa non facit. Neque enim contra poëtam, sed contra *τὰ ὑπομνήματα* se convertit Didymus, ut fere genuina scholii forma fuerit: *ἐν ὑπομνήμασί τισιν*[8]) *ὅτι οἱ Ἱππόνικοι κτλ. ὅπερ ἐστὶ ψεῦδος. ὁ πρῶτος γοῦν κτλ.* Deinde verbis *ὅπερ ἐ. ψ.* servatis praepositum est: *λέγεται* (nempe a Didymo) *καταψεύδεσθαι τῶν ὑπομνημάτων τινά· ὅτι κτλ.* Iam quod ad rem attinet Herod. VI, 121, ubi vide in Steinii editione maiore stirpem huius gentis, constat Calliam revera fuisse Phaenippi filium neque quicquam obstare quin eum ol. 54 (564 a. Chr. n.) Olympiae palmam tulisse credamus, cum illic legatur: *μοῦνος Ἀθηναίων ἁπάντων ἐτόλμα ὅκως Πεισίστρατος ἐκπέσοι ἐκ τῶν Ἀθηνῶν* (cf. Plut. De malign. Herod. XXVII, 9 p. 863). Ergo, cum in schol. Vesp. 1191 Olympionicarum quidam catalogus consultus sit, ad eundem debemus referre schol. Ach. 214 et schol. Av. 282. Quem investigantes adiuvamur Hesychii illo loco, quem antea exposuimus, a Didymi lexico comico dependente: *Ἐφώδιων· Ἐρατοσθένης διὰ τοῦ τ Ἐφωτίωνα ἀναγράφει, Μαινάλιον, περιοδονίκην*[9]), *παγκρατιάστην. ὁ δὲ Πόλεμων διὰ τοῦ δ.* Iam quaeritur ubinam de hoc homine egerint auctores allati. Factum

---

[6]) Cf. l. a. p. 23 adn. 2.

[7]) Cf. l. a. p. 751.

[8]) De quorum cum Didymo necessitudine cf. Schmidtius, l. a. p. 288.

[9]) E coniect. Sopingii: cf. Prellerus, Polem. frgm. n. LII.

esse in Polemonis περὶ τῆς Ἐρατοσθένους Ἀθήνησιν ἀποδημίας[10]) negavit Bernhardyus, l. a. p. 5, tales res ab hoc libro plane abhorrere ratus: sed cum Polemonis olympionicarum enumerationem quandam non cognoscamus[11]), cumque non solum ad geographica Eratosthenis opera spectasse constet Polemonem eum reprehendentem[12]), recte puto Prellerum fecisse quod inter fragmenta ex hoc Polemonis libro hausta id enumeravit: unde Didymus hausit. Sed hoc iam videbis, hunc Polemonis librum in scholiis non esse usurpatum, cum et plures videamus olympionicas allatos et in schol. Vesp. diserte expositum sit catalogum victorum esse consultum. Altera quaestio est, num in Hesychii mentione praeter Polemonem Eratosthenes usurpatus sit an omnia Ἐρατοσθένης usque ad δ̄ ex unius Polemonis libro hausta sint, qui adversarii sententiam attulit, suam adiecit. Quae discerni non potest, cum altera ex parte vocabulo ἀναγράφει[13]) eluceat eum qui attulerit verba Ἐρατοσθένης διὰ τοῦ τ̄ Ἐφωτίωνα ἀναγράφει spectasse ad Eratosthenis ὀλυμπιονίκας.[14]) Sed cum e tribus illis scholiis Aristophaneis appareat a Didymo in commentario usurpatum esse alicuius olympionicarum catalogum, cumque ex Hesychii loco illo pateat ab eodem Didymo in lexico comico a commentariis ad partem dependente posse usurpatum esse Eratosthenis catalogum, inde concludemus re-

---

[10]) Hesych. s. v. βίηφι et schol. Av. 11 cod. V — in R hic locus deest — ἀποδημία, alii cod. scholii ἐπιδημία, quod a Bernhardyo comprobatum, a Nauckio, Philol. V p. 698, repudiatum est. Sensus enim verborum idem est, ut quamquam Ion quoque scripsit „ἐπιδημίας", equidem cum Nauckio Hesychii et codicis V auctoritate nisus consentiam.

[11]) Errat Krauseius, Hellenic. II, 1: Olympia p. XII, cum propter Hesychii locum putet eius librum περὶ ἀγώνων in tali quoque re versatum esse.

[12]) Cf. Prellerus, l. a. p. XLVII et p. 85; Muellerus, frg. h. gr. III p. 129.

[13]) De vi huius vocabuli („in tabulas res referre") cf. Bentleius, Opusc. phil. p. 509 et praeter alios M. Schmidtius, l. a. p. 352.

[14]) Quas cum praemissas esse χρονικοῖς suspicatus sit Muellerus in ed. Herod. Didot. Paris 1840 p. 202, haec sententia refutata est iis quae Niesius de argumento et condicione chronographiae Eratosthenis disseruit, Herm. XXIII p. 94 sqq.: immo erant ὀλυμπιονῖκαι proprium opusculum e compluribus libris (cf. Athen. IV, 154 a) consistens.

vera et hic praeter Polemonem Eratosthenem in usum esse vocatum, et tres eas victorum mentiones in scholiis exstantes ad eum recedere. Quibus expositis iam elucet quomodo nomen quod corruptum esse vidimus sit corrigendum in scholio; scribendum enim *Ἐφώτιον Μαινάλιος*. Habemus igitur tria nova Eratosthenis fragmenta schol. Ach. 214 l. 19. 20; Vesp. 1191 l. 49; Av, 283 l. 43. 44.

In schol. Ach. 527 leguntur haec l. 4. 5: *ἡ δὲ Ἀσπασία Περικλέους ἦν σοφίστρια καὶ διδάσκαλος λόγων ῥητορικῶν· ὕστερον δὲ καὶ γαμετὴ γέγονε,* quae, cum antecedentia ut schol. Pac. 502 e poëtae ipsius verbis et scholiastarum ingeniis nata sint, sobrium exhibent iudicium; sed cum permulta de Pericle et Aspasia antiquis temporibus narrarentur, unde haec sumpta sint, certo dici nequit, quamquam naturam fontis licet indicare. Etenim cum ad Equit. 132 legatur *προβατοπώλης*: *τὸν Καλλίαν λέγει καὶ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ* (hucusque R: Martin). *τινὲς δὲ ὅτι Λυσικλέα λέγει, ὃς προβατοπώλης ἐλέγετο. ᾧ ἐγαμήθη Ἀσπασία,* cui rei fidem fieri Arist. Equ. versu 764 non inepte exposuit Muellerus-Struebingius, apud Plut. 24, 2 invenimus *Αἰσχίνης δέ φησι καὶ Λυσικλέα τὸν προβατοπώλην . . . Ἀσπασίᾳ συνόντα μετὰ τὴν Περικλέους τελευτήν κτλ.* et apud Harpocrat. s. v. *Ἀσπασία* praeter alia haec: *Λυσικλεῖ δὲ τῷ δημαγωγῷ συνοικήσασα πορίστὴν ἔσχεν ὡς ὁ Σωκρατικὸς Αἰσχίνης φησίν.* Unde patet et schol. Equ. 132 summa cum probabilitate Aeschinis Socratici dialogo deberi et alias eiusmodi res in scholiis servatas, quibus de Periclis et Aspasiae rebus domesticis agatur ad huius generis fontes recurrere, nempe ad dialogos Socraticos. Nam ad fontem non ita recentem ea recedere vel inde sequitur, quod e sescenties illis fabulis de Aspasia lena et meretrice fictis ne unam quidem afferunt, quas, si comoedias omittis, ante primum p. Chr. n. saeculum ortas non esse probavit A. Schmidtius.[15])

Iam exstant nonnulla scholia historica, quae ad certum fontem non possunt referri. Huc primum referuntur ea, quae de Coesyra leguntur, quorum partem a Didymo ortam esse antea probavimus (cf. p. 231). Habes

---

[15]) l. a. I p. 296 sqq.

1) Schol. Ach. 614 *ὁ Κοισύρας: ὁ Μεγακλῆς· Κοισύρα δὲ ἐγένετο Ἀθήνησιν εὐγενὴς γυνὴ καὶ πλουσία, μήτηρ Μεγακλέους, ὃς καταβεβρωκὼς τὴν οὐσίαν καὶ ὕστερον πεπλουτηκὼς ἐκ τοῦ τὰ κοινὰ πράσσειν λέγεται* (cf. Suid. s. v. *Κοισύρα*), quae verba quamquam illis temporibus Megaclem, certe Coespae filium, Athenis fuisse puto probari cum Aristophanis Babyloniorum tum Strattidis et Leuconis fragmentis[16]), et nomen Megaclis hic una cum Lamacho exponi ut nobilitatem plebi oppositam repraesentent — ut non ab omni parte consentiam cum editoribus Blaydesio, A. Muellero, Ribbeckio — quae verba dico aliunde sumpta non esse nisi e comoedia quadam probatur et scholii natura et scholiastarum more utcumque fieri potest solas comoedias consulentium.

2) Schol. Nub. 46 Didymeum (cf. p. 231) l. 2—5: *οὗτος* (sc. Megacles) *δὲ διεβάλλετο ὡς δοῦλος. ὁ πρῶτος οὖν Μεγακλῆς Κοισύρας ἦν υἱὸς ἥτις ἦν ὑπερβαίνουσα γένει καὶ πλούτῳ. ἦν δὲ ἐξ Ἐρετρίας. διὸ καὶ κοισυρεῖσθαι τὸ μέγα φρονεῖν παρ' Ἐρετριεῦσιν.*

3) Schol. Nub. 48 l. 26—31 ubi non tam *μέγα φρονεῖν* (superbire) quam *τρυφᾶν περισσῶς κοσμεῖσθαι* vertitur *τὸ κοισυρᾶσθαι* a Coesyra derivatum. *αὕτη δὲ ἐγαμήθη Πεισιστράτῳ ἐπιχειρήσαντι τυραννεῖν.* Idem fere apud Suidam s. v. *ἐγκεκοισυρωμένη* et etymol. magn.

4) Schol. Nub. 800, ubi in compluribus scholiis eadem repetuntur, quae ut Didymea leguntur in schol. Nub. 46.

5) Denique ineptum additamentum ad schol. Pac. 451 l. 6 *διὰ τὴν Κοισύραν, ἥτις δούλη ἦν ὥς φησιν ἐν Νεφέλαις* quae hausta sunt e Nub. 46 *οὗτος Μεγακλῆς ὡς δοῦλος κτλ.*

Haec omnia sunt quae de Coesyra exstant apud scriptores, nempe duae mentiones ex historia sumptae, altera qua ea Megaclis mater, Alcmaeonis filia, Eretriensis, dicitur, Didymea, altera qua Pisistrati uxor vocatur. An haec revera ex historia sumpta? Quod crediderunt interpretes, crediderunt etiam historici (cf. Curtius, l. a. I^5 p. 345). Et profecto, cum aliis locis hic illic res videamus a grammaticis expositas aliunde non notas, causa

---

[16]) Cf. Meinekius, l. a. II p. 991, 774, 749; Peterseuus, l. a. p. 92 adn. 2; Gilbertus, l. a. p. 166 et adn. 14.

omnino non est, cur his scholiis diffidamus; sed potius duas ponemus Coesyras aviam et neptem. Qua in re quam maxime adiuvamur Herod. VI, 125, unde comperimus et Alcmaeonis filium Megaclem fuisse quamquam non primum sed secundum, et Megaclem, cum Pisistratus iterum tyranidem appeteret, (*ἐπιχειρήσαντι τυραννεῖν* in scholio) *ἐπικηρυκευέσθαι Πεισιστράτῳ εἰ βούλοιτο οἱ τὴν θυγατέρα ἔχειν γυναῖκα ἐπὶ τῇ τυραννίδι*, quod consilium secutus est Pisistratus. Cui, cum apud Herodotum ea non nominetur, nomen Coesyrae fuisse cur non credamus causa non est, praesertim cum moris esset apud Graecos non solum nepoti avi, sed etiam nepti aviae nomen imponere. Iam fontem unde grammatici hauserint confiteor me non posse indicare: ut dicam quid sentiam maxime mihi placet ad Aristotelis rempublicam Atheniensium scholia referri putare, quippe qui liber saepius de rebus Pisistrati consultus sit.

Deinde huc pertinet schol. I Equ. 445 l. 12—18: *ἐκ τῶν ἀλιτηρίων: τῶν μετεχόντων τοῦ Κολωνείου ἄγους, ὅπερ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν δοκεῖ γενέσθαι ἀσέβημα, ἐπειδήπερ οἱ συγκατακλεισθέντες τῷ Κύλωνι ἐν τῇ ἀκροπόλει εἰς τὴν κρίσιν κατέβησαν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, ἐκ τοῦ ἕδους τῆς θεοῦ ἐξάψαντες τὴν ἱκετηρίαν. ἧς διαρρυείσης λίθοις αὐτοὺς ἔβαλον οἱ Ἀθηναῖοι. ἀλιτηρίων δὲ, ἀντὶ τοῦ ἐναγῶν.* De duobus aliis scholiis, quae ad hunc versum adscripta sunt, a Thucydide dependentibus vidimus p. 281. Praeter Thucydidem de Cyloneo scelere verba facit Herod. V, 71 et qui Thucydidem videtur secutus esse Pausan. I, 25, 2. Herodotus non minus quam Thucydides a scholiasta dissentit, ut unus restet Plut. Sol. 12 *ἐξάψαντες δὲ τοῦ ἕδους κρόκην κλωστὴν καὶ ταύτης ἐχομένους, ὡς ἐγένοντο περὶ τὰς σεμνὰς θεὰς καταβαίνοντες αὐτομάτως τῆς κρόκης ῥαγείσης, ὥρμησε συλλαμβάνειν ὁ Μεγακλῆς καὶ οἱ συνάρχοντες ὡς τῆς θεοῦ τὴν ἱκεσίαν ἀπολεγομένης. καὶ τοὺς μὲν ἔξω κατέλευσαν, οἱ δὲ τοῖς βωμοῖς προσφυγόντες ἀπεσφάγησαν . . . ἐκ τούτου δὲ κληθέντες ἐναγεῖς ἐμισοῦντο.* Quae ipse vides artissime cum scholio cohaerere, ut equidem non dubitem ad eundem fontem has duas narrationes referre, quin etiam scholium Plutarchi loco corrigere. Nam quid ineptum illud *διαρρυείσης*? Pro quo *διαρραγείσης* scribendum esse iam vides. Iam Prinzius[17]) probavit duos potissimum fontes usurpatos esse

in Plut. vit. Solonis praeter Solonis carmina, Didymi librum περὶ τῶν ἀξόνων τῶν Σόλωνος ἀναγραφὴ πρὸς Ἀσκληπιάδην, quem Plutarchus ipse laudat in cap. I et Hermippi peripatetici βίους (νομοθετῶν), qui liber commemoratur in cap. XI. Quam sententiam Begemannus[18]) adeo probavit, ut singula capita Hermippo et Didymo tribueret, cap. 17, 18 — μετεῖχον τῆς πολιτείας, 19—26 tota a Didymo dependere ratus qui assumptus esset in cap. 1, 11, 14, 15, 31, 32. Sed apparet non tam accurate quid cuiusque sit posse discerni, ut ipse concedit c. 11 Didymum assumptum esse, quo capite Hermippus quoque nominatur. Iam cum viderimus artissimam inter Plutarchi et scholii narrationes necessitudinem, cumque sciamus Didymum et Aristophanis fabulis interpretandis maximam operam navavisse et in Solonis vita luculenter esse adhibitum, fere cogimur, ut inde concludamus et Plutarchi Sol. XII et schol. I Equ. 445 e Didymo stilo natum esse, qui unde sua ex parte hauserit, dici nequit.

Denique satis habeo commemorari hic tria Plut. 180 scholia ad Timotheum pertinentia (cf. Suid. s. v. Τιμόθεος), quae narratio et in scholiis et ab historicis saepe exposita[19]) certo fonti attribui omnino non potest.

---

17) Cf. De Sol. Plut. fontibus, Bonn. 1867; cf. p. 41.

18) Cf. Quaestiones Soloneae: I diss. Gotting. 1875.

19) Cf. Rehdantzius, l. a. p. 48, 190.

I. Index scholiorum.

II. Index historicus.

Corrigenda.

p. 237 v. 5 pro 1098 l. 1089.
p. 239 v. 15. 16 pro 15 l. 231.
p. 239 v. 16. 18 pro 18 l. 234.
p. 239 v. 17 pro 9 l. 225.
p. 239 v. 17 pro 11 l. 227.
p. 243 v. 33 pro 300 l. Ach. 300.
p. 254 v. 11 pro Equ. 673. 674. 676 l. Nub. 673. 674. 676.
p. 295 v. 27 pro 565 l. 563.
p. 320 adn. 24 l. m. sang. taur. effecta.
p. 327 v. 19 pro Nub. 547 l. Nub. 557.
p. 356 v. 13 pro Nub. 210 l. Vesp. 210.
p. 356 v. 28 pro Pac. 439 l. Ran. 439.

Halis Saxonum, formis descripsit E. Karras.